SUMMA PHILOSOPHIÆ QUADRIPARTITA,

Ph II 29

De rebus Dialecticis, Ethicis, Physicis, & Metaphysicis;

Autore

FR. EUSTACHIO

A S. Paulo, ex Congregatione Fulienſi, Ordinis Ciſtercienſis:

BIBL. CANT. ACAD.

Infinitis mendis repurgata.

CANTABRIGIÆ,
Ex officina ROGERI DANIELIS almæ Academiæ Typographi. CIↃ. IↃC. XL.

~~1963:47~~
61-15~~4~~ 5.

ILLUSTRISSIMO SAPIENTISSIMO'Q. VIRO, D.

NICOLAO DE VERDUN,

Equiti Regio, Auguſtioris Conſiſtorii Conſiliario, ſupremíque apud Pariſios Senatûs Principi integerrimo,

Fr. Euſtachius à S. Paulo, ex Congregatione Fulienſi, S. D.

DIligite lumen ſapientiæ, omnes qui præeſtis populis, inquit Sapiens. Sap. 6. Eſt enim, ut idem ait, candor lucis æternæ, ſpeculum ſine macula Majeſtatis Dei, & imago bonitatis illius. Sap. 7. Præclarum ſanè & appoſitum iſtud veræ germanæque Sapientiæ elogium, Præſes Illuſtriſſime, quo præter originis nobilitatem, duplicis quoque partis ipſius dignitas cõmendatur: Origo quidem, ab æterna luce: pars verò altera in contemplatione veritatis poſita, quâ in Divinæ Majeſtatis ſpeculationem aſſurgimus; altera, in actione virtutis, quâ ſummam ipſius bonitatem poſſumus imitari, eleganter exprimitur. Utrumque iſtud ſapientiæ munus in unum aptè compoſuit Plato

in Epinomide, cùm ait eos ſapere qui heroicâ virtute præditi cæteris rebus poſthabitis divina ac cœleſtia quærunt, eáque non modò contemplantur verùm etiam agendo conantur imitari. Ex quo intelligimus, Sapientiæ opus eſſe, juxta vetus Hieroclis dictum, Θεὸν ποιεῖν ἐξ ἀνθρώπου καθ' ὅσον δυνατὸν, *Deum facere ex homine quoad fieri poteſt.* Ut enim nobiliſſimum Divinæ mentis opus eſt ſeipſam perpetuò contemplari ſempiternóque amore complecti ; ità hujus noſtræ ſapientiæ, imò totius pietatis ac religionis, ſumma eſt, Deum noſſe, Deum amare. Quo fit ut *revelatâ veluti facie gloriam* tantæ Majeſtatis *ſpeculantes, in eandem imaginem*, ut Apoſtoli verbis utar, amore quodam caſtiſſimo *transformemur*. Et quid, quæſo, aliud adumbrabat duplex iſtud inſigne quod ſummus Pontifex in antiqua Lege non ſine myſterio geſtare conſueverat ; alterum quidem in fronte, in modum laminæ aureæ, cui inſcriptum erat ineffabile Dei Nomen tetragrammaton ; alterum verò in pectore, quod Rationale dicebatur, duodecim pretioſis lapidibus ornatum ; niſi totius noſtri ſpiritualis ſacerdotii, hoc eſt, Chriſtianæ pietatis ac genuinæ Sapientiæ, biceps faſtigium, Agnitionem, inquam, Dei & Amorem? Cognitioni enim ſedes in capite, Amori in pectore meritò deputatur. Eſt autem ad iſtam veram ac genuinam Sapientiam, quæ partim in ſupremæ veritatis agnitione, partim in ejuſdem immenſæ bonitatis dilectione conſiſtit, via, lux, & quaſi manuductrix Philoſophia : Non illa fallax & fucata quam poſthabitâ Dei ſcientiâ, neg-

2. *Cor.* 3. 18.

Exod. 28.

neglectóque vero ipſius cultu, veteres illi, quos *philoſophos* vulgus vocitabat, aucupandæ popularis auræ gratiâ conſectabantur: qui quidem externo quodam auſteræ gravitatis apparatu Sapientiæ ſtudium ſimulantes id proficiebant, non ut ſaperent, ſed ut triſtiùs inſanirent. Hos propterea *vanos* appellat Sapiens; *Vani ſunt omnes homines*, Sap. 13. 1. inquit, *in quibus non ſubeſt ſcientia Dei: Et de his quæ videntur bona non potuerunt intelligere eum qui eſt, neque operibus attendentes agnoverunt quis eſſet artifex.* Quòd ſi quidam ex ipſis agnoverunt, *non* tamen, ut inquit Apoſtolus, *ſicut Deum glorificaverunt, ſed agnitam Dei veritatem in injuſtitia detinuerunt.* Rom. 1. Verùm, ut miſſam faciamus larvatam hanc Philoſophiam, ea demum vera eſt Philoſophia quæ Deum docet ex operibus intelligere, docet amare. Nec tamen ſtatim ſui ſtudioſos in ſacrum hoc Naturæ templum & divinioris contemplationis adytum ac penetrale rapit, ſed priùs hominem ad ſeipſum revocat, atque ad illud cœleſte γνῶθι σεαυτὸν retrahit: dum ſtatim in ipſo philoſophandi exordio tum artis Dialecticæ cùm Moralis diſciplinæ præceptionibus animum ad ſuiipſius notitiam ac moderationem abundè ſatìs inſtruit: Tum prælucente hâc Philoſophiæ veluti face ad rimanda Naturæ penetralia in Phyſicis, tandémque ad contemplanda rerum omnium principia in Metaphyſicis progredimur. Rectus quippe ordo eſt, ab iis quæ intrà ſunt ad ea quæ circà ſunt progredientem ad cœleſtia & divina quæ ſuprà ſunt contendere. Non enim ad alta & ſublimia evadit qui ima neg-

ligit: periculoſa ſanè temeritas & vicina lapſui, non aſcenſis gradibus cereis veluti pennis ad Divina evolare. Primus itaque gradus ad Divinam ſapientiam ſuiipſius cognitio eſt: alter gradus, omnium rerum quæ in hac mundana ſcena & Naturæ veluti theatro cernuntur contemplatio eſt. Qui Philoſophiam ſequitur ducem, rectà per hos gradus pergit ad Sapientiam, id eſt, Dei cognitionem & amorem. Siquidem *inviſibilia Dei per ea quæ facta ſunt à creatura mundi intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque ejus virtus & Divinitas*, ut inquit Apoſtolus. Cùm enim Natura Divinitatis inſtrumentum ſit, réſque naturales Divinarum quaſi cauſarum effectus ſint, aut prototyporum imagines, eam vim habent ut contemplantium animos ad Divina impellant. Et certè cùm totius hujus Univerſi diſpoſitionem ac ſitum, elegantiam ac pulchritudinem intuemur, aptámque in ipſo cauſarum & effectuum ſeriem, nec non perjucundam corporum naturalium, cùm animatorum tum inanimatorum, varietatem: adde Cœlorum nitorem, cœleſtiúmque converſionum incredibilem celeritatem, deinde Elementorum ſub ipſis inter ſe ordinem & admirabilem nexum: præterea, quemadmodum Terra in medio mundi ad univerſum cœli complexum æquabiliter ſita ſit; in qua tanquam in media mundi ſede vivéntem ipſius Dei imaginem, Hominem videlicet, liceat intueri, terrenorum imperatorem, cœleſtium contemplatorem, ac divinorum cultorem, ter maximum, inquam, Regem nempe, Philoſophum & Sacerdotem, deni-

Rom. 1.

denique ſtupendam rerum omnium epitomen, ut qui capite intellectualem, pectore cœleſtem, ventre ac ſtomacho elementarem mundum referat; qui corpore cum elementis, vitâ cum plantis, ſenſu cum animantibus, ratione cum hominibus, intellectu cum angelis, ſpiritu cum Deo conſentiat: Hæc, inquam, & alia cùm in Philoſophia cernimus, poſſumus dubitare quin præſit aliquis potentiſſimus Conditor & ſapientiſſimus Moderator tanti operis, cujus & potentiam revereri & ſapientiam admirari & bonitatem pio amore proſequi debeamus? Eſt igitur (ut ex his liquet) Philoſophia veræ ſapientiæ ſimúlque pietatis ac religionis parens. Hæc in cœlo nata, è cœlo delapſa, egregium Dei munus eſt mortalibus conceſſum: Hæc æternæ ſapientiæ radius, prudentiæ oculus, veritatis lumen, vitæ ordo, morum diſciplina, mortis meditatio, Divinarum humanarúmque rerum certa comprehenſio: Hæc non privatæ modò vitæ præſidium, verùm etiam publicæ autoritatis ornamentum: Ad quod proinde non immeritò tanquam ad lumen ſapientiæ prævium ſapientiſſimus Rex potentiſſimos quoſque reges, principes & magiſtratus ſuprà allatis verbis hortabatur, *Diligite*, inquit, *lumen ſapientiæ omnes qui præeſtis populis.* Sap. 6. Neque enim exiſtimandum eſt, ſacram hanc ſummi Magiſtratûs perſonam quam geris à Philoſophi perſona penitus alienam eſſe. Imò quàm bene aptéque utrumque & gubernandi & philoſophandi munus conſentiat docet Plato, qui beatas Reſpublicas fore dicebat, ſi eas aut philoſophi regerent,

aut qui regerent philoſophiæ ſtudium colerent. Porrò, quàm præclarè, quàm egregiè, ut tandem de te aliquid loquar, Vir illuſtriſſime, utramque & ſapientiſſimi Philoſophi & Judicis integerrimi perſonam ſuſtineas norunt omnes qui te norunt. Namque, ut Philoſophus, verum à falſo diſcernis; ut Judex, juxta veritatis & æquitatis regulam quod ſuum cuique eſt tribuis: ut Philoſophus, mente ac cogitatione latiſſimum totius Naturæ campum perluſtras, Divinámque in omnibus virtutem, ſapientiam, benignitatem altè inſpicis ac demiraris; ut Judex, Divinam illam vim in exſequendo, ſapientiam in decernendo, benignitatem omnibus conſulendo piâ felicíque imitatione proſequeris: ut Philoſophus, immenſam illam, & à maximis ad minima, à ſummis ad ima quæque excurrentem ac diffuſam Dei providentiam paternámque ſolicitudinem contemplaris; ut Judex, omnium qui tuæ curæ commiſſi ſunt ſaluti & commodis paterno quodam affectu invigilas. Quid plura? ut Philoſophus, miſericordiam & judicium à Deo exerceri altâ ſapientíque meditatione intueris; ut Judex, id eſt, juſtitiæ vindex, & ſacri illius Areopagi fortiſſimus invictiſſimúſque Princeps, teipſum erga oppreſſos, egenos, pupillos pietatis ac miſericordiæ tutum ſalutaréque perfugium præbes; contrà verò, in ſceleratos quoſque & profligatæ vitæ homines autoritatis tuæ nervos & aculeos exſeris, ſcelerúmque convictos abſque ulla perſonarum acceptione capitalis ſententiæ fulmine percutis, divini illius oraculi memor quo *Beati*

præ-

prædicantur *qui custodiunt judicium, & faciunt justitiam in omni tempore.* Ad tantarum virtutum gloriam quasi cumulus accedit singularis ille, quem semper in sinu foviſti, Catholicæ fidei propagandæ ac tuendæ zelus, pia in sacros Religiosorum Ordines animi propensio, denique in omnes pios ac literatos benignitas favórque incredibilis. Quis igitur mihi jure succenseat, si tibi Viro pio & Catholico, Philosopho sapientissimo, justitiæ Principi de Rep. meritissimo, ego professione Religiosus opus istud de Philosophia in publicæ utilitatis gratiam conscriptum non temerario quodam ausu sed Superiorum jussu dicavi, tuóque nomini nuncupavi? Interim dum tu, pro ea quâ es in omnes qui te colunt singulari humanitate, munusculum istud quantulumcumque est pio favore complecteris tuæque autoritatis præsidio adversùs Aristarchorum morsus tueberis, nos Deum immortalem creberrimis votis ac precibus solicitabimus, ut te Principi nostro Christianissimo totíque Galliarum regno diu servet incolumem; tandémque pro tot tantísque tuis in Remp. collatis laboribus repositam tibi coronam justitiæ reddat tibi justo Judici justus JUDEX. Vale. Psalm. 105

E nostro Monasterio
D. Bernardi, Parisiis,
Anno Dom. 1609.

Typographus Lectori.

Amice Lector,

PRodit *tandem è prelo noſtro deſideratiſsimus* EUSTACHIUS, *ſummi ingenii ac eruditionis Philoſophus, ſed jam multò quàm antehac excultior limatiórque. Verùm ut illum laudare nec noſtrum eſt, nec neceſſe; ſic, quid in hac Editione à nobis præſtitum ſit, ſupervacaneum eſt referre. Librum lege, & utroque, cùm eruditione ejus tum labore noſtro, fruere.*

Index per ordinem eorum quæ in *hac prima Summæ Philoſophicæ parte, De rebus Dialecticis, continentur.*

PRæfatio in univerſum opus ad Lectorem.

Quæſtiones procemiales, *in Logicam.*
Præfatio.
Quæſt. I. *Quid ſit Dialectica, árſne vel ſcientia.*
II. *Quodnam ſit ſubjectum circa quod verſatur Dialectica.*
III. *Qualis ſit Dialectica, Theoreticáne an Practica.*
IV. *An Dialectica ſit ad reliquas ſcientias neceſſaria.*
V. *Quomodo ſeu quot in partes dividenda ſit Dialectica.*

PRima pars Dialecticæ; *De iis quæ ad primam mentis operationem ſpectant.*

Præfatio, in qua *De operationibus mentis, déque inſtrumentis differendi generatim.*
Primus Tractatus hujus partis; *De terminis Dialecticis.*
Quæſt. I. *Quid ſint Termini apud Dialecticos; & de multiplici eorum diviſione.*
II. *Quinam ſint termini ex parte Materiæ.*
III. *Quomodo diſtinguantur termini apud Dialecticos ratione rei ſignificatæ.*
IV. *Quid & quotuplex ſit terminus Univocus, Æquivocus, & Analogus.*
V. *Quid & quotuplex ſit terminus Categoricus, Tranſcendens, & Supertranſcendens.*
VI. *Quinam ſint termini ex parte modi ſignificandi.*
Secundus Tractatus hujus partis; *De quinque Univerſalibus.*
Præfatio.
Prior hujus Tract. Diſputatio; *De Univerſalibus generatim.*
Quæſt. I. *Quid ſint Univerſalia.*
II. *An res ſint verè univerſales ante omnem operationem intellectûs.*
III. *Quomodo definiatur Univerſale.*
IV. *Quotuplex ſit Univerſale.*
Poſterior hujus tract. Diſp. *De quinque Univerſalibus ſpeciatim.*
§. I. *De Genere.*
Quæſt. I. *Quid ſit Genus; & an rectè definiri ſoleat.*
II. *Quonam modo ſe habeat genus ad ſpecies & individua.*

III.

III. *An genus in unica ſpecie, & ſpecies in unico individuo conſervari poſſit.*
IV. *Quomodo genus dicatur continere ſubjectas ſpecies, itémque differentias inferiores.*
§. II. *De Specie.*
Quæſt. I. *Quid ſit Species, & quotuplex.*
II. *Quomodo ſe habeat ſpecies infima tum ad genus cùm ad individua.*
III. *Quid & quotuplex ſit Individuum.*
§. III. *De Differentia.*
Quæſt. I. *Quid ſit, & quomodo definiatur Differentia.*
II. *Quomodo ſe habeat differentia reſpectu generis, ſpeciei, & aliarum differentiarum.*
§. IV. *De Proprio.*
Quæſt. I. *Quid ſit Proprium, & quomodo definiatur.*
II. *An proprietates intenſionis & remiſſionis ſint capaces; &, An à ſubjectis ſuis ſint ſeparabiles.*
§. V. *De Accidente.*
Quæſt. I. *Quid ſit Accidens, & an rectè definiatur.*
II. *Qui differat accidens, præſertim inſeparabile, à proprio.*
Tertius Tract. hujus partis; *De Categoriis.*
Prior hujus Tract. Diſp. *De Categoriis generatim.*
Quæſt. I. *Quid ſit Categoria.*
II. *Quot ſint categoriæ.*
III. *Quænam per ſe ac directè in categoriis reponantur.*
IV. *Quænam dicantur Antepredicamenta.*
Poſterior hujus Tract. Diſp. *De Categoriis ſigillatim.*
§. I. *De Subſtantia.*
Quæſt. I. *Quid ſit Subſtantia.*
II. *De diviſione ſubſtantiæ in Primam & Secundam.*
III. *Quænam reponantur in directa ſerie hujus categoriæ, & quænam ab ea excludantur.*
IV. *Quænam ſint proprietates Subſtantiæ.*
V. *Quænam ſit ſeries ſeu coordinatio Subſtantiæ categoricæ.*
§. II. *De Quantitate.*
Quæſt. I. *Quid ſit Quantitas.*
II. *Quænam in iſta categoria Quantitatis reponantur; ſeu, Quænam ſint propriæ ſpecies Quantitatis.*
III. *Quænam ſint proprietates Quantitatis.*
IV. *Quænam ſit ſeries ſeu coordinatio hujus categoriæ.*
§. III. *De Qualitate.*
Quæſt. I. *Quid ſit Qualitas.*
II. *An legitima ſit Qualitatis diviſio in quatuor vulgatas ſpecies.*
III. *De Habitu & Diſpoſitione.*
IV. *De naturali Facultate & Imbecillitate.*
V. *De Patibili qualitate & Paſſione.*
VI. *De Forma & Figura.*

VII.

VII. *Quænam sint proprietates hujus prædicamenti.*

§. IV. *De Relatione.*

Quæst. I. *Quid sit Relatio, præsertim categorica.*
II. *Quænam sint aut esse possint fundamenta relationum.*
III. *Quomodo se habeant relationes ad terminos.*
IV. *Quænam sint proprietates relatarum.*
V. *Quænam sit hujus prædicamenti series.*

§§. V, & VI. *De Actione & Passione.*
§. VII. *De Categoria* Quando.
§. VIII. *De Categoria* Ubi.
§. IX. *De Categoria* Situm esse.
§. X. *De Categoria* Habere.
§. XI. *De Postprædicamentis.*

Quartus Tract. hujus partis; *De Definitione.*
Quæst. I. *Quid sit & quotuplex Definitio.*
II. *Undenam petantur, & qui differant inter se partes essentialis definitionis: Et quâ ratione investigari debeant.*
III. *Quænam accuratâ seu essentiali definitione possint explicari.*
IV. *Quænam sint proprietates illémque canones seu regulæ legitimæ definitionis.*

SEcunda Pars Dialecticæ; *De iis quæ spectant ad secundam mentis operationem.*

Præfatio.
Prior Tract. hujus partis; *De Enunciatione seu Propositione.*
I. Disp. hujus Tract. *De Principiis Enunciationis.*
Quæst. I. *Quænam sint Enunciationis Principia.*
II. *Quid sint Nomen & Verbum apud Logicos.*
III. *Quid & quotuplex sit Oratio; & quod genus orationis sit Enunciatio.*
IV. *Quomodo se habeat veritas & falsitas propositionum.*
II. Disp. hujus Tract. *De partibus subjectivis, seu variis enunciationum speciebus.*
Quæst. I. *Undenam petatur varia & multiplex Enunciationum divisio.*
II. *Quotuplex sit Enunciatio ex parte materiæ.*
III. *Quotuplex sit Enunciatio ex parte formæ.*
III. Disp. hujus Tract. *De Proprietatibus Enunciationum.*
Quæst. I. *Quænam sint Proprietates Enunciationum.*
II. *Quæ & quotuplex Enunciationum Oppositio.*
III. *Quid sint in propositionibus Conversio & Æquipollentia.*
Posterior Tract. hujus partis; *De Methodo: Ubi de optima ratione componendi & dividendi.*
Quæst. I. *Quid sit Methodus; & quænam ejus utilitates.*
II. *Quotuplex sit generalis scientiarum methodus.*
III. *Quænam sit peculiaris cujusque difficultatis enodandæ methodus.*

IV.

VI. *Quænam ſit legitima rei propoſitæ Diviſio & Partitio.*

TErtia pars Dialecticæ, *De iis quæ ſpectant ad tertiam mentis operationem.*

Præfatio.

I. Tract. hujus partis; *De Syllogiſmo in genere.*

Prior Diſp. hujus Tract. *De natura & principiis Syllogiſmi.*

Quæſt. I. *Quid ſit Syllogiſmus: ubi de Conſecutione & Argumentatione.*

II. *Quænam ſint principia Syllogiſmi.*

III. *Quomodo ſe habeat terminus medius ad extremos.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De Proprietatibus Syllogiſmi.*

Quæſt. I. *Quænam ſint præcipuæ Conditiones legitimi Syllogiſmi.*

II. *Quænam ſint regulæ generales Conſequentiarum.*

II. Tract. hujus partis; *De Figuris & Modis Syllogiſmorum.*

Prior Diſp. *De Figuris & Modis Syllogiſmorum Simplicium.*

Quæſt. I. *Quid & quotuplex ſit Figura Syllogiſmi.*

II. *Quænam ſint proprietates ſeu regulæ ſpeciales ſingularum figurarum.*

III. *Quid et quotuplex ſit ſyllogizandi Modus.*

IV. *Quinam ſint Modi primæ figuræ.*

V. *Quinam ſint Modi ſecundæ figuræ.*

VI. *Quinam ſint Modi tertiæ figuræ.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De Figuris & Modis Syllogiſmorum Hypotheticorum.*

Quæſt. I. *Quænam ſit argumentandi ratio in Syllogiſmis hypotheticis Conditionalibus.*

II. *Quænam ſit argumentandi ratio in Syllogiſmis hypotheticis tum Copulativis cùm Diſjunctivis.*

III. Tract. hujus partis; *De tribus præcipuis Syllogiſmi ſpeciebus.*

I. Diſp. hujus Tract. *De Syllogiſmo Demonſtrativo.*

Quæſt. I. *Quid & quotuplex ſit Demonſtratio.*

II. *Quid ſint Prænotiones & Præcognita in Demonſtratione.*

III. *Qualia eſſe debeant legitimæ Demonſtrationis Principia.*

IV. *De præcipuo demonſtrationis effectu, nempe Scientiâ.*

V. *De Scientia poſteriori modo ſumta, quæ eſt una per aggregationem.*

II. Diſp. hujus Tract. *De Syllogiſmo Topico.*

Quæſt. I. *Quid ſit Syllogiſmus Topicus; &, Quid Argumentum Topicum ſeu Dialecticum; &, Quid Locus communis ſeu Dialecticus.*

II. *Quinam ſint loci ipſius Rei ex quibus deſumitur argumentum.*

III. *Quinam ſint loci Conjunctorum.*

IV. *Quinam ſint loci Diſjunctorum.*

III. Diſp.

III. Disp. hujus Tract. *De Syllogismo Sophistico.*
Quæst. I. *Quid & quotuplex sit Syllogismus Sophisticus.*
II. *Quinam sint loci Syllogismi Sophistici in verbis.*
III. *Quinam sint loci communes Sophistarum in rebus.*
IV. *Quinam sint fines Sophistarum.*
V. *Quonam pacto occurrendum sit Sophistarum captionibus.*

FINIS.

Præfatio in univerſum hoc opus Philoſophicum.

Ad Lectorem.

NE omnino futuræ navigationis ignarus oram ſolveres, amicè Lector, operæ pretium viſum eſt, te in portu adhuc commorantem, de ipſa Philoſophia, quam trajicere meditaris, déque noſtro inſtituto paucis præmonere.

Philoſophia, ſi vocis etymologiam ſpectes, *ſapientiæ ſtudium*; ſi verò communem & vulgarem ejus acceptionem (ut cæteras minùs uſitatas prætermittam) conſideres, Certa eorum quæ naturali lumine ſciri poſſunt comprehenſio, definiri poteſt. Cujus origo non aliunde quàm à Deo *patre luminum*, à quo *omne bonum & donum perfectum eſt*, repetenda: qui illam Adamo primùm infudit: Potuit autem ab Adamo per Methuſalem ad Noachum pervenire; à Noacho verò ejúſque filiis, ad Chaldæos & Hebræos; à Chaldæis & Hebræis, ad Ægyptios; ab Ægyptiis, ad Græcos; à Græcis, ad Latinos; à quibus ad nos & reliquos Septentrionales & Occidentales populos temporum ſucceſſu delata eſt. Verùm cùm priſcis illis temporibus hominum nequitiâ partim in pernicioſas artes converſa, partim per incuriam oblivioni tradita eſſet; ab antiquis illis philoſophandi magiſtris, Thalete, Anaxagora, Pythagora, Socrate, Platone, & aliis, ſed præcipuè ab autore Peripateticæ ſectæ Ariſtotele (Platonis diſcipulo, Alexandri magiſtro) reparata eſt.

Quid ſit Philoſophia:

Unde orta; Jac. 1. 17.

A quibus reparata.

Hujus pars duplex; altera nempe theoretica ſeu contemplatrix, altera practica ſeu operatrix: quod colligitur ex Ariſtotele, 2. Metaph. c. 1. quo loco *finem theoreticæ* ait *eſſe veritatem; practicæ verò, opus:* Unde illa definitur, Quæ in ſui ſubjecti ſola contemplatione conquieſcit; hæc verò, Quæ ſui ſubjecti contemplationem ad praxin ſeu opus refert.

Ejus partitio.

Porrò contemplatrix triplex eſt (ut idem Ariſtoteles docet 6. Metaph. cap. 1.) nempe Phyſica, quæ res naturales conſideret, earúmque initia, cauſas & proprietates perveſtigat; Mathematica, quæ res mathematicas certis ac indubitatis rationibus demonſtrat; Metaphyſica, quæ res altiores & à communi hominum ſenſu abſtractas, ſpirituales ac divinas contemplatur. Practica verò duplex eſt: altera rationalis, quam vulgò Dialecticam ſeu Logicam vocant; altera moralis ſeu Ethica: Quarum illa humanæ mentis actiones ad verum germanúmque cognoſcendi modum dirigit: hæc verò appetitionis humanæ motus ad rectæ rationis normam temperare ac moderari docet: Illa

ad rationem dirigendam, hæc ad mores informandos tota refertur: Utraque purgat; Naturalis illuſtrat; Theologia perficit.

Quo ordine tractandi. Quoniam igitur homo priùs repurgandus eſt quàm illuſtrandus aut perficiendus, noſtrum hoc opus ab eis Philoſophiæ partibus auſpicabimur, quæ in repurgandis duabus animæ præcipuis partibus, intellectu & affectu, poſitæ ſunt; rationali nempe ſeu Dialecticâ, & morali ſeu Ethicâ: Tum prætermiſſis Mathematicis, quoniam ad noſtrum propoſitum non multum conferunt, Naturalem Philoſophiam aggrediemur: Demum hâc Philoſophiæ parte perluſtratâ, ſupremam Philoſophiam (quæ ab Ariſtotele Theologia, à nobis vulgò Metaphyſica appellatur, eſtque Scholaſticæ noſtræ affinis & contermina) accuratè pertractabimus; ità ut candidatis Theologiæ (in quorum maximè gratiam totum hoc opus contexuimus) non mediocriter ſit profutura.

Eum autem ubique modum tenebimus, ut ſuperfluis quæſtionibus prætermiſſis, eæ tantùm quæ magis neceſſariæ videbuntur, quantâ fieri poterit brevitate ſimul & facilitate explicentur.

Methodus hujus operis. Quod ad methodum ſive ordinem ſpectat, eum ſequemur ordinem quem naturæ magis congruere judicabimus (ſic enim fiet ut ſuo quæque res loco tractetur) niſi fortè aliud doctrinæ ac facilitatis ratio nonnunquam poſtulaverit: ut, quoniam Vniverſalium & Categoriarum expoſitio (licèt ad Metaphyſicum propriè pertineat) ad univerſas Philoſophiæ partes eſt neceſſaria; idcirco hanc ipſam cogimur juxta conſuetum docendi morem in ipſo penè Dialecticæ limine tradere.

Et quoniam illud ſemper alienum à Philoſopho duximus, aliorum decretis aſtrictum, in philoſophando miſeram ſervire ſervitutem (ut faciunt ii qui ſectis quibuſdam quaſi militari autoramento devincti, ità fidem ſuam obſtrinxerunt ut ab eorum placitis nè latum quidem unguem deſciſcere audeant) Lectorem monitum eſſe velim, nos quidem Ariſtotelem, Peripateticæ ſectæ autorem, tanquam Philoſophorum principem, ſuſpicere atque ambabus ulnis amplecti, utpote Naturæ, quam hîc ducem ſequimur, fideliſſimum interpretem: nulli tamen Peripateticorum, ſive Thomiſtarum (quos vocant) ſive Scotiſtarum, ſive eorum qui Nominales dicuntur, ſectæ addictos eſſe; tantúmque fidei illis, imò & ipſi Ariſtoteli habituros, quantum ratio ſuaſerit.

Cæterùm ſicut delicata illa & nimiùm affectata verborum elegantia non magnopere in Philoſopho, rerum non verborum contemplatore, deſideranda: ità barbaries ipſi Philoſopho, quantum rerum natura & philoſophandi uſus patitur, fugienda eſt. Quare dabimus operam, ut verbis artis non prætermiſſis, Latinè ac diſertè res quæque explicetur. Sed hæc de hujus operis partitione, ordine, & ſtylo, Præfationis loco dicta ſufficiant.

Schema

Summæ hujus Philoſophicæ prima pars eſt Dialectica ſeu Logica: Cujus tres ſunt partes:

Quæstiones proœmiales in Logicam, Quæst. 5

Summæ hujus Philosophicæ prima pars est Dialectica seu Logica: Cujus tres sunt partes:

- *Prima pars, de iis quæ ad primam mentis operationem spectant:*
  - *I. Tractatus, De Terminis Dialecticis,* 6
  - *II. Tract. de Universalibus*
    - *Prior Disputatio, de Universalibus generatim,* 4
    - *Posterior Disp. de quinq; Universalibus speciatim;*
      - 1. §. *de Genere,* 4
      - 2. §. *de Specie,* 3
      - 3. §. *de Differentia,* 2
      - 4. §. *de Proprio,* 2
      - 5. §. *de Accidente,* 2
  - *III. Tract. de Categoriis:*
    - *Prior Disput. de Categoriis generatim,* 4
    - *Posterior Disp. de Categoriis sigillatim:*
      - 1. §. *de Substantia,* 5
      - 2. §. *de Quantitate,* 4
      - 3. §. *de Qualitate,* 7
      - 4. §. *de Relatione,* 5
      - 5. §. & 6. §. *de Actione, & Passione,* 1
      - 7. §. *de categ. Quando,* 1
      - 8. §. *de categ. Ubi,* 1
      - 9. §. *de categ. Situm esse,* 1
      - 10. §. *de categ. Habere,* 1
      - 11. §. *de Postprædicamentis,* 1
  - *IV. Tract. de Definitione,* 4
- *Secunda pars, de iis quæ ad secundam mentis operationem spectant:*
  - *Prior Tract. de Enuntiatione:*
    - 1. *Disp. de principiis Enuntiationis,* 4
    - 2. *Disp. de speciebus Enuntiationis,* 3
    - 3. *Disp. de proprietatibus Enuntiationis,* 3
  - *Posterior Tract. de Methodo; ubi de optima componendi & dividendi ratione,* 4
- *Tertia pars, de iis quæ ad tertiam mentis operationem spectant:*
  - *I. Tract. de Syllogismo in genere;*
    - *Prior Disp. de natura & principiis Syllogismi,* 3
    - *Posterior Disp. de proprietatibus Syllogismi,* 2
  - *II. Tract. de Figuris & Modis Syllogismorum:*
    - *Prior Disp. de figuris & modis Syllogismorum simplicium,* 6
    - *Posterior Disp. de figuris & modis Syllogismorum hypotheticorum,* 2
  - *III. Tract. de tribus præcipuis speciebus Syllogismi:*
    - 1. *Disp. de Syllogismo Demonstrativo,* 5
    - 2. *Disp. de Syllogismo Topico,* 4
    - 3. *Disp. de Syllogismo Sophistico,* 5

Prima pars hujus Summæ Philoſophiæ;

De rebus Dialecticis.

Dialecticæ ſeu Logicæ Prolegomena, *ſive,* Quæſtiones Procœmiales in Logicam.

Præfatio.

PRiuſquam de rebus Dialecticis quicquam dicatur, non fuerit inutile pauca de ipſamet Dialectica prælibaſſe: verbi gratiâ; Quid ſit Dialectica, ársne vel ſcientia; tum, Quæ ſit illi ſubjecta materies in qua verſatur; deinde, Sítne Theoretica vel Practica; &, An ſit ad reliquas artes neceſſaria; denique, Quomodo ſeu quot in partes dividenda ſit. Quas quidem quæſtiones Græco vocabulo προλεγόμενα vulgò nuncupant; nos Latinè Præfationes ſeu Præludia poſſumus appellare.

Quæſtio I.

Quid ſit Dialectica, ársne vel ſcientia.

Hujus artis appellatio duplex.

PRima hæc Philoſophiæ pars duplici præſertim nomine eſt inſignita; vulgò enim Dialectica & Logica indiſcriminatim appellatur: Dialectica quidem, à verbo Græco διαλέγεσθαι, quod eſt differere, diſceptare, ſermocinari: quod *Dialecticæ* vocabulum ferè pro ſola parte hujus artis Topica, quæ docet rationem diſſerendi ex probabilibus, Ariſtoteles uſurpavit; licèt idem nomen nonnunquam pro integra arte Analytica & Topica inveniatur accepiſſe. Logica verò appellatur à nomine Græco λόγος, quod rationem, definitionem, ratiocinationem ſignificat: quod quidem *Logicæ* vocabulum nunquam ſubſtantivè ſed tantùm adjectivè apud Ariſtotelem legitur uſurpatum; ſed ab ejus interpretibus ad hanc ſignificationem in qua nunc uſurpatur traductum eſt. De hac igitur noſtra Dialectica ſive Logica quæritur, An ſit ars vel ſcientia: Alii enim artem, alii ſcientiam eſſe contendunt; nos verò & artem & ſcientiam appellari poſſe, verè tamen ac propriè eſſe ſcientiam, proindéq; Philoſophiæ partem arbitramur. Cujus noſtræ aſſertionis veritas ex varia & multiplici tum *artis* cùm *ſcientiæ* acceptione facilè patet; ac ſimul omnis quæ de ea re habetur controverſia dirimitur. *Ars* igitur tribus modis accipitur: Primò quidem

Propoſitæ qu. ſolutio.

Artis acceptio triplex.

dem ſtrictè, pro habitu ſeu recta ratione efficiendi aliquod opus, quod poſt operationem maneat ſubjectum ſenſibus; ut eſt ars ædificandi, pingendi, &c. Secundò paulò latiùs *ars* accepta extenditur etiam ad eas actiones corporeas quæ nullum relinquunt opus poſt ſe ſenſu perceptibile; quo ſenſu ratio bene ſaltandi, citharizandi, &c. ars appellatur. Tertiò denique latiſſimè accepta *ars* non tantùm ad actiones externas quæ nullum poſt ſe opus relinquunt, ſed etiam ad actiones internas & immanentes, ut ſunt actiones intellectûs & voluntatis, ſe extendit; quomodo ars generatim definitur, Habitus multis conſtans præceptis, certâ quadam methodo comprehenſis, ad aliquem finem vitæ utilem tendentibus: Quomodo tum rationalis tum moralis philoſophia artes dici poterunt, licèt minùs propriè quàm eæ quæ circa externas & corporeas operationes verſantur.

Scientiæ quoque triplex eſt acceptio: Prima impropria & latiſſima, pro quacunque rei vera cognitione; quomodo Ariſtoteles, cap. 2. Antepræd. Grammaticam, quæ eſt ars propriè, appellat ſcientiam. Secunda propria & minùs confuſa, pro cognitione rei vera & evidenti per quamlibet cauſam: ſive propriam, à qua res verè & à natura pendeat; ſive impropriam, à qua res tantùm dependeat ut cognoſcatur, quæ dicitur cauſa cognitionis. Tertia maximè propria & adhuc minùs latè patens, pro cognitione certa & evidenti rei neceſſariæ per propriam cauſam & neceſſariam à qua res verè & ſecundùm naturam dependeat. *Scientia tripliciter accipitur.*

Et quidem in hac poſtrema & maximè propria acceptione Dialecticam dici & eſſe ſcientiam patet: Primùm, quia cùm conſtet Dialecticam quendam eſſe mentis habitum per experientiam reflexam aut per diſciplinam comparatum; & omnis mentis habitus aut falſus ſit, aut incertus, aut verus ac certus; nemo dixerit Dialecticam eſſe falſum habitum ſeu errorem, neque etiam incertum ſeu opinionem, cùm certiſſimæ in ea præceptiones tradantur: reſtat igitur ut ſit certus ac verus mentis habitus, ac proinde unus ex illis quinque quos tradidit Ariſtoteles lib. 6. Ethic. ad Nicom. c. 3. videlicet vel ſapientia, vel intelligentia, vel prudentia, vel ars, vel ſcientia: Atqui fatentur omnes non eſſe ſapientiam, quæ altiſſimas rerum cauſas contemplatur; nec intelligentiam, quæ eſt evidens notitia primorum principiorum; multò minùs prudentiam, quæ ad mores ſpectat; conſtat etiam ex ſupradictis non eſſe artem propriè dictam, quæ circa actiones externas & corporeas tantùm verſatur: Quare concludendum, illam eſſe verè & propriè ſcientiam. Deinde cognitio certa & evidens rei ſeu propoſitionis neceſſariæ per propriam cauſam, id eſt, per verum ac neceſſarium principium, ad ſcientiam maximè propriè dictam pertinet; atqui in Dialectica permultæ ſunt ejuſmodi cognitiones: Sic enim certò cognoſcit Dialecticus quòd Demonſtratio pariat ſcientiam; quia nempe omnis ratiocinatio conſtans primis, veris ac neceſſariis, cauſísque concluſionis parit ſcientiam; Demonſtratio autem eſt ejuſmodi ratiocinatio, &c. *Probatur aſſertio. Primò;* *Secundò;*

De Dialectica Docente & Utente.

Cæterùm ut intelligas quâ ratione Ariſtoteles Dialecticam nonnunquam negaverit eſſe artem & ſcientiam, & tantùm facultatem eſſe dixerit; nota hîc tritam apud Philoſophos Dialecticæ diviſionem, in Docentem & Utentem. Dialectica Docens, ſeu à rebus avulſa, dicitur, quæ tota in tractandis præceptionibus Dialecticis poſita, modum rectè definiendi, dividendi, argumentandi, &c. conſiderat; res autem quæ definiuntur, dividuntur, concluduntur, non magnopere curat: Utens verò, ſeu rebus conjuncta, quæ tota in uſu ſeu praxi præceptionum earundem poſita eſt, & cum aliis ſcientiis conjuncta. Videtur autem idem reipſa habitus, qui pro diverſa ratione modò Docens modò Utens appellatur: Docens quidem, quatenus inclinat intellectum ad veram & certam rerum Dialecticarum actualem notitiam; Utens verò, quatenus intellectus per ipſam ſeu ejus beneficio rectè definit, dividit, ratiocinatur. Cùm igitur Ariſtoteles Dialecticam appellat facultatem, de Dialectica Utente loquitur, quatenus ad quamlibet materiam poteſt applicari, & per eam de re qualibet in utramque partem probabiliter poſſumus diſputare. Ubi nota, quòd habitus ſcientiæ practicæ habet duplicem actum: unum proximum, qui eſt actualis cognitio ſcientifica ſui objecti; alterum remotum, qui eſt uſus ſeu actualis applicatio ſui objecti ad quamcunque materiam. Habitus igitur Dialecticæ reſpectu actûs proximi, habet rationem ſcientiæ; reſpectu verò actûs remoti, habet rationem facultatis. Quare Logica Utens formaliter diſtinguitur à Docente, non tamen realiter.

Ex his autem quæ diximus facile eſt ea diluere quæ opponi poſſunt.

Quæſtio II.

Quodnam ſit ſubjectum circa quod verſatur Dialectica.

Senſus quæſtionis aperitur.

COnſtat quidem ex præcedenti quæſtione, Dialecticam eſſe ſcientiam: Jam verò cujus rei dicatur ſcientia quærimus; ut præcognito ipſius genere, ejuſdem differentiam (quæ in hac, ſicut & in aliis ſcientiis, ab objecto petitur) compertam habeamus. Cæterùm vel ex ipſo titulo quæſtionis patet, non hîc de ſubjecto inhæſionis, in quo nempe reſidet habitus Dialecticæ, ſermonem fieri; ſed de ſubjecto attributionis, circa quod verſatur Dialectica, & cui omnia quæ in illa traduntur attribui poſſunt tanquam principia, partes, aut proprietates, quod vulgò (licèt minùs Latinè) Objectum appellant. Eſt autem illud objectum de quo quæritur, totale ſeu adæquatum, quod nec ſcientiam excedat nec ab ea excedatur; non verò partiale ſeu inadæquatum, quod alicui parti ſcientiæ duntaxat reſpondeat. Præterea, cùm in objecto cujuſque ſcientiæ duo ſpectari poſſint: unum inſtar materiæ, & veluti generale; alterum inſtar formæ, ac magìs ſpeciale, quæ eſt conditio ſive ratio ſub qua talis res conſideratur: (verbi gratiâ, *Ens naturale*, quod eſt objectum Phyſicæ, duo habet; nempe quòd ſit *ens*, & ſic non tantùm ad Phyſicum, ſed etiam ad Metaphyſicum, & præterea ad Theologum poteſt pertinere; & præterea, quòd ſit *naturale*,

naturale, & ſub ea ratione ad ſolum Phyſicum pertinet) hoc loco quæſtio eſt de ſubjecto attributionis, ſeu de objecto Dialecticæ adæquato cum ſua formali ratione conſiderato; De quo variæ ſunt ac multiplices ſententiæ. Nonnullis viſum, nullum eſſe determinatum Dialecticæ ſubjectum, ſed eam per omnia reliquarum ſcientiarum ſubjecta liberrimè divagari: quod non ſemel videtur innuere Ariſtoteles. Sed hoc verum eſt de Dialectica quoad uſum, non verò quoad doctrinam: uſus enim Dialecticæ communis eſt, ſed doctrina peculiaris, ac proinde peculiare ſibi ſubjectum vendicat. Aliis placuit, ſubjectum Dialecticæ eſſe Voces. Sed immeritò: neque enim voces primò per ſe conſiderat Logicus, ſed per accidens, quatenus animi ſenſa exprimunt. Multùm etiam invaluit apud Scholas eorum opinio qui Dialecticæ objectum eſſe Ens rationis voluerunt. Quæ tamen opinio nobis nunquam probari potuit: Etſi enim Definitio, Diviſio, Argumentatio, quæ ſunt præcipuæ partes objecti, dici poſſint entia rationis in ipſis rebus definitis, diviſis, aut ratione concluſis; tamen verè & propriè ſunt actiones intellectûs definientis, dividentis, argumentantis. Cùm igitur ea & ſimilia optimè conſiderari poſſint à Logico, quatenus ſunt entia vera & realia, nempe actiones mentis, quid neceſſe eſt Entia rationis pro ſubjecto veræ & realis ſcientiæ comminiſci?

Variæ de qua propoſitæ ſententiæ. *Prima ſententia;* *Refellitur.* *Secunda ſententia;* *Refellitur.* *Tertia ſententia;* *Refutatur.*

Probabilior ſanè eſt aliorum ſententia, aſſerentium Dialecticæ objectum eſſe Argumentationem: imò vera eſt, ſi de objecto Dialecticæ præcipuo (licèt inadæquato) ſermo ſit, vel etiam de objecto totali Dialecticæ prout ab Ariſtotele conſcripta eſt; non tamen, ſi de objecto totali Dialecticæ per ſe conſideratæ; cùm in ea non tantùm de Argumentatione, ſed etiam de aliis ſciendi inſtrumentis, Definitione nempe ac Diviſione, agatur.

Quarta ſententia.

Quare omnium probabiliſſima videtur eorum ſententia, qui dicunt actiones mentis, quatenus juxta optimum cognoſcendi modum ad cognitionem veri ſunt dirigibiles, eſſe ſubjectum Dialecticæ; quemadmodum actiones voluntatis, quatenus juxta judicium rectæ rationis ad optimum vitæ finem ſunt dirigibiles, dicuntur ſubjectum Ethicæ. Quo loco nota, actiones mentis eſſe materiale objectum, quod ſub variis conſiderationibus ad varios artifices, verbi gratiâ, ad Dialecticum, Phyſicum, Theologum, pertinere poteſt; at verò rationem formalem, ſeu conditionem ſub qua conſiderantur illæ actiones à Logico non item ab aliis, eſſe, quatenus juxta rectum cognoſcendi modum ſunt dirigibiles. Ut verò intelligas cur actiones mentis dirigibiles ſeu rectificandas potiùs quàm actiones rectas aut rectificatas ſubjectum eſſe Dialecticæ dixerimus; adverte, actionem mentis à Dialectico conſiderari poſſe ut rectam, rectificandam, & rectificatam: & quidem actionem mentis rectam conſiderari ut prototypum & exemplar actionis dirigendæ; actionem verò rectificandam ſeu dirigibilem, tanquam ſubjectum in genere cognoſci, ac in particulari dirigi; denique rectificatam, tanquam finem intendi. Et quam rectitudinem in actione recta veluti ſpeculatur Dialecticus, hanc in actione rectificanda

Quinta ſententia probabiliſſima. *Nota.* *Nota.* *De actione mentis recta, rectificanda, rectificata.*

ſervandam præcipit, eandémque in actione rectificata obtinet. Sícque objectum Dialecticæ formatum (ut ità loquar) quod valde impropriè dicitur objectum, erit actio mentis rectificata : objectum verò formale duplex conſtitui poterit ; unum inſtar exemplaris conſiderandum duntaxat, quod eſt actio mentis recta; alterum conſiderandum ſimul ac dirigendum, quod eſt actio mentis dirigenda ſeu dirigibilis. Et quoniam Dialectica eſt ſcientia practica (ut fatentur hi qui arbitrantur actiones mentis eſſe ejus objectum, & ex proximè ſequenti quæſtione conſtabit) idcirco meritò dicimus, abſolutè & ſimpliciter actionem rectificandam ſeu dirigibilem, non verò actionem rectam, eſſe objectum proprium & formale Dialecticæ : quod quidem intelligi debet de actione dirigibili in genere, ſeu quatenus de illa generales ac ſempiternæ veritatis propoſitiones ſeu præceptiones traduntur in Logica. Ex quibus & aliarum ſententiarum refutatione ſatis ſuperque probata videtur eſſe noſtra hæc aſſertio, ſimúlque facile erit reſpondere ad ea quæ objici poterunt.

Actio mentis rectificanda cur dicatur objectum.

Quæſtio III.

Qualis ſit Dialectica, Theoreticáne an Practica.

QUi entia rationis Dialecticæ ſubjectum eſſe contendunt, eandem in ſola ejuſmodi figmentorum contemplatione collocant ; proindéque theoreticam eſſe definiunt. Alii organicam eſſe contendunt, eò quòd ſit commune quoddam organum ſeu inſtrumentum reliquarum Philoſophiæ partium; non tamen practicam.

Dialectica organica ſimul & practica.

Nos verò & organicam ſimul & practicam eſſe contendimus : Organicam quidem, quatenus omnibus aliis ſcientiis inſervit : ut enim Metaphyſica cæteris omnibus ſcientiis tanquam regina imperat, ſic eiſdem Dialectica tanquam famula ſubminiſtrat : Practicam verò, quatenus in ſola ſui ſubjecti contemplatione non conquieſcit, ſed eam ad praxin ſive uſum revocat. Et quia conſtat ferme apud omnes, eſſe organicam (nemo enim negaverit eam ad reliquas ſcientias aut comparandas aut exercendas, ſi non omnino neceſſariam, ſaltem valde utilem eſſe; quod etiam ſequenti quæſtione probabitur) reliquum eſt ut oſtendamus etiam eſſe practicam. Quod vel ex eo patet, quòd omnis ſcientia naturali lumine parta, theoretica ſit vel practica : atqui conſtat ex prima quæſtione Dialecticam eſſe ſcientiam; nec tamen eſſe theoreticam vel ex conditione ſui objecti (de quo in præcedenti quæſtione) intelligitur ; & ſatis experientiâ compertum eſt, nos non ſcire quomodo ſit definiendum, argumentandum, &c. ut ſciamus, ſed ut operemur, id eſt, ut rectè definiamus, ratiocinemur, &c. reſtat igitur ut ſit practica. Repete ea quæ præmonuimus in generali Præfatione de utraque parte Philoſophiæ, Theoretica & Practica. Et quidem quod difficultatem maximè parit, eſt vocabulum ipſum πρᾶξις à quo dicitur ſcientia practica: quod quidem apud Ariſtotelem pro ſolis actionibus moralibus, quarum principium eſt electio, non verò pro actionibus mentis quatenus ad Logicum pertinent,

Eſſe practicam probatur.

Πρᾶξις apud Ariſtotelem quid.

nent, usurpatur; quo fit ut sola moralis Philosophia dicatur apud Aristotelem propriè Practica. Verùm etsi concedamus solas actiones humanas, quatenus humanas seu liberas, ab Aristotele πράξεις appellari; nihil tamen impedit, actiones mentis quatenus dirigibiles eodem nomine insigniri; ac proinde Dialecticam, quæ in iis dirigendis versatur, verè dici & esse Practicam.

Corollarium de fine Dialectica.

Ex his facile est intelligere, propter quid sit Dialectica, seu qui sint fines ad quos ex natura sua ordinatur (ut eos prætermittamus quos ipse Dialecticus sibi pro libito potest proponere; verbi gratiâ, lucrum, inanem gloriam, &c.) Primus igitur & immediatus, qui est actus ipsius Dialecticæ, est, actiones mentis dirigibiles contemplari, déque illis dirigendis judicia ferre practica, quæ sunt præceptiones Dialecticæ. Secundus proximo vicinus est, actiones ipsas mentis dirigere seu rectificare; quod præsertim fit per instrumenta sciendi, quatenus sunt actiones rectæ secundùm se & in universum spectatæ, ac veluti exemplaria juxta quorum rectitudinem animo præconceptam mentis operationes diriguntur: sicut obiter meminimus quæstione secundâ præcedenti. Tertius ulterior seu remotior, ísque præcipuus seu primò & per se intentus, dici possunt actiones mentis rectificatæ; non secùs ac domus rectè ædificata finis est potissimus artis ædificandi. Quartus denique remotissimus, non tamen præcipuus nec adeò per se intentus à Dialectica, est, juvare cæteras scientias, ut faciliùs, breviùs, certiùs & ordinatiùs acquirantur: qui finis est potiùs ipsarum actionum rectificatarum quàm ipsius artis Dialecticæ; quemadmodum habitatio non tam est finis artis ædificatoriæ quàm ipsius domûs arte constructæ. An verò cæteræ scientiæ nullo modo comparari possint absque hac nostra artificiali Dialectica, proximè sequenti quæstione explicabitur.

Finis primus.

Secundus.

Tertius.

Quartus.

Quæstio IV.

An Dialectica sit ad reliquas scientias necessaria.

Notandum primò.

UT sensum propositæ quæstionis aperiam, duo hîc prænoneo: Alterum est; Cùm Dialectica sit duplex: altera naturalis, quæ est ipsa vis rationis unicuique à natura congenita, quâque præditus homo absque ullo præceptorum adminiculo res definit, partitur, componit, déque illis pro ingenii bonitate optimè ratiocinatur; altera artificialis, quæ non à natura in hominum animis ingeneratur, sed ex multorum collectione præceptorum, aut ab aliis addiscitur, aut longâ experientiâ comparatur: non hîc de Dialectica naturali, quam prorsus necessariam esse omnes fatentur, sed de artificiali quæstionem instituì. Alterum est; Cùm scientiæ duobus modis considerari possint; nempe in esse perfecto, cùm quis per veram & propriam causam omnes quæ de subjecto haberi possunt conclusiones non solùm cognoscit, sed præterea scit se illas optimè cognoscere; & præterea in esse imperfecto, cùm quis vel non omnes quæ de subjecto haberi possunt conclusiones, aut non illas tenet perfectè, quia aut non per veram

Notandum secundò.

veram causam illas novit, aut nescit eam veram esse causam rei demonstratæ: non hìc quæstionem esse de scientiis in esse imperfecto, sic enim haberi posse sine Logica artificiali nemini dubium est; sed de scientiis in esse perfecto: ut sensus propositæ quæstionis sit; An Logica artificialis sit necessaria absolutè ad reliquas scientias in esse perfecto comparandas. Quid autem de proposita quæstione tenendum sit, duabus sequentibus conclusionibus declaratur.

Prima conclusio. Probatur. Prima conclusio; Dialectica artificialis non est absolutè necessaria ut cæteræ scientiæ habeantur in esse perfecto. Probatur; Quia ad scientias comparandas duo tantùm sunt necessaria: Unum est, ut is qui scientiam consecuturus est, inveniat illius principia, eisque assentiatur; alterum, ut certò sciat se uti aptis & minimè fallacibus differendi formulis ad demonstrandas ex ejusmodi principiis conclusiones quibus scientia continetur: At verò potest quis naturali ingenii bonitate & principiis per se notis assentiri & aptis differendi formulis uti, potéstque solo lumine naturali optimè judicare eas formulas ratiocinandi quibus utitur, legitimas esse ac minimè fallaces: Quare non opus est propter illud recurrere ad Dialecticam artificialem; & multò minùs ut sciat causam per quam demonstrat esse veram causam, cùm id sciri possit vel naturali lumine, vel experientiâ, vel rationibus ductis ab ipsa re de qua agitur.

Secunda conclusio. Probatur. Secunda conclusio; Dialectica artificialis est necessaria ad reliquas scientias facilè, absque erroris periculo, breviter atque ordinatè comparandas. Probatur; Quia quemadmodum nullus opifex facilè & sine errore, aut saltem breviter & ordinatè opus aliquod potest absolvere, nisi conquisita priùs habuerit instrumenta quibus in conficiendo opere utatur: ità nec ratio unquam facilè, absque errore, brevi tempore, & ordinatè totam aliquam scientiam comparabit, nisi examinatas atque in promptu habeat omnes differendi formulas quæ ad comparandam scientiam sunt necessariæ. Quare cùm hæ formulæ à solo Dialectico habeantur examinatæ atque in promptu, efficitur ut nemo absque Dialectica facilè, absque errore, itémque breviter & ordinatè ullam aliam scientiam sibi comparare possit. Atque in eam sententiam scitè Aristoteles, 2. Metaph. cap. 3. *Quapropter*, inquit, *instítutus esse* quisque *debet quo pacto singula probanda sint; quoniam absurdum est scientiam simul & sciendi modum quærere*, præsertim *cùm neutrum assequi facile sit.*

Locus Aristotelis explicatus.

Quæstio V.

Quomodo seu quot in partes dividenda sit Logica.

Partitio Dialectica multiplex. POtest quidem Logica fusissimè sumpta dividi in naturalem & artificialem; deinde artificialis, in docentem & utentem; tum docens, (idque maximè juxta Aristotelis institutum) in analyticam seu resolutoriam, & topicam, quæ docet modum ex probabilibus differendi. Sed prætermissis illis divisionibus, ea imprimis arridet quam adfert D. Thomas initio libri de Interpretatione: ubi universam

Logica docens tripartita.

hanc

hanc noſtram Logicam docentem partitur juxta triplicem mentis operationem, quam ex officio dirigit; adeò ut prima pars ſit de prima mentis operatione, videlicet ſimplici mentis apprehenſione; altera, de ſecunda, videlicet judicio ſeu enuntiatione; tertia, de tertia mentis operatione, videlicet diſcurſu ſeu ratiocinatione. Nec longè abeſt ab hac diviſione tripartita quoque Dialecticæ diviſio juxta tria præcipua diſſerendi inſtrumenta; nempe definitionem, diviſionem, & argumentationem: cùm definitio ad primam mentis operationem, diviſio ad ſecundam, argumentatio ad tertiam pertineat. Eſt autem hæc noſtra Dialecticæ in tres partes diſtributio legitima, quia nempe eſt ad naturam ſubjecti proprii accommodatiſſima; utpote quæ in tot partes fiat quot ſunt præcipuæ mentis operationes, circa quas tanquam circa proprium ſubjectum verſatur. Et quidem de ipſa Dialectica hactenus; deinceps de iis quæ in ipſa continentur agendum eſt.

Alia Logicæ diviſio.

Prima

Prima pars Dialecticæ,

De iis quæ ad primam mentis operationem ſpectant.

Præfatio;

In qua de operationibus mentis, déque inſtrumentis diſſerendi generatim.

CUm univerſam hanc diſſerendi artem in tres præcipuas partes, juxta tres mentis operationes, diviſerimus, doctrinæ ratio poſtulat, ut antequam ad ſingulas accedamus, de illis, ac de diſſerendi inſtrumento aliquid generatim Præfationis loco præmittamus.

Quid ſit mentis operatio.

Conſtat igitur mentis operationem in genere eſſe cognitionem elicitam ab intellectu. Jam verò humanus animus triplici cognitionis gradu in perfectam rerum notitiam conſurgit: Nam imprimis res ſibi

Colligitur eam eſſe triplicem.

objectas ſimplici quodam viſu intuetur abſque ullo aſſenſu aut diſſenſu; poſt hæc eaſdem inter ſe confert ac dijudicat, eiſque vel aſſentitur affirmando, aut ab eis diſſentit negando; tandem ex multis rebus inter ſe collatis diverſum quid ab eis ratiocinando ſeu argumentando colligit. Ex his tribus mentis operationibus prima dicitur ſimplex apprehenſio; ſecunda verò, judicium ſeu enuntiatio; tertia, diſcurſus ſive argumentatio. Probabiliter etiam dici poteſt, aliud eſſe judicium compoſitionis, quò ſpectat enuntiatio; aliud verò judicium illationis, quò ſpectat argumentatio. Quod ad methodum attinet, aut non eſt actio mentis, ſed tantùm ſeries ſive ordo rerum tractandarum; aut ſi dicatur actio, cùm tota ſit judicii, ad ſecundam mentis operationem pertinebit; ſicut & ipſa diviſio ſeu partitio, quæ eſt primum diſſerendi inſtrumentum. Notandum eſt autem, inter illas mentis operationes primam eſſe ſimpliciſſimam, utpote quæ poſſit unico vocabulo aut pluribus ſine copula exprimi; ſecundam verò eſſe magis compoſitam, utpote quæ non niſi pluribus terminis ſeu vocabulis & copulâ exprimatur; tertiam denique valde compoſitam, utpote quæ non niſi ex pluribus enuntiationibus conſtet. Quæ omnia in hoc exemplo facilè declarantur: verbi causâ, Audito nomine *hominis*, efformamus conceptum quendam ſimplicem in animo; ſic audito nomine *animalis*, conceptum quoque ſimplicem animali conformem effingimus, quod primæ operationis munus eſt: tum apprehenſâ hominis & animalis naturâ, quandam eſſe inter illa convenientiam animadvertimus: quare animal homini attribuimus, affirmando ſic, *Homo eſt animal:*

Notandum.

Exemplum.

mal: Similiter cognitâ animalis & viventis naturâ, quandam agnoſcimus inter illa naturæ conformitatem, quam affirmando ſic exprimimus, *Animal vivit:* Sícque per ſecundam mentis operationem duæ iſtæ propoſitiones habentur; nempe,

Animal vivit,
Homo eſt animal:

Ex quibus per tertiam mentis operationem tertia hæc propoſitio elicitur, *Homo vivit,* ad hunc modum,

Animal vivit,
Homo eſt animal; Ergò,
Homo vivit.

Cæterùm ad has tres mentis operationes referuntur tria inſtrumenta diſſerendi, nempe Diviſio, Definitio, Argumentatio: quæ nihil aliud ſunt quàm ſpecies quædam operationum mentis. Appellantur autem inſtrumenta diſſerendi, quatenus per illas ex quibuſdam præcognitis pervenitur ad notitiam earum rerum quæ antea ignorabantur: Sic enim per diviſionem, quæ ad ſecundam mentis operationem pertinet, ex præcognitione confuſa totius devenitur ad notitiam partium; per definitionem verò, quæ ad primam mentis operationem ſpectat, ex præcognitione partium eſſentialium totius natura declaratur; denique per argumentationem, quæ tertia mentis operatio eſt, ex præcognita cauſa effectus colligitur. Ubi adverte, diviſionem, quatenus eſt inſtrumentum cognoſcendi, præcedere definitionem; quia priùs neceſſe eſt dividere genus in ſuas differentias, quàm ex genere & differentia definitionem rei exprimere: Sic etiam definitio argumentationem, & maximè nobiliſſimam argumentationis ſpeciem, nempe Demonſtrationem antecedit; cùm in Demonſtratione definitio adhibeatur. Ubi adverte, omnem quidem argumentationem poſſe dici inſtrumentum diſſerendi & cognoſcendi, non tamen inſtrumentum ſciendi propriè, ſed ſolam Demonſtrationem, quia per illam ſcientia propriè dicta comparatur. Et quia ad ejuſmodi ſcientiam comparandam non mediocriter conferunt diviſio & definitio, hinc fit ut etiam inſtrumenta ſciendi poſſint appellari, ſicut & ipſa Demonſtratio. Sed hæc ſatis de actionibus mentis, ac de diſſerendi inſtrumentis in genere. Supereſt una difficultas explicanda de prima ſeu ſimplici mentis operatione, quam in hac prima parte aggredimur; nempe, Quomodo dirigi poſſit à Logico hæc operatio, cùm nulli errori videatur obnoxia, utpote quæ ſit veritatis & falſitatis expers, *cap.* 1. *de Interpretatione.* Cui reſpondetur, primùm quidem multùm juvari ſimplicem hanc apprehenſionem rerum ab ipſa prima parte Dialecticæ ratione ipſarum rerum objectarum, quarum multitudo, permiſtio, & obſcuritas non mediocrem illi difficultatem parit: Rerum enim multitudinem, univerſalia; permiſtionem, categoriarum ſeries; obſcuritatem definitio tollit: in hac autem prima parte agitur de univerſalibus, categoriis, ac definitione. Deinde, licèt prima mentis operatio ſit expers veritatis & falſitatis complexæ, quæ

Tria diſſerendi inſtrumenta.

Sola Demonſtratio inſtrumentum ſciendi

Difficultas de prima mentis operatione.

Solutio.

quæ in ſolo judicio, nempe aſſenſu aut diſſenſu, propriè reperitur, eſt tamen capax veritatis aut falſitatis incomplexæ: Si enim ſimplex notitia ſit conformis objecto apprehenſo, erit vera; ſi ſecùs, falſa: ut autem fiat conformis rei objectæ, multùm juvat explicatio terminorum, quæ initio hujus primæ partis traditur. Itaque hujus primæ partis Dialecticæ quatuor erunt tractatus: Primus, de terminis Dialecticis; Secundus, de univerſalibus; Tertius, de categoriis: Quartus, de definitione.

Hujus primæ partis tractatus quatuor.

Primus Tractatus hujus partis,

De Terminis Dialecticis.

Diſputatio unica.

Simplex apprehenſio duplex; Confuſa, Diſtincta.

SImplex mentis apprehenſio duplex eſt; altera confuſa, altera diſtincta: Illa dicitur, cùm quid vocabulum ſignificet duntaxat intelligitur; hæc verò, cùm non tantùm quid vox ſignificet, ſed etiam quid ſit res ſignificata clarè & diſtinctè concipitur: illa termini ſeu vocis, hæc naturæ & eſſentiæ apprehenſio dicitur: illa omnibus qui voces nôrunt, ut plebeiis & ruſticis, communis eſt; hæc in ſapientibus duntaxat, qui exploratas rerum naturas habent, reperitur. Et quidem ad confuſam mentis apprehenſionem pertinet hæc terminorum Dialecticorum expoſitio; ad quam etiam revocari poſſunt tractatus de univerſalibus & categoriis: ad diſtinctam verò ſpectabit quartus & poſtremus tractatus, de definitione.

Quæſtio I.

Quid ſint Termini apud Dialecticos; & de multiplici eorum diviſione.

Quid Terminus apud Dialecticos.

QUas Grammatici Voces, Dictiones, atque Orationis elementa, Dialectici Terminos vocant, quoniam iis quaſi terminis omnis propoſitio ſolet circumſcribi. Eſt enim terminus in enuntiatione, ſubjectum vel attributum, quibus quaſi extremis ipſa enuntiatio conſtat; ut in hac propoſitione, *Homo eſt animal*, *homo* eſt ſubjectum, *animal* verò attributum, quæ ſunt duo extrema ſive termini quibus hæc propoſitio conſtat. Cùm autem propoſitio ſolo animo poſſit concipi, hinc fit ut Logicus terminos non tantùm in voce vel ſcripto, (ut ſua vocabula Grammatici) ſed etiam in mente conſideret. Et licèt non tantùm mentales ſed etiam vocales & ſcriptos terminos conſideret Dialecticus, non tamen eo fine nec eo modo quo Grammaticus. Eo enim fine illos conſiderat ut ſic primæ mentis operationi opituletur; nec adhuc in particulari, ſed in univerſum, ſub iis rationibus

bus ſecundùm quas ad Philoſophicum uſum ſunt aptiores. Horum terminorum non una eſt eadémque partitio, ſed varia pro diverſa conſideratione: aliter enim ratione materiæ ſeu rei ſignificantis, aliter ratione formæ ſeu ſignificationis; & quidem aliter habitâ ratione rei ſignificatæ, aliter habitâ ratione modi ſignificandi ſolent diſtinguí. Quod ut intelligas, nota, in unoquoque termino duo poſſe conſiderari; unum inſtar materiæ, nempe rem in qua ineſt vis ſignificandi; ut eſt mens, vox ſeu ſonus articulatus, & ſcriptura: alterum inſtar formæ, quæ eſt ipſa vis ſignificandi, ſive ſignificatio. Rurſus in ipſa ſignificatione duo conſiderari poſſunt; nempe res ſignificata, & modus ſignificandi. Hinc igitur naſcuntur variæ terminorum diviſiones; de quibus in ſequentibus quæſtionibus dicetur.

Aliud eſt materiale, aliud formale termini.

Quæſtio II.

Quinam ſint termini ex parte materiæ.

RES in qua ſignificandi vis aliqua reperitur, triplex vulgò aſſignatur; nempe mens, vox, & ſcriptura. Quare Dialectici non immeritò terminum ratione materiæ diſtinguunt in mentalem, vocalem, & ſcriptum. Mentalis eſt, qui animo duntaxat concipitur; vocalis, qui voce exprimitur; ſcriptus, qui ſcripturâ pingitur. Et quidem hîc de mentali termino quatenus voce exprimitur, aut potiùs de vocali quatenus mentalis termini ſimúlque rei animo conceptæ ſignum eſt, agitur: nam de ſcripto nihil neceſſe eſt hîc dicere. Ut verò intelligas quâ ratione vocales termini ſint ſigna, ſciendum eſt, *ſignificare* nihil aliud eſſe quàm facultati cognoſcenti quidpiam à ſe diverſum repræſentare; id verò quòd vim ſignificandi habet, *ſignum* dici. Jam verò ſignorum duo ſunt genera: alia enim formalia dicuntur, quæ quidem in ipſa facultate cognoſcente per modum formæ inſident, nec tamen ab ipſa facultate percipiuntur; ut ſunt ſpecies intentionales, quæ in ſenſuum organis receptæ, licèt ignotæ, accidentia rerum etiam diſtantium ſenſibus referunt: alia verò inſtrumentalia, quæ ab ipſis ſenſibus diſſita, priùs ſe ingerunt in cognitionem ſenſuum quàm in alterius rei notitiam nos inducant. Et quidem prioris generis ſunt mentales termini, cùm ſint expreſſæ in animo rerum ſimilitudines; poſterioris verò, voces & ſcripta: Priùs enim illæ audiuntur, & hæc viſu percipiuntur, quàm res quarum ſunt ſigna intelligantur.

Triplex terminorum materia.

Significare quid.

Signum quid & quotuplex.

Cæterùm cùm mentalis terminus, ut ſit verus, idem debeat eſſe apud omnes; nunquam ex hominum inſtituto, ſed à natura rem cujus eſt imago eodem modo repræſentat: ſcripta autem nunquam niſi ex hominum inſtituto ſignificant, cùm varia linguarum idiomata imitentur. At verò voces quædam à natura ſignificant; ut gemitus, ſuſpiria, riſus: quædam verò ex hominum inſtituto; ut voces articulatæ quibus utimur in ſermocinando: Et hæ ſunt quæ propriè termini vocales appellantur.

Quæſtio

Quæstio III.

Quomodo distinguantur termini apud Dialecticos ratione rei significatæ.

QUoniam significatio vocabulorum seu terminorum varia est ac multiplex, pro varietate rerum significatarum, aut pro vario modo significandi rem eandem; hinc multiplex oritur terminorum divisio ex utraque parte.

Prima divisio, in terminum primæ & secundæ intentionis.

Et quidem ex parte rei significatæ, prima divisio termini esse potest in terminum primæ intentionis & secundæ intentionis: Illum appellant Dialectici, qui rem significat secundùm ea quæ sibi à natura sua & realiter conveniunt; cujusmodi est omnis terminus quo aliquid verum & reale significatur, ut, *homo, animal,* &c. Hunc verò esse definiunt, quo aliquid significatur secundùm ea quæ ipsi ratione nostræ cognitionis competunt; & ejusmodi sunt hæc vocabula, *subjectum, prædicatum, antecedens, consequens,* & similia, quæ frequenter usurpantur à Dialecticis. Prioris autem generis termini dicuntur *primæ intentionis*, quia id significant in quod potest intellectus primariâ & directâ cognitione ferri seu tendere; posterioris verò generis, *secundæ intentionis*, quia id significant in quod non potest intellectus nisi secundariâ & reflexâ cognitione tendere.

Secunda divisio, in positivum & negativum.

Secunda divisio esse potest termini primæ intentionis, in positivum & negativum: Ille est, qui rem positivam & in rerum natura exsistentem significat; ut, *homo, lapis,* &c. Hic verò dicitur, qui negationem rei cujuspiam significat; ut *non-homo, non-lapis,* &c. Ubi nota, quòd termini qui privationem significant, reducuntur ad positivos, ut, *cæcitas, surditas,* &c.

Tertia divisio, in universalem & particularem.

Tertia divisio esse potest termini positivi, in universalem & particularem: Ille est, qui rem universalem significat; ut, *homo, animal, corpus:* Hic verò, qui rem particularem significat; ut, *hic homo, Petrus, duodecim Apostoli.*

Quarta divisio, particularis termini tripartita.

Quarta divisio esse potest termini particularis, in disjunctivum, collectivum, & singularem. Nam res particularis significata, aut est multiplex aut unica: si multiplex, aut disjunctivè sumitur aut collectivè: Unde alius terminus particularis dicitur disjunctivus; ut, *aliquis homo, aliquod corpus,* & similes: (nam hic terminus, *aliquis homo*, significat multos particulares homines disjunctivè sumptos; ità ut si dicas, *aliquem hominem esse justum*; sensus sit, hunc, vel illum, vel istum esse justum) alius verò terminus particularis dicitur collectivus; ut, *decemviri, triumviri* (nam illa vocabula significant multos particulares homines simul & collectivè sumptos; ut si dicas, *decemviros administrasse Romanam rempublicam*, sensus sit, hunc & istum & illum simul cum aliis rempublicam Romanam gubernasse.) Si verò res significata sit unica, tunc terminus qui illam significat dicetur singularis. Estque ejusmodi terminus singularis triplex: Primus dicitur singularis ex significatione, quia impositus est ad

ad rem aliquam ſingularem ſignificandam; ut, *Petrus*, *Paulus*, &c. Alter dicitur ſingularis ex demonſtratione, qui ob adjunctam particulam demonſtrativam, rem ſingularem ſignificat; ut, *hic homo*, *iſte lapis*, &c. Tertius dicitur ſingularis ex ſuppoſitione, qui rem ſingularem ex præſuppoſita conditione ſignificat; ut, quia ſupponimus (quod veriſſimum eſt) B. Virginem unicum Chriſtum peperiſſe, cùm dicimus *Mariæ filium*, ſtatim Chriſtum concipimus.

Quinta diviſio termini univerſalis.

Quinta diviſio eſt termini univerſalis, in univocum, æquivocum, & analogum.

Sexta diviſio termini univerſalis.

Sexta diviſio eſt ejuſdem termini univerſalis ſub alia conſideratione, in categoricum, tranſcendentem, & ſupertranſcendentem. Verùm de duabus poſterioribus iſtis diviſionibus paulò fuſiùs ſequentibus quæſtionibus agendum eſt.

Quæſtio IIII.

Quid & quotuplex ſit terminus univocus, æquivocus, & analogus.

Prior difficultas.

Duæ præcipuæ difficultates occurrunt circa hos terminos explicandæ: altera, quid ſint, ſeu quomodo definiantur; altera, quot ſint, ſeu quomodo dividantur.

Quid ſit terminus univocus.

Quod igitur ſpectat ad priorem difficultatem: Univocus terminus eſt, qui ſignificat rem multis æqualiter & eodem modo convenientem; ut *homo*, qui ſignificat humanam naturam, quam omnes homines æquo jure participant. Æquivocus verò dicitur, qui rem multis diverſo planè modo convenientem, aut potiùs res planè diverſas ſignificat: ut vocabulum iſtud, *Taurus*, quatenus non tantùm taurum animal, ſed etiam Taurum montem, & Taurum ſidus ſignificat; quæ res ſunt omnino diverſæ.

Quid ſit æquivocus.

Quid ſit analogus.

Denique analogus definitur, qui rem multis inæqualiter (id eſt, partim eodem partim diverſo modo) convenientem ſignificat: cujuſmodi eſt hæc dictio, *ſanum*, quo ſanitas ſignificatur, quæ homini, potioni, urinæ, & cæteris quæ ſana dicuntur, verè convenit, ſed non eodem planè modo, nam homini propriè ut ſubjecto in quo inеſt, potioni verò ut efficienti cauſæ, & urinæ ut ſigno convenit. Portò Ariſtoteles in Anteprædicamentis non tam hos terminos, quàm res quatenus his terminis exprimuntur conſiderans, paulò aliter tum ſynonyma ſeu univoca, cùm homonyma ſeu æquivoca deſcribit: *Synonyma*, inquit, *dicuntur ea, quorum & nomen commune eſt, & ſecundùm nomen ratio ſubſtantiæ ſeu definitio naturæ eadem.* Quo loco nota, ea tantùm ab Ariſtotele propriè appellari ſynonyma, quorum ſubſtantialis ſeu eſſentialis, & non accidentalis modò ratio eſt eadem; ſic *homo* & *brutum*, quatenus in nomine & ratione *animalis* conveniunt, Ariſtoteli dicuntur ſynonyma, quia ratio animalis eſt illis eſſentialis. At verò *homo*, *gallus*, *cygnus*, *nix*, &c. quatenus in voce & ratione candidi conveniunt, & generatim omnia quæ in uno aliquo accidente conveniunt, à quo eandem ſortiuntur appellationem

Synonyma quid ſint Ariſtoteli.

nem accidentariam, non dicuntur ab Ariſtotele ſynonyma, neque etiam propriè homonyma, vel analoga, ſed paronyma. Nota etiam, hìc ab Ariſtotele tum ſynonyma cùm homonyma accipi non pro iis univerſalibus quæ ſynonymæs vel homonymæs prædicantur (quomodo etiam propriè accipi poſſunt, & à nobis uſurpantur) ſed pro illorum ſubjectis ſeu inferioribus, de quibus prædicantur. Ità quoque in ſimili acceptione homonyma deſcribit, *& uorum nomen ſolum commune eſt, at ſecundùm illud nomen ratio ſubſtantiæ diverſa*; verbi gratiâ, *Taurus* animal, *Taurus* mons, & *Taurus* ſidus, Ariſtoteli dicuntur homonyma, quia illis *tauri* nomen commune eſt, ſed ratio hoc nomine ſignificata in illis multiplex ac diverſa. Quo loco etiam illud obſervandum eſt, homonyma illìc accipi pro iis quæ non ſunt ſynonyma, quomodo analoga dici quoque poſſunt homonyma, & verè juxta Ariſtotelis mentem ſub homonymis continentur, appellantúrque homonyma ſecundùm analogiam, quæ quidem propiùs accedunt ad rationem ſynonymorum, utpote quorum nomen commune eſt, & ratio quidem ità diverſa ut aliquâ ratione & ſecundùm analogiam eadem ſit: ſic homo ſanus, potio ſana, urina ſana, aliquo modo conveniunt in ratione *ſani*, & aliquo modo differunt: conveniunt quidem in eo quòd aliquem ordinem ſeu reſpectum habeant ad ſanitatem; differunt verò, quòd vario modo ad illam ordinentur: Homo enim ad ſanitatem dicit ordinem ſubjecti ad accidens; potio, cauſæ ad effectum; urina, ſigni ad ſignificatum. Similiter infima pars hominis, montis, & ſcamni, analogicè (id eſt, partim eodem partim diverſo modo) conveniunt in ratione *pedis*. Ex his igitur intelligis, quid ſit terminus ſynonymus ſeu univocus, homonymus ſeu æquivocus, & analogus; itémque, quænam ſint apud Ariſtotelem ſynonyma, homonyma, & analoga. Illud autem non videtur hoc loco prætermittendum, præter homonyma, quorum nomen idem eſt, ratio verò diverſa; & ſynonyma, quorum nomen & ratio ſunt eadem; admitti quoque polyonyma, & heteronyma: & quidem polyonyma appellari, quorum nomina ſunt diverſa, & ratio eadem; ut, *enſis, gladius, framea*: heteronyma verò, quorum & nomen & ratio diverſa ſunt; ut, *homo, bos*, &c. De paronymis autem alius erit dicendi locus.

Homonyma quid ſint Ariſtoteli.

Analoga ſeu homonyma ſecundum analogiam.

Quid ſint polyonyma & heteronyma.

Poſterior difficultas.

Jam verò de horum terminorum diviſione (quæ erat poſterior difficultas explicanda) paucis dicendum eſt. Et quidem quod ſpectat ad terminum univerſalem univocum, vulgò dividitur in quinque Univerſalia Porphyriana; quæ ſunt, genus, ſpecies, differentia, proprium, & accidens: De quibus, quia peculiaris tractatus inſtituetur, nihil hoc loco dicemus.

Univocus terminus quintuplex.

Æquivocus duplex: 1. à caſu;

2. à conſilio.

Æquivocus terminus duplex eſt; alter à caſu, qui fortuitò diverſis rebus ſignificandis eſt impoſitus; ſic fortuitò contigit ut nomen *Taurus*, quod animal ſignificat, monti quoque impoſitum fuerit: alter à conſilio, qui ob aliquam cauſam pluribus rebus ſignificandis eſt impoſitus; ut cùm nomen *hominis* non tantùm vero homini, ſed etiam

etiam picturæ, aut cuivis imagini quæ refert hominem, tribuitur; vel cùm nomen *canis* non tantùm cuidam animali, ſed etiam cœleſti cuidam ſigno ob aliquas cauſas ab Aſtrologis impoſitum eſt.

Analogus duplex:

Analogus terminus duplex eſt; alter ſecundùm attributionem; alter ſecundùm proportionalitatem, ut loquuntur. Ille dicitur, qui multa analogicè ſignificat, quorum unum eſt præcipuum ſignificatum, ad quod cætera referuntur; ut *ſanum*, quod multa ſana ſignificat, ſed præcipuè hominem, ad quem cætera quæ dicuntur ſana referuntur: Hic verò dicitur, qui multa analogicè ſignificat ſecundùm aliquam proportionum rationem; verbi gratiâ, *Pes* ſignificat infimam partem hominis, montis, ſcamni, &c. quia ſicut ſe habet infima pars hominis ad reliquum corpus ſulciendum; ſic infima pars montis, ad reliquam ipſius molem, & infima pars ſcamni, ad reliquum ſcamnum.

1. Secundum attributionem.

2. Secundùm proportionalitatem.

Cæterùm cùm analoga dicantur ea quæ per analogum terminum intelliguntur; ut, *homo ſanus, potio ſana*, &c. quæ nomine *ſani* intelliguntur; facile intelligere eſt, quæ ſint analoga ſecundùm attributionem, & quæ ſint analoga ſecundùm proportionalitatem; ſunt enim ea quæ per ejuſmodi terminos intelliguntur.

Analogum analogans.

Analogum analogatum

Sed ut planiùs intelligas quid ſit diſcriminis inter analogum terminum, & analoga; nota, aliud eſſe analogum analogans, & aliud analogum analogatum apud Logicos: Illud enim eſt univerſale & immediatum ſignificatum termini analogi, hoc verò ſpeciale & remotius ſignificatum; exempli cauſâ, Id quod habet ſanitatem, eſt id quod univerſaliter & immediatè ſignificatur nomine *ſani*; at homo ſanus, eſt ſpecialius & remotius ſignificatum ejuſdem, ſicut potio ſana, &c. unde illud dicitur analogum analogans; hæc verò, analoga analogata. Terminus igitur analogus eſt, quo exprimitur analogum analogans; unde etiam terminus analogus, analogans dicitur: at verò per *analoga* in plurali, intelliguntur ut plurimùm analoga analogata. Cæterùm inter analoga analogata ſecundùm attributionem, eſt ſemper unum aliquod præcipuum ſignificatum quod cæterorum cauſa eſt in aliquo genere cauſæ: ſic inter ea quæ dicuntur ſana, homo ſanus eſt præcipuum ſignificatum; inter ea quæ dicuntur entia, ſubſtantia; & medicus, inter ea quæ dicuntur medicativa: unde ab Ariſtotele appellantur *ea quæ ad unum, vel ab uno dicuntur.*

Terminus analogus.

Præcipuum analogatum

Quæſtio V.

Quis & quotuplex ſit terminus Categoricus, Tranſcendens, & Supertranſcendens.

Terminus categoricus.

CAtegoricus terminus generatim dici poteſt, qui alicujus categoriæ ambitu continetur; ſpecialiùs autem accipitur pro ſupremo genere cujuſque categoriæ. Eſt autem categoria, Series ſive coordinatio multarum rerum ſub uno ac ſupremo genere. Cùm igitur decem ſint categoriæ, proindéque decem ſuprema genera, ad quæ omnia entium realium genera revocantur; hinc in genere

Categoria quid.

10. *Termini categorici in genere.*

decem termini categorici conſtituuntur; nempe *ſubſtantia, quantitas, relatio, qualitas, actio, paſſio, ubi, quando, ſitum eſſe, habere:* De quibus quia ſpecialis tractatus inſtituetur, nihil neceſſe eſt hoc loco dicere: ſpeciatim verò tot ſunt categorici termini quot ſunt rerum genera quæ ſub illis ſupremis generibus continentur.

Terminus tranſcendens.

Terminus verò tranſcendens, ſic dictus quòd categoriarum cancellos tranſcendere videatur, longè univerſalior eſt categorico, utpote qui de omni ente vero & reali dici poteſt. Sunt autem ejuſmodi termini ſex, qui hoc artis vocabulo REUBAV exprimuntur; nempe *res, ens, unum, bonum, aliquid, verum.*

Terminus ſupertranſcendens.

Supertranſcendens autem, qui tranſcendenti adhuc univerſalior eſt, non tantùm de omni ente reali ſed etiam de ente fictitio & imaginativo verè prædicatur; ut, *imaginabile, opinabile, cogitabile,* & ſi qui ſint alii ejuſmodi termini. Sed hæc de terminis univerſalibus, atque adeò de terminis ex parte rei ſignificatæ, ſatis.

Quæſtio VI.

Quinam ſint termini ex parte modi ſignificandi.

Terminus categorematicus. Syncategorematicus. Terminus abſtractus & concretus

TErminus penès modum ſignificandi duplex eſt; alter categorematicus, qui ſolus in oratione poſitus aliquid ſignificat; ut, *homo, equus,* &c. alter ſyncategorematicus, qui per ſe ſolus nihil certi ſignificat, alteri tamen adjunctus ſignificationem modificat; cujuſmodi ſunt hi tres termini, *omnis, nullus, aliquis.* Categorematicus duplex eſt; abſtractus alter, alter concretus: Nam res eadem duobus hiſce modis ſignificari poteſt; quia modis totidem poteſt concipi. Si enim res aliqua conſideretur per modum formæ ſimplicis à ſuo ſive ſuppoſito ſive ſubjecto avulſæ, tum nomine abſtracto ſignificabitur; hoc modo ſpectata natura hominis, nomine *humanitatis,* qui terminus abſtractus eſt, exprimitur: ſi verò res eadem cum ſuo ſuppoſito vel ſubjecto conſideretur, quatenus unum cum eo compoſitum ſeu concretum conſtituit, tum concreto vocabulo exprimetur; ut ſi eadem natura humana conſideretur quatenus ſubſiſtit cum ſuo ſuppoſito, tunc exprimetur nomine concreto *hominis.* Rurſus terminus concretus duplex eſt; alter abſolutus, alter connotativus. Etenim forma quæ alteri adhæret, & cum ipſo unum quid concretum ſeu compoſitum conſtituit, duobus modis concipi poteſt; nempe per modum ſubſiſtentis, vel per modum inhærentis: ſi priori modo concipiatur, nomine concreto abſoluto ſignificabitur; ut cùm hoc nomine *homo* natura humana ſignificatur, ut ſubſiſtens cum ſuo ſuppoſito: ſi verò poſteriori modo ſpectetur, nomine concreto connotativo exprimetur; ut ſi naturam humanam per modum inhærentis in ſubjecto velis exprimere, poſſis uti hoc nomine concreto connotativo, *humanum.* Quo loco adverte, duo eſſe genera terminorum connotativorum; alterum eorum qui rem alioqui verè ſubſiſtentem per modum inhærentis ſeu accidentis ſignificant; ut ſupra-

Concretus, Abſolutus & Connotativus.

Duo genera terminorum connotativorum.

dictus

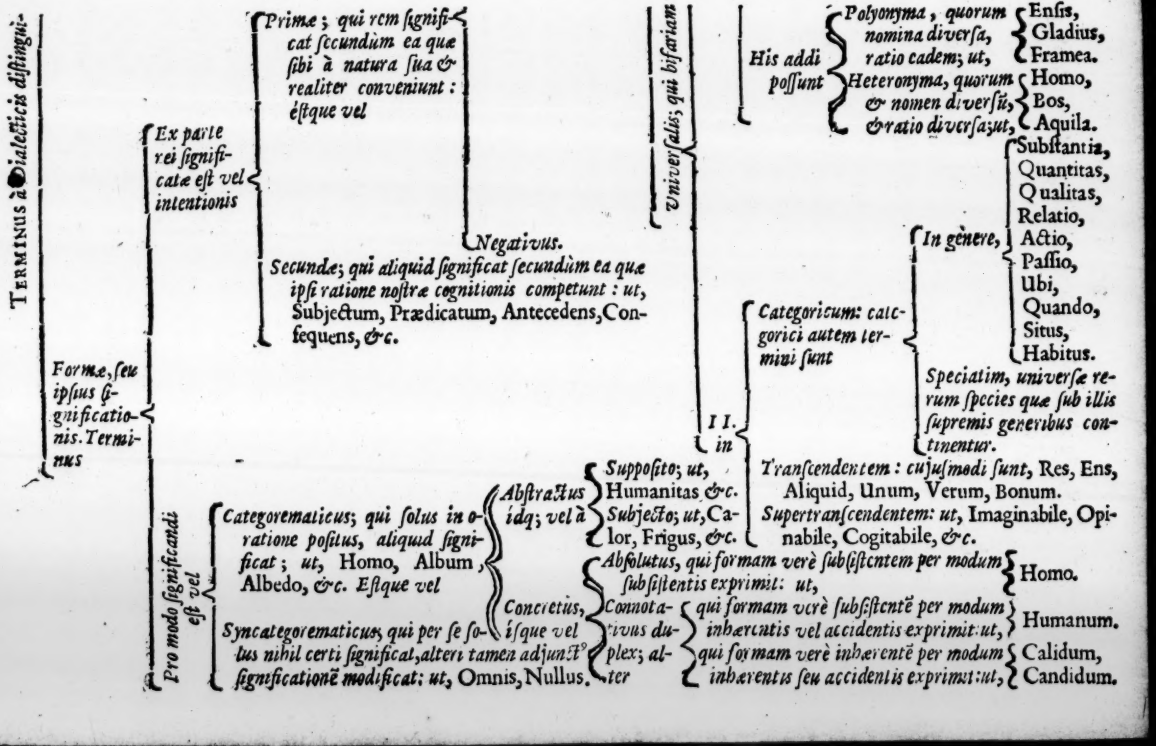
dictus terminus *humanum*, quo natura humana per modum inhærentis seu accidentis, in concreto significatur: alterum eorum qui rem verè inhærentem per modum inhærentis & accidentis exprimunt; cujusmodi sunt omnes termini quibus accidens in concreto significatur; ut, *candidum, calidum, frigidum*. Appellantur autem connotativi termini, quia ità formam significant, ut simul subjectum in quo inest connotent seu adsignificent; imò pro ipso subjecto supponunt (ut loquuntur Dialectici) licèt ipsam subjecti formam clariùs exprimant: Exempli causâ, vocabulum istud *calidum*, supponit seu accipitur pro ipsa re calida, licèt clariùs & distinctiùs exprimat formam ipsam accidentariam rei calidæ, nempe calorem. Porrò hæc posterioris generis connotativa sunt ea propriè quæ ab Aristotele Græco nomine *Paronyma* appellantur, & ab ipso in libello Categoriarum describuntur in hunc modum; *Quæcunque ab alio differentia casu secundùm idem nomen appellationem habent*: Possent clariùs hoc modo definiri; Quorum nomina ab eodem derivata, casu seu terminatione differunt. Cæterùm juxta has descriptiones omnia cujusvis generis derivativa dici poterunt *Paronyma*, præsertim concreta, pleraque absoluta, & omnia connotativa. *Paronyma.*

Non est autem hic prætereundum discrimen inter terminos abstractos, & concretos, præsertim connotativos; quòd abstracti pro eo supponant quod formaliter seu expresè significant; sic terminus iste *humanitas*, supponit pro natura humana quam expresè significat: concreti verò, ac præsertim connotativi, non supponant pro eo quod expresè ac formaliter significant, seu pro formali significato, sed pro materiali; Exempli gratiâ, terminus iste concretus absolutus *homo*, supponit pro eo quod habet naturam humanam, ipsam verò humanam naturam expresè ac formaliter significat. Sed hoc clariùs patet in concreto connotativo, quale est *candidum*, quod supponit pro eo quod habet candorem, quod dicitur materiale significatum; ipsum verò candorem expresè ac formaliter significat, quod proinde dicitur ipsius formale significatum. Ex quo intelligis aliud esse suppositionem alicujus termini concreti, aliud verò expressam & formalem ejus significationem: licèt non sit negandum, terminum concretum significare etiam illud pro quo supponit; verùm non expresè & formaliter, sed connotativè & materialiter duntaxat. Sed hæc de terminis Dialecticæ satis.

Tabula TERMINI divisionem continens.

- Terminus dupliciter; Ratione
  - Materiæ, seu rei in qua inest vis significandi: Hæc autem triplex:
    - Mens;
    - Vox;
    - Scriptura;

    unde Terminus
    - Mentalis, qui animo duntaxat concipitur; neque ab hominum instituto, sed à natura pendet.
    - Vocalis, qui voce exprimitur, & animi sensa significat; idque vel
      - Naturaliter, ut
        - Gemitus,
        - Suspiria,
        - Risus.
      - Pro arbitrio imponentium, ut Linguarum idiomata.
    - Scriptus, qui scripturâ pingitur.
  - dividitur,
    - Positivus; ut, Homo, lapis: (huc reducuntur Privativi termini, quales sunt cæcitas, surditas, &c.) Positivus autem est vel
      - Particularis; qui, si res significata sit
        - Multiplex, dicetur vel
          - Disjunctivus; ut,
            - Aliquis homo,
            - Aliquod corpus.
          - Collectivus; ut,
            - Decemviri,
            - Triumviri.
        - Unica, dicetur; Singularis, idque vel ex
          - Significatione,
            - Johannes,
            - Paulus, &c.
          - Demonstratione,
            - Hic homo,
            - Iste lapis.
          - Suppositione,
            - Mariæ filius,
            - Hostis humani generis
      - Universalis; quæ, si res significata sit
        - Synonyma, seu Univoca, quorum nomen idem, & ratio eadem. Dividuntur in quinque Universalia, seu Prædicabilia,
          - Genus,
          - Speciem,
          - Differentiam
          - Proprium,
          - Accidens.
        - Homonyma, eáque vel
          - Æquivoca vulgò dicta, quorum nomen idē, ratio diversa. Hæc vel
            - Casu; ut, Taurus
              - animal,
              - mons.
            - Consilio, ut, Canis
              - animal,
              - sidus.
          - Analoga, quorum nomen commune, ratio aliquatenus eadem, aliquatenus diversa: Hæc sunt vel secundùm
            - Attributionē; ut, Sanum, respectu
              - Hominis,
              - Potionis,
              - Urinæ.
            - Proportionalitatem; ut, Pes, respectu
              - Hominis,
              - Montis,
              - Scamni.

Terminus à Dialecticis distingui-
Formæ, seu ipsius significationis. Terminus
Ex parte rei significatæ est vel intentionis
Primæ; qui rem significat secundùm ea quæ sibi à natura sua & realiter conveniunt: éstque vel
Negativus.
Secundæ; qui aliquid significat secundùm ea quæ ipsi ratione nostræ cognitionis competunt: ut, Subjectum, Prædicatum, Antecedens, Consequens, &c.
Pro modo significandi est vel
Categorematicus; qui solus in oratione positus, aliquid significat; ut, Homo, Album, Albedo, &c. Estque vel
Abstractus idq; vel à
Supposito; ut, Humanitas &c.
Subjecto; ut, Calor, Frigus, &c.
Concretus, ísque vel
Absolutus, qui formam verè subsistentem per modum subsistentis exprimit: ut,
Homo.
Connotativus duplex; alter
qui formam verè subsistentè per modum inhærentis vel accidentis exprimit: ut,
Humanum.
qui formam verè inhærentè per modum inhærentis seu accidentis exprimit: ut,
Calidum,
Candidum.
Syncategorematicus, qui per se solus nihil certi significat, alteri tamen adjunctus significationē modificat: ut, Omnis, Nullus.
Universalis; qui bifariam
I. in
His addi possunt
Polyonyma, quorum nomina diversa, ratio eadem; ut,
Ensis, Gladius, Framea.
Heteronyma, quorum & nomen diversum, & ratio diversa; ut,
Homo, Bos, Aquila.
II. in
Categoricum: categorici autem termini sunt
In genere,
Substantia,
Quantitas,
Qualitas,
Relatio,
Actio,
Passio,
Ubi,
Quando,
Situs,
Habitus.
Speciatim, universæ rerum species quæ sub illis supremis generibus continentur.
Transcendentem: cujusmodi sunt, Res, Ens, Aliquid, Unum, Verum, Bonum.
Supertranscendentem: ut, Imaginabile, Opinabile, Cogitabile, &c.

Secundus Tractatus hujus partis;

De quinque Universalibus.

PRÆFATIO.

Quinque universalium tractatio ad Metaphysicam pertinet.

Etsi ad Metaphysicum spectet tum de universalibus, tum de categoriis seu decem summis generibus, sicut & de cæteris causis ac principiis rerum generalissimis, ex instituto differere: quia tamen tum quinque universalium tum decem categoriarum notitia in omni Philosophiæ parte necessaria est, ac præsertim in Dialectica (sicut in generali Præfatione hujus primæ partis sub finem adnotavimus) ideóque Philosophiæ candidatis in ipso Dialecticæ limine prælegi solet tum institutio Porphyriana de quinque vocibus seu universalibus, tum libellus Aristotelis de decem categoriis; idcirco de iis duo sequentes tractatus instituentur. Cæterùm si cui libeat hos duos tractatus hîc prætervolare, poterit, prælibatâ levi duntaxat notione quinque vocum & decem categoriarum, quarum, qui de definitione est statim aggredi, & istos ad eam Metaphysicæ partem remittere in qua de divisione Entis & partibus ejus subjectivis differitur. Erunt autem de universalibus duæ generales disputationes, prior quidem de universalibus generatim; posterior de iis speciatim; nempe de genere, specie, differentia, proprio, & accidente.

Prior hujus Tractatûs disputatio;

De Universalibus generatim.

Quæstio I.

Quid sint Universalia.

Universale aliud complexum,

Multa hîc de Universalibus quæri solent; verbi causâ, an sint formæ quædam separatæ sive ideæ quædam Platonicæ, an verò tantùm voces & conceptus, an denique naturæ reales ab individuis haudquaquam realiter separatæ: Quæ omnia sequentibus conclusionibus explicabuntur, si priùs constet quo de genere universalium sermo sit, nè vocis ambiguitate laboretur. Est autem genere aliud universale complexum, aliud incomplexum. Complexum nihil

hil aliud est quàm universalis propositio; Incomplexum verò uni- *aliud incomplexum.*
co simplici termino exprimitur: Cujus quatuor sunt genera: nempe, universale in causando, quod multarum rerum causa esse potest; ut, *Deus, Cœlum, Sol,* artifex quilibet: universale in repræsentando, quod multa repræsentat; ut similitudo hominis in mente pictoris expressa: universale in significando, quod plura potest significare; ut termini homonymi & ambigui: denique universale in prædicando, quod de multis dici potest; cujusmodi propriè est universale incomplexum & univocum: Et quidem de hoc universali in hoc toto tractatu agetur.

Sit igitur prima conclusio, Universalia non sunt ideæ Platonicæ, *1. Conclusio,*
seu formæ quædam reales à rebus particularibus separatæ quas Plato somniavit: nullæ enim sunt ejusmodi formæ separatæ, cùm *probatur: 1,*
nihil in rerum natura exsistat quod non sit particulare. Adde quòd *2.*
universalia pleraque prædicantur essentialiter de suis inferioribus, proindéque ad illorum essentiam pertinent: at verò quod ad alicujus rei essentiam pertinet, non potest concipi ab ea separatum, cujusmodi suas ideas imaginantur Platonici.

Cæterùm duabus præsertim rationibus ut eas ideas admitteret, *Idearum admittendarum ratio duplex: Prima,*
adductum fuisse Platonem scribit Aristoteles 7. Metaph. cap. 6. & 1. Ethic. cap. 6. Alterâ, ut rerum scientiam astrueret; quæ cùm de rebus singulis pereuntibus & caducis haberi non possit, ideo formas illas à rebus particularibus avulsas incorruptibiles & sempiternas, de quibus haberetur scientia, necessariò admittendas esse arbitrabatur: Alterâ, ut quorundam animalium generationem explicaret; *Secunda.*
cùm enim animadvertisset ranas, mures, muscas, & alia imperfecta animalia ex putri materia, non ab alio simili animali procreari; ideo necessarium esse aiebat quoddam animal cujusque speciei à singulis abstractum, quod vi suâ ejusmodi animalia, ubi causæ particulares deessent, ex putri materia procrearet.

Verùm, neutra ratio convincit. Non quidem prior; quia satìs est *Refutatur prior.*
ad rerum scientias comparandas, si res illæ de quibus instituuntur scientiæ, ratione & cogitatione duntaxat, non autem reipsa à singulis abstrahantur. Nec etiam posterior; cùm ad ejusmodi animalium *Refellitur posterior.*
procreationem satis sit materiæ dispositio, certa quædam elementarium qualitatum temperies, Cœli, Solis, Lunæ, & cæterorum siderum influxus.

Secunda conclusio; Universalia non sunt tantùm conceptus ani- *2. Conclusio;*
mi, voces, aut externæ rerum denominationes, ut sibi persuadent Nominales, quorum princeps est Ochamus: tum quia multa verè *probatur: 1,*
dicuntur de universalibus, quæ non possunt in ipsos meros conceptus animi, vel voces seu denominationes externas cadere; ut, quòd universalia dicantur ab Aristotele *perpetua,* & *ubique, singularibus notiora,* & *à sensibus remotissima:* Tum quia scientiæ de rebus, & non *2.*
de vocibus aut conceptibus instituuntur: atqui non habetur scientia de particularibus, sed de universalibus, ut sæpe docet Aristoteles, Quare universalia sunt res, & non voces. Tertia

3. *Concluſio.* Tertia concluſio; Univerſalia ſunt naturæ quædam reales, ſeu vera entia multis communia, à quibus non reipſa ſed ratione duntaxat diſtinguuntur. Prior pars concluſionis, nempe, Eſſe entia realia multis communia, eſt adversùs Nominales, & ſatis probata videtur ex refutatione illius opinionis: Poſterior, nempe, Ratione duntaxat à rebus ſingulis diſtingui, eſt adversùs Platonicos, & ex illorum ſententiæ refutatione ſatis ſupérque videtur confirmata. Utraque verò pars hoc præſertim fundamento nititur, Quòd nulla ſit rerum creatarum quæ ſit eſſentialiter hæc vel iſta (hoc enim ſoli Deo competit) namque conditiones individuantes ſunt extra rerum eſſentias. Quo fit, ut naturas rerum ſecundùm ſe abſque conditionibus individuantibus conſiderare poſſis, & tunc erunt univerſales. Jam verò quia exſiſtentia ultimus rerum actus eſt, hinc fit ut nihil niſi cum ſuis individuantibus conditionibus, quæ ſunt actus quidam rerum, poſſit exiſtere in rerum natura: Ex quo ſequitur, ut univerſalia non exiſtant ſeparata à ſuis inferioribus, ſícque ab eis reipſa minimè ſeparentur. Itaque licèt res non niſi particulares exiſtant, univerſales tamen cognoſcuntur. Cæterùm licèt concedat quis univerſalia eſſe res veras & non fictitias; tamen quia de ipſa univerſalitate, à qua res ipſa verè denominatur univerſalis, meritò poſſet addubitare an ſit aliquid verum & reale, an verò aliquid quod rebus ipſis affingatur ab intellectu noſtro, idcirco ſequentem quæſtionem ſubjecimus apud Dialecticos celeberrimam:

Fundamentum hujus concluſionis.

Exſiſtentia, ultimus rerum actus.

Quæſtio II.

An res ſint verè univerſales ante omnem operationem intellectûs.

Veterum Ariſtotelis interpretum ſententia. COmmunis videtur fuiſſe veterum Ariſtotelis interpretum, quos D. Thomas & poſt ipſum permulti ſecuti ſunt, ſententia, Res non niſi intellectûs noſtri operâ eſſe univerſales, nec rem ullam eſſe aut dici poſſe univerſalem, niſi cùm illam à ſuis conditionibus individuantibus per operationem intellectûs abſtraxerimus. Verùm ipſi univerſalium rationem non tam ex ipſa rerum natura quàm ex noſtro cognoſcendi modo, Dialecticorum more, metiebantur; quia nempe non aliter cognoſci poſſunt univerſalia, niſi per operationem intellectûs à ſuis inferioribus abſtrahantur.

Probabilior ſententia. At verò qui rem accuratiùs & juxta Metaphyſicæ principia perpenderunt, rerum naturas & eſſentias verè & propriè eſſe univerſales citra omnem operationem intellectûs aſſeverant. Sed ut hæc ſententia clariùs explicetur, ſimúlque omnium difficultatum nodi ſolvantur, nonnulla diligenter prænotanda ſunt. Primò notandum eſt, in Univerſali tria conſiderari poſſe: nempe rem ipſam ſeu naturam quæ dicitur univerſalis; deinde, ipſam univerſalitatem; denique, habitudinem ſeu relationem rei univerſalis ad ſua inferiora, quæ ex ipſa univerſalitate oritur. Secundò, duas conditiones præcipuas deſiderari ut aliquid dicatur univerſale: nempe, ut ſit quid unum; & præterea, ut ſit aptum eſſe in multis: Unde in univerſalitate duo iſta conſi-

Nota 1. Tria in univerſali conſideranda.

2. Duæ conditiones ut aliquid ſit univerſale.

considerari solent; nempe unitas præcisionis, & aptitudo essendi in multis. Tertiò, circa unitatem præcisionis notandum est, unitatem in genere triplicem assignari; numeralem, formalem, & præcisionis: Et quidem numeralem seu numericam solis individuis; formalem naturis seu essentiis rerum quatenus essentiæ sunt, sive universales sive particulares sint; denique, unitatem præcisionis rebus universalibus, quatenus universales sunt & à suis inferioribus præcisæ, seu quatenus naturæ ordine præcedunt contractionem sui ad particularia, competere. Exempli causâ, *animal*, antequam intelligatur contrahi per *rationale* & *irrationale* ad esse speciale belluæ & hominis, unum quid esse concipitur, indivisum in se, aptum tamen ut dividatur in plura. Idem de *homine*, antequam concipiatur contrahi per differentias individuantes ad particularia, dicendum est. Ex quo intelligis, unitatem illam præcisionis nihil aliud esse quàm privationem seu carentiam divisionis in plura, idque in ea natura quæ aptitudinem habeat ut in plura dividatur. Quartò, circa aptitudinem essendi in multis notandum est, modum actualem, seu actum essendi rei universalis in suis inferioribus, non esse eum quo forma est in materia, aut natura in supposito, vel exsistentia in essentia particulari, sed eum quo totum esse dicitur in suis partibus, idque per modum identitatis: Ideo enim universale dicitur inesse in suis inferioribus, seu particularibus naturis, quia est idem reipsa cum ipsis. Et quidem universale esse totum respectu inferiorum scribit Aristoteles, 1. Phys. cap. 1. esse verò idem realiter cum suis inferioribus docet idem, 1. Post. cap. 20. & 2. Post. cap. 17. Quare universale dicitur totum potentiale; inferiora verò dicuntur partes subjectivæ, quia nempe universali subjiciuntur. Quintò notandum est, aptitudinem ad ejusmodi actum essendi in pluribus, vel esse negationem quandam repugnantiæ quæ convenit naturæ universæ quatenus ei non repugnat esse in pluribus, vel esse modum quendam potentialem intrinsecum rebus quæ dicuntur universales. Ubi adverte, licèt in universalitate ista duo maximè considerari possint; nempe aptitudo ista essendi in pluribus, & prædicta unitas præcisionis: rationem universalitatis positam esse in illa aptitudine quam naturali consecutione comitatur unitas præcisionis. His præmissis,

3. *Unitas triplex.*

Unitas præcisionis quid sit.

4. *Quomodo universale sit in multis*

5.

Sit prima conclusio; Naturæ & essentiæ rerum verè sunt universales citra mentis operationem: Quia quod rei per se necessariò & naturâ priùs quàm aliud quidpiam reale convenit, illud non competit rei per operationem intellectûs: sed esse unum aptum inesse in multis, quod est esse universale, per se & necessariò convenit rebus spectatis in eo statu præcisionis quo nondum per differentias individuales contractæ sunt; imò naturâ priùs illis hoc convenit quàm differentiæ individuales, quæ sunt reales: Non igitur per operationem intellectûs. Confirmatur; Quia intellectus non facit ut verum sit, naturam humanam, aut aliam quamvis naturam creatam, posse in multis inesse; sed potiùs id verè concipit, quia ità res se habet à parte rei.

1. *Conclusio, probatur:*

confirmatur

Nota. rei. In hoc enim res omnes creatæ à natura Divina nemine cogitante differunt, quòd natura Divina non ſit communicabilis pluribus inferioribus, ſeu non ſit apta ineſſe in pluribus individuis, quæ plures naturas divinas contineant; at verò natura omnis creata ſit ex ſe eo modo apta eſſe in pluribus, ut in illis multiplicetur: Exempli cauſâ; Natura humana nemine cogitante apta eſt eſſe in multis particularibus individuis, ità ut in illis verè ſit multiplex; quod naturæ Divinæ non competit: Licèt enim ſit in tribus Perſonis, non tamen eſt in illis ſicut in individuis aut in inferioribus, ſed ſicut in ſuppoſitis: deinde non eſt in illis multiplex, ſicut natura humana eſt multiplex in Petro, Johanne, Jacobo; ſed una & eadem numero. Quare à natura rei & non per operationem intellectûs naturis rerum creatarum convenit ut ſint univerſales, non autem naturæ Divinæ.

Natura Divina non eſt univerſale quid.

2. Concluſio. Secunda concluſio; Res univerſales quatenus univerſales nunquam verè & realiter exiſtunt, ſed tantùm objectivè & per operationem intellectûs; licèt eædem res quatenus particulares verè exiſtant.

Ejus ratio. Ratio hujus rei eſt, quia cùm exiſtentia realis ſit ultimus naturæ cujuſvis actus, ſupponit naturam ſuis omnibus individuantibus conditionibus affectam, ac proinde particularem; ſicque repugnat rem univerſalem quatenus univerſalem realiter exiſtere. Non igitur veram habent res univerſales ut ſic exiſtentiam, ſed tantùm objectivam in intellectu, quatenus objiciuntur intellectui cognoſcenti: ſic enim habent aliquod eſſe valde imperfectum, nempe eſſe cognitum ab intellectu; ſicut paries viſus, habet eſſe viſum à viſu. Neque propterea exiſtimet aliquis res univerſales non eſſe reales: Ut enim aliquid dicatur reale, non eſt neceſſe ut ſub quavis ratione formali poſſit exiſtere, ſed ſatis eſt quòd abſolutè poſſit realiter exiſtere. Licèt igitur res univerſalis non poſſit cum formali ratione univerſalitatis exiſtere, poteſt tamen res eadem abſolutè realiter exiſtere: Et hoc ſatis eſt ut in concreto univerſale dicatur eſſe quid reale. Dices, ſaltem modum illum potentialem naturæ præciſæ, ſeu univerſalitatem, quæ eſt aptitudo eſſendi in multis, non videri realem, cùm repugnet ipſum quovis modo realiter exiſtere. Reſpondetur, Ea apud Metaphyſicos nonnunquam etiam realia appellari, quæ licèt nunquam poſſint realiter exiſtere, rebus tamen verè competunt nemine cogitante: ut cæcitas, quæ cæco; itémque relatio Creatoris, quæ Deo competit nemine cogitante. Ejuſmodi eſt univerſalitas; quæ licèt non ſit verè poſitivus ac realis modus, rebus tamen revera & nemine cogitante convenit.

Objectioni occurritur.

Object.

Solut.

3. Concluſio. Tertia concluſio; Ex aptitudine quam habet natura ut ſit in multis, naſcitur habitudo quædam ſive relatio totius univerſalis ad partes ſubjectas: Cujus relationis fundamentum remotum eſt aptitudo eſſendi in multis; proximum verò, identitas totius univerſalis cum ſuis partibus ſubjectivis. Et quidem hæc relatio ſive habitudo (etſi fortè non ſit realis) naturæ univerſali convenit nemine cogitante. Vix enim intelligas aliquid eſſe aptum ut ſit in multis, & illud ad ea

non

non referri in quibus ineſſe poteſt. Cæterùm non eſt negandum, aliam relationem rei univerſali advenire ex operatione intellectûs comparantis rem illam univerſalem cum ſuis inferioribus: & de hac ut plurimùm loquuntur Thomiſtæ & alii, qui univerſalia dicunt eſſe entia rationis: Ii enim omnes in hac ipſa relatione rationis univerſalitatem poſitam eſſe volunt. *Nota.*

Quarta concluſio; Ut univerſalia cognoſci poſſint, neceſſe eſt ut per operationem intellectûs abſtrahantur à ſuis inferioribus. Quod ut intelligas, nota abſtractionem, quæ nihil aliud eſt quàm unius ab altero ſeparatio, triplicem eſſe; nempe realem, negationis, præciſionis. Abſtractio realis eſt, quâ aliquid ab alio realiter ſeparatur; ut cùm membrum à corpore reſecatur: Abſtractio negationis, cùm unum de altero negatur in propoſitione; ut ſi dicas, Corvus non eſt albus: Abſtractio præciſionis tum fit cùm è duobus conjunctis unum altero relicto apprehendimus; ut ſi prætermiſſo hominis corpore de ſolo ejus animo cogites. Cùm igitur univerſalia per operationem intellectûs abſtrahuntur à particularibus, hoc non fit per abſtractionem realem; cùm univerſalia non diſtinguantur realiter à particularibus: neque per abſtractionem negationis; cùm univerſalia de ſuis inferioribus affirmari ſoleant: ſed per abſtractionem præciſionis; cùm videlicet relictis particularibus differentiis id ſolum quod commune eſt animo concipitur. 4. *Concluſio.* *Abſtractio triplex.*

Quæſtio III.

Quomodo definiatur Univerſale.

DUæ habentur apud Ariſtotelem inſignes univerſalis definitiones: altera lib. de Interpr. cap. 7. ubi univerſale deſcribitur, *Quod natum aptum eſt de pluribus prædicari:* altera 7. Metaph. cap. 13. Quo loco definitur univerſale, *Quod natum aptum eſt pluribus ineſſe:* Quæ quidem definitio accuratior eſt præcedenti; utpote quæ univerſalis naturam per veram illius differentiam declaret, cùm præcedens per ſolam ipſius proprietatem illam explicet: Nam poſſe de multis dici ſeu prædicari, univerſalis proprium eſt; at verò poſſe multis ineſſe, eidem eſſentiale eſt: & ex eo quòd univerſale pluribus ineſſe poteſt, ſequitur quòd de iiſdem poſſit prædicari. Cæterùm ex hac definitione adverte, de ratione univerſalis non eſſe quòd actu pluribus inſit, ſed quòd poſſit pluribus ineſſe: Sic licèt exordio mundi unicus eſſet homo, non deſineret propterea natura humana eſſe univerſalis; quia pluribus ineſſe poterat. Quæres forſan, cùm in univerſali duo conſiderentur, unum veluti materiale ſignificatum, nempe natura ſeu res quæ dicitur univerſalis; alterum formale, nempe univerſalitas ipſa, quid in prædictis definitionibus explicetur. Reſpondeo, Neque rem ipſam, neque univerſalitatem, ſed rem univerſalitate affectam, ſeu rem univerſalem quatenus univerſalem, definiri. Continetur autem in ea definitione natura, tanquam id quod aptum eſt ineſſe multis; univerſalitas verò, tanquam id quo natura formaliter fit apta ut inſit multis. *Duæ Univerſalis definitiones.* *Nota.* *Dub.* *Reſp.*

Cæterùm

Proprietates universalis:

Cæterùm quoniam proprietates ex eſſentia rerum profluunt, non fuerit alienum, traditâ definitione univerſalis, nonnullas ejus proprietates explicare: Quarum prima eſt, De multis poſſe prædicari: ſic enim *animal* de homine & bellua; *homo* verò de Petro, Johanne, 2, &c. prædicatur. Secunda, Ut ſit ità in multis ut tamen ſit unum extra multa, non quidem reipſa, ſed ratione duntaxat ab illis ſeparatum. 3, Tertia, Ut univerſale partim ſit prius ſingularibus, partim verò quid poſterius: prius quidem quoad eſſentiam & naturam univerſalem, quæ naturæ ordine præcedit particulares differentias; poſterius verò, quoad exiſtentiam: Cùm enim non exiſtat univerſale niſi objectivè in intellectu ipſum cognoſcente, particularia autem priùs exiſtant quàm cognoſcatur univerſale; neceſſe eſt ut univerſalia quoad ſuam exiſtentiam objectivam ſint poſteriora particularibus. 4, Quarta, Eſſe ſemper & ubique: non quidem poſitivè, quaſi res univerſalis omni tempore & in omni loco exiſtat, quod ſoli Deo competit; ſed negativè, quia nullâ temporis differentiâ, & nullo certo loci ſpatio definitur ac determinatur ad modum rerum ſingularium. 5, Quinta, Expers eſſe ortûs & interitûs: neque enim res in univerſum 6. ſed in particulari naſcuntur & pereunt. Sexta, Univerſalium & non particularium eſſe ſcientiam: quia ſcientia eſt de neceſſariis & immutabilibus; at res particulares ſunt contingentes, & ſubinde mutantur.

Quæſtio IV.

Quotuplex ſit Univerſale.

Senſus quæſtionis aperitur.

CElebris eſt apud Peripateticos ab Ariſtotele & Porphyrio tradita univerſalium quinquepartita diviſio; in Genus nempe, Speciem, Differentiam, Proprium, & Accidens. De qua diviſione quæritur, an ſit adæquata, ità ut nec plura nec pauciora ſint quàm illa ſupradicta quinque univerſalia. Licèt enim conſtet univerſale primò & immediatè in pauciora membra dividi poſſe (ut cùm univerſale primò dividitur in id quod eſſentialiter & quod accidentariò prædicatur) & etiam nonnulla ex ſupradictis quinque in alia poſſe ſubdividi; dubitari tamen poteſt, an ità adæquatè dividatur univerſale in illa quinque, ut ad illa omne genus univerſalium per ſe revocari poſſit, nullúmque ſit ex iis quod non ſit verè univerſale.

Nota.

Ut igitur conſtet legitimam eſſe ſupradictam diviſionem, notandum eſt, univerſale in illas quinque ſpecies dividi maximè quatenus eſt quid prædicabile ſeu aptum de multis prædicari: Unde colliguntur illa quinque univerſalia ex vario ſeu multiplici modo quo univerſale de ſuis inferioribus dici poteſt. Poſſunt igitur primò quinque univerſalia in hunc modum colligi: Quicquid prædicatur de alio, vel eſſentialiter vel accidentariò prædicatur: Si eſſentialiter, vel tanquam id quod totam eſſentiam continet, éſtque Species; vel tanquam id quod partem eſſentiæ continet: & quidem vel partem reſpondentem materiæ, éſtque Genus; vel partem reſpondentem formæ, éſtq; Differentia.

Primus modus colligendi univerſalia.

Jam

Jam verò quod accidentariò seu non-essentialiter prædicatur, aut per se & necessariò prædicatur, éstque Proprium; vel contingenter, éstque Accidens. Secundò colligi possunt hoc modo; Quicquid prædicatur de alio, vel in quid, vel in quale, vel in quale quid prædicatur: Si in quid, erit Genus, vel Species; si in quale, erit Proprium, vel Accidens; si in quale quid, erit Differentia. Quæres hìc, an universale sit genus synonymum ad supradicta quinque universalia. Respondeo, videri analogum potiùs quàm synonymum; eò quòd ratio universalis magis propriè generi & speciei competat quàm reliquis, quæ in tantum videntur universalia in quantum generis aut speciei rationem aliquam participant: v.gr. Differentia ideo est quid universale, vel quia de multis differentiis dici potest, quo modo habet rationē generis vel speciei; vel quia essentialiter convenit generi vel speciei quæ de multis prædicantur: Ut quia *sensitivum* convenit per se *animali*, & *rationale homini*, quæ de multis prædicantur; hinc fit ut eædem differentiæ de iisdem quoque multis prædicari possint. Idem dici potest de Proprio; quod universale est, vel quatenus de inferioribus propriis dici potest, quo modo habet rationem generis vel speciei (sic *risibile*, cùm dicitur de hoc & illo risibili, habet rationem speciei) vel quatenus generi aut speciei per se competit, quo fit ut de iisdem dicatur de quibus dicitur genus aut species. Similiter cùm de inferioribus connotativis prædicatur Accidens, per modum generis aut speciei de illis prædicatur: v. gr. Cùm *coloratum* prædicatur de candido aut nigro, per modum generis prædicatur; cùm verò *candidum* de hoc & illo, tunc per modum speciei prædicatur. Ex quibus intelligis, duo esse maximè propriè dicta universalia, quæ univocâ & essentiali prædicatione dicuntur de suis inferioribus; nempe genus, & speciem: tria verò minùs præcipua; nempe differentiam, proprium, & accidens: De quibus deinceps speciatim dicendum est.

Secundus modus colligendi 5 universalia. Dub. Resp.

Differentia prædicatur de multis dependenter à genere & specie.

Proprium rationem generis & speciei imitatur.

Accidens aliquando habet rationem generis aut speciei.

Posterior hujus Tractatûs disputatio;

De quinque Universalibus speciatim.

Quoniam quinque sunt universalia, ut ex præcedenti quæstione constat, singulæ de singulis sectiones instituentur: quarum prima erit de genere, secunda de specie, tertia de differentia, quarta de proprio, quinta de accidente.

§ I. De

§. I. De Genere.

Quæstio I.

Quid sit Genus, & an rectè definiri soleat.

Genus dupliciter consideratur.

GEnus duobus modis considerari potest: vel quatenus est pars componens totius speciei, quo modo dicitur pars definitionis respondens materiæ; vel quatenus est totum quoddam potentiale seu universale respectu specierum quas continet: Ex. causâ, *Animal* considerari potest quatenus est pars *hominis*; *homo* enim ex *animali* & *rationali* constat, tanquam ex genere & differentia: deinde spectari potest quatenus est totum universale, quod sub se *hominem* & *belluam* continet. Et quidem de genere sub hac posteriori consideratione agimus.

Genus duplex.

Est autem genus aliud supremum, quod nullum aliud univocum supra se agnoscit; ut *substantia, quantitas*, &c. aliud verò subalternum, quod sub alio genere continetur, cujus respectu dicitur species; ex. gr. *Animal* quod respectu *hominis* & *belluæ* genus est, comparatione *viventis*, quod *plantam* & *animal* continet, dicitur species. De utroque igitur hîc indiscriminatim agitur.

Generis definitio.

Definitur igitur genus à Porphyrio, lib. De quinque vocibus seu universalibus, cap. de genere, *Quod prædicatur de multis specie differentibus in quid.* In eo quòd *de multis prædicetur*, differt à re quavis particulari: in eo verò quòd *de multis specie differentibus*, differt à specie & proprio specifico, quæ non nisi de multis numero differentibus prædicantur; quòd denique *prædicetur in quid*, distinguitur à differentia, & accidente, & à quovis proprio etiam generico, quæ prædicantur in quale: & quidem hæc descriptio Dialectica est. Posset verò Metaphysicè sic definiri; Quod aptum est inesse multis specie differentibus essentialiter, & non per aliud. Per id quòd dicitur *aptum inesse multis specie differentibus*, differt à specie; in eo quòd *inest essentialiter*, differt à proprio & accidente, quæ non pertinent ad essentiam rei; denique, in eo quòd dicitur *inesse multis non per aliud*, discernitur à differentia generica, quæ licèt apta sit inesse multis specie differentibus essentialiter, non tamen per se & immediatè, sed per aliud, nempe mediante genere cujus dicitur esse differentia: per hanc etiam particulam excluduntur propria generica. Verùm objiciet aliquis, utramque definitionem accidenti competere; *color* enim quod est accidens, prædicatur de *candore* & *nigredine* tanquam de multis specie differentibus in quid essentialiter, & non per aliud. Respondeo, accidens sumtum pro eo quod non est substantia, non esse semper quintum prædicabile distinctum à genere & specie: Si enim consideretur in abstracto, seu quasi extra subjectum, tunc prædicatur essentialiter tanquam genus vel species de suis inferioribus; sic in exemplo allato, *color* de *candore* & *nigredine*, ut genus de speciebus, & *candor* de hoc & illo candore, ut species de individuis essentialiter prædicatur: si verò consideretur in concreto, quatenus involvit in suo significatu subjectum, & nomine connotativo exprimitur, tunc de subjecto illo per

Alia definitio generis.

Object.

Solut.

Accidens in abstracto est genus vel species.

Accidens in concreto est quintum prædicabile.

per modum quinti prædicabilis accidentariò & non essentialiter prædicatur; sic *color* prout nomine connotativo, nempe *coloratum*, exprimitur, de *panno, prato, pariete*, & aliis rebus coloratis accidentariò prædicatur. Et quidem accidenti hoc posteriori modo accepto suprà allata definitio non convenit.

Quæstio II.

Quonam modo se habeat genus ad species & individua.

Quæstio proponitur.

Dubitari posset, an genus quatenus genus de individuis æquè ac de speciebus prædicetur; cùm primò & per se ad solas species referri videatur: Ex. c. *Animal* primò & per se de *homine* & *bellua* dicitur; deinde mediante *homine*, de *Petro, Paulo*, &c. quare dubitari potest, an *animal* tanquam genus de illis individuis prædicetur; & an eâdem relatione quâ genus refertur ad species, ad individua quoque referatur. Respondeo, ità esse; nempe genus ut genus prædicari etiam de individuis: tum quia individua diversarum specierum specie differunt; tùm quia licèt unius speciei duntaxat individua existerent, attamen genus semper aptum esset prædicari de individuis alterius speciei: denique licèt mediante specie, per se tamen & essentialiter de ejusmodi individuis prædicatur; non tamen ut species, cùm non totam rei naturam sed partem duntaxat differentiæ oppositam contineat. Quare necesse est genera de individuis quatenus genera etiam prædicari.

Solvitur. Probatur; 1, 2, 3.

Corollarium Unicus generis ad speciem ac ejus individua relatio Plures esse possunt ejusdem relationis termini.

Quare non immeritò asserimus, Genus unicâ relatione speciem simul ac individua respicere; ità tamen ut primò & immediatè ad species, secundariò verò & mediatè ad individua referatur: ex. gr. *Animal* ità refertur ad *hominem* & *belluam*, ut simul ad *hominis* & *belluæ* individua per se referatur; & quidem primò ad *hominem* & *belluam*, secundariò verò ad utriusque individua. Nec absurdum est unicam relationem duos terminos sortiri, modò sint subalterni, ità ut relatum uno mediante ad alterum referatur.

Quæstio III.

An genus in unica specie, & species in unico individuo conservari possit.

Solvitur quæstio proposita adhibitâ distinctione. Universale contractum non est amplius universale.

Si genus & species formaliter, id est, ratione propriæ universalitatis, spectentur, neque species in unico individuo, neque genus in unica specie conservari potest: ratio est, quoniam ubi natura ad sua inferiora contrahitur, universalitatem suam amittit; cùm illa non competat naturæ nisi in statu præcisionis, utì suprà docuimus. Si verò accipiantur materialiter, id est, pro natura ipsa generica vel specifica, & species in unico individuo, & genus in unica specie conservari potest. Sicut enim natura speciei infimæ includitur in quolibet individuo ejus speciei, ità quoque natura generis includitur in qualibet specie ejusdem generis: ex. gr. Quemadmodum natura hominis in quolibet particulari homine integra reperitur, ità natura animalis

in homine ſecundùm omnem ſui perfectionem eſſentialem reperitur.

Quæſtio IV.

Quomodo genus dicatur continere ſubjectas ſpecies, itèmque differentias inferiores.

Senſus propoſitæ quæſtionis aperitur.

COnſtat quidem genus continere ſub ſe tum ſpecies cùm differentias ſibi ſubjectas, ſaltem poteſtate: hoc enim videtur pertinere ad rationem totius potentialis ſeu univerſalis; alioqui non poteſt intelligi quomodo natum aptum ſit de illis prædicari. Utrùm verò eaſdem in ſe, hoc eſt, in ſuo conceptu formali contineat, ità ut non poſſit concipi genus ſeu natura generica in concreto quin ſimul ſpecies ac differentiæ inferiores aliquo modo concipiantur, dubitari poteſt.

Notandum. Duplex naturæ generica conſideratio.

Cui dubitationi ſatisfiet ſi priùs notaveris, naturam genericam duobus modis ſpectari poſſe: 1. Quatenus ſignificat præciſum aliquem naturæ gradum ab alio quovis inferiori gradu; quo modo poteſt nomine abſtracto exprimi: 2. Quatenus ità generalem naturæ gradum ſignificat ut ſpecialem non excludat, ſed potiùs connotet; quo modo nomine concreto ſolet exprimi: v. gr. *Animal* poteſt accipi quatenus rationem ſolam animalis præciſam ſignificat, quo modo propriè exprimitur nomine abſtracto *animalitatis*; vel etiam poteſt accipi quatenus rationem animalis non omnino præciſam, ſed cum alio cohærentem ſignificat, quo modo nomine concreto *animalis* propriè exprimitur. Inter quas acceptiones hoc eſt diſcrimen, quòd natura priori modo ſumta, & abſtracto nomine expreſſa, de nullo inferiori poſſit prædicari; at verò in poſteriori acceptione poſſit.

Solvitur quæſtio.

Reſpondeo igitur, Naturam genericam priori modo ſumtam nullo modo continere in ſe ſubjectas ſibi ſpecies aut differentias; quia nempe omnem alium conceptum excludit, quod proprium eſt earum rerum quæ nominibus abſtractis exprimuntur: poſteriori verò modo acceptam eaſdem continere in ſe, non tantùm poteſtate, quo modo materia prima dicitur poteſtate cõtinere formas, aut aer noctu dicitur poteſtate lucidus; ſed actu, non quidem diſtincto, quo modo ſpecies differentiam continet, ſed confuſo. Cùm enim animal concipis, non ſolùm animalitatem ſed etiam id quod habet animalitatem concipis: Id autem quod habet animalitatem eſt tum homo cùm bellua, quæ ſunt ſpecies; deinde etiam rationale & irrationale, quæ ſunt differentiæ inferiores. Ratio autem cur genus hoc modo ſpectatum actu confuſo inferiora contineat, eſt, quia omne totum quatenus totum partes ſuas modo aliquo continet: Eſt autem genus totum quoddam univerſale; quare neceſſe eſt, ut modo aliquo partes ſuas contineat: Atqui non ſolâ poteſtate illas continet; neque tamen actu diſtincto: quare actu confuſo illas contineat neceſſe eſt. Quo loco diligenter nota, genus, differentiam, ſpeciem, ac definitionem, integram naturæ alicujus rationem ſignificare, licèt vario modo:

Genus continet ſubjectas ſpecies ac differentias actu confuſo.

Ratio prædictæ concluſionis.

modo: genus quidem ità totam ſpeciei naturam complectitur, ut partem naturæ potentialem expreſſè, actualem verò (nempe differentiam) confusè & indiſtinctè ſignificet: differentia è contrà partem ſpeciei actualem diſtinctè, potentialem verò (quæ eſt genus) ſubobſcurè ſignificat: ſpecies verò totam naturam per ſe ſignificat, nec magis partem unam quàm alteram, ſed utramque indiſtinctè ſignificat: denique, definitio eandem totam naturam adhibitâ partium diſtinctione clarè ac dilucidè manifeſtat.

Genus aliter de differentiis, aliter de ſpeciebus ſibi ſubjectis prædicatur.

Cæterùm licèt genus differentias inferiores non ſecùs ac ſpecies ſibi ſubjectas actu confuſo contineat, ſitque idem realiter cum illis, non tamen eodem modo de illis ac de ſpeciebus prædicatur. Cùm enim genus de ſpeciebus non identicâ modò ſed formali prædicatione per ſe enuntietur; quia genus non modò eſt idem reipſa cum ſpeciebus, ſed etiam eſt de formali earum conceptu: idem de differentiis per accidens & identicè duntaxat, non formaliter prædicatur; quia nempe eſt idem realiter cum illis, ſed non eſt de formali earum conceptu: ex. gr. Cùm dicitur, *Homo eſt animal*, prædicatio eſt identica, per ſe & formalis; quia *animal* eſt de conceptu formali *hominis*: at verò cùm dicitur, *Rationale eſt animal*, prædicatio eſt identica duntaxat, non verò per ſe & formalis; quia *animal* non convenit per ſe *rationali*, ſed *homini* qui eſt rationalis: quia tamen id quod eſt rationale, eſt etiam animal, hinc fit ut propoſitio dicta ſit identicè vera.

§. II. De Specie.

Quæſtio I.

Quid ſit Species, & quotuplex.

Triplex ſpeciei deſcriptio.

TRes ſpeciei deſcriptiones attulit Porphyrius in ſua Iſagoge; quarum duæ priores ejus reſpectum ad ſuperiora, tertia verò reſpectum ad inferiora exprimunt. Prima eſt, quâ ſpecies definitur, *Id quod generi ſubjicitur*; altera, quâ definitur, *Id de quo genus prædicatur*; tertia, quâ definitur, *Id quod de multis numero differentibus prædicatur in quid.* Eſt autem notandum valde hoc diſcrimen inter illas ſpeciei deſcriptiones; quòd duæ priores ſpeciei quatenus ſpecies eſt in genere conveniunt; quo fit, ut ſpeciei tum ſubalternæ cùm infimæ accommodari poſſint: at verò poſtrema ſoli infimæ convenit.

Quâ differat ſpecies interjecta ab infima.

Sciendum igitur eſt, ſpeciem eſſe duplicem; alteram interjectam ſeu mediam, alteram infimam ſeu ſpecialiſſimam. Illa licèt comparatione generis cui ſubjicitur ſit ſpecies, tamen inferiorum comparatione de quibus prædicatur, genus eſt; hæc verò nunquam genus eſſe poteſt: Illa non niſi mediante ſpecie, hæc verò immediatè de individuis prædicatur: Illa non niſi partem naturæ, hæc verò totam individui naturam continet: unde illa de individuis tanquam genus, hæc verò tanquam verè ſpecies prædicatur. Ex. gr. *animal* & *planta*

ſunt ſpecies interjectæ reſpectu *viventis*; at reſpectu inferiorum tùm ſpecierum cùm individuorum, ſunt genera, déque iis ſub ratione generum prædicantur: At verò *homo*, quæ eſt ſpecies infima, tùm comparatione *animalis* cùm reſpectu individuorum habet rationem ſpeciei.

Ratio communis utriuſque ſpeciei.
Ratio propria interjectæ.
Ratio propria infimæ.

Eſt igitur hæc communis ratio ſpeciei tùm interjectæ cùm infimæ, ut ſit quid univerſale quod generi primò ſubjicitur, vel de quo genus primò prædicatur: ratio verò propria interjectæ eſt, ut ſit quid univerſale generi ità ſubjectum, ut de nullo ſub ratione ſpeciei poſſit prædicari: denique ratio propria infimæ eſt, ut ſit quid univerſale ità generi ſubjectum, ut etiam aptum ſit prædicari de multis numero differentibus in quid. Ex quo intelligis, prædicari de multis numero differentibus, non pertinere ad rationem ſpeciei quatenus ſpecies eſt, ſed quatenus infima eſt.

Quid ſit numero differre.

Circa hanc autem definitionem ſpeciei infimæ, ſciendum eſt, per ea quæ numero differunt intelligi individua; quæ numero tantùm differre dicuntur, quia illorum non diverſa eſt ratio, ut eſt eorum quæ ſpecie vel genere differunt. Et licèt unumquodque individuum non ſit numerus, quia tamen plura ſimul ſumta numerum conficiunt, hinc numero inter ſe differre dicuntur.

Quænam genere differant:

Ea verò genere differunt, quæ ſunt diverſa genera, vel quæ ſub diverſis generibus continentur: ſic *planta* & *lapis*, itémque inferiora *plantæ* & *lapidis*, genere differunt.

Quæ ſpecie.

Denique, ea ſpecie differunt, quæ ſunt diverſæ ſpecies, vel quæ ſub diverſis ſpeciebus infimis continentur: ſic non tantùm *bos* & *equus*, ſed etiam individua *bovis* & *equi*, ſpecie differunt. Et quia juxta uſitatam Ariſtotelis regulam, tot modis dicitur unum oppoſitorum quot modis & alterum; hinc fit, ut tribus quoque modis aliqua dicantur eadem; Dicuntur eadem numero, cùm nè quidem numerica diverſitas inter illa reperitur; ut, *Chriſtus* & *Mariæ filius:* Ea verò dicuntur eadem ſpecie, quæ ſub eadem ſpecie infima inveniuntur poſita; ut, *Petrus*, *Johannes*, &c. Denique eadem genere dicuntur, quæ ſub eodem genere continentur; ut *bos* & *equus*, qui ſub genere *bruti* continentur.

Tribus modis aliqua dicuntur eadem:
1. numero,
2. ſpecie,
3. genere.

Quæſtio II.

Quomodo ſe habeat ſpecies infima tum ad genus cùm ad individua.

Senſus quæſtionis aperitur.

Cum ſpecies infima duplicem habeat reſpectum, alterum ad genus cui ſubjicitur, alterum ad individua de quibus immediatè prædicatur in quid, & ratione utriuſque dicatur ſpecies; dubitari poteſt per quemnam præcipuè conſtituatur in ratione ſpeciei ſeu ſecundi prædicabilis, an per eum quo reſpicit genus ſuperius, an verò per eum quo reſpicit ſubjecta ſibi individua. Cui dubitationi ſatisfiet duplici concluſione.

Prior concluſio; Probatur.

Prior concluſio; Species infima conſtituitur ſecundum prædicabile per eam habitudinem quâ reſpicit genus, eique ſubjicitur. Debet enim per id conſtitui in ratione ſpeciei per quod ſpecies interjecta

conſtituitur

constituitur species, cùm utrique eadem ratio sit communis: Atqui species interjecta habet quòd sit species, non ex eo quòd de individuis prædicetur (non enim de iis prædicatur ut species, sed ut genus) sed ex eo quòd generi subjiciatur: Ergò per idem species infima rationem speciei participat. Neque obest quòd secundùm eam rationem species non sit prædicabile, sed potiùs subjicibile: neque enim necesse est, ut secundum universale seu prædicabile constituatur secundum universale seu prædicabile sub ea ratione quâ est universale seu prædicabile; hoc enim jam præsupponitur, nimirum esse quid universale; cui deinde accedit, ut alteri universaliori, nempe generi, subjiciatur; sícque illud universale dicitur Species. *Objectioni occurritur.*

Posterior conclusio; Species infima habet rationem speciei infimæ per eam habitudinem quâ respicit individua; cùm per eam distinguatur ab interjecta, eámque præcellere videatur in ratione prædicabilis, cùm species interjecta nulla habeat inferiora de quibus prædicetur ut species. *Posterior conclusio.*

Quæstio III.

Quid & quotuplex sit Individuum.

QUia individua inferiora speciei infimæ sunt, locus hic postulat ut aliquid de individuo dicamus. *Individui variæ descriptiones;*

Itaque Individuum, quod Particulare & etiam Singulare dicitur, si vim nominis spectes, significat id quod in plura dividi non potest; ad distinctionem universalium, quæ in plura inferiora dividi possunt: Quò spectat illa individui definitio, Quod est indivisum à se, & divisum à quovis alio. Aristoteles in Antepræd. individuum subst antiale describit, *Quod nec est in subjecto, nec de subjecto dicitur*; Accidentale verò, *Quod est in subjecto, & de subjecto non dicitur*. Ubi nota, quòd dicitur *esse* vel *non esse in subjecto*, intelligendum esse de subjecto inhæsionis; cujusmodi est *paries* respectu *candoris: Dici* verò vel *non dici de subjecto*, intelligendum esse de subjecto attributionis; cujusmodi est *homo* comparatione *animalis*, & *Petrus* comparatione *hominis:* Porphyrius verò describit individuum, *Quod de uno dicitur*; & præterea, *Id in quo talis accidentium multitudo reperitur qualem non est reperire in alio*. Cæterùm licèt individuum materialiter sumtum, id est, res ipsa quæ denominatur individua, de nullo subjecto dicatur, id est, de nulla re sibi subjecta & inferiori prædicetur; quia tamen ratio ipsa formalis individuationis pluribus competit, hinc fit ut individuum formaliter sumtum de multis accidentaliter enuncietur: sic *Petrus* dicitur individuum; item *Paulus, Johannes*, &c. Est autem individuum duplex: Aliud vagum seu indeterminatum, quod indistinctè seu indeterminatè significatur; ut, *aliquis homo, quædam mulier*, &c. Aliud verò determinatum, quod clarè & distinctè significatur: ídque vel ex vi nominis, quod dicitur determinatum ex significatione; ut, *Christus:* vel ex demonstratione, quod exprimitur per particulam demonstrativam; ut, *hic homo:* vel denique

1,
2,
3,
4,
5,

Quo sensu individuum de multis prædicetur.

Individuum duplex, Vagum, Determinatum.

denique ex hypotheſi, quod exprimitur terminis qui non niſi factâ aliquâ hypotheſi & poſitâ conditione aliquod unum individuum determinatè ſignificant; ut, *Mariæ filius*, quo ſignificatur Chriſtus. Repete quæ diximus in primo tractatu de termino particulari.

Dub. de individuo vago. Reſp. Dubitatur autem hîc de individuo vago, an verè ſit quid univerſale, cùm de pluribus prædicari poſſe videatur; v. c. *quidam homo* de Petro, & Paulo, &c. dici poteſt. Verùm reſpondeo, individuum vagum nequaquam eſſe univerſale, niſi ratione vocis ſeu termini: neque enim *aliquis* ſeu *quidam homo* dicitur de pluribus ratione naturæ abſtractæ ſeu præciſæ à ſingulis hominibus, cùm illam potiùs ſignificet contractam ac particularem; ſed in tantum de pluribus dicitur in quantum pluribus individuis vox ipſa poteſt accommodari. Sed hæc de Specie ejúſque inferiori Individuo ſatis.

§. III. De Differentia.

Quæſtio I.

Quid ſit, & quomodo definiatur Differentia.

Differentia triplex: Communis, Propria, Maximè propria. QUoniam unum ab altero tripliciter differre dicitur; nempe communiter, quod communi & ſeparabili accidente differt, ut homo dives à paupere; propriè, quod inſeparabili quodam accidente differt, ut homo Æthiops à candido; maximè propriè, quod ſpecificâ differentiâ differt, ut animal rationale ab irrationali: hinc differentia tripliciter dicitur; nempe communis, propria, & maximè propria: Inter quas illud eſt diſcriminis, quòd duæ priores rem faciant quodammodo alteram, id eſt, aliter ſe habentem, non aliam; at verò poſtrema rem faciat aliam, utpote quæ ſpeciem conſtituat, eámque ab alia eſſentialiter differre faciat: Ex. gr. *color animali* adveniens illud facit alterum, ità ut aliter ſe habeat quàm antea; at verò *rationale* adveniens *animali* illud facit aliud, & eſſentialiter diſtinctum ab alio quovis animali. Ex quo intelligis, differentiam in hac tertia acceptione eam eſſe quæ tertium conſtituit prædicabile: nam communis differentia eſt accidens, ſeu quintum prædicabile; propria verò differentia non differt à proprio, quod eſt quartum prædicabile: De hac igitur differentia maximè propria hoc loco agitur. Hæc igitur differentia tria ſibi vendicat: 1. Quòd per illam res maximè propriè inter ſe differant; 2. Quòd ſubjectum cui competit faciat aliud; 3. Quòd ſit inſeparabilis à ſubjecto cui à natura & per ſe convenit.

Quænam differentia conſtituat tertium prædicabile. Tria differentiæ propriæ: 1, 2, 3.

Ejus quinque deſcriptiones. Hujus autem quinque traduntur deſcriptiones à Porphyrio, juxta quintuplicem ejus conſiderationem. Namque primò conſiderari poteſt quatenus eſt conſtitutiva ſpeciei, quo modo definitur, *Id quo ſpecies ſuperat genus*: ſecundò, quatenus eſt quid prædicabile, quo modo deſcribitur, *Id quod prædicatur de multis ſpecie differentibus in qualè quid*; quæ deſcriptio interjectæ duntaxat differentiæ convenit: tertiò, quatenus eſt generis diviſiva, ſicque definitur, *Id quod dividit*

dividit genus in species: quartò, quatenus est distinctiva specierum, quo modo definitur, *Id quo unum differt ab alio:* quintò, quatenus est pars totius compositi essentialis, definiturque, *Id quod est de definitione & quidditate rei, cùm sit ejusdem pars.* Posset autem differentia, quatenus est quid universale, & quatenus complectitur differentiam tum interjectam cùm infimam, hoc modo definiri; Id quod aptum est inesse speciei, ità ut sit ejus pars actualis, & per speciem iis omnibus quæ sub specie continentur. Cùm dicitur *quid aptum inesse speciei*, ab ipsa specie distinguitur: additur *ità ut sit ejus pars*, ut distinguatur à proprio & accidente: dicitur autem *pars actualis*, ut distinguatur à genere, quod aptum est inesse speciei ità ut sit ejus pars, non tamen actualis sed potentialis. Posset etiam, quatenus est prædicabile, in hunc modum describi; Quod potest prædicari de specie in quale quid, ac de iis quæ sub specie continentur. Ubi nota, differentiam prædicari in quale, non quòd ipsa sit qualitas, aut aliud accidens, sed quòd rem per modum qualitatis afficiat ac denominet; unde per modum qualitatis de ipsa prædicari dicitur: Quamvis ad distinctionem proprii & accidentis, quæ prædicantur in quale, dicatur à nonnullis prædicari in quale quid, quasi prædicetur simul in quid & in quale: in quid, quia essentialiter non secùs ac species prædicatur; in quale verò, quia per modum proprii vel accidentis exprimitur, & quia solet responderi cùm quæritur quale quid sit; quo sensu proprium etiam & accidens dici possunt prædicari in quale quid.

Accuratior differentiæ definitio.

Nota.

Quæstio II.

Quomodo se habeat differentia respectu generis, speciei, & aliarum differentiarum.

POtest differentia tripliciter comparari: nempe cum genere, cujus est divisiva; vel cum specie, cujus est constitutiva; vel cum aliis differentiis, sive superioribus, sive inferioribus, sive oppositis.

Differentia tripliciter comparatur.

Si igitur differentia cum genere comparetur, duo habet præcipua munera: Alterum, ut generi adveniens ipsum contrahat & limitet ad certam speciem. Genus enim per se sumtum indifferens est ad singulas species; per advenientem autem differentiam ejus indifferentia constringitur, & ad certam speciem componendam cogitur: Sic *corporeum* adveniens *substantiæ*, ipsam contrahit ad componendam speciem, quæ est *corpus*; & ex adverso *incorporeum*, ad constituendum *spiritum:* rursum, differentia *animatum* contrahit *corpus*, ad constituendum *corpus animatum* sive *vivens*; & ex adverso *inanimatum*, ad constituendum *corpus inanimatum:* rursus, *corpori animato* adveniens differentia *sensitivum*, contrahit ipsum ad constituendum *animal*; ex adverso autem *insensitivum*, ad componendam *plantam:* postremò, adveniens *animali rationale*, constituit hominem; ex adverso autem *irrationale animali* adveniens, constituit *brutum*. Alterum differentiæ munus est, ipsum genus dividere; solet enim genus dividi per oppositas differentias: Ex. c. *substantia* dividitur in *corpoream* & *incorpoream*; *sub-*

1. *Cum genere.* *Duplex differentiæ munus circa genus; Primum,*

Secundum.

ſtantia corporea ſeu *corpus*, in *animatum* & *inanimatum*; *corpus* verò *animatum*, in *ſenſitivum* & *inſenſitivum*; *corpus ſenſitivum* ſeu *animal*, in *rationale* & *irrationale*: Hinc differentiæ dicuntur generis diviſivæ.

2. *Cum ſpecie.*

Eadem differentia generis diviſiva, & ſpeciei conſtitutiva.

Compoſitum naturale ſeu Phyſicum.

Compoſitum eſſentiale ſeu Metaphyſicum.

Si comparetur cum ſpecie, proprium ejus eſt, tum ut ipſam conſtituat, tum ut de ipſa propriè & per ſe prædicetur, de aliis verò per ipſam. Quòd differentia ſpeciem conſtituat, patet in ſuprà allato exemplo: nam dum contrahit ſeu limitat genus, ſpeciem conſtituit. Quare eadem differentia dicitur diviſiva generis & conſtitutiva ſpeciei: v.c. dum *animal* contrahitur per *rationale*, *homo* conſtituitur; quemadmodum cùm materiæ accedit forma, compoſitum Phyſicum ſeu naturale conficitur. Unde ſicut compoſitum naturale ex materia & forma, v. gr. homo ex corpore & anima, conſtat; ſic compoſitum eſſentiale ex genere & differentia, ut *homo* ex *animali* & *rationali*: ità ut genus materiæ, differentia formæ reſpondeat. Porrò, cùm ſpecies aliæ ſint ſubalternæ, quæ reſpectu inferiorum dicuntur genera; aliæ verò infimæ: hinc differentiæ aliæ dicuntur genericæ, quæ conſtituunt ſubalternas illas ſpecies; aliæ ſpecificæ, quæ ſpecies ſpecialiſſimas ſeu infimas conſtituunt: Sic *corporeum*, *animatum*, *ſenſitivum* dicuntur differentiæ genericæ; *rationale* verò dicitur differentia ſpecifica. Quod ſpectat ad alterum, nempe quòd differentia per ſe propriè de ſpecie prædicetur, ſatìs manifeſtum eſt: cùm differentia in tantum prædicetur de aliis, in quantum rationem ſpeciei, cujus eſt conſtitutiva, participant: v. c *Rationale* de *Petro*, *Paulo*, &c. prædicatur, in quantum rationem *hominis* participant.

Differentiarum duo genera.

3. *Cum differentiis.*

Denique, ſi differentia cum alia differentia comparetur, aut cum ſuperiori, aut cum inferiori, aut cum oppoſita comparari poteſt: v. gr. *ſenſitivum* quod eſt differentia conſtitutiva *animalis*, comparari poteſt cum *animato*, quæ eſt ſuperior differentia; vel cum *rationali*, quæ eſt inferior; vel denique cum *inſenſitivo*, quæ eſt oppoſita differentia.

Dub. de differentia cum alia ſuperiori aut inferiori comparata.

De differentia igitur, ſive cum ſuperiori ſive cum inferiori comparatâ, difficultas eſt, An ſuperior ſit de conceptu inferioris, ac de illa per ſe prædicetur quaſi genus de ſua ſpecie; v. gr. An *ſenſitivum* includatur in formali conceptu *rationalis*, ità ut *rationale* ſit veluti ſpecies comparatione *ſenſitivi*. Reſpondeo, non ità eſſe; Sunt enim conceptus differentiarum ſimplices; quod non ità eſſet, ſi in illarum conceptu aliud per ſe includeretur præter ipſas: Deinde, ſi *ſenſtivum* eſſet genus reſpectu *rationalis* & *irrationalis*, deberet ad illa contrahi per alias differentias; quod eſt inauditum: neque enim differentiæ inter ſe differunt per alias differentias, ſed ſunt primò diverſæ & ſimpliciter ſimplices.

Dub. de differentia comparatione oppoſitæ.

Supereſt altera difficultas de differentia comparatione oppoſitæ, Quonam genere oppoſitionis una differat ab altera. Dicuntur autem oppoſitæ differentiæ, quæ dividunt idem genus, oppoſitáſque ſpecies conſtituunt: v. c. *rationale*, & *irrationale*; quæ dividunt *animal*, *hominem*que ac *brutum* conſtituunt. Cùm igitur conſtet, illas aliquâ

Reſp.

ratione

ratione opponi, neque tamen relativè opponantur, cùm una non referatur ad alteram; neque privativè aut negativè, cùm differentiæ omnes sint positivæ, licèt inopiâ verborum altera oppositarum privativo vel negativo termino exprimatur: supereſt, ut opponantur contrariè, licèt non omnino propriè; nam ea dicuntur propriè oppoſita contrariè, quæ ſeſe mutuò expellunt ab eodem ſubjecto, in quod viciſſim recipi poſſunt: at differentiæ oppoſitæ non ità ſe expellunt, cùm nunquam una poſſit eſſe in eo ſubjecto in quo eſt altera.

§. IV. De Proprio.

Quæſtio I.

Quid ſit Proprium, & quomodo definiatur.

PRoprium latè ſumtum quatuor modis dicitur: Primò, quod ſoli, non tamen toti ſpeciei convenit; ut, homini *mederi:* Secundò, quod toti quidem, ſed non ſoli convenit; ut, eidem homini, *eſſe bipedem:* Tertiò, quod ſoli, & toti ſpeciei, non tamen ſemper convenit; ut, eidem homini, *caneſcere:* Denique, quod ſoli, toti, & ſemper convenit; ut, eidem homini, *aptum eſſe ad riſum.* Et quidem poſtremum hoc genus proprii eſt quod maximè quartum prædicabile conſtituit diſtinctum à cæteris; ità ut cætera propriorum genera ad accidens, quod eſt quintum prædicabile, reducantur. Cùm igitur dicatur proprium, quod ſoli, toti, & ſemper convenit, hoc intelligendum eſt reſpectu ſpeciei, aut etiam generis, cui primò per ſe convenit. Poteſt enim fieri, ut proprium genericum reſpectu inferioris ſpeciei, non ſoli conveniat; v. gr. *nutribile*, quod de *animali* prædicatur ut quartum prædicabile, non ſoli *animali* convenit, ſed etiam *plantæ:* verùm quia *corpori animato* quarto iſto modo convenit, idcirco proprium quarto modo dicitur; quod proinde prædicatur de omnibus inferioribus *corporis animati*, ut quartum prædicabile. Eſt igitur proprium quarto modo aliud genericum, quod vel ſupremo generi convenit, vel ſpeciei interjectæ, quæ poteſt dici genus reſpectu inferiorum; ut, *eſſe nutribile, eſſe mobile*, &c. quæ ſubalternis ſeu interjectis ſpeciebus *ſubſtantiæ* conveniunt: aliud verò ſpecificum, quod ſpeciei infimæ primò per ſe convenit; ut, *eſſe riſibile, eſſe doctrinæ capax, poſſe caneſcere*, reſpectu *hominis*. Quoniam verò proprium paulò latiùs accipi poteſt, pro eo omni quod toti ſpeciei, licèt non ſoli, per ſe, neceſſariò, & ſemper convenit; ut, homini, *reſpirare, bipedem eſſe*, &c. (quo modo optimè videtur diſtingui proprium ab accidente, quod non neceſſariò, nec ſemper, nec toti, ſed contingenter aliquando, & ex parte tantùm ſpeciei convenit) hinc fit, ut non tantùm proprium quarto modo, ſed etiam proprium ſecundi generis ad hoc genus quarti prædicabilis pertinere exiſtimem. Sicque proprium, quatenus eſt quid univerſale & prædicabile, in hunc modum definiri poteſt,

Quodnam proprium conſtituat quartum prædicabile ſtrictâ acceptione.

Proprium quarto modo duplex.

Paulò latior acceptio proprii.

Quod

Definitio proprii in hac latiori acceptione.

Quod aptum eſt ineſſe per ſe & neceſſariò, non eſſentialiter, naturæ ſive genericæ ſive ſpecificæ, omnibúſque ejus inferioribus : vel ſic, Quod prædicatur de multis per ſe & neceſſariò, non eſſentialiter. Ex eo quòd dicitur *ineſſe* vel *prædicari per ſe & neceſſariò*, diſtinguitur ab accidente, quod contingenter vel per aliud alteri ineſt: ex eo verò quod dicitur *ineſſe* vel *prædicari non eſſentialiter*, diſtinguitur ab aliis tribus prædicabilibus, genere, ſpecie, & differentia, quæ eſſentialiter inſunt & prædicantur de ſuis inferioribus. Si objicias, *Nigredinem* eſſe commune accidens, non proprium, & tamen omnibus corvis neceſſariò & non contingenter competere : reſpondeo, *Nigredinem* dupliciter poſſe conſiderari : 1. Quatenus ſimpliciter nigredo eſt; quo modo dicitur accidens commune : 2. Quatenus eſt talis nigredo, cauſam habens peculiarem eámque neceſſariam cur tali ſubjecto univerſim conveniat ; quo modo poteſt eſſe accidens proprium ; & hoc poſteriori modo conſideratur in corvo. Idem dicendum eſt de *albedine* reſpectu cygni vel nivis. Objicies rurſus, *Riſibilitatem* eſſe proprietatem, & tamen eſſentialiter prædicari de hac & illa riſibilitate : ſimiliter, *motum* eſſe proprietatem corporis naturalis, & tamen eſſentialiter prædicari de motu ad quantitatem, qualitatem, & locum. Sed reſpondetur, Proprietates dupliciter conſiderari poſſe: nempe vel in abſtracto, quo modo ſe habent ut genera vel ſpecies, atque eſſentialiter de ſuis inferioribus prædicantur ; ſic *riſibilitas* eſt ſpecies reſpectu hujus & illius riſibilitatis ; *motus* verò genus, reſpectu *accretionis, alterationis, lationis* : vel in concreto, quo modo ſe habent ut accidentia quædam quorundam ſubjectorum propria ; ſic *riſibile* de hoc & illo homine, & *mobile* de hoc & illo naturali corpore non eſſentialiter ſed accidentariò prædicantur ut propria.

Object. 1.

Solut.

Object. 2.

Solut.

Quæſtio II.

An proprietates intenſionis & remiſſionis ſint capaces ; &, An à ſubjectis ſint ſeparabiles.

Prior difficultas, An proprietates intendi & remitti poſſint.

Quod ſpectat ad priorem difficultatem, licèt ut plurimùm in hoc differat proprium ab accidente communi, quòd proprium ſemper eodem modo ſe habeat, accidens verò commune modò intendatur modò remittatur ; ſic enim calor vehementior aut remiſſior eſſe poteſt, at verò aptitudo ad ridendum eadem eſt in omnibus : nihilominus tamen fatendum eſt, quaſdam proprietates corporum inanimatorum intenſionis ac remiſſionis capaces eſſe, ſqualesſunt in lapidibus frigiditas & ſiccitas. Si objicias, Etiam proprietates corporum animatorum intendi & remitti poſſe, cùm experientiâ conſtet quoſdam ad riſum proniores eſſe : reſpondeo, Hoc non provenire ex majori aptitudine ad ridendum, ſed ex majori organorum diſpoſitione.

Object.

Solut.

Poſterior difficultas, An proprietates à ſubjecto ſeparari poſſint.

Quod ſpectat ad poſteriorem, reſpondeo, Nullam proprietatem virtute naturali ſeparabilem eſſe à ſubjecto, licèt nonnullæ virtute Divinâ ſint ſeparabiles, ut calor ab igne, candor à cygno. Cæterùm probabile eſt, quaſdam proprietates formaliter duntaxat à ſubjectis

jectis distingui, ità ut repugnet eas à subjectis separari etiam virtute Divinâ; ut Esse naturâ corruptibile ab elementari corpore nequit separari, nec Esse naturâ mortale ab animato: licèt enim virtute Divinâ tale corpus in perpetuum conservari possit, semper tamen in eo perseverat aptitudo ad corruptionem.

§. V. De Accidente.

Quæstio I.

Quid sit Accidens, & an rectè definiatur.

Varia Accidentis acceptiones:

ACcidentis nomen vario modo usurpatur: Primò, *accidens* idem significat ac *fortuitum*, quod præter naturæ aut agentis voluntarii intentionē contingit: quo modo accidens dicitur lapidi decidenti, transeuntis caput lædere; & rustico terram aranti, thesaurum offendere. 1,

Secundò, accidens dicitur alicui rei quicquid ad ejus rationem non pertinet; quo modo Aristoteles ait lib. Categ. cap. de relatis, *hominem* esse accidens ad relationem quæ intercedit inter dominum & servum. 2,

Tertiò, *accidens* accipitur pro eo omni quod non est subsistantia, sive sit proprium sive commune, quo modo in novem categorias vulgò distribuitur. 3,

Quartò, *accidens* strictiùs accipitur pro eo tantùm quod ità non est subsistantia ut subsistantiæ non necessariò competat, quod quidem licèt causam habeat determinatam cur insit subjecto, sícque non sit fortuitum, eam tamen habet extrinsecam & non necessariam ex parte subjecti, sícque non est proprium, sed accidens quod dicitur commune. 4,

Quomodo constituat quintum prædicabile.

Et quidem hoc postremo modo sumtum accidens constituit quintum prædicabile distinctum à cæteris. Notandum autem est, accidens, sicut & proprium, dupliciter posse considerari: primò, in abstracto, respectu inferiorum accidentium de quibus essentialiter prædicatur, vel ut genus, vel ut species; ut, *color* de *candore*, *nigredine*, &c. secundò, in concreto, respectu subjectorum quibus inhæret, & de quibus accidentariò prædicatur; ut, *coloratum* respectu *parietis*, *nivis*, &c.

Dupliciter considerator

Et quidem hoc posteriori modo consideratum accidens dicitur quintum prædicabile: definitúrque quatenus est quintum universale, Quod pluribus aptum est inesse, déque iis prædicari contingenter. Ex eo enim quod *contingenter*, i. e. non necessariò, *pluribus inesse* dicitur, à cæteris quatuor prædicabilibus, quæ necessariò insunt in suis inferioribus, distinguitur.

Definitio accidentis quatenus est quintum prædicabile.

Est autem non mediocris difficultas circa eam accidentis descriptionem quam tradidit Porphyrius, ut dicatur accidens, *Quod adest & abest*, seu adesse vel abesse potest, *sine subjecti interitu*. Objici enim potest, Accidentia quædam esse inseparabilia, quæ non videntur abesse posse sine subjecti interitu: ut, *candor*, in cygno; *nigredo*, in corvo, in Æthiope; *calor nativus*, in homine, &c. alia non posse adesse sine subjecti interitu; ut accidentia corruptiva, v. c. *frigus extremum*

Gravis difficultas circa accidentis descriptionem, C. 5. Isagoges.

Difficultatis propoſitæ enodatio.

tremum in homine; item accidentia privativa, ut *mors*, &c. Prætermiſſis igitur variis explicationibus, reſpondeo imprimis, Porphyrium in hac deſcriptione non tam univerſim explicare quid ſit accidens commune, quàm explicatâ aliquâ ſpecie accidentis communis, oſtendere in quo differat accidens à proprio; nempe, id quod adeſt aut abeſt ſine ſubjecti interitu, eſſe accidens, non verò eſſe proprium; non tamen indè ſequi, illud ſolum eſſe accidens commune, quod adeſt & abeſt ſine ſubjecti interitu. Et ſanè non videtur in hac deſcriptione complexus fuiſſe Porphyrius accidentia corruptiva aut privativa, nec etiam fortaſſe inſeparabilia. Præterea dico, in ſupradicta definitione inſeparabilia accidentia contineri potuiſſe, hoc ſenſu, ut cùm dicit ejuſmodi accidentia abeſſe poſſe ſine ſubjecti interitu, non ſit intelligendum de ſubjecto in particulari ſeu in individuo, ſed de ſubjecto in univerſum ſeu ſecundùm ſpeciem. Licèt igitur nigredo non poſſit abeſſe ab hoc particulari homine, nempe Æthiope, poteſt tamen abeſſe ab homine ſimpliciter & abſolutè conſiderato; quia natura hominis æquè perfecta eſſe poteſt ſine nigredine ac cum nigredine, quia ejuſmodi accidens non toti ſpeciei per ſe convenit, ſed quibuſdam ſpeciei individuis accidit. Sícque ſenſus prædictæ deſcriptionis erit; Quod adeſſe vel abeſſe poteſt abſq; ullo naturæ ſpecificæ detrimento.

Nigredo corvi, candor cygni, &c. ſunt propria.

Quod ſpectat ad nigredinem corvi, candorem cygni, nativum calorem hominis; Reſpondeo, illa omnia eſſe accidentia propria rerum illarum, cùm proprium dicatur id omne quod toti alicui ſpeciei neceſſariò & non contingenter tantùm convenit; atqui nigredo neceſſariò & non contingenter accidit omnibus corvis, item candor cygnis, & nativus calor homini, quia nempe certæ ſunt (licèt incognitæ aliquando) cauſæ cur ejuſmodi accidentia ſubjectis ſuis conveniant: licèt candor, nigredo, calor, &c. ſi abſolutè conſiderentur, ſint accidentia communia.

Quæſtio II.

Qui differat accidens, præſertim inſeparabile, à proprio.

Accidens duplicis generis.

VUlgata eſt accidentis communis diviſio in ſeparabile & inſeparabile: Illud dicitur, quod naturaliter ſeparari poteſt à ſubjecto cui accidit; ut, calor vehemens ex violento motu contractus: hoc verò, quod naturæ vi à ſubjecto non poteſt ſeparari; ut, nigredo in Æthiope. Et quia videtur major eſſe affinitas accidentis inſeparabilis cum proprio, ideò maximè notandum eſt diſcrimen utriuſque, nè unum pro alio accipias. Primò igitur differunt, quòd proprium toti ſpeciei neceſſariò conveniat; at verò accidens inſeparabile non item, ſed tantùm quibuſdam ſpeciei individuis inſeparabiliter adhæreat:

Diſcrimen multiplex inter proprium & accidens inſeparabile;

1, Secundò, quòd propria ex eſſentialibus rerum principiis profluant; 2, non item accidens, licèt inſeparabile. 3, Tertiò, proprium ut plurimùm nec intendi nec remitti poteſt; at accidens ut plurimùm intenditur ac remittitur. 4, Quartò, propria ſpeciei innaſcuntur; accidens verò,

verò, licèt inſeparabile, individuo: adeò ut propria primò conveniant ſpeciebus & naturis communibus, ſecundariò verò individuis & particularibus; accidentia contrà, primariò conveniant individuis, ſecundariò verò ſpeciebus & communibus naturis. Sed hæc de Accidente, atque adeò de ſingulis quinque Univerſalibus, ſatis.

Tertius Tractatus hujus partis;

De Categoriis.

Præfatio.

LIbellus Categoriarum ab Ariſtotele conſcriptus vulgò tres in partes dividitur: quarum prima continet Antepræ dicamenta ſeu ea quæ ante prædicamentorum ſeu categoriarum explicationem præmittenda videbantur; Secunda continet ipſa Prædicamenta ſeu Categorias; Tertia continet Poſtprædicamenta, id eſt, nonnulla quorum mentio ſæpius facta eſt in explicandis ſingulis categoriis: Quam diviſionem omnes ejus commentatores ferè ſequuntur. Nos verò brevitati ſimul & facilitati conſulentes, duas hujus tractatûs (ſicut & præcedentis) generales Diſputationes inſtituemus: altera erit de categoriis generatim, ubi de Antepræ dicamentis pauca dicemus: altera, de categoriis ſigillatim; in cujus fine nonnulla ex Poſtprædicamentis ſcitu digniora ſubjiciemus.

Libellus Categoriarum tripartitus.

Hujus tractatûs partitio.

Prior hujus Tractatûs diſputatio;

De Categoriis generatim.

Quæſtio I.

Quid ſit Categoria.

CAtegoria, à verbo κατηγορεῖν, quod eſt *accuſare*, publicam accuſationem ſignificat: eſt autem traductum iſtud vocabulum ex uſu forenſi ad Philoſophorum ſcholas, ſignificátque ſeriem multorum prædicabilium ſub uno ſupremo genere. Ut enim in litis conteſtatione, qui alterius crimen indicat, dicitur accuſare: ſic in illa

Categoria unde dicta.

coordina-

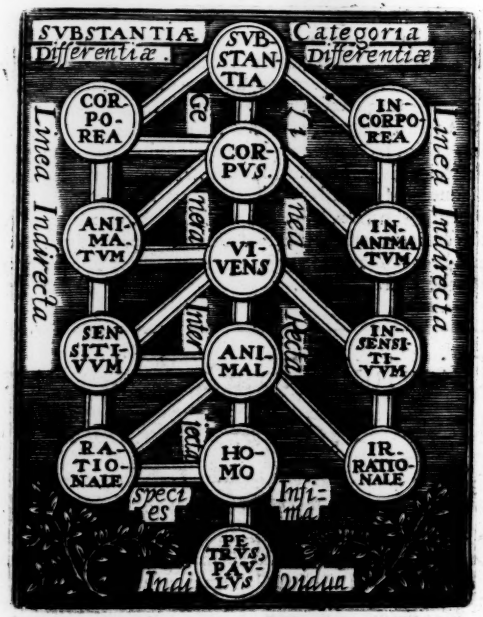
coordinatione prædicabilium, quòniam ſuperiora âliquid de inferioribus declarant, ipſa videntur accuſare; ideóque *categoremata* dicuntur, & eorum prædicabilium claſſes ſeu coordinationes, *categoriæ* appellantur; Latinè verò *prædicamenta*, quia ſunt prædicabilium receptacula. Eſt igitur categoria, Generis alicujus ſummi & eorum quæ ſub ipſo ſunt naturalis, id eſt, naturæ rerum apta, diſpoſitio. Quæ deſcriptio ut intelligatur, ſciendum eſt, duplicem eſſe ſub unoquoque ſupremo genere ſeriem: alteram directam, in qua plura ſupremo generi directè ſubjacent; alteram indirectam ſeu lateralem, quæ deſcribi ſolet à latere. Directa continet genera, ſpecies, & individua, eo ordine ſervato ut quæ ſunt priora, ſuperiora ſeu generaliora, ſupremo generi ſint viciniora; quæ verò poſteriora, inferiora & minùs univerſalia, loco individuis viciniore collocentur. Indirecta verò ſeries differentias continet cùm generum diviſivas tum ſpecierum conſtitutivas, item principia interna, & partes eorum quæ in ſerie directa reponuntur, ut vides in hoc paradigmate.

Categoriæ deſcriptio.

Series ſeu linea categoriæ duplex.

Series directa quanam contineat.

Linea indirecta quanam complectatur.

Porrò

Porrò ſeries directa duplici ratione conſtituitur; alterâ per ſyntheſin ſeu compoſitionem aſcendendo, alterâ per analyſin ſeu diviſionem deſcendendo. Priori igitur modo ſumitur initium ab individuis; tum aſcendendo conſtituuntur ſpecies & genera ſubalterna, donec ad ſupremum genus deveniatur: Ut ſi quis primùm contempletur omnes homines particulares, videátque in illis unam eſſe rationem ſpecificam *hominis*; tum ſpeciem *hominis* ſupra individua conſtituet: deinde ſi hominem conferat cum brutis animantibus, animadvertet in illis communem eſſe rationem *animalis*; ideóque conſtituet genus *animalis* ſuperius *homine*: tum ſi animalia cum plantis conferat, advertet in illis communem eſſe rationem *viventis*; quare conſtituet *vivens* ſuperius *animali*: deinde ſi viventia conferat cum aliis rebus inanimatis, communem in illis rationem *corporis* agnoſcet; ideóque *corpus vivente* ſuperius conſtituet: tandem ſi corpora cum ſubſtantiis ſpiritualibus conferat, animadvertet gradum *ſubſtantiæ* illis eſſe communem; unde conſtituetur ſupremum genus illius categoriæ, nempe *ſubſtantia*. Poſteriori modo conſtituitur categoria per deſcenſum, incipiendo à ſupremo genere, illúdq; ſicut & cætera inferiora genera dividendo in ſpecies per differentias, donec deveniatur ad individua: Ut ſi *ſubſtantiam* quis dividat in *corpoream* & *incorpoream*; deinde *ſubſtantiam corpoream* ſeu *corpus* dividat in *animatum* & *inanimatum*: tum *corpus animatum* ſeu *vivens* in *ſenſitivum* & *inſenſitivum*; præterea *vivens ſenſitivum* ſeu *animal* in *rationale* & *irrationale*; denique *animal rationale*, quod eſt *homo*, in ſua individua, *Petrum*, *Paulum*, *Johannem*, &c.

Quæſtio II.

Quot ſint Categoriæ.

Tot eſſe debent Categoriæ, quot ſunt ſuprema genera. Suprema genera decem.

CErtum quidem eſt tot conſtitui debere categorias quot ſunt ſuprema rerum omnium genera: Quot autem illa ſint dubium eſſe poteſt; variæ enim ſunt veterum Philoſophorum de eorum numero ſententiæ. Verùm conſtans eſt omnium Peripateticorum ſententia, autore Ariſtotele, decem tantùm eſſe ſuprema genera: proindéque decem eſſe prædicamenta ſeu categorias. Sunt autem ſuprema illa decem genera, *Subſtantia*, *Quantitas*, *Qualitas*, *Relatio*, *Actio*, *Paſſio*, *ubi*, *Quando*, *Situm eſſe*, *Habere*: Nihil enim eſt in tota hac rerum univerſitate, ſive ſubſtantiale ſive accidentale, quod ad unum horum non pertineat. Colligitur autem denarius ille ſupremorum generum numerus ex iis quæ de aliquo particulari quæri poſſunt. Primùm enim quæri poteſt, *quid* ſit; deinde, *quantum* ſit, *quale* ſit, *cujus* ſit, quid *agat*, quid *patiatur*, *ubi* ſit, *quandonam* ſit, *quonam ſitu* ſit, *quo habitu* ſit. Colligi etiam poſſunt hæc decem ſuprema genera in hunc modum: Quicquid in prima ſeu particulari ſubſtantia ineſt aut de illa dici poteſt, vel ad ejus eſſentiam pertinet, vel non pertinet: Si ad ejus eſſentiam pertinet, eſt *Subſtantia*: ſi non pertinet, vel eſt

Colligitur ſupradictus numerus; Primò,

Secundò.

eſt verum ens, quod verè inhæret; vel eſt quaſi modus entis, qui ut plurimùm tantùm adjacet, ſeu extrinſecùs duntaxat ſubſtantiam afficit ac denominat: ſi ſit verum ens ac verè inhæreat, aut convenit illi abſolutè, aut comparatè: ſi abſolutè, aut ſequitur materiam, dicitúrque *Quantitas*; aut formam, & dicitur *Qualitas*: Si verò comparatè convenit, dicitur *Relatio*. Quòd ſi ſit quaſi modus entis, qui ut plurimùm ſubſtantiam extrinſecùs duntaxat afficit ac denominat, aut denominat illam ratione potentiæ activæ, dicitúrque *Actio*; aut ratione potentiæ paſſivæ, & dicitur *Paſſio*: aut quatenus eſt menſura magnitudinis ejus, vel abſolutè ſpectatæ, éſtque *Locus*; vel ratione partium quodammodo ſe habentium ad-invicem, & eſt *Situs*: aut quatenus eſt menſura durationis ejus, & eſt *Tempus*: aut denique illam denominat, quatenus eſt res geſtata, poſſeſſa, aut alio modo habita, éſtque *Habitus*.

Suprema genera non æquo jure dicuntur Entia: Quoniam ordine Entis rationem participent.

Notandum verò eſt, ſuprema illa decem genera, licèt vera ſint & realia, non eodem modo dici entia, ſeu non æqualiter rationem Entis participare: Quædam enim magìs propriè entia dicuntur quàm alia: verbi gratiâ, Subſtantia magìs propriè ens dicitur quàm omnia accidentia, quæ nullâ naturæ vi eſſe poſſunt niſi inhærendo aut adjacendo ſubſtantiæ: Deinde, inter accidentia Quantitas & Qualitas rationem entis potiori jure ſibi vendicant quàm reliqua, quæ ex iis ut plurimùm ſequuntur: v. c. Relationes partim ex quantitate partim ex qualitate naſcuntur; Actio & Paſſio, ex potentiis activis & paſſivis, quæ ſunt qualitates; Locus, Tempus, & Situs, ex quantitate; denique, Habitus ſine quantitate rerum quæ geſtantur aut circumponuntur nullus eſt. Deinde poſt quantitatem & qualitatem ſequitur relatio, quæ quoad rationem entis præſtat actioni & paſſioni, eò quòd actio & paſſio non tam entia videntur eſſe quàm viæ ſeu progreſſus ad ens quod producitur: reliquæ verò quatuor categoriæ non tam entia à ſupradictis diverſa ſunt quàm modi entis, ex quibus diſtinctæ ſequuntur denominationes.

Corollaria:

1, 2,

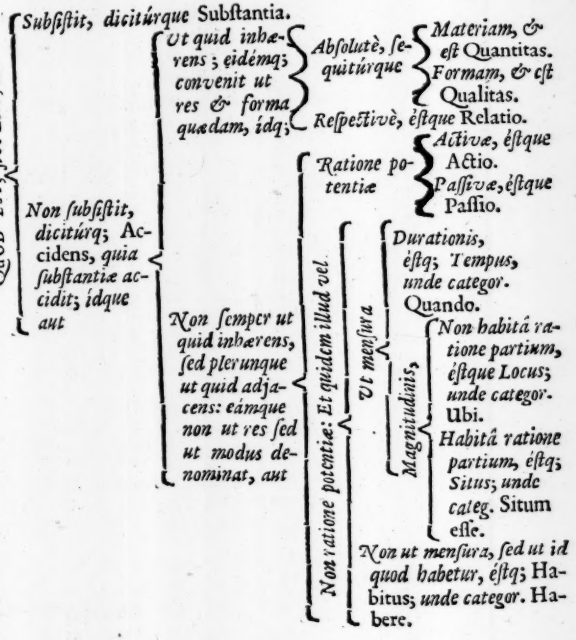
Ex quibus ſequitur, *ens* non eſſe genus univocum reſpectu decem ſummorum generum, cùm ejus ratio non univocè ſeu æqualiter ab iis participetur: Neque etiam *accidens* eſſe genus univocum reſpectu novem accidentium, cùm quædam accidentia magìs propriè Subſtantiam afficiant quàm alia: v. c. Quantitas & Qualitas magìs propriè quàm Relatio, quæ verè inhæret; item Actio & Paſſio, quæ aliquando etiam verè inhærent rebus denominatis, magìs propriè quàm ea quæ tantùm adjacent & extrinſecùs denominant, qualia ſunt Locus, Tempus, Situs, Habitus. Ex iis etiam ſequitur, quatuor duntaxat eſſe præcipuas categorias; nempe Subſtantiæ, Quantitatis, Qualitatis, & Relationis: De quibus maximè intelligenda ſunt ea quæ deinceps de categoriis in genere dicemus. Sunt enim iſta quatuor entium genera propriè loquendo formaliter ſeu eſſentialiter inter ſe & ab aliis diſtincta: At verò reliqua ſex ſumma genera non propriè dicuntur formaliter ſeu eſſentialiter inter ſe aut ab aliis differre:

3. *Quatuor tantùm ſunt propria entium genera;*
1. *Subſtantia,*
2. *Quantitas,*
3. *Qualitas,*
4. *Relatio.*

neque

neque enim si præcisè spectentur, essentiæ sunt ab aliis distinctæ, sed modi tantùm reliquorum entium: ex. gr. Actio & Passio sunt modi rei quæ producitur, quatenus ab agente fit & in patiens recipitur; neque enim *calefactio* sive activè sive passivè accipiatur, aliter à *calore* distinguitur; neque Locus aliud est quàm Quantitas essentialiter; sicut nec Tempus, aut Situs; denique Habitus essentialiter est ipsa res quæ haberi dicitur.

Tabula generalem *ENTIS* in decem Categorias divisionem continens.

Quæstio III.

Quænam per se ac directè in categoriis reponantur.

Conditiones entis categorici:

UT aliquid per se ac directè in serie categoriæ collocetur, nonnullæ conditiones desiderantur. Prima est, ut sit ens verum & reale: 1, Quâ conditione excluduntur entia fictitia & impossibilia, ut, *hircocervus*, & similia; item entia rationis, quæ non exsistunt nisi objectivè in intellectu, ut, *esse definitum, divisum*, &c. præterea etiam negationes & privationes, quæ formaliter nihil sunt, ut, *non-ens, cæcitas*, &c. 2, Secunda est, ut sit ens per se, id est, unius naturæ & essentiæ: Quâ conditione excluduntur entia per accidens, quæ non sunt quid unum nisi per aggregationem, absolutè verò multa sunt; ut, *exercitus, civitas, respublica*: item excluduntur res artificiales; ut, *domus, scamnum*, &c. quæ ex multis rebus humanâ industriâ inter se compositæ constant. 3, Tertia conditio, ut sit finitum, hoc est, finitæ perfectionis & essentiæ: Quâ conditione solus DEUS propriè excluditur, qui solus perfectione & essentiâ infinitus est: continet enim omnem non modò Substantiæ, sed etiam Quantitatis, Qualitatis, & cæterorum entium perfectionem multò nobiliori modo quàm sit in ipsis rebus; quare nullius categoriæ cancellis circumscribi potest. Neque eadem est ratio Quantitatis infinitæ, si daretur: licèt enim esset extensione infinita, non tamen perfectione & essentiâ; neque enim aliam quàm Quantitatis perfectionem & essentiam sibi vendicaret; ideóque illa infinitudo non obesset quò minùs in categoria reponeretur. 4, Quarta conditio est, ut sit ens completum in suo gradu, & statu suæ præcisionis: Quâ conditione excluduntur primò differentiæ, tum genericæ cùm specificæ; deinde partes integrantes & componentes, cujusmodi sunt *caput, pectus*, &c. præterea *materia*, & *forma*: non verò excluduntur genera; licèt enim genus sit pars speciei, & sub ea ratione sit quid incompletum, attamen quatenus est quid universale & præcisum ab inferioribus speciebus, tunc in illo suo statu præcisionis est quid in sua ratione completum, quod naturâ speciem antecedit. 5. Quinta conditio est, ut quicquid universale ponitur in categoria sit univocum: Quâ conditione excluduntur tum homonyma cùm analoga; ut nempe tollatur omnis rerum ambiguitas & confusio: Sunt enim institutæ categoriæ ad faciliorem omnium rerum distinctionem.

DEUS nullâ includitur categoriâ.

Quæstio IIII.

Quænam dicantur Antepræmicamenta.

Traduntur in Antepræmicamentis, 1, tres Definitiones; 2, duæ Divisiones.

ANtepræmicamenta dicuntur nonnulla quæ Aristoteles in suo libro Categoriarum præmisit ante ipsorum prædicamentorum seu categoriarum explicationem. Continent autem Antepræmicamenta tres definitiones, duas divisiones, & duas regulas. Tres illæ definitiones sunt Homonymorum, Synonymorum, & Paronymorum: de quibus in primo tractatu egimus. Deinde sequuntur duæ divisiones:

ones: quarum prior est, *Eorum quæ dicuntur, alia sunt complexa*, ut propositiones; *alia verò incomplexa*, ut simplices termini ex quibus illæ constant: Quam divisionem præmisit Aristoteles, ut ea quæ complexa sunt à categoriarum ambitu arceret. Posterior divisio est, *Eorum quæ sunt, alia de subjecto dicuntur, nec in subjecto sunt*; ut universales substantiæ, quæ de subjectis inferioribus prædicantur, nec tamen inhærent alicui rei ut solent accidentia: *alia sunt quidem in subjecto, sed de subjecto non dicuntur*; ut accidentia particularia; ex. gr. *hic candor*, qui est in pariete tanquam in subjecto cui inhæret, nec tamen de inferiori aliquo accidente prædicatur: *alia de subjecto dicuntur, & sunt in subjecto*, nempe accidentia universalia; v. gr. *color* est in rebus coloratis sicut in subjectis quibus inhæret, dicitur autem de *candore* & *nigredine* tanquam de subjectis inferioribus: denique, *alia nec in subjecto sunt, nec dicuntur de subjecto*, nempe particulares substantiæ; v. gr. *hic homo*, qui nec in subjecto inhæret, cùm per se subsistat; nec de alio dicitur, cùm nihil habeat inferius de quo prædicetur. Ubi nota, *subjectum* dupliciter accipi: uno modo pro re in qua accidens aliquod inest, cujusmodi est *paries* comparatione *coloris, quantitatis, duritiei*, &c. dicitúrque subjectum Inhæsionis: altero, pro eo omni quod subest rei universali, seu de quo universale prædicari potest; ut *homo* & *brutum*, comparatione *animalis*; *Petrus*, *Paulus*, &c. comparatione *hominis*; dicitúrque subjectum Attributionis. Ex qua duplici acceptione Subjecti tota pendet prædictæ divisionis intelligentia. Tandem subjiciuntur duæ regulæ, quæ ad dirigendos ac dirigendos categoriarum ordines pertinent. Prior est, *Cùm unum de altero dicitur, quæcunque de attributo seu prædicato dicuntur, dicuntur etiam de subjecto*: v. gr. In hac propositione, *Homo est animal, homo* est subjectum, *animal* verò prædicatum; quare quæcunque per se & ex natura rei ac universim de *animali* dicuntur, dicuntur etiam de *homine*: dico *per se & ex natura rei*, nè putes omnia quæ accidentariò & contingenter de *animali* dicuntur, dici etiam de *homine*; alioqui sequeretur, quia *animal* est genus, *hominem* quoque esse genus. Posterior regula est, *Diversorum generum & non subalternatim positorum, diversæ sunt species & differentiæ; subalternorum verò generum nihil prohibet easdem esse differentias.* Quod intelligendum est maximè de differentiis divisivis generum inferiorum respectu superiorum: Ex. gr. *animalis* & *plantæ* diversæ sunt species, diversæ quoque differentiæ divisivæ: nam *animalis* differentiæ sunt *rationale* & *irrationale*; *plantæ* verò aliæ, per quas in suas species ipsa dividitur: At verò quia *vivens* & *animal* genera sunt subalterna, hinc fit ut differentiæ divisivæ *animalis* sint etiam divisivæ *viventis*, saltem mediatè; licèt *vivens* per alias immediatè dividatur in *plantam* & *animal*. Adde illud, generum immediatè subalternorum differentiam unius divisivam posse esse constitutivam alterius: ex. gr. *sensitivum*, quod est differentia divisiva *viventis*, est constitutiva *animalis*. Sed hæc de Antepræd icamentis ac de Categoriis in genere satis.

Dupliciter subjectum accipitur.

3, *duæ Regulæ.*

Posterior hujus Tractatûs disputatio;

De Categoriis sigillatim.

QUoniam (ut suprà ostensum est) decem sunt suprema genera, ad quæ omnia entia realia, finita & completa per se revocantur, totidémque eorum entium coordinationes seu categoriæ; idcirco posteriorem hanc disputationem in decem sectiones distribuemus: Prima sectio erit de Substantia; secunda, de Quantitate; tertia, de Qualitate; quarta, de Relatione; & sic reliquæ, de reliquis.

§. I. De Substantia.

Quæstio I.

Quid sit Substantia.

Definitio Substantiæ. SUbstantia in genere definiri potest, Ens subsistens, seu per se exsistens. Quæ definitio licèt maximè propriè conveniat primis seu particularibus, quæ primò per se subsistunt, accommodari tamen potest secundis seu universalibus substantiis. Etsi enim quatenus universales & præcisæ non subsistant, sunt tamen aptæ subsistere in particulari: v. gr. *Animal* quatenus *animal* in genere, præcisum ab *homine* & *bruto*, non exsistit; quatenus autem est *hoc animal*, verè subsistit: & quia *animal* in genere aptum est esse *hoc animal*, hinc *animal* in genere dicitur aptum per se exsistere seu subsistere. *Explicatur supradicta definitio.* Porrò, in supradicta definitione, *Ens* ponitur loco generis, licèt propriè non sit genus, cùm non univocè prædicetur de *substantia* & *accidentibus*, ut suprà monuimus. Intelligitur ens verum & reale, per se, finitum, completum, univocum; quæ sunt conditiones entis categorici. Loco autem differentiæ additur *Subsistens*, seu *per se exsistens*, id est, aptum subsistere, seu per se exsistere. *Quid sit subsistere.* Nihil autem aliud est *subsistere*, seu *per se exsistere*, quàm non exsistere in alio tanquam in subjecto inhæsionis; in quo differt substantia ab accidente, quod *Objectio.* non potest per se exsistere, sed in alio duntaxat cui inhæreat. Quòd si dicas, secundas seu universales substantias non exsistere per se, quia exsistunt in alio, nempe in primis seu particularibus substantiis: *Solutio.* respondeo, Secundas substantias exsistere quidem in primis substantiis, non tamen in illis esse tanquam in subjecto inhæsionis more accidentium, sed tanquam in subjecto attributionis; & licèt quatenus universales non subsistant actu, sunt tamen aptæ in illis subsistere: *Notæ.* At verò accidentia non dicuntur apta subsistere, sed inhærere in suis subjectis.

Quæ-

Quæstio II.

De divisione substantiæ in Primam & Secundam.

PEr *primas* substantias intelligit Aristoteles particulares substantias seu individua, quia illis videtur substantiæ ratio primò & per se convenire; per *secundas* verò, universales seu præcisas intelligit, quia non nisi secundariò & beneficio primarum videntur subsistere. *Quid sint primæ & secundæ substantiæ.*

Est autem hæc divisio substantiæ in primam & secundam, seu in particularem & universalem, non generis in species, qualis est divisio substantiæ in corpus & spiritum; neque totius in partes, qualis est divisio substantiæ corporeæ in materiam & formam: sed divisio rei penès accidentia, qualis est divisio hominis in doctum & ignarum; & (ut clariùs loquar) est divisio naturæ substantialis penès diversos essendi modos, nempe universalitatem & particularitatem; nam substantiæ quatenus substantia est, accidit quòd sit universalis vel particularis. Posses etiam dicere, divisionem hanc esse generis improprii seu analogi in sua analogata; quorum principale analogatum sit prima substantia; minùs verò principale, secunda. *Qualis sit divisio substantiæ in Primam & Secundam.*

Ut autem planiùs intelligas cur particulares substantiæ maximè propriè substantiæ dicantur, nota, substantiam dici tum à *substando* cùm à *subsistendo*: Proprium enim substantiæ est tùm substerni seu subesse accidentibus, quod est substare, cùm per se seu non in alio existere, quod est subsistere. Utrumque autem magìs convenit particularibus seu primis substantiis quàm universalibus seu secundis: Nam primæ substantiæ per se primò non tantùm accidentibus, sed etiam ipsis secundis substantiis substant; at verò secundæ substantiæ non substant primis, sed solis accidentibus, ídque beneficio primarum. Deinde, primæ substantiæ subsistunt in seipsis, & nullo modo in alio; at verò secundæ in primis subsistunt, licèt non eo modo quo accidentia in suis subjectis exsistunt. Cæterùm primæ substantiæ dicuntur esse in secundis sicut partes subjectivæ in totis potentialibus seu universalibus; contrà verò, secundæ in primis, sicut partes essentiales in totis essentialibus, aut certè sicut essentiæ in suppositis seu individuis exsistentibus. *Substantiæ tum à substando cùm à subsistendo dicta.* *Cur primæ magis quàm secundæ dicantur substantia.* *Quomodo prima in secundis & secunda in primis esse dicantur.*

Quæstio III.

Quænam reponantur in directa serie hujus categoriæ, & quænam ab ea excludantur.

PEndet hujus quæstionis solutio ex quæstione tertia præcedentis disputationis: nam ea substantia in qua reperiuntur conditiones illìc expressæ, est verè categorica, & in directa serie collocatur. Et quia inter cæteras conditiones entis categorici una est, ut sit essentiâ & perfectione finitum, idcirco (ut ibidem monuimus) Deus non includitur hujus aut alterius categoriæ ambitu. Adde quòd repugnat, Deum ulli rerum generi subjici: Genus enim illud si daretur, esset commune Deo & alteri rei creatæ quæ sub eodem genere continerètur: At verò infinita naturæ Divinæ perfectio nullam patitur *DEUM nullâ includi categoriâ, probatur, 1, 2,*

ullius attributi eſſentialis communionem cum ulla re finita : ſunt enim omnia eſſentialia attributa Dei infinitæ perfectionis ; at verò nulla res creata capax eſt ejuſmodi attributorum : Quare nullum
3. poteſt eſſe attributum commune Deo & creaturis. Deinde, ſi concipi poſſet præciſa aliqua ratio in Deo, ſequeretur aliquam in Deo eſſe eſſentialium attributorum diſtinctionem, ſaltem ex natura rei ; ac proinde aliquam ex ipſis compoſitionem : quæ planè nulla eſt, cùm nullum ſit eſſentiale attributum in Deo quod non ſit ipſamet ſimpliciſſima Dei eſſentia. Denique,ad rationem categoricæ ſubſtantiæ
4. pertinet, ut ſubſtet accidentibus : at verò repugnat, Deum accidentibus ſubeſſe, cùm nulli mutationi ſit obnoxius.

Angeli & cœli in categoria ſubſtantiæ reponuntur. Ratio.

Quod ſpectat ad *angelos* & *cœlos* ; licèt nonnullis viſum ſit eos ad ſubſtantiam categoricam minimè pertinere, eò quòd ſolam Subſtantiam generabilem & corruptibilem ſummum genus hujus prædicamenti eſſe voluerunt: nihilominus tamen, cùm probabilius ſit, Subſtantiam finitam & completam in commune ſumtam ſummum eſſe genus hujus categoriæ, cùm eâdem ratione & formali conceptu univocè prædicetur de omnibus ſubſtantiis finitis & completis, ſive corporeæ ſint ſive incorporeæ, ſive corruptibiles ſive incorruptibiles ; hinc ſequitur, tum *angelos* cùm *cœlos* in hujus prædicamenti ſerie collocandos eſſe. Hinc fit ut Subſtantia, quatenus eſt genus commune

Subſtantia in genere nec ſpiritualis eſt nec corporea.

ſpiritui & corpori, nec ſpiritualis ſit nec corporea, ſed ab utriuſque ratione præciſa.Et quamvis angeli non ſint ex materia & forma compoſiti, ut ſunt res corporeæ, hoc tamen non obſtat quò minùs conſtent ex genere & differentia.

Individua reponuntur in categoria

Quod attinet ad individua : licèt ipſa ratio individuationis per ſe ac directè non ponatur in categoria ſubſtantiæ, ſed tantùm ad eam revocetur,non ſecùs ac differentiæ ; nihilominus tamen ipſa individua per ſe ac directè ponuntur in categoria, ſúntque veluti baſis totius ſeriei. Cùm enim ſecundæ ſubſtantiæ in ea collocentur, multò potiori jure primæ etiam in eadem reponentur, cùm ſint veluti fundamenta ſecundarum.

Ratio.

Partes & differentiæ ſubſtantiarum excluduntur à recta ſerie.

Denique, licèt partes & differentiæ ſubſtantiarum ſint ſubſtantiæ, non tamen per ſe collocantur in directa ſerie categoriæ, eò quòd ſint incompleta quædam entia,& ad integritatem ac conſtitutionem completorum pertineant. Neque enim ſub eodem genere propriè contineri poſſunt, cùm nihil detur commune ſynonymum ſubſtantiæ completæ & incompletæ.

Quæſtio IV.

Quænam ſint proprietates Subſtantiæ.

Sex Subſtantiæ proprietates :

SEx traduntur ab Ariſtotele in libello categoriarum Subſtantiæ proprietates,per quas ab aliis entium generibus dignoſcitur.Prima
1. eſt, *Non eſſe in ſubjecto* ; intellige, in ſubjecto inhæſionis, more accidentium : quod tam ſecundis quàm primis ſubſtantiis convenit, ut
2. quæſtione ſecundâ hujus ſectionis explicavimus. Secunda, *Dici ſynonymè* ;

nymè; quod ſolis ſubſtantiis ſecundis convenit (primæ enim de pluribus non dicuntur:) in quo differt ſubſtantia ab accidentibus, quæ in concreto dicuntur paronymωs non ſynonymωs propriè, utì ſuprà explicatum eſt in primo tractatu, ubi de paronymis ſeu denominativis egimus. Tertia, *Primam ſubſtantiam ſignificare hoc aliquid*, i.e. naturam particularem; 3.
ſecundam verò ſignificare quale quid, i. e. naturam qualitate aliquâ (nempe univerſalitate) affectam: neque tamen propterea dicitur prædicari in quale quid, quia non ſolet reſponderi ad quæſtionem factam per quale, ut ſolent differentiæ, proprietates, & accidentia; quæ propterea dicuntur prædicari in quale quid. Quarta 4.
eſt, *Nihil habere contrarium*: quod quidem omni ſed non ſoli ſubſtantiæ competit; ſunt enim quædam accidentia quæ non habent contrarium, ut quantitas, & qualitates nonnullæ. Et quamvis quædam ſubſtantiæ inter ſe pugnare videantur, ut *ignis* & *aqua*, non tamen quatenus ſubſtantiæ, ſed quatenus contrariis qualitatibus, nempe calore, frigore, humiditate, ſiccitate præditæ ſunt: ſicque ſubſtantia ſubſtantiæ per ſe non eſt contraria. Quòd ſi dicas, differentias oppoſitas eſſe contrarias; v. gr. *rationale* & *irrationale*: reſpondeo, eſſe quidem oppoſitas, ſed non propriè contrarias, utì docuimus qu. 2. §. 3.
diſp. 2. tract. 2. hujus primæ partis. Quinta eſt, *Non ſuſcipere magis & minùs*, ſeu *non poſſe prædicari ſecundùm magis & minùs*, utì 5.
ſolent quædam accidentia; v. gr. *calor*, *frigus*, &c. quæ prædicantur in concreto de ſuis ſubjectis ſecundùm magis & minùs: unde unum dicitur magìs aut minùs calidum, magìs aut minùs frigidum quàm alterum: Quod ex eo provenit, quòd illa accidentia ſecundùm ſuam entitatem magìs aut minùs participentur à ſuis ſubjectis: v. gr. calor ſecundùm entitatem caloris plùs aut minùs participatur ab uno quàm ab alio; unde dicimus, plus caloris eſſe in uno quàm in alio. Hoc autem de ſubſtantia dici non poteſt, cujus entitas ſecundùm participationem eſt indiviſibilis: Neque enim humana natura ſecundùm ſuam ipſius entitatem plùs ab uno individuo participatur quàm ab altero: abſurdè enim loqueretur qui diceret, plus eſſe humanæ naturæ in Petro quàm in Paulo: Quo fit, ut unus non dicatur magìs homo quàm alius, licèt unus præſtantior altero dici poſſit: quod ſecundùm qualitatem vel operationem accipiendum eſt, non verò ſecundùm naturæ entitatem; ſic enim unus altero ingenioſior, nobilior, doctior, fortior, &c. eſſe ac dici poteſt. Sexta eſt, *Eandem numero poſſe ſuſcipere contraria*: quod intelligendum eſt ſecundùm diverſam temporis differentiam; neque enim contraria in eodem ſubjecto ſimul eſſe poſſunt, ſaltem in gradu intenſo: Sic eadem manus modò frigida eſſe poteſt modò calida. Neq; tamen exiſtimandum eſt omnem ſubſtantiam omnis contrarietatis capacem eſſe: Imò dari poteſt aliqua ſubſtantia omnis contrarietatis expers, id eſt, in quam contraria cadere non poſſunt; nempe *cœlum*: Deinde, cygnus naturâ ſuâ candidus, nigredinem non poteſt ſuſcipere; ſicut nec corvus albedinem; licèt tamen alia contrariorum genera poſſint ſuſcipere. 6.

Quæstio V.

Quænam sit series seu coordinatio Substantiæ categoricæ.

SUbstantia categorica, id est, quæ per se & directè in categoria collocatur (ut missam hic faciamus tùm infinitam, quæ est DEUS, cùm incompletam, cujusmodi sunt partes & differentiæ substantiarum) alia

Substantia spiritualis. spiritualis seu incorporea est, alia corporea. Incorporea dicitur *Spiritus*; isque bonus vel malus. Bonorum spirituum tres sunt hierarchiæ, & uniuscujusque tres ordines. Sunt igitur in prima hierarchia, Seraphim, Cherubim, Throni; in secunda, Dominationes, Virtutes, Potestates; in tertia, Principatus, Archangeli, Angeli. Malorum alii sunt principes; ut, *Lucifer, Beelzebub*, &c. alii verò subminister; quorum in-

Substantia corporea: Inanimata, gens est multitudo. Substantia corporea dicitur *Corpus*; illúdque vel inanimatum vel animatum. Inanimatum rursus vel est simplex vel mixtum. Simplex verò incorruptibile est aut corruptibile: illud dicitur *Cœlum*; hoc verò, *Elementum*. Cœli autem omnino sunt duodecim; nempe, cœlum Empyreum, Primum mobile, Crystallinum duplex (ut valde probabile sentit Clavius) Firmamentum, deinde cœlum Saturni, Jovis, Martis, Solis, Veneris, Mercurii, Lunæ: Elementa verò quatuor; ignis, aer, aqua, terra. Corpus mixtum aliud est imperfectum, ut Meteora; illúdque aut igneum, ut cometæ, fulmen, &c. aut aereum, ut venti, terræ-motus; aut aqueum, ut nubes, pluvia, &c. Aliud verò perfectum; nempe Lapides; qui vel communes, ut silex; vel pretiosi, ut gemmæ: Metalla; ut, aurum, argentum, æs, stannum, plumbũ, ferrum: Liquores; ut, aquæ stillatæ, gummi, sulphur.

Animata. Animatum seu vivens vel est sensûs expers, & dicitur Planta; vel sensûs capax, & dicitur Animal. Plantarum quatuor genera: nempe, Arbor, ut pomus, pyrus, prunus; Frutex, ut genista, myrtus, arundo; Radix, ut allium, cepe, rapa; Herba, ut borago, mentha, thymum. Animal aliud irrationale est, nempe Brutum: quod quidem vel est volatile, ut aves; vel aquatile, ut pisces; vel terrenum, illúdque vel gressile, ut quadrupes; vel reptile, ut serpentes; vel immobile, ut zoophyta: Deniq; aliud animal rationale est, nempe Homo; ut Petrus, Paulus, &c. Quam seriem faciliùs in sequenti paradigmate poteris intueri.

Tabula *SUBSTANTIÆ* divisionem continens.

- *Infinita, nempe* DEUS *Opt. Max.*
- *Incompleta; quæ est pars* — *est vel*
  - *Integrans: ut, in corpore,* Caput, Pectus, Brachia, *&c.*
  - *Essentialis:*
    - *Physica;*
      - *Materia* { *Prima, seu nuda,* / *Secunda, seu disposita.*
      - *Forma,*
        - *Animatorum; nempe Anima* { *Vegetans* / *Sentiens* / *Rationalis* } *in* { *plantis.* / *brutis.* / *hominibus.*
        - *Inanimatorum: ut, forma Lapidis, Metalli, &c.*
    - *Metaphysica;* { *Genus,* / *Differentia,* } *in homine* { Animal, / Rationale.

Substantia
Finita; eáque vel
Completa; Quæ sola est summum genus Substantiæ prædicamentalis: éstque vel
Incorporea, seu Spiritus: Spiritus autem sunt vel
Boni: Hierarchiæ primæ; Seraphim, Cherubim, Throni.
Hierarchiæ secundæ; Dominationes, Virtutes, Potestates.
Hierarchiæ tertiæ; Principatus, Archangeli, Angeli.
Mali; Principes Lucifer, Beelzebub
Subministri; quorum ingens turba.
Corporea, seu Corpus; quod vel
Inanimatum, hócque vel
Simplex: quod vel
Incorruptibile, nempe Cœli duodecim, Empyreum, 12; Primum mobile, 11; Cryſtallinum, 10,9 (quod Clavio duplex); Stellarum fixarum, 8 seu Firmamentum; Saturni, 7; Jovis, 6; Martis, 5; Solis, 4; Veneris, 3; Mercurii, 2; Lunæ, 1
Corruptibile: nempe Elementa quatuor; Ignis, Aer, Aqua, Terra.
Mistum: quod vel
Imperfectum, idq; vel
Igneũ; ut, Cometæ, Fulmen, &c.
Aereũ; ut, Venti, Terræ-motus.
Aqueum; ut, Nubes, Pluvia, Nix, Grando, &c.
Perfectum; nimirum
Lapides, Communes; ut, Silex, Scrupuli, &c. Pretioſi; ut, Gemmæ, Smaragdus.
Metalla; ut, Aurum, Argentum, Æs, Stannum.
Liquores; ut, Aquæ ſtillatæ, Gummi, Sulphur
Animatum, seu Vivens; idque vel sensûs
Expers, quod dicitur Planta, éstque vel
Arbor; ut, Pomus, &c.
Frutex; ut, Geniſta, &c.
Radix; ut, Allium, &c.
Herba; ut, Ruta, &c.
Capax, quod dicitur Animal, éstq; vel
Irrationale, sc. Brutum, quod est vel
Volatile; ut, Aves.
Aquatile; ut, Piſces.
Terreſtre, idq; vel
Greſſile; ut, Quadrupedes.
Reptile; ut, Serpentes.
Immobile, ut, Zoophyta.
Rationale, sc. Homo.

§. II. De Quantitate.

Quæstio I.

Quid sit Quantitas.

Tria potissimùm à quantitate substantiæ mutuatur.

Tres de quæstione propositæ sententiæ:

1. D. Thomæ,

2, 3. Scoti, vero simillima,

Probatur.

PRætermissis hoc loco difficultatibus iis quę commodiùs in Physica solent explicari, eas tantùm de Quantitate quæstiones proponemus quæ ad hujus categoriæ intelligentiam magis conferunt. Quod igitur ad propositam quæstionem spectat, in cujus explicatione insignes tum Theologi cùm Philosophi anxiè laborârunt, sciendum est, tria esse præcipua quæ substantiæ à quantitate mutuatur; nempe quòd sit mensurabilis, quòd sit dividua, denique quòd sit partibus extensa: horum enim trium ratio & causa formalis est quantitas. Verùm in quonam horum essentialis ratio quantitatis posita sit, quæritur. D. Thomas in eo esse arbitratur, quòd sit ratio mensuræ. Nonnulli sectatores D. Thomæ in eo ponunt, quòd sit ratio divisionis. Sed probabilissimè Scotus & alii, in eo quòd sit ratio extensionis. Quam sententiam ultro amplectimur, utpote aliis vero similiorem. Nam in eo cujusque rei essentialis ratio ponenda est quod est in ea omnium primum: at ratio extensionis naturâ prior est in quantitate ratione divisionis & mensuræ; ex eo enim aliquid dividi potest aut mensurari, quia nempe extensum est: Quare in ratione formali extensionis consistit ipsius quantitatis ratio & natura; sicque ratio divisionis ac mensuræ, sunt quantitatis proprietates ab illo essentiali quantitatis principio veluti profluentes. Verùm cùm duplex esse possit extensio rei quantæ; altera velut externa & sensibus perspecta, nempe extensio partium in ordine ad locum; altera verò interna, à sensibus planè remota, nempe extensio earundem partium in ordine ad se: gravis hìc difficultas oritur, Quænam extensio sit essentialis & intima ratio quantitatis. Durandus enim & ejus sequaces, priorem illam externam in ordine ad locum, quantitati essentialem esse putant; ità ut nullum corpus quantum seu quantitate præditum esse putent, quod non sit extensum in loco: neque enim posterius istud genus extensionis agnoscunt, sed quasi fictitium & commentitium repudiant. At verò alii meliùs censent, rationem essentialem quantitatis positam esse in extensione partium extra partes, in ordine ad se, non verò in ordine ad locum: quam sententiam fides orthodoxa confirmat. Credimus enim in augustissimo Eucharistiæ Sacramento Christi corpus totam suam quantitatem habere quam habet in cœlo, absque tamen extensione partium in ordine ad locum. Cùm igitur (virtute Divinâ saltem) vera corporis quantitas esse possit sine illa extensione externa, signum est illam non esse de essentia quantitatis: repugnat enim aliquid esse sine eo quod ad ejus essentiam pertinet. Quare necesse est rationem quantitatis in alio positam esse, nempe in extensione partium in ordine ad se. Et certè naturâ prius est, partes rei quantæ extensas esse simpliciter, seu in ordine ad se, quàm in ordine

Duplex extensio: Externa; Interna. Gravis difficultas. Prior sententia.

Posterior, eáque vera sententia; Probatur. 1. ex fide;

2. ratione.

dine ad locum; cùm locus ſit quid extrinſecum rei quantæ. Quare non immeritò dicimus, extenſionem ad locum eſſe proprietatem quantitatis ex alia illa interna & eſſentiali extenſione profluentem.

Explicatur hæc ſententia.

Ut verò intelligas quarum partium ſit illa extenſio, nota, in eodem corpore, v. gr. in arbore, tria partium genera conſiderari; nempe partes eſſentiales Metaphyſicas, quæ ſunt genus & differentia; deinde partes componentes Phyſicas, quæ ſunt materia & forma; denique partes integrantes & entitativas, ratione quarum plus aut minus ſubſtantiæ in aliquo eſſe dicitur, ut in magna arbore plus, in exigua verò minus. Munus igitur quantitatis eſt, non ut partem unam eſſentialem aut componentem extra aliam ponat (hoc enim fieri non poteſt compoſito eſſentiali aut Phyſico remanente) ſed ut partem unam integrantem ſeu entitativam extra aliam eſſe faciat. Namque partes ejuſmodi integrantes ſubſtantiæ inter ſe confuſæ ſunt & permixtæ, niſi acceſſu quantitatis inter ſe diſtinguantur, ità ut illâ accedente una pars incipiat eſſe extra aliam. Itaque formalis effectus quantitatis ille eſt, quòd per ipſam partes ſubſtantiæ corporeæ integrantes ordinem ac ſitum inter ſe habeant. Ex quo ſequitur naturaliter, ut ſitum quoque ſeu extenſionem habeant ad locum: & ex eo ſequitur, quòd ſubjectum illud ſit diviſibile; deinde, quòd ſit menſurabile, æquale alteri vel inæquale, finitum vel infinitum, unum vel multiplex. Ex his autem colligitur hæc eſſentialis definitio quantitatis, ut ſit Ratio extenſionis partium in ordine ad ſe. Ubi per *rationem* intelligitur ratio formalis; per *extenſionem*, ordo quidem & ſitus; per *partes* intelliguntur partes ſubſtantiæ corporeæ integrantes: additur, *in ordine ad ſe*, nè putes extenſionem in ordine ad locum eſſe eſſentialem. Quòd ſi quæras, quid fiet de partibus illis integrantibus ſeu entitativis ſubſtantiæ corporeæ, ſi ab ea Deus quâ eſt virtute quantitatem ſeparet; reſpondeo, Tunc omnes illas partes futuras in puncto; non tantùm in puncto loci, quo modo eſſe poſſunt etiamſi ſint formaliter extenſæ in ordine ad ſe, ſed etiam in puncto ſui, ità ut nulla futura ſit inter illas diſtinctio. Neque propterea imaginandum eſt, partes illas motu quodam locali ad punctum illud confluxuras; hoc enim fieret per inſtantaneam inceptionem & deſitionem, ità ut eodem temporis momento deſinerent eſſe in loco & inciperent eſſe in puncto. Si quæras an id contingeret in corpore humano, & in quovis alio corpore heterogeneò, ſi Deus ab eo quantitatem auferret: reſpondeo, Ità eſſe: neque futurum poſtea corpus heterogeneum; repugnat enim ullam eſſe partium, putà capitis, pectoris, &c. diſtinctionem ſine quantitate: ſed remaneret tantùm tota illa ſubſtantia corporea ad punctum redacta, & ſuis orbata diſpoſitionibus, quæ non niſi mediante quantitate poſſunt afficere corpoream ſubſtantiam aut partes ejus.

Tria partium genera.

Proprium quantitatis munus.

Formalis effectus quantitatis.

Eſſentialis definitio quantitatis.

Dub.

Solut.

Dub.

Reſp.

Quantitas eſt ſeparabilis à ſubſtantia corporea.

Ex hac autem hypotheſi intelligimus, quantitatem eſſe Divinâ virtute ſeparabilem à ſubſtantia corporea, ac proinde realiter diſtinctam,

ctam, præſertim cùm poſſit ſeparata conſervari; ut patet in auguſtiſſimo Euchariſtiæ Sacramento, in quo videre eſt quantitatem panis cum omnibus ejus accidentibus, ſine tamen panis ſubſtantia, exiſtere.

Quæſtio II.

Quænam in iſta Quantitatis categoria reponantur; ſeu, Quænam ſint propriæ ſpecies Quantitatis.

ETſi quantitas, ſi Phyſicè ſpectetur, quatenus eſt proprietas entis corporei, unica ſpecie ſit in omnibus rebus quantis, quibus extenſionem præbet ſecundùm omnes dimenſionum differentias, longitudinem nempe, latitudinem, & profunditatem: nihilominus tamen ſi præciſè & formaliter accipiatur, quatenus in genere eſt ratio extenſionis partium rei, ſive res illa ſit quid permanens, ſive fluens & ſucceſſiva, quinque omnino ſunt ſpecies quantitatis categoricæ; tres quidem ſpecies quantitatis permanentis, Linea nempe, Superficies, & Corpus ſive Craſſities; duæ verò quantitatis ſucceſſivæ, nempe Motus & Tempus: Quæ omnes ſigillatim definiendæ & explicandæ ſunt; deinde explodendæ erunt eæ quæ nothæ ſunt & adulterinæ.

Quinque omnino ſunt legitimæ ſpecies quantitatis.

Species quantitatis permanentis.

Quid ſint Linea, Superficies, Craſsities.

Species quantitatis ſucceſsivæ.

Quid Motus.

Quid Tempus.

Quod igitur ſpectat ad tres illas quantitatis permanentis ſpecies, nemo non eas recipit; licèt enim non exſtet ulla ſuperficies ſine corpore ſeu craſſitie, nec linea ſine ſuperficie, diſtinguuntur tamen inter ſe formaliter: ſiquidem definitur linea, Longitudo ſine latitudine; ſuperficies, Latitudo ſine profunditate; corpus ſeu craſſities, Quantitas trinâ conſtans dimenſione, longitudine, latitudine, & profunditate. Quod verò ſpectat ad ſpecies quantitatis ſucceſſivæ; Motus quatenus eſt quantitas, definiri poteſt, Fluxus formæ; vel, Continua & non interrupta ſucceſſio partium mutationis. Ex qua deſcriptione intelligis, ſpeciem hanc quantitatis non tam eſſe motum quàm proprietatem motûs, defectu tamen vocabuli motum appellari. Tempus quoque definiri poteſt, Duratio motûs ratione partium priorum & poſteriorum; ſeu juxta Ariſtotelem, *Numerus* [ſeu *menſura*] *motûs ſecundùm prius & poſterius.* Diſtinguitur autem poſterior hæc ſpecies motûs formaliter à priori; quòd prior ſit ipſa ſucceſſio partium motûs; hæc verò, duratio ſucceſſionis illius. Si quæras an quantitas ſit genus ſynonymum, an verò tantùm analogum, reſpectu quantitatis continuæ Permanentis, & ſucceſſivæ: reſpondeo, Vulgò quaſi genus ſynonymum ab omnibus recipi: ſi tamen res ad vivum reſecetur, videri duntaxat analogum; eò quòd ſit planè alia ratio extenſionis in ſubſtantia corporea permanente, alia verò in accidente tranſeunte.

Phyſ. lib. 4. cap. 16.

Dub.

Solut.

Tres minùs legitimæ ſpecies quantitatis.

Jam verò ut ad nothas ſeu minùs legitimas ſpecies quantitatis accedamus; tres illæ ſunt, quas nonnullibi Ariſtoteles inter quantitatis ſpecies enumerat; nempe Numerus, Oratio, & Locus: De quibus breviter & ſigillatim diſcutiendum eſt, an ſit veræ ſpecies quantitatis,

Et

Et quidem quod ſpectat ad Numerum (qui dicitur quantitas diſcreta, eò quòd conſtet partibus diſcretis ſeu disjunctis, ad diſtinctionem quantitatis continuæ , quæ conſtat partibus communi vinculo copulatis) tenendum eſt , non eſſe veram ſpeciem quantitatis categoricæ ; ità ut Quantitas in genere reſpectu Continuæ & Diſcretæ non ſit verum & ſynonymum genus, ſed analogum, quod propriè quantitati continuæ convenit, diſcretæ verò non niſi analogicè & valde improprié. Fundamentum hujus noſtræ aſſertionis eſt, tum quòd numerus non ſit ens reale, tum quòd non ſit aliquid unum per ſe. Si enim formaliter conſideretur, pro præciſa aliqua multitudine unitatum, quo modo variæ ſunt ejus ſpecies, ut *binarius*, *ternarius*, &c. non poteſt ullo modo dici ens reale; tum quia unitates illæ ex quibus conſtat nihil aliud ſunt quàm indiviſiones ſeu negationes diviſionum, quæ nihil ſunt reale, ut patet; tum quia collectio & limitatio unitatum, per quam numeri inter ſe diſtinguuntur , tota pendet ab operatione intellectûs tot & non plures unitates ſimul colligentis: Si verò materialiter ſpectetur, pro multis rebus ipſis, notiſſimum eſt numerum non poſſe dici unum per ſe,ſed tantùm per aggregationem, quomodo exercitus dicitur aliquid unum: neque enim ex pluribus rebus completis & per ſe ſubſiſtentibus aliquid unum fieri poteſt.

Numerus non eſt vera ſpecies quantitatis.

Fundamentum aſſertionis.

Quod ſpectat ad Orationem; Si Phyſicè conſideretur, non eſt unum per ſe, ſed ex multis ſyllabis conſtat: unaquæque autem ſyllaba ſonus eſt articulatus ab alia ſyllaba diſtinctus : Sicque, ſi dicenda eſſet ſpecies quantitatis, ad Numerum revocanda eſſet : atqui numerum à categoria quantitatis excluſimus. Quòd ſi moruſam illam ſpectes quæ in proferenda unaquaque ſyllaba impenditur, tunc ad ſpeciem aliquam ſucceſſivæ quantitatis, Motum nempe vel Tempus, referenda erit. Denique, Locus ut ſic, id eſt, quatenus locus, non pertinet ad categoriam quantitatis, ſed ad categoriam Ubi : quia locus ut ſic, forma quædam eſt externa, non penitus inſita ſed adiacens, nullam rei denominatæ extenſionem tribuens; unde res à loco non denominatur quanta, ſed locata: at verò quantitas omnis,forma quædam eſt intimè ſubjectum afficiens, cui extenſionem tanquam formalem ſui effectum tribuit. Loquimur autem hìc de loco ut ſic, quatenus locus eſt, ſeu quatenus eſt id quod ambit ac denominat rem locatam: ſi enim conſideretur quatenus eſt extrema ſuperficies rei locantis ſeu corporis ambientis, eſt ſpecies quantitatis, ſed non ab aliis diſtincta, ut patet; ſic enim pertinet ad ſpeciem quantitatis permanentis, nempe Superficiem.

Oratio, ut ſic, non eſt ſpecies quantitatis.

Locus, ut ſic, non eſt ſpecies quantitatis. Ratio.

Quæſtio III.

Quænam ſint proprietates Quantitatis.

PRæter eas quantitatis proprietates quas obiter notavimus quæſt. 1. hujus §. nempe *extenſionem in ordine ad locum, dividi poſſe, menſurari*

Tres Quantitatis proprietates:

mensurari posse, &c. tres alias profert Aristoteles cap. de Quantitate. Prima est, *Quantitati nihil esse contrarium:* Quod intelligendum est de propria contrarietate; reperitur enim quædam impropria contrarietas inter majorem & minorem quantitatem. Secunda est, *Quòd quantitas non suscipit magis & minùs*, licèt suscipiat plus & minus: Ratio est, quia per quantitatem subjectum dicitur habere plures aut pauciores partes, non tamen plus aut minus quantitatis in eadem sui parte; sicut idem subjectum plus aut minus caloris habere potest in eadem sui parte, ratione cujus dicitur magis aut minùs calidum; non quia plures aut pauciores partes habet calidas, sed quia easdem partes habet magis aut minùs calidas. Tertia est, *Quod ab ea res denominantur æquales vel inæquales:* Quod accipiendum est de propria æqualitate & inæqualitate, nempe de æqualitate & inæqualitate extensionis; alioqui æqualitas & inæqualitas dici possunt in aliis rerum generibus, sed minùs proprié: sic enim duos homines æquè ingeniosos, doctos, & bonos, æquales dicimus, æqualitate nempe perfectionis.

1,
2,
3.

Quæstio IV.

Quænam sit series seu coordinatio hujus categoriæ.

Quantitas latè & analogicè sumta, alia est continua, seu propriè dicta; alia discreta, quæ non est categorica, dicitúrque Numerus.

Quantitas continua Permanens.

Continua rursus alia permanens est, alia successiva. Permanens est 1. Linea; eáque recta vel curva: Utriusque varias species lege apud Mathematicos: 2. Superficies; eáque similiter plana vel curva: cujus utriusque varia genera assignantur à Mathematicis: 3. Denique, Corpus seu Crassities. Est autem corpus Mathematicum, aliud orbiculare, aliud angulare, aliud mixtum. Rursus angulare, aliud irregulare, aliud regulare; nempe tetraedron, hexaedron, octaedron, dodecaedron, *&* cosaedron.

Quantitas continua Successiva.

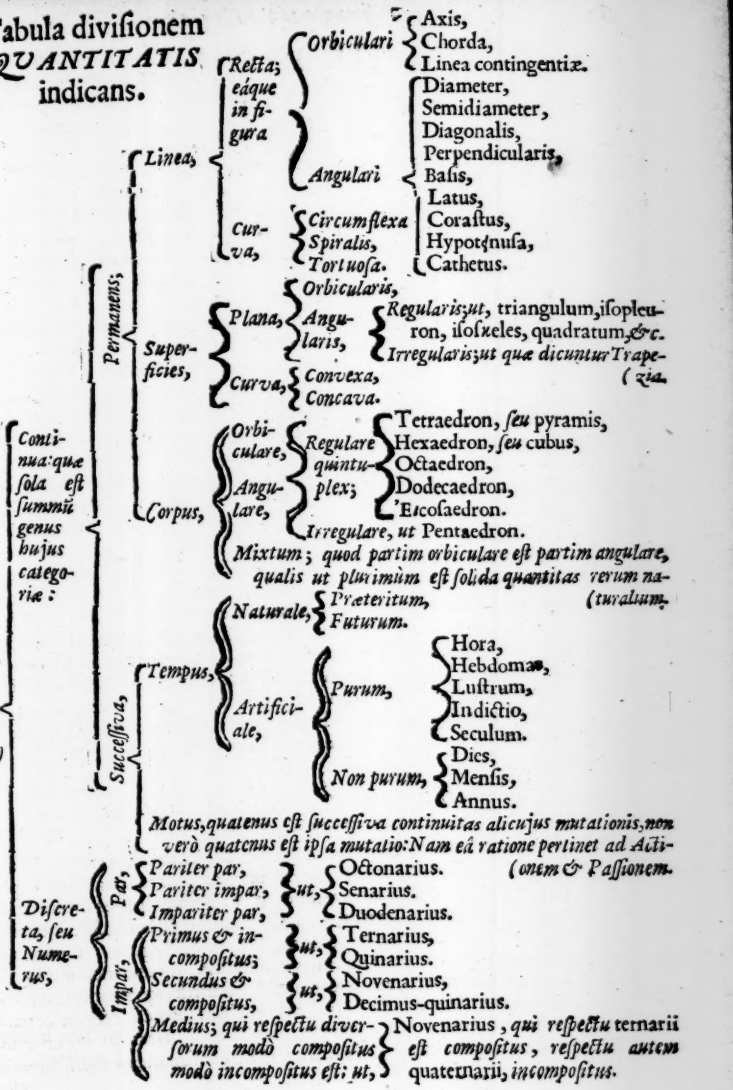
Continua quantitas successiva est, Tempus & Motus. Tempus, inquam, naturale; *præteritum, futurum:* vel artificiale; ut, *lustrum, indictio, seculum.* Motus verò triplex: *accretionis* & *decretionis*, secundùm quantitatem; *alterationis*, secundùm qualitatem; *lationis* seu motûs localis, secundùm locum: Isque rectus; sursum, deorsum: orbicularis; mixtus.

Quantitas discreta.

Discreta quantitas est Numerus; ísque par vel impar. Par est triplex: nempe pariter par, ut *octonarius*; pariter impar, ut *senarius*; impariter par, ut *duodenarius*. Impar verò duplex: primus & incompositus, ut *quinarius*; secundus & compositus, ut *novenarius*. Alias minutiores horum numerorum subdivisiones quære apud Arithmeticos.

Tabula

Tabula divisionem QUANTITATIS indicans.

§. III. De Qualitate.

Quæstio I.

Quid ſit Qualitas.

Qualitatis deſcriptio.

QUalitas omnium accidentium latiſſimè patens deſcribitur ab Ariſtotele, *A qua* res *denominantur quales.* Itaque omne accidens inſitum, quod neque quantitas eſt nec relatio, dicitur Qualitas; quia nempe ſubjectum per modum intrinſecæ & eſſentialis formæ qualificat, ſeu determinat & perficit. Licèt enim tum quantitas cùm relatio & actiones nonnullæ, tùm etiam paſſiones ſubjectum intrinſecùs afficiant, non tamen per modum eſſentialis formæ determinant ac perficiunt: non quidem quantitas, quia materiam potiùs quàm formam imitatur, nec tam ſubjectum perficit ad operandum quàm ad patiendum diſponit: Relatio verò nec perfectionem dicit nec imperfectionem, ut multi probabiliter aſſerunt; nec tam ſubjectum in ſeipſo quàm in ordine ad aliud perficit: Actio verò & paſſio non tam formæ quàm formarum actus dici debent. Quare ſola qualitas eſt, quæ per modum eſſentialis formæ ſubjectum propriè perficit: Ex quo intelligis, quî differat hoc prædicamentum à cæteris. Igitur deſcribi poteſt in hunc modum, Accidens entitativum, abſolutum, ſubjectum ad modum ſubſtantialis formæ determinans. Dicitur *accidens entitativum*, ut ſecernatur ab illis accidentibus quæ non ſunt veræ entitates, ſed tantùm modi eſſendi, cujuſmodi ſunt poſtrema ſex prædicamenta; dicitur *abſolutum*, ut diſtinguatur à relatione, quæ eſt accidens reſpectivum: additur, *ſubjectum ad modum ſubſtantialis formæ determinans*, ut diſtinguatur à quantitate, quæ materiam potiùs quàm formam imitatur. Cæterùm licèt qualitates ſint entia ſimpliciter abſoluta, hoc tamen non obſtat quò minùs relationes aliquas involvant improprias, & ſecundùm dici, ut loquuntur: ſic enim *ſcientia*, quæ eſt de primo genere qualitatis, eſſentialem ordinem ſeu habitudinem includit ad objectum de quo inſtituta eſt.

Cur ſic dicta

Alia qualitatis accuratior deſcriptio.

Relationes ſecundùm dici.

Quæstio II.

An legitima ſit Qualitatis diviſio in quatuor vulgatas ſpecies.

QUatuor qualitatis ſpecies in genere ab Ariſtotele traditæ, & ab omnibus Peripateticis receptæ ſunt, ad quas tanquam ad capita omne genus qualitatis revocandum eſt. Prima ſpecies dicitur Habitus & Diſpoſitio; ſecunda, naturalis Facultas & Imbecillitas; tertia, Patibilis qualitas & Paſſio; quarta, Forma & Figura. Colligitur autem iſte quaternarius numerus qualitatum, in hunc modum: Qualitas accidentaria quædam forma eſt ſubſtantiæ, quæ comparari poteſt vel cum natura ſubjecti, vel cum ejuſdem ſubjecti actione & paſſione, vel denique cum ejuſdem ſubjecti quantitate. Si igitur cum natura ſubjecti comparetur, quatenus illi conſentanea vel diſſentanea eſt,

Eſſe quatuor qualitatis ſpecies, probatur;

1,

eſt, dicitur Habitus & Diſpoſitio: Habitus quidem, ſi ægrè à ſubjecto dimoveri poſſit; Diſpoſitio verò, ſi facilé. Si cum ejuſdem ſubjecti actione & paſſione comparetur, aut ſpectabitur ut principium actionis & paſſionis, aut ut terminus: Si ut principium, dicetur naturalis Facultas & Imbecillitas: & quidem ſi ſit principium fortiter agendi, appellatur Facultas; ſi verò principium debiliter agendi, Imbecillitas. Si verò conſideretur ut terminus qui in actione & paſſione acquiritur, dicetur Patibilis qualitas & Paſſio: Patibilis (inquam) qualitas, ſi diu maneat; Paſſio verò, ſi brevi pereat. Si denique comparetur cum quantitate, quatenus illam modificat ac determinat, dicetur Forma & Figura: Forma quidem, ſi Phyſicè ſpectetur cum materia cohærens; Figura verò, ſi Mathematicè ſpectetur extra omnem materiam. Eſt etiam alter modus colligendi iſtas quatuor ſpecies qualitatis: Qualitas aut eſt in ſola ſuperficie ſubſtantiæ, ſeu extima; aut intima eſt: Si extima ſit, ſeu in ſola ſuperficie, erit Forma vel Figura: ſi intima; aut ſenſibus ſubjecta erit, vel non: Si ſenſibus ſubjecta ſit, erit Patibilis qualitas, vel Paſſio: ſi verò non ſit ſenſibus ſubjecta; aut erit à natura inſita, dicetúrque naturalis Facultas vel Imbecillitas; aut erit acquiſita, dicetúrque Habitus vel Diſpoſitio. 2.

Quæſtio III.

De Habitu & Diſpoſitione.

PRima hæc Qualitatis ſpecies duplici vocabulo, ſicut & reliquæ, exprimitur ab Ariſtotele. Eſt autem utriuſque multiplex acceptio: Et quidem *habitus* primò accipitur pro eo omni quod privationi opponitur; quo modo ſcribit Ariſtoteles, *A privatione ad habitum non dari regreſſum.* Secundò, *habitus* accipitur pro circumjacentia indumentorum, & pro eo omni quod corpori tanquam indumentum aut ornamentum adjacet; quo modo pertinet ad ultimum prædicamentum. Tertiò, accipitur pro eo genere qualitatis quâ bene vel malè ſubjectum afficitur; quo modo conſtituit primam ſpeciem qualitatis. Similiter *diſpoſitio*, primò accipitur pro prævia materiæ ſeu ſubjecti præparatione ad formam commodè recipiendam; quæ acceptio apud Phyſiologos uſu trita eſt. Secundò, pro ſitu ſeu poſitura corporis & partium ejus; quo modo pertinet ad penultimum prædicamentum. Tertiò, pro habitu inchoato, necdum in ſubjecto firmiter inhærente. Ex quo intelligere eſt, habitum & diſpoſitionem hîc pro eadem ſpecie qualitatis accipi: quæ cùm leviter inhæret, appellatur diſpoſitio; cùm verò firmiter, appellatur habitus. Itaque ſicut poteſt homo idem ex puero in virum evadere non mutatâ ſpecie; ità eadem numero qualitas poteſt ex diſpoſitione fieri habitus. Cæterùm non eſt diffitendum, quaſdam qualitates magìs propriè habitus dici quàm diſpoſitiones, & è contrá. Quare Ariſtoteles *opinionem, morbum*, &c. appellat diſpoſitiones; *ſcientiam* verò, *virtutem, robur corporis*, appellat habitus. Habituum autem varia ſunt genera: alii enim ſunt

Habitus acceptio triplex:

1.
2.
3.

Diſpoſitionis item triplex:

1.
2.
3.

Habituum diſtinctio.

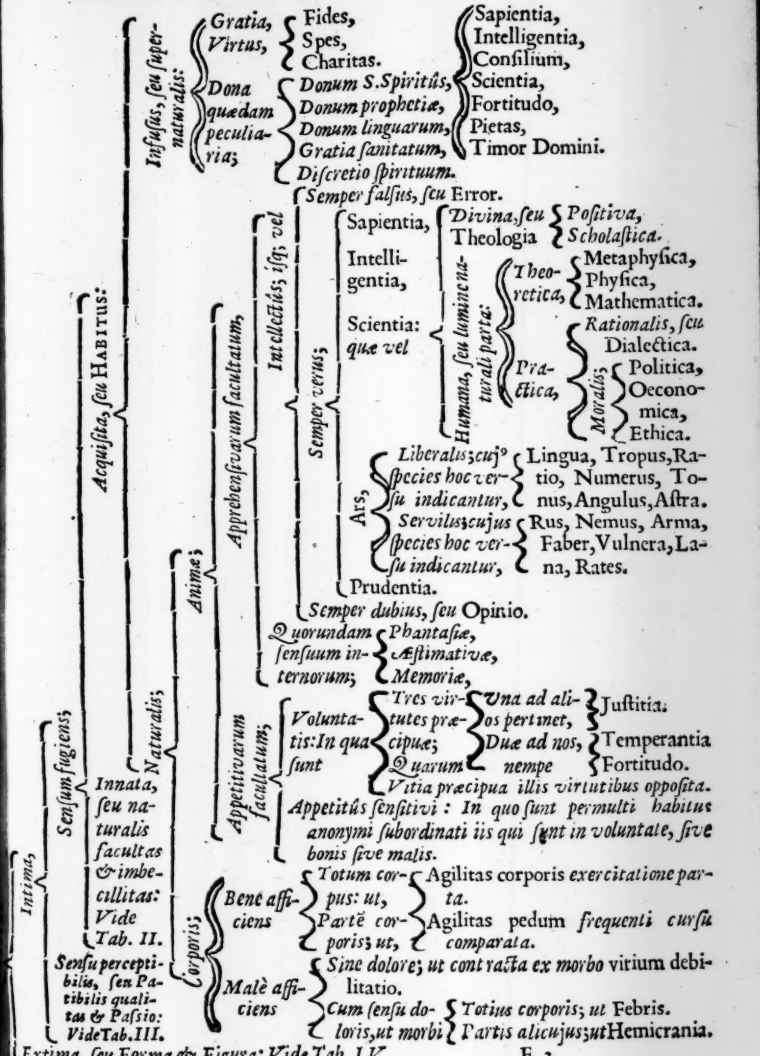
Habitus animi Infuſi: Acquiſiti.

animi, alii verò corporis. Qui ſunt in animo habitus, aut infuſi ſunt Divinitus, aut naturaliter acquiſiti: Si Divinitus infuſi, ſunt gratia gratum faciens, virtutes Theologicæ, dona Spiritûs ſancti, gratiæ gratis datæ: ſi naturaliter acquiſiti, aut ſunt in facultatibus cognoſcitivis, aut in appetitivis: Si in facultatibus cognoſcitivis; aut in ſenſibus internis, ut in phantaſia, æſtimativa, memoria: aut in intellectu; ſúntque aut ſemper veri, ut *ſcientia, prudentia, ars*; aut ſemper falſi, ut *error*; aut medii, ut *opinio*. Scientiarum verò & artium varia ſunt genera, quæ brevitatis cauſâ prætermittimus; de iis enim alius eſt dicendi locus. Appetitivarum autem facultatum habitus, ſunt virtutes & vitia illis virtutibus oppoſita. Jam verò qui ſunt in corpore habitus, aut illud bene afficiunt, aut malè; ídque vel ex toto, vel ex parte. Corpus ex toto bene afficiunt, *ſanitas, robur*, &c. malè verò, *infirmitas, imbecillitas*, &c. Ex parte verò bene afficiunt, *lacertorum robur, pedum velocitas*, &c. malè verò, *uniuſcujuſque membri indiſpoſitio, languor*, & *peculiares morbi*.

Habitus corporis.

Tabula

Tabula Primæ ſpeciei QVALITATIS diviſione m continens.

Quæstio IV.

De naturali Facultate & Imbecillitate.

Quid ſint. NAturalis potentia ſeu facultas hoc loco dicitur, quâ fortiter quæque res agit aut reſiſtit: Impotentia verò ſeu imbecillitas, quâ ægrè res operatur aut reſiſtit. Quo loco nota, impotentiam ſeu imbecillitatem hîc non ſignificare privationem, ſed potentiam ſeu facultatem debilem. Ex quo intelligis, naturalem facultatem & imbecillitatem non eſſe diſtinctas ſpecies: neque enim facultas videndi in juvene, differt ſpecie à facultate videndi in ſene. Cæterùm differt hæc ſecunda ſpecies qualitatis à prima; quòd habitus & diſpoſitio ſit qualitas acquiſita, at naturalis facultas ſit à natura nobis congenita: Adde, facultatem vim ſimpliciter operandi tribuere, ità ut illâ ſublatâ nulla ſuperſit operandi potentia; habitum verò vim faciliùs operandi, ità ut ſublato habitu poſſit adhuc res, licèt non cum tanta facilitate, operari. Præterea, non facultas habitui, ſed habitus facultati ſupervenit: imò eadem facultas plures habitus ſibi comparare poteſt. Facultatum autem aliæ ſunt rerum inanimatarum propriæ, quæ variæ ſunt pro varia conditione naturæ cujuſque: aliæ verò rerum animatarum; & quidem illæ generales, aut ſpeciales. Generales ſunt triplicis generis; quædam enim ſequuntur gradum animæ vegetantis, aliæ gradum animæ ſenſitivæ, aliæ gradum animæ rationalis. Unde facultas animæ in genere triplex eſt; nempe *vegetativa, ſenſitiva, rationalis.* Vegetativa alia eſt principalis; nempe *nutritiva, augmentativa, generativa:* alia adminiſtra; nempe *attractiva, retentiva, digeſtiva, expulſiva.* Senſitiva triplex; *cognoſcitiva*, ad quam pertinent ſenſus tum exteriores cùm interiores; *loco-motiva*, ut *facultas volandi, natandi, progrediendi*; *appetitiva*, nempe appetitus *concupiſcibilis* & *iraſcibilis.* Facultas rationalis duplex eſt; nempe *intellectus*, & *voluntas.*

Quî differat hæc ſpecies qualitatis à prima.

Naturalis facultatis diviſio.

Generales facultates rerum animatarum:

Vegetativa,

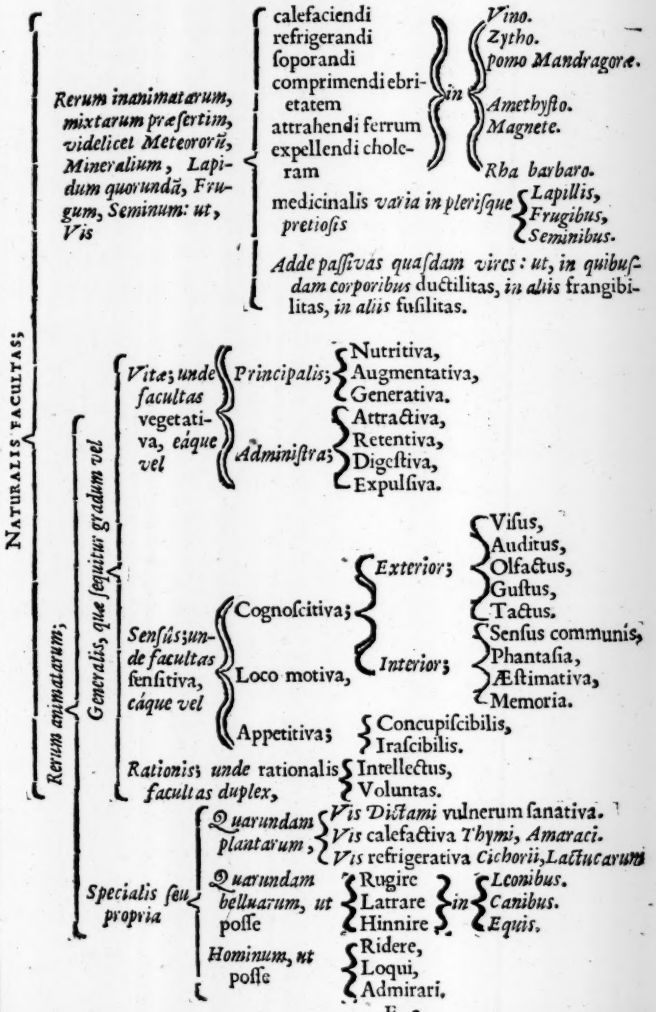
Senſitiva,

Rationalis.

Speciales facultates rerum animatarum. Quod attinet ad ſpeciales facultates rerum animatarum: aliæ ſunt propriæ quarundam plantarum; ut vis dictami *vulnerum ſanativa*: aliæ quarundam belluarum; ut *poſſe rugire* in leonibus, *hinnire* in equis, &c. aliæ tandem hominum; ut *poſſe videre, admirari, loqui*, &c.

Tabula

Tabula Secundæ ſpeciei *QVALITATIS* diviſionem continens.

Quæstio V.

De Patibili qualitate & Passione.

Cur hæc ſpecies qualitatis ſic dicta.

RECTÈ monet Philoſophus capite de Quali, *patibiles qualitates & paſſiones ità appellari, non quòd omnes ex paſſione aliqua naſcantur, ſed quòd omnes paſſionem aliquam in ſenſu efficiant:* Quare ad hanc tertiam ſpeciem eæ omnes & quidem ſolæ qualitates pertinent, quæ ſunt per ſe ſenſu aliquo perceptibiles. Dico *per ſe ſenſibiles*, ut excludam Formam & Figuram, quæ ratione luminis, coloris, quantitatis, ſenſu percipitur, non verò per ſe. Cæterùm inter illas qualitatis ſpecies permultæ ſunt, quæ ex aliqua ſubjecti paſſione, & ex aliarum qualitatum mutua actione & paſſione naſcuntur; ut *colores*, *ſapores*, *odores*, quæ ex temperie primarum qualitatum, nempe *caloris*, *frigoris*, *humiditatis* & *ſiccitatis*, naſcuntur: Hæ autem primæ qualitates elementorum propriè ex nulla ſubjecti aut aliarum qualitatum prævia actione & paſſione naſcuntur. Dicuntur autem patibiles qualitates, quia ſenſum per ſe afficiunt. Et quoniam earum quæ ex aliqua ſubjecti paſſione oriuntur, aliæ ſunt diuturniores, quæ ex permanenti aliqua paſſione pendent; ut Pallor ex diuturno morbo contractus, aut Canities ex vehementiſſimo metu contracta: aliæ verò ſunt breviores, & citiùs pereunt, quæ nempe ex tranſeunti aliqua paſſione naſcuntur; ut Pallor ex meta, vel Rubor ex pudore contractus: hinc ortum diſcrimen accidentarium inter patibiles qualitates & paſſiones; quòd patibilis qualitas diuturniori, paſſio verò brevioti tempore duret. Differt autem à naturali facultate patibilis qualitas in hoc maximè (ut alias differentias minùs legitimas prætermittam) quòd naturalis facultas, quia eſt abſtruſior & intimis naturæ principiis conjunctior, non ſe promit exteriùs, nec ſe ſenſibus manifeſtat; at patibilis qualitas, quia non adeò arctâ neceſſitudine cum eſſentialibus principiis vincitur, hinc fit ut liberiùs ſeſe exteriùs efferat, & in ſenſus noſtros facilè incurrat.

Quid differat Patibilis qualitas à Paſſione:

Quid differat à naturali Facultate.

Patibilis qualitas quintuplex:

Et quoniam patibiles qualitates dicuntur quæ ſenſum afficiunt, optima earum videtur partitio quæ petitur ex ſenſibus; ità ut aliæ dicantur *viſibiles*, aliæ *audibiles*, aliæ *olfactiles*, aliæ *guſtabiles*, aliæ *tactiles*.

Viſibilis; Qualitas viſibilis eſt *lumen* & *color:* Colorum autem alii ſunt extremi, nempe *albedo*, *nigredo*; alii medii penè innumeri, ut *viridis*, *rubeus*, &c.

Audibilis; Qualitas audibilis eſt *ſonus:* Qui vel eſt communis rebus inanimatis, vel proprius rerum animatarum: iſque vel *articulatus*, vel *minimè articulatus*; & hic quidem vel brutis animantibus vel homini conveniens.

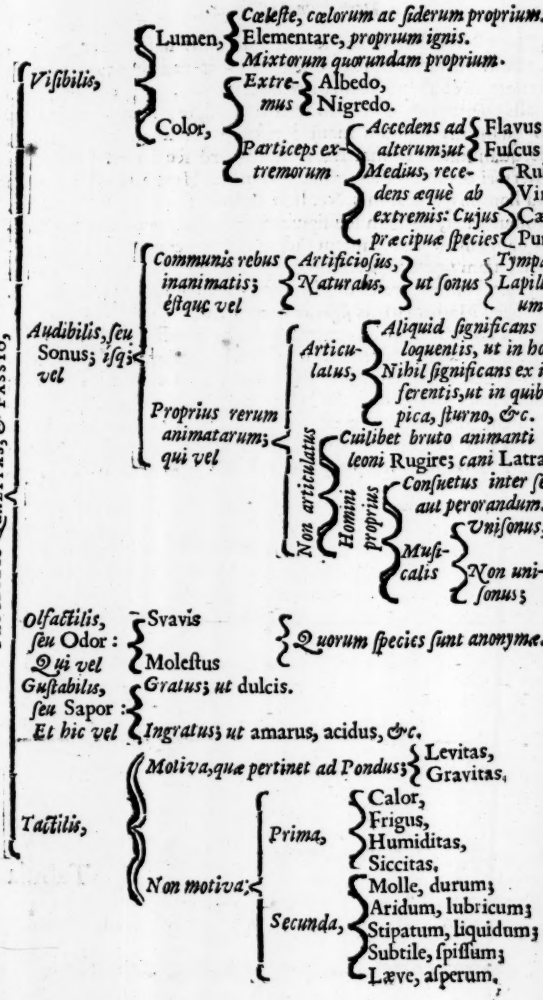
Olfactilis; Qualitas olfactilis eſt *odor*: iſque vel *ſuavis*, cujus innumeræ ſunt ſpecies anonymæ; vel *moleſtus*, cujus item multæ ſunt ſpecies anonymæ.

Guſtabilis; Qualitas guſtabilis eſt *ſapor*; iſque *gratus* vel *ingratus*.

Tactilis. Qualitas tactilis, vel eſt motiva, quæ ſpectat ad pondus, nempe *levitas* & *gravitas*; vel non eſt motiva: eáque vel prima, nempe quatuor qualitates elementares, *calor*, *frigus*, *humiditas*, *ſiccitas*; vel ſecunda, ut *molle*, *durum*, *aridum*, *lubricum*, *læve*, *aſperum*, *ſubtile*, *ſpiſſum*, *ſtipatum*, *liquidum*.

Quæſtio

Tabula Tertiæ ſpeciei *QVALITATIS* diviſionem continens.

Quæstio VI.

De Forma & Figura.

Quî differat Forma & Figura à Quantitate.

Quarta ſeu poſtrema hæc ſpecies qualitatis naſcitur ex partium quantitativarum ſitu ac poſitione; ità ut eadem ſit realiter cum quantitate, licèt ab ipſa formaliter diſtinguatur. Alia enim eſt ratio formalis quantitatis, alia ratio formæ ſeu figuræ: unde eadem numero quantitas figuram ſubindè mutare poteſt, ut patet in cera. Adde, quantitatem ex materia, figuram verò ſeu formam externam ex interiori & ſubſtantiali forma provenire. Hinc alia eſt naturalis figura hominis, alia leonis, &c. licèt eadem in utroque ſit quantitas. Ex quibus patet, formam ſeu figuram diſtingui formaliter à quantitate quam afficit. Licèt autem eadem exterior compoſitio *forma externa* & etiam *figura* indiſcriminatim appellari poſſit; lubentiùs tamen Philoſophi, naturales & Phyſicas appellant *formas*; intelligibiles verò ſeu Mathematicas *figuras* nuncupant.

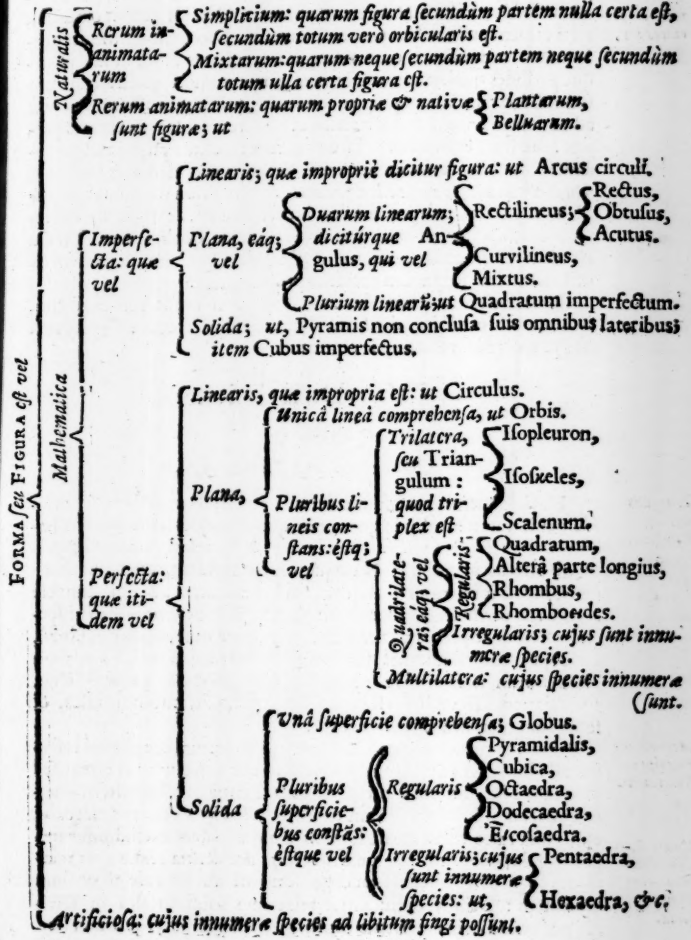
Quî differat Forma à Figura.

Figuræ ſeu Formæ partitio.

Figura igitur ſeu forma generatim dividi poteſt in Phyſicam ſeu naturalem, & Mathematicam ſeu abſtractam & intelligibilem. Naturalis alia eſt inanimatorum, alia animatorum corporum propria; & quidem alia plantarum, alia belluarum, alia hominum. Mathematica autem alia imperfecta eſt ſeu inchoata, alia verò perfecta ſeu completa; et quidem utraque linearis, plana vel ſolida: Quarum omnium variæ ſunt ſpecies, quas à Mathematicis poſſis repetere.

Tabula

Tabula Quartæ ſpeciei *QVALITATIS* diviſionem continens.

Quæstio VII.

Quænam sint proprietates hujus prædicamenti.

Tres Qualitatis proprietates: 1,

TRes hujus prædicamenti generales proprietates traduntur ab Aristotele: Prima, *Habere contrarium*: Quod licèt non omnibus, solis tamen qualitatibus propriè convenit. Dico non omnibus qualitatibus convenire; quia naturales facultates, & tum pleræque patibiles qualitates cùm formæ & figuræ, non habent contrarium: Dico tamen solis propriè convenire; quia pugna illa mutua quæ ad rationem contrarietatis necessaria est, inter solas qualitates propriè reperitur, & beneficio illarum eadem reperitur pugna inter quasdam substantias & earum actiones. Secunda proprietas est, *Suscipere magis & minus*, seu *intendi & remitti*: Quod non omnibus qualitatibus, v. gr. naturalibus facultatibus & formis ac figuris, convenit; sed plerisque, ut habitibus & patibilibus qualitatibus. Tertia, *Vt ab ea res dicantur similes vel dissimiles*: Quod intelligendum est de similitudine secundùm accidens propriè dicta.

2,

3

Quod spectat ad seriem seu coordinationem hujus prædicamenti, facilè potest intelligi ex divisione allata cujusque speciei; Quare non est opus ut eadem divisio hîc repetatur.

§. IV. De Relatione.

Quæstio I.

Quid sit Relatio, præsertim categorica.

Generalis descriptio Relationis.

RElatio generalissimè sumta describi potest, Formalis ratio referendi unum ad aliud: quo modo quævis cujusvis ad quodvis habitudo sive respectus potest dici relatio; & sic relatio non distinguitur ab aliis accidentibus: Namque omne accidens, quatenus accidens, involvit relationem aliquam seu habitudinem ad subjectum cui accidit: & permulta accidentia, ut *facultates* & *habitus operativi*, speciales habent respectus ad fines & objecta circa quæ versantur. Porrò, quia ejusmodi habitudines sunt veluti differentiæ essentiales entium absolutorum, non censentur relationes categoricæ & propriè dictæ, sive relationes secundùm esse; sed impropriæ, transcendentales, & secundùm dici, ut vulgò loquuntur.

Accuratior descriptio Relationis.

Relatio igitur categorica est ea, per quam formaliter aliquid refertur ad aliud non tanquam ad subjectum, aut objectum, vel finem, sed tanquam ad terminum: neque est pars essentialis ullius alterius accidentis, aut illius differentiam exprimit; sed ipsa accidens est reale, cujus tota ratio est ad aliud. Quibus conditionibus excluduntur imprimis relationes rationis, quæ non sunt accidentia realia; ut, relatio rei cognitæ ad intellectum cognoscentem, aut rei visæ ad oculum intuentem: Deinde, excluduntur relationes substantiales in Divinis, per quas Divinæ personæ constitui intelliguntur; quia non sunt acci-

Quæ relationes excludantur ab hac categoria.

accidentia: Præterea, excluduntur relationes omnes ſecundùm dici; quia ſunt partes entium abſolutorum, aut eorum latentes differentias exprimunt, ac proinde non conſtituunt diſtinctam à reliquis categoriam. Porrò, in omni vera & categorica relatione tria conſiderari debent; nempe Subjectum, Fundamentum, & Terminus: Subjectum, in quo ſit ipſa relatio; fundamentum, propter quod in ſubjecto ſit talis relatio; terminus, ad quem ſpectet relatio. Quæ omnia exemplo facilè declarantur; v. gr. *Paternitas* eſt relatio categorica, ſeu ratio formalis per quam pater refertur ad filium: cujus relationis ſubjectum eſt homo qui genuit; fundamentum eſt tum facultas quâ potuit generare, tum præterita generatio: terminus verò eſt filius qui genitus eſt.

Tria in omni categorica relatione conſideranda.

Cæterùm relationis cujuſque fundamentum duplex eſt: aliud nempe remotum, quod dicitur ſimpliciter fundamentum; aliud verò proximum, quod non tam fundamentum quàm ratio fundandi communiter appellatur; quia eſt conditio ſine qua poſito etjam fundamento non ſequeretur relatio: ex. gr. Fundamentum remotum Paternitatis, eſt facultas quâ potuit homo generare; fundamentum verò proximum, ſeu ratio fundandi, eſt actualis generatio, quæ eſt conditio ſine qua facultas generandi non eſſet fundamentum paternitatis. Sic in relatione Similitudinis inter duos parietes candidos, fundamentum remotum ſunt ipſæ qualitates, nempe candores; proximum verò, ſeu ratio fundandi, eſt unitas ſpecifica ipſarum qualitatum, nempe quòd ſint ejuſdem ſpeciei. Et quoniam relationes categoricæ, de quibus hic agimus, mutuæ ſunt, ità ut relationi oppoſita relatio reſpondeat: hinc fit ut ſubjectum relationis, Relatum ſeu Relativum appelletur; terminus verò dicatur Correlatum ſeu Correlativum; ambo verò dicantur Correlata ſeu Correlativa, & etiam Extrema, quia inter ipſa verſantur oppoſitæ relationes; v. gr. Inter patrem & filium relatio *paternitatis* ex una parte, & ei oppoſita relatio *filiationis* ex altera. Et quoniam extrema categoricarum relationum & fundamenta quoque quibus innituntur ſunt realia, & realiter inter ſe diſtincta, & actu exſiſtentia; hinc fit ut ejuſmodi relationes ſint poſitivæ & reales: Rebus enim poſitivè conveniunt, & in ipſis exſiſtunt ante omnem operationem intellectûs: Et certè ridiculum eſſet dicere, Aliquem hominem eſſe ejus quem genuerit patrem, quia duntaxat à nobis ità concipitur. Quòd ſi detur aliqua relatio cujus extrema aut fundamenta non ſint realia, aut non realiter inter ſe diſtincta, aut non actu exſiſtentia, negandum eſt ejuſmodi relationem eſſe realem, ac proinde categoricam. Tandem nota, nullam relationem DEI ad creaturas eſſe poſſe realem; quia ſequeretur aliquid reale poſſe eſſe & non eſſe in Deo. Cùm enim relationes non tantùm à ſubjecto & fundamento, ſed etiam à termino pendeant ut ſint; ſequitur, ſublato termino relationem deperire: quare cùm creaturæ poſſint non eſſe; ſequeretur, illas relationes ad creaturas poſſe non eſſe, ac proinde dari aliquid reale contingens in Deo; quod illius immutabilitati repugnat.

Fundamentum cujuſq; relationis duplex.

Nota hîc, nomine facultatis intelligi potentiam generandi in actu primo; quo modo identificatur cum eſſentia.

Quidnam ſint Relativum, Correlativum, Correlata.

Cur relationes categoricæ dicantur reales & poſitivæ.

Nulla relatio DEI ad creaturas eſt realis

Quæſtio

Quæstio II.

Quænam sint aut esse possint fundamenta relationum.

Tria in genere relationum fundamenta proxima.

TRia sunt in genere omnium relationum fundamenta proxima, *Metaph. 5. cap. 15.* nempe Quantitas, Actio & Passio, Mensura: Ubi per *quantitatem* intelligenda est quælibet multitudo & unitas, sive numerica, sive specifica, sive generica; per *actionem & passionem*, quodvis genus actionis & passionis; denique, per *mensuram* intelligitur mensura cujuslibet perfectionis, quam nonnulli vocant *mensuram veritatis*, quia id quod mensuratur veritatem mutuatur à mensura. Ex. gr. relationes Æqualitatis vel Inæqualitatis secundùm quantitatem, Similitudinis vel Dissimilitudinis secundùm qualitatem, Identitatis ac Diversitatis secundùm substantiam, primo genere fundamenti proximi fulciuntur: Relationes verò Paternitatis, Filiationis, Operatoris & Operis, & similes, secundum genus fundamenti proximi sibi vendicant: Denique, relatio Imaginis ad Prototypum, Signi ad Significatum, & similes, habent tertium genus fundamenti proximi: est enim prototypus sive exemplar mensura imaginis, & res significata est mensura signi.

Fundamentum remotum relationis esse potest quodlibet genus entis.

Quod attinet ad fundamentum remotum, secundùm quod aliqua inter se referuntur; probabilissimum est, in omnibus categoriis reperiri fundamenta relationum. Sic enim ratione substantiæ possunt duo inter se referri; unde est relatio Identitatis specificæ secundùm substantiam inter Petrum & Johannem. Similiter relatio Æqualitatis est secundùm quantitatem, Similitudinis secundùm qualitatem, & etiam secundùm alia genera categoriarum suo modo. Sic enim duo patres sunt similes secundùm rationem paternitatis: itémque duo agentes simul & patientes eâ ratione sunt similes: similiter duo simul habitantes, contemporanei, eodem modo jacentes, & iisdem vestibus induti, mutuam inter se relationem similitudinis habent. Tanta autem est necessitudo relationis cum hoc suo fundamento, ut ab ipso reipsa minimè distinguatur. Licèt enim fundamentum possit esse absque relatione, non tamen esse potest relatio sine suo fundamento: Ex. gr. relatio Similitudinis inter duos parietes candidos, non distinguitur ab ipso candore nisi formaliter, aut ex natura rei, ità ut non possit concipi ejusmodi relatio absque candore. Idem dicendum de relatione Æqualitatis inter duo ejusdem magnitudinis: neque enim ab ipsa magnitudine reipsa distinguitur.

Relatio non distinguitur realiter a fundamento remoto.

Quomodo relatio distinguitur à subjecto.

Quòd si fundamentum relationis non differt realiter à subjecto, tum nec relatio à subjecto reipsa differt: v. gr. Quia potuisse generare, non est quid realiter distinctum ab eo qui genuit, ideo paternitas ab ipso generante minimè separari potest. Quare nonnunquam relatio non tantùm est eadem cum suo fundamento, sed etiam cum subjecto; quando scilicet fundamentum est idem realiter cum subjecto, aut cùm subjectum est etiam fundamentum; ut patet in relatione Identitatis specificæ secundùm substantiam, aut Substantialis similitudinis;

litudinis; quarum relationum ſubſtantia eſt ſimul fundamentum & ſubjectum.

Quæſtio III.

Quomodo ſe habeant relationes ad terminos.

ETſi relationes non minùs dependeant à terminis quàm à fundamentis ut exiſtant, non tamen tam arctâ cum illis neceſſitudine vinciuntur, utpote quæ ab illis realiter diſtinguantur, cùm tamen ſint eædem realiter cum ſuis fundamentis, ut ſuprà monuimus. Ex quo intelligere eſt, terminum non eſſe de eſſentia relationis, licèt ordo ſive habitudo ad ipſum ſit ipſa relationis eſſentia: Quare poteſt dici terminus aliquâ ratione pertinere ad eſſentiam relationis, quatenus illam terminat, & quatenus per ipſam relationis natura explicari ſolet; non tamen dici poteſt eſſe de eſſentia relationis. Exemplo res declaratur: Paternitas non poteſt intelligi abſque filio, cùm ipſa ſit relatio patris ad filium, neque tamen filius eſt de eſſentia paternitatis; paternitas enim tota eſt in patre, à quo filius realiter diſtinguitur. *Terminus pertinet ad eſſentiam relationis, non tamen eſt de ejus eſſentia.*

Verùm occurrunt hîc duæ graves difficultates explicandæ: altera eſt, An relatio referatur ad terminum tanquam ad aliquid abſolutum, an verò tanquam ad aliquid reſpectivum; altera eſt, An relatum ad plures terminos unicâ an verò multiplici relatione referatur. *Duæ difficultates.*

Quod ſpectat ad priorem difficultatem; notandum eſt, terminum relationis mutuæ, quæ habet correſpondentem ſibi relationem, dupliciter conſiderari poſſe: primò, quatenus eſt res quædam abſoluta; ſecundò, quatenus eſt quid reſpectivum, quod reciprocâ habitudine refertur ad oppoſitum extremum: v. gr. Filius, qui eſt terminus paternitatis, conſiderari poteſt, vel ut eſt homo quidam ab alio genitus, vel quatenus eſt correlativum patris, & mutuam includit relationem filiationis paternitati correſpondentem: ità ut priori modo ſolum filiationis fundamentum conſideretur in filio; poſteriori verò, ipſamet relatio filiationis. *Prior difficultas.*

Noſtra igitur ſententia eſt, Terminum relationis ut terminum eſſe quid abſolutum non reſpectivum, & ſpectari ratione ſolius fundamenti, non relationis quæ illo nititur fundamento. Ratio eſt, quia eſſentia & natura relationis commodè poteſt intelligi abſque oppoſita & correſpondente ſibi relatione; at non poteſt intelligi ſine oppoſito termino: quare non eſt neceſſe terminum relationis quatenus terminum eſſe reſpectivum. Adde, relationem in ſuo eſſe dependere à termino, ideóque terminum ut ſic eſſe naturâ priùs relatione quam terminat. At verò ſi conſideretur quatenus eſt correlativum, eſt ſimul naturâ cum oppoſito correlato. Correlata enim, juxta Ariſtotelem, ſunt ſimul naturâ. Quare terminus relationis non terminat relationem quatenus eſt quid reſpectivum, ſed quatenus eſt quid abſolutum. Hinc intelligere eſt, quomodo oppoſitæ relationes mutuæ ſint ſimul naturâ; quia ſicut terminus ut ſic eſt prior naturâ eâ relatione quam *Ejus ſolutio.* *Solutionis ratio.* *Alia ratio.* *Coroll. Relationes mutuæ ſunt ſimul naturâ.*

quam terminat; ſic etiam conſideratur prior naturâ eâ relatione quam fundat: v. gr. Sicut filius, quatenus terminus paternitatis, eſt naturâ prior paternitate; ſic quatenus continet fundamentum filiationis, eſt etiam naturâ prior filiatione: ſicque paternitas & filiatio ſunt ſimul naturâ.

Poſterioris difficultatis enodatio.

Quod ſpectat ad poſteriorem difficultatem; probabilius eſt, relatum non unicâ, ſed multiplici relatione ad plures terminos referri: v. gr. Patrem multiplici relatione paternitatis ad plures filios, & candidum parietem multiplici relatione ſimilitudinis ad plures candidos parietes referri. Quæ aſſertio non eſt intelligenda de eo relato quod neceſſariò plura exigit ut ad illa referatur, cujuſmodi eſt Totum reſpectu Partium; nam ejuſmodi relatum unicâ habitudine plura ſimul reſpicit.

Probatur aſſertio.

Probatur autem hæc noſtra aſſertio; quia relatio quâ pater refertur ad filium primogenitum, non eſt ea quâ refertur ad alium: quare plures eſſe debent ejuſmodi relationes. Antecedens confirmatur; quia contingit, ut cùm pater referatur ad primogenitum, nondum referatur ad alium; quia nondum natus eſt, nec adhuc oppoſitâ filiationis relatione ad ipſum refertur. At in mutuis relationibus una non poteſt eſſe abſque oppoſita: quare cùm nondum filius oppoſitâ relatione filiationis ad patrem referatur, utpote qui nondum natus ſit, non poteſt eſſe relatio paternitatis quâ pater ad ipſum referatur, licèt jam in eo ſit relatio paternitatis quâ refertur ad primogenitum; ſed ubi natus eſt ei filius, tunc incipit eſſe novus ad ipſum reſpectus qui antea non erat, ut patet: Et certè abſurdum eſſet negare aliquem incipere eſſe patrem reſpectu filii de novo in lucem editi. Et quamvis plures ſint in eodem homine paternitates, non ſequitur tamen plures eſſe patres; quia licèt ad multiplicationem abſtractorum ſatis ſit multiplicatio formarum, attamen ad multiplicationem concretorum præter multiplicationem formarum requiritur multiplicatio ſubjectorum. Quare cùm unicum ſit ſubjectum omnium illarum paternitatum, fit ut unicus tantùm dicatur pater, etſi plures in eo ſint paternitates.

Plures paternitates in eodem non denominant plures patres.

Object.

Si objicias, Abſurdum videri plura accidentia numero tantùm diſtincta in eodem ſubjecto reperiri; neque enim plures candores in eodem numero ſubjecto candido eſſe poſſunt, neque plures numero quantitates in eadem magnitudine:

Reſp. Quænam ſint diſtinctæ numero relationes: Quænam diverſæ ſpecie:

reſpondeo, Id peculiare tribuendum eſſe accidentibus reſpectivis, ut plura numero tantùm diſtincta in eodem ſubjecto eſſe poſſint; eò quòd ſuam diſtinctionem numericam non tantùm à ſubjecto, aut à fundamento, ſed etiam plerunque à termino accipiant: Sicut etiam diſtinctæ ſpecie relationes dicuntur, quarum vel fundamenta vel termini ſpecie diſtinguuntur; v. gr. relationes parietis candidi ad parietem candidum, & nigri ad eundem, ſpecie differunt, quia fundamenta ſpecie diſtinguuntur: at verò relationes parietis candidi ad candidum, & ejuſdem ad nigrum, ſpecie differunt, quia termini ſpecie diſtinguuntur:

Quænam diverſa genere.

Quemadmodum genere differunt relationes, quarum fundamenta genere diverſa ſunt: ſic relatio Paternitatis genere

differt

differt à relatione Æqualitatis, quia potentia generandi, quæ est fundamentum paternitatis, differt genere à quantitate, quæ est fundamentum æqualitatis.

Quæstio IV.

Quænam sint proprietates Relatorum.

Quinque proprietates Relatorum:

QUinque relatorum proprietates traduntur ab Aristotele cap. de Relatis. Prima, *In relatis contrarietatem reperiri:* Quod non tam ratione relationum, quàm fundamentorum quibus nituntur, aut terminorum ad quos referuntur, intelligendum est; v. gr. *simile* & *dissimile* contraria dicuntur, non quòd relatio similitudinis sit propriè contraria relationi dissimilitudinis (sunt enim species relationum disparatæ) sed quia illarum fundamenta vel termini, v. gr. candor & nigredo, contrariè opponuntur. Quòd si per contraria intelligas opposita, tunc verè relata, præsertim mutua, dicentur contraria, id est, opposita: Sic *pater* & *filius* relativè inter se opponuntur: idem dicendum est de duobus candidis, de duobus quoque ejusdem magnitudinis, &c. 1,

Secunda proprietas est, *Relata suscipere magis & minùs*, seu *intendi & remitti*; sic enim duo similia possunt fieri magis similia vel minùs similia: Hæc autem proprietas non omnibus relatis convenit, sed quibusdam, ità tamen ut semper aliqua mutatio requiratur, aut ex parte fundamenti, aut ex parte termini; non quòd necesse sit semper intendi fundamentum vel terminum ut relatio intendatur, aut remitti ut remittatur, cùm sæpe contingat contrarium; nempe fundamentum vel terminum remitti, & relationem intendi; ut cùm duorum candidorum, quorum alterum est candidius altero, unum remittitur, quod est candidius: tunc enim major est ipsorum ad-invicem similitudo: E contrà, potest remitti relatio cùm alterum extremorum intenditur; ut si duorum æquè candidorum alterum fiat candidius; tunc enim minor erit istorum inter se similitudo quàm antea. 2,

Tertia proprietas est, *Relata esse reciproca:* Quod intelligendum est de correlativis: sic *pater* dicitur *filii pater*; & *filius, patris filius.* 3,

Quarta proprietas est, *Relata esse simul naturâ:* Quod intelligendum est de correlativis quatenus formaliter relata sunt; si enim considerentur quatenus absoluta, unum poterit esse naturâ, imò etiam tempore, prius altero: v. gr. *Pater* & *filius* secundùm rationem formalem paternitatis & filiationis sunt simul naturâ; neque quisquam pater esse aut dici potest sine filio, nec è contrà: at verò si considerentur quatenus sunt homines, tunc pater naturâ simul & tempore filium antecedit. 4,

Quinta proprietas est, *Cognito uno relatorum, alterum cognosci:* Ratio hujus rei est, quòd unum relatorum per alterum definiri & explicari soleat: Unde nemo nôsse potest quid sit pater sine filio, nec quid sit filius sine patre; est enim pater filii pater, & filius patris filius. 5.

Quæ-

Quæstio V.

Quænam sit hujus prædicamenti series.

Relatio aut mutua est, aut non mutua.

PRætermissâ relatione rationis, itémque relatione reali secundùm dici, quæ non sunt categoricæ; Relatio realis, aut mutua est, cui nempe correspondet oppositа relatio; aut non mutua, cui non respondet oppositа relatio realis, sed tantùm relatio rationis, cujusmodi est relatio creaturæ ad Creatorem: huic enim non respondet ulla relatio realis; nam relatio Creatoris ad creaturam, est relatio rationis, ob eam causam quam attulimus suprà, quæst. 1. hujus §. Et quidem hujusmodi relationes non mutuæ, saltem juxta Aristotelis mentem, non sunt categoricæ. Relatio igitur realis secundùm esse & mutua, quæ citra controversiam categorica est, alia dicitur relatio Æquiparantiæ, cujus oppositа eandem sortitur appellationem; ut relatio Similitudinis, Æqualitatis: Alia verò dicitur Disquiparantiæ, cujus oppositа est diversæ rationis; ut Paternitas, cujus oppositа dicitur Filiatio.

Relatio mutua, Æquiparantiæ vel Disquiparantiæ.

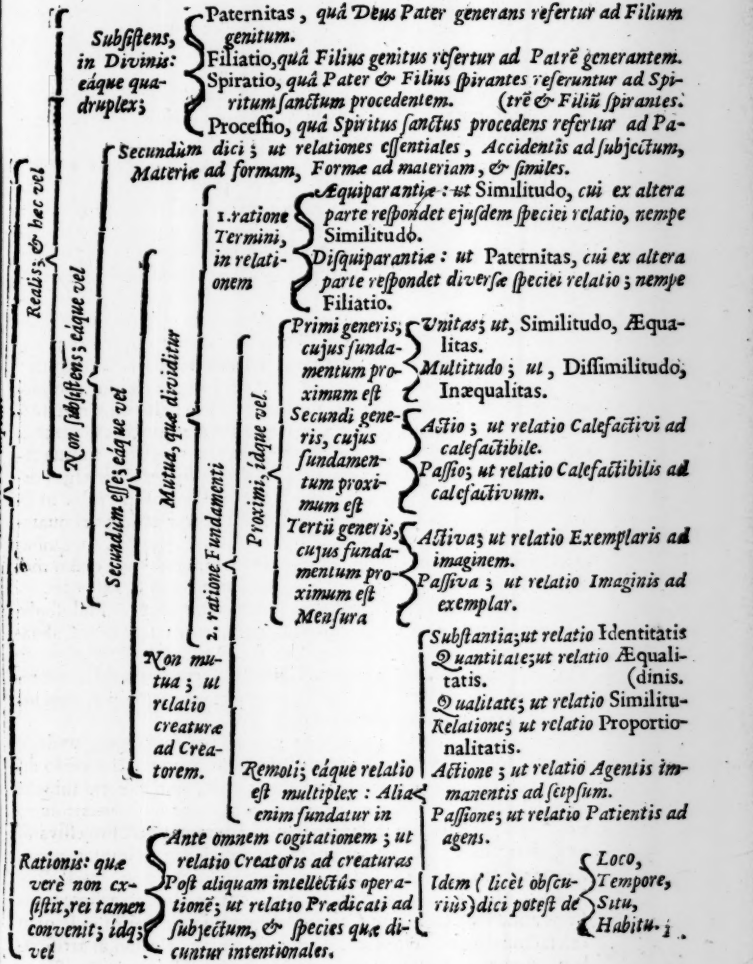
Relationum partitio: 1. penès earum fundamentum proximum;

Possunt etiam variæ species relationum constitui penès genera varia fundamentorum. Et quidem ratione triplicis fundamenti proximi, triplex relationum genus constitui potest: Primum earum quarum fundamentum proximum est unitas vel multitudo; ut Similitudo, Æqualitas, Dissimilitudo, Inæqualitas. Secundum genus earum quarum fundamentum proximum est actio vel passio; ut relatio Paternitatis, Filationis, relatio Calefactivi ad calefactibile, & Calefactibilis ad calefactivum. Tertium genus earum quarum fundamentum proximum est mensura; ut relatio Exemplaris ad imaginem, & Imaginis ad exemplar. Ratione verò fundamenti remoti multiplex esse potest, sicut multiplex esse potest fundamentum remotum: Aut enim illud est substantia; ut in relatione Identitatis & Diversitatis substantialis: aut quantitas; ut in relatione Æqualitatis & Inæqualitatis: aut qualitas; ut in relatione Similitudinis & Dissimilitudinis: aut relatio; ut in relatione Proportionalitatis: aut actio; ut in relatione Agentis ad patiens: aut passio; ut in relatione Patientis ad agens: Idémque (licèt obscurìs) de loco, tempore, situ, & habitu dici potest. Sícque tot erunt relationum quot entium genera ratione fundamenti remoti; quæ rursus in alias minutiores species, pro varietate fundamenti remoti in unoquoque genere entis, poterunt subdividi. Sed hæc de Relatione, atque adeò de quatuor primis & præcipuis categoriis, Substantia nempe, Quantitate, Qualitate, & Relatione. Supersunt sex reliquæ: De quibus, quia pauciores difficultates continent, brevìus seqq. §§. disseremus.

2. penès earum fundamentum remotum.

Tabula

Tabula *RELATIONUM* divisionem indicans.

§§. V, & VI. De Actione & Paſſione.

QUoniam Actio & Paſſio, licèt diverſas conſtituunt categorias, ſunt tamen inter ſe perpetuò connexæ, nec una facilè intelligi poteſt abſque altera; de utraque ſimul dicemus, & quidem breviter: eſt enim alius de his dicendi locus in Phyſicis.

Notandum. Ut igitur primùm intelligas quid ſint, & quomodo ab-invicem diſtinguantur, notandum eſt, In quovis motu, quo aliquid producitur aut corrumpitur, multa ſimul reperiri, quæ ſunt idem realiter, ratione tamen & formaliter diſtinguuntur. Primùm enim reperitur Forma, ſive ſubſtantialis ſive accidentaria, quæ vel producitur vel corrumpitur: deinde reperitur ſucceſſiva acquiſitio ejuſdem formæ (ſi forma ſucceſſivè producenda ſit) dicitúrque Motus; cui adjuncta eſt ſucceſſiva duratio, éſtque Tempus, quod dicitur intrinſecum cuique motui: præterea conſiderari poteſt mutua Relatio agentis & patientis: denique conſiderari poteſt motus vel forma in fieri, quatenus eſt ab agente, & ſic dicitur Actio; vel quatenus eſt in patiente, & ſic dicitur Paſſio. Unde vulgò definitur actio, Actus ab agente profectus; ſeu, Actus agentis ut agens eſt: Paſſio verò, Actus in patiens receptus; ſeu, Actus patientis ut patiens eſt. V. gr. In calefactione conſideratur calor qui producitur: deinde motus ille ſeu alteratio quâ ſucceſſivè educitur calor è potentia materiæ; cui adjuncta eſt duratio, ſeu tempus quo durat talis alteratio: præterea reperitur mutua relatio calefacientis ad ſubjectum calefactum, & ſubjecti ad ipſum calefaciens: denique conſideratur calefactio, vel potiùs ipſe calor in fieri, quatenus eſt ab igne calefaciente, & ſic dicitur actio; vel quatenus recipitur in ſubjectum calefactum, & ſic dicitur paſſio. Ex quibus intelligis tum actionem cùm paſſionem non tam eſſe entia quàm modos entis, quibus ſe habet res in fieri reſpectu agentis & patientis.

Quid ſit Actio: Quid Paſſio

Actio & Paſſio non tam ſunt entia quàm modi entis.

Earum proprietates: 1, Sunt autem actionis & paſſionis proprietates duæ à Philoſopho traditæ: altera eſt, *Quòd in illis ſit contrarietas*; ſic enim Calefactio eſt contraria Frigefactioni: altera, *Quòd ſuſcipiant magis & minus*; nam pro majori & minori virtute agentis intenſior aut remiſſior eſt actio, item pro minori aut majori reſiſtentia patientis intenſior aut remiſſior eſt paſſio.

2.

Triplex Partitio: Tandem actionum & paſſionum variæ ſunt diviſiones, unde & variæ illarum ſpecies conſtituuntur; ſed præſertim triplici modo dividitur actio, nempe aut ratione durationis, aut ratione ſubjecti in quod recipitur, aut ratione principii ex quo oritur. Ratione durationis actio dividitur in inſtantaneam, ut Illuminatio; & ſucceſſivam,

1,

2, ut Calefactio, &c. Deinde ratione ſubjecti dividitur in immanentem, quæ manet in ipſomet agente tanquam in ſubjecto; ut Intellectio, Volitio, Nutritio, Accretio, &c. & tranſeuntem, quæ ab agente tranſit in aliud ſubjectum; ut Calefactio, quæ ab igne tranſit in lignum calefactum in quod recipitur. Denique ratione principii, in artificialem, cujus principium eſt ars; ut Ædificatio, Citharizatio: & naturalem,

3. *Actio Artificialis,*

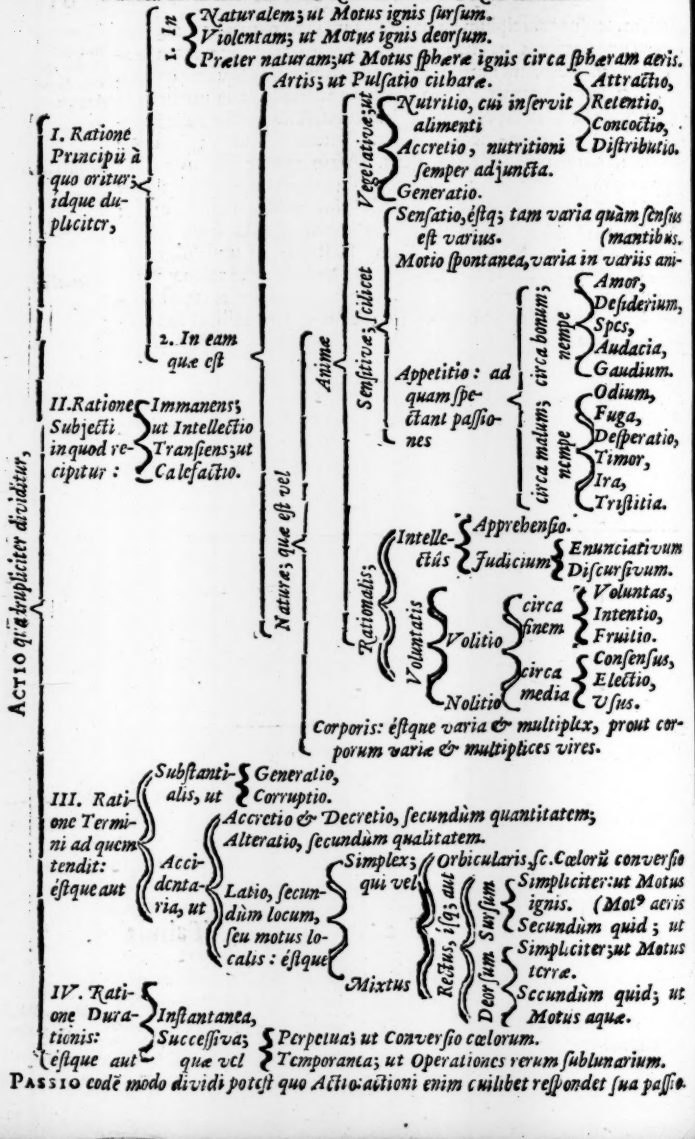
turalem, cujus principium est natura. Jam verò naturalis, aut corporis (sive simplicis, ut elementorum; sive mixti, ut cæterorum corporum inanimatorum) propria est, aut animæ; ejúsque rationalis, sensitivæ, aut vegetativæ. Actio animæ rationalis, aut intellectiva est; nempe simplex Apprehensio, Judicium, & Discursus; aut appetitiva, & quidem circa finem, Voluntas, Intentio, Fruitio; circa media verò, Consensus, Electio, Usus. Actio animæ sensitivæ, aut cognoscitiva est, quæ dicitur Sensatio; éstque varia & multiplex sicut sensus: aut loco-motiva est, quæ penès vim motivam distinguitur: aut appetitiva est, & quidem in appetitu concupiscibili, sicut Amor, Desiderium, Lætitia, Odium, Fuga, Tristitia; in irascibili verò, Spes, Desperatio, Audacia, Timor, Ira. Denique actio animæ vegetativæ triplex est; nempe Nutritio, Accretio, Generatio. Passio eodem ferme modo dividitur quo actio; cùm actioni cuilibet sua correspondeat passio.

Naturalis: quæ aut Corporis, aut Animæ; Rationalis,

Sensitivæ,

Vegetativæ,

Tabula divisionem *ACTIONIS & PASSIONIS* indicans.

Passio codē modo dividi potest quo Actio: actioni enim cuilibet respondet sua passio.

§. VII. De categoria *Quando.*

VOcabulum iſtud *Quando* concretum eſt, idem ſignificans ac *eſſe in tempore*; definiturque, Id quod ex adjacentia temporis in re temporaria relinquitur: ſicut eſſe candidum dici poteſt id quod ex inhærentia candoris in re ſubjecta relinquitur. Itaque materiale ſignificatum hujus vocabuli, eſt res quæ tempori coexiſtit; formale verò eſt tempus, quatenus eſt menſura externa durationis alicujus: Dico, quatenus eſt menſura externa; nam tempus internum, quod eſt menſura interna cujuſque motûs illi adjuncta, pertinet ad categoriam quantitatis, ut ſuprà monuimus: v. gr. Continuata & ſucceſſiva duratio motûs cœleſtis, quatenus eſt interna motûs ejuſdem menſura, ſpecies eſt quantitatis ſucceſſivæ; at verò quatenus eſt menſura durationis rerum ſublunarium, ſeu quatenus ipſo vel ipſius partibus, ut horis, diebus, menſibus, &c. utimur ad menſurandas durationes harum rerum ſublunarium, ad hoc genus prædicamenti pertinet.

Quid ſit Quando.

Duplex ſignificatum hujus vocabuli.

Tempus internum pertinet ad categoriam Quantitatis

Porrò, duæ hujus prædicamenti proprietates aſſignantur: nempe, Nihil habere contrarium; &, Non ſuſcipere magis & minùs, licèt ſuſcipiat plus & minus.

Duplex hujus prædicamenti proprietas.

Cæterùm Eſſe in tempore, aut generatim dici poteſt; ut eſſe in tempore præterito, præſenti, vel futuro: aut ſpeciatim; ut eſſe in ſeculo, anno, menſe, die, hora, &c. Sed hæc diſtinctiùs habentur in ſubjecta tabula.

Series hujus prædicamenti.

Diviſio Categoriæ *QUANDO.*

QUANDO, *eſt* eſſe aliquando; *idq; vel in*

- Æternitate; *quo modo eſt* DEUS: *Ad quod revocatur* æternitas participata *ſeu* æviternitas; *in qua ſunt Intuitus Divinæ eſſentiæ, Lumen gloriæ, Dilectio beatifica: item* modus æternitatis participatæ; *in quo ſunt Fides, Spes, Charitas, & ſimilia.*
- Ævo; *quo modo ſunt Angeli, animæ ſeparatæ, & cœli: Ad quod revocatur* modus ævi; *in quo ſunt Subſtantiæ corruptibiles dum ſuperſtites manent, & etiam Accidentia dum in ſuo eſſe permanent illæſa.*
- Tempore; *quo modo ſunt motus, & res quæ per motum fiunt & corrumpuntur dum in motu ſunt: Ad quod revocatur Eſſe in tempore diſcreto; quo modo ſunt actiones intellectûs angelici: ad id etiam revocatur Eſſe in inſtanti temporis, ſive diſcreti ſive continui.*

Eſſe *autem* in tempore *dicitur*

- *Generatim, in*
  - *Præterito* — Ante aliquot annos, Menſe ſuperiore, Nuperrimè.
  - *Præſenti; ut,* Eſſe nunc.
  - *Futuro,* — Brevi, Poſt menſem; Poſt aliquot annos.
- *Speciatim; ut* eſſe in — Seculo, Anno, Menſe, Die, Hora.

§. VIII. De Categoria *Ubi.*

Quid ſit Ubi.

VOcabulum iſtud, ſicut & præcedens, concretum eſt, idem ſignificans ac *eſſe in loco*; definiturque, Id quod ex adjacentia loci in re locata relinquitur. Itaque materiale ſignificatum eſt res locata; formale verò, locus. Ex quo intelligis, Ubi ſive Eſſe locatum non eſſe quid realiter diſtinctum à loco (ſicut nec ipſum Quando à tempore) ſi formaliter conſideretur, licèt ipſum materiale ſignificatum, nempe res locata, à loco quo circumſcribitur realiter diſtinguatur, ſicut & res temporaria à tempore externo quo menſuratur.

Ubi eſt idem realiter cum Loco.

Proprietates hujus prædicamenti.

Hujus prædicamenti proprietates ſunt, Nihil habere contrarium; Non ſuſcipere magis & minùs, licèt ſuſcipiat plus & minus; Solis rebus corporeis quæ ab alio corpore ambiuntur, convenire: Unde angeli & animæ non propriè dicuntur eſſe in loco: imò nec cœlum empyreum alicubi eſſe propriè dici poteſt, quia à nullo alio corpore ambitur; nec dici poteſt eſſe in loco reali & poſitivo, ſed tantùm in loco imaginario.

Series hujus prædicamenti.

Cæterum Eſſe in loco, aut abſolutè aut reſpectivè dici poteſt: Abſolutè quidem dici poteſt, vel eſſe in loco communi; ut *eſſe Pariſiis, eſſe in Gallia*, &c. vel eſſe in loco proprio ſeu adæquato: Quod triplici modo in genere dici poteſt; nempe Sacramentaliter, ut corpus Chriſti in Euchariſtia, Definitivè; quo modo angeli alicubi eſſe dicuntur; & circumſcriptivè, ut corpora; & quidem in loco reali, ut corpora quæ ab alio corpore ambiuntur; vel imaginario, ut cœlum empyreum. Eſſe verò in loco ſeu alicubi comparatè ſeu reſpectivè, dicitur ſex modis; nempe *ſuprà, infrà, antè, retro, dextrorſum, ſiniſtrorſum.*

Diviſio Categoriæ *UBI.*

UBI, *quod eſt* eſſe in loco, *conſiderari poteſt*

- *Abſolutè, ſiquæ vel*
  - *Communè: ut*, eſſe in foro, eſſe Pariſiis.
  - *Proprium; id; vel*
    - *Sacramentale; quale eſt Ubi ſacratiſſimi corporis Chriſti in Euchariſtia.*
    - *Circumſcriptivè; quod aut*
      - *Reale; cùm corpus reali ſuperficie ambitur; quale eſt Ubi cujuſlibet corporis ſub cœlo empyreo naturaliter exiſtentis.*
      - *Imaginarium, cùm corpus imaginariâ ſuperficie ambitur: quale eſt Ubi cœli empyrei.*
  - *Definitum; quale eſt Ubi ſubſtantiarum ſpiritualium.*
- *Reſpectivè, penès ſex differentias loci reſpectivas; quo modo dicitur aliquid eſſe*
  - *Suprà,*
  - *Dextrorſum,*
  - *Antè,*
  - *Infrà;*
  - *Siniſtrorſum;*
  - *Retro.*

§. IX. De

§. IX. De Categoria *Situm esse.*

Quid sit Situm esse.

Situm esse habet rationem concreti termini: cujus materiale significatum est res situata; formale verò est situs, quatenus accipitur pro certa dispositione partium rei locatæ ad partes loci. Itaque non hîc accipitur Situs ut vulgò solet, pro partium inter se dispositione, ex quo totius forma seu figura exterior varia nascitur; unde alius membrorum situs in belluis, alius in homine; & adhuc alius membrorum situs inter se in eodem homine jacente, alius in eodem sedente, alius in recto dicitur; qui situs non videtur distingui à forma seu figura, quæ est quarta species Qualitatis: Sed accipitur Situs hîc pro dispositione partium ad partes loci; quæ licèt semper varietur pro varia dispositione partium inter se, aliquando tamen mutari potest situs iste in ordine ad locum non mutato situ partium inter se: Quod liquidò patet in cœlestibus orbibus, qui situm mutant dum pars quæ erat in oriente postea est in occidente; quod tamen non potest intelligi de priori illo situ, cùm eandem semper formam externam seu figuram servent. Itaque Situs qui hanc categoriam constituit, formaliter saltem ab illo priori differt.

Situs hîc non accipitur pro dispositione partium inter se;

sed pro dispositione partium ad partes loci.

Cæterùm Situs non suscipit propriè magis & minùs, neque in eo propriè contrarietas reperitur.

Proprietates hujus p dicamenti.

Est autem Situs, aut naturalis; ut in homine *stare erecto capite*, in belluis verò *esse prono corpore*: aut accidentalis, idque aut in rebus animatis; ut *stare, jacere, genuflectere, inclinari, antè* vel *retro sedere*, &c. aut in rebus inanimatis, præsertim in artificiatis; ut in domo, quæ *bene* vel *malè situata* dicitur.

Ejus series.

Divisio Categoriæ *SITUM ESSE.*

SITUM ESSE, *seu Habere partes certâ ratione in loco dispositas, est aut*

- *Proprium & unicuiq; rei naturale: Ut homini*, esse erecto capite, pronis brachiis; esse prono corpore, *belluis.*
- *Accidentale; idq; vel*
  - *Artificiosum, in rebus inanimatis; quo modo dicimus domum* bene *vel* malè sitam esse.
  - *Spontaneum in rebus animatis; quo modo dicimus hominem*
    - Stare,
    - Sedere,
    - Jacere { Supinum, Pronum.
    - Inclinari in { Anteriorem, Posteriorem } partem.

§. X. De Categoria *Habere*.

Habere *quid significet; Quid sit.*

Habere nomen concretum eſt; cujus materiale ſignificatum eſt, id quod habet aliquid; formale verò, res habita, per modum indumenti præſertim vel ornamenti. Itaque *Habere* eſt Id quod relinquitur ex adjacentia indumenti vel ornamenti: adjacentia autem illa indumenti vel ornamenti, vel etiam ipſum indumentum ut adjacens, dici poteſt Habitus, qui conſtituit hoc prædicamentum: Cujus proprium eſt, ut ſit rerum corporearum, illúdque artis potiùs quàm naturæ: etenim indumenta & ornamenta ſunt artefacta; neque tamen propterea ipſum Habere eſt artefactum, ſed denominatio ex adjacentia rei artefactæ proveniens. *Habere* autem dicitur duobus modis præſertim, nempe Indutum eſſe; ídque vel indumento militari, ut *galeatum eſſe*; vel domeſtico, ut *togatum, calceatum eſſe*, &c. vel pontificio, ut *mitrâ redimitum eſſe*: aut Ornatum eſſe; ut *eſſe annulatum, coronatum*, &c. Sed hæc de decem Prædicamentis Ariſtotelis dicta ſufficiant. Sequuntur Poſtprædicamenta: De quibus (ut priùs de Anteprædicamentis) breviter in poſtrema hac ſectione dicemus.

Ejus proprium:

Partitio.

Diviſio Categoriæ *HABERE*.

HABERE *duobus præſertim modis dicitur,*

- Indutum eſſe; *quod dicitur vel*
  - *Ratione veſtimenti*
    - *Domeſtici, ut* Pileatum eſſe.
    - *Militaris, ut* Galeatum eſſe.
    - *Pontificii, ut* Mitrâ redimitum eſſe.
  - *Ratione rei veſtitæ,*
    - *Totius, ut* Togatum eſſe. Armatum eſſe.
    - *Partis, ut* Calceatum eſſe Galeatum eſſe.
- Ornatum eſſe; *ut* Annulatum Coronatum eſſe.

§. XI. De

§. XI. De Poſtprædicamentis.

Quid ſint Poſtprædicamenta.

POſtprædicamenta dicuntur, nonnulla quæ poſt explicata Prædicamenta ſubjecit Ariſtoteles: nempe modi quibus res dicuntur *opponi*; deinde, modi quibus unum altero *prius* dicitur; modi quibus aliqua dicuntur *ſimul*; denique, modi quibus aliquid *habere* dicimur; inter quæ nonnulla de *motu* interſerit. Et quoniam hæc ferè omnia aut per ſe ſatìs nota aut alibi explicanda ſunt, ſatìs fuerit hoc loco quatuor Oppoſitorum modos ab Ariſtotele allatos explicare.

Quid ſit Oppoſitio in genere.

Itaque Oppoſitio in genere eſt Relatio diverſitatis & repugnantiæ inter plura. Eſt autem quadruplex oppoſitio; nempe Relativa, Contraria, Privativa, & Contradictoria: ſeu quatuor modis res inter ſe opponuntur; nempe relativè, aut contrariè, aut privativè, aut contradictoriè: Qui quatuor oppoſitionis modi ſic colliguntur; Oppoſitorum terminorum vel uterque eſt poſitivus, vel alter non eſt poſitivus: ſi uterque ſit poſitivus, vel alter erit reſpectivus, & ſic unus alteri relativè opponetur, ut *pater* & *filius*; vel abſolutus, & ſic unus alteri opponetur contrariè, ut *calor* & *frigus*: Jam verò ſi terminorum alter non ſit poſitivus, vel erit privativus, & ſic opponetur unus alteri privativè, ut *viſus* & *cæcitas*; vel erit negativus, & ſic opponetur unus alteri negativè ſeu contradictoriè, ut *homo* & *non-homo*.

Oppoſitio quadruplex.

Colliguntur quatuor oppoſitionis modi.

Oppoſitio 1. *Relativa:*

Eſt igitur relativa oppoſitio inter ea quæ mutuis ad-invicem relationibus referuntur; ſic *pater filio*, & è contrà, *ſimile* quoque alteri *ſimili*, & è contrà, relativè opponuntur. Et quidem hoc genus oppoſitionis levius eſt quàm reliqua tria oppoſitionum genera: neque enim relata inter ſe pugnant, cùm potiùs ſeſe mutuò inferant.

2. *Contrarietatis:*

Oppoſitio verò contrarietatis eſt propriè inter ea accidentia quæ cùm apta ſint recipi in idem ſubjectum, ſeſe mutuò ab eo poſitivè expellunt: qualis oppoſitio reperitur inter primas qualitates, nempe inter calorem & frigus, inter humiditatem & ſiccitatem: unde etiam res quæ iſtis qualitatibus ſunt prædìtæ, dicuntur etiam contrariè opponi, licèt minùs proprié; ut ignis & aqua.

3. *Privativa:*

Oppoſitio privativa propriè cernitur inter privationem & rem cujus eſt privatio, ut inter cæcitatem & viſum; atque etiam denominativè inter earum ſubjecta, ut inter cæcum & videntem. Eſt autem privatio non quælibet formæ carentia, ſed ea quæ reperitur in ſubjecto apto ad talem formam: Quare cæcitas non dicitur eſſe in lapide aut arbore, ideóque nemo dicat arborem aut lapidem eſſe cæcum; at verò in animali, ut in homine, equo, &c. reperitur cæcitas, ac proinde dici poteſt homo cæcus, &c. Unde etiam inter illa poteſt eſſe oppoſitio privationis, quæ ejus formæ capacia ſunt cujus eſſe poteſt in iiſdem privatio.

Privatio quid.

4. *Contradictionis.*

Denique, oppoſitio contradictionis non tantùm inter ſimplices terminos (veluti tria priora oppoſitorum genera) reperitur, ſed etiam inter complexos, id eſt, inter propoſitiones: unde ortum eſt duplex contradictionis genus; ſimplicis nempe, & complexæ. Simplex cer-

Contradictio duplex.

nitur

nitur in ſimplicibus terminis, quorum alter alterius negationem exprimit: ejuſmodi eſt contradictio ſeu oppoſitio ſimplicis contradictionis inter *corpus* & *non-corpus*, *animal* & *non-animal*, &c. Complexa verò cernitur inter propoſitiones, quarum una exprimit negationem alterius; qualis eſt oppoſitio inter has duas propoſitiones, *Homo eſt animal*, *Homo non eſt animal*. Sunt autem contradictoria omnium maximè oppoſita, eò quòd inter illa nullum ſit medium, ſive ſecundùm participationem extremorum, quale inter contraria reperitur; ut inter calorem & frigus medius eſt tepor, inter colorem album & nigrum medius eſt fuſcus; ſive ſecundùm eorundem extremorum negationem, quale medium reperitur inter privativè oppoſita; ut inter cæcum & videntem datur aliquid quod neque cæcum neque videns dicitur, ut lapis, &c. At verò inter *hominem* & *non-hominem* nihil datur quod utriuſque extremi ſit particeps; neque dari poteſt aliquid de quo utrumque extremum negari poſſit: Si enim aliquid non ſit homo, neceſſariò erit non-homo; quòd ſi aliquid non ſit non-homo, neceſſariò erit homo. Sed hæc de Oppoſitione, atque adeò de univerſo Categoriarum tractatu, dicta ſufficiant.

Oppoſitio contradictionis eſt omnium maxima.

Quartus Tractatus hujus partis;

De Definitione.

EXplicatis hactenus tum Univerſalibus tum Categoriis, quaſi generalibus non Dialecticæ modò verùm totius Philoſophiæ principiis, nunc ad ea quæ magis propriè Dialectica ſunt, redeamus. Cùm igitur ſimplicem mentis operationem duplicem fecerimus; alteram confuſam, quæ eſt terminorum; de quibus in primo tractatu egimus; alteram diſtinctam, quæ definitione ſolet exprimi: de hac ipſa Definitione poſtremo hoc primæ partis tractatu nobis eſt diſſerendum.

Simplex mentis operatio duplex

Quæſtio I.

Quid ſit & quotuplex Definitio.

Definitionis deſcriptio.

DEfinitio in genere dicitur, Oratio naturam rei explicans. Ubi *oratio* intelligitur imperfecta, utpote quæ ſit expers affirmationis & negationis: additur *naturam rei explicans*, non tantùm exprimens; nam ſimplices termini naturam aliquam exprimunt ſive ſignificant, ſed non explicant.

Definitio

Et quoniam natura rei aut accuratè aut minùs accuratè poteſt explicari,

plicari, hinc duplex est definitio: altera accurata seu essentialis, quæ absolutè & maximè propriè dicitur Definitio, quæ naturam exprimit adhibitis essentialibus rei definitæ partibus; ut cùm definitur homo, Animal rationale, ipsius genere & differentiâ adhibitis: altera verò minùs accurata seu accidentalis, que non tam propriè definitio quàm descriptio dicenda est, quæ quidem rei naturam adhibitis ipsius proprietatibus vel causis externis declarat; ut si dicas hominem esse Creaturam factam ad imaginem & similitudinem Dei. Definitio accurata seu essentialis duplex est: altera Metaphysica, quæ rem explicat per partes essentiales Metaphysicas, nempe genus & differentiam; ut cùm definitur homo, Animal rationale: altera Physica, quæ rem explicat per partes essentiales Physicas, nempe materiam & formam; ut cùm definitur homo, Ens naturale constans corpore organico & animâ rationali. Definitio verò accidentalis seu descriptio in genere duplex est: altera, quæ rem explicat per ipsius proprietates, aut per ea quæ habent rationem proprietatum; ut si hominem describas Creaturam admirationis, risûs ac disciplinæ capacem: Altera causalis dici potest, quæ rem explicat per causas ipsius externas, nempe per efficientem, finalem, aut exemplarem: per efficientem quidem, ut si hominem describas esse Singulare quoddam Divinæ sapientiæ opus; per finalem, ut si dicas hominem esse Creaturam æternæ felicitatis capacem; denique per exemplarem, ut si eundem hominem dicas esse Creaturam conditam ad imaginem & similitudinem Dei. Quæ autem fit per causas internas, nempe materiam & formam, est essentialis Physica, utì jam monuimus.

duplex: Accurata, seu essentialis: &

Rudis, seu Accidentalis, quæ dicitur Descriptio.

Definitio essentialis duplex: 1. Metaphysica, 2. Physica.

Accidentalis item duplex; 1. Descriptio rei per proprietates; 2. Per causas externas: Efficientem, Finalem, Exemplarem.

Quæstio II.

Undènam petantur, & quî differant inter se partes Essentialis definitionis: Et quâ ratione investigari debeant.

QUod spectat ad primam trium propositarum difficultatum circa partes definitionis essentialis; quidam putant in rebus Physicis & materialibus genus semper desumi ex materia, differentiam verò ex forma. Sed meliùs alii arbitrantur, licèt genus materiæ & differentia formæ secundùm quandam analogiam respondeant; nihilominus tamen utramque partem, nempe genus & differentiam, ex toto compósito desumi, quatenus cum aliis rebus comparatum invenitur habere aliquid in quo cum aliis consentiat, & etiam aliquid in quo ab aliis differat: Ex. gr. non est existimandum, *animal*, quod est genus in Homine, ex solo corpore peti, & *rationale* ex sola anima; sed utrumque ex toto compósito, quatenus Homo comparatus cum aliis animantibus convenit cum illis in ratione *animalis*, & ab iisdem differt per differentiam *rationalis*. Et certè Homo non est animal ratione solius corporis, cùm ipsa ejus anima sit in eo vitæ sensûsque principium; neque etiam Homo dicitur rationalis eo modo quo intelligimus, ratione solius animæ, cùm ad ratiocinationem requiratur concursus phantasmatum corporeorum in hoc vitæ statu.

1. Difficultas.

Resp. Genus & Differentia ex toto compósito designantur.

Quod

2. *Partes Phyſicæ realiter*

Quod ſpectat ad ſecundam difficultatem; arbitramur partes Phyſicas, nempe materiam & formam, inter ſe realiter diſtingui, non tantùm quia (ut experientiâ conſtat) materia ſubinde formas mutare poteſt, & quædam formæ reperiuntur quæ ſeorſum à materia poſſunt exiſtere, ut animæ rationales; ſed etiam quia non repugnat virtute Divinâ formam à materia ſejungi, & utramque ſeparatam conſervari, ut alibi planiùs probabimus: Partes verò Metaphyſicas ratione formali tantùm ab-invicem differre arbitramur: neque enim *animal* quod eſt in Homine, ſejungi unquam poteſt ab ipſius differentia propria, nec è contrà *rationale* unquam eſſe poteſt abſque *animali*; ſed tantùm conceptu ſeu ratione formali differunt.

Metaphyſicæ ratione tantùm interſe diſtinguuntur

3. *Definitionis inveſtigandæ via duplex: Diviſio, & Compoſitio.*

Quod ſpectat ad poſtremam difficultatem; duæ ſunt utiles viæ ad inveſtigandam cujuſque rei definitionem, nempe Diviſio & Compoſitio: illa quidem ad reperiendam ultimam ac maximè propriam cujuſque rei differentiam; hæc verò ad proximum genus conſtituendum. Diviſione quidem ultimam rei differentiam comperies, ſi ducto à ſupremo genere exordio, partitionem uſque ad ſpecialiſſimas differentias perſequaris: Compoſitione verò genus inveſtigabis, ſi rem definiendam comparaveris cum iis à quibus minimè videtur diſcrepare, & quid cum illis commune habeat animadverteris: ex. gr. Sic differentiam Hominis propriam comperies, dividendo nempe Subſtantiam, ejúſque ſubjectas ſpecies per differentias ſubdividendo, donec ad infimas ſpecies perveneris. Genus verò proximum hoc modo invenies; ſi Hominem cum Brutis animantibus, à quibus minùs differt quàm à quibuſlibet aliis generibus ſubſtantiarum, comparaveris, & quid in ipſis commune habeat animadverteris: ſic enim invenies *animal* eſſe proximum genus, in quo conſentit cum viciniori ſibi ſpecie Subſtantiæ.

Quæſtio III.

Quænam accuratâ ſeu eſſentiali definitione poſſint explicari.

Conditiones Eſſentialis definitionis:

1. Quæſtio hæc maximè intelligitur de ea definitione quæ conſtat proprio genere & differentiâ propriâ rei definitæ. Neque enim exiſtimandum eſt, quodlibet iſto genere definitionis explicari poſſe; nonnullæ enim ad hoc requiruntur conditiones. Prima conditio eſt, *ut id quod definiendum eſt ſit unum*, id eſt, unius eſſentiæ & naturæ, ut præſcribit Ariſtoteles 7. Metaph. cap. 4. Ex quo intelligere eſt, neque entia per accidens, neque æquivoca eſſentiali definitione explicari poſſe; ſunt enim multiplicis naturæ, ideóque priùs diſtinguenda ſunt quàm definienda. Et quamvis æquivoca quæ dicuntur analoga nonnunquam rudi definitione explicata reperiuntur, non tamen accuratâ aut eſſentiali, niſi pro uno tantùm ſignificato accipiantur; ſed tunc deſinunt eſſe analoga: ut ſi *pedem* ſumas pro ſolo pede hominis, aut *ſanum* pro ſolo animali ſano. Secunda conditio eſt, *ut id quod definiendum eſt ſit univerſale:* Eſt enim definitio, naturæ declaratio; non poteſt autem rei natura nudè & ſicuti eſt ſpectari, niſi omnibus

2.

particularibus

particularibus circumſtantiis exſpolietur. Tertia, *Ut id quod definiendum eſt ſit ſpecies, aut ſubalterna aut infima:* Quare genera ſuprema non poſſunt accuratâ definitione, quæ vero genere & differentiâ conſtet, explicari; neque etiam ulla differentia: ut enim ſupremi generis nullum eſt proprium genus; ſic nec differentiæ differentia dari poteſt. Quarta, *Ut ſit ens verum & reale:* Quare nec figmenta nec entia rationis hoc definitionis genere explicari poſſunt. Sunt qui quintam conditionem addant, nempe, Ut res definienda ſit ſubſtantia non accidens: Verùm nihil obeſſe videtur cur accidens eſſentiali definitione non poſſit explicari, cùm (ut patet ex ipſis categoriis) accidentia ſuis generibus ac differentiis conſtent: licèt non ſit diffitendum, ſubſtantiam faciliùs definiri quàm accidens, quia ſubſtantiarum differentiæ ſunt notiores quàm accidentium. Cùm autem negat Ariſtoteles 7. Metaph. cap. 4, & 5. accidentia definiri poſſe, loquitur de accidentibus in concreto, quo modo ſpectatum accidens conſtat rebus diverſi generis: Concreta enim accidentium ſubjecta etiam includunt, ac proinde non poſſunt unicâ definitione explicari: Ex. gr. *candidum*, quod non tantum candorem ſed etiam rem candore affectam ſignificat, non poteſt accuratâ definitione explicari: at verò *candor*, qui eſt ſpecies coloris de genere Qualitatis, poteſt optimè definiri, modò conſtet quæ ſit propria & legitima ejus differentia.

3.

4. *Quintam quidam addunt, ſed fruſtrà.*

Locus Ariſtotelis explicatus.

Quæſtio IV.

Quænam ſint proprietates, itémque canones ſeu regulæ legitimæ definitionis.

Definitionis Proprietates

EX multis quæ paſſim Ariſtoteles 1, & 2. Poſt. & 7. Metaph. de proprietatibus ac præceptis definitionis fusè diſſerit, præcipuè hæc ſelegimus. Et quidem quod ſpectat ad proprietates, quatuor ſunt illæ præcipuæ. Prima eſt, Definitionem non poſſe demonſtrari, 2. *Poſter. cap.* 3. Quod intelligendum eſt de demonſtratione à priori, eâque accuratâ; nihil enim eſt in unaquaque re prius ipſâ definitione, per quod ipſa definitio demonſtrari poſſit: poteſt tamen demonſtrari definitio de re definita à poſteriori, per effectus & proprietates, tanquam per ea quæ ſunt nobis notiora, licèt ordine naturæ ſint ipſâ definitione obſcuriora & poſteriora: Imò poteſt definitio demonſtrari à priori, ſed per cauſas externas & minùs proprias: v. gr. Hominem eſſe animal rationis capax; Quia nempe eum Deus ad ſui imaginem & ſimilitudinem finxit. Secunda proprietas eſt, Definitionem eſſe medium potiſſimæ ſeu accuratiſſimæ demonſtrationis. Eſt enim ea accuratiſſima demonſtratio, in qua proprietas de ſubjecto demonſtratur per ipſius ſubjecti definitionem; ut ſi demonſtres Hominem eſſe diſciplinæ capacem, Quia eſt animal rationale. Tertia proprietas eſt, Definitionem rei naturam explicare; ſicut demonſtrationis proprium eſt, rei proprietates declarare. Quarta proprietas eſt, Definitionem non ſignificare verum nec falſum, hoc eſt, definitionem eſſe affirmationis & negationis expertem. Quòd ſi dicas, in hac definitione, *Homo eſt animal rationale*, eſſe affirmationem: reſpondeo, Hanc non

1,

2,

3.

4.

Object.

Solut.

non eſſe meram definitionem; ſed eſſe propoſitionem, in qua affirmatur definitio de definito. Cæterùm in definitione mera reperitur quædam veritas quæ dicitur ſimplex ſeu incomplexa, conſiſtitque in conformitate definitionis cum re definita: Unde etiam initio primi tractatûs in Præfat. circa finem monuimus, primam ſeu ſimplicem mentis apprehenſionem non eſſe expertem veritatis & falſitatis incomplexæ.

Solut. Veritas incomplexa.

Canones legitimæ definitionis: 1, Canones autem ac regulæ ſeu præcepta definitionis legitimæ hæ ſunt: Primum, Ut definitio æquè latè pateat ac definitum, ſicque omnibus conveniat quibus definitum; 6. Topic. cap. 1. Secundum, 2, Ut in definitione nihil deſit, nihilque ſuperſit ſeu redundet, ſed id tantùm adhibeatur quod ſatis ſit ad naturam rei definitæ explicandam. 3, Tertium, Ut conſtet notioribus; nè ignotum per ignotius declaretur. Quare in definiendo fugiendæ ſunt voces omnes ambiguæ & Metaphoricæ. 4. Quartum, Ut quàm breviter fieri poteſt rem explicet; hoc eſt, Definitionem conſtare debere quàm pauciſſimis verbis, modò brevitas obſcuritatem non pariat. Sed hæc ſatis de Definitione.

Secunda

Secunda pars Dialecticæ;

De iis quæ ſpectant ad ſecundam mentis operationem.

Præfatio.

SEcunda mentis operatio, circa quam ſecunda hæc noſtræ Dialecticæ verſatur pars, tota judicii eſt. In quo differt tum à prima, quâ res propoſitæ ſimplici intuitu apprehenduntur, nullúmque de his fertur judicium; tum etiam à tertia, quæ non tam in judicio quàm in diſcurſu, quo ex uno aliud inferimus, poſita eſt. Unde cùm hæc tria mentis opera diſtinguantur; nempe Simplex intuitus, Judicium, & Diſcurſus: ſimplex intuitus ad primam, diſcurſus ad tertiam, judicium verò ad hanc ſecundam mentis operationem pertinet; imò ipſa eſt ſecunda mentis operatio. Sive enim rebus propoſitis intellectus aſſentiatur affirmando, ſive diſſentiat negando, ſemper judicat: judicat nempe rem eſſe, affirmando; judicat verò rem non eſſe, negando. Et quoniam affirmatio eſt quædam veluti compoſitio, quâ unum cum alio componimus; ut cùm affirmamus hominem eſſe animal, ipſum Animal cum Homine componimus: negatio verò quædam veluti diviſio, quâ unum ab alio ſejungimus; ut cùm negamus hominem eſſe lapidem, ipſum Lapidem ab Homine dividimus: Hinc fit ut ratio tum componendi cùm dividendi, quod optimum eſt cognoſcendi inſtrumentum (vulgò Methodus dicitur) ad hanc Dialecticæ partem optimè revocari poſſit. Itaque duo erunt hujus ſecundæ partis tractatus: prior de Judicio, ſeu Enunciatione ac Propoſitione, quæ in affirmatione ac negatione conſiſtit; poſterior de Methodo, ubi de ratione componendi & dividendi ex inſtituto dicetur.

Tria mentis opera.

Affirmatio eſt quædam compoſitio: Negatio, diviſio.

Ratio componendi & dividendi eſt Methodus.

Duo tractatus hujus ſecundæ partis.

Prior Tractatus hujus partis;

De Enunciatione ſeu Propoſitione.

QUoniam in enunciatione ſeu propoſitione tria conſiderari debent; nempe Principia ex quibus conſtat, deinde Partes ſeu ſpecies

Tres prioris tractatûs diſputationes.

ſpecies in quas dividitur, denique Proprietates quas ſibi peculiari jure vendicat; idcirco tres erunt hujus prioris tractatûs diſputationes: Prima, de principiis enunciationis; altera, de variis ejus ſpeciebus; poſtrema, de ejuſdem proprietatibus.

Prima Diſputatio hujus Tractatûs,

De Principiis enunciationis.

Quæſtio I.

Quænam ſint Enunciationis Principia.

Principium effectivum; Finale;

Compoſitionis:

Quod triplex eſt; Subjectum, Attributum ſeu Prædicatum, Copula.

NOn hîc quæritur de principio ſeu cauſa efficiente enunciationis; quæ eſt tum anima, cùm intellectus ipſius animæ facultas: neque de cauſa finali; quæ varia eſſe poteſt pro varia intentione operantis: (Nam prior conſideratio ad Naturalem, poſterior verò ad Moralem philoſophum pertinet) Sed quæſtio eſt de principiis intrinſecis ex quibus conſtat omnis propoſitio. Ubi obiter notandum eſt, non hîc de ſola & pura enunciatione mentali, ſed de ea etiam quatenus voce exprimitur, à nobis differi. Sunt igitur principia hæc tria; nempe Subjectum, Attributum, & Copula: Quorum duo priora habent rationem materialis principii; poſtremum verò, formalis: quia id quo fit enunciatio ſeu propoſitio, dicitur ſubjectum; & id quod enunciatur vel potiùs prædicatur, dicitur attributum ſeu prædicatum; at verò id per quod unum de altero prædicatur, eſt copula: quæ eſt veluti forma enunciationis, ità ut illâ ſublatâ nulla ſit enunciatio, neque unus terminorum habeat rationem ſubjecti, alter verò attributi. Quæ omnia exemplo facillimè declarantur hujus propoſitionis, *Homo eſt animal:* principia intrinſeca ſunt eæ tres particulæ ex quibus conficitur: quarum *homo* ſubjectum dicitur; *animal*, prædicatum; *eſt* verò, copula. Appellatur autem unum eorum Subjectum, quia in propoſitione ſubjicitur alteri, nempe attributo: alterum verò appellatur Attributum ſeu Prædicatum, quia in propoſitione attribuitur ſubjecto, ſeu de ipſo prædicatur: denique, Copula ſic appellatur, quia in propoſitione (præſertim affirmante) eſt ea per quam attributum ſeu prædicatum copulatur cum ſubjecto. Et quidem hæc tria ſunt principia ex quibus omnis ſimplex & incomplexa propoſitio conficitur. Et licèt nonnunquam plures aut pauciores particulæ in propoſitione reperiantur, his tamen tribus principiis ſemper æquivalent: v. gr. In hac propoſitione, *Homo eſt animal rationale, Animal rationale* habet rationem unius prædicati: & in hac propoſitione, *Homo eſt*, verbum ſubſtantivum *eſt* habet rationem copulæ ſimul & prædicati; ſenſus enim hujus propoſitionis eſt, *Homo eſt exiſtens.* Similiter in iſtis propoſitionibus, *Animal ſentit,*

ſentit, Homo vivit, &c. verba adjectiva vim habent copulæ & prædicatij ſenſus enim eſt, *Animal eſt ſentiens, Homo eſt vivens*, &c.

Quæſtio II.

Quid ſint Nomen & Verbum apud Logicos.

QUoniam tum ſubjectum cùm attributum enunciationis nomina ſunt, ideo ſciendum quid ſit Nomen. Definitur ab Ariſtotele, cap. 2. lib. De Interpr. *Vox ex inſtituto ſignificativa, temporis expers, cujus pars nulla ſeparata ſignificat.* Dicitur *temporis expers*, ut à Verbo, cujus eſt aliquam temporis differentiam adſignificare, diſtinguatur. Additur, *cujus pars nulla ſeparata ſignificat*, ut Nomen, qui ſimplex terminus eſt, ab Oratione ſecernatur. Et licèt quorundam tum ſimplicium cùm maximè compoſitorum nominum partes ſeparatæ aliquid ſignificent; ut patet in his vocabulis, *Dominus, Reſpublica*, &c. non tamen planè idem ſignificant ſeparatæ quod conjunctæ. At verò partes orationis idem ſeorſum ſignificant quod conjunctim. *Quid ſit Nomen.*

Verbum verò ab eodem Ariſtotele ibidem, cap. 3. deſcribitur, *Quod tempus ſignificat, cujus nulla pars ſeparata ſignificat, eſtque eorum quæ de altero dicuntur nota.* Cùm dicitur, *quod tempus ſignificat*, diſtinguitur Verbum à Nomine: Additur, *cujus nulla pars ſeparata ſignificat*, ut ab Oratione diſtinguatur: Denique dicitur *nota eorum quæ de altero dicuntur*, ut intelligas Verbum, quod hìc ab Ariſtotele definitur, copulæ ſimul & attributi vim habere; ut patet in his propoſitionibus, *Animal vivit, Homo ſentit*; &c. Si quæras utrùm ſubſtantivum *eſt* in his propoſitionibus, *Homo eſt animal, Homo eſt diſciplinæ capax*, habeat rationem verbi; reſpondeo, Hujuſmodi particulam *eſt* in prædictis propoſitionibus, non tam eſſe verbum propriè dictum, quale hìc ab Ariſtotele definitur, quàm verbalem copulam, quæ attributum cum ſubjecto enunciativè copulat. Quod ſpectat ad ſignificationem terminorum, & ad quod genus terminorum pertineant, vide quæ diximus initio primi tractatûs primæ partis. *Quid Verbum.*

Quæſtio III.

Quid & quotuplex ſit Oratio; & quod genus orationis ſit Enunciatio.

QUoniam enunciatio definitur ab Ariſtotele, cap. 4. lib. de Interpr. *Oratio verum vel falſum ſignificans*, ideo paucis agendum de Oratione, déque Veritate & Falſitate, tanquam de quibuſdam præcipuis proprietatibus enunciationis. *Quid ſit Oratio.*

Oratio igitur definitur ab Ariſtotele, loco citato, *Vox ſignificativa, cujus pars aliqua ſeparata ſignificat, ut dictio, non ut affirmatio aut negatio.* Itaque id habet oratio commune cum verbo & nomine, quòd *ſignificet ex* hominum *inſtituto*; ſed in eo differt, quòd *illius pars aliqua ſeparata*, id eſt, ſeorsùm ſumta, etiam in ipſa orationis ſtructura aliquid *ſignificet*; & quidem *ut dictio, non ut affirmatio aut negatio*. Quâ poſtremâ conditione ſignificat Ariſtoteles, partem orationis eſſe debere ſimplicem terminum, ſeu habere rationem ſimplicis

termini, non verò esse debere propositionem. Si enim pars orationis aliqua esset affirmatio vel negatio, tunc non esset oratio simplex vel unica, qualem hîc describit Aristoteles, sed multiplex seu complexa. Oratio autem perfecta dicitur aut imperfecta: Imperfecta est, Quæ sensum perfectum haudquaquam gignit in animo audientis, sed suspensas tenet audientium animos; cujusmodi sunt omnes illæ quæ carent verbo; & præterea, illæ in quibus licèt verbum exprimatur, tamen aliquid ad complementum sententiæ desideratur: ut cùm dicis, *Si Deus est Spiritus; Cùm venerit Paracletus; Deus qui vivit; Quisquis Deo servit.* Perfecta autem est, Quæ sensum integrum & absolutum gignit: ut si dicas, *Deus est Spiritus; Spiritus Paracletus descendit ad Apostolos.* Jam verò perfecta oratio dividitur in enunciativam & non-enunciativam. Oratio perfecta non-enunciativa dicitur, Quæ licèt perfectum sensum gignat in animo audientis, non tamen significat verum vel falsum: Hujusmodi sunt orationes Deprecatoriæ; ut, *Miserere mei, Deus:* Imperativæ aut Prohibitivæ; ut, *Deum time; Noli me tangere:* Optativæ; ut, *Utinam saperent, intelligerent, & novissima providerent:* Exhortatoriæ & Consolatoriæ; ut, *Exspecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum; & sustine Dominum:* Interrogativæ; ut, *Quis mihi dabit pennas sicut columbæ?* &c. At verò enunciativa oratio dicitur, Quæ significat verum vel falsum; seu, Quæ significat aliquid esse vel non esse, sive in præterito, sive in præsenti, sive in futuro, sive etiam abstrahendo ab omni temporis differentia. Quare omnes illæ orationes sunt enunciativæ, quarum verbum est indicativi modi, cujuscunq; sit temporis; in his enim omnibus verum vel falsum indicatur. Et hæc est quam Enunciationem propriè appellamus; alii Propositionem, Enunciatum, Pronunciatum, Effatum, Axioma nuncupant.

Oratio duplex; Imperfecta,

Perfecta:

Quæ itidem duplex; Non-enunciativa,

Enunciativa.

Quæstio IV.

Quomodo se habeat veritas & falsitas propositionum.

VEritas, sicut & falsitas, in tribus reperitur diversâ ratione: nempe in rebus, sicut in fundamento; in intellectu, sicut in subjecto; & in enunciatione seu propositione vocali, sicut in signo: hoc est, Res cognitæ sunt regula & norma veritatis ejus quæ in intellectu nostro reperitur; cujus veritatis interpres est vocalis propositio. Ex quo intelligere est, veritatem, sicut & falsitatem, magis propriè esse in intellectu quàm in rebus aut vocibus: unde & veritas propriè definitur, Conformitas intellectûs cognoscentis cum re cognita: quæ conformitas relatio quædam est assimilationis seu adæquationis intellectûs ad rem intellectam; sicut falsitas deviatio quædam est intellectûs nostri à veritate rei cognitæ. Dicuntur autem propositiones veræ vel falsæ, non tam quia cognitioni nostræ quàm quia rei cognitæ sunt conformes vel non. Potest enim fieri ut enunciatio sit conformis nostro conceptui, & tamen absolutè falsa sit: ut si is qui existimat angelum esse corporeum, hanc enunciationem proferat, *Angelus est corporeus*, talis propositio erit conformis cognitioni ipsius, & tamen

Veritas & falsitas in tribus reperiuntur.

Veritas quid propriè.

Falsitas quid. Veritas & falsitas propositionum unde sumantur.

men erit absolutè falsa, quia non est conformis rei cognitæ; angelus enim à parte rei non est corporeus. Sic fieri potest ut propositio non sit conformis cognitioni nostræ, & tamen absolutè vera sit: ut si quis contra mentem propriam dicat Angelum esse spiritum; licèt enim non ità rem esse existimet, tamen quia à parte rei ità se res habet, ideo vera est ejusmodi propositio. Interim quia voces non rerum modò significatarum sed etiam conceptuum signa sunt; hinc fit, ut propositiones vocales, si ex animo proferantur, veritatis ac falsitatis intellectivæ sint indices: ità ut veræ conceptionis vera sit propositio; falsæ verò, falsa. Ubi obiter nota, quasdam propositiones dici veras identicè ac materialiter duntaxat: vel quia subjectum & attributum sunt idem realiter; ut si dicas, *Actio est passio*, quia passio est idem realiter cum actione transeunte: vel quia subjectũ & attributum pro eodem supponunt; ut si dicas, *Agens est patiens*, vel, *Candidum est calidum*, quia accidit ut idem agat simul & patiatur, idémque subjectum candore simul & calore afficiatur: Alias verò dici propriè ac formaliter veras, quia nempe attributum formaliter inest subjecto, etiam secundùm formale significatum spectato, sive insit accidentariò & contingenter; ut cùm dicitur, *Lapis est candidus:* sive necessariò & essentialiter; ut cùm dicitur, *Homo est animal.* *Nota.*

Cæterùm gravis hìc difficultas oritur circa veritatem & falsitatem earum propositionum quæ fiunt de futuris in materia contingenti. Cùm enim constet eas propositiones quæ fiunt de re præterita vel præsenti, sive contingenti sive necessaria, esse determinatè veras vel falsas; quia absolutè verum est aut falsum, aliquid fuisse vel non, item aliquid esse vel non esse: item constet de veritate & falsitate propositionum quæ fiunt de futuro in materia necessaria; ut si quis dicat, *Antichristus venturus est:* difficultas est de iis propositionibus quæ fiunt de futuro in materia contingenti & non necessaria, An sint veræ vel falsæ; sive, An contradictoriarum ejusmodi propositionum altera sit determinatè vera, altera verò determinatè falsa: Ex. gr. Istarum propositionum, *Petrus cras manè sedebit*, *Petrus cras manè non sedebit*, quæritur an altera sit determinatè vera, altera verò determinatè falsa, licèt sit nunc æquè indifferens Petrum cras manè sedere & non sedere. Cui respondetur cum Aristotele, lib. De Interpr. cap. 9. Neutram hujusmodi propositionum esse determinatè veram aut falsam. Ratio præcipua hæc est; Quia cùm veritas enunciationis pendeat à veritate rerum enunciatarum, (utpote quæ nihil aliud sit quàm conformitas ipsius cum ipsis rebus) res autem illæ de quibus fiunt illæ propositiones, non sint determinatæ veritatis aut falsitatis; non potest veritas aut falsitas ejusmodi enunciationum esse determinata. Adde, quòd longè certior est veritas propositionum de futuris necessariò quàm de futuris contingenter: quod discrimen nullum esset, si altera prædictarum propositionum esset determinatè vera, altera verò determinatè falsa. Objicies, Propositiones de rebus contingentibus præsentibus esse determinatæ

Gravis difficultas circa propositiones de futuro contingenti.

Resp.

Ratio 1.

2.

Object.

veritatis aut falſitatis, & tamen res illæ præſentes non ſunt minùs
Solut. contingentes quàm futuræ. Sed reſpondetur, Licèt res contingentes etiam dum fiunt ſint abſolutè & ſimpliciter contingentes, eas tamen hypotheticâ neceſſitate tunc eſſe neceſſarias; quæ neceſſitas ſufficit ad determinatam veritatem propoſitionum: at quæ futura ſunt
Object. 2. contingenter, carent ejuſmodi hypotheticâ neceſſitate. Inſtabis, Eum verum dixiſſe qui dixit Petrum hodie ſeſſurum, ſi contingat hodie Petrum ſedere; eum verò falſum dixiſſe qui dixit eundem non
Solut. ſeſſurum. Sed reſpondeo, Cùm res quæ contingenter erat futura accidit, tunc propoſitiones illas quæ de illa re futura prolatæ erant bene denominari veras vel falſas; non tamen quòd antea verè eſſent
Object. 3. determinatè veræ aut falſæ. Verùm occurres, Prophetarum prædictiones de rebus futuris contingentibus & liberis fuiſſe determinatè
Solut. veras. Sed reſpondeo, Veritatem ejuſmodi prædictionum fuiſſe determinatam, quia non pendebat ex rebus ipſis contingenter futuris, ſed ex Divina revelatione, quæ certiſſima eſt.

Secunda Diſputatio hujus Tractatûs;

De partibus ſubjectivis ſeu variis ſpeciebus Enunciationum.

Quæſtio I.

Undènam petatur varia & multiplex Enunciationum diviſio.

Diviſio Propoſitionis in Affirmantem & Negantem unde petatur.

HÆc quæ ſola videtur eſſentialis & maximè propria enunciationis diviſio, quâ dividitur in affirmantem & negantem (reliquæ enim omnes ſunt veluti accidentariæ) petitur ex ipſa ſecunda mentis operatione. Cùm enim ſecunda mentis operatio ſit duplex, ut in præfatione hujus partis prænonuimus, nempe aſſenſus & diſſenſus, ſeu affirmatio & negatio, juxta duplex mentis judicium res veluti componentis affirmando vel dividentis negando; hinc fit ut propoſitio, quæ eſt interpres operationum mentis, maximè propriè dividatur in affirmantem & negantem. Propoſitio affirmans eſt, Quæ ſignificat aliquid alteri ineſſe vel convenire; ut, *Homo eſt animal:* negans verò, Quæ ſignificat aliquid alteri non ineſſe vel convenire; ut, *Homo non eſt lapis.* Quo loco diligenter notandum eſt, omnem affirmationem fundari in aliqua identitate ſubjecti & attributi, ità ut ſubjectum & attributum pro eodem ſupponant, licèt non idem planè formaliter ſignificent; præſertim ſi utrumque concreto nomine exprimatur, ut cùm dicitur, *Homo eſt animal*; quia idem eſt habens rationem Hominis & Animalis; itémq; negationem fundari in diverſitate ſubjecti

ſubjecti & attributi, ità ut non tantùm res diverſas ſignificent, ſed etiam pro rebus diverſis ſupponant; ut cùm dicitur, *Homo non eſt lapis*; quia aliud eſt quod habet rationem Hominis, & aliud quod habet rationem Lapidis.

Reliquæ diviſiones, licèt variæ ſint ac multiplices, ex duplici fonte petuntur: nempe vel ex materia enunciationis, ſubjecto nempe & attributo; vel ex forma, nempe copula. Sic enim ſuprà docuimus, terminos ex quibus conſtat propoſitio, nempe ſubjectum & prædicatum, eſſe inſtar materiæ; copulam verò verbalem, inſtar formæ. *Undereliqua petantur.*

Quæſtio II.

Quotuplex ſit Enunciatio ex parte materiæ.

PRopoſitio hoc modo ſpectata generatim dividi poteſt, Primò in neceſſariam, probabilem, & erroneam: quò ſpectat tripartita diviſio propoſitionum, ità ut aliæ dicantur eſſe in materia neceſſaria ac naturali, aliæ in materia contingenti, aliæ in materia remota & falſa. Secundò dividi poteſt in perſpicuam & obſcuram ſeu ambiguam, vulgò exponibilem; quia nempe termini ex quibus conſtat, vel ſunt dilucidi, vel ob additionem ambiguæ cujuſdam particulæ, obſcuri, ità ut expoſitione indigeant. *Propoſitio ratione materiæ eſt, 1, Neceſſaria, Probabilis, vel Erronea: 2, Perſpicua, vel Obſcura ſeu ambigua Perſpicua eſt Simplex, aut Complexa.*

Perſpicua verò (quæ non eſt exponibilis) aut ſimplex eſt, aut conjuncta ſeu complexa, quæ vulgò Hypothetica nuncupatur: illa dicitur, Quæ ſimplicibus, aut uni ſimplici æquivalentibus, terminis conſtat; hæc verò, Quæ multiplici termino conſtat, ità ut pluribus enunciationibus æquivaleat; ut, *Petrus & Johannes aſcendebant in templum ad horam orationis nonam*; æquivalet enim duplici propoſitioni, *Petrus aſcendebat, Johannes aſcendebat:* ſic, *Chriſtus eſt Deus & homo*, æquivalet iſtis propoſitionibus, *Chriſtus eſt Deus, Chriſtus eſt homo.* Porrò ſimplex propoſitio ratione materiæ optimè dividitur in finitam & infinitam ſeu potiùs indefinitam; quia termini ſimplicis propoſitionis aut ſunt finiti aut infiniti. Finita rurſus aut eſt univerſalis, Cujus ſubjectum univerſali ſigno eſt affectum; ut, *Omnis homo eſt animal:* aut particularis, Cujus ſubjectum particulari ſigno eſt affectum, aut certè aliquid particulare ſignificat; ut, *Aliquis homo eſt juſtus, Petrus eſt juſtus.* Infinita verò propoſitio dicitur duobus modis: primò, Quæ conſtat univerſali ſubjecto, ſed abſque ſigno univerſali; ut, *Homo eſt diſciplinæ capax:* ſecundò, Quæ conſtat termino aliquo, ſubjecto nempe vel attributo, negativo; ut, *Non-homo eſt lapis*; vel, *Lapis eſt non-homo*; vel, *Non-ens eſt non-homo.* Poſſet etiam ſimplex propoſitio duobus aliis modis dividi: nempe, in veram & falſam; deinde, in affirmantem & negantem. Sed hæ diviſiones petuntur potiùs ex parte formæ quàm materiæ: Adde, quòd de iis jam ſuperiùs dictum eſt. Quod ſpectat ad propoſitionem conjunctam ſeu complexam, aut eſt copulativa, Cujus plures termini conjunctione copulativâ connectuntur; aut ſegregativa, Cujus plures termini conjunctione ſegregativâ connectuntur. Rurſus copulativa duplex eſt; altera abſoluta, Cujus particula copulativa eſt abſoluta: ut, *Simplex eſt Finita, aut Indefinita. Finita eſt Univerſalis, aut Particularis. Indefinita duplex. Simplex rurſus, Vera aut Falſa: Affirmans aut Negans. Complexa eſt Copulativa aut Segregativa. Copulativa eſt Abſoluta vel Conditionalis,*

Petrus & Johannes ſtudent: altera conditionalis, quæ maximè propriè dicitur Hypothetica, cujus particula copulativa eſt conditionalis; ut, *Si ſol lucet, dies eſt.* Segregativa item duplex; altera diſjunctiva, altera diſcretiva: Illa dicitur, In qua reperitur particula diſjunctiva, *vel, aut, ſive,* vel ſimiles; ut, *Petrus loquitur, vel ſilet:* hæc verò, In qua reperitur particula diſcretiva, *quanquam, etſi, licèt,* aut ſimiles; ut, *Etſi Deus ſit pius, eſt tamen juſtus.* Et quidem hæ ſunt ſpecies propoſitionis perſpicuæ tam ſimplicis quàm complexæ.

Segregativa eſt Diſjunctiva, aut Diſcretiva.

Ambigua ſeu Exponibilis eſt triplex: Excluſiva,

Reſtant propoſitiones ambiguæ ſeu exponibiles, quæ ſunt triplicis generis; nempe excluſivæ, exceptivæ, reduplicativæ. Excluſivæ dicuntur, In quibus particula quæ parit obſcuritatem ſignum eſt excluſionis; quales ſunt hæ, *tantùm, ſolùm, duntaxat,* & ſimiles. Et quoniam ejuſmodi ſigna aliquando cadunt in ſubjectum, aliquando verò in prædicatum; hinc aliæ dicuntur *excluſivæ de ſubjecto,* ſeu *excluſi ſubjecti*; ut, *Animal tantùm eſt ſensûs capax:* ibi enim particula excluſiva *tantùm* cadit in ipſum Animal, quod eſt ſubjectum propoſitionis; ità ut ſenſus propoſitionis ſit, *Animal, & nihil aliud præter ipſum, eſt ſenſûs capax:* Aliæ verò dicuntur *excluſivæ de prædicato,* ſeu *excluſi prædicati*; ut, *Corvi ſunt tantùm nigri:* ubi particula excluſiva *tantùm* cadit in ipſum propoſitionis prædicatum; ità ut ſenſus ſit, *Corvi ſunt nigri, & nullo alio colore affecti.* Exceptivæ propoſitiones dicuntur, In quibus eſt aliqua exceptionis particula, ut *præter,* & ſi quod aliud ſit ejuſdem ſignificationis vocabulum: hujuſmodi eſt hæc propoſitio, *Omne animal præter hominem eſt rationis expers.* Denique reduplicativæ ſunt, In quibus eſt aliquod ſignum reduplicationis; quales ſunt hæ particulæ, *ut, prout, quatenus,* &c. hujuſmodi ſunt hæ propoſitiones, *Homo quatenus homo eſt admirationis capax*; i. e. Homo, non quatenus eſt corpus vel animal, ſed ſecundùm proprium naturæ ſuæ gradum, eſt admirationis capax: item, *Homo juſtus quatenus juſtus ſalvabitur*; i. e. Homo, non ratione doctrinæ, divitiarum, dignitatis, &c. ſed ratione juſtitiæ ſeu ſanctitatis & innocentiæ, ſalvabitur.

Exceptiva,

Reduplicativa.

Quæſtio III.

Quotuplex ſit enunciatio ex parte formæ.

FOrma propoſitionis dicitur verbalis copula *eſt,* utì ſuprà monuimus. Et quoniam hujuſmodi particulæ proprium eſt, ut non modò copulæ ſed etiam attributi ſimul vim habeat, quando nempe ponitur in propoſitione ut verbum ſubſtantivum; ut in hac propoſitione, *Deus eſt:* quod etiam omnia alia verba ſibi vendicant, (quæ ad hujus diſtinctionem dicuntur Motiva) ut patet in his propoſitionibus, *Homo vivit, Homo ſentit,* &c. hinc ratione formæ duo genera propoſitionum conſtituuntur, ità ut aliæ dicantur De ſecundo adjacente, in quibus verbum copulæ & prædicati rationem habet; ut, *Deus eſt, Homo vivit,* &c. quæ ſic appellantur, quia attributum ſecundo loco adjacet immediatè poſt ſubjectum; aliæ verò De tertio adja-

Propoſitio ratione formæ eſt 1, vel De ſecundo, vel

adjacente, in quibus verbum ſubſtantivum *eſt* copulæ duntaxat locum tenet; ità ut attributum tertio loco adjaceat, nempe poſt ſubjectum & ipſam copulam; ut, *Deus eſt juſtus, Homo eſt vivens*, &c. Præterea, quoniam copulæ eſt ſignificare nexum prædicati cum ſubjecto, illúmque vel abſolutè ſignificat, vel etiam ſimul illius modum connotat; hinc fit ut ratione formæ ſeu copulæ propoſitio dividatur in abſolutam & modificatam ſeu modalem. Abſoluta eſt, Quâ ſignificatur abſolutè aliquid ineſſe alteri vel non; ut, *Homo eſt animal, Petrus ſtudet.* Modalis verò dicitur, In qua non modò ſignificatur aliquid alteri ineſſe vel non, ſed etiam modus quo alteri ineſt vel non. Et quia modus ille eſt quadruplex; videlicet neceſſarius, vel contingens, impoſſibilis, vel poſſibilis; hinc propoſitionum modalium quatuor ſunt genera: videlicet de neceſſario; ut hæc propoſitio, *Neceſſe eſt hominem eſſe animal:* de contingente; qualis eſt hæc, *Contingens eſt hominem eſſe piloſum:* de impoſſibili; qualis hæc, *Impoſſibile eſt hominem eſſe lapidem:* de poſſibili; qualis eſt iſta, *Poſſibile eſt hominem eſſe bicipitem.*

De tertio adjacente.

2. *Abſoluta, vel Modalis: Cujus quatuor genera; De Neceſſario, Contingente, Impoſſibili, Poſſibili.*

Quo loco notabis, unicuique modali propoſitioni duas negantes opponi: alteram negantem de modo, cùm particula negativa cadit in modum; alteram negantem de ſubjecto, cùm particula negativa cadit in ſubjectum, ſeu ſignificat aliquid negari de ſubjecto: v. g. Iſti propoſitioni, *Neceſſe eſt hominem eſſe animal*, oppoſita de modo eſt iſta, *Non eſt neceſſe hominem eſſe animal*; oppoſita verò de ſubjecto, iſta, *Neceſſe eſt hominem non eſſe animal.* Ex quo exemplo facile eſt intelligere, negativam de ſubjecto eſſe magìs propriè oppoſitam; quia nempe eodem modo rem negat quo oppoſita affirmat: at verò negativam de modo non item; neq; enim eſt de eodem modo quo oppoſita, ſi ſenſum propoſitionis ſpectes: v. gr. hæc propoſitio, *Non eſt neceſſe hominem eſſe animal*, non eſt propriè de Neceſſe, niſi voce tenus, ſed potiùs de Contingenti vel Poſſibili; æquivalet enim iſti propoſitioni, *Contingens eſt hominem eſſe animal*, vel iſti, *Poſſibile eſt hominem non eſſe animal.* Idem ſentiendum de oppoſitione affirmativa & negativa in aliis modis.

Tertia Diſputatio hujus Tractatûs;

De proprietatibus Enunciationum.

Quæſtio I.

Quænam ſint proprietates Enunciationum.

ETſi Affirmatio & Negatio, Veritas & Falſitas, Univerſalitas & Particularitas poſſint aliquo modo dici proprietates enunciationum, quatenus omnis propoſitio eſt affirmans vel negans, vera vel falſa,

falſa, univerſalis vel particularis (ſi per univerſalem intelligas omnem propoſitionem cujus ſubjectum eſt univerſale;) nihilominus tamen cùm potiùs ſint oppoſitarum enunciationum differentiæ, ſive eſſentiales ſive accidentariæ, quàm earum proprietates, idcirco de iis egimus ubi de variis enunciationum ſpeciebus præcedenti diſputatione diſſeruimus. Porrò, uſus invaluit apud Dialecticos, ut cùm proprietas abſoluta enunciationum duplex dicatur, nempe Quantitas & Qualitas: per quantitatem intelligeretur univerſalitas & particularitas; per qualitatem verò, affirmatio & negatio, & etiam veritas & falſitas; ſed præcipuè affirmatio & negatio: Appellantúrque hæ proprietates abſolutæ, quia competunt enunciationibus in ſe non verò comparatè ſpectatis. At verò tres ſunt reſpectivæ enunciationum proprietates præcipuæ, quæ nempe enunciationibus inter ſe collatis ſeu comparatis conveniunt; nempe Oppoſitio, Converſio, & Æquipollentia: De quibus aliquid breviter dicendum eſt.

Proprietates enunciationum Abſolutæ duæ;

Reſpectivæ tres.

Quæſtio II.

Quæ & quotuplex ſit enunciationum Oppoſitio.

Oppoſitio propoſitionum quid. Ejus conditiones.

PRopoſitionum oppoſitio dici poteſt, Earum quæ de eadem materia fiunt, penès quantitatem, aut qualitatem, aut utramque differentia. Itaque ad hoc ut duæ propoſitiones legitimè opponantur, duæ conditiones requiruntur: una eſt, Ut ſint de eadem re, ſeu iiſdem conſtent terminis, ſubjecto nempe & attributo; altera, Ut differant non quovis modo, ſed ratione quantitatis aut qualitatis, id eſt, ratione univerſalitatis & particularitatis, item affirmationis & negationis. Hinc enim naſcuntur quatuor oppoſitionum genera; nempe Contrarietas, & Subcontrarietas, earum propoſitionum quæ quantitate conveniunt ſed qualitate differunt; Subalternatio, earum quæ qualitate conveniunt ſed quantitate differunt; denique Contradictio, earum quæ quantitate ſimul & qualitate differunt. Dicuntur igitur contrariæ, quæ ambæ ſunt univerſales, ſed earum altera affirmans altera negans; ut, *Omnis homo eſt animal, Nullus homo eſt animal.* Subcontrariæ dicuntur, quæ ambæ ſunt particulares, ſed altera affirmans altera negans; ut, *Aliquis homo eſt animal, Aliquis homo non eſt animal.* Subalternæ ſunt, ambæ quidem affirmantes, aut ambæ negantes, ſed altera univerſalis altera particularis; ut, *Omnis homo eſt animal, Aliquis homo eſt animal; Nullus homo eſt lapis, Aliquis homo non eſt lapis.* Denique, contradictoriæ cenſentur, quarum altera eſt univerſalis altera particularis, itémque altera affirmans altera negans; ut, *Omnis homo eſt animal, Aliquis homo non eſt animal; Nullus homo eſt lapis, Aliquis homo eſt lapis.* Quæ omnia patent in hoc ſchemate.

Quotuplex ſit.

Propoſitiones Contrariæ;

Subcontrariæ;

Subalternæ;

Contradictoriæ.

Omnis

Omnis homo eſt animal
Omnis homo eſt lapis
Omnis homo eſt juſtus

Contrariæ

Nullus homo eſt animal
Nullus homo eſt lapis
Nullus homo eſt juſtus

Schema Oppoſitionum.

Aliquis homo eſt animal
Aliquis homo eſt lapis
Aliquis homo eſt juſtus

Subcontrariæ

Aliquis homo non eſt animal.
Aliquis homo non eſt lapis.
Aliquis homo non eſt juſtus.

Cæterùm harum oppoſitionum maxima eſt quæ inter contradictorias reperitur: quia & quantitate & qualitate differunt; & præterea, nunquam ſimul veræ aut ſimul falſæ eſſe poſſunt: Deinde ſequitur oppoſitio inter contrarias: quæ licèt qualitate differant, quantitate tamen conſentiunt; & licèt nunquam ſimul veræ eſſe poſſint, ſimul tamen poſſunt eſſe falſæ, ut patet in materia contingenti: Tum ſubſequitur oppoſitio minùs propria inter ſubcontrarias: quæ licèt qualitate differant, quantitate tamen conſentiunt; & licèt nunquam ſimul falſæ eſſe poſſint, poſſunt tamen ſimul eſſe veræ, ut patet in materia contingenti: Denique, omnium minima oppoſitio eſt ſubalternarum: quæ licèt quantitate differant, qualitate tamen conſentiunt; & præterea, ſunt ſimul veræ aut ſimul falſæ in materia neceſſaria, licèt in materia contingenti nunquam ſimul veræ eſſe poſſint aut falſæ. Quarum omnium exempla require in prædicto ſchemate.

Quæſtio III.

Quid ſint in propoſitionibus Converſio & Æquipollentia.

Converſio quid:

COnverſio propoſitionis apud Dialecticos definitur, Extremorum ſive terminorum tranſpoſitio, ità ut ſubjectum fiat prædicatum & è contrà, ſervatâ ſemper ejuſdem propoſitionis qualitate, hoc eſt, affirmatione vel negatione, & veritate vel falſitate; licèt quantitas nonnunquam mutari poſſit, ità ut ex univerſali fiat particularis. Unde converſio duplex naſcitur: Altera Simplex, cùm ſervatur non tantùm qualitas ſed etiam quantitas propoſitionis convertendæ; ità ut ſi convertenda fuerit univerſalis, converſa quoque ſit univerſalis; ſi verò particularis, converſa quoque ſit particularis: quo modo legitimè convertuntur univerſales negantes & particulares affirmantes; ut ſi dicas. *Nullus homo eſt lapis, Ergò nullus lapis eſt homo*; *Aliquod animal eſt bipes, Ergò aliquod bipes eſt animal*: Altera verò converſio dicitur Per accidens, cùm ſervatâ qualitate mutatur quantitas propoſitionis; ità ut ex univerſali fiat particularis: quo modo

Quotuplex Converſio
Simplex;

Per accidens;

converſ-

convertuntur universales affirmantes & universales negantes ; ut si dicas, *Omnis homo est animal, Ergò aliquod animal est homo* ; *Nullus homo est lapis, Ergò aliquis lapis non est homo.* Mitto hîc quoddam tertium genus conversionis, quod dicitur Per contrapositionem: quo modo dicuntur converti posse particulares negantes ; v. gr. ista propositio, *Aliqua substantia non est animal,* per contrapositionem convertitur in hunc modum ; *Aliquod non-animal non est non-substantia.* Huc spectat vulgare hoc apud Logicos distichon ;

Per contrapositionem.

Simpliciter FECI *convertitur* ; EVA, *per acci* ;
Aſt O, *per contra : ſic fit converſio tota.*

Quo significatur quo genere conversionis converti possit quælibet propositio, sive universalis sive particularis, sive affirmans sive negans. Vocalis *A* significat universalem affirmantem ; *E*, universalem negantem ; *I*, particularem affirmantem ; *O*, particularem negantem. Cæterùm ex supradictis exemplis intelligis, conversionem pertinere ad genus quoddam consequentiæ ; ità ut legitima sit propositionum conversio cùm ex una conversarum inferri potest altera.

Converſio genus quoddam conſequentiæ.

De Æquipollentia propoſitionum.

Æquipollentia inter oppositas duntaxat propositiones reperitur, cùm videlicet una propositio alteri oppositæ sit ei æquivalens ; quod maximè fit additione vel detractione particulæ negativæ : v. gr. hæc propositio, *Omnis homo est animal,* quæ est contraria isti, *Nullus homo est animal,* fit eidem æquivalens additâ particulâ negativâ, sic, *Omnis homo non est animal.* Si verò dicas, *Non omnis homo est animal,* fiet æquivalens isti propositioni contradictoriæ, *Aliquis homo non est animal.* Pertinet autem ista, sicut & præcedens enunciationum respectiva proprietas, ad genus quoddam consequentiæ : tum enim est legitima propositionum oppositarum æquipollentia, cùm ex una inferri potest altera ; ut si dicas, *Omnis homo non est animal, Ergò nullus homo est animal.* Ut igitur propositio contradictoria sit æquipollens contradictoriæ, particula negativa præponenda est ; ut verò contraria æquipolleat contrariæ, subjungenda est ; ut denique subalterna æquipolleat subalternæ sibi oppositæ, particula negativa præponenda simul & subjungenda est : ut breviter indicat iste versiculus ;

Præ Contradic. poſt Contra. præ póſtque Subalter.

Cæterùm quia specialis quædam est ratio oppositionis & æquipollentiæ modalium propositionum, poteris eam in subjecto paradigmate intueri.

Diagram-

¶ Diagramma Oppoſitionis & Æquipollentiæ Modalium propoſitionum.

Æquipollentes de *neceſſe.*

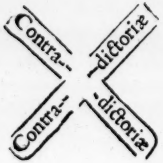
PUR-	*Non poſſibile eſt hominem non eſſe juſtum*
PU-	*Non contingens eſt hominem non eſſe juſtum*
RE-	*Impoſſibile eſt hominem non eſſe juſtum*
A	*Neceſſe eſt hominem eſſe juſtum*

Contrariæ

Æquipollentes de *impoſſibili.*

I-	*Non poſsibile eſt hominem eſſe juſtum*
LI-	*Non contingens eſt hominem eſſe juſtum*
A-	*Impoſsibile eſt hominem eſſe juſtum*
CE	*Neceſſe eſt hominem non eſſe juſtum*

Subalternæ

Subalternæ

Æquipollentes de *Poſſibili* & *Contingente* affirmantes.

A-	*Poſsibile eſt hominem eſſe juſtum*
MA-	*Contingens eſt hominem eſſe juſtum*
BI-	*Non impoſsibile eſt hominem eſſe juſtum*
MUS	*Non neceſſe eſt hominem non eſse juſtum*

Subcontrariæ

Æquipollentes de *Poſſibili* & *Contingente* negantes.

E-	*Poſsibile eſt hominem non eſse juſtum*
DEN-	*Contingens eſt hominem non eſse juſtum*
TU-	*Non impoſsibile eſt hominem non eſse juſtum*
LI	*Non neceſsc eſt hominem eſse juſtum*

¶ Nota, quòd in iſtis quatuor artificioſis vocabulis, PURPUREA, ILIACE, AMABIMUS, EDENTULI, *A* affirmat ex parte modi, & rei ſeu dicti; *E* affirmat ex parte modi, & negat ex parte dicti; *I* negat ex parte modi, & affirmat ex parte dicti; deniq;, *U* negat ex parte modi & dicti: juxta verſiculum illum vulgatum,

E *verbum negat*; I *que, modum*; *nihil*, A; *ſed* U, *totum.*

Posterior Tractatus hujus partis;

De Methodo: Ubi de optima ratione componendi & dividendi.

QUoniam (ut suprà monuimus) affirmationi compositio & negationi divisio respondet; locus hic postulat, ut de Compositione & Divisione, adeóque generatim de Methodo, cujus hæ sunt partes, ex instituto dicamus.

Quæstio I.

Quid sit Methodus; & quænam ejus utilitates.

Methodi *duplex acceptio.*

METhodi nomen dupliciter accipitur: primò quidem pro ordine & serie eorum omnium quæ in universa aliqua doctrina vel ejus parte traduntur ac digeruntur; secundò, pro ordinatione seu eo animi judicio quo res illæ in aliqua disciplina continuè disponuntur. Et quoniam unicuique ordinationi suus ordo respondet, ideo indiscriminatim pro utrolibet accipitur methodus; attamen magis propria est posterior acceptio quàm prior. Erit igitur propriè loquendo methodus, Animi judicium aptè ritéque ordinantis ea omnia quæ ad universam aliquam scientiam pertinent, ex quo totius illius scientiæ ordo nascitur: sícque methodus non est quælibet nec cujuslibet rei dispositio; neque enim terminorum dispositio in enunciatione, neque enunciationum in ratiocinatione, methodus appellatur; sed apta plurium definitionum, enunciationum, ratiocinationum, &c. ad eandem scientiam pertinentium ordinatio. Cujus methodi utilitates permultæ sunt: ut, 1. quòd res ad intelligendum faciles efficiat; quæ enim ordinata sunt longè facilius intelliguntur quàm quæ turbata sunt & promiscua: 2. quòd memoriam juvet; firmiùs enim animo inhærent quæ ordinatè addiscuntur: 3. denique, quòd discentium animos alliciat ac detineat; delectat enim in oratione methodus, sicut in qualibet alia re ordo & partium apta dispositio.

Quid sit propriè.

Quæ ejus utilitas.

Quæstio II.

Quotuplex sit generalis scientiarum Methodus.

Methodus duplex: Prudentiæ, & Artis.

Hæc iterùm duplex: Generalis, Particularis.

METhodus in genere quidem duplex est: altera prudentiæ, quæ nullis certis legibus continetur, sed pro ratione circumstantiarum à viro prudenti varia observatur; altera artis, quæ certis Dialecticæ præceptis dirigitur: Báque duplex: altera generalis, quæ servanda est in continuata serie omnium partium alicujus scientiæ; altera particularis, quæ in unaquaque quæstione aut difficultate enodanda servari debet. De generali igitur in hac quæstione agimus, de particulari sequenti quæstione dicturi.

Cùm

Cùm igitur duo maximè in unaquaque ſcientia conſiderentur, quæſita nempe, & media quæ ad quæſitorum explicationem adhiberi ſolent; poſſintque vel quæſita inter ſe, vel media inter ſe, vel deniq; media cum quæſitis ratione ordinis comparari; hinc triplex ordo ſervandus eſt in qualibet ſcientia: videlicet, 1. Plurium quæſitorum inter ſe: ut quæ priora ſunt, priori loco exponantur; quæ verò poſteriora, quæque ſine præcedentibus non poſſunt intelligi, poſteriori: 2. Mediorum inter ſe; ut cùm plura ſuppetunt media ad aliquid probandum, quæ ſunt viciniora rei probandæ, priori loco adhibeantur; quæ verò remotiora, poſteriori. 3. Denique is ordo ſervandus eſt mediorum ad quæſita, ut prioribus quæſitis priora media, poſterioribus poſteriora media reſpondeant. Porrò, in quolibet iſto ordine, five quæſitorum inter ſe, ſive mediorum inter ſe, ſive mediorum ad quæſita, triplex methodus reperiri poteſt; videlicet Reſolutiva, Compoſitiva, & Definitiva.

Ratione Quæſitorum & Mediorum Ordo triplex in qualibet ſcientia; & in quolibet ordine Methodus triplex:

Methodus ſive ordo reſolutionis, quæ dicitur Analyſis, fit quatuor modis. Primò, cùm à toto integro ad ſingula membra, quæ dicuntur partes integrantes, fit progreſſus: ut ſi quis de toto ſyllogiſmo primùm dicat; deinde partes ex quibus conſtat, nempe propoſitiones & terminos, explicet. Secundò, cùm à toto univerſali ad ſingulas ejus ſpecies quis dilabitur: ut ſi de ſyllogiſmo primùm in genere quis diſſerat; deinde ſingulas ejus ſpecies, nempe ſyllogiſmum Demonſtrativum, Topicum, & Sophiſticum, explicet; tum horum adhuc ſpecies declaret, donec ad infimas pervenerit. Tertiò, cùm concluſio in ſua prima principia reſolvitur; quæ methodus in demonſtrando & probando Mathematicis præſertim familiaris eſt: ut ſi quis probet Dialecticam eſſe utilem, quia actiones mentis ab ipſa diriguntur; actiones autem mentis dirigi poſſe, quia nonnunquam errare poſſunt; eſſe autem errori obnoxias, quia id experientiâ conſtat. Quartò, cùm à fine ad media fit regreſſus: ut ſi quis prævideat Dialecticæ finem eſſe, cæteras ſcientias perfectè conſequi; id autem fieri non poſſe ſine rationis legitimo diſcurſu; diſcurſum verò quibuſdam enunciatis niti; omne autem enunciatum ſuis conſtare terminis; ideóque inchoandum eſſe à ſimplici terminorum apprehenſione, & ſic paulatim progrediendo per ea quæ ſequuntur ad propoſitum finem perveniendum eſſe: prior ille rationis regreſſus à fine propoſito ad media & prima uſque elementa, fit ordine analytico ſeu reſolutorio.

I. Reſolutiva: Quæ fit 4 modis;
1,
2,
3,
4.

Quoniam verò analyſi, i. e. diviſioni, opponitur ſyntheſis, i. e. compoſitio; hinc fit ut tot modis oppoſitis fieri poſſit methodus compoſitionis quot fieri poteſt methodus reſolutionis. Primò, cùm à partibus conſtituentibus ſeu integrantibus ad totum integrum fit proceſſus: ut ſi quis Dialecticam auſpicetur ab ipſis primis elementis, nempe ſimplicibus terminis; tum ad propoſitiones, quæ ex ipſis conſtant terminis, procedat; tandē ad ſyllogiſmum, qui propoſitionibus conſtat, progrediatur. Secundò, cùm à ſpecialiſſimis per ea quæ ſubalterna ſunt ad generaliſſima fit progreſſus; quâ methodo in inveniendâ potiùs

II. Compoſitiva: Quæ itidem fit 4 modis;
1,
2,

potiùs quàm in docenda aliqua ſcientia uti decet: ut ſi quis primùm experientiâ comperiat tres eſſe ſyllogiſmorum ſpecies, nempe Demonſtrativum, Topicum, & Sophiſticum; tum ex iis communem Syllogiſmi rationem colligat; tunc conferendo Syllogiſmum cum Inductione, Exemplo, & Enthymemate, communem Argumentationis
3. rationem agnoſcat. Tertio, cùm à primis principiis per interjecta uſque ad ultimas concluſiones fit proceſſus: ut ſi quis doceat primùm ab experientia, animum hominis eſſe labilem erroríque obnoxium; tum ex eo doceat, certâ aliquâ arte dirigendum eſſe, eámque artem eſſe Dialecticam; & ex his demum concludet, Dialecticam im-
4. primis utilem eſſe ad rectè & ſine errore differendum. Quartò, à mediis ad finem: ut ſi quis doceat apprehendere ſine errore ſimplices terminos, ut ex iis doceat enunciationes conficere; tum modum rectè enunciandi doceat, ut poſtea modus optimè ratiocinandi teneatur; quò tandem cæteræ omnes ſcientiæ habeantur perfectæ & omnibus ſuis numeris abſolutæ.

III. Definitiva, ex utriſque conſtans. Tertia, eáque optima methodi ſpecies, quæ definitiva dicitur, videtúrque partim ex compoſitiva partim ex diviſiva methodo conſtare, tum maximè ſervatur, cùm res in genere primùm definitione explicatur (quod fit componendo genus cum differentia;) deinde, explicatis per definitionem rei proprietatibus, eadem primùm in ſua membra ſeu partes integrantes, ſi quas habeat, deinde in ſuas ſpecies ſeu partes proximè ſibi ſubjectas dividitur: Eodémque modo unaquæque ex illis ſpeciebus primò definitur; ejúſque proprietatibus traditis, in ſua membra primùm, deinde in ſuas ſpecies dividitur: Sicque deinceps proceditur, donec ad ultimas ſpecies deveniatur: Ut ſi quis acturus de Syllogiſmo, primùm explicet quid ſit ſyllogiſmus in genere, & quænam ejus proprietates; tum partes integrantes ſyllogiſmi, materialem nempe ac formalem, diſtinguat; tandem ſyllogiſmum dividat in partes ſubjectivas ſeu ſpecies, nempe in Demonſtrativum, Topicum & Sophiſticum: eodémque modo in ſingulis ſpeciebus proceedat, quo in ipſarum genere explicando.

Eſt autem aptiſſima hæc methodus in docendis & addiſcendis doctrinis: in inveniendis verò iiſdem diſciplinis, aliâ methodo, nempe compoſitivâ ſeu ſyntheticâ, plerunque utendum eſt.

Quæſtio III.

Quænam ſit peculiaris cujuſque difficultatis enodandæ methodus.

Docentis partes duæ. TOta hujus methodi ratio in duobus conſiſtit; in docendo nempe, & diſputando: Docentis verò duæ ſunt partes; tradere & confirmare ſua, deinde aliena refutare.

Quatuor de unaquaque re explicanda. Quatuor autem ſunt de unaquaque re, ſi commodè fieri poteſt, explicanda: nempe, An ſit, id eſt, an detur aut dari poſſit in rerum natura; deinde, Quid ſit, ubi rei nomen & natura explicanda eſt; præterea, Quale ſit, ubi explicandæ omnes rei proprietates; denique, Propter quid ſeu Per quid ſit, ubi cauſæ rei aſſignandæ ſunt; Poſſet addi quintum quæſitum, nempe,

Quo-

Quotuplex ſit, ubi ſpecies rei tradendæ erunt. In confutando triplex ordo ſervari poteſt: Primus eſt, ſi quod verum eſſe arbitramur primo loco ſtatuamus, tum ex veritate comprobata aliorum ſententias refutemus. Secundus eſt, ſi priùs alienas opiniones recenſeamus, incipiendo ab iis quæ ſunt minùs probabiles, ſimúlque ſingulas refutemus, ut tandem noſtram ſententiam adhibitis rationibus ſtabiliamus. Tertius eſt, ſi propoſitis in utramque partem oppoſitis ſententiis, tandem propoſitæ quæſtionis veritas explicetur, ità ut ad extremum ſolvantur rationes illius ſententiæ quæ minorem probabilitatem habere videbatur. Sic igitur ſe habet ordo particularis in docendo: Sequitur ordo particularis in diſputando; qui ferè poſitus eſt in officiis argumentantis & reſpondentis. Argumentantis officia tria ſunt: 1. argumentum clarè & diſtinctè proponere; 2. id quod negatum à reſpondente fuerit, directè probare; 3. non eſſe nimiùm pertinacem. Reſpondentis item tria ſunt officia: 1. integrum argumentum fideliter reſumere; 2. ad ſingulas propoſitiones reſpondere, concedendo vera, negando falſa, diſtinguendo ambigua; 3. animi ſenſum interroganti dilucidè declarare, interdúmque affirmati aut negati rationem poſtulanti reddere.

In confutando ordo triplex:
1,
2,
3.
Argumentantis officia.
Reſpondentis officia.

Quæſtio IV.

Quænam ſit legitima rei propoſitæ Diviſio & Partitio.

CUm in omni Philoſophiæ parte frequens atque adeò utiliſſimus ſit Diviſionis uſus, ità ut ipſa (ſicuti Definitio atque Demonſtratio) ſciendi inſtrumentum, præſertim à Platonicis, dicatur; non fuerit alienum nonnulla hîc de diviſione ſpecialiter ſubjungere: nempe, quid ſit; quotuplex ſit; tandem, quomodo fieri debeat.

Quod ſpectat ad primum, definiri poteſt, Oratio quâ totum in partes dividitur: ut ſi dicas, Animal aliud eſſe rationale, nempe hominem; aliud irrationale, nempe brutum: vel ſi dicas, Corporis humani pars alia eſt caput, alia pectus, &c. Licèt autem hæc vocabula, Diviſio, Partitio, Analyſis ſeu Reſolutio, indiſcriminatim uſurpentur; eſt tamen inter ea diſcrimen; quòd diviſio ſit propriè totius univerſalis in ſpecies; partitio, totius integri in membra; denique, analyſis ſit reductio concluſionis in ſua principia, vel regreſſus à fine ad media.

Quid ſit diviſio.
Quî differant Diviſio, Partitio, Analyſis.

Quod ſpectat ad ſecundum; diviſio per ſe eſt triplex, pro triplici genere Totius & Partium: Eſt enim alia diviſio totius Integri in partes integrantes, quæ propriè dicitur partitio; ut diviſio corporis humani in caput, pectus, brachia, crura, &c. Alia verò eſt diviſio totius Univerſalis in ſuas ſpecies; ut Animalis in Hominem & Brutum: Alia denique diviſio totius Eſſentialis in partes eſſentiales, ſive Phyſicas, nempe materiam & formam; ut ſi hominem partiaris in corpus & animam: ſive Metaphyſicas, nempe genus & differentiam; ut ſi hominem dividas in animal & rationale. Cæterùm præter has tres proprias ſpecies diviſionis per ſe, tres aliæ ſunt ſpecies diviſionis per

Diviſio per ſe triplex: Totius Integri, Univerſalis, Eſſentialis.
Diviſio item per accidens, triplex:

1. *Accidentis in ſubjecta;*
2. *Subjecti in accidentia;*
3. *Accidentis in accidentia.*

per accidens: Prima, Accidentis in ſubjecta, quâ dividitur aliquod accidens penès ſubjecta in quibus reperitur; ut ſi dicas, Eorum quæ moventur aliud eſt cœlum, aliud elementum, aliud corpus mixtum. Secunda, Subjecti in accidentia, quâ dividitur ſubjectum penès accidentia; ut ſi dicas, Corpus aliud eſt album, aliud verò nigrum. Tertia, Accidentis in accidentia, quâ videlicet accidens non per proprias differentias, ſed per alia diverſi generis accidentia in concreto dividitur; ut ſi dicas, Album aliud eſt molle, aliud durum.

Diviſionis canones quatuor: 1, 2, 3, 4.

Quod ſpectat ad tertium; quatuor ſunt præcipui canones ſeu regulæ legitimæ diviſionis: Prima, Ut uniuſcujuſque diviſionis membra ſimul ſumta totum diviſum adæquent; quo fit ut membra dividentia cum toto diviſo ſint reciproca. Secunda, Ut utraque pars diviſionis, ſi fieri poſſit, nominibus poſitivis exprimatur. Tertia, Ut totum in partes viciniores & proximas ſeu univerſaliores primùm diſtribuatur, deinde iſtæ in alias; unde genus aliquod non ſtatim immediatè, ſed per interjectas ſpecies, in remotiores uſque ad ſpecialiſſimas debet ſubdividi. Quarta, Ut unum diviſionis membrum alteri opponatur, ità ut in ipſo non contineatur, ſed utrumque æquè immediatè contineatur in toto diviſo. Et hæc de Methodo ac Diviſione ſatìs, atque adeò de ſecunda Dialecticæ parte.

Tertia

Tertia pars Dialecticæ;

De iis quæ ſpectant ad tertiam mentis operationem.

Præfatio.

ABſolutis duabus Dialecticæ partibus, quarum altera circa ſimplicem mentis intuitum, altera circa judicium verſabatur; ſequitur tertia pars, circa tertiam operationem noſtri intellectûs, nempe diſcurſum, quo unum ex alio infertur. Sicut autem in ſecunda mentis operatione aliquid præcedente ſimplici terminorum apprehenſione enunciatur; ità in hac tertia, aliquid præcedente propoſitionum judicio concluditur.

Cur in hac parte de Syllogiſmo præcipuè agatur.

Cæterùm licèt vel ex hoc intelligas, genus omne argumentationis, imò cujuſvis legitimæ conſecutionis, ad hanc tertiam mentis operationem pertinere: quia tamen inter ſpecies argumentationis (quod conſecutionis genus optimum eſt) præſtat ſyllogiſmus, & ad ipſum cætera omnia argumentandi genera poſſunt revocari, idcirco tertia hæc pars Dialecticæ de ſyllogiſmo præſertim inſtituetur. Et quoniam tria maximè occurrunt in ſyllogiſmo conſideranda: primùm quidem, nonnulla quæ ad ipſum in genere pertinent; ut ejus ratio, principia, & proprietates: deinde, varius ac multiplex ſyllogizandi ſeu ratiocinandi modus: denique, inſignes quædam ipſius ſpecies, quæ juxta conditionem rei de qua diſſeritur diſtinguuntur; nempe ſyllogiſmus Demonſtrativus, Topicus, Sophiſticus: idcirco tres erunt hujus tertiæ partis tractatus: Primus, de ſyllogiſmo in genere; ubi de ipſius ratione, principiis & proprietatibus generatim dicetur: Secundus, de variis figuris & modis ſyllogiſmorum: Tertius, de tribus præcipuis ejus ſpeciebus; nempe de ſyllogiſmo Demonſtrativo, Topico, & Sophiſtico.

Tria in Syllogiſmo conſideranda;

Et ideireo tres hujus partis tractatus.

Primus Tractatus hujus partis;

De Syllogiſmo in genere.

Duo in Syllogiſmo generatim ſpectato conſideranda.

QUoniam duo maximè in ſyllogiſmo generatim ſpectanda ſunt: nempe ejus ratio ſeu natura, quò ſpectant ejuſdem principia; deinde proprietates, quæ certis ratiocinandi legibus & regulis continentur: idcirco duas inſtituemus hujus tractatûs diſputationes: quarum altera erit de natura & principiis ſyllogiſmi, altera de proprietatibus ſeu legibus boni & legitimi ſyllogiſmi.

Prior Diſputatio hujus Tractatûs;

De natura & principiis Syllogiſmi.

Quæſtio I.

Quid ſit Syllogiſmus: Ubi de Conſecutione & Argumentatione.

CUm Syllogiſmus argumentationis, argumentatio verò conſecutionis ſpecies quædam ſit; doctrinæ ratio poſtulat, ut de Conſecutione primùm, deinde de Argumentatione nonnihil dicamus: ex his enim facile erit Syllogiſmi rationem ſeu definitionem colligere.

Conſequentiæ duplex acceptio:

Conſecutio igitur ſeu (ut lubentiùs loquuntur) conſequentia dupliciter accipitur: primùm quidem præciſè & veluti in abſtracto, pro ipſa vi ſeu ratione inferendi unum ex alio; altero modo accipitur velut in concreto, pro ipſa oratione in qua unum ex alio infertur: Et quidem in hac poſteriori acceptione hîc à nobis uſurpatur. Cúmque hoc modo accepta definiatur, Oratio in qua unum ex alio infertur: duo neceſſariò includit, nempe id ex quo aliud infertur, quod dicitur Antecedens; deinde id ipſum quod infertur, quod dicitur Conſequens: tertium addi poteſt, nempe Signum formalis conſecutionis. V. gr. Cùm dicitur, *Homo eſt animal, Ergò homo eſt ſenſûs particeps*, conſequentia eſt: Cujus prior pars, nempe *Homo eſt animal*, dicitur antecedens; poſterior, nempe *Homo eſt ſenſûs particeps*, dicitur conſequens; at verò particula *ergò* eſt ſignum illationis ſeu formalis conſecutionis

Ejus definitio.

Conſequentiarum duo genera:

1,

Sunt autem conſequentiarum duo genera: Unum earum in quibus antecedens & conſequens iiſdem conſtant terminis, licèt nonnunquâ tranſpoſitis aut aliquo modo immutatis; cujus quatuor ſunt ſpecies: Prima, cùm propoſitio ex ſeipſa colligitur; ut, *Omnis homo eſt animal, Ergò omnis homo eſt animal*: Secunda, cùm ex una propoſitione

ſitione alia æquipollens colligitur; ut, *Omnis homo eſt animal, Ergò nullus homo non eſt animal:* Tertia, cùm ſubalternata ex ea cui ſubalternatur, id eſt, particularis ex univerſali, colligitur; ut, *Omnis homo eſt animal, Ergò aliquis homo eſt animal:* Quarta, cùm ex convertenda propoſitione colligitur legitimè converſa; ut, *Omnis homo eſt animal, Ergò aliquod animal eſt homo; Nullus homo eſt lapis, Ergò nullus lapis eſt homo; Aliquod animal eſt bipes, Ergò aliquod bipes eſt animal.* Alterum genus conſequentiarum eſt earum in quibus antecedens & conſequens non iiſdem præcisè terminis conſtant, quia in antecedente continetur ratio aliqua ſeu argumentum quod non continetur in conſequente; qualis eſt hæc conſequentia, *Homo eſt animal, Ergò homo ſentit:* quòd enim homo ſit animal, eſt ratio ſeu argumentum ex quo concluditur eundem ſentire. Appellatur autem hoc genus conſequentiæ Argumentatio: quæ ſic definiri ſolet, Oratio in qua ex argumento explicato, altera pars quæſtionis concluditur. In qua definitione per *alteram partem quæſtionis*, nihil aliud intelligitur quàm propoſitio quævis affirmativa vel negativa; per illud verò quod dicitur *ex argumento explicato*, excluduntur omnes conſequentiæ carentes medio ſeu argumento, quales ſunt omnes conſequentiæ prioris generis. Ex quo intelligere eſt, in conficienda argumentatione opus eſſe tum inventione, ut nempe medium ſeu argumentum aliquod diverſum à re probanda habeatur; cùm judicio, ut nempe aptè ad rem concludendam diſponatur.

2. *Argumentatio quid ſit.* *Inventio & Judicium.*

Sunt autem hujus generis conſequentiæ ſeu argumentationis ſpecies quatuor; nempe Exemplum, Inductio, Enthymema, Syllogiſmus: Inter quas illud eſt diſcrimen, Quòd tres priores comparatione ſyllogiſmi ſint imperfectæ; utpote quarum antecedens unicâ propoſitione, ſive ſimplici ſive complexâ, ſicut & aliarum prioris generis conſequentiarum, conſtet: at verò in ſyllogiſmo antecedens duplici ſemper propoſitione conſtet, quarum altera Major, altera Minor dicitur; quod ex ſingularum ſpecierum definitionibus & exemplis patebit. Definitur igitur Exemplum, Argumentatio in qua ſingulare aliquid ex uno vel perpaucis ſimilibus concluditur: ſive illud ſit rei factæ, quod ſimpliciter dicitur exemplum; ut ſi dicas, *Gulæ vitium primis parentibus in ſtatu innocentiæ, toti humano generi temporibus Noe in lege naturæ, Iſraelitico populo in ſtatu legis datæ exitii cauſa fuit; Ergò & Chriſtianis, præſertim Religioſis, in ſtatu gratiæ, damnationis cauſa erit:* ſive rei fictæ, ut Parabolæ, quarum frequentia ſunt exempla in ſacris literis; & etiam Apologi, qualis habetur lib. Judic. cap. 9. Inductio eſt Argumentatio in qua ex enumeratione ſufficienti ſingularium aliquid univerſale concluditur; in hunc modum, *Hic homo, & hic, & iſte, & reliqui ratiocinantur, Ergò omnis homo ratiocinatur.* Enthymema eſt Argumentatio in qua altera duarum præmiſſarum reticetur, altera verò exprimitur: Quare meritò dicitur ſyllogiſmus imperfectus; additâ enim eâ propoſitione quæ reticetur, fiet integer ſyllogiſmus ex enthymemate: v. gr. Iſtud eſt enthyme-

Argumentationis ſpecies quatuor Perfectæ ſpecies Argumentationis, Syllogiſmus. *Quid ſit Exemplum.* *Quid Inductio;* *Quid Enthymema.*

ma, *Homo ſentit*, *Ergò homo eſt animal*; cui ſi addas propoſitionem iſtam, *Quicquid ſentit eſt animal*, fiet integer ſyllogiſmus, hoc modo:

Quicquid ſentit eſt animal;
Sed homo ſentit:
Ergò homo eſt animal.

Quid Syllogiſmus.

Itaque ſyllogiſmus, quæ eſt nobiliſſima ſpecies argumentationis, ſic ab Ariſtotele definitur, lib. 1. Analyt. pr. cap. 1. *Oratio in qua quibuſdam poſitis aliud quiddam ab iis quæ poſita ſunt neceſſariò ſequitur, eò quòd hæc ſunt*; id eſt, Syllogiſmus eſt argumentatio in qua præmiſſis in antecedente duabus propoſitionibus, tertia, quæ dicitur concluſio ſeu conſequens, ab illis duabus præcedentibus diverſa neceſſariò ſequitur, poſito quòd duæ præcedentes admiſſæ ſeu conceſſæ fuerint. In quo maximè differt ſyllogiſmus ab enthymemate, cujus antecedente conceſſo poteſt negari conſequens: Cujus rei ratio eſt, quòd in ſyllogiſmo formalis conſecutio ſive illatio ſit neceſſaria, propter nexum ac diſpoſitionem medii ſive argumenti cum terminis ex quibus conſtat concluſio; non verò in enthymemate, in quo ejuſmodi nexus ſeu diſpoſitio medii non reperitur, ſicut nec in aliis conſecutionum generibus, eò quòd in iis antecedens unicâ propoſitione conſtet. Cæterùm, cùm omnis legitima argumentatio ex antecedente & conſequente conſtet, concluſio autem in ſyllogiſmo habeat rationem conſequentis, non videtur minùs pertinere ad ejus integritatem quàm præmiſſæ, quicquid nonnulli ſentiant.

Quâ differat ab Enthymemate.

Quæſtio II.

Quænam ſint Principia ſyllogiſmi.

Syllogiſmus triplici propoſitione conſtat: ſc. duabus Præmiſſis, & Concluſione.

ELementa ſeu principia ex quibus conſtat & in quæ reſolvitur ſyllogiſmus, dici poſſunt tum propoſitiones tum termini. Propoſitio quidem triplex eſt; nempe major, minor, & concluſio: quarum duæ priores habent rationem antecedentis, dicuntúrque vulgò Præmiſſæ, eò quòd concluſioni præmittantur; poſtrema verò habet rationem conſequentis, dicitúrque Concluſio, quia ex præmiſſis conceſſis neceſſariò infertur ſeu concluditur. Duarum autem præmiſſarum altera dicitur Major ſeu Propoſitio abſolutè, quæ ordinatè priori loco præmittitur; altera, Minor ſeu Sumtio vel Aſſumtio, quæ majorem ſubſequitur: ut patet in hoc ſyllogiſmo;

Præmiſſarum altera Major; altera Minor.

Major propoſitio, *Omne animal eſt ſubſtantia*;
Minor propoſitio, *Sed homo eſt animal:*
Concluſio, *Ergò homo eſt ſubſtantia.*

Termini in Syllog. tres: Extremus, Iſque Major vel

Terminus quoque quatenus eſt ſyllogiſmi elementum & principium, Extremus dicitur vel Medius. Extremus ille eſt, qui in conſequente ponitur, cùm ſemel aſſumtus fuerit in antecedente. Eſt autem ille duplex: alius enim dicitur Major, qui in majori propoſitione aſſumitur cum medio, éſtque prædicatum in concluſione; alius

verò

verò Minor, qui in minore propoſitione aſſumitur cum medio, éſtque ſubjectum in concluſione: Quod intelligendum eſt in modis directis argumentandi; nam in modis indirectis extremum majoris propoſitionis eſt ſubjectum concluſionis, extremum verò minoris eſt prædicatum ejuſdem concluſionis, ut patebit poſtea. Denique, terminus medius ſeu Argumentum eſt ratio probandæ concluſionis, & cum utroque extremo in antecedente ponitur, nunquam verò concluſionem ingreditur. Quæ omnia patent in ſupradicto ſyllogiſmo; *Minor)* *& Medius:*

Omne animal eſt ſubſtantia;
Sed homo eſt animal:
Ergò homo eſt ſubſtantia.

Quo in ſyllogiſmo tres reperiuntur termini: duo extremi, ex quibus conſtat concluſio, *homo* & *ſubſtantia*; (quorum alter, nempe *ſubſtantia*, reperitur in majori propoſitione; alter verò, nempe *homo*, in minori) & medius, nempe *animal*, qui cum utroque extremo, in majore nempe & minore propoſitione, reperitur. Quemadmodum autem tres illi termini, major, minor, & medius, in omni ſyllogiſmo ſunt neceſſarii; ità quoque plures illis non debent reperiri in ullo ſyllogiſmo ſimplici ſeu incomplexo, ſed tantùm illi tres, aut certè illis tribus duntaxat æquivalentes. *Et tres tantùm.*

Quæſtio III.

Quomodo ſe habeat terminus medius ad extremos.

TErminus medius comparatione alicujus extremi, aut eſt antecedens, aut conſequens, aut repugnans. Quod ut intelligatur ſciendum eſt, unum comparatione alterius dici antecedens, quo poſito alterum ponitur; ſic *animal* dicitur antecedens ad *corpus*, quia poſito *animali* ponitur *corpus*: conſequens verò, quod altero poſito neceſſariò ponitur; ſic *corpus* dicitur conſequens ad *animal*, quia poſito *animali* neceſſariò ponitur: denique repugnans, quod de altero aut de quo alterum verè non poteſt affirmari; ſic *lapis* eſt repugnans *homini* & *homo lapidi*, quia nec *lapis* de *homine* nec *homo* de *lapide* verè poteſt affirmari. Quo loco obiter adverte, univerſaliora comparatione eorum quæ ſub ipſis continentur eſſe ſemper conſequentia; ipſa verò inferiora reſpectu ſuperiorum ſeu univerſaliorum eſſe ſemper antecedentia; denique, ea quæ reciproca ſunt, mutuò antecedentis & conſequentis rationem habere ad-invicem; ſic *animal rationale* dici poteſt antecedens vel conſequens ad *hominem*, & è contrá. Nota etiam, quòd in qualibet propoſitione univerſali negante tam dici poteſt ſubjectum repugnare prædicato quàm prædicatum ſubjecto. *Medius terminus reſpectu extremorum eſt Antecedens Conſequens, aut Repugnans.*

Et quoniam extremus terminus eſt tum ſubjectum cùm attributum concluſionis, hinc medius terminus cum utroque comparatus varius & multiplex aſſignatur. Nam ſi concluſio ſit affirmativa, tunc medius terminus erit vel antecedens ad prædicatum & conſequens ad ſubjectum; ut in hoc ſyllogiſmo, *Quomodo ſe habeat ad terminos concluſionis affirmativæ*

Omne animal eſt ſubſtantia ;
Omnis homo eſt animal :
Omnis homo eſt ſubſtantia :

vel antecedens ad ſubjectum & conſequens ad prædicatum; ut in hoc ſyllogiſmo indirecto,

Omne animal eſt ſubſtantia ;
Omnis homo eſt animal :
Aliqua ſubſtantia eſt homo :

vel antecedens ad utrumque ; ut in hoc ſyllogiſmo,

Omnis homo eſt animal ;
Omnis homo eſt ſubſtantia :
Aliqua ſubſtantia eſt animal.

Quomodo negativa. Quòd ſi concluſio ſit negatiua, tunc medius terminus erit vel repugnans prædicato & antecedens ad ſubjectum ; ut in hoc ſyllogiſmo,

Nullus homo eſt lapis ;
Omnis homo eſt animal :
Aliquod animal non eſt lapis :

vel repugnans prædicato & conſequens ad ſubjectum ; ut in hoc ſyllogiſmo,

Nullum animal eſt lapis ;
Omnis homo eſt animal :
Nullus homo eſt lapis :

vel repugnans ſubjecto & conſequens ad prædicatum ; ut in hoc ſyllogiſmo,

Omnis homo eſt animal ;
Nullus lapis eſt animal :
Nullus lapis eſt homo.

Nota. Ex medio autem quod eſſet conſequens ad utrumque extremum, vel repugnans utrique, vel repugnans ſubjecto & antecedens ad prædicatum, nulla poteſt fieri legitima conſequentia ; quorum trium axiomatum ratio reddenda eſt. Ratio primi eſt ; Quia quantumvis duo in aliquo tertio quod de utroque prædicari poteſt conveniant, non propterea ſequitur quòd inter ſe conveniant, ità ut unum de altero prædicari poſſit : v. gr. Licèt *homo* & *lapis* in ratione *ſubſtantiæ* conveniant, ità ut *ſubſtantia* de utroque prædicari poſſit, non tamen inter ſe conveniunt ; ideóque neutrum de altero prædicari poteſt : Quare minimè legitimus eſſet iſte ſyllogiſmus,

Homo eſt ſubſtantia ;
Lapis eſt ſubſtantia :
Ergò lapis eſt homo.

Ratio ſecundi eſt ; Quia etſi duo alicui tertio repugnent, non ſequitur tamen quòd inter ſe repugnent : v. g. Etſi *homo* & *animal* repugnent *lapidi*, non tamen inter ſe repugnant : Ideóque minimè legitimus eſſet iſte ſyllogiſmus,

Nullum

Nullum animal eſt lapis ;
Nullus homo eſt lapis :
Ergò nullus homo eſt animal.

Ratio tertii eſt ; Quia licèt medium antecedens ad prædicatum repugnet ſubjecto, non ſequitur tamen quòd prædicatum eidem ſubjecto repugnet ; quia cùm prædicatum ſit univerſalius illo medio (ut patet) hinc fieri poteſt ut prædicatum iſtud competat ſubjecto, licèt medium utpote minùs univerſale eidem non competat : Quare ſyllogiſmus iſte legitimè non concludit,

Omne vivens eſt ſubſtantia ;
Nullus lapis eſt vivens :
Ergò nullus lapis eſt ſubſtantia.

Alia conſideratio medii termini.

Cæterùm poteſt medius terminus ſive argumentum aliter conſiderari, nempe ratione materiæ : quo modo è diverſis locis petitur ; ut è loco A cauſis, Ab effectibus, &c. Verùm alius erit de locis argumentorum dicendi locus, ubi agemus de argumento Topico.

Poſterior Diſputatio hujus Tractatûs ;

De Proprietatibus Syllogiſmi.

Quæſtio I.

Quænam ſint præcipuæ Conditiones legitimi ſyllogiſmi.

Conditiones legitimi Syllogiſmi : 1,

GEnerales ſyllogiſmi legitimi conditiones hæ ſunt præcipuæ : Prima, Ut altera ſaltem præmiſſarum ſit univerſalis ; nam ex duabus præmiſſis particularibus nihil poteſt legitimè concludi. Secunda, 2,
Ut altera ſaltem præmiſſarum ſit affirmans ; nam ex duabus præmiſſis negantibus nihil quoque poteſt legitimè concludi. Tertia, Si altera præmiſſarum propoſitionum fuerit particularis, concluſio debet eſſe particularis. Quarta, Si altera præmiſſarum fuerit negans, concluſio debet eſſe negans. Quinta, Medium in ambabus præmiſſis, aut certè in earum altera, completè diſtribui debet, i. e. debet univerſaliter accipi pro omnibus ſuis ſignificatis ; alioqui conceſſis præmiſſis negari poterit conſecutio, ut in hoc ſyllogiſmo, 3, 4, 5,

Animal eſt equus ;
Homo eſt animal :
Ergò homo eſt equus :

Animal enim, quod eſt medium, non diſtribuitur completè in majore propoſitione, i. e. non accipitur generatim pro omnibus ſignificatis, ſeu pro omnibus ſpeciebus animalium ; nam falſum eſt, omne animal eſſe equum. Sexta, Terminus non completè diſtributus 6,

(seu non generatim acceptus) in antecedente, non debet completè distribui (seu omnino generatim accipi) in consequente: Unde non est legitima hujus syllogismi consequentia,

Omne animal est sensûs capax;
Omne animal est substantia:
Omnis substantia est sensûs capax,

quia *substantia* non completè distribuitur in minore propositione: cùm enim dicitur, *Omne animal est substantia*, non est sensus, quòd omne animal sit omnis substantia, sed sit aliqua substantia; quare non sequitur, omnem substantiam esse sensûs capacem, sed tantùm
7, aliquam. Septima, Terminus extremus in recto casu positus in antecedente cum medio qui fuerit in obliquo, non debet propterea poni in obliquo casu in consequente: Unde non licet sic argumentari,

Nullus pagus est major urbe;
Sed omne regnum est majus urbe:
Ergò nullum regnum est majus pago:

8, sed sic debet concludi, *Ergò nullum regnum est pagus.* Octava, In nullo syllogismo simplici termini debent esse plures tribus, aut illis æquivalentibus: Quare vitiosa est hæc argumentatio,

Omne animal sentit;
Sed omnis lapis est corpus:
Ergò omnis lapis sentit.

9. Nona, Medium, sive aliquid quod ad ipsum pertineat, nunquam ingredi debet conclusionem; Quare vitiosus est hic syllogismus,

Omne animal est substantia;
Omnis homo est animal:
Ergò omnis homo est animal:

Sic enim conclusio non distingueretur ab altera præmissarum.

Quæstio II.

Quænam sint regulæ generales Consequentiarum.

Proprietates legitimæ consequentiæ:

QUoniam supradictæ regulæ non tam proprietates legitimæ consecutionis syllogisticæ, quàm conditiones requisitas ut fiat bona consecutio, videntur continere; hic trademus regulas quæ veras eásq;
1, præcipuas legitimæ consequentiæ proprietates continent. Prima est, Ex vero non nisi verum, verum autem tum ex vero tum ex falso colligitur. Prior pars hujus regulæ ex eo patet, quòd veritas consequentis colligi solet ex veritate antecedentis; quod non posset fieri si ex vero antecedente falsum consequens legitimè concludi posset: Posterior verò pars his exemplis satis declaratur;

Quicquid sentit est animal;
Sed homo sentit:
Ergò homo est animal;

deinde, *Omnis equus est rationalis;*
Sed homo est equus:
Ergò homo est rationalis:

In

In utroque enim verum colligitur; ſed in priori, ex vero antecedente, & in poſteriori ex falſo. Secunda, Ex falſo & falſum & verum, falſum autem non niſi ex falſo concluditur. Prior pars declaratur his exemplis; 2,

Omnis equus eſt lapis;
Sed homo eſt equus:
Ergò homo eſt lapis;

deinde, *Omnis equus eſt animal;*
Sed homo eſt equus:
Ergò homo eſt animal:

Nam in utroque ſyllogiſmo falſum eſt antecedens; ſed in poſteriori verum conſequens, in priori verò falſum. Poſterior pars ex priori parte primæ regulæ patet, nempe, Ex vero non niſi verum colligi poſſe; ex quo ſequitur, Falſum nunquam ex vero, ſed tantùm ex falſo concludi poſſe. Porrò, ex his duabus regulis rectè intellectis facilè poteſt intelligi quomodo ſe habeant ad invicem *neceſſarium*, *impoſſibile*, & *contingens* in ratione conſequentiæ: Nam *neceſſarium* ſe habet ut verum; *impoſſibile*, ut falſum; *contingens*, modò ut verum, modò ut falſum. Quare prætermittimus hîc regulas quæ de illis tradi ſolent, tanquam non neceſſarias; ſed aliàs ſubjungemus. *Coroll.* Tertia 3, igitur eſt, Quicquid ſtat cum antecedente, ſtat cum conſequente; non tamen quicquid ſtat cum conſequente, ſtat cum antecedente: id eſt, Quicquid verum eſſe poteſt cum antecedente, poteſt etiam verum eſſe cum conſequente; non tamen vice verſâ: v. gr. In hac conſequentia, *Hoc eſt homo, Ergò hoc eſt animal*, antecedens eſt, *Hoc eſt homo*, conſequens verò, *Hoc eſt animal:* quia igitur verum eſt dicere, *Hoc eſt homo, & bipes, & implume*, &c. verum quoque erit dicere, *Hoc eſt animal, & bipes, & implume*, &c. At licèt verum ſit dicere, *Hoc eſt animal, & quadrupes*, aut *& plumatum*, non tamen licet dicere, *Hoc eſt homo, & quadrupes*, &c. Quarta, Ex quocunque ſequitur antecedens, ſequitur conſequens; at non è contrà: v. gr. Quia ex eo quòd *Petrus ſit*, ſequitur *hominẽ eſſe*; indè etiam ſequetur, *animal eſſe, corpus eſſe, ſubſtantiam eſſe*, quæ ſunt conſequentia ad *hominem:* ſed licèt ex eo quòd *equus ſit*, neceſſe ſit *animal eſſe*, non tamẽ ſequitur *hominẽ eſſe*, quod eſt antecedens ad *animal*. Quinta, Quicquid ſequitur ex conſequente, ſequitur ex antecedente; ſed non è contrà: v. gr. Quia poſito *animali* ponitur *vivens, corpus, ſubſtantia*, &c. hinc etiam eadem ſequentur poſito *homine:* ſed licèt poſito *homine* ſequatur *rationale, riſibile*, &c. non tamen ſequentur poſito *animali*. Sexta, Quicquid repugnat conſequenti, repugnat antecedenti; non tamen quicquid repugnat antecedenti, repugnat conſequenti: v. gr. Quia repugnat *animali, eſſe lapidem*, ideò idem repugnat *homini*; ſed quamvis repugnet *homini, eſſe brutum*, non idem continuò repugnat *animali*. Cæterùm ex priori parte hujus regulæ colligi poteſt tritum aliud axioma Dialectiorum, In bona conſequentia ex oppoſito contradictorio conſequentis infertur contradictorium antecedentis: ut ſi hæc *Tritum axioma.*

eſt

eſt bona conſequentia, *Socrates eſt lapis, Ergò non eſt ſenſûs particeps*; licebit ità concludere, *Socrates eſt ſenſûs particeps, Ergò non eſt lapis:* item, ſi hæc eſt bona conſequentia, *Omne animal eſt album, Igitur omnis homo eſt albus*; licebit ità concludere, *Aliquis homo non eſt albus, Ergò aliquod animal non eſt album.* Nam ſi ex contradictorio conſequentis non concluderetur contradictorium antecedentis, poſſet utique contradictorium conſequentis ſtare cum antecedente, & ſic aliquid repugnaret conſequenti quod non repugnaret antecedenti; quod eſt contra priorem partem ſupradictæ regulæ.

Secundus Tractatus hujus partis;

De Figuris & Modis ſyllogiſmorum.

Materia ſyllogiſmi in quo poſita:

UT in Propoſitione ità & in Ratiocinatione tum materia cùm forma conſiderari poteſt. Et quidem materiæ rationem habet imprimis res ipſa de qua diſſeritur in ſyllogiſmo; deinde, tres illi præcipui termini qui in omni legitima ratiocinatione reperiuntur, major nempe, minor, & medius; denique, propoſitiones ex quibus per ſe primò & proximè conſtat omnis ſyllogiſmus: De quibus in præcedenti tractatu ſatìs dictum eſt. Formæ verò rationem habet illatio, ſeu formalis conſecutio propoſitionis concluſæ ex præmiſſis. Et quoniam ut legitima ſit ejuſmodi illatio ſeu conſecutio, ſervari debet certa quædam in argumentatione tum figura cùm modus; idcirco non immeritò forma ſyllogiſtica in figura & modo poſita eſſe dicitur. Quare de utroque deinceps in hoc tractatu dicendum eſt, ſimúlque ratione utriuſque, varia ſyllogiſmorum genera tradenda ſunt: & quidem priori diſputatione, de figuris & modis ſyllogiſmorum ſimplicium; poſteriori verò, de figuris & modis ſyllogiſmorum hypotheticorum.

Forma in quo.

Prior Diſputatio;

De Figuris & Modis Syllogiſmorum ſimplicium.

Quæſtio I.

Quid & quotuplex ſit Figura Syllogiſmi.

Quid ſit Figura ſyllogiſtica.

FIgura ſyllogiſtica eſt Extremorum cum medio ad aliquid concludendum apta collocatio. Erit autem apta, ſi in altera ſumtionum ſit majus extremum, in altera minus, in concluſione autem utrumque:

medius

medius verò terminus ſemel jungatur majori extremo, ſemel minori, & nunquam ingrediatur concluſionem. Repete quæ ſuprà diximus de triplici termino ſyllogiſmi. Et quoniam diſpoſitio hæc medii cum extremis tripliciter fieri poteſt, ut aliquid legitimè concludatur; hinc tres figuræ ſyllogiſmorum eſſe dicuntur. Prima, in qua medius terminus alteri extremo ſubjicitur & de altero prædicatur; ut in hoc ſyllogiſmo, *Quotuplex ſit.* 1.

Omne animal eſt ſubſtantia;
Omnis homo eſt animal:
Omnis homo eſt ſubſtantia.

Fundamentum autem ſeu principium dirigens hujus figuræ eſt, quòd Quicquid univerſim affirmatur de aliquo ſubjecto, affirmatur etiam de eo omni quod continetur ſub illo; & quicquid univerſim negatur de aliquo ſubjecto, negatur etiam de eo omni quod continetur ſub ipſo. Secunda, in qua medius terminus de utroque extremo prædicatur; ut in iſto, 2.

Omne animal eſt corpus;
Nullus angelus eſt corpus:
Nullus angelus eſt animal.

Fundamentum autem ſeu principium dirigens hujus figuræ eſt, quòd Ex oppoſito conſequentis ſequitur oppoſitum antecedentis. Tertia, in qua medius terminus utrique extremo ſubjicitur; ut in iſto, 3.

Omne animal eſt corpus;
Aliquod animal eſt rationale:
Aliquod rationale eſt corpus.

Fundamentum autem ſeu principium dirigens hujus figuræ eſt, quòd Quæ ſunt eadem uni tertio tanquam ſubjecto, ſunt eadem inter ſe; & quæ non ſunt eadem uni tertio, non ſunt eadem inter ſe, ſaltem aliquâ ratione.

Quæſtio II.

Quænam ſint proprietates ſeu regulæ ſpeciales ſingularum figurarum.

Duæ ſunt regulæ peculiares primæ figuræ: prior eſt, Ex majore propoſitione particulari nihil vi formæ concludi; poſterior, Ex minore negativa nihil effici: Quæ tamen intelligendæ ſunt in modis directè concludentibus; nam inter modos indirectos argumentandi nonnulli reperiuntur quorum major eſt particularis & minor negativa. *Canones primæ figuræ;*

Duæ quoque ſunt regulæ peculiares ſecundæ figuræ: prior eſt, Ex majore particulari nihil ratione formæ colligi; poſterior, Ex utraq; ſumtione affirmativa nihil colligi. *Secundæ;*

Denique, una hæc tertiæ figuræ peculiaris regula eſt, Ex minore negativa nihil effici. Sed hæc omnia clariùs patebunt, explicatis variis ſingularum figurarum modis. *Tertiæ.*

Quæſtio

Quæstio III.

Quid & quotuplex sit syllogizandi Modus.

Quid sit Modus syllogisticus.

Modus syllogisticus est Sumtionum ad conclusionem colligendam apta secundùm quantitatem & qualitatem complicatio. Ut enim aliqua conclusio legitimè deducatur ex præmissis, non satìs est quòd medius terminus aptè cum extremis disponatur; secundùm quod dicitur syllogismus esse in bona figura: sed præterea requiritur, ut propositiones præmissæ certâ ratione ad quantitatem & qualitatem affectæ sint, (secundùm quod syllogismus dicitur esse in bono modo) ità ut modò earum altera, modò ambæ sint universales; similiter, modò altera, modò ambæ sint affirmantes. Ubi obiter nota,

Quantitas & qualitas propositionum quid.

per *quantitatem* intelligi universalitatem & particularitatem propositionum; per *qualitatem* verò, earundem affirmationem & negationem.

Modi syllogistici XIX

Sunt autem legitimi syllogismorum modi omnino undeviginti: quorum novem primi ad primam figuram pertinent; quatuor sequentes, ad secundam; denique sex reliqui, ad tertiam: Qui omnes his artificiosis vocabulis significantur;

Barbara, Celarent, Darii, Ferio; Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum:
Cesare, Camestres, Festino, Baroco: Darapti,
Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

Quæ omnia sunt trisyllaba, ità ut singulis syllabis referant singulas propositiones ex quibus omnis ratiocinatio constat; (Ubi obiter nota, ad modum *Baralip*, unam syllabam superfluam; sicut ad modum *Frisesom*, duas additas esse metri tantùm perficiendi causâ) ità ut prima syllaba cujusque dictionis significet majorem propositionem; secunda, minorem; tertia, conclusionem. Adverte etiam, vocalem *A* significare propositionem universalem affirmantem; *E*, universalem negantem; *I*, particularem affirmantem; *O*, particularem negantem: quod hoc districho juvandæ memoriæ causâ declaratur,

Asserit A, *negat* E; *verùm generaliter ambæ:*
Asserit I, *negat* O; *sed particulariter ambæ.*

Quæstio IV.

Quinam sint modi primæ figuræ.

Modus directus & indirectus quid.

Modi primæ figuræ alii sunt directi, alii indirecti. Dicitur autem modus concludendi directus, cùm majus extremum de minori concluditur; indirectus verò, cùm è contrà, minus extremum de majore colligitur. Appello autem hîc majus extremum, quod in majore propositione cum medio conjungitur; minus verò, quod in minore cum eodem reperitur. Ut autem rationes legìtimæ consecutionis in quolibet modo quas hîc in medium adducimus faciliùs intelligas, repete quæ suprà monuimus de termino antecedente, consequente, & repugnante, quæst. 3. prioris disp. præcedentis tractatûs.

Quatuor

Quatuor autem ſunt modi directi primæ figuræ, qui quatuor iſtis vocabulis deſignantur; *Barbara, Celarent, Darii, Ferio.* Primus modus eſt, cùm ex utraque ſumtione univerſali affirmante concluſio univerſalis affirmans colligitur; hoc modo, *Modi directi I. figuræ quatuor:*

Bar- *Omne animal eſt ſubſtantia;*
ba- *Omnis homo eſt animal:*
ra. *Omnis homo eſt ſubſtantia.*

Ratio autem cur legitima ſit hujus primi modi conſequentia, eſt, quia *Quicquid convenit univerſaliter conſequenti, convenit quoque univerſaliter antecedenti:* Quia enim *ſubſtantia* convenit univerſaliter *animali*, quod eſt conſequens ad *hominem*; neceſſe eſt ut etiam conveniat univerſaliter *homini*, qui eſt antecedens ad *animal*.

Secundus modus eſt, cùm ex majore univerſali negante & minore univerſali affirmante concluſio univerſalis negans colligitur; hoc modo,

Ce- *Nullum animal eſt lapis;*
la- *Omnis homo eſt animal:*
rent *Nullus homo eſt lapis.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Quicquid repugnat univerſaliter conſequenti, repugnat etiam univerſaliter antecedenti:* Quia enim *lapis* repugnat univerſaliter *animali*, quod eſt conſequens ad *hominem*; repugnat etiam univerſaliter *homini*, qui eſt antecedens ad *animal*.

Tertius modus eſt, cùm ex majore univerſali affirmante & minore particulari affirmante concluſio particularis affirmans colligitur; hoc modo,

Da- *Omnis homo eſt rationalis;*
ri- *Aliquod animal eſt homo:*
i. *Aliquod animal eſt rationale.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Quicquid convenit univerſaliter antecedenti, convenit ſaltem particulariter conſequenti:* Quia enim *rationale* convenit univerſaliter *homini*, qui eſt antecedens ad *animal*; neceſſe eſt ut ſaltem particulariter conveniat *animali*, quod eſt conſequens ad *hominem*.

Quartus modus eſt, cùm ex majore univerſali negante & minore particulari affirmante concluſio particularis negans colligitur; hoc modo,

Fe- *Nullus ſpiritus eſt corpus;*
ri- *Aliqua ſubſtantia eſt ſpiritus:*
o. *Aliqua ſubſtantia non eſt corpus.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Quicquid repugnat univerſaliter antecedenti, repugnat ſaltem particulariter conſequenti:* Quia enim *corpus* repugnat *ſpiritui*, qui eſt antecedens ad *ſubſtantiam*; neceſſe eſt ut ſaltem particulariter repugnet *ſubſtantiæ*, quæ eſt conſequens ad *ſpiritum*.

Quinque verò ſunt modi indirecti ejuſdem figuræ, qui his quinque vocabulis exprimuntur; *Baralp, Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Friſeſom.* *Indirecti quinque.*

Ubi

Ubi nota, quòd cùm modi isti vim omnem illationis seu consequentiæ ferè habeant ex legitima conversione propositionum ex quibus constant modi directi primæ figuræ, nec sint fermè in usu; idcirco non est opus aliam afferre rationem legitimæ consequentiæ in illis modis, quàm in modis directis primæ figuræ.

Primus igitur modus indirectus est, cùm ex utraque sumtione universali affirmante conclusio particularis affirmans colligitur; hoc modo,

Ba- *Omne animal est substantia;*
ra- *Omnis homo est animal:*
lip. *Aliqua substantia est homo.*

Secundus est, cùm ex majore universali negante & minore universali affirmante conclusio universalis negans colligitur; hoc modo,

Ce- *Nullum animal est lapis;*
lan- *Omnis homo est animal:*
tes. *Nullus lapis est homo.*

Tertius est, cùm ex majore universali affirmante & minore particulari affirmante conclusio particularis affirmans colligitur; hoc modo,

Da- *Omnis homo est rationalis;*
bi- *Aliquod animal est homo:*
tis. *Aliquod rationale est animal.*

Quartus est, cùm ex majore universali affirmante & minore universali negante conclusio particularis negans colligitur; hoc modo,

Fap- *Omne animal est corpus;*
es- *Nullum elementum est animal:*
mo. *Aliquod corpus non est elementum.*

Quintus est, cùm ex majore particulari affirmante & minore universali negante conclusio particularis negans colligitur; hoc modo,

Fris- *Aliquod corpus est animal;*
es- *Nullus angelus est corpus:*
om. *Aliquod animal non est angelus.*

Quæstio V.

Quinam sint modi secundæ figuræ.

Modi II. figuræ quatuor.

Quatuor sunt argumentandi modi in secunda figura, qui tantùm utiles sunt ad colligendas conclusiones negativas, exprimuntúrque his vocabulis artificiosis; *Cesare, Camestres, Festino, Baroco.*

Primus est, cùm ex majore universali negante & minore universali affirmante conclusio universalis negans colligitur; hoc modo,

Ces- *Nullus lapis est animal;*
a- *Omnis homo est animal:*
re. *Nullus homo est lapis.*

Ratio hujus consequentiæ est, quia *Quod repugnat universaliter consequenti, repugnat universaliter antecedenti:* Quia enim *lapis* repugnat universaliter *animali*, quod est consequens ad *hominem*; repugnat

gnat etiam univerſaliter *homini*, qui eſt antecedens ad *animal*.

Secundus eſt, cùm ex majore univerſali affirmante & minore univerſali negante concluſio univerſalis negans colligitur; hoc modo,

Cam- *Omnis homo eſt animal;*
es- *Nullus lapis eſt animal:*
tres. *Nullus lapis eſt homo.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Cui repugnat univerſaliter conſequens, eidem repugnat univerſaliter antecedens:* Quia enim *animal*, quod eſt conſequens ad *hominem*, repugnat univerſaliter *lapidi*; eidem repugnat univerſaliter *homo*, qui eſt antecedens ad *animal*.

Tertius eſt, cùm ex majore univerſali negante & minore particulari affirmante concluſio particularis negans colligitur; hoc modo,

Feſ- *Nullus lapis eſt animal;*
ti- *Aliquod corpus eſt animal:*
no. *Aliquod corpus non eſt lapis.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Quod repugnat univerſaliter antecedenti, repugnat particulariter conſequenti:* Quia enim *lapis* repugnat univerſaliter *animali*, quod eſt antecedens ad *corpus*; hinc fit ut particulariter repugnet *corpori*, quod eſt conſequens ad *animal*.

Quartus eſt, cùm ex majore univerſali affirmante & minore particulari negante concluſio particularis negans colligitur; hoc modo,

Ba- *Omnis homo eſt animal;*
ro- *Aliqua ſubſtantia non eſt animal:*
co. *Aliqua ſubſtantia non eſt homo.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Cui particulariter repugnat conſequens, particulariter etiam repugnat antecedens:* Sic quia *alicui ſubſtantiæ* repugnat *animal*, quod eſt conſequens ad *hominem*; eidem repugnat *homo*, qui eſt antecedens ad *animal*.

Quæſtio VI.

Quinam ſint modi tertiæ figuræ.

SEx omnino ſunt argumentandi modi in tertia figura, qui omnes tantùm utiles ſunt ad eliciendam concluſionem particularem, exprimuntúrque iſtis ſex vocabulis artificioſis; *Darapti, Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.*

Primus igitur eſt, cùm ex utraque ſumtione univerſali affirmante concluſio particularis affirmans colligitur; hoc modo,

Da- *Omne animal ſentit;*
rap- *Omne animal eſt corpus:*
ti. *Aliquod corpus ſentit.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Quod convenit univerſaliter antecedenti, convenit particulariter conſequenti:* Ut quia *ſentire* convenit univerſaliter *animali*, quod eſt antecedens ad *corpus*; convenit particulariter *corpori*, quod eſt conſequens ad *animal*.

Secundus eſt, cùm ex majore univerſali negante & minore univerſali affirmante concluſio particularis negans colligitur; hoc modo,

Fe-

Fe- *Nullum animal eſt lapis;*
lap- *Omne animal eſt corpus:*
ton. *Aliquod corpus non eſt lapis.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia nempe *Quod repugnat univerſaliter antecedenti, repugnat particulariter conſequenti:* Quia enim *lapis* univerſaliter repugnat *animali*, quod eſt antecedens ad *corpus*; repugnat etiam particulariter *corpori*, quod eſt conſequens ad *animal*.

Tertius eſt, cùm ex majore particulari affirmante & minore univerſali affirmante concluſio particularis affirmans colligitur; hoc modo,

Dis- *Aliquod animal eſt homo;*
am- *Omne animal eſt ſubſtantia:*
is. *Aliqua ſubſtantia eſt homo.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Quod convenit particulariter antecedenti, convenit etiam particulariter conſequenti:* Ut quia *homo* convenit particulariter *animali*, quod eſt antecedens ad *ſubſtantiam*; convenit etiam particulariter *ſubſtantiæ*, quæ eſt conſequens ad *animal*.

Quartus modus eſt, cùm ex majore univerſali affirmante & minore particulari affirmante concluſio particularis affirmans colligitur; hoc modo,

Da- *Omnis homo eſt animal;*
tiſ- *Aliquis homo eſt ſubſtantia:*
i. *Aliqua ſubſtantia eſt animal.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Quod convenit univerſaliter antecedenti, convenit etiam particulariter conſequenti:* Quia enim *animal* convenit univerſaliter *homini*, qui eſt antecedens ad *ſubſtantiam*; convenit etiam particulariter *ſubſtantiæ*, quæ eſt conſequens ad *hominem*.

Quintus eſt, cùm ex majore particulari negante & minore univerſali affirmante concluſio particularis negans colligitur; hoc modo,

Bo- *Aliquod corpus non eſt animal;*
car- *Omne corpus eſt ſubſtantia:*
do. *Aliqua ſubſtantia non eſt animal.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Quod repugnat particulariter antecedenti, repugnat etiam particulariter conſequenti:* Ut quoniam *animal* repugnat particulariter *corpori*, quod eſt antecedens ad *ſubſtantiam*; repugnat etiam particulariter *ſubſtantiæ* quæ eſt conſequens ad *corpus*.

Sextus eſt, cùm ex majore univerſali negante & minore particulari affirmante concluſio particularis negans colligitur; hoc modo,

Fe- *Nullum animal eſt lapis;*
riſ- *Aliquod animal eſt corpus:*
on. *Aliquod corpus non eſt lapis.*

Ratio hujus conſequentiæ eſt, quia *Quod repugnat univerſaliter antecedenti, repugnat particulariter conſequenti:* Sic quia *lapis* repugnat univer-

universaliter *animali*, quod est antecedens ad *corpus*; repugnat particulariter *corpori*, quod est consequens ad *animal*.

Hos autem omnes trium figurarum modos legitimos esse, ex eo constat, quòd in iis nunquam dari potest antecedens verum quin consequens vi antecedentis verum esse deprehendatur. Quòd si detur aliquis argumentandi modus in quo ex antecedente vero sequatur aliquid falsum, non erit legitimus. *Supradictos modos esse legitimos, ostenditur.*

Porrò, non tantùm indirecti illi primæ figuræ, sed etiam alii reliquarum figurarum modi, licèt legitimi sint & necessarii, nihilominus tamen comparatione quatuor directorum primæ figuræ dicuntur imperfecti; ideóque ad illos quatuor certo quodam artificio reduci possunt, quia vis & ratio consequentiæ in illis obscurior est & minùs perfecta. Cui quidem artificio inserviunt nonnullæ literæ consonantes; nempe quatuor istæ, *S*, *P*, *M*, *C*: quarum una vel plures in propriis singulorum modorum qui non sunt directi primæ figuræ, vocabulis reperiuntur. Indicant enim an & quomodo convertendæ aut transponendæ sint propositiones quibus correspondent, ut modi illi ad modos directos primæ figuræ reducantur. Sic enim literà *S* significat propositionem cui respondet convertendam esse *simpliciter*, ità ut subjectum propositionis fiat prædicatum, & è contrà, absque alia mutatione. *P* verò significat propositionem cui respondet convertendam esse *per accidens*, i. e. ità convertendam esse mutando subjectum in prædicatum, ut simul mutetur quantitas propositionis, ità ut ex universali fiat particularis, vel è contrà. *M* significat *mutandam*, hoc est, transponendam esse propositionem, ità ut major fiat minor, & è contrà. *C* tandem significat modum in quo reperitur, non per conversionem, sed tantùm ductu ad incommodum reduci posse ad modum directum primæ figuræ: quod fit, cùm quis admittendo præmissas negat conclusionem; tunc enim assumitur contradictoria dictæ conclusionis, aut ipsius contradictoriæ subalterna vel conversa, & ex ipsa simul cum una præmissarum concessarum alterius præmissæ contradictoria, aut ipsius contradictoriæ subalterna vel conversa, infertur in aliquo modo directo primæ figuræ: Et quidem hoc tantùm modo reduci possunt *Baroco*, & *Bocardo*: quo etiam modo reduci possunt alii modi imperfecti, qui per conversionem quoq; reduci possunt ad modos directos primæ figuræ. Harum autem quatuor literarum significatio hoc disticho declaratur; *Reduci possunt modi imperfecti ad perfectos.*

Simpliciter verti vult S; P *verò, per acci.*
M *vult transponi*; C, *per impossibile duci.*

Ex quibus intelligis, omnia illa vocabula quibus singuli argumentandi modi exprimuntur, non nisi summo artificio excogitata fuisse. Verùm quia ista reductio modorum imperfectorum ad perfectos primæ figuræ vix in usu est, superfluum videretur in ea explicanda diutius immorari.

Posterior Disputatio hujus Tractatûs;

De figuris & modis syllogismorum Hypotheticorum.

Quæstio I.

Quænam sit argumentandi ratio in syllogismis hypotheticis conditionalibus.

Quid sit Simplex syllogismus;

Quid Hypotheticus, &

Quotuplex.

PRæter supradictos omnes argumentandi modos, qui simplicibus syllogismis competunt, alii sunt hypotheticorum seu conjunctorum syllogismorum proprii: Quos ut intelligas, priùs notandum est, Simplicem dici syllogismum, qui ex simplicibus propositionibus constat, quales sunt ii quos hactenus in medium protulimus: Hypotheticum verò seu conjunctum, qui vel ex utraque vel altera saltem propositione conjuncta constat. Et quoniam ejusmodi syllogismi major propositio triplex esse potest, nempe conditionalis, copulativa, & disjunctiva; hinc triplex est syllogismus hypotheticus seu conjunctus, nempe Conditionalis, Copulativus, Disjunctivus.

Conditionalium syllogismorum figura duplex.

Conditionalium duplex figura esse potest. Prior est, cùm in simplici propositione minore seu minùs principali ponitur antecedens majoris seu principalioris propositionis, ut ponatur in conclusione consequens ejusdem; ut in hoc syllogismo,

Si sol lucet, dies est;
Sed sol lucet:
Ergò dies est.

Posterior figura est, cùm tollitur consequens ejusdem majoris propositionis ut tollatur antecedens; ut in hoc syllogismo,

Si sol lucet, dies est;
Sed non est dies:
Ergò sol non lucet.

Sunt autem utriusque figuræ modi quatuor: Aut enim utraque pars majoris propositionis conjunctæ, h. e. tam antecedens quàm consequens, affirmat; ut patet in duobus exemplis utriusque figuræ jam allatis: Aut utraque negat; ut in hoc syllogismo prioris figuræ,

Si sol non lucet, non est dies;
Sed sol non lucet:
Ergò non est dies,

& in hoc posterioris figuræ,

Si

Si sol non lucet, non est dies;
Sed dies est:
Ergò sol lucet:

Vel prior pars (nempe antecedens) affirmat & posterior (nempe consequens) negat; ut in hoc syllogismo prioris figuræ,

Si sol lucet, non est nox;
Sed sol lucet:
Ergò non est nox,

& in hoc posterioris figuræ,

Si sol lucet, non est nox;
Sed est nox:
Ergò sol non lucet:

Vel denique antecedens negat & consequens affirmat; ut in hoc syllogismo prioris figuræ,

Si sol non lucet, nox est;
At sol non lucet:
Ergò nox est,

& in isto posterioris figuræ,

Si sol non lucet, nox est;
At non est nox:
Ergò sol lucet.

Quæstio II.

Quæ sit argumentandi ratio in syllogismis hypotheticis, tum copulativis tum disjunctivis.

Quod spectat ad syllogismos copulativos: Si affirmativi sint, non nisi per modum enthymematum concludunt; posità enim propositione copulativâ, statim altera pars ejusdem propositionis colligitur, sic, *Copulativi affirmativi.*

Petrus est bonus, & philosophus:
Ergò est bonus: vel, *Ergò est philosophus.*

Si autem negativi sint (quod accidit cùm major propositio copulativa est negativa, cujusmodi est hæc, *Non & dies est & nox est*) tribus modis fieri poterunt: Aut enim utraque pars copulativæ propositionis affirmat; ut in hoc syllogismo, *Copulativorum negantium tres modi.*

Non & dies est, & nox est;
Est autem dies: vel *Est autem nox:*
Non igitur nox est: vel *Non igitur dies est:*

Aut utraque pars negat; ut in hoc syllogismo,

Non & Socrates non dormit, & non vigilat;
Non dormit autem: vel *At non vigilat:*
Ergò vigilat: vel *Ergò dormit:*

Aut altera pars affirmat, altera negat; ut in hoc syllogismo,

Non & Socrates deambulat, & non movetur;
Sed deambulat; vel *Non movetur autem:*
Ergò movetur: vel *Ergò non deambulat.*

Disjunctivorum affirmantium duplex figura: & utriusque figuræ tres modi.

Quòd verò ſpectat ad disjunctivos ſyllogiſmos affirmativos (nam negativos, in quibus nempe disjunctiva particula negatur, ut minùs uſurpatos prætermittimus) duplex eſt illorum figura: prior ponit alteram partem ut alteram tollat; poſterior tollit alteram partem ut alteram ponat. Utriuſque tres ſunt modi: nam aut utraque pars disjunctivæ propoſitionis affirmat, aut utraque pars negat, aut altera pars affirmat altera verò negat. Exempla modorum prioris figuræ ſunt hæc:

Exemplum primi modi;

Aut dies eſt, aut nox eſt;
Eſt autem dies: } vel, { *Eſt autem nox:*
Ergò nox non eſt. } vel, { *Ergò non eſt dies.*

Exemplum ſecundi;

Aut dies non eſt, aut nox non eſt;
Sed dies non eſt: } vel, { *Sed nox non eſt:*
Ergò nox eſt. } vel, { *Ergò dies eſt.*

Exemplum tertii;

Aut dies eſt, aut ſol non lucet;
Sed dies eſt: } vel, { *Sed ſol non lucet:*
Ergò ſol lucet. } vel, { *Ergò dies non eſt.*

Modorum poſterioris figuræ exempla ſequuntur.

Exemplum primi modi;

Aut dies eſt, aut nox eſt;
Sed non eſt dies: } vel, { *Sed nox non eſt:*
Ergò nox eſt. } vel, { *Ergò dies eſt.*

Exemplum ſecundi;

Aut dies non eſt, aut nox non eſt;
Sed dies eſt: } vel, { *Sed nox eſt:*
Ergò non eſt nox. } vel, { *Ergò non dies eſt.*

Exemplum tertii;

Aut dies eſt, aut ſol non lucet;
Sed non eſt dies: } vel, { *Sed ſol lucet:*
Ergò ſol non lucet. } vel, { *Ergò dies eſt.*

Nota; Ubi nota, partes illas disjunctivæ propoſitionis debere eſſe repugnantes, ità ut unâ poſitâ altera tollatur, & unâ ſublatâ altera ponatur; alioqui modi illi non ſemper eſſent legitimi. Sed hæc ſatis de figuris & modis tum ſimplicium cùm hypotheticorum ſyllogiſmorum.

Tertius

Tertius Tractatus hujus partis;

De tribus præcipuis ſyllogiſmi ſpeciebus.

Syllogiſmus ratione materiæ triplex

QUoniam materia ſyllogiſmi, ſeu res de qua diſſeritur, aut neceſſaria eſt, aut probabilis, aut falſa; adeóque propoſitiones quæ de illa materia fiunt, & ex quibus proximè conſtat ſyllogiſmus, aut neceſſariæ ſunt, aut probabiles, aut captioſæ ſeu falſæ: hinc ſyllogiſmus ratione materiæ triplex in genere dicitur; nempe Demonſtrativus ſeu neceſſarius, Topicus ſeu probabilis, & Sophiſticus ſeu fallax & captioſus, ad quem Pſeudographum pertinere arbitramur: Ac primus quidem gignit ſcientiam; ſecundus verò, opinionem; tertius denique, errorem ſeu deceptionem. Itaque tres erunt hujus poſtremi tractatûs diſputationes: Prima erit de ſyllogiſmo Demonſtrativo ſeu neceſſario; ſecunda, de ſyllogiſmo Topico ſeu probabili; tertia denique, de ſyllogiſmo Sophiſtico ſeu fallaci.

Tres hujus poſtremi tractatûs diſputationes.

Prior Diſputatio hujus Tractatûs;

De ſyllogiſmo Demonſtrativo.

Quæſtio I.

Quid & quotuplex ſit Demonſtratio.

Demonſtrationis definitio duplex:

DEmonſtrativus ſyllogiſmus Græcè ἀπόδειξις, Latinè Demonſtratio dicitur: Cujus duplex definitio ab Ariſtotele tradita eſt 1. Poſt. cap. 2. Altera ex fine petitur, ut demonſtratio dicatur *Syllogiſmus* ſeu ratiocinatio *gignens ſcientiam*, i. e. certam & indubitatam rei concluſæ notitiam: Altera petitur ex ejuſdem principiis, ut demonſtratio dicatur Ratiocinatio conſtans *ex omnino veris, neceſſariis, primis ſeu immediatis, & prioribus ac notioribus, cauſiſque concluſionis*, i.e. Cujus ſumtiones ſunt omnino veræ, neceſſariæ, &c.

1,

2,

Demonſtratio in genere duplex:

Eſt autē demonſtratio in genere duplex, autore Ariſtotele 1. Poſt. cap. 10. Altera dicitur Demonſtratio *quia*, ſeu *quòd ſit*, Græcè ἀπόδειξις ὅτι, quâ oſtenditur ſimpliciter rem ità eſſe: Altera, Demonſtratio *propter quid*, Græcè ἀπόδειξις διότι, quâ oſtenditur propter quid ità ſit. Demonſtratio Quòd ſit, aſſumit pro argumento effectum aut cauſam remotam: effectum quidem; ut ſi demonſtres Lunam deficere, Eò quòd cùm plena ſit nullam tamen facit umbram: cauſam verò remotam; ut ſi demonſtres Lunam deficere, Quia ſol opponitur illi per diametrum mundi: At verò demonſtratio Propter quid, aſſumit pro medio ſeu argumento cauſam rei proximam: ut ſi oſtendas Lunam deficere, Quia terra interpoſita eſt inter ipſam & ſolem;

1. *Quia, ſeu Quòd ſit;*

2. *Propter quid.*

Medium prioris.

Medium poſterioris.

aut hominem esse disciplinæ capacem, Quia est rationis particeps. Ex quo intelligis, prius genus demonstrationis fieri posse tum à priori, idque impropriè, cùm nempe fit per causam remotam; tum à posteriori, cùm nempe fit per effectum: posterius verò genus fieri tantùm à priori, & quidem propriè, cùm non tantùm per causam, sed per veram & proximam, fiat. Unde nascitur illud discrimen inter utrumque genus demonstrationis; quòd prius illud certam quidem & indubitatam rei notitiam, non tamen scientiam nisi impropriam, at verò posterius scientiam propriè dictam pariat: *Scire* enim propriè est, effectum per causam propriam seu proximam cognoscere. Unde Aristoteles docet loco citato, aliud esse *scire quia*, aliud verò *scire propter quid*; eò quòd *scire quia* nihil aliud sit quàm scire quòd res sit, i. e. quòd vera sit, sive per causam impropriam sive etiam per effectum (seu à posteriori) id cognoscatur; at verò *scire propter quid* sit scire rem per causam, eámque propriam & proximam. Cæterùm licèt demonstratio propter quid, sit legitima & propriè dicta; non tamen omnis censetur potissima, sed ea tantùm quæ ex causa prima seu immediata ac indemonstrabili procedit, quæ proprietatem de subjecto demonstrat per accuratam ejusdem subjecti definitionem; ut si demonstres Hominem esse disciplinæ capacem, Quia est rationis particeps. Sunt autem rarissimæ ejusmodi demonstrationes, quia accuratæ rerum definitiones ut plurimùm nos latent.

Discrimen utriusque.

Scire quia.

Scire propter quid.

Demonstratio potissima quanam sit.

Alia divisio Demonstrationis.

Demonstratio a priori duplex.

Alia subdivisio.

Porrò, Demonstratio potest etiam hoc modo dividi; ut alia dicatur *à priori*, quæ rem demonstrat per causam; alia verò *à posteriori*, quæ rem demonstrat per effectum. Est rursus demonstratio à priori duplex: altera propria, quæ per veram & proximam causam rem demonstrat; altera impropria, quæ per causam remotam minùs propriam aliquid probat. Denique, demonstratio à priori propria, duplex: altera communis & ordinaria, quæ rem demonstrat per veram causam; altera specialis & potissima, quæ rem, *i.* e. proprietatem, de subjecto demonstrat per veram causam, eámq; primam & immediatam, seu indemonstrabilem, cujusmodi est definitio subjecti accurata.

Quæstio II.

Quid sint Prænotiones & Præcognita in demonstratione.

Prænotio quid; Quotuplex.

PRænotio, Græcè προλαμψις, in genere est Antecepta quædam animo circa rem pleniùs cognoscendam notitia. Est autem ea in demonstratione primùm triplex, nempe Præparans, Dirigens, & Efficiens. Prima, est cognitio sensuum, quæ omnem notitiam intellectivam antecedit. Dirigens est notitia intellectiva extremorum quæ in proposita quæstione simúlque in demonstranda conclusione continentur. Denique, efficiens est notitia intellectiva præmissarum propositionum ex quibus conclusio est deducenda. Est autem dirigens prænotio duplex; nempe, An sit res, & Quid sit. Per illud, *An sit res*, intelligitur an vera sit, seu an verè exsistat, aut saltem possit realiter exsistere; per *Quid sit* autem intelligitur saltem quid res significet. Et quidem hæ dicuntur prænotiones.

1. Præparans.

2. Dirigens.

3. Efficiens.

Dirigens duplex:

An sit;

Quid sit.

Præ-

Præcognita autem dicuntur ea quorum ſunt prænotiones, ſeu de quibus conſtare debet an ſint vel quid ſint antequam de iis fiat demonſtratio. Sunt autem tria præcognitorum genera in demonſtratione: nempe, Subjectum concluſionis ſeu propoſitionis demonſtrandæ; deinde, attributum ejuſdem propoſitionis; denique, Principia ſeu præmiſſæ ex quibus ejuſmodi propoſitio deducenda eſt: De quorum prænotionibus ſigillatim quid tenendum ſit, his tribus concluſionibus determinatur. *Præcognita qua, & quot ſint.* *De eorum prænotionibus concluſiones tres:*

Prima concluſio; De ſubjecto propoſitionis demonſtrandæ præcognoſcendum eſt An ſit & Quid ſit. Per illam autem prænotionem An ſit, intelligitur an ſit ens verum & reale quod exiſtat aut exiſtere poſſit; per hanc verò poſteriorem Quid ſit, intelligitur tum *quid Rei*, i. e. quæ ſit ratio ſeu definitio rei, tum *quid Nominis*, i. e. quæ ſit nominis ſignificatio. Et quidem in potiſſima demonſtratione, in qua medium eſt definitio ſubjecti, requiritur prænotio Quid rei; in aliis verò neceſſaria eſt duntaxat prænotio Quid nominis. 1.

Secunda concluſio; De attributo propoſitionis demonſtrandæ unum duntaxat præcognoſcendum eſt, nempe Quid ſit, i. e. quid ſignificet, & quæ ſit ejus definitio, in ea potiſſima demonſtratione in qua medium eſt definitio attributi; in aliis verò, ſaltem quid ſignificet: Non eſt autem neceſſaria prænotio An ſit; hoc enim ipſum demonſtratur: cùm autem aliquid ſubjecto *ineſſe* oſtenditur, ſimul illud *eſſe* comprobatur. 2.

Tertia concluſio; De principiis demonſtrationis præcognoſcendum eſt An ſint, i. e. an vera ſint & neceſſaria, cùm ab illorum conſtanti veritate pendeat concluſionis demonſtrandæ neceſſitas. Et quoniam is qui novit quid ſint ſeu quid ſignificent termini ex quibus conſtant principia ſeu ſumtiones demonſtrationis, ſatìs intelligit quid ſint ſeu quid ſignificent ipſa principia, ideo hæc prænotio de Principiis non affertur ab Ariſtotele, quia non tam principiorum quàm terminorum eſt propria. 3.

Quæſtio III.

Qualia eſſe debeant legitimæ demonſtrationis principia.

PEr *principia demonſtrationis* intelliguntur hìc ſumtiones ſeu præmiſſæ propoſitiones ex quibus concluſio neceſſaria deducitur. Horum igitur principiorum varias conditiones variis locis deſcribit Ariſtoteles. Et licèt omnes illæ ad omnem demonſtrationem non ſint neceſſariæ, quia tamen ſaltem ad accuratiſſimam ſeu potiſſimam demonſtrationem omnes illæ deſiderantur, ideo illas omnes ſigillatim eo ordine quo illas tradidit Ariſtoteles, explicabimus. Sunt autem ad ſummum illæ octo, quæ ex 1. Poſt. cap. 2, 6, 7, 8. colliguntur; nempe, principia eſſe debere Vera, Immediata, Notiora, Priora, Cauſas concluſionis, Neceſſaria, Propria, & Sempiterna. Primùm igitur, debent eſſe *vera*, i. e. tum ex veris conſtare, tum rerum veritati eſſe conformia; alioqui non poſſet abſolutè ex iis vera concluſio deduci, *Octo conditiones principiorum potiſſimæ demonſtrationis: 1. ut ſint vera;*

deduci, ſed tantùm ratione formalis conſecutionis, & ex hypotheſi quòd tales præmiſſæ concedantur. Secundò, debent eſſe *immediata*, i. e. carere debent medio, ſeu eſſe *indemonſtrabilia*, ità ut non poſſint in ea ſcientia ad quam pertinent à priori demonſtrari: Et quidem hæc conditio non in omni ſed in potiſſima duntaxat demonſtratione requiritur. Tertiò, debent eſſe *notiora*, i. e. manifeſtiora, *ipſâ concluſione*, non tantùm quoad nos, ſed etiam ſecundùm rei naturam. Dupliciter enim aliquid altero notius eſſe dicitur, naturâ nempe, vel nobis: Ariſtoteles autem vult ejuſmodi principia naturâ ſimul & nobis eſſe notiora, cujuſmodi pauca ſunt præter generalia quædam axiomata, & prima in unoquoque genere ſcientiæ principia. Ratio hujus conditionis eſt, quòd cùm concluſio nota fieri debeat per ipſa principia, certè ipſa principia debent eſſe notiora. Nam (inquit Ariſtoteles) *propter quod unumquodque tale, & illud magis tale eſt.* Dicuntur autem principia eſſe notiora concluſione, non quòd propriè ſint veriora, ſed quia ſunt evidentiora, id eſt, veritatem habent magis perſpectam: proindéque certiora ſunt, ac illis firmiùs aſſentitur intellectus; non quòd minus formidinis in his habeat intellectus quàm in aliis de quorum veritate ipſi conſtat (in iis enim omnibus omni caret formidine erroris) ſed quia pertinaciùs ſeu conſtantiùs adhæret iis quæ notiora ſeu evidentiora ſunt. Quartò, debent eſſe *priora*; id eſt, priùs naturâ eſſe ac intelligi debent quàm concluſio: Nec immeritò: Unumquodque enim naturâ prius eſt eo quod ab ipſo dependet: atqui ex principiis dependet conclusionis veritas. Quintò, debent eſſe *cauſæ concluſionis*. Cùm autem cauſa ejuſmodi duplex dici poſſit: altera Realis, quæ veram rationem & vim continet cur attributum propoſitionis demonſtrandæ inſit ſubjecto; quo modo ratio dicitur cauſa admirationis in homine, ut ſi probes Hominem eſſe rationalem, Quia eſt admirationis capax: altera verò Cognitionis, quæ eatenus tantùm cauſa concluſionis dicitur, quatenus nos in illius cognitionem inducit; cujuſmodi ſunt indicia quædam & ſigna quæ latentes rerum cauſas manifeſtant: Ariſtoteles vult principia potiſſimæ demonſtrationis eſſe cauſas concluſionis priori modo, non poſteriori. Sextò, debent eſſe *neceſſaria*; ità ut in illis ſubjectum tale attributum naturâ ſuâ ſibi poſtulet, & è contrà attributum tale ſubjectum. In hoc enim Scientia, quæ demonſtratione gignitur, differt ab Opinione, quòd hæc ex probabilibus, illa verò ex neceſſariis conſtet. Ut autem propoſitio aliqua ſit hoc modo quo intelligit Ariſtoteles (i. e. perfectè) neceſſaria, debet eſſe κατὰ παντὸς, καθ' αὐτὸ, καὶ καθόλου πρῶτον, i. e. *de omni, per ſe, & univerſim primò*; ità ut attributum talis propoſitionis dicatur de ſubjecto ejuſdem generaliter, per ſe, & univerſim primò. *Dici* autem *de omni* nihil aliud eſt quàm dici de omni parte, ſeu de omnibus inferioribus ſubjectis, & quidem ſemper: quo modo *animal rationale* dicitur de *homine*. *Dici per ſe* hoc loco, eſt de eo dici cum quo eſt naturæ quædam neceſſitudo: quo modo eſſentialia omnia, & propria ſecundo aut quarto modo prædicantur; ut *animal rationale*, *ſenſibile* aut

2. *Ut ſint immediata;*

3. *Ut ſint notiora; Unum altero notius dicitur dupliciter.*

Quomodo principia dicantur notiora concluſione.

4. *Ut ſint priora;*

5. *Ut ſint cauſæ concluſionis; Cauſa concluſionis duplex.*

6. *Ut ſint neceſſaria;*

Quid ſit dici de omni.

Quid ſit dici per ſe.

aut *riſibile* de *homine*. Denique, *dici univerſim primò*, eſt alteri quatenus tale eſt, primò & immediatè competere: quo modo *animal rationale*, *riſibile*, aut *diſciplinæ capax*, *homini* competit; hæc enim Homini quatenus homo eſt, competunt: At verò *eſſe ſenſibile* licèt de omni homine ac per ſe dicatur, non tamen univerſim primò: neque enim primò Homini quatenus homo eſt convenit, ſed Animali; deinde Homini quatenus eſt animal. Cæterùm hæc poſtrema conditio non requiritur ut propoſitio abſolutè ſit neceſſaria (ad hoc enim ſatis eſt, quòd ſit de omni, ac per ſe) ſed tantùm requiritur in potiſſima demonſtratione. Septimò, debent eſſe *propria*. Cùm autem *proprium* duobus modis dicatur; primò, quod non eſt commune; ſecundò, quod non eſt alienum: principia legitimæ ac potiſſimæ demonſtrationis debent eſſe utroque modo propria; ità ut nec communia ſint aliis ſcientiis, nec aliena, ſeu ad alias ſcientias propriè pertinentia, ſed ejus duntaxat ſcientiæ propria in qua uſurpantur: Quæ conditio non in quovis genere demonſtrationis neceſſariò ſervanda eſt. Octavò, debent eſſe *ſempiterna*, h. e. perpetuæ veritatis. Iſta autem complexæ veritatis perpetuitas in propoſitionibus oritur ex neceſſaria connexione attributi cum ſubjecto, licèt non ſit neceſſaria attributi aut ſubjecti exiſtentia: v. g. Sempiterna eſt veritas hujus propoſitionis, *Homo eſt animal*, quia neceſſaria eſt connexio *animalis* cum *homine*, licèt neceſſe non ſit hominem vel animal exiſtere: unde ſublatis è medio homine & animali, remaneret ſemper conſtans prædictæ propoſitionis veritas, quia ſemper remaneret neceſſaria connexio utriuſque termini. Et quidem conditio hæc neceſſariò requiritur in principiis cujuſvis demonſtrationis.

Quid ſit dici univerſim primò.

7. Ut ſint propria;

8. Ut ſint ſempiterna.

Quæſtio IV.

De præcipuo demonſtrationis effectu, nempe Scientiâ.

ETſi nonnunquam Scientia appellatur omnis certa ac evidens notitia, quæ non tantùm per demonſtrationem ſed etiam per diviſionem aut definitionem comparari poteſt, ſive illa ſit habitualis ſive actualis; nos tamen hìc de ſcientia in duplici, eâque præcipuâ acceptione differimus: Primùm quidem in præſenti quæſtione de ſcientia, quatenus eſt ſimplex eáque habitualis quædam notitia legitimâ demonſtratione parta: ſecundo, in ſeq. qu. de ſcientia, quatenus vulgò accipitur pro multiplici eâque habituali notitiâ plurimarum rerum quæ ad unum commune ſubjectum pertinent, tanquam principia, partes, & proprietates; quo modo Phyſiologiam unicam eſſe ſcientiam dicimus, item Dialecticam, Moralem, &c.

Acceptio ſcientiæ duplex:

1,

2.

Quod igitur ſpectat ad Scientiam priori modo ſumtam; Primò quæritur Quid ſit. Definiri ſolet, Habitus mentis verus, certus, evidens rei neceſſariæ per propriam cauſam. Dicitur *habitus*, ut diſtinguatur ab actuali ſcientia; habitus *mentis*, ut diſtinguatur ab habitibus voluntatis; *verus*, ut diſtinguatur ab Errore, qui eſt habitus mentis falſus; *certus*, ut diſtinguatur ab Opinione, qui eſt habitus mentis

De Scientia in priori acceptione. I. Difficultas, Quid ſit.

deduci, ſed tantùm ratione formalis conſecutionis, & ex hypotheſi quòd tales præmiſſæ concedantur. Secundò, debent eſſe *immediata*, i. e. carere debent medio, ſeu eſſe *indemonſtrabilia*, ità ut non poſſint in ea ſcientia ad quam pertinent à priori demonſtrari: Et quidem hæc conditio non in omni ſed in potiſſima duntaxat demonſtratione requiritur. Tertiò, debent eſſe *notiora*, i. e. manifeſtiora, *ipſâ concluſione*, non tantùm quoad nos, ſed etiam ſecundùm rei naturam. Dupliciter enim aliquid altero notius eſſe dicitur, naturâ nempe, vel nobis: Ariſtoteles autem vult ejuſmodi principia naturâ ſimul & nobis eſſe notiora, cujuſmodi pauca ſunt præter generalia quædam axiomata, & prima in unoquoque genere ſcientiæ principia. Ratio hujus conditionis eſt, quòd cùm concluſio nota fieri debeat per ipſa principia, certè ipſa principia debent eſſe notiora. Nam (inquit Ariſtoteles) *propter quod unumquodque tale, & illud magis tale eſt.* Dicuntur autem principia eſſe notiora concluſione, non quòd propriè ſint veriora, ſed quia ſunt evidentiora, id eſt, veritatem habent magis perſpectam: proindéque certiora ſunt, ac illis firmiùs aſſentitur intellectus; non quòd minus formidinis in his habeat intellectus quàm in aliis de quorum veritate ipſi conſtat (in iis enim omnibus omni caret formidine erroris) ſed quia pertinaciùs ſeu conſtantiùs adhæret iis quæ notiora ſeu evidentiora ſunt. Quartò, debent eſſe *priora*; id eſt, priùs naturâ eſſe ac intelligi debent quàm concluſio: Nec immeritò: Unumquodque enim naturâ prius eſt eo quod ab ipſo dependet: atqui ex principiis dependet concluſionis veritas. Quintò, debent eſſe *cauſæ concluſionis*. Cùm autem cauſa ejuſmodi duplex dici poſſit: altera Realis, quæ veram rationem & vim continet cur attributum propoſitionis demonſtrandæ inſit ſubjecto; quo modo ratio dicitur cauſa admirationis in homine, ut ſi probes Hominem eſſe rationalem, Quia eſt admirationis capax: altera verò Cognitionis, quæ eatenus tantùm cauſa concluſionis dicitur, quatenus nos in illius cognitionem inducit; cujuſmodi ſunt indicia quædam & ſigna quæ latentes rerum cauſas manifeſtant: Ariſtoteles vult principia potiſſimæ demonſtrationis eſſe cauſas concluſionis priori modo, non poſteriori. Sextò, debent eſſe *neceſſaria*; ità ut in illis ſubjectum tale attributum naturâ ſuâ ſibi poſtulet, & è contrà attributum tale ſubjectum. In hoc enim Scientia, quæ demonſtratione gignitur, differt ab Opinione, quòd hæc ex probabilibus, illa verò ex neceſſariis conſtet. Ut autem propoſitio aliqua ſit hoc modo quo intelligit Ariſtoteles (i. e. perfectè) neceſſaria, debet eſſe κατὰ παντὸς, καθ' αὐτὸ, καὶ καθόλου πρῶτον, i. e. *de omni, per ſe, & univerſim primò*; ità ut attributum talis propoſitionis dicatur de ſubjecto ejuſdem generaliter, per ſe, & univerſim primò. *Dici* autem *de omni* nihil aliud eſt quàm dici de omni parte, ſeu de omnibus inferioribus ſubjectis, & quidem ſemper: quo modo *animal rationale* dicitur de *homine*. *Dici per ſe* hoc loco, eſt de eo dici cum quo eſt naturæ quædam neceſſitudo: quo modo eſſentialia omnia, & propria ſecundo aut quarto modo prædicantur; ut *animal rationale, ſenſibile* aut

2. *Ut ſint immediata;*

3. *Ut ſint notiora; Unum altero notius dicitur dupliciter.*

Quomodo principia dicantur notiora concluſione.

4. *Ut ſint priora;*

5. *Ut ſint cauſæ concluſionis; Cauſa concluſionis duplex.*

6 *Ut ſint neceſſaria;*

Quid ſit dici de omni.

Quid ſit dici per ſe.

aut *risibile* de *homine*. Denique, *dici universim primò*, est alteri quatenus tale est, primò & immediatè competere: quo modo *animal rationale*, *risibile*, aut *disciplinæ capax*, *homini* competit; hæc enim Homini quatenus homo est, competunt: At verò *esse sensibile* licèt de omni homine ac per se dicatur, non tamen universim primò: neque enim primò Homini quatenus homo est convenit, sed Animali; deinde Homini quatenus est animal. Cæterùm hæc postrema conditio non requiritur ut propositio absolutè sit necessaria (ad hoc enim satis est, quòd sit de omni, ac per se) sed tantùm requiritur in potissima demonstratione. Septimò, debent esse *propria*. Cùm autem *proprium* duobus modis dicatur; primò, quod non est commune; secundò, quod non est alienum: principia legitimæ ac potissimæ demonstrationis debent esse utroque modo propria; ità ut nec communia sint aliis scientiis, nec aliena, seu ad alias scientias propriè pertinentia, sed ejus duntaxat scientiæ propria in qua usurpantur: Quæ conditio non in quovis genere demonstrationis necessariò servanda est. Octavò, debent esse *sempiterna*, h. e. perpetuæ veritatis. Ista autem complexæ veritatis perpetuitas in propositionibus oritur ex necessaria connexione attributi cum subjecto, licèt non sit necessaria attributi aut subjecti existentia: v. g. Sempiterna est veritas hujus propositionis, *Homo est animal*, quia necessaria est connexio *animalis* cum *homine*, licèt necesse non sit hominem vel animal existere: unde sublatis è medio homine & animali, remaneret semper constans prædictæ propositionis veritas, quia semper remaneret necessaria connexio utriusque termini. Et quidem conditio hæc necessariò requiritur in principiis cujusvis demonstrationis.

Quid sit dici universim primò.

7. Ut sint propria;

8. Ut sint sempiterna.

Quæstio IV.

De præcipuo demonstrationis effectu, nempe Scientiâ.

ETsi nonnunquam Scientia appellatur omnis certa ac evidens notitia, quæ non tantùm per demonstrationem sed etiam per divisionem aut definitionem comparari potest, sive illa sit habitualis sive actualis; nos tamen hìc de scientia in duplici, eâque præcipuâ acceptione differimus: Primùm quidem in præsenti quæstione de scientia, quatenus est simplex eáque habitualis quædam notitia legitimâ demonstratione parta: secundo, in seq. qu. de scientia, quatenus vulgò accipitur pro multiplici eâque habituali notitiâ plurimarum rerum quæ ad unum commune subjectum pertinent, tanquam principia, partes, & proprietates; quo modo Physiologiam unicam esse scientiam dicimus, item Dialecticam, Moralem, &c.

Acceptio scientiæ duplex: 1, 2.

Quod igitur spectat ad Scientiam priori modo sumtam; Primò quæritur Quid sit. Definiri solet, Habitus mentis verus, certus, evidens rei necessariæ per propriam causam. Dicitur *habitus*, ut distinguatur ab actuali scientia; habitus *mentis*, ut distinguatur ab habitibus voluntatis; *verus*, ut distinguatur ab Errore, qui est habitus mentis falsus; *certus*, ut distinguatur ab Opinione, qui est habitus mentis

De Scientia in priori acceptione. I. Difficultas, Quid sit.

mentis incertus ; *evidens*, ut distinguatur à Fide, qui est habitus mentis inevidens ; denique, *rei necessariæ per propriam causam*, ut distinguatur tum ab alio quovis habitu mentis non-demonstrativo, tum ab habitu demonstrativo improprio & minùs legitimo, per quem tantùm scitur quòd res sit non verò propter quid sit.

II. Quænam sint ejus causa.

Secundò quæritur Quænam sint causæ hujusmodi scientiæ sic explicatæ. Finis est animæ rationalis ornatus & perfectio : Efficiens præcipua est intellectus : instrumentaria verò proxima est demonstratio ; remota verò, sensus & præcepta : Formalis causa est ipsa scientiæ definitio: Materialis verò est duplex: altera in qua, nempe intellectus, vel anima per intellectum ; altera circa quam, videlicet objectum.

III. Quomodo se habeat ad Fidem & Opinionem.

Tertiò quæritur Quomodo se habeat Scientia hæc demonstrativa ad Fidem & Opinionem. Consentiunt in hoc hi tres habitus, quòd veri esse possint (in quo differunt ab Errore, qui nunquam verus esse potest) cum hoc tamen discrimine, Quòd scientia sit habitus semper verus, at verò cùm opinio tum fides habitus falsi esse possint: deinde, scientia & opinio ratione nituntur ; scientia quidem ratione necessariâ, opinio verò probabili ; fides verò solâ autoritate nititur. Et quidem cùm duplex sit habitus fidei ; alter infusus, dicitúrque fides divina ; alter acquisitus, dicitúrque fides humana: ille semper certus est, sicut & scientia, quia nititur autoritate Divinâ, quæ nunquam falli potest aut fallere; hic verò dubius esse potest, sicut & opinio, qui nititur autoritate humanâ, quæ falli simul potest & fallere : unde nonnulli (licèt minus probabiliter) dubium hunc fidei habitum ab opinione non distinguunt. Nititur verò fides duobus principiis : nempe, Id quod creditur, dici ; deinde, Dicentem esse veracem. Cùm igitur utrumque constat, fides dicitur evidens in testificante ; cùm verò alterum horum non constat, dicitur fides inevidens in testificante. Est autem de ratione fidei ut sit semper inevidens in re testificata seu credita : Si enim res ipsa credita seu testificata esset evidens : h. e. si illius rei veritas in se manifesta esset, jam non crederetur sed sciretur. Sicut autem hi tres habitus penès objecta distinguuntur ; quòd scientia sit rei necessariæ per causam, opinio rei probabilis per signa verisimilia, denique fides rei testificatæ per autoritatem : ità quoque penès actus distinguuntur : Scientiâ enim scimus, opinione conjicimus, fide credimus. Cæterùm fieri potest ut de eadem re habeantur scientia, opinio, & fides, modò diversa sint media quibus utamur: Scientia erit, si res necessariâ ratione demonstretur ; Opinio, si res eadem probabili duntaxat ratione colligatur ; denique Fides, si res eadem propter dicentis autoritatem credatur. Unde etiam tres illi habitus de eadem re simul in eodem intellectu esse possunt, licèt eorundem actus simul & semel non possint exerceri.

Habitus fidei duplex.

Duo fidei principia. Fides evidens aut inevidens in testificante.

Supradicti habitus tum per objecta cum per actus distinguuntur. De eodem simul haberi possunt scientia, fides & opinio.

IV. Quomodo se habeat ad Sapientiam & Intelligentiam.

Quartò quæritur Quomodo se habeat hæc eadem Scientia demonstrativa tum ad Sapientiam cùm ad Intelligentiam. Cùm enim quinq; sint semper veri mentis habitus, nempe sapientia, intelligentia, scientia,

ſcientia, ars, & prudentia : conſtat quidem ſcientiam à prudentia diſtingui, quòd prudentia ſit virtus moralis,non item ſcientia ; ab arte verò, quòd ars ſit operis cujuſpiam factiva, non verò ſcientia : Qui verò differat à ſapientia & intelligentia, quibuſcum majorem cognationem ſeu conſenſionem videtur habere,hîc explicandum eſt. Ut autem prætermittamus vulgares quidem, verùm minùs proprias juxtà Ariſtotelis mentem, *ſapientiæ* acceptiones (ut cùm *ſapientia* pro *prudentia* accipitur ; quo modo *ſapere* idem eſt ac *prudenter agere* : item, pro conſenſu virtutum moralium ; quo modo Plato ſapientiam appellat conjunctionem juſtitiæ & ſanctitatis cum prudentia: item,pro qualibet rei agendæ peritia;quo modo periti artifices dicuntur in ſua arte ſapientes) *ſapientiam* hîc accipimus cum Ariſtotele, pro eo nobiliſſimo cognitionis genere quod ſcientiæ ſimul ac intelligentiæ vim habeat, quódque circa res nobiliſſimas & altiſſima rerum principia verſetur : Et hæc eſt prima ſeu ſumma Philoſophia, aliàs Metaphyſica, quatenus altiſſimorum principiorum intelligentiam complectitur. Ex quo intelligis,ſapientiam non eſſe unum ſimplicem habitum, ſed unum quid per aggregationem, conſtans ex multiplici notitia habituali multarum concluſionum, & ex multiplici intelligentia multorum principiorum;in quo differt tum à ſcientia hæc demonſtrativa, cùm etiam ab intelligentia, quæ ſunt ſimplices habitus. Adde, quòd licèt ad ſcientiam neceſſaria ſit principiorum intelligentia;tamen ad ſcientiam propriè non pertinet : At verò altiſſimorum principiorum intelligentia ad ſapientiam pertinet : eſt enim ſapientis, non tantùm concluſiones ſcientiarũ tenere,ſed præterea altiſſima& generaliſſima principia cõtemplari.Intelligentia verò definitur,Habitus ſeu habitualis notitia primorum principiorum. Cùm autem principiorum alia ſint ſimpliciter & abſolutè prima,ut principia Metaphyſicæ;alia verò prima in unoquoque genere ſcientiæ, ut principia Phyſicæ, Arithmeticæ,&c. hinc intelligentia dupliciter accipitur: primò, & quidem maximè propriè, pro intelligentia principiorum abſolutè primorum; ſecundò verò, etiam propriè, pro habitu primorum principiorum in unoquoque genere ſcientiæ. Ubi adverte, cùm in unaquaque ſcientia principia ſint duplicis generis, alia nempe incomplexa ; ut in ſcientia Naturali, materia, forma, privatio,&c. alia verò complexa, quæ nihil aliud ſunt quàm generalia quædam axiomata ; ut in eadem Naturali ſcientia, *Ex nihilo nihil fieri* ; *Non ex quovis quodvis generari*,&c. intelligentiam eſſe habitum principiorum complexorum propriè, non verò incomplexorum. Ex his igitur horum trium diſcrimen facilè intelligitur : nempe, quòd intelligentia ſit primorum principiorum ; ſcientia, concluſionum ; ſapientia, altiſſimorum principiorum ſimul & concluſionum : Deinde,intelligentia præcedit; ſcientia ſequitur ; ultimò accedit ſapientia, quæ utramque perficit : Intelligentia ex ſolo naturali lumine ut plurimùm ſine diſcurſu,ſcientia ex demonſtratione, ſapientia ex utroque naſcitur,

telligentiam.

Quî differat à Prudentia & Arte.

Sapientiæ *variæ acceptiones* 1, 2, 3, 4, *& maximè propriè.*

Coroll. *Sapientia non eſt unus ſimplex habitus.*

Intelligentia quid.

Dupliciter accipitur.

Scientiæ principia duplicis generis.

Coroll.

Quæſtio

Quæstio V.

De Scientia posteriori modo sumta, quæ est una per aggregationem.

SCientia posteriori illo modo sumta non solius demonstrationis sed etiam divisionis, definitionis, inductionis, ac experientiæ effectus dici potest; nec aliter una dici potest, quàm exercitus, respublica, cœtus hominum, unus dicitur: neque adhuc solis conclusionibus demonstratis, sed etiam rebus definitis, partibus divisis, principiis quoque inductione & experientiâ probatis constat. De hac igitur, sicut & de priori scientia, nonnullæ difficultates sigillatim explicandæ sunt.

I. Difficultas de objecto totalis scientiæ.

Primùm quæritur Qualénam esse debeat objectum totalis ejusmodi scientiæ. Respondetur, Has esse conditiones prædicti objecti:

Objecti conditiones novem.

1. Ut sit id cujus gratiâ cætera cognoscuntur, i. e. ut sit id ad cujus pleniorem notitiam cætera quæ in illa scientia traduntur, pertineant. 2. Ut sit universale quid: Est enim rerum universalium scientia. 3. Ut sit quid unum; idque vel synonymum, vel analogum. 4. Ut sit ens verum, & reale. 5. Ut sit necessarium, vel certè contingens ut plurimùm. 6. Ut sit adæquatum, ità ut nec magis nec minùs late pateat quàm scientia. 7. Ut duo in eo considerari possint: alterum instar materiæ, videlicet res ipsa quæ consideranda est; alterum instar formæ, videlicet ratio sub qua res ejusmodi considerandæ est in tali scientia. 8. Ut sit mensura scientiæ quoad unitatem, distinctionem, nobilitatem, veritatem, certitudinem, evidentiam, ordinem, & amplitudinem. 9. Ut habeat principia, partes, & proprietates quæ de ipso generatim déque ejusdem partibus speciatim per principia demonstrentur.

II. Unde petatur unitas & distinctio totalium scientiarum.

Secundò quæritur Undénam petatur unitas & distinctio ejusmodi totalium scientiarum: v. gr. unde habeat Physica quòd sit ac dicatur una scientia ab aliis distincta. Respondetur, Id petendum esse ab objecto totali & adæquato; ità ut sit una totalis scientia cujus unum est genere totale objectum in ratione objecti, ad quod omnia quæ in ea scientia traduntur referri possunt: Sic Dialectica dicitur una totalis scientia, quia tota versatur circa unum genere objectum totale, nempe circa actionem mentis dirigibilem juxta optimum cognoscendi modum, quod quidem in ratione objecti differt à quovis alterius scientiæ objecto: unde & Dialectica differt à quavis alia totali scientia: Idémque de Morali philosophia dicendum, quæ versatur circa actionem moralem, seu humanam ac liberam, quatenus ad optimum vitæ finem dirigibilis est.

Theoreticæ scientiæ per quod distinguantur inter se. Triplex materia à qua potest

Quod etiam spectat ad tria illa genera theoreticarum scientiarum, nempe Physicam, Mathematicam & Metaphysicam; distingui solent penès triplicem objecti abstractionem à triplici materia, ut docet Aristoteles. Quòd ut planiùs intelligas, sciendum est triplicem esse materiam à qua potest intellectus aliquod objectum abstrahere: nempe, materiam singularem, seu

conditiones

conditiones individuantes; ſenſibilem, ſeu accidentia ſenſu perceptibilia; denique, intelligibilem, ſeu quantitatem, quæ per ſe ſola non cadit ſub ſenſum: Unde ortum triplex genus abſtractionis; nempe à materia ſingulari, à materia ſenſibili, & à materia intelligibili: proindéq; triplex genus theoreticarum ſcientiarum: 1. Phyſica; cujus objectum, nempe Ens naturale, abſtrahitur à materia ſingulari duntaxat, non item à materia ſenſibili aut intelligibili: Nam Phyſicus conſiderat quidem entia naturalia in univerſum abſtracta à ſingularibus, non verò abſtracta à qualitate ſenſibili aut quantitate. 2. Mathematica; cujus objectum, nempe Ens Mathematicum, ab omni ferme materia ſenſibili, non tantùm à ſingulari, abſtractum eſt: Mathematicus enim conſiderat Quantitatem, vel puram, i. e. omni qualitate ſenſibili deſtitutam; ut in Arithmetica & Geometria; vel cum una aut altera duntaxat ſpecie qualitatis conjunctam; ut in Muſica, quantitatem cum Sono; in Aſtrologia, quantitatem cum Motu cœleſti; in Optica, quantitatem cum Lumine vel Colore. 3. Metaphyſica; cujus objectum, nempe Ens ut ens, abſtrahitur ab omni materia non tantùm ſingulari aut ſenſibili, ſed etiam ab intelligibili, ut patet. Ubi adverte, quoniam in Mathematicis non unus planè eſt abſtractionis modus à materia ſenſibili, ideo penès diverſum illum abſtractionis modum diverſa in illis eſſe totalium ſcientiarum genera; quod non contingit in Phyſicis aut Metaphyſicis. Sed hæc ſatis de diſtinctione totalium ſcientiarum.

intellectus objectum abſtrahere: Unde triplex abſtractio in ſcientiis; & triplex ſcientiæ theoretica; 1. Phyſica, 2. Mathematica, 3. Metaphyſica.

Tertiò quæritur de ordine ſcientiarum inter ſe, Quænam ſint priores, & quæ poſteriores. Et quoniam ordo quadruplex eſt præcipuè, nempe ordo Naturæ, Dignitatis, Doctrinæ, & Temporis; primùm comparandæ ſunt ſcientiæ practicæ cum theoreticis, deinde theoreticæ ad-invicem conferendæ erunt juxta illum quadruplicem ordinem. Ordine igitur Naturæ theoreticæ practicas antecedunt; nam verum ſimpliciter, eſt naturâ prius vero practico: item ordine Dignitatis theoreticæ practicis anteponendæ ſunt, eò quòd earum finis, quæ eſt contemplatio, præſtantior ſit iſtarum fine, quæ eſt actio: adde, quòd illæ ad divinorum intuitum nos excitant, hæ verò ad res humanas nos deprimunt: At verò ordine Doctrinæ practicæ præcedunt theoreticas, eò quòd animum præparent ad faciliorem naturæ rerúmque divinarum contemplationem; licèt quatenus à quibuſdam ſcientiis theoreticis ſua principia deſumunt, ſint aliquâ ratione etiam ſecundùm ordinem doctrinæ illis poſteriores: item ordine Temporis practicæ theoreticas antecedunt. Nam *inventis*, inquit Ariſtoteles 1. Metaph. cap. 1. *jam & inſtitutis iis ſcientiis quæ ad neceſſitatem aut voluptatem vitæ* omnium *pertinebant* (cujuſmodi ſunt ſcientiæ practicæ, ac præſertim artes quædam) *poſtea excogitatæ ſunt* ſcientiæ ſpeculativæ *quæ nec ad ſenſuum voluptatem, nec ad* naturæ *neceſſitatem pertinebant.*

III. De ordine ſcientiarum. Ordo quadruplex.

Quo ordine theoreticæ ſint priores practicis; & è contrà.

Quanam ſit ratio prioritatis & poſterioritatis inter theoreticas, ordine naturæ.

Quod ſpectat ad ſcientias theoreticas, Phyſicam, Mathematicam, & Metaphyſicam; ordine naturæ Metaphyſica antecedit, ſequitur Phyſica,

Physica, tándem Mathematicæ : eò quòd objectum Metaphysicæ naturâ est omnium primum, utpote universalissimum ; objectum verò Physicæ naturâ etiam prius est objecto Mathematicarum, quia est communius: Adde, Mathematicas esse inferiores & subalternas Physicæ, utpote à qua sua principia ut plurimùm desumunt. Item ordine dignitatis Metaphysica præit, quia res naturâ præstantissimas, nempe spirituales substantias & communia rerum omnium principia, contemplatur: sequitur Physica; quæ antecellit Mathematicas tum ratione subjecti (illa enim substantias, hæc verò tantùm accidentia contemplatur) tum rerum quas considerat varietate: sícque ultimum locum tenent Mathematicæ. Ordine doctrinæ seu facilitatis præcedit reliquas Physica, si viam inventionis spectes; priùs enim & faciliùs rerum Physicarum principia, causæ & rationes inveniri possunt, quàm rerum Mathematicarum, quæ à sensu sunt remotiores: si verò viam disciplinæ consideres, Mathematicæ Physicam antecedunt; faciliùs enim & ordinatiùs docentur simul & addiscuntur : sícque ordine facilitatis ultimum locum tenet Metaphysica. Denique, ordine temporis probabilissimum est Physicam antecessisse Mathematicas : Primùm enim omnium naturalium rerum principia, causas proprias, affectiones, & effectus rimati sunt homines; deinde cœlorum & siderum motibus excitati, sese ad Mathematicas disciplinas, imprimísque ad Astrologiam, applicuerunt; tum ex his inferioribus scientiis ad Metaphysicam seu primam Philosophiam se contulerunt.

Dignitatis;

Doctrinæ;

Temporis.

IV. De subalternatione scientiarum. Scientia subalternata quid.

Quartò & ultimò quæritur de subalternatione scientiarum, Quænâ scientiæ aliis sint subalternæ seu subalternatæ. Ut autem impropriam eorum locutionem prætermittam qui superiorem scientiam appellant subalternatam, inferiorem verò subalternantẽ; dicitur in genere scientia alteri subalternata, quæ illi subest seu subjicitur, atque ab ea dependet: illa autem subjectio seu dependentia dicitur subalternatio.

Subalternatio duplex: Secundùm Partem; Secundùm Totum: Hæc a. triplex: 1. ratione Finis;

Et quia una scientia ab altera pendere potest vel secundùm aliquam sui partem duntaxat, vel secundùm se totam (sive ab aliqua parte scientiæ superioris, sive à tota illa scientia pendeat) hinc subalternatio in genere duplex: una secundùm partem, quæ est minùs propria; altera secundùm totum, quæ est magis propria, & de qua præsertim hìc agitur. Contingit autem hæc subalternatio triplici ratione : Primùm quidem, ratione finis; cùm nempe finis inferioris scientiæ refertur ad finem superioris: Sic finis Dialecticæ, qui est, Mentis operationes ad legitimum cognoscendi modum dirigere, refertur ad finem theoreticarum scientiarum, nempe Veritatis contemplationem; ideóque Dialectica cæteris scientiis tanquam administra subalternatur.

2. Objecti;

Secundò, subalternatio contingit ratione subjecti seu objecti; cùm nempe subjectum seu objectum unius sub alterius objecto continetur : Sic Astrologia subalternatur ei parti Physiologiæ quæ de cœlo disserit: Physici enim est in ea parte non tantùm de substantia cœlesti, sed etiam de ipsius quantitate & motu differere, quæ etiam

ex

ex inſtituto contemplatur Aſtrologus. Tertiò denique, ſubalternatio contingit ratione principiorum; cùm nempe principia inferioris ſcientiæ à ſuperiori ſcientia deſumuntur, ità ut principia illa inferioris ſint concluſiones ſuperioris: Sic enim quædam ſunt principia Geometriæ (v. gr. *Quantitatem continuam eſſe in infinitum dividuam; A quovis puncto ad quodvis punctum duci poſſe lineam*) quæ deſumuntur ab ea parte Phyſicæ quæ de quantitate quatenus eſt proprietas corporis naturalis ex inſtituto differit; ibi enim demonſtrantur eæ propoſitiones quæ tanquam veræ ſupponuntur in Geometria. Notandum autem eſt hoc loco, Licèt una & eadem ſcientia poſſit alteri ſubalternari triplici illâ conſideratione (quo modo Dialectica ſubalternatur ei parti Phyſicæ quæ eſt de anima) nihilominus in vera & legitima ſubalternatione non tam haberi rationem finis quàm ſubjecti & principiorum, ità ut tunc legitima cenſeatur ſubalternatio cùm una alteri ratione utriuſque, nempe ſubjecti ſimul & principiorum, ſubalternatur. Notandum etiam illud eſt, nempe, Subjectum inferioris ſeu ſubalternatæ ſcientiæ ità debere contineri ſub objecto alterius, ut ab ipſo differat penès differentiam aliquam accidentariam non eſſentialem, quæ quidem ſit ratio formalis ſub qua tale objectum conſideratur in tali ſcientia: Sic enim objectum Opticæ ſeu Perſpectivæ differt ab objecto Geometriæ cui ſubalternatur: Geometria enim conſiderat Lineam quatenus linea eſt; at Perſpectiva conſiderat eandem quatenus Viſualis eſt, ſeu quatenus ad viſionem poteſt pertinere: eſſe autem viſuale, eſt aliquid planè accidentarium ad rationem lineæ.

3. *Principiorum.*

Nota 1.

Nota 2.

Ex iis autem facile eſt intelligere, Scientias practicas ſubalternari theoreticis: deinde, Mathematicam ſubalternari Phyſicæ; imò inter Mathematicas, eas quæ dicuntur impuræ, ſeu quæ conſiderant quantitatem cum aliqua ſpecie qualitatis, nempe Muſicam, Aſtrologiam, Opticam, ſubalternari puris Mathematicis, Arithmeticæ nempe & Geometriæ: denique, Omnes ſcientias Metaphyſicæ, licèt non omnino propriè, aliquâ tamen ratione ſubalternari; tum quia Metaphyſica continet generaliſſima quædam principia quibus principia cæterarum ſcientiarum, ſaltem ductu ad incommodum, confirmari poſſunt; tum quia ſubjectum Metaphyſicæ, quod eſt Ens, in ſuo conceptu ſaltem confusè cæterarum omnium ſcientiarum ſubjecta continet.

Coroll. Quanam ſcientiæ aliis ſubalternentur.

Omnes ſubalternantur Metaphyſicæ.

Secunda

Secunda Diſputatio hujus Tractatûs;

De ſyllogiſmo Topico.

Quæſtio I.

Quid ſit ſyllogiſmus Topicus; &, Quid argumentum Topicum ſeu Dialecticum; &, Quid Locus communis ſeu Dialecticus.

Quid ſyllogiſmus Topicus. Quæ Probabilia.

SYllogiſmus Topicus ſeu Dialecticus eſt, *qui ex probabilibus concluditur.* Sunt autem probabilia, *quæ videntur omnibus aut plurimis, aut ſapientibus; atque his vel omnibus, vel plurimis, vel ſpectatiſſimis,* 1. Top. cap. 1. Omnibus quidem videtur, *obſequium amicos conciliare;* plurimis, *par pari referendum:* ſapientibus omnibus, *bona animi anteponenda eſſe bonis corporis;* plurimis verò, *animos hominum eſſe immortales;* denique ſpectatiſſimis, *mundum cœpiſſe.*

Quid Argumentum Dialecticum

Eſt autem argumentum Dialecticum, Probabile inventum ad faciendam fidem, id eſt, quod probabiliter ſeu veriſimiliter cum utroque aut ſaltem altero termino quæſtionis ſeu propoſitionis probandæ connectitur, ex quo aſſenſus rei probatæ non omnino neceſſarius gignitur: In quo differt à Demonſtrativo, quod cum utroque termino quæſtionis neceſſariam quandam connexionem habet. Et quoniam quod eſt neceſſarium, poteſt multorum judicio eſſe probabile duntaxat, hinc fit ut argumenta Demonſtrativa poſſint eſſe Dialectica; ut non mirum videatur, ſi in hac parte (quod etiam Ariſtoteles facit in Topicis) non tantùm probabilium ſed etiam neceſſariorum argumentorum loci communes tradantur.

Locus communis quid. Duplicitur dicitur: Maxima,

Porrò, locus communis dicitur Argumenti ſedes; quia è locis communibus, quaſi è propriis ſedibus, argumenta eruuntur. Locus autem dupliciter dicitur; nempe Maxima, & Differentia maximæ. Locus qui dicitur Maxima, eſt propoſitio per ſe nota fidem aliis ſubminiſtrans; cujuſmodi eſt hæc, *Cui non convenit definitio, ei non convenit definitum.* Locus qui dicitur Differentia maximæ, eſt receptaculum plurium maximarum: cujuſmodi eſt locus Definitionis, ex quo ſupradicta maxima deſumta eſt; item locus Notationis, locus Cauſarum, &c. Appellantur autem hujuſmodi loci Differentiæ maximarum, quòd diverſis maximarum claſſibus diverſam tribuant appellationem: Quæ enim maximæ in loco Definitionis continentur, dicuntur *à definitione*; item quæ in loco Autoritatis, dicuntur *ab autoritate*; & ſic cæteræ à ſuis quaſi receptaculis denominantur. De his igitur locis qui dicuntur differentiæ maximarum deinceps dicemus, & ſingulos ordine declarabimus, ſi priùs monuerimus eorum alios dici Artificioſos, qui continent argumenta ἐντεχνα, i. e. *Artificioſa* (Cicero propriè *inſita* vocat) quæ arte quadam ex ipſa quæſtione

Differentia maximæ:

Cujus duo genera; loci ſc. Artificioſi, &

ne propoſita eliciuntur: alios verò dici Artis expertes, qui continent argumenta ἄτεχνα, *artis expertia* (Cicero propriè vocat *aſsumta* ſeu *remota*) quæ non ex ipſa quæſtione ſed extrinſecùs aſſumuntur, dicuntúrque argumenta ab autoritate: eâque vel Divinâ; ut Oracula, Vaticinia prophetarum, Reſponſa ſacerdotum, Sacræ literæ, Apoſtolicæ & Eccleſiaſticæ conſtitutiones, Patrum ſcripta, dicta, teſtimonia: vel humanâ; ut Tabulæ, Codicilli, Leges, Edicta, Senatuſconſulta, Plebiſcita, Sapientum reſponſa, Jusjurandum, Teſtes, &c. Et quoniam non eſt opus plura dicere de locis artis expertibus, ſupereſt ut de locis artificioſis tantùm dicamus. Et quoniam ejuſmodi loci vel ſunt ipſius rei cujus gratiâ aſſumitur argumentum, aut eorum quæ ad illam aliquo modo affecta ſunt, quæ quidem aut illi conjuncta ſunt aut ab eadem disjuncta; hinc tribus ſequentibus quæſtionibus locos omnes artificioſos, ſimúlque maximas quæ in ſingulis continentur, explicabimus.

Artis expertes.

Loci artificioſi aut ſunt ipſius Rei, aut Eorum quæ ad rem ſunt affecta.

Quæſtio II.

Quinam ſint loci ipſius Rei ex quibus deſumitur argumentum.

LOci ipſius rei ſunt tres; nempe, locus Definitionis, Deſcriptionis, Notationis. Locus Definitionis eſt, ex quo deſumuntur argumenta à definitione ſubjecti vel prædicati: ut ſi probes Hominem eſſe diſciplinæ capacem, Quia eſt animal rationale, quæ eſt definitio ſubjecti; vel, Quia poteſt ſcientias addiſcere, quæ eſt definitio prædicati. Sunt autem hujus loci ſex maximæ ſeu communia pronuncia-ta; nempe,

Loci ipſius Rei tres:

I. Definitionis.

Cujus ſex maximæ:

Quicquid convenit definitioni, convenit definito.	1,
Quicquid non convenit definitioni, non convenit definito.	2,
Cui tribuitur definitio, tribuitur definitum.	3.
Cui non tribuitur definitio, non tribuitur definitum.	4,
Si definitio convenit definitioni, etiam definitum definito convenit.	5,
Si definitio non convenit definitioni, nec definitum definito convenit.	6.

Locus Deſcriptionis eſt, unde ſumuntur argumenta à deſcriptione ſubjecti vel prædicati: Qui locus tum maximè adeundus eſt, cùm non patet aditus ad locum definitionis; deſcriptio enim, imperfecta rei definitio eſt: ut ſi probes Hominem eſſe riſibilem, Quia ſubſtantia quædam eſt admirationis capax. Eſt autem hujus loci tractatio eadem atque ſuperioris, eadémque communia pronunciata, mutato nomine *definitionis* in nomen *deſcriptionis*.

II. Deſcriptionis.

Locus Notationis dicitur, qui continet argumenta à notatione nominis, ſeu ab etymologia ac interpretatione vocis: ut ſi probes *JESVM* ſalvos nos feciſſe, Quia *Jeſus* idem eſt ac *Salvator*: Eſtque hujus loci rarior uſus quàm duorum præcedentium; poſſunt tamen ſupradicta axiomata etiam huic loco tribui, mutatis vocabulis.

III. Notationis.

Quæstio III.

Quinam sint loci Conjunctorum.

Loci Conjunctorum decem:

LOci eorum quæ rei probandæ conjuncta sunt, decem omnino esse videntur; nempe Conjugatorum, Totius, Partium, Causarum, Effectorum, Antecedentium, Consequentium, Præcurrentium, Concomitantium, Subsequentium.

I. Conjugatorum:

Locus Conjugatorum ea continet argumenta quæ ex vocis ac significationis communione fiunt: ut si probes Sapientem esse justum, Quia justè agit. Ea autem vocabula dicuntur conjugata, inter quæ & significationis & vocis quædam est conjunctio; qualia sunt, *Sapere, sapiens, sapienter, sapientia.* Hujus loci duo sunt communia pronunciata;

Cujus duo axiomata.

Cum quo cohæret unum conjugatorum, cohærent & reliqua.

Cum quo non cohæret unum, nec reliqua.

II. Totius:

Locus Totius ea continet argumenta quibus ex toto partes confirmantur aut refelluntur, aut etiam ex toto aliquid de partibus probatur aut negatur: ut si probes Hominem constare capite, pectore, corde, cerebro, &c. Quia constat corpore organico quod ex istis partibus componitur; vel si probes Hominem nobilissimis partibus, animâ nempe & corpore, constare, Quia est animal quoddam nobilissimum. Et quoniam alio modo se habet totum compositum, sive essentiale sive integrum, ad suas partes; alio verò modo, totum universale ad partes sibi subjectas: hinc diversa sunt utriusque pronunciata. Quod igitur spectat ad usum argumentandi ex toto

Cujus axiomata quatuor.

composito seu integro, sunt hæc duo pronunciata;

Posito toto integro, ponuntur omnes partes.

Sublato toto integro, aliqua saltem pars tollitur.

Totidem quoque pronunciata spectant ad usum argumentandi ex toto universali, nimirum ista;

Posito toto universali, ponitur aliqua pars subjecta.

Sublato toto universali, tolluntur omnes partes subjectæ.

III. Partium:

Locus Partium ea continet argumenta quibus totum vel de toto aliquid demonstratur per illius partes: ut si probes Hominem esse præstantissimum animal, Quia constat nobilissimo corpore & animâ; aut Aliquod ædificium esse domum, Quia constat fundamento, pariete, & tecto. Et quoniam alio modo se habent partes integrantes ad totum integrum, alio verò modo partes subjectæ ad totum universale; hinc diversa sunt hujus loci axiomata, juxta diversa partium genera. Ad partes integrantes pertinent hæc duo pronunciata;

Cujus itidem quatuor axiomata.

Positis omnibus partibus integrantibus, ponitur totum.

Sublatâ quacunque parte integrante, tollitur totum.

Ad partes verò subjectas pertinent ista duo;

Positâ quacunque parte, ponitur totum.

Sublatis omnibus partibus, tollitur totum.

IV. Causarum:

Locus Causarum continet ea argumenta quæ ex quatuor generibus causarum ducuntur; nempe vel à causa Efficiente; ut si probes præstantiam

præſtantiam operis ex artificis peritia; aut ſi probes lucem eſſe, eò quòd ſol fons lucis exiſtat: vel à cauſa Finali; ut ſi dignitatem hominis ex eo commendes, quòd ad finem præſtantiſſimum conditus ſit: vel à cauſa Materiali; ut ſi vilem noſtri corporis conditionem ex vilitate materiæ ex qua compactum eſt oſtendas: vel denique à cauſa Formali; ut ſi probes animalia præſtare cæteris rebus naturalibus, ex nobilitate formæ, nempe animæ, quæ vitæ ſenſúſque principium continet. Sunt autem hujus loci præcipua hæc pronunciata; *Ejus maxi-mæ.*

Poſitâ cauſâ in potentia, ponitur effectus in potentia.

Poſitâ cauſâ in actu, ponitur effectus in actu.

Qualis cauſa, talis ut plurimùm ſuo modo eſt effectus.

Locus Effectorum ea continet argumenta quibus aliquid de cauſa probatur per effectum. Cùm autem tot ſint effectorum quot cauſarum genera, hinc tot modis licèt argumentari ab effectibus quot à cauſis. Ex effectibus ad cauſam Efficientem ità licet argumentari; *Omnia ſunt à Deo ex nihilo procreata, Deus igitur eſt infinitæ poteſtatis.* Ex effectu ſic Finem licet colligere; *Rex parat arma & cogit exercitum, Ergò bellum geretur.* Ex effectu Materiæ conditionem ſic colliges; *Vilis eſt conditio carnis noſtræ, Ergò vili materiâ conſtat.* Denique, ex effectu ad cauſam Formalem ſic licet argumentari; *Muſcæ, vermes, & cætera ejuſmodi animalcula ſenſu ac ſpontaneo motu à natura donata ſunt, Ergò & animâ ſentiente ſunt prædita.* Sunt autem eadem ferme hujus loci axiomata quæ præcedentis, inverſo tamen terminorum ordine; v. gr. *V. Effectorum.*

Poſito effectu in potentia, ponitur quoque cauſa in potentia, &c.

Loci duo ſequuntur, Antecedentium nempe, & Conſequentium: Quorum uſum ut intelligas, adverte, antecedentium duo eſſe genera, totidémque conſequentium. Antecedens uno modo dicitur, res ex qua neceſſariò ſequitur aliud, ſive ordine attributionis; quo pacto *Juſtitia* eſt antecedens *Virtutis*, quæ neceſſariò ac univerſim de juſtitia prædicatur: ſive ordine temporis; quo pacto *vulnus in corde* eſt antecedens *mortis*, quia neceſſariò mors brevi conſequetur. Alio verò modo antecedens dicitur, res quæ neceſſariò danda eſt ſi aliud dandum eſt: quo pacto *adoleſcentia* eſt antecedens *juventutis*; & *fundamenta, ædificii:* ſi enim infans futurus eſt juvenis, neceſſe eſt ut priùs adoleſcat; item ſi ædes futuræ ſunt, jacienda ſunt antè fundamenta. Conſequens quoque duplex eſt: vel id quod neceſſariò ex antecedente prioris generis conſequitur; ut *virtus* comparatione *juſtitiæ*, & *mors* reſpectu *vulneris in corde*: vel id quod neceſſariò requirit antecedens; ut *juventus adoleſcentiam*, & *ædificium fundamenta.* Antecedentia & conſequentia prioris generis vocari poſſunt antecedentia & conſequentia ſimpliciter; poſterioris autem, antecedentia & conſequentia ex hypotheſi. De antecedentibus & conſequentibus ſimpliciter dantur hæc duo pronunciata; *VI. Antecedentium; & VII. Conſequentium* Antecedens *dupliciter accipitur:* 1. 2. Conſequẽs *item dupliciter.* *Antecedentia & Conſeq. Simpliciter, & Ex hypotheſi. Horum locorum maximæ.*

Poſito antecedente, neceſſe eſt poni conſequens.

Sublato conſequente, neceſſe eſt ut tollatur antecedens.

Ut ſi ità quis argumentetur, *Juſtitia eſt virtus, Ergò rationi conſentanea; Juſtitia non eſt rationi conſentanea, Ergò nec virtus:* item, *Habet vulnus in corde, Ergò brevi morietur; Non moritur brevi, Ergò non habet vulnus in corde.* De antecedentibus & conſequentibus ex hypotheſi dantur hæc duo pronunciata;

Sublato antecedente, neceſse eſt tolli conſequens.

Poſito conſequente, neceſse eſt poni antecedens.

Ex.gr. Sic licet concludere, *Hic infans non adoleſcet, Ergò nec juvenis erit;* & è contrà, *Juvenis erit, Ergò & adoleſcens.*

VIII. Præcurrentium Sequuntur loci tres circumſtantiarum ſeu adjunctorum; nempe, Præcurrentium, Concomitantium, & Subſequentium. Sic à præcurrentibus probatur Aliquem perpetraſſe homicidium, Eò quòd paucis antè diebus mortem cæſo minatus fuerit; Quòd cum amicis clàm

IX. Concomitantium; fuerit collocutus; Quòd de nocte domum exierit, &c. A Concomitantibus verò: Quòd ſubinde ſit auditus pedum & armorum ſtrepitus in domo ejus qui occiſus eſt; Quòd etiam quidam clamor ſubauditus

X. Subſequentium. fuerit, &c. Denique, à Subſequentibus: Quòd homicida ille poſtea latebras quæſierit; Quòd inventus expalluerit, interrogatus titubaverit, &c. Horum autem locorum nulla certa ſunt pronunciata; & ſi

Horum locorum maximæ. quæ ſint, in hoc uno generali utcunque poſſunt intelligi,

Qualia ſunt circumſtantia, talem veriſimile eſt eſse rem quam circumſtant.

Quæſtio IV.

Quinam ſint loci Disjunctorum.

Loci disjunctorum ſeptem: LOci eorum quæ à re probanda ſunt disjuncta, ſunt omnino ſeptem: nempe, Similium, Majorum, Minorum, Parium, (quæ Conſentanea dicuntur) Diſſimilium, Oppoſitorum, Repugnantium; quæ appellantur Diſſentanea.

I. Similium Primus igitur conſentaneorum locus dicitur Similium, h. e. Eorum quæ argumenti vim habent propter aliquâ cum re propoſita ſeu probanda ſimilitudinem: ut ſi quis ità argumentetur, *Corpus regitur oculis, Ergò animus mente gubernandus eſt.* Huc ſpectat totum genus exemplorum quod quartam argumentationis formam primo hujus partis tractatu fecimus, ſive propriè dicantur exempla, ſive parabolæ

Ejus duæ maximæ. ſint, ſive apologi. Duo autem ſunt præcipua hujus loci pronunciata;

Quod in uno ſimilium valet, valet in cæteris.

Quod non valet in uno, nec in cæteris.

II. Majorum; Sequuntur tres loci; nempe, Majorum, Minorum, & Parium. Majora dicuntur, quæ majorem habent probabilitatem quàm ea propoſitio quæ probanda eſt; Minora, quæ minorem; Paria, quæ parem

III. Minorum; *IV. Parium.* ſeu æqualem. Sic igitur à Majori poteris argumentari; *Si in divitiis adjunctâ etiam poteſtate & honoribus non eſt ſummum bonum, quî fieri poteſt ut in divitiis hominis obſcuri ac privati ſitum ſit?* à Minori verò ſic; *Si pro Chriſto contemnenda eſt vita, cur non pecunia?* à Pari

Horum locorum maximæ. ſic; *Si virtus ampleƈtenda eſt, vitia quoque ſunt repudianda.* Locus Majorum hoc nititur axiomate,

Si

Si id quod veriſimilius videtur, non eſt verum; nec id quod minùs videtur veriſimile, verum erit.

Ex quo intelligis, loci iſtius argumenta tantùm negativè concludere. Locus verò Minorum iſto nititur,

Si quod minùs veriſimile eſt, verum eſt; & id etiam erit verum quod magis videtur veriſimile.

Ex quo intelligis, loci iſtius argumenta tantùm affirmativè concludere. Denique, locus Parium iſto nititur pronunciato,

Si data propoſitio vera eſt aut falſa, ea etiam quæ videtur æquè probabilis, vera erit aut falſa.

Ex quo patet, hujus loci argumenta tam affirmativè quàm negativè concludere.

Poſt hæc ponuntur ultimò tres loci Diſſentaneorum; nempe, Diſſimilium, Oppoſitorum, & Repugnantium. Diſſimilia ſunt, quæ nullam inter ſe proportionem habent quatenus talia ſunt. Sic autem licet à diſſimili argumentari, *Si juſtus, quia juſtus, laudandus eſt; injuſtus reprehendendus erit.* Uſus iſtius loci duplici axiomate nititur; *V. Diſſimilium:* *Cujus duæ maximæ.*

Diſſimilibus diſſimilia conveniunt.

Quod uni diſſimilium quà diſſimile eſt convenit, non convenit alteri.

Oppoſita ſunt, quæ ſibi invicem aliquâ ratione opponuntur: Quorum quatuor ſunt genera, ut alibi ſub finem tractatûs de Categoriis docuimus; nempe, Relata, Contraria, Privantia, Contradicentia. Sunt autem de oppoſitis duo generalia pronunciata: Unum eſt, *VI. Oppoſitorum.* *Hujus loci duæ generales maximæ*

De quocunque affirmatur alterum oppoſitorum, negatur reliquum.

Ut, *Si Sophroniſcus eſt pater Socratis, non poteſt eſſe ejuſdem filius; Si Petrus eſt vir probus, non eſt improbus,* &c. Alterum eſt,

Si alterum è duobus oppoſitis ſequitur alterum è duobus aliis, reliquum ſequetur reliquum: quòd ſi poſterius non ſequitur poſterius, nec prius ſequetur prius.

Ut, Cùm *virtus* & *vitium* ſint contraria; itémque, *laudandum* & *reprehendendum*; omnis autem virtus ſit laudanda; profectò omne vitium erit reprehendendum: quòd ſi hoc, nempe vitium, non eſſet reprehendendum; nec illa quoque, nempe virtus, eſſet laudanda. Si verò de oppoſitis in ſpecie ſermo ſit; Relatorum hæc ſunt pronunciata *Speciales quinque: ſc.* *Relatorum duæ;*

Relata mutuò ſe ponunt tollúntque.

Relata ſimul cognoſcuntur aut ignorantur.

Contrariorum verò hæc duo ſunt peculiaria pronunciata: *Contrariorum duæ;*

Illud non eſt in aliquo, quo poſito ſequitur duo contraria ſimul eſſe.

Illud non eſt in aliquo, cujus oppoſitum in eodem eſſe non poteſt.

Deniq; Privantium & Contradicentium iſtud eſt axioma peculiare: *Privantium & Contrad. una.*

Ex duobus privativè vel contradictoriè oppoſitis ſi alterum non convenit, alterum conveniat neceſſe eſt: & è contrá.

Repugnantia hoc loco dicuntur quæ ità diverſa ſunt ut non ſint oppoſita, & vulgò diçuntur Diſparata; cujuſmodi ſunt ſpecies diverſæ *VII. Repugnantium.*

quæ ſub eodem genere continentur, quarũ una nequit eſſe altera, neq; tamen ullo genere oppoſitionis opponuntur; v. g. *homo* & *bellua*, quæ ſub eodem genere *animalis* continentur. Nititur iſte locus duobus his pronunciatis; (*vel reliqua.*

Hujus loci maximæ duæ.

Cui convenit unum ex repugnantibus, eidem non convenit alterum,

Si repugnantia ſint immediata in aliquo genere, cui non conveniet alterum vel omnia præter unum, eidem conveniet alterum vel reliquum;

ut, Fœtus in utero mulieris antequam fiat homo, vivit, nec tamen eſt planta; neceſſariò igitur eſt animal. Et hi ſunt omnes loci communes, & communia ſingulorum locorum axiomata, ex quibus rei cujuſque probandæ argumenta erui ſolent. Et quidem de iſtis, atque adeò de Dialectico Syllogiſmo, ſatis.

Tertia Diſputatio hujus Tractatûs;

De ſyllogiſmo Sophiſtico.

Quæſtio I.

Quid & quotuplex ſit ſyllogiſmus Sophiſticus.

Syllog. Sophiſtici definitio triplex: 1,

SYllogiſmus Sophiſticus, ſive ratiocinatio captioſa, tribus modis definiri poteſt: Primò quidem, ratione materiæ ex qua conſtat, hoc modo; Ratiocinatio conſtans propoſitionibus nullius ſed apparentis duntaxat veritatis: Secundò, ratione formæ præſertim, hoc modo; Ratiocinatio quæ videtur neceſſariò vel probabiliter concludere, nec tamen concludit: Tertiò, ratione finis quò ſpectat, hoc modo; Ratiocinatio inducens in errorem aut falſam opinionem. Eſt autem captioſus ſyllogiſmus duplex: Alter dicitur Pſeudographus, qui conſtat propoſitionibus quæ videntur neceſſariæ, cùm tamen falſæ ſint; opponitúrque Demonſtrativo ſyllogiſmo quem videtur imitari, proceditque ut plurimùm ex principiis alicujus ſcientiæ perperam intellectis: cujuſmodi eſt hæc ratiocinatio, quæ videtur eſſe demonſtratio Geometrica;

2,

3.

Syllog. captioſus duplex: 1. *Pſeudographus;*

Omnes lineæ ductæ à puncto ad punctum ſunt æquales: (ctum:
Sed linea recta & obliqua poſſunt duci ab eodem puncto ad idem punErgò linea recta & obliqua poſſunt eſſe æquales.

2. *Sophiſticus:* Alter verò generico nomine dicitur Sophiſticus, qui conſtat propoſitionibus quæ videntur probabiles, cùm tamen non ſint; opponitúrq; ſyllogiſmo Dialectico quem videtur imitari, proceditque ex communibus quibuſdam Sophiſtarum locis (de quibus poſtea) definitúrque propriè, Ratiocinatio quæ ex probabilibus, aut ex iis quæ videntur probabilia, videtur colligere, nec colligit: Quæ definitio complectitur etiam illas Sophiſticas ratiocinationes quæ ratione ſolius formæ captioſæ ſunt. Notandum igitur eſt, triplicem eſſe poſteriorĩs

hujus

hujus generis ſyllogiſmum: Aut enim peccat in materia, non verò in forma; aut in forma, non verò in materia; aut denique in utraque. Exemplum primi iſtud eſt; *Quicquid non amiſiſti, habes: Theſaurum non amiſiſti: Ergò theſaurum habes.* Hæc enim captio in hoc ſolùm peccat, quòd major propoſitio videtur probabilis, nec eſt. Exemplum ſecundi iſtud eſt, *Veritas odium parit: Quoddam mendacium parit odium: Quoddam igitur mendacium eſt veritas.* Peccat enim in hoc, quòd conſecutio non ſit legitima, etſi primo aſpectu talis eſſe videatur; quippe conſtat hic ſyllogiſmus ex duabus præmiſſis affirmantibus in ſecunda figura. Denique, exemplum tertii hoc eſt; *Quicquid non amiſiſti, habes: Hunc librum* (quem ſcilicet cùm antè amiſiſſes, nunc inveniſti) *habes: Hunc igitur librum non amiſiſti.* Hæc enim ratiocinatio nec majorem habet probabilem, nec aptam habet concludendi formam, cùm ſit ex duabus præmiſſis affirmantibus in ſecunda figura.

Qui triplex eſt:
in Materia ſc.
in Forma,
vel in Utraque peccans.

Porrò, in iſtis Sophiſtarum captioſis argumentationibus duo præſertim conſideranda ſunt: Primùm, occurrunt loci unde Sophiſtæ ſua eruunt argumenta; deinde, fines ad quos ſpectant omnes illorum captiones. De locis igitur primùm, deinde de finibus dicemus. Et quia locorum alii in verbis ſive *in dictione*, alii in rebus ſeu *extra dictionem* poſiti ſunt; de illis primùm, deinde de his quærendum eſt.

In captioſis argumentationibus duo præſertim conſideranda ſunt.

Quæſtio II.

Quinam ſint loci Sophiſtici ſyllogiſmi in verbis.

LOci in verbis ſex vulgò aſſignantur; nempe, Æquivocationis, Ambiguitatis, Compoſitionis, Diviſionis, Accentûs, & Figuræ dictionis: Unde totidem ſunt captioſæ ratiocinationes ſeu fallaciæ Sophiſtarum; nempe, ab Æquivocatione, Ambiguitate, &c.

Sophiſtarum loci in dictione ſex; ac totidem Fallaciæ:

Fallacia ab Æquivocatione ſeu ab Homonymia, alicujus vocabuli ambiguitate nititur: cujuſmodi eſt hæc;

I. Ab Æquivocatione;

Quod eſt inveſtigabile, poteſt inveſtigari:
Sed viæ Dei ſunt inveſtigabiles; Rom. 11.
Ergò viæ Dei poſſunt inveſtigari.

Latet enim æquivocatio ſeu homonymia in vocabulo iſto *inveſtigabile*, cujus eſt duplex eáque oppoſita ſignificatio.

Fallacia Ambiguitatis ſeu amphibologiæ, non unius vocabuli ſed orationis ambiguitate nititur: cujuſmodi eſt hæc;

II. Amphibologiæ;

Pecunia quæ eſt Cæſaris, poſſidetur à Cæſare:
Hæc pecunia eſt Cæſaris:
Ergò hæc pecunia poſſidetur à Cæſare.

Ambiguitas enim ſeu amphibologia poſita eſt in ambiguo ac multiplici ſenſu hujus orationis, ſc. *Pecunia eſt Cæſaris.*

Fallacia Compoſitionis eſt, cùm ex eo quod ſecundùm ſenſum diviſum verum eſt, deducitur aliud in ſenſu compoſito falſum: ut patet in hoc ſophiſmate;

III. Compoſitionis;

Quicunque eſt bonus & Dialecticus, ſimiliter eſt bonus Dialecticus:
Sed Petrus eſt bonus & Dialecticus:
Ergò Petrus eſt bonus Dialecticus.

Similis eſt hæc fallacia;

Cæci vident:
Sed qui carent viſu, ſunt cæci:
Ergò qui carent viſu, vident.

Hæc enim propoſitio, *Cæci vident*, eſt quidem falſa in ſenſu compoſito, eſt autem vera in ſenſu diviſo; in quo ſenſu debet accipi, i. e. Qui antea erant cæci, nunc reſtituto viſu vident.

IV. Diviſionis; Fallacia Diviſionis è contrà fit, cùm ex eo quod ſecundùm ſenſum compoſitum verum eſt, deducitur aliud in ſenſu diviſo falſum: ut in hoc ſophiſmate;

Quicunque eſt bonus philoſophus, ſimiliter eſt bonus & philoſophus:
Sed Ariſtoteles fuit bonus philoſophus:
Ergò Ariſtoteles fuit bonus & philoſophus.

Similis eſt hæc fallacia;

Quiſquis nunc natus verè dicitur, is hâc horâ natus eſt:
Sed Chriſtus nunc verè natus ex Virgine dicitur:
Ergò Chriſtus hâc horâ ex Virgine natus eſt.

V. Accentûs Fallacia Accentûs naſcitur ex varietate accentûs, i. e. modi pronunciandi: ut iſta ratione accentûs propriè dicti;

Qui leporem venatur, plurima luſtrat loca:
Tu verò domi ſedens inter confabulandum lepórem venaris:
Ergo tu domi ſedens plurima luſtras loca.

Huc etiam ſpectat captio ratione quantitatis ambiguæ vocabulorum: ut hæc,

Quicquid edis, devoras:
Sed librum edis, i. e. *in lucem emittis:*
Ergò librum devoras.

Eódem pertinet captio ratione ſpiritûs ſeu aſpirationis: ut ſi dicas,

Nulli omini eſt adhibenda fides:
Sed alicui homini credendum eſt:
Ergò alicui credendum eſt cui non eſt adhibenda fides.

VI. Figuræ dictionis; Fallacia Figuræ dictionis oritur ex figura ſeu ſimilitudine dictionis ſimplicis vel compoſitæ cum alia, propter quam ſimilitudinem videtur ei aliquid tribuendum quod verè tribuendum non eſt: ut ſi quis inferat, *Poeta* nomen eſſe fœminini generis, eò quòd alia vocabula ejuſdem terminationis ac declinationis ſint ejuſdem generis. Sed hæc de Fallaciis in dictione ſatis; nam in iis diutius immorari ſuperfluum.

Quæſtio III.

Quinam ſint loci communes Sophiſtarum in rebus.

Loci Sophiſtarum extra dictionem ſeptem; Loci in rebus ſunt ſeptem: Primus locus dicitur Accidentis; ſecundus, Ejus quod dicitur ſimpliciter & ſecundùm quid; tertius, Ignorationis elenchi; quartus, Conſequentis; quintus, Petitionis prin-

principii; ſextus, Non-cauſæ ut cauſæ; ſeptimus, Multiplicis interrogationis: Unde totidé exſiſtunt fallaciarum genera: nempe, fallacia ab Accidente; à Dicto ſimpliciter ad dictum ſecundùm quid, & è contrá: ab Ignoratione elenchi, &c. Quæ omnes ſigillatim exponendæ ſunt. *ac totidem Fallaciæ:*

Fallacia Accidentis eſt, cùm id quod accidentariò de attributo dicitur aut non dicitur, exiſtimatur etiam convenire aut non convenire ſubjecto: ut ſi quia *animali* accidentariò convenit eſſe genus, idem exiſtimes convenire *homini*, cujus eſſentiale prædicatum eſt *animal*; ideóque ſic argumenteris, *I. Accidentis;*

Animal *eſt genus,*
Sed homo eſt animal,
Ergò homo *eſt genus.*

Fallacia ſequens duplex eſt: Altera, à dicto ſecundùm quid ad dictum ſimpliciter; cùm ex eo quod adhibitâ conditione dicitur, aliquid ſimpliciter & abſolutè dictum concluditur: ut in hoc ſophiſmate; *II. Dicti ſimpliciter & ſecundùm quid;*

Arma non ſunt reſtituenda domino furioſo:
Ergò arma non ſunt reſtituenda domino.

Altera à dicto ſimpliciter ad dictum ſecundùm quid; cùm ex eo quod ſimpliciter dicitur, aliud conditionale concluditur: ut ſi dicas,

Arma reſtituenda ſunt domino:
Ergò reſtituenda ſunt domino furioſo.

Fallacia Ignorationis elenchi fit prætermiſſione conditionum elenchi Dialectici. Quod ut intelligas, adverte, Elenchum eum eſſe ſyllogiſmum in quo contradictoria propoſitio alicujus alterius conceſſæ concluditur; adeò ut ſi hanc concedat adverſarius, cogatur admittere duo contradictoria eſſe vera: Ex. gr. Si quis aſſerat *aliquod animal eſſe immortale*, poterit hoc elencho redargui; *III. Ignorationis elenchi;*

Nullum corpus mixtum eſt immortale:
Sed omne animal eſt corpus mixtum:
Ergò nullum animal eſt immortale.

Quam concluſionem ſi vi argumenti reſpondens conceſſerit, ſic arguens poterit inferre; *Ergò ex conceſſis, aliquod animal erit immortale; & ſimul, nullum animal erit immortale: quod eſt impoſſibile.* Si igitur Sophiſta dum Philoſophum elencho redarguentem vult imitari, non obſervet leges veræ & legitimæ contradictionis, ſícq; reſpondentem imperitum rerum Dialecticarum ad anguſtias redigat, tunc dicetur decipere ex Ignoratione elenchi: v. gr. Si ex eo quòd aliquis conceſſerit *numerum ternarium excedere binarium & non excedere quaternarium*, Sophiſta inferat admiſſam eſſe contradictionem, nempe *numerum excedere & non excedere* (hæc enim videntur contradictoria) malè infert: Neq; enim iſta ſunt verè contradictoria: nam contradictoria debent eſſe ad idem, ſecundùm idem, eodem modo, eodem loco, & eodem tempore; quòd ſi aliqua ex his conditionibus deſit, tunc non erit oppoſitio propriè contradictoria.

Fallacia Conſequentis eſt, cùm ex oppoſito antecedentis colligitur oppoſitum conſequentis; hoc enim legitimè non poteſt concludi: ut ſi quis ità colligat, *IV. Conſequentis;*

Si

Si ignis eſt, calor eſt:
Ergò ſi ignis non eſt, calor non eſt.

V. Petitionis principii. Fallacia Petitionis principii eſt, cùm ad probationem rei ignotæ ſumitur aliud æquè ignotum: ut ſi probes *Singulos homines eſſe juſtos*, Quia *omnis homo ſit juſtus.*

VI. à Non-cauſa ut cauſa. Fallacia à Non-cauſa ut cauſa, committitur, cùm id pro cauſa rei alicujus ſumitur quod verè non eſt illius cauſa: ut ſi quis argumentetur ſic,

Candidum eſt diſgregativum viſûs:
Sed paries eſt candidus:
Ergò paries eſt quid diſgregativum viſûs.

Si igitur ex hoc quis colligeret, Parietem quatenus talem eſſe diſgregativum viſûs, malè colligeret. Contingit autem ſæpius hæc fallacia, cùm concluſionis alicujus falſitas quæ provenit ex aliqua præmiſſarum falſa, tribuitur alteri veræ. Exemplum ſophiſmatis iſtud eſt, *Si nullum tempus eſſet, nox non eſſet; Si nox non eſſet, dies eſſet; Si dies eſſet, aliquod tempus eſſet: Igitur ſi nullum tempus eſſet, aliquod tempus eſſet.* Unde malè colliget Sophiſta, primam illam propoſitionem, *Si nullum tempus eſſet, nox non eſset*, falſam eſſe: non enim prima illa propoſitio ſed ſecunda eſt cauſa ejus abſurditatis quæ cernitur in prædicta concluſione.

VII. Multiplicis interrogationis. Extrema captio ſeu fallacia eſt Multiplicis interrogationis per modum unius; cùm Sophiſta vult quæſtioni multiplici unicâ reſponſione ſatisfieri, cui non niſi multiplici reſponſione ſatisfieri poteſt: ut ſi petat Sophiſta, *Homo & leo ſuntne animal rationale?* eſt enim hæc multiplex interrogatio, quæ tamen per modum unius proponitur: Quòd ſi unicâ reſponſione dicas *eſſe*, ſtatim inferet *leonem eſſe animal rationale:* ſi verò *non eſſe* reſpondeas, concludet *hominem non eſſe animal rationale.* Et quidem hæ ſunt præcipuæ captiones ſeu fallaciæ quibus juxta varios argumentorum locos utuntur Sophiſtæ: Superſunt eorum fines detegendi, ad quos omnes iſtiuſmodi argutiæ collimant.

Quæſtio IV.

Quinam ſint fines Sophiſtarum.

Fines Sophiſtarum quinque: FInes ſeu metæ ad quas Sophiſtæ reſpondentem redigere conantur, quinq; ſunt præcipuæ; videlicet, Redargutio, Falſum, Paradoxum, Soloecíſmus, Nugatio.

I. Redargutio; Contingit Redargutio, quotieſcunq; reſpondens cogitur in eadem diſputatione admittere contradictorium ejus quod antea conceſſerat propter argumenti fallaciam; & quidem ejuſmodi ſyllogiſmus fallaciter inferens contradictorium propoſitionis conceſſæ dicitur Sophiſticus Elenchus: v. gr. Si quis naturali ratione & experientiâ ductus, Sophiſtæ conceſſerit *dormientes non videre*, cùm tamen fateatur *dormientes habere viſum* ſeu *oculos*, ſic arguet Sophiſta,

Quiſquis habet viſum, videt:
Atqui dormientes habent viſum:
Dormientes igitur vident.

Falſum

Falſum iſtud, eſt finis Sophiſtæ quod ab omnibus, præſertim iis qui ſophiſticæ altercationi interſunt, pro Abſurdo ducitur; ad quod Sophiſta hoc argumento reſpondentem adigere conabitur, *II. Falſum;*

Homo habet quod non amiſit:
Sed homo non amiſit alas:
Ergò homo habet alas.

Paradoxum ſeu Inopinabile hoc loco cenſetur id quod eſt contra opinionem eorum qui Sophiſtæ contentioſam diſputationem auſcultant, in quod Sophiſta reſpondentem protrudere conatur, ut ſaltem apud aſtantes victoriam de illo reportâſſe videatur: ut ſi coram ruſticis vel quibuſlibet rerum Aſtronomicarum imperitis reſpondentem cogeret admittere *ſolem eſſe majorem totâ terrâ*; aut ſi coram avaris & lucri cupidis, *divites omnium eſſe miſerrimos* convinceret. *III. Paradoxum;*

Soloeciſmus eſt vitium in orationis contextu, ad quod reſpondentem hoc pacto conabitur adigere Sophiſta; *IV. Soloeciſmus;*

Omnis homo eſt cupidus ſcientiarum:
Sed omnis mulier eſt homo:
Ergò omnis mulier eſt cupidus ſcientiarum.

Nugatio eſt ejuſdem rei inutilis repetitio, ad quam Sophiſta compellit reſpondentem, ut aliis ridiculus videatur: ut in hoc ſophiſmate; *V. Nugatio.*

Omne ſimum eſt naſus ſimus:
Sed aliquis naſus eſt ſimus:
Ergò aliquis naſus eſt naſus ſimus.

Et hi ſunt fines præcipui ad quos olim Sophiſtæ ſuas cavillationes referebant, autore Ariſtotele lib. De Sophiſt. Elench. Nunc quibus remediis occurrendum ſit illis captionibus, videamus.

Quæſtio V.

Quonam pacto occurrendum ſit Sophiſtarum captionibus.

SOphiſmata, ſi ex Æquivocatione, Ambiguitate, Compoſitione, Diviſione, aut Accentu ducta fuerint (quoniam hæc omnia multiplici ſenſu unius aut plurium propoſitionum peccant) diſtinctione multiplicis orationis ſolvenda ſunt: Si autem ſophiſma fuerit ex Figura dictionis, aut ex Accidente, aut ex Dicto ſimpliciter vel ſecundùm quid, aut ex Conſequente, aut ex Non-cauſa ut cauſa; ſumtionibus admiſſis, conſequentiæ eludendæ erunt. Jam ſophiſmata Ignorationis elenchi, negatione contradictionis diſſolvenda ſunt. Sophiſma quoque Petitionis principii negatâ ſumtione in qua principium petitur, etſi probabilis videatur, ſolvendum erit. Denique, fallaciam Multiplicis interrogationis ſolves, ſi tot reſponſiones interrogationi reddideris quot in ea implicitæ ſunt. Sícque diſſolutis captionum Sophiſticarum laqueis, in ipſorum metas ſeu fines quaſi in quædam præcipitia protrahi nequaquam poteris. Sed hæc non tantùm de Sophiſtico verùm etiam de omni Syllogiſmo ſatis. Atque adeò primæ huic Philoſophicæ Summæ parti finis feliciter ad majorem Dei & Chriſti honorem imponatur.

Quadam Sophiſmata adhibitâ diſtinctione ſolvuntur;
Quadam, negatione conſequentiæ.
Quomodo ſolvenda
Fallacia Ignorationis elenchi;
Petitionis principii;
Multiplicis interrogationis,

Secunda Pars Summæ Philoſophicæ,

Quæ eſt

ETHICA,

De Rebus Moralibus;

in tres partes diviſa.

Cum duplici Indice locupletiſsimo.

Index per ordinem eorum quæ in *hac ſecunda Summæ Philoſophicæ parte De rebus Moralibus continentur.*

Quæſtiones proœmiales, *De Morali diſciplina.*

Præfatio.

Qu. I. *Quid ſit Moralis philoſophia; &, An ſit verè ſcientia.*

II. *Quodnam ſit ſubjectum Moralis ſcientiæ.*

III. *Quænam ſint præcipuæ partes Moralis philoſophiæ.*

Prima pars Ethicæ; *De Beatitudine.*

Præfatio.

Prior Tractatus hujus partis; *De Bono & Fine.*

Prior Diſputatio hujus Tractatûs; *De Bono.*

Quæſt. I. *Quid ſit Bonum.*

II. *Quonam pacto res ferantur in bonum.*

III. *Utrùm omnis appetitio feratur in bonum.*

IV. *Quotuplex ſit bonum.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De Fine.*

Quæſt. I. *An idem ſit Finis & Bonum.*

II. *Utrùm omnia agant propter finem.*

III. *Sitne aliquis ultimus finis humanarum actionum.*

Poſterior Tract. hujus partis; *De ipſa Felicitate.*

Prior Diſp. hujus Tract. *De Beatitudine hominis Objectiva.*

Quæſt. I. *Quid ſit, & qualis eſſe debeat hæc beatitudo.*

II. *In quonam genere bonorum ponenda ſit felicitas objectiva.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De Formali hominis beatitudine.*

Quæſt. I. *Quid ſit, & in quo poſita ſit ejuſmodi beatitudo.*

II. *Quænam ſit ſupernaturalis felicitas tum hujus cùm alterius vitæ.*

Secunda pars Ethicæ; *De Principiis humanarum actionum.*

Præfatio.

Prior Tract. hujus partis; *De Principiis Internis humanarum actionum.*

Prior Diſp. hujus Tract. *De Principiis internis humanarum actionum à natura congenitis.*

Quæſt. I. *Quomodo Intellectus dicatur principium humanarum actionum; &, An moveat Voluntatem, ſimúlq; à Voluntate movealur.*

II. *Quomodo Voluntas moveat inferiores Potentias.*

III. *Utrùm Appetitus ſenſitivus moveat Voluntatem.*

IV. *Quo-*

IV. *Quomodo Voluntas liberum ſit agendi principium: Vbi, de Libero arbitrio.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De principiis internis humanarum actionum Acquiſitis, nempe Habitibus.*

Qu. I. *Quid ſit Habitus.*

II. *Quomodo acquirantur, deinde augeantur morales habitus.*

III. *Quomodo habitus concurrant cum facultatibus ad operandum.*

IV. *Quomodo corrumpantur habitus.*

Poſterior Tract. hujus partis; *De principiis Externis humanarum actionum.*

Prior Diſp. hujus Tract. *De principio externo humanarum actionum Efficaciter movente.*

Qu. I. *Quomodo* Deus *dicatur principium externum humanarũ actionũ.*

II. *Quomodo Deus concurrat cum voluntate ad actus humanos.*

III. *Quomodo Deus moveat voluntatem ad agendum.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De aliis principiis externis humanarum actionum.*

Qu. I. *Vtrùm nihil præter Deum poſſit efficienter movere voluntatem.*

II. *Quomodo Angeli, ſive boni ſive mali, aliquid ſuadeant humanæ voluntati.*

TErtia pars Ethicæ; *De ipſis Actionibus humanis: Vbi, de Paſſionibus, deq; Virtutibus ac Vitiis.*

Præfatio.

Primus Tract. hujus partis; *De ipſis actionibus humanis.*

Prior Diſp. hujus Tract. *De actionibus humanis generatim.*

Qu. I. *Quid ſit Actio humana: ubi, de Voluntario & Involuntario.*

II. *Quid ſit Involuntarium, & quotuplex.* (ſa.

III. *Quid & quotuplex ſit Ignorantia; & quænam ſit involuntarii cauſa.*

IV. *Vtrùm nihil præter vim & ignorantiam pariat involuntarium.*

V. *De Bonitate & Malitia humanarum actionum in genere.*

VI. *De Circumſtantiis humanarum actionum.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De actionibus humanis ſpeciatim.*

Qu. I. *Quænam ſint præcipuæ ſpecies actionum humanarum.*

II. *De humanis actibus Elicitis circa finem; ac præſertim de Volitione & Intentione.*

III. *De humanis actibus circa media; præſertímque de Electione.*

IV. *De Conſilio ſeu Deliberatione electionem præcedente.*

V. *De actionibus humanis Imperatis.*

Secundus Tract. hujus partis; *De Paſſionibus animæ.*

Prior Diſp. hujus Tract. *De paſſionibus animæ generatim.*

Qu. I. *Quid & quotuplex ſit, & in quanam corporis parte reſideat Ap-*

II. *Quid ſint Paſſiones, & unde naſcantur.* (petitus ſenſitivus.

III. *An omnis paſſio ſit vitioſa, & nunquam cadat in virum ſapientem.*

V. *Anrectè aſſignetur paſſionum numerus.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De paſſionibus animæ ſpecialim.*

Qu. I. *De Amore & Odio.* II. *De*

II. *De Desiderio & Fuga.*
III. *De Delectatione seu Voluptate, & Tristitia seu Dolore.*
IV. *De Spe & Desperatione.*
V. *De Metu & Audacia.*
VI. *De Ira.*
Tertius Tract. hujus partis; *De Virtutibus & Vitiis.*
I. Disp. hujus Tract. *De virtutibus generatim.*
Quæst. I. *Quid sit Virtus moralis.*
II. *An virtutes in mediocritate consistant.*
III. *In quanam animi parte sint virtutes.*
IV. *Quid, & quot sint virtutes quæ vulgò Cardinales appellantur.*
V. *Utrùm virtutes morales sint inter se connexæ.*
II. Disp. hujus Tract. *De virtutibus sigillatim; nempe, de quatuor Cardinalibus.*
§. I. *De Prudentia.*
Quæst. I. *Quid sit Prudentia.*
II. *Quodnam sit subjectum circa quod versatur prudentia.*
III. *An habitus prudentiæ in viro sapiente sit multiplex.*
IV. *Quinam sint actus seu officia prudentiæ.*
V. *Quænam sint partes integrantes prudentiæ.*
VI. *Quænam sint subjectæ partes prudentiæ.*
VII. *Quænam sint partes potentiales prudentiæ.*
§. II. *De Justitia.*
Quæst. I. *Quid sit Justitia.*
II. *Quænam sint partes integrantes justitiæ.*
III. *Quænam sint partes subjectæ seu species justitiæ.*
IV. *De justitia generali seu legali.*
V. *De justitia speciali.*
VI. *Quænam sint partes potentiales justitiæ.*
VII. *De Lege.*
VIII. *De Jure.*
§. III. *De Fortitudine.*
Quæst. I. *Quid sit Fortitudo.*
II. *Quinam sint fortitudinis actus.*
III. *Quænam sint partes fortitudinis.*
§. IV. *De Temperantia.*
Quæst. I. *Quid sit Temperantia, & quodnam ejus objectum.*
II. *Quænam sint partes temperantiæ.*
III. Disp. hujus Tract. *De Vitiis & Peccatis.*
Quæst. I. *Quid sint Vitium & Peccatum.*
II. *Quænam sit vitiorum ac peccatorum origo.*
III. *An vitium sit contra naturam.*
IV. *Quænam sit propria peccati differentia.*
V. *Utrùm habitus vitiosus possit fieri bonus; & è contrà.*
VI. *An actus vitiosus sit pejor habitu.*
VII. *An vitium simul cum virtute esse possit.*
VIII. *Quænam sint vitiorum ac peccatorum species.*

Schema generale, in quo ſeries eorum omnium quæ traduntur in hac ſecunda Summæ Philoſophicæ parte ob oculos ponitur.

Quæſtiones proœmiales De Morali diſciplina, Quæſt. 3.

- *Summæ hujus Philoſophicæ ſecunda pars eſt Ethica, ſeu Moralis diſciplina: Cujus tres ſunt partes:*
  - *Prima, de Beatitudine ſeu fine humanarum actionum*
    - *Prior Tractatus de Bono & Fine:*
      - *Prior Diſputatio, de Bono,* 4
      - *Poſterior Diſp. de Fine,* 3
    - *Poſterior Tract. de ipſa Felicitate:*
      - *Prior Diſp. de beatitudine hominis Objectiva,* 2
      - *Poſterior Diſp. de Formali hominis beatitudine,* 2
  - *Secunda, de Principiis humanarum actionum:*
    - *Prior Tract. de principiis Internis humanarum actionum:*
      - *Prior Diſp. de principiis internis humanarum actionum à natura Congenitis,* 4
      - *Poſterior Diſp. de principiis internis humanarum actionum Acquiſitis,* 4
    - *Poſterior Tract. de principiis Externis humanarum actionum:*
      - *Prior Diſp. de principio externo humanarum actionum Efficaciter movente,* 3
      - *Poſterior Diſp. de aliis principiis externis humanarum actionum,* 2
  - *Tertia, de ipſis Actionibus humanis: ubi de Paſſionibus, deque Virtutibus ac Vitiis.*
    - *I. Tract. de ipſis Actionibus humanis:*
      - *Prior Diſp. de Actionibus humanis generatim,* 6
      - *Poſterior Diſp. de Actionibus humanis ſpecialim,* 5
    - *II. Tract. de Paſſionibus animæ:*
      - *Prior Diſp. de Paſſionibus animæ generatim,* 4
      - *Poſterior Diſp. de Paſſionibus animæ ſigillatim,* 6
    - *III. Tract. de Virtutibus & Vitiis:*
      - 1. *Diſp. de Virtutibus generatim,* 5
      - 2. *Diſp. de Virtutibus ſigillatim, nempe de 4 cardinalibus,*
        - 1. §. *de Prudentia,* 7
        - 2. §. *de Juſtitia,* 8
        - 3. §. *de Fortitudine,* 3
        - 4. §. *de Temperantia,* 2
      - 3. *Diſp. de Vitiis & Peccatis,* 8

Secunda

Secunda pars Summæ Philoſophiæ ;

De rebus Moralibus.

Quæſtiones procœmiales *De ipſa Morali diſciplina.*

Præfatio.

QUoniam univerſæ Philoſophiæ finis eſt humana felicitas (cùm nulla res antiquos magis ad philoſophandum impulerit, quàm ut cæteris hominibus beatiores eſſent;) quæ quidem felicitas partim in veritatis contemplatione, partim in actione virtuti conſentanea poſita eſt: ideo præter ſcientias contemplatrices, oportuit aliquam eſſe ſcientiam quæ recti honeſtique rationem contineret, & ad virtutem morúmque probitatem erudiret: Quam Ethicam, h. e. moralem diſciplinam ſeu morum ſcientiam, appellârunt, unámque è præcipuis Philoſophiæ partibus eſſe cenſuerunt. De hac igitur priùs quàm de iis quæ ad ipſam pertinent nonnihil præfationis loco dicemus. *Philoſophiæ finis, humana felicitas.*

Quæſtio I.

Quid ſit Moralis Philoſophia ; &, An ſit verè ſcientia.

Moralis Philoſophia vulgò appellatur hæc Philoſophiæ pars, quòd tota in moribus rectè inſtituendis poſita ſit. *Mores* autem dicuntur tum actiones humanæ, (i. e. actiones hominum liberæ, præſertim conſuetæ ac ſæpius iteratæ) cùm etiam habitus qui ex ejuſmodi actionibus iteratis comparantur. Et quoniam de hac morum diſciplina controvertitur, an ſit Ars, an verò Prudentia, an potiùs dicenda ſit Scientia ; totam hanc litem triplici concluſione dirimemus. *Mores, quid*

I. Concluſio; Moralis diſciplina non eſt ars propriè dicta : Non enim primò & per ſe verſatur circa actiones corporeas; licèt enim pleræque actiones humanæ ſeu morales ad objecta quædam externa & corporea referantur, ut Liberalitas, Temperantia, &c. non tamen propterea actiones illæ ſunt externæ aut corporeæ : Et quamvis actiones quædam corporeæ dicantur humanæ ſeu liberæ, atque ad Moralem philoſophum pertineant, quatenus liberè imperantur à voluntate ; non tamen circa illas primariò verſatur Moralis philoſophus, ſed tantùm ſecundariò, quatenus ſunt effectus actionum internarum ſeu elicitarum voluntatis, in quibus ratio virtutis aut vitii primò & *1. Concluſio; probatur.* *Virtutes non tam ex-*

termo quàm interno actu mensurandæ sunt:

per se reperitur. Nec enim tam Depositum reddere aut Debitum solvere, quàm Efficax & constans voluntas tribuendi unicuique jus suum, justitiæ munus est : itémque, non tam Cursum accelerare amici tuendi causâ, quàm Summo studio velle amico opitulari, amicitiæ officium est. At verò non tantùm opera, sed etiam actiones circa quas primò & per se versatur ars, externæ sunt & corporeæ. Repete ex Logicæ Prolegomenis ea quæ de arte propriè & impropriè dicta docuimus.

Qu. 1.

2. Conclusio; probatur 1,

II. Conclusio ; Moralis disciplina non est prudentia : Primùm, quia prudentia non nisi in probis hominibus reperitur ; nam animi sagacitas morum probitate destituta, calliditas est & astutia magis quàm prudentia : at Moralis philosophia etiam in perditissimis hominibus inveniri potest. Deinde, prudentis officium istud potissimum est, ea quæ ad finem magis conducibilia sunt solerter eligere : at Moralis philosophus non tantùm ea quæ sunt ad finem, verùm etiam finem ipsum ex instituto contemplatur. Præterea, prudentia est tantùm eorum quæ cadunt in deliberationem ; at Moralis philosophia est rerum quarum constans & indubitata veritas est : unde viri prudentis est, adhibito consilio maturè deliberare; Moralis verò philosophi, aliquid certò definire ac determinare. Denique, Moralis philosophiæ est, humanas actiones dirigendas in universum contemplari : prudentiæ verò munus est, singulas ejusmodi actiones pro circumstantiarum ratione sapienter moderari. Licèt igitur tum moralis disciplina cùm etiam prudentia sint morales habitus qui in eadem intellectiva animæ parte residen, & circa easdem hominum actiones versantur : quia tamen non in eodem sunt ordine (cùm prudentia morali disciplinæ tanquam inferior superiori subordinetur) nec eadem sunt utriusque officia, ut patet ; ideo non formali ratione modò, sed etiam reipsa distinguuntur ; præsertim cùm moralis disciplina nonnunquam sine prudentia, & è contrà prudentia absque morali disciplina esse possit.

2.

3.

4.

Coroll.

3. Conclusio;

Confirmatur.

III. Conclusio ; Moralis disciplina est scientia propriè dicta. Cujus conclusionis veritas ex præcedentium conclusionum veritate satis eluceſcit ; & confirmatur adhuc unicâ hâc validissimâ ratione, Ea censenda est propriè scientia, in qua aliquid certò & evidenter per vera principia cognoscitur : Atqui ejusmodi est Moralis philosophia, in qua multa traduntur de actionibus humanis certò & evidenter per vera principia ; ut cùm philosophus Moralis probat Tribuendum esse unicuique quod suum est, hâc demonstratione, *Id semper agendum est quod recta ratio postulat : Sed recta ratio postulat ut unicuique reddatur quod suum est : Ergò unicuique jus suum tribuendum est.* Et licèt actiones humanæ in actu exercito (ut loquuntur) inconstantes sint, leves & incertæ ; & nonnullæ etiam naturâ suâ adiaphoræ sint seu indifferentes, ità ut modò bonæ modò malæ esse possint : nihilominus tamen de iis omnibus indubitatas ac perpetuæ veritatis propositiones habet Moralis philosophus.

Occurritur tacitæ objectioni.

Quæstio

Quæstio II.

Quodnam sit subjectum Moralis scientiæ.

CUm constet apud omnes, Moralem philosophiam maximè dici practicam, necesse est ut ipsius objectum sive subjectum circa quod versatur & à quo denominatur propriè practica, sit praxis maximè propriè dicta; quæ nihil aliud est quàm actio humana seu moralis. Itaque objectum proprium totale & adæquatum hujus scientiæ, est actio humana quatenus est dirigibilis ad bonum morale, seu ad finem rectæ rationi consentaneum. Ubi per *actionem humanam* intelligimus quamvis actionem hominis liberam, sive elicitam ab ipsa voluntate sive ab eadem imperatam. Cui additur ipsa ratio formalis objecti, videlicet, *quatenus dirigibilis est ad bonum morale:* Quod ut intelligas, repetendum est quod in Dialecticæ Prolegomenis docuimus, In scientiis practicis aliud esse objectum considerandum duntaxat, aliud verò objectum considerandum simul & dirigendum. Sic enim in Morali disciplina actiones morales rectæ ut rectæ dici possunt objectum considerandum duntaxat: actiones verò humanæ rectificandæ dici possunt subjectum Moralis philosophiæ considerandum simul ac dirigendum: Quod verò spectat ad actiones rectificatas, quæ à nonnullis dicuntur objectum formatum; non tam scientiæ subjectum quàm ejusdem scientiæ finis remotior censendæ sunt.

Assertio.

Objectum hujus scientiæ est actio humana.

Nota.

Qu. 2. sub finem.

Actio recta;

rectificanda;

rectificata;

Quòd igitur actiones humanæ seu morales rectificandæ in ordine ad bonum morale, sint verum & legitimum scientiæ Moralis subjectum, vel ex eo patet (ut cætera prætermittam) quòd omnia quæ in ejusmodi scientia traduntur, ad actiones eo modo spectatas referantur tanquam principia, partes, aut proprietates. Et quidem principia humanarum actionum simplicia sunt, Intellectus, Voluntas, Liberum arbitrium, Habitus virtutum, Finis ultimus, & earum Objecta. Principia verò complexa, quæ dicuntur principia scientiæ, permulta sunt; v. g. *Esse unum ultimum finem humanæ vitæ propositum; Media esse proportionata fini; Hominem esse libero arbitrio præditum; Virtutes assuetudine comparari,* &c. Partes præterea seu species actionum humanarum sunt actiones voluntatis elicitæ & imperatæ; item actiones ex natura sua Bonæ, Pravæ, vel Indifferentes. Earundem verò proprietates dici possunt Bonitas vel Malitia moralis, Meritum vel Demeritum, item Circumstantiæ nonnullæ quæ eas comitantur. Homo verò aptus purgari à vitiis & virtutibus instrui, est finis cui prodest Moralis philosophia. Finis verò Morali philosopho propositus, est primùm dirigere actiones hominis; deinde, ipsæ actiones directæ: tandem ipsa humanæ vitæ Felicitas non tantùm humanæ vitæ rectificatarum actionum sed etiam ipsius Moralis disciplinæ finis ultimus dici potest.

Supradicta probatur assertio.

Principia hujus disciplinæ;

Partes;

Proprietates

Finis.

Quæſtio III.

Quænam ſint præcipuæ partes Moralis philoſophiæ.

Hominis beatificandi conſideratio triplex:

CUm inſtitutum Moralis philoſophiæ ſit, hominem probitate morum informare, cúmque ad felicem vitæ ſtatum perducere; homo verò quatenus ſic informari poteſt, triplici modo ſpectetur: primò, in ſe abſque reſpectu ad multitudinem; ſecundò, ut pars eſt domeſticæ ſocietatis; tertiò, ut eſt membrum totius reipublicæ: Hinc orta eſt celebris illa philoſophiæ Moralis in tres partes diviſio: nempe, in Ethicam, ſeu Monaſticam, h. e. privatam; Oeconomicam, ſeu domeſticam; & Politicam, ſeu civilem: Quarum prima mores hominis in ſe abſolutè conſiderati componit, pertinétque ad bonum privatæ cujuſque perſonæ; ſecunda mores hominis ut eſt pars familiæ informat, ordinatúrque ad bonum ſocietatis domeſticæ; tertia mores hominis quatenus eſt reipublicæ membrum, in ordine ad bonum totius civitatis ac reipublicæ, inſtituit. Itaque prima prodeſt privatæ cuique perſonæ; ſecunda, domui vel familiæ; tertia, civitati vel reipublicæ.

Indè triplex philoſophia Moralis; Ethica,

Oeconomica

Politica.

Quis ordo inter illas tres diſciplinas.

Ex quo intelligere eſt, Ethicam ſive Monaſticam tum naturæ cùm doctrinæ ordine reliquas duas præire: tum quia rem ſimpliciorem, nempe privatum hominem, conſiderat, qui ſimplicius quiddam eſt quàm Familia, quæ ex ſingulis hominibus; quàm Civitas aut Reſpublica, quæ ex multis familiis coaleſcit: tum quia neceſſe eſt propriam vitam priùs componere quàm ad familiæ aut reipublicæ gubernaculum accedere. Ordine tamen dignitatis Politica reliquas duas antecedit, tum quia cæteras eminentiori quodam modo in ſeſe continet, tum quia circa nobilius ſubjectum verſatur: Adde, quòd regimen reipublicæ multò perfectius eſt quàm regimen ſuiipſius aut familiæ, quia nempe ad plura ſe extendit, & ad nobiliorem finem refertur: atqui, ut docet D. Thomas, Civilis ſeu Politica ſcientia juvat regimen reipublicæ; Oeconomica, familiæ; Ethica verò, uniuſcujuſque privatæ perſonæ.

2. 2. qu. 50. art. 1.

Politicæ & Oeconomicæ partes duæ.

Utriuſque autem diſciplinæ, tam Politicæ quàm Oeconomicæ, duæ ſunt præcipuæ partes, quarum altera in inſtruendis iis qui præſunt, altera in inſtituendis iis qui ſubſunt poſita eſt. Præeſt autem in œconomia ſeu familia is qui vulgò dicitur Paterfamiliâs, qui idem eſt Vir, Pater, & Dominus; Subſunt verò, Uxor, Liberi, & Servi: Unde Oeconomica triplici ſocietate dicitur conſtare; Deſpoticâ ſeu herili, Gamicâ ſeu conjugali, & Patricâ ſeu paternâ. At verò in politia, aut unus, aut pauci, aut multi præſunt; cæteri verò ſubſunt: Ex quo orta eſt reipublicæ forma triplex: nempe, Monarchica, in qua unus; Oligarchica (ad quam ſpectat Ariſtocratica) in qua pauci, iíque vel divites vel optimates; & Democratica, in qua multi (nempe populus) imperant. Licèt autem naturæ lege Democratia Monarchiam & Oligarchiam ſive Ariſtocratiam præcedat; quia omnes naſcimur liberi, nec facilè alterius imperio ſubjicimur: nihilomi-

Politiæ formæ triplex.

hilominus tamen ordine dignitatis, & habitâ ratione optimæ gubernationis, cæteras antecedit Monarchia, Divino imperio quàm-ſimillima; Quam ſequitur Ariſtocratia: Ultimum verò locum tenet hoc ordine Democratia.

Porrò prætermiſſis iis quæ tum ad Politicam cùm ad Oeconomicam pertinent, quoniam ea non ſunt noſtri inſtituti, ea duntaxat explicabimus in hac ſecunda parte noſtræ Summæ, quæ ad Ethicam ſive Monaſticam primò & per ſe ſpectare videbuntur: quæ tamen optima ſunt tum Politicæ cùm etiam Oeconomicæ fundamenta. Et quoniam Ethicæ ſubjectum ſunt actiones humanæ ad finem vitæ privatæ conſentaneum dirigibiles, eo ordine progrediemur, ut primùm de ipſo fine ultimo humanarum actionum, ſeu de Beatitudine privata, diſſeramus; ubi nonnulla de Bono & Fine in communi præmittemus: deinde, in ſecunda parte agemus de earundem humanarum actionum Principiis tum internis cùm externis: denique, de ipſis humanis actionibus dicemus in tertia parte; ubi de Paſſionibus animi, tum de Virtutibus ac Vitiis pertractabimus.

Ethicæ tres partes:
1,
2,
3.

Prima pars Ethicæ;

De Beatitudine.

Præfatio.

Hujus partis tractatus duplex.

CUm beatitudo ſit finis humanarum actionum ultimus, atque adeò omnis humana actio ſit propter finem, finis autem bonum quoddam ſit; doctrinæ ratio poſtulat, ut paulò pòſt acturi de Felicitate, priùs de Bono ac Fine diſſeramus: Sícque hujus primæ partis duo erunt tractatus: prior, de bono & fine; poſterior verò, de ipſa felicitate ſeu beatitudine humana.

Prior Tractatus hujus partis;

De Bono & Fine.

QUia Finis ſpecies quædam eſt Boni, idcirco priùs de bono quàm de fine agendum eſt: Quare prior hujus tractatûs diſputatio de bono, poſterior verò de fine inſtituetur.

Prior Diſputatio hujus Tractatûs;

De Bono.

Quæſtio I.

Quid ſit Bonum.

Boni definitio.

BOnum à veteribus *rectè definitum fuiſſe, Id quod omnia appetunt*, ſcribit Ariſtoteles in ipſo limine lib. 1. Ethicorum ad Nicomachum. Quam boni definitionem vel potiùs deſcriptionem ut intelligas, notandum eſt hîc quod alibi fuſiùs explicabitur, Bonum quà bonum ex ſui ratione formali ſignificare relationem convenientiæ; quandoquidem bonum eſt objectum appetitûs, & unumquodq; eatenus appetitur quatenus conveniens eſt, aut ſaltem tale eſſe exiſtimatur:

tur: quam quidem convenientiam ſequitur appetibilitas utì propria boni affectio, ſeſe habens ad bonum ut ad colorem viſibilitas. Quare ſi bonum ex ſua formali ratione ſpectetur, definiendum erit, Id quod cuique conveniens eſt: ſi verò ſpectetur ratione præcipuæ proprietatis, quæ eſt appetibilitas, rectè deſcribetur, Id quod omnia appetunt. Poſſet etiam ratione aliarum ipſius proprietatum aliter deſcribi; ut ſi dicatur, Id quod naturâ ſui diffuſivum eſt, &c. Et licèt ſupradicta boni deſcriptio ſingulis bonis primò non competat, quia non omnia quodvis particulare bonum appetunt, bono tamen in communi proculdubio convenit; hoc enim expetunt omnia, cùm in ſingulis bonis quæ res quæque optant includatur: deinde etiam ſecundariò bonis particularibus ſimul collectivè ſumtis competit, quatenus unaquæque res appetit ſuum bonum, & bonum cujuſque eſt id quod unumquodque appetit. Adde etiam, eandem deſcriptionem adaptari poſſe Summo bono: Cùm enim omnibus rebus congenita ſit proclivitas in bonum, & omne bonum quædam ſit ſummi boni participatio, neceſſe eſt ut omnia ſaltem virtute & implicitè in ſummum bonum tendant; quare ipſum optimè definiri poterit, Quod omnia appetunt.

Alia Boni definitio.

D. Dionyſ. cap. 4. De Div. nom.

Quomodo omnia ſummum bonum appetant.

Quæſtio II.

Quonam pacto res ferantur in bonum.

FErri *in bonum* nihil aliud eſt quàm appetere bonum: Unde facile eſt intelligere, omnia appetitu aliquo in bonum tendere, cùm bonum ſit quod omnia appetunt. Jam verò quonam appetitu unumquodque in illud feratur quæſtio eſt. Cui ut ſatisfiat, notandum eſt primò, appetitum aut eſſe Innatum aut Elicitum. Innatus eſt propenſio unicuique rei à natura congenita, quâ unumquodque ad id quod ſibi conveniens eſt inclinatur: Elicitus eſt ipſe appetendi actus, præſertim is qui in animantibus præeunte aliquâ cognitione contingit. Secundò notandum eſt, appetitum innatum triplicem eſſe; nempe, Naturalem, Animalem ſeu ſenſitivum, & Rationalem ſeu intellectivum. Naturalis dicitur, quo unaquæque res abſque ulla notitia inclinatur ad id quod ſibi conveniens eſt; qualis reperitur etiam in rebus inanimatis & ſenſûs expertibus, v. g. in lapide inferiorem locum tanquam naturæ ſuæ congruentem appetente. Animalis ſeu ſenſitivus eſt ille quo res inclinatur in id quod ſibi conveniens eſt, præeunte notitiâ ſenſûs: qui in ſolis animantibus reperitur; diſtribuiturque in Iraſcibilem & Concupiſcibilem (de quibus in progreſſu dicemus) quo genere appetitûs equus urgente fame paſtum expetit. Denique, rationalis ſeu intellectivus ille eſt quo res appetit bonum ſibi conveniens, præviâ notitiâ intellectûs; qui appetitus eſt ipſa voluntas, nec ulli animantium generi præterquam homini competit: Hoc genere appetitûs homo in id quod rectum honeſtúmq; eſt inclinatur.

Appetitus Innatus;

Elicitus.

Appetitus innatus triplex: Naturalis,

Animalis,

Rationalis.

Solvitur quæſtio propoſita.

Quibus poſitis, ad quæſtionem propoſitam reſpondetur, Ea quæ cognitione carent, ſolo naturali appetitu in bonum ferri; bruta verò,

verò, quæ cognitione ſenſuum prædita ſunt, non tantùm naturali ſed etiam animali ſeu ſenſitivo appetitu duci in bonum; denique homines, qui intellectivâ cognitione dotati ſunt, non tantùm naturali & ſenſitivo ſed præterea rationali ſeu intellectivo appetitu bonum appetere. Quo loco nota, naturalem appetitum impropriè dici appetitum, ſed potiùs appellari naturæ propenſionem & naturalem potentiam; ſicut etiam in brutis, ipſe etiam animalis appetitus ſæpenumero naturalis inſtinctus ſolet appellari. Nota etiam, in homine rationalem appetitum poſſe ferri in objectum appetitûs ſenſitivi, nempe in bonum jucundum & utile; licèt appetitus ſenſitivus non poſſit ferri in bonum honeſtum, quod eſt objectum peculiare rationalis appetitûs: Cujus rei ratio eſt, quòd rationalis appetitus eminenter contineat tum ſenſitivum cùm naturalem appetitum, quemadmodum anima ipſa rationalis tum ſenſitivam cùm vegetantem eminenti quadam ratione continet. Ex his intelligere eſt, omnem appetitum eſſe inclinationem quandam in bonum. Objicies, Appetitum ſenſitivum in homine ſemper in malum propendere, juxta illud, *Proni ſunt ſenſus hominis in malum ab adoleſcentia ſua.* Unde & concupiſcentia ipſa interdum ab Apoſtolo *peccatum* dicitur, quia & à peccato eſt & ad peccatum inclinat; ideóque vulgò à Theologis *fomes peccati* dici conſuevit. Sed occurro, ac dico, ideo appetitum ſenſitivum dici inclinari ad malum, quia cùm feratur in bonum jucundum, ſæpe accidit ut tale bonum rectæ rationi ac Divinæ legi averſetur, sicque eâ ratione dicatur malum: Licèt igitur appetitus ſenſitivus in ejuſmodi malum inclinet, ideóque *peccatum* & *fomes peccati* vocetur; non propterea deſinit ferri in bonum ſibi conveniens, nempe in bonum jucundum ac delectabile.

Nota 1.

Nota 2.

Object.

Gen. 8. 21.

Solut.

Quæſtio III.

Utrùm omnis appetitio feratur in bonum.

Quæſtionis propoſitæ ſenſus aperitur.

SEnſus propoſitæ quæſtionis eſt, An id omne quod actu appetitur ſit bonum, ità ut malum quà malum nunquam poſſit appeti. Et quidem difficultas non eſt de appetitu naturali, nec de ſenſitivo; ſunt enim hæc appetituum genera ab Autore naturæ ad bonum determinata: Verùm tota difficultas eſt de appetitu rationali, ſeu de voluntate; Utrùm omnis ejus appetitio feratur in bonum, ità ut non poſſit voluntas pro ſua libertate malum etiam ut malum appetere. Dico *malum ut malum*, ſeu *ſub ratione mali*; neque enim dubium eſt, eandem ferri poſſe in malum, quatenus tamen alicujus boni ſpeciem præ ſe fert: ſic enim voluntas ferri poteſt in malum inhoneſtum ſeu turpe, quatenus illud idem bonum eſt jucundum ſeu delectabile, vel quatenus illud idem quod verè inhoneſtum eſt ſpeciem quandam habet apparentis honeſtatis.

Sententia de propoſita quæſt. tenenda probatur 1.

Licèt igitur non deſint qui aſſerant, poſſe voluntatem appetere malum ut malum eſt, & è contrà repudiare bonum etiam quà bonum eſt; nihilominus tamen perſtandum eſt in oppoſita eâque communi ſententiâ; quæ proculdubio eſt Ariſtotelis 8. Ethic. cap. 2. & 1. Polit. cap. 1.

cap. 1. & alibi: quam amplectitur ac probat D. Thomas 1. 2. qu. 8. art. 1. Ratio D. Thomæ est, *Quòd appetitio nihil aliud sit quàm rei appetentis ad aliud inclinatio: nihil autem inclinetur nisi ad aliquid sibi simile & conveniens:* quod est bonum. Deinde, si voluntas ferri 2.
posset ad malum sub ratione mali, malum ut malum esset actu appetibile: quod planè repugnat; cùm ipsa malitiæ ratio tollat convenientiam, quâ sublatâ tollitur appetibilitas, quæ ex convenientia seu ex congruentia boni nascitur. Quòd si malum ut sic non est appetibile, non potest intelligi quomodo possit appeti à voluntate quatenus tale. Si objicias, Voluntatem esse liberam circa bonum & malum, *Object.*
ac proinde non tantùm posse appetere bonum ut bonum, sed etiam malum ut malum: respondeo, Libertatem voluntatis circa bonum & *Solut.*
malum non esse libertatem Contrarietatis; quasi possit positivè ferri *Libertas Contrarietatis:*
appetendo in ipsa contraria, nempe in bonum & malum quatenus talia sunt; aut quasi possit contrariis actibus in bonum ferri, aut etiam in malum, v. gr. appetere bonum & repudiare bonum ut sic, aut etiam repudiare malum & illud idem ut malum appetere: sed esse
libertatem Contradictionis, quâ potest bonum velle aut non velle, *Contradictionis.*
item nolle seu actu repudiare malum vel non nolle seu non actu repudiare: h. e. Voluntatem tum circa bonum cùm circa malum ut sic liberam esse quoad exercitium actûs, quia potest circa illa actum aliquem exercere aut suspendere. Adde, quòd *Nota.*
libertas humanæ voluntatis circa bonum & malum satis elucet in eo quòd possit velle bonum, & etiam velle malum quod in eodem genere non potest habere rationem boni: v. gr. Potest voluntas ferri in objectum temperantiæ, quod habet rationem boni honesti; & præterea, in objectum intemperantiæ, quod habet rationem mali inhonesti nec unquam potest habere rationem boni honesti, licèt in illud
feratur quatenus est bonum jucundum. Non est tamen propterea *Bonum & malum ad eandem appetendi facultatem pertinent.*
negandum, bonum & malum pertinere ad eandem appetendi facultatem, licèt non ad eundem ejusdem facultatis actum: nam bonum
pertinet ad voluntatem quatenus sub ea ratione ab ipsa potest appeti; malum verò, quatenus sub ea ratione ab eadem repudiari potest: Quo modo verum & falsum ad eandem intelligendi facultatem pertinent. Quædam verò peccata dicuntur esse *ex malitia*; non quòd in *Peccata ex malitia.*
eis malum ut malum appetatur, sed quòd illud bonum jucundum vel utile quod appetitur, non ignoretur esse aversum à Deo, aut à recta ratione alienum. Si dicas, Damnatos velle Deum non esse; velle *Object.*
quoque flagitia, quia nôrunt ea Deo displicere; item, desperatos homines mortem sibi optare: quæ omnia non nisi mali rationem habent: respondeo, Licèt illa verè sint mala, illis tamen perditis animabus aut desperatis hominibus apparere bona quatenus illa sibi convenire judicant, aut quatenus arbitrantur per illa se à majoribus malis liberari. *Solut.*

Quæstio

Quæſtio IV.

Quotuplex ſit bonum.

Bonum per Eſſentiam;

BOnum in genere dividi poteſt juxta S. Auguſtinum in Pſal. 134. in *bonum à ſeipſo*, & *bonum ab alio:* Illud dicitur bonum per eſſentiam; qualis eſt ſolus Deus, juxta Domini ſententiam Luc. 18. 19. *Nemo bonus, niſi ſolus Deus:* Hoc verò dicitur bonum per participationem: Quod quidem rurſus dividi poteſt in bonum tranſcendens ſeu Metaphyſicum, quod cuique rei competit quatenus eſt aut eſſe poteſt: naturale ſeu Phyſicum, quod naturæ cujuſque rei competit; ut, naturales cujuſque rei Facultates & Potentiæ: Morale denique ſeu humanum, quod ab homine ſpontè ac liberè poteſt appeti: Quod quidem ratione ſubjecti ſeu materiæ dividitur in bonum animi, ut Scientia; corporis, ut Sanitas; & fortunæ, ut Divitiæ: ratione verò finis & magis propriè ab Ariſtotele bonum idem morale dividitur in honeſtum, utile, & jucundum: Quam quidem celebrem boni partitionem in hunc ferme modum explicat S. Doctor; Unumquodq; dicitur bonum prout appetibile eſt, ſeu quatenus eſt terminus appetitionis: Dicitur autem aliquid eſſe terminus appetitionis dupliciter: nempe, ſimpliciter; quod terminat motum appetitionis tanquam quid ultimum: vel ſecundùm quid; quod terminat motum appetitionis tanquam mediũ quo ad ultimum itur: Jam verò ſi bonum ſimpliciter terminat appetitionem tanquam quid ultimum, vel ſe habet ut res quæ per ſe appetitur, dicitúrque bonum honeſtum; vel ut quies in re habita, dicitúrque bonum jucundum: quòd ſi appetitionem ſecundùm quid terminat tanquam quid medium, dicetur bonum utile. Itaque per bonum utile pervenitur ad honeſtum; ex cujus poſſeſſione naſcitur jucundum. Ubi notandum, fieri poſſe ut idem bonum diverſâ conſideratione dicatur honeſtum, utile, & jucundum: deinde, aliquid utile & jucundum dici poſſe non tantùm ratione ſenſûs & corporis, ſed etiam ratione animi: denique, bonum honeſtum dici abſolutè bonum morale ſeu bonum hominis; utile verò & jucundum, quatenus rectæ rationi conformantur.

Per Participationem:

Quod 1. *Metaphyſicum,* 2. *Phyſicum,* 3. *Ethicum: Idque,* 1. *Animi, Corporis, Fortunæ:* II. *Honeſtum, Utile Jucundum.*

1. part. q. 5. art. 6.

Nota.

Poſterior Diſputatio hujus Tractatûs;

De Fine.

Quæſtio I.

An idem ſit Finis & Bonum.

1. Concluſio;

PRopoſitæ quæſtioni triplici concluſione ſequenti ſatisfiet.

I. Concluſio; Finis & Bonum non ſunt idem formaliter, h. e. Non eſt eadem formalis ratio boni quæ finis: quia bonum quà bonum

num significat relationem convenientiæ; at finis quà finis importat relationem causæ finalis: Unde Bonum definitur, Id quod conveniens est; Finis verò, Id cujus gratiâ cætera fiunt.

II. Conclusio; Finis & Bonum, si secundùm actum spectentur, non sunt semper idem realiter quoad fundamenti reciprocationem, ut loquuntur. Licèt enim id quod est actu finis sit etiam actu bonum (cùm nihil possit per modum causæ finalis aliud movere nisi sit bonum & conveniens) non tamen reciprocè, quicquid est actu bonum est etiam actu finis: Multa enim sunt in se actu bona, & etiam cuipiam convenientia, quæ quia ab eo non expetuntur, non sunt actu finis respectu illius. Quo loco notandum est, licèt aliud bonum expetatur tanquam finis, aliud verò tanquam id quod est ad finem; nihilominus tamen id omne quod actu appetitur à re creata, quatenus actu appetitur, esse causam actu finaliter moventem ipsum appetitum: Unde non tantùm fines mediorum sed etiam ipsa media verè dici possunt causæ finales ipsius appetitûs: quod videtur voluisse S. Thomas, 1. 2. quæst. 1. passim, præsertim art. 4. ubi ait bonum habere rationem finis: Sicque non tantùm omne quod est actu finis erit actu bonum, sed etiam omne bonum quod actu expetitur erit actu finis; saltem in rebus creatis: nam in Divinis actibus ad intra id non potest esse.

2. *Conclusio.*

Nota.

Non tantùm fines verùm etiam media finaliter movent appetitum.

III. Conclusio; Finis & Bonum, si secundùm potentiam spectentur, sunt idem reipsa quoad fundamenti reciprocationem, i. e. Quicquid potest reddi bonum & conveniens respectu alicujus, licèt fortasse tunc non sit illi actu bonum & conveniens, idem potest esse finis respectu illius, & ab ipso appeti: & reciprocè, quicquid potest ab aliquo expeti & habere rationem finis comparatione alicujus, potest esse eidem bonum & conveniens, vel saltem ut tale apprehendi.

3. *Conclusio.*

Quæstio II.

Utrùm omnia agant propter finem.

Duobus modis dici potest aliquid agere propter finem: Primò quidem absolutè, quod tendit in aliquem finem, sive quod alicujus rei gratiâ operatur, sive finem seu rem illam cognoscat sive non; sive etiam in talem finem cognitum se dirigat, sive ab alio ad ipsum dirigatur. Altero modo & quidem maximè propriè id dicitur agere propter finem, quod ità illius gratiâ operatur & ad illum tendit, ut illum cognoscat & ad illum se & sua dirigat. Hâc præmissâ distinctione, sequentibus conclusionibus proposita difficultas explicatur.

Agere propter finem dicitur dupliciter.

I. Conclusio; Si *agere propter finem* primo modo sumatur, omnia agunt propter finem. Ratio in promtu est; Quia omnia agentia dum operantur intendunt aliquod bonum, ad quod vel seipsa dirigunt, vel ab Autore naturæ diriguntur; ut patet inductione: operari autem hoc modo est absolutè propter finem operari, cùm ipsum bonum ad quod tendunt seu quod appetunt ejusmodi agentia, sit finis seu finalis causa appetitivæ motionis illorum.

1. *Conclusio.*

II. Con-

2. Concluſio. II. Concluſio; Si *agere propter finem* ſecundo modo ſumatur, ſolius intellectualis creaturæ proprium eſt agere propter finem, quia ejuſdem proprium eſt ſeipſam dirigere, utpote quæ ſola inter cæteras creaturas ſit ſuorum actuum domina propter liberum arbitrium quo eſt prædita: At verò irrationalis creatura non niſi ab alio mota tendit ad finem; ſive in ipſum tendat aliquâ notitiâ præeunte, ut Bellua; ſive nullâ, ut Arbores & Elementa: tum quia non eſt domina ſuorum actuum, cùm careat libero arbitrio, quæ eſt facultas voluntatis & rationis; tùm quia non cognoſcit rationem finis, & ideo nihil in finem ordinare poteſt, ſed tantùm ipſa in finem ordinatur. Quo loco nota, licèt belluæ nonnunquam cognoſcant finem, i. e. rem quam appetunt, non tamen cognoſcunt rationem finis, ac proinde non poſſunt ſe aut ſuos actus ad ipſum ordinare. Quòd ſi objicias, Contrarium videri in quibuſdam animalibus, quæ videntur ſuos actus ad finem ordinare, cùm media apta ad finem conſequendum eligant ac diſponant; ut cùm hirundo & nonnullæ aliæ aves nidos miro artificio præſertim fœtûs parturiendi causâ exſtruunt: reſpondetur, Hæc & ſimilia ab illis animalibus præſtari, non quòd finem prævideant ad quem ſuas actiones dirigant, aut quòd noverint ſe commodè finem aſſequi poſſe adhibendo hæc vel illa media, ſed naturali tantùm inſtinctu; ità ut hæc animalia, ſicut & cætera omnia rationis expertia, à Motore primo, i. e. à Deo, qui rerum omnium fines novit, impulſa in eundem dirigantur, eo modo quo ſagitta fertur in ſcopum à jaculatore directa.

Quomodo belluæ cognoſcant finem.

Object.

Solut.

3. Concluſio. III. Concluſio; Omnis appetitio humana, ſeu appetitio hominis voluntaria, fit propter finem. Ratio eſt, Quia omnis ejuſmodi appetitio eſt boni, ut docuimus priori diſp. qu. 3. At bonum quod actu appetitur, eſt etiam actu finis, ex 2. concl. prioris qu. Quare nulla eſt ejuſmodi appetitio quæ non ſit propter finem. Ex quo etiam intelligis, appetitionem humanam, ſive verſetur circa media ſive circa finem mediorum, ſemper eſſe propter finem: quia omnis appetitio eſt propter id quod appetitur; id autem quod appetitur eſt finis ipſius appetitionis: Quare nihil abſurdi eſt, ſi dicas ipſam appetitionem ultimi finis eſſe propter finem; imò, fruitionem ultimi finis objectivi, quæ dicitur beatitudo formalis, eſſe propter finem, nempe propter ipſum ultimum finem objectivum, quæ dicitur beatitudo objectiva. Porrò, cùm Finis dupliciter dicatur; nempe, vel reſpectu mediorum quæ appeti ſolent in ordine ad ipſum, vel reſpectu ipſius motionis appetitivæ ſeu appetitionis quam per modum cauſæ finalis excitat: quando dicimus hîc, Omnem appetitionem eſſe propter finem, *finem* accipimus poſteriori modo ſpectatum.

Finis dupliciter dicitur

Quæſtio III.

Sitne aliquis ultimus finis humanarum actionum.

Fines alii ultimi, alii medii.

VAria ſunt finium genera: Alii enim dicuntur ultimi, alii verò dicuntur medii; Et quidem ultimorum unus eſt abſolutè ultimus;

mus ; alii verò in certo genere ultimi, qui comparatione finis absolutè ultimi dici possunt medii : Mediorum verò in certo aliquo genere alii sunt proximi, alii remotiores. Denique, finis absolutè ultimus alius verus est & naturâ suâ talis, alius verò opinatus, quem quisque ad libitum sibi potest proponere. His præsuppositis, sit

I. Conclusio ; Datur aliquis finis ultimus simpliciter & ex natura sua talis omnium actionum humanarum, qui idem est finis absolutè ultimus cæterarum omnium rerum ; nempe DEUS Opt. Max. qui quoniam est primum movens absolutè & simpliciter quod omnia creat, agit, & ordinat propter se, cùm ipsum sit perfectissimum, idcirco idem Ipse est finis ultimus propter quem sunt omnia, juxta illud, *Universa propter semetipsum operatus est Dominus* : Unde etiam tenentur omnes homines, ubi usum rationis assecuti sunt, Ipsum eundem finem ultimum suarum actionum sibi proponere : licèt non soleant nec teneantur homines Eundem finem actu sibi proponere in singulis suis actionibus : Satis enim est quòd illæ actiones potestate ac virtute in Ipsum ultimum finem referantur : quod fit cùm aliquis Ipsum suarum actionum finem ultimum sibi aliquando actu proposuit, nullúmque alium deinceps sibi præfinivit. *1. Conclusio.* *DEUS finis ultimus rerum omnium.* Prov. 16. 4. *Nota.*

II. Conclusio ; Finis ultimus opinatus humanarum actionum non unus sed varius ac multiplex est : Neque enim eundem ultimum finem sibi proponunt homines improbi : alii enim Honores, alii Divitias, alii Voluptates tanquam finem ultimum sibi proponunt : Fieri etiam potest, ut aliquis plures sibi fines ultimos proponat ; imò, modò unum sibi proponat modò alterum : est enim in his finibus mira varietas & inconstantia, utpote qui pendent ex ipso hominum arbitrario delectu. *2. Conclusio.*

III. Conclusio ; Omnes homines eundem finem ultimum in genere & in confuso sibi proponunt ; nempe, Beatitudinem in genere, quamvis in singulis actionibus de illa non cogitent. Probatur ista conclusio ; Quia quilibet homo in omnibus quæ agit expetit propriam perfectionem & beatitudinem ; sive eam collocet in eo fine qui verè est ultimus, sive in eo qui verè non est talis, ut in honoribus, divitiis, &c. *3. Conclusio.*

IV. Conclusio ; Cùm quælibet actio humana, i. e. libera, exercetur, necesse est eum qui operatur de fine aliquo cogitare, sive ultimo quocunque sive medio, eóque vel proximo vel remotiore. Ut enim aliqua actio dicatur propriè fieri propter finem, debet ordinari in finem aliquem actu cognitum ab ipso operante (ut patet ex 2. concl. præcedentis qu.) sive finis ille sit objectum ipsius actionis, sive sit finis objecti propter quem sc. actio versetur circa tale objectum. *4. Conclusio.*

Posterior

Posterior Tractatus hujus partis;

De ipsa Felicitate.

Beatitudo duplex.

BEatitudo seu felicitas humana, quæ *summum bonum* seu *ultimus finis hominis* dicitur, duplex vulgò assignatur; altera objectiva, altera formalis: Illa dicitur res quæ suum possessorem beatum facit; hæc verò dicitur hujusmodi rei perfecta possessio seu fruitio. De utroq; igitur genere felicitatis hoc posteriori tractatu disserimus: In quo duas disputationes instituemus; priorem quidem de priori specie felicitatis, seu de beatitudine hominis objectiva; posteriorem verò de posteriori, seu de hominis formali beatitudine.

Prior Disputatio hujus Tractatûs;

De Beatitudine hominis Objectiva.

Quæstio I.

Quid sit, & quales esse debeat hæc beatitudo.

BEatitudo propriè loquendo, Formaliter est in ipso homine beato: nihilominus tamen bonum etiam illud seu finis in cujus fruitione beatitudo illa formalis posita est, solet appellari beatitudo seu felicitas Objectiva, quia nempe est objectum formalis & propriè dictæ felicitatis; quemadmodum conceptus objectivus dicitur objectum formalis & propriè dicti conceptûs qui in animo concipiente residet.

Beatitudo objectiva est quid præstantius homine.

Ex quo intelligis, beatitudinem objectivam esse aliquid aliud ab ipso homine, imò aliquid ipso homine præstantius; cùm sit finis absolutè ultimus propter quem homo est atque operatur, nihil autem esse vel operari debeat nisi propter id quod seipso sit præstantius. Undè illa objectiva hominis felicitas dicitur esse Summum bonum, absolutè, i. e. undequaque, perfectum, quod nullius rei indigens sibique ipsi sufficiens propter se tantùm & non propter aliud sit summè appetibile: cujus summi boni desiderium est à natura ipsi homini insitum.

Idem dicitur Finis ultimus & Beatitudo objectiva.

Licèt autem idem sint revera, Objectiva illa beatitudo, & Finis absolutè ultimus; ratione tamen aliquâ differunt: *Finis ultimus* enim appellatur, quatenus est id cujus gratiâ omnia operamur; *beatitudo* verò *objectiva*, quatenus est id quo beati seu felices efficimur: deinde, dicitur *finis ultimus* respectu quarumcunque rerum quæ ad ipsum naturâ suâ ultimò referuntur; at verò appellatur *beatitudo objectiva* respectu earum duntaxat rerum quæ sunt capaces beatitudinis.

Quæstio

Quæstio II.

In quonam bonorum genere ponenda sit felicitas objectiva.

COnstat quidem ex præcedenti qu. objectivam hominis felicitatem esse bonum aliquod summum, ac proinde summè ac propter se solum appetibile: Quodnam autem illud sit, quæritur; seu, In quenam genere bonorum positum sit. Sunt autem in genere tria bonorum genera: nempe, bona externa, quæ vulgò bona *fortunæ* dicuntur; cujusmodi sunt Divitiæ & Honores, ad quos spectant Laus, Gloria, Potestas, & Autoritas: deinde, bona *corporis*, sive insita sint, ut Sanitas, Robur, Pulchritudo, Voluptas; sive dissita sint, ut ea omnia quę ad sensuum voluptatē pertinent: deniq; bona *animi*, cáq; adhuc vel insita, ut Facultates, Habitus, Operationes; vel dissita, nempe ea omnia quorum cognitione vel amore animus delectatur. Quibus positis, propositæ quæstioni sequentibus conclusionibus breviter respondetur. *Tria bonorum genera: Fortunæ, Corporis, Animi.*

I. Conclusio; Felicitas objectiva in bonis externis seu fortunæ non est ponenda: tum Quia bona illa appetitum non explent; tum Quia non sunt propter se expetenda sed propter usum; tum Quia bona illa ignobiliori hominis parti, nempe corpori, subserviunt; tum Quia non sunt in nostra potestate (neq; enim cùm volumus iis potimur; imò sæpe ab invitis dominis auferuntur) tum Quia pleraque ex iis, ut Honor, Laus, Gloria, pendent ex hominum falsa plerunq; opinione & simulato ut plurimùm favore. *1. Conclusio; probatur 1, 2, 3, 4, 5.*

II. Conclusio; Felicitas objectiva non est ponenda in bonis corporis, sive insitis sive dissitis: tum Quia bona illa appetitum hominis adhuc non satiant; tum Quia non sunt propter se expetenda, cùm omnis bona corporis habitudo ad bonum animæ referenda sit; tum Quia non sunt in nostra potestate: neq; enim cùm volumus voluptate potimur, aut sani sumus, robusti, vel elegantes: Adde, quòd in plerisque id genus bonis à belluis superamur. *2. Conclusio; probatur, 1, 2, 3, 4.*

III. Conclusio; Felicitas objectiva non est ponenda in bonis animæ insitis. Cùm enim illa sint Facultates, aut Habitus, aut Operationes; non potest primùm in facultatibus aut habitibus collocari, cùm facultates & habitus propter aliud expetantur, nempe propter operationes: Neq; etiam in ipsa animæ operatione; nam vel ejusmodi operatio non erit præstantissima hominis operatio, vel erit: Si non sit præstantissima, sanè in ea non videtur collocanda felicitas objectiva, quæ debet esse summum bonum saltem in suo genere perfectissimum: si verò sit præstantissima & ultima in genere finis hominis operatio, sicq; dici possit fortasse felicitas formalis; non tamen erit felicitas objectiva, quæ est objectum ipsius felicitatis formalis, quæque debet esse extra ipsum hominem, & aliquid ipso homine præstantius. *3. Conclusio; probatur.*

IV. Conclusio; In nullo alio dissito animi bono supradicta felicitas est collocanda, præterquam in Deo; cùm in ipso solo summi boni conditiones omnes reperiantur, ac ipse solus inexplebilem hominis appetitum suâ infinitâ bonitate ac perfectione explere possit: Unde illud Augustini dictum, *Fecisti nos, Domine, ad te; & ideo irrequietum est cor nostrum donec requiescat in te.* *4. Conclusio; probatur. Solus Deus appetitum hominis explet.*

Posterior Disputatio hujus Tractatûs;

De Formali hominis Beatitudine.

Quæstio I.

Quid sit, & in quo posita sit ejusmodi beatitudo.

AGitur deinceps de beatitudine propriè dicta, quæ in eo qui beatus dicitur insidet: quæritúrque primò, In quanam hominis parte aut facultate posita sit. Quo loco notandum, nos in hac quæstione loqui tantùm de felicitate naturali hominis cujusque privati, non verò de supernaturali, aut de Politica seu civili. Sit igitur

1. Conclusio explicatur. I. Conclusio; Formalis beatitudo in operatione animi ponenda est. Cùm enim nihil sit in corpore cui laus ista debeatur, cùm & ipsum corpus & quæcunque sunt in corpore insita, animo subserviant universa; videndum si quid sit in animo quod formalem beatitudinem contineat. Cúmque, si generatim loquamur, quicquid in animo est, aut potentia sit, seu ingenita facultas; aut habitus, seu consuetudine parta & diuturnitate confirmata facilitas; aut operatio, seu elicitus à naturali facultate actus: duo verò priora ad operationem tanquam ad finem referantur: felicitas autem sit maximè propter se expetenda: concludendum est, Felicitatem in aliqua eximia animi operatione collocandam esse. Et quoniam ex ejusmodi assidua operatione nascitur status quidam vitæ præstantissimus, hinc tradita est hæc beatitudinis descriptio à Boethio, *Status omnium bonorum aggregatione perfectus*. Ut autem ex ejusmodi operatione quis denominetur *felix* seu *beatus*, non est necesse ut in ea perpetuò occupetur; sed satis est in ea versari utì ratio præscribit, & vitæ hujus ratio atque humana imbecillitas patitur.

In animo tria: Facultas, Habitus, Operatio.

Formalis beatitudinis descriptio.

2. Conclusio. II. Conclusio; In ea animi operatione ponenda est formalis beatitudo, per quam objectivâ beatitudine seu summo bono (nempe DEO) perfectè, quantum patitur naturalis hominum conditio, fruimur. Ea autem animi operatio non una sed duplex est; nempe Contemplatio summi boni perfectissima, tum etiam ejusdem vehementissima Dilectio. Quòd autem in utraque animi operatione posita sit fruitio summi boni, non verò in alterutra tantùm, probatur; Quia possessio seu fruitio summi boni consistit in unione quadam seu adhæsione cum summo bono: Atqui non sola contemplatio verùm etiam amor firmissimus est illius unionis nexus. Deinde, quemadmodum contemplatio amorem excitat, sic amor excitatus contemplationem juvat & promovet: Nam quò magìs bonum aliquod per contemplationem nobis innotescit, eò magis in illius amorem exardescimus; & quò magìs aliquid amamus, eò frequentiùs de ipso cogitamus, ac in ipsius contemplationem impensiùs incumbimus. Denique,

Duplex animi operatio.

In utraque poni felicitatem, probatur 1,

2,

3.

nique, ſi felicitas formaliter eſſet in ſola actione intellectûs (ut volunt pleriq;) vel in ſolo actu voluntatis (ut alii cenſent) non eſſet homo undequaq; felix: Nam quid, quæſo, ad felicitatem prodeſt, amare ſummum bonum, ſi non nôſſes; aut nôſſe, ſi non ames?

III. Concluſio; Ad perfectionem accidentariam ſupradictæ beatitudinis deſideratur ſanitas corporis, aut certè morborum ac dolorum graviorum vacuitas. Ratio eſt; Quia animus, quamdiu in iſto corporis ergaſtulo continetur, pendet ab optima illius habitudine, quò perfectiùs operetur: quo fit ut dum aliquis acerbiſſimo aliquo dolore angitur, ægrè poſſit contemplari, aut quodvis aliud rationis munus exſequi. Quare licèt in bona corporis valetudine formalis felicitas non ſit poſita, ſine illa tamen non poteſt eſſentialis felicitas obtineri: ità ut accidentaria quidem ſit ad prædictam felicitatem, ſed tamen neceſſaria; ſicut applicatio ligni ad ignem, neceſſaria eſt ad combuſtionem. Quod autem de valetudine corporis diximus, dici etiam poteſt de bonis externis: quorum mediocris copia juxta cujuſque vitæ ſtatum eſt ad felicitatem conſervandam neceſſaria: Neq; enim is poteſt contemplationi & amori rerum divinarum vacare, qui in comparandis rebus ad vitam neceſſariis cogitur occupari. Itaque licèt formalis beatitudo in bonis animi & non in aliis eſſentialiter ſit poſita, à bonis tamen tum corporis cùm fortunæ mediocribus ſaltem conditionaliter pendet.

3. Concluſio:

Ejus ratio.

Bona etiam externa ad integram felicitatem deſiderantur

Porrò, virtutes, aut potiùs virtutum actiones, non tam ſunt ipſa felicitas quàm rationes ad eam felicitatem de qua loquimur acquirendam, conſervandam, ornandam atque promovendam conducibiles. Quòd ſi opponas, Ariſtotelem docuiſſe 1. Ethic. cap. 7. felicitatem eſſe *actionem virtutis in vita perfecta*: reſpondetur, Ariſtotelem ibi aſsignâſſe finem ultimum ſeu felicitatem vitæ humanæ, non abſolutè ſpectatæ, ſed quatenus practica eſt. Cùm enim humanæ vitæ pars duplex ſit; altera practica, altera contemplativa; quarum illa ad hanc refertur: hinc finis practicæ refertur ad finem contemplativæ; ideóq; finis practicæ non eſt finis abſolutè ultimus ſeu potiſſima beatitudo formalis humanæ vitæ, quemadmodum finis contemplativæ partis, qui ideo abſolutè dici poteſt beatitudo ſeu felicitas formalis humanæ vitæ: Et de hac beatitudine locuti ſumus in hac quæſtione.

Nota.

Object.

Reſp.

Humanæ vitæ pars duplex.

Quæſtio II.

Quænam ſit ſupernaturalis felicitas tum hujus cùm alterius vitæ.

HActenus de naturali beatitudine, quam naturæ viribus homo conſequi poteſt, quámque ſolam philoſophus Moralis ex inſtituto conſiderat, diſſeruimus. Et quamvis ſupernaturalis beatitudo ad Theologiam pertineat, non alienum tamen erit à noſtro inſtituto de hac ſupernaturali tam hujus quàm futuræ vitæ beatitudine nonnullas aſſertiones Theologicas hîc ſubjungere. Sit igitur

Felicitas humana duplex: Naturalis, Supernaturalis.

I. Aſſertio; Supernaturalis beatitudo futuræ vitæ in clara Dei Viſione, quæ ſit maximè beneficio luminis gloriæ, ſimúlque perfectâ

1. Aſſertio;

probatur 1. ſeu conſummatâ ejus Dilectione, poſita eſt. Eſt enim ejuſmodi beatitudo perfectiſſima Dei fruitio, quæ abſque clara ejuſdem contemplatione & ejuſdem dilectione conſummata concipi nullo modo poteſt: Cùm enim Deus ſimul ſit ſuprema veritas ac bonitas infinita, non niſi cognitione perfectiſſimâ ſimul & ardentiſſimo amore poſſideri poteſt. *2.* Deinde, cùm anima non niſi per ſuas facultates, intellectum & voluntatem, ſit beata, neceſſe eſt ut in præſtantiſsima utriuſque illius facultatis actione ſuprema illa felicitas conſiſtat: Tantáque eſt utriuſque actionis neceſsitudo, ut ex illa pendeat prædictæ felicitatis perpetuitas atque conſtantia: dum enim beati ſummam illam veritatem ſimul ac bonitatem revelatâ facie ſpeculantur, non poſſunt non perpetuò amare; dúmque perpetuò amant, non poſſunt non perpetuò in illam oculos animi intendere. Quo loco adverte, fruitionem nihil eſſe diverſum ab illa Dei beatifica tum contemplatione cùm dilectione; delectationem verò quæ ex illa fruitione conſequitur, non eſſe ipſam eſſentialem beatitudinem, ſed potiùs beatitudinis effectum, ſimúlq; ipſius complementum ac veluti condimentum.

Nota. Fruitio Dei quid ſit.

2. Aſſertio. II. Aſſertio; Supernaturalis beatitudo præſentis vitæ, præſertim contemplativæ, poſita eſt in ſupernaturali Dei tum Cognitione, quæ pendet maximè ex dono ſapientiæ, cùm etiam Amore, qui oritur ex charitate: Et quidem potiſsimùm in Amore ſeu Dilectione; quia Deus perfectiùs in hac vita diligitur quàm cognoſcitur: *Videmus enim nunc per ſpeculum in ænigmate*, inquit Apoſtolus 1. ad Cor. 13. 12. Ubi cùm tria hæc præcipua præſentis vitæ chariſmata inter ſe contuliſſet, nempe Fidem, Spem, & Charitatem, ſic tandem concludit, *Nunc autem tria hæc; Fides, Spes, Charitas: major autem horum eſt Charitas.* Adde etiam, beatitudinem hujus vitæ in Sacris literis, ut Matth. 5. maximè ſpectari in ordine ad futuram, quatenus quædam eſt ad illam via: hanc autem viam vitæ ſternunt maximè actus meritorii, quos partim elicit partim imperat charitas. Ex quo intelligere eſt, cùm ejuſmodi actus charitatis ut plurimùm ſint laborioſi propter carnis rebelles motus & frequentes dæmonum impugnationes, felicitatem hujus vitæ ſupernaturalem non eſſe omnibus ſuis numeris abſolutam; ſed ſic appellari, quia eſt via ad veram omnibus bonis & cumulatiſsimam & certiſsimam. Neque obſtat quòd voluntas in qua inſidet charitas, ſecundùm gradum ordinémque naturæ minùs perfecta ſit quàm intellectus: ſat enim eſt, eam perfectiorem eſſe ſecundùm gratiæ donum ac rationem tendendi per actiones meritorias ad cœleſtem patriam & Dei viſionem tanquam ad ultimum terminum intellectualis creaturæ. Sed hæc de Beatitudine tum objectiva cùm formali, eâque naturali & ſupernaturali, ſatis: Sícque finis impoſitus ſit primæ huic Moralis philoſophiæ parti.

Deus perfectius in hac vita diligitur quàm cognoſcitur.

Felicitas ſupernaturalis hujus vitæ non eſt integra.

Tacitæ objectioni occurritur.

Secunda

Secunda pars Ethicæ;

De Principiis humanarum actionum.

Præfatio.

QUoniam principia humanarum actionum ſunt in duplici differentia: alia quidem interna, ut Potentiæ naturales, & Habitus acquiſiti; alia externa, nempe Objectum ſeu Finis, & cauſa movens Effectivè, ut DEUS, Angeli, Dæmon, Homines: Idcirco hujus partis duo erunt tractatus; prior quidem de principiis Internis humanarum actionum, poſterior de principiis Externis earundem. *Principia humanarum actionum interna vel, externa.*

Prior Tractatus hujus partis;

De principiis Internis humanarum actionum.

CUm interna actionum humanarum principia ſint vel à natura congenita, ut potentiæ; vel acquiſita, ut habitus: idcirco hujus tractatûs duæ futuræ ſunt diſputationes; prior de principiis humanarum actionum congenitis, poſterior verò de principiis earundem acquiſitis. Et licèt omnes tum cognoſcitivæ cùm appetitivæ facultates homini à natura congenitæ, dici poſsint aliquâ ratione principia humanarum actionum; duæ tamen ſunt præcipuæ, eæque rationales, potentiæ quæ id ſibi peculiari jure poſſunt arrogare, quarum altera eſt cognoſcitiva, altera appetitiva, Intellectus nempe & Voluntas: ad quas revocari poſſunt tum Phantaſia, quæ intellectui; cùm Appetitus ſenſitivus, qui voluntati reſpondet: Idcirco de utraque illa rationali potentia præſertim agendum eſt in iſta priori diſputatione; ubi etiam de Libero arbitrio, quæ utriuſque potentiæ facultas dicitur à D. Thoma, diſſeremus. *Principia actionum humanarum interna, ſunt duplicis generis.*

Prior Diſputatio hujus Tractatûs;

De principiis internis humanarum actionum à natura Congenitis.

Quæſtio I.

Quomodo Intellectus dicatur principium humanarum actionum; &, An moveat Voluntatem, ſimúlque à Voluntate moveatur.

1. Concluſio. PRopoſitæ quæſtioni, quæ tres continet difficultates, tribus ſequentibus concluſionibus ſatisfacere conabimur.

I. Concluſio; Intellectus dicitur principium humanarum actionum, non tantùm quia eſt facultas cujus actiones elicitæ poſſunt eſſe humanæ, h. e. voluntariæ ſeu liberæ; ſed etiam maximè, quia ut actio aliqua etiam alterius facultatis ab intellectu dicatur humana ſeu voluntaria, prærequitur ad eam concurſus ipſius intellectûs, hoc modo nempe, ut res circa quam verſatur humana actio, ſit ab ipſa rationali facultate cognita: neque enim liberè circa id verſari poſſumus quod à ratione perceptum non fuerit; & ſicut nihil in genere eſt volitum niſi cognitum, ſic nihil eſt liberè volitum niſi ab intellectu cognitum. Si quæras an intellectus etiam effectivè concurrat ad eliciendos quoſvis actus humanos; reſpondetur, hoc videri valde probabile, licèt pars oppoſita ſuâ probabilitate non careat.

Dub. Reſp.

2. Concluſio. II. Concluſio; Intellectus movet voluntatem quoad ſpeciem actûs, ut loquuntur; i. e. Non tantùm intellectus dicitur movere voluntatem, quia nulla poteſt eſſe actio voluntatis niſi præceſſerit actio intellectûs tanquam conditio præſupponenda (quod non ſatis eſſet ut intellectus diceretur movere voluntatem;) ſed etiam & maximè in quantum intellectus per antecedentem objecti ſeu finis notitiam eſt cauſa cur ſequatur talis vel talis actio voluntatis. Quod ut intelligas, nota, moveri facultatem animæ ab aliquo, nihil eſſe quàm ab illo de potentia in actum exferi. Cúmq; dupliciter facultas animæ dicatur eſſe in potentia: nimirum, vel ad eliciendum vel non eliciendum actum, quod vocatur *eſſe in potentia quoad exercitium actûs*; vel quoad hoc vel illud, ſeu hoc vel illo modo agendum, i. e. quoad producendum actum hujus vel illius ſpeciei, quod dici ſolet *eſſe in potentia quoad ſpecificationem actûs*: hinc eadem facultas duobus modis indiget movente à quo ad actum educatur; uno quoad exercitium actûs, altero quoad determinationem illius. Hoc igitur loco aſſerimus, voluntatem ab intellectu moveri quoad ſpeciem actûs, quia intellectus proponit voluntati objectum à quo tanquam à principio formali externo actus voluntatis ſpeciem ſumunt. Ubi adverte, bonum cognitum

Quid ſit, facultatem animæ moveri ab aliquo.

Voluntas moveur ab intellectu quoad ſpeciem actûs.

tum non ſolùm ſeſe habere ad actus voluntatis ut cauſam formalem externam, prout illis tanquam terminus ad quem referuntur ſpeciem tribuit; ſed etiam ut finem, quatenus motu metaphorico allicit voluntatem.

III. Concluſio; Intellectus quoad exercitium movetur à voluntate in ſuis actibus liberis. Experimur enim nos animum noſtrum applicare ad aliquid cognoſcendum, vel ab ipſo retrahere, cùm volumus. Adde, quòd principium agendi, ac proinde intelligendi, eſt finis; cùm omne agens gratiâ finis operetur: atqui bonum in commune, quod habet rationem finis omnium actuum humanorum in genere, eſt objectum voluntatis: ideóque pertinet ad voluntatem, movere alias potentias animæ ad ſuos actus, ac proinde intellectum. Semper enim ars vel potentia ad quam pertinet finis univerſalis, movet ad agendum artem vel potentiam ad quam pertinet finis particularis ſub illo univerſali comprehenſus; ſicut dux, qui intendit bonum commune, ſcilicet ordinem totius exercitûs, movet ſuo imperio aliquem ex tribunis, qui intendit ordinem unius aciei: Atqui finis actionum intellectûs continetur ſub fine ſeu objecto voluntatis, quod eſt bonum in communi ac bonum totius ſuppoſiti. 3. *Concluſio; Intellectum moveri à voluntate.*

Object. Verùm objicies, Voluntas nihil appetit niſi quod ei ab intellectu repræſentatur: igitur, ſi ut intellectus actum ſuum eliciat, & voluntati aliquid proponat, debet priùs à voluntate moveri, dabitur in actionibus voluntatis & intellectûs infinita progreſſio; ſiquidem omnem actionem voluntatis antecedet actio intellectûs, & omnem actionem intellectûs actio voluntatis, nullúſque dari poterit actus quem non præceſſerit alius.

Reſp. Reſpondetur, Dari aliquem actum ad quem eliciendum intellectus non movetur à voluntate, proindéque non omnem actum intellectûs præcedi ab actu voluntatis. Nam in ſupradicto progreſſu deveniendum eſt ad aliquem actum ad quem intellectus ab objecto, ſolius phantaſmatis interventu, non liberè ſed neceſſariò moveatur, ad quem proinde non oportet concurrere voluntatem.

Object. Objicies rurſus, Si intellectus voluntatem moveat, idémque à voluntate moveatur, idem reſpectu ejuſdem erit movens & motum: quod planè abſurdum eſt.

1. *Solutio.* Reſpondeo primò, Non eſſe abſurdum, idem reſpectu ejuſdem eſſe movens & motum in diverſo genere cauſæ: finis enim eſt id quod ab agente fit, & tamen idem movet agens ad operandum: Atqui in re propoſita intellectus movet voluntatem in genere cauſæ formalis externæ; voluntas verò intellectum in genere cauſæ efficientis & finalis. Secundò reſpondeo, Idem reſpectu ejuſdem etiam in eodem genere cauſæ eſſe movens & motum reſpectu diverſorum actuum; ut contingit in re propoſita: v. g. Movet voluntas intellectum ad deliberandum judiciúmque ferendum de pharmaco; intellectus verò per hanc actionem non concurrit cum voluntate ad ipſummet actum quo eum voluntas movit, ſed ad alium, nempe ad electionem pharmaci, quod ei ut conveniens ad obtinendum valetudinem repræſentat. 2.

Quæstio II.

Quomodo Voluntas moveat inferiores Potentias.

SUperiori quæstione explicatum est, quomodo intellectus, quæ est facultas superior, moveatur à voluntate: Nunc verò explicandum est, quomodo inferiores potentiæ quæ illius imperio subsunt, nempe facultates sensitivæ, ab ipsa moveantur; &, quale sit in eas voluntatis imperium. Notandum autem est imprimis, Non omnes inferiores animæ facultates in homine voluntatis imperio subesse. Nam eæ quæ gradum vegetandi sequuntur, cùm sint omnino naturales, nullo modo rationis participes esse possunt, ità ut nè quidem rationis imperio subsint: At verò potentiæ sensitivæ quæ gradum sentiendi consequuntur, etsi propriè loquendo rationis sint expertes, nihilominus tamen eatenus ab Aristotele dicuntur *participes rationis, quatenus aptæ natæ sunt imperio rationis obtemperare.* Notandum est secundò, Imperium esse duplex: alterum despoticum seu herile, quo herus seu dominus imperat servis, qui facultatem resistendi non habent, cùm nullo modo sint sui juris; alterum politicum seu civile, quo princeps reipublicæ imperat civibus, qui licèt ejus edictis obediant, attamen cùm liberi sint, aliquid suum habent quo ejus imperio resistere valeant. Denique notandum est, Partis animæ sensitivæ tres esse præcipuas facultates in genere: nempe, cognoscitivam, quæ omnes sensus tum internos cùm externos complectitur; appetitivam, quæ utrumque appetitum concupiscibilem nempe & iracibilem continet; denique loco-motivam, quæ in membris, externis præsertim, residet. His præmissis, propositæ quæstioni sequentibus conclusionibus satisfiet.

Notandum 1.

1 Ethic. cap. 13.

2. Imperium: Despoticum, Politicum.

3. Facultas animæ; Cognoscitiva, Appetitiva, Loco-motiva.

1. Conclusio. I. Conclusio; Voluntas movet activè reliquas animæ potentias quæ illius imperio subduntur, concurrendo cum illis tanquam causa universalior; ità ut ex potentia cum qua voluntas concurrit & ex ipsa voluntate fiat una integra causa à qua una eadémque numero actio manat. Ex quo intelligis, actionem quâ voluntas formaliter movet alias potentias, esse transeuntem; neque enim distinguitur ab actione elicita aliarum potentiarum, quæ respectu voluntatis dicitur *imperata:* Præterea, concursum illum voluntatis interdum esse spiritualem; nempe, cùm voluntas concurrit cum potentia spirituali, ut cum intellectu: aliquando verò materialem; nempe, cùm voluntas concurrit cum potentia corporea seu inhærente organo corporeo, ut cum imaginatione, vel appetitu sensitivo.

Quid sit concursus voluntatis.

2. Conclusio. II. Conclusio; Voluntas movet sensus internos imperio politico duntaxat, non despotico: Neque enim sensus illi voluntati ad nutum semper obediunt: Imò inter illos, sensus communis non videtur ullo modo voluntatis imperio subesse; perseverante enim sensûs externi operatione necessariò operatur, nec impediri potest: Reliqui etiam sensus interni nonnunquam adeò tenaciter rem apprehendunt, ut voluntas eorum cogitationem aut nullo modo aut difficilè compescat.

Sensus communis imperio voluntatis non subjacet

peſcat. Oritur autem ejuſmodi cogitationum pertinacitas vel ex præſentia objecti, vel ex interna dæmonum inſtigatione, vel ex naturali temperie organi, vel ex nimio affectu appetitûs ſenſitivi. Quod ſpectat ad ſenſus externos; nullo modo ſubſunt per ſe & directè imperio voluntatis, ſed tantùm per accidens, quatenus poteſt voluntas illorum actus impedire, ſubminiſtrando aliquod impedimentum ex parte organi, vel objecti, vel medii. *Cogitationum pertinacitas unde naſcatur.*

III. Concluſio; Voluntas movet appetitum ſenſitivum imperio politico duntaxat, non deſpotico. Et quidem quòd appetitus animalis ſubſit imperio rationalis, ſatis conſtat experientiâ, cùm ipſius effrænatos motus poſſimus pro arbitrio incitare vel coercere, juxta illud, Gen. 4. 7. *Sub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illius.* Quòd verò politico duntaxat non verò deſpotico voluntatis imperio ſubſit, eâdē experientiâ conſtat: ſæpe enim vehementi impetu in bonum aliquod ſenſibile fertur appetitus, reclamante judicio rationis, & præter voluntatis inclinationem. Quod clarè ſignificat Apoſtolus, Rom. 7. 15. *Non quod volo bonum, hoc ago; ſed quod odi malum, hoc facio.* Poteſt autem hæc reſiſtentia ex iiſdem cauſis oriri ex quibus præcedenti concluſione docuimus cogitationum ſeu imaginationum pertinacitatem oriri. Porrò, voluntas non movet appetitum niſi mediante ſenſuum internorum, phantaſiæ nempe vel æſtimativæ, notitiâ; cùm appetitus non feratur in incognitum. 3. *Concluſio. Appetitus voluntati ſubeſt: Verùm reluctatur nonnunquam.*

IV. Concluſio; Voluntas movet membra externa quoad motum ſponta[illegible]um, illis convenientem imperio planè deſpotico citra ullam repugnantiam. Cur autem diſpar ſit obtemperandi ratio in membris corporis & in appetitu ſenſitivo, conſtat ex eo quòd facultas appetitiva eſt magìs ſui juris quàm facultas motrix membrorum externorum: ſequitur quidem illa naturaliter facultatem apprehenſivam, nempe imaginationem ſeu phantaſiam, quæ judicio rationis ſæpenumero contrariatur; at verò facultas motrix membrorum ſpontanea immediatè ſequi poteſt imperium rationis, licèt ut plurimùm id fiat etiam interventu appetitûs ſenſitivi. Si quæras, an membra externa moveri poſſint nonnunquam à ſolo appetitu ſenſitivo abſque ullo voluntatis imperio; reſpondeo, Id poſſe contingere: cùm ſit admodum veriſimile, motus quoſdam membrorum repentinos non ſemper provenire à voluntate etiam indeliberata, ſed nonnunquam à ſolo appetitu; ut cùm aliquis naturâ bilioſus ex ſubita appetitione vindictæ manum effert ad lædendum. 4. *Concluſio.* *Dub.* *Reſp.*

Quæſtio III.

Utrùm Appetitus ſenſitivus moveat Voluntatem.

NOn eſt hîc quòd de phantaſia aut æſtimativa quicquam ſcorsùm dicatur: neque enim ſenſus illi abſque aliqua motione appetitûs ſenſitivi voluntatem movere queunt; neque etiam ipſe appetitus voluntatem allicit, niſi ipſe prævia ſenſûs interni apprehenſione priùs excitetur: Itaque propoſita quæſtio triplici concluſione explicatur.

I. Con-

1. *Concluſio.* I. Concluſio ; Appetitus aliquâ ratione movet voluntatem. Experimur enim motum appetitûs inclinare ad ſe voluntatem, juxta illud, Jac. 1. 14. *Unuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus.*

2. *Concluſio.* II. Concluſio ; Appetitus non movet voluntatem imperando : cùm facultas inferior & corporis organo affixa non habeat imperium vel dominium in potentiam ſuperiorem & immaterialem.

3. *Concluſio.* III. Concluſio ; Appetitus movet voluntatem indirectè & mediatè, ut ſcribit D. Thomas, ex parte objecti, h. e. (ut ipſemet explicat) interventu notitiæ intellectivæ quæ objectum amplectendum aut declinandum proponit. Paſſio enim appetitûs eſt in cauſa cur intellectus hoc vel illo modo aliter atque aliter de re judicet ; quo fit ut voluntas quæ ſequitur judicium intellectûs, idem ſæpe velit aut repudiet quod ipſe appetitus. Poteſt autem adeò eſſe vehemens appetitus ut omnino rationis uſum abſorbeat, ſicque neceſſariò trahat voluntatem ; quamvis id ſemper fiat interveniente judicio rationis, ſed perturbato. Turbat autem ac pervertit omnino judicium rationis appetitûs affectio, cùm ei deliberandi facultatem adimit, dum cogit ipſum intellectum ſtatim cogitare de objecto paſſionis. Unde motus voluntatis qui ex tali judicio perturbato ſequuntur, dicuntur *indeliberati*.

Vehemens paſſio judicium rationis pervertit.

Quæſtio IV.

Quomodo Voluntas liberum ſit agendi principium: Ubi, de Libero arbitrio.

QUoniam liberum arbitrium cenſetur eſſe proximum & immediatum principium humanarum actionum, quæ eatenus humanæ ſeu liberæ dicuntur quatenus à libero arbitrio proficiſcuntur ; idcirco hoc loco nonnullæ difficultates de libero arbitrio explicandæ ſunt.

1. *Difficultas Quid ſit liberum arbitrium.* I. Quid ſit liberum arbitrium. Reſpondetur, Licèt ex vi nominis ſignificet actum quendam rationis imperatum à voluntate (cùm *arbitrari* nihil aliud ſit quàm de re aliqua deliberare aut de re ipſa probabiliter judicare) nihilominus tamen communiter apud Philoſophos & Theologos ſignificat potentiam ſeu facultatem hominis electivam, nempe ipſam voluntatem, quatenus circa ſuos actus libera eſt.

1. p. qu. 83. *Ejus deſcriptio.* Quare non malè ex doctrina D. Thomæ ſic deſcribi poteſt liberum arbitrium ; Poteſtas libera eligendi ex iis quæ ad finem conducunt unum præ alio, aut unum idémque acceptandi vel reſpuendi : vel breviùs ; Voluntas libera quatenus libera. Ut autem planiùs intelligas quænam ſit illa voluntatis libertas quæ ad formalem rationem liberi arbitrii pertinet ; notandum eſt, *Libertatem*, ſicut & *liberum*, dupliciter accipi : primò, ut dicitur à verbo *libero*, opponitúrque Servituti ; quæ appellari poteſt *libertas conditionis* : ſecundò, ut deducitur à verbo *liber*, dicíque poteſt *libertas appetitionis* : Quo modo dupliciter adhuc ſumitur : primò, ut opponitur Coactioni, dicitúrque *libertas à coactione* ; qualis reperitur in ſpontaneis motibus non tantùm hominum ſed etiam belluarum : ſecundò, ut opponitur Neceſſitati,

Nota 1. Liberum & libertas *dupliciter accipiuntur.*

ſitati, dicitúrque *libertas à neceſſitate*; qualis reperitur in actionibus humanis ſeu propriè liberis. Notandum ſecundò, Libertatem non tantùm reperiri formaliter in ipſis actionibus, ſed etiam & quidem primariò in ipſa potentia ſeu facultate appetitiva à qua ejuſmodi actiones liberæ eliciuntur vel imperantur. Libertas igitur quæ formaliter eſt in voluntate, quæque neceſſariò deſideratur ad conſtituendum liberum arbitrium, eſt libertas à neceſſitate: Quæ vulgò duplex conſtituitur: altera Contradictionis, ſeu quoad exercitium actûs; altera Contrarietatis, ſeu quoad ſpecificationem actûs. Notandum tertiò, Illud agens dici liberum hoc poſtremo genere libertatis, quòd poſitis omnibus requiſitis ad agendum poteſt agere & non agere, aut ità unum agere ut contrarium agere poſſit; ità ut non tantùm non cogatur, ſed etiam à nullo neceſſariò determinetur ad agendum aut non agendum præterquam à ſeipſo.

Nota 2.

Libertas voluntatis quænam ſit, & quotuplex.

Nota 3.

II. Difficultas eſt, Quî differat liberum arbitrium ab intellectu & voluntate. Reſpondetur, Eſſe idem realiter cum voluntate (ut probat D. Thomas, 1. p. q. 83. art. 4. quia eſt ejuſdem potentiæ velle & eligere: at voluntas eſt finis, qui propter ſe appetitur; liberum arbitrium eſt mediorum ad finem, quæ cadunt ſub electionem) diſtingui tamen conceptu aliquo formali, quatenus voluntas quà voluntas ſe ad plura extendit quàm liberum arbitrium, nempe ad actus quoſdam non liberos, ad quos liberum arbitrium non pertingit. Itaque cùm voluntas ab intellectu reipſa & formaliter diſtinguatur, liberum autem arbitrium ſit idem realiter cum ipſa voluntate, facile eſt intelligere, ipſum non formaliter modò ſed etiam realiter ab intellectu diſtingui. Ut autem intelligas quomodo liberum arbitrium ab intellectu ſeu ratione dependeat, ſciendum eſt, Liberum arbitrium, ſicut & ipſam libertatem voluntatis, duobus modis ſpectari poſſe; 1. quoad potentiam ſeu habitum, 2. quoad actum ſeu uſum. Si igitur priori modo ſpectetur, nullo modo pendet ab intellectu, ſed à ſolo Creatore Deo, qui ad majorem ſui gloriam principium illud agendi liberè rationali creaturæ indidit: Si autem poſteriori modo ſpectetur, ſic ſanè pendet ab intellectu ſeu ratione; quia non poteſt facultas libera in actum exſeri, niſi præcedat rationis judicium aliquod, à quo etiam nomen ipſum liberi arbitrii accepit. Atque iſto ſenſu D. Thomas 1. 2. qu. 1. art. 2. ait liberum arbitrium eſſe utriuſque potentiæ, nempe rationis & voluntatis, facultatem, i. e. ab utraque potentia quoad uſum dependentem. Et idem Doctor Angelicus, 1. part. qu. 83. art. 1. ex eo probat hominem eſſe liberi arbitrii, quia agit ex judicio rationis libero, ſeu ad unum minimè determinato, propter indifferentiam rationis circa contingentia ſeu particularia agibilia; quale judicium non reperitur in belluis.

2. Difficultas Liberum arbitrium idem cum voluntate realiter, ab eadem differt conceptu quodam formali.

Quomodo à ratione dependeat.

Eſt utriuſque potentia, rationis nempe & voluntatis, facultas.

III. Difficultas eſt, An verè detur ſupra-deſcripta libertas humani arbitrii; ſeu, An homo verè ſit prædituſ ſupradicto libero arbitrio, ità ut verum habeat in ſuos actus dominium. Reſpondetur, Ità eſſe;

3. Difficultas Hominem eſſe liberæ

arbitrii, probatur 1. *Autoritate*; esse: Quia id fides orthodoxa docet, tum ex variis sacræ Scripturæ locis; Gen. 4. 7. *Nonne si bene egeris*, &c. Jos. 24. 15. *Optio vobis datur: eligite hodie quod placet*, &c. Eccl. 15. 14. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui.* & paulò pòst, *Apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris porrige manum tuam*, &c. tum ex œcumenicorum Conciliorum decretis, & novissimè Concilii Tridentini sess. 6. c. 1. denique, ex multis sanctorum Patrum autoritatibus. Nec fides tantùm, verùm etiam ratio & naturalis experientia idem docent. Et ut prætermittam paulò ante allatam

2. *Ratione.*

1, D. Thomæ rationem; Ratio alia duci posset ab injuria quæ naturæ humanæ, quam belluinæ similem faciunt qui libertatem tollunt; &

2, Deo, quem iidem in homines injurium faciunt, infertur. Deinde, alia ratio duci potest ab ipsa peccati ratione: implicat enim contradictionem, Peccatum esse, & non esse voluntarium ac liberum. Adde, Superfluas fore admonitiones & adhortationes ad virtutem; inutilia fore capta de rebus agendis consilia: Pœnas & supplicia injustè malè

3, agentibus esse imposita. Denique, etsi nulla esset ratio, ipsa tamen

4. nos convincit experientia, quâ experimur nos pleraque pro libito posse agere vel non agere.

4. *Difficultas.* IV. Difficultas est, Ad quosnam actus se extendat libertas humani arbitrii. Repetendum est hic quod suprà docuimus, Libertatem humani arbitrii propriè esse libertatem à necessitate: deinde, Illam esse duplicem, nempe libertatem quoad exercitium actûs, quæ potest dici libertas contradictionis; & libertatem quoad specificationem actûs, quæ dici potest libertas contrarietatis. Quibus positis,

Assertio 1, Respondeo primò, Voluntatem in statu futuræ vitæ non esse liberam neque quoad exercitium neque quoad specificationem circa actum amoris Dei clarè cogniti: Sícque actus ille non est liber, licèt sit voluntarius, i. e. à voluntate spontè, i. e. non invitè, elicitus. Ubi nota, quòd necessitas illa non facit voluntatem deterioris conditionis; quia non determinat indifferentiam voluntatis illam cogendo sed potiùs complendo & perficiendo, cùm proveniat ex perfectissima apprehensione objecti undequaque & summè boni.

2, Respondeo secundò, Voluntatem in præsenti statu esse liberam quoad exercitium actûs circa quodcunque objectum; h. e. Illam posse pro libito elicere vel suspendere actum circa quodcunque objectum etiam undequaque bonum: tum quia potest liberè avertere animum à cogitatione talis objecti; tum quia perseverante etiam tali cogitatione potest pro sua libertate suspendere actum volitionis vel amoris, idque propter defectum ipsius apprehensionis intellectivæ in statu præsentis vitæ.

3, Respondeo tertiò, Voluntatem in hac vita non esse liberam quoad specificationem actûs circa bonum in communi aut circa malum in communi; nec etiam circa id peculiare bonum quod nullam habet rationem mali, quale est Beatitudo; aut circa peculiare malum si absque ulla ratione boni illi repræsentaretur: i. e. Voluntas potest quidem

quidem velle seu amplecti bonum in communi, similitérque bonum undequaque bonum; aut non velle, seu suspendere actum volitionis aut amoris circa illud bonum: sed non potest nolle positivè, seu respuere, vel odisse: Itémque voluntas potest nolle seu respuere vel odisse malum in communi, similitérque malum peculiare quod absq; ulla ratione boni illi repræsentaretur; aut etiam non nolle, seu non respuere, vel non odisse: at non potest velle seu consectari vel amare tale malum.

Respondeo quartò, Voluntatem esse liberam non tantùm quoad exercitium sed etiam quoad specificationem actûs circa bonum quodlibet in particulari in quo potest aliqua ratio mali repræsentari, itémque circa malum in particulari in quo potest aliqua ratio boni considerari. Quod sic accipiendum est, non tantùm quia voluntas ità potest amare hujusmodi bonum ut possit illud idem respuere vel odisse, quia in eo potest aliqua ratio mali spectari; sed etiam quia potest amare malum illi bono oppositum, quia in illo malo peculiari potest aliqua boni ratio spectari. Ex quo intelligis, libertatem contrarietatis duplicem assignari posse: unam quoad actum ipsum; cùm contrarietas inter ipsos actus formaliter reperitur, qualis est inter Velle & Nolle positivè, seu inter Amplecti & Respuere, inter Amare & Odisse: alteram quoad objectum; cùm contrarietas non reperitur inter ipsos actus nisi ratione contrariorum objectorum, qualis est inter Velle bonum aliquod peculiare, & Velle malum illi bono oppositum: Ad quam revocari potest libertas Indifferentiæ circa plura bona quæ ut sic non sunt contraria sed tantùm disparia; ut, Posse velle hoc vel illud bonum. 4.

Libertas contrarietatis duplex
1 *Quoad Actum;*
2. *Quoad Objectum.*

V. Difficultas est, Quale judicium rationis requiratur ad usum liberi arbitrii. D. Thomas ejúsque sectatores existimárunt, requiri semper judicium aliquod practicum à quo ità determinatur voluntas ut illud statim & quidem infallibiliter sequatur: quod propterea vocant *judicium practicè practicum*; quod sine præjudicio liberi arbitrii fieri dicunt, eò quòd tale judicium sit liberum, i. e. à libera voluntate imperatum. Verùm quia illa opinio grandes & inexplicabiles patitur difficultates, probabilius est afferere ejusmodi judicium practicè practicum non esse necessarium ad usum liberi arbitrii; sed satìs esse illud judicium quo pensatis omnibus medium judicatur utile & aptum quod eligi possit: quod judicium licèt verè sit determinatum, posito tamen tali judicio manet adhuc voluntas indeterminata, ità ut possit actum suspendere; quia per tale judicium judicatur, ità hoc bonum esse eligibile ut tamen non sit necessariò eligibile.

Nota.

VI. Difficultas est, An maneat liberum arbitrium in ipso actu; seu, An voluntas etiam dum operatur sit verè libera. Respondeo, Ità esse: alioqui nullus daretur actus liber nisi quatenus futurus esset; ac proinde nullum esset propriè meritum. Itaque voluntas in eodem instanti reali quo elicit actum, priùs naturâ quàm eliciat actum intelligitur habere potestatem ad eliciendum vel suspendendum

6. *Difficultas.*
Voluntas dum operatur quo modo dicatur libera.

dendum actum: sícque in sensu diviso voluntas etiam dum operatur censetur libera, licèt in sensu composito dicatur necessariò operari. Sed hæc de libero arbitrio satis, atque adeò de principiis internis congenitis actionum humanarum.

Posterior Disputatio hujus Tractatûs;

De principiis internis humanarum actionum Acquisitis; nempe, de Habitibus.

Quæstio I.

Quid sit Habitus.

Definitio Habitûs. HAbitum hoc loco accipimus quatenus pertinet ad primam speciem Qualitatis, definitúrque ab Aristotele 7. Ph. c. 3. *Dispositio perfecti ad optimum*, i. e. dispositio subjecti integri & omnibus suis partibus ac facultatibus instructi ad optimum sui statum, qui in perfectissima ejus operatione præsertim consistit. Habitus autem sunt principia perfectissimè operandi. Verùm quia hæc definitio solis habitibus bonis competit, potest generaliùs & aptiùs definiri in hunc modum; Qualitas vel dispositio subjecti non dans ei primam facultatem operandi, sed conferens facultatem faciliùs ac determinatiùs operandi, quæ manet in subjecto, ipso etiam non operante. Quâ definitione distinguitur habitus acquisitus primò à naturali facultate, per quam confertur prima facultas operandi; deinde, ab habitibus infusis, qui conferunt facultatem operandi simpliciter; præterea, ab iis habitibus qui non sunt per se operativi, cujusmodi est Pulchritudo, Sanitas, &c. denique, ab actione, quæ non est potentia sed actus. Quòd autem ejusmodi habitus concedendi sint voluntati in ordine ad actus morales, patet tum ex indeterminatione cùm ex difficultate quam experitur voluntas in suis actibus: Quare necesse est ut per aliquos habitus sibi superadditos ad hos potiùs quàm ad illos actus inclinetur, atque etiam ad eosdem faciliùs & perfectiùs exercendos juvetur. Sic experimur, eum qui sibi comparavit habitum temperantiæ, proclivem esse ad actus temperantiæ, nec ullam in eis exercendis difficultatem pati; secùs autem contingere in eo qui nondum sibi ejusmodi habitum comparavit. Quòd si opponas, Oculum indeterminatum esse ad hos vel illos colores videndos; deinde etiam, sæpissime difficultatem pati, imò in errorem labi circa objecta visibilia: nec tamen admitti habitum in oculo: respondetur, Hanc indeterminationem & difficultatem non provenire ex ulla indispositione facultatis. Et quidem quod spectat ad indeterminationem,

Accuratior definitio.

Admittendos esse habitus, probatur.

Object.

Resp. ad primam partem objectionis;

nem, satis tollitur per solam objecti præsentiam. Quod verò spectat ad difficultatem aut deceptionem; respondetur, Eam non oriri ex ulla repugnantia ipsius facultatis videndi, sed ex indispositione organi, vel indebito situ objecti, vel etiam ex indebita dispositione medii interiacentis inter organum & objectum: At indeterminatio voluntatis non tollitur ex sola præsentia objecti; quia objecto præsente potest circa illud actum suspendere, imò etiam ad aliud se divertere: difficultas verò quam patitur, ex ipsiusmet voluntatis indispositione provenit. *Ad secundam.*

Quæstio II.

Quomodo acquirantur, deinde augeantur morales habitus.

ETsi nonnulli habitus unico duntaxat actu acquiri possunt; ut in intellectu habitus Scientiæ unicâ demonstratione: nihilominus tamen permulti alii sunt qui partim ob inefficaciam actuum partim ob resistentiam subjectorum non nisi frequenti eorundem actuum repetitione acquiri possunt; cujusmodi sunt morales habitus, qui propter pravam voluntatis inclinationem & appetitûs sensitivi rebellionem non nisi repetitis actibus in ipsa voluntate procreantur. Actus autem illi per quos habitus acquiruntur, debent esse ejus facultatis in qua recipiuntur: ut, quia Prudentia moralis est habitus in intellectu residens, idcirco non nisi per actus intellectivos procreatur; item, quia Justitia, Fortitudo, Temperantia sunt habitus interni ipsius voluntatis, ideo non nisi actibus internis ipsius voluntatis acquiruntur. *Per quosnam actus habitus producantur.*

Gravis autem hîc difficultas oritur: Cùm enim habitus illi morales simul ab omnibus illis actibus in sui productione dependeant, ità ut singuli actus aliquid ad ipsum habitum producendum conferant, & quidem in genere causæ efficientis; quæritur jam, An omnes illi actus eodem modo se habeant ad habitum producendum. *Difficultas circa productionem habituum.*

Nonnulli arbitrantur, per priores actus tantùm disponi facultatem ad recipiendum habitum; ultimum verò actum virtute præcedentium producere habitum. Alii in oppositum dicunt, per primum actum duntaxat totalem habitum produci; per actus verò subsequentes eundem jam productum confirmari & stabiliri, vel (ut loquuntur) radicari in subjecto. Verùm probabilius arbitramur, neque per primum neque per ultimum actum duntaxat, sed per omnes & singulos collectivè sumtos produci habitum: Quo loco per *habitum* intelligimus dispositionem subjecti firmiter inhærentem. Quòd igitur per primum duntaxat actum non producatur ejusmodi habitus firmiter inhærens, satis constat experientiâ: Quòd verò ultimus ille actus non sit exspectandus, eâdem constat experientiâ; cùm ante ultimum actum, si jam plures actus virtutis aliquis exercuerit, sentiat se non mediocriter ad eam virtutem sublatis gravioribus difficultatibus inclinari. Adde, quòd difficile esset assignare quis ille foret ultimus actus per quem habitus virtute præcedentium produceretur. *Variæ de re proposita sententiæ.* *Probabilior sententia.* *Confirmatur*

Quod

Dub. Quod ſpectat ad modum quo habitus augetur; conſtat quidem, repetitis actibus augeri: Verùm cùm actiones ad habitum comparatæ, aut ſint remiſſæ, aut æquè intenſæ, aut remiſſiores ipſo habitu; quæſtio eſt, An habitus non poſſit augeri niſi intenſioribus actibus.

Reſp. Cui reſpondetur, Ità eſſe: Nam actiones remiſſæ habitum debilitant, æquè intenſæ fovent, ſed intenſiores augent. Quòd igitur ſoli intenſiores actus poſſint augere habitum, non verò remiſſiores aut æquè intenſi; probatur, quia (ut ſcribit Ariſtoteles, l. De ortu & inter.) actio non fit à proportione minoris inæqualitatis, ſed à proportione majoris inæqualitatis, *i.* e. agens infirmius & debilius aut æqualium virium non agit in fortius aut æquè forte; ſed debet eſſe majoris virtutis quàm ſit id in quod agit. Quare non poteſt remiſſior actus agere in habitum intenſiorem, ſeu ipſum perficere.

Quæſtio III.

Quomodo habitus concurrant cum facultatibus ad operandum.

Quorundam ſententia. SUnt qui licèt ultro fateantur facultatem habitu inſtructam promptiùs & perfectiùs operari quàm ſi eodem deſtitueretur, negant tamen habitum eſſe verum agendi principium, atque aiunt meram eſſe diſpoſitionem ſubjecti omnis efficientiæ expertem, ex qua tamen pendet major facultatis efficacia.

Probabilior ſententia. Verùm probabilius eſt, habitum ſimul cum facultate quam inſtruit effectivè concurrere ad eliciendum actum. Neque enim habitus dicitur tantùm *diſpoſitio perfecti*, id eſt, ſubjecti, ſed diſpoſitio ſubjecti *ad optimum*, nempe ad actum. Adde etiam, nullum fore diſcrimen inter habitus operativos & non-operativos, ſi nullus habitus eſſet verum agendi principium.

Quidam habitus non-operativi. Licèt enim quidam ſint habitus non-operativi, ut Pulchritudo, &c. alii tamen plerique & ferme omnes ſunt operativi, ac proinde vera agendi principia. Et licèt verum ſit, totam actionem eſſe à facultate; non repugnat tamen, eandem ſimul eſſe ab habitu in eodem genere cauſæ ſubordinatæ: ſicut idem opus totum pendet ſimul à manu artificis & à malleo.

Object. Inſtabis, Habitum produci per actiones; ac proinde non poſſe eſſe principium ſeu cauſam effectivam earundem.

Solut. Cui reſpondetur, Habitum non poſſe eſſe effectum ſimul & cauſam earundem numero actionum; ſed poſſe dici reſpectu earundem ſpecie: in quo nihil abſurdi eſt; cùm pluvia vaporibus primùm excitata vapores rurſum excitet, non quidem eoſdem numero ſed eoſdem ſpecie.

Quæſtio IV.

Quomodo corrumpantur habitus.

COnſtat quidem, intereunte ſubjecto proprio habitum, ſicut & quodvis aliud accidens, deperire; v. gr. ſi anima aut animæ facultates perirent, omnes quoque animæ aut ipſius facultatum habitus exſtinguerentur: Certum etiam eſt, ſubjecto adhuc integro & ſuperſtite habitum contrariis actibus ab ipſo expelli poſſe, i. e. aboleri;

leri; v. gr. habitus juſtitiæ in voluntate contractus, ſuperſtite ipſâ voluntate per actus injuſtitiæ paulatim remittitur, tandémque prorſus interimitur. Verùm difficultas eſt, An ſolâ ceſſatione actuũ idem habitus deperdi poſſet. Experientiâ quidem compertum eſt, inerti otio virtutum habitus frangi paulatim ac debilitari: quod tamen nonnulli ſubtiliter quoad Uſum non quoad Subſtantiam habitûs interpretantur. Et certè ſi res ad vivum reſecetur, non videtur poſſe habitum ipſum deleri ſolâ ceſſatione actûs præcisè conſideratâ: Quare cùm aliqua virtus inertiâ & otio videtur langueſcere, non tam habitus ipſe virtutis deperditur, quàm uſus ipſius habitûs præpeditur ob rebellionem appetitûs qui per ejuſmodi virtutum inducias vires novas reſumit. Adde etiam, vix fieri poſſe ut ceſſante alicujus virtutis actione oppoſitus illi habitus per occultos ſaltem & ſecretos ipſius voluntatis actus non producatur: ſicque non per ſolam ceſſationem actûs, ſed per oppoſitum habitum prior ille virtutis habitus deſtruitur: Quia tamen actus illi ſæpenumero adeò occulti ſunt & taciti, ut eos ipſe etiam in quo ſunt non advertat; hinc fit ut deperditæ virtutis ruina ſoli inertiæ & ſegnitiei tribuatur, quamvis revera per oppoſitum habitum deſtruatur. Sed hæc de habitibus, atque adeò de principiis Internis actionum humanarum ſive congenitis ſive acquiſitis, ſatis dicta ſint. Supereſt ut de principiis earundem Externis ſequenti tractatu diſſeramus.

Difficultas.

Enodatur difficultas.

Poſterior Tractatus hujus partis;

De principiis Externis actionum humanarum.

De quibuſnam externis principiis actionum humanarum hîc agatur.

ETſi Finis & Bonum dici poſſint externa humanarum actionum principia in genere cauſæ finalis vel formalis externæ; non tamen de iis hoc loco agitur, cùm jam de illis dictum ſit in prima parte; ſed tantùm de iis quæ pertinent ad genus cauſæ efficientis, ut DEUS, Angeli, Dæmones. Et quoniam Deus aliter dicitur principium humanarum actionum quàm angeli vel dæmones; quia ille nempe efficaciter movet, hi verò tantùm ſuadent & excitant: hinc duas inſtituemus hujus tractatûs diſputationes; quarum prior erit de principio efficaciter movente, nempe Deo; poſterior verò de principio excitante duntaxat, Angelo nempe & Dæmone.

Prior Diſputatio hujus Tractatûs;

De principio externo humanarum actionum Efficaciter movente.

Quæſtio I.

Quomodo DEUS dicatur principium externum humanarum actionum.

Deus principium humanarum actionum in duplici genere cauſæ.

NOn tantùm Deus dici poteſt principium externum humanarum actionum in genere cauſæ finalis, quatenus eſt finis objectivus cujus gratiâ omnes humanæ actiones elici debent; ſed etiam in genere cauſæ efficientis: Quod quidem duobus modis intelligi poteſt: primò quidem, quatenus eſt cauſa quædam univerſalis quæ ſimul cum ipſa facultate libera influit in ipſius actum, ſeu effectivè concurrit ad actum liberè eliciendum; ſecundò, quatenus eſt cauſa efficiens ipſius facultatis liberæ, potéſtque ipſam excitare ſeu movere ad actum eliciendum: Deum igitur utroque modo eſſe principium externum actionum humanarum aſſerimus. Et quidem Deum priori modo eſſe principium humanarum actionum, probatur; Quia non tantùm res, verùm etiam rerum ipſarum operationes tam naturales quàm liberæ, pendent à Deo tanquam à prima ſimul & univerſali cauſa, qui propterea dicitur *operari omnia in omnibus*. Quare meritò Durandi ſententia tanquam minùs in fide tuta ab omnibus Theologis exploditur, aſſerentis Deum non alio influxu concurrere cum creaturis ad agendum, quàm conſervando illarum naturas & vires: Nam & ipſas quoque creaturarum operationes fovet, regit, moderatur, atque ad convenientem finem dirigit. Quòd verò etiam poſteriori modo Deus ſit principium humanarum actionum, patet; Quia id cenſetur alicujus actionis externum principium quod proximum ſeu intimum actionis principium excitat ad agendum: atqui eo modo ſe habet Deus ad actiones humanas, cùm voluntatem, quæ eſt proximum ac intimum principium illarum, excitet ad agendum. Verùm de utroque modo quo Deus dicitur principium humanarum actionum deinceps ſpecialiùs dicendum eſt: & primùm quidem, de priori, ſeu de concurſu Dei cum libero arbitrio; ſecundò, de motione voluntatis à Deo.

Aſſertio.

Prima pars aſſertionis probatur.

1. Cor. 12. 6

Poſterior pars aſſertionis probatur.

Quæſtio II.

Quomodo Deus concurrat cum voluntate ad actus humanos.

DEum concurrere cum voluntate ad actus humanos, nihil aliud eſt, quàm Deum ut cauſam primam & univerſalem ſimul cum libero arbitrio tanquam cum cauſa ſecunda & particulari, per modum unius totalis cauſæ influere in hoſce actus immediatè. Eſt autem

tem ad actionem quamlibet eliciendam neceſſarius uterque concurſus, nempe cauſæ primæ & cauſæ ſecundæ: illius quidem, quia ab illa pendet cauſa ſecunda in eſſe & operari; hujus verò, quia per hanc illius influxus generalis & indifferens determinatur ad hunc vel illum effectum producendum: Imò illi duo concurſus ſunt adeò connexi ut ſunt una eadémque actio quâ effectus producitur, quæ quatenus eſt à Deo univerſaliter influente, dicitur influxus generalis; ut verò à cauſa ſecunda taliter vel taliter agente, dicitur concurſus ſeu influxus cauſæ particularis, v. gr. Ignis. Sic igitur actio libera, tota immediatè pendet tum à voluntate cùm à concurſu Dei; ità ut concurſus ille non ſit influxus quo Deus primò per ſe moveat voluntatem ad operandum, ſed quo cum ipſa voluntate concurrat ad actum liberum eliciendum. Ubi nota, concurſum illum non eſſe cauſam efficacem & ſufficientem ad actum liberè eliciendum abſque libero concurſu voluntatis: imò, quòd hic potiùs quàm ille actus circa hoc vel illud eliciatur, à ſolo concurſu liberi arbitrii provenit. Et licèt poſito concurſu generali circa talem actum neceſſariò ponatur talis actus, cùm ſupradictus concurſus ab actu minimè diſtinguatur; non tamen definit actus ille eſſe liber, quia provenit à cauſa ſecunda libera, nempe à voluntate. Ex quibus intelligere eſt, ſupradictum generalem concurſum nullam inferre humanis actibus neceſſitatem, cùm voluntas maneat ſemper æquè indifferens & libera circa ſuos actus.

Ad actionem eliciendam concurſus duplex requiritur.

Quia ſit concurſus Dei cum voluntate.

Nota.

Coroll.

Quæſtio III.

Quomodo Deus moveat voluntatem ad agendum.

PRæter illum ſupradictum influxum quo Deus ſe habet concomitanter cum voluntate ad eliciendum actum, alius non ſine probabilitate à pleriſque admittitur quo Deus ſe habet antecedenter cum voluntate ad eundem actum eliciendum, quo nempe Deus movet, excitat, & applicat voluntatem ad agendum: De quo major eſt difficultas quàm de ſuperiori concurſu, eò quòd per ipſum videatur voluntas quaſi ab extrinſeco determinari ad agendum antequam ſe ipſam determinet; quod humani arbitrii libertati videtur nonnihil repugnare: nihilominus tamen expreſſè docet D. Thomas, 1. part. qu. 105. art. 4. & 1. 2. qu. 9. art. 4, & 6. Deum movere voluntatem ipſam, ità ut voluntas non poſſit operari niſi à Deo mota & excitata, eò quòd ab ipſo tanquam à generante vim ipſam operandi acceperit. Quâ verò ratione cum ejuſmodi motione Dei ſtet libertas arbitrii, explicat idem doctor Angelicus 1. 2. qu. 10. art. 4. Quia nempe Deus res ſeu cauſas ſecundas movet modo naturæ ſuæ congruenti: Quare cùm voluntas ſit facultas non determinata ad unum, ſed indifferenter ſe habens ad multa; ſic Deus ipſam movet ut non ex neceſſitate ipſam ad unum determinet: quo fit ut motus voluntatis remaneat contingens & non neceſſarius. Ubi notandum eſt, juxta doctrinam D. Thomæ 1. part. qu. 9. art. 4. voluntatem non

Sententia D. Thomæ.

Notandum.

movere ſeipſam niſi deliberatione ſeu conſilio præcedente, ut contingit in electione mediorum: Sícque in ea volitione quæ deliberationem antecedit, utì in volitione finis ipſorum mediorum, non vult ille voluntatem movere ſeipſam propriè, ſed tantùm ab extrinſeco principio, nempe à Deo ſolo, moveri: quia cùm voluntas antè eſſet in potentia tantùm ad agendum, non potuit ſeipſam ad agendum movere; alioqui ſequeretur eam fuiſſe in actu dum eſſet in potentia, cùm nihil moveatur niſi ab eo quod eſt actu. Sícque licèt proximum agendi principium ſit intrinſecum, primum tamen principium debuit eſſe extrinſecum. Verùm ut liberè dicam quod ſentio, licèt hæc D. Thomæ opinio ſit communis & valde conformis principiis Ariſtotelicæ doctrinæ, nihilominus tamen non mihi videtur neceſſariò amplectenda, eò quòd multùm de libertate arbitrii, præſertim circa volitionem finis, detrahat; præſertim cùm ſupradictus concurſus ſufficere videatur, à quo tam voluntas in agendo quàm voluntatis actus dependet. Itaque licèt Deus, præterquam quòd concurrit immediatè ad actum, poſſit etiam cùm voluerit influere hoc poſteriori modo in voluntatem, eam movendo & excitando, etiam efficaciter & determinatè, ſaltem quoad actus bonos (licèt nunquam poſſit cogere repugnantem;) hoc tamen non videtur ordinariè admittendum, niſi ſermo ſit de actibus ſupernaturalibus, ad quos prærequiritur ex parte Dei motio quædam movens & excitans ipſam hominis voluntatem; appellatúrque *gratia prævenies* vel *excitans:* quæ quidem non movet neceſſariò & determinatè voluntatem, licèt in quibuſdam dicatur tantùm ſufficiens, in aliis verò efficax, ut docent Theologi.

Ratio D. Thomæ.

Sententia D. Thomæ rejicitur, & noſtra explicatur.

Quæſtio. Si quæras an poſſit Deus adeò efficaciter movere voluntatem, ſive ad actus naturæ ſive ad actus gratiæ, ut voluntas nequaquam poſſit reluctari aut actum ſuſpendere; reſpondetur, Nihil repugnare, Deum hoc modo movere voluntatem ratione ſupremi dominii quod habet in res omnes; præſertim cùm voluntatem beatorum hoc modo moveat ſub ratione finis & objecti. Adde, quòd valde probabile eſt, quoſdam prævenienti gratiâ adeò efficaciter à Deo impulſos fuiſſe ut nè tantillùm quidem converſionem ſuam retardare potuerint; quod in converſione D. Pauli, B. Magdalenæ, & aliorum evenit: quamvìs id rarò contingat.

Reſp.

Nota.

Poſterior Diſputatio hujus Tractatûs;

De aliis principiis externis humanarum actionum.

Quæſtio I.

Utrùm nihil præter Deum poſſit efficienter movere voluntatem.

Movere voluntatem efficienter, dicitur 2. modis.

EFficienter movere voluntatem latè nonnunquam accipitur; quo modo is qui aliquid faciendum ſuadet proponendo objectum, dici poteſt

poteſt efficienter, licèt non efficaciter, movere voluntatem agentis: aliquando verò ſtrictè & maximè proprié; quo modo is tantùm dicitur movere voluntatem, qui per ſe immediatè, & non ratione objecti vel finis, inclinat voluntatem. Quo poſteriori modo aſſerimus, Nihil præter Deum poſſe efficienter movere voluntatem. Nam ſive angeli, ſive dæmones, ſive homines, cùm aliquid agendum perſuadent, voluntatem ad aliquid pelliciunt mediante intellectu, proponendo rationes quibus objectum appetibilius eſſe videatur, ſícque movent voluntatem in genere cauſæ finalis vel formalis externæ ex parte objecti, & quidem mediante intellectu: At verò Deus, quia ſolus eſt cauſa effectrix voluntatis, ideo ſolus eam efficienter movere poteſt, juxta illud Apoſtoli, *Deus eſt qui operatur in nobis velle & perficere.* Quod ut planiùs & plenius intelligas, notandum eſt ex D. Thoma, voluntatem immutari ſeu moveri dupliciter; uno modo ex parte objecti, alio modo ex parte ipſius potentiæ. Ex parte objecti movet voluntatem tum ipſum objectum, ſicut appetibile movet appetitum; tum is qui demonſtrat objectum: Et quidem utrumque dupliciter fieri poteſt: Vel efficaciter ſeu efficienter, ità ut voluntas non poſſit non moveri: quo modo ſolus Deus poteſt movere voluntatem ut objectum, utpote ſummum & univerſale bonum; & ut oſtendens objectum, juxta illud, *Ego oſtendam omne bonum tibi.* Vel non ſufficienter: quo modo Angelus dicitur inclinare voluntatem, tum ut amabile quoddam, tum ut manifeſtans aliqua bona creata ordinata in Dei bonitatem; ſícque inclinare poteſt voluntatem ad amorem creaturæ vel Dei, per modum ſuadentis: idémque cenſendum eſt de Dæmone, quatenus inclinat voluntatem ad bonum falſum apparens; ſimilitérque de Homine, qui eodem modo poteſt inclinare voluntatem hominis tum ad verum cùm ad apparens bonum. Ex parte verò potentiæ voluntas nullo modo moveri poteſt niſi à Deo: Operatio enim voluntatis eſt inclinatio quædam volentis in volitum, hanc autem ſolus excitare poteſt qui virtutem volendi creaturæ contulit: ſolus autem Deus eſt qui potentiam volendi contulit creaturæ, quia ſolus ipſe eſt autor intellectualis naturæ.

Aſſertio circa propoſitam quæſtionem.

Phil. 2. 13.

1. part. qu. 106. art. 2. *Voluntas movetur dupliciter: Ex parte objecti,*

Exod. 33. 19

Ex parte potentiæ.

Quæſtio II.

Quomodo Angeli, ſive boni ſive mali, aliquid ſuadent humanæ voluntati.

IN genere dictum eſt, Angelum tunc ſuadere cùm oſtendit ac demonſtrat aliquod objectum homini tanquam appetibile: ex quo etiam intelligere eſt, tunc angelum aliquid diſſuadere cum aliquid repræſentat tanquam fugiendum & malum. Quibus verò

modis & rationibus angelus homini repræſentet objecta, ſive bona ſive mala, & eorum conditiones, ſequentibus concluſionibus explicabitur.

1. Concluſio. I. Concluſio; Boni angeli poſſunt aliquid ſuadere hominibus illuminando intellectum. Poteſt autem illuminari intellectus humanus ab angelo duplici ratione: primùm, quatenus ab angelo lumen ipſum naturale hominis roboratur, non ſecùs ac ſubjectum ab agente naturali vicino; ſecundò, quatenus ab eodem angelo ſimilitudo ſeu ſpecies rei manifeſtandæ accommodatè ad illius captum ipſi imprimitur.

2. Concluſio. II. Concluſio; Tam boni quàm mali angeli poſſunt aliquid ſuadere hominibus immutando phantaſiam ſeu imaginationem. Poteſt autem immutare phantaſiam angelus, non quidem nova aliqua phantaſmata producendo, ſed excitando ſeu agitando humores & ſpiritus animales qui in cerebro reſident: ex illa enim commotione ſeu agitatione humorum & ſpirituum, oritur imaginatio varia & multiplex rerum ſenſibilium repræſentatio & æſtimatio; unde varii affectus in appetitu & voluntate naſcuntur.

Imaginatio multiplex ex agitatione humorum & ſpirituum.

3. Concluſio. Immutantur ſenſus ab angelo duobus modis. III. Concluſio; Tam boni quàm mali angeli poſſunt aliquid ſuadere hominibus immutando ſenſum exteriorem. Poſſunt autem immutare ſenſum duobus modis: Uno modo, per interiorem quandam diſpoſitionem, nempe agitando ſpiritus & humores, & eos ad organa ſenſuum deducendo: ut ſi dæmon ad palatum, vitioſum aliquem humorem, putà cholericum, induceret, ratione cujus omnia guſtui ſentirentur amara; vel ſi ad oculum, craſſum aliquem humorem cogeret quo viſus impediretur: Altero modo, per exteriorem ſive objecti ſive medii diſpoſitionem, ratione cujus ſenſus aliquid verum vel apparens perciperet. Poſſunt autem angeli verum aliquod objectum externo ſenſui repræſentare, vel illud celeri & imperceptibili motu aliunde transferendo, vel idem de novo per applicationem activorum ad paſſiva producendo: Quo fit ut magi ſeu præſtigiatores mira quædam operari videantur, cùm non ipſi, ſed dæmones quibuſcum fœdus inierunt, ipſis ad nutum ratione pacti obſequentes, naturalibus licèt occultis rationibus hæc omnia præſtent, aut certè nonnunquam præſtare videantur cùm verè non præſtent, ut cùm ſenſus ipſos deludunt falſis imaginibus, alterando ſeu immutando organum ſenſûs, aut medium quod interjacet inter objectum ſenſûs & organum. Sed hæc ſatis de principiis humanarum actionum tum internis cùm externis.

Magorum præſtigiæ quomodo fiunt.

Tertia

Tertia pars Ethicæ;

De Actionibus humanis:

Ubi, de Paſsionibus, déque Virtutibus ac Vitiis.

Præfatio.

QUoniam in prima parte Moralis hujus diſciplinæ de fine ultimo actionum humanarum, nempe beatitudine, & in altera ſequenti de principiis earundem actum eſt; reſtat ut in hac tertia ſeu poſtrema parte de iiſdem ac earum partibus ſeu variis ſpeciebus, ex quibus varia virtutum ac vitiorum genera naſcuntur, ſimúlque de paſsionibus, quæ quatenus à voluntate imperantur, humanæ actiones dici poſſunt, & materiam tum virtutibus cùm vitiis ſubminiſtrant, deinceps diſſeramus. Quare tres erunt hujus poſtremæ partis tractatus; quorum primus erit de ipſis Actionibus humanis, ſecundus de Paſsionibus, tertius de Virtutibus ac Vitiis. *Hujus partis tres tractatus.*

Primus Tractatus hujus partis;

De ipſis Actionibus humanis.

DUas inſtituemus hujus tractatûs diſputationes: alteram de actionibus humanis generatim; alteram de iiſdem ſpeciatim, in qua de ſingulis ſpeciebus humanarum actionum tum elicitarum cùm imperatarum pertractabimus.

Prior Diſputatio hujus Tractatûs;

De Actionibus humanis generatim.

Quæſtio I.

Quid ſit Actio humana: Ubi, de Voluntario & Involuntario.

NOn omnes hominis actiones appellantur à philoſophis *humanæ*, ſed eæ tantùm quæ à libero agendi principio proficiſcuntur, *Quænam actiones*

dicantur humanæ. 1. 2. qu. 1. art. 1.

ſúntque liberæ ſeu voluntariæ, ac proinde homini maximè propriæ. Quare optimo jure D. Thomas illas definit, *Quarum homo dominus eſt*; ſeu, quas homo in ſua libera poteſtate habet. Ex Ariſtotele verò 3. Ethic. cap. 2. colligi poteſt iſta humanæ actionis deſcriptio, ut ſit Voluntarium quid præconſultatum ſeu deliberatum; ſeu, Actio quæ à voluntate deliberata ſeu libera proficiſcitur. Quo loco notandum eſt, voluntatem dici *deliberatam*, non quòd ipſe deliberet, ſed quia præeuntem intellectûs deliberationem ſequitur: quo fit ut illa actio dicatur à libera voluntate proficiſci, quæ à voluntate intellectûs deliberationem ſequente elicitur aut imperatur. Verùm cùm actio humana ſit de genere Voluntarii, locus hic poſtulat ut ea quæ ab Ariſtotele 3. Ethic. cap. 1. de voluntario & involuntario tradita ſunt, explicemus.

1. *Difficultas, Quid ſit Voluntarium.*

Primùm igitur de voluntario quæritur, Quid ſit. Reſpondetur, Voluntarium latè ſumtum quatenus idem eſt ac *ſpontaneum*, definiri poſſe, Id cujus principium eſt in agente rem circa quam agit non ignorante: Ità ut ad hoc quòd aliquid dicatur voluntariè ſeu ſpontè agere, duo tantùm neceſſariò conſiderentur: unum, ut principium agendi ſit in ipſo agente inſitum; alterum, ut per cognitionem aliquam feratur in objectum: Quæ duo tum in pueris cùm in belluis reperiuntur, ideóque ab Ariſtotele dicuntur *voluntariè* ſeu *ſpontè agere*: At verò cætera quæ cognitione carent, licèt principium agendi inſitum habeant, non dicuntur propterea *ſpontè*, ſed tantùm *naturaliter* agere. Ubi notabis, illud eſſe diſcrimen inter actum ſpontaneum, naturalem, & violentum: quòd actûs Spontanei principium ſit inſitum cum prævia aliqua cognitione finis; Naturalis verò principium ſit quidem inſitum, ſed abſque ulla finis ſeu objecti notitia; denique, Violenti principium non ſit inſitum ſed diſſitum, ut patet in motu lapidis ſurſum projecti, cujus motûs principium eſt in projiciente non in projecto. At verò ſi *voluntarium* propriè ac ſtrictiùs accipiatur quatenus eſt hominis proprium, poterit definiri, Id cujus principium eſt in agente cum perfecta cognitione finis, qualis non reperitur in belluis. Quod ut intelligas, notandum eſt, duplicem eſſe finis cognitionem; unam perfectam, alteram imperfectam. Perfecta eſt, quando non tantùm res quæ finis eſt cognoſcitur, ſed in ipſa re finis ratio apprehenditur, ſimúlque ipſa proportio eorum quæ ad finem ordinantur percipitur. Ejuſmodi cognitio finis ſoli rationali naturæ competit; quæ propterea poteſt ordinare media ad finem, & ad ipſum ſe movere: non item irrationalis creatura. At verò imperfecta cognitio finis ea eſt, quâ cognoſcitur res quæ dicitur finis cæterùm nec ipſa finis ratio nec proportio mediorum ad ipſum finem cognoſcitur. Ejuſmodi cognitio finis animalibus & pueris nondum uſum rationis habentibus competit. Ex quibus intelligere eſt, rationem voluntarii in hominibus ratione utentibus perfectam eſſe, in animalibus verò & pueris vel amentibus imperfectam.

Voluntarium latè ſumtum tum pueris cum belluis convenit.

Diſcrimen inter actum Spontaneum, Naturalem, & Violentum.

Voluntarium ſtrictè ſumtum ſoli homini competit.

Finis cognitio duplex: Perfecta;

Imperfecta.

Secundò,

Secundò quæritur, Utrùm Voluntarium in homine ſit ſemper liberum propriè dictum. Reſpondetur, Non ità eſſe. Etſi enim nullum voluntarium poſſit eſſe coactum; poteſt tamen aliquod voluntarium, etiam in homine, eſſe infallibile ac neceſſarium. Ex. gr. Velle bonum ſeu finem in communi, homini naturale eſt non liberum, juxta ſententiam D. Thomæ; & tamen eſt voluntarium, quia principium hujus voluntatis eſt inſitum. Verùm quia ſuprà docuimus, voluntatem etiam circa finem in hac vita eſſe liberam, ſaltem quoad exercitium actûs; hinc abſolutè dicendum eſt, nihil eſſe voluntarium homini ordinariè in hac vita quod non ſit quoque liberum: Eſt tamen in futura vita aliquid voluntarium homini quod tamen non eſt liberum, nempe amor Divinæ eſſentiæ clarè cognitæ. Quòd ſi quæras, An voluntarium in homine dum vivit ſit ſemper deliberatum ſeu præconſultatum; reſpondetur, Non ità eſſe: Quia actus hominis circa finem ſunt voluntarii, imò liberi; nec tamen propriè ſunt deliberati ſeu præconſultati, cùm deliberatio ſeu conſilium ſit propriè mediorum non finis. At verò voluntarium in homine circa media, eſt ſemper deliberatum ſeu præconſultatum. Cæterùm dixi, actus hominis circa finem non eſſe propriè deliberatos, quamvis tamen aliquo modo deliberati dici poſſint, quatenus à deliberata, h. e. libera, voluntate proficiſcuntur: Sic enim omnis actio humana dicitur deliberata, h. e. libera. Adde etiam, aliquam deliberationem impropriam cadere & in ipſum finem, ut aliàs dicemus: Sicque omne voluntarium hominis in hac vita erit ſaltem impropriè deliberatum.

II. An Voluntarium in homine ſit ſemper liberum.

Nihil voluntarium homini ordinariè niſi liberum.

Dub.

Reſp.

Actus humani circa finem non ſunt propriè deliberati.

Tertiò quæritur, An omne voluntarium in homine ſit actus aliquis, an verò poſsit eſſe voluntarium ſine ullo actu. Reſpondetur, Poſſe voluntarium eſſe in homine abſque ullo actu, cùm non tantùm actio ſed etiam ceſſatio ab ipſa actione homini ſit voluntaria: poſſumus enim noſtro arbitratu agere vel non agere, velle vel non velle: Neque enim tantùm peccata commiſsionis, quæ ſunt contra præcepta negativa, ſed etiam omiſsionis, quæ fiunt contra præcepta affirmativa, ſunt verè voluntaria; cùm juſtè à Deo puniantur. Notandum igitur eſt, voluntarium quod eſt à voluntate, eſſe duplex; aliud nempe voluntarium directè, aliud verò voluntarium indirectè. Voluntarium directè non eſt niſi à voluntate agente; voluntarium verò indirectè poteſt eſſe à voluntate non agente cùm poteſt ac debet agere: v. g. Si proponatur aliquod malum voluntati quod poſsit ac debet propellere, ſi illud non propellat, quamvis non eliciat actum volendi circa illud idem, cenſetur tamen illud velle, non quidem directè ſed indirectè; atque adeò incommoda quæ indè ſequentur, cenſeri debent indirectè ac interpretativè voluntaria. Et certè multa cenſentur voluntaria quæ non ſunt actu volita, ſed virtute tantùm, & (ut loquuntur) interpretativè vel implicitè: ut cùm quis vult immodicum potum vini ex quo novit ſecuturam ebrietatem, licèt actu non velit ipſam ebrietatẽ, illam tamen

III. An omne voluntarium ſit actus.

Peccata omiſsionis verè ſunt voluntaria, Nota.

Voluntarium duplex.

Multa voluntaria non ſunt actu volita.

cenſetur

cenſetur velle virtute, & ex conſequenti, ſeu interpretativè: Sic omiſſio ejus peccati quod non poteſt compati cum eo quod quis expreſſè vult, cenſetur voluntaria: ut ſi quis velit ludere eo tempore quo tenetur audire Sacrum, cenſetur velle omittere Sacrum.

Quæſtio II.

Quid ſit Involuntarium, & quotuplex.

Definitur Involuntarium.

INvoluntarium in genere quatenus Spontaneo opponitur, definiri poteſt, Quod præter inclinationem appetitûs ſpontaneam accidit. Ex quo intelligere eſt, involuntarium in iis rebus inveniri in quibus eſſe poteſt voluntarium & ſpontaneum.

Involuntarium duplex 1. Per violentiam; 2. Per ignorantiam.

Eſt autem involuntarium juxta Ariſtotelem duplex; aliud involuntarium *per violentiam*, aliud verò *per ignorantiam*. Involuntarium violentum definitur, *Cujus principium eſt extrà, ità ut id quod agit vel patitur, nullam vim conferat*, 3. Ethic. cap. 1. Involuntarium verò per ignorantiam, *Id quod moleſtum eſt, affertque cauſas pœnitentiæ ubi peractum eſt & in notitiam agentis devenit*. Ex quo intelligere eſt, duo eſſe quæ juxta Ariſtotelis ſententiam & rei veritatem (ut docet S. Thomas 1. 2. qu. 6. art. 5, & 8.) involuntarium efficiunt; nempe violentiam, & ignorantiam. Et quidem quòd violentia cauſet involuntarium, conſtat; Quia violentia in rebus naturalibus cognitione carentibus aliquid facit contra naturam ſeu innaturale, ut patet in lapide projecto: ergò à pari, eadem violentia in rebus cognitione ac proinde voluntate aliquâ ſaltem impropriâ præditis faciet aliquid contra voluntatem ſeu involuntarium. Si objicias, Humanæ voluntati vim inferri non poſſe, proindéque nihil homini involuntarium accidere poſſe; reſpondeo, Non quidem ipſi voluntati, neque actibus ipſius elicitis, ſed actibus ejuſdem imperatis vim inferri poſſe: Poteſt enim impediri executio liberi arbitrii quoad actus imperatos; unde aliqui motus circa corpus reclamante omnino liberâ voluntate poſſunt accidere. Quòd autem ignorantia cauſet involuntarium, experientiâ ſatis conſtat: Nam multa nullâ ſuâ culpâ per ignorantiam agunt homines quæ ſublatâ ejuſmodi ignorantiâ non agerent; unde illos facti poſtea pœnitet: quod certiſſimo indicio eſt, ea non eſſe ipſis voluntaria ſed involuntaria. Verùm quia non omnis ignorantia cauſat involuntarium, ideo de illa aliquid ſpecialiùs ſequenti quæſtione dicendum eſt.

Quòd violentia cauſet involuntarium.

Object.

Solut.

Quòd ignorantia cauſet involuntarium.

Quæſtio III.

Quid, & quotuplex ſit ignorantia; & quænam ignorantia ſit involuntarii cauſa.

I. Difficultas; Quid ſit ignorantia.

PRimùm quæritur, Quid ſit ignorantia. Reſpondetur, Ignorantiam eſſe Carentiam cognitionis ejus quam quis natus aptus eſt habere. Itaque carentia cognitionis ejus quæ conditionis humanæ captum excedit, non tam *ignorantia* quàm *neſciuntia* dicenda eſt.

II. Quotuplex ſit.

Secundò quæritur, Quotuplex ſit ignorantia. Reſpondeo, Ignorantiam pro varia conſideratione vario modo dividi: Spectari enim poteſt,

poteſt, primò in ſe, ſeu ratione ſui; deinde, ratione tum objecti circa quod verſatur, tum ſubjecti in quo reſidet; denique, ratione actûs voluntarii. Itaque primò, ignorantia ratione ſui & quidem generaliſſimè ſpectata, dividitur in ignorantiam Puræ privationis, quæ ſimpliciter *ignorantia* dicitur; & ignorantiam Pravæ diſpoſitionis, quæ non tam *ignorantia* quàm *error* ſolet appellari. Secundò, ignorantia propriè dicta ratione objecti dividitur in ignorantiam Juris & ignorantiam Facti. Illa dicitur, cùm ignoratur lex vel ſtatutum aliquod; ut ſi quis neſciret tempore Quadrageſimæ jejunandum eſſe: Hæc verò, vel cùm ignoratur res ſeu factum; ut ſi quis neſciat ſe commiſiſſe homicidium: vel etiam cùm ob ignorantiam circumſtantiæ ignoratur quale ſit factum; ut ſi quis percuteret clericum quem tamen neſciret eſſe clericum, laboraret ignorantiâ facti; quamvis enim ſciret percuſſionem clerici eſſe eccleſiaſtico jure prohibitam, neſciret tamen eum quem meritò ſe percutere exiſtimat, eſſe clericum. Tertiò, ignorantia ratione ſubjecti dividitur in ignorantiam Invincibilem & Vincibilem, quæ ſola culpabilis eſſe poteſt. Invincibilis dicitur, quando non eſt in poteſtate alicujus id ſcire quod ignorat, ſeu quando non poteſt ignorantiam vincere, ſive nullo modo poſsit ſive non poſsit adhibendo humanam & moralem diligentiam: ut ſi quis ruſticus ignoret quonâ die indictum eſſet jejunium quia à nullo id potuit reſcire, nec eo die jejunet, cenſebitur id facere ignorantiâ quadam invincibili. Vincibilis autem ignorantia dicitur, quæ adhibitâ morali diligentiâ vinci ſeu ſuperari poteſt: Quæ duplex eſt; altera Affectata, altera Craſſa. Illa eſt, cùm quis vult ſuâ ſponte ignorare; ità ut ignorantia directè ſit volita: qualem ignorantiam affectant improbi homines quò liberiùs peccent, juxta illud Pſal. 35. 4. *Noluit intelligere ut bene ageret:* Hæc verò dicitur, quando quis non vult adhibere ſtudium & laborem quem tenetur adhibere ut aliquid ſciat: & quidem hæc ignorantia cenſetur indirectè volita propter negligentiam, ſicuti ſubmerſio navis nauclero ignaviter dormienti tribuitur. Quartò, Ignorantia ratione actûs dividitur in Antecedentem, Concomitantem & Conſequentem. Antecedens dicitur, quæ præcedit omnem conſenſum voluntatis, ità ut nullo modo ſit volita; & niſi voluntatem præceſſiſſet, actio ſecuta non fuiſſet: eſtque ignorantia illa ſemper invincibilis & inculpabilis, & ſola cauſa ſecutæ actionis: ut ſi quis interficiat hominem exiſtimans eſſe feram; ſi enim id præſenſiſſet, nunquam occidiſſet. Concomitans dicitur, quæ actionem comitatur, ità ut non ſit illius actionis cauſa, ſed etiam ſi abfuiſſet, actio ſemper conſecuta fuiſſet: vt ſi quis exiſtimans ſe feram occidere, capitalem hoſtem interficeret, quem etiam abſque tali ignorantia ſibi occurrentem interemiſſet: Unde qui ſic agit, ignoranter quidem agit ſed non per ignorantiam. Conſequens ignorantia ſic appellatur, quòd voluntatem conſequatur, utpote quæ ſit directè vel indirectè volita; eadémq; eſt cum ignorantia vincibili ſive affectata ſive craſſa: ut ſi quis quodam die Vigiliæ non jejunat quia noluit ſcire an eo die indictum eſſet jejunium.

Quadrupliciter ſpectatur: Nam
1. *ratione Sui eſt* Puræ privationis, Pravæ diſpoſitionis?
2. *ratione Objecti;* Juris, Facti:
3. *ratione Subjecti;* Invincibilis
Vincibilis; *eáque vel* Affectata, *vel* Craſſa:
4. *ratione Actûs;* Antecedens, Concomitans, Conſequens

Tertiò

III. Quænam ignorantia pariat involuntarium.

Tertiò quæritur, Quænam ignorantia pariat involuntarium. Reſpondetur, Solam ignorantiam invincibilem ſeu antecedentem, ſive ſit juris ſive facti, parere involuntarium; quia ſola hæc ignorantia non eſt ullo modo volita, nec proinde voluntaria, ac proinde quod ex ea ſequitur non cenſetur volitum ſeu voluntarium ſed involuntarium: At cùm ignorantia eſt aliquo modo volita ſeu voluntaria, id quoque quod ex ea ſequitur cenſetur volitum ſeu voluntarium. Quo loco nota, ignorantiam juris naturalis (ſaltem quoad prima ejus principia) non poſſe eſſe invincibilem, nec proinde inculpabilem; quare non poteſt cauſare involuntarium: at verò ignorantiam juris poſitivi, ſive Divini ſive humani, tum eccleſiaſtici cùm civilis, poſſe ut plurimùm eſſe invincibilem & inculpabilem, ac proinde cauſare poſſe involuntarium. Ignorantia autem facti ſæpe eſt invincibilis, quia vix poteſt quis prævidere omnes circumſtantias facti; neque etiam ad id ſemper obligatur.

Quæſtio IV.

Utrùm nihil præter Vim & Ignorantiam pariat involuntarium.

Prior difficultas, de Metu.

Difficultas eſt præſertim de Metu & Cupiditate. Quod igitur ſpectat ad metum; dubitatur an ea quæ metu impendentis alicujus mali fiunt, ſint voluntaria an involuntaria: ex. gr. Si quis naufragium timens, merces in mare projiciat, nè ponderoſior navis ſubmergatur, quæſtio eſt, an ſponte ſeu voluntariè, an potiùs involuntariè projecerit.

Reſp.

Reſpondetur, Has & ſimiles actiones eſſe partim voluntarias partim involuntarias. Si enim actiones illæ per ſe & nudè ſpectentur, ſunt involuntariæ; ſi autem ſpectentur cum omnibus ſuis circumſtantiis & abſolutè prout fiunt, revera ſunt voluntariæ: ſicq; abſolutè & ſimpliciter ſunt voluntariæ, quia dum actu fiunt, liberè imperantur à voluntate; ſecundùm quid verò & ex hypotheſi ſunt involuntariæ, quia niſi impendentis periculi metus urgeret non fierent. Ea verò quæ in agente reperitur repugnantia, non poteſt reddere actionem quæ liberè fit, abſolutè & ſimpliciter involuntariam.

Poſterior difficultas, de Cupiditate.

Quod ſpectat ad cupiditatem; tantùm abeſt ut actionem hominis cupiditate inflammati reddat involuntariam, ut eam potiùs reddat magis voluntariam; facit enim ut voluntas quam incitat, majori in ipſam actionem propenſione feratur. Quod tamen intelligendum eſt de ea cupiditate quæ ſubeſt voluntatis imperio, quæque judicium rationis non omnino perturbat. Etſi enim ea quæ ex nimia paſſione judicium rationis perturbante proveniunt, dici poſſint voluntaria ſi appetitum ſpectes ſenſitivum; non tamen cenſeri debent ipſi homini abſolutè voluntaria, quia non ex libera voluntate fiunt. Cùm autem paſſio non eſt adeò vehemens, tunc actio dici poterit ſecundùm quid minùs libera, ſed abſolutè & ſimpliciter magis voluntaria.

Nota.

Quæstio V.

De Bonitate & Malitia humanarum actionum in genere.

QUia nullâ re magìs quàm bonitate & malitiâ actiones humanæ quatenus humanæ ſeu morales inter ſe differunt ac dignoſcuntur, idcirco de earum bonitate & malitia nonnihil generatim dicendum eſt.

I. Difficultas; Quid ſint Bonitas & Malitia moralis.

Primò quæritur, Quid ſint. Reſpondetur, Bonitas actionis humanæ quædam eſt ipſius conformitas cum recta ratione: Malitia verò quædam eſt ejuſdem difformitas & alienatio à recta ratione. Rectam appello rationem, bonam mentem ab omni opinionum fumo liberam, Dei naturæque leges pernoſcentem, ac de quaque re agenda ex præſcripta lege ſapienter ac prudenter judicantem. Per has autem differentias valde inter ſe diſtinguuntur actiones humanæ in genere Morum, licèt Phyſicè & in genere Entis nullo modo differant: v. g. Hominem interficere ſive privatâ ſive publicâ autoritate, ſi Phyſicè ſpectetur, eſt eadem ſpecie actio; at verò ſi Moraliter ſpectetur, eſt toto genere diverſa: Nam hominem interficere privatâ autoritate, eſt malum & prohibitum; at verò eum interficere publicâ autoritate, bonum & licitum.

II. Quænam ſit earum origo

Secundò quæritur, Undenam petatur bonitas & malitia, ſeu conformitas & difformitas, actionum. Reſpondetur primùm quòd actiones hominis poſſint eſſe bonæ vel malæ ſeu vitioſæ, ac proinde laudis vel vituperii, meriti vel demeriti capaces, oriri ex libero agendi principio unde profluunt: quòd verò actu ſint bonæ vel malæ, & ſpecialiter hoc vel illo modo bonæ vel malæ, pendet ab objecto, circumſtantiis, & fine; & præſertim ab objecto circa quod verſantur: ſi enim illud ſit rationi conſentaneum, actio quoque erit bona; ſi verò à ratione ſit diſſentaneum, erit mala: Cùm enim actiones humanæ ſpecificationem ſumant ab objecto, ab eodem quoque ſpecialem bonitatis vel pravitatis rationem accipiunt. Dices, Objectum actionis humanæ ſeu appetitionis liberæ eſſe finem, proindéque ſemper bonum, ideóque pravitatem actionis ab ipſo non poſſe definiri. Reſpondetur, Objectum eſſe quidem ſemper finem actûs humani, proindéque ſub ea ratione eſſe ſemper bonum: verùm quia aliquando poteſt eſſe bonum apparens duntaxat, hinc fieri poteſt ut ſit abſolutè malum, ac proinde illius appetitio ſit mala. Adde, quòd licèt ſit verè bonum ſenſui, rationi tamen poteſt eſſe malum: Quod enim bonum jucundum eſt aut etiam utile, non ſemper eſt honeſtum ſeu rationi conſentaneum; ideóque illius appetitio poteſt eſſe moraliter mala ſeu vitioſa. Notandum autem, non tantùm internas ſeu elicitas voluntatis actiones ſed etiam externas ſeu imperatas verè & formaliter dici bonas vel malas in genere morum; cum diſcrimine tamen: quòd actiones elicitæ denominentur tales intrinſecâ denominatione; imperatæ verò non niſi extrinſecâ, ab ea bonitate & malitia quæ formaliter eſt in ipſa voluntate: Quemadmodum agens tranſeun-

Objectum.

Reſp.

Nota. Non ſolùm internæ ſed etiam externæ actiones ſunt moraliter bonæ vel malæ.

tranſeunter formaliter denominatur *agens* non ſecùs ac agens immanenter, extrinſecâ tamen denominatione ab ea actione quæ recipitur in patiens.

III. An omnis actio humana ſit bona vel mala. Quo ſenſu admittantur quædam indifferentes.

Tertiò quæritur, An omnes actiones humanæ ſeu liberæ ſint neceſſariò aut bonæ aut malæ, ità ut nulla detur indifferentia ad utrumque. Reſpondeo, Actiones humanas dupliciter conſiderari poſſe: nempe, vel ſecundùm ſpeciem, & velut in actu ſignato, ut loquuntur; vel ſecundùm individuum, & velut in actu exercito. Et quidem ſi priori modo ſpectentur, poſſunt admitti quidam actus humani ſecundùm ſe & ex natura ſua indifferentes. Ratio D. Thomæ eſt 1. 2. qu. 18. art. 8. Quia *actus humanus ſeu moralis habet ſpeciem ab objecto relato ad principium actuum humanorum, quod eſt ratio. Unde ſi objectum actûs includat aliquid quod conveniat ordini rationis, erit actus bonus ſecundùm ſuam ſpeciem; ſicut, dare eleemoſynam indigenti: ſi autem includat aliquid quod repugnet ordini rationis, erit malus ſecundùm ſpeciem; ſicut, furari, ſeu tollere alienum. Contingit autem quòd objectum actûs non includit ex ſe aliquid pertinens ad ordinem rationis; ut, levare feſtucam de terra, deambulare vel ſedere certo tempore: Et tales actus ſecundùm ſuam ſpeciem*, ſeu in genere & ex natura ſua, *dicuntur indifferentes.* Si verò poſteriori modo ſpectentur actiones humanæ, nullæ ſunt indifferentes. Nam omnis actio quatenus actu exercetur, aut fit propter finem convenientem rectæ rationi, & ſic eſt bona; aut propter finem non convenientem, & ſic eſt mala, licèt ille finis non ſit ex ſe contrarius rectæ rationi: Tenetur enim unuſquiſque intendere finem congruum ſuæ naturæ: unde *verba otioſa*, licèt non proferantur propter malum finem, quia tamen carent debito fine, *judicio* reſervantur. Notandum autem illud eſt, quoad actus internos ſeu elicitos eandem eſſe bonitatem & malitiam quæ petitur ex objecto cum ea quæ petitur ex fine; quia eorum actuum idem eſt objectum & finis: at verò quoad actus externos alia eſt bonitas quæ petitur ex objecto ab ea quæ petitur ex fine; quia illorum objectum ab eorundem fine diſtinguitur: Quo fit ut ejuſmodi actus nonnunquam ſecundùm objectum ſint boni & ſecundùm finem mali, & è contrá; & ideo ſecundùm quid boni, abſolutè verò mali: ſicuti, dare eleemoſynam ob vanam gloriam; &, furari ad dandam eleemoſynam.

Quo ſenſu nullæ indifferentes admittendæ.

Matth. 12. 36.

Notandum.

Quæſtio IV.

De Circumſtantiis humanarum actionum.

Unde dicta circumſtantia.

Circumſtantiæ humanarum actionum dicuntur quòd circumſtent actiones humanas, præſertim exteriores ſeu imperatas, quaſi extrinſecùs ſe habentes ad earum ſubſtantiam ſive eſſentiam.

Circumſtantiæ ſeptem præcipuæ.

Sunt autem hæ ſeptem præcipuæ, ad quas cæteræ omnes revocantur, hoc verſiculo comprehenſæ;

Quis; Quid; Ubi; Quibus auxiliis; Cur; Quomodo; Quando.

Quis, ſignificat accidentia perſonæ agentis: ut, Utrum qui interfecit, ſit

sit civis an peregrinus; laicus an clericus. *Quid*, significat qualitatem objecti circa quod actus versatur: ut, An res furto ablata, sit sacra vel profana. *Ubi*, significat accidentia loci: ut, An in loco sacro vel profano scelus patratum sit. *Quibus auxiliis*, i. e. quibus instrumentis aut mediis quis usus fuerit: ut, Percusserítne gladio an fuste? *Cur*, i. e. ob quem finem: ut, An privati publicíve commodi causâ aliquis se periculo mortis objecerit. *Quomodo*, significat actionis modum: ut, Dolóne an bonâ fide aliquid quis fecerit. *Quando*, significat accidentia temporis; i. e. Quo tempore, utrùm die festo an profesto rem Divinam quis omiserit.

Difficultas: Circa quam Notandum

De illis autem quæritur, Quanti sint momenti ad bonitatem & malitiam humanarum actionum. Circa quod primò notandum est, Circumstantiarum quasdam insigniter augere bonitatem vel malitiam actionum moralium, quasdam verò non: Ex. gr. Cùm alter furto surripit centum aureos alter quadrantem, quantitas pecuniæ in priori furto reddit illud notabiliter grave, in posteriori minimé. Sícque fieri potest ut peccatum quod est naturâ suâ mortale, propter circumstantiam fiat veniale; & è contrà veniale fiat mortale, etsi non mutetur species actûs quoad objectum; ut patet in supradicto exemplo furti. 1,

Secundò notandum est, Circumstantiarum quasdam invehere majorem deformitatem vel bonitatem ejusdem speciei, quasdam specie differentem: Nam circumstantia instrumenti quo quis hominem interimit, nempe gladii aut fustis, non addit homicidio malitiam diversam specie: at cùm quis hominem interimit ut eum spoliet, illa circumstantia finis addit homicidio deformitatem novæ speciei; quandoquidem furtum specie differt ab homicidio. 2,

Tertiò notandum, Quasdam circumstantias non tam addere novam rationem malitiæ & bonitatis quàm ipsam immutare: v. g. Quòd res furto ablata sit sacra, facit quòd ejusmodi ablatio non sit simplex furtum, sed sacrilegium à simplici furto specie distinctum. 3,

Quartò notandum est, Eam circumstantiam addere actui malitiam vel bonitatem specie differentem, aut illam immutare, quæ importat specialem ordinem conformitatis vel difformitatis ad rectam rationem & legem Dei; ut patet in supradictis exemplis, & docet D. Thomas 1. 2. qu. 18. art. 10, & 11. Sed hæc de actionibus humanis in genere satis. 4.

Posterior Disputatio hujus Tractatûs;

De Actionibus humanis speciatim.

Quæstio I.

Quænam sint præcipuæ species actionum humanarum.

Actio humana duplex: Elicita,

CElebris est humanarum actionum partitio in Elicitas & Imperatas. Elicita voluntatis actio dicitur, Cujus voluntas est immediatum

mediatum principium; vel, Quam voluntas ex ſeipſa & in ſeipſa elicit: Imperata verò, Quæ ab alia facultate quàm à voluntate, non tamen ſine voluntatis imperio, elicitur. Elicita voluntatis actio duplex in genere admitti poteſt: altera circa bonum ut ſic, quæ generali nomine Volitio dici poteſt; altera circa malum ut ſic, quæ poteſt dici Nolitio. Rurſus, elicita voluntatis actio circa bonum, aut eſt circa finem aliquorum mediorum, aut circa media ipſa: Actio elicita circa finem, eſt triplex; nempe Volitio, Fruitio, Intentio: circa media quoque triplex; nempe Electio, Conſenſus, Uſus. Imperata verò alia interna eſt, nempe actiones intellectivæ & ſenſitivarum facultatum ſive cognoſcitivarum, ut Phantaſiæ, Æſtimativæ; ſive appetitivarum, ut utriuſque appetitûs ſenſitivi: alia verò externa, nempe operationes membrorum externorum. De iis autem, tum elicitis cùm imperatis, actionibus deinceps ordine dicemus, ſi priùs notaveris, Utraſque in hoc convenire, quòd ſint in poteſtate voluntatis, ſaltem quoad exercitium actûs; ideóque ſolæ ſunt liberæ, humanæ, ſeu morales: In hoc tamen diſcrepare, quòd elicitæ ab ipſa voluntate eliciantur; imperatæ verò ab alia facultate, idque juxta imperium voluntatis: Deinde, elicitæ ſunt ſemper appetitivæ; imperatæ verò poſſunt eſſe cognoſcitivæ: Illæ ſunt ſemper internæ & occultæ; hæ verò nonnunquam externæ eſſe poſſunt & ſenſibus obviæ. Mitto hîc aliam celebrem diviſionem actionum humanarum in Honeſtas & Vitioſas, tum honeſtarum & vitioſarum in ſuas ſpecies, quia ſatis bene intelligi poterit ex iis quæ dicemus in poſtremo tractatu de virtutibus & vitiis.

Imperata.

Elicita quotuplex.

Quotuplex Imperata.

Nota.

Alia diviſio actionum humanarum

Quæſtio II.

De humanis actibus elicitis circa Finem; ac præſertim de Volitione & Intentione.

TRes eſſe actus elicitos circa finem, ſuperiori quæſtione ſubindicavimus; nempe Voluntatem ſeu Volitionem, Fruitionem, & Intentionem: probatúrque ex triplici modo quo voluntas fertur in finem juxta triplicem ejuſdem finis conſiderationem: Vel enim fertur in finem abſolutè ſpectatum quatenus eſt quid bonum in ſe; dicitúrque Voluntas ſeu Volitio, Ariſtoteli βούλησις vel fertur in finem quatenus eſt quid bonum, illúdque ultimum in quo conquieſcit ejus deſiderium, licèt illud bonum actu non poſſideat; dicitúrque Fruitio: vel denique fertur in finem quatenus certis quibuſdam mediis eſt acquirendus; dicitúrque Intentio.

Tres actus eliciti voluntatis circa finem:

Voluntas,

Fruitio,

Intentio.

Ut autem intelligas quomodo iſti voluntatis actus inter ſe diſtinguantur, notandum eſt hîc, ſpeciales eſſe acceptiones iſtorum vocabulorum, *voluntatis* nempe, *fruitionis*, & *intentionis*. Nam licèt *voluntas* communiter accipiatur pro facultate ipſa volendi, attamen hîc accipitur pro Volitione, non quidem generaliter ſumtâ, quatenus opponitur Nolitioni, ſed ſpecialiori quodam modo, quatenus eſt actio voluntatis circa finem abſolutè ſpectatum. *Fruitio* quoque communiter

Quid ſignificet hîc voluntas;

Quid fruitio;

muniter accipitur pro reali poſſeſſione rei olim deſideratæ : at verò hîc accipitur pro quietudine quadam voluntatis in fine volito, tanquam in aliquo ultimo, ſive finem illum actu poſſideat ſive non. Denique, *intentio* hîc non ſignificat quamlibet tendentiam voluntatis in finem, ſed in finem quatenus ad ipſum per aliqua media perveniri poteſt. Hoc poſito dicimus, Licèt iſti actus formaliter & etiam realiter diſtinguantur inter ſe, nihilominus tamen vix unus ſine aliis reperitur : Et licèt aliquando volitio ſine fruitione, & fruitio ſine intentione reperiantur ; non tamen intentio, neque fruitio, ſine aliqua volitione finis apprehenſi. Quare Ariſtoteles intentionem à volitione finis non videtur diſtinxiſſe, eò quòd volitionem ſequitur intentio, eámque complectitur. Eſt autem major connexio volitionis & intentionis inter ſe, quàm cum fruitione ; eò quòd fruitio eſt tantùm finis ultimi, at volitio & intentio verſantur etiam circa fines intermedios. Dicitur autem volitio eſſe tantùm boni & quidem finis non mediorum, quia licèt media poſſint eſſe volita, quoniam tamen ipſa quatenus media non propter ſe ſed propter aliud ſunt volita, non tam ipſa quàm finis ipſorum cenſetur volitus ; & ideo voluntas ſeu volitio dicitur eſſe finis non mediorum, ſicut & ipſa intentio. Sicut enim electio mediorum, ſic intentio citra controverſiam dicitur eſſe ipſius finis, qui licèt poſtremò habeatur, primò tamen intenditur, cùm propter ipſum cætera eligantur. Ex quo intelligis, intentionem eſſe priorem & nobiliorem electione, quemadmodum finis ut finis prior & præſtantior eſt mediis quæ propter ipſum expetuntur. Quæres forſan, Utrùm intentio belluis etiam conveniat. Reſpondetur, Non convenire niſi ſolis agentibus per rationem ; eò quòd finem intendere, eſt eo modo finem expetere ut propter ipſum & ad ipſum certâ ratione media ordinentur ab eo qui intendit : quod ſoli creaturæ rationali convenit. Nam licèt belluæ finem imperfectè apprehendant, non tamen percipiunt ipſam rationem formalem finis, nec ordinem mediorum ad finem ; quæ tamen deſiderantur ad hoc ut finis intendatur ab agente.

Quid intentio.

Cur voluntas ſeu volitio dicatur eſſe finis tantùm, & non mediorum.

Dub.

Solut.

Quæſtio III.

De humanis actibus circa Media: præſertímque de Electione.

SIcut circa finem ità quoque circa media tres actus voluntatis elicìti numerantur, nempe Electio, Conſenſus, Uſus ; colliguntúrque ex triplici modo quo ſe habet voluntas circa media. Primùm enim, ſi plura occurrant, unum præfert alteri ; dicitúrque Electio. Secundò, in eo medio quod alteri prætulit, ſe complacet ; éſtque Conſenſus. Tertiò, medium illud quod ſibi aptum judicat, ad finem aſſequendum applicat ; dicitúrque Uſus.

Tres actus voluntatis elicìti circa media : Electio, Conſenſus, Uſus.

Cùm verò ſatìs conſtet quid ſit uſus mediorum, nempe applicatio eorum ad finem : quod eſt voluntatis, tanquam primi moventis rationis, tanquam dirigentis ; & aliarum potentiarum, tanquam

Uſus ſoli rationali creaturæ proprius.

exſequentium: (quo fit ut in ſola rationali creatura reperiatur, quæ ſola poteſt referre ſeu ordinare unum ad aliud) item, quì differat uſus ab electione & conſenſu; nempe quòd utrumque conſequatur, & quòd immediatè ſequatur imperium voluntatis applicantis potentias ſibi ſubditas ad operandum conſequendi finis gratiâ: Reſtat ut explicemus quid ſint electio & conſenſus, & quomodo inter ſe differant.

De Electione

Quod igitur ſpectat ad Electionem, quam Ariſtoteles προαίρεσιν appellat, deſcribitur ab eodem 3. Ethic. cap. 2. *Voluntarium quid præconſultatum*, i. é. actio voluntatis quam præcedit conſilium ſeu deliberatio: & cap. ſeq. *Appetitio deliberata* (ſeu *de deliberatione nata*) *eorum quæ ſunt in noſtra poteſtate.* Breviter & clarè definiri poſſet, Deliberata accceptatio unius medii præ altero. Ex quibus intelligere eſt, Electionem eſſe actum voluntatis elicitum, dependentem tamen à præcedente rationis deliberatione, & quidem circa medium, illúdq; non abſolutè ſpectatum, ſed quatenus alteri eſt anteponendum: deinde, Electionem ſoli rationali creaturæ convenire, non brutis animantibus; cùm in his conſilium ſeu deliberatio, quæ electionem neceſſariò debet antecedere, locum non habeat: denique, Electionem nunquam eſſe finis: quia illud cadit ſub electionem quod ſe habet ut concluſio in ſyllogiſmo operabilium; finis autem ut ſic in operabilibus ſe habet ut principium, non ut concluſio, ut ſcribit Philoſophus 2. Phyſ. t. 89. Et licèt id quod eſt finis reſpectu aliquorum, poſſit nonnunquam cadere ſub electionem; non tamen ſub ratione finis ſed ſub ratione medii, quatenus illud idem poteſt eſſe medium reſpectu ulterioris alicujus finis, quemadmodum id quod eſt principium alicujus ſcientiæ poteſt eſſe concluſio ſuperioris. Eſt autem libera hæc voluntatis actio, quia licèt ut plurimùm ſequatur antecedentis deliberationis judicium ad unum aliquod eligibile determinatum, non tamen illud neceſſariò ſequitur. Adde, quòd judicium illud non eſt neceſſariò determinatum ad unum, utpote quod non neceſſariò ſequatur ex ſuis principiis; ſicque ità unum eligibile acceptat voluntas, ut ei ſit integrum illud non acceptare, aut etiam aliud acceptare.

Electio ſoli rationali creaturæ convenit.

Finis ut finis non cadit ſub electionem.

Electio eſt libera actio.

De Conſenſu

Quod verò ſpectat ad Conſenſum; eſt actus voluntatis naturâ poſterior ipsâ electione, nempe applicatio motûs appetitivi ad id quod ex conſilio judicatum eſt ac electum. Sicque in eligibilibus conſenſus præſupponit ſemper conſilium & electionem: Dico in eligibilibus, i. e. cùm plura ſeſe offerunt media quorum unum alteri præferendum eſt: nam cùm unum tantùm occurrit medium ad finem conſequendum, tunc non eſt locus deliberationi aut electioni, ſed tantùm requiritur conſenſus voluntatis quo voluntas ſeſe applicet ad illud medium ut eo deinde utatur: adeò ut non poſſit eſſe liber uſus mediorum abſque prævio conſenſu voluntatis circa illa media, licèt poſſit nonnunquam eſſe abſque prævia electione. Ex quibus facilè intelligitur quì differat conſenſus ab electione. Et quoniam electio

Conſenſus ſemper præſupponit conſilium & electionem in eligibilibus.

non

nonnisi ex antecedenti consilio seu deliberatione fit, ideo de consilio seu deliberatione proximè sequenti quæstione nonnihil dicendum est.

Quæstio IV.

De Consilio seu Deliberatione electionem præcedente.

PRimùm quæritur, Quid sit consilium seu deliberatio, quam Aristoteles βέλευσιν vocat. Definiri potest, Inquisitio rerum à nobis factibilium in ordine ad finem. Necessariam autem esse ejusmodi inquisitionem in rebus agendis, ex eo patet, quòd electio consequitur judicium rationis de rebus agendis; in rebus autem agendis magna incertitudo invenitur, quia actiones sunt circa singularia contingentia, quæ propter sui inconstantiam sunt incerta admodum; in rebus autem dubiis & incertis ratio non profert judicium absque inquisitione seu deliberatione sive consultatione præcedente: & ideo necessaria est ejusmodi inquisitio rationis ante judicium de eligendis. Et quoniam inquisitio habet rationem antecedentis, judicium verò rationem consequentis, ex quibus constat integra ratiocinatio practica, idcirco ad eundem rationis actum utrumque referri solet, & sæpe nomine *consilii* & *consultationis* tum inquisitio antecedens cùm judicium consequens intelligitur, ex quo proximè sequitur electio. Verùm objicies, Deo tribui consilium, cùm tamen in eo nulla ejusmodi inquisitio possit reperiri: Ephes. 1. 11. *Qui operatur omnia secundùm consilium voluntatis suæ.* Respondeo, Consilium Deo tribui ratione certitudinis sententiæ seu judicii, non verò ratione inquisitionis præcedentis, quæ includit aliquam imperfectionem: ità ut *consilium* loco citato nihil aliud sit quàm sempiternum illúdque immobile decretum Divinæ voluntatis. Objicies præterea, Consilium non prærequiri ad actum voluntatis, sed potiùs subsequi, cùm ipsum sit liberum & voluntarium. Respondetur, Nihil absurdi esse, eundem actum rationis respectu diversorum actuum voluntatis antecedere simul & subsequi: Nam consilium sequitur actum voluntatis in quantum intellectus libero voluntatis motu incitatus deliberat; at verò actum ejusdem voluntatis antecedit in quantum nihil eligitur nisi præconsultatum & deliberatum.

I. Difficultas Quid sit Consilium seu Deliberatio.

Inquisitio antecedit judicium; ex utroque verò constat consilium.

Object.

Solut.

Object.

Solut.

Secundò quæritur, An deliberatio sit tantùm mediorum propter finem, an verò etiam ipsius finis. Respondetur, Esse tantùm mediorum, non finis. Neque enim medicus an sanaturus sit consultat; aut orator, an sit persuasurus; aut legislator, an bonis legibus civitatem temperet; neque alii artifices de fine deliberant: sed omnes proposito sibi certo aliquo fine, quemadmodum eum possint assequi cogitant: Cujus rei causam reddit S. Thomas 1. 2. qu. 14. art. 2. eò quòd quemadmodum in rebus addiscendis principia non cadunt sub quæstionem, ità in rebus agendis principia non cadunt sub deliberationem: principia autem rerum agendarum sunt fines.

II.

Deliberatio est tantùm mediorum, non finis.

Ratio D. Thomæ.

III. Quænam à deliberatione excluduntur.

Tertiò quæritur, An eorum omnium quæ ſunt propter aliquem finem detur conſilium ſeu deliberatio. Reſpondetur ex Ariſtotelis loco citato, Deliberationem eſſe tantùm eorum quæ à nobis aguntur, quæque aliter atque aliter fieri poſſunt in ordine ad finem conſequendum: Itaque à deliberatione excluduntur 1. impoſſibilia quæ fieri nequeunt; 2. ea quæ non ſunt in noſtra poteſtate ut fiant vel non fiant; cujuſmodi ſunt ii omnes eventus qui vel à natura vel à neceſſitate vel à caſu pendent: 3. ea quæ quamvis humana ſint, ad nos tamen minimè pertinent; 4. ea quæ certo eodémque ſemper modo à nobis fiunt; 5. ea quæ non intereſt utrùm hoc vel illo modo fiant. Et quidem hæc omnia quæ à deliberatione excluduntur, ſimiliter excluduntur ab electione.

IV. Deliberatio procedit ordine analytico:

Quartò quæritur, Quo ordine procedat conſilium ſeu deliberatio circa ea quæ ſunt ad finem. Reſpondetur, Procedere ordine analytico ſeu reſolutorio; nempe, incipiendo ab his quæ ſunt viciniora fini, & progrediendo ad ea quæ ſunt ab ipſo remotiora: Primùm enim deliberatur quibus mediis finis proximè haberi poſſit; tum, quâ ratione ſeu Quibus mediis ad illa perveniri poſſit; & ſic quâ viâ & ratione ad iſta, donec ad illa deveniatur. At verò exſecutio oppoſito ordine, nempe ſynthetico ſeu compoſitivo, progreditur, incipiendo à mediis remotioribus à fine, & per ipſa progrediendo ad alia media fini viciniora.

Exſecutio è contrà, ordine ſynthetico.

Quæſtio V.

De actionibus humanis Imperatis.

NOnnullæ ſunt circa actus imperatos difficultates ſigillatim explicandæ.

I. Difficultas Undènam dicuntur actus imperati.

Primùm quæritur, Quidnam ſit illud imperium à quo actus humani dicuntur *imperati*. Reſpondetur, Actus ejuſmodi formaliter denominari *imperatos* ab imperio à quo pendent. Imperium autem illud cenſetur eſſe actus tum voluntatis cùm rationis, quia utrumque includit. Ad rationem enim ejus imperii duo requiruntur: alterum, quòd ratio ordinet; alterum, quòd voluntas applicet ad agendum. Et quoniam ratio non ordinat movendo aliquid ad agendum niſi in virtute primi moventis in genere morum, nempe voluntatis; hinc ſcribit S. Thomas 1. 2. qu. 17. art. 1. quòd *imperare ſit actus rationis præſuppoſito actu voluntatis, in cujus virtute ratio movet per imperium* inferiores potentias *ad exercitium actûs*. Et ibidem ad 3. docet, *illud imperium non eſſe actum rationis abſolutè, ſed cum quadam motione*, quæ eſt à voluntate. Ex illo autem imperio ſequitur uſus ejus quod ſubeſt potentiæ exſecutivæ: sicque imperium illud ab uſu diſtinguitur, tanquam ab eo quod naturâ poſterius eſt. Imperium enim non eſt ſimul cum actu ejus cui imperatur; at verò uſus ejus quod ſubeſt potentiæ exſecutivæ, eſt actus imperatus. Verùm objicies, Uſum eſſe unum ex actibus elicitis circa media.

Imperium cujuſnam ſit facultatis.

Primum movens in genere morum quid.

Ex imperio ſequitur uſus.

Objectio.

dia. Reſpondetur, Licèt actus qui vulgò dicuntur imperati, ſúntque alterius facultatis à voluntate, non poſſint eſſe eliciti; eliciti tamen à voluntate poſſunt nonnunquam eſſe imperati, quatenus unum & idem non tantùm alteri, ſed etiam ſibiipſi poteſt imperare. *Solut.*

Secundò quæritur, Utrùm Imperium & Actus imperatus ſint idem actus. Reſpondetur primò juxta D. Thomam, Etſi actus illi ſint diverſarum potentiarum, quia tamen actus potentiæ inferioris fit in virtute ſuperioris ſeu imperantis, idcirco cenſetur eſſe unus & idem actus. Quod ſi per *imperium voluntatis* intelligas ipſam motionem quâ voluntas formaliter movet alias potentias (ſicut vulgò accipitur; & etiam valde probabile eſt, actiones imperatas, quatenus ab elicitis diſtinguuntur, ab ipſo denominari) tunc imperium erit ipſemet actus imperatus, quatenus à voluntate tanquam ab univerſali movente pendet, ut aliàs monuimus, in 2. parte harum Inſtitutionum Moralium, Tract. 1. diſp. 1. qu. 2. concl. 1. *II.* *Imperium & actus imperatus idem ſunt.*

Tertiò quæritur, Quinam actus in homine ſubdantur imperio rationis. Reſpondetur primò, Actus ipſius voluntatis illi imperio ſubeſſe. Notum enim eſt quòd ratio poſſit ordinare de actibus ipſius voluntatis; nec abſurdum eſt, actus voluntatis elicitos eo modo eſſe imperatos, à ratione ſcilicet ordinante. Secundò, actus rationis eidem rationis imperio ſubſunt. Sicut enim voluntas movet ſeipſam, ſic ratio imperat ſibiipſi; in quantum utraque potentia reflectitur ſupra ſuum actum. Tertiò, actus appetitûs ſenſitivi in tantum ſubeſt imperio rationis in quantum eſt in poteſtate noſtra: Quare actus appetitûs ſenſitivi qui non ſunt in noſtra poteſtate, non ſubſunt imperio rationis, ut ii qui rationis judicium antevertunt. Quartò, actus animæ vegetantis non ſubſunt prædicto imperio rationis: quia procedunt ex ſolo naturali appetitu, qui non ſequitur vim apprehenſivam; at verò ratio non imperat niſi per modum apprehenſivæ virturis. Quintò, actus ſeu motus externorum membrorum qui conſequuntur potentias ſeu vires ſenſitivas, ſubduntur imperio rationis; non item ii qui conſequuntur vires naturales: Quia nempe vires ſenſitivæ ſubjacent imperio rationis, non item vires quæ dicuntur merè naturales. Cæterùm quo modo voluntas moveat inferiores potentias, & quodnam dominium ſeu imperium in illas exerceat, ſuprà dictum eſt in ſecunda parte, ubi de principiis internis congenitis humanarum actionum, qu. 2. Et hæc ſatis de ipſis actionibus humanis. *III.* *Reſp. 1.* 2, 3, 4, 5.

Secundus Tractatus hujus partis;

De Paſsionibus animæ.

Cur hîc de Paſsionibus tractetur.

QUia magnum eſt momentum paſſionum tum ad virtutes cùm ad vitia, in quarum rerum contemplatione potiſſima pars Moralis philoſophiæ poſita eſt; cúmque virtutes in iis paſſionibus moderandis & cohibendis verſentur: doctrinæ ratio poſtulat ut ante Virtutum & Vitiorum tractationem de Paſſionibus diſſeramus. Et quoniam paſſionum duplex eſt conſideratio; altera in genere, altera in ſpecie: duplex quoque inſtituetur hujus tractatûs diſputatio; altera de iiſdem generatim, altera de iiſdem ſpeciatim.

Prior Diſputatio hujus Tractatûs;

De Paſsionibus animæ generatim.

Quæſtio I.

Quid & quotuplex ſit, & in quanam corporis parte reſideat Appetitus ſenſitivus.

Paſsionum ſcaturigo quænam ſit.

QUoniam omnium paſſionum fons & ſcaturigo eſt appetitus ſenſitivus, idcirco de illo nonnulla, ac præcipuè tria quæ in hac quæſtione proponuntur hoc loco, explicanda ſunt. Ubi nota, quòd licèt appetitus ſenſitivus tam in belluis quàm in hominibus reperiatur, nos tamen hîc agere de appetitu ſenſitivo prout eſt in homine.

I. Difficultas Quid ſit appetitus ſenſitivus.

Primùm quæritur, Quid ſit appetitus ſenſitivus in homine. Reſpondeo, eſſe facultatem quâ homo ex præcedente notitia ſensûs naturaliter inclinatur ad bonum ſenſibile ut tale cognitum. Quam definitionem ut capias, ſimúlque intelligas ad quam animæ partem appetitus iſte pertineat, repetenda eſt ex Ariſtotele 1.Ethic.cap.ult. celebris partium animæ diviſio à Platone accepta 4. de Republ. Eſt igitur in genere animæ in homine portio duplex: Altera ſuperior, rationis capax; quæ propterea dicitur Rationalis ſeu Intellectiva: Altera inferior, rationis expers; eáque duplex: altera Animalis ſeu Senſitiva, quæ rationi poteſt obtemperare; unde dici poteſt *aliquo modo rationis particeps*, ſequitúrque gradum animæ ſentientis: altera Naturalis ſeu Vegetativa, quæ rationis imperio nequaquam ſubeſt; ſicque omnino eſt rationis expers, ſequitúrque gradum animæ vegetantis. Eſt autem in ſuperiori animæ portione facultas duplex: altera

Animæ in homine portio duplex:

tera Apprehenſiva ſeu Cognoſcitiva, dicitúrque *intellectus*; altera Appetitiva, dicitúrque *appetitus rationalis* ſeu *voluntas*. Similitérque in ea inferiori parte animæ quæ dicitur animalis ſeu ſenſitiva, Alia eſt facultas Apprehenſiva, dicitúrque *ſenſus*; iſque multiplex: ſunt enim alii ſenſus exteriores, alii interiores; inter quos is qui intellectum ſeu rationem magis imitatur dicitur *imaginatio*, aliis *facultas cogitativa*, reſidétque in cerebro: Alia verò eſt facultas Appetitiva, dicitúrque vulgò *appetitus* abſoluté; vel, cum adjectione, *appetitus ſenſitivus* ſeu *animalis*: Qui quidem appetitus eodem modo ſe habet ad phantaſiam ſeu imaginationem quo rationalis appetitus ſeu voluntas ad intellectum ſeu rationem: ut enim voluntas fertur in bonum ab intellectu cognitum, ſic appetitus animalis fertur in bonum ab imaginatione perceptum. Tandem in illa infima animæ portione quæ rationi neſcit obtemperare, ponitur duntaxat appetitus naturalis: Unde exſiſtit ab anima triplex appetitus in homine; nempe, Rationalis, Senſitivus, & Naturalis.

Imaginatio.

Appetitus ſenſitivus quo modo ſe habeat ad imaginationem.

Appetitus triplex.

Secundò quæritur, Quotuplex ſit appetitus ſenſitivus. Reſpondetur, Duplicem eſſe; nempe concupiſcibilem & iraſcibilem: Quorum ille ſemper cum corpore verſatur, totúſq; in illius conſervationem incumbit: hic verò rationi vicinior, nonnunquam illi ipſi vim robúrque ſuppeditat; ſimul etiam concupiſcibili opitulatur, quatenus removet difficultates & impedimenta quæ obſtant quò minùs bonum quod optat conſequatur. Ex quo patet, iraſcentiam nonnunquam eſſe concupiſcentiæ propugnatricem. Unde Plato, 4. de Republ. utrumq; appetitum à ratione & inter ſe diſtinguens, ſcribit, Magiſtratui in civitate reſpondere in homine rationem; quæſtuariis hominibus, cupiditatem; auxiliariis, i. e. militibus, iraſcentiam. Neceſſarium autem fuiſſe in animali utrumq; appetitum, probatur; Quia ſicut rebus aliis naturalibus indita quædam vis eſt non tantùm ad proſequenda convenientia aut adverſa fugienda, ſed etiam ad reſiſtendum contrariis (ut igni non tantùm indita eſt levitas, ut infima deferens ad ſuperna convolaret; ſed præterea calor inditus, ut contrariis agentibus obſiſteret;) pari ratione congruum erat, in ſenſitiva animæ parte vim duplicem reperiri: alteram quâ animalia ad ea quæ proſunt incitarentur, & ab eis quæ videntur nocitura retraherentur; quæ vis eſt concupiſcentiæ ſeu appetitûs concupiſcibilis: & alteram quâ niterentur ſubmovere occurrentia rei conſequendæ impedimenta; quæ vis eſt iraſcentiæ ſeu appetitûs iraſcibilis. Ex quo intelligitur commune diſcrimen inter utrumq; appetitum quoad objectum, quòd ille dicatur tendere in bonum ſenſibile abſolutè, hic verò in bonum ſenſibile quatenus difficile & arduum; non quòd difficultatem expetat, ſed utilitatem potiùs, cujus causâ difficultatibus obluctatur, eáſque ſuperat. Præterea, ex eo utriuſque diſcrimen innoteſcit, quòd nonnunquam iraſcibilis paſſiones repugnare videantur motibus concupiſcibilis, quia concupiſcentia inflammata plerunque iram frangit, & ira accenſa concupiſcentiam minuit.

II.

Quotuplex ſit appetitus ſenſitivus.

Concupiſcibilis, Iraſcibilis.

Iraſcentiæ concupiſcentiæ propugnatrix.

Neceſſarium in animalibus utrumque appetitum, probatur.

Utriuſque diſcrimen.

III. Quænam utriusque appetitûs ſedes.

1. Sententia

2. Platonis;

Tertio quæritur, In quanam corporis parte reſideat uterque appetitus ſenſitivus. Reſpondeo, Juxta eorum ſententiam qui unum ab altero realiter differre exiſtimant, videri valde probabile, cùm phantaſia ſit in cerebro, iraſcentiam in corde, concupiſcentiam verò in hepate collocandam eſſe: vel juxta Platonem, iraſcentiam in præcordiis, concupiſcentiam verò in abdomine. Quia tamen probabilius eſſe judico, unum ab altero realiter non diſtingui ſed tantum formaliter, ità ut unus & idem reipſa appetitus ſenſitivus ſub una conſideratione & reſpectu quarundam paſſionum dicatur concupiſcibilis, ſub alia conſideratione & reſpectu aliarum paſſionum iraſcibilis nominetur: hinc eandem utrique ſedem in corde collocandam eſſe arbitror. Experimur enim omnes affectus ſive iræ ſive cupiditatis aliquam in corde perturbationem excitare, in eóque mox ſentiri. Adde etiam, cor ipſum eſſe vitæ principium, omniúmque vitalium operationum fontem; ideóque valde congruum eſſe, ut in eo tanquam in arce appetitus ad ſervandam vitam & pericula propulſanda à natura dati reſideant.

3. Probabiliſſima, Confirmatur.

Quæſtio II.

Quid ſint Paſſiones; & unde naſcantur:

Paſſionis in genere deſcriptio.

ANimi paſſio definitur à Morali philoſopho, Motus appetitûs ſenſitivi ex apprehenſione boni vel mali cum aliqua mutatione non naturali corporis; vel, quod códem recidit, Actio appetitûs ſenſitivi circa bonum vel malum opinatum, i. e. apprehenſum vel judicatum ut tale à phantaſia vel æſtimativa. Dicitur *motus* vel *actio*; Quia cùm in animo tria ſint; potentia ſeu facultas, habitus, & actio: paſſiones autem animi, neque ſint potentiæ, cùm non ſint perpetuæ; neque habitus, cùm antè quàm contrahatur ullus habitus ſæpenumero excitentur: reſtat ut ſint actiones ſive actus vel motus ejus potentiæ ſeu facultatis à qua oriuntur, nempe appetitûs ſenſitivi. Appellantur autem *paſſiones*, tum quia appetitus dum operatur patitur ab objecto; cùm ab ipſo trahi videatur; tum quia operationes illæ cum ſenſu quodam doloris aut voluptatis, quæ ſunt corporis paſſiones, conjunctæ ſunt; tum quia aliquam in corpore paſſionem excitant. Appellantur etiam interdum *perturbationes*, quia ſæpenumero ſolent animum perturbare niſi ratione coerceantur. Additur in ſupradicta definitione, *circa bonum vel malum opinatum*; ut per objectum diſtinguatur ab actu voluntatis, qui eſt circa bonum vel malum ratione cognitum. Illud etiam à nonnullis adjicitur, *cum aliqua mutatione corporis non naturali:* neque enim ſolent excitari paſſiones abſque aliqua excedente corporis immutatione; præſertim quoad jugem illum motum quo naturaliter cor modò dilatatur modò contrahitur: Nam ſi actus appetitûs ſenſitivi ad fugam retractionémque ſpectent, ut Timor & Triſtitia; majorem quàm par ſit cordis contractionem efficient: ſi verò pertineant ad proſecutionem delectationémque, ut Amor & lætitia; majorem quoque quàm par ſit cordis dilatationem

Deſcriptionis explicatio:

Paſſiones cur ſic appellatæ.

Corporis alteratio, perturbationis comes.

dilatationem gignent. Mitto alias indè conſequentes corporis mutationes; ut, quòd timore ſanguis ad præcordia confugiat, irâ verò & furore ebulliat & ad externas partes uberiùs diffundatur: In quo differunt actus appetitûs ſenſitivi ab actibus appetitûs rationalis ſeu voluntatis: qui, quia ex ſe à corpore ſunt magis ſecreti, ut plurimùm quieto corpore peraguntur; licèt nonnunquam interveniente appetitu ſenſitivo, ex actibus rationalis appetitûs aliqua corporis immutatio contingat. *Diſcrimen inter actus appetitûs Senſitivi & Rationalis.*

Quod verò ſpectat ad originem paſſionum; conſtat ex præcedente quæſt. eas ab appetitu ſenſitivo proximè & per ſe oriri, cùm ſint motus ſeu actus iſtius facultatis. Verùm duo alia ſunt paulò remotiora, præcipua tamen, paſſionum principia: alterum inſitum in homine, nempe phantaſia ſeu opinio ſenſûs; alterum verò diſſitum, nempe objectum quod cadit in ſenſum: Neque enim unquam appetitus ipſe excitari poſſet, niſi priùs imaginatio ſeu phantaſia objecti ſpecie impulſa fuiſſet. Ex quo intelligis, tum objectum exterius cùm ſenſum internum (nempe phantaſiam) concurrere cum ipſo appetitu ad excitandas animi perturbationes: Quibus excitatis contingit ipſum rationis judicium adeò turbari, ut etiam in ipſo rationali appetitu ſimiles quodammodo motiones indeliberatæ naſcantur ſicque homo totus in belluinam veluti naturam degenerans, omni in rem malè opinatam niſu feratur: Sícque paſſiones non ſunt phantaſiæ, opiniones, aut præpoſtera rationis judicia; ſed ex ſenſuum opinionibus natæ, præpoſtera ipſa rationis judicia pariunt. Si quæras, Quodnam ſit præcipuum ſenſitivi appetitûs objectum, utrùm bonum ſenſibile expetendum, an verò malum ſenſibile fugiendum; reſpondetur, Eſſe bonum expetendum; quia malum fugimus obtinendi boni cauſâ. Hinc etiam Appetitus dictus ab *appetendo*: id autem quod appetitur, quatenus appetitur, bonum eſt, & inordinatus amor ſui, qui omnium perturbationum prima & cæterarum veluti radix meritò habetur, circa bonum eſt opinatum. *Duo, præter Appetitum, Paſſionum principia.* *Dub.* *Reſp.*

Quæſtio III.

An omnis paſſio ſit vitioſa, & nunquam cadat in virum ſapientem.

SToicis philoſophis olim viſum eſt, paſſiones omnes vitioſas eſſe, & quoſdam veluti laborantis animi morbos: ideóque in virum ſapientem cadere nuſquam. Quòd ſi philoſophi illi per *paſſiones* non quaſlibet motiones appetitûs intellexerint, ſed turbulentas duntaxat quæ prodeunt extra limites rationis, animúmque ad vitia inflectunt, à vero nequaquam videntur aberrâſſe. Verùm quæcunque Stoicorum mens fuerit, vera eſt Peripateticorum, imò etiam Platonicorum, ſententia; Paſſiones quatenus naturaliter fluunt à ſuo principio, nempe appetitu ſenſitivo, neque bonas eſſe moraliter neque *Stoicorum ſententia explicatur.* *Probabilior Peripateticorum & Platonicorum ſententia.*

neque malas, ſed ad utrumque eſſe indifferentes; quatenus autem imperio rationis & voluntatis ſubjacent, eatenus eſſe bonas vel malas, ſecundùm conditionem objecti circa quod verſantur, vel finis ad quem ordinantur. Quòd ſi motus illi nonnunquam excedere videntur, poſſunt à recta ratione adhibito modo ſalubriter temperari; túncque bonæ ſunt & meritoriæ. Itaque licèt illi animi motus non poſſint radicitus exſtirpari, quod naturæ eſt; amputari tamen poſſunt & veluti circunciḑi, quod virtutis eſt.

Quòd omnis paſſio non ſit vitium, probatur 1, Quòd igitur non omnis paſſio ſit vitium ſeu peccatum, probatur; Primùm, quia id quo bene vel malè uti poſſumus, non eſt ex ſe malum: ſed paſſio eſt ejuſmodi: Cupiunt enim, timent, lætantur, doléntque boni & mali; ſed illi bene, iſti malè, ſicut hominis ſeu recta ſeu perverſa voluntas eſt. 2, Secundò; Nemo tenetur ad culpam niſi propriâ voluntate deflexerit; non enim crimen habent quæ inferuntur reluctanti: at ratione ſæpius reluctante excitantur in nobis paſſiones: 3. non igitur ſemper ſunt vitioſæ. Denique, cùm virtus circa paſſionem tanquam propriam materiam verſetur, ſanè is virtute careat neceſſe eſt qui paſſione caruerit: quare non ſunt à ſapiente viro penitus movendæ.

Excedens paſſio ſi ſit involuntaria, dici poteſt malum, non peccatum proprie.

Porrò, licèt vehementior appetitionis motus qui liberum rationis arbitrium antevertit, malum quoddam dici poſſit, quia ordinatum naturæ ſtatum excedit, ut Rom. 7. *Quod odi malum hoc facio*; non tamen continuò dici poteſt, propriè loquendo, vitium ſeu peccatum. Non enim paſſiones cenſentur noſtrâ ſponte declinare à naturali motu rationis: proindéque nec nobis ad peccatum imputari, niſi ſint voluntariæ.

Object. Inſtabis, Concupiſcentiam non ſemel ab Apoſtolo non modò *malum* ſed etiam *peccatum*, *carnem peccati*, & *corpus peccati* ſeu *mortis* appellari: cujus rei cauſa non videtur alia quàm quia ab ipſa paſſione profluunt.

Solut. Cur concupiſcentia peccatum dicatur. Verùm reſpondetur, Concupiſcentiam nec eſſe peccatum, nec naturales illius motus eſſe peccata: ità tamen eam appellari, quòd in ea quædam ſit ex originali peccato contracta proclivitas ad peccatum, & quia ipſa per ſuos motus inclinat rationem & voluntatem ad malum.

Quæſtio IV.

An rectè aſſignetur paſſionum numerus.

Stoicorum diviſio Paſſionum in quatuor ſpecies:

Duæ ſunt inſignes paſſionum diviſiones communi uſu receptæ: Altera generalis à Stoicis antiquitus tradita, in quatuor præcipuas, ac cæterarum veluti capita; quæ ſunt, Gaudium, Triſtitia, Spes, & Timor. Omnis enim paſſio eſt circa bonum vel malum opinatum, illúdque vel præſens vel futurum: Gaudium quidem & ſpes ſunt circa bonum; ſed gaudium circa præſens, ſpes verò circa futurum: item triſtitia & timor circa malum; ſed triſtitia circa præſens, timor verò circa futurum. Unde iſtorum quatuor affectuum cauſas ac diſpoſitiones in quatuor præcipuis inteſtinorum partibus collocant; lætitiæ quidem in ſplene, triſtitiæ in felle, cupiditatis in jecore, timoris in corde.

corde. Cæteræ verò paſſiones quæ circa bonum vel malum, præſens aut futurum, verſantur, ad has completivè reducuntur; ſunt enim hæ quatuor quaſi fines & complementa cæterarum. Altera quæ eſt magis ſpecialis diviſio à Peripateticis tradita, fit in minutiores ſpecies, quæ ſunt undecim: ſex quidem ex appetitu concupiſcibili oriundæ; nempe Amor, Deſiderium, Gaudium, Odium, Fuga, Triſtitia: quinque verò ex appetitu iraſcibili; Spes, Deſperatio, Timor, Audacia, Ira. Colligitur autem ille paſſionum numerus in hunc modum; Paſſionum quædam reſpiciunt bonum aut malum ſimpliciter ſpectatum, pertinéntque ad appetitum concupiſcibilem; aliæ bonum aut malum arduum ut ſic, ſpectántque ad iraſcibilem. Illæ ſunt ſex: tres quidem reſpectu boni; nempe Amor, Deſiderium, Gaudium: totidem reſpectu mali; nempe Odium, Fuga, Triſtitia. Oblatâ enim re bonâ, excitatur primùm in concupiſcibili amor illius: quòd ſi ea res abſens ſit, conſurgit deſiderium; ſi præſens, delectatio ſeu gaudium. Similiter, oblatâ re malâ, oritur primùm in concupiſcibili odium amori contrarium: quòd ſi res quam odio proſequimur abſit, oritur ſtatim fuga deſiderio adverſa; ſi adeſt, naſcitur triſtitia ſeu dolor delectationi oppoſitus. Paſſiones verò iraſcibilis appetitûs ſunt quinque: duæ reſpectu boni, nempe ſpes & deſperatio; tres verò reſpectu mali, nempe timor, audacia, ira. Oblato enim bono arduo, ſi quis illud ſe conſequi poſſe judicet, provenit ſtatim in iraſcibili ſpes: ſi verò putet illud ſe non poſſe conſequi, exſiſtit deſperatio. Non eſt autem in iraſcibili motus circa bonum quod jam adeſt ac poſſidetur; quia bonum quod poſſidetur non habet rationem ardui. Similiter, malum arduum aut nondum adeſt aut jam adeſt: ſi nondum adeſt, oritur timor vel audacia; timor, ſi id formidemus ac refugiamus; audacia, ſi aggrediamur: quòd ſi jam adeſt, conſurgit ira, quâ animus exardeſcit ad præſens malum expellendum, & ſumendum de illo vindictam.

Peripateticorum in undecim.

Undenarius paſsionum numerus comprobatur Sex paſsiones appetitûs Concupiſcibilis:

Quinque Iraſcibilis.

Quòd ſi ordinem omnium paſsionum ſecundùm viam generationis ſcire velis, traditur iſte à D. Tho. 1.2.q.25.art.3. *Primò*, inquit, *occurrunt amor & odium; ſecundò, deſiderium & fuga; tertiò; ſpes & deſperatio; quartò, timor & audacia; quintò, ira; ſextò & ultimò, gaudium & triſtitia, quæ conſequuntur ad omnes* alias præcedentes *paſſiones, 2. Ethic. cap. 5. ità tamen quòd amor ſit prior odio, & deſiderium fugâ, & ſpes deſperatione, & timor audaciâ, & gaudium triſtitiâ.* Hoc autem ordine de illis ſigillatim diſſeremus proximè ſequenti diſputatione; ut priùs de illis quæ pertinent ad appetitum concupiſcibilem, deinde de iis quæ ſpectant ad appetitum iraſcibilem, dicamus. Et quoniam contrariorum eadem eſt diſciplina, binas oppoſitas ſingulis quæſtionibus complectemur.

Quonam ſe ordine conſequantur.

Poſterior Diſputatio hujus Tractatûs;

De Paſſionibus animæ ſpeciatim.

Quæſtio I.

De Amore & Odio.

QUod ſpectat ad Amorem; quatuor de ipſo ſigillatim explicanda ſunt: primùm, ejus ratio ſeu natura: deinde, partes ſeu ſpecies; tum cauſæ ſeu origines; tandem, effectus ejuſdem ſeu proprietates.

I. Difficultas, Quid ſit Amor. Amor, Dilectio, Charitas, Amicitia, quî differant.

Primò igitur de amore quæritur, Quid ſit. Verùm nè hîc ambiguitate nominum laboretur, ſciendum eſt, quòd licèt iſta quatuor, *amor* nempe, *dilectio*, *charitas*, & *amicitia*, idem quodammodo ſignificent; differunt tamen: quòd *amicitia* habitum ſignificet; *amor* & *dilectio*, actum; *charitas* deniq; utroq; modo accipiatur. Rurſus, Amor, Dilectio, & Charitas quoad actum differunt; quòd amor ſit aliquid cõmunius dilectione & charitate: Nam omnis dilectio, itémq; omnis charitas amor eſt; ſed non è contrà omnis amor eſt dilectio vel charitas. Sicq; Amor in genere definiri poteſt, Complacentia boni: Dilectio autem addit ad complacentiam, rationis delectum; sicq; definiri poteſt, Amor quidam cum rationis delectu: Charitas deniq; addit ad rationem, communẽ amoris perfectionem quandam: eſt enim amor, non cujuſlibet rei bonæ, ſed ejus quam magni facimus. Et quoniam complacentia boni ſeu appetibilis tam in appetitu intellectivo quàm in ſenſitivo eſſe poteſt, hinc amor alius dicitur intellectivus ſeu rationalis, alius verò ſenſitivus ſeu animalis. Et quidem de illo accipiendum eſt quod docet D. Dionyſius lib. De Divinis nominibus cap. 4. Amorem eſſe quid divinius dilectione. Ibi enim Amor idem eſt quod quidam raptus rationalis appetitûs ex intuitu Divinæ pulchritudinis ortus: De iſto verò, nempe ſenſitivo, præſertim accipienda ſunt ea quæ in hac quæſtione de amore dicemus. Et certè poſterior iſte propriè dicitur paſſio; non ille prior, qui potiùs dici debet voluntatis affectus. Cæterùm ex hac complacentia boni ſeu appetibilis qui dicitur Amor, ſequitur motus ad ipſum appetibile, dicitúrq; deſiderium; & tandem quies in eodem, dicitúrq; gaudium: de quibus poſtea.

Explicatur locus D. Dionyſii.

Deſiderium & Gaudium ex Amore conſequuntur.

II. Quotuplex ſit Amor.

1. Diviſio, Dionyſii; 2. Platonis;

Secundò quæritur, Quotuplex ſit amor. D. Dionyſius quintuplicem facit; Divinum, Angelicum, Rationalem, Animalem, Naturalem: quorum primus in Deo, ſecundus in angelis, tertius in hominibus, quartus in belluis, quintus in cæteris rebus etiam inanimatis reperitur. Plato in Sympoſ. duplicem facit amorem in homine; alterum Verum, alterum Adulterinum. Ille dicitur niſus quidam animæ ad Divinam pulchritudinem evolandi, ex aſpectu corporalis pulchritudinis excitatus: hic verò dicitur animæ quædam ab aſpectu

in

in tactum corporalem præcipitatio. Denique, aliter dividitur amor à D. Thoma 1. 2. qu. 26. art. 4. in amorem Amicitiæ, & amorem Concupiſcentiæ. Amor enim in duo tendit: ſcilicet in bonum quod quis vult alicui, ſive ſibi ſive alteri; & in illud cui vult bonum: Ad illud igitur bonum quod quis vult alicui, habetur amor concupiſcentiæ; ad illud autem cui aliquis vult bonum, habetur amor amicitiæ. Ex quo intelligis, illum amorem eſſe propter iſtum: Nam id quod amatur amore amicitiæ, ſimpliciter & per ſe amatur; quod verò amatur amore concupiſcentiæ, non niſi ſecundùm quid & propter aliud. Ubi nota, hîc amorem Amicitiæ appellari, non quòd ipſe amor amicitiæ ſit amicitia quæ eſt habitus; ſed quòd vel ſit actus amicitiæ, vel ei perſimilis, quo ſolemus amicum proſequi: is enim cenſetur amicus cui aliquod bonum volumus: Sic etiam amorem Concupiſcentiæ appellari, non quia à concupiſcentia oritur, (poteſt enim etiam ab appetitu rationali oriri) ſed quia illud maximè dicimur concupiſcere quod volumus nobis: hinc etiam fit ut dicamur etiam illud bonum concupiſcere quod alteri volumus, licèt minùs propriè. Nam ſicut ille magis propriè dicitur amor amicitiæ quo alium amamus quàm quo noſipſos; ſic è contrà, ille cenſetur magis propriè amor concupiſcentiæ quo volumus aliquid bonum noſtri cauſâ quàm quo alterius. Unde cùm aliquem amamus noſtræ privatæ utilitatis aut delectationis gratiâ dicimur illum amare amore concupiſcentiæ. Ex quo intelligis, cùm triplex ſit amicitia, utilis, delectabilis, & honeſta: duas priores ſpecies in amorem concupiſcentiæ degenerare, quia in illis ſic bonum amico deſideramus ut illud ad noſtram delectationem & utilitatem referamus. Porrò, amor quo noſipſos amamus & quo bonum nobis volumus, dicitur vulgò amor proprius, & ferè ſumitur in malam partem, quia ut plurimùm eſt inordinatus. Huc ſpectat alia amoris diviſio, in amorem abundantiæ ſeu benevolentiæ, quo bonum alteri volumus licèt nullum indè ſperemus commodum; qualis eſt amor Dei erga nos, & parentum erga filios: & amorem indigentiæ, quo bonum alteri volumus noſtræ privatæ utilitatis cauſâ, quia nempe ejus ope maximè indigemus; qualis eſt amor quo homines Deum, & liberi ſuos parentes proſequuntur. Prior igitur pertinet ad amorem amicitiæ, poſterior verò ad amorem concupiſcentiæ.

3. *Thomæ.*

Amor amicitiæ *cur ſic dictus.*

Amor concupiſcentiæ *cur ſic dictus.*

Amicitia triplex. 8. *Ethic. cap.* 3.

Amor proprius.

4. *Diviſio, in amorem Abundantiæ, & Indigentiæ.*

Tertiò quæritur, Quænam ſint amoris cauſæ. Prima & præcipua cauſa amoris eſt Bonum. Ratio eſt, Quia amor importat quandam connaturalitatem vel complacentiam amantis ad amatum; unicuique autem bonum eſt id quod eſt ſibi connaturale & proportionatum: unde relinquitur, quòd bonum ſit propria cauſa amoris. Secunda cauſa eſt pulchrum: quod quidem re ipſa bonum eſt; eſt enim pulchrum ut ſic valde appetibile & amabile: addit tamen iſtud ad rationem boni, quòd ex ejus aſpectu ſeu cognitione delectetur appetitus: eſt enim pulchritudo gratia ſeu venuſtas quædam, quæ ſenſu aut ratione cognita vehementiùs ad amandum impellit:

III. Quænam ſint amoris cauſæ. 1, *Bonum;* 2, *Pulchrum*

Hinc

Hinc eſt quòd amor per eos ſenſus oriri ſoleat per quos percipi poteſt rerum pulchritudo, cujuſmodi ſunt inter externos Viſus & Auditus. Cur verò illi duo ſenſus externi ſpecie pulchri ducantur, non item cæteri; ratio eſt, tum quia in eorum objectis venuſtas & gratia maximè locum habeat (unde pulchros colores, itémque pulchros ſonos dicimus; non verò pulchros odores vel ſapores, &c.) tum quia illi ſenſus inter cæteros ſunt maximè cognoſcitivi, quia eorum vis ſubtilior eſt ac ſpiritualior: quo fit ut rerum pulchritudo quæ ſpiritualis ac divinæ perfectionis imitatio quædam eſt, ut præclarè diſſerunt Platonici, non niſi per iſtos ſenſus externos percipi poſſit.

3, *Similitudo.* Tertia cauſa eſt Similitudo amantis & amati; cùm nempe amans vel actu vel poteſtate & quadam veluti inclinatione ſimilis eſt amato: utroque enim modo Similitudo optima eſt amoris conciliatrix: Qui enim actu ſimilis eſt alteri, ſuam ipſius imaginem in altero intuens, alterum tanquam ſeipſum diligit; iſque eſt amor amicitiæ: qui verò nondum actu ſed poteſtate tantùm ſimilis eſt alteri, ipſum amat, illíque uniri optat, quò poſſit fieri particeps earum perfectionum quæ in ipſo reperiuntur; iſque eſt amor concupiſcentiæ. Huc ſpectat animorum & morum quædam ſympathia; quæ eſt occulta quædam naturæ conſenſio ac ſimilitudo, quæ facit ut aliud mihi aliud tibi pulchrum & magìs amabile videatur, licèt fortaſſe ſit à parte rei minùs pulchrum & amabile, quia nempe in eo eſt aliquid latens mihi gratum quod miro quodam modo ſeſe vultu ac præſertim oculis exprimit, méq; ad ipſius amorem pellicit. Quarta amoris cauſa eſt Amor: Nulla enim major eſt provocatio ad amandum quàm prævenire amando; nimis enim durus eſt animus qui dilectionem etſi non vult impendere, nolit rependere. Neque tantùm amor in re amata cauſa fit ut eam ardentiùs redamemus, ſed etiam amor in ipſo amante rem amatam reddit amabiliorem: quò enim vehementiùs aliquid amatur, eò ſemper melius ac proinde amabilius eſſe judicatur. Addi poſſunt ultimo loco cauſæ naturales, quæ ex cujuſque naturali temperamento ſumi poſſunt: quibus enim tenuiores ſunt humores, lucidiores ſpiritus, cor calidius, vegetior & ſubtilior ſanguis, item qui ſunt facili & miti naturâ, ad amandum ſunt procliviores.

Animorum & morum ſympathia.

4, *Amor.*

5, *Cauſæ quædam naturales.*

IV. Quinam ſint amoris effectus. Quartò quæritur, Quænam ſint amoris proprietates ſeu effectus. Primus eſt, Aſſimilatio amantis cum re amata. Eſt enim in eo diſcrimen inter intellectum & affectum, quòd intelligens per intellectum rem ſibi aſſimilat, at verò amans per affectum rei amatæ aſſimilatur: Et experientiâ conſtat, eos qui amant, eniti ut quantum fieri poteſt ſe rei amatæ in omnibus conforment. Secundus eſt, Unio ſeu adunatio rei amantis cum re amata. Nam præterquam quòd amor formaliter eſt unio quædam amantis cum re amata, facit præterea ut amans cupiat fieri unum quid cum amato, quo fit ut ipſius præſentiam perpetuò deſideret. Tertius eſt, Inhæſio amantis cum re amata, quâ amans rei amatæ per intellectum & affectum immobiliter adhæret, ità ut amans de re amata perpetuò cogitet, illam perpetuò

1, *Aſſimilatio;*

2, *Unio;*

3, *Inhæſio.*

perpetuò meditetur ac ſitiat, nec tam ſeipſum quàm amantem ſentiat. Quò ſpectat illud Platonis in Sympoſ. *Amatorem animum in proprio corpore mortuum, in alieno vivere.* Neque enim tam eſt anima in eo quod animat quàm in eo quod amat. Quartus eſt, Ecſtaſis: quæ eſt animæ quidam raptus extra proprium & conſuetum ſui ſtatum: Qui contingit cùm anima omnes ſuas vires in ſe intus recolligens, toto poſtea niſu fertur in amatum; quo fit ut tunc corpus omni animæ vi, imò ipſâ animæ præſentiâ deſtitutum eſſe videatur. Quintus effectus eſt Zelus; cùm nititur is qui amat omne id repellere quod perfectam amatæ rei poſſeſſionem impedire poteſt, ut contingit in amore concupiſcentiæ; ex quo naſcitur cùm zelus Conjugalis tum zelus Invidiæ: vel cùm nititur amans id omne removere quod amici bono adverſatur, ut contingit in amore amicitiæ; potéſtque dici zelus Juſtitiæ: qualis eſt iſte de quo Pſalmiſta, Pſal. 68. 10. *Zelus domûs tuæ comedit me*; & Helias, 3 Reg. 19. 10. *Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum.* Sunt etiam præter iſtos morales effectus, quidam alii naturales & phyſici; ut quòd amantes pallidi, macilenti & ſqualidi ſint: dum enim tota vis animæ ad rem amatam convertitur, illúcque intenta eſt, capiendo digerendóque alimento non ſufficit; quo fit ut inopiâ cruditatéque ſanguinis membra extenuentur & palleſcant.

4, *Ecſtaſis*; 5, *Zelus*. 6, *Effectus quidam naturales*.

Quod ſpectat ad Odium, quod nihil aliud eſt quàm Diſplicentia quædam circa malum opinatum ut malum eſt: Cùm ſit Amori contrarium; & contrariorum contrariæ ſint ſpecies, cauſæ, & effectus: facilè ex iis quæ diximus de ſpeciebus, cauſis, & effectibus Amoris colligi poterunt ſpecies, cauſæ, & effectus Odii.

Odium quid ſit.

Quæſtio II.
De Deſiderio & Fuga.

DEſiderium & Concupiſcentia idem ſunt apud D. Thomam, 1. 2. qu. 30. art 1. cum hoc tamen diſcrimine, quòd deſiderium magìs propriè pertinet ad rationalem appetitum, concupiſcentia verò ad ſenſitivum. Eſt igitur deſiderium ſeu concupiſcentia, Animæ paſſio in appetitu concupiſcibili circa bonum opinatum abſens: diſtinguitúrque ab Amore & Delectatione, quòd ex amore naſcatur, & in delectationem tendat. Et licèt idem objectum, quod eſt Bonum & Finis, ſit cauſa amoris, deſiderii, & delectationis ſeu gaudii; non tamen ſub eadem ratione: quatenus enim bonum adaptat quodammodo ſibi appetitum, cauſat amorem; quatenus idem bonum abſens eundem ad ſe attrahit, cauſat concupiſcentiam; quatenus denique præſens eundem quietat, in ſeipſo cauſat delectationem.

Deſiderium idem cum Concupiſcentia. Quid ſit. Quâ differat ab Amore & Delectatione.

Concupiſcentiarum aliæ dicuntur Naturales, aliæ verò Non-naturales. Illæ ſunt eorum ad quæ naturæ quadam neceſſitate compellimur; ut ſi quis longâ defeſſus vigiliâ ſomnum appetat, vel eſuriens cibum, &c. hæ verò ſunt eorum quæ natura per ſe non deſiderat, ſed pro rationis arbitrio deſiderantur: Unde etiam illæ dicuntur Irrationabi-

Concupiſcentiarum duo genera.

onabiles; hæ verò Rationabiles, licèt non ſemper ſint rectæ rationi conformes: Hujuſmodi ſunt, opum deſideria, honorum ambitus, &c. Illæ finitæ ſunt; natura enim non fertur in infinitum: quare cibum expetimus ad certum uſque modum, nempe quoad ſedetur fames: Hæ verò infinitæ ſunt: nullis enim terminis humana coercetur ambitio. Illæ in appetitu ſenſitivo ut plurimùm, hæ verò in appetitu rationali reſident. Denique, illæ belluis cum homine communes; hæ verò homini ſunt peculiares.

Unde naſcatur Deſiderium. Naſcitur Deſiderium ex iiſdem ferme cauſis ex quibus Amor; maximè verò, ex bono futuro apprehenſo. Neque tamen omnes cæteris paribus æquè appetunt: ſed qui ſunt calidiori temperamento, ferventiùs; qui verò magis temperato, temperatè magis deſiderant, conſtantiùs tamen. Effectus quoque hujus paſſionis iidem ferme ſunt qui Amoris: Adde iſtud, quòd qui vehementiùs quippiam expetunt, miré diſcruciantur donec rem expetitam conſequantur: hinc ſuſpiria, gemitus, lacrymæ, &c.

Effectus Deſiderii.

Quid ſit Fuga. Quod ſpectat ad Fugam; definiri poteſt, Animæ paſſio in appetitu concupiſcibili circa malum abſens opinatum: Eodémque modo diſtinguitur ab Odio & Triſtitia, quo Deſiderium ab Amore & Lætitia: eſt enim in odio diſplicentia mali; in fuga, receſſus à malo; in triſtitia, quies in malo. Porrò, hujus paſſionis cauſæ & effectus opponuntur cauſis & effectibus deſiderii.

Quæſtio III.

De Delectatione ſeu Voluptate, & Triſtitia ſeu Dolore.

POſtremum locum ordine naturæ ſeu generationis tenent inter omnes paſſiones hæ duæ, Voluptas & Dolor: Quia tamen pertinent ad appetitum concupiſcibilem, idcirco priùs de iſtis quàm de aliis quæ pertinent ad appetitum iraſcibilem pertractabimus: & quidem in hac quæſtione priùs de delectatione ſeu voluptate: deinde, de triſtitia ſeu dolore.

I. Difficultas, Quid ſit Delectatio. Quod igitur ſpectat ad Delectationem; primùm quæritur, Quid ſit. Delectatio eſt Animæ paſsio ſeu motus quidam in appetitu ſenſitivo ex præſentia boni connaturalis ſenſu percepti proveniens. Dicitur *motus*, non quòd appetitus per hunc motum ad aliquid tendat, ſicut in deſiderio contingit, ſed quia appetitus ab ipſo appetibili præſente immutatur ſive afficitur. Dicitur *eſſe in appetitu ſenſitivo*, ut diſtinguatur ab ea delectatione quæ reperitur in appetitu rationali, quæ licèt verè ſit delectatio, non tamen dici poteſt propriè paſſio.

Gaudium & Voluptas, ſpecies Delectationis. Appellatur autem hæc delectatio rationalis peculiari nomine, *gaudium*: Ex quo intelligis, gaudium eſſe ſpeciem Delectationis. Et ſicut *gaudium* accipitur propriè pro ſola rationali delectatione; ſic *voluptas* ut plurimùm pro ſenſitiva duntaxat uſurpatur; *delectatio*, pro utraque. Alia verò nomina ad delectationem pertinentia ſunt impoſita ab effectibus delectationis: *Lætitia* imponitur à dilatatione cordis, ac ſi diceretur *latitia*: *exſultatio*, ab exterioribus ſignis interni gaudii;

gaudij; itémque, *jucunditas*; *hilaritas* verò ſpecialiter, à ſignis lætitiæ in vultu apparentibus.

Secundò de delectatione quæritur, Quotuplex ſit. Reſpondeo, Delectationum, ſicut & concupiſcentiarum, alias eſſe Naturales, alias verò Non-naturales, quæ dici poſſunt rationales. Illæ ſunt appetitûs ſenſitivi; hæ verò appetitûs intellectivi: Illæ fiunt ſemper cum aliqua immutatione corporali; hæ verò non item, ſed ſunt ſimplices motus voluntatis: Illæ ſunt corporales & ſenſibiles; hæ verò ſpirituales & intelligibiles. Licèt autem ſpirituales delectationes ſecundùm ſe & abſolutè ſint majores corporalibus, nihilominus tamen corporales quoad nos & ſecundùm quid ſunt majores ſpiritualibus: tum quia ſenſibilia quoad nos ſunt magìs nota; quò magìs autem bonum præſens percipitur, eò majorem cauſat delectationem: tum quia ſenſibiles illæ delectationes fiunt cum aliqua immutatione corporali; non autem ſpirituales, niſi per accidens. Inter delectationes autem ſenſibiles majores ſunt eæ quæ fiunt ſecundùm tactum, quia earum objecta ſunt magìs ſenſibilia. Aliter dividitur delectatio ſeu voluptas, in Puram & Non-puram ſeu mixtam. Illa eſt quæ rectè conſtitutis animis & corporibus competit: hæc verò non niſi ex aliqua aut animi aut corporis depravatione contingit; ideóque ab Ariſtotele 7. Ethic. appellatur *ægritudinalis* & *contra naturam:* ſic enim conſtat experientiâ, nonnulla (verbi gratiâ, potum aquæ) ægris corporibus ſummam delectationem afferre, quæ ſanis corporibus aut nullam aut certè perexiguam voluptatem afferunt: quæ ſunt prioris generis delectationes, dici poſſunt naturales; poſterioris verò generis, non-naturales; ſed alio ſenſu quàm in priori diviſione, ut patet.

II. Quotuplex ſit delectatio. Naturalis; Non-naturalis.

Quænam ſit major delectatio; Spiritualis, an Corporalis.

Alia diviſio Voluptatis, in Puram, & Non-puram.

Tertiò quæritur, Quænam ſint cauſæ delectationis. Prima & præcipua eſt, Bonum præſens cognitum totúmque ſimul apprehenſum: Naſcitur enim voluptas ex percepta conjunctione convenientis. Secunda cauſa delectationis eſt Operatio, ſive ea per quam conſequimùr bonum conveniens, ſive ea per quam ipſam boni conſecutionem percipimus. Quare omnis delectatio ex aliqua operatione conſequitur. Tertia delectationis cauſa eſt Varietas: Quia enim humana mens rerum multarum eſt cupida, ideo vario rerum ſucceſſu ſolet oblectari: & natura etiam ipſa in ſe multiformis, varietate ipſâ tanquam ſimili ſibi oblectatur. Quartò, Præteriti dolores per accidens delectationem pariunt: Quò enim majora ſunt mala quæ evaſimus, eò delectabilior videtur eſſe quies & ſecuritas quâ fruimur: quare jucunda ſemper eſſe ſolet præteriti laboris recordatio. Quintò, delectationem pariunt tum Memoria cùm Spes: Quia delectatio naſcitur ex agnita poſſeſſione boni: Memoriâ autem præterita bona poſſidentur, fiúntque veluti præſentia; Spe verò, futura. Major tamen ex ſpe delectatio naſcitur: quia quæ futura ſunt, verè aliquando eſſe poſſunt; non item præterita.

III. Quæ ſint cauſæ delectationis.
1, Bonum præſens;
2, Operatio;
3, Varietas;
4, Præteriti dolores;
5, Memoria, & Spes.

Quartò quæritur; Quinam ſint effectus delectationis ſeu lætitiæ. *IV.*

Quinam ſint effectus delectationis
1, Cordis dilatatio;
2, Sanitas;
3, Riſus;
4, Operationis perfectio

Primus eſt, cõrdis & viſcerum dilatatio: Unde illud, Iſa. 60.5. *Videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum.* Ex hac autem cordis dilatatione ſequitur ſanguinis ad externas partes diffuſio. Secundus eſt, ſanitas corporis; præſertim ſi moderata ſit: tum quia ſic moleſtiis & curis relevatur animus; tum quia moderatâ cordis & viſcerum dilatatione ſpiritus fiunt puriores, quo fit ut lætiùs & alacriùs operemur. Si tamen nimis profuſa ſit, non mediocriter nocere poteſt; præſertim ſenibus: imò quibuſdam mortis cauſam fuiſſe legimus; quia per ipſam diffuſis ad externas partes ſpiritibus, cor nativo calore repentè deſtituitur ac deficit. Tertius effectus eſt, riſus: qui non ex qualibet delectatione, ſed ex rationali præſertim (ſcilicet gaudio ſeu lætitia) naſcitur, quatenus mediante appetitu ſenſitivo redundat in corpus. Solet autem riſus diſſipatis ſpiritibus vitalibus excitari: tunc enim exſiſtit motus ille oris & pectoris ortus à diaphragmate per muſculos ad buccam uſque perveniens. Quartus effectus eſt, operationis perfectio. Delectatio enim (juxta Philoſophum 10. Eth.) operationem perficit: tum quia ipſa eſt bonum operationi ſuperveniens; tum quia agens dum in ſua actione delectatur, vehementiùs ad eam attendit, eámque diligentiùs exſequitur.

De Triſtitia,
1. Difficultas; Quid ſit.

Quod ſpectat ad Triſtitiam; primùm quæritur, Quid ſit. Reſpondetur, eſſe Paſſionem animæ ex apprehenſione mali præſentis ortam. Quæ definitio intelligenda eſt de triſtitia ſeu dolore quatenus eſt in appetitu ſenſitivo: nam triſtitia ſeu dolor in appetitu intellectivo non dicitur propriè paſſio. Quo loco nota, Dolorem latiùs patere quàm triſtitiam: eò quòd ægritudo illa quæ ab exteriori tantùm ſenſu provenit, non appellatur *triſtitia*; at verò omnis ægritudo, ſive mentis ſive corporis, ſive proveniat ex ſolo exteriori ſenſu ſive ab interiori (imaginatione nempe vel ratione) verè poteſt dici *dolor*. Solus igitur ille dolor qui ex apprehenſione interioris ſenſûs provenit, appellari ſolet *triſtitia*. Sunt autem pleraque alia vocabula quæ ad hunc animæ affectum pertinent: ut, Angor, i. e. ægritudo premens; Mœror, i. e. ægritudo flebilis; Lamentatio, i.e. ægritudo permanens; Melancholia, i. e. ægritudo cum ejulatu; Moleſtia, i.e. ægritudo diuturnitate obfirmata & quaſi in naturam converſa.

Omnis triſtitia eſt dolor; non è contrà.

II. Quotuplex ſit Dolor: Dolor in genere duplex: Exterior; Interior: Qui quadruplex; Miſericordia, Invidia,

Secundò quæritur, Quotuplex ſit dolor. In genere duplex eſt; alter exterior, alter verò interior: Uterque autem eſt motus appetitivæ virtutis: ſed in hoc differunt; quòd dolor exterior cauſetur ex malo conjuncto corpori per ſenſum exteriorem apprehenſo; at verò interior, ex malo conjuncto appetitui per ſenſum interiorem, ſive phantaſiam ſive rationem, apprehenſo. Rurſus dolor interior, qui propriè dicitur *triſtitia*, in quatuor ſpecies diſtribuitur: ſunt autem hæ; nempe, Miſericordia, Invidia, Anxietas, & Acedia. Miſericordia eſt dolor quidam animi ex alieno malo contractus. Invidia eſt dolor animi ex alieno bono quatenus æſtimatur eſſe nobis malum contractus, in quantum bonum iſtud alienum nos privat noſtro proprio bono, vel proprium noſtrum bonum minuit, vel æſtimatur nobis aliquo

aliquo modo obeſſe. Anxietas eſt animi quædam oppreſſio ex impendente malo à quo nullum apparet effugium. Acedia verò addit ad animi anxietatem, inſignem corporis torporem; ità ut etiam vox ipſa præ nimia triſtitia præcludatur. *Anxietas, Acedia.*

Tertiò quæritur, Quænam ſint cauſæ doloris ac triſtitiæ. Prima & præcipua eſt, Malum conjunctum ſeu præſens cognitum. Secunda, Amor & Deſiderium cùm res amata & optata differtur: unde illud Sapientis, *Spes quæ differtur, affligit animam.* Tertia eſt, Naturale corporis temperamentum: Qui enim melancholico humore abundant, ad triſtitiam ſunt procliviores; & quæ ſolent melancholicum humorem gignere, ut ſtudia, vigiliæ, ærumnæ, & alimenta quædam, triſtitiam quoque pariunt. Quartò, Triſtitia ſibiipſi augmenti cauſa eſt: Nam quò plùs triſtamur, eò plus humoris melancholici accumulamus, & ſic proniores in mœrorem efficimur. *III. Quænam ſint cauſæ doloris.* Prov. 13. 12

Quartò quæritur, Quinam ſint effectus triſtitiæ. Præcipuus & generalis effectus triſtitiæ, eſt notabile detrimentum ſanitatis; tum quia triſtitia naturalem ſanguinis & ſpirituum dilatationem præpedit; tum quia torporem & ſegnitiem corporis gignit: quare qui præter modum triſtantur, ſqualidi, jacentes, & otioſi ſunt. Præterea, ſpecialis effectus triſtitiæ, eſt ſomnus, qui ex illo tum animi cùm corporis torpore provenit: unde illud Pſal. 118. 28. *Dormitavit anima mea præ tædio.* Luctus etiam ſeu fletus ſpecialis eſt effectus triſtitiæ. Sunt autem à natura datæ nobis lacrymæ ut noſtram miſeriam aliis indicent, ſicque in iis commiſerationis effectum excitent, quò noſtræ neceſſitati opitulentur. *IV. Quinam ſint effectus Triſtitiæ.* 1, *Qui plures in ſe continet.* 2, 3.

Addi poſſent hîc remedia triſtitiæ: Quorum hæc ſunt præcipua (de quibus D. Thom. 1. 2. qu. 38.) nempe, Delectatio quævis; Fletus, ſeu profuſæ lacrymæ; Amicorum compaſſio; Veritatis conſideratio; denique, Somnus, & Balnea. Sed hæc de paſsionibus appetitûs concupiſcibilis ſatis. *Remedia Triſtitiæ.*

Quæſtio IV.

De Spe & Deſperatione.

SPes eſt Animi paſsio in appetitu iraſcibili circa bonum futurum arduum ſeu difficile poſsibile tamen ut habeatur. Dicitur *paſsio in appetitu iraſcibili*; ut diſtinguatur ab ea Spe quæ in rationali appetitu eſſe poteſt, quæ non eſt paſsio. Subjungitur, *circa bonum*; ut diſtinguatur à Metu & Audacia, & aliis paſsionibus quæ ſunt circa malum. Additur, *futurum*; ut diſtinguatur à Gaudio, quod eſt circa bonum præſens: Additur adhuc, *arduum ſeu difficile ut habeatur*; ut diſtinguatur à Deſiderio, quod eſt circa bonum futurum abſolutè: non enim aliquis dicitur aliquid ſperare quod ſtatim eſt in ſua poteſtate ut habeat: denique, ſubditur, *poſſibile ut habeatur*; ut ſic diſtinguatur à Deſperatione, ut patebit poſtea. *Quid ſit Spes.*

Cauſæ hujus ferme eædem ſunt quæ Amoris & Deſiderii; ſpecialiter verò, Bonum futurum arduum quod haberi poteſt. Adde etiam, nonnunquam experientiam eſſe cauſam ſpei; ut patet in eo qui ſæpi- *Cauſæ Spei.*

us in bello victoriam eſt adeptus: aliquando verò Inexperientiam; ut in juvenibus contingit, qui facilè ſperant ſe omnia conſecuturos, cùm ſenes contrà non facilè ſperant.

Effectus Spei

Effectus ſpei iidē quoq; ſunt qui deſiderii. Adde ſpeciales quoſdam effectus: cujuſmodi ſunt, Longanimitas in exſpectando, Patientia in ferendo, Magnanimitas in aggrediendo, deniq; Alacritas in operando.

Quid ſit Deſperatio.

Deſperatio Spei opponitur; eſtque Animi paſſio in appetitu irascibili circa bonum arduum quod non poteſt haberi. Ubi nota, paſſiones appetitûs irascibilis aliter opponi inter ſe quàm paſſiones concupiſcibilis. Invenitur enim in mutationibus duplex contrarietas: Una ſecundùm acceſſum ad contrarios terminos: & ea contrarietas reperitur inter paſſiones appetitûs concupiſcibilis; ut inter Amorem & Odium, Deſiderium & Fugam, Lætitiam & Triſtitiam: Altera ſecundùm acceſſum & receſſum reſpectu ejuſdem termini; & talis contrarietas reperitur inter paſſiones appetitûs irascibilis: ut inter Spem & Deſperationem; utraque enim circa bonum verſatur: itémq;, inter Audaciam & Metum; utraq; enim circa malum verſatur. Oppo-nuntur antem deſperationis cauſæ & effectus, cauſis & effectibus ſpei.

Duplex contrarietas in mutationibus.

Quæſtio V.

De Metu & Audacia.

De Metu. I. Difficultas; Quid ſit.

NOnnulla ſicut de cæteris ità de timore ſeu metu ſigillatim explicanda. Itaque primùm quæritur, Quid ſit. Timor ſeu metus eſt Animi paſſio circa malum futurum arduum ſeu difficile cui reſiſti poſſit. Ubi nota, inter cæteros animæ motus Triſtitiam primùm deinde Timorem ſibi maximè vendicare nomen *paſſionis*. Habet autem ferè timor adjunctam ſibi ſpem aliquam, licèt valde exiguam, vitandi illius mali quod imminet. Quòd ſi malum exiſtimatur omnino inevitabile, tunc habetur veluti præſens, ſícque de eo non tam eſt timor quàm triſtitia: Unde qui judicis ſententiâ morti addicuntur, non tam illam timent quàm de illa triſtantur, ut docet Philoſophus 2. Rhet. cap. 5. & D. Thomas 1. 2. qu. 42. art. 2. Adde etiam, de iis aut nullum aut valde exiguum eſſe timorem quæ valde diſtant, quia non exiſtimantur futura: Quo fit ut mortem non ſemper timeamus, quia illam longè à nobis diſtantem arbitramur. Sicut autem ſpes ad duo reſpicit; ſcilicet ad bonum quò tendit, & præterea ad id per quod poteſt conſequi bonum illud: ità etiam timor ad duo reſpicit; ſcilicet ad malum quod refugit, & ad illud quod poteſt infligere malum: Quo fit ut non tantùm pœna inferni, ſed etiam Deus qui poteſt eam infligere, timeatur ab homine; ſicut à prædone non tantùm ſupplicium mortis, ſed etiam judex qui illud inferre poteſt, timetur. Sunt autem multa quæ ad metum ſeu timorem pertinent; ut Verecundia, Pudor, Erubeſcentia, Pavor, Conſternatio, Tremor, Horror, Terror: quæ ſunt veluti ſpecies quædam Timoris, quæque ſpeciales ipſius effectus indicant.

Aliqua Timori Spes adjuncta.

II. Quotuplex ſit Timor.

Secundò quæritur, Quæ ſint propriæ ſpecies timoris. Reſpondetur, Alium eſſe timorem naturalem, alium verò non-naturalem. Ille naſcitur

ſcitur ex opinione mali corruptivi, quod repugnat naturæ, quia illam deſtruit: cujuſmodi ſunt, Mors, Tormentum, Fames, Sitis, &c. *Naturalis;*
Hic verò naſcitur ex opinione mali contriſtativi, quod non repugnat naturæ, ſed deſiderio appetitûs; cujuſmodi ſunt, Infamia, Paupertas, Parentum aut amicorum orbitas, &c. D. Thomas 1. 2. qu. 41. art. 4. affert ex D. Damaſceno ſex alias ſpecies Timoris; nempe Segnitiem, Erubeſcentiam, Verecundiam, Admirationem, Stuporem, Agoniam: Verùm quia non videntur hæ omnes eſſe veræ & diſtinctæ ſpecies Timoris, idcirco illas prætermittimus. *Non-naturalis.* *Sex aliæ ſpecies Timoris.*

Tertiò quæritur, Quæ ſint cauſæ timoris. Præcipua cauſa timoris eſt, Malum futurum quod ægrè poteſt devitari: Auget verò timorem, ſi repentinum fuerit; quia rationi conſilium præripit: ſi ignotum; quia ſic majus exiſtimatur eſſe quàm eſt: ſi vicinum; quia minatur atrociùs. Præterea, multùm ad id confert naturale temperamentum: quo fit ut qui frigidiori ſunt & molliori temperamento, ſint meticuloſiores. Mitto naturales quaſdam antipathias ſeu naturæ diſconvenientias; quo fit ut nonnulli homines ad aſpectum quorundam animalium, v. g. felium, mirum in modum terreantur; alii ſonitum tonitrui ferre non poſſint: Sic ovis naturæ inſtinctu metuit lupum; pullus, milvum, ſorex, felem, &c. *III. Quæ ſint cauſæ Timoris.* 1, 2, 3, *Naturales antipathiæ.*

Quartò quæritur, Quinam ſint effectus præcipui timoris. Unus ex præcipuis eſt, Contractio ſpirituum & ſanguinis ad pectoris partes intimas: natura enim obtutu mali futuri perterrefacta, vires in arcem veluti cogit. Ex iſto alter ſequitur, nempe Pallor, maximè in facie; tum etiam Frigus in extremis partibus, quia unà cum ſanguine calor ad interiora confugit. Quòd ſi vehemens fuerit timor, naſcetur Tremor & Trepidatio: tremor quidē, qualis accidit febricitantibus; trepidatio verò, cùm vix poteſt quis ſubſiſtere. Poſt hæc ſequitur Horror, qui eſt cutis & pilorum per totum corpus aſperitas. Hinc etiam ſequitur perculſio; quæ ſi magna fuerit, dicetur conſternatio: Ex qua Exanimatio, imò interitus nonnunquam ſequitur; quia ſcilicet nimio ſanguine ad internas partes coeunte, calor naturalis cordis repentè ſuffocatur. Ex ingenti etiam ac repentino timore oritur Canities; eò quòd ſubductis ſpiritibus & calore nativo vitiatur humidum illud quod eſt alimentum pilorum, quo ex vitio caneſcunt pili; ſicuti illo penitus ſublato contingit Calvities. *IV. Qui ſint effectus Timoris* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Quod ſpectat ad Audaciam; Animæ paſſio eſt in proſecutione mali ardui, h. e. in periculis aggrediendis, poſita. Eſt autem timori oppoſita: timor enim refugit nocumentum nè ab ipſo ſuperetur; at verò audacia aggreditur periculum ut ipſum ſuperet. Ex quo intelligis, audaciam ex ſpe naſci ſolere: ex hoc enim quòd aliquis ſperat ſuperare malum arduum ſeu periculum imminens, ex hoc audacter inſequitur ipſum: Sicut ex timore naſcitur deſperatio; ideo enim aliquis deſperat, quia timet difficultatem quæ eſt circa bonum ſperandum. *Audacia quid ſit.*

Cauſa igitur audaciæ eſt, imprimis ſpes; tum ea quæ ſpem ac deſiderium excitant. Eſt etiam maximus ad ſubeunda audacter pericula *Quænam ipſius cauſæ.* 1,

culeus, iracundia. Præterea, audaciam confirmat æſtimatio majoris
2, boni conſequendi, & minoris periculi ſubeundi: tum ſupervenientis
3. auxilii exſpectatio: denique, naturale corporis temperamentum: Au-
4, daciores enim ſunt quibus pulmones ſanguinolenti, cor fervens &
5, exiguum (vis enim ad anguſtias redacta fit acutior.) Ebrii quoque,
& juvenes; quia in iis exigua eſt mali impendentis æſtimatio. Qui
ſunt frigidiori cœlo nati, ſolent eſſe audaciores; qui verò calidiori,
6, timidiores (cauſam ferunt antiperiſtaſin) ſimiliter, qui nunquam ex-
7, perti ſunt pericula. Tandem, qui omnibus affluunt, interdum vi-
8. dentur audaciores; & è contrà, qui in maximis verſantur ærumnis:
illi quidem, quia arbitrantur ſe poſſe ſuperare omnia; hi verò, quia
nihili ducunt omnia.

Quinam effectus. Effectus audaciæ præcipuus eſt, conſecutio boni optati: deinde, ſui ipſius æſtimatio, ſi res feliciter ſuccedat; ſi verò negotium ex voto non ſuccedat, indignatio, ira, præterea clades, calamitates, &c.

Quæſtio VI.

De Ira.

1. Difficultas; Quid ſit Ira. DE Ira primùm quæritur, Quid ſit. Eſt igitur ira Animæ paſsio in appetitu iraſcibili circa malum præſens quatenus cum aliqua difficultate repellendum eſt. Sicque ira eſt paſsio appetitûs iraſcibilis maximè propria: unde ab ipſa appetitus ipſe denominatus eſt; tum quia ad iram terminantur omnes motus hujus potentiæ; tum quia inter cæteras hujus potentiæ paſsiones hæc eſt manifeſtiſsima, quia vehementiſsima. Objectum verò iræ eſt malum præſens, arduum, ſeu cum difficultate repellendum. Cæterùm iram circumſtant plerèque paſsiones, præſertim iſtæ quatuor ut plurimùm: nempe, dolor de injuria accepta, ſpes illam injuriam ulciſcendi, tum appetitio ſeu deſiderium vel proſecutio vindictæ, denique odium ejus qui injuriam intulit: ex quibus duæ priores antecedunt, duæ poſteriores eandem comitantur: Sicque motus iræ ex dolore & ſpe oritur; dúmque iratus homo nititur malum ut ſibi præſens apprehenſum repellere, ſimul vindictam de malo ſibi illato appetit tanquam ſibi bonum, & cum qui malum intulit deteſtatur & odit. Quo fit, ut D. Thomas dixerit objectum iræ partim eſſe bonum partim malum. Verùm in hoc diſſentimus à D. Thoma, quòd proprium objectum iræ neque vindictam eſſe neque eum de quo ſumenda eſt vindicta, exiſtimemus; ſed malum præſens quatenus cum difficultate repellendum eſt.

Ejus objectum. Iram quatuor circumſtant.

D. Thomæ minùs probabilis opinio de objecto iræ.

II. De ſpeciebus iræ. Tria iratorum genera. Secundò quæritur, Quænam ſint ſpecies iræ, Ariſtoteles 4. Ethic. cap. 5. tria facit eorum qui iraſcuntur genera: Primi generis, ὀξυλεις καὶ ἀκροχόλους appellat, i.e. *iracundos, & proclives admodum ad iracundiam*; qui vel leviſsimis de cauſis iraſcuntur, ità tamen ut facillimè placentur: Secundi generis, πικρὸς appellat; qui non facilè excandeſcunt, ægrè tamen placantur cùm excanduerint: Tertii generis, χαλεπὸς appellat, *infenſos, ſævos, aſperos*; qui citò, vehementer ac diu iraſcuntur,

iraſcuntur, nec unquam niſi ſumtâ vindictâ placari poſſunt. Juxta hæc tria hominum iraſcentium genera tres quoque ſpecies Iræ aſſignari poſſunt. Et quidem D. Thomas 1.2.qu.46.art.8. tres Iræ ſpecies aſſignat. Prima vocatur *fel* vel *iracundia*; éſtque primus impetus & initium iracundiæ. Altera ſpecies dicitur *furor*; qui non quieſcit niſi ſumatur vindicta. Tertia dicitur *mania*; quæ diutiſſime permanet, & vix unquam placari poteſt. *Tres Iræ ſpecies.*

Tertiò quæritur, Quæ ſint cauſæ hujus paſſionis. Prima & præcipua cauſa eſt, Malum læſivum præſens quod repelli poteſt; præſertim, ſi cum illo, ſeu injuriâ illatâ, adſit contemtus: Unde ea augent iram quæ pariunt contemtum; ut detractio, contumelia, vituperatio, illuſio, deriſio, &c. Auget etiam iram circumſtantia perſonæ contemnentis: ut ſi te contemnat familiaris, filius, ſervus, aut alii de quibus ſis bene meritus. Denique, iram acuit naturale temperamentum: Quare cholerici ſeu bilioſi qui abundant cholerâ, ad iracundiam proni ſunt: pituitoſi verò ægrè iraſcuntur; eſt enim pituita choleræ ſeu flavæ bili contraria. Adde etiam cœli ſeu anni tempeſtatem: Nam æſtate, & præſertim diebus (ut loquuntur) canicularibus, faciliùs iraſcuntur homines. *III. De cauſis iræ.* 1, 2, 3, 4, 5.

Quartò quæritur, Quinam ſint effectus iræ. Imprimis iram ſequitur fervor ſanguinis circa cor cum amaritudine & dolore. Deinde ſequitur diffuſio ſanguinis ad externas partes, & præſertim ſpirituum, qui quaſi auxiliares copiæ ad vindictam ſumendam ſeſe offerunt. Tertio loco uſus rationis impeditur; unde contingit, iratos quædam perpetrare quæ poſtea nollent egiſſe. Poſtremo loco ſequuntur ſigna quædam exteriora: in quibuſdam pallor, ob contractum ſanguinem; in aliis (& quidem frequentiùs) rubor, quòd in iis ſit mobilior & copioſior ſanguis: In omnibus ferè palpitat cor; unde vox ipſa deficit: Præterea, in quibuſdam igneſcunt oculi: Tandem, qui iraſcuntur ſubſiliunt, excandeſcunt, vociferantur, &c. ut oſtendant ſe immeritò deſpectos & injuriam paſſos. *IV. De effectibus iræ.* 1, 2, 3, 4.

Ultimo loco adhiberi poſſent remedia quibus aut tolli penitus aut ſaltem mitigari poſſit ira. Sicut igitur præcipua iræ cauſa eſt, opinio vel perſuaſio injuriæ ſibi illatæ & contemtus; ſic optimum remedium eſt, deponere ejuſmodi opinionem: Quod fiet, ſi ab injuriæ illatæ recordatione animum abducamus, & aliò convertamus; ſi perſuadeamus nobis, non fuiſſe contemtum quem putabamus eſſe; ſi conſideremus, amicos noſtros æquiores noſtrarum injuriarum judices non tanti illas facere quanti nos facimus. Denique, ad tollendam ejuſmodi opinionem confert præ cæteris ſubmiſsio, humilitas & contemtus ſui, tum bona æſtimatio alterius. Sed hæc de animi paſsionibus ſatis. *V. De remediis iræ.* *Quænam conferant ad tollendam illatæ injuriæ opinionem.*

Tertius Tractatus hujus partis;

De Virtutibus & Vitiis.

Tres hujus poſtremi tractatûs diſputationes.

QUoniam humanarum actionum ſpecies vulgò penès virtutes & vitia diſtinguuntur; idcirco ad hanc tertiam Moralis philoſophiæ partem quæ eſt de ipſis actionibus humanis, pertinet tractatus de Virtutibus & Vitiis. Et quoniam de virtutibus accuratior eſſe debet conſideratio, duas de ipſis inſtituemus diſputationes: alteram de iis generatim; alteram de iiſdem ſpeciatim, ubi de quatuor virtutibus cardinalibus: Quibus tertiam diſputationem de Vitiis ac Peccatis ſubjungemus.

Prima Diſputatio hujus Tractatûs;

De Virtutibus generatim.

Quæſtio I.

Quid ſit Virtus moralis.

Virtus tripliciter accipitur.

NOn hîc de virtute agimus quatenus accipitur pro facultate ſeu naturali potentia operandi; neque quatenus accipitur pro quavis actione bona & recta: ſed quatenus accipitur pro habitu, non quidem ſupernaturali vel Divinitus infuſo, cujuſmodi ſunt Spes, Fides, Charitas, &c. ſed naturaliter ſeu frequenti actuum repetitione acquiſito, eóque electivo & ad mores pertinente, quo nempe voluntas inclinatur ad operandum congruenter rectæ rationi. Cujus duplex datur definitio: altera minùs propria, quæ poteſt accommodari etiam intellectivis imò & ſpiritualibus quibuſvis habitibus; ut dicatur, Habitus perficiens habentem & ejus opus: altera verò magìs propria, quâ dicitur, *Habitus electivus in mediocritate conſiſtens, eâ quæ eſt ad nos ratione definita prout vir prudens præſcripſerit.* Cujus definitionis prima particula, nempe *habitus*, habet locum generis: ſunt enim virtutes, ſicut & vitia, de genere habituum. Secunda particula, nempe *electivus*, ſecernit habitum moralem ab intellectuali, eò quòd electio ſit de ratione cujuſlibet actûs moralis ad quem per ſe refertur habitus. Tertia particula, *in mediocritate conſiſtens*, excludit vitia omnia; quæ licèt ſint habitus morales ſeu electivi, non tamen conſiſtunt in mediocritate, ſed peccant in exceſſu vel defectu, ac ſic virtutibus opponuntur. Quarta particula additur, nempe, *eâ quæ eſt ad*

Virtutis definitio duplex:

1.

2. *Ariſtotelis, 2. Eth. 6. Explicatur poſterior definitio.*

nos

nos ratione &c. quâ ſignificatur, virtutis mediocritatem non eſſe poſitam in medio rei, ſed rationis, prudenter judicantis quid & quomodo agendum ſit: quod planiùs explicabitur ſeq. quæſt. Nota verò, definitionem hanc convenire omni virtuti morali, unâ exceptâ Prudentiâ: quæ cùm ſit veluti menſura & regula cæterarum virtutum, & per ipſam Virtus hoc loco definiatur, non videtur hâc definitione poſſe contineri. Poſſis etiam dicere, Prudentiam non eſſe virtutem omnino moralem, ſed ad intellectivas pertinere: quod videtur Ariſtoteles ſenſiſſe, cùm lib. 5. Ethic. eam inter illas enumeret. *Nota.*

Quæſtio II.

An Virtus in mediocritate conſiſtat.

VIrtutem in medio conſiſtere, ferunt omnes; pauci tamen intelligunt. Illud ipſum docet & explicat Ariſtoteles 2. Ethic. cap. 6. Virtutem igitur in medio poſitam eſſe duas ob cauſas, ex ipſo Ariſtotele colligimus: primùm, Quia omnis virtus ferè eſt inter duos vitioſos habitus; quorum alter excedit, alter verò deficit; ut Liberalitas inter Prodigalitatem & Avaritiam: deinde, Quia objectum virtutis eſt ſemper aliquid medium inter exceſſum & defectum; ut cibus, qui eſt objectum Temperantiæ, debet eſſe mediocris, ut nec nimius nec parcior ſit quàm ratio poſtulet. Unde duplex eſſe dicitur virtutis medium: alterum ſecundùm eſſentiam, quod eſt illud prius; alterum verò ſecundùm objectum, quod eſt iſtud poſterius: Et quidem de hoc poſteriori medio accipienda eſt poſtrema particula ſupradictæ definitionis. *Virtus in medio, duas ob cauſas.* *Virtutis medium duplex.*

Ut autem intelligas quale ſit iſtud poſterioris generis medium, de quo præcipua eſt difficultas; notandum eſt ex Ariſtotele loco citato, duplex dici medium: alterum *rei*, ſecundùm quod aliquid à parte rei æquè diſtat à duobus extremis; quo modo panis duarum libellarum medius eſt inter panem unius libellæ & panem trium libellarum: alterum verò *quoad nos*, ſeu *rationis*, quod reſpectu uniuſcujuſque noſtrûm neque excedit neque deficit; quo modo panis unius libellæ dicitur medium, habitâ ratione ejus qui nec ampliori nec pauciori cibo indiget. Eſt autem inter utrumque medium illud diſcrimen, quòd illud idem ſit apud omnes, hoc verò non item, quia nempe pro varia perſonarum conditione ſubinde mutatur: ex. gr. Cibi portio quæ Socrati pro ejus temperamento convenit, dicetur medium quid reſpectu Socratis. At verò quia non omnibus eadem temperamenti & caloris ad decoquendum vis eſt, hinc ſæpe fit ut quod reſpectu unius medium habetur, reſpectu alterius deficiat aut excedat: Quare non immeritò medium iſtud appellatur *medium quoad nos*. Appellatur autem *medium rationis*; tum quia à recta, h. e. ſapienti ſeu prudenti, ratione aſſignatur, & ab eadem pro circumſtantiarum ratione mutatur, i. e. augetur vel minuitur; tum quia poſitum eſt in quadam ratione ſeu analogia & proportione rei ad perſonam, *Medium duplex:* 1. *Rei*; 2. *Quoad nos:*

1, *Arithmeticum*;

2, *Geometricum.*

perſonam, quam ſolius eſt prudentis dignoſcere. Mitto quòd medium rei ab Ariſtotele dicatur *medium Arithmeticum*, medium verò rationis dicatur *Geometricum*; eò quòd in illo Arithmetica, in hoc verò Geometrica proportionalitas locum habeat. Cùm igitur aſſerimus, virtutem in medio conſiſtere ſecundùm objectum, intelligendum eſt de medio quoad nos, ſeu de medio rationis quod juxta rectam rationem ſive ex judicio viri prudentis præſcribitur: Niſi fortè in Juſtitia, præſertim commutativa; quæ quia hominem non ad ſeipſum ſed ad alterum ordinat, ideo non in medio quoad nos ſed in medio rei conſiſtit. Jam verò quæri poteſt, An omnis virtus in medio conſiſtat utroque modo, & ſecundùm objectum & ſecundùm eſſentiam. Cui dubitationi duplici concluſione ſatisfiet.

Prior concluſio.

Prior concluſio; Omnis virtus purè moralis eſt in medio ſecundùm objectum. Ratio eſt; Quia bonum omne quod regitur & menſuratur, ſitum eſt in adæquatione ad ſuam regulam, ut non illam excedat nec ab ea deficiat, sicque in aliqua mediocritate conſiſtit: atqui objectum virtutis eſt bonum quod à recta ratione dirigitur, proindéq; ſitum eſt in adæquatione ad menſuram rectæ rationis: Quæ adæquatio cùm ſit æqualitas ſeu commenſuratio quædam inter exceſſum & defectum, nihil aliud eſt quàm mediocritas; quæ quidem non in indiviſibili poſita eſt, ſed moralem quandam extenſionem habet. Loquimur autem hîc de virtute purè morali, ut Prudentiam excipias; quæ cùm ſit ipſa ſui mediocritas, cæteríſque virtutibus modum præſcribat, cúmque ipſius ſit, objectis virtutum mediocritatem imponere, non videtur in ea re pendere poſſe ab objecto.

Poſterior concluſio.

Poſterior concluſio; Omnis virtus moralis, exceptâ Juſtitiâ, conſiſtit in medio quoad eſſentiam, i.e. ſita eſt inter duos habitus vitioſos quorum alter peccat in exceſſu alter verò in defectu: Quod notum eſt inductione. Sic enim Liberalitas ſita eſt inter Avaritiam & Prodigalitatem; Fortitudo, inter vitium Timiditatis & Audaciæ: ſic ipſa Prudentia inter Calliditatem & Imprudentiam ſeu mentis Hebetudinem verſatur. Juſtitiam verò excepimus; quia quicquid fit contra jus, ſive ad exceſſum ſive ad defectum vergat, ſemper injuſtitiam parit: quo fit ut Juſtitiæ ſola opponatur Injuſtitia. Eſt autem notandum, quòd virtus inter duos vitioſos habitus media, ad unum magis accedit quàm ad alterum; ut Liberalitas magis accedit ad Prodigalitatem quàm ad Avaritiam: Cujus rei ratio eſt quòd unum extremorum vitiorum magis à recta ratione deſciſcit quàm alterum.

Quæſtio III.

In quanam animi parte ſint virtutes.

Senſus quæſtionis aperitur.

COnſtans quidem eſt apud Peripateticos ſententia, Cùm virtutum aliæ ſint mentis aliæ morum, ſeu aliæ intellectuales aliæ morales; illas in intellectiva, has verò in appetitiva animæ parte ſeu facultate collocandas eſſe: Verùm cùm appetitus duplex ſit in homine: alter rationalis; qui dicitur voluntas; alter ſenſitivus, íſque tum

tum concupiſcibilis cùm iraſcibilis: ambigitur, utrùm illæ in appetitu rationali an verò in ſenſitivo reſideant. Et quidem de Juſtitia conſtat, illam in ſolo appetitu rationali inſidere. Tota autem difficultas eſt de Temperantia, Fortitudine, & ſimilibus virtutibus, quarum munus eſt animi perturbationes edomare: De quibus quid ſentiendum ſit duplici concluſione ſtatuimus.

Prior concluſio; Virtutes omnes morales (excipio ſemper Prudentiam, quæ non eſt purè moralis) in appetitiva eâque rationali animæ parte, h.e. in voluntate, reſident. Probatur; Tum quia virtutes morales inſunt in ea animæ potentia ad quam pertinet electio & libertas; cùm definiantur habitus electivi, ſintque actionum liberarum principia: atqui electio & libertas pertinent ad rationalem appetitum; cùm electio ſit actus elicitus ipſius voluntatis, & libertas ſit formaliter in ipſamet voluntate: Tum quia voluntas non mediocrem experitur difficultatem circa actus fortitudinis, temperantiæ, & ſimilium: cùm igitur habitus deſiderentur in potentiis propter difficultates quas patiuntur in operando, debent neceſſariò admitti habitus illarum virtutum in appetitu animæ rationali. Si objicias, Totam illam difficultatem oriri ex rebellione inferioris ſeu ſenſitivi appetitûs; voluntatem autem ſatis ex ſe proclivem eſſe ad ejuſmodi actus: reſpondeo, Licèt difficultas magna ex parte oriatur ex ejuſmodi reſiſtentia appetitûs ſenſitivi, nihilominus tamen oriri etiam ex indeterminatione voluntatis circa illos actus, utpote quæ non facilè ſeſe ad illos determinet, nec tam promtè pro ea quâ eſt poteſtate inferioribus potentiis circa illos actus imperet.

Prior concluſio;

probatur 1.

2.

Object.

Solut.

Poſterior concluſio; Admittendi ſunt in appetitu ſenſitivo habitus quidam correſpondentes iis habitibus virtutum qui reſident in appetitu rationali. Probatur; Quia appetitus ſenſitivus magnam patitur difficultatem circa actus fortitudinis, temperantiæ, & ſimilium virtutum, nec facilè rationi circa eoſdem actus imperanti obſequitur: quare neceſſarii ſunt in eo habitus quibus facilè inclinetur ad ejuſmodi actus, & rationi circa illos promtiùs obtemperet. Cæterùm licèt habitus illi virtutibus ſubſerviant, non tamen propriè dicuntur virtutes, quia non ſunt habitus facultatis electivæ ac liberæ, cujuſmodi ſunt virtutes morales propriè dictæ.

Poſterior concluſio;

probatur.

Nota.

Quæſtio IV.

Quid, & quot ſint virtutes quæ vulgò Cardinales appellantur.

VIrtutes quædam vulgò *cardinales* appellantur, quòd quemadmodum fores cardinibus, ſic illis omnis moralis vitæ honeſtas & ſanctitas fulciatur. Solent autem quatuor aſsignari, ut ſcribit D. Thomas 1.2.qu.61.art.2. nempe, Prudentia, quæ ad rationem; Juſtitia, quæ ad voluntatem; Temperantia, quæ ad appetitum concupiſcibilem; Fortitudo, quæ ad iraſcibilem peculiari quadam ratione pertinet. Colligitur autem quaternarius iſte cardinalium virtutum numerus in hunc modum; Omnis virtus moralis latè ſumta vel ad rationem

Cur quædam virtutes appellentur cardinales.

Quatuor eſſe virtutes cardinales, probatur.

tionem ſpectat vel ad appetitum: Si ad rationem ſpectat, erit Prudentia: Si ad appetitum, vel ipſum inclinabit ad bonum rationis alienum, vel ad proprium: ſi ad alienum, erit Juſtitia: ſi verò ad proprium, vel illi bono adverſatur appetitus concupiſcentiæ, & circa tale bonum verſabitur Temperantia; vel appetitus iraſcentiæ, & circa tale bonum verſabitur Fortitudo. Plura lege apud D. Thomam loco ſuprà citato. Eum verò inter ſe naturæ & dignitatis ſimul ordinem ſervant, ut primo loco ponatur Prudentia; cùm illa ſit cæterarum virtutum regina, & ab ipſa tanquam à propria ipſarum norma cæteræ virtutes dirigantur: ſecundo verò loco ſequatur Juſtitia; quæ verſatur circa bonum commune & ad plurium utilitatem pertinens, cùm cæteræ virtutes circa bonum peculiare & proprium verſentur. Sequitur tertio loco Temperantia; quæ idcirco fortitudinem antecedit, quòd prius ſit naturâ abſtinere à malo quàm bonum fideliter aggredi: eſt autem temperantiæ munus, appetitionem avocare ab inconſideratis & perverſis cupiditatibus. Ultimo loco ſequitur Fortitudo; quæ confert ad bonum quodlibet fortiter & citra metum omnem proſequendum. Et quidem hæc diviſio Virtutis moralis in quatuor virtutes cardinales, eſt diviſio generis in quatuor præcipuas ſpecies, ad quas cæteræ omnes vel tanquam inferiores ſpecies ſeu partes ſubjectæ vel tanquam earundem partes potentiales aut integrantes revocantur. Poſſet adhuc generalior virtutum diviſio tradi; nempe, in eas quæ ad Deum, quæ ad Proximum, & quæ ad Nos pertinent: Quæ hâc brevi Apoſtoli monitione continentur, *Apparuit* (inquit ad Titum, c. 2. v. 11, 12.) *gratia Dei & Salvatoris noſtri omnibus hominibus; erudiens nos, ut abnegantes impietatem & ſeculária deſideria, ſobriè & juſtè & piè vivamus in hoc ſeculo: Sobriè* nempe quoad nos; *juſtè* quoad proximos; & *piè* quoad Deum. Verùm hæc virtutum Chriſtianarum partitio, non morales tantùm quæ noſtris actibus comparantur, ſed etiam Theologicas ſeu ſupernaturales quæ Divinitus infunduntur, ex mente Apoſtoli complectitur: quare ad noſtrum inſtitutum non pertinet. Poſſent etiam virtutes dividi in ſeptem ſpecies, oppoſitas ſeptem vitiis capitalibus: Verùm ad has quatuor cardinales, tanquam ad præcipuas & generaliores ſpecies, reducendæ ſunt.

Quis ſit earum ordo inter ſe.

Alia generalior virtutum diviſio.

Tertia diviſio.

Dub. Cæterùm circa prædictam virtutum moralium quadripartitam diviſionem difficultas eſt, Quomodo inter illas annumeretur Prudentia.

Solut. Reſpondetur, Nomen *virtutis moralis* hîc laxiori ſignificatu accipi, non pro ea ſola quæ in appetente facultate reſidet, ſed pro ea quæ ad mores conformandos per ſe & proximè attinet: ſicque prudentia meritò inter morales virtutes annumeratur, tum quia ipſa eſt morum regula, tum quia perfectio prudentiæ non abſolvitur intra fines intellectûs (ſicut cæterarum virtutum purè intellectualium) ſed requiritur ad complementum prudentiæ rectitudo in appetitu.

Quæſtio

Quæſtio V.

Utrùm virtutes morales ſint inter ſe connexæ.

UT ſenſum propoſitæ quæſtionis planè intelligas, notandum eſt ex Ariſtotele, 7. Ethic. c. 1. Virtutem moralem in triplici gradu obtineri poſſe: Primò quidem, in gradu *continentiæ*, cùm adhuc perturbationes animæ ſunt vehementes, illis tamen reſiſtimus: ſecundò, in gradu *temperantiæ*; cùm paſſiones paulò ſunt pacatiores: tertiò, in gradu *heroico*; cùm jam ità cohibitæ ſunt ac refrænatæ, ut rarò admodum & vix repugnent rationi: Quos virtutum gradus nonnulli vocant, Incipientium, Proficientium, & Perfectorum. Quod igitur ſpectat ad virtutes in gradu heroico; non eſt dubitatio quin omnes ſimul connexæ ſint. Cùm enim virtutes in eo gradu omnem poſtulent excellentiam quam in ſuo genere habere poſſunt, omnes autem virtutes mutuum ſibi præſtent auxilium, & aliæ aliis perfectionem adjungant; hinc fit ut virtutes in eo gradu ſibi invicem cohæreant. De virtutibus etiam in gradu continentiæ non ambigitur; quia experientiâ conſtat, multos ſeſe exercere in materia quarundam virtutum non verò aliarum, ſícque ſibi aliquos habitus comparare ſine aliis. Verùm tota difficultas eſt de virtutibus in medio gradu, nempe in gradu temperantiæ, Utrùm virtutes in eo gradu ſint ità inter ſe connexæ ut una non poſſit haberi ſine aliis. Miſſâ igitur Scoti opinione, noſtra (eáq; communis) ſententia eſt, rem ità ſe habere. Probatur; Quia omnis virtus ſuis expleta numeris, prudentiam quoque perfectam ſibi adſciſcit; atqui perfecta prudentia nulla eſt cæteris virtutibus deſtituta: Ex quo concludere eſt, omnes virtutes quaſi communi vinculo prudentiæ interſe copulari. Hujus argumentationis major propoſitio patet ex trita Virtutis definitione, in qua ad rationem virtutis præſcriptus à viro prudenti modus deſideratur. Quòd autem prudentia illa perfecta eſſe debeat, ex eo convincitur, quòd perfectæ virtuti non niſi perfecta prudentia reſpondeat (neque enim regula deterior eſſe poteſt regulato) perfecta, inquam, ſecundùm eum gradum ſecundùm quem virtus illa dicitur perfecta: atqui ſupponimus hîc, virtutem eſſe in ſtatu perfecto temperantiæ: quare neceſſe eſt prudentiam eſſe in eodem ſtatu perfectionis; ad quem requiritur, ut rationis judicium circa illius virtutis actus perfectum ac ſanum ſit, nullóque paſſionis æſtu perverti poſſit. Minor ejuſdem ratiocinationis propoſitio ſuadetur; Quia niſi vir prudens cæterarum virtutum præſidia advocet, non poterit ſemper ferre ſanum de quavis re agenda judicium; cùm liquidò conſtet, perturbationes, niſi virtutum ope cohibeantur, rationem excæcare, & æquam rerum æſtimationem (ſine qua prudentia nulla eſt) pervertere. Cùm igitur nulla virtus poſſit eſſe perfecta ſine prudentia perfecta; prudentia autẽ abſq; aliis virtutibus perfecta eſſe non poſſit: hinc fit ut nulla virtus poſſit eſſe perfecta abſque aliis. Hoc autem omne intelligendum eſt de virtutibus quæ ad communem hujus vitæ ſtatum pertinent, v.gr. de quatuor cardinalibus ut vulgò uſurpantur; non verò de aliis quæ ad eminentem vitæ ſtatum ſpectant, ſine quibus aliæ in ſuo genere perfectæ eſſe poſſunt.

Virtutis gradus triplex.

Nodus difficultatis.

Probabilior aſſertio probatur.

Secunda Diſputatio hujus Tractatûs;

De Virtutibus ſigillatim; nempe, de quatuor cardinalibus.

§ I. De Prudentia.

Quæſtio I.
Quid ſit Prudentia.

Prudentiæ definitio explicatur.

PRudentia cæterarum virtutum princeps ac moderatrix optimè definitur ab Ariſtotele, *Habitus agendi verus cum ratione circa ea quæ ſunt homini bona aut mala*,6. Ethic. cap. 5. Dicitur *habitus verus*; tum ut conſtet, prudentiam eſſe de genere habituum intellectivorum; tum ut diſtinguatur à falſis mentis habitibus, aut etiam ab incertis. Dicitur præterea *habitus agendi*, ſeu *practicus*; ut diſtinguatur tum à theoreticis, cujuſmodi ſunt Sapientia, Intelligentia, Scientia; cùm à factivis, quales ſunt artes. Additur, *cum ratione*, (ſupple, *recta*) h. e. ex judicio integro, ſano, & affectuum impetu minimè perturbato. Intelligunt etiam nonnulli *cum ratione*, id eſt, cum rationali appetitu recto: In quo differt habitus prudentiæ ab habitu philoſopiæ Moralis; quòd nempe ille ex natura ſua conjunctus ſit cum rectitudine voluntatis, non verò iſte. Denique ſubjungitur, *circa ea quæ ſunt homini bona vel mala:* in quo diſtinguitur prudentia à philoſophia Naturali; quæ licèt dici poſſit *habitus verus agendi cum ratione* abſolutè, non tamen eſt circa ea quæ ſunt homini bona vel mala. Adde, etiam per hanc particulam optimè diſtingui prudentiam à philoſophia Morali, quòd philoſophia Moralis verſetur circa bonum & malum in genere, prudentia verò circa bona & mala in particulari.

Dub. Sed quæres hoc loco, Cùm prudentia verſetur circa *agibilia* in particulari, quæ contingentia ſunt, quomodo dici poſſit habitus verus,

Reſp. cùm rerum contingentium nulla ſit certa veritas. Reſpondetur, Veritatem prudentiæ non eſſe poſitam in conformitate intellectûs cognoſcentis cum re cognita, ſed in adæquatione rationis ad appetitum rectum (ut ſcribit Ariſtoteles 6. Ethic. cap. 2.) quam appetitûs rectitudinem virtutes in eo reſidentes præſtant. Itaque licèt habitus prudentiæ verſetur circa objectum contingens, erit tamen verus ſi recto appetitui conformetur. Quare cùm prudentia ut ſit perfecta cæteras virtutes ſibi adjungi neceſſariò poſtulet, hinc fit ut vir perfectè prudens ex integro & ſano affectu de rebus agendis judicet, ſicque judicium viri prudentis ſit ſemper practicè verum.

Quæſtio

Quæstio II.

Quodnam sit subjectum circa quod versatur prudentia.

CONstat ex prædictis, subjectum in quo residet prudentia esse intellectum. Quod verò spectat ad subjectum circa quod versatur; duæ sunt difficultates explicandæ: Quarum prior est, An illud sit universale vel particulare. *I. Difficultas.* Respondetur, Licèt objectum prudentiæ generatim spectatum sit aliquid universale, videl. id omne quod rectâ ratione est agendum; nihilominus tamen prudentia in unoquoque particulari homine spectata circa res singulas duntaxat versatur: sicque objectum prudentiæ absolutè & simpliciter dici debet particulare. *Objectum prudentiæ particulare.* Ratio verò cur prudentia per se circa particularia versetur, est, quia ad prudentiam pertinet non solùm consideratio rationis, sed etiam applicatio ad opus, qui finis est practicæ rationis. Nemo autem aptè potest unum ad aliud applicare nisi utrumque in particulari perspectum habuerit. Et quamvis ratio sit primò & principaliter rerum universalium, potest tamen per habitum prudentiæ universales notitias ad particulares actiones applicare. Ubi adverte, subjectum istud prudentiæ, licèt sit particulare, i. e. non universale, posse tamen dici esse commune, vel quia ad plurium utilitatem spectat, quale est subjectum prudentiæ Politicæ vel Oeconomicæ; vel quia refertur ad finem communem, ut cùm aliquis actus prudentiæ ad totius vitæ institutionem pertinet; vel quia prudentia versatur interdum simul circa plura particularia.

Posterior difficultas est, An subjectum prudentiæ sit aliud à subjecto cæterarum virtutum. *II.* Respondetur, Licèt subjectum prudentiæ non sit realiter diversum à subjecto reliquarum virtutum, esse tamen formaliter distinctum. Itaque licèt idem agibile possit esse objectum materiale prudentiæ simul & alterius virtutis, non tamen sub eadem formali ratione: sed dicitur pertinere ad prudentiam quatenus est objectum rationis sub ratione veri practici; ad alias verò virtutes, quatenus est objectum appetitionis sub ratione boni appetibilis: v.gr. Temperatè uti cibo & potu, ad prudentiam simul & temperantiam pertinet; ad prudentiam, inquam, quatenus judicat in quanam quantitate pro cujusque temperamento sumi debeat cibus & potus; ad temperantiam verò, quatenus inclinat voluntatem ad sumendum ejusmodi cibum & potum juxta mensuram à prudenti ratione definitam.

Quæstio III.

An habitus prudentiæ in viro sapiente sit multiplex.

ETsi ejusdem sit facultatis, nempe rationis practicæ in actu, cujusque virtutis modum ponere; non tamen ejusdem est habitûs: *Multiplex numero habitus prudentiæ in viro prudente.* Non enim per eundem habitum prudentiæ novit aliquis servare mediocritatem in sumendo cibo & potu, & in pecunia largienda: Quia nempe etsi aliquis facilè judicet de circumstantiis alicujus virtutis, déque

déque modo in ea ſervando, non tamen ſtatim eandem facilitatem experitur in actibus aliarum virtutum. Quare opus eſt unicuique proprio habitu prudentiæ: ſícque non unus ſed multiplex ſpecie habitus eſt in viro ſapiente: Qui tamen poteſt dici unus genere; quo modo Animal, quod ſpecie multiplex eſt, poteſt dici unum genere. Adde etiam, dici unum per aggregationem & ſecundùm ordinem ad eundem finem, quatenus omnes illi ſpeciales habitus ad complendam rationis practicæ perfectionem conſpirant; ex iis enim una veluti totalis ſeu univerſalis prudentia efflóreſcit, non tamen realiter diſtincta à prædictis ſpecialibus prudentiæ habitibus. Ubi nota, pleroſque Morales philoſophos qui res iſtas non adeò ſubtiliter examinant, cùm de perfecta prudentia loquuntur, quaſi de unico ſimplici habitu loqui; licèt verè non ſit ſimplex, ſed compoſitus ſeu ex pluribus ſimplicibus habitibus conſtans.

Perfectam prudentiam non eſſe unam niſi per aggregationem multorum habituum ſpecialium prudentiæ.

Dub. An verò præter illos multiplices habitus prudentiæ admittendus ſit aliquis alius habitus cæteris omnibus eminentior qui ſeſe applicet ad dirigendos quoſvis quarumlibet virtutum actus, diſputatur hoc loco. Probabilior autem videtur nobis eorum ſententia qui totalem illum ſeu eminentem prudentiæ habitum explodunt tanquam inutilem & ſuperfluum: ſufficit enim ad conſtituendam mediocritatem in qualibet actione judicium naturale practicum cum aliquo habitu ſpeciali prudentiæ, præſertim cùm omnis honeſta actio verſetur circa particulare aliquod objectum.

Reſp.

Quæſtio IV.

Quinam ſint actus ſeu officia prudentiæ.

PRudentiæ munus in genere eſt per ſe de mediis tantùm ſive de iis quæ ſunt ad finem diſponere, dirigendo nempe alias virtutes morales circa media ad earum fines obtinendos accommodata; nè putes prudentiam præſtituere finem virtutibus moralibus: id enim pertinet ad naturalem Rationem & Syndereſin, quæ ſe habet ad Prudentiam ut Intelligentia principiorum ad Demonſtrationem. Ut autem prudentia aptè dirigat alias virtutes circa media, tria præſtare debet: 1. conſultare, ſeu inquirere media; quod eſt inventionis: 2. deligere ſeu potiùs diſcernere quæ ſunt aptiora ad finem; quod eſt judicii: 3. præcipere ut quæ ſunt inventa & delecta perficiantur; quod eſt imperii. Per hunc enim actum ratio intimat ſeu internâ quadam locutione denunciat quid agendum ſit: & quidem hic poſtremus eſt actus prudentiæ, ac finis rationis practicæ propinquior. Lege D. Thomam, 2.2. qu.47.

Triplex munus Prudentiæ in dirigendo.

Quæſtio V.

Quænam ſint partes integrantes prudentiæ.

TRia in unaquaque virtute morali partium genera ſolent aſſignari, ut ſcribit D. Thomas 2. 2. qu. 48. Aliæ enim dicuntur partes Integrantes, aliæ Subjectæ, aliæ Potentiales. Integrantes appellantur,

Tria partium genera in virtutibus: 1. Integrantes;

lantur, non quòd virtutem ipſam conſtituant ſeu componant, ſed quòd ad perfectum ipſius virtutis actum neceſſariò deſiderentur. Subjectæ verò ſunt eæ quæ ſub illa virtute, tanquam ſpecies ſub genere, ſubjiciuntur. Denique, potentiales partes ſunt, quæ virtute & poteſtate in eadem præcipua virtute continentur, & in quas ipſius præcipuæ ac totalis virtutis vis & potentia diſtribuitur. 2. *Subjectæ*; 3. *Potentiales.*

Quod ſpectat ad partes integrantes prudentiæ; tres generales à quibuſdam ſolent aſſignari; nempe, Sapientia ſeu Memoria præteritorum, Intelligentia præſentium, & Providentia futurorum: juxta illud Deut. 32. 28, 29. *Gens abſque conſilio eſt, & ſine prudentia: Utinam ſaperent, & intelligerent, ac noviſſima providerent.* Sed omnium optimè D. Thomas, qu. cit. & ſeq. nempe 49. art. 1. & ſeq. octo enumerat partes integrantes prudentiæ; quæ ſunt, Memoria, Intelligentia, Docilitas, Solertia, Ratio, Providentia, Circumſpectio, Cautio: Quarum quinque priores ſpectant ad prudentiam quatenus eſt habitus cognoſcitivus; tres verò poſteriores ad eandem, quatenus præcipit & applicat cognitionem ad opus. Tria autem in habitu cognoſcente ſpectari poſſunt: Primùm, ipſa cognitio; ad quam pertinet Memoria præteritorum, & Intelligentia præſentium: Secundò, cognitionis acquiſitio: quæ vel fit per diſciplinam, & ad hanc pertinet Docilitas, quâ quis redditur promtus & facilis ad audiendas & capiendas aliorum ſententias; vel per inventionem, ad quam pertinet Solertia, cujus eſt repentina mediorum excogitatio: Tertiò, cognitionis uſus, quo ex quibuſdam prægnitis mens ratiocinando ad alia progreditur; ad quem pertinet Ratio: Ut autem ratio rectè præcipiat, tribus indiget: imprimis, Providentiâ, ut res futuras ad finem accommodatè diſponat; deinde, Circumſpectione, ut negotiorum circumſtantias cautè diligentérque attendat; denique, Cautione, ut impedimenta quæ accidere poſſunt declinet ac removeat. *Partes integrantes Prudentiæ.* *Tria in habitu cognoſcente ſpectanda.*

Quæſtio VI.

Quænam ſint ſubjectæ partes prudentiæ.

PArtes ſubjectæ ſive ſpecies prudentiæ poſſunt ad duas præcipuas revocari: quarum altera uniuſcujuſque mores privatos moderatur, dicitúrque ſolitaria ſeu privata; altera verò ſpectat regimen alicujus multitudinis: quæ quadruplex ponitur à D. Thoma, 2. 2. q. 50. nempe, Regia, Politica, Oeconomica, & Militaris. Regia eſt, quâ is qui multitudini præeſt, ipſam prudenter moderatur: Ad quam pertinet cujuſvis Magiſtratûs prudentia; tum etiam ea, quam Ariſtoteles νομοθετικὴν appellat, Legiſlatorum propria. Politica eſt propria ſubditorum, quâ prudenter ſe gerunt Reipub. cives obtemperando principi communis boni gratiâ. Oeconomica ſpectat regimen familiæ: quæ alia eſt in iis qui præſunt, ut in parentibus ac dominis; alia in iis qui ſubſunt, ut in liberis & ſervis. Denique, militaris ſpectat ad *Prudentia quadruplex: Regia*; *Politica*; *Oeconomica*; *Militaris.*

ad multitudinem militum quæ ad aliquod ſpeciale negotium boni publici cauſâ ad tempus prudenter dirigi debet: quæ item alia eſt in duce, alia in militibus.

Quæſtio VII.

Quænam ſint partes potentiales prudentiæ.

Tres virtutes adjunctæ Prudentiæ:

PArtes potentiales prudentiæ, ſeu virtutes adjunctæ prudentiæ, ſunt tres, nempe Eubulia, Syneſis, & Gnome. Nam quemadmodum tres ſunt actus ſeu officia prudentiæ, utì ſuperiùs diximus: videlicet, Inquiſitio mediorum, Judicium de mediis inventis, Præceptio ſive Imperium ut ea quæ judicata ſunt efficiantur; In quorum ultimo prudentiæ vis maximè elucet: Ità ad hæc tria facilè exactéque præſtanda tres ſunt habitus: nempe, Eubulia, *i.* e. optima deliberandi ratio, quæ pertinet ad media facilè invenienda; Syneſis, *i.* e. perſpicientia in judicando, quæ pertinet ad bene judicandum de iis quæ lege aliquâ definita ſunt; Gnome, *i.* e. ſententia, quæ pertinet ad deferendum judicium de iis quæ non ſunt lege aliquâ determinata, & tamen in praxin veniunt; in quibus major occurrit difficultas. Solet autem illud etiam diſcrimen afferri inter ſyneſin & gnomen; quòd ſyneſis ſit optima judicandi ratio ſecundùm leges communes & ordinarias, gnome verò non item, ſed ejus ſit judicare ſecundùm altiora humanæ rationis principia. Ferunt etiam, gnomen eſſe rectum judicium quod non ex rigore legis ſed ex æquo & bono fertur de re propoſita.

Eubulia; Syneſis;

Gnome.

§. II. De Juſtitia.

Quæſtio I.

Quid ſit Juſtitia.

Juſtitia virtutum omnium præſtantiſſima.

Juſtum Latini ab eo quod *Jus* dicitur appellârunt; à *juſto* verò *Juſtitiæ* nomen deductum eſt. Eſt autem Juſtitia inter virtutes Purè morales citra controverſiam prima, non modò ratione objecti ſed etiam (ut plerique probabiliter arbitrantur) ratione ſubjecti: Cùm enim plerique Temperantiam ac Fortitudinem in infima animi parte collocâſſent, ut ſenſitivæ partis motus cohiberent; omnes uno conſenſu Juſtitiam in voluntate poſuere, veluti cæteris virtutibus ſedatiorem, & rationi viciniorem. Quòd autem ratione objecti ſit cæteris præſtantior, ex eo conſtat, quòd juſtitiæ propoſitum eſt, non tam propriis utilitatibus quàm alienis commodis conſulere: quod eò præſtantius cenſeri debet quò eſt difficilius; eò divinius, quò pluribus eſt utilius.

Juſtitiæ duplex acceptio:

1,

Eſt autem acceptio *Juſtitiæ* duplex: Altera pro quovis genere virtutis, ſeu pro virtutum omnium cumulo. Ità legimus in ſacris Scripturis paſſim viros probos appellari *juſtos*, & *juſtitiam* pro omni virtute indiſcriminatim accipi; & è contra, *injuſtos* appellari quoſvis ſceleratos, & *injuſtitiam* pro quolibet genere vitii uſurpari. Unde illud Ariſtotelis ex Agathone, 5. Ethic. 1.

'Ev

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή ἐστι.

Juſtitia in ſeſe virtutes continet omnes.

Verùm hæc *juſtitiæ* acceptio impropria eſt, & univerſalior quàm par ſit; neque enim ſic juſtitia ab aliis virtutibus diſtingueretur. Altera igitur magis propria acceptio *juſtitiæ* eſt, pro eo duntaxat genere virtutis quo probè ad alios affecti ſumus: unde omnis juſtitiæ propriè dictæ ſpecies ab Ariſtotele dicitur eſſe πρὸς ἕτερον, i. e. *ad aliud*, ſeu *propter aliud*. 2.

Itaque Juſtitiam propriè ſumtam deſcribit Ariſtoteles loco citato, *Quâ apti ſunt homines ad res juſtas gerendas, quâque juſtè agunt, & ea optant quæ juſta ſunt:* Sed hæc rudis eſt juſtitiæ delineatio. Paulò accuratior eſt ejuſdem à Juriſperitis tradita definitio, ut dicatur, *Conſtans & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi.* In qua definitione, per *voluntatem* (ut explicat S. Thomas 2.2. qu. 58. art. 1.) non eſt intelligenda ipſa animæ facultas, ſed potiùs ipſiuſmet facultatis actus, per quem deſcribitur habitus: Sic enim conſuetum eſt optimis autoribus, habitum per actum definire; ut cùm dicit S. Auguſtinus, *Fides eſt credere quod non vides.* Additur, *conſtans & perpetua*; ut intelligas actum illum ab habitu, cujus propria eſt conſtantia & perpetuitas, proficiſci. Denique, ultimo loco additur, *jus ſuum cuique tribuendi*; ut diſtinguatur actus juſtitiæ ab actibus cæterarum virtutum per proprium ipſius objectum, quod eſt Jus ſive Quod juſtum eſt. Cæterùm quia juſtitia non eſt actus propriè ſed habitus, poſſet adhuc aptiùs in hunc modum definiri; nempe, Habitus quo quis perpetuâ & conſtanti voluntate jus ſuum cuique tribuit.

Juſtitiæ deſcriptio.

Accuratior definitio.

Alia adhuc aptior definitio.

Quæſtio II.

Quænam ſint partes integrantes juſtitiæ.

Duo ſunt quæ juſtitiæ munus explent; declinare à malo; &, facere bonum: juxta illud Pſalmiſtæ, *Declina à malo, & fac bonum.* Quo loco (ut explicat S. Thomas) *bonum* & *malum* non eodem ſenſu accipiuntur quo in cæteris virtutibus uſurpantur (nam virtutes univerſæ id commune habent, ut quod bonum rectúmque eſt conſectentur, & malum devitent) ſed eo pacto accipienda ſunt ut *bonum* idem ſit ac *alteri debitum*; *malum* verò, idem quod *alteri noxium.* Itaque *facere bonum*, ut eſt pars juſtitiæ, eſt æquitatem tueri in iis quæ pertinent ad alterum: *declinare* autem *à malo*, eſt nemini injuriam inferre: Quò ſpectant illa juris præcepta, *Alterum non lædere*; &. *Suum cuique tribuere.* Ubi cùm audis partem alteram juſtitiæ eſſe, *à malo declinare*, ſeu *neminem lædere*; cave putes partem iſtam juſtitiæ in otio veluti inertem jacere; ſed potiùs in quodam affectu voluntatis malum omne alteri pernicioſum repudiantis. Cæterùm dicuntur iſta duo partes juſtitiæ, ſive generalis ſive ſpecialis, integrantes, quia utrumque eorum requiritur ad perfectum actum juſtitiæ: ità tamen ut illud priùs, nempe *declinare à malo*, ſit actus imperfectior, &

Juſtitiæ munus duplex. Pſal. 36. 27.

Facere bonum.

Declinare à malo.

pars juſtitiæ veluti materialis ac diſpoſitiva; hoc verò poſterius, nempe *facere bonum*, ſit actus nobilior, & pars juſtitiæ veluti formalis & completiva.

Quæſtio III.

Quænam ſint partes ſubjectæ ſeu ſpecies juſtitiæ.

Juſtitia duplex: Generalis, Specialis.

Juſtitia in genere duplex eſt, autore Ariſtotele, 5. Ethic. 1. Altera Generalis ſeu Legalis dicitur; altera, Specialis & Privata. Illa dicitur quâ quis probè affectus eſt erga alios publici boni gratiâ; hæc verò, quâ quis probè affectus eſt erga alios propter bonum ipſorum proprium: Itaque generalis ſpectat bonum politiæ; ſpecialis, bonum cujuſque: Illa eſt univerſalis quædam obedientia erga omnes leges ſocietatis politicæ; hæc verò, æquitatis obſervantia in rebus diſtribuendis aut contrahendis: Illa legum præcipuè autoritate ducitur; hæc, magis æqualitate perſonarum. Cui duplici generi Juſtitiæ Jus quoque duplex reſpondet apud Ariſtotelem, 5. Ethic. 2. unum Legale, alterum Æquale. Eôdem ſpectat Juris diſtributio à Juriſperitis tradita, in jus Publicum & jus Privatum. Publicum definiunt, quod ad ſtatum Reip. ſpectat; privatum verò, quod ad ſingulorum utilitatem pertinet. Illud eſt objectum juſtitiæ legalis; hoc verò, objectum ſpecialis. Verùm de utroque genere juſtitiæ ſigillatim aliquid dicendum eſt.

Jus item duplex:

Publicum, Privatum.

Quæſtio IIII.

De juſtitia Generali ſeu Legali.

Juſtitia generalis ſeu legalis cur ſic appellata.

Species hæc juſtitiæ tum Generalis cùm Legalis appellatur: Generalis quidem, non quòd ſit ipſa juſtitia in genere (ſic enim non eſſet juſtitiæ ſpecies, oppoſita Speciali) ſed quòd bonum pluribus commune primò & per ſe ſpectet; Legalis verò, quia ad ipſam pertinet æquas leges condere, & conditas obſervare. Et licèt interdum Ariſtoteles videatur innuere, juſtitiam generalem eſſe eandem cum univerſa virtute, ſeu cum omnium virtutum cumulo: hoc tamen non debet ſic intelligi, quòd juſtitia legalis ſit omnis virtus, ſed quòd illam omnis virtus comitetur; vix enim quis legalem juſtitiam perfectè poteſt exercere niſi aliarum virtutum ſubſidio roboretur. Adde, quòd objectum per ſe & proprium juſtitiæ legalis, quod eſt Bonum commune, ſit ſimul finis ad quem cæteræ virtutes ultimò referuntur, licèt non ſit proprium illarum objectum. Ubi nota, objectum juſtitiæ legalis non eſſe bonum quodvis pluribus commune, ſed bonum commune totius Reip. idque prout haberi poteſt religioſâ quadam obſervantia eorum omnium quæ jure publico ſancita ſunt: Poteſt enim aliâ ratione bonum commune procurari; ut cùm affectu quodam pietatis parentibus & patriæ ſuccurrimus. Eſt autem juſtitia legalis duplex: altera nobilior, in magiſtratibus, principe, ac præſertim legiſlatoribus; quæ ſpecialiter *Nomothetica* dicitur, i. legum conditrix: altera minùs præcipua, in ſubditis; ut in civibus, populo, plebe.

Objectum juſtitiæ legalis.

Juſtitia legalis duplex

Quæſtio

Quæstio V.

De justitia speciali.

HAbitum juſtitiæ ſpecialis diſtingui ab habitu juſtitiæ generalis, vel ex ipſius objecto intelligitur, quod eſt jus Æquale, cùm objectum juſtitiæ generalis ſit jus Legale. Ubi per *jus æquale* intelligitur id omne quod juſtũ eſt ex æqualitate, quale in commutationibus (venditionibus ſc. emtionibus, &c.) reperitur: per *jus* verò *legale* intelligitur id omne quod lege, præſertim civili, cautum eſt pro totius Reip. bono; cujuſmodi ſunt ea quæ per leges ſumtuarias, & ſimiles, ſtatuuntur. Et quidem de iſta ſpeciali juſtitia maximè accipienda eſt juſtitiæ definitio in genere tradita & ſuperiùs explicata, nempe, *Conſtans & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi*; ubi videntur Juriſconſulti loqui de jure alterius cujuſque proprio ſeu privato. *Jus Æquale, objectum juſtitiæ Specialis.*

Quod ſpectat ad ſpecies ſeu partes ſubjectas hujus ſpecialis juſtitiæ, duæ ab Ariſtotele, 5. Ethic. 2. non immeritò aſſignantur; Diſtributiva nempe, & Commutativa: Quarum illa poſita eſt in diſtribuendo honore, pecuniis, præmiis & pœnis inter eos qui in civili ſocietate verſantur; hæc verò tota in commutationibus, pactis, rebúſq; contrahendis conſiſtit: Illa perſonarum maximè rationem habet; hæc, rerum: Illa imprimis pertinet ad regem & magiſtratus; hæc verò, ad omnes: Illa pluribus ſimul jus tribuit; hæc verò, uni duntaxat vel alteri: Denique, illa proportionem ſeu analogiam geometricam; hæc verò, arithmeticam ſervat. Cujus ratio eſt, quòd in diſtribuendis rebus habenda ſit ratio dignitatis & meriti cujuſque, ità ut id quod tribuitur ſit majus vel minus pro perſonæ dignitate: at verò in rebus commutandis habenda ſit ratio æqualitatis accepti & debiti ſeu redditi, ità ut id quod redditur ſit æquale ſecundùm proportionem Arithmeticam ei quod eſt acceptum; in quo locum non habet perſonæ meritum vel dignitas. Itaque in diſtributiva juſtitia comparandæ ſunt res cum perſonis; ex qua comparatione naſcitur Geometrica proportio: in commutativa verò res inter ſe computantur, nempe res accepta cum debita ſeu reddendâ aut redditâ; unde naſcitur Arithmetica proportio. *Ejus duæ ſpecies: Diſtributiva; Commutativa.* *Cur Diſtributiva ſervet proportionem Geometricam; Commutativa, Arithmeticam.*

Et quidem huic duplici juſtitiæ reſpondet jus duplex ab Ariſtotele traditum 5. Ethic. 4. alterum quod vocat διανεμητικὸν, in rebus diſtribuendis; alterum quod vocat διορθωτικὸν, in contrahendis negotiis poſitum. Eſt autem diſtributiva juſtitia duplex: altera Remunerativa, quæ honores & magiſtratus, & alia id genus beneficia pro cujuſque dignitate & meritis diſtribuit; altera Punitiva, quæ ſimiliter nocentes ut par eſt ſuppliciis afficit. *Jus duplex.* *Juſtitiæ Diſtributivæ duplex.*

Quoniam autem juſtitia commutativa tota eſt in commutationibus poſita; idcirco tam varia eſſe poteſt quàm variæ eſſe poſſunt commutationum voluntariarum ſpecies. Dico *voluntariarum*, quia ſunt commutationes quædam involuntariæ, quæ minùs propriè dici poſſunt commutationes. Voluntariæ commutationes *Juſtitiæ commutativæ ſpecies. Commutationes voluntariæ.*

fiunt, cùm res aliqua ex conſenſu utriuſque partis tranſfertur in alienam perſonam cum ratione debiti. Dico *cum ratione debiti:* ſi enim omnino tranſferatur abſque ulla ſpe compenſationis, erit actio Liberalitatis non Juſtitiæ. Poteſt autem aliquid prædicto modo tranſferri tribus modis generatim, ex quibus exſiſtunt variæ ſpecies commutationum. Primo modo poteſt res omnino non modò quoad uſum ſed etiam quoad dominium tranſferri acceptâ æquali remuneratione; unde exſiſtunt Venditio & Emtio. Secundo modo poteſt res tranſferri tantùm quoad uſum: Et quidem ſi uſus gratis concedatur in rebus quæ fructum afferunt, erit Uſusfructus; ſi verò uſus concedatur in rebus quæ non fructificant, dicetur Mutuum ſive Commodatum. Quòd ſi uſus non gratis concedatur, in rebus mobilibus dicetur Locatio; in immobilibus verò, Conductio. Denique, tertio modo poteſt aliquid tranſferri ità ut nec dominium nec uſus alteri concedatur, ſed tantùm vel ut res apud ipſum conſervetur, ut in Depoſito; vel ut ſatisfiat obligationi, ut in Pignore & Fidejuſſione contingit. His adde ſimplicem Pollicitationem, quam non antecellit petitio promiſſionis; Stipulationem, quæ eſt promiſſio præcedente ipſius promiſſionis petitione; Tranſactionem, quæ ſtipulatio quædam eſt circa rem litigioſam, ſeu in qua lis præceſſit. Deniqi, pacta omnia, conventiones & contractus innominati pertinent ad juſtitiam commutativam. Porrò, commutationes involuntariæ dicuntur quæ fiunt nobis invitis; ut cùm quis invito domino utitur re, operâ vel perſonâ alterius; quod contingit aut occultè, aut apertè per vim: indè Furta, Rapinæ, Veneficia, Clades, Contumeliæ, Adulteria, Raptus.

Exrum variæ ſpecies:

1,

2,

3.

Commutationes involuntariæ.

Quæſtio VI.

Quænam ſint partes potentiales juſtitiæ.

PArtes potentiales ſeu virtutes annexæ Juſtitiæ ſunt hæ præcipuæ; Religio, Pietas, Obſervantia, Obedientia, Veritas, Gratitudo, Liberalitas, Affabilitas, Amicitia: De quibus ſigillatim aliquid dicendum eſt.

Partes potentiales Juſtitiæ:

1. *Religio;*

Religio eſt Virtus quâ quis rectè afficitur ad Deum colendum & venerandum: Cujus virtutis objectum non tam eſt Deus quàm ipſius Dei cultus, licèt Deus quatenus colendus poſsit aliquo modo dici ejuſdem virtutis objectum. Ubi nota, Sanctitatem & Religionem non niſi ratione diſtingui; quòd *religio* dicatur quatenus homo debitum exhibet famulatum in iis, quæ peculiariter pertinent ad cultum Divinum; ut in votis, ſacrificiis, oblationibus, &c. *Sanctitas* autem, quatenus homo non ſolùm hæc ſed etiam aliarum omnium virtutum opera refert in Deum: Etenim ea quæ ad Deum colendum referuntur, habentur *ſancta*. Nota etiam, *pietatem* non rarò tum pro Religione cùm pro Sanctitate indiſcriminatim accipi. Cæterùm religionis actiones nonnullæ propriæ dicuntur, per quas homo immediatè ordinatur ad Deum; ut Oratio, Sacrificium, &c. Nonnullæ minùs propriæ, quæ mediantibus aliis virtutibus exercentur; quo

Quâ differat a Sanctitate

Pietas.

Qui ſunt præcipui actus Religionis.

quo modo *viſitatio pupillorum & viduarum* à D. Jacobo dicitur *religio munda & immaculata apud Deum.* Porrò, actiones religionis propriæ ſunt adhuc duplicis generis: quædam interiores, ut duæ iſtæ, Devotio, & Oratio; quædam verò exteriores, nempe Adoratio, Sacrificium, Votum, Juramentum, Adjuratio, Laus. Devotio eſt Actus voluntatis paratæ ad præſtanda ea quæ ad Dei cultum & gloriam ſpectant. Oratio eſt Petitio decentium à Deo. Adoratio eſt, quâ non ſolùm mente ſed etiam externâ corporis ſignificatione Deo reverentiam exhibemus. Sacrificium latè ſumtum (quod varias ſpecies continet) eſt Oblatio rei alicujus externæ Deo religioſè facta quâ nos ipſius imperio ſubditos eſſe profitemur. Votum eſt Deliberata promiſsio de aliquo bono Deo facta. Juramentum eſt Aſſumtio Divini nominis ad alicujus rei confirmationẽ religioſè facta. Adjuratio eſt Invocatio Divini nominis quâ quempiam deprecando aut compellendo ad aliquid faciendũ aut non faciendum inducimus. Laus eſt Aſſumtio Dinini nominis in vocali cantu. Et hi ſunt præcipui actus Religionis quę eſt prima virtus annexa Juſtitiæ. Sequitur Pietas, per quam ſanguine junctis patriæq; officium & cultum exhibemus: Quam alii Charitatem malunt appellare, cùm Pietatem ſoli Deo tribuendam eſſe cenſeant. Obſervantia eſt, per quam iis qui dignitate aliquâ præcellunt honorem cultúmque deferimus: quo modo obſervantiam exhibemus viris doctis, probis, & perſonam publicam gerentibus. Obedientia eſt, quâ voluntas promta & facilis redditur ad ſuperioris præcepta implenda. Veritas eſt, quâ quis verbis & factis talem ſe demonſtrat qualis in ſe eſt. Gratitudo eſt Virtus quâ iis qui de nobis bene meriti ſunt gratias non ſolùm habemus & agimus, ſed etiam cùm poſſumus referimus. Liberalitas dicitur, quâ quis diſpenſat pecunias & ea quæ pecuniis æſtimantur in bonos uſus ſibi, ſuiſque, & aliis. Affabilitas eſt, quâ quis in communi hominum conſuetudine mediocriter & utì decet ſe habet, ſtudétque quantum poteſt omnibus benignè obſequi. Amicitia virtus eſt quâ aliqui mutuam apertámq; benevolentiam habent, & ſe invicem bonis affici volunt. Ex quo intelligere eſt diſcrimen inter affabilitatem & amicitiam; quòd hæc inter notos duntaxat, illa verò inter quoſvis, etiam ignotos, cernatur: deinde, quòd hæc in affectu maximè, illa verò in ſermone & vitæ conſuetudine maximè poſita eſſe videatur. Sed hæc de partibus Juſtitiæ ſatis.

Fac. 1. 27.

Actus interni: Externi.

2. *Pietas;*

3. *Obſervantia;*

4. *Obedientia;*

5. *Veritas;*

6. *Gratitudo*

7. *Liberalitas;*

8. *Affabilitas;*

9. *Amicitia*

Quæſtio VII.

De Lege.

Cum juſtitia circa jus verſetur, & juſtitiæ actus ſit jus ipſum reddere, locus hic poſtulat ut de Jure nonnihil diſſeramus. Verùm quia ſumma eſt Legis & Juris conſenſio, ut unum abſque altero non poſsit intelligi; præſertim cùm lex ſit juris regula, imò ſit ipſa juris conſtitutio: idcirco priùs de Lege dicendum eſt: De qua tria explicanda ſunt; nempe, Quid ſit, Quotuplex ſit, & Quomodo obliget.

I. Difficultas; Quid ſit Lex.

Quod igitur ſpectat ad primum; Lex in genere optimè definitur, Rationis ordinatio homini quid agendum quídque non agendum ſit oſtendens, in commune bonum inſtituta. Cujus definitionis tres ſunt partes explicandæ. Primò igitur dicitur Lex, *rationis ordinatio*; ut intelligas, legem eſſe opus rationis ſeu intelligentiæ: Cùm enim proprium ſit rationis imperare, ſit autem lex recta ratio præcipiendi atque prohibendi; quod ad imperium pertinet, à ratione ducatur neceſſe eſt. Secundò additur, *homini quid agendum ſit quidve non agendum oſtendens:* Quibus verbis exprimitur ipſius legis munus, quod eſt jubere bona, vetare mala: ſimúlq; tria quæ ad iſtud munus neceſſaria ſunt, ſubindicantur; nempe, legis ipſius æquitas, autoritas, & promulgatio. Æquitas quidem in tantum ad rationem legis pertinet, ut niſi æqua ſit non ſit lex. Autoritas etiam neceſſaria eſt ut aliqua rationis ordinatio vim legis habeat: quare non eſt cujuſlibet, leges condere, ſed ejus qui potcſtatem habeat, nempe vel multitudinis, vel perſonæ publicæ quæ multitudinis curam gerit. Denique, neceſſaria eſt promulgatio ſeu ſufficiens declaratio ejuſdem ordinationis; alioqui non obligat, nec proinde rationem legis propriè vendicat. Tertiò dicitur, *ad commune bonum inſtitutæ*; ut ſcias finem inſtitutæ legis eſſe bonum ſocietatis humanæ.

Tria ad legem neceſſaria:
1. Æquitas,
2. Autoritas,
3. Promulgatio.

II. Quotuplex ſit Lex. Æterna, Participata.

Quod ſpectat ad ſecundum; Lex univerſim & latè ſumta, juxta D. Thomam 1. 2. qu. 91. bipartitò dividi poteſt; in legem Æternam, & legem Participatam. Lex verò participata juxta eundem tripartitò dividitur, in Naturalem, Humanam, & Divinam. Ratio prioris diviſionis, in æternam & participatam, ex eo petitur, quòd cùm lex ſit regula & menſura, dupliciter poteſt eſſe in aliquo: uno modo, ſicut in regulante & menſurante; alio modo, ſicut in regulato & menſurato. Eſt igitur in Divina mente tanquam in regulante lex quâ Deus ipſe totum hoc univerſum, ac præſertim rationales creaturas, gubernat ac dirigit. Et quia Divina ratio nihil concipit ex tempore, lex illa ſempiterna eſſe debuit, & quaſi ab omni æternitate Divino verbo edicta, & in libro vitæ æternæ ſempiternis characteribus deſcripta. Cúmque omnia quæ Divinæ providentiæ ſubduntur, à lege illa æterna regulentur ac menſurentur; hinc fit, ut omnia aliquâ ratione legem æternam participent: Sed inter cætera creatura rationalis modo quodam excellentiori Divinæ providentiæ ſubjacet: unde omnis illa lex quâ homines ad finem ſive naturalem ſive ſupernaturalem diriguntur, participatio quædam eſt legis æternæ.

Lex participata triplex

Eſt autem lex participata triplex; nempe, Naturalis, Humana, & Divina: Quarum duæ priores dirigunt hominem in ordine ad finem naturalem; poſtrema verò, in ordine ad finem ſupernaturalem.

Quî differant lex Naturalis & Humana.

Ut autem intelligas quî differant inter ſe lex naturalis & humana, ſciendum eſt, quòd quemadmodum eorum principiorum quæ pertinent ad veritatis contemplationem, quæque theoretica dici poſſunt, alia ſunt generaliſſima & lumine naturali notiſſima, alia verò minùs

minùs generalia & minùs nota, quæ ex generaliſſimis vi theoreticæ rationis deducuntur: ità eorum principiorum quæ pertinent ad mores & vitæ agendæ rationem, quæque practica dici poſſunt, alia ſunt notiſſima & generaliſſima, in quibus lex naturalis eſt poſita; alia verò minùs nota & minùs generalia, quæ ex illis generaliſſimis vi rationis practicæ deducuntur; in quibus humana lex eſt poſita. Ex quo intelligere eſt, leges humanas non poſſe adverſari naturæ decretis, licèt plerunque ipſæ inter ſe diſſentiant, & publicæ utilitatis causâ interdum immutari poſſint & inflecti; cùm lex naturalis eadem apud omnes ſemper exſiſtat. *Nota.*

Cæterùm lex humana eſt duplex: alia ſecularis, ad quam ſpectat jus Gentium & Civile; alia eccleſiaſtica, ad quam ſpectat jus Canonicum. Lex ſecularis (quæ vulgò civilis appellatur) ea eſt quæ à poteſtate ſeculari eſt inſtituta; nimirum, ab Imperatore, Rege, vel alio Principe, vel etiam à Republica, Magiſtratu, aut aliqua communitate: Eccleſiaſtica verò, quæ ab eccleſiaſtica poteſtate inſtituta eſt; nimirum, à Concilio, Papa, Epiſcopo, vel alio Prælato. Dicitur alio nomine Canonica, i. e. regulativa: *Canon* enim idem eſt quod *regula*. *Lex humana duplex: 1. Secularis; 2. Eccleſiaſtica.*

Quod ſpectat ad legem Divinam quatenus à merè naturali & humana diſtinguitur, definiri poteſt ea quæ à Deo hominibus eſt revelata ut per eam ad finem ſupernaturalem homines dirigerentur: Eſtq; ea duplex; altera vetus, altera nova. Illa à Deo per Moſen Iſraelitico populo, hæc verò per Chriſtum omnibus hominibus eſt ad ſalutem promulgata. Porrò, utraq; continet quædam præcepta quæ dicuntur de jure naturali, quia licèt à Deo ſint revelata, poſſunt tamen ab hominibus naturali lumine percipi; ut in veteri lege, præcepta Moralia Decalogi; & in nova permulta ſunt quæ ad mores pertinent: quædam etiam quæ dicuntur de jure poſitivo, quæ non potuiſſent hominibus niſi per revelationem innoteſcere: hujuſmodi fuerunt in V. T. præcepta Cæremonialia, & pleraq; Judicialia; in Evangelio verò, præcepta Fidei & Sacramentorum. Sed hæc ſatis de diviſione legum. *Divina item duplex: Vetus & Nova. In lege Divina quædam ſunt de jure naturali; Quædam de jure poſitivo.*

III. Difficultas erat de obligatione legum. Tenendum igitur eſt, Legem æternam non obligare niſi quatenus per legem participatam innoteſcit: deinde, Legem naturalem & Divinam quæ dicitur de jure naturali, obligare omnes, nec aliâ egere promulgatione præter eam quæ fit per lumen naturale quod eſt omnibus à natura congenitum. Quod verò ſpectat ad legem humanam, ſive politicam ſive eccleſiaſticam, non obligat niſi ſit promulgata; deinde uſu recepta, non derogata per contrariam conſuetudinem, nec invincibiliter ignorata. Lex verò Divina, præſertim evangelica quæ eſt de jure poſitivo, ubi primùm innoteſcit, obligat; & ſola invincibilis ignorantia excuſat ab ipſius obſervatione. Cæterùm licèt naturalis & Divina frequenter obligent ad mortale, non tamen ſemper: humana verò tunc obligat ad mortale cùm talis eſt intentio legiſlatoris & innoteſcit; deinde, cùm res quæ jubetur vel vetatur, eſt magni momenti; denique, cùm graves pœnæ violantibus indicuntur. *III. Quomodo lex obliget: Æterna; Naturalis; Humana; Divina.*

Quæſtio

Quæſtio VIII.
De Jure.

DE Jure tria ſunt breviter explicanda: primò, Quotuplex ſit acceptio *juris*; ſecundò, Quid ſit jus propriè dictum; tertiò, quotuplex ſit jus propriè dictum.

I. Difficultas, Quæ ſint juris acceptiones:

Quod igitur ſpectat ad primum, nomen *Juris* eſt valde ambiguum: Primùm enim valde impropriè accipitur pro loco ubi jus dici ſolet; ut cùm dicitur aliquis *in jus trahi*. Secundò, pro poteſtate ſeu autoritate aliqua; ut cùm dominus dicitur *habere jus in ſervos*. Tertiò, pro legum omnium coacervatione: quo modo *juris* nomen accipitur in hoc vocabulo *Juriſprudentia*; quæ idcirco definitur, Legum omnium peritia. Quartò, pro lege qualibet juſta: quo modo accipi poteſt *Jus*, cùm dividitur in Naturale, Gentium, & Civile; item, cùm dividitur in jus Divinum & Humanum; item, in jus Civile & Canonicum. Quintò, *jus* maximè propriè accipitur Materialiter quidem pro rebus ſeu actionibus æquis & juſtis: quo modo dicimus jus eſſe *alteri debitum reddere*; & ipſum etiam debitum quod redditur, *jus* appellamus: Formaliter verò, pro æquitate ipſa quæ reperitur in rebus & actionibus juſtis, præſertimque in rerum commutatione & diſtributione, quæque etiam in rebus dandis, accipiendis, vel diſtribuendis ab æquo judice ponitur, aut quopiam homine juſto ſervatur: quo modo in iſtis loquendi formulis uſurpatur, cùm dicitur quis *jus ſtatuere, jus poſtulare, jus dicere, jus ſervare, jus reddere*.

1, 2, 3, 4. 5.

Jus Materialiter. Formaliter.

II. Quid ſit jus.

Quod ſpectat ad ſecundam difficultatem; Jus in hac poſtrema acceptione formaliter ſpectatum, eſt Relatio quædam æqualitatis & proportionis inter meritum & debitum; ſive meritum illud ſit rei traditæ, vel pacti, ut contingit in rerum commutatione; ſive ſit facti, ut contingit in actionibus quibus præmium vel ſupplicium ex lege debetur. Ubi per *meritum* intelligimus id omne pro quo aliquid jure exigitur; per *debitum* verò, id omne quod pro merito tribui debet. Ex quo intelligis, jus idem eſſe realiter cum debito, quatenus debitum eſt æquale merito.

Jus eſt idem reipſa cum debito.

Quomodo ex lege & facto jus naſcatur.

Ut autem intelligas quomodo verum ſit quod dicitur, *jus ex lege & facto naſci*; ſciendum eſt nobiliſsimum illum actum juſtitiæ qui à perſona publica, nempe judice, exercetur, comparari poſſe demonſtrativo ſyllogiſmo: in quo Lex tenet locum majoris propoſitionis; Factum verò minoris; deniq; Jus, concluſionis: ut patet in hoc ſyllogiſmo,

Omnis homicida puniri debet; en lex!
Atqui Milo eſt homicida: en factum!
Ergò puniatur Milo: en jus!

III. Quotuplex ſit Jus Publicum; Privatum:

Quod ſpectat ad tertiam difficultatem; Cùm unicuique legi jus ſuum correſpondeat (eſt enim lex juris conſtitutiva) hinc fit ut jus eodem ferme modo dividi ſoleat quo Lex ipſa. Eſt autem tradita à Juriſperitis hæc juris diviſio, in Publicum & Privatum. Illud dicitur quod ad ſtatum totius reipub. pertinet, ſpectátq; ad juſtitiam legalem; hoc verò ad ſingulorum utilitatem pertinet, ſpectátque ad juſtitiam

juſtitiam ſpecialem. Rurſus jus privatum triplex aſſignatur; nempe, jus Naturale, Gentium,& Civile: Primum definiunt, quod natura omnia animalia docuit; alterum verò, quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit; tertium denique, quod quiſque populus ſibi conſtituit. Jus autem civile aut ſcriptum eſt aut non-ſcriptum: Scriptum dici poteſt quod aut Lege ſtatuitur,aut plebiſcito,aut Senatuſconſulto, aut Principum placitis, aut Magiſtratuum edictis, aut reſponſis Prudentium; non-ſcriptum verò, quod ab anteceſſoribus traditum ſolâ conſuetudine firmatum eſt.

quod triplex; Naturale, Gentium, Civile.

Civile duplex: Scriptum, Non-ſcriptum.

Eſt etiam aptiſſima juris diviſio in Naturale & Poſitivum: Illud dicitur quod eſt à natura, omnibúſque naturali lumine innoteſcit: Poſitivum verò,quod lege aliquâ expreſſâ poſitum eſt, nec niſi voce aut ſcripto promulgatum hominibus innoteſcit: Eſtque iſtud duplex; nempe Divinum, & Humanum: illud à Deo immediatè, hoc ab hominibus conſtitutum. Rurſum, Divinum eſt vel vetus vel novum, quod veteri vel novo teſtamento continetur: Humanum verò, aut Civile eſt, quod à poteſtate ſeculari; aut Canonicum, quod à poteſtate eccleſiaſtica poſitum eſt.

Alia juris diviſio.

§. III. De Fortitudine.

Quæſtio I.

Quid ſit Fortitudo.

FOrtitudo & dignitatis & naturæ ordine temperantiam præcedit. Quantò enim præſtantius eſt, honeſta aggredi, quàm turpia refugere; & quantò majoris eſt animi, fortiter dolorem ſuſtinere, quàm à voluptate abſtinere; tantò fortitudo temperantiæ præſtat: Et ſicut bonum malo naturâ prius eſt: ſic prius eſt,bonum velle aggredi, quod eſt fortitudinis; quàm à malo recedere, quod eſt temperantiæ: Neque enim à malo deflectimus niſi alicujus boni gratiâ: & quamvis fuga mali proſecutionem boni ordine exſecutionis antecedat,non tamen ordine intentionis.

Fortitudo Temperantiam antecellit.

Ut autem intelligas in quo poſita ſit vis & ratio fortitudinis, notandum eſt, *fortitudinem* dupliciter accipi: Primò quidem, pro omni animi firmitate quæ in cujuſlibet virtutis actione reperitur: quo modo non eſt virtus à cæteris diſtincta, ſed potiùs conditio ad omnem virtutem requiſita. Altero modo accipitur *fortitudo* prout ſignificat ſpecialem quandam animi firmitatem in ſuſcipiendis periculis laboribúſque perferendis: quo modo eſt ſpecialis virtus, definitúrque ab Ariſtotele 2. Ethic.7. & 3. Ethic. 6. *Mediocritas circa metum & audaciam.* Ad cujus definitionis intelligentiam notandum eſt, *metum* & *audaciam* dupliciter accipi: primò quidem pro vitiis extremis,inter quæ media conſiſtit fortitudo; altero modo, pro paſſionibus appetitûs iraſcibilis, quo modo accipiuntur in ſupradicta definitione. Notandum eſt præterea, virtutem circa aliquid verſari tribus modis: 1. tan-

Fortitudo dupliciter accipitur: 1, 2.

Fortitudinis definitio.

Triplici modo dicitur

virtus circa aliquid verſari.

1. tanquam circa aliquid fugiendum; quo modo dici poteſt fortitudo ſaltem impropriè verſari circa Metum & Audaciam in priori acceptione: 2. tanquam circa aliquid dirigendum ac temperandum; quo modo fortitudo dicitur magis propriè verſari circa Metum & Audaciam in poſteriori acceptione: 3. tanquam circa aliquid amplectendum; quo modo fortitudo dicitur etiam propriè verſari circa Labores, Dolores, & Pericula.

Quæſtio II.

Quinam ſint fortitudinis actus.

Duo actus fortitudinis: Suſtinere & Aggredi.

FOrtitudinis actus duo ſunt præcipui; nempe, Suſtinere, & Aggredi. Cùm enim fortitudo circa audaciam & timorem verſetur; timorem reprimit, difficultatem ſuſtinendo; audaciam verò, periculum cautè aggrediendo, moderatur. Ex his autem duobus præſtantior eſt ſuſtinentia quàm aggreſſio; ut docet Ariſtoteles 3. Ethic. 9. & D. Thomas 2.2.qu.123.art.6. Etenim magis arduum eſt, timorem reprimere, quod fit ſuſtinendo; quàm audaciam refrænare, quod aggrediendo fit: Nam ipſum periculum, quod eſt objectum audaciæ & timoris, cùm ex ſe conferat aliquid ad reprimendam audaciam, nihil juvat ad cohibendum ſed potiùs confert ad augendum timorem.

Præſtat ſuſtinere quàm aggredi.

De Martyrio.

Porrò, inter ſpeciales actus fortitudinis principem locum obtinet apud Chriſtianos Martyrium: Nam fortitudinis eſt firmare animum in bono contra timorem; Martyr autem firmatur in bono fidei & religionis contra timorem rei omnium acerbiſſimæ maximéque formidoloſæ, videlicet mortis. Quòd ſi objicias, Martyrium videri potiùs actum Charitatis quàm Fortitudinis, juxta illud Johan. 15. 13. *Majorem hâc dilectionem nemo habet, quàm ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis:* reſpondet D. Thomas, 2. 2. qu. 124. art. 2. ad 2. *Martyrium eſſe actum* utriuſque virtutis: *charitatis* quidem, *ut imperantis; fortitudinis verò, ut elicientis: Charitas enim inclinat ad actum martyrii ſicut primum & principale motivum per modum virtutis imperantis; fortitudo autem, ſicut motivum proprium per modum virtutis elicientis.* Cenſetur autem actus aliquis eſſe ejus virtutis proprius à qua elicitur. Cùm tamen ab utraque virtute procedat Martyrium, hinc fit ut utriuſque ſit manifeſtativum; & quidem maximè charitatis, juxta illud Johan. 15. *Majorem* &c. eò quòd tantò magis oſtenditur quiſquam perſonam aliquam amare, quantò pro ea rem magis amatam contemnit, & magis odioſam diligit: at martyr Divini amoris causâ vitam propriam contemnit, & mortem cum acerbiſſimis doloribus conjunctam libentiſſimè amplectitur.

Object.

Reſp.

Quæſtio III.

Quænam ſint partes fortitudinis.

Species Fortitudinis nullæ.

PArtes fortitudinis ſubjectæ ſeu ſpecies nullæ aſſignantur, quia virtus hæc verſatur circa materiam valde ſpecialem, quæ plures virtu-

virtutum ſpecies conſtituere nequit. Partes verò integrantes (quæ ſub alia conſideratione *potentiales* appellantur) quatuor ſunt: nempe, Fiducia ſeu Magnanimitas; Magnificentia; Patientia, ad quam ſpectat Longanimitas; & Perſeverantia, ad quam pertinet Conſtantia: Quæ ex duplici actu fortitudinis, nempe *aggredi* & *ſuſtinere*, colliguntur: nam duæ ex illis priores ad aggrediendum, duæ verò poſteriores ad ſuſtinendum deſiderantur. Ad aggrediendum duo ſunt neceſſaria: Quorum unum pertinet ad animi præparationem; ob quam ponitur Fiducia ſeu Magnanimitas, quâ quis parato promtóque animo eſt ad res arduas & difficiles aggrediendas: Alterum pertinet ad operis effectionem, nimirum ut animus in re quam ſemel aggreſſus eſt non ſuccumbat, ſed ſemper generosè & magnificè (ut ità loquàr) ſe gerat in operando; ideóque ad Magnanimitatem addi debet Magnificentia. Et ſi quidem hæ duæ virtutes ad materiam peculiarem fortitudinis, nempe ad Mortis pericula, referantur, erunt partes integrantes fortitudinis; quia ſic ipſam fortitudinem quaſi integrant & componunt: quòd ſi ad alias referantur materias in quibus difficultas minor eſt, ut ad Sumtus & Honores, tunc erunt partes fortitudinis potentiales; ſic enim non includunt totam fortitudinis vim, & tamen ad perfectum illius habitum exiguntur. Ad ſuſtinendum verò duo ſimiliter deſiderantur: Alterum, nè animus nimio impendentis mali timore conſternetur; quò ſpectat Patientia (cui adjungitur Longanimitas, quâ quis res magnas quæ procul abſunt exſpectat:) cùm enim diuturna rei magnæ exſpectatio triſtitiam afferat, juxta illud Sapientis, Prov. 13. 12. *Spes quæ differtur affligit animam*, ad eam æquanimiter ferendam patientia deſideratur. Alterum quod ad ſuſtinendum requiritur, eſt, nè ex diuturna rerum moleſtarum perpeſſione animus ægritudine elidatur; quò ſpectat Perſeverantia: cui adjungitur Conſtantia, quâ munimur ut difficultates ex aliquibus externis impedimentis ſubortas exſorbeamus. Quod autem diximus de duabus virtutibus requiſitis ad aggrediendum, idem ſentiendum de duabus iſtis virtutibus neceſſariis ad ſuſtinendum, Patientiâ inquam & Perſeverantiâ; Illas ſcilicet, quatenus ſpectant ad materiam peculiarem fortitudinis, eſſe partes ipſius integrantes; quatenus autem circa alias materias minùs arduas verſantur, eſſe partes ejuſdem potentiales, ab ipſa quidem diſtinctas, eidem tamen conjunctas. Lege D. Thomam, 2. 2. qu. 128.

Quatuor virtutes illi annexæ:

1. *Fiducia ſeu Magnanimitas;*

2. *Magnificentia;*

3. *Patientia;*

4. *Perſeverantia.*

Iſtæ virtutes dici poſſunt non tantum Partes integrantes Fortitudinis, ſed etiam potentiales.

§. IV. De Temperantia.

Quæſtio I.

Quid ſit Temperantia; & quodnam ejus objectum.

TEmperantia dici poteſt quælibet virtus quatenus in quovis animi motu modum ſervat: Verùm ſpecialiter & magis propriè accipitur pro ea tantùm virtute quæ in moderandis voluptatibus

eſt

Temperantiæ deſcriptio.

eſt poſita. Quare non malè ab Ariſtotele 3. Ethic. 10. definitur, *Mediocritas circa ſenſuum, ac præſertim tactûs guſtûſque, voluptates.* Quæ deſcriptio ut faciliùs intelligatur, notandum eſt, ſicut fortitudinis

Objectum triplex.

ità quoque temperantiæ triplex objectum aſſignari: nempe, Fugiendum; quod maximè eſt intemperantia, aut ſi mavis, nimius cibus, potus, &c. Dirigendum; quod eſt voluptas imprimis ſenſuum, & naturalis earum rerum cupiditas & appetitio: denique, Expetendum; nempe, moderatus cibus, potus, & cætera ejuſmodi; quæ pertinent tum ad individui cùm ad ſpeciei conſervationem. Cæterùm ex ſupradicta deſcriptione intelligis, temperantiam non verſari propriè circa voluptates quaſlibet, ſed circa voluptates corporis duntaxat, præſertimque eas quæ ad guſtum & tactum pertinent; quales ſunt quæ ex potu, cibo, & rebus venereis capiuntur (ſunt enim iſtiuſmodi voluptates eò cæteris majores quò ſunt naturæ conjunctiores, utpote quæ vel ad individui vel ad ſpeciei conſervationem pertineant;) licèt non ſit negandum, alias etiam aliorum ſenſuum voluptates ad hanc ſpecialem virtutem per ſe etiam pertinere, ſed non tam propriè.

Quæſtio II.

Quænam ſint partes temperantiæ.

Temperantiæ partes Subjectivæ quatuor;

CUm tria partium genera in qualibet virtute ut plurimùm reperiantur, ſubjectivæ, integrantes, & potentiales; quod ſpectat ad partes ſubjectivas hujus virtutis, quatuor numerantur: nempe, Abſtinentia, Sobrietas, Caſtitas, & Pudicitia: Quarum duæ priores circa ea quæ ad victum, duæ verò poſteriores circa ea quæ ad generationem pertinent, occupantur: & quidem Abſtinentia circa cibum, Sobrietas circa potum, Caſtitas (quæ eſt triplex, nempe Virginalis, Vidualis, & Matrimonialis) circa uſum rei venereæ, pudicitia circa venereorum ſigna (qualia ſunt aſpectus, oſcula, &c.) verſatur. Partes

Integrantes duæ;

integrantes duæ ſunt; Verecundia, & Honeſtas: Quarum illa à turpibus & inhoneſtis cupiditatibus retrahit; hæc verò ad ea quæ

Potentiales quatuor.

decent allicit. Denique, partes potentiales quatuor præcipuæ numerantur à S. Thoma 2.2.qu.143.art.1. nempe, Continentia, Clementia, Humilitas, & Modeſtia: Quarum prima eſt, quâ reſiſtimus pravis & effrænatis libidinibus; ſecunda, quâ ſuperiores erga ſubditos facillimè placantur; tertia, quâ æquales inter ſe facillimè conciliantur; quarta, quâ nihil plus æquo dicitur, deſideratur, agitur. Cæterùm ad hanc revocari poſſunt, Moderatio, quæ corporis geſtum temperat; Eutrapelia, quæ in jocis & ludis modum ſervat; Ornatus, qui corporis veſtitum moderatur; denique, Simplicitas, quæ nimiæ in hiſce rebus inquirendis & concinnandis ſolicitudini modum ponit. Sed hæc de quatuor virtutibus Cardinalibus breviter pro noſtro inſtituto dicta ſint.

Tertia

Tertia Diſputatio hujus Tractatûs;

De Vitiis & Peccatis.

Quæſtio I.

Quid ſint Vitium & Peccatum.

QUoniam contrariorum eadem eſt diſciplina, idcirco ratio doctrinæ poſtulat, ut quia de Virtutibus hactenus diximus, deinceps quoque de Vitiis & Peccatis diſſeramus: De quibus primùm illud occurrit explicandum; Quid ſint. Sciendum igitur eſt, *vitium, peccatum,* & *malitiam* diſtingui: quòd *vitium* ſit habitus; *peccatum* verò, actus; & *malitia*, aliquid conſequens ad utrumque; nempe utriuſque deformitas: licèt hæc vocabula nonnunquam indiſcriminatim uſurpentur. Secundò notandum eſt, cùm malum ſit triplex, Naturale, Artificiale, & Morale; Vitium & Peccatum hîc dici mala in genere morum: licèt defectus qui in rebus naturalibus & artificioſis reperiuntur, nonnunquam *vitia* nominentur. Tertiò notandum eſt, malum in genere morum poſſe dici tripliciter: nempe, vel Denominativè tantúm; quo modo lingua maledici *doloſa* ſeu *perverſa* dicitur: vel Efficienter; quo modo voluntas peccatoris *iniqua* dicitur: vel denique Formaliter: Et hoc poſtremo & maximè proprio modo tum vitia cùm peccata dicuntur moraliter mala; quia nempe in habitibus & actibus inordinatis duntaxat reperitur formaliter deformitas ſeu malitia moralis: at verò in voluntate ſeu libero arbitrio non niſi cauſaliter ineſt ejuſmodi deformitas; quia nempe ipſa cauſa eſt cur peccemus, at certè per aliud, nempe ratione habituum & actuum vitioſorum qui in ipſa formaliter inſunt. His poſitis, poteſt definiri vitium quatenus opponitur virtuti, Habitus electivus à mediocritate deflectens. Sicut autem virtutum ſic etiam vitiorum propria ſedes eſt ſola voluntas, ſi modò vitia Prudentiæ oppoſita excipias: Cùm enim vitia virtutibus ſint contraria, ea autem ſit contrariorum natura ut in eodem ſubjecto ineſſe & ab eodem ſeſe viciſſim expellere apta ſint; hinc fit, ut idem ſit virtutum & vitiorum oppoſitorum ſubjectum in quo ſunt. Et ſicut bonis habitibus in voluntate reſidentibus alii in appetitu ſentiente reſpondent, ſic exiſtimandum eſt de malis ſeu vitioſis. Peccatum verò aut eſt actus indebitus, cujuſmodi eſt omne peccatum actuale Commiſſionis; aut omiſſio actûs debiti, quod dicitur peccatum Omiſſionis; aut ſaltem carentia juſtitiæ debitæ, quod eſt peccatum Originale: Poteſt autem in genere definiri, Voluntarium quid recedens à Divina regula. Verùm prætermiſſo peccato originali, cujus conſideratio pertinet ad Theologum; & etiam peccato omiſſionis, quod minùs notum eſt; quod ſpectat ad peccatum commiſſionis (quod eſt notius) poteſt ſic definiri, Actus voluntarius

Nota 1.

2. *Malum triplex.*

3. *Malum morale tripliciter dicitur.*

Vitii definitio.

Peccati definitio.

Definitio peccati Commiſſionis.

tarius recedens à Divina regula. Dicitur *actus*, ut diſtinguatur primùm à Vitio, quod eſt habitus; deinde, à Malitia, quæ eſt ſola carentia rectitudinis in actu vel habitu; denique, à peccato Originali, & ab actuali quod dicitur Omiſſionis, quæ omnia non conſiſtunt in actu. Additur, *voluntarius*, i. e. à voluntate deliberata elicitus vel imperatus: Quare quod nec in noſtra voluntate nec à noſtra voluntate eſt, peccatum non eſt: imò quod à voluntate eſt abſque deliberatione, peccatum non eſt; neque enim tunc eſt in noſtra poteſtate. Subjungitur, *recedens à Divina regula*; ut intelligas, ad rationem peccati pertinere defectum quendam qui dicitur carentia rectitudinis debitæ, ſive receſſus à Divina regula. Ubi per *Divinam regulam* intelligimus quodvis præceptum obligans, ſive à Deo immediatè ſive ab eodem mediatè, h. e. mediante naturali lumine vel prudenti hominum conſilio, derivetur: Ejuſmodi enim præcepta ſunt regulæ humanarum actionum, à quibus cùm deſciſcunt, tunc debitâ rectitudine carent, dicuntúrque vitioſæ.

Carentia rectitudinis debita.

Quæſtio II.

Quænam ſit vitiorum ac peccatorum origo.

Quæſt. explicatur.

SEnſus propoſitæ quæſtionis eſt, Quænam ſit vera & propria cauſa cur in actibus aut etiam habitibus humanis malitia ſive deformitas moralis reperiatur: Ex quo intelligis, non hìc tam quæri cauſam vitiorum aut peccatorum efficientem, quàm deficientem, ut ità loquar. Reſpondetur, Veram & ſolam ejuſmodi cauſam eſſe liberum hominis arbitrium: quod quia finitum & creatum eſt, ac proinde ex nihilo oriundum, idcirco nihili particeps, proindéque defectibile & labile eſſe poteſt; omnis enim defectus participatio quædam nihili eſt: Quo fit ut omnis creatura naturâ ſuâ ſit peccabilis, tum quia ex nihilo eſt, tum quia ſuarum actionum regula eſſe non poteſt, utpote æternæ legi ſubdita. Inter creaturas autem ſola rationalis eſt moraliter peccabilis. Et quamvìs DEUS dici poſſit cauſa ipſius habitûs aut actûs qui dicitur vitioſus, quoad ſubſtantiam (ut loquuntur) non tamen dici poteſt ipſius cauſa quoad deformitatem; ideóque dici non poteſt cauſa vitii aut peccati, quia vitium & peccatum ut ſic includunt deformitatem. Et quamvìs Deus juſtis de cauſis permittat mala, non tamen autor mali dici poteſt, ut fusè probatur à Theologis.

Eidem reſpondetur.

DEUS nequit dici cauſa peccati.

Quæſtio III.

An vitium ſit contra naturam.

Natura hominis, ratione duplex.

NOtandum eſt, licèt natura hominis revera una ſit, ratione tamen duplicem conſtitui; alteram animalem ſeu ſenſitivam, alteram rationalem ſeu intellectivam: hominémque ſecundùm naturam ſenſitivam propendere ad bonum ſenſibile, quod aliquando diſtat ab honeſto aliquando verò non; ſecundùm verò naturam intellectivam inclinari ad bonum rationale & honeſtum. Quo poſito, ad quæſtionem propoſitam reſpondeo ſequentibus concluſionibus.

I. Concluſio;

I. Concluſio; Certum eſt, vitium eſſe contra naturam hominis rationalem: vitium enim per ſe inclinat ad actum vitioſum; atqui omnis actus vitioſus ut ſic à recta ratione deflectit. *1. Concluſio.*

II. Concluſio; Dici poteſt, aliquâ ratione vitium eſſe ſecundùm naturam hominis ſenſitivam; non quòd homo per naturam ſenſitivam inclinetur ad peccatum formaliter, ſed quia per ipſam fertur per ſe in bonum ſenſibile, quod ut plurimùm repugnat honeſtati; licèt non feratur in ipſum quatenus repugnans eſt honeſtati. *2. Concluſio.*

III. Concluſio; Abſolutè & ſimpliciter vitium eſt contra naturam hominis, quia repugnat naturali inclinationi hominis ut homo eſt. Probatur; Quia naturalis inclinatio hominis ut homo eſt, ea eſt quæ ſit ſecundùm rectam rationem; nihil enim magis competit homini ut homo eſt quàm recta ratio: at verò inclinatio quæ eſt ſecundùm rectam rationem ſit ſemper in bonum honeſtum, vitium verò inclinat per ſe in bonum delectabile quod repugnat tali bono: quare vitium abſolutè & ſimpliciter eſt contra naturam hominis. Adde, quòd appetitus rationalis habet naturalem inclinationem ad virtutem; ideóque omnes qui ſunt ſanæ mentis virtutem laudant: at verò quædam eſt in appetitu ſentiente inclinatio ad obediendum appetitui rationali tanquam ſuperiori; ideóque talis appetitus in homine dicitur ab Ariſtotele *aliquo modo rationis particeps:* ergò totus homo, abſolutè & ſimpliciter loquendo, inclinatur ad virtutem; ideóque vitium virtuti per ſe oppoſitum erit abſolutè contra naturam hominis. Nota tamen, quòd quamvis appetitus ſentiens naturaliter inclinet ad obediendum rationi, quia tamen propenſiùs inclinat in bonum ſenſibile, quod rectæ rationi ut plurimùm adverſatur, hinc fit ut poſterior hæc inclinatio priori præponderet. Quòd autem tanta ſit vis appetitûs ſentientis ut ſenſibilium bonorum blandimentis allectus ſuperiorem appetitum ſecum trahat ſæpiſſime, oritur ex miſera conditione naturæ lapſæ poſt peccatum primorum parentum. *3. Concluſio; probatur 1, 2. 1. Ethic. 13; Nota.*

Quæſtio IV.

Quænam ſit propria peccati differentia.

CUm duo in peccato conſiderari poſſint: alterum quod eſt poſitivum, videl. actus voluntarius circa objectum delectabile; alterum quod eſt privativum, videl. carentia rectitudinis debitæ: illud dicitur à Theologis, Converſio ad creaturam; hoc verò, Averſio à Deo. Hoc poſito, quæſtio eſt, A quonam petatur propria peccati differentia, an ab eo quod in ipſo poſitivum eſt, an verò ab eo quod privativum eſt. Rejectis igitur de re propoſita pugnantibus ſententiis, tota controverſia videtur in hunc modum poſſe dirimi. *Duo in peccato conſideranda: Averſio à Deo; Converſio ad creaturam.*

I. Concluſio; Peccatum in genere ut peccatum, videtur maximè conſtitui per id quod in ipſo privativum eſt; ità ut quod in eo poſitivum eſt ſit veluti materiale, id verò quod privativum eſt ſit formale: Unumquodque autem maximè per id conſtituitur quod in ipſo for- *1. Concluſio.*

male eſt. Hinc verè dicitur peccatum eſſe *nihil*; ipſa enim actûs voluntarii malitia privatio eſt, proindéque nihil eſt.

2. Concluſio. Differentiæ peccatorum partim poſitivæ partim privativæ ſunt. Nota.

II. Concluſio; Species peccatorum conſtituuntur ac diſtinguuntur inter ſe per proprias ac ſpeciales differentias: quæ differentiæ partim poſitivæ, partim privativæ ſunt. Namque ſpecialia peccata habent quòd ſint ſpeciales quidam actus, idque penès ſpeciales ordines ad objecta; & præterea habent ſuos ſpeciales defectus, idque penès ſpeciales regulas à quibus deficiunt peccata. Quo fit ut unumquodque ſpeciale peccatum conſtituatur tale, proindéque ab alio diſtinguatur, per quid poſitivum, nempe per ſpecialem ordinem ad ſuum objectum; & etiam per aliquid privativum, nempe per ſpecialem receſſum à Divina regula: v. gr. Crapula & Ebrietas, quæ ſunt ſpecies Gulæ, poſitivè inter ſe diſtinguuntur per diverſa objecta; nempe, quòd crapula ſit circa cibum, ebrietas verò circa potum: & præterea differunt privativè, quòd in utraque ſit receſſus à diſtinctis & ſpecialibus præceptis Temperantiæ.

Quæſtio V.

Utrùm habitus vitioſus poſſit fieri bonus; & è contrá.

Pars affirmans Scoti.

PArtem affirmantem amplectitur Scotus, aſſerens unum eundémque habitum modò virtutem modò vitium eſſe poſſe: Quod videtur hoc exemplo confirmari; Si aliquis qui obtinuit habitum abſtinendi à cibo ob Mahometicam ſuperſtitionem ad Chriſtianam fidem convertatur, & ob veri Dei cultum à cibo abſtineat, ex illo eodem habitu ſentiet promtitudinem facilitatémque ad actus temperantiæ; ac proinde idem habitus qui erat antea vitioſus ob pravum finem, nunc ex fine honeſto atque ex conformitate ad legem Dei & rectam rationem fiet ſtudioſus: & è contrà, ſi quis à fide ad Ma-

Pars negans probabilior.

hometicam ſuperſtitionem ſe conferat. Verùm tenendum eſt, Vitium non poſſe mutari in virtutem; nec è contrá: eò quòd vitium eſt habitus per ſe inclinans ad actum malum, virtus verò ad actum bonum. Itaque habitus ille abſtinendi in Mahometano non tantùm inclinat ad abſtinentiam à cibo, ſed ad abſtinentiam cum circumſtantiis quæ per ſe actum illum dehoneſtant: è contrà, habitus temperantiæ in Chriſtiano inclinat ad abſtinentiam cum circumſtantiis quæ actum illum perfectè cohoneſtant.

Ad rationem partis affirmantis reſponſio.

Ad exemplum allatum reſpondetur, In Mahometano, præter habitum illum ſuperſtitioſum naturâ ſuâ malum, quo voluntas inclinatur ad ſuperſtitioſè abſtinendum, eſſe alium ſubordinatum habitum in appetitu ſentiente, quo reprimitur effrænata cibi appetitio, qui ex ſe neque bonus neque malus eſt. Et ſic reſpondemus, Facilitatem abſtinendi in eo qui converſus eſſet ad fidem, oriri ex iſto habitu ſubordinato qui poteſt virtuti ſubſervire non ſecùs ac vitio; non autem ex illo vitioſo qui in ſuperiori animi parte, nempe voluntate, reſidebat.

Quæſtio

Quæſtio VI.

An actus vitioſus ſit pejor habitu.

DUplici concluſione quæſtio propoſita explicatur.

I. Concluſio; Actus vitioſus abſolutè & ſimpliciter eſt pejor habitu. Cùm enim in rebus moralibus bonitas & malitia ex fine præſertim peti ſoleant; actus autem ſit finis propter quem eſt habitus: hinc fit ut malitia habitûs dependeat ex malitia actûs; & certè idcirco habitus dicitur vitioſus quia inclinat ad actum vitioſum. Jam verò propter quod unumquodque tale, & illud magis tale: quare cùm habitus ſit vitioſus propter actum vitioſum ad quem refertur, certè ipſe actus erit per ſe & abſolutè deterior habitu. Adde etiam, quòd habitus non ſunt tam voluntarii quàm actus; ideóque non habitus ſed actus propriè merentur vel demerentur, & ex conſequenti præmiantur etiam vel puniuntur. 1. *Concluſio;* *probatur* 1; 2.

II. Concluſio; Habitus vitioſus ſecundùm quid eſt pejor actu: Tum quia ejuſmodi habitus poteſtate plures actus malos continet ad quos inclinat; Tum quia difficiliùs deponitur habitus vitioſus quàm actus; Tum quia plures actus per quos comparatus fuerit præſupponit. Si objicias, *Peccatorem* ſic appellari ab habitu; *peccantem* verò, ab actu: & tamen in Sacris literis *peccatores* tanquam omnium teterrimos haberi: reſpondeo, *Peccatorem* non tantùm propter habitum ſed etiam propter actus frequenter repetitos ſic appellari. 2. *Concluſio;* *probatur* 1, 2, 3. *Object.* *Reſp.*

Quæſtio VII.

An vitium ſimul cum virtute eſſe poſſit.

PRima concluſio; Habitus & actus vitioſi directè oppoſiti actibus propriis virtutum infuſarum, non poſſunt ſimul eſſe cum ejuſmodi virtutibus: v. gr. Infidelitas, vel actus Infidelitatis, non poteſt ſimul eſſe in eodem homine cum habitu Fidei: idémque dicendum de habitibus & actibus directè oppoſitis tum Spei cùm Charitatis: Eſt enim nimia illorum inter ſe contrarietas, ità ut ſe mutuò in inſtanti perimant; ut fusè docent Theologi. Quo fit ut peccatum mortale nunquam cum gratia eſſe poſſit. 1. *Concluſio;*

II. Concluſio; Actus moralis vitioſus poteſt eſſe ſimul cum habitu virtutis oppoſito; & è contrà, actus virtutis ſimul cum oppoſito habitu vitioſo. Utrumque experientiâ ſatis patet: Prius quidem, in probis hominibus; qui in peccata nonnunquam incidunt: Poſterius, in improbis; qui quoſdam virtutum actus interdum exercent: & etiam in iis qui ex improba vitæ conſuetudine ad meliorem ſtatum convertuntur; in his enim manent adhuc vitioſi habitus, qui non niſi repetitis frequenter contrariis actibus ſuperantur: Cæterùm, quamdiu ſunt involuntarii ejuſmodi habitus, non imputantur ad culpam; ſed potiùs ſi quando culpa ex infirmitate contingat, ipſam minuunt. 2. *Concluſio;* *probatur.* *Nota.*

3. Concluſio. III. Concluſio; Poteſt eſſe habitus moralis vitioſus cum habitu virtutis oppoſito in gradu remiſſo, non tamen in gradu intenſo. Prior pars concluſionis probatur experientiâ. Nam is qui vitiis aſſuetus ad meliorem vitæ frugem convertitur, cùm incipit actus virtutum exercere, per ejuſmodi actus contrahit aliquos habitus; nec tamen adhuc prorſus abolentur oppoſiti vitiorum habitus, licèt multùm debilitentur: Sícque in ejuſmodi hominibus oppoſiti habitus ſimul reperiuntur in gradu remiſſo. Poſterior verò pars probatur: Quia quò magis habitus aliquis bonus aut vitioſus in aliquo homine obfirmatur, eò magis oppoſitus debilitatur: ex quo ſequitur, ut cùm habitus eſt omnino confirmatus ſeu in gradu intenſo, tunc oppoſitus ſit valde remiſſus aut omnino exſtinctus.

Ejus prior pars probatur.

Ejus poſterior pars probatur.

4. Concluſio; probatur. IV. Concluſio; Non poteſt actus vitioſus ſimul cum actu virtutis elici à voluntate; Quia non poteſt eadem facultas ſimul actu ferri in oppoſita: Licet tamen actus exteriores virtutis & vitii poſſint ſimul fieri; ut ſi quis unâ manu pecuniam alterius ſurripiat, & alterâ manu ſuam ipſe pecuniam eroget: & tunc voluntas tacito quodam conſenſu fertur ad utrumque, licèt non elicito & expreſſo; quod ſatis eſt ut utraque actio cenſeatur voluntaria.

Quæſtio VIII.

Quænam ſint vitiorum ac peccatorum ſpecies.

QUoniam habitus per actus diſtinguuntur, hinc Vitiorum ſpecies ex Peccatorum variis ſpeciebus facilè colligi poterunt: Quare peccatorum diviſiones aliquot magis præcipuas hoc loco perſequemur.

I. Diviſio Peccati, in Originale, & Actuale. I. Diviſio Peccati eſt in Originale & Actuale. Illud dicitur, quod propter lapſum primi hominis unicuique noſtrûm ab inſtanti conceptionis adnaſcitur; conſiſtítque in carentia juſtitiæ originalis debitæ: Hoc verò dicitur illud omne quod actu in hujus vitæ decurſu ab homine committitur; potéſtque in genere definiri, Dictum, factum, concupitum, vel omiſſum contra vel præter legem Dei.

II. Peccati Actualis, in Mortale, & Veniale. II. Diviſio, quæ propria eſt peccati actualis, eſt in peccatum Mortale & Veniale. Illud dicitur, quod mortem animæ generat, dum privat gratiâ & æternæ morti adjudicat: hoc verò, quod, quia gratiâ non privat nec æternæ morti adjudicat, facilè veniam conſequitur. Illud *contra*, hoc verò *præter* Divinam regulam eſt: Quare qui peccat mortaliter, facit contra præceptum, quia oppoſitum præcepti facit: qui verò peccat venialiter, facit præter præceptum, quia aliquid facit quod non licet; quod licèt non ſit contra præceptum, non tamen tendit in finem præcepti. Porrò, ex peccato mortali perpetrato duplex effectus in anima relinquitur, quorum neutrum ſequitur ex peccato veniali: nempe, reatus Culpæ, qui conſiſtit in totali carentia gratiæ & amicitiæ Divinæ; & reatus Pœnæ æternæ, ratione cujus anima obligatur ad pœnam æternam ſubeundam. Cúmque in peccato mortali duo ſpectentur; nempe, averſio à Deo, & converſio ad creaturam; hinc

Effectus peccati mortalis duplex:

hinc pœna duplex incurritur: altera dicitur pœna Damni; quæ eſt ſempiterna carentia Divinæ viſionis; reſpondétque Averſioni à Deo: altera verò, pœna Sensûs, qui eſt ſempiternus cruciatus infernalis flammæ; reſpondétque Converſioni ad creaturam. Cùm igitur mortale peccatum remittitur, ſemper tota culpa tollitur, non tamen ſemper omnis reatus pœnæ tollitur, ſed pœna æterna quæ debebatur, in temporalem commutatur, quæ vel in hac vita per debitam ſatisfactionem ſolvenda eſt, aut in purgatorio poſt obitum, niſi indulgentiarum beneficio ab iſtiuſmodi ſatisfactionis obligatione liberemur. Verùm de his copioſiùs Theologi, & præſertim Summiſtæ. *Et duplex pœna.*

III. Diviſio eſt in peccatum Commiſſionis, & peccatum Omiſſionis. Cùm enim duo ſint præceptorum genera; alia affirmativa, quæ ad aliquid faciendum obligant, quale eſt, *Unum Deum adorabis*, &c. alia verò negativa, quæ aliquid facere prohibent, quale eſt iſtud, *Non occides*, &c. Quandocunq; peccatum eſt contra negativum præceptum, ſemper eſt peccatum commiſſionis: At verò quando eſt contra præceptum affirmativum, aliquando eſt peccatum omiſſionis, cùm tantùm omittitur id quod præcipitur; ut ſi quis omittat debitum Deo cultum reddere: aliquando peccatum commiſſionis, cùm perpetratur contrarium ejus quod præcipitur; ut ſi quis Deum contemnat, aut irrideat, aut blaſphemet. Ut plurimùm tamen peccata quæ fiunt contra præcepta affirmativa, ſunt omiſſiones non commiſſiones. *III. In pecc. Commiſſionis, & Omiſſionis.*

IV. Diviſio peccati eſt in Dictum, Factum, & Concupitum; ſeu in peccatum Cordis, Oris, & Operis: Non quòd illa peccata ſint ſemper diſtincta, ſed quòd quædam ſint peccata cordis tantùm, quæ ſolo malo affectu committuntur; ut Blaſphemia mentalis, Malevolentia, &c. alia verò, cordis ſimul & oris tantúm; ut Detractiones, Injuriæ, Comminationes: alia verò, quæ non tantùm animo concipiuntur aut ore proferuntur, ſed etiam opere complentur; ut Furta, Mutilationes, Homicidia, Fornicationes, &c. *IV. In pecc. Cordis, Oris, & Operis.*

V. Dividuntur peccata in Carnalia & Spiritalia, juxta illud Apoſtoli 2. Cor. 7. 1. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritûs.* *V. In Carnale, & Spirituale.*

VI. Ratione perſonarum in quas peccamus peccatum triplex conſtituitur: Aliud enim dicitur eſſe contra Nos ipſos; quod opponitur maximè Fortitudini & Temperantiæ: aliud, contra Proximos; quod opponitur Juſtitiæ & Miſericordiæ: aliud denique, contra Deum; quod opponitur Charitati & Pietati. Denique, illa tria genera peccatorum opponuntur tribus virtutum generibus, quibus rectè ordinamur erga nos, proximum, & Deum. *VI. In pecc. contra Nos ipſos, Proximum, Deum.*

VII. Ratione cauſarum internarum ex quibus naſcuntur peccata, tria peccatorum genera aſſignantur: quorum alia dicuntur ex Ignorantia; quæ ex ignorantia aliqua culpabili procedunt: alia, ex Infirmitate; quæ ex vehementi aliqua animi perturbatione oriuntur: alia denique, ex Malitia; quæ ex deliberata animi voluntate *VII. In pecc. ex Ignorantia, Infirmitate, Malitia.*

absque ulla vehementi passione scienter & prudenter perpetrantur.

VIII. In septem peccata vulgò dicta Mortalia.

VIII. Denique, vulgò dividuntur peccata in septem illa quæ communiter dicuntur *mortalia*; licèt non satìs aptè, cùm pleraque ex illis non sint in genere suo mortalia sed tantùm venialia: Quare meliùs ab aliis dicuntur *capitalia*, quasi omnium peccatorum tam venialium quàm mortalium fontes & capita. Hæc autem septem peccata isto artificiali vocabulo, S A L I G I A, significantur; nempe, Superbia, Avaritia, Luxuria, Invidia, Gula, Ira, Acedia. Ex his autem tria priora sunt præcipua; nempe, Superbia, Avaritia, & Luxuria: de quibus illud, 1. Joh. 2. 16. *Omne quod est in mundo aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ.* Porrò de his specialiùs agere non est hujus instituti; sed ad Theologos, & præsertim Summistas, qui de casibus conscientiæ disserunt, pertinet. Et hæc sunt quæ de Virtutibus & Vitiis; atque adeò de rebus Moralibus, dicenda habuimus ad majorem Dei Opt. Max. gloriam.

LAVS DEO.

Tertia Pars Summæ Philoſophicæ,

Quæ eſt

PHYSICA,

De Rebus Naturalibus;

in tres partes diviſa.

Cum duplici Indice locupletiſsimo.

Index per ordinem eorum quæ in *hac tertia Summæ Philoſophicæ parte, De rebus Naturalibus, continentur.*

QUæſtiones procœmiales *De ipſa Naturali Philoſophia.*

Præfatio.

Quæſt. I. *Utrùm Phyſica ſit verè ſcientia.*

II. *Quodnam ſit objectum Phyſicæ.*

III. *Quiſnam ordo ſit ſervandus in pertractanda hac philoſophiæ parte.*

PRima pars Phyſicæ, *De Corpore naturali in genere.*

Præfatio.

Primus Tractatus hujus partis, *De Principiis.*

Prima Diſp. hujus Tract. *De principiis rerum naturalium generatim.*

Quæſt. I. *Quotuplex ſit acceptio* principii.

II. *Utrùm rectè definiantur principia rerum naturalium.*

III. *Utrùm principia debeant eſſe contraria.*

IV. *Quot & quænam ſint generationis Phyſicæ principia.*

Secunda Diſp. hujus Tract. *De principiis in ſpecie.*

§. I. *De Materia.*

Quæſt. I. *Quotuplex ſit acceptio* Materiæ.

II. *Quid ſit materia prima, & quæ ſit admittenda.*

III. *Quænam & qualis ſit potentia materiæ.*

IV. *Quænam ſint præcipuæ proprietates materiæ.*

§. II. *De Forma.*

V. *Quid ſit Forma.*

VI. *Quomodo ex materia naſcantur formæ.*

VII. *Quomodo ab agente producantur formæ.*

VIII. *An mediis diſpoſitionibus in materiam introductis, forma eidem uniatur.*

IX. *An formæ extra materiam eſſe poſſint.*

§. III. *De Privatione.*

X. *Quid ſit Privatio; & An ſit principium rerum naturalium.*

Tertia Diſp. hujus Tract. *De Natura & Compoſito naturali.*

Quæſt. I. *Quid & quotuplex ſit Natura.*

II. *An utrique motûs principio ſupradicta Naturæ definitio conveniat.*

III. *Quorumnam motuum Natura ſit principium paſſivum, & quorumnam activum.*

IV. *Quid ſit Compoſitum naturale; & quomodo ex materia & forma conſtet.*

V. *An*

V. *An totum Physicum distinguatur à suis partibus.*
VI. *Qui differant res naturales ab artificiosis.*
Secundus Tract. hujus partis, *De Causis.*
Prima Disp. hujus Tract. *De causis in genere.*
Quæst. I. *Quid sit Causa.*
II. *Quotuplex sit causa.*
III. *Quid sit Exemplar; & ad quod genus causæ revocandum sit.*
IV. *Quænam sint causarum generales proprietates.*
Secunda Disp. hujus Tract. *De singulis causarum generibus.*
Quæst. I. *Quâ ratione Materia dicatur causa.*
II. *Quâ ratione Forma dicatur causa.*
III. *Quid & quotuplex sit causa Efficiens.*
IV. *An plures simul possint esse causæ totales ejusdem effectûs.*
V. *Quænam sint speciales Efficientis causæ proprietates.*
VI. *Quid & quotuplex sit Finis.*
VII. *An Finis sit causa secundùm esse verum & reale; an verò secundùm esse objectivum & intelligibile.*
VIII. *Quænam sint præcipuæ Finalis causæ proprietates.*
Tertia Disp. hujus Tract. *De causis per accidens.*
Quæst. I. *An dentur causæ per accidens.*
II. *Quid sint Casus & Fortuna.*
III. *Quid sit Fatum.*
Tertius Tract. hujus partis, *De communibus Proprietatibus rerum naturalium.*
Prima Disp. hujus Tract. *De Quantitate & Infinito.*
Quæst. I. *Utrùm solius Quantitatis beneficio substantia corporea sit formaliter extensa.*
II. *An termini quantitatis sint reales.*
III. *An Continuum ex solis indivisibilibus constet.*
IV. *An Continuum sit divisibile in infinitum.*
V. *Quid & quotuplex sit Infinitum.*
VI. *Quomodo Infinitum cognosci possit.*
VII. *An detur aut saltem dari possit infinitum.*
Secunda Disp. hujus Tract *De Loco & Vacuo.*
Quæst. I. *Quid sit Locus.*
II. *Quotuplex sit locus.*
III. *An duo corpora in eodem loco, & idem corpus in duobus locis esse possit.*
IV. *An detur Vacuum.*
V. *An motus in vacuo fieri possit.*
Tertia Disp. hujus Tract. *De Tempore.*
Quæst. I. *Quid sit Tempus.*
II. *Quomodo distinguatur Tempus à Motu.*
III. *Quomodo intelligenda sint nonnulla temporis attributa.*
Quarta Disp. hujus Tract. *De Motu.*
Quæst. I. *Quid sit Motus; &, An rectè ab Aristotele definiatur: item, Quid sit Quies.*

II. *Quomodo motus distinguatur à termino in quem tendit.*
III. *Quomodo motus distinguatur à subjecto seu mobili.*
IV. *An motus in tribus tantùm categoriis versetur.*
V. *Quomodo motus incipit ac desinit.*
VI. *An Latio seu motus localis sit inhæsivè in ipso mobili.*
VII. *Quænam sint præcipuæ lationum differentiæ.*
VIII. *An quicquid movetur, ab alio moveatur.*
IX. *An movens & mobile debeant esse simul.*
X. *Qualisnam debeat esse Primus motor juxta Aristotelem.*

SEcunda pars Physicæ, *De corpore naturali Inanimato.*

Præfatio.
Primus Tract. hujus partis, *De Mundo & Cœlo.*
Prior Disp. hujus Tract. *De Mundo.*
Quæst. I. *Quid sit Mundus; &, An sit unus.*
II. *An mundus sit ab æterno.*
III. *An mundus ab æterno esse potuerit.*
IV. *Quomodo mundus fuerit productus.*
V. *Quandonam mundus inceperit, & desiturus sit.*
Posterior Disp. hujus Tract. *De Cœlo.*
Quæst. I. *Quænam sit Materia Cœli.*
II. *Quænam sit Forma Cœli.*
III. *An cœli specie inter se distinguantur.*
IV. *Quænam sint proprietates cœlorum ex parte materiæ.*
V. *Quænam sint proprietates cœlorum ex parte formæ.*
VI. *Quotnam sint Cœli; & quinam eorum motus.*
VII. *An Astra sint ejusdem rationis cum suis orbibus.*
VIII. *An Astra lumen à Sole mutuentur.*
IX. *Quomodo stellæ distinguantur; & quot sint.*

Appendix præcedentis Tractatûs, seu *brevis Institutio Geographica.*

PRior pars hujus Institutionis.
Cap. I. *De Sphæra, illius circulis, ac divisione.*
II. *De quinque Circulis parallelis terræ insignioribus, & Zonis.*
III. *De aliis terræ circulis parallelis & Climatibus.*
IV. *De circulis Meridianis: ubi, de Longitudine & Latitudine locorum.*
Posterior pars hujus Institutionis.
Cap. I. *De variis terræ incolis ratione zonarum.*
II. *De variis terræ incolis ratione umbrarum.*

Index.

Cap. III. *De variis terræ incolis ratione ſitûs.*
IV. *De terræ magnitudine, ac ejuſdem generali diviſione.*
Secundus Tract. hujus partis, *De Elementis.*
Prima Diſp. hujus Tract. *De natura & proprietatibus elementorum generatim.*
Quæſt. I. *Quid ſit Elementum.*
II. *Quotnam ſint elementa.*
III. *Quot & Quænam ſint primæ qualitates elementorum.*
IV. *Quomodo ſe habeant in elementis ſupradictæ quatuor primæ qualitates.*
V. *Quæ & quot ſint qualitates motrices elementorum.*
VI. *Utrùm elementa in ſuis locis gravitent & levitent; ſeu, An ſint actu gravia & levia.*
Secunda Diſp. hujus Tractatus, *De variis mutationibus elementorum.*
§. I. *De Actione & Paſſione.*
Quæſt. I. *An actio tranſiens ſit in agente, an verò in patiente.*
II. *An ſimile agat in ſimile.*
III. *An idem agat in ſeipſum.*
IV. *An omne agens dum agit repatiatur.*
§. II. *De Generatione & Corruptione.*
V. *Quid ſint Generatio & Corruptio.*
VI. *Quænam ſint principia, cauſæ, & termini generationis.*
VII. *An corruptio unius ſit generatio alterius.*
VIII. *Utrùm in cujuſlibet rei naturalis interitu fiat reſolutio uſque ad materiam primam,*
§. III. *De Alteratione.*
IX. *Quid ſit alteratio; quænam ejus cauſæ ſimul ac termini.*
X. *An alteratio ſit motus continuus & ſucceſſivus.*
XI. *Quomodo per ſucceſſivam alterationem intendantur & remittantur qualitates contrariæ.*
§. IV. *De Mixtione.*
XII. *Quid ſit, & quomodo fiat Mixtio.*
XIII. *An elementa maneant in mixto.*
XIV. *Quid & quotuplex ſit in rebus mixtis Temperamentum.*
Tertia Diſp. hujus Tract. *De ſingulis Elementis.*
§. I. *De Igne.*
Quæſt. I. *An detur Ignis elementaris ſupra aerem.*
II. *An omnis ignis ſit ejuſdem rationis ac ſpeciei.*
§. II. *De Aere.*
III. *An Aer ſit primum humidum.*
IV. *An aer naturâ ſuâ ſit calidus, an verò frigidus.*
V. *An recte triplex aeris regio diſtinguatur.*
§. III. *De Aqua.*
VI. *An Aqua ſit primum frigidum.*
VII. *An aqua ſimul cum terra globum unum efficiat.*

§. IV. *De*

§. IV. *De Terra.*

Quæſt. VIII. *Qualis & quanta ſit Terra.*

Tertius Tract. hujus partis, *De corporibus Mixtis.*

Prior Diſp. hujus Tract. *De Mixtis imperfectis, ſeu Meteoris.*

Quæſt. I. *Quidnam ſint propriè Meteora; & quænam generales eorum cauſæ.*

§. I. *De Impreſſionibus ignitis.*

II. *De Cometa, & quibuſdam aliis.*

III. *De Fulgure & Fulmine.*

IV. *De Igne fatuo, Caſtore, Polluce, & Helena.*

§. II. *De Impreſſionibus lucidis.*

V. *Quid ſint & quàm variæ ejuſmodi impreſſiones.*

VI. *De variis coloribus apparentibus in aere: Ubi, de Hiatu, Voragine, & Cohortibus armatis.*

VII. *De Corona, Virgis, Pareliis & Paraſelenis.*

VIII. *De Iride, & Lacteo circulo.*

§. III. *De Impreſſionibus humidis.*

IX. *De Nube, Pluvia, Nive, & Grandine.*

X. *De Nubecula, Granedula, Glacie, Rore, & Pruina.*

XI. *De Salſedine maris, ejúſque Fluxu & Refluxu.*

XII. *De Fontium & Fluminum origine.*

§. IV. *De Impreſſionibus ſiccis.*

XIII. *De Terræ-motu.*

XIV. *De Ventis.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De Mixtis perfectis.*

Quæſt. I. *Quid & quotuplex ſit corpus perfectè mixtum.*

II. *Quid ſint, & quaſnam cauſas habeant Metalla.*

III. *Quotnam ſint metallorum ſpecies; & quænam ſint communes eorum affectiones.*

IV. *Quotnam ſint genera Lapidum; & quænam eorum cauſæ.*

V. *De reliquis corporibus mixtis.*

TErtia pars Phyſicæ, *De corpore Animato.*

Præfatio.

Primus Tract. hujus partis, *De Anima generatim.*

Prior Diſp. hujus Tract. *De iis quæ ad Animæ naturam pertinent.*

Quæſt. I. *Utrùm Anima rectè definiri ſolcat.*

II. *Utrùm Anima ſit actus totius corporis, an alicujus partis tantùm.*

III. *An omnes corporis partes informentur ab anima.*

IV. *Utrùm anima partium omnium continuitatem in corpore deſideret.*

V. *An tria tantùm ſint animarum genera.*

VI. *Utrùm in uno vivente ſint plures animæ.*

VII. *Quomodo nobilior anima deteriorem contineat.*

VIII. *An ſint plures formæ partiales in quolibet vivente præter totalem.*

IX. *An intereunte animali remaneat forma corporeitatis, aut ſuccedat forma cadaveris.*

X. *Utrùm*

X. *Utrùm omnis anima ſit indiviſibilis.*
Poſterior Diſp. hujus Tract. *De facultatibus animæ generatim.*
Quæſt. I. *An quinque ſint generales animæ potentiæ.*
II. *Undenam oriantur facultates animæ.*
III. *Quomodo facultates animæ ab ipſa differant.*
IV. *In quonam ſubjecto reſideant animæ facultates.*
V. *Quomodo potentiæ ſeu facultates animæ inter ſe diſtinguantur.*
Secundus Tract. hujus partis, *De anima Vegetante.*
Prima Diſp. hujus Tract. *De facultatibus animæ Vegetantis generatim.*
Quæſt. I. *Quotnam ſint facultates animæ Vegetantis.*
II. *De generali inſtrumento facultatum animæ vegetantis; nempe, Calore nativo.*
Secunda Diſp. hujus Tract. *De facultate Alendi.*
Quæſt. I. *De ipſa facultate nutriendi, ejúſq; objecto, nempe Alimento.*
II. *Quodnam ſit proximũ in animalibus ſanguine præditis alimentum.*
III. *De hujus facultatis actu, nempe Nutritione: Quomodo fiat, in animalibus præſertim.*
IV. *De quatuor primis Humoribus.*
V. *De facultatibus adminiſtris virtutis nutritivæ.*
VI. *De Vita & Morte.*
VII. *De Fame & Siti.*
VIII. *De Dentibus & Capillis.*
IX. *De Sanitate & Morbo.*
X. *De Reſpiratione.*
Tertia Diſp. hujus Tract. *De facultate Accreſcendi.*
Quæſt. I. *Quid ſit, & quomodo fiat Accretio.*
II. *Utrùm accretio fiat ſecundùm omnes partes viventis.*
III. *Utrùm accretio ſit motus continuus.*
IV. *Utrùm poſſit aliquis toto vitæ tempore creſcere.*
V. *Utrùm idem numero vivens toto vitæ tempore perſeveret.*
VI. *Utrùm nova quantitas acquiratur per rarefactionem, & per condenſationem deperdatur.*
Quarta Diſp. hujus Tract. *De facultate Generandi.*
Quæſt. I. *De ipſa Facultate.*
II. *De Semine.*
III. *De generatione viventium.*
Tertius Tract. hujus partis, *De anima Sentiente.*
Prima Diſp. hujus Tract. *De Senſu in communi.*
Quæſt. I. *An Senſus ſit facultas activa an paſſiva.*
II. *Utrùm ad ſenſuum operationem admittendæ ſint ſpecies quas vocant intentionales.*
III. *Quodnam ſit objectum ſenſûs, & quotuplex.*
IV. *An ſenſus erret circa proprium objectum.*
V. *An vehemens ſenſibile lædat ſenſum.*
VI. *Quot ſint ſenſus; &, An ſint ejuſdem ſpeciei in quibuſvis animantibus.*
Secunda Diſp. hujus Tract. *De ſenſibus Externis.*

§. I. *De*

Index.

§. I. *De illis generatim.*

Quæſt. I. *Quot ſint ſenſus externi, & quiſnam illorum inter ſe ordo.*

II. *An omnes ſenſus externi indigeant medio.*

III. *An ſenſus percipiat privationem proprii objecti.*

§. II. *De Viſu.*

IV. *Quodnam ſit objectum adæquatum Viſûs.*

V. *De Lumine.*

VI. *De Colore.*

VII. *De Viſione, Quomodo fiat.*

VIII. *De ipſa facultate videndi, déque ipſius organo.*

§. III. *De Auditu.*

IX. *De ejus objecto, nempe Sono.*

X. *De quibuſdam ſpeciebus ſoni, nempe Voce & Echo.*

XI. *De actione Auditûs, ſeu Auditione.*

XII. *De ipſa facultate, & ejus organo.*

§. IV. *De Olfactu.*

XIII. *De objecto Odoratûs, nempe Odore.*

XIV. *De actione, facultate, & organo Odoratûs.*

§. V. *De Guſtu.*

XV. *De ejus objecto, nempe Sapore.*

XVI. *De actione Guſtûs, ejúſque facultate & organo.*

§. VI. *De Tactu.*

XVII. *De illius objecto, Quodnam ſit.*

XVIII. *De actione Tactûs, An indigeat medio.*

XIX. *De facultate Tactûs.*

XX. *De organo Tactûs.*

Tertia Diſp. hujus Tract. *De ſenſibus Internis.*

Quæſt. I. *De numero ſenſuum internorum.*

II. *De ſpeciebus intentionalibus ſenſuum internorum.*

III. *De ſenſu Communi.*

VI. *De Somno & Vigilia.*

V. *De Phantaſia ſeu Imaginatione.*

VI. *De Inſomniis.*

VII. *De Æſtimativa ſeu Cogitativa.*

VIII. *De Memoria.*

Quarta Diſp. hujus Tract. *De Motu animalium.*

Quæſt. I. *Utrùm admittenda ſit facultas motrix in animalibus diſtincta à qualibet alia facultate.*

II. *Quonam modo fiat motus progreſſivus animalium.*

Quartus Tract. hujus partis, *De anima Rationali.*

Prima Diſp. hujus Tract. *De iis quæ ſpectant ad ſubſtantiam animæ Rationalis.*

Quæſt. I. *De origine animæ Rationalis.*

II. *Utrùm rationalis anima ſit ſpiritualis & immortalis.*

III. *An rationalis anima ſit forma verè informans.*

IV. *Utrùm omnes animæ rationales naturæ dignitate ſint æquales.*

Secunda

Secunda Diſp. hujus Tract. *De iis quæ ſpectant ad facultates animæ rationalis: Ubi, de Intellectu.*

Quæſt. I. *Quodnam ſit objectum adæquatum Intellectûs.*
II. *Utrùm intellectus cognoſcat ſingularia ſenſibilia.*
III. *Quomodo intellectus cognoſcat materialia quæ non ſunt per ſe ſenſibilia.*
IV. *Quomodo intellectus cognoſcat res ſpirituales & ſeparatas.*
V. *Quomodo anima ſeipſam, ac ſuas potentias intelligat.*
VI. *Quænam ſint priora intelligibilia quoad nos, & quæ poſteriora: ſeu, Quænam priùs à nobis intelligantur, & quæ poſteriùs.*
VII. *Dentúrne ſpecies intelligibiles; & quomodo producantur: Ubi, de intellectu Agente.*
VIII. *Quonam modo fiat intellectio: Ubi, de intellectu Patiente ſeu Poſſibili.*
IX. *De Verbo mentis.*
X. *Utrùm neceſſe ſit intelligentem ſpeculari phantaſmata.*
XI. *Quomodo Intellectus diſtinguatur à Voluntate; &, An ipſi præſtet.*

Tertia Diſp. hujus Tract. *De ſtatu animæ Separatæ.*

Quæſt. I. *Quomodo anima ſeparata diſtinguatur ab angelo.*
II. *An ſtatus animæ ſeparatæ ſit illi naturalis.*
III. *Utrùm anima ſeparata novas rerum intelligibilium ſpecies acquirat; & quomodo.*
IV. *Quomodo anima ſeparata intelligat.*
V. *Quænam cognoſci poſſint ab anima ſeparata.*
VI. *Utrùm admittenda ſit facultas motrix in anima ſeparata.*
VII. *Quomodo ſe habeat anima ſeparata ad motum & locum.*

Schema

Summæ Philoſophiæ tertia pars eſt Phyſica: Cujus tres ſunt partes:

Schema generale, in quo series eorum omnium quæ traduntur in hac tertia Summæ Philosophicæ parte ob oculos ponitur.

Quæstiones prœmiales De ipsa Naturali philosophia, Qu. 3.

Summæ Philosophicæ tertia pars est Physica: Cujus tres sunt partes:

- *Prima, de Corpore naturali generatim:*
  - *I. Tractatus, de Principiis rerum naturalium:*
    - 1. Disputatio, de illis generatim, 4
    - 2. Disp. de iisdem speciatim, 9
    - 3. Disp. de Natura, & Composito naturali, 6
  - *II. Tract. de Causis rerum naturalium:*
    - 1. Disp. de causis in genere, 4
    - 2. Disp. de quatuor causarum generibus, 8
    - 3. Disp. de causis per accidens, 3
  - *III. Tract. de cõmunibus rerum naturaliũ Proprietatibus*
    - 1. Disp. de Quantitate; ubi, de Infinito, 7
    - 2. Disp. de Loco; ubi, de Vacuo, 5
    - 3. Disp. de Tempore, 3
    - 4. Disp. de Motu, 10
- *Secunda, de corpore naturali Inanimato:*
  - *I. Tract. de Mundo & Cœlo:*
    - Prior Disp. de Mundo, 5
    - Posterior Disp. de Cœlo, 9
    - Appendix hujus Disp. seu brevis Institutio Geographica, cap. 9
  - *II. Tract. de Elementis:*
    - 1. Disp. de natura & proprietatibus Elementorum generatim, Qu. 6
    - 2. Disp. de variis mutationibus Elementorum, 14
    - 3. Disp. de singulis Elementis, 8
  - *III. Tract. de corporibus Mixtis:*
    - Prior Disp. de Mixtis imperfectis, seu Meteoris, 14
    - Posterior Disp. de Mixtis perfectis, 5
- *Tertia, de corpore naturali Animato:*
  - *I. Tract. de Anima generatim:*
    - Prior Disp. de iis quæ ad naturam Animæ pertinent, 10
    - Posterior Disp. de facultatibus animæ generatim, 5
  - *II. Tract. de anima Vegetante:*
    - 1. Disp. de facultatibus animæ vegetantis generatim, 2
    - 2. Disp. de facultate Alendi, 10
    - 3. Disp. de facultate Accrescendi, 6
    - 4. Disp. de facultate Generandi, 3
  - *III. Tract. de anima Sentiente:*
    - 1. Disp. de Sensu in communi, 6
    - 2. Disp. de sensibus Externis: 20
      - 1. §. de iis generatim,
      - 2. §. de Visu,
      - 3. §. de Auditu,
      - 4. §. de Olfactu,
      - 5. §. de Gustu,
      - 6. §. de Tactu,
    - 3. Disp. de sensibus Internis, 8
    - 4. Disp. de Motu animalium, 2
  - *IV. Tract. de anima Rationali:*
    - 1. Disp. de iis quæ spectant ad substantiam animæ Rationalis, 4
    - 2. Disp. de iis quæ spectant ad facultates animæ Rationalis 11
    - 3. Disp. de statu animæ Separatæ, 7

Tertia Pars Summæ Philoſophicæ;

De rebus Naturalibus.

Quæſtiones procemiales *De ipſâ Naturali philoſophia.*

Præfatio.

Phyſiologiæ amplitudo;

Jucunditas;

Dignitas;

Utilitas.

TErtia hæc noſtræ Summæ Philoſophicæ pars Phyſiologiam complectitur: Quæ ut eſt omnium ſcientiarum latiſſimè patens, ſic rerum quas contemplatur tum varietate cùm pulchritudine omnium planè eſt jucundiſſima. Eſtò enim practicæ ſcientiæ cæteris neceſſitate & utilitate; Metaphyſica, dignitate; Mathematicæ, demonſtrationum certitudine præſtent: certè Phyſica eaſdem omnes jucunditate longè ſuperat. Neque adhuc ei ſua deeſt inter cæteras ſcientias dignitas & utilitas: dignitas certè tanta, ut ſi Metaphyſicam ſuſtuleris, primas teneat: utilitas verò ſumma; cùm facile ſit ex rebus naturalibus optimè perſpectis ad Divinas aſſurgere, quo nihil homini optabilius eſſe poteſt: ſiquidem *inviſibilia Dei*, inquit Apoſtolus, *à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta, conſpiciuntur; ſempiterna quoque ejus virtus & Divinitas.* Porrò, ut in præcedentibus ità & in hac parte priùs de ipſa ſcientia quàm de rebus illi ipſi ſubjectis nonnulla breviter explicanda ſunt: Primùm, Quid ſit; &, An ſit verè ſcientia: deinde, Quodnam ſit proprium ejus objectum: tandem, Quâ methodo & ordine tractanda ſit; ſeu, Quot in partes dividenda.

Rom. I. 20.

Quæſtio I.

Utrùm Phyſica ſit verè ſcientia.

Phyſica cur ſic dicta.

ETſi nomen ipſum à vocabulo φύσις, i. e. *natura*, derivatum, ex prima ſui impoſitione paronymum ſit ſeu adjectivum, ex communi tamen loquendi conſuetudine apud Latinos ſubſtantivè ſumitur pro ipſa rei naturalis ſcientia, quæ alio nomine ſubſtantivo *Phyſiologia* nuncupatur: De qua nunc quæritur, An ſit verè & propriè ſcientia.

Miſſis

Miſſis igitur permultorum veterum opinionibus, qui omnem rerum omnium, præſertimque naturalium, ſcientiam è medio tollebant, eò quòd omnia planè in incerto veluti fluctuare arbitrarentur; aſſerimus, Cùm multa in rebus naturalibus, ſive ſecundùm ſe ſive etiam quoad nos, certa ſint & indubitata, déque iis veræ notiones haberi poſſint, Phyſicam, quæ certas ejuſmodi notitias complectitur, verè ac propriè eſſe ſcientiam. Confirmatur; Quia is tandem ſcire dicitur qui effectum per propriam & genuinam ejus cauſam novit: At philoſophus Naturalis plurimos naturæ effectus per veras ipſorum cauſas tenet; ex. gr. *Omne corpus eſſe mobile, Quia eſt naturale; Omne corpus ſucceſsivè mutare locum, Quia nequit naturæ vi ſimul in duobus locis eſſe,* & ſimilia. Neque obſtat, quòd à Phyſicis multa probabiliter duntaxat teneantur, & plura fortaſſis ignorentur; id enim non ſcientiæ ſed ſcientis vitium eſt: Multarum enim rerum cauſæ, licèt veriſſimæ ac determinatæ, philoſophis nondum ſunt perſpectæ: quo fit ut nullus adhuc mortalium ſcientiam ullam ſuis omnibus numeris abſolutam fuerit aſſecutus. Adde, quòd ut aliqua totalis diſciplina verè dicatur ſcientia, ſatìs eſt ut nonnulla, licèt non omnia, in illa certò ſciantur; & per veras cauſas demonſtrentur, licèt non adeò accuratas: neque enim ad rationem ſcientiæ propriè dictæ requiruntur ſemper accuratæ demonſtrationes, ſed tales quales rerum natura patitur. Verùm objicies, Scientiam haberi tantùm de rebus perpetuis & conſtantibus; Phyſicam verò majori ex parte in rerum corruptibilium contemplatione poſitam eſſe, imò de ipſo rerum ſubinde naſcentium & pereuntium ortu & interitu ex inſtituto diſſerere. Reſpondetur, Senſum majoris propoſitionis non eſſe, quòd ſcientia habeatur tantùm de rebus naturâ ſuâ incorruptibilibus & immutabilibus: ſed, quòd ſcientiarum decreta indubitata ſint ac ſempiternæ veritatis; ſeu, quòd propoſitiones ex quibus conſtant ſcientificæ demonſtrationes ſint ejuſmodi, quamvis ea de quibus fiunt illæ propoſitiones caduca ſint ac mutationibus obnoxia. Sic igitur dicimus ea quæ in philoſophia Naturali feruntur de rebus fluxis & mutabilibus judicia non eſſe fluxa, ſed certiſſima & conſtantiſſima; ſicut eorum quæ de ortu & interitu rerum naturalium docentur in Phyſicis veritas ſempiterna eſt & omnis ortûs & interitûs expers: ex. gr. Hæc propoſitio, *Omne mixtum eſt diſſolubile*; vel iſta, *Omne animal eſt mortale*, perpetuæ eſt veritatis, de re tamen corruptibili. Adde, quòd res illæ corruptibiles non conſiderantur in particulari, ſed in communi à Phyſico: neque enim de hoc particulari tantùm Mixto, ſed de omni generatim dicitur, quòd ſit diſſolubile. Ubi nota, propoſitiones ſcientificas non tantùm conſtare univerſalibus abſtractis; ut cùm dicitur, *Homo eſt rationalis*: ſed etiam conſtare ut plurimùm univerſalibus collectivis, quæ nihil aliud ſunt quàm individua univerſim & collectivè ſumta; ut cùm dicitur, *Omnis homo eſt mortalis*: Ità ut non ſit abſurdum concedere, ſcientiam haberi poſſe de individuis univerſim ſeu collectivè ſumtis.

Phyſicam eſſe ſcientiam, probatur.

Tacita objectionis occurritur.

Object.

Solut.

Effata de rebus mutabilibus ſunt immutabilia.

Quomodo ſcientia haberi poſſit de individuis.

ſumtis. Imò quamvis objectum totalis ſcientiæ ſit ſemper aliquid univerſale, fieri tamen poteſt ut pars aliqua totalis ſcientiæ verſetur ſemper circa objectum aliquod particulare; cùm videlicet poſito rerum ſtatu ut eſt, non poſſunt eſſe plura ejuſdem naturæ individua: Quare Phyſicus de hoc noſtro Sole, Luna, ſingulis Cœlis, & quatuor Elementis ex inſtituto diſſerit; propoſitiones tamen quæ de talibus objectis fiunt ſunt univerſaliter veræ: ex. gr. hæc propoſitio, *Quotieſcunque Luna incurrit in umbram terræ, contingit eclipſis*, eſt de re particulari, & tamen univerſim vera; quod ſatis eſt ad rationem ſcientiæ.

Cæterùm, quem ordinem inter Theoreticas teneat hæc ſcientia, quomodo item dicatur una, & Metaphyſicæ ſubalterna, ſatis poteſt intelligi ex iis quæ initio noſtræ Summæ præfati ſumus, & præſertim ex qu. 5. diſp. 1. tract. 3. tertiæ partis noſtræ Dialecticæ, ubi ea omnia ex inſtituto explicavimus.

Quæſtio II.

Quodnam ſit objectum Phyſicæ.

QUæſtio hæc intelligitur de ſubjecto Phyſicæ totali & adæquato. Quænam verò ſint conditiones totalis objecti alicujus ſcientiæ, explicatum eſt loco proximè citato noſtræ Dialecticæ. Et licèt de re propoſita variæ ſint Peripateticorum ſententiæ, quòd alii dicant objectum illud eſſe Ens mobile; alii, Subſtantiam naturalem; alii, corpus Mobile; alii, corpus Naturale, nihilominus tamen in modo loquendi potiùs quàm re ipſâ videntur diſſentire; nam idem iis vocibus ſignificatur: Poſtremus tamen loquendi modus eſt aptior.

Aſſertio tenenda; Objectum Phyſicæ eſſe Corpus naturale:

Quare tenendum eſt, objectum Phyſicæ propriè loquendo eſſe Corpus naturale ut naturale. Dico *corpus*, non *ens* vel *ſubſtantiam*; quia res unaquæque debet proximo genere exprimi: ideóque aptiùs dixeris, hominem eſſe *animal rationale*, quàm *ens rationale*, aut *ſubſtantiam rationalem*. Dico *naturale*, non *mobile*; quia res aptiùs exprimitur per ſuam differentiam quàm per proprietatem: Ideóque rectiùs dixeris, hominem eſſe animal *rationale* quàm *riſibile*: Atqui *naturale* eſt propria differentia objecti Phyſiologiæ; *mobile* verò, proprietas duntaxat: ideo enim aliquid eſt mobile quia naturale; non è contrà. Subjicio, *ut naturale*; nè putes Corpus naturale quoquo modo ſpectatum pertinere ad Phyſicum: Si enim ſpectetur ut *ens*, pertinebit ad Metaphyſicum; ſi ut *ſanabile*, ad Medicum; at verò ſi ut *naturale*, & quatenus continet principium motûs & quietis, ad Phyſicum. Appellamus autem hìc corpus naturale, Quod conſtat naturâ duplici, nempe materiâ & formâ: Hæc enim dicuntur motûs & quietis principia.

Probatur.

Sic igitur explicata noſtra ſententia probatur hâc firmiſſimâ ratione; Illud cenſetur totale ſubjectum alicujus ſcientiæ, ad quod quæcunque in illa ſcientia ex inſtituto tractantur, per ſe referuntur tanquam

tanquam ipſius principia vel proprietates vel partes, ſive componentes ſive ſubjectæ ſeu ſpecies: Sed tale eſt Corpus naturale in Phyſica: Nam ea quæ initio tractantur, nempe Materia, Forma, Natura, Efficiens, Finis, generalia ſunt ipſius principia: Quantitas verò, Motus, Locus, Tempus, ſunt ejuſdem proprietates: denique, Cœlum, Elementa, cæteræque res inanimæ; itémque Stirpes Brutæ animantes, & Homines, ſunt ejuſdem ſubjectæ partes ſeu ſpecies: Ergò naturale corpus eſt objectum Phyſicæ. Ex quibus intelligis, non omnia quæ per ſe conſiderantur in Phyſica eſſe corpora naturalia, ſed nonnunquam eſſe eorum proprietates vel principia, ſive interna ſive externa: Quo fit ut de Deo etiam & Angelis, quatenus (juxta Ariſtotelis opinionem) effectiva ſunt motuum cœleſtium principia, in Phyſiologia per ſe diſſeratur. *Coroll.*

Quæſtio III.

Quis ordo ſit ſervandus in pertractanda hac Philoſophiæ parte.

IS ordo in tradendis ſcientiis naturæ ſimul & doctrinæ accommodatiſſimus eſt, cùm à ſimplicioribus ad ea quæ ſunt magis compoſita, (ut à principiis ad ea quæ ex iis conſtant) & ſimul ab univerſalioribus ad minùs univerſalia (ut à generibus ad ſpecies) fit progreſſus: Quem ordinem ſeu methodum (ſi unquam in aliqua) maximè in hac parte philoſophiæ exactiſſimè ſervavit Ariſtoteles: & nos eundem planè Deo duce tenebimus. Sic enim Ariſtoteles, Primùm in octo libris Phyſicorum de principiis, cauſis, & generalibus proprietatibus rerum naturalium diſſeruit: Tum, ordine partim ſynthetico partim analytico, ab iis principiis univerſalibus ad ſingulas ſpecies corporis naturalis quæ ex iis conſtant explicandas progreditur: ità ut primùm differat de corporibus Inanimatis; & quidem priùs de ſimplicibus, Cœlo nempe & Elementis, in libris De Cœlo et libris De ortu & interitu; poſteriùs verò de compoſitis, in libris Meteororum: Tum accedit ad corpora Animata: De quibus, ac præſertim de ipſo vitæ principio, nempe Animâ, generaliùs & compendioſiùs diſſerit in libris De anima, & iis qui dicuntur Parva naturalia; ſpecialiùs verò & fuſiùs in libris De plantis, De inceſſu animalium, item in libris De hiſtoria, De generatione, & De partibus animalium. *Ordo in tradendis ſcientiis aptiſſimus.* *Ariſtotelis methodus in Phyſicis.*

Nos autem facilitatis gratiâ Phyſiologiam noſtram in tres partes diſtribuimus. Prima erit de Corpore naturali in genere: ubi, de communibus Principiis & Affectionibus rerum naturalium. Secunda, de corpore naturali Inanimato: ubi de Mundo, Cœlo, Elementis eorúmque variis mutationibus, tum de mixtis corporibus, ut Meteoris & Metallis, nonnulla dicentur. Tertia denique, de corpore naturali Animato: ubi tum de Anima generatim, tum ſpeciatim de Vegetante, de Sentiente, & de Rationali accuratè diſſeretur. *Tres Phyſiologiæ noſtræ partes.*

Prima pars Phyſicæ;

De Corpore naturali in genere.

Præfatio.

Tres hujus partis tractatus.

QUoniam tria ſolent de rebus naturalibus generatim explicari, videlicet earum principia, cauſæ & proprietates; ideo tres erunt hujus partis tractatus: primus, de Principiis rerum naturalium; ſecundus, de Cauſis; tertius, de Proprietatibus generalibus earundem.

Primus Tractatus hujus partis;

De Principiis.

Tres hujus tractatûs diſputationes.

TRactatus iſte commodè dividi poſſe videtur in tres diſputationes: quarum prima erit de principiis rerum naturalium in genere; ſecunda, de iiſdem in ſpecie, nempe Materia, Forma, & Privatione; tertia denique, de Natura, quæ rei naturalis principium optimè dici poteſt.

Prima Diſputatio hujus Tractatûs;

De Principiis rerum naturalium generatim.

Quæſtio I.

Quotuplex ſit acceptio principii.

Acceptio principii multiplex I.

NE vocis ambiguitate labores, quotnam modis *principii* nomen uſurpetur apud Philoſophos, paucis accipe. Primum igitur, *principium* ſatis vulgari acceptione ſumitur pro cujuſque rei aut actionis

onis initio: quo modo dicimus, in unoquoque motu esse *principium, medium* & *finem*; quo modo item exigua portio à qua incipit cujuslibet quantitatis extensio, dici potest illius quantitatis, ut magnitudinis, temporis, loci, motûs, *principium*: Secundò, pro eo à quo res incipit, non tanquam à sui parte, sed tanquam ab eo à quo pars ipsa prima incipit: quo modo punctum dicitur *principium* lineæ; & instans, *principium* temporis, vel etiam actionis quæ fit in tempore. Tertiò, *principium* accipitur pro *causa*; ità ut quicquid est rei causa, vocetur principium ejusdem, præsertimque efficiens: quo modo rerum omnium *principium* esse Deum, & *principium* moralis omnis bonitatis aut malitiæ esse Finem dicimus. Quartò, latiùs accipitur *principium* 5. Metaph. c. 1. pro *eo omni unde aliquid aut est aut fit aut cognoscitur*. In qua acceptione tria significantur principiorum genera: nempe, principia Compositionis, Generationis, & Cognitionis; ex quibus res vel constat seu componitur, vel fit seu generatur, vel innotescit seu cognoscitur. Quò spectat principiorum partitio in Complexa, quæ dicuntur *principia cognitionis* seu *scientiæ*; & Incomplexa, quæ dicuntur *principia rei* seu *objecti*: deinde, incomplexorum in principia generationis, sine quibus res non potest fieri; & compositionis, sine quibus res non potest esse integra seu completa. Ubi nota, non tantùm principia complexa, quæ sunt axiomata quædam seu propositiones indubitatæ veritatis, sed etiam incomplexa quædam posse dici *principia cognitionis*; quatenus sine illis præcognitis non potest rei cujuspiam generatio vel natura concipi: est tamen istud semper discrimen, quòd principia illa incomplexa ità dici possunt principia cognitionis ut simul verè sint principia rei, non item complexa, quæ sunt tantùm principia cognitionis: v. gr. Materia, Forma, & Privatio, ità sunt principia generationis rerum naturalium, quia ab ipsis pendet omnis res naturalis in fieri, ut simul dici possint principia cognitionis, quia sine illis non potest intelligi seu concipi ipsa generatio: Sic natura, quæ est principium compositionis rerum naturalium, potest etiam dici principium cognitionis, quia non potest sciri quid sit Corpus naturale nisi priùs sciatur quid sit Natura. Idem sentiendum est de principiis quæ in aliis scientiarum generibus reperiuntur. Notandum est similiter, quædam principia generationis esse etiam sub alia consideratione principia compositionis, utpote sine quibus res neque generari neque genita constare potest: cujusmodi sunt in rebus naturalibus Materia & Forma, ut ex sequentibus patebit. Cæterùm in isto tractatu agimus de principiis tum generationis cùm etiam compositionis rerum naturalium.

115

2.

3.

4.

Tria principiorum genera.

Nota.

Nota.

Quæstio II.

Utrùm rectè definiantur principia rerum naturalium.

PRincipiorum naturalium duplex descriptio colligitur ex Aristotele, c. 5, & 7. l. 1 Physicorum: prior, *Quæ nec ex se invicem nec ex*

Principiorum descriptio duplex.

ex aliis ſunt, ſed ex ipſis omnia; poſterior, *Ex quibus primò per ſe & non per accidens res naturales conſtant & factæ ſunt.* Prior tribus principiis generationis, nempe Materiæ, Formæ, & Privationi; poſterior verò duobus principiis compoſitionis, nempe Materiæ & Formæ duntaxat, competit. Et quoniam hîc agimus de principiis rerum naturalium maximè quatenus ſunt principia generationis, eorum idcirco priorem explico deſcriptionem. In qua notandæ ſunt tres particulæ per quas principia à cæteris rebus ſecernuntur: Prima eſt, quòd *non ex ſe invicem*; ſecunda, quòd *non ex aliis*; tertia, quòd *ex ipſis omnia ſint.* Per primam particulam excluduntur imprimis quatuor elementa, deinde alia corpora quæ inter ſe viciſſim agunt & patiuntur, ſicque mutuâ tranſmutatione fiunt ex ſe invicem. Per ſecundam excluduntur ab hac definitione ea omnia quæ ex principiis conſtant, qualia ſunt omnia planè corpora naturalia, ſive elementaria ſive etiam cœleſtia, & eorum partes. Denique, per tertiam excluduntur res ſpeciales, & accidentia quævis, ex quibus nullum naturale compoſitum exſiſtit. Particula autem *ex* inſerta diſcrimen ponit inter principia rerum naturalium & cauſas externas, nempe, Efficientem, & Finalem, & Exemplarem: Neque enim propriè loquendo aliquid dicitur *ex iis* eſſe aut fieri: ſed Efficiens eſt id *à quo*; Finis, *propter quem*; & Exemplar, *ad cujus imitationem* quippiam efficitur: at verò Principium eſt id *ex quo* res conſtat vel gignitur. Præterea, hæc eadem particula ſignificat habitudinem tum partis tum termini: Ità ut ſenſus ſupradictæ deſcriptionis ſit, Principia neque ex ſe invicem, neque ex aliis, ſive tanquam ex partibus ſive tanquam ex terminis, eſſe; ſed ex ipſis, vel tanquam partibus vel tanquam terminis, omnia (ſupple, corpora naturalia) pendere. Quo ſenſu prædicta definitio continet non tantùm principia compoſitionis ſed etiam generationis, quæ omnia collectivè ſumta per ipſam exprimuntur; analogicè tamen, ità ut Forma imprimis, deinde Materia, tum Privatio minùs præcipuè explicetur.

Prior deſcriptio explicatur.

Principia differunt à cauſis externis.

Quæſtio III.

Utrùm principia debeant eſſe contraria.

Ariſtotelis aſſertio.

ITà eſſe, ex inſtituto ſic probat Ariſtoteles cap. 5. lib. 1. Phyſ. Ea ex quibus fiunt omnia, ſunt contraria; Atqui principia ſunt ea ex quibus fiunt omnia; ergò principia ſunt contraria: Quod accipiendum eſt de principiis generationis, quæ ſunt veluti ipſius termini. Et præterea, nomen *contrariorum* generatim accipiendum eſt pro nomine *oppoſitorum*: Sunt enim ſupradicta principia generationis Phyſicæ privativè oppoſita: Probatur; Quia privatio & actus opponuntur privativè; ſed principia ſeu termini à quibus pendet omnis Phyſica mutatio, ſe habent ut privatio & actus: Quod patet inductione factâ, & ex ſeq. qu. clariùs innoteſcet: ex. gr. Generatio eſt hominis cùm ex non-homine fit homo; item calefactio

Principia generationis privativè oppoſita.

contin-

contingit cùm ex non-calido fit calidum. Neque tantùm privatio actui ſeu formæ, ſed etiam ipſa materia quatenus actu vel formâ caret, eidem privativè opponitur; licèt privatio & materia inter ſe non opponantur: Ut enim Principia dicantur prædicto ſenſu contraria, non eſt neceſſe ut omnia quovis reſpectu ſint inter ſe oppoſita. Porrò, non tantùm ait Ariſtoteles principia eſſe contraria; ſed etiam addit, ipſa prima contraria eſſe principia in genere rerum Phyſicarum: Nam ea quæ omnium primò concipiuntur opponi in rebus naturalibus, ſunt Privatio formæ ſive Materia privata, & ipſa ſubſtantialis Forma. Confirmatur; Quia prima contrarietas debet eſſe in iis quæ ſunt omnium prima; ac proinde in ſubſtantiis Phyſicis priùs quàm in accidentibus quæ toti compoſito adveniunt; deinde, priùs in ſubſtantiis in fieri quàm in facto eſſe: ſicque prima contraria ſunt principia generationis Phyſicæ.

Prima contraria ſunt principia rerum Phyſicarum.

Quæſtio IV.

Quot & quænam ſint generationis Phyſicæ principia.

VIx de ulla re tantâ opinionum varietate certatum eſt apud antiquos quantâ de quæſtione propoſita: Verùm illa omnis ſententiarum multitudo ad quatuor veluti claſſes poteſt revocari. Prima eſt eorum qui *unum* tantùm rerum omnium principium, illúdque *immobile*, poſuere; ut Parmenides, & Meliſſus: ſed Parmenides finitum; Meliſſus verò, infinitum illud eſſe arbitrabatur. Secunda eſt eorum qui *unum* rerum omnium principium, illúdque *mobile*, eſſe voluerunt; quod vel unum ex elementis, vel quippiam diverſum ab illis aſſignarunt: ſic enim Heſiodus Terram, Thales Aquam, Anaximenes Aerem, Hippaſus Ignem, alii aliud poſuerunt. Tertia eſt eorum qui *plura* poſuere rerum naturalium principia, eáque *infinita*, quæ ab illis *atomi*, i. e. *inſectibilia*, dicebantur: ità Leucippus, & Democritus. Quarta eſt eorum qui *plura* quoque rerum naturalium principia, eáque *finita*, poſuere: Sic Zareta Chaldæus duo poſuit; nempe Lucem & Tenebras: Onomacritus, tria; nempe, Aquam, Aerem, Ignem: Empedocles, quatuor vulgata Elementa: Pythagoras, decem rerum principia pro libito commentus eſt: Plato tria inſigniter expreſſit rerum principia; nempe, Mentem, Ideam, & Materiam: quamvis inter Ideam & Materiam duo alia, nempe Animam & Naturam, interſeruiſſe videatur.

Variarum de quæſtione propoſita opinionum claſſes quatuor: 1,

2,

3,

4.

Verùm in tanta pugnantium opinionum varietate & rerum obſcuritate non ſine magna laude veritatem aſſecutus Ariſtoteles tria ſtatuit rerum naturalium principia prima; nempe, Materiam, Formam, & Privationem: Quæ ex ipſa rerum naturalium generatione in hunc modum à Phyſicis ſolent colligi; Omnis generatio eſt alicujus rei productio per quam aliquid incipit eſſe quod antea non erat: Illud igitur quod de novo fit eſt terminus ad quem tendit generatio, dicitúrque Forma. Verùm cùm non poſſimus concipere aliquid de novo

Probabiliſſima omnium Ariſtotelis doctrina, Tria eſſe principia generationi rerum naturalium: Formam,

Privationem, Materiam.

nouo produci nisi antea non fuerit, hinc necesse est ut generationem præcedat ipsius formæ producendæ Privatio, quæ est terminus à quo ipsius generationis. Et quia nihil naturæ vi fieri seu produci potest ex nihilo, idcirco tertium quippiam desideratur ex quo forma ipsa gignatur, & in quod recipiatur; quod generationis principium dicitur Materia. Sic igitur tria colliguntur rerum naturalium principia: Ex quibus Forma & Privatio sunt termini oppositi; Materia verò, commune utriusque subjectum.

Dub.

Quæres, Cur causa Efficiens, aut etiam Finalis, non adnumeretur inter principia generationis, cùm nihil nisi ab aliquo efficiente & propter aliquem finem generetur.

Resp.

Respondeo, Illas causas dici quidem posse principia generationis, sed externa tantùm, non interna; quæ magis propriè dicuntur principia generationis, quia sunt illi conjunctiora: Generatio enim Physica, quatenus mutatio, includit in suo conceptu habitudinem ad terminos oppositos & subjectum. Est enim mutatio omnis formaliter processus ab uno ad aliud in aliquo, i. e. à termino à quo ad terminum ad quem in subjecto. Atqui generatio ut sic, seu quatenus mutatio, est processus à Privatione ad Formam in Materia; non autem involvit formaliter respectum ad causam efficientem aut finalem, licèt eam includat, quatenus actio vel passio.

Secunda Disputatio hujus Tractatûs;

De Principiis in specie.

§. I. De Materia.

Quæstio I.

Quotuplex sit acceptio Materiæ.

NOmen ipsum *materiæ* valde ambiguum est; neque enim uno modo sumitur. Et quoniam omnis ambiguitas adhibitâ distinctione tollitur, aliquas *materiæ* distinctiones subjungemus, ut tandem constet de quonam materiæ genere sermo sit.

Materia in genere triplex:
1. Ex qua;
2. In qua;

Primùm igitur *materia* latè sumta dividitur in materiam Ex qua, In qua, & Circa quam. Materia Ex qua, dicitur id omne ex quo tanquã ex subjecto fit aliquid: quo modo ex auro fit statua; ex lapidibus, cæmento, lignis, ferro, tegulis fit domus; & ex vario herbarum & liquorum genere fit medicinalis potio. Materia In quâ, dicitur id in quo tanquam in subjecto aliquid inest: quo modo Tabula in qua aliquid depictum est, *materia* picturæ; & Charta in qua quippiam

est

eſt ſcriptum, *materia* ſcripturæ dici poteſt: Sic docuimus in Morali philoſophia, Intellectum eſſe ſubjectum Prudentiæ, Voluntatem verò eſſe ſubjectum Juſtitiæ & cæterarum virtutum moralium. Materia Circa quam dicitur id omne circa quod agens aliquid operatur; ut lignum quod ab igne comburitur: quo modo dicimus, Actiones mentis dirigendas eſſe *materiam* ſeu ſubjectum vel objectum Dialecticæ: Quod de objecto cujuſlibet habitûs, potentiæ, vel actûs dici poteſt; ac præcipuè de objecto habitûs vel actûs practici. Ubi nota, eandem materiam diverſâ conſideratione dici poſſe materiam ex qua, in qua, & circa quam. 3. *Circa quam.*

Secundò, materia Ex qua, diſtinguitur in materiam Alterationis & Compoſitionis. Illa dicitur, ex qua non niſi alterata ſeu transmutata fit aliquid, ſive remotè & mediatè, quo modo ex quatuor elementis dicuntur fieri mixta; ſive proximè & immediatè, quo modo ex ſemine gignuntur plantæ. Hæc verò dicitur, ex qua componente abſque ulla ſui alteratione fit aliquid: quo modo lignum dicitur eſſe *materia* ſtatuæ; & lapides, domûs. *Materia Ex qua duplex: Alterationis;* *Compoſitionis.*

Tertiò, materia, præſertim ea quæ dicitur *compoſitionis* in rebus Phyſicis, diſtinguitur in primam & ſecundam. Prima dicitur, Id quod primum concipimus ingredi compoſitionem rei cujuſque naturalis, ſpectatum abſque ulla forma ſive ſubſtantiali ſive accidentaria. Secunda verò dicitur ipſamet prima, non tamen nuda, ſed actu aliquo Phyſico, ſive ſubſtantiali ſive accidentario, prædita. Et quidem de materia prima, quæ eſt materia ex qua generationis & compoſitionis Phyſicæ, deinceps ſermo inſtituetur. *Materia compoſitionis duplex: Prima;* *Secunda.*

Quæſtio II.

Quid ſit materia prima; & Quare ſit admittenda.

MAteria prima propter tenuitatem naturæ adeò abſtruſæ conſiderationis eſt, ut vix quid eſſet ſtatuere potuerint veteres Philoſophi; In hoc tenebris ſimillima, quas tunc percipimus cùm nihil videmus, videntes autem ignoramus. Ea enim adeò nudè ſpectanda eſt, ut nihil perfectionis in ipſa concipere debeamus ſi eam perfectè percipere velimus. Quare Ariſtoteles eam negativè ſic explicat 1. Metaph. c. 3. t. 8. *Quæ per ſeipſam neque quid, neque quantum, nec aliud quippiam eorum dicitur quibus ens determinatur.* Accuratiùs verò definitur ab eodem 5. Metaph. c. 2. & 1. Phyſ. c. 9. t. 82. *Primum uniuſcujuſque ſubjectum, ex quo inſito & permanente fit aliquid per ſe & non per accidens.* Dicitur *ſubjectum*, ut diſtinguatur à Forma, ex qua licèt fiat aliquid per ſe, non tamen tanquam ex ſubjecto. Additur *primum*, ut ſecernatur à quavis materia quæ non eſt prima. Additur, *ex quo inſito & permanente fit aliquid*, ut diſtinguatur à Privatione, quæ non permanet inſita in compoſito, ſed peractâ generatione tranſit. Denique ſubjungitur, *ex ea fieri aliquid per ſe & non per accidens*, (h. e. compoſitum quod ex ea conſtat, eſſe *Deſcriptio materiæ primæ negativa.* *Alia accuratior ejus deſcriptio.*

esse unum quid per se & non per accidens) ut distinguatur materia Physica à materia artis, quæ est substantia completa ex qua non fit unum quippiam nisi per accidens. Posset etiam ex variis Aristotelis locis essentialis hæc materiæ descriptio tradi, ut dicatur *Substantia incompleta in potentia ad omnes formas.* Quòd sit substantia, patet: cùm enim compositum naturale sit substantiale, non nisi ex substantiis constare potest; constat autem illud ex materia & forma. Quòd sit incompleta, patet etiam ex eo quòd omnis pars totius compositi substantialis est incompleta, materia autem est pars totius compositi Physici. Denique, quòd sit in potentia ad omnes formas, patebit ex sequenti quæstione.

Alia definitio.

Materiam primam admittendam esse, probatur ratione;

Restat ut adhibitâ ratione probemus admittendam esse in rebus Physicis ejusmodi materiam primam. Ratio hæc ducetur ex naturali rerum generatione. Ex nihilo quicquam gigni non potest, ut constat experientiâ: ergò ex aliquo præexsistente quod in re genita remaneat; nisi enim remaneret, non esset verum dicere quando ignis covertitur in aerem, id quod erat ignis subjectivè, nunc esse aerem. At verò id ex quo præexsistente & in re genita remanente fit aliquid, nihil aliud est quàm materia: Neque enim illud est compositum præexsistens; cùm non nisi ex eo composito pereunte aliquid gigni possit: nec forma quoque præcedens; cùm non possit pereunte præcedenti composito remanere, aut cum succedenti forma simul stare: Quare necesse est ut pereunte præcedenti composito, ac simul exstinctâ ejusdem compositi formâ, sola ejusdem compositi materia remaneat. Confirmatur hæc ratio experientiâ: v. gr. Quando ex appositio ligno excitatur ignis, neque lignum omnino in nihilum redigi, neque ignis ex nihilo prorsus fieri intelligitur: Quare necesse est ut intelligamus aliquid ligni remanere, & ex aliquo præexsistente ignem ipsum constare: Illud autem nihil aliud est quàm ipsa ligni materia, quæ sola ex ligno pereunte non alibi quàm in ipso igne excitato remanet. Cùm autem pars illa potentialis ex qua simul cum forma constat compositum, non sit ex aliis partibus Physicis composita, nè detur progressus in infinitum, hinc fit ut rectè dicatur *primum subjectum* & *materia prima:* licèt enim nunquam reperiatur nuda, potest tamen imò debet secundùm propriam rationem considerari ut sic. Ex quibus patet, admittendam esse in rebus Physicis materiam primam.

confirmatur experientiâ.

Quæstio III.

Quænam & qualis sit potentia materiæ.

MAteriam primam secundùm se spectatam aiunt omnes omnium formarum expertem esse ac simul omnium capacem esse; sive, materiam esse in potentia ad omnes formas: Quare materiam ipsam appellant *potentiam*; est enim hoc essentiale materiæ. Consistit autem in duobus passiva ista materiæ potentia: primò quidem in eo, quòd ex materia possunt formæ materiales virtute naturalium agentium educi;

Materia potentia in duobus consistit.

educi; ſecundò in eo, quòd illæ omnes & nonnullæ aliæ quæ ex ipſa non educuntur, poſſunt in eandem recipi: Sícque potentia materiæ partim Eductiva partim Receptiva dicitur. Verùm de illa intrinſeca & formali potentia materiæ, duæ difficultates ſunt explicandæ. *De potentia materiæ.*

I. Difficultas eſt, An ratio materiæ tota poſita ſit in ejuſmodi potentia, an verò aliquem actum ſibi eſſentialiter adjunctum habeat. *I. Difficultas.*

Reſpondetur primò, Materiam primam in genere entis Phyſici eſſe puram potentiam (ut loquuntur) i. e. expertem omnis actûs Phyſici. Cùm enim ſit eſſentialiter potentia, ſi adjunctum haberet eſſentialiter actum, jam eſſet aliquid eſſentialiter compoſitum ex potentia & actu, ac proinde non eſſet materia prima; quod repugnat hypotheſi. Deinde, quæri poteſt de illo actu Phyſico, Quid ſit; an accidentale aliquid, an verò ſubſtantiale. Si enim ſit tantùm accidentale, non poterit eſſe de eſſentiali ratione materiæ, quæ eſt eſſentialiter ſubſtantia: Si verò ſit ſubſtantiale, non erit quid diſtinctum à forma Phyſica, quæ nihil aliud eſt quàm actus Phyſicus ſubſtantialis: sícque materia ſecundùm ſe ſpectata non erit omnium formarum expers, quod eſt contra communem philoſophorum conſenſum. Itaque licèt materia ſit actu aliquid Phyſicum, non tamen eſt actus Phyſicus, aut actum Phyſicum habere dicitur: Nihil enim aliud eſt, materiam eſſe actu aliquid Phyſicum, quàm illam eſſe actu aliquid pertinens ad integritatem totius compoſiti Phyſici ſeu naturalis. Reſpondetur ſecundò, Materiam in genere entis Metaphyſici non eſſe puram potentiam; ſeu, non eſſe expertem ſecundùm ſe omnis actûs Metaphyſici. Remotis enim omnibus formis Phyſicis, remaneret adhuc materia formaliter ens & ſubſtantia: nihil enim medium eſſe poteſt inter ens & non-ens formaliter: Atqui materia ſic ſpectata non eſt formaliter non-ens, ſicut ipſa privatio; ergò eſt formaliter ens: Cúmque pertineat ſecundùm ſe ad conſtitutionem totius compoſiti realis & ſubſtantialis, neceſſe eſt ut ſit aliquid reale & ſubſtantiale ſecundùm ſe. Adde etiam, Materiam actu exiſtere independenter à forma; atqui actualis exiſtentia eſt actus quidam Metaphyſicus. Ubi adverte, licèt materia ſic videatur ex potentia & actu componi, non tamen eſſe ens completum in ullo genere, quia non conſtat ex actu & potentia ejuſdem generis, ſed ex potentia Phyſica & actu Metaphyſico ſeu entitativo. Concludendum igitur eſt, Materiam non eſſe abſolutè & ſimpliciter puram potentiam: imò, Repugnare, ejuſmodi potentiam exiſtere in rerum natura: quia eſſet ens & non-ens; ens quidem, ex hypotheſi quòd exiſteret in rerum natura; non-ens, quia nihil eſſet actu. *1. Aſſertio, probatur. probatur, 1. 2.*

II. Difficultas eſt, An ad omnes formas ſe extendat materiæ potentia: an, videlicet, ſe extendat ad formas non tantùm futuras (de quibus non eſt difficultas) ſed etiam præteritas, præſentes, & alias poſſibiles non futuras. Reſpondeo primò, Materiæ potentiam ſe extendere ad formas præteritas: Ratio eſt; Quia potentia materiæ generalis eſt, nec augeri vel minui poteſt, cùm ſit eſſentialis: at verò ſi materiæ *II. Difficultas. 1. Aſſertio;*

materiæ potentia non ſe extenderet ampliùs ad eas formas quæ perierunt, minueretur. Neque obeſt, quòd formæ illæ naturæ vi nequeant reproduci: hoc enim provenit ex defectu agentis naturalis, quòd non poſſit idem numero quod amiſſum eſt reſtituere; non verò
2. ex parte materiæ. Reſpondeo ſecundò, Materiæ potentiam ſe extendere ad formas præſentes, eò quòd præſentia formæ non tollit aptitudinem ſubjecti ad ipſam, ſed tantùm privationem. Quod ut intelligas, notandum eſt, In eo omni quod dicitur eſſe in potentia ad aliquid, duo conſiderari; nempe, privationem ſeu indigentiam actûs, & potentiam ſeu aptitudinem ad eundem: Superveniente autem actu, privatio ſeu indigentia tollitur, non verò potentia: quamvis præſente formâ non dicatur propriè ſubjectum eſſe in potentia ad illam, quia id quod dicitur, eſſe in potentia includit privationem ejus ad quod dicitur eſſe in potentia: Sic is qui actu videt habet potentiam ad videndum, neque tamen dicitur propriè eſſe in potentia ad videndum; ſicut dicitur is qui cùm poſſit videre, actu tamen
3. non videt. Reſpondeo tertiò, Materiæ potentiam ſe extendere ad formas poſſibiles non futuras; quia nulla eſt forma, quamvis præſtantiſſima, quæ materiæ appetitum extenſivè ſatiet: Quare appetitus materiæ extenſivè dicitur infinitus; quia non tot formas recipit quin plures adhuc ſubinde poſſit recipere.

Quæſtio IV.

Quænam ſint præcipuæ proprietates materiæ.

1. *Proprietas materiæ.* NOnnullæ ſunt materiæ proprietates ſigillatim hîc explicandæ: Quarum prima eſt, Quòd ſit quanta. Adeò enim materiæ propria eſt quantitas, ut ipſi primò & per ſe competat; deinde per ipſam toti compoſito naturali. Adde etiam, formam, ſive ſubſtantialem ſive accidentalem, non niſi mediante quantitate in materiam recipi. Ex quo intelligere eſt, quantitatem eſſe materiæ coævam, & cum ipſa ſimul productam ſeu creatam fuiſſe; præſertim, cùm videamus nullum agens quantitatem è potentia materiæ educere poſſe: Quo fit etiam, ut quemadmodum una eadémque materia variis ſibi invicem ſubinde ſuccedentibus formis ſubeſt; ità una eadémque quantitas in illis perſeveret; imò nonnunquam ipſius materiæ vices gerat: ut contingit in auguſtiſſimo Euchariſtiæ ſacramento.

2. Secunda eſt, Quòd ſit ingenerabilis & incorruptibilis; licèt *mutabilis* dici poſſit quatenus mutationum viciſſitudines experitur, dum ſuccedentes ſibi invicem formas ſuo ſinu excipit. Quòd autem ſit ingenerabilis, patet; quia ex nullo ſubjecto gigni poteſt, cùm ipſa ſit primum omnis Phyſicæ generationis ſubjectum. Quòd etiam ſit incorruptibilis, patet; quia cùm corruptio generationi reſpondeat, nihil eſſe poteſt propriè corruptibile quod non ſit generabile: ſicut enim nihil niſi præſuppoſito ſubjecto gigni poteſt, ſic nihil niſi in ſubjecto corrumpi; Quare materia non niſi per creationem produci,

nec

nec niſi per annihilationem deſtrui poteſt; proindéque à nullo agente naturali, ſed à ſolo Deo procreari aut aboleri poteſt. Quo fit ut nullâ naturæ vi augeri vel diminui poſſit materia; tantúmque nunc temporis ſit materiæ in hoc Univerſo quantum fuit ab inſtanti creationis, non plus nec minus. Neque obeſt myſterium transſubſtantiationis in auguſtiſſimo Euchariſtiæ ſacramento, ubi materia panis conſecrati deperditur: nam valde probabile eſt, conſumtis ſpeciebus, Deum tantum materiæ reproducere quantum deperditum fuerat per transſubſtantiationem.

Tertia eſt, Quòd materia nunquam poſſit eſſe nuda. Ratio eſt; 3.
Quia nullum eſt agens quod poſſit expellere omnem penitus formam à materia niſi inducendo novam. Quòd ſi (ut plerique probabiliter arbitrantur) plures ſunt in eodem ſubjecto formæ ſubſtantiales ſubordinatæ, ſi fortè aliqua, non tamen omnes à ſubjecta materia abſque alterius productione tolluntur: v. gr. cùm animal interit, etſi remaneat corpus totali formâ, nempe animâ, deſtitutum, omnes tamen corporis partes remanent ſuis partialibus formis præditæ. Poteſt tamen Deus quâ eſt virtute materiam omni formâ tum ſubſtantiali cùm accidentali exſpoliare, aut nudam ac informem ex nihilo creare; poſſétque in tali ſtatu materia vi ſuâ ſubſiſtere: quamvis id nondum contigerit, nec fortaſſis unquam futurum ſit.

Quarta proprietas eſt, Quòd materia ſit omnino paſſiva, i. e. 4.
nullam habeat potentiam activam ſed tantùm paſſivam: quia omnis actio eſt à forma; quæ ſola dicitur principium agendi, ſicut materia principium patiendi.

§. II. De Forma.

Quæſtio V.

Quid ſit Forma.

DEfinitur ab Ariſtotele 2. Phyſ. c. 3. t. 28. *Ratio ejus quod quid erat eſſe.* i. e. ratio ejus eſſentiæ quæ cuique rei competit; eò quòd in ea rei cujuſque naturalis eſſentia præcipuè ſit poſita. Verùm diſtinctiùs multò deſcribi poteſt; Actus ſimplex ſubſtantialis unum per ſe cum materia conſtituens. Dicitur *actus*; ut diſtinguatur à Materia, quæ dicitur *potentia*. Ubi nota, Potentiam & Actum ſemper opponi: Potentia enim dicit imperfectionem, indigentiam, indifferentiam, paſſibilitatem, &c. at verò Actus dicit perfectionem, complementum, determinationem, activitatem, &c. Per hanc quoque particulam diſtinguitur ab ipſo Compoſito Phyſico; quod neque potentia neque actus dici poteſt, ſed aliquid conſtans ex actu & potentia. Additur, *ſimplex*; ut diſtinguatur ab actu compoſito, cujuſmodi eſt totalis eſſentia rei naturalis. Præterea dicitur *ſubſtantialis*; ut diſtinguatur ab Accidentibus, quæ dici poſſunt actus ſimplices ſed non ſubſtantiales. Denique ſubditur, *unum per ſe cum materia*

Forma deſcriptio.
Alia ejus deſcriptio.
Potentia & Actus oppoſuntur.

materia conſtituens ; non tantùm ut diſtinguatur à ſubſtantiis ſeparatis, Deo nempe & Angelis, qui licèt ſint actus ſimplices ſubſtantiales, non tamen compoſitionem rei naturalis poſſunt ingredi ; ſed etiam ut diſtinguatur forma Naturalis propriè dicta à forma Artificiali, Aſſiſtente, & etiam Exemplari, quæ cum ſua materia non conſtituunt unum per ſe ſeu aliquid unius eſſentiæ. Eſt igitur forma, Actus quidam ſubſtantialis ſed tamen incompletus, *i. e.* ſubſtantia incompleta ſeu (ut ità loquar) ſemiſubſtantia, quæ conjuncta cum materia unam integram ſubſtantiam conſtituit : Et licèt integra illa ſubſtantia, quæ nihil aliud eſt quàm compoſitum Phyſicum ſeu corpus naturale, in ſui compoſitione ab utraque parte pendeat, in ſui tamen ratione & natura à forma præſertim dependet ; quia ab illa habet quòd ſit talis vel talis naturæ ac ſpeciei : A forma enim petitur omnis rerum naturalium varietas ac diſtinctio : quæ ratio eſt, quòd cùm ùna eadémque ſit in omnibus materia, variæ tamen ac multiplices formæ reperiantur.

Forma eſt quædam ſemiſubſtantia.

Quæſtio VI.

Quomodo ex materia naſcantur formæ.

NEceſſaria planè eſt propoſitæ quæſtionis explicatio, ut intelligatur quâ ratione forma dicatur Phyſicæ generationis principium : Tunc enim gigni quippiam intelligitur cùm ipſius forma producitur. Cùm igitur conſtet ex antedictis, ex nihilo nihil fieri, ſed ex aliqua materia ſeu primo ſubjecto cujuſque rei formam produci, explicandus modus eſt quo id fiat. Repetendum igitur eſt hoc loco quod initio quæſtionis tertiæ monuimus de potentia materiæ eductiva & receptiva : & præterea notandum, materiam non habere potentiam eductivam ad omnes formas ad quas habet potentiam receptivam : neque enim omnis forma quæ in materiam recipi poteſt, ex ipſa poteſt educi ; ut patet in anima rationali, quæ non fit ex materia & tamen in eam recipitur ut forma. Loquimur autem hîc de formis quæ ex ipſa materia produci poſſunt. Notandum eſt ſecundo loco, formas antequam producantur non eſſe ullo modo actu in rerum natura, ſive extra materiam ſive in materia : Non quidem extra materiam ; quia id experientiæ repugnat : ignis enim comburendo lignum non aliunde quàm ex ipſo ligno formam ignis videtur advocare : Neque etiam in ipſa materia : nam id quoque experientiæ & ſenſui repugnat ; quis enim ſanæ mentis dicat in eo eſſe actu formam ignis in quo nulla apparent ignis veſtigia ? Deinde, ſi in ligno antequam ad ignem applicetur ſit actu forma ignis, tum lignum ante omnem ignis actionem erit verè ignis, imò jam erit actu aer, cinis, & ut ſummatim dicam, jam erit quicquid eſſe poteſt. Notandum tertiò, eaſdem formas antequam producantur contineri poteſtate in materia ; non quòd ipſas materia poſſit producere (hoc enim modo dicuntur eſſe

Potentia materiæ eductiva & receptiva. Nota 1,

2,

3.

esse potestate seu virtute in agente) sed quòd ex materia educi & in eam recipi possint.

His præmissis, nostra (eáque Aristotelis & omnium Peripateticorum) assertio est, *Formas produci ex materia*, nihil aliud esse quàm eas naturali vi causarum efficientium educi in actum ex potentia materiæ, sive produci in materia concurrente subjectivè ad ipsarum productionem, secundùm potentiam quam habet ad illas naturalem. Sic enim formæ de novo fiunt quæ actu non exsistebant: nec tamen fiunt ex nihilo, quia fiunt ex subjecto præexsistente quod habet potentiam naturalem ad illas. Ex quo intelligitur, eductionem formæ non esse creationem. Ex iis etiam intelligere est discrimen inter Productionem formæ materialis ex materia, Receptionem animæ rationalis in corpus, & Infusionem donorum supernaturalium in animam: quòd in prima sit naturalis eáque eductiva potentia materiæ ad formam; in secunda sit quidem naturalis sed tantùm receptiva potentia corporis ad animam; in tertia non sit naturalis sed tantùm obedientialis potentia subjecti ad gratiam infusam.

Formæ non fiunt ex nihilo.

Nota.

Quæstio VII.

Quomodo ab agente producantur formæ.

Cùm forma naturalis non minùs ab agente quàm à subjecto in sui productione pendeat, locus hic postulat ut explicemus quonam modo se habeat agens in eâ producendâ. Cùm enim in unoquoque agente naturali duplex sit agendi principium; unum primarium ac principale, nempe ipsius forma substantialis; alterum secundarium ac instrumentale, nempe ejusdem agentis vires & potentiæ, quæ sunt formæ accidentales: gravis est difficultas, An agens naturale per solum suum primarium agendi principium, an verò etiam per secundarium attingat productionem formæ naturalis; ità ut accidentia nonnunquam possint producere è potentia materiæ formam substantialem. Nos igitur prætermissâ omni contentione, quid teneñdum sit de re proposita sequentibus conclusionibus breviter aperiemus.

In unoquoque agente duplex agendi principium.

I. Conclusio; Formæ substantiales agentium non attingunt immediatè productionem aliarum formarum substantialium. Quod probatur, Quia formæ substantiales non nisi per medias vires & potentias naturales sibi subordinatas operantur circa subjectum seu materiam ex qua alia forma producenda est: Ergò non immediatè attingunt illius productionem. Adde, quòd dispositiones quæ introducuntur ab agente in ipsammet materiam ex qua producenda est forma, magis immediatè se habent ad formam producendam quàm ipsum agens aut agendi principium quod est in agente ab ipsa materia dissitum.

1. Conclusio; probatur.

II. Conclusio; Formæ substantiales agentium verè & activè, imò principaliter concurrunt, licèt non immediatè, ad productionem aliarum formarum in materia dissita. Probatur; Quia si sola accidentia

2. Conclusio; probatur.

attingerent productionem formarum, ità ut formæ ſubſtantiales eſſent otioſæ, hæc omnia quæ in Phyſica veriſſima ſunt corruerent: nempe, *Simile producere ſibi ſimile; Agens agere per formam; Formam eſſe principium agendi; Naturam eſſe principium motûs.*

3. *Concluſio;* III. Concluſio; Accidentia in virtute ſubſtantiæ, ſeu quatenus naturalia ſunt principalium agentium inſtrumenta, attingunt immediatè productionem formarum ſubſtantialium. Quòd igitur formæ ſubſtantiales poſſint à formis accidentalibus ſeu ab accidentibus procreari, probatur multis experientiis. Prima eſt; Cùm aer ex igne & aqua mutuo conflictu pereuntibus gignitur, forma aeris quæ in ipſorum remanente materia naſcitur, non ab igne aut aqua, neque etiam ab aere præſente, ſed à ſolis qualitatibus exſtinctorum elementorum quæ in ipſorum materia remanſerunt, nempe humiditate aquæ & calore ignis, procreatur. Secunda; Ignis prope ſpeculum concavum in materia diſpoſita concipitur, non ab igne præſente, ſed à calore per reflexionem radiorum ſolarium excitato. Tertia; Ea quæ ex putri materia gignuntur, non niſi per ipſas materiæ diſpoſitiones quæ ſunt accidentia, quæ ſeminalem vim continent, immediatè producuntur. Idem præterea dicendum de virtute formatrice quæ in ſeminibus tum plantarum cùm animantium reperitur. Adde, guttam aquæ per ſolas ſpecies vini conſecrati in Euchariſtia in vinum converti poſſe.

probatur multis experientiis:
1,
2,
3,
4,
5.

Accidentia non propriâ virtute producunt formas ſubſtantiales.

Quòd autem accidentia illa, ſive ſint vires & potentiæ ipſius agentis ſive diſpoſitiones ab agente per ſuas vires in materiam introductæ, non virtute propriâ, ſed in virtute ſubſtantiæ producant ſubſtantiales formas; probatur, Quia id quod eſt deterioris conditionis & inferioris ordinis, non poteſt vi propriâ ſeu ut agens principale aliquid producere quod ſit nobilioris conditionis & ſuperioris ordinis: alioqui totius naturæ ordo ſubverteretur. Itaque quantumvis immediatè operentur accidentia, non tamen principaliter ſed tantùm inſtrumentaliter operantur: Et licèt contingat principale agens abeſſe, non tamen abſurdum eſſe ducimus, accidentia in ipſius virtute agere; quia ſemper naturalia ſunt ipſius agentis, ſive præſentis ſive abſentis, inſtrumenta.

Quæſtio VIII.

An mediis diſpoſitionibus in materiam introductis, forma eidem uniatur.

Senſus quæſtionis aperitur.

COnſtat quidem ex præcedenti quæſtione, formam non niſi mediis diſpoſitionibus produci, ſeu è potentia materiæ educi, quia per ejuſmodi diſpoſitiones materia præparatur ac ſimul determinatur ad certum genus formæ recipiendum. Verùm difficultas eſt, An in eo inſtanti quo forma virtute præcedentium diſpoſitionum educitur, remaneant illæ eædem materiæ diſpoſitiones numero: ità ut iiſdem mediantibus forma uniatur materiæ. Arbitratur enim D. Thomas,

mas, in eo inſtanti illas omnes prævias diſpoſitiones aboleri, ità ut quod primò & immediatè unitur materiæ ſit forma: quare in eodem inſtanti alia aliis pereuntibus planè ſimilia accidentia ex illa unione formæ reſultare in ipſo compoſito exiſtimat. At verò probabilius multò judicamus, formam mediis diſpoſitionibus uniri materiæ, non tantùm quia mediis diſpoſitionibus illis forma ipſa producitur (ut præcedenti quæſtione probatum eſt) ſed etiam quia iiſdem remanentibus & mediantibus, forma in eo ipſo inſtanti ſuæ productionis materiæ diſpoſitæ unitur, ità ut non ſit neceſſe alia reproduci ſimilia accidentia: ſed eadem quæ formæ producendæ inſervierant peractâ unione ejuſdem formæ cum materia in eodem ſubjecto perſeverant. Et quia eódem recidit quæſtio de reſolutione uſque ad materiam primam, idcirco iiſdem rationibus probari poteſt noſtra hæc ſententia quibus probatur ea quam de ſupradicta reſolutione tenemus 2. parte Phyſ. tract. 2. diſp. 2. q. 8. Ubi diligenter notandum eſt, diſpoſitiones adeóque omnia accidentia corporea non toti compoſito (ut D. Thomæ viſum eſt) ſed ſoli materiæ inhærere formaliter: quia in eo ſubjectivè reperiuntur ex quo educuntur; atqui ex ſola materiâ non ex toto compoſito educuntur accidentia corporea: Et tamen ob arctiſſimum nexum materiæ & formæ cum ipſo compoſito, à quo ſimul unitæ non differunt, ſit ut ab iis accidentibus quæ formaliter ſoli materiæ inhærent, totum ipſum compoſitum (cui ſoli propriè competit ratio ſuppoſiti) denominetur: ſicut ab iis qualitatibus ſpiritualibus quæ ſoli animæ rationali adhærent, totus homo denominationem ſortitur.

Sententia D. Thomæ.

Aſſertio tenenda.

Nota. Accidentia ſoli materiæ inhærent.

Quæſtio IX.

An formæ extra materiam eſſe poſſint.

SUmma eſt utriuſque principii (materiæ, inquam, & formæ) inter ſe neceſſitudo: non tantùm quia unum ſine altero non poteſt intelligi, cùm eſſentialem ordinem ad ſe invicem involvant; ſed etiam quia unum abſque altero nuſpiam reperiri poteſt, ſi animam rationalem excipias: Sicut enim materia nunquam poteſt eſſe formâ deſtituta, ſic nec forma extra materiam poſita eſſe poteſt, quia una eſt propter aliam: Quamvis id ſit diſcriminis; Quòd ſi materia virtute Divinâ omni formâ exſpoliaretur, poſſet ſuâ vi ſubſiſtere; quia prius naturâ eſt materiam eſſe quàm formam: at verò forma, ſi virtute Divinâ ſepararetur à materia, non poſſet vi ſuâ cohærere, ſed ſtatim (niſi virtute Divinâ ſuſtentaretur) in nihilum rueret; quia ab eo ſubjecto pendet ut conſervetur ex quo educitur: Quod de omni forma tam ſubſtantiali quàm accidentali accipiendum eſt; exceptâ tamen (uti jam dictum eſt) animâ rationali, quæ quia non educitur ex potentia materiæ, ideo ab ipſa non pendet ut in ſuo eſſe conſervetur. Quòd ſi objicias, Formas accidentales in Euchariſtia extra materiam omnem ſubſiſtere; reſpondeo, Illa accidentia non tantùm virtute Divinâ ſeparari ab omni materia, ſed eâdem virtute ſeparata conſervari. Porrò, licèt

Materiæ & Formæ neceſſitudo.

Materia ſine formâ poteſt cohærere, non è contrà.

Object.

Solut.

anima rationalis non dependeat à materia ut conſervetur, ab eadem tamen aliquâ ratione pendet ut procreetur: non quòd non poſſit Deus illam abſolutè extra omne corpus creare, ſed quòd videatur Deus pactum illud cum natura pepigiſſe, ut ejuſmodi formam non niſi in corpore diſpoſito procrearet.

§. III. De Privatione.

Quæſtio X.

Quid ſit Privatio; &, An ſit principium rerum naturalium.

Privationis deſcriptio.

PRivatio ut hic ſumitur optimè definiri poteſt, Negatio formæ naturalis in ſubjecto apto ad illam recipiendam. Ex qua definitione intelligis, privationem formaliter non eſſe ens, cùm ſit entis negatio; neque adhuc eſſe negationem cujuſlibet entis, ſed formæ naturalis; denique, negationem illam ſpectandam eſſe in aliquo ſubjecto quod quidem naturaliter aptum ſit ad recipiendam ejuſmodi formam. Quo fit ut materia prima, licèt omnis formæ expers ſit, non ſit privatio; quia materia prima formaliter eſt aliquid: neque adhuc carentia formæ artificialis aut formæ ſupernaturalis in aliquo ſubjecto cenſetur phyſica privatio: ſicut nec carentia phyſicæ formæ in ſubjecto quod non eſt aptum ad eam recipiendam dicenda eſt privatio; v. g. negatio viſûs in lapide non eſt propriè privatio, ideóque non appellatur cæcitas ſicut in homine; quod aliàs monuimus in prima parte Dialecticæ, ubi de Poſtprædicamentis. Quòd autem privatio hoc modo explicata ſit principium per ſe & non per accidens generationis phyſicæ, ſive rerum naturalium in fieri, probatur; Quia id unde per ſe generatio proficiſcitur, verè illius principium eſt: ſed generatio per ſe oritur à privatione tanquam à termino à quo (cùm nihil aliud ſit generatio quàm progreſſio quædam à non eſſe ad eſſe; illud autem non eſſe in ſubjecto, nempe in materia, nihil aliud ſit quàm privatio:) ergò privatio eſt principium per ſe generationis rerum naturalium.

Privationem eſſe principium generationis phyſicæ, probatur.

Duo in privatione conſideranda.

Porrò, cùm in privatione duo conſiderari poſſint; nempe negatio formæ, & præterea aptitudo ſubjecti ad ejuſmodi formam: non arbitramur privationem præcisè ſpectatam, quatenus eſt negatio, eſſe principium; nec etiam ipſam aptitudinem, cùm illa non diſtinguatur à principio materiali: ſed dicimus eſſe negationem formæ quatenus connotat aptitudinem in ſubjecto.

Privatio non eſt principium per ſe rei geni-tæ.

Licèt autem privatio ſit principium per ſe generationis, cùm generatio nec eſſe nec intelligi poſſit ſine illa (quis enim animo concipiat aliquid de novo generari, niſi antè quàm generaretur non fuerit?) nihilominus tamen interdum ab Ariſtotele dicitur principium rerum naturalium *ex accidenti* ſeu *per accidens*; quia non eſt principium per ſe rei genitæ, ſeu rei in facto eſſe: non enim eſt de ratione compoſiti naturalis,

naturalis, neque eſt pars ipſius, aut in ipſo manet, quemadmodum materia & forma, ſed perfectâ generatione evaneſcit. Verùm cùm privatio duobus modis conſiderari poſſit: primò quidem, reſpectu formæ præteritæ, quæ in ſubjecto deperit dum nova producitur; ſecundò, reſpectu formæ futuræ, quæ in ſubjecto producitur dum altera corrumpitur: quæri poteſt, quonam modo ſpectata privatio dicatur principium rerum naturalium. Cui reſpondeo, Privationem utroq; modo ſpectatam poſſe dici principium ex accidenti rei genitæ, at verò poſteriori modo tantùm conſideratam eſſe principium per ſe generationis. Quòd autem privatio etiam priori modo ſpectata ſit principium per accidens rerum naturalium, ſive in fieri ſive in facto eſſe, probatur; Quia corruptio formæ præcedentis eſt ex accidenti cauſa cur altera ſubſequatur. Ex hoc enim quòd ſubjectum præcedenti formâ privetur, alteram neceſſariò exigit. Neque alio ſine agens à ſubjecto formam expellit quàm ut in ipſum aliam introducat. Ex quo intelligis, privationem formæ præteritæ eſſe ex accidenti principium futuræ.

Dub.

Reſp. Privatio formæ præteritæ eſt principium per accidens rerum naturalium.

Tertia Diſputatio hujus Tractatûs;

De Natura & Compoſito naturali.

Quæſtio I.

Quid & quotuplex ſit Natura.

NAturam eſſe naturalis rei principium vel ex ipſo nomine conjicitur; cùm rem naturalem & à natura eſſe & ex natura conſtare omnes intelligant. Verùm ut tota hæc de natura diſputatio fiat apertior, priùs variæ hujus vocis acceptiones exponendæ ſunt. Primò, accipitur pro mente Divina rerum omnium opifice, ſeu (ut diſtinctiùs loquamur) pro ipſius Divinæ mentis arte & ſapientia quâ res omnes non tantùm condidit ſed etiam nunc regit, moderatur ac temperat: Secundò, pro ordine & univerſali regimine ab eadem ſapientia in rebus omnibus creatis poſito; quomodo dicimus, aliqua ſecundùm *naturam* evenire, quædam verò contrà: Tertiò, pro cujuſque rei quidditate & eſſentia; quomodo dicimus, definitione rei definitæ *naturam* explicari: Quartò, pro tota univerſitate rerum creatarum, ſeu pro ipſo mundo univerſo; quomodo dicimus, chimæram non eſſe in *rerum natura*: Quintò, pro cauſis omnibus naturalibus collectivè ſumtis, quatenus ſecundùm inſitam propenſionem agunt; quomodo aiunt philoſophi, *naturam* nihil fruſtrà moliri, facere optimum quod poteſt, odiſſe ſuperfluum, non denegare neceſſaria, non eſſe otioſam, abhorrere à vacuo, &c. Sextò, pro inſita

Variæ acceptiones naturæ:

1,

2,

3,

4,

5,

6,

cuique rei propenſione ad aliquid; quomodo dicimus, ignem *naturâ*
7, ſuâ calefacere, magnetem *naturâ* ſuâ ferrum attrahere, &c. Septimò,
pro cujuſque animantis temperamento quod ex quatuor primarum
qualitatum mixtione oritur; quomodo dicunt medici, *naturam* quo-
8, rundam corporum eſſe bilioſam, quorundam melancholicam: Octa-
vò, propriè ac magis ſpecialiter pro generatione viventium, quæ *Na-*
tivitas dicitur: hæc enim eſt germana hujus vocabuli acceptio, ſi ety-
mologiam ſpectes; ſiquidem φύσις, quod Latinè *Natura* dicitur, ἀπὸ
τοῦ φύειν, quod eſt *naſci*; ſicut & *Natura* ab eo quod dicitur *natum*
9. *eſſe* derivatur. Nonò denique, quoniam generatio hæc viventium
fit ab interno vitæ principio, hinc traductum nomen eſt ad ſignifi-
candum internum cujuſque rei principium à quo primùm unaquæque
res habet ut moveatur, ſive illud rebus viventibus ſive expertibus vi-
tæ inſit. Quo poſtremo modo naturam cum Ariſtotele lib. 2. Phyſic.
in hac diſputatione uſurpamus.

Natura de-finitio. In hac autem poſtrema acceptione Natura ab eodem Ariſtotele loco citato, cap. 1. definitur; *Principium & cauſa ut id moveatur & quieſcat in quo primò, per ſe, & non ex accidenti ineſt.* Quâ definitione excluduntur primò à ratione naturæ ea quæ non ſunt principia & cauſæ per ſe motûs phyſici & quietis in ſubjecto inſita; ut ſunt formæ artificiales, ſubſtantiæ ſpirituales ſeparatæ, cauſæ etiam quælibet externæ: Deinde excluduntur ea principia motûs & quietis quæ non primò per ſe inſunt in re mobili; ut accidentia, quæ formis ſubſtantialibus ſubordinantur, dicíque poſſunt ſecundaria motûs & quietis principia: & etiam quæ per accidens ſunt cauſa motûs in ipſo mobili; ut ars medendi, cauſa curationis ipſiuſmet me-

Natura duplex: Activa; Paſſiva. dici. Et quoniam principium inſitum cur aliquid moveatur & quieſcat, eſt tum materia cùm forma ipſius mobilis; hinc natura duplex conſtituitur ab Ariſtotele: altera, quæ dicitur principium motûs & quietis activum, nempe forma; altera verò, quæ dicitur paſſivum ejuſdem motûs principium, nempe materia. Et quoniam ex materia & forma conſtat totalis eſſentia compoſiti naturalis; hinc tota illa eſſentia dici poteſt totalis natura. Nihilominus tamen magis propriè tum forma cùm etiam materia naturæ appellationem ſibi vendicant, quia ſunt magis propriè principia quàm totalis natura quæ ex principiis conſtat.

Nota. Cæterùm nota, cùm dicitur natura principium motûs & quietis in eo in quo eſt, ſenſum eſſe, quòd natura ſit principium motûs in iis quæ moventur, quietis in iis quæ quieſcunt; denique utriuſque in iis quæ moventur & quieſcunt. Sunt enim quædam quæ ſemper moventur, ut cœli; alia quæ ſemper quieſcunt, ut terra & cœlum empyreum; quædam quæ modò moventur modò quieſcunt, ut corpora mixta, ſive animata ſive inanimata.

Quæstio II.

An utrique motûs principio ſupradicta Naturæ definitio conveniat.

NOn deſunt qui ſupradictam naturæ definitionem ſoli principio motûs paſſivo, nempe materiæ, convenire putent: nec etiam deſunt qui eandem ſoli principio motûs activo, nimirum formæ, convenire exiſtiment. Conſtans tamen omnium ferme ſententia eſt, utrique jure & meritò convenire. Et quidem quòd materiæ conveniat, probatur; Quia eſſentia compoſiti naturalis quatenus naturale eſt, ex naturis coaleſcit: atqui non ex aliis quàm ex materia & forma: quare materia verè natura eſt, ſicut & forma. Deinde, materia verè eſt principium motûs paſſivum, quia ab ipſa res naturalis habet quòd immutari poſſit, & ab agente naturali aliquid patiatur. Quòd verò formæ etiam competat, probatur; Quia in rebus naturalibus non tantùm datur principium earum motûs paſſivum, ſed etiam activum, ut patet experientiâ: neque enim ignis merè paſſivè ſe habet ad motum ſurſum. Adde, quòd multa ſunt quæ ſeipſa movent, ut animalia; quod non poteſt intelligi, niſi in ipſis concipiatur principium aliquod illorum motûs activum, quod nihil aliud eſt quàm forma. Adde, viventium omnium nutritionem & accretionem non tantùm à principio intrinſeco paſſivo fieri, ſed etiam activo.

Aſſertio tenenda.

Naturæ definitio tum materiæ cum formæ convenit.

Notandum tamen, naturam analogicè dici de materia & forma; neq; enim eſt aliqua ratio communis præciſa ab utraque. Adde, quòd forma magis propriè dicitur natura quàm ipſa materia, cùm ſit principium motûs actuale, materia verò potentiale; actus autem ſemper præſtet potentiæ.

Natura ratio analoga.

Quæres fortè, Quare potiùs natura dicitur eſſe principium movendi id in quo eſt quàm movendi aliud; cùm forma, quæ eſt natura, non tantùm ſit principium motûs ejus in quo eſt, ſed etiam alterius: unde non minùs naturale eſt aquæ, vicinum ſibi corpus frigefacere, quàm ſeipſam ad priſtinum frigus revocare. Reſpondeo, Naturam potiori jure dici in ordine ad id cujus eſt ſeu in quo eſt quàm in ordine ad aliud. Ratio eſt; Quia per illum ordinem magis propriè diſtinguuntur naturalia à non-naturalibus: quia ſunt quædam non-naturalia quæ habent principium movendi aliud phyſicè, non autem ut ipſa phyſicè moveantur; ut ſubſtantiæ ſeparatæ. At res arte factæ nec habent principium quo moveantur nec quo alia moveant. Ideóque natura rectiùs definitur, principium movendi id in quo eſt, quàm principium movendi aliud. Deinde, quia non omnis natura eſt principium movendi aliud; materia enim eſt natura, & tamen non eſt principium movendi aliud: neque etiam è contrà, omne principium movendi aliud eſt natura; Deus enim & intelligentiæ ſunt principia movendi aliud, neque tamen eis ratio naturæ propriè convenit. Objicies fortè, neq; etiam illud omne eſſe naturam quod eſt principium motûs & quietis ejus in quo eſt; cùm Angelus ſit principium motûs

Dub.

Reſp.

Object.

suiipsius, nec tamen ex nostro responso ratio naturæ illi convenit.

Sol. Respondetur; Cùm natura dicitur principium motûs in eo cujus est natura, per motum intelligendum esse motum physicum, sive successivum sive instantaneum: Angelum verò posse alia movere physicè saltem quoad locum, non verò seipsum, cùm non sit physicè seu circumscriptivè in loco, sed tantùm definitivè.

Quæstio III.

Quorumnam motuum Natura sit principium passivum, & quorumnam activum.

Quæstionis sensus. SEnsus propositæ quæstionis est, Cùm sint varia mutationum genera quibus res naturales sunt obnoxiæ, quarumnam mutationum Natura in unaquaq; re quæ mutatur dicatur principium passivum, & quarumnam activum. Quæ difficultas non nisi multiplici conclusione explicari potest.

1. *Conclusio.* I. Conclusio; In qualibet re naturali natura est principium passivum ejus motûs sive mutationis: Naturale enim est unicuique, mutari posse; idque ratione materiæ, quæ omnis formæ recipiendæ capax est.

2. *Conclusio.* II. Conclusio; In nulla re natura est principium activum suæ generationis: sequeretur enim aliquid seipsum posse generare, quod repugnat. Si quid enim esset illud generationis activum principium, sanè illud esset forma; quæ tamen nondum producta est, sed in generatione producenda intelligitur: sicque eadem forma seipsam produceret, ac proinde esset antè quàm esset.

3. *Conclusio.* III. Conclusio; In nulla re natura est principium activum suæ corruptionis: non quidem materia, cùm ipsa sit passivum duntaxat physicæ mutationis principium; non etiam forma, quia ea est quæ dat esse rei. Quare natura non potest per se moliri interitum subjecti; licèt multis rebus naturale sit interire, tum ratione materiæ, cùm ratione pugnantium inter se primarum qualitatum, ex quarum perpetuo conflictu sequitur rei naturalis interitus: quod tamen est per accidens respectu formæ, quæ aptam primarum qualitatum temperiem, aut etiam in animalibus diversam partiũ dissimilarium complexionem ad subjecti integritatem, non verò ad ipsius interitum desiderat.

4. *Conclusio.* IV. Conclusio; In nulla re natura est principium activum per se alterationis corruptivæ, sed tantùm perfectivæ (Est autem alteratio secundùm qualitatem mutatio.) Quòd non sit principium activum per se alterationis corruptivæ, probatur; Quia natura non intendit corruptionem sui subjecti, ac proinde non intendit per se alterationem corruptivam, quæ est per se via ad corruptionem: at certè illam intenderet si esset principium activum ejus. Quòd verò sit principium activum suæ alterationis perfectivæ, probatur experientiâ aquæ calidæ, quæ sese suâ vi ad pristinum statum paulatim reducit: cujus alterationis principium activum est natura aquæ.

5. *Conclusio.* V. Conclusio; In viventibus natura est principium activum accretionis: fit enim ejusmodi accretio non per juxtà-positionem materiæ,

ut

ut contingit in igne, ſed per intus-ſuſceptionem alimenti, ut loquuntur, quod non niſi ab intrinſeco vitæ principio fieri poteſt.

VI. Concluſio; In rebus animatis, præſertim in animalibus, natura eſt principium activum motûs localis: hæc enim ſeipſa movent citra controverſiam; quod non poteſt intelligi, niſi in iis inſit principium activum motûs ipſorum ſpontanei. Quod verò ſpectat ad res inanimatas, licèt non tam propriè dicantur ſeipſas movere, probabilius tamen eſt naturam quoque in iis eſſe principium activum motûs earum localis. *6. Concluſio.*

Quæſtio II.

Quid ſit Compoſitum naturale; & quomodo ex materia & forma conſtet.

NAturale multis modis accipitur: primò, pro eo quod non eſt ſupernaturale; ſecundò, pro eo quod non eſt voluntarium ſeu liberum; tertiò, pro eo quod non eſt violentum ſeu coactum; quartò, pro eo quod non eſt fortuitum ſeu caſuale; quintò, pro eo quod non eſt contingens ſeu accidentarium; ſextò, pro eo quod non eſt artificioſum: Et hoc poſtremo modo præſertim compoſitum *naturale* appellatur ab Ariſtotele, cujus principium non eſt ars ſed natura; licèt etiam non repugnet aliis modis idem compoſitum appellari naturale, ut patet. Ubi notandum ex Ariſtotele diſcrimen inter id quod dicitur *natura, habens naturam*, & *ſecundùm naturam*. Per naturam, intelligitur principium rei naturalis; nempe materia & forma: per id quod habet naturam, intelligitur res naturalis, ſeu compoſitum naturale, quod conſtat ex materia & forma: denique, per id quod eſt ſecundùm naturam, intelligitur illud omne accidens, ſive proprium ſive commune, quod eſt à natura, i. e. à principiis naturalibus profluit, reíque naturali per ſe competit.

Naturale multis modis accipitur:
1.
2.
3.
4.
5.
6.
Nota.
Natura.
Habens naturam.
Secundùm naturam.

Cùm igitur conſtet, compoſitum naturale dici quod ex naturis, h. e. materia & forma, componitur; quæſtio eſt, Quomodo ex illis reſultet illud unum per ſe & eſſentiale compoſitum. Reſpondeo, oriri ex mutua, eáque intima & immediata partium illarum, materiæ nempe & formæ, cohæſione; in qua non tam ſpectanda eſt partium ſimilitudo quàm earum inter ſe coaptatio & proportio, quæ magna eſt rerum conciliatrix. Ea autem eſſe debet partium coaptatio ad hoc, ut ex illis unitis fiat unum per ſe & eſſentiale, quòd una ſit potentia, altera verò actus in ratione ſubſtantiæ ejuſdem generis & ordinis; quod in materia & forma phyſicis reperitur. Licèt autem illius unionis cauſa efficiens ſit ipſum generans, & præviæ diſpoſitiones ſint media quibus forma primùm unitur materiæ, uti ſuprà probavimus; nihilominus tamen non eſt imaginandum, diſpoſitiones remanere quaſi medias inter materiam & formam: forma enim ubi ſemel unita eſt materiæ, illi intimè & prorſus immediatè cohæret; imò multò intimiùs quàm diſpoſitiones quæ peractâ generatione remanent in eadem materia; ídque propterea quòd materia primùm per

Nodus difficultatis.
Reſol.
Forma immediatè adhæret materiæ.

per se respicit formam, accidentia verò non nisi secundariò & propter formam.

Quæstio V.

An totum Physicum distinguatur à suis partibus.

In quo posita sit difficultas.

CErtum quidem est, totum istud distingui à suis partibus separatis; & etiam unitis, separatim tamen consideratis. Verùm tota difficultas est, An totum illud distinguatur à suis partibus unitis & simul collectivè spectatis. Sunt enim ea de re pugnantes gravissimorum philosophorum sententiæ. Verùm missâ omni dissidentium opinionum altercatione, quid probabiliùs tenendum sit paucis aperiemus. Sit igitur

1. Conclusio; Totum formaliter distinguitur à partibus simul unitis.

I. Conclusio; Partes physicæ simul unitæ & collectivè sumtæ non sunt formaliter totum: ac proinde totum à suis partibus unitis & collectivè sumtis distinguitur formaliter. Probatur ista conclusio; Quia multa à parte rei toti composito competunt, non item partibus unitis & collectivè consideratis: ut, quòd totum sit unum, partes verò non item; quòd totum generetur, non item partes; denique, quòd totum dicatur in partes dissolubile, partes non item. Similiter multa partibus etiam unitis & collectivè sumtis conveniunt, non item toti composito: ut, quòd sint principia interna & causæ internæ totius compositi, quòd sint plures, quòd sint entia incompleta, quòd sint partes, quòd sint simpliciores & naturâ priores toto ipso. Ex quibus concludimus, Inter totum & partes unitas simul sumtas distinctionem saltem formalem intercesse.

2. Conclusio; Totum non est realiter distinctum à partibus simul unitis.

II. Conclusio; Totum physicum non est propriè loquendo realiter distinctum à suis partibus unitis & collectivè sumtis. Probatur; Quia ut aliquid dicatur distinctum realiter ab altero, necesse est ut possit saltem virtute Divinâ ab eo separari & separatum conservari: At repugnat totum separari à partibus modo suprædicto consideratis; esset enim totum physicum sine partibus physicis, quod implicat contradictionem.

Objectio.

Si objicias, Indè sequi totum compositum non distingui realiter à partibus separatis, cùm repugnet illud ipsum à suis partibus hoc modo consideratis separatum existere: respondeo, Concedi posse, totum licèt magis distinguatur à suis partibus ab invicem avulsis quàm ab iisdem unitis, ab iis tamen quoquo modo spectatis non distingui realiter propriè loquendo. Adde, hoc esse discrimen, quòd partes separatæ possunt esse sine toto; at verò repugnat partes esse simul unitas per informationem, nec tamen ex illis totum coalescere: sicque totum magis propriè dici unum realiter cum suis partibus unitis quàm

Solut.

disjunctis.

3. Conclusio; Entitas totius non distinguitur realiter ab entitate partium.

III. Conclusio; Valde probabile est admittendam esse entitatem totius diversam ab entitate partium unitarum, licèt non realiter distinctam. Et quidem quòd tertia illa entitas realis diversa ab

entitate

entitate reali tum materiæ cùm formæ concedenda ſit, probatur hoc validiſſimo argumento, quod petitur ab ipſius hominis interitu: Cùm enim mors hominis ſit vera & realis corruptio, debet aliquid reale corrumpi, ac proinde aliqua realis entitas deperdi: & tamen certum eſt nihil materiæ deperdi, cùm ipſa ſit incorruptibilis; nihil etiam formæ, cùm ipſa ſit ſpiritualis ac immortalis: reliquum igitur eſt, ut entitas illa quæ deperditur ſit entitas totius diverſa ab entitate corporis & animæ. Confirmatur hâc ratione Theologicâ; Quia in triduo mortis Chriſti diſſoluta eſt unio Verbi cum humanitate, remanente tamen unione Verbi cum ipſius humanitatis partibus: quod non poteſt intelligi niſi alia ſit humanitatis entitas ab entitate partium. Verùm objicies, Non poſſe entitatem aliquam eſſe diverſam ab alia niſi ab ipſa realiter diſtinguatur. Sed negamus illud: Nam Relationis entitas eſt diverſa ab entitate fundamenti ejus, cùm Relatio conſtituat genus entis diverſum à Quantitate, Qualitate, &c. & tamen eſt eadem realiter cum ſuo fundamento. Itaque illa non ſunt ſemper realiter diſtincta quorum ſunt diverſæ entitates, ſed quæ non repugnat ab invicem ſeparari & ſeparata exiſtere; aut certè quorum unum poteſt eſſe ſine altero, & è contrá. Maneat igitur, Totum eſſe formaliter diſtinctum à ſuis partibus, non tamen realiter; atque adeò entitatem totius diverſam eſſe ab entitate partium, non tamen realiter diſtinctam.

Object.
Solut.
Diverſa entitas non ſemper importat realem diſtinctionem.

Quæſtio VI.

Quî differant res naturales ab artificioſis.

ETſi in nonnullis Ars & Natura conſentiant; ut, quòd tum artis cùm naturæ opera non temerè & fortuitò ſed compoſitè ordinatéque fiant: quòd ſicut Divinam artem natura, ſic naturam ars humana imitetur: quòd utraque ſubjectum aliquod in quod operetur neceſſariò deſideret: denique, quòd ſicut agens ſecundùm naturam producit ſibi ſimile ſecundùm formam naturalem, ità agens ſecundùm artem producat ſibi ſimile ſecundùm formam idealem ſeu exemplarem animo conceptam: Nihilominus tamen valde inter ſe diſcrepant; ut, Quòd natura plerunq; opus ipſum conficiat, ars verò modum operandi duntaxat præſcribat: deinde, Quòd formæ artificiales alium habeant eſſendi modum in artifice, alium verò in arte factis; ſunt enim exemplariter in artifice, formaliter verò in arte factis: at verò formæ naturales ut plurimùm ſunt formaliter tum in cauſis cùm in effectis; v.g. forma ignis & calor ſunt formaliter tum in igne cùm in re ignita. Præterea, formæ naturales adveniunt enti in potentia; quia ſubjectum abſque forma naturali non poteſt concipi eſſe actu phyſicé: at formæ artificiales adveniunt enti in actu, i. e. toti compoſito naturali. Adde, artem circa externa verſari, naturam verò in abditioribus elaborandis impenſiùs occupari. Denique, illud inſigne diſcrimen eſt allatum ab Ariſtotele, Quòd forma naturalis ſit principium ingenitum motûs & quietis in eo in quo eſt, artificialis non

Convenientiæ artis & naturæ: 1, 2, 3, 4.

Differentiæ utriuſque: 1, 2, 3, 4, 5.

Natura principium motûs inſitum in re mota, ars verò diſitum.

non item. Quare in hoc maximè differunt res naturales ab artificiosis; quòd illæ habeant principium ingenitum motûs & quietis, hæ verò non item. Quòd si objicias, Multa arte moveri; ut columbas ligneas, horologia, &c. respondeo, In iis & similibus excitari motum adhibitis causis naturalibus, eum autem arte & industriâ hominum temperari. Si rursus opponas mira empiricorum opera, aurum item vel argentum arte chymicâ conflatum; respondeo primùm, Constare apud omnes, neque ista neque similia constare formis artificialibus; Deinde respondeo, Ista per se ab arte non effici, sed à causis naturalibus per artem applicatis. Docet enim ars applicare activa passivis; quod non est physicè aliquid efficere, sed tantùm agentia naturalia disponere ad effectus naturales producendos. Quare concludimus, Artem per se nullius physici motûs esse principium.

Object.
Resp.

Object.
Solut. 1.

2.

Secundus Tractatus hujus partis;

De Causis.

Tres hujus tractatûs disputationes.

TRes de causis disputationes instituentur hoc tractatu: prima erit de causis in genere; secunda, de singulis quatuor causarum generibus, præsertimque de Efficiente & Finali; tertia, de causis per accidens, nempe Casu & Fortuna: ubi etiam de Fato, quod fortunæ opponitur, nonnulla.

Prima Disputatio hujus Tractatûs;

De causis in genere.

Quæstio I.

Quid sit Causa?

Causæ acceptio triplex:

1.

2.

3.

TRiplex est causæ acceptio; lata, stricta, & propria. Causa latè sumta idem est ac Principium quodvis, sive id omne à quo aliquid est aut fit aut cognoscitur; strictè verò accipitur pro solo Efficiente principio; denique, medio quodam modo, & quidem propriè, accipitur pro eo omni vero ac reali principio à quo aliquid tanquam eo posterius dependet. Ex quo intelligis, licèt omnis causa sit principium, non tamen omne principium esse causam propriè dictam. Causa igitur sic accepta definiri solet, Id à quo aliquid per se pendet. *Pendere* autem sive *dependere ab aliquo*, non est quovis

Causæ propriè sumtæ definitio.

modo

modo eſſe ab alio, ſed eſſe ab alio dependenter, proindéque tanquam aliquid poſterius & numero ſaltem diverſum: neque enim vera realis dependentia reperitur niſi inter ea quorum eſt diverſum eſſe, & quidem quorum unum ſit altero poſterius. Ex quo intelligis, licèt in SS. Trinitate Pater ſit verum & reale principium Filii, Pater item & Filius Spiritûs Sancti, non tamen eſſe cauſam; quia Filius non habet eſſe diverſum à Patre, nec eſt poſterior ipſo Patre; quod de S. Spiritu comparatione Patris & Filii ſimiliter dicendum eſt. Neque adhuc ſatìs eſt ut aliquid ſit propriè cauſa, quòd ab eo aliquid quovis modo pendeat, ſed requiritur ut *per ſe* pendeat; nè putes cauſas per accidens, aut conditiones, à quibus aliquâ ratione pendet effectus, eſſe veras illius cauſas. Ex quibus colligere eſt, rationem formalem cauſæ, quam *cauſalitatem* appellant, poſitam eſſe in reali influxu cauſæ in effectum; ità ut *cauſare* effectum nihil aliud ſit quàm realiter in ipſum influere communicando illi eſſe. Eſt autem cauſalitas modus actualis & realis quo ſe habet res quatenus ab ipſa aliquid in ſuo eſſe dependet; ex quo ſequitur relatio cauſæ ad effectum, quæ proinde eſt ipſâ cauſalitate poſterior.

Quid ſit dependere ab aliquo.

Nota.

Ratio cauſæ, ſeu cauſalitas, in quo ſit poſita.

Quæſtio II.

Quotuplex ſit Cauſa.

Quæſtio hæc de cauſa per ſe & phyſica ſeu naturali intelligenda eſt, quam Ariſtoteles quadruplicem fecit; nempè Efficientem, Finalem, Materialem, Formalem. Dubitari autem poteſt, an rectè quaternarius iſte cauſarum per ſe & phyſicarum numerus aſſignetur. Cui reſpondemus, Tot eſſe, nec plura nec pauciora cauſarum naturalium genera: Probatur primò hâc Ariſtotelis ratione; Cùm enim cauſa ſit ratio quæ afferri ſolet ad quæſtionem explicandam, tot erunt præcipua cauſarum genera quot quæſtionum: Quatuor autem præcipuè de aliqua re quæruntur: aut enim quærimus, Cujus gratiâ aliquid fit, & eſt Finis; aut, A quo fit, & eſt Efficiens; aut, Ex quo, & eſt Materia; aut, Per quid, & eſt Forma: quæ quatuor reducuntur ad generale quæſitum, Propter quid ſit. Secundò probatur hâc validiſſimâ ratione; Compoſita naturalia non fiunt niſi ex aliquo præexiſtente, quod cùm non ſit totum compoſitum, neceſſe eſt ut ſimul fiant ex alio de novo accedente quod rem compleat abſolvátque: at quod præexiſtit, eſt potentia ſeu materia; quod verò complet & perficit, eſt actus ſive forma: Igitur omnia compoſita naturalia pendent ex duplici cauſa interna, videlicet materia & forma. Rurſus, cùm à ſeipſo nihil effici poſſit, eadem compoſita naturalia requirunt cauſam efficientem à qua producantur; cúmque agens naturale non temerè & inordinatè agat, neceſſe eſt ut ob aliquem finem operetur: ſícque præter ſuprà dictas cauſas internas, materiam & formam, requiruntur duæ externæ, efficiens & finis. Sícque colliguntur quatuor cauſarum naturalium genera, ad quæ cæteræ omnia quæ cauſandi

Quatuor eſſe cauſarum genera, probatur; 1.

2.

Aliæ cauſarum diviſiones.

cauſandi vim habent revocantur. Porrò aliæ quædam ſunt generales cauſæ diviſiones: in cauſam per ſe, & cauſam per accidens; in cauſam remotam, & cauſam proximam; in cauſam ſimplicem, & cauſam conjunctam; in cauſam potentiâ, & cauſam actu: quæ tum ex antè dictis tum ex iis quæ poſtea dicentur facilè intelligi poterunt.

Quæſtio III.

Quid ſit Exemplar; & ad quod genus cauſæ revocandum ſit.

Idea ſeu exemplar, opus phantaſiæ.

QUam Græci *Ideam*, Latini *Exemplar* appellant: quæ nihil aliud eſt quàm imago ſeu ſpecies expreſſa rei faciendæ in mente artificis. Eſt igitur idea ſeu exemplar hoc loco phantaſma ſeu phantaſiæ opus quoddam in artifice, cui opus externum conformatur. Sícque in artifice quatenus eſt artifex duo ſunt interna operandi principia; nempe ars in mente ſeu ratione, & idea ſeu exemplar in phantaſia: ars quidem habitus, idea verò actus ſeu expreſſus quidam animi conceptus eſt. Animus quidem primùm effigiem rei per artem faciendæ exprimit, tum illam expreſſam intuetur, & ad ejus ſimilitudinem opus externum dirigit. Quare ſicut forma naturalis in agente naturali, quatenus eſt in eo principium operandi ſecundùm naturam, reducitur ad genus cauſæ efficientis; ſic forma illa exemplaris in agente artificiali, quatenus in eo eſt principium operandi ſecundùm artem, pertinet ad genus cauſæ efficientis: sícque idea ſeu exemplar non eſt cauſa rei arte factæ niſi mediante artifice. Verùm quia conſiderari poteſt idea, non quatenus eſt principium operandi in artifice, ſed ſimpliciter quatenus eſt quid imitabile ab ipſo effectu artificioſo, quo modo non habet propriè rationem cauſæ efficientis, multò minùs cauſæ materialis aut finalis: hinc fit ut ſub ea ratione revocetur ad genus cauſæ formalis, sícque idea ſive exemplar dicatur forma quædam externa operis arte facti: Quod quàm rectè dicatur non eſt noſtri inſtituti ſubtiliùs diſquirere. Satìs fuerit de idea illud tenere; nempe, Eam non eſſe unam è cauſis phyſicis ſive naturalibus, cùm ad effectus artificioſos duntaxat pertineat: Deinde, ſi ad aliquod genus cauſæ revocanda ſit, ad efficientem præſertim revocandam eſſe; & etiam ſub aliqua ratione, licèt obſcuriùs, ad cauſam formalem.

In artifice duo ſunt interna operandi principia.

Quomodo idea revocetur ad genus cauſæ efficientis:

Quomodo revocetur ad genus cauſæ formalis.

Quæſtio IV.

Quænam ſint cauſarum generales proprietates.

Cauſæ proprietates:
1. Cauſa prior effectu.
2. Cauſa nobilior effectu

PRæcipuæ cauſarum proprietates hæ ſunt: I. Cauſa eſt prior effectu; quod ſaltem ordine naturæ intelligendum eſt. II. Cauſa ut cauſa nobilior eſt effectu; quod intelligendum eſt ſaltem in ratione cauſæ: nam abſolutè & ſimpliciter, h. e. ratione entitatis & naturæ, effectus eſt nobilior cauſâ materiali & formali; poteſt etiam

etiam eſſe præſtantior fine, ſi non objectivo, ſaltem formali; & efficiente inſtrumentali. III. Cauſa cognoſcitur per effectum, tanquam per aliquid notius nobis; effectus verò per cauſam, tanquam per aliquid notius naturâ. IV. Cauſa nobilior nobiliorem ſortitur effectum; quod intelligendum eſt ſublatis omnibus impedimentis, & poſitâ æquali diſpoſitione ſubjecti. V. Cauſæ proximæ ejuſdem effectus plures eſſe poſſunt; quod intelligi poteſt de cauſis per ſe totalibus in diverſo genere cauſæ, & de cauſis per ſe partialibus in eodem genere cauſæ. VI. Cauſa eadem poteſt eſſe contrariorum; ità tamen ut unius ſit cauſa per ſe & poſitiva, alterius verò cauſa per accidens & privativa: ut cùm ex præſentia alicujus effectus quiſpiam oritur, ex ejus verò abſentia contrarius; ſic à ſole præſente lux, ab eodem abſente tenebræ oriuntur. Poteſt etiam intelligi de cauſa per ſe & poſitiva utrobique, quæ pro diverſa ſubjecti diſpoſitione oppoſitos effectus ſortitur; ſic ſol ſuâ luce ceram liquefacit, lutum verò indurat. VII. Cauſæ ſunt ſibi invicem cauſæ; quod non in univerſum accipiendum eſt de qualibet cauſa reſpectu cujuſlibet cauſæ, ſed de aliquibus reſpectu aliarum, & quidem in diverſo genere cauſæ: ſic inter efficientem & finem, itémque inter materiam & formam iſta cauſæ reciprocatio cernitur. VIII. Cauſæ omnes ſibi ſunt invicem connexæ; quod intelligendum eſt in rebus phyſicis: ità ut ubicunq; reperitur cauſa materialis, ibi quoque cauſa formalis, efficiens, & finalis reperiantur; & ſic de ſingulis dicendum. IX. Contrariorum contrariæ ſunt cauſæ; quod accipiendum eſt de contrariis effectibus in eodem genere ſubjecti, præſertim de cauſis efficientibus ut plurimùm.

3. *Cauſa innotelcit per effectum.*

4. *Cauſa nobilior nobilius operatur.*

5. *Ejuſdem cauſa plures effectus.*

6. *Cauſa eadem contrariorum.*

7. *Cauſæ ſibi invicem cauſæ.*

8 *Cauſæ inter ſe connexæ.*

9. *Contrariæ contrariorum cauſæ.*

Secunda Diſputatio hujus Tractatûs;

De ſingulis cauſarum generibus.

Quæſtio I.

Quâ ratione Materia dicatur cauſa.

QUæritur de materia, In quo poſita ſit ipſius cauſandi ratio. Quod ut intelligas, nota, materiam tum reſpectu formæ cùm reſpectu compoſiti phyſici dici poſſe cauſam diverſâ ratione. Itaque materia dicitur cauſa reſpectu formæ, quia ab ipſa omnis forma dependet, ſaltem quoad actum informandi: Ubi nota, cùm formarum aliæ ſint materiales aliæ ſpirituales (nempe animæ rationales) formas prioris generis pendere à materia non tantùm quoad actum

Materiæ cauſalitas duplex, reſpectu formæ & compoſiti.

actum informandi sed etiam quoad ipsum esse: at verò formas posterioris generis pendere à materia non quoad suum esse, cùm extra materiam possint vi suâ exsistere, sed quoad actum informandi; quia non possunt actu informare absque materia quæ illas sinu suo excipiat. Eadem materia dicitur causa respectu compositi; quia naturale compositum ab illa pendet tanquam à potentiali principio sui componentis.

Quæstio II.

Quâ ratione Forma dicatur causa.

Forma causalitas duplex.

FOrma duplicem causandi rationem, sicut & materia, sortitur; alteram respectu materiæ, alteram respectu compositi: respectu quidem materiæ, quatenus illam actu informat, actuat & perficit, seipsam illi communicando; respectu verò compositi, quatenus ipsum constituit in esse specifico & completo. Unde compositum dicitur à forma dependere tanquam ab actuali principio sui componentis. Itaq; forma (quod valde notandum est) dici potest *principium, elementum, natura* & *causa*, diversâ consideratione: Principium quidem generationis, quatenus est terminus ad quem tendit generatio; elementum verò seu principium compositionis, quatenus ex ipsa tanquam ex parte constat compositum naturale; natura, quatenus est principium insitum mutationis in eodem; denique causa, quatenus ab ipsa tum materia tum etiam compositum aliquâ ratione dependent.

Nota.

Quæstio III.

Quid & quotuplex sit causa Efficiens.

Causæ efficientis descriptio.

EFficiens optimè definitur ab Aristotele 2. Phys. cap. 3. *Id unde primum principium motûs aut quietis.* Cujus descriptionis sensus est, Causam efficientem esse id à quo aliquid est aut fit: simúlque esse primum seu principale principium, non quidem simplex aut insitum, ut forma; sed ut agens integrum & completum ejus mutationis aut cessationis à motu quæ contingit in subjecto ut plurimùm à se distito. Ex quibus verbis intelligis, hîc definiri ex mente Aristotelis causam efficientem physicam principalem ac totalem; quatenus præsertim transeunter agit, non verò immanenter. Dicitur autem causa ista non tantùm motûs sed etiam quietis principium; quia sicut quædam ab efficiente causa moventur, sic etiam quædam ab eadem sistuntur.

Quænam sit efficientis causalitas.

Est autem hujus causæ formalis ratio ipsum agere: Qui est modus quo se habet agens cùm actu operatur; non verò actio, nisi sit immanens: cùm enim est transiens, tunc non est formaliter in ipso agente; in quo tamen ineſt formaliter ipsa causalitas.

Causa efficiens triplici respectu.

Illud verò notatu dignum est, causam efficientem dici posse triplici respectu; materiæ nempe, formæ, & compositi. Et quidem respectu materiæ, quatenus illam effectivè disponit, & ex ipsa aliquid efficit;

efficit; respectu verò formæ, quatenus eam è potestate materiæ quasi è tenebris in lucem protrahit; denique & quidem maximè propriè respectu compositi, quatenus ipsum generat.

Quod verò spectat ad præcipuas efficientis causæ species, variæ traduntur ipsius divisiones, quarum hæ sunt præcipuæ: I. in universalem, & particularem. Illa dicitur, quæ vim habet producendi plures eósque disparis effectus, indiscriminatim concurrendo cum variis causis particularibus; ut sunt cœli & sidera; cujusmodi causa est etiam Deus, à cujus generali concursu pendet omnis causarum creatarum efficientia: Hæc verò, quæ ad certum effectum est determinata; ut ignis ad producendum sibi similem ignem. Illa ut plurimùm dicitur æquivoca, hæc verò univoca. II. In proximam, & remotam. Proxima dicitur, quæ proximè & immediatè producit effectum; quod intelligendum est tanquam causa principalis: quo modo pater generans est causa filii geniti: Remota verò, inter quam & effectum intervenit alia causa præcipua; cujusmodi est avus comparatione nepotis geniti. III. In principalem, & instrumentalem: Illa est, quæ vi suâ producit effectum; hæc verò, quæ non nisi in virtute alterius operatur: sic enim ignis principaliter, calor verò instrumentaliter ignem generat. IV. In producentem duntaxat, conservantem duntaxat, & producentem & conservantem simul. Prima est, à qua pendet effectus in fieri, non in conservari; ut homo respectu alterius hominis geniti: secunda, à qua pendet effectus in conservari duntaxat, & non in fieri, ut aer respectu hominis in lucem editi: tertia, à qua pendet effectus in fieri simul & conservari; ut sol respectu lucis ab ipso propagatæ, & Deus respectu rerum omnium creatarum. V. In totalem, & partialem: quò spectat alia divisio, in sufficientem, & non-sufficientem: Illa dicitur, quæ sola in suo ordine & genere totum effectum producit; ut equus qui solus trahit currum: hæc verò, quæ cum alia aut pluribus ejusdem generis & ordinis concurrit ad eundem effectum producendum; quod ut plurimùm contingit quia sola non posset ipsum producere: ut cùm plures equi trahunt currum, tunc unusquisque ex illis censetur causa efficiens partialis istius tractionis.

Multiplex efficientis causæ partitio:
1. Causa universalis, & particularis;
2. Proxima, & remota;
3. Principalis, & instrumentalis
4. Producens, & conservans.
5. Totalis, & partialis; sufficiens, & non-sufficiens.

Quæstio IV.

An plures simul esse possint causæ totales ejusdem effectûs.

Sensus propositæ quæstionis aperitur.

Constat quidem eundem numero effectum produci posse à pluribus causis diversi generis; ut ab efficiente simul & finali: itémque à pluribus ejusdem generis sed diversi ordinis essentialiter subordinatis; utcùm homo à Deo, sole, & homine effectivè producitur. Verùm sensus quæstionis est, An plures causæ totales ejusdem generis & ordinis possint simul concurrere ad procreandum eundem numero effectum, ità ut ille effectus ab unaquaque illarum totaliter

producatur: v. gr. Si ponatur ſtupa inter duos ignes media, ità ut igneſcat; quæſtio eſt, An ignis ille excitatus in ſtupa producatur à duobus illis ignibus tanquam à duabus cauſis totalibus, ità ut ille ignis totaliter ab uno, & idem ignis numero totaliter ab altero igne producatur; an verò tanquam à duabus cauſis partialibus quæ unam cauſam totalem illius effectûs conſtituant, ità ut neutra disjunctim ſumta poſſet eundem numero effectum producere. Cujus difficultatis ſolutio pendet ex alterius difficultatis explicatione, An videlicet idem numero effectus qui ab uno agente productus eſt potuiſſet etiam ab alio produci. Arbitramur autem id fieri non poſſe naturaliter; quia non poteſt fieri naturaliter ut actio unius agentis ſit eadem numero cum actione alterius agentis: quare nec earum actionum idem numero terminus naturaliter eſſe poteſt. Hoc igitur poſito, reſpondemus ad propoſitam difficultatem, Fieri non poſſe ut plures ſimul ſint ejuſdem generis & ordinis cauſæ totales ejuſdem effectûs: ſequeretur enim eundem numero effectum à ſingulis iſtis cauſis diſjunctim ſumtis procreari poſſe, quod abſurdum ſuprà diximus. Quòd autem iſtud ſequeretur vel ex eo patet, quòd cauſa totalis dicitur ea quæ ſeorſum ſumta ſive ſola poſſet eundem numero effectum producere. Quare negandum eſt, ignem illum in ſtupa produci à duobus ignibus poſſe tanquam à cauſis totalibus. Adde, quòd ſtupa ſemper citiùs à duobus ignibus quàm ab alterutro illorum comburitur. Idémque ſentiendum de lumine producto in ſubjecto diaphano à duobus corporibus æquè lucidis; præſertim cùm lumen iſtud multò copioſius à duobus quàm ab alterutro illorum producatur, ut patet experientiâ.

Quòd effectus ab uno agente productus eſt, ſi ab alio productus fuiſſet, non foret idem numero.

Aſſertio de propoſita quæſtione tenenda.

Quæſtio V.

Quænam ſint ſpeciales Efficientis cauſæ proprietates.

1. I. PRæcipuæ efficientis cauſæ proprietates ſunt hæ: I. Poſitâ causâ efficiente ponitur effectus; quod intelligendum eſt de cauſa
2. efficiente quatenus eſt actu cauſa. II. Effectus eò debilior eſt quò eſt remotior à cauſa producente, aut etiam conſervante; contrà verò,
3. eò fortior quò eſt vicinior. III. Cauſa efficiens fortiùs agit in materiam propinquam quàm in remotam; poſitis tamen æqualibus conditionibus: alioqui continget aliquando cauſam fortiùs agere in materiam longiùs diſtantem; quo fit ut ſol prope terram multò copioſiorem calorem excitet quàm in ſummo aere ſibi viciniore.
4. IV. Cauſa efficiens agit per contactum: & quidem vel per contactum *ſuppoſiti*, ità ut ſubjectum ipſum contingat in quo operatur; vel per contactum *virtutis*, ità ut ſaltem vim ſuam per medium interjectum ad rem uſque ſubjectam propaget, ut
5. alibi fuſiùs explicabitur. V. Cauſa efficiens producit ſibi ſimile; quod intelligendum eſt maximè de cauſa quæ dicitur *univoca*, quæ eſt ejuſdem ſpeciei cum ſuo effectu: licèt etiam poſſit ac-

com-

commodari cauſæ *æquivocæ*; quæ licèt non producat ſibi ſimile ſecundùm formam producit tamen ſibi ſimile ſecundùm virtutem, eò quòd cauſæ æquivocæ eminenter & virtualiter continent formas ſuorum effectuum. Præterea, intelligendum eſt iſtud axioma de cauſis per ſe & proximis, non verò de cauſis per accidens & inſtrumentariis, quæ non ex ſe producunt ſibi ſimile.

Quæſtio VI.

Quid & quotuplex ſit Finis.

Cauſæ finalis deſcriptio.

FInis optimè definitur ab Ariſtotele, 2. Phyſ. cap. 3. *Id cujus gratiâ aliquid fit.* Quæ deſcriptio ſatis indicat finem eſſe verè ac propriè cauſam: Unumquodque enim per ſe pendet ab eo cujus gratiâ fit: id autem à quo aliquid per ſe pendet, verè & propriè eſt cauſa. Cúmque cauſa efficiens quæ in ratione cauſæ tum materiam tum formam antecedit, non niſi alicujus finis gratiâ operetur; neceſſe eſt ut finis cæteras omnes cauſas origine ſaltem præcedat, quatenus nempe movet & excitat ipſum agens ad operandum.

Nota.

Et quoniam finis agentis ſeu operantis eſt is quem ſibi ſuæ operationis ſcopum proponit, hinc fit ut idem ſit finis operantis & operationis, ſive generantis & generationis: Et quia operatio ſeu generatio reipsâ eſt opus ipſum in fieri; hinc fit ut finis idem ſit generantis, generationis, & rei ipſius in fieri. Et licet proprius effectus cauſæ finalis ſit ipſa agentis operatio, ſpectanda tamen eſt finis cauſalitas præcipuè reſpectu ipſius generantis ſive operantis ſeu efficientis, quæ poſita eſt in metaphorica ſeu impropria quadam motione, quâ res quæ finis dicitur, ex ſui deſiderio cauſam illam agentem ad operandum allicit. Quod ut intelligas, adverte, motionem eſſe duplicem: unam propriam, quæ fit per veram & germanam actionem; ut cùm ignis aquam calefacit: aliam impropriam & tranſlatitiam; cujuſmodi eſt ea quâ movere dicitur id quod ſui amorem injiciendo allicit trahítque ad ſeſe. Et quidem prioris generis motio efficienti, poſterioris verò generis fini tribuitur, nullíque cauſarum generi præterquam fini competit: Neque adhuc reſpectu cujuſque agentis creati, ſed tantùm reſpectu ejus in quo cognoſcendi appetendíque vis ineſt: cætera enim quæ cognitione carent non alliciuntur per ſe à fine, ſicut nec in ipſum per ſe contendunt, ſed quatenus diriguntur à ſua cauſa, in qua ipſorum finis cognitio & amor præexiſtit.

In quonam ſit poſita finis cauſalitas.

Motio duplex.

Variæ finium diviſiones.

Sunt autem finium variæ diviſiones, ex quibus hæ ſunt præcipuæ: I. In finem *cujus*, & finem *cui*. Finis cujus eſt id cujus obtinendi gratiâ fit aliquid; ut valetudo, quam ut aſſequamur medicamentum ſumimus: Finis cui eſt in cujus gratiam aliquid fit; ut ægrotus, cui valetudo medicamentis procuratur. II. In finem generationis, & finem rei genitæ. Ille eſt forma quæ per generationem inducitur, & à generante intenditur: hic verò eſt ipſius rei genitæ congrua operatio; nam unumquodque eſt ut operetur. III. In finem operationi præexiſtentem, & finem ſubſequentem. Ille dicitur in quem tendit agens,

1.

2.

3.

non ut ipſum efficiat, ſed ut eum aſſequatur, vel ut ei conjungi aut aſſimilari poſſit; quo modo Deum intellectualis præſertim creaturæ finem eſſe dicimus: hic verò, in quem tendit agens ipſum efficiendo; quo modo forma phyſico motu producenda cenſetur eſſe finis agentis phyſici.

Quæſtio VII.

An Finis ſit cauſa ſecundùm eſſe verum & reale, an verò ſecundùm eſſe objectivum & intelligibile.

Finis habet duplex eſſe.

REs quæ dicitur finis habet duplex eſſe: unum objectivum & intelligibile, quod ei poteſt competere antè quàm verè exſiſtat in rerum natura; quale eſſe habet ſanitas in mente ægroti vel medici, antè quàm recuperata ſit: alterum verum & reale in rebus ipſis nemine cogitante; quale eſſe habet ſanitas in corpore hominis convaleſcentis. Solet igitur à philoſophis dubitari ſecundùm quodnam eſſe finis cauſet. Cui dubitationi ut ſatisfiat, notandum eſt, In qualibet cauſa tria conſiderari poſſe; nempe id quod per ſe & ſimpliciter cauſat, ratio formalis cauſandi, & conditio ſine qua cauſare non poteſt: ut in calefactione, id quod calefacit eſt ignis; ratio formalis calefaciendi eſt calor, conditio ſine qua non calefaceret eſt mutuus agentis & patientis contactus. Hoc poſito, triplici concluſione dubitationi propoſitæ ſatisfaciamus.

In qualibet cauſa tria conſiderantur.

1. Concluſio.

I. Concluſio; In cauſa finali id quod abſolutè & ſimpliciter cauſat, eſt res quæ denominatur finis; v.gr. quod movet ægrotum ad ſumendam potionem eſt ſanitas ipſa.

2. Concluſio.

II. Concluſio; Ratio formalis ſecundùm quam res quæ dicitur finis cauſat movétque, eſt eſſe reale ipſius, non verò eſſe objectivum: ſícque dicendum eſt, finem eſſe cauſam ſecundùm eſſe verum & reale, non verò propriè ſecundùm eſſe objectivum & intelligibile. Probatur; Quia finis eſt cauſa ſecundùm id quod cùm obtinetur deſiderium ſatiat; cúmq; non obtinetur, fruſtrari agens dicitur: atid non competit fini ſecundùm eſſe quod habet in mente; ſic enim appetitum non explet ſed acuit: Ergò ei convenit ſecundùm eſſe reale, ut experientiâ ſatìs patet: & certè eſſe illud objectivum non expetitur nec procuratur ab agente, ut conſtat. Porrò diligenter notandum eſt, Per illud eſſe reale ſecundùm quod finis verè cauſat, non eſſe intelligendum eſſe reale actu, ſed eſſe reale poſſibile, aut certè quod tanquam poſſibile repræſentatur agenti: nam ſecundùm illud eſſe poteſt finis metaphorico motu movere. Neque obeſt realitati hujus cauſæ, quòd motio in qua conſiſtit cauſalitas finis non ſit vera & propria ſed tranſlatitia & impropria; non definit enim propterea eſſe aliquid verum & reale: ſicut pictura quæ dicitur impropriè & tranſlatitiè homo, non definit propterea eſſe aliquid verum & reale.

Notæ.

Objectioni occurritur.

III. Con-

III. Concluſio; Eſſe intelligibile ſeu objectivum eſt conditio ſine qua finis non movet: quod perſpicuè patet, quia finis movet alliciendo cauſam agentem; quæ allectio ſine ipſius finis præcognitione dari non poteſt. 3. *Concluſio.*

Quæſtio VIII.

Quænam ſint ſpeciales Finalis cauſæ proprietates.

I. FInis dicitur imprimis Cauſa cauſarum, quia nempe eſt prima omnium, ut initio quæſtionis ſextæ prænonuimus. 1, II. Finis eſt nobilior iis quæ ſunt ad finem: per ea autem quæ ſunt ad finem intelliguntur maximè opera quæ ipſius finis gratiâ exercentur. 2, III. Id fruſtrà eſt quod finem ſuum non aſſequitur. 3, IV. Finis cognitus deſiderium ſui excitat. 4, V. Media ſuam habent à fine neceſſitatem vel contingentiam, bonitatem vel malitiam. 5, VI. Finis appetitur ſine modo, at verò media certâ ratione ad finem. 6, VII. Inter finem & media debet eſſe quædam proportio. 7, VIII. Finis eſt primus in intentione & ultimus in exſecutione: quæ proprietas eſt intelligenda maximè de fine actionem ſubſequente. 8. Et hæc de cauſis per ſe tum generatim cùm ſpeciatim. Deinceps nonnihil dicendum eſt de cauſis per accidens.

Tertia Diſputatio hujus Tractatûs;

De cauſis per accidens.

Quæſtio I.

An dentur cauſæ per accidens.

ESſe cauſas quaſdam per accidens, vel ex ipſis effectibus liquidò ſatis conſtat. Experimur enim multa evenire per accidens, h. e. præter omnem cauſarum ſive naturalium ſive liberarum intentionem: quæ vel ex fortuito concurſu plurium cauſarum contingunt, vel ex accidentario defectu cauſæ naturalis, vel ex eo quod ſe habet per accidens ad ipſa. Et quamvis nonnulla à quibuſdam cauſis per ſe eveniant, ab aliis tamen non niſi per accidens eſſe dicuntur, ut poſtea patebit. *Dari cauſas per accidens, probatur.*

Cauſa autem per accidens in genere tribus modis dicitur: Primò, quæ non niſi privativè, h. e. per ſui abſentiam aut defectum cauſa eſt alicujus; quo modo ſol occidendo poteſt dici cauſa tenebrarum: Secundò, quæ accidit cauſæ per ſe, ſeu quæ accidentariò conjuncta eſt cum cauſa vera & propria cujuſpiam effectûs; ſic dicitur muſicus eſſe cauſa per accidens ſanitatis, quia contingit medicum qui eſt cauſa per ſe iſtiuſmodi effectûs eſſe muſicum: Tertiò, quæ eſt quidem cauſa *Cauſa per accidens in genere dicitur triplicitèr.*

per ſe alicujus effectûs, cui tamen aliud quippiam conjunctum eſt reſpectu cujus eadem cauſa dicitur per accidens; ſic cùm accidit tegulam è tecto decidentem offendere caput alicujus hominis tranſeuntis, gravitas ſeu pondus naturale iſtius lapidis eſt cauſa per ſe iſtius deſcensûs, cauſa verò per accidens læſionis adjunctæ. Et quidem hoc poſtremo modo præſertim tum Caſus cùm Fortuna dicuntur cauſæ per accidens; de quibus nonnulla ſequenti quæſtione dicenda ſunt.

Quæſtio II.

Quid ſint Caſus & Fortuna.

Caſus in naturalibus, Fortuna in moralibus reperitur.

Rarò contingens duobus modis.

Deſcribitur caſus & fortuna.

Nota 1,

2,

Caſus & fortunæ exempla.

MIſſis omnibus fabuloſis veterum de re propoſita commentis, quid Ariſtoteles de iſtis probabiliſſimè ſenſerit breviter explicabimus. Sunt igitur Caſus & Fortuna cauſæ per accidens, ac proinde in iis tantùm quæ præter intentionem agentis contingunt; caſus quidem in rebus naturalibus, fortuna verò in moralibus. Ut enim quædam effecta contingunt in natura præter intentionem agentis neceſſarii, ſic in actionibus humanis pleraque eveniunt præter opinionem agentis liberi: quorum illa dicuntur eſſe à caſu, hæc verò à fortuna. Dicuntur autem tum caſus cùm fortuna propriè in iis tantùm quæ rarò accidunt. Verùm cùm aliquid duobus modis poſſit rarò contingere: uno, ratione ſolius temporis; quo modo rarò contingit eclipſis: altero, ratione cauſæ, nempè quòd rarò contingat quippiam oriri ex tali cauſa; quo modo rarò contingit theſaurum inveniri ab eo qui fodit terram: hoc poſteriori modo intelligendum eſt quod dicimus, ea quæ ſunt à caſu & fortuna rarò contingere. Ex iis facile eſt utriuſque (caſûs, inquam, & fortunæ) definitionem intelligere. Definitur enim caſus, Cauſa per accidens in iis quæ præter intentionem agentis eveniunt, idque raró: Fortuna verò, Cauſa per accidens in iis quæ fiunt ex deliberatione præter agentis intentionem, idque raró. Ubi obiter notandum eſt circa acceptionem iſtorum vocabulorum, *caſum* aliquando generaliter accipi pro ea omni cauſa per accidens ex qua aliquid rarò præter intentionem agentis contingit, ſive ſit naturalis ſive libera; quo modo fortuna dici poteſt *caſus*. Notandum etiam eſt, *caſum* & *fortunam* non tantùm pro cauſis, ſed etiam pro effectibus ipſis per accidens nonnunquam accipi: quamvis magis propriè nominibus concretis exprimantur; ut cùm dicitur aliquid *caſuale*, aliquid *fortuitum*: tunc enim intelligitur aliquis effectus à caſu vel fortuna. Et ut ſuprà dicta definitio utriuſque cauſæ per accidens fiat notior, exempla ſubjiciam. Exemplum caſûs eſt, Si tegula cadens è tecto tranſeuntis caput lædat: Tegula enim naturali pondere depreſſa, ſuopte nutu petit inferiorem locum; jam verò accidit ut decidendo tranſeuntis caput offendat: Sicque tegula cadens vel lapſus tegulæ dicitur cauſa per accidens læſionis iſtius; & læſio ipſa eſt effectus per accidens tegulæ decidentis ſeu effectus à caſu: contingit enim præter naturalem intentionem lapidis, idque adhuc rarò accidit.

Exem-

Exemplum fortunæ eſt, Si quis fodiens terram, ut ædificandæ domûs fundamenta jaciat, theſaurum inveniat: Qui fodit terram & etiam ipſa terræ foſſio dicitur cauſa per accidens inventionis theſauri: inventio theſauri eſt effectus per accidens illius foſſionis; namque hoc accidit præter ſpem & opinionem illius qui terram fodiebat ædificandæ domûs gratiâ. Porrò diligenter notandum eſt, Effectum ex hypotheſi neceſſarium poſſe ſimul eſſe fortuitum, ſi cauſa ex ſe non ſit ordinata ad talem effectum; ut patet exemplo allato. Nam poſito quòd aliquis theſaurum certo in loco defoderit, ubi aliquis poſtea terram effodiat, neceſſe eſt ut ab iſto fodiente theſaurus inveniatur: verùm quia iſta foſſio terræ non ordinatur per ſe ad inveniendum theſaurum, idcirco iſta inventio theſauri, ex hypotheſi neceſſaria, cenſetur fortuita. Et licèt concurſus iſte duarum cauſarum, nempe abſconſionis theſauri & foſſionis terræ in eodem loco, quarum neutra eſt cauſa per ſe inventionis theſauri, videatur eſſe cauſa neceſſaria inventionis theſauri; eſt tamen cauſa per accidens, quia concurſus ille eſt fortuitus: cauſæ enim illæ ad ſe invicem ex natura ſua non ordinantur. Quod tamen intelligendum eſt reſpectu noſtrî & cauſarum ipſarum ſecundùm ſe conſideratarum, non autem reſpectu Dei, qui ſemper æquâ, licèt non ſemper nobis notâ, providentiæ ſuæ diſpenſatione concurſum illarum cauſarum ad ejuſmodi effectus producendos ordinat: Sicque reſpectu Dei caſuale aut fortuitum nihil eſſe poteſt.

3. *Effectus ex hypotheſi neceſſarius poteſt ſimul eſſe fortuitus.*

Nihil caſuale aut fortuitum reſpectu Dei.

Cæterùm inter effectus per accidens principem locum tenent monſtra; ideóque definitur monſtrum, Effectus naturalis à recta & ſolita ſecundùm ſpeciem conſtitutione degenerans: Quod in animalium generatione præſertim locum habet; nam cætera naturæ errata non propriè dicuntur *monſtra* ſed *portenta* nonnunquam vel *prodigia*. Eſt autem in generatione monſtri cauſa duplex conſideranda; nempe cauſa impediens, & cauſa impedita: contingítque monſtrum præter intentionem cauſæ impeditæ, non cauſæ impedientis; & multò minùs præter intentionem ſupremæ cauſæ, nempe Dei, qui omnia naturæ errata ad majorem ſui gloriam ordinat. Cætera quæ de monſtrorum procreatione eorúmque ſpecialibus cauſis quæri poſſunt, non ſunt noſtri inſtituti.

Monſtrum eſt effectus per accidens

Cauſa monſtri duplex.

Quæſtio III.

Quid ſit Fatum.

ETſi *Fati* nomine veteres quippiam intellexerunt à quo rerum & eventuum omnium neceſſitas penderet, quid tamen illud eſſet non eodem modo explicarunt. Quidam Fatum nihil aliud eſſe quàm Deum ipſum arbitrati ſunt; ſed malè: nam etſi fatum à Deo, non tamen ipſe Deus eſt. Nonnulli naturæ legem eſſe dixerunt; ſed nimiùm preſsi: neque enim ſolis naturæ legibus fatum continetur. Alii, quoddam æternum, & immutabile decretum quod rebus omnibus, etiam liberis agentibus, nempe hominibus, imò diis ipſis neceſſitatem imponeret; quod quidem decretum ab ipſo Jove prolatum eſſe (unde

Varia opiniones de natura & ratione Fati: 1, 2, 3,

4, etiam *fatum* à *fando* dictum voluerunt) ità ut per ipſum ſibi & aliis diis neceſſitatem indixiſſet, fabulati ſunt poetæ: ſed fabulæ. Chaldæi verò & Aſtrologi fatum non aliunde quàm à cœlo petierunt, à cujus influxu & conſtellationibus omnia etiam humana conſilia neceſſariò dependere voluerunt. Verùm hujus opinionis impietatem convincit ipſa humani arbitrii libertas; ut alias rationes, quibus adverſus Aſtrologos judiciarios & Philoſophi & Theologi utuntur, prætermittam.

5, *eáque veroſimiliori* Itaque multò veriſimilius non tantùm è Chriſtianis plerique Theologi, ſed etiam è veteribus Philoſophi fatum dixerunt eſſe Divinum & immutabile Dei decretum juxta quod omnia fiunt, in liberis agentibus liberè, in neceſſariis neceſſariò. Verùm iſti adhuc non ſatis diſtinctè loquuntur: neque enim fatum ab æterna lege

6. omnium probabiliſſima. ſeu Divina circa res omnes providentia ſecernunt. Quare rectiùs ac diſtinctiùs loquuntur qui fatum æterni illius decreti opus ac Divinæ providentiæ effectum eſſe dicunt; quo modo optimè deſcribitur à Boethio, *Rebus mobilibus inhærens diſpoſitio, per quam Deus quæque ſuis nectit ordinibus.*

Diſcrimen inter Divinam providentiam & fatum. Ex quibus intelligere eſt diſcrimen inter Divinam providentiam & fatum propriè dictum: quòd Divina providentia ſit in ipſo Deo, fatum verò in rebus creatis; illa ab æterno in Divina mente, hoc verò in tempore eſſe cœpit; illa univerſim ad omnia, hoc verò maximè ad res caducas & mortales pertinet. Et licèt hoc ſenſu admitti poſſit Fatum, quia tamen iſto ſicut & Fortunæ vocabulo abuſi ſunt veteres, idcirco juxta ſanctorum Patrum monita ab iſtis vocabulis quantum fieri poteſt abſtinendum eſt. Sed de principiis & cauſis rerum naturalium hactenus.

Fati & Fortunæ vocabulis abſtinendum.

Tertius Tractatus hujus partis;

De communibus Proprietatibus rerum naturalium.

Communes rerum naturalium proprietates. EXplicatis generalibus rerum naturalium principiis cauſiſque, doctrinæ ſimul & naturæ ordo poſtulat ut de communibus earundem affectionibus ſeu proprietatibus agatur. Sunt autem communes ejuſmodi proprietates quatuor præcipuæ; nempe Quantitas, Locus, Tempus, & Motus. Quare hujus tractatûs quatuor erunt diſputationes: quarum prima erit de Quantitate; ubi de infinito dicetur: ſecunda erit de loco; ubi de Vacuo etiam diſputabitur: tertia, de Tempore; ubi etiam de Æterno, Ævo, & aliis durationum menſuris aliquid dicetur: quarta denique, de Motu; ubi de Quiete nonnihil tractabitur.

Prima

Prima Disputatio hujus Tractatûs;

De Quantitate & Infinito.

Quæstio I.

Utrùm beneficio solius Quantitatis substantia corporea sit formaliter extensa.

Quoniam de natura, speciebus & proprietatibus Quantitatis satìs abunde dictum est in prima parte Dialecticæ, de iis tantùm hoc loco dicemus quæ ad physicam speculationem magis pertinent.

Et quidem quod spectat ad propositam quæstionem, respondemus, Substantiam corpoream quantitate destitutam carere omni verâ & propriâ extensione; alioqui sequeretur substantiam posse esse formaliter extensam absque formali ratione extensionis, cùm quantitas sit ipsa formalis ratio extensionis, ut in Logica ostensum est. Deinde, si substantia corporea esset sine quantitate extensa, nihil ipsi adveniens quantitas tribueret, sicque esset superflua, quod absurdissimum est. Confirmatur; Quia substantiæ adveniens quantitas nihil aliud præstare potest quàm facere illam verè & formaliter extensam: atqui ex hypothesi substantia illa jam esset per se extensa; quare superflua esset illi quantitas. Si respondeas, Novam extensionem tribui substantiæ corporeæ accessu quantitatis; occurro, Non posse naturaliter duas numero diversas ejusdem speciei formales rationes in eodem subjecto reperiri; v. gr. non possunt reperiri in eodem subjecto duo candores, aut calores, &c. quare nec duæ extensiones veræ & formales. *Assertio tenenda; probatur* 1. 2.

Quæres, Quomodo separatâ quantitate substantia dici possit corporea, si careat omni extensione. Respondeo, Multis adhuc rationibus dici & esse corpoream: primùm, quia constat adhuc partibus physicis, nempe materiâ & formâ; deinde, quia servat adhuc partes suas entitativas; denique, quia semper manet apta recipere quantitatem, atque ipsius beneficio formalem extensionem. Quæ omnia spiritualibus substantiis non competunt. *Dub.* *Solut.*

Objicies, Perticam in decem partes divisam, etsi ab illis partibus divisis auferatur quantitas, semper esse ac verè dici divisam: quod non potest intelligi sine extensione, cùm ex ipsa nascatur divisibilitas substantiæ. Sed respondemus, perticam cùm actu divideretur, fuisse formaliter extensam; ablatâ verò quantitate adhuc denominari divisam, non ob formalem & quantitativam divisibilitatem, nisi in ordine ad priorem illam extensionem quæ amissa est. *Objec.* *Solut.*

Quæstio

Quæſtio II.

An termini quantitatis ſint reales.

Quinam ſint quantitatis termini.

TErmini quantitatis dicuntur quibus finita quæq; magnitudo terminatur ſeu limitatur; quo modo punctus dicitur *terminus* lineæ, linea verò ſuperficiei, ſuperficies craſſitiei ſeu molis corporeæ: appellantúrque aliter *indiviſibilia* quantitatis, quia dividi nequeunt ſaltem ſecundùm extenſionem magnitudinis quam terminant. Et quidem punctus eſt omnino indiviſibilis: Linea, licèt ſecundùm longitudinem dividi poſſit, eſt tamen indiviſibilis ſecundùm latitudinem quam terminat: Superficies, licèt ſit ſecundùm longitudinem & latitudinem diviſibilis, non tamen ſecundùm craſſitiem quam terminat. Et quoniam iiſdem indiviſibilibus copulantur partes quantitatis quibus ipſa quantitas terminatur, hinc indiviſibilia quantitatis dicuntur alia terminantia, alia copulativa. De quibus quæſtio eſt,

Senſus quæſtionis.

An ſint aliquid verum reale ac poſitivum, an verò aliquid rationis affectum quantitati. Quid igitur tenendum ſit duplici concluſione ſtatuemus.

1. Concluſio; probatur.

I. Concluſio; Indiviſibilia quantitatis terminantia ſunt realia: Tum quia omnis quantitas finita eſt realiter & poſitivè terminata, ergò termino reali & poſitivo terminatur; atqui terminus iſte eſt neceſſariò indiviſibilis, quia nihil dividuum poteſt eſſe abſolutè extremum: Tum quia corpora realiter & poſitivè ſe tangunt; atqui non ſe tangunt in aliquo diviſibili, alioqui daretur penetratio dimenſionum; ea enim in quibus vel ſecundùm quæ ſe tangunt duo corpora, debent eſſe ſimul: quare neceſſe eſt ut id in quo ſe tangunt ejuſmodi corpora ſit aliquid indiviſibile, illúdque reale & poſitivum.

2. Concluſio; probatur.

II. Concluſio; Indiviſibilia quantitatis copulantia ſunt realia. Probatur; Quia quantitas continua dicitur cujus partes communi termino copulantur; atqui non poteſt dari ejuſmodi terminus niſi ſit indiviſibilis & poſitivus: Indiviſibilis quidem; ſi enim eſſet diviſibilis, jam non ſecundùm ſe totum, ſed ſecundùm aliam atque aliam ſui partem partes continui copularet; quod alienum eſt à ratione continui: Poſitivus verò; ſi enim non eſſet poſitivus, ſed tantùm negatio ulterioris tendentiæ, ut explicant aſſertores oppoſitæ ſententiæ, jam non eſſet unus terminus communis; quia unicuique parti competit ſua negatio ulterioris tendentiæ. Confirmatur præterea ex reali contactu corporum: ſi enim quædam indiviſibilia quantitatis non ſint realia, certè erunt puncta, quæ ſunt minimæ entitatis: atqui patet ex reali contactu corporum puncta copulantia eſſe realia; ſic enim corpus ſphæricum tangit corpus planum in puncto tantùm, & tamen verè & poſitivè tangit: deinde, ſi trahatur ſuper idem planum, tanget in linea, & tamen verè tanget: idémque cenſendum de corpore pyramidali, quod per cuſpidem idem corpus planum tangeret.

Quæstio III.

An Continuum ex ſolis indiviſibilibus conſtet.

NOn deſunt qui partem affirmativam tueantur; Lineam v. gr. ex ſolis punctis, ſuperficiem ex lineis, denique craſſitiem ex ſuperficiebus conſtare. At verò negant ferme omnes nobilioris notæ philoſophi poſſe fieri ut continuum ſeu dividuum ex non-continuis ſeu indiviſibilibus partibus coaleſcat. Quare aſſerunt, Continuum non niſi ex continuis partibus conſtare. Probatur hæc ſententia; Quia ſi linea e. gr. ex punctis conſtaret, ſequeretur punctum diviſibilem eſſe: Sumatur enim linea conſtans quinque punctis, quæ in partes æquales dividatur, tunc neceſſe erit ut medius punctus in duas partes ſecetur, alioqui pars una erit puncto longior quàm altera. Deinde, ſequeretur partes continui nullo communi termino copulari: Sumatur enim linea conſtans octo punctis; quæro, quonam communi termino pars una conſtans quatuor punctis copuletur cum altera quæ totidem punctis conſtat. Denique, ſequeretur diametrum quadrati æqualem eſſe lateri ejuſdem quadrati; quod tamen vel ipſis ſenſibus repugnat: probatur; Quia ſi ab omnibus punctis unius lateris ducantur lineæ ad alterius oppoſiti lateris puncta, tunc tota quadrati area iſtis lineis replebitur; ſicque etiam diameter illarum linearum punctis totus veluti cooperietur: quo fiet ut non pluribus partibus diameter conſtet quàm latus. Objicies, Globum non tangere planum niſi in puncto: ſi igitur ſupponamus globum trahi ſuper planum, ſanè linea quæ ex ductu globi deſcripta intelligitur, ex ſolis punctis conſtabit, quia globus dum illam percurrit non tetigit niſi puncta. Reſpondeo, globum immotum non poſſe tangere niſi punctum, at verò poſſe tangere continuum dum movetur: licèt enim in ſingulis inſtantibus motûs & temporis tangat puncta lineæ duntaxat; attamen in partibus ejuſdem motûs & temporis ejuſdem lineæ partes continuas ſucceſſivè tangit.

Probabilior de propoſita quæſtione ſententia; probatur 1.

2.

3.

Object.

Solut.

Quæſt. IV.

An Continuum ſit diviſibile in infinitum.

UT intelligas quâ ratione verum ſit quod vulgò dicitur, *Continuum in partes infinitas eſſe dividuum*, ità ut perpetuò ſecari poſsit, nec unquam ad ultimam partem deveniatur; adverte, Continuum duobus modis dividi poſſe: uno quidem in partes magnitudine æquales; ut ſi pertica decem pedum in totidem partes pedales dividatur: alio verò in partes proportione æquales, non magnitudine; ut ſi pertica octo pedum dividatur in duas partes ſingulas quatuor pedum; & rurſus una ex illis partibus in duas partes duorum pedum; & ſic unaquæque pars in alias duplo minores. Præterea advertendum eſt, Diviſionem ejuſmodi in partes proportione æquales eſſe ſucceſsivam, ità ut repugnet totam ſimul fieri,

Nota 1.

Itaque

Assertio tenenda. Itaque juxta posterius istud genus divisionis asserimus, Continuum esse divisibile in infinitum: non quòd unquam simul possint exsistere infinitæ partes continui actu separatæ, sed quòd continuum non possit in tot partes dividi, quin adhuc in partes minores dividi possit in infinitum progrediendo; quia non potest dari pars continui quæ sit actu minima, cùm in partes minores adhuc sit dividua: repugnat enim partem continui esse individuam seu indivisibilem, ut præcedenti quæstione probatum est.

Object. Si objicias, Hinc sequi dari infinitum actu in rerum natura; neque enim posset continuum in illas partes infinitè dividi, nisi illæ partes in continuo essent actu infinitæ: respondemus, Infinitum actu duplex concipi posse: aliud propriè dictum, cujus partes omnes actu separatæ sunt ac ab-invicem distinctæ; quod vocant infinitum *categorematicum:* aliud verò impropriè dictum, cujus partes non sunt actu ab-invicem separatæ, sed dicuntur sibi invicem communicantes, quia minores continentur in majoribus: quod vocant infinitum *syncategorematicum.* Licèt igitur continuum in infinitum dividi possit, non sequitur dari infinitum actu priori modo seu propriè dictum, sed tantùm infinitum actu posteriori modo seu impropriè dictum. Ex his intelligere est, omnes partes continui esse actu in continuo, non tamen esse actu infinitas categorematicè & propriè, sed tantùm syncategorematicè & improprié.

Solut.

Infinitum actu duplex

Quæstio V.

Quid & quotuplex sit Infinitum.

Infiniti descriptio. INfinitum quasi *sine fine* dicitur, quod nullis terminis circumscriptum in immensum excedit. Definitur ab Aristotele, 3. Phys. cap. 6. *cujus extrà semper licet aliquid assumere*; i. e. extra cujus partem quamlibet semper aliam partem licet assumere.

Infinitum actu, duplex Celebris autem est infiniti partitio, in infinitum actu & infinitum

Infinitum potestate, triplex. potestate. Illud dicitur, cujus partes omnes sunt actu, sive sint omnes actu separatæ sive non; quod dicitur infinitum actu *categorematicum*, & infinitum actu *syncategorematicum:* Hoc verò dicitur, cujus partes omnes non sunt actu; estque triplex; nempe infinitum *successione*, *additione*, & *detractione:* successione; ut esset tempus aut motus infinitæ durationis: additione; quo modo numerus dicitur potentiâ infinitus, quia nullus cogitari potest quo additis novis unitatibus major non possit dari: denique detractione; quo modo quantitas continua potestate infinita est, quia nulla est tam exigua

Nota 1, quin detractâ aliquâ parte possit fieri semper exilior. Ubi nota, Solum infinitum actu categorematicum esse verè & propriè infinitum,

2, de quo hîc disputatur: Et adhuc, Infinitum actu syncategorematicum non esse propriè infinitum actu, ideóque à quibusdam appellari infinitum potentiâ. Ego verò existimarim istud posse dici infinitum partim actu partim potentiâ: actu quidem, quatenus suas omnes partes actu continet; potentiâ verò, quatenus partes illæ non sunt actu separatæ.

ſeparatæ. Notandum etiam eſt, Sæpe nomine infiniti ſyncategorematici intelligi infinitum quodlibet poteſtate. 3.

Quæſtio VI.

Quomodo Infinitum cognoſci poſſit.

Senſus quæſtionis.

Quæſtio hæc non de ipſa infinitudine præcisè & formaliter ſumta, (quæ facilè ex oppoſito reali ſeu poſitivo, ſicut ex luce obſcuritas, poteſt intelligi) verùm de ipſa re quæ eſt infinita, accipienda eſt; An videlicet poſsit humana mens cogitatione complecti rem infinitam. Verùm cùm animi conceptus alius ſit diſtinctus, alius confuſus; & aliquid poſsit cognoſci in momento, vel in tempore, eóque finito vel infinito: non niſi adhibitâ diſtinctione facilè ſolvi poteſt hæc quæſtio. Itaque ſi de confuſo tantùm conceptu ſermo ſit, certum eſt infinitum ab intellectu creato ſic cognoſci poſſe: ſi verò de diſtincto conceptu, ídque vel in momento, vel in finito tempore, licèt ſit major difficultas, arbitramur tamen infinitum hoc modo cognoſci non poſſe ab eodem intellectu creato ſaltem naturæ viribus. Ratio in promtu eſt; Quia vis humani ingenii atque adeò intellectûs angeli finita eſt; quare id quod in illius expreſſam notitiam cadit, finitum ſit neceſſe eſt. Confirmatur; Quia quò res quæ animo concipitur eſt major, eò majorem vim ingenii deſiderat: quare ſi ſit infinita, infinitam vim ingenii poſtulabit. Non eſt tamen diffitendum, valde probabile videri, humanum animum ſupernaturali virtute in tantum augeri poſſe ut hoc modo infinitum clarè intueri & etiam complecti ſeu comprehendere poſsit, modò illud ſit tantùm in aliquo genere infinitum. Denique, ſi de diſtincto conceptu in tempore infinito ſermo ſit, nihil videtur abſurdi, omnes & ſingulas partes alicujus infiniti hoc modo concipi poſſe: Si enim ab infinito tempore mundus exſtitiſſet, cœlúmque ſuos motus obiiſſet, angelus qui ab infinito tempore exſtitiſſet, ſingulas cœleſtium corporum circuitiones diſtinctè potuiſſet animadvertere.

Aſſertio de propoſita q. multiplex:

1.

2.

3.

4.

Quæſtio VII.

An detur aut ſaltem dari poſſit infinitum.

Senſus quæſtionis.

Nullum dari in rerum natura infinitum actu & categorematicum ſatis patet, cùm omnia quæ ſunt finito cœli ambitu contineantur: at ſi daretur ejuſmodi infinitum, ſive magnitudine ſive multitudine, ſpatium infinitum occuparet. Verùm gravis eſt difficultas, An virtute ſaltem Divinâ dari poſsit, ſeu, An abſolutè poſsibile ſit ejuſmodi infinitum: e. gr. An procreari poſsit infinita multitudo lapidum, aut corpus aliquod infinitæ molis, aut linea longitudinis interminatæ. Sunt qui id fieri poſſe dicant, eò quòd non videatur id denegandum Divinæ poteſtati. Verùm permulti graves Theologi oppoſitum docent, quod certè nobis videtur probabilius; nempe,

Infinitum

Aſſertio tenenda: Infinitum nullo modo fieri poſſe: non quòd repugnet ex parte Divinæ potentiæ, ſed ex parte rei, quæ fieri non poteſt propter apertas contradictiones quæ indè ſequuntur; ut, quòd infinito daretur ma-
probatur 1, jus, quòd pars eſſet æqualis toti, &c. Nam ſi ex hypotheſi infiniti lapides exſiſterent, poſſet adhuc Deus alios procreare, cùm ipſius potentia non poſſit exhauriri: quòd ſi alios procreat, ex iſtorum additione augebitur prædictorum lapidum numerus; ſícque erit aliquid
2, majus infinito. Deinde, ſi ex eodem infinito lapidum numero centum ſubtrahantur, ſi dicas reliquum eſſe adhuc infinitum, cùm non detur majus infinito, ſequeretur totum numerum ex centum ſublatis & reliquis non eſſe majorem ſuâ reliquâ parte; quod abſurdiſſimum
3. eſt. Nec minor abſurditas ſequeretur ſi darentur lineæ ex una aut altera vel ex utraque parte in infinitum protenſæ: fieri enim poſſet ut cùm duæ lineæ eſſent infinitæ ex una parte, ex altera tamen parte finitæ, una fieri poſſet major alterâ abſque ulla additione, ſed ſolâ motione ſeu tractione unius præ altera.

Ad fundamentum oppoſitæ ſententiæ reſp. Ad fundamentum autem oppoſitæ ſententiæ reſpondemus; Etiamſi Divina poteſtas ſit infinita, non tamen in rebus creatis effectum infinitum ſortiri poſſe; quia rei creatæ conditio infinitudinem non patitur. Adde, quòd infinita Dei poteſtas ſatis elucet in eo quòd ex nihilo omnia, licèt finita, produxerit: deinde, quòd nihil ſit adeò perfectum quin poſſit adhuc aliquid perfectius produci à Deo: denique, quòd Dei potentia nullâ effectuum magnitudine aut numeroſitate poſſit exhauriri, ſed omnem quæ concipi poteſt rerum magnitudinem & multitudinem infinitè ſuperet, cùm ſit ipſemet Deus, qui eſt ſuper omnia benedictus in ſecula.

Secunda Diſputatio hujus Tractatûs;

De Loco & Vacuo.

Quæſtio I.

Quid ſit Locus.

Loci deſcriptio. ARiſtoteles 4. Phyſ. cap. 4. Locum definit, *Extremum* corporis *continentis immobile primum*; ſive, quod idem eſt, *Superficiem* corporis *ambientis immobilem primam.* Ad cujus definitionis intelligentiam notandum primò, Superficiem corporis continentis poſſe
Nota 1, dupliciter conſiderari: uno modo in ordine ad ipſum corpus continens, quatenus ipſum intrinſecùs terminat; altero modo in ordine ad ipſum corpus contentum, quatenus ipſum extrinſecùs ambit.

Priori

Priori igitur modo pertinet ad categoriam Quantitatis; éſtque ſecunda ſpecies quantitatis continuæ: poſteriori verò, pertinet ad categoriam Ubi; & ſic propriè dicitur locus. Notandum eſt ſecundò, 2.
Locum duobus modis accipi: primo quidem, vulgò & moraliter, pro eo in quo plurà continentur, quódque ſingula corpora non niſi remotè continet; quo modo officina bibliopolæ dicitur *locus* librorum: ſecundo, propriè & phyſicè, pro eo in quo unum quid adæquatè continctur; ſeu, pro ea ſuperficie quæ primò occurrit contento corpori. In qua poſteriori ſignificatione definitur locus hic ab Ariſtotele; ideóque dicitur, Superficies corporis continentis prima, i. e. proxima, immediata, corpori contento primùm occurrens. Denique, 3.
ut intelligas quâ ratione dicatur locus ſuperficies immobilis, notandum eſt, Ariſtotelem hìc locum definire juxta proprium & uſitatum loquendi modum, quo dicimus, rem dum in eodem ſitu manet immota, permanere in eodem loco, licèt corpus ambiens ſubinde agitetur & moveatur; ut cùm turris flante vento à diverſo aere ſubinde ambitur. Itaque ſuperficies corporis continentis, quatenus locus, dicitur immobilis; quia locus ut ſic eſt per ſe immobilis, nec niſi ex accidenti movetur. Non quidem ad motum rei locatæ movetur locus, alioqui non diſtingueretur à vaſe (ut rectè monet Ariſtoteles) quod ſimul cum re contenta movetur: Neque etiam movetur per ſe ad motum corporis continentis; quia non movetur ad motum corporis continentis niſi quatenus ei inhæret: at verò ſuperficies ſpectata quatenus inhæret corpori continenti, habet rationem termini ipſius corporis continentis, non verò rationem loci rei locatæ. In hunc igitur modum cæteris omnibus interpretationibus prætermiſſis intelligenda eſt loci immobilitas. Unum reſtat explicandum; Cùm locus ſaltem per accidens moveatur, ut cùm ſuperficies aeris turrim ambientis agitatur à vento, quo modo res locata dicatur manere in eodem loco, cùm non ab eadem ſuperficie ambiatur. Reſpondeo primò, Rem illam dici manere in eodem loco, quia manet in eodem ſpatio ſeu loco intrinſeco: ſecundò, quia ſemper concipitur ambiri ab eadem ſuperficie imaginaria: tertiò, quia nova ſuperficies aeris quæ ſuccedit alteri, cenſetur eadem per æquivalentiam: quartò, licèt concedi poſſit rem illam non contineri ſeu non ambiri eodem loco reali & phyſico, non tamen propriè concedi poteſt rem per ſe mutare locum, ſed potiùs locum circa rem mutari, ídque adhuc per accidens, ut monuimus.

Quomodo locus intelligatur immobilis juxta Ariſtotelem.

Quo modo mutatâ ſubinde ſuperficie corporis ambientis res dicatur in eodem loco manere.

Quæſtio II.

Quotuplex ſit Locus.

Loci partitio.

LOcus latiſſimè ſumtus in genere duplex eſt; communis, & proprius. Ille eſt, in quo plura ſimul eſſe poſſunt; cujuſmodi eſt aula reſpectu

1 *Communis; proprius,*

respectu eorum qui in ea sunt: hic verò, in quo res unica duntaxat potest contineri: Ille moraliter, hic verò physicè consideratur: estque duplex; internus nempe, & externus. Internus dicitur spatium illud quod ab unoquoque corpore locato occupatur; externus verò est externa superficies à qua corpus locatum continetur. Rursum locus externus duplex est; realis nempe, & imaginarius. Realis est vera & realis superficies corporis continentis; imaginarius verò est imaginaria superficies quâ corpus quod à nullo alio corpore continetur, ambiri concipitur: quo modo cœlum Empyreum dicitur ambiri à loco imaginario. Ubi nota, Locum internum, cùm nihil sit reale seu positivum, posse etiam dici imaginarium, licèt minùs proprié. Præterea, locus alius dicitur naturalis, in quo unumquodque corpus naturaliter conquiescit; violentus verò, in quo vi detinetur. Denique dividitur locus in superum, inferum & medium. Superus est qui quàm maximè distat à centro terræ; inferus, qui juxta terræ centrum est; medius, qui inter utrumque intercipitur. Ex his intelligere est, quo modo supremum cœlum sit in loco, cùm à nullo superiori corpore contineatur: Dicitur enim esse in loco proprio tum interno cùm externo, sed imaginario. Est quidem in loco interno, nempe in eo ingenti spatio quod occupat: deinde, in loco externo imaginario, quia concipitur contineri superficie quadam imaginariâ quæ ipsum attingit.

Iisque duplex: internus; externus, qui item duplex: realis; imaginarius.

2. Naturalis; violentus.

3. Superus; inferus; medius.

Coroll.

Quæstio III.

An duo corpora in eodem loco, & idem corpus in duobus locis esse possit.

Prius quæstum.

EXperientiâ satìs compertum est, neutrum naturaliter fieri posse. Difficultas autem est, An virtute Divinâ, & quo modo id fieri possit. Et quidem quod spectat ad prius quæsitum, respondetur, Hoc non esse dubium in fide: cùm sacra nos doceant eloquia, Christum illæso Virginis utero natum esse; clauso sepulcro surrexisse; & ad discipulos obseratis januis ingressum; denique, dum ad Patrem ascenderet, cœlestia corpora penetrasse: quæ omnia fieri non potuerunt, nisi duo corpora sese penetrarint, eodémque in loco simul exstiterint. Ut autem intelligas quonam modo id fiat, notandum est, Duplex esse munus quantitatis respectu loci; nempe locum replere, & ab eodem loco quodvis aliud corpus removere: Quod posterius præstat quantitas penetrationi obsistendo, non quidem activè, sed negativè, nempe non admittendo alterius corporis subingressum: Hoc autem posteriori officio privatur quantitas, cùm duo corpora in eodem situ & loco ponuntur. Quod spectat ad posterius quæsitum, major est controversia; nihilominus tamen probabilior Theologorum sententia est, Posse fieri virtute Divinâ ut idem corpus realiter sit simul in diversis locis. Non enim minùs necessariò corporum multitudo locorum multitudinem quàm unitas corporis loci unitatem exigit: Atqui duo corpora virtute Divinâ simul esse possunt in

Assertio fide tenenda.

Explicatur modus.

Posterius quæsitum.

Assertio tenenda; probatur.

eodem

eodem loco: quare nihil repugnabit quin eâdem virtute unum corpus in pluribus locis exsistat. Et certè constat in sacra Eucharistia corpus Christi pluribus locis realiter & personaliter adesse. Nec repugnat, nonnulla corpori accidere in uno loco quæ eidem non contingunt in altero, quamvis non omnia; quæ Theologis discutienda relinquimus.

Quæstio IV.

An detur Vacuum.

Quid sit Vacuum.

Non posse dari naturaliter, probatur.

VAcui nomine hoc loco intelligimus, Spatium aliquod inane absque ullo corpore, & tamen intra ambitum alicujus corporis inclusum. Quale nullum dari posse naturaliter in hac universa rerum machina, experientiis manifestissimis constat; quibus docemur quantùm ab isto incommodo natura abhorreat: ex. gr. Si vas vitreum aquâ calidâ oppletum obturato ore in aquam frigidam demergatur, aut aeri frigido exponatur, necessariò disrumpetur metu vacui: Aqua enim quæ dum erat calida majorem locum occupabat, dum à frigore constringitur minorem locum occupat; sícque nisi aer subingrederetur, daretur vacuum: & quia aer non potest ingredi per os vasis, quia nempe obturatum est, idcirco necesse est ut frangatur vas, sícq; aeri aditus liber pateat. Hinc etiam fit, cùm per fistulam cujus inferius orificium immersum est aquæ attrahitur aer, necessariò sursum evehitur aqua, nè inter superius & inferius orificium fistulæ detur vacuum. Sic flabellum citiùs disrumpitur quàm obturato ore extendatur.

Cur natura tantopere abhorreat à vacuo.

Ratio autem cur natura tantopere abhorreat à vacuo, est, nè solvatur Universi continuitas, & nè detur aliquid frustrà in rerum natura, cujusmodi esset vacuum. Ut autem intelligas quâ ratione natura succurrat huic incommodo, sciendum est, præter specialem & peculiarem inclinationem secundùm quam unaquæque res fertur ad id quod naturæ suæ competit, dari universalem seu generalem quandam inclinationem secundùm quam unumquodque tendit ad bonum totius Universi quatenus est pars & membrum ipsius. Itaq; secundùm posteriorem hanc inclinationem res naturales motibus speciali proclivitati oppositis nonnunquam feruntur; ut patet in aqua quæ sursum fertur, & aere qui deorsum labitur, nè detur vacuum: unde subterranea loca opplentur aere, nè vacua sint. Cæterùm adeò grave est naturæ illud incommodum, ut non tantùm à nullo agente naturali, sed nè quidem ab angelis aut dæmonibus induci possit; ità ut si quis angelus expelleret aerem ab aliquo loco, non posset alter angelus impedire nè alius aer subingrederetur. Nihil enim angeli naturali seu propriâ vi contra ordinem Universi moliri possunt. Si objicias, Supra cœlos dari spatia imaginaria, quæ nihil aliud sunt quàm vacuum; respondeo, *Objic.* *Solut.* Supra cœlos non reperiri vacuum propriè dictum, quia nullum est ibi corpus à quo spatium illud ambiatur. Adde, quòd loquimur de vacuo quod in aliqua Universi parte admitteretur.

Quæſtio V.

An motus in vacuo fieri poſſit.

Ariſtotelis opinio; refutatur.

NEgavit Ariſtoteles, eò quòd ſequeretur in motu, præſertim gravium & levium, rem eſſe ſimul in pluribus locis; eò quòd motus ille fieret in inſtanti. Sed levis eſt hæc Ariſtotelis ratio: eò quòd ſucceſſio motûs non provenit tantùm ex reſiſtentia medii, ut ille arbitratur, ſed etiam ex aliis cauſis; nempe ex diſtantia extremorum inter quæ fit motus, deinde ex moderata gravitate & levitate corporum naturalium. Quare longè probabilius eſt, Motum in vacuo fieri poſſe: abſurdum enim videtur hominem in vacuo nè digitum quidem movere poſſe; machinam bellicam non poſſe in parietem vicinum æneum globum explodere; lapidem molarem non poſſe decidere in terram, ſed ſuſpenſum manere propter vacuum interjectum.

Alia probabilior aſſeritur.

Tertia Diſputatio hujus Tractatûs;

De Tempore.

Quæſtio I.

Quid ſit Tempus.

Durationis genera quatuor.

DUratio, quæ dici poteſt permanentia ſeu mora rei in ſuo eſſe, varia eſt pro varia conditione rerum exiſtentium. Eſt autem in genere quadruplex: nempe Æternitas, quæ ſoli Deo competit; Ævum, quod angelis & animæ rationali; tempus Diſcretum, quod quibuſdam operationibus angelorum, quæ conſtant pluribus inſtantibus diſcretis, competit; denique tempus Succeſſivum, quod operationibus rerum naturalium ſucceſſivis & continuis competit. Et quidem de hac tantùm poſtrema ſpecie durationis hîc cum Ariſtotele diſſeremus: Hæc enim eſt propria rerum naturalium & mutationi obnoxiarum duratio, quæ propriè dicitur tempus; definitúrq; ab Ariſtotele, 4. Phyſ. cap. 11. *Numerus motûs ſecundùm prius & poſterius.* Quam definitionem ut intelligas, adverte, Tempus maximam habere affinitatem cum motu, ità ut nihil moveatur niſi in tempore, & nihil tempore menſuretur niſi moveatur. Tempus autem vocatur *numerus* impropriè & analogicè: quòd ſicut multitudo quia conſtat pluribus unitatibus, numerari poteſt; ità res mobilis quia partes habet ſui motûs quaſdam priores quaſdam poſteriores, idcirco adhibito tempore numerari poteſt ſecundùm prius & poſterius: ſic per horas, dies & annos rerum fluxarum & operationum durationes menſuramus & quaſi numeramus. Additur, *ſecundùm prius & poſterius*; quia res mobiles non ſecundùm quamlibet conſiderationem tempore menſurantur: non enim ſecundùm intenſionem aut extenſionem, nec adhuc

Temporis definitio; explicatur.

propriè

propriè ſecundùm multitudinem, ſed ſecundùm ſucceſſionem, ſive ſecundùm prius & poſterius, ſeu quatenus in re mobili aliquid præteritum aliquid verò futurum cernitur, menſurantur.

Quæſtio II.

Quomodo diſtinguatur Tempus à Motu.

Tempus duplex: reale, & imaginarium.

TEmpus vulgò duplex aſſignatur: aliud verum & reale; aliud imaginarium, quale illud eſt quod imaginamur præceſſiſſe mundi creationem. Reale rurſus aliud externum, aliud verò internum. *Externum;* Externum eſt duratio quædam quæ aliunde aſſumitur ad menſurandam cujuſpiam rei durationem; cujuſmodi eſt duratio converſionum ſeu motuum cœleſtium, quatenus aſſumitur ad menſurandam rerum ſublunarium durationem: Internum verò eſt duratio cujuſque rei propria & ipſi motui intrinſeca; cujuſmodi eſt ipſamet duratio motuum cœleſtium reſpectu eorundem motuum cœleſtium, ſimúlque duratio intrinſeca cujuſque mutationis. De priori non eſt dubium quin à motu, cujus dicitur menſura externa, diſtinguatur: ſed de poſteriori major eſt difficultas; quæ ſequentibus concluſionibus explicabitur. *Internum.*

De tempore interno: 1. Concluſio;

I. Concluſio; Tempus internum non differt realiter à motu cujus eſt menſura: probatur; quia illa non differunt realiter quæ ſeorſum ſeparata nequeunt exſiſtere: at repugnat, motum fieri ſine propria durationę; & etiam repugnat, durationem illam ſucceſſivam quæ eſt tempus internum reperiri ſine aliqua ſucceſsione motûs.

2. Concluſio;

II. Concluſio; Tempus formaliter diſtinguitur à motu: probatur; Quia aliud concipimus dum motum concipimus, aliud verò dum tempus concipimus: Dum enim motum animo complectimur, ſucceſsionem quandam imaginamur formæ alicujus quæ ſucceſsivè producitur aut deperditur; dum verò tempus concipimus, imaginamur non motum, ſed ipſius motûs durationem, quæ ex ſucceſsivo fluxu partium illius naſcitur.

3. Concluſio.

III. Concluſio; Tempus illud internum naturalis eſt quædam affectio rei mobilis quæ ex motu naſcitur tanquam ex ſuo principio: unde colligere eſt, motum naturâ ſaltem eſſe priorem tempore interno.

Dub. Reſp.

Si quæras hoc loco qualenam tempus definierit Ariſtoteles; reſpondeo, Definiviſſe tempus externum, illúdque cœleſte (utpote primum & æquabiliſsimum) quatenus applicatur ad menſurandas rerum ſublunarium durationes: ſic enim externum eſt; licèt quatenus eſt menſura propria & interna motûs cœleſtis, ſit verè tempus internum. Ubi nota, nos non tam propriè uti ſolere aliis mutationum durationibus tanquam menſuris externis aliarum durationum.

Quæstio III.

Quomodo intelligenda sint nonnulla temporis attributa.

I. Dub. IMprimis quæritur, Quomodo tempus dicatur omnia continere, cùm saltem motum cœlestem non contineat, sed potiùs ipsum à

Resp. motu cœlesti tanquam proprietas à principio contineatur. Respondetur primùm, Durationem rerum sublunarium contineri à tempore cœlesti: deinde, Ipsum etiam cœlestem motum à tempore sibi interno etiam contineri, eo modo quo mensuratum à mensura contineri potest.

II. Dub. Secundò quæritur, Quomodo tempus ab Aristotele dicatur *nunc fluens*, cùm tempus non constet ex indivisibili, sicut nec quælibet alia quantitas continua; ipsum verò *nunc*, sive instans, sit indivisibile.

Resp. Respondetur, Id ab Aristotele dictum esse juxta nostrum concipiendi modum: Sicut enim lineam imaginamur ex ductu puncti nasci, quamvis revera non ità fiat; ità ex fluxu alicujus instantis tempus oriri concipimus, sicut ex ejusdem instantis permanentia æternitatem exsistere intelligimus. Unde ipse Aristoteles Tempus vocavit *nunc fluens*, Æternitatem verò *nunc permanens*.

III. Dub. Tertiò quæritur, Quomodo intelligendum sit, *Nihil temporis unquam esse præsens*; si enim ità res habeat, sequi videtur nihil temporis realiter exsistere; (Nihil enim realiter exsistit quod non sit præsens)

Resp. siquidem præteritum non est ampliùs, futurum nondum est. Respondeo primùm, Aliquid temporis posse dici præsens moraliter, nempe partes instanti præsenti vicinas; licèt si illud præsens mathematicè & physicè spectetur, nulla pars temporis, sed instans duntaxat, dicatur esse præsens. Neq; necesse est, ut aliquid sit verum & reale, quòd possit exsistere in aliquo præsenti physicè sumto: sed satis est quòd per aliquam moram possit verè & realiter exsistere; quod tum motui cuilibet successivo tum etiam tempori convenit. Licèt igitur nè ulla quidem vel minima pars temporis tota simul exsistat, non definit tamen esse realis: hæc enim est natura rerum successivarum, ut nec illæ

Nota. nec earum partes ullæ simul unquam possint exsistere. Cæterùm licèt nulla pars temporis absolutè & simpliciter sit præsens, comparativè tamen seu respectu partium motûs potest verè dici præsens pars aliqua temporis parti alicui motûs: ut si motus aliquis per tres horæ partes duret, prima pars horæ verè dicetur præsens primæ parti motûs.

IV. Dub. Quartò quæritur, Quænam res subjiciantur tempori. Respondeo;

Resp. Cùm rerum quæ sunt, aliæ nec initium habeant neq; finem; aliæ initium habeant non tamen finem; aliæ denique & initium & finem habeant: primi generis solus est Deus, qui æternitate (si ità loqui liceat) mensuratur; secundi generis sunt angeli & animæ rationales, quæ mensurantur ævo; tertii generis sunt cæteræ res omnes naturales, quæ solæ tempori propriè subjacent. Sed hæc de tempore satis. Repete hic ea quæ diximus in prima parte Dialecticæ in §§. de categoria Quantitatis, & de categoria Quando.

Quarta

Quarta Disputatio hujus Tractatûs;

De Motu.

Quæstio I.

Quid sit Motus; & An rectè ab Aristotele definiatur: item, Quid sit Quies.

COnstat ex iis quæ docuimus in prima parte Dialecticæ, ubi de Categoriis, §. de Quantitate, & §. 5, & 6. de Actione & Passione, & præcedenti qu. de Tempore, Motum formaliter & præcisè spectatum non esse actionem aut passionem; neque adhuc relationem agentis ad patiens, aut patientis ad agens; neque præterea continuam successionem formæ fluentis, sive producendæ sive corrumpendæ, aut etiam durationem ejusdem formæ fluentis; quæ duæ sunt species quantitatis; quarum illa defectu vocabuli vocatur motus, hæc verò propriè dicitur tempus internum: sunt enim hæ duæ proprietates motûs propriè dicti seu physici & successivi, non verò ipse motus. Denique, motus non est formaliter ipsa forma fluens, sive substantialis sive accidentaria, quæ producitur vel corrumpitur, licèt sit idem realiter, ut satis liquet. Restat igitur ut motus propriè dictus sit formaliter ipsa acquisitio formæ, sive fluxus, via, seu tendentia ad formam. Probatur; Quia quippiam *moveri* nihil aliud est quàm successivè tendere & accedere ad formam: quia accessus seu via ad formam est prior naturâ quàm forma, sicut via præintelligitur termino ad quem tendit. Ubi nota, Accessum sive tendentiam ad formam esse ipsam acquisitionem formæ; quæ acquisitio formæ est idem realiter cum forma quæ acquiritur. Quare motus ut sic nullius determinatæ categoriæ est, sed ad eam reducitur ad quam pertinet forma quæ per ipsum acquiritur.

Quid non sit motus.

Quid sit motus.

Nota.

Quare Motus optimè definitur ab Aristotele, 3. Phys. cap. 1. *Actus entis in potentia quatenus in potentia.* Ubi per *actum* non intelligi debet forma quæ acquiritur, sed ipsa acquisitio formæ seu tendentia ad formam; quæ via seu accessus ad formam est actus seu perfectio rei mobilis quæ intelligi debet per illud *ens in potentia*. Dicitur autem motus, Actus entis in potentia, non simpliciter & absolutè, sed reduplicativè, *quatenus in potentia*, ut intelligas motum non esse actum rei mobilis nisi quatenus actu movetur ac ulterius tendit, sive quatenus tendit continuè ad formam: ex. gr. acquisitio caloris est motus, quia est actus seu perfectio aquæ quæ calefit, quæque est in potentia ad novam aliquam partem caloris, quatenus continuè ad eam pergit. Itaque in hac definitione locum generis tenet *actus*; quæ particula excludit quicquid nullo modo actus est: at verba illa, *entis in potentia*, removent omnes mutationes momentaneas, quibus tota formæ

Definitio motûs.

Exemplum.

perfectio ſimul obtinetur; & præterea omnes actus perfectos ſeu perfectè acquiſitos, qui nullam rei ſubjectæ potentiam relinquunt ad aliquam ſui partem aſſequendam: deinde, particula, *quatenus eſt in potentia*, excludit actus imperfectos ſeu imperfectè acquiſitos, ceſſante jam omni motu; cujuſmodi eſt calor remiſſus in aqua quæ jam calefieri deſiit: denique, iis ipſis particulis, *entis in potentia quatenus in potentia*, excluduntur motus corruptivi ex mente Ariſtotelis; nam per illud, *in potentia*, intelligit potentiam ad ipſum eſſe ſive ad actum & perfectionem. Ex hac autem definitione ſatìs liquet, omnem motum propriè dictum eſſe ſimul & ſucceſsivum & continuum; ità ut aliæ mutationes non niſi impropriè motus appellentur. Quòd igitur tum ſucceſsio cùm continuitas ſunt proprietates motûs phyſici inſeparabiles, patet; quia ſine illis non poteſt concipi quo modo motus fieri aut exſiſtere poſsit; quamvìs tamen motus non ſit formaliter ipſa ſucceſsio vel continuitas, ſed fluxus ſeu acquiſitio formæ ſucceſsiva & continuata. Ipſa autem ſucceſsio continuata ſeu continuitas ſucceſsiva conſtituit illam ſpeciem quantitatis ſucceſsivæ quam in Dialectica impropriè Motum appellavimus.

Continuitas & ſucceſsio proprietates motûs.

De Quiete: ejus acceptio duplex.

Quod ſpectat ad Quietem, ſciendum eſt illam dupliciter uſurpari: uno modo, pro ſola cujuſvis motûs privatione; quo modo non eſt vera rerum naturalium proprietas: altero modo, pro exiſtentia mobilis in ſuo debito & naturali ſtatu, ſive quoad locum ſive quoad quantitatem aut qualitatem, ſed præſertim quoad locum, quatenus in eo quaſi naturali & patria ſede ſeſe meliùs tuetur, ac totius Univerſi ordinem & pulchritudinem ſervat. Et quidem ſi juxta hunc poſteriorem ſenſum Quies accipiatur, ſanè eſt finis ipſius motûs naturalis, ac proindè proprietas rei naturalis perfectior ipſo motu: quare Natura non tantùm motûs ſed etiam quietis principium definitur. Eſt tamen motus affectio magìs phyſica; utpote per quam rerum naturalium eſſentiæ, gradus & ſpecies diſquiri atque explicari conſueverunt: adeò ut motus omnis phyſicæ cognitionis magiſter habeatur. Quare de Motu præſertim in hac & ſequentibus quæſtionibus diſſeretur. Notandum tamen obiter, nos hic de quiete naturali loqui, non de violenta, quæ non niſi valde impropriè quies dici debet.

Quæſtio II.

Quomodo motus diſtinguatur à termino in quem tendit.

Nota 1.

NOtandum imprimis eſt, Motum omnem, cùm ſit finitus, fieri inter duos terminos oppoſitos; quorum alter dicitur terminus à quo motus incipit, alter verò terminus ad quem tendit ſeu in quem deſinit. Termini autem illi ſunt poſitivè oppoſiti aut privativè: poſitivè quidem, ſi ſint ambo poſitivi; ut cùm ſit motus à frigore ad calorem, & è contrà; item, ab uno Ubi ad aliud; &, à minori quantitate ad majorem quantitatem: privativè autem, ſi unus ſit tantùm privatio alterius; ut cùm ſit motus ſimpliciter à non-calido ad calidum,

lidum, ſeu à privatione caloris ad calorem. Notandum præterea eſt, 2.
Cùm motus ſit inter poſitivos terminos, præter terminum à quo poſitivum, ſemper aſſignari poſſe terminum à quo privativum; & quidem hunc magis propriè ad motum pertinere quàm illum: v. gr. ſit motus à frigore in calorem, ſeu aliquid ex frigido fit calidum; ſimul dicere poſſumus, motum fieri à non-calore ad calorem, ſeu aliquid ex non-calido fieri calidum: & quidem magis proprié; quia pertinet per ſe ad rationem calefactionis quòd id quod calefit non antea fuerit calidum, eſt autem per accidens quòd fuerit frigidum: Quare omnis motus ſit inter terminos ſaltem privativè oppoſitos. Et quia unumquodque magis pendet ab eo quod petit quàm ab eo quod deſerit, idcirco motus multò majorem habet connexionem cum termino ad quem quàm cum termino à quo. Adde, quòd terminus ad quem eſt aliquid reale, ſicut & motus; at verò terminus à quo ut plurimùm eſt aliquid privativum. Ut igitur propoſitæ quæſtioni commodè ſatisfiat, concluſiones aliquot ſubjungemus.

I. Concluſio; Motus non differt realiter à termino in quem tendit. Probatur: tum quia ſi motus reipsâ differet à termino in quem, poſſet ſine illo Divinitus conſervari; hoc autem repugnat, cùm motus non ſit aliud quàm termini acquiſitio: tum quia motus habet eandem exiſtentiam cum termino, cùm eâdem actione producatur quâ terminus. 1. *Concluſio*; *probatur* 1, 2.

II. Concluſio; Motus formaliter diſtinguitur à ſuo termino. Probatur; Quia motus eſt via & progreſsio ad terminum, eſt velox aut tardus, eſt quid ſucceſsivum & compoſitum ex partibus quæ per mutata eſſe diſtinguuntur; hæc autem non poſſunt dici de termino ipſius: Ergò motus diſtinguitur à ſuo termino, non quidem realiter ſed formaliter. Quæres forſan, ſi contingat eundem numero terminum diverſis vicibus acquiri, an futurus ſit idem numero motus. Reſpondeo, non futurum abſolutè eundem numero motum: licèt enim idem ſit motus quoad realitatem, non tamen eſt idem quoad formalitatem; eſt enim idem numero terminus qui acquiritur, ſed non eſt eadem numero acquiſitio. 2. *Concluſio*; *probatur*. *Dub.* *Reſp.*

Quæſtio III.

Quomodo motus diſtinguatur à ſubjecto ſeu mobili.

PRæmonemus hîc, Bifariam, quod ad rem præſentem attinet, quodvis mobile ſumi poſſe; nimirum, vel prout eſt affectum quantitate, vel abſolutè ſecundùm ſuam eſſentiam ſubſtantiámve. Quo poſito, ſit

I. Concluſio; Omnes motus diſtinguuntur re à mobili ſecundùm ſubſtantiam ſpectato. Probatur; Quia motus ſunt idem re cum formis quæ per ipſos acquiruntur, ut præcedenti quæſtione probatum eſt: eæ verò formæ differunt re à ſubſtantia mobilis; nam Quantitas, Ubi, & Qualitas, quæ ſunt termini motuum phyſicorum, 1. *Concluſio*; *probatur*.

nempe Accretionis, Lationis, & Alterationis, distinguuntur reipsâ à Substantia quæ est subjectum horum motuum.

2. Conclusio. II. Conclusio; Motus omnes exceptâ latione distinguuntur reipsâ à mobili secundùm quantitatem considerato: nam motus sunt idem re cum terminis ad quos tendunt; hi verò à quantitate mobilis reipsâ differunt. Excipimus tamen lationis terminum; quia nihil aliud est quàm Ubi, quod (ut in progressu patebit) à quantitate mobilis, prout modo huic modò illi parti spatii respondet, non distinguitur.

Object. Si objicias, Terminum accretionis esse ipsam quantitatem, sicque non

Solut. distingui à subjecto secundùm quantitatem considerato; respondetur, Differre ejusmodi terminum à quantitate mobilis, non quidem ab ea quæ tunc acquiritur, sed à quantitate integra subjecti, quæ ex quan-

Object. titate denuò accedente & ea quæ in subjecto præerat coalescit. Si objicias iterum, Motum angeli localem non distingui realiter à substantia angeli ad hanc vel illam partem spatii applicata; istud qui-

Solut. dem ultro concedimus; sed negamus repugnare nostræ conclusioni, quæ de physicis duntaxat lationibus, cujusmodi non est motus angeli, intelligitur.

Quæstio IV.

An motus in tribus tantùm categoriis versetur.

Quæstionis propositæ sensus. SEnsus propositæ quæstionis est, An motus propriè sumtus ad tres tantùm categorias, Quantitatem nempe, Qualitatem, & Ubi, per se tendat, ità ut tres sint tantùm immediatæ species motûs propriè dicti; nempe Accretio, quæ ad quantitatem; Alteratio, quæ ad qualitatem; & Latio, quæ ad Ubi pertinet. Cui quæstioni ut satisfiat, notandum est primò, Motum physicum & successivum tripliciter accipi

Nota 1. Physici motûs acceptio triplex. posse: primò latissimè, pro qualibet mutatione successiva, sive sit actus entis in potentia etiam ad formam substantialem sive sit actus entis in potentia ad formam tantùm accidentalem: secundò minùs latè, pro mutatione successiva, quæ est actus entis in potentia ad formam tantùm accidentalem, sive inter contrarios sive inter contradicentes terminos versetur; sicque omnes & solas mutationes accidentarias successivas comprehendit: tertiò paulò pressiùs, pro ea tantùm accidentali mutatione quæ cernitur inter contrarios termi-

2. Contraria tripliciter dicuntur. nos, cùm scilicet à contrario in contrarium pergitur. Secundò notandum est, Contraria, quod ad rem præsentem spectat, tripliciter dici posse: primò maximè propriè, quæ sub eodem genere posita maximè distant, eidémque subjecto vicissim insunt: secundò minùs propriè dicuntur contraria, quæ cùm positiva sint, aliquâ tamen peculiari ratione inter se opponuntur; quia nempe inter ea cernitur quædam latitudo intensionis, aut extensionis, aut distantiæ: sic opponitur calor remissus intenso, major quantitas minori, unum Ubi alteri: tertiò impropriè contraria appellantur quæcunq; privantia.

3. Conditiones Tertiò notandum est, Ut aliquid per se motum secundo modo sumtum terminet,

terminet, duas conditiones esse necessarias: altera est, ut habeat contrarium saltem secundo modo; altera, ut sit aliquid quod per se producatur, & subjectum verè immutet. Defectu prioris conditionis non est motus ad subſtantiam, cùm nihil habeat modo suprà dicto contrarium: defectu verò posterioris non est motus ad relationem, actionem, passionem, &c. quia vel illa non sunt per se producibilia, vel subjectum per se non immutant. Quare tenendum est, Motum secundo modo sumtum non nisi in tribus categoriis versari, Quantitate scilicet, Qualitate, & Ubi. In illis enim tribus duæ conditiones suprà dictæ reperiuntur: siquidem formæ horum prædicamentorum servant contrarietatem saltem secundo modo explicatam, de qua locutus est Aristoteles; & præterea non sine subjecti aliqua mutatione adveniunt. Unde tres tantùm exsistunt motûs propriè dicti species; Accretio, Alteratio, & Latio: sub quibus permultæ aliæ species mutationum continentur. De quarum unitate & distinctione hoc generatim tenendum est; Motus esse eosdem vel diversos genere, quorum sunt iidem vel diversi genere termini: Sic omnis motus ad quantitatem est idem genere; quia est idem genere terminus ad quem tendit, nempe quantitas. Idem de motu ad qualitatem, & ad Ubi, dici potest: qui motus sunt etiam inter se genere diversi, quia illorum termini genere differunt. Præterea tenendum est, Motus esse eosdem specie vel diversos, quorum termini specie iidem sunt vel diversi: Quo fit ut motus ad quantitatem sit unicus specie, nempe accretio; quia ad unicam speciem quantitatis tendit, nempe ad corpus, non verò ad lineam aut superficiem, nisi per accidens: At verò cùm multæ sint tum qualitatum tum locorum differentiæ, hinc fit ut multæ sint tum alterationum cùm lationum species. Denique tenendum est, Ut motus censeatur idem numero, necessarium esse idem numero mobile, eandem numero formam, & idem numero tempus; quòd si quid horum defuerit, non erit idem numero: Quo fit ut si virtute Divinâ eadem numero forma jam exstincta reproduceretur, non foret idem numero motus, quia non fieret eodem tempore.

necessariæ in termino motûs.

Assertio tenenda.

Tres motûs species.

De unitate ac distinctione motuum.

Quæstio V.

Quomodo motus incipiat ac desinat.

AD pleniorem intelligentiam rei propositæ sciendum est, quòd quemadmodum in quantitate continua permanenti præter partes dividuas ex quibus constat quantitas dantur indivisibilia quibus partes illæ intelliguntur copulari, sic in quantitate continua & successiva præter partes continuas ex quibus constat dantur quædam indivisibilia quibus partes illæ copulantur; quæ in tempore dicuntur *instantia*, in motu verò dicuntur *mutata esse*: Unde cuilibet parti temporis respondet pars aliqua motûs, & cuilibet instanti temporis respondet aliquod mutatum esse; & sicut totus motus à toto tempore mensuratur, sic partes motûs à partibus temporis, & indivisibilia motûs ab indivisibilibus temporis mensurantur. Hoc posito, sit

Nota.

Indivisibilia motûs quænam sint.

I. Conclusio;

1. Concluſio; probatur. I. Concluſio; Motus nunquam incipit ab ipſo mutato eſſe, licèt ſæpius in ipſo deſinat. Prior pars hujus concluſionis probatur ex ipſa ratione mutati eſſe, quòd neceſſariò importat partem aliquam motûs præceſſiſſe: Poſterior facilè ſuadetur; quia in eo inſtanti quo mobile moveri deſiit, ſi non pereat in eodem inſtanti, ultimò mutatum eſſe dicetur. Quòd ſi contingat mobile in eo momento quo deberet ultimò mutatum eſſe interire, tunc motus ille non terminabitur intrinſecè per mutatum eſſe, ſed tantùm extrinſecè per primum ſui non-eſſe; ſicut etiam extrinſecè incipit per ultimum ſui non-eſſe.

2. Concluſio; II. Concluſio; In motu non datur prima pars versùs initium, nec ultima versùs finem: quaſi datâ qualibet parte versùs initium, non poſſet alia aſſignari in ea minor quæ ante illam fuerit; & datâ aliâ versùs finem, non queat ſimiliter in ea deſignari alia minor quæ ulterior ſit. Hæc perſpicua eſt, cùm quælibet pars motûs ſit continua, & quodlibet continuum infinitè ſecari poſſit. Ex his intelligere eſt, nihil dari poſitivum à quo motus primùm incipiat, ſed motum omnem ab aliquo indiviſibili extrinſeco negativè incipere; quod dicitur ultimum non-eſſe motûs: dari tamen ut plurimùm aliquod poſitivum intrinſecum in quo motus ultimò deſinat, nempe ultimum mutatum eſſe; quod dicitur primum non-eſſe motûs: Et licèt illud mutatum eſſe non ſit pars motûs, eſt tamen aliquid motûs; ſicut punctum lineæ non eſt pars lineæ, ſed eſt aliquid lineæ.

Ejus Ratio.

Quæſtio VI.

An Latio ſeu motus localis ſit inhæſivè in ipſo mobili.

Quorundam opinio. PLeriſque, imprimis D. Thomæ, viſum eſt, Lationem non inhærere ſed extrinſecùs tantùm adjacere mobili: eò quòd exiſtiment terminum motûs localis eſſe locum circumjacentem; motum autem omnem eundem eſſe realiter cum ſuo termino: quare cùm locus ſit ſuperficies inhærens corpori circumjacenti, neceſſe eſt ut motus eidem inhæreat, non verò mobili. Verùm longè probabilior eſt Scoti & aliorum ſententia, Lationem inhærere mobili; cùm motus definiatur ab Ariſtotele, 3. Phyſ. cap. 1. Actus mobilis; nec poſſit intelligi rem aliquam moveri niſi in ipſa motus inhæſivè & formaliter inſit. Adde, motum fieri poſſe in vacuo, ex ſuprà dictis in diſputatione De loco: atqui talis motus non poteſt inhærere in corpore circumſtante, cùm ibi nullum corpus reperiatur; inhæret igitur in ipſo mobili. Denique, primum mobile vero & reali motu agitatur, & tamen juxta Ariſtotelem nullo alio corpore ambitur; ſicque motus primi mobilis non niſi in ipſo mobili eſſe poteſt.

Aliorum probabilior opinio tenenda; probatur, 1. 2. 3.

Nota, de termino motûs localis. Quare conformiter huic noſtræ ſententiæ arbitramur immediatum & proprium terminum motûs non eſſe ſuperficiem corporis ambientis, ſed eſſe ipſum Ubi, ſeu exiſtentiam in ſpatio; quæ nihil aliud

eſt

est præcisè & formaliter quàm modus quidam quem sortitur quantitas rei mobilis, prout nunc huic nunc illi parti spatii, sive veri sive fictitii, respondet. Ex quo intelligis, terminum hunc esse eundem reipsâ cum quantitate, non verò cum substantia rei mobilis; quia substantia corporea non nisi per quantitatem certo Ubi circumscribitur. Secùs res habet in angelis; qui cùm sint corporeæ molis expertes, non secundùm quantitatem sed secundùm substantiam in suo Ubi constituuntur. Cæterùm Aristoteles cùm de latione differit, non expressam facit mentionem Ubi, sed loci; quia locus notior est, & ex æjus differentiis intelliguntur differentiæ ipsius Ubi. Ex iis etiam intelligere est, licèt nihil repugnet indivisibile virtute Divinâ separatum à continuo, v. gr. punctum separatum à linea, moveri continuè & successivè, ità ut per motum lineæ adæquetur; non tamen motum illum esse propriè localem & physicum: quia per eum non acquiritur locus, nec verum & physicum Ubi, cùm punctus nullum spatium propriè occupet; sícque talis motus non nisi analogicè cum vero & physico motu corporeæ molis convenit.

Terminus lationis idem re cum quantitate mobilis.

Quæstio VII.

Quænam sint præcipuæ lationum differentiæ.

LAtio sive motus localis alias habet essentiales differentias, quæ petuntur à terminis, nempe à diversa formali ratione Ubi, per quas dividitur in proprias species; ut cùm dividitur in motum orbicularem, & rectum; & quidem in rectum ad superum locum, & in rectum ad inferum: alias verò habet accidentales differentias, quæ aliunde quàm à terminis petuntur, per quas dividitur motus in species quasdam accidentales; sícque primò dividitur in motum naturalem, & violentum; secundò, in motum directum, & reflexum; tertiò, in motum tardum, & velocem; quartò, in regularem, & irregularem: De quibus nonnihil sigillatim dicendum est.

Latonis differentiæ duplices: Essentiales;

Accidentales.

Et quidem circa primam divisionem, notandum est, eam peti à principio motûs. Is enim dicitur naturalis, cujus principium in ipso mobili à natura insitum est; violentus verò, cujus principium aliunde petitur, ità ut ipsi mobili vim inferat. Et quoniam de motu naturali gravium & levium alius est dicendi locus, una tantùm difficultas explicanda est de motu violento projectorum; v. gr. cùm lapis sursùm projicitur, motus iste est violentus: quæstio est, Quodnam sit principium ejus motûs. Respondeo, Principium illud esse duplex: unum principale externum in movente seu projiciente, nempe virtutem ipsius motricem; alterum instrumentale impressum mobili seu rei projectæ, vulgò dicitur vis impressa: non negandum est etiam aerem agitatum aliquid conferre ad motum illum incitandum. Cæterùm quamdiu viget in lapide projecto virtus illa impressa, tamdiu versùs illam partē movetur lapis in quam projectus est: & quia paulatim hebescit virtus illa impressa, hinc fit ut motus ille violentus paulatim

De motu naturali & violento.

Enodatur difficultas de motu projectorum.

lenteſcat

lenteſcat donec omnino deficiat. Imprimitur autem corpori projiciendo virtus illa dum adhuc cum ipſo projiciente conjunctum eſt immediatè antè quàm à projiciente deferatur, & quidem ſucceſſivè, ac eò intentior quò projiciens eſt validius.

De motu directo & reflexo.

Quod ſpectat ad ſecundam diviſionem; Motus directus ille dicitur, quo directè unicus duntaxat terminus acquiritur; ut cùm lapis directè in terram decidit: reflexus verò is dicitur, quo mobile progreditur, & regreditur versùs eum locum à quo incepit moveri; cujuſmodi eſt motus quo pila versùs parietem projecta reſilit. Itaque motus directus eſt ſimplex; reflexus verò eſt complexus, ſeu ex duplici motu, progreſſu nempe & regreſſu, compoſitus. Poteſt autem motus reflexus eſſe ejuſmodi, ut tam progreſſus quàm regreſſus ſit violentus; ut patet in motu pilæ in parietem projectæ: vel ut alter ſit naturalis, alter violentus; ut patet in pila ſurſum projecta, quæ poſtea ſuopte nutu deorſum tendit; vel in eadem deorſum decidente, & mox occurſu pavimenti reſiliente: nam illic progreſſus eſt violentus, & regreſſus naturalis; hìc verò, contrà. Eſt autem hìc difficultas valde controverſa, Utrùm in puncto reflexionis ubi incipit mobile reſilire intercipiatur quies, ità ut mobile per aliquam temporis morulam quieſcat antè quàm regrediatur; an verò inter progreſſum & regreſſum inſtans duntaxat intercipiatur. Non eſt (opinor) quòd in re minimi momenti diutius hæreamus: Probabile eſt, cùm uterque, progreſſus & regreſſus, eſt violentus, non intercipi quietem: & cùm progreſſus eſt violentus, & regreſſus eſt naturalis, tunc probabile eſt intercipi quietem, ſi corpus projectum nihil offendat. Probabile etiam eſt, progreſſum eſſe motum numero diſtinctum à regreſſu, ſive inter utrumque intercipiatur quies ſive non; eò quòd termini ſunt oppoſiti.

Dub. Utrum in puncto reflexionis intercipiatur quies. Reſp.

De motu tardo & veloci.

Quod ſpectat ad tertiam diviſionem motûs in tardum & velocem, unica difficultas occurrit, Undenam oriatur velocitas motûs & tarditas. Ubi nota, Illud velocius moveri, quod breviori tempore ſaltem æquale ſpatium, vel quod æquali tempore majus ſpatium conficit. Quo poſito, reſpondetur, Ex tribus cauſis velocitatem aut tarditatem motûs oriri poſſe; nempe ex movente, mobili, & medio per quod fit motus: Ex parte quidem moventis, ſi in eo vis motiva vegetior ſit aut languidior; ex parte mobilis, ſi fuerit magis vel minùs ponderoſum aut leve; denique ex parte medii, ſi fuerit denſius aut rarius: Patet enim experientiâ, lapidem citiùs per aerem moveri quàm per aquam; medium enim rarius mobili minùs reſiſtit.

De motu regulari & irregulari.

Denique, quod ſpectat ad quartam diviſionem: vocatur motus regularis, qui eandem ſervat in omni ſui parte æqualitatem; irregularis verò, qui eam non ſervat, ſed in una parte eſt velocior in altera tardior. Oritur autem iſta irregularitas in motu vel ex cauſa quadam externa, putà ex medio, quod in una parte erit rarius in altera denſius, vel quod in una parte valentiùs propellet mobile quàm in altera: quæ cauſa eſt cur gravia & levia citiùs moveantur circa finem

nem quàm in principio vel medio, quia validiùs propelluntur ab aere circumſtante circa finem: Vel oritur ex cauſa interna; ut in animalibus ex diſpoſitione facultatis motricis: ſic enim animalia tardiùs moventur in principio & in fine motûs, celeriùs autem in medio: cujus rei ratio eſt, quòd initio motûs nondum excitati ſunt ſpiritus illi calidiores qui facultati motrici opitulantur, circa finem verò penè exhauſti ſunt; at in medio motu, cùm jam excitati ſint necdum exhauſti, valentiores ſunt.

Quæſtio VIII.

An quicquid movetur, ab alio moveatur.

CEleberimum eſt iſtud Ariſtotelis axioma, *Nihil à ſeipſo moveri*; ſeu, quod eódem recidit, *Omnia moveri ab alio*. Ad cujus intelligentiam notandum eſt ex 5. Phyſ. cap. 2. Tribus modis aliquid dici poſſe moveri; nimirum per accidens, per aliud, & per ſe primó. Moveri per accidens eſt, moveri tantùm ad motum alterius; quo modo movetur is qui equo inſidet, vel cymbâ vehitur: Moveri per aliud eſt, moveri ratione partis; ut cùm totus homo ſanari dicitur quia manus ejus læſa curatur: Denique, moveri per ſe primò eſt, moveri non alieno ſed proprio motu, idque ſecundùm ſe totum; quo modo lapis movetur dum deorſum cadit. Conſtat autem aliquid moveri poſſe à ſeipſo tum per accidens cùm per aliud: Per accidens quidem; ut cùm quis equo inſidens ipſum ad curſum incitat; aut qui in cymba eſt, illam remis impellit: dum enim ille equum incitat, ſeipſum quoque per accidens incitat; & dum hic cymbam remis impellit, ſeipſum quoque per accidens movet. Per aliud verò; ut cùm quis dextrâ manu ſiniſtram movet, dici poteſt ſeipſum movere per aliud: Sic quia cerebrum innatâ frigiditate in præcordia influit, & cor innato calore cerebri frigiditatem temperat, poteſt dici corpus humanum à ſeipſo moveri per aliud. At verò difficultas eſt, An poſſit aliquid per ſe primò à ſeipſo moveri, ità ut totum ſe immediatè moveat. Negant plerique abſolutè, idque duce (ut videtur) Ariſtotele. Nihilominus tamen, ut liberè dicam quod ſentio, non videtur hæc Ariſtotelis ſententia mordicus defendenda; contrarium enim convincunt multæ experientiæ: Imprimis, cùm lapis ſuopte nutu decidit, aut ignis ſurſum nititur, à nullo alio tunc quàm à ſeipſo movetur. Quod verò ex vulgata Ariſtotelis opinione dici ſolet, Gravia & levia à generante moveri, valde imaginarium eſt, & alibi pleniùs confutabitur. Deinde, aqua calefacta ſeſe ad priſtinum frigus reducit; quod non ab alio quàm ab ipſa fit. Denique, in animalibus hoc notius eſt quàm ut probatione indigeat: Quis enim dixerit, equum vel canem dum eſcam quærit ab alio effectivè moveri quàm à ſeipſo?

Aliquid moveri dicitur tribus modis.

Quomodo aliquid impropriè à ſeipſo poſſit moveri.

Aliquid à ſeipſo propriè moveri poſſe, probatur 1,

2,

3.

Diligenter autem notandum eſt, Licèt unum idémque ſuppoſitum juxta noſtram hanc ſententiam ſit movens & mobile reſpectu ſui motûs,

Nota 1,

motûs, non tamen hoc dici poſſe ſecundùm idem principium: ſed dicitur movens ſecundùm principium activum, nempe formam; mobile verò ſecundùm principium paſſivum, nempe
2, materiam. Ubi obiter nota in animalibus, Non tantùm idem ſuppoſitum dici poſſe movens & mobile reſpectu ſui motûs progreſſivi ſecundùm illa duo principia communia, materiam (inquam) & formam, ſed præterea ſecundùm partes diſtinctas, ità ut in una ſit potentia activa, in alia verò paſſiva: Sic enim cor dicitur primum movens in animali, juxta Ariſtotelis opinionem, reliqua verò membra ſunt mobilia.
3, *Aliud eſt à ſeipſo moveri, aliud ſe movere.* Non eſt etiam iſtud prætereundum, quòd licèt res naturales, etiam inanimatæ, verè dicantur à ſeipſis moveri, eò quòd inſitum habeant tum activum tum paſſivum ſui motûs principium; nihilominus tamen non tam propriè dici ſeipſas movere, eò quòd hic modus loquendi prænotionem quandam finis involvit, quæ non niſi in rebus ſenſu præditis reperitur.
4. Denique obſervandum eſt, verum eſſe illud axioma, Nihil à ſeipſo moveri, ſi intelligatur de mutatione quavis corruptiva: item etiam de quavis mutatione tum ſubſtantiali cùm accidentali, in qua locum habet vera actio & paſsio; cujuſmodi eſt generatio, corruptio, alteratio, accretio; non item latio, in qua ægrè actio & paſsio à motu diſcernuntur.

Quæſtio IX.

An movens & mobile debeant eſſe ſimul.

SEnſus propoſitæ quæſtionis eſt, An movens conjunctum eſſe debeat cum mobili, ut ipſum primò & ſine intermedio agente moveat, ità ut ſi diſtet mobile à movente non poſsit primò per ſe influxum ab ipſo recipere. Non enim deſunt qui exiſtiment, aliquid poſſe primò per ſe agere in ſubjectum diſtans non agendo in intermedium; quod probant multis experientiis: ut primò, quòd magnes trahit ad ſe diſsitum ferrum; ſecundò, faſcinantes ſolo intuitu nocent; tertiò, torpedo manum ejus qui ſe reti vel arundine attigerit ſtupefacit; quartò, ignis aquam in lebete excalefacit fundo ipſius lebetis intermedio frigeſcente; quintò, ſol remotiſsimus à terra in ipſius viſceribus lapides & metalla procreat; ſextò denique, phantaſia in cerebro appetitum in corde reſidentem immediatè movet. *Probabilior ſententia;* Conſtans tamen aliorum ſententia eſt, eáque planè vera & Ariſtotelica, Nihil omnino poſſe in rem diſtantem primò agere, ſed priùs agere in id *Probatur* 1, quod ſibi vicinum eſt. Neque enim alia ratio reddi poteſt, cur agens nec tam citò nec tam efficaciter operetur in diſtans quàm proximum, quàm quia priùs ei decurrendum eſt medium per quod virtus agentis
2, diffuſa debilitatur. Deinde, hæc videtur præcipua ratio, cur natura tantopere vacuum horreat; nè videlicet influxus ſuperiorum corpo-
3. rum, qui per alia corpora interfuſa propagari debet, impediatur. Denique, Theologi, ex eo quòd Deus ubique operetur, colligunt ubique Deum eſſe: Quò ſpectat illud Pſalmiſtæ, Pſal. 138. 7. *Si aſſcendero in cœlum,*

cælum, tu illic es, &c. & illud Pauli, Act. 17. 27, 28. *Quamvis non longè sit ab unoquoque nostrûm: in ipso enim vivimus, movemur, & sumus.*

Suprà dictis igitur experientiis satisfaciendum est. Itaque ad primam de magnete respondetur, Magnetem non primò agere in ferrum distans, sed occultam quandam attrahendi vim per intermedium aerem propagare, quæ ubi ferrum offendit, suum effectum sortitur. Neque obstat, quòd aerem non attrahat: non enim necesse est ut qualitas cujus interventu agens operatur, eosdem effectus in corporibus interjectis indiscriminatim eliciat. Ad secundam de fascinatione respondetur, Fascinum illatum duobus modis fieri posse: Uno, diris imprecationibus, fœdere cum dæmonibus inito; & tunc non ille fascinator suo visu vel characteribus, sed dæmon est qui occultâ vi perniciem & exitium molitur: Altero modo fieri potest naturaliter, propter vim quandam maleficam quæ ex insito aut adventitio corporis habitu quibusdam obtingit: illi enim ex oculis & tota facie ejusmodi noxiam qualitatem quasi jaculum veneno illitum exteriùs vibrant; & cùm ambientem aerem afflatu suo primùm vitiarint, tum longiùs diffundunt, & eos quos attigerint haud rarò lædunt; sicq; non agunt in distans nisi per intermedium. Ad tertiam de torpedine dicendum est, Torpedinem non primò seu immediatè agere in manum tendentis retia aut lineam tenentis, sed immissâ priùs per intermedia retia & virgam qualitate manû piscantis afficere. Ad quartam respondetur, Fundum lebetis esse tepidum aquâ fervescente, quia nimirûm partes aquæ calidiores sursum efferuntur, & partes aquæ crassiores, quæ propter sui densitatem frigus commodiùs retinent, deorsum deferuntur; atq; ità ex ea parte lebetis non potest tam citò vinci aquę resistentia: nihilominus tamen per alias lebetis partes secundùm quas non ità resistit aqua, penetrat actio ignis & prævalet ad inducendum calorem intensum in aquam ferè totam, quousque tandem ipso etiam fundo calefacto aqua omnino debelletur. Ad quintam respondetur, Solem non nisi propagato per intermedium aerem suæ virtutis influxu quicquam in his inferioribus moliri. Ad sextam respondetur, Nihil absurdi esse unam facultatem in aliam à se dissitam immediatè agere, modò utraque sit ejusdem suppositi, & una ad alteram ordinetur. Ad id enim sufficit præsentia principalis causæ, nempe animæ, quæ modò unâ facultate utitur, modò alterâ: v. gr. ubi anima per phantasiam rerum objectarum imagines & simulacra excepit, mox excitato suiipsius appetitu, res illas aut consectatur aut aversatur.

Ad suprà dicta experientias respondetur: ad 1, de vi magnetis.

Ad 2, de fascinatione.

Ad 3, de torpedine.

Ad 4, de fundo lebetis.

Ad 5, de influxu solis.

Ad 6, de actione phantasiæ in appetitum.

Quæstio X.

Qualisnam esse debeat Primus motor juxta Aristotelem.

CUm Aristoteles nihil à seipso moveri, nec tamen progressum in infinitum in causis admitti posse docuerit in Physicis; indè colligit, deveniendum esse ad aliquem Primum motorem immobilem,

Primus motor,
1. ſupremus;
2. immobilis;
3. incorporeus;
4. infinitæ virtutis;

5. in ſupremo cœlo reſidens.

bilem, à quo cætera omnia quæ moventur pendeant, ipſe verò à nullo pendeat. Vult itaque eum eſſe primum, nè detur progreſſus in infinitum: Præterea immobilem: ſi enim moveretur, deberet ab alio moveri; cùm quicquid movetur, ab alio moveatur. Addit præterea Ariſtoteles, eundem eſſe incorporeum & omnis quantitatis expertem: ſi enim eſſet quid corporeum, deberet conſtare magnitudine infinitâ, cùm ſit infinitæ virtutis; virtus enim infinita non niſi in magnitudine infinita recipi poteſt. Eſſe autem infinitæ virtutis ex eo colligit, quòd ab æterno ſeu per infinitum tempus indefeſsè primum cœlum per ſe ſeu non ab alio impulſus moveat. Cúmque ille Primus motor nullo proprio circumſcribatur loco, nihilominus cenſuit Ariſtoteles eum peculiari quadam ratione in ſummo cœlo reſidere; & quidem maximè in ea ſupremi cœli parte quæ rapidiſſimè agitatur (ut eſt ea in qua circulus Æquatoris deſcribitur) quia inibi vim ſuam mortalibus clariùs oſtendit, ſimúlque ſuam in operando ſummam æquabilitatem & indefeſſum laborem. Hæc & ſimilia de Primo motore ab Ariſtotele l. 7, & 8. Phyſ. paſſim diſſeruntur. Sed hæc de motu, atque adeò de principiis, cauſis, & proprietatibus communibus rerum naturalium.

Secunda

Secunda pars Phyſicæ;

De corpore naturali Inanimato.

Præfatio.

QUoniam res inanimatæ naturâ ſunt priores ac ſimpliciores rebus animatis, idcirco explicatis in prima parte iis quæ ad generalem rerum naturalium ſpeculationem pertinebant, operæpretium viſum eſt, illico in hac ſecunda parte præcipuas rerum inanimatarum ſpecies aggredi explicandas; cùm non tantùm naturâ priores, ſed etiam cognitu faciliores rebus animatis, de quibus in tertia parte diſſereretur, exſiſtant. Et quoniam ſunt tria rerum inanimatarum genera; nempe Cœli, Elementa, & quæ ex iis conſtant Mixta corpora; ideo tres erunt hujus partis tractatus: primus erit de Mundo & Cœlo; cui brevem Geographiæ inſtitutionem per modum appendicis ſubjungemus; ſecundus, de Elementis: tertius, de corporibus Mixtis. *Tres hujus partis tractatus*

Primus Tractatus hujus partis;

De Mundo & Cœlo.

CUm cœli, elementa, & quæ in iis continentur omnia, non tantùm conſiderari poſſint quatenus ſunt ſpecies corporis naturalis, ſed etiam quatenus ſunt partes componentes totius Univerſi; idcirco antè quàm ad ſingulas ipſius Univerſi ſeu mundi partes accedamus, utile fuerit de mundo nonnihil diſſerere. Quare in hoc tractatu diſputationem de Mundo diſputationi de Cœlo, quæ eſt potiſſima pars Univerſi, præmiſimus.

Prior Diſputatio hujus Tractatûs ;

De Mundo.

Quæſtio I.

Quid ſit Mundus ; &, An ſit unus.

TOta hæc naturæ ſenſibilis moles, ab elegantia *mundus*, ab artificio *machina*, ab interno ſui principio *natura*, ab immenſo rerum omnium complexu *univerſum*, & etiam à præcipua ſui parte οὐρανὸς, i. e. *cœlum*, ab Ariſtotele nonnunquam appellatur.

Mundi deſcriptio duplex.

Deſcribitur ab eodem Ariſtotele, libello de Mundo ad Alexandrum, cap. 2. *Compages è cœlo terrâque* coagmentata, *atque ex iis naturis quæ in his intus incluſæ ſunt :* itémque alio modo ibidem, *Rerum omnium ordo pulcherrimáque deſcriptio, quæ à Deo & per Deum conſervatur.* Ex quo intelligis, Mundum hunc eſſe unum quid non naturâ & eſſentiâ, ſed unum ordine & multarum rerum ſerie ; quo modo navis una, exercitus unus, una quoque civitas aut reſpublica dicitur. Eundem eſſe perfectum ex tribus colligitur : primò, ex abſoluta ratione rerum ſingularium ex quibus conſtat ; ſecundò, ex grata naturarum varietate ac diſtinctione ; tertiò, ex concinno ſuarum partium ordine.

Mundus eſt perfectus ;

Unicus.

Licèt autem nullæ ſuppetant phyſicæ rationes quæ convincant eſſe mundum unicum, cùm Deus pro libito plures potuerit procreare ; nihilominus tamen id fidei catholicæ planè conſentaneum eſt, cùm ſacræ paginæ hujus tantùm mundi creati & redemti mentionem faciant, & omnia Dei opera in ipſo contineri non obſcurè nec ſemel inſinuent. Lege D. Thomam, 1. p. qu. 47. art. 3.

Dub. Reſp.

Si quæras, Num mundus iſte perfectior à Deo fieri potuerit ; reſpondeo, Non potuiſſe quoad perfectionem eſſentialem earum ſpecierum quæ in ipſo continentur, ſed tantùm quoad accidentariam : Eſſentiæ enim rerum ſunt indiviſibiles, non item accidentia. Adde, Perfectiorem poſſe fieri novarum partium aut ſpecierum additione : quamvis hoc poſito non videretur eſſe idem numero Univerſum quod nunc ; ſolet enim totum integrum aliud fieri additione vel ſubtractione partium.

Quæſtio II.

An Mundus ſit ab æterno.

VIguerat ante Ariſtotelem communis omnium ferme veterum, fortaſſe ab Hebræis accepta, ſententia, Mundum originem habuiſſe : quam poſt Moſem Triſmegiſtus in Pœmandro, & poſt hos

in

in Timæo Plato deſcripſit. Ubi autem invaluit Ariſtotelis, qui mundum ab æterno eſſe docuit, autoritas, graves ortæ ſunt inter philoſophos de origine mundi controverſiæ, donec orto ſole & diſcuſſis Gentilium tenebris, profligata hæc & ad exitum adducta quæſtio eſt. Sic enim fides docet, Deum ab initio omnia ex nihilo condidiſſe; Adamum primum omnium hominum exſtitiſſe; Meſſiam in plenitudine temporum adveniſſe; & cætera, quæ cum æternitate mundi nullatenus ſtare poſſunt. Nec adhuc rationes naturales deſunt, quibus ſi non omnino demonſtrativè (quod fieri vix poſſe arbitror) ſaltem valde probabiliter incepiſſe concluditur. Primò, Quod tam gravi & unanimi omnium ferme hominum conſenſu aſſeritur, id non niſi ab ipſa voce ſenſúque veritatis duci videtur; & qui naturam attentè contemplatur, hanc ab ipſa vocem, nempe, Omnia à Deo aliquando facta eſſe, percipit. Secundò, Conſtat quâ ætate floruerint omnium artium inventores: non eſt autem probabile, infinitâ præcedentium annorum ſerie abſque artibus vixiſſe genus humanum. Præterea, Omnia quæ exſtant hiſtoriarum conſcriptarum monumenta, Noetico diluvio recentiora eſſe comperiuntur. Denique, Cùm ſucceſſu temporis humanorum corporum ætas & quantitas decreſcat, ſi jam elapſa eſſent à creatione mundi infinita ſecula, jam homines ad minimam ætatem & quantitatem deveniſſent. Et certè apertiſſima ſunt incommoda quibus ipſe Ariſtoteles poſitâ mundi æternitate involvitur: Quale eſt illud, nempe, Dari aliquid actu & categorematicè infinitum. Cùm enim jam infiniti homines exſtiterint, quorum animæ remanent immortales, certè infinitus eſſet nunc animarum numerus: ſic infinitæ cœlorum converſiones præteriiſſent. Fundamentum autem quo nititur Ariſtoteles, nempe, Ea quæ ſine carent initio quoque carere, ruinoſum eſt, & ſolâ negatione excutitur. Quod ſpectat ad rationes quibus Ariſtoteles ejúſque diſcipuli mundi æternitatem aſſtruere conati ſunt, non ſunt adeò validæ ut in his diſſolvendis diutius immorari neceſſe ſit.

Mundum incepiſſe, probatur 1,

2,

3,

4.

Fundamentum Ariſtotelis pro mundi æternitate.

Quæſtio III.

An mundus ab æterno eſſe potuerit.

SEnſus quæſtionis eſt, An cœli, & elementa, & cætera ex quibus tanquam præcipuis partibus univerſa mundi moles coagmentatur, ab æterno creari potuerint: Licèt enim de facto omnia in tempore condita ſint, nihilominus tamen quæritur, An repugnet virtute Divinâ eadem ab omni æternitate fieri. Cui dubitationi triplici concluſione ſatisfiet.

Senſus quæſtionis propoſitæ.

1. Concluſio; Nihil repugnat creaturam naturâ ſuâ incorruptibilem, ut angelos & cœlos, eſſe ab æterno. Probatur; Quia ſi repugnaret, ejuſmodi repugnantia ſe teneret ex parte creantis, vel creationis, vel rei creatæ. Non primum; quia Deus eſt infinitæ

1. Concluſio. Fundamentalis ratio.

virtutis, *nec eſt impoſsibile apud ipſum omne verbum.* Non autem ſecundum: ſi quid enim ex parte creationis obſtaret, maximè quia creatio dicitur productio rei ex nihilo; quod non videtur poſſe intelligi, niſi præceſſerit aliquod tempus in quo res nondum fuerit: Sed id non impedit; quia iſtud, *fieri ex nihilo*, in iis quæ ab æterno creantur, non ſignificat ordinem ſeu habitudinem inter eſſe & non eſſe, ſed tantùm independentiam agentis à ſubjecto, h. e. rem ſolâ virtute agentis fieri independenter à materia. Denique, non repugnat ex parte rei creatæ: licèt enim Creatori videretur aliquâ ratione adæquari, nempe quoad durationem, non tamen abſolutè & ſimpliciter; quia ſemper eſſet creatura ab ipſo Creatore dependens, ac ipſo poſterior: non ſecùs ac ſplendor ſolis ab æterno exſiſtentis poſterior naturâ foret ipſo ſole, quamvis tempore illi cœternus.

2. *Concluſio.* II. Concluſio; Res generabiles & corruptibiles in ſuo ſtatu & motu naturali relictæ non potuerunt fieri ab æterno: ſi tamen intelligantur à Deo conſervari in eodem ſtatu ſuperſtites abſque ulla mutatione aut ſucceſſione, nihil videtur repugnare. Prior pars concluſionis probatur; Quia ſequeretur motum naturalem non eſſe naturalem, quod implicat contradictionem: Eſſet quidem naturalis, ex hypotheſi; non eſſet tamen naturalis, quia limitato à natura tempore non fieret, ſed per infinitum tempus duraret: quod confirmatur exemplo mulieris gravidæ; quæ non poteſt intelligi ab æterno creata, & ſimul in ſuo naturali ſtatu relicta, ut attentè conſideranti patebit.

3. *Concluſio.* III. Concluſio; Motus phyſicus ac propriè dictus non poteſt eſſe ab æterno, exceptâ forſan circulari latione. Probatur; Quia ejuſmodi motus eſt per quem ſucceſſivè & continuè acquiritur quantitas, qualitas, aut ubi: Si igitur admittatur ille motus ab æterno, admittendum erit aliquod infinitum actu & categorematicum in extenſione aut intenſione; nempe infinita quantitas, aut qualitas, aut ſpatium aliquod infinitum: atqui in diſputatione de Infinito ejuſmodi actualem infinitudinem autore Ariſtotele refutavimus. Quod autem de vero motu diximus, idem ſentiendum eſt de continua & ſucceſſiva adgeneratione, per quam nova & nova ſubinde entitas ſubſtantiæ acquiritur: ſi enim talis adgeneratio ab æterno admitteretur, admittenda quoque eſſet infinita quædam ſubſtantiæ entitas. Lationem autem circularem valde probabiliter excepimus, quia nullum eâ poſitâ videtur ſequi notabile incommodum: Neque enim ad eam infinitum requiritur ſpatium, ſed tempus duntaxat: quod non eſt abſurdum admittere, cùm ejus partes omnes nunquam ſint ſimul, neque ex eo aliquid infinitum actu relinquatur.

Circularis latio poteſt eſſe ab æterno.

Quæſtio IV.

Quæſtio IV.

Quomodo mundus fuerit productus.

PRobabile eſt Ariſtoteli viſum eſſe, Deum non tantùm mundi ſupremum gubernatorem, ſed etiam genitorem rerum omnium eſſe: Quamvis in hoc peccaverit, quòd ipſum ab æterno ex quadam veluti naturæ neceſſitate mundum genuiſſe voluerit. Sanior in hac parte Platonis mens, niſi ſubjectam Menti opifici materiam deſideraſſet, & juniorum deorum (quos vocat) miniſterium addidiſſet. Veriſſimum illud quod ſacræ literæ docent, Deum ſolum Optimum Maximum, nemine opitulante, ex nulla præjacente materia, & nullâ cogente neceſſitate, mundum ſolo verbo, i. e. ſolâ voluntate, abſque ulla difficultate condidiſſe. Porrò, mundum non à ſeipſo, ſed ab aliqua efficiente cauſa eſſe, multis rationibus colligitur: Primò, ex rerum omnium conſervatione; quæ nihil aliud videtur eſſe quàm continua rei productio: Secundò, ex prudenti eorum omnium quæ in mundo ſunt regimine: Tertiò, ex finita cujuſque rei perfectione; cujus ratio non aliunde quàm à libera opificis voluntate peti poteſt: Quartò, ex omnium hujus Univerſi partium aptiſſima colligatione: Denique, idem colligitur inductione factâ per ſingulas res quæ in hoc mundo reperiuntur, quarum nulla eſt quæ ſe ſuiipſius cauſam eſſe audeat aſſerere, ſed omnia ſe ab alio eſſe profitentur: quare nè detur progreſſus in infinitum, deveniendum eſt ad ſupremam rerum omnium cauſam, à qua omnia pendent.

Mundum à Deo conditum eſſe, probatur 1, 2, 3, 4, 5.

Ea autem mundi productio non poteſt dici *generatio*, quia generatio fit ex præjacente ſubjecto; neque etiam dici poteſt *emanatio*, quia emanatio fit neceſſario quodam & naturali fluxu: ſed peculiari nomine appellatur *creatio*, quæ eſt libera productio rei ad extra ex nihilo; eſtque iſtiuſmodi actio tranſiens, non immanens, utpote quæ ſit eadem realiter cum rebus creatis, non cum ipſo Creatore. Quare nihil verum & reale per ipſam actionem Deo formaliter accidit, ſed tantùm extrinſeca denominatio, eáque vera; ſecundùm quam dicitur Creator, cùm ante ipſam Creator talis verè denominari non potuerit. Objicies, Deum tempore creationis locutum fuiſſe, cùm antea tacuiſſet; ſícque aliquid intrinſecùs illi accidiſſe. Reſpondeo primò, Verba illa quæ à Deo prolata per Moſem dicuntur, accommodatè ad noſtrum intelligendi modum allata fuiſſe, non quòd verè Deus eo modo quo nos externum ſermonem protulerit. Deinde reſpondetur, Verba illa, etſi verè prolata fuerint ſeu edita, non fuiſſe aliud quàm externa quædam ſigna ſempiterni illius decreti quo Deus ab æterno voluit mundum in illo temporis initio procreari.

Mundi productio eſt creatio.

Object.

Solut. 1, 2.

Tandem ut intelligas quo modo Deus ex nihilo omnia creare potuerit, notandum eſt, Quò agens eſt perfectius eò paucioribus indigere,

Creandi facultas cur Deo tribuatur.

indigere, & minùs à materia ſubjecta dependere: unde exſiſtit inſigne diſcrimen inter agens artificiale, naturale, & ſupernaturale: quòd agens artificiale, quia debilius eſt, pro ſubjecta ſibi materia requirit totum compoſitum naturale; agens verò naturale, quia fortius, alteram partem duntaxat compoſiti, nempe materiam primam, quæ eſt propè nihil; denique, agens ſupernaturale, quia virtutis eſt infinitæ, nullam ſibi ſubjectam materiam deſiderat, ſed ex nihilo quodcunque voluerit poteſt efficere.

Quæſtio V.

Quandonam mundus inceperit, & deſiturus ſit.

Anni ab Orbe condito uſque ad Chriſtum, 4022.

MUndus conditus eſt annis jam abhinc elapſis quinque millibus ſexcentis & ſexaginta duobus circiter. Namque ab exordio mundi ad Chriſtum natum colliguntur anni quater mille viginti duo; à Chriſto verò nato hucuſque, anni mille ſexcenti & quadraginta: ex quibus ſimul ſumtis exſurgit ſuprà dictus numerus annorum 5662. Et quidem de annis à nativitate Chriſti ad nos uſque lapſis ferme conſtat; anni verò à mundi exordio ad Chriſtum natum hunc in modum colliguntur: Ab Orbe condito ad diluvium anni ſunt 1656. à diluvio ad Ægyptiacum exitum, 827. ab illo exitu ad templum conditum, 480. à templo condito ad captivitatem Babylonicam, 431. & quidem hi omnes anni ex ſacris literis certò colliguntur: Jam verò à captivitate Babylonica ad Chriſtum uſque natum partim ex ſacris partim ex profanis literis colliguntur anni 628. Ex quibus omnibus exſiſtit numerus annorum ab Orbe condito ad Chriſtum natum 4022.

Mundus verno tempore conditus.

Valde autem probabile eſt, mundum conditum fuiſſe verno tempore noſtri hemiſphærii, menſe Martio, ſole tenente primum gradum Arietis, plenilunio exſiſtente. Conſentaneum enim Divinæ ſapientiæ videbatur, ut à primo mundi ortu optimam anni tempeſtatem noſtrum hoc hemiſphærium experiretur; quod quidem oppoſito hemiſphærio ſiderum aſpectu ornatius, imperiorum & rerumpublicarum adminiſtratione illuſtrius, denique Chriſti præſentiâ & ſalutis noſtræ myſteriis multò ſanctius exſtitit. Optimam verò totius anni tempeſtatem eſſe Ver, indicat ſatìs ejus amœnitas & peropportuna temperies ad res gignendas, tuendas, & promovendas.

Mundus menſe Martio conditus

Quòd verò menſe Martio conditus fuerit, vel ex eo colligere eſt, quòd cùm Hebræi more Ægyptiorum ab autumnali tempore annum inchoarent, præcepit illis Deus ut menſe Martio anni initium ſumerent. Adde, quòd eo menſe liberati paſcha deinceps celebrarunt, & Chriſtus eodem tempore humanam carnem aſſumſit, mundúmque

Objectioni occurritur.

infenſo Patri propriâ ſuâ morte conciliavit. Neque obſtat, quòd legitur arbores tunc temporis maturis fructibus exſtitiſſe: id enim præter naturæ conſuetum ordinem ſummi Parentis indulgentiâ in

gratiam

gratiam recèns nati mundi effectum est, idque adhuc ad majorem primorum parentum oblectationem simul & utilitatem. Et quidem probabile est, præter maturos illos fructus exstitisse in arboribus flores pro futuris, qui suâ tempestate maturuerunt; indéque annis sequentibus ordinariam germinandi & fructificandi legem toto Orbe pro locorum ingenio & varietate servatam.

Cæterùm probabilissimum est, præcipuas mundi partes, cœlos (inquam) & elementa, uno eodémque instanti procreatas ex nihilo fuisse; cæteras verò res ex ipsis reliquo sex dierum spatio successivè eo ordine quem descripsit Moses primo cap. Gen. productas fuisse.

Quod spectat ad desitionem mundi, communis est Theologorum sententia, Mundum quoad partes ipsius præcipuas, ut sunt cœli & elementa, non esse redigendum in nihilum, sed ignis ministerio repurgandum & aliquâ ratione innovandum. Et quidem quod spectat ad cœlos, eorum innovatio posita erit tum in incremento lucis cùm in cessatione à motu; elementorum verò renovatio posita erit primùm in conflagratione ignis, deinde in summa quadam puritate & claritatis amplitudine, denique in cessatione à mutua pugna quam inter se nunc exercent. Quandonam autem futura sit illa mundi renovatio, hoc unum certissimum est, incertum esse; sicut nec dies Judicii, quæ circa idem tempus continget, sciri potest. Quæres forsan, An illa cœlorum quies post diem Judicii futura sit illis naturalis an violenta. Respondeo, Quietem illam tunc cœlis fore naturalem; quia naturale est unicuique quiescere sublato fine sui motûs: atqui tunc finis propter quem cœli circumvolvuntur nullus erit; neque enim ulla continget ampliùs in istis rebus elementaribus ortûs & interitûs vicissitudo.

De fine mundi.

Dub.

Resp.

Posterior Disputatio hujus Tractatûs;

De Cælo.

Quæstio I.

Quænam sit Materia cœli.

SUpponimus hìc, quod verum & in Aristotelis doctrina indubitatum est, Cœlum cùm verè sit corpus naturale, utroque essentiali principio naturæ constare, materiâ (inquam) & formâ. Quærimus autem hìc, Quænam sit ejusmodi materia: de forma enim sequenti qu. dicemus. Gravis disceptatio est inter ipsos Aristotelis sectatores, An materia cœli sit ejusdem rationis cum materia horum inferiorum.

feriorum. Plerique enim arbitrantur, materiam cœleſtem ſpecie differre ab elementari materia: Quæ ſanè fuit Ariſtotelis opinio, eóque præſertim fundamento nitebatur ex 1. De ortu, cap. 6, 7, & 10. quòd *ea duntaxat in materia conſentire videantur quæ in ſe mutuò agunt viciſſimque patiuntur:* at verò inter corpora cœleſtia & elementaria non reperitur illa mutuæ actionis & paſſionis viciſſitudo; neque enim cœli quicquam ab elementis patiuntur, nec elementa quicquam mutationis cœlis inferunt: Ex quo concluditur, Cœleſtia & elementaria non conſentire in materia. Verùm probabilius eſſe judicamus, materiam cœli ejuſdem eſſe rationis & naturæ cum materia rerum ſublunarium: tum quia non ſunt entia multiplicanda ſine neceſſitate (ut vulgò loquuntur philoſophi) nulla autem neceſſitas eſt conſtituendi diverſas ſpecie materias in cœlis & elementis, ut ex ſequentibus patebit: tum quia non poteſt aſſignari id in quo una materia eſſentialiter differt ab altera. Reſpondent autores oppoſitæ ſententiæ, Aſſignari in elementari materia potentiam contradictionis, quæ non reperitur in materia cœleſti, cùm in ipſa ſit tantùm potentia contrarietatis, ut loquuntur. Verùm occurrimus, Diſcrimen iſtud gratis & ſine fundamento materiæ aſſignari: Licèt enim in rebus elementaribus reperiatur potentia quædam contradictionis, eò quòd poſſunt naturaliter eſſe vel non eſſe, non item in cœlis, cùm naturâ ſint incorruptibiles; hoc tamen non oritur ex parte materiæ, ſed ex parte formæ: quia nempe forma cujuſque cœli eſt ejuſmodi ut nullius naturalis agentis vi à ſubjecto avelli poſſit. Itaque aſſerimus, Materiæ cœleſti, ſi ſecundùm ſe ſpectetur, non minùs ac elementari ineſſe potentiam contradictionis, & non tantùm contrarietatis; i. e. materiam cœlorum non tantùm aptam eſſe ut recipiat contrarias locorum differentias, ſed etiam ut recipiat diverſas ſubſtantiales formas. Quòd autem nullum ſit extrinſecum agens naturale adeò efficax ut poſſit qualitates corruptivas in materiam cœli inducere, non ex ipſa ratione materiæ, ſed ex nobilitate formæ, quæ vim omnem nocivam repellit, petendum eſt. Fundamentum autem oppoſitæ ſententiæ ſolâ negatione diluitur. Negamus enim, Ea duntaxat in materia convenire quæ in ſe mutuò agunt viciſſimque patiuntur: Quòd enim aliqua mutuam illam actionis & paſſionis viciſſitudinem non experiantur, non provenit ex parte materiæ, utì jam diximus.

Ariſtotelis opinio de materia cœli.

Probabilior ſententia; probatur 1,

2, Adverſariorum reſp.

Prædictæ reſponſioni occurritur.

Quæſtio II.

Quænam ſit Forma cœli.

1. Difficultas.

Duæ ſunt præcipuæ circa formam cœli difficultates explicandæ. Prior eſt, An forma cœli ſit diverſæ conditionis à formis elementorum, ità ut cœlum neque aereæ, neque igneæ, neque alterius elementaris naturæ ſit. Reſpondetur, Licèt cœlum

cum

cum elementis in pleriſque conveniat, ut quòd ſit inanimatum, ſimplex, & ad Univerſi integritatem imprimis pertineat; nihilominus tamen ab illis ſpecie & naturâ differre: ſícque cœlum eſſe quintum corpus ſimplex, diſtinctum à reliquis quatuor elementaribus corporibus. Quod patet ex ipſis cœlorum proprietatibus, quæ certiſſima ſunt naturæ veſtigia: Sunt enim cœli naturâ ſuâ incorruptibiles, omnis corruptivæ mutationis expertes, in orbem jugiter volubiles, lucis fœcundiſſimi, pellucidi, & ſolidiſſimi: quæ omnia ſimul elementis non conveniunt. Concludendum igitur, Formam cœli diſtinctam eſſe à formis elementaribus.

Poſterior difficultas eſt, An ſuprà dicta forma cœli ſit ſufficiens principium circularis motûs, ità ut cœlum nullâ externâ virtute motrice indigeat ut circumvolvatur. Eſt enim hæc Ariſtotelis & graviſſimorum autorum ſententia, Cœlos ab intelligentiis ſeu angelis in orbem agitari. Cùm enim Ariſtoteles nihil à ſeipſo moveri poſſe voluerit, ſed ab ipſo generante; cœli autem ſint ingenerabiles, ſicut & incorruptibiles: neceſſe eſt ut ab alio quàm generante moveantur: Non potuit autem illud movens commodiùs aſſignari quàm intelligentia motrix, ſpiritualis penitus & incorporea, quæ propterea appellatur *aſſiſtens* forma. Sicque autores hujus ſententiæ arbitrantur, unicuique cœlo præeſſe intelligentiam motricem, quâ ſublatâ cœlum proprio ſibíque naturali motu nequaquam cieretur. Verùm licèt hæc ſententia multùm apud Peripateticos invaluerit, probabilior tamen ſemper nobis viſa eſt oppoſita, Cœlos nequaquam externis motoribus indigere, ſed congenitâ ſibi vi perennes illas circulationes obire; quemadmodum lapis congenitâ ſibi gravitate deorſum, ignis verò inſitâ levitate ſurſum fertur: Tum quia cœli non ſunt deterioris conditionis quàm reliqua corpora, quæ non indigent externis motoribus ut naturales ſuos motus obeant; at verò orbicularem motum cœlo naturalem eſſe, fatetur ipſe Ariſtoteles: Tum quia non poteſt intelligi quomodo circularis motus cœlo naturalis dicatur, ſi ſit ab externo principio: naturalis enim proprietas illa eſt, quæ ab interno naturæ principio oritur; erit autem ab externo principio ſi ab intelligentia motrice excitetur. Neque reſponderi poteſt, motum illum dici naturalem ratione materiæ; quia ſic omnis motus, etiam violentus, eſſet naturalis. Neque etiam dici poteſt, motum illum dici naturalem ratione formæ, eò quòd forma propenſionem aliquam habeat ad ejuſmodi motum, licèt illum præſtare nequeat; hoc enim gratis dicitur & ſine fundamento: neque enim propenſiones à natura ingenerantur niſi propter operationes; quo fit ut id per ſeipſum præſtare poſſit agens naturale ad quod naturaliter propendet. Porrò, opinionis Ariſtotelicæ fundamentum ſuperiùs in prima parte Phyſicæ everſum eſt; ubi oſtendimus, Non eſſe neceſſe ut quæcunque moventur, ab alio moveantur.

2.

Ariſtotelis opinio.

Probabilior ſententia, Cœlos intelligentiâ motrice non egere; probatur 1.

2.

Reſponſioni occurritur.

Quæſtio III.

An cœli ſpecie inter ſe diſtinguantur.

Probabilis aſſertio. PRobabiliſſimum eſt, Cœlos naturâ & ſpecie inter ſe diſtingui: tum quia diſtinctas ſedes in Univerſo ſibi poſtulant; tum quia diverſis imò plerunque oppoſitis motibus cientur; tum quia non eædem ſunt omnium vires & influentiæ, nec idem aſtrorum omnium lumen aut influxus. Ubi nota, majorem eſſe naturæ diſtinctionem inter quoſdam quàm inter alios: Si enim exiſtimandum eſt cœlum Empyreum, quod eſt naturâ ſuâ immobile, magis diſtingui à reliquis orbibus quàm reliquos inter ſe; & adhuc, eos qui non videntur magis diſtingui ab iis qui videntur quàm ipſos ad-invicem: ſic probabile eſt, cœlum ſidereum magis diſtingui ab inferioribus cœlis planetarum quàm ipſi diſtinguantur ab-invicem. An verò cœli partiales qui ad unius totalis integritatem pertinent, inter ſe diſtinguantur ſpecie, dubitari poteſt: v. gr. an cœli concentrici cum eccentrico naturâ conſentiant, & an epicyclus cum deferente. Cui reſpondemus, Probabilius videri partes illas totalium orbium nequaquam ſpecie diſtingui, ſed tantùm eſſe contiguas: tum quia ad unius totalis cœli integritatem ſpectant; tum quia ad explicanda varia unius ejuſdémq; aſtri φαινόμενα ſeu apparentias ſunt excogitati.

Nota.

Dub.

Reſp.

Quæſtio IV.

Quænam ſint proprietates cœlorum ex parte materiæ.

NOnnulla ſunt in cœlis accidentia quæ materiam, alia verò quæ formam conſequuntur. Materiam ſequuntur iſta; nempe, durities, denſitas, raritas, pelluciditas, & opacitas.

De duritie cœlorum. Quod igitur ſpectat ad duritiem; Subſtantiam cœli ſolidiſſimam eſſe arbitramur, proindéque duriſſimam: Idque ex ipſo admodum uniformi & æquabili aſtrorum motu colligimus; neque enim tam uniformiter cum ſuis orbibus moverentur, niſi orbes ipſi eſſent ſolidiſſimi. Cui ſententiæ ſacræ Scripturæ locus iſte favet, Job. 37. 18. *Tu forſitan cum eo fabricatus es cœlos, qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt.*

De denſitate & raritate. Quod ſpectat ad denſitatem & raritatem; Ex eo colligimus, partes quaſdam cœlorum eſſe denſiores quaſdam verò rariores, quòd quædam lucidiores appareant, ut ea pars octavi cœli quæ à Græcis appellatur γαλαξία, à Latinis *via lactea*; quædam verò obſcuriores, cujuſmodi ſunt hiatus quidam in eodem cœlo apparentes versùs auſtralem polum: nam experimur, quò partes corporis lucidi ſunt denſiores eò quoque lucidiores eſſe.

De pelluciditate & opacitate. Denique, quod ſpectat ad pelluciditatem & opacitatem; Quòd partes quædam cœli ſint pellucidæ ſeu tranſparentes, ex eo conſtat, quòd orbes inferiores non impediant quò minùs videantur ſuperiores; deinde, quòd aſtra ſuperiora lumen ſuum per inferiores orbes trajiciant: Quòd verò quædam ſint opacæ, patet ex eclipſibus, quæ aſtrorum objectu contingunt: ſic enim luna ſoli directè ſubjecta impedit

pedit quò minùs ſol videri poſſit; ſunt autem aſtra partes ſuorum orbium, ut poſtea dicemus.

Quæſtio V.

Quenam ſint proprietates cælorum ex parte formæ.

TRia ſunt maximè quæ cœleſtes formas conſequuntur; nempe, motus, lumen, & influxus: de quibus ſigillatim dicendum eſt.

De motu cælorum.

Quod igitur ſpectat ad motum, quæritur, Quomodo intelligendum ſit quod ſcribit Ariſtoteles 2. De cœlo c. 7. Cœlum non luce tantùm ſed etiam motu calefacere hæc inferiora: Neque enim exiſtimandum eſt id fieri ipſâ aeris rarefactione, aut igniculorum immiſſione. Itaque reſpondemus, Motum cœleſtem non eſſe propriè principium calefaciendi, ſed eſſe tantùm conditionem per quam applicatur agens ad patiens: niſi enim per motum ſol ad nos propiùs accederet, nequaquam luce ſuâ calorem excitaret. Negandum tamen non eſt, pleraque corpora etiam inanimata motu incaleſcere: ſic enim videmus ſagittas vi emiſſas incendi, molas farinarias inardeſcere, curruum axes igniri, &c. quorum effectuum cauſa eſt motus; quia per ipſum diſtrahuntur atque attenuantur partes aeris intercepti, ſicque inducitur raritas, cujus comes eſt calor. Ubi nota, Id quod in ejuſmodi corporum attritu primùm rareſcit & calorem concipit, non eſſe ipſorum corporum alliſorum particulas, ſed aerem interceptum.

Quomodo quædam corpora motu incaleſcant.

De lumine. Lucis præſtantia.

Quod ſpectat ad lumen; Ea planè cœleſtis eſt qualitas, & penè ſpiritualis ac divina, quæ ſuâ puritate, ſubtilitate, fœcunditate, gratiâ, ſuavitate, & mirâ ſui diffuſione cæteras omnes corporum ſimplicium qualitates longè ſuperat. Sicut autem cœlum quatuor elementa modo quodam eminenti continet, ità quoque primigenia illa cœli qualitas elementares qualitates aliquâ ratione continet: certè ſol ſuâ luce calefacit & exſiccat, luna moderatiori lumine frigefacit & humectat. Ubi nota, Frigus & humorem non niſi per accidens, ſiccitatem remotè, & calorem primariò & per ſe produci à lumine cœleſti, præſertim ſolis: Quare ſolem *eminenter* dicunt eſſe calidum; quia licèt ipſe caloris, ſicut & aliarum qualitatum patibilium, ſit expers, vim tamen habet caloris effectricem, nempe lucem: quæ ut cauſa ſynonyma, lucem ſibi ſimilem in aere profert; ut tamen cauſa æquivoca, ſimul cum luce calorem procreat. Quo loco adverte, Lucem ſolis non quovis modo ſpectatam producere notabilem calorem in his inferioribus, ſed reflexam; quia lux reflexa multò copioſior eſt & efficacior ad calorem excitandum: Quæ cauſa eſt cur aeris infima regio luce ſolis magis incaleſcat quàm media; quia nempe in infima oppoſitu terræ fit lucis reflexio, quæ reflexio ad mediam uſque aeris regionem non pertingit: potéſtque humano artificio tanta fieri radiorum reflexio ut ex illa generetur ignis, ut in ſpeculis videre eſt. Porrò, cùm ſolis radii aut perpendiculares, aut obliqui, aut contingentes eſſe poſſint: intenſiſsimum calorem excitant perpendiculares; & eò majorem obliqui quò ad perpendiculares magis accedunt; minimum

Sol quomodo dicatur calidus.

Lux reflexa ad calorem excitandum efficacior.

Radius ſolis triplex.

corpore impeditur nè ulteriùs propagetur, fit ut in eadem ipsa parte aeris per quam transmissum est uberiùs producatur; sicque longior progressus copiosiori lumine compensatur.

De cœlorum influxu. Quod spectat ad influxum; Plerique, præsertim veteres Aristotelis interpretes, negant cœlum aliâ vi quàm motu & lumine agere in hæc inferiora: quæ sanè videtur fuisse mens Aristotelis. Verùm alii probabiliùs existimant, occultas quasdam vires cœlis esse congenitas quibus influunt in hæc inferiora, quas propterea vocant *influentias*. Probatur imprimis hâc ratione; Cœlum causa est universalis, quæ elementa eorúmque vim omnem potestate continet: quare necesse est ut cœlum vim habeat per se producendi saltem quatuor primas qualitates, quasi totius elementaris naturæ ministras & cœlestis formæ vicarias; calorem, inquam, frigus, siccitatem, & humiditatem: atqui non potest eas omnes per se producere solius lucis beneficio, sed tantùm calorem, & consequenter siccitatem; neque enim lux per se vim habet frigefaciendi aut humectandi: Ergò necesse est ut præter lumen vis quædam frigefaciendi & etiam humectandi ac desiccandi cœlo insit: Appellatur autem ejusmodi vis *influxus* seu *influentia*. Secundò probatur permultis experientiis: ut, quòd acus attritu magnetis confricata versùs polum respiciat; quòd heliotropium versùs solem sese obvertat; quòd gallus ad mediam noctem cantum edat; quòd Oceanum mare certo temporum decursu fluat & refluat; quòd ostreæ, conchylia, & ossium medullæ cum luna pariter incrementa & decrementa accipiant: quæ omnia & similia solius lucis ministerio effici nequeunt. Adde peculiares singulorum astrorum præsertímque planetarum influxus, quorum varietas ad ipsorum lumen haudquaquam referri potest. Ad id quod opponitur, Lucem eminenter & virtute continere omnes elementorum qualitates; respondemus, Licèt lux (ut suprà insinuavimus) dicatur aliquâ ratione omnes illas qualitates continere, non tamen ullam aliam elementarem qualitatem præter calorem propriè continet: neque enim est causa frigoris aut humiditatis nisi per accidens, nec siccitatis nisi remoté.

Admittendas esse influentias, probatur 1. ratione;

2. experientiâ.

Objectio.

Solvit.

Quæstio VI.

Quotnam sint cœli; & Quinam eorum motus.

Cœli mobiles undecim. COmmunis quidem opinio est, decem tantùm esse cœlos mobiles; nempe septem cœlos planetarum, cœlum stellatum, cœlum crystallinum, & primum mobile. Verùm mihi valde probabilis visa est recentiorum Mathematicorum sententia, Undecim esse cœlos mobiles; ità ut inter firmamentum & primum mobile pro unico cœlo crystallino duplex cœlum constituatur. Namque pro unico motu *trepidationis* qui cœlo crystallino tribuebatur, quem admitti non posse demonstrant, ponunt duplicem motum *librationis*: alterum ab ortu ad occasum & è contrà, quem tribuunt nonæ sphæræ; alterum

Librationis motus duplex.

à septen-

TOTIUS CORPOREÆ MACHINÆ EX XII. COELIS ET IV. ELEMENTIS COMPACTÆ DESCRIPTIO.

Nota hic devitandæ confusionis gratiâ nonnunquam aliquod milliare imperfectum cùm non longè distaret ab integris, pro integro descriptum fuisse, et nonnullas milliarium minutias aliquando prætermissas; quia (ut aiunt) parum pro nihilo reputatur, præsertim in tam ingentibus milliarum numeris.

COELUM EMPYREUM

BEATORUM SEDES

AD LECTOREM.
Habes hic, Amice Lector, depictam in brevi chartula totius Universi fabricam, cum exactis oim ipsius partium dimensionib; unde possis Divinæ Majestatis potentiam, sapientiam, et bonitatem summopere admirari: Apud quam mei memor sis precor. Vale.

Undecimum Cœlum, seu Primum mobile.

Decima Sphæra, quæ dici potest Cœlum Crystallinum.

Nona Sphæra seu Cœlum Crystallinum.

Octava Sphæra, seu Cœlum Stellarum alias Firmamenti. Quæ Stellæ licet in hac circulo commodè describi non possint, tamen in superiori Sphæra describuntur.

Primum mobile circulationem ab ortu ad occasum absolvit horis 24.

Decima Sphæra librationem à Septentrione in Austrum et è contrà, Annis 3431, diebus 239

Nona Sphæra librationem ab ortu ad occasum et è contrà, Annis 1716 diebus 302.

Firmamentum proprium circuitum ab occasu ad ortum diebus 120

Cœlum ♄ Annis 29, diebus, 155. hor. 8.

Cœlum ♃ Annis 11. diebus 313. hor. 17.

Cœlum ♂ An. 1. dieb. 313. hor. 22.

Cœlum ☉ dieb 365. hor. 5 Minut. 49 circiter

Cœlum ♀ dieb 365 hor 5 Minut. 49 circiter

Cœlum ☿ dieb 365 hor 5 horis 7 minut 45

Cœlum ☽ dieb 27 horis 7 minut 43

Terræ ambitus est 19080 Milliarii
Terræ Diameter est 6070 Mill.
Terræ semidiameter est 3035 Mill.
Unus gradus terræ est 53 Mill.
Milliare est dimidia pars Leucæ communis.

A superficie terræ ad concavū Lunæ sunt 106002. Mill..
Nota hic non posse certò definiri in qua hujus spatii interjecti parte desinat Aereus regio et incipiat Ignea
Nubes à terra sursum efferuntur ad 52 Mill.

A centro terræ ad concavum 8ti Sphæræ milliaria sunt 13071000.

Ad concavum ☽ 363000.

Ad concavum ☿ 1165000.

Ad concavum ♀ 3595000.

Ad concavum ☉ 5364000.

Ad concavum ♂ 9288000.

Ad concavum ♃ 46816250.

Ad concavum ♄ 82163710.

Ad concavum Octavæ Sphæræ 65357500.

Cœli ☽ 183124000.

Cœli ☿ 3411569

Cœli ♀ 22880000.

Cœli ☉ 24922857

Cœli ♂ 18541250

Cœli ♃ 179692250.

Cœli ♄ 294273571.

Cœli ☽ 40818571.

Octavæ Sphæræ, 82163714 3.

Cœli ☽ 1142162. stad 3.

Cœli ♂ 817426 stad 4

Cœli ☉ 69 230 stad 1.

Cœli ♀ 533555 stad 6.

Cœli ☿ 94765 stad 1.

Cœli ♀ 334208.

Cœli ☉ 3097251.

Cœli ♂ 2488000.

Cœli ♃ 17969250.

Octavæ Sphæræ 65357500.

Cœli ♄ 18541250

Cœli ☉ 325000.

Cœli ♀ 3097251.

Cœli ☿ 334208.

Cœli ☽ 1142162. stad 3.

Cœli ♂ 503677. stad 6.

Cœli ♃ 2282345. stad 3.

Cœli ♄ 1142162. stad 6

Cœli ☽ 503677. stad 6.

Cœli ☉ 69 230 stad 1.

Cœli ♀ 533555 stad 6.

Cœli ☿ 94765 stad 1.

Cœli ♀ 334208.

Cœli ☉ 3097251.

Cœli ♂ 2488000.

Cœli ♃ 17969250.

Cœli ♄ 18541250

Cœli ☽ 183124000.

Cœli ☿ 3411569

Cœli ♀ 22880000.

Cœli ☉ 24922857

Cœli ♂ 18541250

Cœli ♃ 179692250.

Cœli ♄ 294273571.

Cœli ☽ 40818571.

Octavæ Sphæræ, 82163714 3.

Saturnus, mill. 17177441.

Jupiter, mill. 12461398.

Mars, mill. 7555166.

Sol, mill. 1038412.

Venus, mill 953337

Mercurius 142451

Luna 64617

Terræ ambitus est 19080 Milliarii

Terræ Diameter est 6070 Mill.

Terræ semidiameter est 3035 Mill.

Unus gradus terræ est 53 Mill.

Milliare est dimidia pars Leucæ communis.

Tertia Regio
Secunda Regio
Prima Regio
AQVA
TERRA
AER

Ambitus Cœli D. habet mill 1110 829. Crystallum Cœli D. habet mill 99504.

Unus gradus Cœli D. habet mill 8441.

Stellæ 1ræ magnitudinis, numero 15.

Stellæ 2dæ magnitudinis, numero 107.

Stellæ 3tiæ magnitudinis, numero 208.

Stellæ 4tæ magnitudinis 474

Stellæ 5tæ magnitudinis 217.

Stellæ 6tæ magnitudinis 49.

Stellæ obscuriores, 9

Omnes stellæ numero 1022.

Incertæ magnitudinis.

Stellæ fixæ motu diurno singulis horis conficiunt milliaria 3423480 prætermissis minutijs

Stellæ nubilosæ.

Incertæ magnitudinis.

Stellæ 4tæ magnitudinis 474 majores terrâ vicib 54 1/2

Stellæ 5tæ magnitudinis. 217. majores terrâ vicib 36 1/2

Stellæ 6tæ magnitudinis 49. majores terrâ vicib 18 1/2

Stellæ 3tiæ magnitudinis, 208 majores terrâ vicib, 72.

Stellæ 2dæ magnitudinis, 45 majores terrâ vicib 90.

Stellæ 1æ magnitudinis, numero 15. majores terrâ vicibus 107.

Quæ Stellæ licet in hac circulo commodè describi non possint, tamen in superiori Sphæra describuntur.

♄ Major terrâ vicibus 91. ☨

♃ Major terrâ vicibus 95. ☨

♂ Major terrâ vicibus 1. ☨

☉ Major terrâ vicibus 166 ☨

♀ Minor terrâ vicib. 37. ☨

☿ Minor terrâ vicib. 1565. ☨

☽ Minor terrâ vicib. 4. ☨

Aries. ♈

Taurus. ♉

Gemini. ♊

Cancer. ♋

Leo. ♌

Virgo. ♍

Libra. ♎

Scorpius. ♏

Sagittarius. ♐

Capricornus. ♑

Aquarius. ♒

Pisces. ♓

à ſeptentrione ad auſtrum & è contrà, quem decimæ ſphæræ aſſignant. Poteſt autem utraque hæc ſphæra nomine cœli cryſtallini appellari. His additur undecima ſphæra, ſeu primum mobile. Denique Theologi præter cœlos mobiles admittunt ſupremum cœlum immobile, quod *empyreum* appellant ſive *ſedem Beatorum*. Sicque erunt cœli omnino duodecim, hoc ordine numerandi: primum, cœlum Lunæ; ſecundum, cœlum Mercurii; tertium, cœlum Veneris; quartum, cœlum Solis; quintum, cœlum Martis; ſextum, cœlum Jovis; ſeptimum, cœlum Saturni; octavum, cœlum Stellatum, ſeu Firmamentum; nonum, cœlum librationis ab ortu in occaſum & è contrà, quod dici poteſt Cryſtallinum; decimum, cœlum librationis à ſeptentrione in auſtrum & è contrà, quod etiam dici poteſt Cryſtallinum; undecimum, Primum mobile; duodecimum, cœlum Empyreum. Inter quos id diſcriminis eſt, quòd octo priores ſint viſibiles, ratione vel unius aſtri, ut ſeptem orbes planetarum; vel plurium, ut firmamentum: at reliqui ſuperiores ſint inviſibiles: Deinde, quòd undecim priores ſint mobiles, & omni ex parte ſphærici; & duodecimum ſit immobile, & ratione ſuperficiei extimæ, ut probabiliter ſentiunt Theologi, quadratum. Notandum autem hîc eſt, nos loqui de cœlis totalibus planetarum, non de partialibus ex quibus totales conſtant. Si quæras, cùm octo tantùm cœli videantur, cur tamen plures admittantur; reſpondemus, Obſervatos fuiſſe varios & oppoſitos motus in ipſo firmamento, qui cùm non poſſent illi eſſe naturales, neceſſe fuit admittere ſuperiores cœlos à quibus motus illi imprimerentur.

Cœlum immobile.

Cœli omnino XII.

Quod ſpectat ad poſterius quæſitum; Motus omnes proprii ſeu naturales inferiorum octo ſphærarum fiunt ab occaſu in ortum: motus proprius nonæ ſphæræ, ab ortu in occaſum & è contrà; ità tamen ut in nullam partem fiat integra circumvolutio, ſed tantùm libratio: motus decimæ ſphæræ eſt à ſeptentrione in auſtrum & è contrà; qui motus, ſicut & præcedens, eſt tantùm libratio, non integra circumvolutio: denique, motus undecimæ ſphæræ ſeu primi mobilis eſt ab ortu in occaſum; quo quidem motu cæteri omnes inferiores orbes ſingulis diebus rapiuntur.

Poſterior dubitatio; Quinam ſint cœlorum motus.

Quòd ſi ſcire deſideras quantum temporis inſumat unumquodque cœlorum in peragenda propria circumvolutione aut libratione; reſpondemus breviter juxta recentiorum Mathematicorum probabiliſſimam ſententiam:

Quantum temporis impendat unumquodque cœlum in peragenda circulatione.

Primum mobile circulationem ſuam abſolvit horis 24. integris.
Decima ſphæra ſuam librationem, annis 3431. diebus 239.
Nona ſphæra ſuam quoq; librationem, annis 1715. diebus 302.
Firmamentum proprium circuitum abſolvit an. 25798. diebus 120.
Cœlum Saturni, annis 29. diebus 155. horis 8.
Cœlum Jovis, annis 11. diebus 313. horis 17.
Cœlum Martis, anno 1. diebus 321. horis 22.
Cœlum Solis, diebus 365. horis 5. minutiis 49. circiter.

Cœlum

Cœlum Veneris, diebus 365. horis 5. minutiis 49. circiter.
Cœlum Mercurii, diebus 365. horis 5. minutiis 49. circiter.
Cœlum Lunæ, diebus 27. horis 7. minutiis 43.
Sícque Saturnus motum abſolvit annis circiter 30. Jupiter, 12. Mars, 2. Sol, 1. Venus & Mercurius, 1. Luna circiter 1. menſe.

Quæſtio VII.

An aſtra ſint ejuſdem rationis cum ſuis orbibus.

Aſſertio Ariſtotelis tenenda.

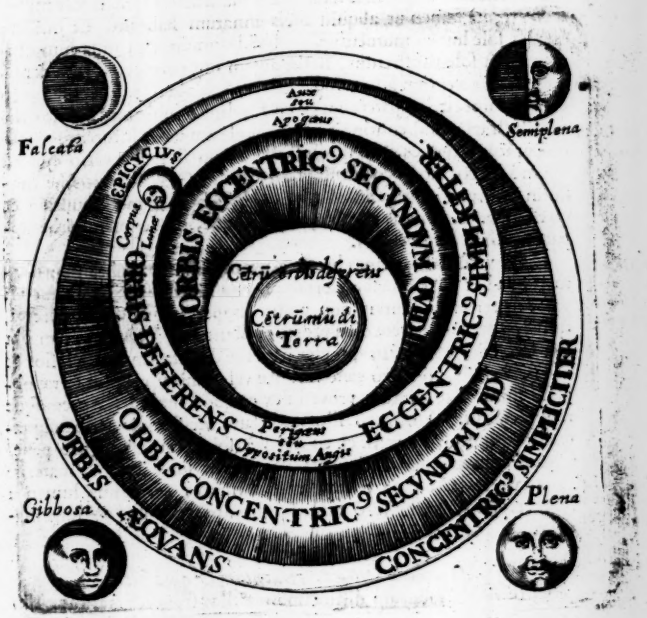
ITà eſſe meritò aſſerit Ariſtoteles 2. de Cœlo, cap. 7. neque enim aliud ſunt ſtellæ quàm partes denſiores ſui orbis, ſicut nodi in tabula: ſola autem materiæ denſitas eſſentialem diſtinctionem non arguit. Adde, cœlum eſſe corpus ſimplex, proindéque conſtare partibus homogeneis ſeu ejuſdem rationis & naturæ: quod tam de planetis quàm ſtellis fixis accipiendum eſt; niſi fortaſſe lunam & ſolem excipias: Probabiliſsimum enim eſt, hæc duo luminaria non continua, ſed contigua tantùm & veluti inſerta ſuis orbibus eſſe; quod ſacræ literæ ſubindicant. Et quidem de luna conſtat, eam in Epicyclo ſuo circumvolvi; quod fieri non poſſet, ſi eſſet ejus pars continua: Solem quoque ab orbe ſuo deferente diſcretum eſſe, probabiliſsimè conjicimus; quamvis id ex ipſius theoria non colligatur neceſſarió.

Sol & luna, partes contiguæ non continuæ.

Ex his intelligere eſt, ſtellas ſaltem fixas non moveri in ſuo cœlo quo modo piſces in aqua aut volucres in aere, ſed ſui orbis motu rapi: quo fit ut cùm cœlum ſtellatum plures ſimul motus obeat, multiplex quoque motus in ipſis ſtellis obſervetur. Stellæ verò erraticæ ſeu planetæ præterquam quòd motu totalium ſuorum orbium deferuntur, peculiares quoſdam motus intra ſuos orbes nanciſcuntur propter deferentes & epicyclos; ut vides in hoc paradigmate:

Orbis

Orbis totalis Lunæ deſcriptio.

Eſt autem Epicyclus parva ſphæra ſolida intrà craſſitiem orbis deferentis inſerta, in qua ſphæra hæret planeta, fertúrque ad ipſius motum. Orbis autem in quo eſt epicyclus, appellatur orbis Deferens, epicyclum nempe vel planetam. Ubi nota, Omnes planetas egere epicyclis, excepto ſole, qui orbi deferenti pe ſe inhæret, & ad ipſius motum defertur. *Epicyclus.* *Deferens.*

Quæſtio

Quæstio VIII.

An astra lumen à sole mutuentur.

Assertio tenenda.

ARbitramur tam stellas fixas quàm planetas lumen à sole mutuari; ità tamen ut aliquid lucis innatum habeant. Et quidem quod à sole lumen mutuentur, probabilissimum est; quia cùm omnes cœli à sole illustrentur, stellæ autem sint partes cœlorum densiores, sanè acceptum à sole lumen refundunt uberiùs. De luna verò certissimum est, ut patet tum ex ejus eclipsi; ubi enim à sole desinit illustrari, quòd contingit cùm in umbram terræ incurrit, repentè obscuratur: tum ex ejus illustratione; quo fit ut pro vario ejus ad solem aspectu modò cornìculata seu falcata, Græcè μηνοειδὴς· modò in medium orbem dissecta, Græcè δίχοτομος· modò tumida & quasi gibbosa, Græcè ἀμφίκυρτος· denique, modò pleno orbe appareat, Græcè πανσέληνος.

Varia Lunæ facies.

Omnibus astris aliquid lucis innatum.

Quòd verò stellæ omnes lucem aliquam innatam habeant, probatur; Quia lux qualitas est cœlorum propria: ideóque in qualibet cœli parte reperitur; quamvìs non possit semper humano visu percipi, tum propter tenuitatem cùm propter distantiam. Videtur autem ista lux in astris, quia in iis propter materiæ densitatem & copiosior & vegetior est. Quòd verò cæteræ stellæ vel planetæ eclipsin terræ objectu minimè patiantur, provenit ex eo quòd umbra terræ eousque non pertingit. Quòd verò illustrationum vicissitudinem haudquaquam patiantur, provenit ex eo quòd à solari lumine jugiter penetrentur: at verò illam lucis penetrationem in luna impedit materiæ opacitas. Porrò, quia partes lunæ densiores copiosius lumen à sole recipiunt, cæteræ verò minus, hinc apparent illæ in luna maculæ.

Maculæ in facie lunæ unde proveniant.

Quæstio IX.

Quomodo Stellæ distinguantur; & quot sint.

Stellæ fixæ;

CElebris est stellarum distinctio in stellas fixas & erraticas. Illæ sic appellantur, quòd quasi firmamento affixæ eandem inter se

Erraticæ.

distantiam semper servent; hæ verò dicuntur erraticæ, Græcis Planetæ, quòd quasi errabundæ & vagæ suum inter se ordinem subinde mutent, dum ad se invicem modò accedunt, modò à se invicem recedunt, modò simul procedunt. Illæ omnes in eodem sunt cœlo; nempe firmamento; hæ verò, quæ septem sunt numero, singulæ in singulis inferioribus orbibus exsistunt.

Stellæ fixæ sunt omnino 1022.

Quod spectat ad numerum stellarum fixarum; Licèt fortasse multò plures sint quàm quæ videntur, carum tamen quæ apparent certus numerus colligitur ab Astronomis, nempe 1022. Quas omnes distinguunt in sex gradus magnitudinis: ità ut primæ magnitudinis stellæ sint 15. secundæ, 45. tertiæ, 208. quartæ, 474. quintæ, 217. sextæ, 49. quibus addunt quinque incertæ magnitudinis, quas *nubilosas* vocant, & alias novem adhuc obscuriores: Ex quibus omnibus exsistit prædictus stellarum fixarum numerus.

Stellæ

Stellæ autem errantes ſeu planetæ ſunt ſeptem, quæ ſeſe hoc ordine conſequuntur, incipiendo ab iis quæ terræ ſunt viciniores: Itaque omnium infima eſt ea quæ dicitur Luna; quam ſequitur Mercurius; Mercurium, Venus; Venerem, Sol, inter ſeptem planetas medius; denique Solem ordine ſequuntur Mars, Jupiter, Saturnus, qui firmamento vicinus longiſſimè à terra diſtat, ideóque longè tardiori motu quàm cæteri inferiores planetæ circumvolvitur. Multò plura hìc de eorum ſiderum magnitudine, figura, motu dici poſſent; quæ quia ad Aſtrologos pertinent, nec ſunt noſtri inſtituti, idcirco prætermittimus. *Stellæ errantes.*

Appendix præcedentis Tractatûs, ſeu *brevis Inſtitutio Geographica.*

BRevis hæc inſtitutio prima & communia Geographiæ elementa complectitur, atque adeò facilis eſt ad Topographiam introductio. In qua eo progrediemur ordine, ut ex antedictis poſteriora dependeant, non è contrâ. Hujus duas fecimus partes: prior erit præcipuè de variis terræ circulis, zonis, & climatibus; poſterior verò, de variis terræ incolis generatim, déq; ejus magnitudine ac diviſione generali.

Hujus Inſtitutionis partes duæ.

Prior pars hujus Inſtitutionis.

Caput I.

De Sphæra, illius circulis, ac diviſione.

Geographiæ Aſtrologiæ ſubalterna.

SIcuti terra cœlo ſubjacet; ità Geographia, quæ terræ deſcriptio eſt, Aſtrologiæ ſubalterna, ab ipſa ſua deſumit principia: unde iidem circuli qui in terra deſcribuntur, in cœleſti ſphæra priùs intelliguntur deſcripti. Itaque priùs quàm ad explicandos terræ circulos accedamus, pauca de cœleſti ſphæra, ejúſque circulis ac diviſione dicemus. Et quoniam tota cœleſtis machina, in qua lineas quaſdam ſeu circulos deſignare ſolent Aſtrologi, hacce noſtrâ artificiali ſphærâ repræſentari ſolet, idcirco illos omnes in iſta explicabimus. Eſt autem artificialis hæc ſphæra, Inſtrumentum quoddam rotundum, variis circulis conſtans, quibus cœlorum motus & totius mundi ſitus commodiſſimè explicatur. Cæterùm quia corpus mobile iſtius ſphæræ circa puncta quædam immobilia, quæ mundi *polos* ſeu *cardines* appellant, circumvolui cernitur, polos primùm, deinde circulos omnes breviter deſcribemus.

Sphæra quid ſit.

Poli.

Poli dicuntur duo puncta in ſupremo cœlo è diametro ſibi invicem oppoſita, circa quæ tota cœlorum machina circumvolvi intelligitur. Iſtorum polorum alter nobis perpetuò conſpicuus à vicina Urſæ conſtellatione Arcticus dicitur; ἄρκτος enim *urſa* dicitur: alter nobis abſconſus ab alterius oppoſitione Antarcticus appellatur. Circuli in ſphæra artificiali decem deſcribuntur: quorum ſex dicuntur majores, quorum diameter tranſit per centrum mundi; nempe, Æquinoctialis, Zodiacus, Colurus ſolſtitiorum, Colurus æquinoctiorum, Meridianus, & Horizon: quatuor verò ſunt minores, quorum diameter non tranſit per centrum mundi; nempe, tropicus Cancri, tropicus

Circuli.

picus Capricorni, circulus Arcticus, circulus Antarcticus.

Æquinoctialis circulus ſeu Æquator eſt major ille qui ab utroque mundi polo ſecundùm omnes ſui partes æqualiter removetur. 1. *Æquator.*

Zodiacus eſt major quoque circulus inæqualiter diſtans à polis mundi, & interſecans æquinoctialem in duobus oppoſitis punctis: ità ut media ejus linea, quæ dicitur Ecliptica, unâ ſui parte vergat in ſeptentrionem ad 23 gradus & 28 minuta ut minimùm; altera verò in auſtrum, ad totidem gradus. Cæterùm puncta quibus zodiacus interſecat æquinoctialem dicuntur puncta æquinoctialia; quia ubi ſol ad illa pervenit fiunt noctes diebus æquales. Puncta verò quibus zodiaci ecliptica maximè declinat ab æquinoctiali dicuntur puncta ſolſtitialia; quia ubi ſol ad illa pervenit, videtur ſtare, cùm illi ſit revertendum. 2. *Zodiacus.*

Colurus ſolſtitiorum eſt circulus major per polos mundi & puncta zodiaci ſolſtitialia deſcriptus. 3. *Colurus Solſtitiorum;*

Colurus æquinoctiorum eſt circulus major per polos mundi & puncta zodiaci æquinoctialia tranſiens. 4. *Æquinoctiorum.*

Meridianus eſt major circulus qui per polos mundi & verticem cujuſque loci ducitur. 5. *Meridianus.*

Horizon eſt major circulus à vertice loci cujuſque ex omni ſui parte æquè diſtans. 6. *Horizon.*

Ex quo intelligis ex majoribus illis ſex circulis duos iſtos poſteriores mutari pro vario ſitu locorum, alios verò ſemper eoſdem eſſe apud omnes.

Tropicus Cancri eſt minor circulus æquatori parallelus, tranſiens per punctum ſolſtitialem zodiaci ſeptentrionalem. *Tropicus Cancri;*

Tropicus Capricorni eſt minor circulus æquatori parallelus transiens per punctum ſolſtitialem zodiaci auſtralem. *Capricorni.*

Circulus Arcticus eſt minor circulus æquatori parallelus, transiens per polum zodiaci propè polum arcticum. *Circulus Arcticus;*

Circulus Antarcticus eſt minor circulus æquatori parallelus, transiens per alterum polum zodiaci propè polum antarcticum. *Antarcticus.*

Duplex eſſe poteſt iſtius ſphæræ diviſio: altera quaſi in partes ſibi ſubjectas ſeu ſpecies; nempe, in ſphæram rectam, obliquam, & inverſam: altera in partes integrantes ſeu membra; nempe, in duo hemiſphæria, ſuperius & inferius. Sphæra recta dicitur, cujus horizon tranſiens per polos mundi ſecat æquinoctialem ad angulos rectos ſeu æquales. Sphæra obliqua dicitur, cujus horizon ſecat æquinoctialem ad angulos inæquales, nec tranſit per polos mundi. Sphæra inverſa dicitur, cujus horizon non ſecat æquinoctialem, ſed cum illo coincidit. Rectam habent, qui ſub æquatore habitant; inverſam, qui ſub polis; reliqui, obliquam. *Sphæræ diviſio.* *Sphæra triplex.*

Media ſphæræ pars dicitur hemiſphærium. Cæterùm duo hemiſphæria aliter à Philoſophis aliter à Geographis aſſignantur. Illi enim ab horizonte ea ſumunt; ideóque quot ſunt in variis regionibus horizontes, tot conſtituunt hemiſphæria: At verò Geographi in *Duo hemiſphæria.*

æquatore terram dividunt in duas partes ab occidente uſque orientem: & mediam partem versùs ſeptentrionem vocant hemiſphærium *ſeptentrionale, ſuperius,* & *noſtrum*; alteram verò dimidiam partem versùs meridiem, *auſtrale, inferius,* ſeu *antipodum.*

Cap. II.

De quinque circulis Parallelis terræ inſignioribus & Zonis.

ETſi ſuprà dicti omnes circuli ſphæræ poſſent in hoc infimo mundi globo, nempe terra, deſcribi, utpote quæ ad univerſum cœli complexum æquabiliter ſita ſit; attamen quinque tantùm ex illis decem tanquam ad Geographiam magis pertinentes deſcribi ſolent Paralleli: unus major, nempe Æquinoctialis: & quatuor minores; nempe, duo Tropici, & duo circuli Polares.

Sicut autem in ſphæra duo ſunt poli à quibus illi circuli ex omni ſua parte æqualiter diſtant, ſic in terra duo quoque puncta, polaria illis polis mundi ſuppoſita.

Quinque circuli: 1, Æquinoctialis terræ eſt circulus major reſpondens æquinoctiali ſphæræ eique ſuppoſitus, qui totam terræ craſſitiem ambit, æquidiſtans ab omni ſui parte à punctis polaribus.

2, Tropicus Cancri terræ eſt circulus minor tropico Cancri ſphæræ ſuppoſitus, æquidiſtans ab æquinoctiali 23 gradibus & ſemiſſe versùs ſeptentrionem.

3, Tropicus Capricorni terræ eſt circulus minor tropico Capricorni ſphæræ ſuppoſitus, æquidiſtans ab æquinoctiali 23 gradibus & ſemiſſe versùs auſtrum.

4, Circulus Arcticus terræ eſt circulus minor circulo Arctico ſphæræ ſuppoſitus, æquidiſtans ex omni ſui parte à puncto polari ſeptentrionali 23 gradibus & ſemiſſe.

5. Circulus Antarcticus terræ eſt circulus minor circulo Antarctico ſphæræ ſuppoſitus, æquidiſtans ex omni ſui parte à puncto polari auſtrali 23 gradibus & ſemiſſe.

Zona quid. Zona eſt ſpatium terræ interpoſitum inter duos tropicos, vel inter alterutrum tropicorum & vicinum circulum polarem, vel alterutrum circulorum polarium & proximum punctum polarem. Quâ

Quinque Zon: ratione quinque zonæ reperiuntur; quarum duæ extremæ frigidæ dicuntur, media torrida, & duæ temperatæ inter torridam & frigidas.

1, Zona torrida eſt, quæ inter duos tropicos cancri & capricorni continetur, cujus pars ſeptentrionalis ab æquatore eſt graduum 23 & ſemiſſis; & pars altera versùs auſtrum, totidem: tota verò eſt graduum 47 in latitudinem.

2, Zona temperata ad ſeptentrionem eſt inter tropicum cancri & circulum arcticum; éſtque lata gradibus 43.

3, Zona temperata ad auſtrum eſt inter tropicum capricorni & circulum antarcticum; habétque totidem gradus in latitudinem.

4, Zona frigida ſeptentrionalis eſt inter circulum arcticum & punctum polarem ſeptentrionalem; à quo circulo ad hujuſmodi punctum ſunt gradus 23 & ſemis.

Zona

Zona frigida auſtralis eſt inter circulum antarcticum & punctum polarem auſtralem; à quo circulo ad hujuſmodi punctum ſunt totidem gradus. 5.

Omnes iſtæ zonæ denominationem accipiunt ab aeris temperie: Et hæ omnes ſunt habitabiles, ut experientiâ compertum eſt; neque exiſtimandum eſt, tantos ardores eſſe in zona torrida quantos fabulata eſt Antiquitas. *Zonæ omnes habitabiles.*

Cap. III.

De aliis terræ circulis parallelis, & Climatibus.

PRæter illos quinque inſigniores parallelos ſuprà dictos, alii quoq; plures à Geographis in terra deſcribi ſolent ab æquatore versùs ſeptentrionem & auſtrum. Et quoniam eadem eſt ratio deſcribendi illos ex utraque parte, illos tantùm referemus qui deſcribuntur ex parte ſeptentrionali; de illis enim duntaxat mentionem faciunt Geographi.

Itaque Aſtronomi & Geographi Ptolemæum ſecuti deſcribunt in ſuperficie terræ circulos parallelos ab æquatore versùs polum arcticum procedendo, tanto ſpatio inter ſe diſtantes quantum requiritur ut maxima dies unius differat quadrante à maxima die alterius parallelli vicinioris: Sicque ab æquatore versùs ſeptentrionem quadraginta octo circuli à recentioribus deſcribuntur uſque ad circulum arcticum, ubi maxima dies eſt quadraginta octo quadrantium horarum; tot enim quadrantibus dies augetur, ut nempe ſit 24 horarum, ſeu 12 horis major quàm in æquatore, ubi dies eſt perpetuò 12 horarum. Quòd ſi illis addas æquatorem, erunt ab æquatore in ſeptentrionem quadraginta novem circuli paralleli; ut videre eſt in tabula parallelorum. Ubi nota, dies artificioſos in æſtate creſcere pro diſtantia ab æquatore, ſeu latitudine boreali vel auſtrali. *Ab æquatore uſque ad circulum arcticum 48 circuli paralleli.*

Et quoniam terra reſpectu æquatoris multò magis inclinat ac deprimitur versùs ſeptentrionem, hinc fit ut ad varietatem iſtam dierum minus ſpatium terræ requiratur versùs ſeptentrionem quàm versùs æquatorem; hinc etiam fit ut paralleli quò magis accedunt ad ſeptentrionem eò ſint ſibi invicem viciniores: & idem ſentiendum de parallelis versùs polum auſtralem.

Clima verò dicitur terræ ſpatium inter duos parallelos comprehenſum, in quo longiſſima dies creſcit vel decreſcit per dimidiam horam. Concipiuntur in unoquoque climate tres paralleli ex ſuprà dictis: nempe, duo extremi, quibus totum illud ſpatium terræ continetur, quique ſunt initium & finis climatis; & unus medius tranſiens per medium climatis, & à quo clima denominationem accipit. Ubi nota, medium climatis dici non ratione ſpatii, quaſi æquidiſtet ab utroque extremo; eſt enim ſemper vicinius uni & remotius ab altero: ſed ratione temporis, quòd videlicet ibi dies ſit uno quadrante major quàm in uno extremo, & minor quàm in altero præciſé. *Quid ſit Clima.*

Cæterùm antiqui, & recentiores antiquos in hoc ſecuti, primum

clima eſſe voluerunt in cujus medio parallelo dies maxima eſt 13 horarum ½ quia fortaſſe terras æquatori viciniores ignorabant, aut habitari poſſe non exiſtimabant: Et ſic progrediendo versùs ſeptentrionem penès ſemihorarum incrementa, ſeptem climata omnino numerabant antiqui, in quorum ultimo dies maxima eſſet 16 horarum½ nec ultrà procedebant, eò nempe quòd reliquas terras ſeptentrionales ignorabant, aut non habitari exiſtimabant. At verò cùm ab æquatore versùs ſeptentrionem uſque ad circulum arcticum dies creſcant per 12 horas aut 24 ſemihoras, ità ut in circulo arctico dies maxima ſit 24 horarum; inde poſſunt à primo climate ſeu à ſecunda ſemihora uſque ad ejuſmodi circulum arcticum ſeu vigeſimam quartam ſemihoram, viginti tria climata numerari: & revera totidem numerantur à recentioribus.

Climata ſunt omnino 23.

Clima 1, Septem priora climata ſic deſcribuntur: Primum eſt ubi, ſeu in cujus medio parallelo, latitudo, i.e. diſtantia ab æquatore eſt 16 graduum, & dies maxima 13 horarum; ducitúrque ratione ejuſdem medii paralleli per Meroem civitatem Æthiopiæ. Secundum dicitur, 2, ubi eſt latitudo 24 graduum, & dies 13 horarum & ſemiſſis; ducitúrque per Syenem Ægypti urbem, & coincidit cum tropico cancri. Tertium, ubi eſt latitudo 30 graduum, & dies horarum 14; ducitúrque per Alexandriam Ægypti metropolim. 3, Quartum, ubi eſt latitudo 36 graduum, dies horarum 14 & ſemiſſis; ducitúrque per Rhodum inſulam. 4, Quintum, ubi eſt latitudo 41 graduum, dies horarum 15; ducitúrque per Romam. 5, Sextum, ubi eſt latitudo graduum 45, dies horarum 15 & ſemiſſis; ducitúrque per Boryſthenem flumen Sarmatiæ, vel potiùs (ut recentiores dicunt) per Venetias & Mediolanum. 6, Septimum, ubi eſt latitudo graduum 48, dies horarum 16; ducitúrque per Rhiphæos montes Sarmatiæ, vel (ut recentiores dicunt) per Podoliam & Tartariam minorem. 7.

Reliqua Climata. Eadem eſt ratio deſcribendi cætera climata versùs ſeptentrionem per ſemihoras progrediendo. Ubi nota, ob inclinationem terræ versùs ſeptentrionem eò eſſe anguſtiora climata quò ſeptentrionaliora ſunt, eò verò latiora quò magìs ad æquatorem accedunt. Idem cenſendum de iis quæ versùs auſtrum deſcribuntur ab eodem æquatore: quæ quia propriis carent nominibus, poſſunt dici Antidiameroes, Antidiaſyenes, & ſic de cæteris.

Cap. IV.

De circulis Meridianis: ubi de Longitudine & Latitudine locorum.

MEridiani terræ circuli dicuntur, qui per puncta polaria ea loca quorum dicuntur meridiani, tranſeunt; & omnes quidem interſecant æquinoctialem ad angulos rectos. Poſſent autem deſcribi per ſingulos gradus: ſicque eſſent meridiani centum octoginta; & totidem ſemicirculi meridiani quot ſunt gradus in ambitu terræ, nempe trecenti ſexaginta. Verùm quia inde confunderentur mappæ,

Quot ſint meridiani circuli.

ſolent

ſolent tantùm per decem aut quindecim gradus deſcribi, ut ſint meridiani octodecim aut duodecim, & ſemicirculi triginta ſex aut viginti quatuor. Primum meridianum eum eſſe voluerunt Geographi, qui per inſulas Fortunatas ſeu Canarias tranſit; eò quòd indè incipiat terra habitari progrediendo versùs Orientem: ideóque ab eo longitudinem locorum ſumunt. Omnes illi meridiani maximè à ſe invicem diſtant ſub æquatore; & quò magìs inclinantur ad ſeptentrionem vel auſtrum, eò ſibi invicem fiunt viciniores, donec ſeſe omnes ſub polis interſecent: ideóque non dicuntur paralleli. *Primus meridianus.* *Nota.*

De Longitudine.

ARcus æquatoris vel paralleli proprii interceptus inter ſemicirculum primi meridiani per Canarias inſulas tranſeuntem & meridianum loci proprium, eſt longitudo ipſius loci, ſeu indicat quot gradus æquatoris intercipiantur inter ſuprà dictum ſemicirculum primi meridiani & locum ipſum. *Longitudo loci quid.*

Arcus paralleli proprii eſt ſimilis arcui æquatoris cui correſpondet, licèt non ſit æqualis, ſed minor; i. e. tot gradus continet quot continet arcus æquatoris, ſed minores: unde eadem ſeu ſimilis eſt longitudo omnium civitatum quæ ſunt ſub eodem meridiano, licèt earum non ſit æqualis diſtantia à primo meridiano per proprium parallelum collecta. Adde, quòd earum inæqualibus diſtantiis per proprios parallelos collectis reſpondet una eadem & æqualis diſtantia ſub æquatore.

Arcus autem æquatoris vel paralleli cujuſlibet civitatis interjectus inter meridianum proprium & meridianum alterius cujuſpiam civitatis, dicitur differentia longitudinis. *Differentia longitudinis.*

Civitates quæ ſunt ſub eodem ſemicirculo primi meridiani tranſeuntis per Canarias inſulas inter polos mundi comprehenſo, nullam habent longitudinem. *Axiomata.* 1,

Quæ verò ſunt ſub oppoſito ſemicirculo ejuſdem meridiani, habent longitudinem 180 graduum. 2,

Civitates quæ ſunt ſub eodem ſemicirculo alterius meridiani, habent eandem longitudinem. 3,

Quæ verò ſunt ſub oppoſito ejuſdem meridiani ſemicirculo, habent reſpectu illarum differentiam longitudinalem 180 graduum. 4,

Cujus civitatis longitudo major eſt quàm alterius quindecim gradibus æquatoris vel paralleli proprii, illi ſol citiùs unâ horâ oritur quàm alteri. 5,

Cùm duæ civitates ſolâ differunt longitudine, detrahe minorem longitudinem de majori, & earum inter ſe diſtantiam habebis. 6.

De Latitudine.

ARcus meridiani concluſus inter æquatorem & parallelum loci alicujus, eſt ipſius latitudo. Itaque tanta eſt latitudo civitatis quanta eſt ejus ab æquatore diſtantia. *Quid ſit Latitudo loci.*

Differentia latitudinum. Arcus autem meridiani interpoſitus inter duos parallelos duarum civitatum quarum neutra ſub æquatore jacet, appellatur differentia latitudinum.

Axiomata:

Civitates ſub æquatore ſitæ nullam habent latitudinem.

1, 2, Qui ſub polis habitant, ſummam habent latitudinem, nempe graduum 90.

3, Qui ſub iiſdem aut æqualibus parallelis habitant, eandem ſeu æqualem habent latitudinem.

4, Cùm duæ civitates ſolâ differunt latitudine, detrahe minorem latitudinem de majori, & earum civitatum habebis diſtantiam.

5, Quia major eſt portio terræ habitatæ ab occidente in orientem quàm à polo ad polum, ideo optimo conſilio Geographi priorem vocant Longitudinem, poſteriorem verò Latitudinem.

6, Civitates diverſæ longitudinis poſſunt eſſe ejuſdem latitudinis; & è contrà, civitates diverſæ latitudinis poſſunt eſſe ejuſdem longitudinis.

7. Civitates ejuſdem longitudinis non poſſunt eſſe ejuſdem latitudinis; nec è contrà, civitates ejuſdem latitudinis eſſe poſſunt ejuſdem longitudinis.

Et hæc de priori parte hujus Inſtitutionis.

Poſterior pars hujus Inſtitutionis.

Caput I.

De variis terræ incolis ratione zonarum.

INcolæ ratione zonarum ſunt triplicis generis; aut enim habitant in zona torrida, aut in temperatis, aut in frigidis. Cæterùm quorum latitudo minor eſt 23 gradibus & ſemiſſe, ii in zona torrida habitant: quorum verò latitudo major eſt 23 gradibus & ſemiſſe, minor tamen 66 gradibus & ſemiſſe, in temperatis habitant: reliqui quorum latitudo eſt major 66 gradibus & ſemiſſe, in frigidis habitant.

De incolis zonæ torridæ.

Incolæ zonæ torridæ ſunt triplicis generis. INcolæ zonæ torridæ ſunt in triplici differentia; aut enim ſub æquatore habitant, aut ſub tropicis, aut inter æquatorem & tropicos. Et quidem ſol in anno ſemel aut bis tranſit per Zenith ſeu verticem capitis illorum.

Primi generis. Qui habitant ſub æquatore, 1. ſoli habent ſphæram rectam; 2. ſoli habent perpetuum æquinoctium; 3. ſoli vident utrumque polum;

4. illis

4. illis ſolis ſtellæ omnes oriuntur & occidunt; 5. triplices habent umbras meridionales in anno; 6. quatuor habent ſolſtitia, nempe duo alta & duo ima; 7. duas habent æſtates & duas hyemes; 8. bis in anno ſol tranſit per Zenith ſeu verticem capitis illorum.

Qui habitant ſub tropicis, 1. duplices habent umbras meridionales in anno; 2. duo habent ſolſtitia, unum altum, alterum imum; 3. unam habent æſtatem & unam hyemem; 4. ſemel in anno ſol tranſit per verticem capitis illorum. *Secundi generis.*

Qui habitant inter æquatorem & tropicos, 1. triplices habent umbras meridionales in anno; 2. quatuor habent ſolſtitia, duo alta & duo ima; 3. duas habent æſtates & duas hyemes, præſertim ſi ſint paulò remotiores à tropicis; 4. bis in anno ſol tranſit per verticem capitis illorum. *Tertii generis.*

De incolis zonarum temperatarum.

ISti 1. unicam habent umbram meridionalem toto anno; 2. duo habent ſolſtitia, unum altum, alterum imum; 3. ſemel in anno æſtatem habent & ſemel hyemem; 4. nunquam ſol pervenit ad verticem capitis illorum; 5. bis æquinoctium habent in anno, ut cæteri omnes qui ſphæram obliquam habent, ſeu qui extra æquatorem & polos habitant.

De incolis zonarum frigidarum.

ISti ſunt in triplici differentia: aut enim ſub circulo polari, arctico nempe vel antarctico, habitant; aut ſub polis; aut inter polum & circulum. *Incolæ zonarum frigidarum triplicis generis.*

Qui ſub circulo polari habitant, 1. ſoli habent ſemel in anno diem 24 horarum; 2. eadem quæ ſuprà diximus accidere incolis zonarum temperatarum, iſtis quoque accidunt. *Primi generis.*

Qui ſub polis habitant, 1. ſoli habent ſphæram ſummè obliquam ſeu potiùs inverſam; 2. ſoli habent diem artificialem ſex menſium & noctem totidem; 3. ſoli nunquam habent æquinoctium; 4. ſoli carent certo meridiano; 5. illis ſolis nullæ ſtellæ fixæ oriuntur aut occidunt. *Secundi generis.*

Qui inter polum & circulum polarem habitant, 1. habent maximum diem in æſtate 24 horis diuturniorem; 2. non vident ſolem cùm eſt in tropico capricorni; 3. cætera habent communia cum iis qui habitant ſub circulis polaribus. *Tertii generis.*

Cap. II.

De variis terræ incolis ratione umbrarum.

INcolæ ratione umbrarum ſunt triplicis generis; nempe, περίσκιοι, ἑτεροσκιοι, ἀμφίσκιοι.

Periſcii ſeu *umbrâ circundati* dicuntur ii, quorum umbræ velut in orbem circumaguntur in plano horizontis certis anni temporibus; cujuſmodi ſunt ii qui in zonis frigidis habitant. *Periſcii.*

Heteroſcii

Heteroſcii. Heteroſcii ſeu *alterius umbræ* dicuntur, qui verſùs unum tantùm mundi polum umbras meridianas projiciunt : cujuſmodi ſunt *ii* omnes qui in zonis temperatis habitant ; boreales quidem ad polum arcticum, auſtrales verò ad polum antarcticum. Ii etiam qui ſub ipſis tropicis habitant, dici poſſunt heteroſcii.

Amphiſcii. Amphiſcii ſeu *utriuſque umbræ* dicuntur, quorum umbræ meridianæ diverſis anni temporibus nunc verſùs polum arcticum nunc verſùs antarcticum porriguntur ; cujuſmodi ſunt ii qui zonam torridam intra tropicos incolunt.

Cap. III.

De variis terræ incolis ratione ſitûs.

INcolæ ratione ſitûs quodammodo oppoſiti, ſunt triplicis generis ; nempe, Periœci, Antœci, & Antipodes : Nam Synœci dicuntur, qui eundem ferme ſitum habent ; ut qui ſunt in eodem climate, & inter duos viciniores meridianos.

Periœci. Periœci dicuntur, qui ſub eodem parallelo eodémque meridiano, punctis tamen ejuſdem meridiani è regione oppoſitis, habitant. Unà habent hyemem & æſtatem, contrario autem tempore diem & noctem, niſi ſint intra zonam frigidam ; tunc enim fieri poteſt ut unà diem habeant & ſimiliter noctem. Qui ſub polis habitant, nullos habent periœcos.

Antœci. Antœci dicuntur, qui ſub parallelis utrinque ab æquatore æquali latitudine diſtantibus ac ſub eodem meridiano in eadem longitudine habitant. Unà habent meridiem & mediam noctem, contrario verò tempore hyemem & æſtatem. Quòd ſi tamen verſùs auſtrum terra eſſet habitata in 67 aut 68 gradu latitudinis, ſicuti habitatur verſùs ſeptentrionem, dari poſſent antœci quibus certo anni tempore nec dies nec nox ſimul eſſent. Antœcis habitantibus intra tropicos poteſt accidere ut ſimul ſit hyems, nunquam tamen ut ſimul ſit æſtas. Qui ſub æquatore habitant, nullos habent antœcos : Nec etiam propriè ii qui ſub polis habitant.

Antipodes. Antipodes dicuntur, qui ſub parallelis aut punctis utrinque ab æquatore æquali latitudine diſtantibus aut ſub ipſo æquatore, punctis autem ejuſdem meridiani è diametro terræ oppoſitis, habitant.

Omni puncto in terra dato reſpondet punctum antipodum, quod eſt alterum extremum diametri à prædicto puncto per centrum terræ tranſeuntis.

Unus duntaxat eſt parallelus in cujus ipſius poſitione dantur antipodes, nempe æquidialis ſeu æquinoctialis : unde habitantibus ſub ipſo iidem ſunt periœci & antipodes.

Nullorum antipodum qui ſub ipſo æquatore non ſunt, poteſt eſſe conformis, i. e. in eandem partem inclinans latitudo.

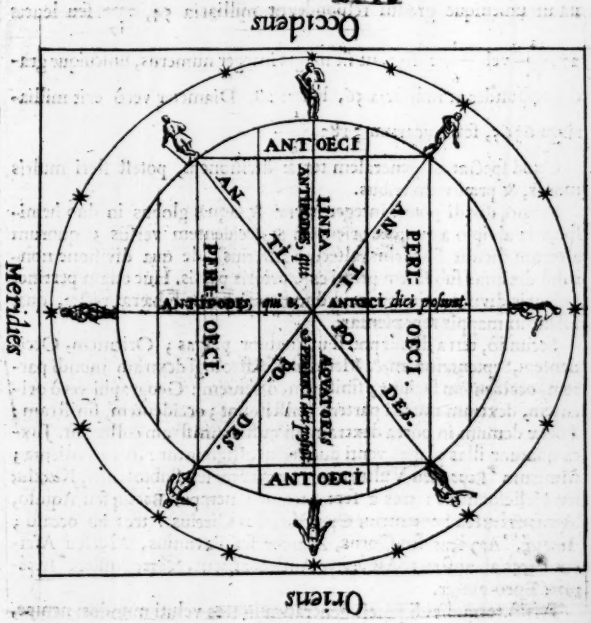
Omnes antipodes contrariis ſemper temporibus habent diem ac noctem ; & omnes qui extra zonam torridam vel ſub ipſis tropicis habi-

habitant, habent etiam contrario ſemper tempore hyemem & æſtatem.

Non omnia antipodibus contrario ſemper modo eveniunt. Nam antipodes qui ſub æquatore degunt, præterquam quòd contrariis temporibus diem ac noctem habent, omnia habent paria. Antipodibus autem extra æquatorem eadem ſemper eſt latitudo, licèt nunquam eadem poſſit eſſe longitudo. Addè, quòd omnibus antipodibus unus & idem ſemper eſt meridianus, idem æſtus in æſtate, idem frigus in hyeme, eadem dierum & noctium incrementa & decrementa, eadem polorum licèt oppoſitorum elevatio & depreſſio.

Et hæc de variis terræ incolis ratione zonarum, umbrarum, & ſitûs.

Paradigma varios terræ incolas ratione ſitûs indicans.

Cap. VI.

De terræ magnitudine, ac ejuſdem generali diviſione.

Ambitus terræ. TOtius terræ ambitus qualem complectitur æquatoris linea, eſt juxta probabiliorem recentiorum opinionem milliarium Italicorum 19080, leucarum verò Gallicarum communium (quarum unaquæque duo milliaria complectitur) 9540. Ità ut unicuique gradui reſpondeant milliaria 53 $\frac{1}{2}$; leucæ verò 26, $\frac{1}{2}$ — *Diameter.* Diameter verò eſt milliarium 6070, $\frac{10}{11}$ — leucarum verò 3035, $\frac{5}{6}$ — circiter vel potiùs 3055, $\frac{5}{11}$

Quòd ſi velis mediam inter inſigniores Aſtronomos, ut Ptolemæum, Alphraganum & cæteros, & iſtos recentiores viam ſequi, poſſis dicere ambitum terræ eſſe milliarium 20000, leucarum verò 10000. ità ut unicuique gradui reſpondeant milliaria 54, $\frac{6}{17}$ ſeu leucæ 27, $\frac{3}{17}$ vel $\frac{1}{6}$; ſive, ut ſit magis integer numerus, unicuique gradui reſpondeant milliaria 56, leucæ 28. Diameter verò erit milliarium 6365, ſeu leucarum 3182, $\frac{1}{2}$

Triplex terræ diviſio. Quod ſpectat ad generalem terræ diviſionem, poteſt fieri multis modis, & præſertim tribus.

1. Primò, dividi poteſt integer terræ & aquæ globus in duo hemiſphæria ab ipſo æquatore orientem & occidentem verſùs; quorum alterum dicitur Superius, alterum Inferius: de qua diviſione nonnihil diximus ſub finem primi cap. prioris partis. Huc etiam pertinet vulgaris diviſio totius terræ in duo hemiſphæria ſphæræ rectæ, quæ ſolent in mappis repræſentari.

2. Secundò, terra dividi poteſt in quatuor plagas; Orientem, Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. Aſtrologi dextram mundi partem, occidentem faciunt; ſiniſtram, orientem: Geographi verò orientem, dextram mundi partem conſtituunt; occidentem, ſiniſtram: Poetæ demum in borea dextram, in auſtro ſiniſtram collocant. Juxta quatuor illas plagas venti duodecim aſſignantur: tres ab oriente; nimirum Εὖρος ſeu Vulturnus, Ἀπηλιώτης ſeu Subſolanus, Καικίας ſeu Helleſpontius: tres à ſeptentrione; nempe, Βορέας ſeu Aquilo, Ἀπαρκτίας ſeu Septentrio, Θρασκίας ſeu Circius: tres ab occaſu; Ἰάπυξ, Ἀργέστης ſeu Corus, Ζέφυρος ſeu Favonius, Λὶψ ſeu Africus: tres ab auſtro; Λιβόνοτος Auſtro-africus, Νότος Auſter, Εὐρόνοτος Euro-auſter.

3. Tertiò, terra dividi poteſt generatim in tres veluti mundos; nempe, veterem

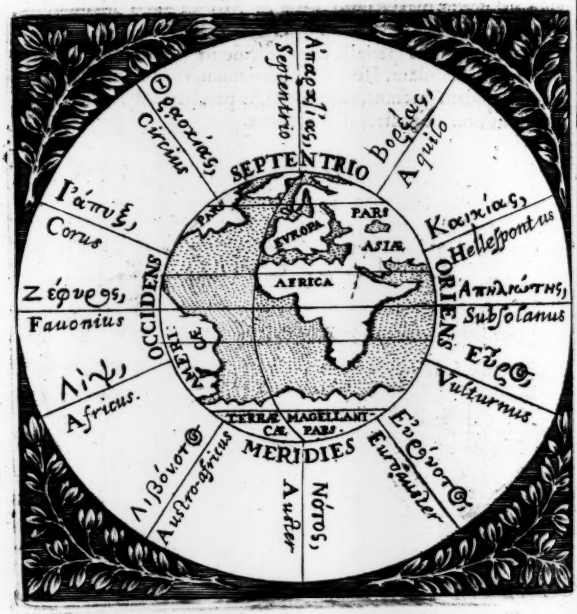
veterem ſeu Orientalem, recentem ſeu Occidentalem, & incognitum ſeu Auſtralem. Primus complectitur tres illas mundi partes à veteribus cognitas; Europam, Aſiam, & Africam: ſecundus duplicem Americam, Septentrionalem & Meridionalem: tertius, terram Magellanicam. Tres autem illæ partes antiquitus cognitæ ſic diſtinguuntur ſeu à ſe invicem ſeparantur: Tanai fluvio, Europa & Aſia; Nilo, vel potiùs mari Rubro, Aſia & Africa; mari Mediterraneo, Europa & Africa.

Eſt adhuc magis ſpecialis terræ diviſio in terram Continentem, Inſulam, Peninſulam, Iſthmum, Porthmum, & Sinum. Sed iſta ad Topographiam ſpectant, ſicut & magis peculiares terræ diviſiones: de quibus non eſt noſtri inſtituti dicere.

Laus Deo Opt. Max.

Paradi-

Paradigma quatuor Terræ plagas, ac duodecim Ventorum ſitum indicans.

Pentaſtichon variarum Menſurarum rationem indicans.

QUatuor ex *Granis Digitus* componitur unus:
Eſt quater in *Palmo digitus*: quater in *Pede, palmus*:
Quinque *pedes Paſſum* faciunt: *paſſus* quoque centum
Viginti quinque *Stadium* dant: ſed *Miliare*
Octo dabunt *ſtadia*: duplicatum dat tibi *Leuca*.

Septem

Septem primorum Climatum juxta veteres descriptio.

Climata.	Maxima dies.		Altitudo Poli.		Milliaria.	Denominationes Climatum.
	H.	M.	G.	M.		
Initium.	12	45	12	45		Per Meroem civitatem Æthiopiæ.
I. Medium.	13	0	16	40	440.	
Finis.	13	15	20	30		
Initium.	13	15	20	30		Per Syenem urbem Ægypti.
II. Medium.	13	30	24	15	440.	
Finis.	13	45	27	30		
Initium.	13	45	27	30		Per Alexandriam Ægypti metropolim.
III. Medium.	14	0	30	45	350.	
Finis.	14	15	33	40		
Initium.	14	15	33	40		Per Rhodum insulam.
IV. Medium.	14	30	36	24	300.	
Finis.	14	45	39	0		
Initium.	14	45	39	0		Per Romam caput mundi.
V. Medium.	15	0	41	20	255.	
Finis.	15	15	43	30		
Initium.	15	15	43	30		Per Boryſthenem flumen Sarmatiæ.
VI. Medium.	15	30	45	24	212.	
Finis.	15	45	47	15		
Initium.	15	45	47	15		Per Rhiphæos montes Sarmatiæ.
VII. Medium.	16	0	48	40	185.	
Finis.	16	15	50	30		

Paralleli.	Climata.	Maxima dies. Ho.	Min.	Altitudo poli. Gr.	Min.	Amplitudo climatum. Gr.	Min.	Denominationes climatum.
1		12	0	0	0			
2		12	15	4	18	8	34	
3		12	30	8	34			
4	Princip.	12	45	12	43			
5	I. Medium.	13	0	16	43	7	50	Per Meroem.
6	Finis.	13	15	20	33			
6	Princip.	13	15	20	33			Per Syenem
7	II. Medium.	13	30	23	11	7	1	ſub Tropico
8	Finis.	13	45	27	36			Cancri.
8	Princip.	13	45	27	36			Per Alexan-
9	III. Medium.	14	0	30	47	6	9	driam Ægy-
10	Finis.	14	15	33	45			pti.
10	Princip.	14	15	33	45			Per Rhodum
11	IV. Medium.	14	30	36	30	5	17	& Babylo-
12	Finis.	14	45	39	2			nem.
12	Princip.	14	45	39	2			Per Romam,
13	V. Medium.	15	0	41	22	4	30	Corſicam, &
14	Finis.	15	15	43	32			Helleſpontum.
14	Princip.	15	15	43	32			Per Venetias
15	VI. Medium.	15	30	44	29	3	48	& Mediola-
16	Finis.	15	45	47	20			num.
16	Princip.	15	45	47	20			Per Podoliam
17	VII. Medium.	16	0	49	1	3	13	& Tartariam
18	Finis.	16	15	50	33			minorem.
18	Princip.	16	15	50	33			Per Witem-
19	VIII. Medium.	16	30	51	58	2	44	bergam.
20	Finis.	16	45	53	17			
20	Princip.	16	45	53	17			Per Roſtochi-
21	IX. Medium.	17	0	54	29	2	17	um.
22	Finis.	17	15	55	34			
22	Princip.	17	15	55	34			Per Hiberni-
23	X. Medium.	17	30	56	37	2	0	am & Moſco-
24	Finis.	17	45	57	34			viam.
24	Princip.	17	45	57	34			Per Bohus,
25	XI. Medium.	18	0	58	26	1	40	Caſtrum Nor-
26	Finis.	18	15	59	14			vegiæ.

Spatium terræ in quo ſunt in æſtate tredecim horæ diei plùs minùs, dicitur primum clima; licèt initio ſui ſit dies minor tredecim horis uno quadrante, & in fine ſui major uno quadrante tredecim horis. Sic ſpatium terræ in quo ſunt in æ-

Paralleli.	Climata.	Maxima dies.		Altitudo poli.		Amplitudo climatum.		Denominationes climatum.
		Ho.	Min.	Gr.	Min.	Gr.	Min.	
26	Princip.	18	15	59	14			
27	XII. Medium.	18	30	59	59	1	26	Per Gothiam.
28	Finis.	18	45	60	40			
28	Princip.	18	45	60	40			
29	XIII. Medium.	19	0	61	18	1	13	Per Bergis Norvegiæ.
30	Finis.	19	15	61	53			
30	Princip.	19	15	61	53			Per Viburgum
31	XIV. Medium.	19	30	62	25	1	1	Finlandiæ.
32	Finis.	19	45	62	54			
32	Princip.	19	45	62	54			Per Arotiam
33	XV. Medium.	20	0	63	22	0	52	Sueciæ.
34	Finis.	20	15	63	46			
34	Princip.	20	15	63	46			Per Dalen-
35	XVI. Medium.	20	30	64	6	0	44	kanlii fluvii
36	Finis.	20	45	64	30			ostia.
36	Princip.	20	45	64	30			
37	XVII. Medium.	21	0	64	49	0	36	Per reliqua
38	Finis.	21	15	65	9			
38	Princip.	21	15	65	9			
39	XVIII. Medium	21	30	65	21	0	29	loca
40	Finis.	21	45	65	35			
40	Princip.	21	45	65	35			
41	XIX. Medium.	22	0	65	47	0	22	Norvegiæ,
42	Finis.	22	15	65	57			
42	Princip.	22	15	65	57			
43	XX. Medium.	22	30	66	6	0	17	Sueciæ,
44	Finis.	22	45	66	14			
44	Princip.	22	45	66	14			
45	XXI. Medium.	23	0	66	20	0	11	Albæ Russiæ,
46	Finis.	23	15	66	25			
46	Princip.	23	15	66	25			
47	XXII. Medium.	23	30	66	28	0	5	& vicinarum
48	Finis.	23	45	66	30			
48								
49	XXIII.	24	0	66	31	0	0	insularum.
50								

state tredecim horæ diei cum dimidiata plùs minùs, dicitur secundum clima; & ità de cæteris. In isto ultimo climate non notatur principium, medium; & finis, propter exiguam ipsorum inter se distantiam.

Secundus Tractatus hujus partis;

De Elementis.

Tres disputationes hujus tractatûs.

ELementorum nomine hîc intelligimus corpora simplicia ex quibus isthæc inferior Universi pars quæ cœlo subest coagmentatur. Ea autem quæ de iis deinceps in isto tractatu dicemus, ad tres præcipuas disputationes reducemus: Quarum prima erit de iis quæ ad naturam & proprietates elementorum generatim spectant; secunda, de iis quæ elementis primò, deinde per ea cæteris rebus, accidunt mutationibus; denique tertia de singulis quatuor elementis, nempe Igne, Aere, Aqua, & Terra, speciatim instituetur.

Prima Disputatio hujus Tractatûs;

De natura & proprietatibus elementorum generatim.

Quæstio I.

Quid sit Elementum.

Quid sit propriè Elementum.

ELcmentum propriè idem est ac principium ex quo insito fit aliquid; quo modo materia & forma dicuntur rerum naturalium *elementa:* definiturque ab Aristotele 5. Met. c. 3. *Id ex quo primo insito & indivisibili in aliam speciem aliquid componitur.* Et quoniam quatuor vulgata corpora simplicia sunt ea ex quibus cætera omnia corpora primò constant & in quæ resolvuntur, cùm ex aliis non constent nec in alia resolvantur, hinc dicta sunt *Elementa.*

Quid sit hoc loco Elementum.

Est igitur hoc loco Elementum, corpus simplex in quod alia corpora resolvuntur. Dicitur *corpus* ad excludendam materiam & formam; *simplex*, ad rejicienda quæcunque mixta; *in quod cætera resolvuntur*, ad removendum cœlum, quod licèt sit corpus simplex, non tamen in ipsum cætera resolvuntur.

Elementa ex materia & forma constant.

Cùm autem elementum dicitur corpus simplex, non est ità illud accipiendum quasi non sit ex materia & forma compositum (alioqui non esset corpus naturale) sed quia in aliud non resolvitur. Ubi notandum est, Essentiales formas elementorum non esse primas qualitates,

litates, ut nonnulli opinati ſunt; v. gr. formam ignis eſſe ſummum calorem, &c. ſed eſſe actus ſubſtantiales à primis qualitatibus diſtinctos: Neque enim fieri aut conſtare poteſt totum ſubſtantiale ex non-ſubſtantiis: at verò primæ qualitates non ſunt ſubſtantiæ, unumquodque autem elementum eſt totum ſubſtantiale; quare ex materia & forma ſubſtantiali conſtet neceſſe eſt.

Ex his intelligere eſt, elementum ut ſic involvere quendam ordinem ſeu reſpectum ad id cujus eſt elementum, nempe ad corpus mixtum; ſiquidem elementa à natura ad mixtorum procreationem deſtinantur.

Quæſtio II.

Quotnam ſint elementa.

COnſtans poſt Hippocratem, Platonem & Ariſtotelem Philoſophorum ſententia fuit, nec plura nec pauciora eſſe quàm quatuor elementa, nempe Ignem, Aerem, Aquam, & Terram. Iis enim quatuor corporibus & quidem ſolis ſuprà allata elementi deſcriptio competit. Et ſanè experientiâ compertum eſt, mixtum in quatuor hæc elementa reſolvi; ut patet in ligno, quod dum comburitur in flammam, fumum, ſpumam & cineres reſolvitur. Idem colligitur ex multis aliis indiciis: ut, Quòd quatuor tantùm ſint primæ qualitates, quarum unaquæque in unoquoque elemento prædominatur; nempe calor in igne, humiditas in aere, frigus in aqua, & ſiccitas in terra: Quòd quatuor ſint earundem primarum qualitatum combinationes, quarum unaquæque unicuique elemento competit; ut calor & ſiccitas igni, humiditas & calor aeri, frigus & humiditas aquæ, denique ſiccitas & frigus terræ: Quòd quatuor ſint in humanis corporibus humores: nempe ſanguis, qui aeri; flava bilis ſeu cholera, quæ igni; atra bilis ſeu melancholia, quæ terræ; denique pituita, quæ aquæ reſpondet: Quòd quatuor ſint lationes rectæ, duæ ad medium, & totidem à medio: latio quidem ſurſum ſimpliciter, igni; latio ſurſum ſecundùm quid, aeri; latio deorſum ſimpliciter, terræ; latio deorſum ſecundùm quid, aquæ competit. Adde quatuor anni tempeſtates quæ unicuique elemento reſpondent: ſic enim hyems terræ, autumnus aquæ, ver aeri, æſtas igni reſpondet. Mitto ea quæ hìc afferri ſolent quaternarii numeri elogia.

Quatuor eſſe elementa, probatur Authoritate Ratione, Experientiâ, Conjecturis,
1,
2,
3,
4,
5.

Quæſtio III.

Quot & quænam ſint primæ qualitates elementorum.

NOn elementorum modò ſed rerum omnium generabilium & corruptibilium quatuor eſſe primas qualitates demonſtrat Ariſtoteles, præſertim 2. lib. De ortu & interitu c. 2. eo quòd illæ non ex aliis, ſed ex iis naſcantur cæteræ. Sunt autem illæ quatuor,

Quatuor eſſe primas qualitates.

Cur primæ dicantur. Calor, Frigus, Humiditas, Siccitas. Ubi adverte, ejuſmodi qualitates non abſolutè primas eſſe omnium qualitatum, ſed primas inter ſenſibiles qualitates quæ rerum ſublunarium ſeu elementarium ſunt propriæ: Alioqui eſt certum, dari in rerum natura qualitates iſtis naturâ priores, putà lucem cœleſtium corporum, eorúmque ſoliditatem, pelluciditatem, &c. Dicuntur præterea primæ, quia ex earum temperie conſtat natura mixti corporis, quâ temperie diſſolutâ neceſſe eſt diſſolvi mixtum.

Quod ſpectat ad earum rationem ac definitionem, certum eſt eas eſſe qualitates tertiæ ſpeciei, & quidem de genere earum patibilium qualitatum quæ tactum afficiunt. Earum verò differentiæ per ipſarum proprios actus dignoſcuntur: Quorum reſpectu caloris & frigoris alii primarii ſunt, alii ſecundarii. Primarii ſunt hi, caloris quidem calefacere, frigoris frigefacere: Secundarii verò ex Ariſtotele l. 2. c. 2. De ortu & interitu, iſti ſunt: caloris quidem, congregare homogenea; frigoris, heterogenea ſimul & homogenea. Reſpectu verò humiditatis & ſiccitatis, alii externi ſeu effectivi ſunt, alii verò interni ſeu formales. Externi ſunt hi: humiditatis quidem, humectare; ſiccitatis verò, deſiccare: Interni verò ſeu formales ſunt hi: humiditatis quidem, eſſe id cujus ratione quippiam difficulter ſuo termino & alieno facilè circumſcribitur; ſiccitatis verò, eſſe id ratione cujus aliquid ſuo termino facilè & alieno difficulter terminatur.

Actus Caloris & Frigoris:

Humiditatis & Siccitatis.

Quid ſit Ariſtoteli Calidum; Quare Ariſtoteles ibidem optimè definivit Calidum, *Quod congregat tantùm homogenea*, ſeu ea ſolùm quæ ſunt ejuſdem generis; ut patet in maſſa metallica, quæ vi caloris ſic in fornace diſſolvitur ut partes puri auri à cæteris impurioribus metallis ſecretæ ſimul congregentur: Frigidum verò, *Quod homogenea ſimul & heterogenea congregat*; ut patet in gelu, in qua lapilli, paleæ, ligna ſimul cum aqua concreſcunt: Humidum, *Quod ſuo termino difficulter alieno verò facilè terminatur*; ut patet in aqua, quæ ex ſeſe nullam figuram ſervare poteſt, alienam verò facilè recipit: Siccum contrà, *Quod ſuo termino facilè limitatur, alieno verò difficulter*; ut patet in ferro, lapidibus, & aliis naturâ ſuâ ſiccis corporibus. Ubi nota, deſcriptionem hanc ſicci maximè locum habere in mixtis corporibus quibus ſiccitas ſoliditatem præbet, ratione cujus facilè ſuam retinent figuram, alienam verò difficilè, nè putes eam ex mente Ariſtotelis igni accommodari poſſe. Porrò, quòd ex quatuor ſuprà dictis qualitatibus duas eſſe activas, nempe calorem & frigus, duas verò paſſivas, nempe humiditatem & ſiccitatem, ſcripſit Ariſtoteles, non eſt ità accipiendum quaſi nulla ſit vis activa humiditatis & ſiccitatis, ſed quòd multò ſit tardior & hebetior quàm caloris aut frigoris, nec ità ſenſum afficiat.

quid Frigidum;

quid Humidum;

quid Siccum.

Nota.

Nota.

Quæſtio

Quæstio IV.

Quomodo se habeant in elementis suprà dictæ quatuor primæ qualitates.

Duæ hîc difficultates occurrunt breviter explicandæ.

Prima est, Quotnam sint in unoquoque elemento primæ qualitates. Respondemus, Duas primas unicuique elemento secundùm naturalem statum considerato competere, alteram quidem in gradu intenso, alteram verò in gradu remisso. Sic ignis naturâ suâ est summè calidus & remissè siccus; aer, summè humidus & remissè calidus; aqua, summè frigida & remissè humida; denique terra, summè sicca & remissè frigida. Loquimur autem hîc de elementis secundùm naturalem statum consideratis: nam pro præsenti statu sæpè immutatur ista qualitatum temperies. Neque enim aer nunc est summè humidus, nec tantùm remissè calidus, sed etiam simul nonnunquam intensè frigidus, saltem in infima hac aeris regione hyemis tempore: neque aqua semper est summè frigida, sed nonnunquam moderatè calida seu tepida, præsertim in æstate. Idem de terra dici potest, quæ autumnali & verno imò fermè omni tempore apparet humida, & nonnunquam calida magis esse videtur quàm frigida: Quod ex elementorum vicinia & mutua eorundem inter se pugna provenit: Quare non insitis tantùm sed etiam influxis qualitatibus abundant. Verùm objiciet forsan aliquis, Cùm altera prædictarum qualitatum sit remissa, remitti autem non possit nisi oppositæ qualitatis admixtione, ideo tertiam qualitatem admittendam esse in unoquoque elemento. Respondeo, Licèt elementa prout nunc se habent, insitas seu congenitas qualitates influxarum admixtione remissas habeant, sicque nunc in illis plus quàm duæ ex primis qualitatibus reperiantur; nihilominus tamen si secundùm naturalem statum considerentur, nullius oppositæ qualitatis admixtionem pati posse: sicque alteram insitarum qualitatum naturaliter in elementis absque ulla contraria qualitate adjuncta remissam esse: Quod tamen in mixtis corporibus locum non habet: ipsa enim ex mixtione seu temperie contrariarum qualitatum constant.

Prior difficultas.

Nota.

Object.

Solut.

Altera difficultas est, An symbolæ qualitates elementorum sint ejusdem speciei & naturæ. Pro cujus difficultatis explicatione sciendum est, ex primis qualitatibus quasdam in elementis appellari *symbolas*, quasdam verò *dissymbolas*. Illæ dicuntur, in quibus duo elementa conveniunt; ut calor in igne & aere, frigus in aqua & terra: hæ verò, in quibus dissentiunt; ut calor & frigus respectu ignis & aquæ, humiditas & siccitas respectu aeris & terræ. Unde elementa quædam dicuntur *symbola*, nempe quæ in aliqua prædictarum qualitatum conveniunt; ut ignis & aer in calore, aer & aqua in humiditate, aqua & terra in frigore, denique terra & ignis in siccitate:

Posterior difficultas.

Qualitates symbolæ.

dissymbolæ.

ſiccitate: Quædam verò dicuntur *diſſymbola*, quæ in nulla harum conveniunt; ut ignis & aqua, item aer & terra. His poſitis, ad propoſitam quæſtionem reſpondemus, Symbolas qualitates eſſe ejuſdem rationis & ſpeciei: v. gr. calorem ignis eſſe ejuſdem naturæ & ſpeciei cum calore aeris; ſimiliter frigus aquæ idem eſſe naturâ cum frigore terræ. Probatur, Quia ſi iſta ſpecie diſtinguerentur, ſequeretur non eſſe tantùm quatuor primas qualitates, ſed eſſe octo; deinde ſequeretur, uni duo eſſe contraria in eodem genere oppoſitionis & eodem modo, v. gr. calori ignis, frigus aquæ & frigus terræ: quæ Ariſtotelicæ doctrinæ atque adeò philoſophicæ veritati repugnant. Neque obeſt quòd calor in igne ſit intenſus & in aere remiſſus; illic vehemens & nocivus, hîc lenis & beneficus; quòd aer per calorem nonnullos effectus operetur quos ignis non poteſt operari: Hæc enim & ſimilia accidentariam differentiam duntaxat arguunt inter prædictos calores: Quod etiam dicendum eſt de calore cœleſti & vivifico, quos calores ab elementari differre ſpecie minimè arbitramur. Idem quoque ſentiendum de humiditate aeris & aquæ, licèt illa ignem foveat, hæc verò ſuffocet: hoc enim accidit propter adjunctas alias qualitates ſeu ſubjecti diſpoſitiones; v. g. humiditati aeris eſt adjecta raritas, humiditati verò aquæ denſitas.

Propoſitæ difficultati ſatisfit.

Tacitæ objectioni occurritur.

Quæſtio V.

Quæ & quot ſint qualitates motrices elementorum.

PRæter ſuprà dictas quatuor qualitates primas elementorum quæ *alteratrices* dici poſſunt, aliæ in iiſdem aſſignantur *motrices*, quæ ex varietate motuum localium quos natura elementis indidit deprehenſæ fuerunt. Quocirca cùm duo ſint elementa quæ ſurſum nituntur, nempe ignis & aer; duo item quæ deorſum feruntur, nempe terra & aqua: hinc duæ facultates motrices elementorum aſſignantur, nempe Levitas & Gravitas.

Levitas & gravitas.

Verùm quia eorum elementorum quæ ſurſum nituntur, alterum locum ſupremum appetit, alterum verò locum ſupremo vicinum; hinc levitas duplex conſtituitur, altera ſimpliciter dicta, altera ſecundùm quid: illa igni, hæc aeri competit. Pari modo quia elementorum gravium alterum in locum infimum ſuopte nutu tendit, alterum verò in locum infimo vicinum; hinc fit ut altera dicatur gravitas ſimpliciter, altera verò ſecundùm quid: illa terræ, hæc aquæ naturaliter eſt inſita. Ex quibus patet, elementorum levium unum eſſe leve ſimpliciter, nempe ignem; alterum leve ſecundùm quid, nempe aerem: ſimiliter, elementorum gravium unum eſſe grave ſimpliciter, nempe terram; alterum verò grave ſecundùm quid, nempe aquam.

Levitas duplex.

Gravitas duplex.

Quæstio VI.

Utrùm elementa in ſuis locis gravitent & levitent; ſeu, An ſint actu gravia & levia.

SEnſus quæſtionis eſt, An cùm elementum grave fuerit in ſuo loco naturali poſitum partes illius ab infima parte loci remotiores nitantur illi eſſe propiores, ſícque partes alias viciniores comprimant; itémque in rebus levibus locum ſibi naturalem obtinentibus, partes quæ ſunt remotiores à ſupremo loco ſurſum nitantur, adeò ut alias partes eidem ſupremo loco viciniores compellant. Cui dubitationi ſatisfiet duplici concluſione. *Senſus quæſtionis explicatur.*

Prior concluſio; Nullum elementum in ſuo loco naturali conſtitutum gravitat aut levitat, ſi modò graviora ſubſideant & leviora emineant. Probatur experientiâ, Quia ii qui ſub aquis natant nullum onus ſentiunt: & qui ſitulam aquæ in putei fundum demerſam funè evehit, non multùm laborat dum ſitula per aquam evehitur; ſed ſtatim atque ex aqua emerſerit tunc laborare incipit, quia tunc ponderoſior aqua perſentitur: Quod certiſſimo indicio eſt aquam non niſi extra proprium locum gravitare. *Prior concluſio probatur.*

Poſterior concluſio; Corpora gravia ſupra levia, aut graviora ſupra minùs gravia, ubicunque ſint gravitant: ſimiliter levia infra gravia, aut leviora infrà minùs levia, levitant. Cujus aſſertionis veritas experientiâ conſtat: Ubicunque enim gravia ponuntur, confeſtim ſuperiorem locum levibus aut minùs gravibus, ſi hæc infrà ſint, deferunt: quod non fit niſi mutuo gravium deſcendentium leviúmque aſcendentium conatu, qui gravitandi & levitandi actus nuncupantur: Quo fit ut in qualibet Univerſi parte terra ſuper aquam terra & aqua ſuper aerem vel ignem conſtituta deorſum vergant, & aer ſub aqua itémque ignis ſub aere poſita ſurſum nitantur. *Poſterior concluſio probatur.*

Secunda Diſputatio hujus Tractatûs;

De variis mutationibus elementorum.

§. I. De Actione & Paſsione.

Quæstio I.

An actio tranſiens ſit in agente, an verò in patiente.

QUæ in libris De ortu & interitu differuntur ab Ariſtotele de communibus elementorum ac rerum elementarium mutatio-

Hujus q. disputationis methodus.

nibus hâc disputatione complectemur. Sunt autem hæ quæ omnibus & solis rebus elementaribus competunt: nempe Generatio & Corruptio, secundùm substantiam; Alteratio, secundùm qualitatem; Mixtio, in ordine ad mixti procreationem: Nam Latio non solis rebus elementaribus sed etiam cœlestibus competit; Accretio verò non omnibus rebus elementaribus sed solis viventibus propriè competit. Et quoniam suprà dictæ mutationes non fiunt sine actione & passione, idcirco de Actione & Passione primùm dicemus; secundò, de Generatione & Corruptione; tertiò, de Alteratione; ultimò, de Mixtione.

Ut igitur ab actione & passione ordiamur; omissis iis quæ de earum definitione, proprietatibus & speciebus in Dialectica docuimus, ea tantùm hîc explicabimus quæ magis ad Physicum pertinent. Et quidem quod spectat ad propositam difficultatem, præsuppositâ distinctione actionis in immanentem & transeuntem, quam aliàs explicavimus: quoniam de immanenti nulli dubium est, eam recipi in id ipsum agens à quo elicitur; de transeunte respondemus, eam recipi in patiens non in agens: Tum quia actio & passio sunt idem reipsa cum motu, 3. Phys. c. 3. est autem motus in mobili seu patiente, ibid. erit igitur tum actio cùm passio in mobili seu patiente, non in agente: Tum quia actio est ipsa rei quæ fit productio: atqui productio rei quæ fit seu termini ab ipso termino nequaquam distinguitur: terminus autem actionis transeuntis in patiens non in agens recipitur. Nec est quòd opponant adversarii, Agens formaliter denominari *agens* ab actione; quod non potest intelligi nisi actio sit formaliter in agente. Respondemus enim, Multa denominari formaliter, & tamen ab extrinseco, quia illud extrinsecum habet rationem formæ, non quidem intrinsecæ & inhærentis sed extrinsecæ & adjacentis: Sic corpus formaliter dicitur *locatum* à loco, formaliter dicitur homo *vestitus* &c. Instabis, Agens creatum, dum actu agit, intrinsecè mutari, seu se aliter habere quàm antea. Respondeo, Agens creatum alio quidem modo se habere dum actu influit in effectum quàm antea, est enim tunc actu causa: verùm ipsum *agere* seu *influere* seu *causare* in agente non est ipsa actio transiens, sed modus quidam in agente quo se habet in ordine ad suum effectum. Ex quo intelligis, agens non tantùm extrinsecè ab actione sed etiam intrinsecè ab ipso *agere* denominari posse *agens*. Quo loco notandum, Actiones transeuntes Divinas non importare modum illum intrinsecum in Deo quo se aliter habeat cùm effectus producitur quàm antea: hoc enim induceret mutabilitatem quandam in Deum.

Actionem esse in patiente, probatur 1, 2.

Object.

Solut.

Instantia.

Solut.

Nota.

Quæstio II.

Quæstio II.

An ſimile agat in ſimile.

UT certum quid de re propoſita decernatur, priùs quid quæratur eſt accipiendum: quod faciliùs fiet propoſitâ hypotheſi; Sint duo calida æqualis virtutis, ità ut unum illorum ſit calidum ut quatuor, & alterum ſimiliter, quæritur utrùm illa ſe invicem poſſint calefacere, an verò initâ quaſi ſocietate ab omni mutuo conflictu ceſſare debeant. Vera eáque Ariſtotelis ſententia eſt, nullam fore inter ea actionem, quia omne agens dum operatur intendit ſibi ſimile reddere patiens: quare cùm jam utrumque illud calidum ſupponatur ſimile, non eſt quòd unum agat in aliud. Sunt qui in data hypotheſi diſtinctionem adhibent: Si enim, inquiunt, alterum horum æquè calidorum ſit altero denſius, poterit agere in id quod eſt rarius; licèt enim ex hypotheſi non plures ſint gradus caloris in uno quàm in altero, eſt tamen major vis agendi in denſiori corpore, eò quòd denſitas vim caloris acuit, quam raritas diſſipat. Verùm nec iſtud audiendum eſt, cùm ſit ab Ariſtotelis mente alienum, nec ſatìs firmâ ratione nitatur. Nam licèt denſitas vim caloris augeat, non tamen id præſtare poteſt ut agens calidum plures gradus caloris in quavis ſibi ſubjecta materia poſſit producere quàm in ſe cohibeat, ſed tantùm eam vim confert, ut in æquali diſtantia plus caloris, & in majori tantum caloris producat quantum aliud æquè calidum ſed minùs denſum in minori. Adde etiam, iſtud rationi adverſari; ſi enim agens magìs denſum poſſet augere calorem æquè intenſum corporis minùs denſi, ſequeretur calorem in infinitum augeri poſſe ex mutua actione utriuſque agentis. Nam ſi fuerit denſum corpus calidum ut quatuor, & in rariori corpore quod eſſet calidum quoque ut quatuor producat quintum gradum, jam corpus rarius poterit agere in denſius, eò quòd habeat plures gradus caloris: jam ubi agens denſius fuerit æquè calidum ac agens minùs denſum, poterit rurſum in illud aliquid caloris producere; & ſic in infinitum res abibit, quod abſurdiſſimum eſt.

Senſus quæſtionis aperitur.

Aſſertio tenenda.

Quorundam veroſimilis opinio.

Refutatur prima.

Quæstio III.

An idem agat in ſeipſum.

PRopoſitæ quæſtioni unicâ hâc aſſertione ſatisfieri poteſt; Nihil poteſt agere in ſeipſum actione corruptivâ per ſe ſecundùm ſe totum, poteſt tamen aliquid in ſeipſum agere actione perfectivâ, & etiam actione corruptivâ per accidens, aut ſecundùm partem. Declaratur hæc aſſertio in omnibus mutationum generibus, & primùm in generatione & corruptione: Nihil enim per ſe & ſecundùm ſe totum ſeipſum generat vel interimit, ſed tantùm ſecundùm partem aut per accidens: ſecundùm partem, inquam; ut cùm vivens convertit alimentum in ſuam ſubſtantiam, quæ Adgeneratio dicitur; vel cùm nativi caloris activitate aliquid propriæ ſubſtantiæ continuò deperdit:

Aſſertio tenenda;

probatur inductione.

Per

Per accidens verò ſecundùm ſe totum poteſt aliquid ſeipſum corrumpere, ut cùm ignis lucernæ abſumto oleo exſtinguitur. Idémq; ferme experimur in accretione & decretione. Quod ſpectat ad alterationē; cùm alia ſit perfectiva alia corruptiva, dicimus poſſe aliquid agere in ſeipſū alteratione perfectivâ, & quidem per ſe ac ſecundùm ſe totum; ut patet in aqua calida quæ ſeipſam naturaliter frigefacit: Negamus verò poſſe aliquid agere in ſeipſum alteratione corruptivâ, niſi per accidens & ſecundùm partem: per accidens quidem; ut cùm anima præſertim ſenſitiva in belluis variis modis alterando corpus ab eodem alteratur: ſecundùm partem verò; ut cùm frigidiori influxu cerebri calor cordis hebetatur, & è contrà nimio cordis calore cerebrum offenditur. Denique quod ſpectat ad motum localem; dico primò, Aliquid moveri poſſe per accidens à ſeipſo; ut cùm anima movendo corpus movetur: dico ſecundò, Aliquid ſeipſum movere ſecundùm partem, cùm ratione unius partis movet alteram; ut ſi quis dexterâ manu lævam moveat: dico tertiò, Idem ſecundùm ſe totum ſeipſum movere poſſe; ut patet in Angelis, anima rationali ſeparata, denique in omnibus corporibus phyſicis perfectis & completis, utì explicatum eſt in diſp. de Motu; eſt enim motus iſte perfectivus non corruptivus.

Alteratio duplex: Perfectiva, Corruptiva.

Et quoniam per antiperiſtaſin unaquæque res naturalis novo quaſi præſidio ſeipſam munire videtur ut contrario reſiſtat, locus hic poſtulat, ut quid ſit breviter explicemus. *Antiperiſtaſis* igitur, Latinè *circumobſiſtentia*, dupliciter accipitur: interdum juxta propriam vocabuli ſignificationem, pro ipſa contrarii agentis circumobſiſtentia; nonnunquam, idque frequenter, pro actione quadam perfectiva rei obſeſſæ, quia propter circumobſiſtentiam contrarii intenditur ad illi reſiſtendum. Fuit enim rebus quibuſque naturalibus inditus appetitus conſervandi ſe, adeò ut occurrente contrario unitis quaſi viribus fortiùs reſiſtant. Confirmari poſſet illud innumeris experientiis: ut, quòd aqua frigida in æſtate ſoli aliquantulùm expoſita frigeſcat magis; ignis urgente hyeme ſit ardentior; item ignis modicâ aquâ aſſperſus, & ſub frigido vento agitatus evadat vegetior.

Antiperiſtaſis, quid ſit.

Quæſtio IV.

An omne agens dum agit repatiatur.

PRoposita quæſtio alteram quoque involvit, nempe, Utrùm patiens dum patitur reagat: unum enim ſine altero eſſe non poteſt.

Nota 1, Ubi notandum eſt, In mutuo contrariorum conflictu illud ſimpliciter appellari *agens* quod prævalet ac ſuperat, illud verò *patiens* quod cedit ac vincitur; & quidem agentis proprium eſſe repati, patientis

2, reagere. Deinde notandum eſt, In duplici caſu agens à nullo repati: primò, cùm caret materiâ, aut conſtat materiâ diverſi generis ſaltem quoad diſpoſitiones; ſecundò, cùm eſt extra ſphæram activitatis ejus

3. rei quæ patitur. Notandum etiam eſt, Conſtare apud Philoſophos, agens poſſe ab aliquo patiente repati ſecundùm qualitatem diverſam

diverſam ab ea ſecundùm quam operatur; v. gr. id quod calore vincit poterit patientis humiditate ſuperari: & præterea, poſſe agens etiam ſecundùm eandem qualitatem repati diverſâ ſui parte, ità ut ratione unius partis calefaciat, & ratione alterius ab ipſo patiente frigefiat. Tota igitur difficultas eſt, Utrùm aliquod agens communis materiæ intra ſphæram actívitatis poſitum à patiente aliquid repatiatur ſecundùm eandem partem & eandem qualitatem. Cui reſpondetur, Ità eſſe: ex. gr. Sit calidum ut ſex quod agat in frigidum ut quatuor, aſſerimus, dum agens calidum ſuo calore agit in patiens frigidum, nonnihil detrimenti ſecundùm eundem ſuum calorem accipere ab ipſo patiente frigido, quod quidem reagendo aliquid frigoris inducit in ipſum agens calidum per quod calor ille agentis nonnihil debilitatur. Ratio hujus noſtræ aſſertionis eſt, Quia in tantum aliquid agit in quantum eſt actu; in tantum verò patitur in quantum eſt potentiâ: unde quod eſt actu calidum agit in id quod eſt tantùm poteſtate calidum; & quod eſt magìs actu calidum agit in id quod eſt minùs actu calidum: At verò in data hypotheſi patiens frigidum ut quatuor eſt magìs actu frigidum quàm agens calidum ut ſex, quod non poteſt eſſe frigidum niſi ut duo: Ergò frigidum poteſt reagere in ipſum agens calidum, ac proinde agens calidum nonnihil ab ipſo repatietur, ut patet. Sic etiam experientiâ conſtat, in animalibus calorem naturalem, dum continuò agit in alimentum ipsúmque convertit in alitum, paulatim ab ipſo repatiendo debilitari.

Nodus difficultatis.

Aſſertio tenenda;

probatur.

§. II. De Generatione & Corruptione.

Quæſtio V.

Quid ſint Generatio & Corruptio.

UTraque hæc mutatio ſecundùm ſubſtantiam eſt, in quo differt ab aliis mutationibus, quæ fiunt ſecundùm accidens. Eſt autem diſcrimen inter generationem & corruptionem, quòd generatione forma ſubſtantialis producatur, corruptione verò deperdatur: sícque corruptio generationi privativè opponitur. Quare quid ſit corruptio ex ipſa generationis deſcriptione facilè intelligetur. Definitur autem ab Ariſtotele generatio, *Tranſmutatio totius in totum, nullo ſenſibili remanente.* Ubi per *totum* intelligitur compoſitum naturale ex materia & forma: quod quidem compoſitum quatenus ad ipſum fit mutatio, eſt terminus ultimus & per ſe intentus generationis: Cùm autem audis, totum in aliud totum generatione tranſmutari, non ità id accipiendum quaſi per generationem quicquid eſt in uno pereat, & omnia denuò producantur in altero: manet enim eadem & communis ſub utroque tranſmutationis termino materia, itémque accidentia genito & corrupto communia. Additur in ſuprà allata definitione, *nullo ſenſibili remanente:* quæ particula additur ad majorem

Quid ſit Generatio.

rei

rei explicationem, ut intelligas ità totum mutari in aliud totum ut ipsum non remaneat. Itaque cùm ex aliquo quippiam generatur, non manet idem subjectum sensibile seu compositum naturale quod antea, quia nempe mutatio hæc fit secundùm substantiam & non tantùm secundùm accidens. Quare ab Aristotele alibi describitur,

2. ejus descriptio. *Mutatio à non-ente ad ens*, 8. Phys. c. 7. &, *Mutatio à substantia potestate ad substantiam actu*, 1. De ortu, c. 5. Traditur etiam hæc

3. à Theologis, quæ Divinis accommodatur, generationis definitio,

4. *Processio unius ab altero secundùm naturæ similitudinem.* Porrò, cùm eorum quæ sunt alia caduca sint seu corruptibilia, alia verò æterna seu incorruptibilia; natura non æternis sed caducis duntaxat vim generandi seu procreandi sibi simile tribuit, ut rerum illarum interitui generatio succurreret, & quæ in individuo erant perituræ in specie conservarentur & propagarentur.

Quæstio VI.

Quænam sint principia, causæ, & termini generationis.

Principia generationis; Causæ;

PRincipia generationis tria sunt, nempe Materia, Forma substantialis, & Privatio; de quibus abunde satìs dictum initio primæ partis Physiologiæ. Causæ, quæ etiam principia dici possunt, istæ sunt: Materialis, subjectum in quo forma denuò producitur: Formalis est ipsa ejus ratio seu definitio: Efficiens nulla propriè est: neque enim mutatio ulla propriè efficitur, sed per ipsam aliquid fit; est enim ipsa ad effectum via: Finis generationis proprius & proximus est ipsius terminus, nempe compositum naturale quod gignitur; remotus verò est conservatio speciei. Quod spectat ad ter-

Termini. minos; Terminus à quo materialiter sumtus, est id quod per generationem transmutatur in aliud; ut cùm ex ligno generatur ignis, lignum dici potest terminus à quo istius generationis: at verò terminus à quo formaliter & præcisè sumtus, dicitur *non-ens*; terminus ad quem, dicitur *ens:* sicut terminus à quo corruptionis, est ens; terminus ad quem, est non-ens. Ubi per illud *non-ens* qui dicitur terminus à quo generationis, non est intelligenda pura entis negatio, sed ens incompletum seu materia prima in quantum includit carentiam perfecti entis: Per *ens* autem qui dicitur terminus ad quem generationis, intelligitur primò per se compositum, licèt etiam forma dici possit generationis terminus secundariò & pro-

Nota. pter aliud intentus. Ubi nota, Cùm duplex ille sit generationis terminus, nempe forma & compositum, formam esse principium, compositum verò non dici principium sed finem ejusdem generationis. Per illud autem *compositum* intelligenda est maximè totalis illa entitas compositi quæ est distincta ab entitate utriusque partis separatim consideratæ, utì aliàs docuimus.

Quæstio

Quæstio VII.

An corruptio unius sit generatio alterius.

Dubitatur hîc de veritate hujus Aristotelici pronunciati, quod habetur 1. De ortu, cap. 3. Sensus autem quæstionis non est, An corruptio formaliter sit generatio; hoc enim apertè falsum est: sed, An corruptionem unius sequatur semper generatio alterius, ità ut quotiescunque unum corrumpitur statim aliud necessariò generetur. Cui dubitationi ut satisfiat notandum est, Corruptionem & generationem paulò aliter se habere in rebus inanimatis quàm in viventibus: nam illorum corruptionem statim sequitur alterius generatio, ut patet in ligno quod in ignem convertitur; horum non item: Nam ubi anima deperit in corpore animalis, non illico succedit nova forma quæ producatur; & certè moriente animali nihil animadvertimus illius loco gigni, sed tempore interjecto dissolvuntur partes, putrefiunt, & ex iis alia gignuntur corpora: sicque corruptionem viventis sequitur alterius generatio, non quidem statim, sed post aliquod tempus, & mediante partium dissolutione. Notandum præterea est, Corruptionem seu interitum rei dupliciter contingere: primò quidem, à principio extrinseco, nempe ab agente contrario à quo aliquid per se corrumpitur; ut cùm aqua ab igne, & ignis ab aere perimitur: secundò, à principio intrinseco, & quidem per accidens; ut cùm animal senio conficitur. Illam igitur ut plurimùm immediatè sequitur alterius generatio, quia propositum agentis est dum aliquid corrumpit aliud quippiam sibi simile producere: hanc verò non immediatè sequitur alterius generatio, quia non reperitur ibi aliquod agens quod intendat aliquid sibi simile producere, sed mediatè & intercepto aliquo temporis lapsu. Sicque semper manet verum prædictum Aristotelis axioma, *Generationem unius esse corruptionem alterius*; hoc est, Ex unius corruptione alterius generationem semper sequi proximè vel mediatè.

Sensus quæ aperitur.

Nota 1.

2.

Quæstio VIII.

Utrùm in cujuslibet rei naturalis interitu fiat resolutio usque ad materiam primam.

Sensus propositæ quæstionis est, Utrùm in eo temporis momento quo interit corpus aliquod naturale, absceſſu formæ omnia simul accidentia intereant quæ inibi præexstiterant: hanc enim generalem omnium accidentium in aliquo subjecto ruinam appellant resolutionem usque ad materiam primam. Ità enim censent nonnulli, eo ipso instanti quo substantialis forma deperditur omnia planè subjecti accidentia deperire, móxque alia similia reproduci; sicuti existimant omnes accidentarias dispositiones requisitas ad introducendam formam substantialem deperire in eo ipso instanti, quo ipsa forma substantialis producenda est, móxque ipsâ

Sensus quæ exponitur.

Quorundam opinio.

productâ

Probabilior ſententia; productâ alia planè ſimilia accidentia inibi repullulare. Eſt autem longè probabilior ſententia, Non dari ejuſmodi reſolutionem uſque ad materiam primam; ſed tum accidentia genito & corruptò communia, tum diſpoſitiones ad novam formam producendam introductas remanere. *probatur* 1, Probatur hæc ſententia, 1. Quia, ſicut olim explicavimus, forma non niſi mediantibus diſpoſitionibus recipitur in materiam, imò non niſi earum vi & poteſtate educitur ex potentia materiæ: hoc autem non poteſt intelligi ſi eo inſtanti quo forma illa educitur ex materia ſimúlq; in ipſam recipitur omnes illæ diſpoſitiones jam perierint. 2, 2. Natura nihil fruſtrà molitur: ſed fruſtrà tum diſpoſitiones illæ cùm accidentia corrupto & genito communia interirent, cùm alia ejuſdem rationis & planè ſimilia reproducenda 3, forent, ut experientiâ conſtat. 3. Adde, quòd non poteſt intelligi à quonam agente accidentia illa perimantur, & quânam virtute iterum 4. producantur ſimilia. 4. Denique, cùm animal interit, nullam animadvertimus mutationem fieri circa ejus quantitatem, figuram, &c. imò ſi fuerit inflicta cicatrix in corpore, manet eadem: quis enim fingat aliam eſſe in corpore mortuo cicatricem quàm quæ in corpore vivo fuerat? Adde, eandem manere carnis mollitiem, oſſium duritiem, &c.

§. III. De Alteratione.

Quæſtio IX.

Quid ſit Alteratio; quænam ejus cauſæ ſimul ac termini.

Alterationis deſcriptio. DEfinitur ab Ariſtotele 1. de Gen. c. 4. *Motus ſecundùm qualitates contrarias vel medias, eodem ſubjecto ſenſibili remanente.* Ubi *motus* ponitur tanquam genus; reliqua verò, loco differentiæ: Eſt enim alteratio propriè dicta, ſpecies quædam motûs, & quidem ad qualitates propriè contrarias aut illarum medias: licèt enim contingat mutatio in iis etiam qualitatibus in quibus non reperitur vera contrarietas, non tamen iſta mutatio cenſetur propriè alteratio, licèt aliquo modo ità poſſit appellari. Præterea dicitur alteratio fieri etiam ad medias qualitates, in quantum mediæ qualitates habere poſſunt rationem extremarum: ex. gr. tepor, ſi comparetur cum calore, erit inſtar frigoris; ſi verò cum frigore conferatur, inſtar caloris.

Alterationis cauſæ. Quod ſpectat ad cauſas alterationis; Efficiens primaria eſt agens naturale: finalis eſt productio formæ ſubſtantialis ſimilis ſubſtantiali formæ agentis; ſic enim alteratio eſt ad generationem diſpoſitio: materialis eſt ſubjectum ex quo educitur qualitas illa quæ per alterationem producitur: denique formalis eſt ipſa ratio ſeu definitio alterationis.

Alterationis termini. Quod ſpectat ad terminos; Si loquamur de alteratione latiſſimè ſumta, quæ fit etiam in iis quæ nullo modo ſunt contraria, ſanè quælibet

libet qualitas poterit esse terminus alterationis, cùm in hoc differat hæc mutatio à cæteris, quòd sit ad qualitatem, sive illa qualitas sit corporea, ut lumen, color, calor, &c. sive spiritualis, ut scientia, virtus, &c. Si autem propriè accipiatur alteratio pro ea quæ versatur inter contraria, dicitúrque *corruptiva*, terminus ad quem erit una ex primis, aut certè aliqua ex iis propriè contrariis qualitatibus quæ ex primarum temperie proveniunt.

Quæstio X.

An alteratio sit motus continuus & successivus.

ALterationem hoc loco propriè accipimus pro eo duntaxat motu quo qualitas aliqua cum alterius oppositæ qualitatis pernicie in subjectũ inducitur. Potest autem alteratio dici continua tribus modis: primò, ratione durationis; secundò, ratione subjecti seu extensionis; tertiò, ratione formæ seu intensionis. Dicitur autem qualitas aliqua capax intensionis & remissionis quæ secundùm plus vel minus participari potest à subjecto: sic calor intendi vel remitti dicitur, quia plus & minus caloris in aliquo subjecto esse potest, ut experientiâ patet. Hoc autem fit additione vel subtractione partium gradualium ex quibus totalis calor intensus consistit, ut ex seq. qu. constabit. *Alteratio dici potest continua tribus modis.*

Hoc præsuppositio quæritur, An continuâ & successivâ motione qualitates intensionis & remissionis capaces producantur, ità ut perpetuo seu non interrupto temporis successu illarum partes graduales aliæ post alias in aliis atque aliis partibus subjecti acquirantur. In qua quæstione quatuor involvuntur difficultates: Prima est, Num detur aliqua pars formæ quæ primò tota simul in subjecto producatur; secunda, Num detur pars subjecti primò tota simul alterata; tertia, Utrùm continuetur alteratio, ità ut nulla temporis morula intercipiatur in qua cesset motus ratione formæ; quarta, Utrùm continuetur eadem alteratio ratione subjecti, ità ut nulla in parte subjecti sistatur motus. Quibus difficultatibus quatuor seq. concl. satisfiet. *Sensus quæstionis.* *Quatuor difficultates*

I. Conclusio; Non datur prima pars formæ quæ in instanti tota simul primò acquiratur. Quia ubi est resistentia ibi necessariò est successio: sed cùm primùm inducitur minima pars formæ, offenditur resistentia; ergò minima illa pars successivè introducetur. Quo fit ut non detur prima pars alterationis quæ sit tota simul; nec mirum, cùm incipiat in tempore, nulla autem pars temporis possit assignari quæ sit tota simul. *1. Conclusio;*

II. Conclusio; Nulla datur prima pars subjecti tota simul alterata. Si enim detur ex hypothesi minimum illud subjecti totum simul alteratum, de illo quæri poterit utrùm habeat resistentiam necne. Quòd si habeat, cùm illud minimum sit continuum, habebit aliquam sui particulam agenti viciniorem alterâ, cujus resistentia priùs erit superanda, sícque non poterit totum simul alterari. Quòd si nullam faciat agenti resistentiam, idem dici poterit de alio minimo quod *2. Conclusio;*

sequitur

ſequitur immediatè, ac proinde totum ſubjectum in inſtanti poſſet alterari, quod repugnat experientiæ.

3. *Concluſio.* III. Concluſio; Alteratio continuatur ſucceſſivè ratione formæ ſeu qualitatis quæ producitur, ità ut non ſit ullo modo neceſſe poſt introductum aliquem gradum formæ vel minimam quietem intercipi. Non enim eſt ulla ratio cur poſt introductam certam aliquam partem formæ ſiſtatur motus, quàm poſt majorem vel minorem partem ejuſdem. Adde, quòd abſurdum eſt tunc temporis ſubjectum non alterari cùm ipſum agens adſit, nec plus reſiſtentiæ tunc temporis habeat ſubjectum quàm tempore immediatè præcedenti.

4. *Concluſio.* IV. Concluſio; Alteratio continuatur ſucceſſivè ratione ſubjecti, ità ut poſtquam in aliquam partem ſubjecti tempore præcedenti introducta fuit pars formæ, nulla intercipiatur mora in qua nihil ſubjecti immutetur, ſed continuò aliæ partes ſubjecti remotiores ſucceſſivè alterantur, quia partes illæ ſunt æquè alterabiles atque aliæ, potéſtque ex hypotheſi ad illas uſque agens naturale vim ſuam exſerere.

Quæſtio XI.

Quomodo per ſucceſſivam alterationem intendantur & remittantur qualitates contrariæ.

CAlorem, frigus, & cæteras id genus qualitates novas in ſubjecto vires interdum acquirere nemo neſcit; quâ tamen ratione id fiat controvertitur. Ad uberiorem igitur propoſitæ quæſtionis explicationem notandum eſt, Cùm tria ſint maximè quæ ſuæ entitatis latitudinem patiantur, nempe quantitas, qualitas, & locus; qualitatis latitudinem duplicem eſſe: unam extenſionis; alteram, ipſi magis propriam, intenſionis: Illa ratione partium ſubjecti, hæc verò ratione partium entitativarum ipſius qualitatis ſumitur: Illa major vel minor eſt prout plures vel pauciores ſubjecti partes qualitas occupat; hæc verò, prout in eadem ſubjecti parte plures vel pauciores gradus entitativæ perfectionis qualitas obtinet. Et quidem de hac non de illa præſens quæſtio intelligitur. Illud præterea occurrit obſervandum, Latitudinem illam intenſionis & remiſſionis in qualitatibus oriri ex natura & conditione illarum, quæ ejuſmodi eſt ut poſſint ejuſmodi qualitates magis vel minùs à ſubjecto participari, eò quòd habeant modum actuandi ſubjectum diviſibilem.

Qualitatis latitudo duplex.

Nota.

Quorundam opinio; refellitur. Quod igitur ſpectat ad ſolutionem propoſitæ difficultatis; Quidam exiſtimant, cùm intenditur qualitas, debiliorem perimi, & nobiliorem procreari: Sed malè; Quia calor calorem non exſtinguit, imò potiùs fovet. Deinde non tollunt difficultatem: quæri enim poterit per quid qualitas quæ ſequitur ſit validior eâ quæ antecesſit. Alii volunt calorem primò inductum nullius rei acceſsione fieri vehementiorem, ſed calorem intendi ſeu augeri nihil aliud eſſe quàm ipſum magis ſtabiliri ſeu confirmari in ſubjecto; quo fit ut fortiùs operetur, calorémq; intenſiorem producat. Verùm non videtur probabilis iſta

Aliorum opinio; refutatur.

ſententia,

ſententia, tum quia in ſubjecto calidiori verè dicitur ineſſe plus caloris quàm in minùs calido, quod non præſtat ſolâ qualitatis major radicatio in ſubjectò, quæ tantùm facit ut qualitas minùs facilè divelli poſſit, non verò ut intenſior ſit; tum quia non poteſt intelligi in quo conſiſtat major radicatio, & quomodo ab agente efficiatur. Quare probabiliùs alii ſentiunt id fieri additione novorum graduum ſeu partium gradualium caloris ad priores gradus. Quod non eſt ità intelligendum, quaſi calor exſiſtens actu addatur alteri calori jam actu exſiſtenti, velut cùm aqua aquæ infunditur, ſed quòd ex eodem ſubjecto in quo jam exſiſtunt priores illi gradus, alii procreentur, ex quibus unus idémque numero intenſus calor efficitur. Quæ ſententia ſic explicata probatur; Quia omnis forma quæ intenditur, perficitur: ergò ei aliquid additur. Probatur conſecutio; Quia perficitur per veram actionem quæ eſt motus: atqui omnis veræ actionis ac phyſici motûs datur verus & realis terminus qui per ipſam producitur: quare cùm qualitas per veram actionem & verum motum, nempe alterationem, perficiatur, eſt neceſſe ut acceſſione alicujus entitatis productæ perficiatur. Licèt autem ſubjecti extenſio, denſitas, & quarundam diſpoſitionum adjuncta conditio vim caloris acuant, ità ut promtiùs & ad majorem diſtantiam agat, non tamen hæc & ſimilia hoc præſtare poſſunt ut intenſiorem calorem producant, ſed ad hoc neceſſe eſt ut calor ipſe ſit formaliter intenſior, ut ſuprà docuimus.

Probabilior ſententia.

probatur.

Quòd autem qualitates, quæ ſunt capaces intenſionis & remiſſionis, actu intendantur & remittantur, ſæpiſſime provenit ex majori vel minori admixtione contrarii; ut patet in qualitatibus habentibus contrarium, nempe calore, frigore, &c. Poteſt etiam aliunde provenire: ut aliquando ex majori vel minori virtute agentis; ut patet in lumine, quod majus vel minus producitur quatenus in corpore lucente major vel minor eſt lucis copia: Aliquando ex naturali ſubjecti & partium ejus diſpoſitione: Sic plus caloris in proximo quàm in remoto ſubjecto producitur; & plus luminis in terræ parte ſoli directè ſubjecta quàm in ea quæ ſolem obliquè duntaxat reſpicit; & ignis plus caloris in re ſuperpoſita quàm ad latus poſita producit: Cùm enim ignis perpetuò ſurſum nitatur, ſícque acutiorem vim ſurſum exſerat quàm ad latera, ut manifeſtiſſimâ experientiâ patet; hinc fit ut id quod ſupra ignem ponitur ſit magis diſpoſitum ad concipiendum calorem quàm id quod circa ipſum ſtat.

Unde proveniat actualis intenſio & remiſſio primarum qualitatum.

§. IV. De Mixtione.

Quæſtio XII.

Quid ſit, & quomodo fiat Mixtio.

Mixtionis deſcriptio.

Mixtionem hìc accipimus non pro quavis rerum ſimilium aut diſſimilium coacervatione ſed pro unione mixtilium elementorum ſub una ſubſtantiali forma alicujus mixti, corruptis mixtilium formis: Quo ſenſu de mixtione diſſerit Philoſophus 1. De ortu & interitu, cap. 10. ubi definitur ab eodem mixtio, *Miſcibilium alteratorum unio.* Licèt enim mixtio præcisè & formaliter ſumta, quatenus eſt ſpecies quædam generationis, ſit mixti productio, nè tamen obſcurum per obſcurius explicare videretur Ariſtoteles, maluit illam apertiùs declarare per prævias diſpoſitiones, cujuſmodi ſunt miſcibilium corporum mutuus conflictus & alteratio ſive ſecundùm qualitates immutatio, eorundem minutatim diſſectorum permixtio, tandem particularum elementarium inter ſe permixtarum in unitatem materiæ facta adhæſio, quam mox formæ eductio conſequitur & mixti productio. Ubi nota *mixtionis* nomine apud Phyſicos & ipſum Ariſtotelem non tantùm ipſam mixti productionem ſed maximè præviam illam elementorum inter ſe concertantium alterationem & permiſtionem in ordine ad mixti productionem intelligi. Cùm igitur toto tempore præcedenti iſtam mixti productionem elementa inter ſe agant, datur tamen aliquod inſtans in quo retuſis elementorum viribus, ac illis in minimas particulas diſſectis, ſit mutua illarum particularum pereuntibus elementorum formis continuata adhæſio, cùm antea eſſent tantùm contiguæ: In quo etiam inſtanti producitur in hac ipſa materia, numero jam unâ ob continuationem partium, forma mixti, ſicque mixti productio peragitur.

Nota.

Quonam inſtanti forma mixti producatur.

Quæſtio XIII.

An elementa maneant in mixto.

Quæſtio.

COnſtat quidem elementa ſeſe tanquam materiam mixtis corporibus gignendis accommodare, num verò etiam quoad formas ſubſtantiales in iiſdem inſint controvertitur. Nonnullis enim viſum eſt, elementa non tantùm ſecundùm materiam & qualitates per alterationem immutatas ſed etiam ſecundùm proprias formas in mixtis remanere. Sed probabilior & magìs recepta ſententia eſt, Elementa non actu & formaliter ſed poteſtate & ſecundùm qualitates remiſſas in mixto reperiri. Ità ſanè videtur ſenſiſſe Ariſtoteles, qui 3. De cœlo c. 3. ſcribit, in carne, ligno, & ſimilibus ineſſe potentiâ ignem & terram; & 1. De gener. c. 7. elementa ideò dici in mixto remanere quia illorum virtutes ſeu primæ qualitates in ipſo remanent.

Quorundam opinio.

Probabilior ſententia; probatur 1.

nent. Ratione confirmatur: Quia formæ naturales nequeunt ſine nativis proprietatibus in rerum natura cohærere: Atqui nativæ proprietates elementorum nequaquam in mixtis reperiuntur: v. gr. in ligno non reperitur intenſus calor, qui eſt proprietas ignis, & ſummum frigus, quod eſt proprietas aquæ; cùm repugnet iſta ſimul in eodem ſubjecto reperiri: Ergò nec formæ naturales eorundem in ipſis reperiri poſſunt. Adde, quòd ſi formæ ſubſtantiales elementorum eſſent actu in mixto, ſequeretur in eadem ſubjecti parte ſimul plures eſſe formas ſubſtantiales minimè ſubordinatas, proindéque unum & idem ſimul eſſe multiplicis naturæ; v. gr. eſſe ſimul naturæ terreſtris, aqueæ, aereæ, igneæ: quod perabſurdum eſt. Cæterùm quia in mixto remanent elementorum refractæ qualitates ſimul cum ipſorum materia, hinc dicuntur elementa virtute & poteſtate manere in mixto. Quòd ſi objicias, Mixtum reſolvi in elementa, ut cùm lignum in aerem, ignem, aquam & cineres diſſolvitur, ac proinde ex ipſis actu conſtare: reſpondeo, Non eſſe neceſſe ut ea in quæ aliquid cum alteratione prævia & phyſica mutatione diſſolvitur, actu in ipſo præexſtiterint; tunc enim actu eſſe incipiunt cùm mixtum corrumpitur.

2.

3.

Object.

Solut.

Quæſtio XIV.

Quid & quotuplex ſit in rebus mixtis temperamentum.

Crasis Græcè, Latinè *temperamentum*, ex ipſa mixtione naſcitur, éſtque concentus ſeu harmonia, ſeu naturæ cujuſque mixti apta primarum qualitatum diſpoſitio, vel potiùs ipſæ primæ qualitates certâ quâdam ratione in mixto temperatæ. Neque enim exiſtimandum eſt, temperamentum eſſe quintam qualitatem à quatuor primis diverſam: Neque etiam propriè eſt ipſa quatuor primarum qualitatum proportio, ſeu mutua earum inter ſe habitudo, ſed ipſæmet quatuor primæ qualitates quæ illam inter ſe proportionem habent.

Temperamentum ſunt ipſæ primæ qualitates.

Temperamentum in genere duplex conſtituitur: aliud temperatum, in quo nulla qualitas notabiliter excedit; aliud verò intemperatum, in quo una vel ſaltem duæ notabiliter excedunt, reliquis inter ſe contemperatis. Rurſus temperamentum temperatum ſubdiviſitur in id quod exquiſitè atque (ut dicitur) ad pondus, & id quod non adeò exactè ſed (ut dicitur) ad juſtitiam temperatur. Itaque appellatur temperamentum ad pondus, illud in quo nulla planè qualitas exſuperat, ſed ſumma ineſt omnium æqualitas. Temperamentum verò ad juſtitiam dicitur, quod ad naturam ejus cui competit maximè accommodatum eſt, ità ut nulla qualitas notabiliter excedat cæteras. Illud unicum eſt, hoc verò multiplex. Temperamentum intemperatum eſt duplex; nempe, ſimplex, vel compoſitum. Illud eſt, in quo una tantum excedit alteram ſibi oppoſitam,

Temperamentum temperatum & intemperatum.

Temperamentum duplex.

Intemperamentum item duplex.

sitam, reliquis duabus contemperatis: sic temperamentum calidum dicitur, in quo calor frigori dominatur, humore & siccitate temperatis: Hoc verò est, in quo duæ qualitates excedunt, aliis duabus remissis: sic temperamentum calidum & humidum dicitur, in quo calor & humiditas frigori & siccitati prædominantur. Potest etiam temperamentum ratione principii à quo proficiscitur bifariam dividi; nempe in temperamentum innatum & influxum: illud est quod ab internis naturæ principiis, hoc verò quod ab externis causis provenit. Sic enim caro innatâ temperie est calida & humida; influxâ verò potest esse frigida, ut hyeme accidit.

Alia temperamenti divisio.

Difficultas circa temperamentum ad pondus & justitiam

Cæterùm circa temperamentum ad pondus & justitiam quæritur, An dentur ejusmodi temperamenta. Et quidem quod ad prius spectat, nihil videtur repugnare quin admittendum sit, licet rarissimè contingat, & adhuc brevi duret. Sic scribit Galenus 1. De temperamentis, cutem interiorem manûs hominis in ætate potissimùm florente omnium qualitatum mediocritate constare. Quod verò spectat ad posterius temperamentum, non est dubium quin illud nonnunquam reperiatur in rerum natura, ità ut corpora mixta non rarò temperata sint ad justitiam, licèt non diu perseverent in tali statu ob extrinseca incommoda: Sic verosimile est, qualitates in corpore humano ad æqualitatem justitiæ esse temperatas, licèt difficillimum sit eam temperiem perpetuò conservari ob continuas & perpetuas alterationes ipsiuscorporis quæ tum ab intrinseco (videlicet, à calore naturali, humore item nativo, & alimento assumto) tum ab extrinseco (v. gr. ab influxu corporum cœlestium, aut ab aeris diversa temperie) proficiscuntur. Præterea, tale temperamentum præcipuâ quâdam excellentiâ tributum fuit primis parentibus; simile quid obtinuit sacratissimum Christi corpus; & simile quid reperitur quoque in corporibus Beatorum: quamvis inter illa id sit discriminis, quòd corpora primorum parentum levem aliquam non tamen insignem temperamenti mutationem subiissent, corpus Christi insignes præsertim ab extrinseco temperamenti alterationes passum fuerit, denique corpora Beatorum nullam planè temperamenti mutationem per totum æternitatem expertura sint. Solent hîc subjungi nonnullæ quæstiones de mutua elementorum inter se transmutatione; Quæ quia nullius sunt momenti, idcirco libens prætermitto. Atque hæc de elementis in genere satis.

Primorum parentum, Christi, & Beatorum corpora ad justitiam temperata.

Tertia

Tertia Disputatio hujus Tractatûs;

De singulis Elementis.

§. I. De Igne.

Quæstio I.

An detur Ignis elementaris supra aerem.

Assertio. NOn tantùm Aristotelicæ doctrinæ verùm etiam rationi imprimis est consentaneum, dari ignem elementarem, illúmque esse supra aerem juxta concavum cœli Lunæ. Cujus assertionis prior pars vera est: Tum quia sublato igne manca esset mundi hujus universitas, utpote quæ careret elemento pulcherrimo, nobilissimo, & ad agendum promtissimo: Tum quia summus calor naturâ debetur alicui elemento: non aeri qui naturâ suâ moderatè calidus est, & multò minùs terræ aut aquæ naturâ suâ frigidis; ergò soli igni debetur. *Prior pars ejus probatur.* Posterior pars ejusdem assertionis probatur; quia ignis in medio aere naturâ suâ levitat, & sanè supra ipsum, ni gravitate materiæ cui adhæret detineretur, evolaret: ergò signum est locum illi deberi supra aerem juxta cœlum Lunæ. *Posterior probatur.* Objicies forsan, Si aerem ignis undequaque circumvolveret, cùm summâ agendi vi polleat, jamdudum reliqua omnia suâ voracitate consumsisset. *Object.* Respondeo, istius ignis elementaris acrimoniam partim nativâ raritate debilitari, partim aeris vicini humiditate, & mediæ regionis aereæ frigore impediri, nè hucusque vim suam exserat. *Solut.* Neque existimandum est ignem inibi ullo indigere pabulo, cùm in ea sede ab omni contrariorum agentium incursu securus resideat: At verò noster ignis contrariorum insultibus obvius est, ideóque statim superatur & intercidit nisi alimento subinde ministrato restauretur.

Quæstio II.

An omnis ignis sit ejusdem rationis ac speciei.

Assertio tenenda explicatur. DUbitari posset an ignis elementaris qui est supra aerem, & ignis quoque noster, & ignis subterraneus ac præsertim infernalis sintejusdem speciei. Respondeo, Ità esse: Quòd enim ignis ille æthereus rarior sit nec luceat, at verò noster sit densior & lumen emittat, ex accidentali materiæ dispositione provenit, quæ non arguit distinctionem naturæ specificam. Quòd verò ignis infernalis agat in animas damnatorum quæ sunt spirituales, provenit

ex ſupernaturali quadam virtute, quatenus Deus eo tanquam ſuæ juſtitiæ inſtrumento utitur ad puniendas animas.

Difficultates circa ignem : Nonnullæ hìc difficultates de hoc eodem elemento breviter explicandæ ſunt. I. Cur aer adeò igni neceſſarius ſit ut intercluſo illi
1. aditu ipſe ignis exſtinguatur. Reſpondetur, Rationem eſſe, quia ignita materia fumoſam & excrementitiam fuliginem edit, quæ igni fovendo non parùm obeſt, ideóque opus eſt continuo acceſſu aeris circumfluentis qui ejuſmodi fuliginem excipiat & ab igne abigat.
2. II. Cur ignis minùs exſtinguatur ab aqua marina quàm ab alia. Reſpondetur, Quia aqua marina plus habet pinguedinis & ſiccitatis
3. ob admixtionem terreſtrium particularum aduſtarum. III. Cur ignis inſtar pyramidis in culpidem deſinat. Reſpondetur, Quia partes denſiores in imo ſubſidunt, rariores verò ac leviores ſurſum aſſcendentes acuuntur, quoniam ab aere circumſtante undique eò faciliùs abſumuntur quò longiùs à denſiori materia ſubſidente recc-
4. dunt. IV. Cur ignis bellicis tormentis excitatus tanto impetu ſtrepitúque foràs erumpat. Reſpondeo, Cauſam eſſe, quia pulvis ille pyrius ſtatim atque ignem concipit fit rarior, proindéque ampliorem locum ſibi poſtulat, dúmque ſummo eóque repentino impetu quà patet via è bombarda proruit, fit ut eo impetu repentino
5. aer diſſipetur ingentémque ſonum edat. V. Cur ii qui præter modum frigent, cùm ad copioſum ignem propiùs accedunt, dolorem ſentiunt. Reſpondetur, Id contingere tum quia fit repentina mutatio in organo tactûs ex uno contrario ad alterum, tum quia calor per poros algore conſtrictos vi permeat.

§. II. De Aere.

Quæſtio III.

An Aer ſit primum humidum.

Dubitatur an aer ex innata qualitatum complexione ſit ſummè humidus, ſicut ignis ſummè calidus ſeu primum calidum dicitur. Cauſa dubitandi eſt, quòd id aquæ naturaliter competere videatur, eò quòd multò plùs & citiùs humectat quàm aer, qui ſæpè exſiccat magis (ut patet experientiâ) quàm humectat. Perſtandum tamen eſt in Ariſtotelis opinione veriſſima, qui 2. De gener. c. 3. ſcribit aerem eſſe humidiorem aquâ, ac proinde eſſe primum humidum. Ratione confirmatur; Tum quia cùm aquæ ſummum frigus per ſe competat, ut ſuo loco docebitur, non poteſt eidem competere ſumma humiditas, quia eidem elemento duæ qualitates in ſummo gradu non competunt, utì ex ſuprà dictis in 1. diſp. hujus tractatûs colligere eſt: quare aeri conveniat neccſſe eſt, cùm eam igni vel terræ nemo tribuat: Tum quia formalis ratio humidi aeri magìs quàm aquæ competit: Nam aer faciliùs alieno termino

Cauſa dubitandi.

Aſſertio tenenda;

probatur 1.

2.

&

& difficiliùs ſuo quàm aqua terminatur. Ubi diligenter notandum eſt, Cùm humiditas ſicut & ſiccitas non tam activæ quàm paſſivæ qualitates ſint, non tam ex ipſo actu humectandi & deſiccandi quàm ex paſſiva ratione ſuſcipiendi termini earum formales rationes eſſe colligendas: Quare licèt aqua magis humectet quàm aer, & id quidem quia denſiori conſtat materiâ; non ſequitur tamen eam eſſe formaliter magis humidam, imò conſtat experientiâ contrarium. Quòd autem aer nonnunquam deſiccare videatur potiùs quàm humectare, hoc ei contingit ratione influxæ qualitatis non innatæ, quia nimio calore ſolis rareſcit & deſiccatur, aut etiam extremo frigore aqueis vaporibus expurgatur, aut quia ſiccis exhalationibus ſæpè immiſcetur, ex quibus exſiſtunt venti, quorum proprium eſt deſiccare, non ipſius aeris per ſe conſiderati.

Nota.

Aer per ſe non exſiccat.

Quæſtio IV.

An aer naturâ ſuâ ſit calidus an verò frigidus.

NOn deſunt rationes ſatis probabiles quibus aerem frigidum magis quàm calidum eſſe concluditur: ut, Quòd media aeris portio ab externis agentibus magis diſſita ſit frigida: Quòd aer noſtra corpora ventilatione refrigeret; Quòd reſpiratione attractus inteſtinum calorem temperet, & incluſus ventriculo ob inductum frigus dolorem efficiat: Nihilominus tamen longè probabilius eſt, aerem naturâ ſuâ calidum eſſe non frigidum: Alioqui diſſolveretur concentus & harmonia primarum qualitatum in elementis: ſic enim eſſent tria elementa frigida, nempe aqua, terra, & aer; & unicum calidum, nempe ignis: quod abſurdum eſt. Cùm enim levitas calorem, & gravitas algorem conſequatur, hinc fit ut cùm duo elementa ſint gravia, nempe aqua & terra, & duo quoque levia, nempe aer & ignis, hinc duo quoque eſſe debeant frigida & duo calida. Adde, quòd corpora in quibus prædominatur aer calidiora & leviora eſſe ſolent; ut oleum, butyrum, ſanguis, &c.

Aſſertio tenenda; probatur 1.

2.

Quòd autem media aeris regio ſit frigida, hoc non provenit ex naturali ſeu innata conditione ſed ex influxa, idque propter frequentes vapores, qui cùm eò pervenerint, ſublatis jam omnibus impedimentis ſeſe ad nativum frigus revocant, eámque regionem ſuâ frigiditate ſic afficiunt. Adde, quòd nec repercuſſio ſolarium radiorum (quæ infimam regionem nonnunquam vehementer afficit) nec elementaris ignis fervor (quo ſuprema aeris regio incaleſcit) eò pertingunt. Nihil mirum autem eſſe debet ſi nos aer refrigeret, qui calidiores eo ſumus, præſertim dum ventilatur, quia tunc aer noſtro corpori vicinior ac tepeſcens ob calidos vapores ex noſtro corpore exeuntes cum frigidiori commutatur. Mitigat etiam aer cordis æſtum, quia licèt ſit calidus, comparatione tamen cordis & ſpirituum frigidus eſt: quod etiam dici debet comparatione inteſtinorum & ventriculi; ubi ob inductum & incluſum aerem moleſtiſſima illa colicæ tormina excitantur.

Cur media regio ſit frigida.

Cur aere refrigeremur.

Quæſtio V.

An rectè triplex aeris regio diſtinguatur.

Tres aeris regiones:

ETſi unicum numero ſit aeris elementum inter globum terræ & ſphæram ignis interceptum, non tamen immeritò illud in tres veluti provincias diſtribuerunt philoſophi, infimam nempe, mediam, & ſupremam: Infima eſt, quæ nos ambit, & uſque ad eam partem porrigitur ubi repercuſſio ſolarium radiorum deſinit; ſuprema, quæ inter concavum ignis & paulò infra altiſſimorum montium faſtigia interjecta eſt; media, quæ inter illas interjacet. Eſt autem diſcrimen inter illas aeris regiones: Quòd ſuprema ſit moderatè ſaltem calida, idque propter naturalem ſui ſtatum, viciniam ignis, & propiorem influxum cœleſtis luminis: media verò ſemper frigida, ob rationem ſuperiùs allatam: denique infima modò calida, ut in æſtate; modò frigida, ut in hyeme; modò temperata, ut in vere & autumno. Oritur autem notabilis iſta mutatio in hoc noſtro aere infimo ex vicinia terræ & aquæ: cùm enim terra & aqua reflexione radiorum cœleſtium incaleſcunt, aer quoque vicinus incaleſcit; cùm verò per hyemem nativo rigeſcunt frigore, aer quoque vicinus algeſcit. Eſt etiam aliud diſcrimen: Quòd in ſuprema aeris regione vix ullæ impreſſiones meteorologicæ appareant, in media frequenter admodum & variæ, denique in infima nonnullæ, liçèt pauciores, gignantur.

Earum diſcrimen.

Aer ſubterraneus eſt peſtilens.

Cæterùm, ut aqua in locis lacunoſis abſque fluxûs & refluxûs viciſſitudine obtorpeſcit, ſic etiam aer in locis ſubterraneis abſque recentis auræ perflatu corrumpitur ac peſtilens efficitur: quare perniciosum eſt ejuſmodi aerem reſpirare.

§. III. De Aqua.

Quæſtio VI.

An Aqua ſit primum frigidum.

Aquam eſſe ſummè frigidam, probatur 1, 2, 3.

NOnnulli arbitrati ſunt ſummum frigus terræ competere non aquæ. At probabilior eſt communis (quæ proculdubio Ariſtotelis eſt) ſententia, Aquam naturâ ſuâ eſſe ſummè frigidam & ſimul inſigniter humidam. Etenim nullum elementum magis frigefacit, nullum igni magis infeſtum & inimicum, quàm aqua. Et certè ſi terra ſit ſummè frigida, mirum videtur cur non ampliùs refrigeret quàm aqua, præſertim cùm ſit denſior. Adde, quòd terra ſit ſummè ſicca, proindéque non poſſit eſſe ſimul ſummè frigida. Ex quo concludere eſt, Aquam eſſe naturâ ſuâ ſummè frigidam ſive etiam primum frigidum.

Quæſtio VII.

Quæstio VII.

An aqua simul cum terra globum unum efficiat.

ETsi ex terra & mari unica moles, eáque ad universum cœli complexum æquabiliter sita, constituatur, nonnulli tamen existimant aquam terræ notabiliter prominere. Quod tamen non facilè admiserim, cùm constet cœli polos, sive mari sive terrâ iter faciàs, æquabiliter elevari aut deprimi. Adde etiam, ex uno portu oppositum satìs longo maris tractu interjacente conspici, quod tumore aquæ impediretur si terræ promineret.

Quæri etiam solet hîc, An motus fluviorum sit motus naturalis. *Dub.* Respondeo, Non esse absolutè & simpliciter aquæ secundùm se seu *Resp.* secundùm propriam naturam spectatæ naturalem, sed videri naturalem spectato ordine Universi; inditúmque esse illis fluminibus hunc impulsum in primo ortu mundi ab Autore naturæ, ut per sinuosos terræ anfractus variè sese inflecterent donec in mare prorumperent.

Denique peti potest, Cur aquæ fluentes non putrescant. Respon- *Dub.* deo, Appulsum caloris externi, qui maximè putredinem inducit, in- *Resp.* hiberi frequenti agitatione, quâ alius & alius aer circa aquam mutatur.

§. IV. De Terra.

Quæstio VIII.

Qualis & quanta sit Terra.

QUod spectat ad prius quæsitum; respondemus, Terram naturâ *Terra est* suâ esse summè siccam & simul in gradu remisso frigidam. Quòd *summè sic-* sit summè sicca, patet; Quia nullum est elementum quod faciliùs suo *ca,* & difficiliùs alieno circumscribatur. Quòd verò sit frigida, patet ex *& remissè* natura lapidum qui è visceribus terræ eruuntur, qui naturâ suâ sunt *frigida.* frigidi. Adde, quòd sole paululùm recedente frigus in terra dominatur, & eodem vehementer irradiante inferiores tamen partes terræ remanent frigidæ. Huc spectat dubitatio, Undenam tanta terræ fœ- *Dub.* cunditas ut tot arborum, herbarum fruticúmque genera dissimillimæ naturæ procreet, educat & nutriat. Respondetur, tum cùm aquæ *Resp.* à terris sejunctæ sunt, terræ partes omnes, Deo ità ordinante, nonnihil aquei simul & aerei humoris ebibisse, quo frugiferæ ac fructuosæ fierent, aliæ quidem magìs aliæ verò minús; vim autem generandi à Deo accepisse tertio die, cùm dixit ipse Deus, *Germinet terra*, &c.

Quod spectat ad posterius quæsitum; Ambitus terræ complecti- *Ambitus* tur milliaria Italica 19080 seu leucas Gallicas communes 9540; *terræ quan-* ità ut uni gradui terræ respondeant milliaria 53, seu leucæ Gallicæ *tus sit.* 26 cum dimidia. Describuntur autem in terrę ambitu tot gradus quot in cœlo describuntur, licèt sint multò minores, nempe 360; sicut eosdem circulos in superficie terræ describunt Geographi quos in cœlis designant

deſignant Aſtrologi. Sed hæc & ſimilia Aſtrologis & Geographis explicanda relinquimus. Cæterùm juxta ambitum terræ ſuprà aſſignatum ejuſdem diameter continebit milliaria 6070, ſeu leucas Gallicas 3035, ſemidiameter verò, milliaria 3036, leucas 1517 cum dimidia. Repete quæ de hac re docuimus in Appendice primi tractatûs hujus partis. Huc ſpectat illud quod quæri ſolet, An ſit plus aquæ quàm terræ. Reſpondeo, Multò plus terræ eſſe quàm aquæ, ſi profunditatem ſpectes: namque compertum eſt, maris profunditatem ut plurimùm non excedere dimidium milliarii, & in quibuſdam locis vix ad duo vel tria milliaria pervenire; at verò terræ profunditas ab ipſius ſuperficie ad centrum uſque mundi ex quacunque parte ſe extendit, quod ſpatium eſt milliarium 3035. Si autem de ſuperficie extima aquæ ad ſuperficiem extimam terræ comparatâ ſermo ſit, vix quicquam certi de ea re dici poteſt; cùm novi terræ tractus indies detegantur ignoti veteribus, & vix nunc plus aquæ quàm terræ appareat.

Dub. *Reſp.*

Quæres forſan, Undenam terræ montes & colles exſtiterunt. Reſpondeo, Probabile videri die tertio creationis primùm exſtitiſſe, cùm juſſit Deus ut aquæ ſe reciperent in certas quaſdam terræ cavitates, quæ ut fierent nihilque terræ deperderetur, neceſſarium fuit quoſdam in terra tumores exoriri.

Dub. *Reſp.*

Denique ſi quæras, Undenam in eodem terræ tractu ſeu climate tanta ſoli & rerum quæ gignuntur varietas proveniat, cùm omnes ejuſdem climatis partes eundem habeant omnium aſtrorum aſſpectum & influxum; reſpondeo, Id provenire ex diverſa diſpoſitione quâ unumquodque ſolum ab Autore naturæ in ipſa mundi naſcentis origine donatum eſt, idque maximè eo fine ut mutuâ operâ homines indigerent, ſicque iſtiuſmodi auxiliorum neceſſitate humana ſocietas arctiùs vinciretur. Sed hæc de elementis tum generatim cùm ſpeciatim ſatis.

Tertius Tractatus hujus partis;

De corporibus Mixtis.

Mixtorum genera duo.

MIxtorum corporum duo ſunt genera: Alia enim dicuntur imperfecta & ſecundùm qualitatem, quæ adhuc elementares formas retinent, appellantúrque vulgò Meteora; alia verò perfecta & ſecundùm ſubſtantiam, quæ mutatis elementorum formis alias ſubſtantiales formas ſibi vendicant, ut Metalla, Lapides, &c. Quare duæ diſputationes hujus tractatûs inſtituentur: prior, de mixtis imperfectis ſive de Meteoris; poſterior verò, de mixtis perfectis, præſertim Metallis, Lapidibus, &c.

Hujus tractatûs diſputationes duæ.

Prior

Prior Diſputatio hujus Tractatûs;

De mixtis imperfectis, ſeu Meteoris.

Quæſtio I.

Quidnam ſint propriè Meteora; & quænam generales eorum cauſæ.

Qui differant ab elementis meteora.

Meteora vulgò dicuntur mixta, non quòd mixti naturam & formam habeant, ſed quia licèt elementorum formas aſſervent nonnihil tamen ab elementorum nativo ſtatu deflectunt, nec binas tantùm ut plura elementa, ſed plures ex primis qualitatibus ſibi vendicant, ſícque videntur eſſe mediæ cujuſdam conditionis inter elementa pura & mixta perfecta. Appellantur autem Meteora, latâ nominis acceptione. Ea enim propriè tantùm appellari debent Meteora quæ ſurſum in media aut ſuprema aeris regione ſolent conſpici. Id enim Latinè Græca vox ſignificat: uſus tamen invaluit, ut ea omnia imperfectè mixta quæ ſive in aere ſive in aqua ſive in terra gignuntur hoc nomine intelligantur. Appellantur etiam *impreſſiones*, præſertim quæ in aere excitantur, quia inibi quaſi quædam imagines videntur imprimi.

Cur ſic dicta

Meteororum materia duplex.

Cauſæ verò eorum corporum generales ſunt iſtæ. Et quidem quod ſpectat ad materiam ex qua fiunt & conſtant, ea in genere eſt duplex, nempe vapor & exhalatio, teſte Ariſtotele 1. Meteor. cap. 4. ità ut quædam impreſſiones meteorologicæ ex vapore duntaxat, quædam ex exhalatione, nonnullæ denique ab utroque mixtim oriantur. Eſt autem vapor, halitus quidam calidus & humidus ex ipſa aqua proveniens, nec eſſentialiter ab ipſa differens, ex quo naſcuntur impreſſiones humidæ. Exhalatio verò eſt halitus terræ calidus & ſiccus: Eſtque ea duplex: unctuoſa altera, ex qua impreſſiones ignitæ; altera verò ſicca mægis & arida, ex qua venti naſcuntur. Forma autem non eſt diverſa à formis elementorum: v. gr. forma impreſſionum ignitarum eſt forma ignis; humidarum verò, forma aquæ; ſiccarum denique, forma terræ. Finis verò eſt moderatio tempeſtatum anni, perfectio Univerſi, Divinæ ſapientiæ ſimul ac potentiæ manifeſtatio. Efficiens cauſa univerſalis eſt Deus Opt. Max. deinde cœlum per lumen & calorem, & præſertim per calorem ſolis. Et quoniam ſic diſtingui poſſunt impreſſiones meteorologicæ, ità ut aliæ ſint ignitæ, ut Cometæ; aliæ lucidæ; ut Parelii, Iris; aliæ humidæ, ut Imber; aliæ ſiccæ, ut Venti: idcirco de iis ſigillatim dicemus.

Vapor.

Exhalatio.

Eorum forma.

Finis.

Efficiens.

§. I. De

I. §. De Impreſſionibus ignitis.

Quæſtio II.

De Cometa, & quibuſdam aliis.

QUoniam impreſſionum ignitarum quædam in ſuprema aeris regione contingunt, ut Cometæ; quædam in media, ut Fulgura; quædam in infima, ut ignes Pollucis & Caſtoris, &c. idcirco de iis ordine dicendum. Et quidem quod ſpectat ad cometam qui inſtar ſtellæ apparet; in ſuprema aeris regione gignitur in hunc modum: Excitatur calore ſolis, ſimúlque ad ſupremam uſque aeris regionem evehitur exhalatio calida, ſicca & unctuoſa, quæ ibi circumgyrata ad motum aeris, facilè ex repercuſſione radiorum ſolis, aut decidentibus ab elementari igne flammulis, aut vibrato ab inferiori nube ſurſum versùs fulmine ignem concipit, & advenientibus continuò novis exhalationibus multùm diúque fovetur & nutritur. Ex quo intelligis, cometam non eſſe cœleſtis ſed elementaris naturæ, cùm ex elementari materia, nempe exhalatione, conſtet. Pro cujus varia figura dividitur cometa in Crinitum ſeu Comatum, Barbatum, & Caudatum. Si enim exhalatio fuerit rotunda, & quidem paulò ſpiſſior in medio & ad extremas partes rarior, dicetur Crinitus: ſi verò exhalatio quâ parte rarior eſt modicè in longum porrigatur, dicetur cometa Barbatus: denique ſi longiori tractu versùs unam partem ſe extendat exhalatio, tunc dicetur cometa Caudatus.

Quomodo excitetur Cometa.

Cometarum figura multiplex.

Solent autem autumnali maximè tempore gigni, quia tunc maximè æſtate deſinente abundant exhalationes, quæ vigente adhuc ſolis calore commodè ſubvehuntur, nec facilè poſſunt diſſipari aere jam paululùm defervescente, nec tamen nimio frigore vel humiditate inhiberi. Non eſt autem cometis durationis tempus ad exactam regulam definitum, quamvis ultra ſex menſes rarò viſantur. Quòd autem tamdiu durent, cauſa eſt imprimis exhalationum copia, deinde tenuitas ignis qui appoſitam ſibi materiam ſenſim ac tenuiter depaſcit, denique continua novi pabuli ſubminiſtratio.

Quâ anni tempeſtate gigni ſoleant.

Non eodem in loco perſtant cometæ: aliquando enim verè moventur, ut cùm raptu quodam ab ortu in occaſum feruntur, licèt multò lentiùs quàm ipſa aeris regio, vel cùm ſurſum calore ſolis evehuntur, aut deorſum pondere materiæ graviores facti deprimuntur: aliquando moveri videntur licèt verè non moveantur, cùm videlicet materia dum ſucceſſivè ex una parte ad aliam accenditur, ſimul etiam continuò abſumitur, ſicque flamma videtur progredi. Porrò præterquam quòd Deus his quaſi portentoſis comminationibus ad terrendos & commonefaciendos homines uti ſoleat, ſunt etiam cometæ naturalia effectuum naturalium indicia, v. g. ventorum, terræmotuum, ſterilitatis, famis, peſtis, & ex conſequenti bellorum, ſeditionum, &c.

Sunt mobiles.

Sunt Divinæ ultionis indicia.

Porrò

Porrò præter cometas aliæ impreſſiones fieri dicuntur in ſuprema acris regione: de quibus Ariſtoteles 1. Meteor. cap. 4. quarum præcipuæ ſunt Faces, Torres, Capreæ ſaltantes, ſtellæ Vagantes. Cùm enim multa exhalatio in omnem partem æquè diſtenſa ſubitò tota inardeſcit, ad modum paleæ ſuccenſæ collucens, exſiſtit Fax ſeu Lampas. Si autem in longum protendatur ignita exhalatio, tunc exſiſtunt Torres, Capreæ ſaltantes, & Vagæ ſtellæ: Torres quidem, ſi flamma in longum protenſa continua fuerit, nec appendices aut ſcintillas habeat. Si autem fuerit continua, habeátque ad latera tanquam appendices quaſdam ſcintillulas quas diſpuere videatur dum interim continuò ardet, tum dicetur Caprea ſaltans; nam appendices illi ad latera interdum emicantes villorum caprinorum in morem à reliqua materia pendent: Denique, ſi exhalatio illa oblonga in multas ſimul & exiguas partes diſſeminata ſit, tunc exſiſtunt ſtellæ Vagæ ſeu Volantes.

Aliæ impreſſiones ignitæ in ſuprema aeris regiones

Faces;

Torres;

Capreæ ſaltantes;

Stellæ vagantes.

Quæſtio III.

De Fulgure & Fulmine.

Differunt Fulgur & Fulmen; quòd fulgur ut plurimùm accipiatur pro repentina coruſcatione quæ in media aeris regione ab exhalatione accenſa oritur: Fulmen verò, pro ipſa ignita exhalatione è nube magno impetu exeuſſa, quæ non rarò ſecum lapidem vehit ad inſtar cunei efformatum. Ex quo intelligis, fulmen diſtingui ab ipſo lapide fulmineo, ut monet Ariſtoteles 3. Meteor. cap. 1. Accenditur autem ſeu igneſcit fulminea exhalatio vel ex vehementi agitatione intra nubes, vel etiam ex antiperiſtaſi nubis frigidæ & humidæ circumobſtantis. Accenſa verò exhalatio, dum magno conatu exitum ſibi quærit, nubem diſrumpit, unde exſiſtit horrendus ille ſonus quod *tonitruum* vocant.

Quid differant fulgur & fulmen.

Unde naſcatur fulmen.

Fulminum ſpecies varii varias aſſignant: Optimè Seneca lib. 2. Naturalium quæſt. cap. 4. tria hæc genera diſtinguit: unum quod terebrat, alterum quod diſcutit, tertium quod urit: Quod terebrat, nimiùm ſubtile ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem per anguſtiſſima quæque facilè effugit: Quod diſſipat, valdè conglobatum eſt, & habet commixtam vim ſpiritûs coacti & procelloſi; quare rumpit icta non perforat. Tertium illud genus quod urit, multùm terreni habet, & igneum magis eſt quàm flammeum: itaque relinquit ignium notas quæ percuſſis inhærent.

Fulminum tria genera:

1,

2,

3.

Fertur autem fulmen plerunque obliquè, quia natura ignis ſurſum vocat: vis autem quâ è nube dejectum fuit deorſum premit, atque dum ità neutra vis alteri cedit, nec in ſupera nec in infima rectà commeat, ſed obliquâ fertur viâ: Nonnunquam etiam in medio aere diffecatur in partes. Ferit plerunque editiora loca, quòd illa ſint viciniora nubibus ex quibus excutitur.

Motus fulminis.

Mira quædam feruntur fulminum effecta: ut, quòd nonnunquam loculis integris liquatur intus aurum, argentum, &c. quòd illæsâ vaginâ liqueſcat enſis; quòd fracto dolio ſtet vinum & rigeſcat, & contrà

Fulminum effectus.

trà integro dolio nonnunquam abſumatur. Mitto hìc alias impreſſiones ignitas quæ in media aeris regione ſimiliter contingunt, cujuſmodi ſunt ſtella Currens, ſidus Volans, ſtella Cadens, Draco volans, & ſimilia, quæ non ſunt magni momenti.

Quæſtio IV.

De igne Fatuo, Caſtore, Polluce, & Helena.

IN infima aeris regione non procul à terra, ex calida, craſſa & glutinoſa exhalatione impreſſionum ignitarum genera naſcuntur, imprimiſque ignis Fatuus, ſic appellatus quòd huc & illuc diſcurrendo hominem mente captum referre videatur, de quo hæc notatu digna feruntur: Primùm dicitur ad aquas tendere, illúcque ducere ſequentes homines, deinde modò homines fugere modò inſequi videtur: ſolet etiam apparere ſupra capita equorum & hominum, dum ſerotino tempore & quidem diu & velociter moventur. Apparet in locis in quibus abundat vapor pinguis & viſcoſus, ut in cœmeteriis, patibulis, juxta paludes, & in paſcuis.

Mira de igne Fatuo.

De Caſtore, Polluce, & Helena.

Sunt etiam alii igniculi dicti à nautis Caſtor, Pollux, Helena, proveniúntque ex halitu admodum viſcoſo. Nonnunquam ídque ſæpius navigantibus tempore tempeſtatis apparere ſolent. Ex iis ſæpe duo, interdum unum duntaxat apparere ſolet. Ethnici, ut erant innumeris ſuperſtitionibus impliciti, cùm ejuſmodi exhalationes binæ conſpiciebantur, credebant eſſe Caſtorem & Pollucem; cùm una duntaxat, Helenam: & unam quidem infauſtum navigationis eventum ſignificare; binas verò, proſperum: Quod tamen non ſemper contingit.

§. II. De Impreſſionibus lucidis.

Quæſtio V.

Quid ſint & quàm variæ ejuſmodi impreſſiones.

DIffert hoc genus impreſsionum à præcedentibus; quòd illæ ſint verè & eſſentialiter ignis, hæ verò formam eſſentialem exhalationis adhuc retineant, ſpeciem tamen ignis aut lucidi corporis præ ſe ferant ob admixtionem luminis. Fiunt autem vel ex ſola repercuſsione luminis, cùm lumen à corpore lucido diffuſum recipitur in ſuperficie aut certè in extremis partibus exhalationis oppoſitæ, vel ex ejuſdem luminis refractione: Quo ut res in alio ſitu quàm verè ſe habeat repræſentetur, quia nempe lumen ob inæquabilitatem medii non fideliter oculo repræſentatur: quemadmodum nec baculus qui ex parte aquæ immerſus eſt; hic enim fractus videtur cùm non ſit, ídque ob refractionem ſpecierum viſibilium, quæ per inæquabile medium, nempe aquam & aerem, ad oculos uſque deferuntur.

Quomodo fiant illæ impreſsiones.

Quæſtio

Quæstio VI.

De variis coloribus apparentibus in aere: Ubi, de Hiatu, Vorágine, & Cohortibus armatis.

COlores qui in aere videntur non veri ſunt plerunque ſed apparentes: Nihil enim aliud ſunt quàm lumen, quod pro varia diſpoſitione materiæ in quam recipitur varias colorum ſpecies refert. Apparent etiam diverſi iſti colores, partim ex diverſo aſſpectu corporis luminoſi, partim ex diverſa qualitate medii quod inter oculum videntem & rem viſam interjacet, partim etiam ex intenſione & remiſſione luminis. *Colores apparentes unde naſcantur.*

Ex illa autem colorum varietate quæ in aere cernitur, & figuris quibus tum aer cùm halitus in aere evectus efformantur, ſolent in ſublimi diverſæ rerum ſpecies apparere. Ex quibus primò occurrunt Vorago & Hiatus: quæ tunc apparent cùm halitus in aere conſtipati circa medium denſi & versùs extrema rariores ac directè inter lumen lucidiorum ſiderum & aſſpectum noſtrum expoſiti foveæ ſpeciem exhibent; quæ ſi magna appareat, Vorago; ſi parva, Hiatus dicitur. Quod ſpectat ad illa conſtigentium militum in ſublimi ſpectacula, videntur eſſe de eorum prodigiorum genere quæ ut plurimùm phyſicas cauſas non habent, Itaque hæc aut Divinâ fiunt virtute, aut operâ angelorum, vel etiam dæmonum; quamvis poſſint interdum illa non eſſe verè expreſſa, ſed unuſquiſque prout acriorem habet viſum, nubeculáſque in ſublimi exiſtentes vario modo diſcernit, illa ſibi ad libitum effingat. Quòd autem auditi ſint tubarum & tympanorum ſoni, referri ſolet ad halitus in nube incluſos alliſóſque ad illius latera. *Vorago & Hiatus.* *Cohortes turmatæ.*

Quæstio VII.

De Corona, Virgis, Parelliis, & Paraſelenis.

COrona, Græcis ἅλως, i. e. *area*, eſt imago circularis apparens in nube circa ſolem aut quodlibet aliud ſidus lucidum, præſertim circa lunam; cujus cauſa eſt æquabilis diffuſio luminis à corpore lucido ad extremitates nubis ſubjectæ. *Corona.*

Sunt autem virgæ radii quidam, quaſi lineæ à ſole per nubem inæquabiliter concretam, terram versùs protenſæ; ſúntque ſigna futuræ pluviæ. *Virgæ.*

Parelia vocant Philoſophi nubes roridas & ſplendidas quæ referunt ſimilitudinem ſolis, ad cujus latus apparent: Unde nominis appellationem habent, quaſi περὶ ἥλιον, *circa ſolem.* Cùm enim illæ nubes versùs ſolem ſint diaphanæ, & altera ex parte conſtipatæ ac more ſpeculi terminatæ, tunc accidit ut in illis ſol ſui imaginem imprimat, quæ indè ad noſtros oculos recurrens ſolem nobis refert. Contingit verò nonnunquàm plures nubes ità collocari ut imago ſolis in una earum producta exinde in alteram nubem deferatur, & ex hac rurſus in aliam, ſícque plures ſimul ſoles videantur. *Parelia.*

Quoniam

Paraselenæ. Quoniam autem interdum etiam contingit lunam in plenilunio eodem modo similitudinem sui simul cum lumine ejaculari in nubes ad eam excipiendam idoneas, hinc Paraselenæ dictæ sunt, quasi παρὰ σελήνην, i. e. *juxta lunam*, positæ.

Quæstio VIII.
De Iride, & Lacteo circulo.

Quid sit Iris. IRis est arcus multicolor in nube rorida partim translucida partim opaca & concava ex radiorum solis oppositi repercussione apparens oculis spectantium. Ex qua descriptione intelligis, non in qualibet nube irradianti soli oppositâ iridem apparere, sed in ea quæ habeat prædictas dispositiones: id est, quæ sit rorida, ità ut proximè in pluviam solvi possit; præterea partim translucida, in ea præsertim parte quâ nos respicit, ut injectum lumen facilius imbibat; partim etiam opaca, præsertim à tergo, ut radii repercutiantur; denique concava, nè recepti à sole radii illico dissipentur. Tres autem præcipui colores in iride apparent; primus circa peripheriam puniceus sive citreus, secundus in medio viridis, tertius in infimo & minori circulo purpureus. Sunt autem illi colores apparentes duntaxat non veri & solidi, quia ex sola radiorum reflexione pendent.

Ejus color triplex.

Circulus lacteus quid. Quod spectat ad Lacteum circulum, quem Græci γαλαξίαν, alii *viam lacteam* appellant, non est impressio meteorologica, sed pars octavæ sphæræ lucidior, idque ob sui densitatem vel (ut alii volunt) ob magnam frequentiam minimarum stellarum quæ visum fugiunt & tamen partem illam cœli splendidiorem reddunt. Ambit autem ille circulus totam octavam sphæram, eámque secat per Sagittarium & Geminos.

§. III. De Impressionibus humidis.

Quæstio IX.
De Nube, Pluvia, Nive, & Grandine.

QUatuor hæc humidarum impressionum genera, Nubes, Pluvia, Nix, & Grando, in media aeris regione gignuntur; sicut in infima Nubecula, Granedula, Glacies, Crystallus, Ros, & Pruina, de quibus seq. qu. Est autem nubes, vapor spissus & densus ad mediam usque aeris regionem calore solis evectus, ibique compactus à frigore. Manent nubes in aere suspensæ ob impressam à calore solis levitatem, deinde ob sui latitudinem, tandem propter inclusum in illis aerem, sicque subsidet infima aeris regio tanquam ponderosior: Ubi autem frigore nimio constipatæ fiunt graviores, tunc in pluviam resolvuntur, sicque decidunt.

Nubes.

Pluvia. Itaque pluvia est aqua illa in quam nubes tandem calore solis & aliarum nubium collisione convertitur ac resolvitur. Et quoniam nubes vix tota simul in aquam resolvitur, hinc fit ut pluvia non torrentis

rentis inſtar ſed minutatim decidat. Adde, quòd licèt nubes primò in denſiſſimum imbrem reſolvatur, nihilominus tamen interim dum delabitur partim aeris alliſione partim ipsâ motûs celeritate in minutas guttulas diſſipatur. Eſt autem præter iſtud naturale aliud genus pluviæ prodigioſum; ut cùm viſum eſt animalibus pluere, lapidibus, item ferro, lacte, ſanguine, frumento, & ſimilibus: quamvis pleraque ex illis non vera ſed apparentia duntaxat dixerim, & à ſupernaturali cauſa à Deo producta exiſtimaverim.

Nix fit ex ipſa nube, cùm paulò antè quàm diſſolvatur in pluviam nimio frigore congelaſcit, præſertim cùm in ejuſmodi nube nonnihil aeris & exhalationum includitur: ubi autem diſſolvitur, tum in modum lanæ molliter conglobata decidit. Licèt autem circa æſtatem nubes poſſit congelari & in nivem diſſolvi, nix tamen ipſa infimæ regionis calore liquefit antè quàm ad nos perveniat: perſeverat autem in cacumine montium, quia calor à terra reflexus illuc uſque non pertingit. *Nix.*

Grando eſt pluvia aeris per quem decidit frigore congelata. Itaque grando ex nube non gignitur niſi priùs nubes ipſa in pluviam reſoluta ſit. Non eſt autem improbabile, ſæpenumero pluviam congelari, ſicque fieri grandinem in infima regione aeris, præſertim in ſuprema ipſius parte, nonnunquam etiam in viciniori nobis, ut cùm illæ grandines grandiores exſiſtunt & acuminatæ, & in eis ramenta palearum inveniuntur cùm liqueſcunt. *Grando.*

Quæſtio X.

De Nubecula, Granedula, Glacie, Rore, & Pruina.

HÆc omnia in infima aeris regione prope terram gignuntur. Nubecula quidem (quæ vulgò *caligo* dicitur) eſt vapor denſus ſitu duntaxat à nube differens: quòd nubes fiat in media regione aeris, nebula verò in infima; deinde quòd illa in aquam verti ſoleat, hæc non item. *Nubecula.*

Granedula eſt veluti nix in rotundum congelata, quæ gigni ſolet ſub finem Februarii. Dum enim eo tempore nix decidens invenit in infima aeris regione calidum vernale, incipit exteriùs liqueſcere; tunc accedente repentino & ſubtili frigore venti ſeptentrionalis, nix in minutiſſimas partes rotundas diſcriminata congelatur, exſiſtitque granedula. *Granedula.*

Glacies eſt aqua congelata, ídque ob admixtionem quarundam exhalationum adjuncto extrinſeco ventorum frigore. Ex quo intelligis, duo concurrere ad glaciem efficiendam: alterum tanquam materiale, videlicet aquam non quamlibet ſed terreſtri exhalatione permixtam; alterum verò tanquam efficiens, nempe frigus externum quod aquam illam conſtipet. Habet enim eam vim frigus ut ea quæ ſunt diverſi generis ſimul congreget. *Glacies.*

Ros & Gelu Ros & Gelu materiâ non differunt: Fit enim ros cùm vapor modicus noctu paululùm à terra evehitur; cúmque non poſſit defectu caloris altiùs elevari, in minutiſſimas guttulas reſolvitur, quæ maximè in herbarum & arborum foliis quaſi gemmulæ emicant. Quòd ſi anni tempeſtas ſit calidiſſima, ſtatim vapor ille antequam in aquam concreſcat diſſipatur: ſi verò plus æquo ſit frigida, tunc minutiſſimæ illæ particulæ concreſcunt & indurantur, exſiſtítque gelu.

Pruina. Denique Pruina ab eodem ferme vapore ex quo ros & gelu excitatur, ſed paulò magis à terra elevato. Adde etiam, vapori illi ut plurimùm admiſceri terrenas exhalationes. Eſt autem genus illud pluviæ frugibus terræ valde noxium, quòd aridum magis ac terrenum ſit quàm humidum.

Quæſtio XI.

De Salſedine maris, ejúſque Fluxu & Refluxu.

Variæ opiniones de ſalſedine maris. QUod ſpectat ad maris ſalſedinem; Cùm aqua naturâ ſuâ omnis ſaporis expers eſſe debeat, mirantur nec immeritò philoſophi undenam ſalſedo illa ad aquam acceſſerit, variíque varias hujus rei cauſas in medium proferre conati ſunt. Quidam generale quoddam incendium, alii perantiquam aquæ & terræ permixtionem commenti ſunt: Sed fabulæ. Nonnulli terræ ſudorem, alii ſolis calorem, alii denique aliud cauſati ſunt. Omnium tamen probabiliſſima videtur opinio Ariſtotelis, qui docet magnam exhalationum copiam ſolis calore ex terra ſubſidente ad ſuperficiem uſque maris attrahi, quæ cùm propter nimiam denſitatem non poſſint altiùs evehi, ibi nimio ſolis ardore comburuntur. Ex harum igitur aduſtarum exhalationum admixtione maris ſalſedinem naſci arbitratur: ſic enim experimur ex rerum aduſtarum admixtione ſalſedinem ſive acrimoniam quandam naſci, ut in lixivio, ſudore, &c. Verùm allata hæc ab Ariſtotele ratio non parvas patitur difficultates. Dantur enim aliqua maria quæ non ſunt ſalſa, & contiá flumina quædam ſalſa. Adde, quòd vix concipi poteſt tantam eſſe vim aduſtarum illarum exhalationum, ut totum mare ſalſum reddant.

Ariſtotelis opinio.

Sententia probabiliſſima. Itaque probabilius recentiores exiſtimant, Deum eo ipſo tertio creationis die quo aquas inferiores in unum congregavit, mari ſalſedinem indidiſſe, ſimúlque marinæ aquæ magnam copiam terreſtrium exhalationum admiſcuiſſe, tum ut fortaſſe illarum interventu mare fieret ſalſum, tum ut piſces commodiùs degerent, tum ut mare fieret denſius ac ſolidius, ſícque faciliùs navigaretur.

De fluxu & refluxu maris, 1. opinio, refellitur. Quod ſpectat ad fluxum & refluxum; Nulla de re tantâ varietate opinionum certatum eſt quàm de ipſius cauſa. Et ut miſſa faciamus fabuloſa quorundam figmenta & nonnullas levioris momenti opiniones; Probabile quibuſdam viſum, iſtius rei cauſam eſſe influxum lunæ. Nobis verò vix quicquam minùs probabile videtur, ſive per eum

eum influxum lunæ motum intelligant, ſive lumen, ſive occultam vim ejuſdem. Cùm enim luna univerſa orbis maria unicâ converſione ſingulis diebus perluſtret, cur non eundem effectum ſortitur in omnibus? Magna enim eſt iſtius fluxûs & refluxûs varietas. Nam in quibuſdam maris tractibus nullus aut perexiguus viſitur, in aliis verò magnus & frequens admodum. Deinde, non eodem temporis ſpatio ubique fit: in quibuſdam enim locis mare ſenis horis intumeſcit, & ſenis detumeſcit; in aliis, quinis horis ſubit, ſeptenis refugit; alibi quaternis accedit, octonis regreditur; alibi binis fluit, & binis refluit. Lunam quidem mari ſicut & aliis rebus humidis dominari non eſt diffitendum, unde & mare ipſum penès incrementum aut decrementum lunæ vario modo affici obſervarunt nautæ. Non tamen ulla certa cauſa fluxûs & refluxûs ſive à motu ſive à lumine ſive ab occulta vi lunæ peti poteſt. Alii ad fundum maris recurrunt, ex cujus vario ſitu undas modò confluere modò reſilire arbitrantur. Sed hæc dicuntur gratis: cùm enim cavitas aliqua oppleta eſt, quocunque modo ſe habeat fundus, tota aqua naturaliter conquieſcit: Deinde, multa alia circa fluxum & refluxum contingunt quæ non poſſunt per eam cauſam ullo modo explicari. Alii motum illum mari naturaliter inſitum eſſe arbitrantur. Quod ſi ità eſt, cur non igitur omni mari competit? & cur tam varius & multiplex cernitur? Deinde, quatuor elementis ſimplices tantùm motus qui ſurſum vel deorſum ſunt à Philoſophis tribuuntur: at motus ille maris non eſt ejuſmodi; quare ab externa cauſa proveniat neceſſe eſt. Probabiliſſima igitur nobis videtur eorum ſententia qui exiſtimant hunc maris æſtum eſſe de genere eorum effectuum quos Deus Autor naturæ ſecretorúmque Artifex mortales celare voluit, ut indè ignorantiæ ſuæ conſcii occaſionem ſumant admirandi naturæ Creatorem.

2. Opinio refellitur.

3. Opinio refutatur.

Probabiliſſima ſententia.

Quæſtio XII.

De Fontium & Fluminum origine.

COnſtat quidem multas eſſe in variis terræ partibus, præſertímque in locis montoſis, cavernas ſeu ſpecus aere & vaporibus oppletas, ubi vapores illi frigore conſtipati in aquam facilè convertuntur. Aquæ autem illæ per occultas quaſdam terræ venas viam ſibi faciunt, tandémque exitum ſibi aperiunt: unde exſiſtunt ſæpenumero fontium & fluminum ſcaturigines.

Ariſtotelis opinio non omnino approbatur.

Verùm licèt probabile ſit eam eſſe quorundam fontium & fluminum originem, non tamen exiſtimaverim hanc ſolam omnium originem eſſe, ut vult Ariſtoteles 1. Meteor. c. 13. Cùm enim tanta ſit fontium, fluminum, lacuum, ſtagnorum copia, neceſſarium eſſet terram ubique cavernis oppletam eſſe, quod abſurdum eſt ac experientiæ repugnat. Quare tenendum eſt, fontium & fluminum, item lacuum & ſtagnorum originem ut plurimùm eſſe ex mari, quod Divinis oraculis videtur conforme; Eccl. 1. *Omnia flumina*, inquit,

Aſſertio tenenda.

intrant in mare, & mare non redundat; ad locum unde exeunt flumina revertuntur ut iterum fluant. Quòd autem aquæ illæ, licèt ex mari oriundæ, ſalſæ non ſint aut amaræ, provenit ex eo quòd dum per exiles terræ meatus ſubterraneos tranſeunt percolentur & purgentur; ſic enim ſalſuginem cum craſſioribus exhalationibus amittunt. Et ut liquor vaſis odorem retinet, ſic aquæ ſubterraneæ ejus terræ per quam tranſeunt conditionem referunt: quæ igitur tranſeunt per terram ſulphuream calidæ ſunt; quæ per nitroſam, ſalſæ; quæ per auri fodinas, nutritivæ; quæ per argillam, pingues, &c.

§. IV. De Impreſſionibus ſiccis.

Quæſtio XIII.

De Terræ-motu.

POſtremi generis impreſſiones fiunt ex halitu, ità tamen ut nec igneſcant nec admixtione luminis conſpiciantur, ſed aeris naturam imitantes aſſpectum fugiant.

Terræ-motus quomodo fiunt. Solent autem ejuſmodi halitus in terræ cavernis incluſi terram concutere. Ubi enim ſiccitate & levitate ſubtiliores facti ſunt, quærunt exitum: quem ſi fortè non inveniunt, terræ-motum excitant. Sunt autem duo præcipua terræ-motuum genera: Alius enim eſt terræ-motus tremori perſimilis, cùm videlicet incluſus ille ſpiritus terram longè latéque pervadit, & eam non ex profundo ſurſum, ſed ad latera modò in hanc modò in alteram partem ciet: Alius verò inſtar pulsûs eſt, quo ex imo terra concutitur & ſurſum deorsúmque jactatur ſpiritu ſurſum nitente. Contingunt autem terræ-motus præſertim in locis arduis & montoſis, quia in iis ſunt crebriores ſpecus quibus halitus illi continentur. Præterea inſulæ frequentiùs terræmotum patiuntur, quia multum ſulphuris & exhalationis continent.

Quæſtio XIV.

De Ventis.

Materia ventorum quænam ſit. BEne ſcribit Ariſtoteles 1. Meteor. 13. materiam ventorum eſſe ſpirationem ſiccam & calidam ſeu exhalationem. Cujus rei eſt argumento, quòd tunc maximè ſoleant eſſe venti cùm abundant exhalationes. Ubi adverte, exhalationi ut plurimùm adjunctum eſſe vaporem, quo fit ut venti nonnunquam ſint humidi. Adde etiam, aerem ſimul cum exhalatione & vapore agitari.

Cur in tranſverſum ferantur. Quòd autem venti non ſurſum aut deorſum ſed in tranſverſum circa terram ferantur, hæc eſt ratio, Quòd halitus ubi ad mediam uſque aeris regionem provecti ſunt, indè ab illo aere frigido ac denſo protruſi, refracto ac diſſultandi impetu reſiliunt. Quia igitur ſimul iſto pulſu deorſum aguntur, & tamen inſitâ levitate ſurſum nituntur,

nituntur, ex illa contentione oritur motus obliquus ad latera: inclinat autem motus iſte in eam partem in qua major eſt copia exhalationum, quamvis (ut ingenuè dicam quod ſentio) ſæpenumero incerta ſit cauſa vel ratio cur potiùs ex hac quàm ex illa parte exſurgant venti, & potiùs uno tempore quàm alio. Quò ſpectat illud, Pſal. 134. *Qui educit ventos de theſauris ſuis.* Et illud, Joan. 3. *Spiritus ubi vult ſpirat, & vocem ejus audis, & neſcis unde veniat aut quò vadat.*

Quod ſpectat ad numerum ventorum; quatuor ſunt præcipui, qui flant à quatuor mundi cardinibus, hoc brevi diſticho comprehenſi; *Quot numero ſint.*

Aſper ab axe ruit Boreas: furit Eurus ab ortu:
Auſter amat medium ſolem, Zephyrúſque cadentem.

Quibus addunt alii octo collaterales, qui bini interſeruntur inter quatuor præcipuos, ità ut omnino ſint duodecim, his verſibus comprehenſi;

Flat Subſolanus, Vulturnus, & Eurus ob ortu:
Circius occaſum, Zephyrúſque, Favonius, afflant:
Et media de parte die Notus, Africus, Auſter,
Conveniunt; Aquilo, Boreas, & Corus ab arcto.

Alii aliis nominibus exprimunt, ac paulò aliter quàm in prædictis verſibus eos diſcriminant, ut patet in eo paradigmate quod ad calcem appendicis primi tractatûs hujus partis Phyſiologiæ deſcripſimus. Recentiores autem nautæ uſque ad 32. obſervaverunt.

Differunt autem venti non tantùm ſitu ſed etiam qualitate. Quare qui ab ortu flant ſunt ſicci & moderatè frigidi; qui ab occaſu, humidi & moderatè frigidi; qui à ſeptentrione, valde frigidi & moderatè ſicci; denique qui ab auſtro, calidi ſimul & valde humidi. Cur autem venti tum occidui cùm auſtrales ſint adeò humidi, ratio eſt, Quia illi ab Oceano mari, iſti verò à Mediterraneo mari ingentem vaporum copiam ſecum deferunt. *Qualitate differunt.*

Huc ſpectant Procellæ & Turbines. Procella quidem dicitur exhalatio denſa, quæ confeſtim & repentino impetu è nube vi contrarii frigoris deorſum rectà propellitur. Turbo verò anguſto nubis foramine è nube deorſum erumpit, terrâ verò aut contrario vento occurrente in gyrum reſolvitur. Sed hæc ſatis de impreſſionibus ſiccis, atque adeò de meteoris ſeu mixtis imperfectis. *Procella.* *Turbo.*

Posterior Disputatio hujus Tractatûs ;

De Mixtis perfectis.

Quæstio I.

Quid & quotuplex sit corpus perfectè mixtum.

Quid sit perfectè mixtum :

COrpus perfectè mixtum appellamus, in quo non tantùm qualitates elementorum refractæ sed forma ab elementorum formis diversa reperitur, ità ut diversæ ab illis planè naturæ sit.

Quotuplex.

Sunt autem mixtorum duo genera : alia enim in terra gignuntur, alia verò non. Eorum rursus quæ in terra gignuntur, ex Aristotele 3. Meteor. c. ult. quædam sunt Metalla, quædam verò non : appellantur autem hæc ab eodem Aristotele simpliciter *fossilia* ; quæ non indigent artificum operâ ut expurgentur sicut metalla, quæ non nisi inter se permixta & simul cum multa materiæ impuræ fæce concreta è terræ viscèribus eruuntur. Fossilium autem duo facit genera: unum eorum quæ liquescunt ; cujusmodi est Sulphur, Nitrum, &c. aliud verò eorum quæ nullo modo possunt liquefieri, cujusmodi sunt Lapides. Porrò ea quæ in terra minimè gignuntur, solent ex ipsis corporibus animatis gigni, aut humano artificio exprimi vel conficiunt; prioris generis sunt Fructus, Semina, Serica, Lana,&c. quæ verò humano artificio ex ipsis exprimuntur vel conficiuntur, sunt Oleum, Panis, Vinum, &c. His adde ipsas animatorum corporum partes varias, quæ ab ipsis resectæ & avulsæ habent rationem mixtorum inanimatorum ; ut Ligna, Carnes, Ossa, &c.

Metalla ;

Fossilia : quorum duo genera.

Quæstio II.

Quid sint & quasnam causas habeant Metalla.

Quid sint Metalla.

METalla dicuntur corpora quædam dura in terræ viscèribus nata, quæ malleo tundi & igne liquefieri aut molliri possunt.

Horum materia duplex

Horum materia duplex assignatur ; una remota, altera proxima. Illam aquam esse dicimus; ideo enim liquantur metalla quia humidum terreo conjunctum calore dissolvitur. Quod indicio est, aquam in metallicis corpòribus plurimùm dominari, nisi fortè ferrum excipias, in quo terra videtur prædominari, quo fit ut ad ignem applicatum

Quænam sit proxima metallorum materia.

mollescat potiùs quàm liquescat. Quænam verò sit materia metallorum proxima non constat apud omnes : quidam calcem, alii sulphur , nonnulli probabiliùs esse argentum vivum asserunt , eò quòd sit maximè aqueum , & præterea nonnihil sub-

ſubtilitatis aereæ & ſimul terreæ ſoliditatis habeat. Ego probabiliſſimum arbitror, materiam illam proximam non eſſe homogeneam ſeu unius naturæ, ſed heterogeneam & valde mixtam, & mediæ cujuſdam rationis inter puram elementorum naturam & metallicam. Cùm autem Ariſtoteles ſcribit materiam metallorum eſſe vaporem aqueum terreſtri admixtum, principia remotiora aſſignavit, non autem viciniora in quibus illa reperiuntur. Et certè in unoquoque metallo aliquid terreni, aquei ſimul & aerei reperitur: quòd enim ſolidum ſit & ponderoſum, nec facilè liqueſcat, habet à terreno: quòd verò igni applicatum tandem liqueſcat, & etiam evaporetur, nec conſiſtat, habet ab aqueo: denique, quòd ductile ſit, nec ſtatim contuſum malleo frangatur, ſed protendatur, quòd ad ignem applicatum aliquandiu conſiſtat nec ſtatim evaporetur, habet ab aereo.

Eſt autem unica in unoquoque metallo ſubſtantialis forma, non multiplex, ut nonnulli minùs probabiliter exiſtimant, cùm ſit corpus homogeneum. *Metalli forma.*

Efficiens cauſa omnium prima eſt Deus, qui ab initio inter cæteras corporum naturalium ſpecies metalla etiam in terræ viſceribus procreavit: non tamen ità ut nulla alia in dies generentur, ídque à cœlo, ſole, calore, ac igne ſubterraneo, item etiam à frigore. Calore quidem materia metalli excoquitur & purgatur, frigore verò conſtipatur & addenſatur. *Cauſa efficiens.*

Finis cujus gratiâ procreantur metalla eſt naturæ perfectio, Univerſi pulchritudo, & pleraque commoda tum ad vitæ ſocietatem cùm ad medicos uſus. Ex quibus colligitur iſta metalli definitio, ut ſit Mixtum perfectum inanimatum, aqueum terreno ſubtili admixtum, calore excoctum, & multo frigore condenſatum. *Finalis.*

Quæſtio III.

Quotnam ſint metallorum ſpecies; & quænam ſint communes eorum affectiones.

SEx præcipuæ ſunt ſpecies metallorum; videlicet Aurum, Argentum, Æs, Ferrum, Stannum, & Plumbum. Quidam addunt Electrum & Aurichalcum: alii etiam, Argentum vivum: ſed ſine probabilitate. Electrum enim non eſt diverſæ ſpeciei ab auro & argento; nec etiam aurichalcum, ab iiſdem ære addito: at verò argentum vivum metallica quidem materia eſt non metallum. Dignoſcuntur autem ſex prædictæ ſpecies ſuis propriis qualitatibus, quæ ſunt inſtrumenta diverſarum formarum: ſunt enim diverſorum metallorum diverſi colores, odores, ſapores, &c. *Sex metallorum ſpecies:*

Communes autem metallorum affectiones hæ ſunt. I. Concretio, quæ fit vi frigoris inſiti. II. Liquatio, quæ fit vi caloris externi. Ubi nota, Metalla liquefacta non humectare nec adhærere corporibus tactis, propter nimiam admixtionem ſicci cum humido. III. Ductilitas; *Proprietates:* 1, 2, 3,

litas; cujus cauſa eſt humidum ſicco admixtum non omnino liquatum: quæ proprietas perfectioribus metallis perfectiùs convenit, ut auro imprimis, deinde argento, &c. idque propter humidum ſubtilius & magis defæcatum. IV. Aduſtibilitas; quòd videlicet metallum ad ignem appoſitum facilè evaporetur: quæ in crudioribus metallis, ut plumbo & ſtanno, major eſt quàm in iis quæ magis cocta ſunt. V. Color; iſque triplex maximè: unus nitens, ſplendidus, qui maximè in auro cernitur; alter albus, in argento, ſtanno, & plumbo; tertius citrinus, qui in ære maximè reperitur. VI. Sapor, qui in omnibus metallis aſper eſt & mordax.

4.

5.

6.

Quæſt. Quæſtio hîc inſtitui ſolet, An metallum aliquod imperfectum, ut æs, in aliud perfectius, putà in aurum, humanâ induſtriâ tranſmutari poſſit.

Reſp. Miſsâ autem hîc omni curioſâ altercatione, brevi reſpondemus: Primùm quidem, Nihil repugnare humanâ arte, applicando ſcilicet activa paſſivis, tranſmutationem hanc fieri. Cùm enim metalla quandam naturæ affinitatem inter ſe habeant, nihil videtur obeſſe quominus adhibito igne tandem perfici & concoqui poſſint, ſicque ad nobilioris metalli naturam perduci. Secundò reſpondemus, Opus iſtud eſſe maximè arduum, cùm tam multa támque varia ad ejuſmodi operis confectionem requirantur ut vix ea omnia aptè applicari poſſint, quod ſatis experientia comprobat. Etſi enim multi in arte illa chymica exercitatiſſimi exſtiterint, non tamen liquidò conſtat quenquam illorum probatum aurum confeciſſe. Adde etiam, Artem illam vanam eſſe, futilem, & plerunque tum privatis hominibus noxiam cùm reip. perniciosam.

Quæſtio IV.

Quotnam ſint genera Lapidum; & quænam eorum cauſæ.

Lapidum diviſio. CArdanus l. 7. De ſubtilitate conſtituit quinque lapidum genera; nempe Gemmam, Marmor, Cotem, Silicem, & Saxum. Generaliùs quidam dividunt in Arte factos, ut ſunt lateres; & Naturales, ut ſunt cæteri. Alii, aliter. Eſt autem recepta pridem hæc lapidum partitio, ut alii dicantur Communes, alii Pretioſi. Illi ut plurimùm ſunt opaci, qui nihil luminis intus admittant; hi verò tranſparentes ſeu pellucidi, qui lumen intus ſuſcipiunt, vel etiam ingenitum à ſeipſis diffundunt. Illi ſunt lapides quibus conſtant ædificia, Saxa, Marmora, &c. hi verò communi vocabulo appellantur Gemmæ. Quarum varias ſpecies uſque ad nonaginta ſeptem enumerat Albertus lib. 2. Mineralium, tract. 2. Sunt autem ex his præcipui imprimis duodecim; qui colliguntur ex Apoc. 21. nempe 1. Jaſpis; 2. Sapphirus; 3. Chalcedonius; 4. Smaragdus; 5. Sardonyx; 6. Sardius; 7. Chryſolithus; 8. Beryllus; 9. Topazius; 10. Chryſopraſus; 11. Hyacinthus; 12. Amethyſtus. His adde Carbunculum, Opalum, Adamantem, Achatem, Alectorium, Turcam, Corallum, Chelidoninm, & Margaritas: de quibus fusè Plinius, Albertus, Ruelius, & alii.

Communes; Pretioſi.

Sunt

Sunt autem lapidum cauſæ communes iſtæ. Opacorum quidem ſeu communium lapidum materia eſt terra humido viſcoſo agglutinata; pellucidorum ſeu pretioſorum, aqua terreſtri ſicco adjuncta: Non quòd non aliorum quoque elementorum miſturæ in iis reperiantur, ſed quòd in illis terræ in iſtis aquæ qualitates prædominari videantur: Unde etiam lapides quidam pretioſi diſſolvi & liquefieri poſſunt. Formæ lapidum ſubſtantiales ab elementariis diverſæ ſunt, ut patet ex earum propriis affectionibus. Sunt enim in lapidibus, præſertim pretioſis, vires quædam inſignes, quæ à ſolis elementorum formis nequaquam provenire poſſunt: ut in achate, vis arcendi veneni peſtiferi; in ſapphiro, vis medendi ſcorpionum ictibus, &c. Neq; tamen exiſtimes, lapides atque adeò mineralia vegetare, ut quidam arbitrantur, ſícque illorum formam eſſe animam vegetantem, licèt in dies augeantur: Illa enim accretio fit per juxtà-poſitionem, ut loquuntur, non verò per intus-ſuſceptionem; quæ poſterior convenit ſolis viventibus, ut alibi fuſiùs explicabitur. Sícque formæ mineralium mediæ ſunt inter ſimplices formas elementorum & formas viventium quæ ſunt animæ. Procreantur autem lapides partim calore partim frigore: Calore enim extrahitur humidum aqueum, & materia affecta humido viſcoſo concoquitur & coagulatur in lapidem; frigore verò quod ſupereſt humidi cum terreno conſtringitur. Denique, finis lapidum eſt eorundem operatio, tum etiam pulchritudo & perfectio Univerſi.

Lapidum materia.

Forma.

Quæſtio V.

De reliquis corporibus mixtis.

Mixta perfecta inanimata quæ nec ſunt metalla nec lapides ſunt in duplici differentia: Quædam enim ſunt veluti media inter metalla & lapides, ideóque de genere mineralium eſſe dicuntur; alia verò trahunt originem ex rebus animatis. Prioris generis ſunt Sulphur, quocum convenit Malta, Naphtha, Bitumen; præterea Sal, Nitrum, Alumen, Arſenicum, Chryſocolla, Marchaſita, Electrum ſeu Succinum. De quibus omnibus conſule Plinium. Et hæc ſunt quæ ſuprà monuimus ab Ariſtotele vocari *foſſilia*. Poſterioris generis ſunt Succi & Liquores ex herbis plantíſque expreſſi, tum etiam ex animalibus mediatè vel immediatè: ut Oleum, Vinum, Acetum, Fructus, Farina, Panis, Cadaver, Adeps, Sanguis, Lac, Mel: De quibus fusè Medici. Notandum autem hìc eſt, Succos & liquores qui per compreſſionem fiunt, ut vinum, & oleum, ut plurimùm non fieri ſine corruptione eorum quæ ità comprimuntur. Quare valde probabile eſt, Oleum eſſentialiter ac ſpecie diſtingui à fructibus olivæ, & aquas odoriferas ab herbis vel floribus ex quibus exprimuntur. De vino autem magis controvertitur; Eſt enim valde probabile, vinum non differre eſſentialiter à muſto, nec muſtum ab eo liquore qui ex uvis exprimitur; eò quòd ex ejuſmodi liquore ipſis manibus expreſſo in neceſſitate poſſit fieri conſecratio, ut habetur

Mixta duplicis generis.

Notandum de liquoribus.

Quid differat Vinum à Muſto & Aceto.

betur De conſecr. diſt. 2. c. *Cùm omne*, ex Julio Papa; & paulò antè in Gloſſ. c. *In ſacrificando*. Non poſſet autem ex eo liquore fieri conſecratio niſi eſſentialiter eſſet vinum. Differt autem ſpecie vinum ab aceto, licèt vinum aceſcens vel acidum ſit adhuc eſſentialiter vinum. Plura de his dicere non eſt noſtri inſtituti: quare hîc finem imponemus ſecundæ parti hujus Phyſicæ inſtitutionis, mox tertiam, quæ de corpore Animato eſt, Deo adjuvante aggreſſuri: Cui ſoli Deo immortali & inviſibili, excelſo ſuper omnia, ſit laus, honor, virtus & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Tertia pars Phyſicæ;

De corpore Animato.

Præfatio.

ETſi poſtrema hæc Phyſiologiæ pars ſit de corpore animato, ità ut ad ipſam omnium rerum viventium contemplatio pertineat; nihilominus tamen, nè à conſuetò docendi more omnino deſciſcamus, de Anima omnis noſtra diſputatio futura eſt. Eſt enim anima principium omnium facultatum & operationum quæ in corpore animato ut tale eſt reperiuntur: quare ea quæ de corpore animato dici poſſent ad ipſius animæ contemplationem tanquam ad eſſentiale principium corporis animati revocari poſſunt. Et licèt anima omnis forma ſit corporis viventis, atque adeò totius compoſiti pars, ſicut & cæteræ formæ, proindéque totalem ſcientiam conſtituere nequeat; quia tamen hoc formæ genus plurimùm diſtat à cæteris, cùm & nobilius ſubjectum exigat, & multò nobiliùs operetur quàm cæteræ, idcirco peculiaris de ipſa conſideratio inſtituitur à Phyſicis, idque autore Ariſtotele, qui priuſquàm ad magìs ſpecialem rerum viventium conſiderationem deſcenderet (quod fecit in libris De Inceſſu, Hiſtoriæ, Partibus, & Generatione animalium; item in libro De plantis) generalem de ipſo vitæ principio, nempe anima, tractationem præmiſit in tribus libris De anima; quibus licet addere libellum qui inſcribitur, Parva naturalia.

Anima genus formæ nobiliſſimum.

Quoniam verò tum de anima in genere cùm de tribus ſingulis ejus ſpeciebus, nempe vegetante, ſentiente & rationali, conſiderandum eſt, ideo quatuor erunt hujus partis tractatus: quorum primus erit de Anima generatim; ſecundus, De anima Vegetante; tertius, de anima Sentiente; quartus, de anima Rationali.

Hujus partis tractatus quatuor.

Primus Tractatus hujus partis;

De Anima generatim.

CUm anima in vivente naturæ ratio ſit, ſimul ac primum operandi principium à quo proinde omnes operandi facultates profluunt; hinc duplex oritur animæ conſideratio, juxta quam tractatum

Hujus tractatûs diſputatio duplex.

tractatum hunc in duas disputationes distribuemus, ità ut in priori ea quæ ad animæ naturam & rationem spectant, in posteriori verò ea quæ ad illius facultates pertinent, explicanda sint.

Prior Disputatio hujus Tractatûs;

De iis quæ ad Animæ naturam pertinent.

Quæstio I.

Utrùm Anima rectè definiri soleat.

Discrimen rerum inanimatarum ab animatis

Supponimus hîc animam esse genus formæ distinctum à formis rerum inanimatarum; quod vel ex ipso notabili discrimine entium inanimatorum ab animatis satìs liquet: Illa enim ad unum determinatè moventur; hæc verò, præsertim animalia perfecta, ad omnes positionum differentias: illa moventur tantùm cùm sunt extra locum naturalem; hæc verò, etiam in loco proprio: illorum simplex & uniformis est operatio; istorum, varia & multiplex: ad hæc, illa majorem in suis operationibus necessitatem patiuntur; hæc, minorem, utpote quæ videantur suas operationes pro naturæ suæ conditione moderari: (Sic plantas licet videas ad certum usque tempus accrescere, tum consistere, deinde tantum alimenti è terra exsugere quantum illis satìs est) præterea, illa ut plurimùm extra se operantur; hæc verò, apud se: denique, res animatæ modo quodam nobiliori & à materia magìs abstracto operantur quàm inanimatæ, ut experientiâ satis constat: ex quibus necessariò colligitur in rebus animatis substantiale operandi principium, nempe animam, esse aliquid longè nobilius quovis alio genere formæ.

Animæ definitio duplex.

Est autem ab Aristotele tradita duplex animæ definitio: altera in ordine ad naturam, in hunc modum, *Anima est actus corporis naturalis organici potestate vitam habentis*; altera in ordine ad operationem, hoc modo, *Anima est id quo primò vivimus & sentimus & intelligimus.* Utraque breviter est explicanda.

Circa priorem definitionem notandum 1,

Circa priorem igitur notandum est primò, Animam dici ἐντελέχειαν πρώτην, i. e. *actum primum* seu *primò institum*, eámque substantialem rei perfectionem: ad distinctionem tum operationum cùm facultatum: Sunt enim operationes actus secundi; facultates verò, actus quidem primi si cum operationibus conferantur, sed non absolutè & simpliciter, cùm ab ipso vitæ fonte profluant. Notandum 2, secundò, Eam dici *actum corporis naturalis organici:* Neque enim cujuslibet corporis naturalis actus est anima, sed corporis organici, i.e. partium dissimilarium varietate distincti. Illam autem partium seu membrorum quasi organorum seu instrumentorum varietatem, eorúmque

eorúmque elegantem diſpoſitionem deſiderat anima, quia ipſa principium eſt multarum operationum, quæ non niſi plurium membrorum miniſterio poſſunt peragi. Notandum tertiò, Eandem dici *actum corporis organici poteſtate vitam habentis*; quia non ſatis eſt, quòd corpus, cujus actus eſt anima, ſit organicum ſeu organis inſtructum; ſed debet vitam poteſtate continere, i. e. poſſe vitæ functiones exercere. Quare licèt cadaver ſit organis diſtinctum, quia tamen non poteſt ad vitam animari aut vitæ functiones exercere, non poteſt illius actus dici anima. Objicies, Corpus illud cujus anima dicitur actus non poteſtate duntaxat ſed actu vitam continere, cùm actu ſit animatum. Cui reſpondeo, Cùm dicitur corpus poteſtate vitam continere, nihil aliud intelligi quàm illud poſſe vitæ functiones exercere, quod poſito actu vitæ principio non tollitur, ſicuti poſito quòd aliquis actu videat non ſequitur eundem non poſſe videre. Denique notandum eſt, Generalem hanc eſſe animæ definitionem, ità ut non tantùm vegetanti aut ſentienti ſed etiam rationali animæ conveniat, & quidem ſynonymøs, i. e. ſecundùm eandem præciſionis rationem.

3. *Object.* *Solut.* 4.

Circa poſteriorem definitionem notandum eſt primò, per ipſam explicari quid ſit anima in genere, ità tamen ut hæc definitio omni animæ collectivè non diſtributivè ſumtæ conveniat: neque enim quælibet anima eſt id quo vivimus, ſentimus, & intelligimus; ſed ſenſus ſuprà dictæ definitionis eſſe poteſt, ut anima dicatur id quo vivimus, ſentimus, & intelligimus, quoniam quodcunque vivit, ſentit, vel intelligit, id habet ab anima, quamvis non ſit neceſſe id omne quod animam habet ſimul vivere, ſentire, & intelligere. Poſſet etiam hæc definitio disjunctivè explicari, ità ut anima dicatur principium quo vel vivimus, vel ſentimus, vel intelligimus. Notandum ſecundò, priorem definitionem per iſtam poſteriorem explicari, & veluti de anima demonſtrari à poſteriori, ac ſi diceres, Id quod eſt principium quo vivimus, ſentimus, & intelligimus, eſt actus corporis naturalis organici poteſtate vitam habentis: atqui anima eſt principium quo vivimus, ſentimus, & intelligimus; ergò eſt actus corporis naturalis organici, &c. Quæ demonſtratio verè eſt à poſteriori, cùm in ea cauſa demonſtretur per effectus; nempe, animam eſſe actum corporis ſeu principium vitæ ſubſtantiale, per ipſas vitæ functiones, quæ ſunt vivere, ſentire, intelligere.

Circa poſteriorem notandum 1. 2.

Ex his autem ſatis apertè colligitur, animam eſſe ſubſtantiam, cùm ſit pars totius compoſiti ſubſtantialis; nec tamen eſſe corpus, ſed actum ſeu formam corporis organici, proindéque ex natura ſua involuere ordinem ad corpus ejuſmodi.

Animam eſſe ſubſtantiam.

Quæſtio II.

Utrùm Anima ſit actus totius corporis an alicujus partis tantùm.

Quæſtio hæc intelligitur maximè de anima ſentiente in animali, & ſpecialiter de rationali in homine (nam de vegetante in plãtis conſentiunt

Senſus quæſtionis.

conſentiunt eam eſſe per omnes partes corporis æqualiter fuſam) An peculiarem ſedem habeat in corpore, ità ut reliquis corporis partibus anima ſecundùm virtutem duntaxat adſit non ſecundùm ſubſtantiam: Sic enim nonnulli eam in corde poſuerunt, ut plerique è ſanctis Patribus: alii in cerebro, ut Platonici; ut alias futiles minutiorum autorum opiniones prætermittam. Verùm cum Ariſtotele ſentiendum eſt, Nullam peculiarem animæ ſedem à natura aſſcribi, ſed eam toto corpore fuſam eſſe, ità ut non unius determinatæ partis, putà cordis, cerebri, vel hepatis, ſed totius corporis organici actus ſit, ipſum ſecundùm omnes ſui partes verè actuans ſeu informans.

Aſſertio tenenda;

probatur 1, Probatur primò ex ipſa animæ definitione quâ definitur Actus corporis organici, non partis alicujus. Secundò ex 2. De anima, t. 9. & 4. Met. cap. ult. ubi partes animalis ſeparatæ dicuntur æquivocè tales, i. e. non propriè & eſſentialiter: Sic brachium avulſum non niſi æquivocè hominis brachium dicitur: hoc autem non eſſet verum niſi priùs partes illæ ab una eadémque anima eſſent informatæ. Denique, ſi in ſolo corde v. gr. reſideret anima, ſolum cor verè & eſſentialiter diceretur animal; quod abſurdiſſimum eſt.

2,

3.

Notæ; Cæterùm licèt anima ſit ſubſtantialiter unita toti corpori tanquam forma materiæ, non tamen ſecundùm omnes ſuas facultates & operationes: nam aliæ ſunt animæ facultates itémque operationes in cerebro, aliæ in corde, &c. ut patebit ex iis quæ dicemus de anima ſentiente in tertio tractatu. Eſt autem vitæ fons præſertim in corde, juxta Ariſtotelis probabiliorem ſententiam: eſt enim cor primum vivens & ultimum moriens; quamvis nobiliores animæ operationes è cerebro potiſſimùm pendeant.

Quæſtio III.

An omnes corporis partes informentur ab anima.

HÆc, ſicut & præcedens quæſtio, de corpore animalium præſertim accipienda eſt: Ad cujus pleniorem explicationem notandum eſt, varia diſtingui partium genera in animalibus. Primùm ſic diſtingui poſſunt partes illæ, ut aliæ alimentitiæ dicantur, quibus præſertim nutriendis & fovendis inſervit alimentum; aliæ verò excrementitiæ, quæ ex ſuperfluitate alimenti naſcuntur. Rurſum, alimentitiæ vel ſunt organicæ ſeu heterogeneæ, quæ dicuntur membra; ut Caput, Brachia, &c. vel ſimilares ſeu homogeneæ, ex quibus conſtant organicæ, & quidem triplicis ſubſtantiæ, nempe duræ, mollis, & fluidæ: duræ, ut Oſſa, Cartilagines, Nervi, Tendones; mollis, ut Caro, Cerebrum, Adeps; denique fluidæ, cujuſmodi ſunt quatuor humores, nempe Sanguis, Pituita, Flava bilis, & Melancholia. Porrò excrementitiæ aliæ ſunt utiles; ut Lac, Semen, Pili, Ungues: aliæ verò inutiles; ut quæ ore, naribus, & poris corporis egeruntur. Non eſt autem de iis omnibus controverſia, ſed de quibuſdam duntaxat tum alimentitiis cùm excrementitiis, nempe de Pilis, Unguibus, Dentibus, Sevo, Medulla, Cerebro, Lacte, Semine, Spiritibus,

Partes corporis: Alimentitiæ,

Excrementitiæ:

Heterogeneæ

Homogeneæ:

Utiles;

Inutiles.

ritibus, Humoribus, præſertim Sanguine: De quibus quid tenendum ſit ſeqq. concl. determinabimus.

I. Concluſio; Pili & ungues non ſunt animati: tum quia præſcindi poſſunt abſque ullo ſenſu doloris; tum quia ex humore quodam excrementitio generantur. Licèt autem creſcant, non tamen in illis hæc eſt vitæ operatio, ſit enim iſtud incrementum per ſolam juxtàpoſitionem materiæ, non per intus-ſuſceptionem; neque fit à principio vitali: unde etiam in ſepultis cadaveribus tum pili cùm ungues ſucceſſu temporis augeſcunt, cùm tamen nullum ibi ſuperſit vitæ principium. Si objicias, Ideſſe pilos in animantibus quod ſunt folia in arboribus; folia autem citra controverſiam eſſe animata: reſpondeo, Similitudinem in eo tantùm valere, quòd ſicut frondes in arboribus utilitati ſunt & ornamento, ſic pili in animantibus: quare licèt folia ſint animata, non tamen ſequitur pilos eſſe animatos. Quod autem de pilis & unguibus, idem de barba, lana, cornibus, roſtris animalium dicendum eſt. *1. Concluſio.* *Object.* *Solut.*

II. Concluſio; Probabiliſſimum eſt dentes non eſſe animatos; quia nempe gignuntur ex oſſium maxillarium excrementis, ubi ſemel deciderint renaſcuntur, ſine dolore atteruntur, creſcunt in ſenibus, non putreſcunt in ſepulcris: Ex quo intelligere eſt, dentes non eſſe formaliter oſſa, ſunt enim hæc animata, & licèt ſenſu careant, per ſe tamen aluntur & creſcunt. Dolor autem ille qui ſentiri nonnunquam videtur in dentibus, non ipſis formaliter ineſt, ſed in partibus vicinis quibus adhærent. *2. Concluſio.*

III. Concluſio; Probabilius eſt adipem, ſevum, medullam non eſſe animata, eò quòd aliis partibus nutriendis inſerviunt: quod autem eſt animatum, nec ſuiipſius nec alterius partis alimentum eſſe poſſe videtur. Cerebrum autem animatum eſſe arbitramur: cùm in animali nec excrementum ſit, nec alimentum, nec ex excremento ortum; ſed per ſe alatur, & in omnes poſitionum differentias creſcat, ſitque omnium ſenſuum fons & origo: & quia medulla ſpinalis ejuſdem ferme temperamenti eſt cum cerebro, idcirco probabiliſſimum eſſe judicamus eam eſſe animatam. *3. Concluſio.*

IV. Concluſio; Nec lac nec ſemen videntur animata: Non quidem lac: tum quia non formatur ab initio ſicut cæteræ partes animatæ; tum quia videtur carere operationibus vitæ; tum quia non tam ad conſtituendum animal quàm ad alendum ejus fœtum à natura conceſſum eſt. Nec etiam ſemen videtur animatum; quia non tam ad conſtitutionem ejus in quo eſt quàm ad alterius procreationem videtur pertinere. *4. Concluſio.*

V. Concluſio; Probabiliſſimum eſt quatuor humores non eſſe animatos: Non quidem tres priores, nempe pituitam, & utramque bilem: tum quia ſunt velut excrementa ejus concoctionis quæ fit in jecore; tum quia cæterarum partium nutritioni deſerviunt, quare ſimul cum ſanguine per venas magna ex parte deferuntur. De ſanguine verò major eſt controverſia: Permulti enim eum animatum eſſe contendunt. *5. Concluſio.* *Sanguinem non eſſe animatum.*

contendunt. Nihilominus tamen multò probabiliùs ii nobis videntur ſentire qui negant animatum eſſe: tum quia cæterarum partium nutritioni inſervit, ut patet; tum quia per modum excrementi nonnunquam egeritur. Ubi nota, Non eſſe neceſſe ut ea ſine quibus animalis vita nequit ſubſiſtere, aut quæ pertinent ad ipſius integritatem, ſint animata. Porrò, licèt ſpiritus vitales & animales ejuſdem naturæ eſſe cum ſanguine videantur, probabilius tamen dixerim eſſe animatos: tum quia nutritioni eorum inſervit ſanguis; tum quia nec excrementa ſunt, nec alimenta, nec ex excrementis orta; tum quia præcipua ſunt in animali motûs & ſenſûs inſtrumenta.

Nota,

Spiritus eſſe animales.

Quæſtio IV.

Utrùm anima partium omnium continuitatem in corpore deſideret.

Partes dici poſſunt continuæ tripliciter: 1,

2,

3.

SEnſus propoſitæ quæſtionis eſt, An omnes viventis partes debeant eſſe continuæ ut unâ eâdémque numero animâ informetur. Ubi nota, Partes aliquas dici poſſe tribus modis continuas: 1. ratione materiæ tantùm, cùm una eſt numero illarum omnium, licèt non eadem numero forma in illis omnibus inſit; ut patet in virga partim viridi partim arida: 2. ratione materiæ & formæ totalis, non verò ratione diſpoſitionum; ut patet in arborum ramis & frondibus, atque adeò in omnium animantium partibus: 3. ratione materiæ, formæ ac diſpoſitionum; quomodo continuæ ſunt partes corporis homogenei, ut partes aquæ, ligni, &c. Quæſtio igitur propoſita intelligenda eſt de primo genere continuitatis, An omnes corporis viventis partes ſaltem ratione materiæ & quantitatis inter ſe continuari debeant, ità ut nulla ſit pars animata in toto corpore viventis quæ non continuetur cum alia parte animata ejuſdem corporis. Dubitari enim poſſet de cerebro, déque oſſibus: De cerebro quidem, quia cùm tenui quâdam pelliculâ, quæ meninx dicitur, intra cranium involvatur, ſic videtur eſſe ab omnibus aliis partibus diſcretum: De oſſibus verò, quia cùm ſint ſolida, non videtur cum aliis partibus poſſe continuari. Verùm tenendum eſt, omnes animalis partes eſſe continuas, ut patet ex ipſa corporis diſſectione: & certè non poteſt intelligi quomodo unum per ſe conſtare poſſit ex rebus à ſe invicem prorſus diſcretis. Ad illud de cerebro reſpondendum eſt, Cerebrum non undequaque involvi illâ pelliculâ, ſed continuari cum medulla ſpinali, quæ cum nervis & muſculis intercoſtalibus continuari poteſt. Quod ſpectat ad oſſa, dicimus illa continuari cum aliis oſſibus mediis ligamentis quæ adnaſcuntur illorum extremitatibus; deinde etiam cum aliis corporis partibus per cartilagines, quæ videntur eſſe mediæ cujuſdam conditionis inter carnem & oſſa.

Aſſertio tenenda.

Quæſtio V.

An tria tantùm ſint animarum genera.

Anima in genere triplex.

ETſi tot ſint animarum quot rerum animatarum diſtinctæ ſpecies infimæ, eæque permultæ ſint, præſertim plantarum & animalium;

um; nihilominus tamen commodè ſolent ad tria præcipua genera revocari, ità ut anima in genere triplex conſtituatur, nempe Vegetativa, Senſitiva, & Rationalis; ídque juxta triplicem gradum nobilitatis quæ in operatione animæ cernitur. Idcirco enim anima formæ genus diſtinctum à cæteris conſtituit, quòd modum operandi habeat magìs elevatum à materia. Operationes autem animæ tribus modis & quaſi diſtinctis gradibus elevantur ſupra materiam. Cùm enim tria reperiantur in operationibus rerum inanimatarum quæ materiæ neceſſitudinem cum illis arguunt; primum, quòd non maneant in eo à quo fiunt, ſed in aliud tranſeant; alterum, quòd non niſi mediis qualitatibus primis exerceantur; tertium, quòd non niſi in ſubjecto corporeo recipiantur: tot modis contingit operationes rerum animatarum à contagione materiæ liberari. Imprimis enim operationes propriæ animæ vegetantis, ut accretio & nutritio, immanenter fiunt non tranſeunter: Deinde operationes propriæ animæ ſentientis, ut ſenſatio & appetitio, neque fiunt tranſeunter neque per intermedias qualitates primas, ſed ſpecierum intentionalium interventu exercentur: Denique operationes propriæ animæ rationalis, ut intellectio & libera volitio, præterquam quòd ſunt immanentes, nec per primas qualitates fiunt, adhuc non niſi in ſubjecto ſpirituali, nempe anima rationali, recipi poſſunt. Cùm igitur his tribus tantùm modis poſſit forma aliqua elevari ſupra materiam, ſequitur tria tantùm eſſe animarum genera, quod paſſim aſſerit Ariſtoteles lib. 2. De anima.

Operationes animæ tribus veluti gradibus ſupra materiam elevantur.

Porro, quia eorum quæ animâ ſentiente prædita ſunt, quædam ſolo ſenſu prædita ſunt, ſpontaneo autem motu carent; ut conchylia & zoophyta: alia verò ſenſu ſimul & ſpontaneo motu dotata ſunt; ut volatilia, greſſilia, &c. hinc fit ut cùm tres animas Ariſtoteles poſuerit, nempe vegetantem, ſentientem, & rationalem, quatuor tamen animatorum gradus aſſignaverit, nempe vegetativum, ſenſitivum, loco-motivum, & intellectivum: Ex quibus quatuor animatorum generibus, duo, nempe loco-motivum & ſenſitivum, ad animam ſentientem pertinent.

Quatuor animatorum gradus, viæ Ariſtotele.

Quæſtio VI.

Utrùm in uno vivente ſint plures animæ.

COnſtat quidem in plantis animam duntaxat vegetantem reperiri: tota verò difficultas eſt de belluis & hominibus, num plures in illis animæ inſint. Permulti plures, præſertim in hominibus, animas poſuerunt, qui in varias cáſque inter ſe diſſidentes ſententias ſunt diſtracti. Verùm probabilior eſt eorum ſententia qui unicam duntaxat in unoquoque vivente animam ineſſe arbitrantur, nempe in plantis vegetantem, in belluis ſenſitivam, in homine rationalem; ità ut ſenſitiva vegetantem, & rationalis tum ſenſitivam cùm vegetantem eminenti quâdam ratione contineat.

Aſſertio tenenda;

probatur 1, Probatur hæc ſententia, ſimúlque oppoſitæ omnes refutantur: Quia ſi multiplex eſſet in eodem vivente, ex. gr. in homine, anima, ſequeretur illud eſſe multiplicis naturæ & eſſentiæ, ſicque hominem ap-
2, pellari poſſe plantam, belluam, & hominem. Deinde, actiones in eodem vivente in quo plures vitæ gradus reperiuntur, putà in homine, plerunque ſe impediunt: quod non aliunde provenit quàm quòd non poſſit eadem numero anima pluribus eiſque diſparibus operationibus intendere. Denique, S. Eccleſiæ Patribus viſum eſt, unicam
3, eſſe in homine animam: eóſque erroris damnaverunt qui plures in
4. homine animas poſuerunt. Et certè id ſatis apertè convincit ratio Theologica; Si enim unica fuit in Chriſto Domino anima, idem ferri debet judicium de cæteris hominibus, cùm id omne Chriſtus
Unica in Chriſto anima. aſſumſerit quod ad integritatem humanæ naturæ pertinet: Atqui unicam in Chriſto Domino animam, nempe rationalem, exſtitiſſe probatur: Quia ſi præter animam rationalem Chriſtus habuit ſententem, vel illa periiſſet in triduo mortis, vel non: Si prius dicatur, ſequitur partem aliquam eſſentialem humanitatis Chriſti periiſſe: ſi poſterius, vel illa anima ſemper remanſiſſet cum corpore Chriſti, ſícque fuiſſet vivum corpus, & perſona Divina tunc temporis fuiſſet unita bruto non homini, vel ſimul cum anima rationali deſcendiſſet ad inferos, vel alicubi ſeparata remanſiſſet; quæ omnia per-
Ariſt. locus explicatur. abſurda ſunt & ridicula, imò planè erronea. Ad illud verò quod ſolet opponi ex Ariſtotele 1. De generatione animalium c. 3. hominem priùs vivere vitâ plantæ, tum vitâ animalis, demum vitâ hominis; reſpondemus, Non eſſe exiſtimandum embryonem ſeu fœtum in utero mulieris priùs informari animâ vegetante, deinde ſentiente, tandem rationali: verùm per 40 aut 45 dies exceptum ſemen in utero per virtutem formatricem quæ in ipſo ſemine reſidet paulatim diſponitur, donec in ipſum anima rationalis inducatur: Ubi autem anima rationalis in ſubjectum aptum recepta eſt, tunc primùm incipit operari ſecundùm gradum vegetandi, deinde ſecundùm gradum ſentiendi, tandem non niſi annis aliquot à nativitate elapſis ſecundùm gradum ratiocinandi operatur: Et hoc eſt quod loco ſcripto
Alius Ariſt. locus exponitur. docet Ariſtoteles. Quod etiam alio loco ſcribit Ariſtoteles, nempe 2. De generatione animalium, c. 4. cor priùs animari quàm reliquas partes, hoc intelligi debet de prioritate naturæ non temporis; ità ut nullum ſit tempus quo animetur cor antè quàm cæteræ partes animâ rationali informentur.

Quæſtio VII.

Quomodo nobilior anima deteriorem contineat.

Senſus qui explicatur. Cùm anima ſentiens in brutis eas vitæ operationes exerceat quas anima vegetans in plantis, & rationalis idem præſtet in homine quod vegetans in plantis & ſentiens in belluis, ſignum eſt animam vegetantem in ſentiente, & utramque hanc in rationali anima,

aliquo

aliquo modo contineri. Verùm difficultas eſt, Quomodo una contineatur in alia, an formaliter, an verò eminenter. Reſpondemus, Abſolutè loquendo deteriorem animam non formaliter ſed eminenter in præſtantiori contineri. Probatur; Quia tres illæ ſunt animæ generatim ſpectatæ ſpecies; atqui ſpecies ejusdem generis diviſivæ ſunt formaliter diverſæ, ità ut una non poſſit in altera formaliter contineri. Deinde, ſi anima rationalis eſſet formaliter anima ſentiens & etiam anima vegetans, ſequeretur non tantùm conſtitui ab anima rationali formaliter hominem ſed etiam & belluam & plantam; quod abſurdiſſimum eſt. Quare concludendum eſt, Inferiorem, i.e. deterioris conditionis, animam in ſuperiori, i. e. nobiliori, non formaliter contineri ſed eminenter, quatenus anima nobilior continet omnem vim animæ inferioris. Sic enim lumen dicitur eminenter continere calorem, quia licèt non contineat formaliter calorem, poteſt tamen idem præſtare quod calor. Nihil autem abſurdi eſt, ſpeciem unam eminenter continere alteram ſibi oppoſitam, imò id uſu evenire ſolet, ut ea ſpecies quæ alias naturæ dignitate antecedit illarum quoque perfectionem eminenti quâdam ratione contineat.

Aſſertio tenenda; *probatur* 1, 2. *Concluſio.*

Objicies, Hominem non ſecùs ac brutum animal eſſe formaliter ſenſitivum & vegetativum, hoc autem non poſſe intelligi niſi in ipſo formaliter inſit anima ſenſitiva & vegetativa. Reſpondeo, Gradum metaphyſicum ſentiendi & vegetandi ineſſe formaliter in homine non ſecùs ac gradum ratiocinandi, ac proinde hominem eſſe formaliter vegetativum, ſenſitivum & rationalem; ad hoc autem non eſſe neceſſe ut rationalis anima alias ſibi oppoſitas ſpecies formaliter contineat: licèt non ſit negandum (& hoc diligenter nota) in ipſa contineri formaliter gradus ipſi cum aliis communes; quo fit ut homo habeat ab anima rationali quòd ſit formaliter vivens & ſentiens. Ubi obiter advertе, Tum *vegetativum* cùm *ſenſitivum* dupliciter accipi poſſe: Primò quidem univerſaliter; quo modo vegetativum eſt commune plantis, belluis & hominibus: ſicque gradus vegetandi eſt communis tribus animarum generibus, in quibus formaliter reperitur: Secundò verò ſpecialiter; quo modo vegetativum plantarum duntaxat proprium eſt, ſenſitivum verò belluarum duntaxat: quo modo non tam ſunt gradus communes & metaphyſici quàm differentiæ ſpeciales communibus ſeu generalibus vocabulis expreſſæ; ſicque conſtituunt oppoſitas animarum ſpecies, quarum nulla continetur formaliter in altera. Sed hæc nimis de nimiùm ſpinoſa quæſtione.

Object. *Solut.* *Nota.*

Quæſtio VIII.

An ſint plures formæ partiales in quolibet vivente præter totalem.

Senſus quæritur. CUm unica ſit in unoquoque vivente anima, partes verò corporis diſſimilares ſeu heterogeneæ, i. e. diverſi generis (alia enim eſt in animalis corpore natura carnis, alia cutis, alia oſſium, &c.) quæritur, utrùm præter illam formam totalem, nempe animam, admittendæ ſint aliæ ſubſtantiales formæ partiales pro varia partium illarum diſpoſitione. Qua de re graviter inter Scotiſtas affirmantes & Thomiſtas negantes paribus ferme rationum momentis controvertitur. Probabilior autem nobis videtur hac in parte Scotiſtarum opinio, vid. Præter formam totalem, quæ eſt anima, admittendas eſſe formas alias partiales, ut formam carnis, oſſis, nervi, &c. Probatur hâc validiſſimâ ratione: Partes illæ, ut os, nervi, &c. per ſolam abſciſſionem à corpore nihil de novo acquirunt, cùm ibi nulla ſit phyſica actio per quam aliquid ſubſtantiale producatur, & tamen conſtant materiâ & formâ ſubſtantiali, cùm ſint aliquid ſubſtantiale phyſicum. Cùm igitur forma illarum ſubſtantialis non ſit denuò producta, neceſſe eſt ut antè quàm partes illæ præſcinderentur eam ſibi congenitam habuerint. Confirmatur; Quia temperies certiſſimum eſt latentis formæ ſubſtantialis indicium: atqui manet eadem oſſis recèns avulſi temperies quæ antea; ergò remanet eadem natura oſſis ut ſic: Dico, oſſis ut ſic, i. e. quatenus eſt os ſimpliciter, non quatenus eſt os vivens, quia os avulſum non eſt ampliùs pars viventis, ſicque non remanent in eo vitæ functiones, cùm non ampliùs informetur ab anima. Unde non erit difficile ſolvere id quod ex Ariſtotele objici poſſet, nempe, Os ſeparatum non niſi analogicè os dici poſſe: Ibi enim Ariſtoteles accipit os quatenus eſt pars quædam viventis animata: Ubi enim avulſum eſt, non eſt niſi analogicè id quod fuerat antea: (Animatum enim & inanimatum in ſpecifica ratione non niſi analogicè conveniunt.) Eam tamen formam partialem quam toti corpori conjunctam habebat retinet, ratione cujus dicitur retinere naturam oſſis. Quod autem de oſſe idem de carne & cæteris partibus dici poteſt.

Aſſertio tenenda;

probatur,

confirmatur

Ariſtotelis dictum explicatur.

Object. Verùm objicitur iſtud imprimis, quòd abſurdum videatur eandem materiam ſimul à pluribus formis actuari; ſic enim eidem materiæ multiplex eſſe tribueretur, ſicque unum & idem eſſet multiplicis naturæ: v. gr. os ſimul à duabis formis actuaretur, nempe à partiali forma oſsis, & præterea ab anima. Sed reſpondetur. Nihil abſurdi eſſe partes totius corporis heterogenei præter formam totius ſibi vendicare proprias & peculiares formas, ſícq; duas ſubſtantiales formas in eodem ſubjecto reperiri, modò ſint ſubalternæ, & una earum ſit totalis altera partialis. Neque ſequitur propterea rem eandem habere duplex eſſe, ſed unum & idem, quod habet à forma partiali tanquam

Solut.

ab

ab inferiori, ab anima verò ſeu forma totali tanquam à ſuperiori principio. Ubi verò à toto avellitur, tunc totum ſuum eſſe habet ab illo ſuo peculiari principio.

Object. Objicies, ſi dantur illæ partiales formæ ſubſtantiales in embryone antè quàm animetur, cùm accedet anima non faciet ſubſtantiam eſſe actu; erat enim actu ex hypotheſi quòd à formis illis partialibus actuaretur: Quod tamen Ariſtotelicæ doctrinæ repugnat, juxta cujus decreta ſubjectum cujuſvis formæ ſubſtantialis eſt ens in potentia. *Solut.* Reſpondetur, Licèt partes illæ omnes ſint actu ratione ſuarum formarum peculiarium, non tamen conſtituere totum aliquod ens actu, ſed potiùs ex iis conſtitui aliquod ens in potentia, in ordine ad eſſe totale, ad quod ex inſtituto naturæ ordinantur, quódque illis ab anima communicatur.

Quæſtio IX.

An intereunte animali remaneat forma corporeitatis, aut ſuccedat forma cadaveris.

Probabilior aſſertio. PRobabilius arbitramur, ubi animal interiit, abeunte vel pereunte animâ, manere eandem numero materiam, non tamen ullam totalem formam remanere aut denuò ſuccedere, ſed partiales formas quæ præexſtiterunt (ut conſtat ex præcedenti quæſtione) remanere in diverſis partibus materiæ: ſicque corpus illud mortuum dici unum quid ratione materiæ, non tamen ratione formæ, niſi eo modo quo dicitur exercitus unus; quamvis tamen iſtud magis propriè dicatur unum quàm exercitus aut ædificium, quia una eſt omnium partium continuata materia.

Formæ corporeitatis exploditur. Non eſt autem probabile, remanere totalem formam corporeitatis; quia non præexſtitit: ut quid enim præexſtitiſſet, cùm anima ſufficiens eſſet ad communicandum gradum non tantùm vitæ & ſenſûs ſed etiam ſubſtantiæ & corporis? Deinde, forma illa corporeitatis aut eſt ſpecies aut genus aut individuum; at nihil horum dici poteſt. Adde, quòd partiales formæ quas admittimus poſſunt per ſe conferre ſingulis partibus gradum illum corporeitatis.

Forma cadaveris rejicitur. Non etiam veriſimile eſt, novam formam totalem produci, nempe formam cadaveris: Tum quia nulla aſſignari poteſt actio per quam, aut agens à quo talis forma producatur: Tum quia ſi admittenda eſſet aliqua totalis forma, maximè admittenda eſſet ut partes diſſimilares in unum contineret: atqui hoc non eſt neceſſe, cùm tunc ſint in via ad diſſolutionem. Et tamen non poteſt dici quòd remaneat ſola materia cum ſolis accidentibus; hoc enim naturaliter non poteſt contingere. Quare dicendum eſt, remanere materiam cum formis partialibus, nempe cum forma carnis, oſſis, &c. quæ diverſæ in diverſis partibus pro varia diſpoſitione reperiuntur. Sicque ubi interit animal, non ſtatim aliud quippiam generaratur, ſed mediante partium totius diſſolutione ex animali corrupto

rupto tandem variæ rerum ſpecies naſcuntur, ut aer, terra, vermes, &c. quod ſatis eſt ut etiam in animantibus locum habeat iſtud Ariſtotelis axioma, *Corruptio unius eſt generatio alterius.*

Quæſtio X.

Utrùm omnis anima ſit indiviſibilis.

Animæ plantarum diviſibiles.

EXperientiâ ſatis compertum eſt, quorundam viventium animas, ut plantarum & imperfectorum animalium, ſectiles ſeu diviſibiles eſſe. Sic enim videmus ramum ab arbore præciſum vegetari & frondeſcere; & utramque partem lacertæ diviſæ motu quodam animali cieri, atque adeò vivere: quod non aliunde provenit, niſi quia horum viventium anima diviſione quantitatis dividitur, peractâque diviſione in partibus diſſectis reſidet.

Rationales indiviſibiles.

Animam verò rationalem indiviſibilem eſſe ſeu inextenſam, non ratio modò ſed etiam fides ipſa videtur ſatis comprobare. Cùm enim fide tenendum ſit (quod etiam ipſa ratio ſuadet) animam hominis eſſe immortalem ac ſpiritualem; non poſſit autem eſſe ſpiritualis ſeu independens à materia, proindéque nec immortalis, niſi ſit inextenſa ſeu indiviſibilis; ſequitur alienum eſſe à fide & ratione, animam intellectivam eſſe extenſam.

Nodus difficultatis.

Tota igitur difficultas eſt de aliis omnibus animabus perfectorum animalium, An ſint extenſæ ſeu diviſibiles, ſicut ſunt animæ plantarum & imperfectorum animalium, an verò inextenſæ ſeu indiviſibiles, uti ſunt animæ rationales. Utraque enim pars graves habet autores, & pari fermè probabilitate nititur. Priorem tamen lubentiùs amplectimur, videlicet, Animas perfectorum animalium eſſe extenſas ac diviſibiles.

Probabilior ſententia;

probatur 1,

Probatur primò, Quia id quod eſt addictum materiæ, eique penitus immerſum, ſortitur conditiones materiæ, ſi non omnes, ſaltem eam quæ materiam primò conſequitur, quæ eſt extenſio: Atqui omnes formæ phyſicæ, exceptâ intellectivâ, ſunt immerſæ materiæ, eique omninò affixæ, cùm extra illam cohærere nequeant: Ergò omnes præter intellectivam ſunt extenſæ ac diviſibiles.

2,

Secundò, formæ quæ de poteſtate materiæ excitantur ità ſunt affectæ, ut pars de parte, totum de toto educatur. Cùm igitur omnes formæ præter intellectivam eliciantur de potentia materiæ, omnes extenſionem habebunt ac partes quibus & toti materiæ & ejus partibus reſpondeant.

3.

Denique, difficile eſt intelligere quomodo formæ illæ ſubſtantiales ſint indiviſibiles ſeu inextenſæ nec tamen ſint ſpirituales: Sicut etiam difficile eſt intelligere, eaſdem è potentia materiæ extenſæ phyſicâ actione educi & tamen eſſe inextenſas.

Tacitæ objectioni occurritur.

Quòd verò in parte à toto ſejuncta remaneat forma imperfecti animalis non verò perfecti, non provenit ex eo quòd forma illius ſit diviſibilis, hujus verò nequaquam, ſed ex eo quòd illius forma imperfectior ſit, hujus verò perfectior, cùm tamen utraque ſit dividua. Et quia quò forma perfectior eſt eò majori accidentium apparatu ac

pluribus

pluribus eget organis ut in corpore ſervetur, quæ organa certis corporis ſedibus affixa ſunt: hinc fit ut factâ diviſione à reliquo corpore in quo reſident illa vitæ ſubſidia, confeſtim pereat forma perfecti animalis in parte abſciſſa. Nec officit, quòd peractâ diviſione membrum perfecti animalis avulſum palpitet; id enim non tam ad animæ præſentiam quàm ad ſpiritus vitales, quorum in hujus membro major copia viget, referendum eſt: Quamvis nihil ſit abſurdi juxta hanc noſtram ſententiam, aſſerere, quòd in partibus etiam perfectorum animalium abſciſſis paululùm aliquid animæ reſideat. Quod autem Ariſtoteles docet 1. De ortu & inter. c. 5. *In accretione manere idem ſecundùm formam non ſecundùm materiam*, intelligendum eſt de ratione naturæ: nempe, Id quod accreſcit manere idem ſecundùm rationem ſuæ ſpeciei, licèt ratione materiæ ſubinde mutetur; non verò quòd forma permaneat ſemper indiviſibilis, licèt materia incrementum accipiat: hoc enim penitus alienum eſt à mente Ariſtotelis. Dici etiam poſſet manere idem in accretione ſecundùm formam, i. e. figuram ſeu ſpeciem externam; non verò ſecundùm materiam, i. e. molem, quæ ſubinde per accretionem mutatur.

Scrupulus quidam amovetur.

Ariſtotelis locus explicatur.

Poſterior Diſputatio hujus Tractatûs;

De Facultatibus animæ generatim.

Quæſtio I.

An quinque ſint generales animæ potentiæ.

ARiſtoteles 2. De Anima, c. 3. quinque generales animæ ſeu rerum viventium potentias enumerat, nimirum vim Vegetandi, Sentiendi, Loco-movendi, Appetendi, Intelligendi. Cujus legitimæ diſtinctionis ratio petitur ex objectis circa quæ viuentium operatio verſatur. Vel enim objectum illud eſt corpus conjunctum animæ vel aliquid ſeparatum. In conjunctum agit potentia vegetandi, quia occupatur in alimenti concoctione & mutatione: ad quam pertinet vis generandi, quæ verſatur circa objectum conjunctum, quia perficit ſemen quod in ipſo vivente ex alimenti ſuperfluitate gignitur. Circa ſeparatum occupantur cæteræ vires, vel ità ut ejus imaginem intra ſe habeant; quæ ſi recipitur in organum corporeum pertinet ad potentiam ſenſitivam, alioqui verò ad intellectivam: vel ità ut in ipſum tendant tanquam in finem aut tanquam in terminum motûs: ſi priori modo, eſt appetitus, cujus eſt ferri in bonum, atque adeò in finem; ſi poſteriori, eſt vis loco-motiva. Quare quinq; illæ ſunt generales potentiæ rerum viventium. Ratio autem cur hîc non diſtinguantur appetitus ſenſitivus & intellectivus, ſicut ibidem diſtinguuntur ſenſus

Quinarius facultatum numerus comprobatur.

Nodus ſolvitur.

& intellectus, eſt, quòd illi appetitus eodem modo tendant in objectum, nec diſtinguantur differentiis ad objectum quà objectum eſt pertinentibus, ſicuti ſenſus & intellectus: ſiquidem uterque appetitus fertur in objectum appetibile; ſenſus verò in objectum ſenſibile, & intellectus in objectum intelligibile. Et licèt utrumque objectum dici poſſit cognoſcibile, ratio tamen cognoſcibilitatis non eſt univoca in utroque; neque enim omne ſenſibile dici poteſt propriè cognoſcibile. Cæterùm cùm Medici facultatem animæ in naturalem, vitalem & animalem partiuntur, non animam ſecundùm omnem ſui gradum & in quovis ſubjecto conſiderant, ſed tantùm ſecundùm gradum vegetandi & ſentiendi, & quidem in perfectis animalibus, ac præſertim in homine, ut poſtea notabimus diſp. 1. q. 1. ſeq. tractatûs.

Quæſtio II.

Undenam oriantur facultates animæ.

Aſſertio tenenda.

COnſtans eáque communis philoſophorum ſententia eſt, Potentias animæ non aliunde quàm ab ipſamet anima originem ducere. Ratio in promtu eſt; Cùm enim potentiæ ſeu facultates animæ formæ quædam ſint accidentariæ ſubjecto cui inſunt propriæ ac nativæ, eíque conferant eſſe ſecundùm quid, neceſſarium eſt ut ab eo quod ſubjecto primum ac ſubſtantiale eſſe tribuit, h. e. à forma ſubſtantiali, quaſi eſſentiæ comites proficiſcantur. Ut autem pleniùs & planiùs intelligas quâ ratione anima ſit fons & origo ſuarum potentiarum, ſciendum eſt, animam triplex genus cauſæ ſortiri poſſe reſpectu ſuarum potentiarum; videlicet agentis, finalis, & materialis: Agentis, inquam, quatenus illas ex ſe activè fundit; finalis, quatenus ejuſmodi potentiæ ſunt propter ipſam; materialis denique, quatenus ipſas in ſe recipit ac ſuſtinet. Quod tamen ultimum de ſolis immaterialibus potentiis humanæ animæ intelligi debet, niſi velis (quod probabilitate non caret) accidentia corporea in totum compoſitum ratione utriuſque partis, materiæ, inquam, & formæ, ſubjectivè recipi: tunc enim anima quævis erit ſubjectum partiale ſuarum potentiarum materialium, anima verò rationalis ſubjectum totale ſuarum facultatum immaterialium.

Pleniùs explicatur prædicta aſſertio.

Anima principium effectivum ſuarum facultatum.

Cùm igitur aſſerimus, omnes potentias ab anima oriundas eſſe, hoc intelligi debet in genere cauſæ efficientis, ità ut anima ſit cauſa efficiens ſuarum facultatum: licèt valde probabile ſit eam non eſſe cauſam præcipuam, ſed ipſum generans ſeu producens cui incumbit omnia quæ rei in inſtanti generationis debentur ei contribuere. Itaque anima eſt cauſa quidem efficiens, ſed quaſi inſtrumentaria, à qua proximè quidem licèt minùs principaliter facultates efficiuntur: generans verò ſeu producens eſt cauſa efficiens principalis licèt remota earundem. Ex quo intelligere eſt, animam non poſſe ſuâ vi ſolam amiſſas ſemel facultates recuperare, cùm non ſit ſola ſufficiens cauſa illarum potentiarum, licèt ſit ipſum eſſentiale principium à quo veluti

veluti fluxerunt, cùm ab ipso generante seu producente primùm simul cum ipsa anima comproductæ sint: nisi fortasse dicas (quod adhuc difficultate non caret) reproductis in organo dispositionibus aptis animam in virtute generantis posse facultatem suam amissam, licèt non eandem numero, inibi reproducere.

Si quæras, Quodnam genus actionis illud sit quo anima cum generante seu producente concurrit ad producendas suas facultates; respondemus, Vulgò appellari emanationem, eò quòd per ipsam facultates dimanent sive fluant ab anima; non esse autem eam animæ actionem physicam propriè loquendo, cùm non sit conjuncta cum motu. Si quæras, An ea animæ actio sit transiens an verò immanens, respondemus adhibitâ distinctione, Eam quâ potentiæ materiales, ut facultas audiendi, videndi, cæteræque hujusmodi corporeo organo inhærentes, emanant, non recipi in ipsam animam à qua oriuntur, sed in materiam, sícque non videri immanentem sed transeuntem; eam verò quâ potentiæ immateriales emanant ab anima rationali in qua residet, in ipsammet recipi animam, sícque proculdubio esse immanentem. Nec absurdum est, eo genere actionis impropriæ aliquid agere in seipsum. Quòd si immanentem actionem eam omnem esse velis quâ aliquid in ipsomet supposito agente producitur, tunc omnis emanatio facultatum ab anima dici poterit immanens. Ex quibus colligere est, hæc quatuor, essentiam, potentiam, operationem, & objectum, inter se habere ordinem, ut ab essentia profluat potentia, ab hac operatio, operatio verò in objectum tendat.

Dub.

Resp.

Aliud dubium.

Resp.

Cæterùm licèt potentiæ animæ inter se specie differant, minimè tamen id obstat quò minùs ordine quodam ab anima, ut à fonte, dimanent; ità scilicet ut aliæ alias secundùm quandam naturæ anteceſſionem præcedant: sic enim probabile est, eas facultates quæ sunt priores ordine generationis, quæque sequuntur gradum naturâ priorem, licèt sint minùs perfectæ, quia tamen sunt magis necessariæ, priùs naturâ, aliquando etiam tempore (ut cùm organa nondum sunt disposita ad recipiendas alias facultates) ab anima profluere; v. gr. priùs facultates vegetativas quàm sensitivas ab anima sentiente vel rationali profluere. Non tamen existimes, eas facultates quæ posteriùs naturâ fluunt ab anima, pendere in fieri vel operari ab iis quæ priùs naturâ ab eadem emanant.

Quæstio III.

Quomodo facultates animæ ab ipsa differant.

Quid in hac quæstione, de qua magna dissidentium philosophorum contentione certatur, probabiliùs tenendum sit sequentibus assertionibus determinabimus.

I. Facultates animæ non sunt idem formaliter cum ipsa, uti docet Schola Nominalium. Probatur; Quia id quod ex se indifferens

I. *Assertio probatur.*

rens est ad diversos actus, oportet ut per aliquid superadditum, ac proinde ab ipso formaliter saltem distinctum, ad eos determinetur: sed essentia animæ in se spectata est indifferens ad quemlibet eorum actuum quos edit (alioqui cùm animæ essentia una sit, & actus plures ac realiter diversi, idem secundùm idem esset simul determinatum ad plura, quod fieri nequit:) oportet igitur essentiam animæ per aliquid ad hunc & illum actum determinari; id verò nihil aliud est quàm ipsæ animæ facultates seu potentiæ: Ergò potentiæ seu facultates animæ non sunt formaliter anima sed aliquid ipsi superadditum.

2. *Assertio; probatur* 1, II. Assertio; Facultates animæ non tantùm formaliter sed etiam realiter ab ipsa differunt. Probatur; Quia nulla substantia creata per se & immediatè potest operari, sed per aliquod principium operandi ab ipsa diversum, quod non potest concipi nisi realiter ab ea distinctum: Ergò potentia, quæ est principium per quod anima operatur, non est ipsamet animæ substantia sed aliquid ab ipsa realiter distinctum. Confirmatur hæc ratio, Quia elementa, quæ sunt maximè activa, vires habent ad operandum reipsa à suis substantialibus formis diversas; ergò pari ratione inerunt animæ vires ad operandum diversæ. 2, Adde, quòd si facultates essent idem realiter cum anima, nunquam animâ superstite deperdi possent realiter, sed tantùm earum usus deperderetur: sicque is cui oculi essent confossi, non diceretur verè amisisse visum, i. e. facultatem videndi, sed tantùm videndi usum. 3. Minueretur etiam virtus miraculorum: Neque enim Christus facultatem seu potentiam sed tantùm usum videndi, restitutâ solâ organi dispositione, cæcis restituisset.

Object. 1. Verùm objicies, Principium operandi esse potentiam; animam autem esse principium operandi, cùm definiatur ab Aristotele, *Id quo vivimus, sentimus*, &c. ergò anima est sui ipsius potentia. *Solut.* Respondetur, Animam quidem esse principium operandi principale, & esse id quo præcipuè & tanquam à radice vivimus; tale verò principium non esse potentiam, quia potentia si sit vitalis (de qua hîc agitur) est id à quo proximè & à minùs principe causa vitalis operatio procedit.

Object. 2. Objicies rursus; Si potentiæ distinguerentur realiter ab anima, possent illæ sejunctim Divinitus conservari: quod tamen repugnat; *confirmatur* 1, multa enim indè absurda sequerentur. Primùm sequeretur dari posse operationes vitales seorsum ab anima; nihil enim obstare videtur intellectum intelligere & voluntatem velle. Si igitur intellectus & voluntas separarentur ab anima, darentur intellectio & volitio seorsum 2, ab anima. Deinde, si alicujus animæ in terris adhuc positæ intellectus poneretur in paradiso & voluntas in inferno, sequeretur eandem animam simul beatissimam & miserrimam esse ratione suarum facultatum, nec tamen secundùm se felicem nec miseram; quæ absurdissima 3. sunt. Denique, si ab anima intellectuali separari posset intellectus, sequeretur eam non fore ampliùs intellectualem, ac proinde non

non esse amplius ejusdem naturæ. Verùm negamus sequi ullum absurdum licèt facultates realiter separentur ab anima. Et quidem ad primum respondemus, Actiones vitales non posse à potentia elici nisi cùm hæc ipsi animæ adhæserit eique intimè conjuncta fuerit; sicque intellectum separatum non posse intelligere nec voluntatem velle. Ex quo patet solutio secundi incommodi, nempe, Intellectum separatum ab anima in cœlo positum non fore beatum, cùm nihil intelligeret, nec voluntatem in inferno fore miseram, cùm nullius rei objecto separata moveri seu affici possit: animam verò secundùm subjectum nec beatam nec miseram esse ultro concedimus, cùm hoc modo spectata, i. e. suis facultatibus orbata, nihil boni vel mali operari aut pati possit. Ad ultimum incommodum dicimus, Animam, separato ab ipsa intellectu, dici semper intellectualem & rationalem, non quidem ratione facultatis sed gradûs essentialis, à quo sic essentialiter seu substantialiter denominatur.

Resp. ad 1.

ad 2.

ad 3.

Quæstio IV.

In quonam subjecto resideant animæ facultates.

Sensus quæst. aperitur.

NOn hic de facultatibus rationalis animæ propriis, intellectu nempe & voluntate, dubitatur; cùm enim spirituales sint nec organo corporeo indigeant, non in alio quàm in spiritali subjecto, videlicet in ipsa anima rationali, insident: Verùm de facultatibus iis quæ gradum vegetandi & sentiendi sequuntur, quæque dicuntur organicæ, quia corporeis organis indigent, præsens quæstio instituitur, Num illæ in sola anima, an in solo corpore, an in utroque insint. Cui dubitationi seqq. concl. satisfiet.

I. Conclusio; Facultates organicæ non sunt subjectivè in anima sed in solo corpore. Probatur; Quia vitalium facultatum, cujusmodi sunt istæ operationes, sunt immanentes; quare ibi necesse est ut sit facultas ubi fit operatio. Atqui operationes non fiunt in anima sed in ipso corpore; ex. gr. accretio, nutritio, visio, &c. exercentur in ipso corpore: ergò necesse est ut facultates crescendi, nutriendi, videndi, & similiter cæteræ tum vegetativæ cùm sensitivæ, non in animam sed in corpus subjectivè recipiantur. Deinde, læso corpore seu organo corporeo, licèt anima superstite, perit facultas: ergò signum est, illam non animæ sed corpori inhærere. Denique, manifesta est hujus conclusionis veritas in homine, cujus anima cùm sit spiritualis, nullo modo potest esse subjectum istarum facultatum, cùm sint omnes corporeæ, ut patet ex earum operationibus. Itaque facultates ità ab anima tanquam à principio profluunt, ut ex ipso corpore tanquam è subjecto educantur ab ipsa anima, & in ipso inhæreant.

1. Conclusio; probatur 1,

2,

3.

II. Conclusio; Facultatum prædictarum subjectum non est corpus simpliciter, sed corpus animatum. Probatur; Quia statim atque corpus deseritur ab anima, pereunt in illo omnes facultates tum vegetativæ cùm sensitivæ. Sicut enim facultates illæ ab anima educuntur è corpore, ità ab eodem in ipso conservantur: quo fit ut statim atque

2. Conclusio; probatur.

atque corpus ab anima deſeritur, illico omnibus iſtis facultatibus ſeu potentiis deſtituatur.

Quæſtio V.

Quomodo potentiæ ſeu facultates animæ inter ſe diſtinguantur.

Aſſertio veræ. COmmunis philoſophorum ſententia eſt juxta Ariſtotelis doctrinam & rei veritatem, Potentias diſtingui per actus & objecta: hoc eſt, Activas animæ potentias ſuam capere diſtinctionem in ordine ad actus quos edunt & ad objecta in quæ tendunt; ità ut quanta in iis eſt diſtinctio tanta in potentiis reperiatur. *probatur.* Cujus aſſertionis ratio eſt, Quia cùm unaquæque potentia activa ſuâpte naturâ referatur ad actum & objectum, ità ut non niſi per illa definiatur, neceſſe eſt ut in ordine ad illa rationem ſuam & eſſentiam habeat, proindéque ab iiſdem unitatem & diſtinctionem ſumat.

Nota 1, Ut autem intelligatur quo pacto hæc diſtinctio potentiarum ſumenda ſit ab ipſarum actibus & objectis, notandum eſt, Objectum cujuſque potentiæ dupliciter ſpectari poſſe; videlicet materialiter ſeu ut res eſt, vel formaliter ſeu ſecundùm eam rationem quâ cadit ſub potentiam: Ex. gr. candidum ſpectari poteſt vel materialiter ſecundùm ſuam naturam, ſeu ut candidum; vel formaliter, quatenus cadit ſub potentiam videndi, *2,* v. gr. ſeu quatenus viſibile. Præterea notandum eſt, Actus qui ab aliqua potentia ſpecie unâ proficiſcuntur, licèt inter ſe diſtinguantur, omnes tamen ſubordinari uni formali rationi ſpecificæ objecti adæquati totius potentiæ, ſub qua formali ratione actus illi tendunt in objectum: quæ ratio in objecto viſûs viſibile eſt, in objecto intellectûs intelligibile, ſimilitérque in cæteris. Itaque actus illi omnes ſecundùm ſuprà dictam rationem formalem cenſentur ejuſdem ſpeciei, non quidem in ſe & ſecundùm ſe (ſic enim eſſentialiter & ſpecie, imò genere fortaſſis differunt) ſed ſecundùm accidens, quomodo paries albus & nix, quatenus affecta candore, conveniunt in unam ſpeciem infimam, ſervatis interim *3.* intrinſecis naturarum ſuarum differentiis. Denique notandum, quod rei caput eſt, Rationem illam formalem objecti deprehendi ex modo quo objectum potentiam immutat, ità ut ſi modus ille ſit unus ſpecie, tam ratio formalis objecti quàm potentia ſit una ſecundùm ſpeciem. Unde quia omne viſibile habet eundem modum immutandi aſſpectum, hinc fit ut omne viſibile ſecundùm rationem formalem ſit unum ſpecie, & facultas videndi in omnibus animantibus ejuſdem ſpeciei, quamvis diverſa ſit à facultate audiendi, quia aliter hæc ab audibili aliter illa à viſibili immutatur, ut patebit ex progreſſu cùm de ſenſuum diſtinctione diſſeremus.

Explicatur ſuprà dicta aſſertio. Cùm igitur aſſerunt philoſophi potentias diſtingui per actus & objecta, ſumenda ſunt objecta formaliter eo modo quo explicavimus, & actus prout tendunt in objectum ſecundùm prædictam rationem formalem, quæ ratio ſemper eſt una ſecundùm ſpeciem, ubi potentia unius ſpeciei eſt: Hinc fit ut licèt intellectus actiones ſpecie diverſas edat,

edat, quia tamen actus illi omnes tendunt in objecta quatenus habent rationem intelligibilis, quæ ratio intelligibilis quoad rationem immutandi potentiam est ejusdem speciei; idcirco omnes illi actus induunt rationem unius speciei, ac proinde unam specie facultatem intelligendi arguunt. Sed hæc de anima generatim, tum secundùm se tum secundùm suas facultates spectata, satis. Deinceps de singulis tribus animarum speciebus differendum est.

Secundus Tractatus hujus partis;

De anima Vegetante.

QUoniam ea quæ ad naturam & rationem animæ vegetantis pertinent ex iis quæ de anima generatim hactenus disseruimus facilè possunt intelligi, de illius facultatibus duntaxat hoc loco est agendum: Quæ cùm tres sint, nimirum altrix, auctrix, generatrix, seu facultas alendi, accrescendi, & generandi, déque iis nonnulla priùs generatim disputari debeant, quatuor hujus tractatûs disputationes instituemus, quarum prima erit de facultatibus animæ vegetantis generatim, secunda de facultate altrice, tertia de auctrice, quarta de generatrice.

Hujus tractatûs disputationes quatuor.

Prima Disputatio hujus Tractatûs;

De facultatibus animæ Vegetantis generatim.

Quæstio I.

Quotnam sint facultates animæ Vegetantis.

TRes vegetatricis animæ functiones recensuit Aristoteles l. 2. De anima, c. 4. nempè Nutritionem, Accretionem, Generationem: quarum prima pertinet ad conservationem individui; altera, ad ejus perfectionem secundùm molem corporis; tertia, ad propagationem & conservationem speciei. Juxta quarum operationum numerum tres quoque potentiæ constituuntur, nutriens, augens, & procreans. Inter quas non mediocre discrimen est: I. Quòd objectum nutritionis sit alimentum prout est substantia; accretionis verò, alimentum prout est quantum; procreationis denique, alimentum prout ipsius interventu aliquid viventi simile gigni potest. II. Quòd virtus nutriens toto vitæ tempore perseveret; augens desistat ubi vivens ad ætatem consistentiæ pervenit; procreans deficiat in iis quorum ætas effœta

Trium vegetantis animæ facultatum discrimen: 1,

2,

effœta jam est. III. Tam altrix quàm auctrix facultas per totum corpus diffusa est; procreatrix verò certam definitámque sedem obtinet, videlicet ubi superfluum alimenti seminariam vim accipit.

Quis ordo inter prædictas facultates.

Est autem inter eas ordine originis facultas alendi prima, utpote quæ sit omnium maximè necessaria: hanc sequitur facultas accrescendi: quæ duæ facultates naturâ præcedunt facultatem generandi, quia vivens naturâ priùs nutritur & augetur quàm possit generare. Ordine tamen perfectionis facultas generandi præcedit, quia nobiliorem habet finem, scilicet perpetuam speciei conservationem: Jam verò nutritio tantò præstat accretioni, quantò substantia, quæ per nutritionem acquiritur, præstat accidenti, nempe quantitati, quæ per accretionem comparatur.

In animali facultas triplex:
1. Naturalis
2. Vitalis,
3. Animalis

Porrò, licèt hæ tres potentiæ animalibus cum plantis sint communes, nobiliori tamen modo in animalibus operantur quàm in plantis, propter subjecti, organorum & formæ nobilitatem. Hanc autem vim triplicem quæ gradum vegetandi sequitur in animalibus, uno vocabulo *naturalem* appellant Medici; sicut eam quæ gradum sentiendi sequitur, quæ sensuum omnium & spontanei motûs principium est, *animalem* vocant: inter quas mediam assignant, quam *vitalem* nominant: Et naturalem quidem à jecore, vitalem à corde, animalem à cerebro originem ducere non sine probabilitate contendunt. Nos autem vitalem hanc facultatem, quæ animalium propria est, & quidem perfectorum, ad ipsorum facultatem altricem seu nutritivam revocamus. Sunt autem vitalis istius facultatis hæ operationes præcipuæ; motus cordis & pulmonum; confectio spirituum vitalium in corde; & pulsus arteriarum in toto corpore. Verùm de istis postea. Ubi nota, Nomine vitalium operationum non tantùm eas operationes intelligi quæ sunt ab ista speciali facultate, sed omnes quarum principium est anima vegetans, seu quæ gradum vegetandi sequuntur, ut plurimùm intelligendas esse.

Quæstio II.

De generali instrumento facultatum animæ vegetantis, nempe, Calore naturali.

Vitæ subsidium duplex

Duobus maximè, humore, inquàm, & calore nativis, vita omnis animantium & plantarum earúmque operatio continetur & fovetur. Verùm quia de humore nativo seu radicali alius erit dicendi locus, hìc de solo calore nativo dicendum est. Est igitur à natura cuique viventi insitus calor, quem propterea *nativum* seu *naturalem* vocant quòd non tantùm vitæ ipsius fomentum verùm etiam omnis vitalis operationis, nutritionis nempe, accretionis, & procreationis, generale instrumentum est, ità ut ipso pereunte omnis ejusmodi operatio intermoriatur. Quare mortem definit Aristoteles 5. Polit. c. 8. *Exstinctionem caloris nativi in humido.* Et licèt eum ab igneo calore naturâ seu specie, minimè differre arbitremur, sunt tamen accidentariæ quædam inter utrumque differentiæ satìs insignes, quæ ex di-

Calor nativus cur sic dictus.

Quî differat ab igneo.

versitate

verſitate principiorum ſubſtantialium quorum illi calores ſunt inſtrumenta naſcuntur. Ille enim, nempe elementaris, ab elementis, & præſertim ab igne ut à caloris fonte derivatus, acerrimâ vi pollet, noxius & lethificus cuncta exſiccat, urit, abſumit, in cineres redigit; hic verò ab anima & cœleſti influxu oriundus, temperatus eſt, ſalutaris & beneficus, cujus ope viventia gignuntur, aluntur, creſcunt, & operantur: illum ſiccitas acuit; hunc verò temperat humiditas, quam ipſi in viventibus natura comitem adjunxit.

Calor aſſcititius.

Porrò, calorem qui ab externis cauſis in vivente poteſt excitari, *aſſcititium* vocant; à quo juvari imò etiam interdum ſuppleri poteſt naturalis: ut cùm medicamenta calida ad fovendum ventriculi calorem & juvandam concoctionem adhibentur; ut cùm ova ſupra clibanum igni ſubjecto diſpoſita pullos edunt.

Calor febrilis nativum diſſipat.

Poteſt etiam ab eodem igneo calore per accidens naturalis abſumi: ſic enim febrilis calor non niſi nativi caloris diſpendio indies augeſcit; quod fit non quòd febrilis calor cum nativo pugnet, ſed quia calor ille in aliena materia inardeſcens reſolvit partes viventis, & plures poros aperit, per quos ſpiritus vitales, qui caloris iſtius vehicula ſunt, evolant.

Secunda Diſputatio hujus Tractatûs;

De facultate Alendi.

Quæſtio I.

De ipſa facultate Nutriendi, ejúſque objecto, nempe Alimento.

Alterius facultatis deſcriptio.

DEfiniri poteſt iſthæc animæ potentia ex cap. 4. lib. 2. De anima, *Naturalis facultas viventis convertens alimentum in rei quæ alitur ſubſtantiam.* Cujus potentiæ neceſſitas ex hoc colligitur, quòd calor naturalis indies humidum radicale extenuat ac depaſcit; quocirca neceſſe eſt ut ſumto alimento, eóque in ſubſtantiam aliti converſo, quod deperditum eſt continuò reparetur. Ubi nota obiter, vim illam caloris nativi retardari nonnunquam majori pituitæ copiâ, præſertim ſi tenuis ſit iſte calor: quare animalia in quibus eſt exilis nativus iſte calor & abundat humor, ad longum tempus abſque vitæ detrimento poſſunt inediam ſuſtinere.

Nota.

Alimentum duplex.

Quod ſpectat ad alimentum, duplex conſtituitur: unum proximum, quod iam ritè & præparatum & decoctum in ſubſtantiam viventis immediatè convertitur; ut ſanguis in ſingulis membrorum partibus: alterum remotum, quod aliquâ aut certè multiplici coctione à vivente factâ indiget antè quàm in ipſius ſubſtantiam convertatur; quod ſolet ore abſumi ut convenientem alendo corpori præparationem

Duæ conditiones veri alimenti.

rationem ſubeat: Et de hoc præcipuè hîc loquimur. De quo duæ præſertim difficultates explicandæ ſunt, circa totidem conditiones quæ in prædicto alimento requiruntur: quarum una eſt, Ut ſit rei viventi quam nutrit partim ſimile partim diſſimile; altera, Ut ſit ſubſtantia mixta; ità ut purum elementum non poſſit eſſe alimentum.

Difficultas de priori conditione.

Prior igitur difficultas eſt, An prior illa conditio deſideretur in alimento. Reſpondetur, Ità eſſe: Si enim alimentum ante decoctionem eſſet omnino ſimile, non oporteret decoqui, quia inter omnino ſimilia non datur actio: ſi autem eſſet omnino diſſimile, ità ut natura viventis ab eo penitus abhorreret, decoqui ab eo non poſſet. Ubi obiter nota

Nota.

Cùm non ſolùm vivens agat in alimentũ, ſed etiam alimentũ in ipſum vivens, alimentum magìs pati à vivente quàm ipſum alteret ſeu immutet: cujus oppoſitum contingit in medicamento, quod plùs alterat quàm patiatur.

Object.

Quòd ſi opponas, Brutas animantes cibis venenoſis abſque noxa veſci, à quibus tamen cibis natura penitus abhorrere; ſic ſturni cicutâ, anates bufonibus, gallinæ araneis, ciconiæ

Solut.

ſerpentibus nutriuntur: reſpondeo, Ea quæ aliis venena exiſtunt

Inſtantia.

quibuſdam eſſe alimenta, ob temperamentorum varietatem. Si inſtes, Homines etiam exſtitiſſe qui veneno nutrirentur; (quod de quodam Regis Cambaiæ filio ferunt: & de Mithridate vulgatum eſt, eum ſic veneno aſſuetum fuiſſe ut nullum ei poſtea nocuerit)

Reſp.

reſpondeo, Id ad conſuetudinem referendum, cujus ut in cæteris rebus ità in ratione victûs & alimenti vis mira eſt. Quæ tamen conſuetudo non aliter induci potuit quàm ſumto ad prima initia veneno in parva admodum quantitate, vel etiam præſumtis remediis: quod feciſſe Mithridatem autores prodiderunt; unde unum ex illis antidotis *Mithridaticum* dicitur.

Difficultas de poſteriori conditione.

Poſterior difficultas eſt circa poſteriorem conditionem, Utrùm nullum elementum poſſit eſſe alimentum. Cui reſpondetur, Nullum

Aſſentio tenenda probatur.

elementum per ſe & in ſuo naturali ſtatu poſſe eſſe rei viventis alimentum. Ratio eſt, Quia cùm alimentum in ſubſtantiam viventis converti debeat, tale eſſe oportet ut ejus qualitates à vivente ipſo infringi & ad convenientem mediocritatem reduci poſſint: at elementa pura & in ſuo naturali ſtatu non ità ſe habent, cùm qualitates habeant viventi repugnantes & longè potentiores; ut ignis ſummum calorem, & aqua ſummum frigus: quare elementa ut ſic ſeu in tali

Nota.

ſtatu non poſſunt eſſe viventium alimenta. Nihil tamen prohibet aliqua elementa extra naturalem ſtatum poſita & invicem confuſa nutriendis quibuſdam viventibus ſufficere. Conſtat enim ſtirpium genus omne ex terra aquis madefacta fibris & radicibus pabulum attrahere: ſic animalia quædam ex terra, (ut talpæ) alia ex aqua, (ut piſces) alia ex aere, (ut chamæleon) alia ex igne, (ut pyrauſtæ) ſuſtentari videntur; cùm tamen verè non ex illis puris ſed aliorum corpuſculorum concretione permiſtis nutriantur, cùm elementa apud

Object.

nos nequaquam pura & ſincera exſiſtant; ut aliàs monuimus. Objicies, Accidentia poſſe nutrire, ergò magìs elementa: ut patet in accidentibus

accidentibus Euchariſtiæ ; & odore, quo ferunt nonnullos vitam ſuſtentaſſe. Verùm reſpondemus, Accidentia Euchariſtiæ per ſe non nutrire, ſed quatenus Divinâ virtute ſeparata à panis ſubſtantia ipſius vices gerunt, & quantitas ipſa materiæ locum tenet : Quanquam probabile ſit, cùm ſpecies illæ panis in ſubſtantiam viventis converti videntur, ſubminiſtrari à Deo materiam quæ alteratis ſpeciebus formam viventis recipiat dum illi adunatur. Quod ſpectat ad odorem ; licèt odor reficiendo ſpiritus cerebrum foveat, & ad ſanitatem & vires aliquid momenti afferat, non tamen nutrit, quicquid de ea re hiſtorici prodiderint. Quòd ſi famem aliquando ſedare videatur, id accidit quoniam cum odore exhalant ex corpore odorifero fumi quidam quibus ſpiritus vitales nonnihil recreantur.

Solut.

Quomodo odor ſuſtentare videatur.

Quæſtio II.

Quodnam ſit proximum in animalibus ſanguine præditis alimentum.

HActenus de remoto, hîc verò de proximo alimento quæſtio inſtituitur. Et quidem certum eſt, non omnia animalia, v. gr. exſanguia, ſanguine nutriri. Quæritur autem, Num animalia ſanguine prædita ſolo ſanguine immediatè nutriantur, cùm alii ſint humores, nempe pituita, flava bilis, & melancholia, ex quibus ali poſſe videntur. Cui dubitationi duplici aſſertione ſatisfacimus.

Senſus qu.

Prior aſſertio ; Solus ſanguis commune eſt membrorum alimentum, nec alius è reliquis tribus humoribus per ſe ac ſeorſum acceptus nutrit : Quamvis non ſit negandum, nonnihil tam ex pituita quàm ex flava & atra bili pariter cum ſanguine in membra immediatè commutari, quaſi per accidens, ob admiſtionem & conjunctionem cum ſanguine qui ab his recrementis etiam integrâ valetudine omni ex parte abjungi nequit, ut patet ex ipſa venæ ſectione in ſano corpore facta.

1. Concluſio.

Nota.

Poſterior aſſertio ; Non omnia membra ſanguine proximè nutriuntur, ſed ex materia ſanguinis immutata & decocta : Sic conſtat, nervos humore tabido & glutinoſo nutriri, item oſſa medullis ali : probabile etiam eſt, ventriculum aliquam chyli qui nondum in ſanguinem verſus eſt portionem ſibi ad nutrimentum retinere, licèt emiſſo poſtea ſanguine ab hepate uberiorem capiat nutritionem.

2. Concluſio.

Quæſtio III.

De hujus facultatis actu, nempe Nutritione: Quomodo fiat, in animalibus præſertim.

QUemadmodum vi caloris nativi & aliarum cauſarum ſubſtantia viventis perpetuò diſſipatur, ità nè brevi intereat perpetuam eſſe ejus inſtaurationem oportet, ac proinde jugem in vivente dum vivit nutritionem: non quòd perpetuò aliquid in ſubſtantiam viventis actu convertatur, ſed quòd ſaltem aliquid quod ad nutritionem aliquo modo ſpectet à vivente agatur: ut cùm deficiente alimento calor nativus, qui in eo digerendo verſari ſolet, circa ipſam animalis ſubſtantiam occupatur, eámque aſſiduo veluti morſu vellicat; cùm verò ſuppetit alimentum, tunc vis nutritiva circa illud occupatur, vel illud attrahendo, vel concoquendo, vel membratim diſtribuendo, vel in propriam ſubſtantiam convertendo. Et licèt quædam animantes longo tempore ab externo alimento abſtineant, non tamen propterea intermittitur nutritio, quia aluntur per id tempus pituitâ ſeu concreti & indigeſti humoris colluvie jam antea coacervatâ, quam ob inertiam caloris lentè decoquunt. Et quoniam opus iſtud totius vitæ fundamentum eſt, ideo natura vivens ab eo ceſſare non patitur. Et quamvis facultas nutritiva in iſto opere nequaquam laſſetur, nihilominus tamen à contrariis repatiendo debilitatur, progreſſúque ætatis frangitur & hebeſcit. Licèt autem nutritio formaliter & præciſè ſumta ſit ipſa tranſmutatio alimenti præparati & concocti in ſubſtantiam viventis, quæ ſpeciali magis & phyſico vocabulo dicitur *adgeneratio*; vulgò tamen accipitur pro ea omni functione vegetatricis animæ quæ ad nutriendum vivens pertinet, ſicque non tantùm poſtremam illam alimenti tranſmutationem, ſed prævias ejuſdem alimenti concoctiones & præparationes continet.

Quare jugis in vivente nutritio.

Facultas nutrix paulatim hebetatur.

Alimenti concoctio triplex.

Quomodo fiat nutritio.

Eſt autem concoctio alimenti triplex; prima in ventriculo, ſecunda in jecore, tertia in ſingulis partibus membrorum: quas antecedit ea quæ in ore fit ejuſdem alimenti præparatio. Itaque primùm cibus ore ſumtus dentibus conteritur, & linguæ ſalivæque tum caloris inibi exiſtentis beneficio præparatur ad concoctionem: Et hæc quidem cibi in ore maſticatio, non concoctio ſed præparatio ad concoctionem dicitur. Secundò, cibus in hunc modum præparatus demittitur per œſophagum in ventriculum, qui immiſſo à vicinis præcordiis calore fervet, exceptúmque ſuo ſinu alimentum excoquit: fitque ex eo cibo maſſa illa candida ſeu cremor quem Medici *chylum* vocant; à quo prima illa cibi concoctio χύλωσις appellatur. Tertiò, chylus per inferius ventriculi orificium (πυλωρὸν Græci vocant) deorſum truditur ad inteſtina. Dúmque flexuoſâ inteſtinorum circuitione deducitur, in ea prætervectione venæ meſenterii (quas *meſaraicas* vocant) puriorem chyli partem per exigua quædam foramina

Prima concoctio.

Chylus.

mina combibunt & ad jecur transmittunt: at quod supervacaneum & excrementitium est in inferiora & crassiora intestina dejectum exturbatur. Et quoniam humor ille tenuis & copiosus quo chylus è ventriculo per intestina & mesenterii venas quasi vehiculo ad jecur deductus est, nec alendo corpori nec ad alia deinceps utilis est, per quasdam venas quas *emulgentes* vocant in renes trahitur, unde mox in vesicam profunditur. Jam verò quartò, ubi alimentum illud repurgatum in hepar per venam quam *portam* vocant intromissum est, tum in tenues ramos per universum jecur diffunditur; ubi secundò concoquitur, vertiturque in cruentum quendam humorem quem *chymum* vocant, in quo quatuor humores simul visuntur, sanguis, pituita, flava bilis, & melancholia: Et hæc secunda concoctio vocatur αἱματωσις, quasi *sanguificatio*, à nobiliori & copiosiori ac prædominanti humore, nempe sanguine. Jam verò quod ex iis humoribus supervacaneum est natura segregat; & flavam bilem in folliculum fellis conjicit, atram bilem ad splenem seu lienem, pituitam simul cum sanguine per venas in totum corpus diffundit. Denique quintò, sanguis in minutissimas partes & exiles (quas vocant *capillares*) distributus, ibi tertiò ac perfectissimè concoquitur, & pro cujusque membri dispositione innati temperamenti modum cæteràsque dispositiones accipit; sicque tandem in substantiam rei viventis convertitur. Cujus concoctionis excrementa sunt pili, ungues, sudores, vapores, qui continuò ex corpore sensim sine sensu transpirant. Cæterùm in plantis, quæ organorum defectu non possunt hunc nutritionis modum servare, triplex tamen concoctio alimenti distingui potest, ità ut prima perficiatur in radicibus, secunda in trunco, tertia in ramis.

Secunda concoctio.

Chymus.

Tertia concoctio.

Quæstio IV.

De quatuor primis Humoribus.

Cur dicantur primi humores.

PRæcedenti quæstione insinuavimus, chymum, qui in secunda coctione conficitur à jecore, ex quatuor humoribus, nempe sanguine, pituitâ, flavâ & atrâ bili, constare: Qui ideo *primi* dicuntur quòd ab ipsis imprimis omnis ratio temperamenti dependeat. Unde facilè colligi potest, quatuor istos humores à solo & in solo jecore confici, nisi dicas (quod valde probabile est) aliquid pituitæ in ipso ventriculo generari. Duæ autem supersunt difficultates de ipsis humoribus explicandæ.

1. Difficultas; An sint quatuor hi humores.

Prior est, An rectè assignentur quatuor suprà dicti humores, ità ut nec plures nec pauciores sint. Respondetur, Ità esse: Tum quia, ut ex ipsa anatomia patet, totidem nec plures nec pauciores in chymo visuntur: Tum quia factâ venæ dissectione iidem quatuor in vasculo discernuntur. Adde præclaras convenientias quæ à Medicis & Physicis afferuntur ad quaternarium istum numerum comprobandum; ut quòd quatuor illi humores quatuor primis qualitatibus, item

item quatuor elementis, ac totidem ætatis anníque tempeſtatibus reſpondeant.

2. Difficultas, Quî differant inter ſe.

Poſterior difficultas; Quomodo inter ſe differant. Reſpondetur, Probabilius videri quòd eſſentialiter differant, nec incommodum eſſe ex eadem maſſa, licèt non ex ejuſdem complexionis partibus, effectus ſpecie diverſos ab eadem cauſa æquivoca procreari. Sunt autem præter eſſentiales differentias pleræque accidentariæ, quæ ſunt illarum veſtigia: Sic enim conſiſtentiâ, colore, ſapore, complexione & operatione ſeu effectu differunt. Sanguinis enim conſiſtentia tenuis eſt; flavæ bilis ſeu choleræ, tenuior; pituitæ, craſſa & viſcoſa aliquantulúm; atra bilis verò ſeu melancholiæ, ſolidior & longè craſſior. Sanguis colore rubeus eſt; cholera, ſubflava; pituita, alba; melancholia verò, nigra. Sanguis ſapore dulcis eſt; cholera, amara; melancholia, acida; pituita verò, quia naturam aquæ imitatur, inſipida. Sanguinis complexio eſt humida & calida; choleræ, calida & ſicca; melancholiæ, ſicca & frigida; pituitæ, frigida & humida. Denique, ſanguis reddit eos in quibus prædominatur hilares, bene coloratos & optimi temperamenti; quòd ſi plùs æquo abundat, reddit ſtupidos & hebetes: Pituita verò facit homines ſomnolentos, pigros, obliviosos: Cholera reddit iracundos, macilentos, agiles, ingenioſos: Melancholia, ſi cum aliis humoribus ritè attemperata ſit, conſtantes facit, ſolertes, & ingenioſos; ſi verò debito flavæ bilis & ſanguinis temperamento deſtituta fuerit, ſtupidos & meticuloſos efficiet.

Accidentariæ illorum differentiæ.

Notandum circa ſpiritus vitales & animales

Notandum autem eſt, Ex ſanguine, qui inter quatuor humores principem locum tenet, tum vitales cùm animales ſpiritus oriri. Namque ubi confectus à jecore ſanguis per venam cavam emittitur, portio quædam ex ipſo purior per venulam à vena cava ad cor attrahitur, ibíque vehementi calore cordis perficitur atque adeò in vitalem ſpiritum convertitur. Cæterùm ex iis portio aliqua per arterias ad cerebrum perducta, ibidem in ſpiritus animales convertitur. Quidam his ſpiritus naturales adnumerant; quos tamen à ſanguine vix diſcerni poſſe arbitramur: & probabile eſt, ſpiritus, præſertim vitales, non niſi accidentariò differre à ſanguine. Sic igitur ſanguis nutritioni, ſpiritus vitales vegetationi & palpitationi, animales denique tum ſenſui cùm motui ſubſerviunt. Et quoniam hæ operationes per totum corpus ſunt neceſſariæ, idcirco natura tria ſubminiſtravit vehicula quibus tum ſanguis cùm ſpiritus per totum corpus deferentur; nempe venas ſanguini, arterias ſpiritibus vitalibus, nervos animalibus deputavit: ſic ut venæ à jecore, arteriæ à corde, nervi à cerebro congruentiſſimè originem ducerent. Hinc jure Medici præcipuam facultatis naturalis ſedem jecori, vitalis cordi, animalis cerebro tribuunt.

Venæ, arteriæ, nervi.

Quæstio V.

De facultatibus administris virtutis nutritivæ.

Duo occurrunt de istis facultatibus administris hoc loco explicanda: Primum, Quotnam sint. Respondetur, esse quatuor; scilicet Attractricem, Retentricem, Concoctricem, & Expultricem. Quarum numerus in hunc modum colligitur: Ut fiat nutritio, necesse est sumatum ore alimentum attrahi ubi concoqui debet; deinde ubi in ventriculo & post hæc in jecore concoctum est & in sanguinem versum, cùm partes omnes pervagari debeat, nec per se ac vi suâ ferri queat, necesse est ut virtus aliqua membris insit quæ illud ad se invitet & alliciat: quam Attrahentem seu Attractricem vocant. Præterea, cùm alimentum nequaquam possit in substantiam viventis converti nisi priùs multiplici alteratione fiat ei simile, idcirco ad id requiritur vis Concoquens. Quia verò ejusmodi concoctio seu alteratio alimenti non potest momento peragi, necesse est ut ad aliquod tempus detineatur alimentum in receptaculis in quibus concoquatur, nè indigestum effluat; ad quod virtus Continens seu Retentrix requiritur. Denique, quia peractâ qualibet concoctione oportet ab alimento concocto expelli sordes & excrementa alitioni inepta, propterea requiritur ad id virtus Expurgans seu Expultrix. Harum quatuor facultatum hæc sunt in corpore instrumenta seu organa: Attractricis quidem, villi seu fibræ longitudinales; retentricis, obliquæ; expultricis, transversales: denique digestricis sunt vasa in quibus fit concoctio. Adde, attractricem juvari calore & siccitate; digestricem, calore & humore; retentricem, frigore & siccitate; denique expultricem, frigore & humore.

1. *Difficultas.*

Quatuor facultates administræ virtutis nutritivæ.

Earum organa.

Alterum est, An præter has dentur tres aliæ ab ipsis distinctæ: nempe Appetens, cui respondeat appetentia alimenti in venis & aliis partibus corporis; Distribuens, ad quam spectat alimenti dispensatio per universa corporis membra: Secernens, ad quam pertinet separatio utilis ab inutili. Respondeo, non distingui à suprà dictis: Nam appetens est virtus ipsa attrahens, sicut secernens est virtus ipsa expellens: distribuens verò nulla videtur esse, cùm sit superflua positâ in singulis membris attractrice.

2. *Difficultas.*

Quæstio VI.

De Vita & Morte.

De Vita sicut & de Morte nonnulla breviter explicanda sunt. Quod igitur spectat ad vitam, primùm quæritur, Quid sit. Describitur ab Aristotele lib. De respiratione, *Permansio animæ vegetantis cum calido.* Tamdiu enim aliquid vivere dicitur quamdiu ipsius anima in ejusdem corpore continetur: sicque vita non est anima sed animæ formalis præsentia in corpore: Quam semper aliqua,

1. *Difficultas; de Vita; Quid sit;*

licèt nonnunquam valde latens, operatio comitatur : quo fit ut vita ut plurimùm accipiatur pro ipſa animæ operatione in corpore. Dicitur autem, *animæ vegetantis*; non quòd anima ſentiens aut rationalis non ſint principium vitæ, ſed quia vitæ ratio non ſequitur grădum ſentiendi aut ratiocinandi ſed vegetandi. Additur, *in calido*; eò quòd nativus calor ſit veluti animæ cuſtos in corpore.

II. Difficultas; *Quot ſint vitæ ætates.*

Secundò quæritur, Quot ſint vitæ ætates; ſeu, Quot ſint humanæ vitæ intervalla in quibus corporum complexio juxta naturæ decurſum notabiliter immutatur. Ariſtoteles 1. De gener. t. 55, & 56. duas facit humanæ vitæ partes : unam vocat *generationis*, in qua vivens augmentum capit, vigétque in ipſo calor naturalis : alteram *corruptionis*, cùm refractis viribus nativi caloris corpus paulatim marceſcit. Idem alias tres ætates hominis conſtituit; nempe Augmenti, Conſiſtentiæ, & Decrementi : quibus reſpondent, Juventus, Virilitas, & Senectus. Ad ſummum ſex conſtitui poſſe videntur hominis ætates : Pueritia, uſque ad annos pubertatis, nempe ad annum uſque circiter duodecimum; Adoleſcentia, ab hoc uſque ad annum vigeſimum quintum; Juventus, à vigeſimo quinto ad trigeſimum quintum; virilis ætas, ab illo ad quinquageſimum; Senectus, à quinquageſimo ad ſexageſimum quintum; Decrepita, abhinc ad mortem uſque. Poſſes etiam ex his quatuor duntaxat admittere, quas quatuor anni tempeſtatibus accommodabis : nempe Pueritiam (ad quam pertinet Infantia) uſque ad annum circiter decimum quintum, Veri; Adoleſcentiam ſeu Juventutem, abhinc ad annum circiter trigeſimum, Æſtati; Virilem ætatem, à trigeſimo ad quinquageſimum, Autumno; denique Senectutem (quæ Decrepitam complectitur) hinc ad mortem uſque, Hyemi comparare poteris.

III. Difficultas, *de diuturnitate vitæ : Cauſæ ipſius :* 1.

Tertiò quæritur, Quænam ſint cauſæ diuturnioris & brevioris vitæ. Multas refert Ariſtoteles in libello quem de ea re conſcripſit: Hæ verò ſunt præcipuæ : I. Abundantia humidi viſcoſi & copia ſanguinis : quæ quò major eſt, eò magis temperatur naturalis calor, ut non tam citò abſumat humidum radicale ſeu primigenium. Ex quo facilè ratio reddi poteſt cur diuturnioris vitæ ſint animalia terreſtria quàm aquatilia aut volatilia, & plantæ quàm animalia.

2. II. Apta præcipuarum partium inter ſe ſecundùm temperiem proportio; ut in animalibus cerebri, cordis, & hepatis.

3. III. Sobrius victus in cibo & potu : Alimenti enim copia vim caloris nativi retundit ità ut ægrè digeratur, ex quo exſiſtunt cruditates & morbi, quibus dum vitæ robur debilitatur animalis interitus acceleratur.

4. IV. Facilis egeſtio ſuperfluitatum ſeu excrementorum, quæ ſit beneficio facultatis expultricis : niſi enim ipſis pateat liber aditus putredinem inducent. His autem oppoſitæ ſunt cauſæ vitæ brevioris, quas facile eſt ex iſtis colligere.

IV. Difficultas, *de humido radicali.*

Quartò quæritur de ipſo vitæ pabulo, nempe humido radicali ſeu primigenio. Eſt igitur humidum illud, quod à primo ortu viventi ineſt, conſervatúrque in animali quamdiu vita eſt ſuperſtes : eſt enim

enim illud membratim per totum corpus fusum; juvatur autem simul & augetur alimentitio, quod continuâ nutritione seu adgeneratione acquiritur. Et licèt unum fiat ex utroque, tamen citiùs absumitur id quod est alimentitium, quia non tam intimè substantiæ viventis adhæresci, nec adeò unctuosum est; humida autem quæ minùs unctuosa sunt faciliùs evaporant ac dissipantur: quo fit ut ad ultimum vitæ tempus, etiam in extrema senectute, maneat semper aliquid humidi radicalis. Denique notandum est, Licèt alimentitium humidum quod per nutritionem quotidie acquiritur sit ejusdem naturæ & speciei cum primigenio quod per generationem insitum est, non posse tamen alimentitium esse æquè perfectum ac primigenium. *Nota.*

Quod spectat ad mortem; I. Quæritur, Quid sit mors. Respondetur, Cùm sit opposita vitæ, posse etiam oppositâ definitione explicari, ut dicatur, Recessus animæ à deficiente calido, i.e. à corpore in quo paulatim calor deficit. *De Morte 1. difficultas; Quid sit*

II. Quotuplex sit. Respondetur, Formaliter unam eandémque esse (est enim formaliter instantanea separatio animæ à corpore:) si tamen causas spectes, vario modo dividi. In genere alia dici potest naturalis, alia violenta. Et licèt vulgari loquendi modo naturalis dicitur quæ senio vel morbo contingit, violenta verò quæ ex aliis causis provenit; nihilominus tamen si physicè loquamur, ea sola Naturalis dicenda est quæ exstincto præ nimia senectute vitali calore absumtóque humore radicali obvenit: Violenta verò, quæ ex qualibet alia causa provenit: sive internâ, ut quæ morbo contingit: sive externâ, eâque vel interiùs assumtâ, ut quæ ex veneno; vel exteriùs manente, quæ suffocatione fit vel continui divisione. In omni autem genere mortis acerbitas quædam sensûs est, licèt in aliis major in aliis minor; certè in iis qui senio exstinguuntur ferme nulla est. *2. difficultas; Quotuplex sit.*

III. An necessitas moriendi omni viventi, & præsertim homini, sit naturalis. Respondetur, Ità esse; eò quòd unicuique viventi, & præsertim homini, suæ sunt eæque internæ causæ pereundi (ut externas tum internas penè innumerabiles prætermittam) in quibus est contrariorum quibus viventia corpora constant pugna; deinde, actio caloris nativi humidum perpetuò depascentis; denique, in nonnullis ratio temperamenti minùs diuturni; intemperantia cibi & potûs. Neque obest quòd per peccatum mors intravit in mundum, ut loquitur Apostolus, quasi non naturæ hominis debita sed ipsi propter pœnam inflicta videatur: Respondetur enim, Primos parentes fuisse conditos cum dono immortalitatis supra ipsorum naturam, eâ tamen conditione, ut si peccarent donum illud amitterent, sicque moriendi naturalem necessitatem incurrerent, cui nunc omnes obnoxii sumus. Unde illud discrimen valde notandum est inter beatos post resurrectionem, primos parentes in statu innocentiæ, & homines in statu naturæ lapsæ; Quòd beati nun- *3. difficultas; An necessitas moriendi sit naturalis.* *Nota;*

quam mori poterunt, primi parentes poterant nunquam mori, homines verò in hoc ſtatu naturæ lapſæ non poſſunt non mori.

Quæſtio VII.

De Fame & Siti.

Quid ſint Fames & Sitis.

ARiſtoteles 2. De Anima c. 3. famem definit, *Appetentiam calidi & ſicci*; ſitim verò, *appetentiam humidi & frigidi.* Unde nonnulli colligunt, (quod tamen minùs probabile eſt) famem & ſitim eſſe formaliter appetitiones. Ut igitur rem totam aperiamus, ſciendum eſt, quod ad famem pertinet, quinque hæc ad ipſam ſimul concurrere; nempe indigentiam alimenti in membris corporis, divulſionem partium in ventriculo ob inanitatem, ſenſum illius læſionis in tactu & phantaſia, dolorem ex percepta læſione in appetitu, denique appetentiam cibi dolore excitatam in eodem appetitu. Probabile autem eſt, famem, ſicut & ſitim, eſſe formaliter dolorem; ità ut quæ præcedunt ſint ipſius cauſæ, appetentia verò cibi quæ ſequitur ſit ipſius effectus: Quia tamen ea omnia ſunt ſimul connexa, hinc fit ut eorum omnium denominationem ſibi vendicet fames. Itaque ſuprà allatæ definitiones ſunt finales non formales; quia appetentia cibi & potûs ſunt finis ad quem ordinantur à natura fames & ſitis.

Quomodo excitetur fames.

Sic autem conſurgit cibi appetentia: Ubi phantaſia percepit ventriculi divulſionem ex alimenti penuria, tum apprehendit alimentum ut ſibi conveniens, illúdque proponit appetitui ſenſitivo; qui confeſtim per actum appetendi fertur in ipſum, ut vitæ conſulat. Fuit autem neceſſaria animantibus iſta cibi appetitio; non item plantis: quia iſtæ radicibus exſugunt præſens alimentum, animalia verò id quærunt aliunde; quare iſto appetitu indigebant qui virtutem motivam ad quærendum incitaret. Fames igitur, ex qua naſcitur iſta cibi appetitio, cùm ſit formaliter dolor, eſt ſubjectivè in appetitu concupiſcibili: Dicitur etiam eſſe in ea parte corporis in qua fit divulſio, nempe in ventriculo, & præſertim in ipſius orificio, tanquam in eo in quo eſt cauſa & objectum doloris. Sic igitur poteſt definiri fames, Dolor ex divulſione ventriculi excitatus appetendi cibi gratiâ.

Famis deſcriptio.

Quomodo potus nutritioni inſervit.

Quod ſpectat ad ſitim; Notandum eſt imprimis, potum, ad quem ordinatur ſitis, per ſe non nutrire, nutritioni tamen inſervire: primùm quidem, quatenus vehendo alimento utilis eſt: deinde, quatenus eam concoctionem juvat quæ fit in ventriculo; cùm enim ea concoctio elixationi comparetur, humoris copiam deſiderat: denique, quatenus temperat ſiccitatem membrorum & fervorem ſanguinis, ſimúlque celerem exſtinctionem humidi pinguis à calido naturali remoratur.

Quomodo excitetur ſitis.

Excitatur autem ſitis cùm eo ſucco deficiente quem ſolet animal potando haurire, naſcitur divulſio quædam ventriculi perſimilis ei quæ in fame contingit, quæ quidem ad œſophagum & fauces ſe extendit. Adde etiam, Dolorem inibi excitari ex intemperie earundem partium quæ defectu hujus humidi adventitii

ultra

ultra modum deſiccantur & incaleſcunt. Adde etiam, Non deficiente potu ſitim nonnunquam excitari ex nimio & intempeſtivo calore, ut in febricitantibus; aut ſalſo quodam humore quo membranæ aut venæ ventriculi imbuuntur, ut in hydropicis. Ex quibus hanc ſitis definitionem colligimus, ut dicatur, Dolor ex vellicatione facta in ventriculo, potiſſimùm in œſophago & faucibus, appetendi potûs gratiâ.

Cæterùm licèt fames & ſitis in animantibus tantùm reperiantur, non verò in plantis niſi analogicé; non tamen gradum ſentiendi ſequuntur ſed gradum vegetandi, non quidem omnino abſtractum, ſed prout in belluis & hominibus reperitur.

Quæſtio VIII.

De Dentibus & Capillis.

QUoniam Dentes nutritionis inſtrumenta, & Capilli ejuſdem excrementa ſunt, idcirco de his hoc loco nonnihil dicendum eſt.

Et quidem quod ſpectat ad dentes; De iis aliàs ſtatuimus, non eſſe animatos: Et licèt ex eadem ferme materia gignantur ex qua oſſa, oſſiúmque naturam imitentur, non tamen propriè ſunt oſſa. *Dentes non ſunt oſſa.* Incipiunt autem è mandibulis paulatim emergere ordinariè poſt ſeptem menſes: deinde poſt ſeptimum annum decidunt, & alii aptiores ad ſolidum cibum conficiendum ſubrogantur. Sunt autem in homine dentes ferè triginta duo, rarò plures, pauciores nonnunquam. *Sunt in utraque maxilla ſedecim* Uno ordine in utraque maxilla ſedecim continentur: E quibus in unaquaque maxilla quatuor ſunt in anteriori parte qui *primores* & *inciſorii* dicuntur; tum utrinque bini qui *canini* dicuntur: ſequuntur deinde *maxillares* dicti utrinque quaterni; appellantur etiam *genuini*. Sunt autem canini inter primores & maxillares ſiti, quia mediam inter ipſos naturam ſortiuntur, quatenus & acuti ſunt ut primores & lati ut maxillares. Porrò, dentes omnibus animantibus à natura dati ſunt, communi quidem officio ad conficiendum cibum; privatim verò quibuſdam ad alia munera, ut hominibus ad loquelam, & pleriſque belluis ad pugnam.

Quod ſpectat ad capillos; Fiunt illi ex fuliginoſa & terrena veluti exhalatione, quæ cutis ſpiramentis impacta nec facilè retro commeat nec omnino foràs evolat, ſed ibi addenſatur & novâ ſubinde accedente augeſcit. *Quomodo naſcantur capilli.* Abundat capillis humanum caput, quia ibi plus materiæ excrementitiæ ex qua generantur capilli ſuppetit. Cæterùm pauca hîc tum de calvitio cùm de canitie, quæ ſunt capillorum defectus, dicenda ſunt.

Eſt igitur calvitium, Carentia capillorum. Ut enim hyeme frondes ex arboribus decidunt, ſic ætate ſeneſcente capilli defluunt. Cujus jacturæ cauſa eſt inopia calidi humoris; hoc enim deficiente ineſcunt capillorum radices, ſícque diſſolutâ compactione ſenſim defluunt. *Quomodo contingat calvitium.* Calveſcimus autem potiſſimùm priori capitis parte, quia in ea cerebrum prominet, quod innato frigòre calidum illum humorem pellit: Unde eſt quòd homini inter cætera animalia maximè calvitiũ accidit,

accidit, quia videlicet ampliſſimum & humidiſſimum proportione cerebrum habet. Porrò, non niſi ſenibus ordinariè contingit calvitium, quia non niſi eâ ætate nobilis ille defectus accidit.

Unde gignatur canities. Canitiem aiunt gigni ab excremento putreſcente. Cùm enim calor ob ſuam imbecillitatem perlatum ad cutem excrementum, unde capilli aluntur, perfectè decoquere non valet, fit indè ut collectum putreſcat. Albet verò capillus, quia humiditas poſſeſſa ab externo calore ob innati defectum vertitur in flatum, is flatus inter terreum contentus candido imbuitur colore. Quòd autem canities putredo quædam ac morbus capillorum ſit, illud indicio eſt, Quòd qui valetudinis vitio calore privati caneſcunt, ubi jam convaluerunt, calore augeſcente atque adeò excrementum exactè decoquente, canitiem exuunt.

Quæſtio IX.

De Sanitate & Morbo.

Quid ſit Sanitas. DE Sanitate & Morbo primùm quæritur, Quid ſint. Reſpondemus, Sanitatem eſſe Aptam quatuor primarum qualitatum temperiem in animali: Aptam, inquam, ad omnia vitæ, ſenſûs, & rationis, ſi opus ſit, munera ritè obeunda. Ex quo intelligis, ſanitatem non eſſe unum aliquem habitum à quatuor primis qualitatibus rectè inter ſe temperatis diſtinctum: cùm temperies, ſi materialiter & phyſicè ſpectetur, ſint ipſæ qualitates temperatæ; ſi verò formaliter & metaphyſicè, nihil aliud quàm mutua habitudo ſeu relatio earundem primarum qualitatum. *Nota.* Ubi nota, Eandem qualitatem, ſecundùm diverſas formalitates, poſſe dici Naturalem facultatem, quatenus eſt naturale operandi principium; Habitum, quatenus bene vel malè afficit ſubjectum; & Patibilem, quatenus ſenſu perceptibilis eſt: ut patet in calore. *Quid ſit Morbus.* Jam verò quid ſit Morbus facilè intelligitur. Eſt enim Intemperies corporis quâ ut plurimùm cum ſenſu doloris ipſius viventis functiones præpediuntur: ſícque haud diſtinguitur à primis qualitatibus à naturali & congrua complexione ſeu temperie ſive per exceſſum ſive per defectum declinantibus.

An detur medius ſtatus inter ſanitatem & morbum. Secundò quæritur, Num detur in animali, præſertim in homine, medius quidam ſtatus inter ſanitatem & morbum, ità ut homo nonnunquam neque ſanus neque æger eſſe poſſit. Reſpondeo, *Morbum* dupliciter accipi: primò, pro quavis diſpoſitione per ſe & immediatè lædente viventis operationes; ſecundò, pro ea duntaxat diſpoſitione quæ ſenſibiliter lædit. Si priori modo *Morbum* accipias, nihil dabitur medium inter ipſum & ſanitatem: Si poſteriori, dabitur aliquid medium; nempe ſtatus ille in quo anima nonnullâ intemperie afficitur, quæ tamen ab ipſo animali non ſentitur.

De Dolore morbi comite. Tertiò, de Dolore qui morbum comitatur quæritur, Quid ſit; &, Quas cauſas habeat. Eſt igitur dolor ille propriè & formaliter, Affectus in appetitu ſentiente ex naturæ læſione ſenſu perceptâ otiundus. Senſus autem ille quo primò percipitur læſio ejuſmodi, eſt tactus præſertim: Quare ſenſio tactûs & apprehenſio phantaſiæ dici

dici poſſunt cauſa doloris proxima; læſio verò, remota. Quæ læſio in alterutro horum conſiſtit: nempe vel in diviſione aut ſaltem diſtractione continui, ut cùm quis enſe feritur, &c. vel in exceſſu qualitatis tactilis violenter & repentè in tactum irrumpentis.

Quæſtio X.
De Reſpiratione.

Quid ſit Reſpiratio, & quomodo fiat.

QUæritur primò, Quid ſit Reſpiratio, & quomodo fiat. Reſpondetur, Eſſe attractionem aeris ad cor, & emiſſionem. Quocirca reſpirationis duæ ſunt partes; inſpiratio, quâ aer attrahitur, & exſpiratio, quâ emittitur. Attrahitur igitur aer per arteriam vocalem interventu diaphragmatis ad pulmones: tum hi ſeſe dilatando aerem excipiunt inſtar follium, & in ipſum cor effundunt; móxque eundem aerem æſtu cordis caleſactum ſeſe contrahendo foràs ejiciunt. Eſt autem non quidem omnibus ſed quibuſdam animalibus indita reſpiratio, tum ut cor uberiori ſpirituum copiâ & nimio calore æſtuans refrigeraretur, tum ut etiam animales ſpiritus attractâ ſpirituali hâc ſubſtantiâ nonnihil inſtaurarentur.

Qualis ſit ejus motus.

Secundò quæritur, An motus ille reſpirationis ſit naturalis an voluntarius. Reſpondemus, Illum partim eſſe voluntarium partim naturalem: Voluntarium quidem, quatenus pro arbitratu noſtro nunc crebriùs nunc rariùs nunc tardiùs nunc celeriùs reſpirare poſſumus: Naturalem verò: tum quia ſine illo vita ſervari nequit; tum quia pulmonis motio, à qua pendet reſpiratio, non eſt arbitraria; tum quia vix fieri poteſt ut quis ſponte ad interitum uſque ſpiritum inhibeat. Eſt igitur motus ille abſolutè naturalis, & ſecundùm quid voluntarius.

Quibuſnam ſit indita.

Tertiò quæritur, Quibuſnam animantibus reſpiratio conveniat. Reſpondetur, Iis omnibus & quidem ſolis quibus natura pulmones indidit: in iis enim eſt major nativi caloris & ſpirituum copia, ideóque reſpirationem ab aere deſiderant. Quare Ariſtoteles meritò negat piſces (exceptis quibuſdam in quibus viſuntur pulmones) reſpirare: tum quia carent arteriâ & pulmonibus, cùm eorum ventriculus ori proximè adhæreat; tum quia vix explicari poteſt quomodo poſſint ſub aquis aerem reſpirare. Loco tamen reſpirationis aquam admittunt ore & branchiis, ſícque viſcerum calorem temperant. Cæterùm, quæ pulmonem habent penè exſanguem & nimis fungoſum (ut belluæ marinæ, & terreſtria quædam animalia, quæ temperamento ſunt valde frigido) minùs frequenti reſpiratione egent; quia ubi eorum pulmo aerem ſemel imbibit, diu ab ipſo refrigerari poſſunt abſque novi aeris acceſſu.

Quænam rariori indigent reſpiratione.

Tertia

Tertia Disputatio hujus Tractatûs;

De facultate Accrescendi.

Quæstio I.

Quid sit, & quomodo fiat Accretio.

QUoniam quæ de ipsa facultate accrescendi quæri possent, partim ex iis quæ de facultatibus animæ generatim suprà disseruimus, partim ex iis quæ de ipsius actu proprio, nempe accretione, dicturi sumus, facili negotio possunt explicari; idcirco de ipsa duntaxat Accretione hîc disputationem instituemus.

Accretionis descriptio varia.

Et quidem quod spectat ad ipsius definitionem, describitur ab Aristotele 1. De gener. c. 5. *Motus ad quantitatem*; item, *Præexsistentis quantitatis additamentum*. Explicatiùs à recentioribus describitur in hunc modum, Mutatio secundùm quantitatem quâ idem numero vivens ex minore & imperfecta quantitate perducitur ad majorem suæ naturæ debitam. Est autem hujus operationis vitalis efficiens præcipuum, ipsum vivens; substantiale agendi principium, anima; instrumentale, calor naturalis; objectum seu materia circa quam, est quantitas; finis, est perfecta viventis operatio, cujus gratiâ molem sibi debitam conatur adipisci. Et licèt res inanimatæ nonnunquam augmentum capiant, ut fossilia seu mineralia in terræ visceribus, attamen ab isto genere augmenti differt viventium accretio in tribus præsertim: primùm, Quòd hæc fiat, per intus-susceptionem, deinde ab intrinseco, denique secundùm omnes partes etiam ad penitissimas usque; at illa impropriè dicta accretio, per juxtà-positionem materiæ, ab extrinseco, & secundùm illam tantùm partem cui apponitur materia.

Causæ ejusdem ac principia.

Fit autem in hunc modum accretio: ubi sanguis per venas capillares in singulas partes devectus est, tum à vicinis partibus per exiles meatus (quos vocant *poros*) excipitur, ibique in substantiam carnis sanguineus ille humor convertitur; sicut & quævis alimentitia substantia in ejus naturam transmutatur intra cujus exiles poros continetur: sícque alimentitiâ illâ parte aliisque novis subinde mutatione continuâ additis, si plus ex alimento substantiæ comparetur quàm effluat è corpore, simul & nutriri & crescere dicetur vivens; sin verò tantundem accedat quantum quotidie deperditur, sola adgeneratio fiet, non verò accretio totius viventis, & vivens ipsum nutriri non verò crescere dicetur. Ubi nota, Non quamlibet quantitatis acquisitionem dici propriè accretionem, sed eam tantùm per quam majorem totius corporis molem acquirit vivens; alioqui vivens dici posset toto vitæ tempore crescere. Nam si quis attentè rem examinet, videbit ubicunque fit adgeneratio fieri simul acquisitionem quantitatis, cùm omnis alimenti portio quæ per adgenerationem

Nota.

comparatur

comparatur ſit quanta: Quia tamen quantitas non tantùm ſpecie aut genere ſed etiam reipsâ differt à ſubſtantia, hinc fit ut accretio omnis non tantùm formaliter ſed etiam realiter differat ab adgeneratione quam comitatur.

Quæſtio II.

Utrùm accretio fiat ſecundùm omnes partes viventis.

CUm in corpore viventis aliæ ſint partes poroſæ aliæ ſolidæ, aliæ heterogeneæ aliæ homogeneæ, aliæ mole notabiles aliæ exiguæ, dubitatur utrùm omnes illæ partes verè incrementum capiant: Qua de re quid veroſimilius nobis videtur triplici aſſertione declaramus.

I. Aſſertio; Omnes partes viventis notabilis magnitudinis, ſive homogeneæ ſive heterogeneæ, incrementum capiunt, licèt non æqualiter, cùm aliæ tardiùs aliæ celeriùs, aliæ priùs aliæ poſteriùs augeantur; nec adhuc æqualiter ſecundùm omnes dimenſiones, ſed maximè ſecundùm longitudinem. *1. Aſſertio.*

II. Aſſertio; Omnes partes viventis, etiam minimæ & ſolidæ, quæ poris carent, verè poſſunt dici augeſcere, in quantum ex ipſarum quantitate & portione ſubſtantiæ adgenitæ per continuationem fit una major quantitas. *2. Aſſertio.*

III. Aſſertio; Non omnes partes viventis creſcunt per intus-ſuſceptionem, ſed eæ tantùm quæ ſunt poroſæ & notabilis quantitatis: illæ enim partes per poros ſuccum alimentitium intus ſuſcipiunt ſeu attrahunt: At verò partes exiguæ quæ circumſtant poros, quæque poris carent, per juxtà-poſitionem, ſeu adjunctionem novæ materiæ, augeſcunt: id autem minimè obeſt quò minùs totum vivens dicatur creſcere per intus-ſuſceptionem. *3. Aſſertio.*

Cæterùm nota, Nullas eſſe partes notabilis quantitatis quantumvis ſolidas in vivente quæ poris careant: cujus rei fidem faciunt extremitates oſſium, in quibus apparent foramina humore pingui oppleta. *Nota.*

Quæſtio III.

Utrùm accretio ſit motus continuus.

SEnſus propoſitæ quæſtionis eſt, An accretio quæ fit in unoquoque poro partium viventis per ſe ſumta ſit continua & ſucceſſiva non verò inſtantanea, ut quidam arbitrantur. Cujus quæſtionis difficultas naſcitur ex alia difficultate, An videlicet adgeneratio, cujus comes eſt accretio, ſucceſſivè fiat, an verò in inſtanti. Qui enim exiſtimant adgenerationem illam non continuè ſeu ſucceſsivè ſed diſcretè per momenta fieri, conſequenter arbitrantur accretionem non eſſe continuam: Qui verò contrà cenſent adgenerationem fieri ſucceſsivè & continuè, eodem modo accretionem fieri arbitrantur. Quare quid tum de adgeneratione cùm de accretione probabiliùs tenendum ſit duplici concluſione ſtatuemus. *Difficultatis nodus explicatur.*

Prior

1. Concluſio; probatur. Prior concluſio; Adgeneratio fit continuè & ſucceſſivè. Probatur; Quia nulla datur prima pars materiæ alimentitiæ in quam ſimul tota introducatur forma rei quæ nutritur. Non enim forma ſubſtantialis intromittitur in materiam, niſi adhibitis prævijs diſpoſitionibus: atqui nulla eſt portio alimenti, quantumvis exigua, quæ non ſucceſſivè ratione partium alteretur ſeu diſponatur, ità ut particula vicinior ſemper priùs diſponatur quàm remotior: Ergò tranſmutatio illa ſubſtantialis ſubſtantiæ alimentitiæ in ſubſtantiam aliti non fit niſi ſucceſſivè. Neque obſtat quòd generatio ex ſe ſit inſtantanea, eò quòd formæ ſubſtantiales in inſtanti ſint producibiles: hoc enim non impedit quò minùs adgeneratio ſit ſucceſſiva, cùm pendeat à ſucceſſiva diſpoſitione partium ſubjectæ materiæ.

Tacitæ objectioni occurritur.

2. Concluſio; probatur. Poſterior concluſio; Accretio fit continuè & ſucceſſivè. Probatur; Nam, ut præcedenti concluſione probatum eſt, adgeneratio ſive mutatio fit continuè & ſucceſſivè: Atqui accretio adgenerationem comitatur; ex eo enim quòd aliquid ſubſtantiæ viventi denuò accidit per adgenerationem, fit etiam ut aliquid quantitatis ſimul eidem accidat per accretionem: Quare cùm ſubſtantia ſucceſſivè acquiratur, neceſſe eſt quoque quantitatem ſucceſſivè & continuè acquiri. Confirmatur adhuc iſta concluſio; Quia accretio eſt una ex tribus ſpecijs Motûs propriè dicti, ut ex Ariſtotele docuimus in prima parte Phyſicæ, & expreſsè docet Philoſophus l. 5. Phyſ. c. 2. Atqui motus ejuſmodi eſt naturâ ſuâ ſucceſſivus & continuus; ut ibidem juxta Ariſtotelis doctrinam diſſeruimus: Eſt igitur accretio continua & ſucceſsiva.

Confirmatur

Quæſtio IV.

Utrùm aliquis poſſit toto vitæ tempore creſcere.

Aſſerto tenenda; REſpondetur, Id fieri non poſſe. Quod tum ex ipſo vitæ noſtræ decurſu tum ex ea quæ per ætates incidit nativi caloris immutatione ſatis perſpicuum fit. Pendet enim vis omnis nutritionis, ac proinde accretionis, à calore nativo tanquam ab inſtrumentali cauſa: quare langueſcente iſto calore neceſſe eſt vim illam infringi ac debilitari. Cauſa autem cur tum calor naturalis cùm facultates & potentiæ vitales & organicæ declinante ætate deficiant, ea eſt, quòd ejuſmodi vires & potentiæ quoad ſua effecta versùs maximum ab Autore naturæ determinatæ ſint (licèt non omnes in ſingulis viventibus eundem terminum ſibi vendicent) quo fit ut ubi harum potentiarum quælibet ſummum quem poteſt effectum ſortita eſt, non ulteriùs promoveat, ſed potiùs declinet & occidat.

Pingueſcentes non creſcunt propriè. Licèt autem poſt annum quadrageſimum quoſdam videas è macilentis pingues fieri & in molem ampliorem dilatari, negandum tamen illos creſcere, eò quòd non in longitudinem augeantur. Non enim propriè creſcere quiſquam dicitur niſi ejus quoque oſſa incrementum ſumant: hæc autem non niſi ad conſiſtendi ætatem augmentum capiunt, eò quòd eorum nutritio, ac proinde accretio, moroſior

roſior & difficilior ſit; conſtant enim ſicco & frigido temperamento, quod nutritioni & accretioni non mediocriter adverſatur.

Quæſtio V.

Utrùm idem numero vivens toto vitæ tempore perſeveret.

UT propoſitæ quæſtionis ſenſus intelligatur animadvertendum eſt imprimis, cùm primùm animal concipitur & efformatur in ſinu matris, eſſe in exigua admodum quantitate, ut notum eſt: deinde tum caloris nativi activitate cùm jugi licèt imperceptibili effluxu partium non mediocrem illius primigeniæ ſubſtantiæ portionem deperire; quo fit ut ſucceſſu temporis nihil aut parùm admodum de primigenia illa ſubſtantia ſuperſit, ſed in aliam, quæ continuâ nutritione acquiſita eſt, ſubſtantiam totum animal immutatum eſſe videatur. Quod autem de animalibus dicitur, idem de plantis debet accipi. Quæſtio igitur eſt, Cùm vivens, ſive animal ſive planta, progreſſu temporis ſubſtantiam mutet, an idem numero perſeverare dicendum ſit; &, Quomodo. Sit igitur *Senſus quæſtionis aperitur.* *Nodus difficultatis.*

I. Concluſio; Jugi illo effluxu quarundam partium & acceſſu novarum in vivente (excepto ſolo homine) fit mutatio quædam ſubſtantiæ non tantùm ſecundùm materiam ſed etiam ſecundùm formam; h.e. non tantùm pars aliqua materiæ deperit & nova ſuccedit, ſed etiam aliqua animæ portio deperditur & nova acquiritur. Cujus concluſionis veritas ſatìs liquet ex eo quòd aliàs docuimus, nempe, Animas viventium quorumcunque, exceptâ ſolâ animâ rationali, eſſe diviſibiles, materiæ affixas eidémque coextenſas: Ex quo neceſſariò ſequitur, partem animæ parti materiæ reſpondere; ità ut cùm jugi illo partium effluxu aliquid corporis deperit ſimul nonnihil ipſius animæ depereat, & cùm nova materiæ portio per nutritionem corpori viventis adjungitur ſimul in ipſa imò ex ipſa vi facultatis altricis nova animæ portio educatur. *1. Concluſio; probatur.*

II. Concluſio; Vivens per omne vitæ tempus idem numero perſeverat. Probatur; Quia illud eſt idem toto temporis ſpatio quod in ſingulis ejuſdem temporis partibus & momentis idem numero perſeverat: atqui nulla pars nullum temporis momentum aſſignari poteſt in quo deſinat vivens eſſe idem numero quod fuerat antè: ergò elapſo quovis temporis ſpatio vivens idem numero perſeverat. Deinde, ſi canis, e. g. elapſis aliquot annis non eſſet idem numero qui fuerat à primo ortu, ſequeretur eum canem à nullo eſſe genitum, imò nullo tempore eſſe cœpiſſe: neque enim aſſignari poteſt tempus in quo fieri aut eſſe cœperit. Adde, quòd non minùs abſurdum eſt dicere eum canem qui olim editus fuit periiſſe, cùm nuſquam mortuus fuerit. *2. Concluſio; probatur 1, 2.*

III. Concluſio; Verè dici poteſt vivens idem numero toto vitæ tempore perſtare ſecundùm formam, ut loquitur Ariſtoteles lib. 1. De generatione, cap. 5. ſi per *formam* ipſam viventis eſſentiam intelligas, quæ eſt forma metaphyſica, non verò partem illam phyſicam actualem *3. Concluſio;*

actualem quæ alteri parti phyſicæ potentiali, nempe materiæ, reſpondet. Nam quantumvis partes illæ phyſicæ ſubinde mutentur, ſemper tamen manet eadem numero viventis eſſentia, eò quòd cùm per nutritionem novæ partes tum materiæ cùm formæ accedunt, non aliquid diverſum faciunt ab eo quod præexſiſtebat, ſed potiùs cum ipſo vivente numero identificentur, præſertim cùm alimentum non immutet ipſum vivens, ſed potiùs à vivente immutetur. Cùm igitur nova quælibet tum materiæ cùm formæ portio fiat unum quid numero cum præexſiſtente materia & forma, verè dici poteſt tum materia cùm forma ex qua conſtat animal ſub finem vitæ eadem numero quoad eſſentiam & in ordine ad ipſum vivens cum ea ex qua conſtabat in ipſis vitæ primordiis, licèt ſi ſecundùm entitatem phyſicam & ſeorſum extra ipſum vivens ſpectentur ſint res numero diverſæ.

probatur.

Quæſtio VI.

Utrùm nova quantitas acquiratur per rarefactionem, & per condenſationem deperdatur.

Quoniam accretionem rarefactio & decretionem imitatur condenſatio, idcirco meritò quæri poteſt, An ſicut accretione & decretione ità rarefactione & condenſatione verè quantitas acquiratur & deperdatur. Ad cujus quæſtionis faciliorem explicationem ſciendum eſt primùm, Quid ſit raritas & denſitas. Ariſtoteles quidem 4. Phyſ. 9. deſcribit rarum, *Quod ſub magna dimenſione parùm continet materiæ*; denſum verò, *Quod ſub exigua extenſione multum materiæ complectitur.* Ex quibus colligere eſt, quod certiſſimum eſt, Raritatem & denſitatem non diſtingui realiter à quantitate. Quòd ſi formaliter ſpectentur, partim ad categoriam Situs, partim ad categoriam Qualitatis ſub diverſa conſideratione pertinent: Nam quatenus arguunt variam partium poſitionem in continuo, ad categoriam Situs pertinent, ſúntque modi ipſius quantitatis: quatenus verò ſunt affectiones quædam rerum naturalium ſenſu, præſertim tactu, perceptibiles, ad categoriam Qualitatis pertinent.

Notanda quædam de raritate & denſitate.

Aſſertio tenenda.

Hoc poſito, ad quæſtionem propoſitam reſpondemus, Neque per rarefactionem novam quantitatem acquiri neque per condenſationem deperdi, ſed per utramlibet varium quantitatis modum acquiri. Et quoniam potiſſima difficultas eſt de rarefactione (nam eodem modo philoſophandum eſt de condenſatione ac de ipſa rarefactione) probamus imprimis per ipſam non acquiri novam quantitatem, Quia vel illa nova quantitas reciperetur adæquatè in totam materiam, vel in aliquam ejus partem: Quorum utrumque à vero abeſt: prius quidem, quia ſic duæ quantitates ſe invicem penetrarent in eodem ſubjecto: Poſterius etiam non minùs abſurdum eſt; quia vel pars illa materiæ dicetur quanta, vel non: Si jam ſit quanta, ergò ſi nova quantitas ei adveniret daretur ſimiliter penetratio dimenſionum in eodem ſubjecto: niſi dicas præexſiſtentem quantitatem aboleri ut nova recipiatur, quod tamen dici non poteſt; cùm enim ſit materiæ

Ejus prior pars probatur.

coæva

coæva illíque perpetuò adhærens, non poteſt hoc modo aboleri. Quòd ſi pars illa materiæ non eſſet quanta, aliud non minùs leve incommodum ſequeretur, nempe dari poſſe totum aliquod extenſum cujus partes omnes non eſſent extenſæ. Adde, quòd naturaliter loquendo nulla poteſt eſſe materia quæ non ſit actu quanta. Ex quibus concludimus, Per rarefactionem nullam de novo quantitatem acquiri. Quod etiam ipſe Ariſtoteles videtur ſatìs apertè docuiſſe 4. Phyſ. c. 9. ubi ait raritatem fieri nulla re de novo accedente.

Quòd autem verus & realis modus quantitatis per ſuprà dictam rarefactionem acquiratur, probamus; Quia per ipſam partes quantitatis verè aliter ſe habent quàm ante ipſam, quia verè mutant ſitum: Quò enim corpus aliquod fit rarius eò partes quibus conſtat fiunt laxiores & magìs ſolutæ, h. e. magìs à ſe diſtantes: ſimiliter quò aliquod corpus fit denſius eò partes quibus conſtat fiunt magìs compactæ ſeu minùs inter ſe diſtantes: At verò major vel minor diſtantia partium à ſe invicem in continuo verum & realem ſitum arguit. Cùm igitur aliquid ſecundùm ſe totum rareſcit, omnes ejus particulæ quantumvìs exiguæ fiunt extenſiores, non quidem acceſſu novarum partium quantitatis, ſed quia quantitas præexiſtens materiam magis actuat & perficit, dum ſeſe magìs explicat & evolvit: quod quantitati accidit, non additione novi gradûs à priori quantitate realiter diſtincti, ſed acceſſu novæ perfectionis ac novi cujuſdam modi quo aliter ſe habet eadem quantitas quàm antea; qui modus eſt terminus formalis ipſius rarefactionis.

Poſterior pars probatur.

Nota.

Quarta Diſputatio hujus Tractatûs;

De facultate Generandi.

Quæſtio I.

De ipſa facultate.

TRia occurrunt in hac diſputatione conſideranda: nempe, ipſa facultas ſeu potentia generandi; deinde, id quo intermedio operatur iſta facultas, nempe ſemen; denique, ipſius facultatis operatio, nempe generatio. De ipſa igitur facultate quæritur, Quomodo differat à duabus præcedentibus facultatibus animæ vegetantis, nempe altrice & auctrice. Et quidem conſtat haſce duas inter ſe conjunctiſſimas eſſe, utpote quæ ſint per totum corpus fuſæ, & quarum operationes naturali quâdam neceſſitate connexæ ſint: At verò ab iiſdem magìs videtur diſcrepare facultas procreatrix, tum quia, præſertim in animalibus perfectis, peculiarem ſibi ſedem videtur vendicare,

Qui differat hæc facultas ab aliis præcedentibus.

dicare, nempe ubi superfluum alimenti seminariam vim accipit; tum quia non adeò arcta est ipsius cum aliarum potentiarum operationibus necessitudo, imò hâc sublatâ reliquæ possunt esse superstites, ut constat experientiâ; tum quia potentiæ generanti competit formatio membrorum & præparatio ad introducendam formam, quæ tamen operatio non convenit facultati nutrienti, quandoquidem si alicui abscindatur membrum, non potest restitui à facultate nutriente,

Objec. cùm illud aliàs à facultate generante primò formatum fuerit. Objicies, Generationem non nisi accidentariò ab adgeneratione differre, proindéque facultatem generandi non nisi accidentariò differre à

Solut. facultate adgenerandi seu nutriendi. Respondetur, Antecedens minùs videri probabile: quis enim non videat ista toto cœlo differre, nempe quippiam sibi simile seminis interventu extra se procreare, quod ad facultatem generandi, & assumtum intus alimentum in suam ipsius substantiam immediatè convertere, quod ad facultatem

Conclusio. nutriendi pertinet. Ex his concludimus, Etsi facultas nutrix non differret ab auctrice realiter, ut quidam sibi persuadent, probabilissimum tamen esse procreatricem ab utraque distingui realiter.

Quæstio II.

De Semine.

QUoniam viventia non nisi medio semine generant, idcirco necesse est nonnihil de ipso breviter & transcursim explicare.

Quid sit semen, & unde procreetur. Primùm quæritur, Quid sit, & unde procreetur. Respondetur, Illud in animali esse substantiam spirituosam simul & humidam, spumeam & albicantem. Fit autem ex parte quadam sanguinis ad tertiam exactissimámque decoctionem perducti, quæ quidem relinquitur ut superflua nutritioni, sed tamen ut necessaria generationi: quæ sanguinis portio ubi in loco ad id destinato immutata vim generandi perficiendíque aliud individuum simile in specie accepit, *semen* appellatur.

Quænam sit ejus vis. Secundò quæritur, Quænam sit ejus vis, & an sit animatum. Respondetur, Semen non esse animatum, cùm sit quippiam ab ipso vivente separatum; ac proinde non actu vivere sed potentiâ, quatenus est in proxima potentia ut animetur, ubi primùm ex ipso & sangui-

Formatrix virtus. ne fœmineo fœtus coaluerit: Est autem in semine virtus formatrix & generativa, quæ fœtum efformat ac delineat; imprimitúrque virtus ipsa semini ab ipso generante: in quo tanquam in principali causa inest alia virtus formatrix & generativa, quæ est vitalis potentia; cùm ea quæ est in semine non sit talis, sed tantùm ipsius vicaria. Hujus munus est, non tantùm ex ipsa seminali materia cui inest membra fœtûs efformare, partes corpusculi secernere, sed etiam animam tum vegetantem cùm sentientem ex ipsa educere. Est autem tanta illa vis, quia per illam vivens sese quodammodo repræ-

sentat

ſentat in ſemine, quod ad id præſtandum vivifico ſpiritu & calore perfundit.

Tertiò quæritur, Utrùm ea animalia quæ ex ſemine procreantur diverſa ſint ſpecie ab iis quæ à putri materia efformantur. Ubi nota, Licèt animal non niſi medio ſemine generet, pleraque tamen poſſe ſine ſemine generari; ut ea quæ non eſt neceſſe gigni ab alio ſibi ſimili animali, ſed ab alia æquivoca cauſa, ut à ſole, generari poſſunt ex putri aliqua materia, ut ranæ, mures, &c. imò nonnulla eſſe quæ non niſi ex putri materia generantur, ut exigua quædam animalcula. Difficultas igitur propoſita intelligitur de iis quæ & ex ſemine & ſine ſemine generari poſſunt. Cui difficultati reſpondemus, Ea eſſe ejuſdem ſpeciei: Tum quia eaſdem habent naturæ proprietates, eundem motum, eandem figuram, eundem colorem: Tum quia id quod fit ex nihilo origine magis differt ab eo quod fit ex aliqua materia quàm id quod fit ex diverſa, nec tamen propterea ſpecie ab ipſo differt: Si enim homo ex nihilo fieret à Deo, ejuſdem eſſet rationis cum cæteris: Et certè Adamus, licèt non ex ſemine ſed ex terra formatus fuerit, non fuit diverſæ rationis aut naturæ à ſuis poſteris.

Quî differant ea animalia quæ ex ſemine procreantur ab aliis.

Aſſertio tenenda.

Quæſtio III.

De generatione viventium.

QUoniam de generatione in communi, quatenus ſignificat productionem quamlibet ſubſtantialem corruptioni oppoſitam, dictum eſt in ſecunda parte Phyſicæ, ſupereſt hoc loco ut de generatione propria viventium nonnulla explicemus.

Primùm quæritur, Quid ſit. Reſpondetur, Hujuſmodi generationem dupliciter accipi: Uno modo latè, pro qualibet productione viventis à quocunque: quo modo complectitur productionem animalium imperfectorum à cauſis æquivocis ex putri materia: Altero modo magis propriè, pro viventis productione ab alio vivente, ſervatis quibuſdam conditionibus. Priori igitur modo ſumta generatio definitur, Productio ſeu proceſſio rei viventis ab aliquo: Poſteriori verò modo accepta definitur, Proceſſio viventis à principio vitæ conjuncto ſecundùm rationem ſimilitudinis, ſaltem in ſpecie infima. Dicitur, *à principio vitæ conjuncto*, ut intelligas vivens, cujus generatio hîc deſcribitur, debere eſſe initio productionis conjunctum producenti ſaltem ratione ſui principii: Sic leo genitus, fuit in leone generante ratione ſeminis, quia generans ex parte quadam alimenti defæcatiori fœtum intra ſe efformavit. Defectu hujus conditionis, proceſſio angelorum & quarumlibet creaturarum à Deo non dicitur generatio. Additur, *ſecundùm rationem ſimilitudinis*, &c. ut intelligas id quod hâc generatione producitur debere eſſe generanti ſimile, ſi non in ſexu aut effigie, ſaltem in natura ſeu ſpecie infima. Eſt autem hæc viventis operatio tum nutritione tum accretione longè nobilior cenſenda, cùm ſit totius viventis productio, & ad bonum totius ſpeciei & non tantùm individui per ſe referatur, ac

Quid ſit generatio viventium.

Ejus deſcriptio.

Hujus operationis dignitas.

ac multò major appareat in illa quàm in aliis naturæ ſolertia.

An generatio propria ſit ſemper ſecundùm ſimilitudinem ſpeciei.

Secundò quæritur, Num generatio propriè dicta ſit ſemper ſecundùm ſimilitudinem ſpeciei infimæ, ut ponitur in ſuprà dicta definitione, ità ut quod gignitur debeat eſſe ejuſdem ſpeciei infimæ cum generante. Caula dubitandi eſt, quòd pleraque animalia ab aliis animantibus diverſæ ſpeciei propriè generari poſſe videantur: ſic generatio muli ex equa & aſino, leopardi ex lœna & pardo, lyncis ex cerva & lupo, eſt propriè generatio viventis, & tamen in iis proles differt ſpecie à parentibus. Adde, quòd congreſſu dæmonis & fœminæ videtur poſſe per veram generationem humana ſoboles oriri: quod etiam contigiſſe olim, ex iſtis verbis cap. 6. Gen. colligunt plerique è S. Patribus, *Ingreſſi ſunt filii Dei ad filias hominum.* Verùm tenendum eſt, Generationem propriam fieri ſecundùm ſimilitudinem ſpeciei infimæ. Ad priorem autem objectionem reſpondetur, Cùm dictum eſt, generationem viventis requirere convenientiam in ſpecie infima, intelligendum eſt de generatione ordinaria & ſecundùm naturam, quæ fit ex congreſſu animalium ejuſdem naturæ & ſpeciei: impediunt enim ſe duorum animantium naturâ differentium ſemina; quorum miſtio in cauſa eſt ut proles in tertiam ſpeciem degeneret.

Aſſertio tenenda.

De incubis & ſuccubis.

Ad poſteriorem objectionem reſpondemus, Dæmones non poſſe virtute ſuâ concubitu fœminarum generare, licèt probabile ſit eos corpore extrinſecùs aſſumto poſſe fœminarum congreſſu virtute ſeminis virilis aliunde accepti humanam ſobolem procreare: Sic enim dæmon ſuccubus poteſt ſemen à viro accipere; deinde factus incubus in uterum fœminæ transfundere. Ex quo non ſequitur, dæmonem propriè loquendo poſſe generare, neque dici parentem ſobolis procreatæ, ſed potiùs eum à quo ſemen accepit. Ad locum ex c. 6. Gen. allatum dicimus, nomine *filiorum Dei* non ſignificari inibi angelos aut dæmones, ſed eos homines qui ex ſancta ſtirpe Seth erant oriundi, nomine autem *filiarum hominum*, eas quæ erant de familia Cain, juxta probabiliorem S. Patrum interpretationem.

Nonnulla dubia hîc breviter ſolvuntur.

Plura hîc ad generationem viventium, præſertim animalium, pertinentia quæri potuiſſent: ut, An uterque parens activè concurrat ad generationem (quod nobis videtur valde probabile;) deinde, Ex qua materia coagmentetur fœtus in utero, an ex ſolo ſemine utriuſque parentis, an præterea ſimul etiam ex fœmineo ſanguine (quod poſterius nobis probabilius videtur;) Quodnam membrum in perfectis animalibus primùm efformetur; an cor, juxta Ariſtotelem; an hepar, juxta Hippocratis ſententiam (quorum alterutrum videtur probabile; probabilius verò, utrumque membrum cum cerebro efformari ſimul;) Denique, Cur filii parentibus in effigie præſertim ſimiles procreantur, & quanta ſit ad id vis imaginationis. Quæ omnia & ſimilia relinquemus Medicis curioſiùs diſcutienda: Nobis verò ſufficiat hæc de iis quæ pertinent ad animam vegetantem pro noſtro modulo ad majorem Dei viventis ac totius vitæ fontis gloriam diſſeruiſſe.

Tertius

Tertius Tractatus hujus partis;

De anima Sentiente.

QUoniam animæ ſentientis natura perſpectis omnibus ipſius facultatibus ſatìs ſupérque dignoſcitur, idcirco nobis propoſitum eſt, toto hoc tractatu de naturalibus ſentientis animæ potentiis diſſerere. Quæ cùm in genere ſint tres, (ut colligere eſt ex iis quæ de potentiis animæ generatim ſcribit Ariſtoteles 2. De anima) Senſus nempe, Appetitus & Motus, déque appetitu diſputatum ſit in Moralibus, ſupereſt ut de ſenſu & motu diſputemus. Quatuor igitur hujus tractatûs diſputationes inſtituemus, tres quidem de ſenſu, & unam de motu: quarum prima erit de Senſu in communi; ſecunda, de ſenſibus Externis; tertia, de ſenſibus Internis; quarta, de Motu animalium proprio ſeu ſpontaneo. Ex quibus ſecundam & tertiam, ſi opus fuerit, in aliquot ſectiones ſubdividemus.

Tres ſentientis animæ potentiæ

Quatuor hujus tractatûs diſputationes.

Prima Diſputatio hujus Tractatûs;

De Senſu in communi.

Quæſtio I.

An Senſus ſit facultas activa an paſſiva.

SEnſus propoſitæ quæſtionis eſt, An cùm elicitur actus ſentiendi, ſive externus ſive internus, facultas quæ ad ejuſmodi actum ordinatur, quæque dicitur ſenſus, ſe habeat activè an paſſivè, ſive ad illum actum ſive ad objectum talis actûs. Qua de re philoſophi magnâ opinionum varietate diſputant: Nos verò omiſſis controverſiis, quid probabiliùs tenendum ſit ſeqq. concl. determinabimus.

Quæſtionis propoſita ſenſus.

I. Concluſio; Senſus non eſt potentia purè activa: h. e. Cùm exercetur actus ſentiendi (quæ dicitur *ſenſatio*) non tantùm ipſe operatur ſed verè aliquid patitur: tum quia tunc ab objecto ſpeciem recipit: tum quia ſuiipſius actum in ſeipſum ſuſcipit; quod aliquam in ſenſu paſſionem manifeſtè arguit. Adde, quòd non poſſet explicari quomodo poſſet fieri ſenſatio circa objectum, quod nonnunquam remotiſſimum eſt, niſi aliquid ab ipſo objecto ad potentiam immittatur, (ut probabitur proximâ qu.) ac proinde niſi facultas ipſa ab objecto nonnihil patiatur.

1. Concluſio; probatur 1, 2, 3.

II. Concluſio: Senſus non eſt potentia merè paſſiva. Probatur primùm; Quia ſi ſenſus paſſivè tantùm concurrerent ad actum ſentiendi,

2. Concluſio; probatur 1.

tiendi, ſequeretur potentias animæ vegetantis, cùm citrà controverſiam ſint activæ, ſenſitivis nobiliores eſſe; quod abſurdum videtur.

2, Deinde, ſi ſenſus nullum ex ſe actum eliceret, ſed tantùm ſpeciem ab objecto reciperet, ut volunt adverſarii, fruſtrà inditus eſſet à natura: nam ad receptionem ſpeciei ſufficit organum ritè diſpoſitum, i. e. animâ præditum ſuiſque inſtructum partibus. Denique, ſequeretur falſum eſſe (quod tamen verè dicitur) viſum videre, auditum audire, &c. nihil enim aliud ſignificatur his loquendi formulis, quàm viſum elicere actum videndi, & ità de cæteris.

3. *Concluſio;* III. Concluſio; Senſus non eſt facultas activa ſimul & paſſiva eo ſenſu quo nonnulli intelligunt, nempe quòd ſenſus in unoquoque organo duplici conſtet potentiâ, alterâ paſſivâ ad recipiendam ſpeciem ab objecto, alterâ activâ ad eliciendum actum ſentiendi; ità ut ſen-

probatur 1, ſus non ſit una ſimplex facultas ſed duplex. Hoc inauditum eſt apud Ariſtotelem & Peripateticos, nempe dari ſenſum agentem à patiente

2, diſtinctum. Adde, quòd ſequeretur admittendos eſſe decem ſenſus externos, quinque paſſivos & totidem activos: quod à recepta doctri-

3. na penitus alienum eſt. Denique, nihil videtur repugnare, unam eandémque potentiam ſimul emiſſas ab objecto ſpecies recipere ac eis uti,

Obiect. ſimul actum ſentiendi edere eundémque in ſeipſum recipere. Si objicias, Dari intellectum agentem diſtinctum à patiente; reſpondemus,

Solut. Intellectum agentem dici ab Ariſtotele in alio planè ſenſu quàm dicatur ſenſus agens; ut patebit ex iis quæ de illo dicemus in poſtremo tractatu.

4. *Concluſio;* IV. Concluſio; Senſus eſt una ſimplex facultas ſeu potentia, activa ſimul & paſſiva diversâ conſideratione. Potentia enim ſenſitiva tripliciter ſpectari poteſt: primò, quatenus recipit ſpeciem ab objecto; ſecundò, quatenus per illam ſpeciem informata actum ſentiendi profert; tertiò, quatenus ejuſmodi actum utpote immanentem in ſe recipit. Si igitur primo vel tertio modo ſpectetur, haud dubiè potentia paſſiva eſt; cùm ſic non operetur ſed patiatur: ſi ſecundo modo,

probatur. eſt potentia activa; cùm ſic non patiatur ſed operetur. Confirmatur hæc eadem aſſertio ex præcedentibus concl. præſertim ex 1. & 2. Nam in prima oſtenſum eſt, ſenſum non eſſe potentiam purè activam, ſed eſſe etiam paſſivam; & in ſecunda, non eſſe merè paſſivam, ſed ſimul eſſe activam. Et quoniam ſenſus in eo diſtinguuntur à pleriſque aliis potentiis, quòd ipſi à ſuis objectis patiantur, cùm aliæ agunt in ſua objecta, idcirco hos Ariſtoteles appellat potentias paſſivas abſolutè, non activas.

Quæſtio II.

Utrùm ad ſenſuum operationem admittendæ ſint ſpecies quas vocant intentionales.

Quid ſit ſpecies intentionalis. AD quæſtionis propoſitæ ſimúlque aliarum quæ de ſpeciebus intentionalibus fieri poſſent dubitationum explicationem prænotandum eſt, Quid nomine *ſpeciei intentionalis* intelligatur: nempe, ſpeciem intentionalem hìc appellari ſignum aliquod formale rei ſenſibus

fibus objectæ, ſive qualitatem quandam quæ ab objecto immiſſa & in ſenſum recepta vim habeat ipſum objectum repræſentandi, licèt ipſa ſenſu minimè ſit perceptibilis. Appellatur autem *intentionalis*, quia per ipſam ſenſus tendit in objectum: Ex. gr. cùm oculus percipit colorem diſtantem, aiunt philoſophi in oculo eſſe ſeu recipi ſimilitudinem quandam ipſius coloris, h. e. qualitatem quandam quæ ab ipſo colore per intermedium aerem propagata & in ipſum ſenſum viſûs recepta vim habeat ipſum colorem repræſentandi. Quæſtio igitur eſt, An ejuſmodi ſpecies ſeu imagines rerum objectarum neceſſariò admittendæ ſint ut poſſit fieri ſenſatio, ità ut abſque illis nihil uſquam ſenſus perciperet. Reſpondemus, Neceſſariò admittendas eſſe. Probatur primò, Quia omnis actio fit per contactum; quo fit ut nihil agat in diſtans niſi per aliud medium, utì docuimus in 2. part. Phyſ. ubi de Actione & Paſſione: Atqui objectum ſenſibile diſtat à ſenſu (ſenſibile enim ſupra ſenſum poſitum non ſentitur) & agit in ſenſum, ut ex præcedenti qu. colligitur: Ergò neceſſe eſt ut per aliquid medium agat: illud autem non poteſt aptiùs aſſignari quàm ſpecies, quæ ab objecto ad ſenſum uſque pertingit: quo fit ut in tenebris res non videantur, quia nempe colores egent luce ut ſui ſpeciem emittant: item res nimiùm diſtantes non intuemur, quia ſpecies ab eis trajectæ in medio deficiunt ità ut ad nos nequaquam poſſint pervenire. Secundò; Omne cognitum debet eſſe in cognoſcente, ac proinde omne ſenſibile debet eſſe aliquo modo in ſenſu: Cùm autem ſenſibile non poſſit eſſe in ſenſu ſecundùm ſeipſum, cùm ab ipſo diſtet, neceſſe eſt ut in illo ſit ſecundùm ſui ſimilitudinem, quæ nihil aliud eſt quàm ſpecies intentionalis. Tertiò probatur multis experientiis, quæ non niſi admiſſis ſuprà dictis ſpeciebus explicari poſſunt: Ut, quòd oculus videntis & res ab ipſius tergo poſitæ in ſpeculo videantur; quòd baculus in aqua fractus, & arbores in fluminum ripis immerſæ conſpiciantur; quòd res in aqua majores appareant quàm in aere; quòd calculus injectus in aliquod vas cùm in aliqua diſtantia minimè videatur, labiis ſcilicet vaſis viſum intercipientibus, infusâ tamen aquâ in illud idem vas incipiat apparere. Accedit manifeſtiſſima experientia ſenſuum internorum: nam eatenus res externis ſenſibus perceptas etiam abſentes poſtea cogitatione recolimus, quatenus earum imagines, quas aſſpectu, auditu, aut quovis alio externo ſenſu hauſimus, interno ſenſu retinemus.

Aſſertio tenenda; probatur 1,

2,

3. multis experientiis: 1,

2,

3,

4,

5;

Superſunt autem hîc nonnullæ difficultates circa ſuprà dictas ſpecies breviter explicandæ. I. Quomodo ſpecies illæ ab objecto ad ſenſum tranſmittantur. Reſpondetur, Id non fieri per tranſitionem, quo modo ſagitta à jaculatore versùs ſcopum emittitur; ſed per continuam propagationem, quo modo calor ab igne ad rem calefactam pervenit. Et licèt inſtantanea ſit ipſa ſpecierum intentionalium propagatio, nihilominus tamen priùs naturâ concipitur objectum ſui ſpeciem in parte ſibi viciniori diffundere quàm in remotiori. II. Quomodo ſpecies illæ differant ab objectis quorum dicuntur imagines. Reſpon-

Nonnullæ dubitationes.

1. Quomodo ſpecies ad ſenſum tranſmittantur.

2. Quî differant ab objectis.

detur, Differre tum realiter cùm formaliter: realiter quidem; quia recipiuntur in ſubjecta realiter diverſa; ex. gr. color eſt in pariete, at ſpecies coloris tum in aere cùm in oculo videntis: formaliter verò; quia ſunt diverſæ naturæ & ſpeciei: res enim objectæ ſunt ſenſu perceptibiles, ſpecies verò intentionales non item. ut alias minutiores differentias prætermittam. III. Quomodo ſpecies illæ repræſentent objecta. Reſpondetur, Eam eſſe & quidem ſtupendam penitus illarum ſpecierum conditionem, quòd cùm ſint materiales, utpote in ſubjecto corporeo inhærentes, modum tamen ſpiritualem in repræſentando ſervent: ſic enim ſpecies coloris alicujus ità ipſum in toto ſpatio per quod diffunditur repræſentat ut eundem totum in qualibet parte ſpatii referat. Cujus rei ratio eſt, Quòd quælibet pars ſpeciei apta ſit totum illud repræſentare à quo producitur; atqui pars quælibet ſpeciei, vel ſpecies in qualibet parte medii ſeu ſpatii, à toto objecto producitur. Quo fit ut ſi contingat dimidiam partem rei viſibilis velari, non niſi dimidia ipſius pars videatur, quæ ſola concurrit effectivè ad propagandam ſpeciem. IV. Num contingat aliquando ſpecies ipſas ſenſu percipi: ut quibuſdam experientiis videtur colligi; ſic enim quæ conſpiciuntur in ſpeculo, item colores qui dicuntur apparentes, non tam res veræ quàm rerum imagines eſſe videntur. Nihilominus tamen arbitramur ſpecies ipſas non eſſe ſenſu perceptibiles: quia nihil aliud ſunt formaliter quàm rationes ſentiendi; & quia ſubjectivè in ipſos ſenſus recipiuntur, nihil autem in ipſo ſenſu poſitum percipitur. Nec contrarium evincunt experientiæ: Nam ea quæ videntur in ſpeculo, non ſunt imagines ſed res ipſæ, licèt in alio loco vel ſitu quàm ſint repræſententur. Colores verò apparentes non ſunt ſpecies intentionales, cùm nihil planè ſint, aut certè à luce minimè diſtinguantur. Eſt autem ea vis ſpecierum intentionalium ut nonnunquam res abſentes aut præteritas ſenſibus repræſentent quaſi præſentes; ut cùm quis tenebroſum locum ingreſſus putat ſe videre colorem quem paulò antè in luce poſitus conſpiciebat, vel cùm finito ſono eundem tamen ſe audire exiſtimat. V. In quodnam ſubjectivè recipiatur ſpecies, utrùm in organum ſenſûs, an verò in ipſum ſenſum ſeu potentiam quæ in organo reſidet. Reſpondetur, In utrumque recipi, nempe in organum ſimul & ſenſum: in organum quidem; quia non videtur poſſe ſpecies pertingere ad potentiam niſi per intermedium organum: in ſenſum verò; quia non videtur potentia poſſe per illam ſpeciem formaliter determinari ad percipiendum ſuum objectum niſi ab eadem ſpecie actuetur & veluti informetur. VI. In quibuſnam animæ facultatibus admittendæ ſint illæ ſpecies. Reſpondetur, Admittendas eſſe in ſolis & quidem omnibus facultatibus ſenſitivis tam internis quàm externis. Et quidem quòd neceſſariæ ſint in ſenſibus internis, experientiâ ſatis notum eſt, cùm plerunque res abſentes imaginemur, quod ſine illarum imaginibus nequaquam fieri poteſt; & clariùs patebit ex iis quæ de ſingulis ſuo loco dicemus. Quòd verò admittendæ

3. *Quomodo repræſentent objecta.*

4. *An ſenſu percipi poſſint.*

5. *In quonam ſubjecto inſint.*

6. *In quibuſnam facultatibus admittendæ ſint.*

tendæ ſint in omnibus ſenſibus externis, non tantùm in viſu & auditu, ſed etiam in odoratu, guſtu, tactu, ex progreſſu patebit, ubi de ſingulis agetur.

Quæſtio III.

Quodnam ſit objectum ſenſûs, & quotuplex.

Objectum ſenſûs in genere duplex: Per ſe;

OBjectum ſenſûs in genere duplex aſſignatur; alterum per ſe, alterum per accidens. Illud eſt, quod verè & per ſe immutat ſenſum, ſive producendo in eo ſpeciem, ſive ipſam modificando ità ut verè terminet ſenſum: quo modo Color, Magnitudo, Motus dicuntur ſenſibilia per ſe. Hoc verò, quod per ſe non immutat ſenſum, nec ipſum terminat, quia per ſe non producit ſpeciem, nec ipſam immutat, ſed tantùm cum eo quod per ſe ſenſum afficit conjunctum eſt: quo modo Subſtantia eſt quid ſenſibile per accidens.

Per accidens.

Senſibile per ſe: Proprium; Commune.

Jam verò ſenſibile per ſe duplex eſt: unum proprium, quod propriè ab unico duntaxat ſenſu ejuſdem ordinis per ſe primò percipitur; ut Color, à viſu quem terminat: alterum commune, quod per ſe à pluribus ſenſibus ejuſdem ordinis percipi poteſt; ut Quantitas, à viſu & tactu. Eſt autem inter utrumque diſcrimen iſtud, Quòd ſenſibile proprium immutet ſenſum producendo ſpeciem; commune verò, ipſam duntaxat modificando: deinde, illud per ſe primò, hoc verò per ſe ſed non primò ſenſum afficiat. Ubi obiter nota, Diviſionem hanc objecti ſenſibilis ſpectari maximè reſpectu ſenſuum externorum: Unde fit ut ſenſibile proprium pro quinario numero ſenſuum externorum ſit quintuplex; nempe Viſibile, Audibile, Olfactile, Guſtatile, Tactile. Senſibile commune quintuplex quoq; ab Ariſtotele aſſignatur; nempe Magnitudo, Figura, Numerus, Motus, & Quies.

Proprium quintuplex.

Commune item quintuplex.

Verùm dubitatur, An rectè numerentur ab Ariſtotele quinque hæc communia ſenſibilia, ità ut non ſint plura nec pauciora: Sunt enim cauſæ dubitandi non leves. Et quidem quòd plura adnumerari debuerint, apertè ſatis ex eo convincitur, quòd multa ſint præter ſuprà dicta quæ à pluribus ſenſibus percipi poſſunt: ut Aſperum, Læve; Acutum, Obtuſum; Æquale, Inæquale; Simile, Diſſimile; Majus, Minus; Propinquum, Diſtans; præterea, Tempus, Situs, Diviſio. Quòd verò pauciora admitti debeant, ex eo colligitur, quòd motus, cùm ſit in continuo fluxu, non videatur per ſe cadere ſub ſenſum, qui non percipit niſi quod præſens eſt; deinde, numerus, cùm ſit opus rationis, non videatur eſſe quid per ſe ſenſibile. Denique, quies, cùm ſit privatio motûs, non cadat per ſe ſub ſenſum. Non eſt tamen propter hoc diſcedendum à communi ſententia. Ut verò iſtis, aut ſimilibus objectionibus ſatisfacias, notandum eſt, Cùm Ariſtoteles quinque ſenſibilia communia enumeravit, eum non omnia ſpeciatim enumeraſſe, ſed tantùm generalia veluti capita ad quæ cætera revocari debeant: ſic enim Aſperum, Læve, Acutum & Obtuſum ad Figuram revocantur; Diſtans & Propinquum, ad Magnitudinem; Situs, partim ad Figuram partim ad Magnitudinem; Diviſio ſeu Diſcretio, ad Numerum;

Objectiones: Quòd plura ſint ſenſibilia communia;

Quòd pauciora.

Aſſertio tenenda; Allatis objectionibus occurritur.

Numerum; Tempus, ad Motum. Relata verò, ut Majus, Minus, Æquale, Inæquale, Simile & Diſſimile, ſpectata formaliter ut talia ſunt, non videntur ſenſu perceptibilia: ſi verò materialiter conſiderentur, tunc revocanda erunt ad ſenſibilia, partim communia partim propria, quæ ſunt ipſarum relationum fundamenta: ut Majus & Minus, item Æquale & Inæquale, ad Magnitudinem; Simile & Diſſimile, ad Qualitatem: Atque in hunc modum ſolvitur prior pars dubitationis. Quod ſpectat ad poſteriorem partem, reſpondetur, Motum eſſe præſentem toti tempori quo durat, ac proinde ſenſui qui eidem tempori coexiſtit. *Numerus* verò non accipitur hîc adeò præcisè & ſubtiliter, ſed accommodatè ad res phyſicas pro ipſa rerum multitudine. *Quies* denique non hîc merè privativè accipitur, pro ſola ceſſatione motûs; ſed poſitivè, pro ipſa rei immobilis conſiſtentia.

Motus.

Numerus.

Quies.

Quæſtio IV.

An ſenſus erret circa proprium objectum.

CUm error propriè loquendo ſit judicii, quod in ſenſu nullum eſſe poteſt, eatenus tantùm errare dicitur ſenſus quatenus ex ipſo potentia ſuperior ad quam pertinet judicium in errorem inducitur. Notandum autem eſt, Senſibile proprium cujuſque ſenſûs dupliciter conſiderari poſſe: Vel ſub ratione communi: ut Album, quatenus coloratum; Sonum acutum, quatenus ſonum; Saporem dulcem, quatenus ſaporem, &c. Vel ſub ratione ſpeciali; ut colorem album quatenus album, & ſic de cæteris. Quo poſito ſit

Senſibile proprium dupliciter conſiderari poteſt.

1. Concluſio. I. Concluſio; Senſus nunquam errat circa ſenſibile proprium priori modo ſpectatum. Ratio in promtu eſt; Quia nequit facultas extra proprii objecti metas excurrere: ſicque viſus non poteſt percipere niſi viſibile, auditus non niſi ſonum; & ità ſentiendum de cæteris.

2. Concluſio. Tres conditiones, nè ſenſus erret circa ſenſibile proprium. II. Concluſio; Senſus nonnunquam errat circa ſenſibile proprium poſteriori modo ſpectatum. Qui quidem error plerunque oritur ex defectu alicujus harum trium conditionum quæ requiruntur ut objectum tale percipiatur quale eſt. Sunt autem hæ tres conditiones præcipuæ; nempe debita objecti diſtantia, idonea organi diſpoſitio, denique medium rectè diſpoſitum. Sic ratione diſtantiæ indebitæ, quæ fuſca ſunt apparent nigra; ratione læſi organi, iis qui ſuffuſione oculorum laborant omnia cruenta apparent; ratione medii, qui per vitrum coloratum intuentur omnia velut eodem colore affecta conſpiciunt.

3. Concluſio; probatur experientiis III. Concluſio; Senſus errat circa ſenſibile commune non tantùm in ſpeciali ſed etiam in communi ſpectatum. Et quidem quòd circa ſenſibile commune in ſpeciali decipiatur, conſtat multis experientiis: ut cùm ſolem magnitudine velut pedalem conſpicit, cùm judicat arcum ingentis cujuſpiam circuli eſſe rectum. Quòd verò circa idem ſenſibile in communi decipiatur, patet item experientiâ: ut cùm ſolem quaſi quieſcentem intuetur, cùm tamen rapidiſſimo motu feratur; item cùm navigantibus ſtantes in littore videntur moveri, cùm quieſcant.

Quæſtio

Quæstio V.

An vehemens sensibile lædat sensum.

PRæter causas pleraſque adventitias quæ imbecilliorem ſentiendi facultatem reddunt, quales ſunt morbus, fames, deſuetudo, nimia attentio, & diſtractio, &c. non mediocre nocumentum eidem affert ipſum ſenſibile ſi nimiùm vehemens fuerit, ut ſcribit Ariſtoteles 2. De anima, c. 12. Quod ex manifeſtiſſimis experientiis conſtat. Id autem fieri contingit duobus modis: primò, ratione alicujus qualitatis adjunctæ quæ propter ſui exceſſum lædit organum ſensûs; ſecundò, ratione ipſius ſpeciei, quæ quia excedit interdum vim paſſivam potentiæ ſenſitivæ, idcirco illi non mediocriter nocet. Prior modus patet in lumine, ſolis præſertim; quod quia ſui reflexione calorem concitat vehementiorem, oculos graviter lædit. Poſterior etiam modus ex eo patet, quòd cùm ſpecies intentionales ſint accidentia realia, poſſint realem immutationem in ſenſu efficere: tum quia experimur quoſdam colores moleſtos eſſe, alios verò blandiri ſenſibus; quod non fit niſi interventu ſpeciei, quæ cùm ſit inſtrumentum coloris ejuſmodi quem refert, bene vel malè afficit ſenſum.

Senſibile vehemens lædit ſenſum duobus modis.

Quæstio VI.

Quot ſint ſenſus; &, An ſint ejuſdem ſpeciei in quibuſvis animantibus.

QUæſtio propoſita duas difficultates complectitur. Quod ſpectat ad priorem; reſpondemus, Senſus alios eſſe internos, alios verò externos. Hi dicuntur qui extrinſecùs apparent, ſeu quorum organa ſunt in propatulo: illi verò, qui abſtruſi in cerebri cellulis delitescunt: & quatuor ad ſummum numerantur, nempe Senſus communis, Phantaſia, Æſtimativa, Memoria; vel ad minimum duo, nempe Senſus communis, & Phantaſia. Hi verò communi conſenſu quinque aſſignantur; nempe Viſus, Auditus, Olfactus, Guſtus, & Tactus. Quæ diviſio omnes ſenſus complectitur qui in perfectis animantibus eſſe poſſunt, & ad quos omnia ferme organa quæ in capite animalis ſolerter efformata ſunt pertinent.

Prior difficultas; Quot ſint ſenſus.

Quod ſpectat ad poſteriorem difficultatem; reſpondemus, Senſum ejuſdem appellationis, ſive externum ſive internum, eſſe ejuſdem rationis ſeu ſpeciei in quocunque animali; ità ut viſus, v.g. ſeu facultas videndi, ſit ejuſdem ſpeciei in homine, equo, leone, &c. Neque obſtat quòd à diverſis ſpecie principiis oriantur: non enim principiorum efficientium varietas ſpecificam in effectibus varietatem ſemper arguit, ut patet in calore ab altero ſibi ſimili calore & à ſolis lumine producto; præſertim cùm ejuſmodi effectus gradũ ſequuntur genericum, in quo res alioqui diverſæ conſentiunt: At verò ſenſus ſequuntur gradum ſentiendi communem omnibus animalibus, & penès quem animalia ipſa inter ſe non differunt. Licèt autem ſenſus in diverſis animantibus

Poſterior; An ſint ejuſdem rationis in quovis animali.

animantibus ſpecie ſeu naturâ non differant, accidentariis tamen conditionibus multùm diſcrepant; quæ accidentariæ conditiones ſpecificam animalis cujuſque rationem conſequuntur.

Secunda Diſputatio hujus Tractatûs;

De ſenſibus Externis.

§. I. De illis Generatim.

Quæſtio I.

Quot ſint ſenſus externi; &, Quiſnam illorum inter ſe ordo.

Quinque ſunt ſenſus externi.

QUinque eſſe vulgatos ſenſus externos, nempe Viſum, Auditum, Olfactum, Guſtum, & Tactum, colligitur tum ex quinque generibus rerum ſenſibilium tum ex quintuplici ſenſûs organo quod in animali cernitur. Et quidem priorum quatuor ſenſuum organa ſuas peculiares in capite ſedes habent; poſtremi verò ſenſûs, nempe tactûs, organum propter ipſius neceſſitatem toto corpore fuſum eſt. Sed de his fuſiùs ubi de ſingulis.

Inter illos duplex ordo cernitur.

Quod ſpectat ad ipſorum inter ſe ordinem; Duplex præſertim ordo inter illos cernitur, alter neceſſitatis, alter dignitatis. Ordine neceſſitatis præcedit tactus; deinde guſtus, olfactus, auditus, viſus. E contrà verò, ordine dignitatis præcedit viſus; deinde auditus; tum olfactus, guſtus, & tactus. Cæteros omnes longè antecellit viſus, tum ob admirabilem organi fabricam, tum ob nobilitatem objecti, ſubtilitatem medii, & præſtantiſſimum operandi modum; ut patebit ex progreſſu.

Dub.

Quæri ſolet hoc loco, Quodnam animal unoquoque ex ſuprà dictis ſenſibus polleat. Cui reſpondetur, prætermiſſâ omni contentione probabiliſſimum videri hominem tactu excellere; guſtu verò, quoddam animal quod *protoguſtum* vocant; liquidiùs audire talpas, apros item & anſeres; ſagaciùs odorari vultures; & clariùs videre lynces & aquilas: Licèt paulò aliter hoc vulgari diſticho determinetur;

Nos Aper Auditu, Lynx Viſu, Simia Guſtu,
Vultur Odoratu, præcellit Aranea Tactu.

Quæſtio II.

An omnes ſenſus externi indigeant medio.

Propoſitæ qu. ſenſus duplex.

DUplex eſt ſenſus propoſitæ quæſtionis: Prior, An ut poſsit fieri ſenſatio, debeat neceſſariò aliquid medium intercipi inter ſenſum &

& ſenſibile, ità ut ſenſibile ut percipiatur ſaltem aliquantulùm diſtare debeat à ſenſu: Poſterior, An ſenſibile per ſe immediatè, h. e. abſque interventu ſpeciei, poſsit ſenſum afficere.

Si igitur priori ſenſu quæſtio intelligatur, reſpondemus, Cùm medium illud de quo quæritur poſsit eſſe internum ſeu adhærens ipſi viventi, ut cutis inter aquam frigidam infuſam & carnem ſeu muſculos; vel externum ſeu disjunctum, ut aer inter colorem & oculum: reſpondemus, inquam, Alterutrum medium in quovis ſenſu (excepto fortè ſolo tactu) deſiderari (h. e. vel internum vel externum) ad hoc ut ſenſibile percipiatur. Ubi per *ſenſibile* non eſt intelligenda qualitas ſenſibilis à corpore ad ſenſum propagata: nihil enim repugnat ejuſmodi qualitatem ad organum uſque ſenſûs deferri & in eum recipi, & tamen ab eodem percipi; ut patet in lumine, ſono, odore, ſapore, & qualitatibus tactilibus: ſed intelligendum eſt corpus ipſum à quo dimanat ejuſmodi qualitas; ſic enim corpus luminoſum organo viſûs appoſitum non percipitur: Et ſanè probabile eſt, ipſa corpora ſonora, odorifera, aut ſapida, ſi ipſis ſenſuum organis immediatè applicentur, non ſentiri. Tactum tamen excipimus, quia corpus calidum aut frigidum aut aliâ qualitate tactili affectum etiam organo tactûs applicatum percipitur cum ſenſu doloris aut voluptatis, ut patet experientiâ. Et ſic, ut opinamur, iſtud Ariſtotelis dictum ex ipſius mente debet intelligi, nempe, *Senſibile ſupra ſenſum poſitum non ſentiri.* Poſſet tamen iſtud axioma etiam de ipſis qualitatibus patibilibus intelligi ſecundùm illud ſui quod in ipſum organum ſenſûs receptum eſt: Nam licèt lumen ad oculos uſque diffuſum, & ſonus ad auris tympanum pertingens, percipiatur, non tamen ſecundùm eam ſui portionem quæ recipitur in organum: i. e. portio illa luminis diffuſi quæ eſt in oculo non videtur, nec ea ſoni portio quæ eſt in tympano auris auditur, ſed pars vicina.

Juxta priorem reſponſio.

Quod ſi poſteriori ſenſu quæſtio intelligatur, reſpondetur, Nullum planè ſenſibile ſine medio, h. e. abſque intermediante ſpecie intentionali, percipi, ſive per *ſenſibile* intelligatur corpus ipſum ſenſibile ſive qualitas ab illo corpore ad ſenſum uſque propagata. Neque ſatis eſt quòd qualitas patibilis ſeu ſenſibilis ſecundùm aliquam ſui partem in organum ſenſûs recipiatur, ſed requiritur præterea ut ſecundùm ſui ſpeciem illuc recipiatur: v. gr. ut lumen percipiatur, non eſt ſatis aliquid luminis in oculum recipi, ſed præterea requiritur ut in eodem ſpecies luminis imprimatur. Sic licèt aliquid ſaporis in ipſo nervo guſtativo inſit, non tamen hoc ſatis eſt, nec poſſet fieri ſenſatio niſi ſimul ibidem ſpecies ſaporis excitaretur. Idem dicendum de calore, frigore, & cæteris qualitatibus tactilibus quæ in ipſo organo tactûs producuntur, nempe, non eſſe ſufficientes ad efficiendam ſenſationem abſque ſpecie. Ratio hujus aſſertionis eſt; quòd omnis facultas cognoſcitiva, cujuſmodi eſt ſenſus, fertur in objectum ſecundùm ipſius objecti ſimilitudinem quam in ſe recipit: atqui ſpecies eſt ſimilitudo rei ſenſibilis: quare nihil ſentiri poteſt ſine ſua ipſius ſpecie.

Juxta poſteriorem reſponſio;

conſummatur

Quæſtio

Quæstio III.

An sensus percipiat privationem proprii objecti.

QUæritur, Num, v. gr. visus non tantùm lumen verùm etiam tenebras, auditus quoque non tantùm sonum sed etiam silentium percipiat, ut videtur sentire Aristoteles 2. De anima, cap. 9. Respondetur, Sensus externos id non posse præstare (sicut nec suas operationes percipiunt) sed illud esse munus sensûs communis, qui non tantùm omnium sensuum externorum actus & objecta sed ipsorum quoque privationes percipit. Aristotelis autem verba non ut sonant accipienda sunt, sed interpretanda benigniùs, h.e. Actus externorum sensuum circa propria objecta conducere ad hoc, ut ipsorum privationes percipiamus: tum enim quid sint tenebræ intelligimus cùm priùs lucem percepimus; non quòd tamen eodem sensu tenebras percipiamus quo lucem.

Assertio tenenda.

Explicantur Aristotelis verba.

§. II. De Visu.

Quæstio IV.

Quodnam sit objectum adæquatum Visûs.

OBjectum adæquatum visûs est Visibile, i. e. quicquid primò per se videri potest: Cujusmodi sunt Lumen, & Color: quicquid enim videtur, aut quatenus coloratum aut quatenus luminosum videtur. Unde ea quæ in tenebris cernuntur, ut squamæ piscium, ligna cariosa, oculi quorundam animalium, ut felium ac luporum, item cicindelæ, lapilli pretiosi, &c. ad lumen referuntur: hæc enim omnia ratione congeniti luminis in tenebris visuntur.

Assertio tenenda;

De utroque igitur isto visûs objecto, Luce, inquam, & Colore, deinceps dicendum est: & quidem priùs de lumine; est enim lumen naturâ prius colore, cùm lumen sine colore, color verò non sine lumine videri queat.

Quæstio V.

De Lumine.

NOnnihil de lumine quatenus est cœlestium corporum proprietas dictum est in 2. parte Physiologiæ, ubi de Cœlo: Supersunt adhuc nonnullæ satis magni momenti difficultates de ipso explicandæ.

Nonnullæ difficultates de Lumine.

I. Quid sit. Prima est, Quid sit. Respondetur, Non esse formam substantialem; cùm visu percipiatur, nulla autem substantia per se cadat sub sensum: Et multò minùs esse corpus: quia cùm lumen corpus perspicuum transmeet, duo corpora simul essent; & cùm trajectio luminis momento fiat, corpus in instanti moveretur: Neque etiam esse effluxum è corpore luminoso; alioqui jam sol perenni fluxu esset luce suâ exhaustus: Sed esse formam accidentalem, nempe qualitatem patibilem, ac proinde materialem, subtilissimam tamen ac omnium corporea-

corporearum qualitatum nobiliſſimam. Ubi nota, Lucem & Lumen eſſe ejuſdem planè ſpeciei & naturæ: ſed appellari lucem quatenus eſt in ipſo corpore lucido; lumen verò, quatenus in medio diffuſum eſt. Quare meritò Ariſtoteles lumen quatenus à luce diſtinguitur phyſicè definivit 2. De anima, c. 7. *Actum perſpicui quatenus perſpicuum eſt.* Quæ definitio ex ipſa Perſpicui explicatione ſatis intelligitur. Eſt igitur perſpicuum hoc loco ſive pellucidum ac tranſparens, Græcè διαφανὲς, Illud quod ſe toto recipit lumen, h. e. non tantùm in extima ſuperficie ſed etiam in intimis quibuſque partibus, ità ut aſpectu penetrari poſſit. Et quidem iſtud eſt perſpicuum propriè dictum quod dicitur *interminatum*, ad diſtinctionem perſpicui impropriè dicti ſeu *terminati*, quod non eſt tranſlucidum, ſeu quod non ſe toto recipit lumen; cujuſmodi ſunt aſtra, & omnia colorata. Notandum autem eſt, Cùm perſpicuum propriè dictum duplex ſit: unum quod proprio lumine collucet, ut ignis in ſua ſphæra; alterum quod alieno, ut aer, aqua, vitrum, &c. quorum illud eſt ſemper illuſtratum, hoc verò non item: Ariſtotelem in ſuprà dicta definitione perſpicuum hoc poſteriori modo uſurpaſſe. Quare illud idem perſpicuum definivit eodem capite, *Quod non per ſe ſed alieno lumine viſibile eſt.* Jure igitur optimo lumen definitur, *Actus perſpicui*, quia eſt forma ſeu perfectio & veluti complementum accidentarium corporis ejuſmodi quod naturâ ſuâ poteſt illuſtrari.

Quid Lux à Lumine differat.

Luminis deſcriptio.

Perſpicuum quid.

Perſpicuum duplex.

Secunda difficultas eſt, Quale ſit lumen; ſeu, Quænam ſint luminis proprietates. Permultæ quidem illæ ſunt; verùm hæ præcipuæ: 1. Quòd ſit qualitas cœleſtis, ideóque citiſſimè agat, à nullo patiatur, in momento producatur, & elementares qualitates eminenter complectatur. II. Inter qualitates materiales videtur maximè immaterialis. III. Habet id proprium, ſicut & ſpecies intentionales, quòd interdum refringatur interdum reflectatur: Reflectitur quidem oppoſitu corporis opaci; refringitur verò interpoſitu corporis pellucidi quidem ſed paulò denſioris & quod nonnihil opacitatis habet. IV. Vim calefaciendi inſigniter continet. V. Puriſſima qualitas eſt; quare penetrat ſimul & purgat omnia. VI. Mirificè grata eſt, & feris duntaxat inviſa. VII. Omnia detegit, eóque ſubtracto latent omnia. VIII. Non niſi in extima ſuperficie corporis opaci viſionem terminat.

II. Quæ ſint luminis proprietates. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Tertia difficultas eſt, Quomodo producatur; ſeu, Quomodo per medium propagetur à corpore lucido. Reſpondetur, Productionem luminis ſeu lucis propagationem fieri in inſtanti: tum quia lux non invenit in ſubjecto contrarium à quo retardetur; tum quia id ipſi congenita naturæ dignitas ac præſtantia poſtulat. Non eſt tamen negandum, interdum per accidens fieri ut lux per totum aliquod medium ſeu ſpatium ſucceſſivè producatur: ut ſi corpus opacum quod illius diffuſionem impediebat pedetentim & ſucceſſivè removeatur, vel ſi corpus lucidum circa illud corpus opacum ſucceſſivè moveatur; ſicut in ſole quotidie contingit, qui quia circa terram ſucceſſivè circumvol-

III. Quomodo propagetur.

circumvolvitur, non nisi succesivè varias terræ plagas potest illustrare. Quòd si virtute Divinâ sol poneretur in medio puncto nostri hemisphærii, confestim eodem instanti per totum hoc hemisphærium lumen suum quoquoversùs diffunderet.

IV. Quomodo videatur

Quarta difficultas est, Quomodo lumen videatur. Cui ut satisfiat notandum est, Lumen tribus modis spectari posse: 1. quatenus est in corpore lucido à quo diffunditur; 2. quatenus est in corpore solido & opaco in quod recipitur ac in quo terminatur; 3. quatenus est in medio per quod diffunditur ac propagatur. Et quidem non est dubium, lumen duobus prioribus modis spectatum per se videri ac terminare visum: sive per medium illustratum videatur (ut cùm interdiu solem ipsum conspicimus;) sive per medium obscurum, per quod res lucida solùm sui speciem non verò lucem diffundit; ut cùm

Nodus difficultatis.

oculus ex tenebroso loco lucernam accensam eminus conspicit. Verùm tota difficultas est de lumine quatenus est in medio: Et quidem si medium illud occurrente corpore opaco terminetur, consentiunt ferme omnes, lumen in isto medio videri quidem, sed non terminare visum, eò quòd visus terminetur ab illo corpore opaco colorato & illustrato: Quòd si supponamus medium illud à nullo corpore terminari, major erit difficultas. Respondemus tamen, Probabile esse in isto casu lumen videri terminativè licèt minùs perfectè; modò tamen ipsum lumen pertingat ad oculum: si enim lumen interminatum non pertingat ad oculum, non videbitur, eò quòd propter sui debilitatem non possit sui speciem ad oculum usque transmittere.

Quæstio VI.

De Colore.

SIcuti de Lumine ità de Colore occurrunt satis graves difficultates explicandæ.

1. Difficultas; Quid sit Color.

Prima difficultas est, Quid sit. Definitur ab Aristotele 2. De anima c. 7. *Id quod movet perspicuum actu*; & l. De sensu & sensibili, c. 4. *Terminus perspicui in corpore terminato.* In priori definitione indicat Aristoteles colorem alio modo immutare perspicuum seu medium quàm lucem: hæc enim facit ut perspicuum sit actu perspicuum; ille verò supponit quòd perspicuum sit actu tale ut possit illud movere, h. e. immissione specierum immutare. In posteriori significat Philosophus aliud discrimen inter lucem & colorem, Quòd lux non in superficie modò sed in intimis partibus præsertim medii sit aspectabilis, color autem in superficie duntaxat videatur, quamvis non in

Colorem non esse lucem, ex Aristotele.

sola superficie insit. Ex quibus colligere est, ex mente Aristotelis colorem non esse lucem, ut plerique arbitrati sunt: lumen enim per se solum visibile est; at color non nisi per lumen videtur, quia non potest sui speciem propagare per medium quod non sit actu perspicuum, fit autem medium actu perspicuum beneficio luminis. Deinde, lumen in corpus perspicuum, at color in solum corpus opacum recipitur.

pitur. Præterea, colores ſunt inter ſe contrarii; at verò lumini propriè contrarium nihil eſt. Denique, remiſſo lumine colores non remittuntur, ſed tantùm fiunt obſcuriores. Non eſt tamen diffitendum, pro varia luminis reflexione & objecti diſpoſitione varios colores apparentes oriri, qui nihil ſunt quàm ipſa lux reflexa: At non idem ſentiendum de veris & nativis coloribus, qui ſubtractâ luce remanent, licèt nunquam ſine luce videantur, quæ neceſſaria eſt non tantùm ratione medii ſed etiam objecti; i.e. non tantùm aer medius, v. g. ſed etiam color ipſe debet illuſtrari ut videri poſſit. Cæterùm ex his omnibus hæc paulò accuratior coloris definitio poteſt elici, ut dicatur Qualitas patibilis in corpore terminato vim habens immutandi perſpicuum actu.

Accurata Coloris deſcriptio.

Secunda difficultas; Quotuplex ſit color. Reſpondetur, Colorum alios dici extremos alios medios. Extremi duo ſunt duntaxat, Candor & Nigror: quorum ille nobilior eſt, quia magìs accedit ad lucem, à qua colores degenerant; hic verò deterioris conditionis, videtur eſſe alterius privatio, licèt ſit verum ens, cùm per ſe moveat viſum. Medii verò penè ſunt innumeri, licèt non omnes inter ſe ſpecie diſtincti. Hæ verò ſex præcipuè eorum ſpecies numerantur; nempe Flavus, Ruber, Purpureus, Viridis, Cæruleus, Fuſcus: ex quibus flavus ad albedinem, fuſcus ad nigredinem propiùs accedit; reliqui verò utrumque extremum mediâ ratione participant. Quomodo verò ad hos reliqui omnes referantur, vide Julii Scaligeri Exercit. 322. diſt. 11. Ubi nota. Medios colores non tam participatione quàm negatione extremorum appellari, ſicque ſpecie differre ab extremis. Quod verò ſpectat ad mixtos colores qui fiunt à pictoribus, probabile eſt, interdum ſpecie interdum verò accidentariò & ſecundùm magìs & minùs tantùm ab iis differre ex quibus componuntur.

2. *Difficultas; Quotuplex ſit.*

Medii colores cur ſic dicantur.

Tertia difficultas eſt, Undenam oriantur colores. Sanè hæc de origine colorum quæſtio dubia ſemper fuit nec hactenus ſatìs explicata. In genere quidem dici poſſunt principia colorum efficientia eſſe in duplici differentia: quædam remota; nempe Lumen, Perſpicuitas, Opacitas: alia proxima, ſcilicet quatuor primæ qualitates certo modo temperatæ. Ubi per *lumen* intelligitur congenita unicuique corpori quædam luciditas; per *opacitatem* verò & *perſpicuitatem*, quædam qualitates quæ in corporibus mixtis ex temperie ſecundarum ut plurimùm oriuntur. Ex quibus colligere eſt, neque cœlos neque elementa ſecundùm ſe, ſed ſola eáque omnia mixta debere eſſe colorata. Quod verò ſpectat ad ſpeciales cauſas variorum colorum; nullæ certæ ac determinatæ poſſunt aſſignari, cùm & iidem ſpecie colores ex contrariis cauſis, & contrarii ex eadem ſpecie cauſa ſæpenumero naſci videantur. Quo fit ut in corporibus ejuſdem ſpeciei, imò in uno eodémque corpore, partes reperiantur non modò diverſis ſed omnino contrariis coloribus affectæ; ut patet in marmore diverſi coloris, cujus tamen idem apparet in omnibus partibus temperamentum. E contrà, ſæpenumero in corporibus diverſæ naturæ idem planè

3. *Difficultas; Undenam oriantur colores.*

Speciales cauſæ colorum incertæ.

color cernitur: ut in osse, nive, lapide, &c. candor; in corvo, hebeno, pice, nigredo: in quibus tamen diversa sunt omnino temperamenta.

Quæstio VII.

De Visione, quomodo fiat.

FUit olim agitata diu à Philosophis celebris quæstio, Utrùm visio fieret emissis ab oculo radiis, an potiùs receptis ab objecto imaginibus seu speciebus intentionalibus. Primam partem asserebant Stoici & Platonici; quos postea secuti sunt quidam Optici: posteriorem verò Aristoteles adeóque Peripatetici omnes sunt amplexi; quam & nos utpote longè probabiliorem sequimur.

Probabilior assertio tenenda.

Quòd igitur aspectus non fiat emissione radiorum, probatur, Quia incredibile omnino est tantum luminis aut spirituum ab oculis exsilire posse, ut ad res tam varias támque à se invicem dissitas quas simul contuemur possit pertingere. Deinde, fieri non potest ut tam exiles ac tenues radii à rebus admodum distantibus, v.g. à firmamento in quo stellas conspicimus, ad oculos usque vidientis reflectantur, cùm ipsi radii solares non possint reflecti à terra ad mediam usque aeris regionem. Quòd verò admittendæ sint imagines seu species intentionales quibus non tantùm visus sed etiam cæteri sensus obsignentur ad percipienda sua objecta, tum præcedenti disp. de sensu in communi, tum & in hac disp. §. præcedenti q. 2. sub finem docuimus.

Supersunt nonnullæ objectiones quæ fiunt ab adversariis hoc loco dissolvendæ.

Object. 1. I. Non videtur alia ratio reddi posse cur res pupillæ appositæ non videatur quàm quia radius visorius impeditur quò minùs sese effundat. *Respondetur,* Aliam eámque veram causam esse; nempe, quòd oporteat illustrari medium ut species rei objectæ ad oculum deferatur; non potest autem illustrari cùm res visibilis ipsi oculo opponitur.

Solut.

Object. 2. II. Si visio fieret per emissionem specierum ab objectis, sequeretur varias eásque penè innumerabiles rerum quas uno ictu videmus imagines simul in oculum illabi: atqui videtur impossibile in exiguam oculi pupillam tantam occursantium imaginum turbam simul recipi, quin saltem se mutuò turbent & impediant. *Respondetur,* Nihil mirum si in eundem oculum tot rerum imagines recipiantur, cùm in qualibet parte diaphani seu medii perspicui reperiantur: Neque timendum est nè sibi invicem impedimento sint, cùm non sint corpora, nec contrarium habeant, licèt sint qualitates corporeæ & à contrariis nonnunquam proficiscantur; aut nè se perturbent, cùm ubicunque exsistant & suam propriam repræsentandi objecti vim ab alia diversam retineant.

Solut.

Object. 3. III. Qui se intuetur in speculo adversam sui imaginem intuetur: signum igitur est eam ab ipso non proficisci; si enim ab ipso imago proficisceretur, profectò à tergo videretur. *Respondetur,* In speculo non videri imaginem sed rem objectam per imaginem: quæ quidem

Solut.

imago

imago ſeu ſpecies ad oculum repercuſſa ità nobis rem repræſentat ut ab ea prodiit; cúmque illa ſit imago faciei, ideo faciem non verò tergum repræſentat; quia tamen illam nobis adverſam ſeu oppoſitam repræſentat, idcirco dextra pars in ſpeculo apparet læva, & è contrá.

IV. Conſtat nonnullos ſolo oculorum intuitu aliis nocuiſſe, & alios noctu lucem interdum prope oculos conſpicere: quæ & ſimilia non poſſunt explicari niſi per emiſſionem radiorum aut ſpirituum animalium ex oculis. Reſpondetur, Non eſſe diffitendum ex oculis nonnunquam aliquid luminis exſilire ad partes aeris viciniores: quod ſit, uberiore ſpiritu per meatus nervorum opticorum ad oculos confluente indéque exteriùs emicante. Tranſmitti etiam ab oculis interdum noxias qualitates 1. parte Phyſ. tract. 3. qu. 9. docuimus, quas tamen ad viſionem quicquam conferre negamus; ſicut & illos exiles radios ſeu ſpiritus exiliter admodum emicantes viſionem parùm promovere aſſerimus. *Object. 4.* *Solut.*

Quæſtio VIII.

De ipſa Facultate videndi, déque ipſius Organo.

HActenus de objecto déque actu hujus facultatis dictum eſt: Supereſt ut de ipſa Facultate, déque ejus organo, nempe Oculo, aliquid dicatur.

Unum de facultate occurrit explicandum, In quonam ſubjecto ſit. Cùm enim duo ſint præcipua viſionis inſtrumenta: nempe, nervus opticus, quo ſpiritus animales ad eliciendam viſionem neceſſarii à cerebro deferuntur; & humor cryſtallinus, quæ eſt pars oculi media & veluti centrum: quorum in altero eſt vis ſubtilis & ignea; in altero, pelluciditas nitida & aquea: dubitatur, An in eorum altero, an utroque reſideat videndi facultas; & ſi in eorum altero, In quonam inſit. Reſpondemus primò, Non reſidere in utroque: quia, ut ſcribit Ariſtoteles De hiſt. animalium, c. 9. & alibi, viſus reſidet in parte homogenea, quia operationem habet ſui ſemper ſimilem. Secundò dicimus, reſidere in humore cryſtallino; quia cùm ſit perſpicuus, terminetúrque à poſteriori parte humore vitreo, cenſeri debet aptiſſimus ad lumen recipiendum, ſimúlque ad recipiendas rerum objectarum ſpecies. Neque tamen propterea negandum eſt, nervum opticum imprimis eſſe neceſſarium ad viſionem eliciendam. Et licèt cùm duo ſint oculi, duplex quoque ſit in unoquoque animali videndi facultas, dupléxque circa rem eandem fiat viſio, res tamen objecta non apparet duplex; quia ſpecies intentionalis in utrumque oculum recepta eſt tantùm apta idem numero objectum repræſentare. *Difficultas proponitur.* *Reſpondetur 1. 2.* *Nota.*

Quod ſpectat ad ipſius facultatis organum, nempe Oculum; unum quoque de illo præſertim explicandum occurrit, nempe, Quæ ſit ejus ſtructura ſeu fabrica; Quibus, inquam, conſtet partibus. Conſtat igitur oculus ſeptem muſculis, quinque tunicis, tribus humoribus, & nervo optico. *Oculi fabrica.*

Ex ſeptem muſculis, unus ſurſum, alter deorſum, duo dextrorſum *Muſculi.*

& ſiniſtrorſum movent ; alii duo circumferunt ; ſeptimus ſuſtinet & illigat.

Tunicæ 5. Ex tunicis, intima dicitur *ſpecularis*, quòd ut ſpeculum niteat ; & etiam ob ſubtilitatem, *tunica araneæ* : ſecunda huic proxima, *reticularis* ; quia venulis & arteriis intexta retis effigiem exhibet : tertia, *uvea* ; quia ſimilis eſt uvæ folliculo : quarta, *cornea* ; quia tenuiſſimæ cornu laminæ perſimilis eſt : quinta, *adnata* ſeu *adhæreſcens* ; quia ejus beneficio oculus proximis oſſibus adhæreſcit.

Humores 3. Ex humoribus, intimus dicitur *cryſtallinus* ſeu *glacialis* ; quòd cryſtallum ſuâ pelluciditate imitetur, etſi aliquantulùm mollis ſit : huic proximus à parte poſteriori humor *vitreus* ſeu *albugineus* ovi albo perſimilis ; à parte verò anteriori, tertius, qui dicitur *aqueus*, ab aquæ ſimilitudine.

Nervus opticus. Denique, Nervus opticus à cerebro proficiſcens definit in tunicam retiformem, duplicíque membranâ induitur : internâ tenui, ex qua ortum habet tunica uvea ; & externâ durâ, ex qua oritur tunica cornea.

Oculi conformatio ex prædictis partibus. Cùm igitur oculus in globi figuram ſit conformatus, in ejus medio ſeu centro reſidet humor Cryſtallinus ; quem involvit tunica Araneæ : hic humor ex parte poſteriori immergitur humori Vitreo ; ex parte anteriori, Aqueo. Deinde, humorem Vitreum ex poſteriori parte ambit tunica Reticularis. Jam verò ſequitur tertius humor, nempe Aqueus, qui ſtat à parte anteriori humoris Cryſtallini, quémque proximè ambit undequaque tunica Uvea : In cujus tunicæ anteriori parte eſt rotundum foramen per quod humor Cryſtallinus ſeu Pupilla cernitur : & ab hujus tunicæ colore, qui varius in variis cernitur, oculi varii coloris eſſe dicuntur, ut nigri, cæſii, glauci, &c. Fit autem hujus tunicæ proceſſus quidam ad latera humoris Cryſtallini, quo velut interſtitio ſecernitur humor Aqueus à Vitreo. Hanc tunicam proximè ſequitur alia tunica durior, quæ totum oculum ambit, dicitúrque Cornea, & pellucida eſt. Denique, ultimum locum tenet tunica Adnata ſeu Adhærens, colore alba, ſubſtantiâ pingui ſatìs & craſſâ : quare nè viſum impediret non obvolvit totum oculum, ſed relinquit foramen rotundum, per quod cernitur non tantùm pupilla, ſed etiam pars Uveæ tunicæ diverſicolor Pupillam in modum iridis circumvolvens. Quæ omnia patent in ſequenti paradigmate.

Qui finxit oculum, non consideratᵗ? Psalm. 93.

OCULI Descriptio juxta Opticos.

Nonnulli recentiores sextam Tunicam, tenuem admodum & subtilem, Retiformi proximam qua Vitreus humor undequaque primo ambitur, admittunt; quam propterea Vitream appellant: Nos vero hic Oculi fabricam ex communi sententia descripsimus.

§. III. De Auditu.

Quæstio IX.

De ejus objecto, nempe Sono.

1. *Difficultas; Quid sit Sonus.*

NOnnullæ difficultates de Sono ſigillatim explicandæ ſunt. I. Quid ſit Sonus. Reſpondetur, Sic optimè definiri poſſe, ut dicatur Qualitas patibilis auditum afficiens. Neque obeſt quòd Ariſtoteles 2. De anima, c. 8. dixerit ſonum eſſe motionem: loquitur enim in ſenſu cauſali non formali, quaſi dicens ſonum ex motu reſultare.

2. *Difficultas; Quomodo fiat.*

II. Quomodo fiat ſonus. Reſpondetur ex Ariſtotele loco citato, Fieri per motum localem adjunctis quibuſdam conditionibus: Non quòd motus localis ea ſit alteratio quâ immediatè & velut formaliter ſonus producitur, ſicut calefactione calor; talis enim alteratio quæ eſt formalis ſoni productio, dici debet Sonatio: ſed quòd ex motu locali corporum quæ ad ſe invicem alliduntur ſequatur ſonus.

Nota.

Ubi nota, Cùm inter ea quæ alliduntur ſit ſemper aliquid medium quod illorum alliſione exploditur, ſonum ex hac interjecti corporis expulſione & eliſione immediatè ſequi: Sic enim aer inter duo corpora attritus primùm frangitur, deinde fractus ſonat. Et ratio quare corpora duriora quæ minùs vehementer colliduntur majorem & prolixiorem ſonum edant, eſt, quia ſuâ duritie & lævitate aerem

Soni conditiones.

magis frangunt. Conditiones autem quæ ab Ariſtotele l. citato requiruntur, non tam neceſſariæ ſunt ut abſolutè ſonus edatur quàm ut promtior aut major aut prolixior fiat: ut, Quòd plura ſint corpora quæ alliduntur, à quibus id quod eliditur ſeu frangitur ſit diverſum; hoc enim non eſt abſolutè neceſſarium, ut patet cùm ex colliſione partium aeris aut factâ aeris percuſſione editur ſonus: deinde, Quòd corpora ſint dura: præterea, Quòd ſint lævia: Quòd eorum alterum ſaltem ſit cavum: denique, Quòd ſint friabilia. Appellatur autem corpus friabile propriè id quod in minutiſſimas partes infringi poteſt, ut vitrum. Hoc loco verò *friabile* dicitur, cujus partes omnes ſtatim atque percutitur contremiſcunt; quod manifeſtum eſt in tintinnabulis. Ubi nota, Licèt ſonus, ut ſit abſolutè, pendeat ab illa corporum alliſione & eliſione, non tamen ſemper ut ſit major vel minor, ſed ſæpiſſime provenit ex ipſa corporum qualitate ac diſpoſitione.

3. *Difficultas; Quodnam ſit ſoni ſubjectum.*

III. Quodnam ſit ſoni ſubjectum in quod recipitur; an corpus ſonans quod alliditur, an verò illud quod inter alliſa corpora intercipitur. Reſpondetur, Recipi ſubjectivè in iſtud corpus intermedium: v. gr. cùm duo corpora ſolida intercepto aere vel aquâ ſonum edunt, ejuſmodi ſonus non in ſolida corpora ſed in interjectum recipitur. Confirmatur hæc aſſertio: tum quia ſonus immediatè fit ex fractione & compreſſione medii corporis, proindéque

Aſſertio noſtra probatur.

déque in illud potiùs quàm in ſolida corpora recipi debet; tum quia ſi in ipſa corpora ſolida poſſet recipi ſonus, nihil obſtare videretur quò minùs in vacuo poſſet fieri ſonus, & cœleſtia corpora concentum facerent. Corpora autem quæ ſonum edunt appellantur ſonantia, non ut ſono affecta ſed ut ſonum efficientia.

IV. Quodnam ſit medium per quod ſonus defertur ad auditum. Reſpondetur, Sonum per aerem & aquam non tantùm intentionaliter, i.e. quoad ſui ſpeciem, verùm etiam realiter, h.e. verè & ſecundùm ſe, propagari. Et quidem de aere certum eſt. De aqua verò, quòd per ipſam ſonus intentionaliter ſaltem propagetur, conſtat experientiâ: Nam ſonum in aere vicino editum piſces ſub aquis percipiunt; quod non poſſet fieri niſi ad ipſos per intermediam aquam editi ſoni ſpecies perveniret. Quòd verò etiam realiter in aqua ſonus fieri poſſit, probatur; tum quia pertica ferrea impetu in fundum aquæ injecta allisione factâ ad ſilicem ſonum edit; tum quia ranæ coaxantes intra aquam audiuntur à nobis in aere exſiſtentibus: debuit ergò ſonus ille realiter in aqua exſiſtere ut ejus ſpecies per aerem ad nos uſque perveniret. Idem autem de igne elementari quod de aere ſentiendum eſt. Quod ad terram ſpectat; probabile eſt, ad aliquas uſque partes poſſe ſpeciem ſoni in illa propagari, non tamen ſonum ipſum, quia obſtat nimia illius ſoliditas. Idémque dicendum de aliis corporibus ſolidis, ac præſertim de cœlis, nempe per ipſos ſonum poſſe intentionaliter propagari non verò realiter.

4. Difficultas; Quodnam ſit ſoni medium.
De Aere;
Aquâ;
Igne;
Terrâ;
Corporibus ſolidis.

V. Quonam pacto ſonus per medium ad auditum uſque trajicitur. Reſpondetur imprimis, Ab ea parte in quam primò ſonus recipitur continuò ſpeciem emitti; alioqui non poſſemus dignoſcere undenam ſonus veniret. Quo fit ut licèt ſonus in aliqua diſtantia à nobis editus ad nos uſque interdum realiter multiplicetur, tanquam diſtans tamen percipiatur; quia nempe prævalet ſpecies quæ ab ea parte emittitur in qua primò ſonus editur, quia eſt à fortiori principio, cùm ſonus ibi vehementior ſit quàm prope nos. Quamvis non ſit negandum nonnihil ſoni in vicinioribus partibus propagati percipi: quò fit ut non tam exactè poſſimus diſtantiam ſoni primò editi dignoſcere. Reſpondetur ſecundò, Licèt ſonus ad aliquam partem medii ſecundùm eſſe reale multiplicetur, non eſt tamen probabile eo pacto diffundi ad omnem diſtantiam ad quam ejus ſpecies deveniunt: nam ſonus breviſſimo temporis ſpatio procul auditur; non videtur autem probabile ſonum poſſe ad tantam diſtantiam realiter propagari; quare neceſſe eſt ut per ſolam ſpeciem illuc uſquè perveniat. Reſpondetur tertiò, Licèt ſonus tamdiu ſolùm duret quamdiu durat motus ex quo naſcitur, cùm ab ipſo pendeat in fieri & conſervari, ad majus tamen ſpatium ſeſe circumquaque extendit quàm ipſe motus: quod tantùm probabiliter aſſerimus; neque enim illud ullâ neceſſariâ ratione aut experientiâ probari poteſt. Porrò, quia ſonus à continuo ſeu ſucceſſivo motu dependet, hinc fit ut non niſi ſucceſſivè producatur, ac proinde ejus ſpeciës ex accidenti

5. Difficultas; Quomodo propagetur ſonus.
1. Aſſertio.
2.
3.

ſucceſſivè ad aures noſtras pertingant: quo fit ut interdum multò priùs ictum viſus percipiat quàm auditus ſonum, qui tamen ictum abſque ulla interruptione ſubſequitur.

Quæſtio X.

De quibuſdam ſpeciebus ſoni, nempe Voce & Echo.

Vocis deſcriptio.

Cauſæ.

Quod ſpectat ad Vocem; Ea animalium propria eſt, non quidem omnium, ſed eorum in quibus organa ad eam efformandam neceſſaria reperiuntur. Definiri poteſt in hunc modum, Sonus ore animalis prolatus in aere à pulmonibus attracto cum quadam ſignificandi intentione, præſertim in hominibus. In qua definitione quatuor cauſarum genera comprehenduntur: aer enim materia vocis eſt; animal, efficiens; ſonus, forma; & ſignificatio, finis. Quòd autem Ariſtoteles 2. De anima, c. 8. dixit eſſe *ictum aeris*, id accipiendum eſt in ſenſu cauſali; quia nempe ſonus ex ictu aeris provenit.

Inſtrumenta.

Inſtrumenta autem ad vocem edendam neceſſaria ſunt, pulmones, aſpera arteria, epiglottis ſeu lingula quæ aſperæ arteriæ aditum versùs os cùm opus eſt occludit & reſerat: denique muſculi intercoſtales & diaphragma ſeu ſeptum tranſverſum conducunt ad vocem efformandam, quatenus illorum operâ thorax dilatatur, & etiam cùm neceſſarium eſt comprimitur, ut indè aer validiùs expellatur. Ut autem vox fiat perfectior & articulata, ſeu apta ad animi ſenſus exprimendos, præter ſuprà dicta requiruntur iſta quatuor præſertim; nempe lingua, palatum, labia, & dentes.

Quid ſit Echo.

Quomodo excitetur.

Quod ſpectat ad Echo; Dicitur eſſe Sonus reflexus; ſive reflectatur per realem propagationem, ſive, quod ſæpius contingit, per intentionalem duntaxat. Fit autem quando occurrit corpus à quo reflectitur ſonus aut ejus ſpecies, proinde atque occurrente corpore polito reflectitur ſpecies rei viſibilis: ſicque ut aliquid videri, ità quoque aliquid audiri poteſt aut directè aut per reflexionem. Tunc autem ſonus aut ejus ſpecies ſæpius reflectitur (quo fit ut ipſe ſonus multoties audiatur) cùm occurrunt plura corpora concava reverberantia ſonum vel ſpeciem ſoni, quorum unum celeriùs alterum tardiùs impedit nè ſpecies ulteriùs effundatur, ità ut cogatur in eam partem redire unde profluxit. Ex quo intelligis, ad percipiendum talem ſonum requiri concavitatem loci alicujus diſſiti: ibi enim ſpecies quaſi conglobata fortior reſilit in auditum. Porrò non audiuntur in echo niſi ultima ferè verba: quia licèt fiat reflexio totius vocis, tamen priores ejus partes à ſubſequentibus continuò prolatis turbantur; quare ſolæ poſtremæ partes, quarum regreſſus non impeditur, à nobis percipi conſueverunt.

Quæſtio

Quæstio XI.

De actione Auditûs, seu Auditione.

NOnnulli arbitrati sunt tum sonum percipi cùm receptâ ejus specie moveretur ossiculus quidam in aure malleo similis, percuterétque alterum incudi similem; quasi verò percussio illa esset auditio. Verùm fictitia est hæc opinio: Nam interna illa ossiculorum contusio soni externi perceptionem impediret: neque ejusmodi ossicula ei officio à natura deputantur. Quare probabiliùs alii sentiunt, auditionem fieri cùm species soni per medium aerem externum diffusa pervenit usque ad aerem innatum in penitissima aurium parte residentem, in quo fit soni perceptio, eo modo quo in oculi pupilla fit visio. Itaque exigua illa ossa potiùs inserviunt ad formandum & conservandum spatium illud concavum in quo aer insitus continetur, & ut species intra organum meliùs recipiantur.

Quomodo fiat auditio.

Probabilior opinio tenenda.

Quæstio XII.

De ipsa Facultate, & ejus Organo.

DE ipsa facultate quæritur, In quonam subjecto sit. Constat quidem in organo aurium tanquam in subjecto residere. Verùm cùm multæ sint partes hujus organi, quæstio est, In quanam potissimùm resideat. Cui ut satisfiat, notandum est, Quod spectat ad fabricam hujus organi, in flexuosa concavitate aurium esse membranam quandam protensam, & per transversum objectam foramini aurium: quæ quia lævis est, tenuis, sicca, & tensa sicut membrana tympani, idcirco vocatur Tympanum auditûs: Hanc stabiliunt tria ossicula, quorum unum incudis, alterum malleoli, tertium stapedæ figuram refert. Intra ipsam congenitus quidam aer servatur, qui non est ejusdem naturæ cum elementari, sed pars mixta corporis animati, proindéque animata. Ut autem oculus in nervum visorium desinit, sic tympanum auditûs nervo cuidam affixus est è cerebro descendenti, per quem tum spiritus animales ad tympanum deferuntur tum soni species ad sensum communem transeunt. His præsuppositis, respondemus, Facultatem audiendi residere in aere congenito seu insito qui intra tympanum auris continetur: Ibi enim residet facultas audiendi ubi fit auditio: atqui auditio fit in illo aere congenito, ut constat ex præcedenti quæstione; ergò in eodem subjectivè residet facultas. Licèt ultro concedamus, cæteras organi partes auditivæ facultati inservire, & ad eliciendum actum eidem planè esse necessarias.

Nodus difficultatis.

De auris fabrica.

Propositæ difficultatis solutio.

§. IV. De

§. IV. De Olfactu.

Quæſtio XIII.

De objecto Odoratûs, nempe Odore.

1. Quid ſit Odor.

PRimùm de Odore quæritur, Quid ſit. Poſſet in hunc modum breviter definiri, nempe, Qualitas odoratu ſenſibilis. Ex qua definitione intelligere eſt, odorem non eſſe fumidam ſubſtantiam, ut nonnulli arbitrati ſunt (neque enim ſubſtantia eſt per ſe ſenſibilis) ſed verum accidens de genere patibilium qualitatum.

2. Undenam gignatur.

Secundò quæritur, Undenam gignatur odor. Reſpondetur, Oriri ex ea temperie primarum qualitatum in qua prædominatur ſiccitas, calore humidum decoquente & exſiccante. Naſci odorem ex ſiccitate, liquet ex eo quòd aridi & fervidi terrarum tractus, ut Arabiæ & Syriæ, optimorum odorum ſint feraciſſimi, & pleraque corpora odorifera niſi crementur & in ſiccam exhalationem ſolvantur odorem nullum emittant: Non quòd in corporibus odoriferis non debeat eſſe aliquid humidi; ſed debet illud à ſicco ſuperari, & præterea à calore decoqui & attenuari: quo fit ut odorata omnia calore abundent. Ex his hanc prolixiorem Odoris deſcriptionem colligere potes, ut dicatur Qualitas ex primarum commiſtione reſultans dominante ſicco & calido, atque olfactum movens.

Accuratior Odoris deſcriptio.

3. Quotuplex ſit odor.

Tertiò quæritur, Quotuplex ſit odor. Reſpondetur, Odorum quidem ſpecies varias eſſe, nobis tamen propter hujus ſenſûs hebetudinem magna ex parte ignotas: Quo fit ut horum differentias non niſi tranſlatitiis ſaporum vocabulis exprimamus: ut enim ſapores ità & odores Acutos, Acerbos, Graves, & Suaves dicimus. Notandum autem iſtud eſt, Quoſdam odores eſſe gratos in ordine ad ſaporem & guſtum duntaxat; quo fit ut cùm eſurientibus placeant ſatiatis nauſeam afferant: quoſdam verò per ſe & ſine ſaporum reſpectu gratos eſſe, ut qui afflantur ex odoribus: neque enim cibi cupiditatem excitant ſed minuunt potiús. Rurſus odorum alii dicuntur ſimplices, qui à natura rebus obveniunt; alii verò compoſiti, quos ex illorum varia commiſtione ars pigmentariorum conficit.

Nota.

4. Quomodo diffundatur odor.

Quartò quæritur, Quomodo diffundatur odor per medium. Cui ut ſatisfiat prænotandum eſt, Medium aptum odori propagando eſſe tum aerem cùm aquam. De aere quidem conſtat: De aqua verò probatur: Quia piſces etiam noctu ſub aquis poſiti ad paſtum accurrunt; quod non niſi odore allecti faciunt. Quo poſito, ad propoſitam quæſtionem reſpondemus primò, Odorem ut plurimùm ſimul cum tenuioribus ſive ſubtilioribus partibus, quæ per modum exhalationis è corpore odorifero effluunt, deferri: quod manifeſtiſſimis experientiis ſatis innoteſcit. Reſpondemus ſecundò, Odorem etiam abſque humida ſubſtantia diffundi ſecundùm eſſe intentionale; poſſe etiam interdum diffundi ſecundùm eſſe reale. Cujus aſſertionis prior

1. Aſſertio.

2. Aſſertio.

pars

pars patet ex eo quòd cùm fumeus vapor nequeat ad loca remotiſſima propagari (alioqui oporteret rem odoriferam in fumum penitus abſumi) & tamen odor à quibuſdam animalibus, ut à corvis, canibus, &c. in locis valde diſſitis percipiatur, neceſſe eſt ut illic odor communicetur ſaltem ſecundùm eſſe intentionale, ſeu ut odoris ſpecies illuc pertingat. Poſterior pars, licèt ſit magis dubia, nobis tamen valde probabilis videtur: nihil enim obſtat quò minùs odor corporis odoriferi ſimilem ſibi odorem in medio aere procreet, & ab iſto alius in vicina & continua parte aeris ad aliquam diſtantiam realiter producatur: licèt ultro concedamus, odorem non ad tantam diſtantiam diffundi ſecundùm eſſe reale ad quantam diffunditur ſecundùm eſſe intentionale. *Probatur* prior ejus pars. *Probatur* poſterior.

Quæſtio XIV.

De actione, facultate, & organo Odoratûs.

DE ipſo actu odorandi nihil aliud dicendum occurrit quàm ipſum fieri receptâ ſpecie odoris, ſive intentionaliter ſive etiam realiter propagetur, in ipſam facultatem odorandi: de qua quæritur, In quonam ſit ſubjecto, ſeu, Quodnam ſit ejus proprium organum. Notandum igitur eſt, in ſuperiori extremitate narium exſtare duas carnoſæ ſubſtantiæ portiunculas, quæ à mammillarum ſimilitudine caruncułæ *mammillares* ſeu *papillares* vocantur: quibus ſubeſt os multis foraminibus patens, quod propter ſpongiæ ſimilitudinem *ſpongioſum* vocari conſuevit; quod ſicut bipartitum eſt, ità duos habet inſignes meatus, qui duobus naſi foraminibus reſpondent. Horum meatuum ſimul & caruncularum uſus eſt triplex; nempe reſpirandi, olfaciendi, & purgandi cerebrum. Obſervandum etiam eſt, per hos meatus derivari à cerebro nervos quoſdam per ipſum naſum diffuſos. His poſitis dubitatur, In quanam parte reſideat facultas odorandi, ejúſque actus eliciatur; an in nervis narium, an in oſſe ſpongioſo, an verò in illis duobus tuberculis ſeu carunculis mammillaribus. Reſpondemus, Reſidere in carunculis mammillaribus. Probatur; Quia, ut ſcribit Ariſtoteles, idcirco perfecta animalia egent reſpiratione ad olfaciendum ut attollatur operculum ſuperpoſitum organo olfactûs: Operculum autem iſtud nihil aliud eſt quàm extremitas caruncularum mammillarium: ergò ipſæ mammillares caruncułæ ſunt organum peculiare olfactûs. Deinde, læsâ anteriori parte cerebri cui appendent illæ caruncułæ, non læſis naribus, læditur facultas odorandi. Denique, non apparet ad quod aliud munus Natura, quæ nihil fruſtrà molitur, ejuſmodi tubercula inſtituerit. *Narium fabrica.* *Nodus difficultatis.* *Aſſertio tenenda; probatur* 1, 2, 3.

§. V. De

§. V. De Gustu.

Quæstio XV.

De ejus objecto, nempe Sapore.

Duæ præcipuæ difficultates de Sapore occurrunt explicandæ: nempe, Quid sit; &, Quotuplex sit.

1. Difficultas; *Quid sit Sapor.*

Quod ad priorem difficultatem attinet; Breviter definiri potest Sapor, Qualitas gustu sensibilis. Explicatiùs verò describitur ex Aristotele, De sensu & sensi. c. 4. *Qualitas secunda patibilis in humido aqueo, à sicco terrestri & calore oriunda, gustum afficiens.* In qua definitione quatuor saporum causæ exprimuntur: Formalis est ipsum genus, nempe, *qualitas secunda patibilis*; materialis, *humidum aqueum & siccum terrestre*; efficiens, *calor*; finalis, *gustum afficere.* Ubi

Nota 1. nota, Ad procreandum saporem humidum debere sicco dominari; quia ut odor magìs in sicco quàm in humido, ità sapor magìs in humido quàm in sicco consistit. Et quoniam nisi humidum & siccum prævià concoctione aptè misceantur non solet sapor oriri, idcirco ad saporem procreandum calore opus est, sive innato sive influxo,

2. per quem aptè humidi & sicci concoctio peragatur. Porrò notandum illud, Non videri probabile, (quod nonnulli existimant) eundem saporem respectu diversorum esse diversæ speciei; v. gr. eandem herbam bovi dulcem esse homini verò amaram: Neque enim id contingit unquam ut quod uni dulce est alteri sit amarum, modò sublata sint omnia impedimenta quibus facultas decipi posset circa proprium sensibile: licèt possit fieri ut illud dulce quod uni gratum est alteri sit injucundum & insalubre; neque enim omnia dulcia omnibus grata sunt.

2. Difficultas; *Quotuplex sit sapor*

Quod ad posteriorem difficultatem spectat; Octo sunt præcipuæ saporum species, quas Aristoteles enumerat 2. De anima, c. 10. nempe, Dulcis, ut in melle; Amarus, ut in absinthio; Pinguis, ut in butyro; Salsus, ut in mari; Acer, ut in allio; acerbus, ut in pomis immaturis; Acutus, ut in oleis; Acidus, ut in aceto. Possent autem plures assignari, si magìs specialiter dividantur; vel pauciores, si ad prima sua genera reducantur, ut si saporem dicas in genere alium esse medium alium verò extremum. Circa quam divisionem quæritur, Quinam sint extremi sapores. Respondetur, eos esse quos Aristoteles assignavit, nempe Dulcem & Amarum; quia isti in ratione saporum sunt maximè oppositi, cùm maximè contrario modo sensum afficiant, ut constat experientiâ: quemadmodum inter colores censentur extremi qui maximè contrario modo visum afficiunt; nempe Candor disgregando, & Nigredo congregando. Quòd si considerentur sapores ratione primarum qualitatum ex quibus oriuntur, Acerbus seu Ponticus, qui ex intenso frigore, & Acutus, qui ex summo calore oritur, erunt extremi: Sed ista consideratio non est saporum ut sapores sunt, sed prout ad corporis temperamentum spectant.

Quinam sint extremi sapores.

Licèt

Licèt autem quidam ex mediis inter ſe aut cum altero extremorum affinitatem quandam habeant, ſpecie tamen omnes diſtinguuntur. Porrò, cùm plura corpora ſapida permiſcentur, probabile eſt non unum ſaporem percipi ſed multiplicem, ſícque ex ejuſmodi permiſtione nullum ſaporem diverſum à ſaporibus permiſtis reſultare: Quamvìs nihil repugnet, adhibitâ præſertim concoctione fieri taliter permiſtionem ut ſapor eſſentialiter diverſus à permiſtis oriatur. *Sapor mixtus.*

Quæſtio XVI.

De actione Guſtûs, ejúſque facultate & organo.

QUod ſpectat ad actionem guſtûs, hoc duntaxat monendum occurrit, Etiam fieri receptâ ſpecie in organum guſtûs, ídque abſque externo medio (in quo differt à tribus præcedentibus ſenſibus, & cum Tactu convenit) non tamen abſque interno, nempe cuti, & fortè carne ſpongioſa per quam intermediam ſapor intentionaliter immutat facultatem guſtandi. *Quomodo fiat Guſtatio.*

Quod attinet ad facultatem & ejus organum ſeu ſubjectum, probabile eſt quod Ariſtoteles inſinuat 2. De part. animal. c. 17. guſtum eſſe in lingua, & quidem acriorem vim guſtûs eſſe in faſtigio ſeu cuſpide linguæ quàm ad ejus radices; quia nempe ea linguæ pars mollior exſiſtit, ejúſque nervi, licèt minores, ſunt tamen molliores & ad ſapores percipiendos magìs idonei. Veroſimile etiam eſt, eandem facultatem nonnihil extendi ad palatum, in quod guſtatorii nervi aliquantulùm effunduntur. Eſt autem linguæ, quæ eſt præcipuum hujus ſenſûs organum, hæc fabrica. Ipſa ad radicem quæ faucibus cohæret oſſe valido nititur; tunicâ cingitur pertenui, quæ toti ori communis eſt; novem conſtat muſculis, quos media linea ad dextram lævámque dividit, venis duabus majuſculis, totidémque arteriis; duobus item nervorum conjugiis, altero molliore dignoſcendis ſaporibus deſtinato, altero duriore motui ſubſerviente, intexitur. *Guſtandi vis in lingua.* *Lingua fabrica.*

Ex iis intelligere eſt, guſtum non eſſe tactum, ſed ab ipſo differre ſpecie. Quod diſcrimen patet tum ex parte objecti cùm ex parte organi: Objecti quidem; quia licèt omne guſtabile ſit tactile, non tamen è contrà omne id quod tangitur guſtari poteſt: ex quo intelligere eſt, aliam eſſe rationem formalem guſtabilis aliam verò tactilis: Organi verò; quia licèt in ea parte in qua ineſt vis guſtandi tangendi quoque facultas reſideat, non tamen è converſo ubicunque facultas tangendi reperitur guſtandi potentia cernitur. *Guſtus quâ differat à tactu.*

§. VI. De Tactu.

Quæſtio XVII.

De illius objecto; Quodnam ſit.

OBjectum tactûs in genere dici poteſt qualitas quævis tactu ſenſibilis. Sunt autem qualitates ejuſmodi primæ vel ſecundæ: Illæ ſunt *Qualitates ſenſibiles ſunt primæ vel ſecundæ.*

ſunt quatuor vulgares; Calor, Frigus, Humiditas, Siccitas: Hæ verò decem numerantur ab Ariſtotele 1. De ortu, c. 2. quæ ex primis oriuntur; Grave & Leve, Durum & Molle, Lubricum & Aridum, Aſperum & Læve, Craſſum & Tenue: E quibus quatuor poſteriores ad ſenſibile commune videntur pertinere, cùm non ſolùm tactu ſed etiam viſu percipiantur. Obſervandum etiam eſt, Primas qualitates peculiari quadam ratione & magis propriè afficere ſenſum quàm ſecundas, nempe immutando realiter temperiem ſeu complexionem inſitam quatuor primarum qualitatum. Quare non immeritò arbitramur ſecundas qualitates non niſi ſecundariâ ratione ad ſenſum tactûs pertinere.

Difficultas 1. De Voluptate & Dolore.

Eſt autem hîc peculiaris difficultas de Voluptate & Dolore, Titillatione, Fame & Siti; Num tactu percipiantur. Et quidem quod ſpectat ad Voluptatem & Dolorem; Reſpondetur, Licèt vulgò dicatur ſentiri voluptas & dolor, id tamen potiùs intelligendum eſſe de objecto voluptatis & doloris quàm de ipſa voluptate aut dolore: Sunt enim voluptas & dolor propriè actus appetitûs ſenſitivi, ut alibi docuimus: at verò iſtorum actuum objecta ſunt etiam tactu perceptibilia. Nam objectum voluptatis ejus quæ ex tactu naſcitur, eſt qualitas patibilis naturæ maximè conveniens ſenſui applicata; objectum verò oppoſiti doloris, qualitas naturæ diſconveniens ſenſui applicata. Pertinent autem hæc ad tactum quatenus tangibilia ſunt, ſicque ejus actum terminant, qui neque dolor eſt neque voluptas: Ad appetitum verò ſenſitivum ſpectant ſub ratione boni & mali præſentis ſecundùm actum proprium doloris & voluptatis.

2. De Titillatione.

Quod ſpectat ad Titillationem; Si ſumatur pro ipſa attrectatione corporis, tunc erit ſenſibile commune, cùm ſit motus localis, ad tactum tamen magis propriè pertinens: ſi verò pro horrore ſeu fuga attrectationis, & quadam voluptate, erit actus appetitûs ſenſitivi.

3. De Fame & Siti.

Denique, quod ſpectat ad Famem & Sitim; Tria in unaquaque illarum conſiderantur: In fame quidem, primò, divulſio in ventriculo; ſecundò, dolor ex ea ortus; tertiò, appetitio calidi & ſicci: In ſiti verò, primò, intemperies ex nimia ariditate; ſecundò, dolor ex ea ortus; tertiò, appetitio humidi & frigidi. Ex quibus dolor & appetitio pertinent ad appetitum ſentientem; divulſio, ad tactum, ut ſenſibile commune; denique, intemperies, ad eundem, ut ſenſibile proprium.

Quæſtio XVIII.

De actione Tactûs; An indigeat medio.

Tactus nullo medio indiget.

ID ſibi peculiare vendicat iſte ſenſus, ut nullo indigeat medio, ſive externo ſive interno, quo ſuum objectum percipiat. Et quidem quòd nullo medio externo indigeat ſicut nec guſtus, experientiâ ſatis patet; cùm videamus externa corpora, ut aquam & aerem, immediatè per ſuas qualitates agere in ſenſorium tactûs, ſeu immutare ac ſenſibiliter afficere corpus animalis, licèt inter illa & corpus animalis nihil ſit interjectum. Quòd verò non opus ſit interno medio, probatur;

probatur; Quia organum tactûs est tam caro (quæ cutem complectitur) quàm nervus, licèt caro aliquo modo dici possit medium internum respectu nervi. Cùm itaque sensatio tactûs fiat in carne, & præsertim in ipsa cute, quâ nihil extimius est in animali, sequitur, non requiri medium internum ad actionem tactûs. Quod autem nonnulli Aristotelis interpretes autumant duo corpora solida non posse immediatè se tangere, sed aliquid aeris inter illa semper intercipi, excedit omnem speciem probabilitatis. Quis enim sibi persuadeat, globum æneum bellicâ machinâ explosum parietem non tangere quem perforat, aut clavum non tangere lignum cui summâ vi infigitur & à quo tam ægrè evellitur? *Opinio ridicula explodit.*

Si objicias, Indè sequi, sensibile supra sensum positum sentiri, quod repugnat communi Peripateticæ Scholæ, & ab Aristotele accepto 2. De anima c. 11. axiomati, *Sensibile supra sensum positum non sentiri:* respondetur, Tactum ab isto Aristotelis pronunciato excipi; quod etiam de gustu potest probabiliter asseri. Et certè absurdum satis videtur quod aiunt oppositæ partis assertores, Partem corporis calidam non suum sed vicinæ partis calorem percipere: Sequeretur enim, in extremis partibus nihil sentiri: & quoties habemus partes ex ignis vicinia uniformiter difformiter calidas, perpetuò nos decipi, cùm plus caloris in qualibet parte corporis calida esse arbitremur quàm verè sit; non enim suum sed intensiorem vicinæ partis calorem perciperet. Adde, quòd inter vicinam illam partem & eam quæ sentit ipsum calorem deberet esse aliqua pars media cujus calor non sentiretur; quod valde absurdum est. *Object.* *Solut.*

Quæstio XIX.

De facultate Tactûs.

STud præsertim de facultate tactûs occurrit explicandum, An sit una specie facultas respectu cujuslibet objecti. Plerique enim multiplicem in eodem animali tactum, eúmque specie distinctum, admittunt, eo præsertim ducti argumento quo Aristoteles 2. De anima, c. 11. ad id comprobandum usus est; *vid.* Quòd unus specie sensus circa unam duntaxat contrarietatem versetur; tactus autem versetur circa plures contrarietates, quandoquidem percipit calidum & frigidum, siccum & humidum, &c. Probabilior tamen aliorum sententia est, Unicum specie ac numero tactum inesse in unoquoque animali. Ratio hujus sententiæ est, Quia hujus facultatis objectum in ratione formali sensibilis unum est specie infimâ, seu habet unam specie rationem formalem: Quia qualitates omnes primò & per se tangibiles habent unum eundémque modum immutandi organum, non tantùm quia nullum exigunt medium ut ipsum immutent, sed etiam quia congenitam ipsius temperiem realiter immutant. Ad argumentum oppositum respondetur, Licèt objectum tactûs materialiter spectatum sit multiplex, & sic multas contrarietates complectatur, formaliter tamen & in ratione tactilis esse unum, ac proinde ut sic omnis contrarietatis expers. *Unicus specie & numero tactus in unoquoq; animali.*

Quæstio

Quæstio XX.

De organo Tactûs.

COmmunis quidem sententia Philosophorum est, Organum tactûs nulli parti corporis affixum sed per omnia ejus membra fusum esse. Quodnam autem illud sit ambigitur; dum nonnulli carnem, alii nervum illud esse contendunt. Nos verò valde probabile esse arbitramur, Neque solam carnem neque solum nervum sed utrumque esse organum seu instrumentum tactûs: Ubi nomen *carnis*, latè accipimus, quatenus cutem, membranas, & alia id genus complectitur. Probatur autem hæc assertio validissimâ hâc ratione; Ibi sensorium est ubi fit sensio: atqui fit sensio in suprà dictis omnibus partibus, cùm in iis percipiatur læsio, ut constat experientiâ. Constat tamen, maximè vigere tactum in extrema cute; eâ namque primarum qualitatum differentias multò meliùs quàm aliâ corporis parte dignoscimus. Et adhuc ex ipsa cute ea pars magis sentit quæ volam manûs contegit: quod à natura curatum fuit, quia manus commune est rerum tangendarum & prehendendarum instrumentum. Sed hæc satis de sensibus externis: Deinceps de internis dicendum.

Organum tactûs quid.

Tertia Disputatio hujus Tractatûs;

De sensibus Internis.

Quæstio I.

De numero sensuum internorum.

COmmunis quidem sententia est, Quatuor esse sensus internos re & naturâ diversos; nempe Sensum communem, Phantasiam, Æstimativam, & Memoriam. Probabilis aliorum est opinio, Tres tantùm esse, eorum nempe qui Æstimativam à Phantasia non distinguunt. Probabilior adhuc & magis Aristotelica, Duos duntaxat esse sensus internos, nempe Sensum communem & Phantasiam, cùm de illis tantùm mentionem faciat in lib. De anima, ità ut à Phantasia reliqui minimè distinguantur. Verùm probabilissima omnium sententia nobis videtur, Unicum duntaxat esse sensum internum, unicum (inquam) realiter & numero, licèt aliquo modo & (ut loquuntur) virtualiter multiplex esse videatur. Quæ sententia sequentibus assertionibus declaratur, simul & oppositæ sententiæ refutantur.

Unicus realiter sensus internus.

1. Assertio; Æstimativa sive cogitativa non est facultas distincta à phantasia. Probatur; Quia ea officia quæ tribuuntur æstimativæ seu cogitatrici, nempe res non sensatas seu sensu antea minimè cognitas percipere, eásque tum inter se tum cum sensatis variè conjungere,

1. Assertio; probatur 1,

gere, poſſunt commodè ad eandem phantaſiæ facultatem revocari: Licèt enim res non ſenſatas percipere nobilius ſit quàm res jam ſenſu perſpectas dignoſcere: non tamen eſt neceſſe ad hæc duo miniſteria exhibenda plures aſſcíſcere facultates, cùm una eadémque alias magis alias minùs nobiles actiones præſtare poſſit. Adde, quòd cùm ſint quatuor cellulæ in cerebro, & duæ anteriores vulgò ſenſui communi, poſtrema memoriæ deputetur, unica ſupereſt media, unicæ facultati deputanda, nempe phantaſiæ ſeu æſtimativæ: ſícque æſtimativa non erit diſtincta à phantaſia, ſaltem juxta eorum ſententiam qui ſenſus internos ex variis cerebri cellulis colligunt. 2.

II. Aſſertio; Memoria non eſt diſtincta facultas ſeu diverſus ſenſus à phantaſia: Quia nullum aliud officium memoriæ magis proprium videtur eſſe quàm ſpecies, ſive ingenitas ſive per ſenſus externos receptas, conſervare: quod non ſatis eſt ad ſenſum conſtituendum, Objicies, Proprium eſſe memoriæ res præteritas recordari. Reſpondetur, Illud eſſe opus phantaſiæ: neque enim majoris negotii eſt res præteritas quàm abſentes imaginari, quod ſola præſtat phantaſia. Adde, quòd ad retinendas rerum imagines nihil opus eſt organo omnino diverſo, ſed diſtinctâ organi parte quæ paulò ſiccior ſit ac proinde tenacior. 2. *Aſſertio.* *Object.* *Solut.*

III. Aſſertio; Senſus communis non eſt facultas diſtincta à phantaſia. Quod enim ſenſui communi tribui ſolet non videtur denegandum phantaſiæ. Aiunt proprium eſſe ſenſûs communis objecta præſentia percipere dum ſenſibus externis apprehenduntur: At nulla eſt ratio cur non poſſit idipſum phantaſia præſtare: ſi enim poteſt eas res percipere ac dignoſcere ubi ſenſibus externis jam ſunt perceptæ, cur non poterit eaſdem dignoſcere dum ſenſibus externis apprehenduntur? Id etiam quod aiunt, ſenſum communem percipere actiones cæterorum ſenſuum, non videtur phantaſiæ denegandum. Adde, quòd non videtur probabile quod aiunt, phantaſiam reſidere in portione cerebri continua cum ea in qua reſidet ſenſus communis, cùm nihil ſit quod anteriores illas cerebri portiones diſcriminet. 3. *Aſſertio.*

IV. Aſſertio; Eſt unica facultas interna apprehenſiva, ſeu unicus realiter ſenſus internus, qui nomine *phantaſiæ* generatim ſumto ſignificari poteſt. Cujus quartæ aſſertionis veritas ex præcedentium aſſertionum probatione ſatìs conſtat. Neque obſtat varia & multiplex operatio quæ indè promanat: Hoc enim non arguit diſtinctionem facultatum; ſiquidem ab uno eodémque intellectu diverſæ admodum operationes profluunt: nam ſimplex apprehenſio multùm differt à judicio, judicium item à ratiocinatione, & tamen non admittitur propterea multiplex facultas intellectiva. Cellularum autem diſcrimen in cerebro non ad ſenſuum diſtinctionem ſed ad alias vitæ functiones à natura poſitum eſt. 4. *Aſſertio.*

Notandum autem illud eſt, illam unam reipsâ facultatem apprehenſivam virtute eſſe veluti quadruplicem, propter quatuor illa munia inſigniter inter ſe diſtincta quæ per ſenſum communem, phanta- *Nota.*

siam, æstimativam, & memoriam significantur. Quare de illis deinceps quasi de quatuor distinctis facultatibus differemus, licèt verè non sint quatuor sensus realiter distincti.

Quæstio II.

De speciebus intentionalibus sensuum internorum.

UT externus ità internus quoque sensus objecti specie indiget ut ipsum percipiat, & quidem eò magis quòd ut plurimùm objecti præsentiâ non juvetur, cùm sæpenumero circa res absentes versetur.

Species internorum sensuum duplices.

Sunt autem species ejusmodi duplicis generis: Quædam dicuntur Sensatæ, i. e. repræsentativæ eorum quæ sensu aliquo percepta sunt: aliæ, Non-sensatæ, i. e. repræsentativæ alicujus rei sensibilis sub aliqua ratione quæ sensu non percipitur; ut cùm ovi repræsentatur lupus sub ratione inimici. Rursus sensatarum specierum aliæ sunt Simplices aliæ Compositæ: Illæ dicuntur quæ repræsentant objecta eodem modo quo percepta sunt; ut cùm species hominis visi eundem repræsentat: hæ verò ex sensatis compositæ res quidem perceptas sensu repræsentant, sed non eo modo quo sunt perceptæ, verùm inter se conjunctas & compositas; ut cùm ex monte & auro visis imaginatio sibi repræsentat montem aureum nusquam visum.

Undenam oriantur prædictæ species.

Quæritur autem, Undenam oriantur, & quomodo in interno sensu seu phantasia producantur illæ species. Respondetur primò, Species sensatas simplices à solis objectis oriri & effectivè produci, ità ut

1. Assertio. species rerum sensibilium in sensus externos receptæ beneficio spirituum animalium per nervos sensorios deferantur ad cerebrum, quod

2. Assertio. est organum interni sensûs seu phantasiæ; & tunc appellantur phantasmata. Respondetur secundò, Species sensatas compositas ab iisdem objectis oriri à quibus simplices ex quibus componuntur, ità tamen ut interveniat operatio ipsius phantasiæ species illas inter se componentis. Ex quo intelligis, species compositas non esse distinctas à simplicibus simul junctis. Respondetur tertiò, Species non-

3. Assertio. sensatas esse omnibus animantibus naturaliter ingenitas, non verò ab ipsis rebus acceptas. Probatur; Quoniam in animalibus naturalis quædam sympathia & antipathia cernitur, ratione cujus quædam animalia facillimè inter se sociantur, quædam verò, etiamsi nihil unquam detrimenti sibi invicem intulerint, naturaliter se fugiunt. Non potest autem ejusmodi motio appetitûs excitari absque prima aliqua apprehensione sensûs interni, quæ fit adminiculo præsertim istarum specierum non-sensatarum.

Quæstio III.

De sensu Communi.

ETsi unicum internum sensum, nempe Phantasiam, latè sumto nomine *Phantasiæ*, esse dixerimus; is tamen sub diversa consi-

deratione,

deratione, nempe in ordine ad varias functiones, varias quoque sortitur appellationes : quo fit ut modò sensus Communis, modò speciali ratione Phantasia, modò Æstimativa, modò Memoria denominetur. De isto igitur interno sensu sub quadruplici illa consideratione deinceps dicemus ; & quidem hoc loco quatenus dicitur sensus Communis.

Sensûs communis munus triplex.

Est igitur proprium phantasiæ quatenus dicitur sensus communis, tria potissimùm præstare : Primum est, non tantùm omnia sensibilia sed etiam omnes sensuum externorum actus circa ipsa percipere : Cùm enim animalia se sentire, videre, audire, &c. percipiant ; hæc autem cognitio non pertineat ad ullum ex quinque sensibus externis, cùm nulla potentia materialis possit super suam ipsius actionem reflecti ; necesse est ut pertineat ad aliam altiorem communioremque potentiam, ad quam non tantùm objectorum sed etiam functionum externarum imagines deferantur : quæ nihil aliud est quàm phantasia sub ratione sensûs communis. Secundum munus est, diversorum sensuum objecta discernere & dijudicare : quod nullus externorum sensuum præstare potest, cùm unusquisque circa propr ii duntaxat objecti differentias occupetur ; ut aspectus, circa atrum & candidum ; similitérque reliqui sensus : hinc sensum communem aiunt esse cæterorum velut arbitrum & judicem. Tertium munus est, impertiri sensibus externis vim ad functiones suas obeundas per communicationem spirituum animalium, quos à se veluti fonte ac primario sentiendi instrumento effundit : unde cùm obstruitur via illa cerebri ubi residet vis ista sensûs communis per quam prædicti spiritus egrediuntur (ut in somno accidit) necesse est feriari externos sensus. Verùm hic locus postulat ut de Somno & Vigilia nonnihil dicamus.

Quæstio IV.

De Somno & Vigilia.

1. Quid sint Somnus & Vigilia.

PRimùm quæritur, Quid sint Somnus & Vigilia. Definitur vigilia, Omnium externorum sensuum, aut saltem aliquorum, solutio & libertas. Somnus verò, qui est vigiliæ quædam privatio, definitur, Ligatio omnium sensuum externorum ad animantium quietem & salutem instituta. Ex qua definitione intelligis, non fore somnum si vel unus sensus externus evigilet : deinde, eum non propriè dici somnum cùm vi morbi sensus obtorpescunt, ut contingit in lipothymia, epilepsia, præfocatione, &c.

2. Quomodo somnus contingat.

Secundò quæritur, Quomodò contingat somnus. Respondetur, Tum contingere cùm ea cerebri pars obstruitur ex qua velut ex communi quodam fonte solent animales spiritus ad externos sensus per nervos sensorios derivari. Obstruuntur autem communia hæc ad sensus externos ostia vaporibus è ventriculo in caput ascendentibus, quibus spiritus graves & torpidi redduntur. Cùm enim se quieti dat aliquis, refrigerato mox aliquantulùm cerebro addensantur vapores, sícque ponderosiores facti paulatim delabendo obturant meatus

per quos ſpiritus animales ad externos ſenſus deferendi erant: Et quidem hæc obſtructio non ſolùm impedit deſcenſum ſpirituum animalium è cerebro ſed etiam aſſcenſum vitalium è corde ad idem cerebrum; cujus commercii ceſſatio quamdiu durat tamdiu ſomnus perſeverat. Quòd autem pleno ſtomacho interdum non capiatur ſomnus, etſi opportunâ horâ captetur, provenit ex quibuſdam impedimentis, quæ vel in ventriculo evaporationem vel in cerebro vaporum concretionem inhibent. Cæterùm ea quæ animum colligunt, & à ſenſuum diſtractione abducunt, qualia ſunt laſſitudo, ſuavitas, cantus, tenebræ, ſilentium, magnopere ſomnum juvant, quia tunc facilè ſpiritus animales intus detinentur, & viæ per quas exeunt facilius occluduntur.

3. Cui fini deſtinetur à natura.

Tertiò quæritur, Quo fine animalibus conceſſus fuerit à natura ſomnus. Reſpondetur, Finem inſtituti ſomni eſſe commoda quæ animalibus ex ipſo proveniunt. Tempore enim ſomni collectâ ad internas functiones animâ, & avocato intus calore; animalis potentia in cerebro ſpiritus animales reſtaurat, vitalis in corde ſpiritus vitales exactiùs elaborat, & naturalis facultas in alimenti decoctionem & totius corporis nutritionem impenſiùs incumbit; ſicque ejus beneficio ſanitati corporis conſulitur, ejúſque vires inſtauruntur: Quod tamen de ſomno moderato accipi debet: nam immoderatus ſomnus non mediocriter ſanitati officit; ſiquidem laxat membra, calorem nativum hebetat, gravat caput, ſtupidos, ſocordes, oblivioſos, & ad vitia proclives reddit, ad labores autem & res arduas & libero homine dignas ſuſcipiendas pigros & inutiles.

4. Quibus animalibus competat.

Quartò quæritur, Quibus animalibus competat ſomnus. Reſpondetur, Probabiliſſimum eſſe omnibus competere, quia communis eſt omnibus ipſius utilitas. Ubi notandum eſt, Hominem ipſo infantiæ tempore plùs quàm cæteros animantes ſomno deditum eſſe; quia incremento partis ſuperioris exſuperat, atque adeò vaporibus in capite affluit. In eo autem ſtatu à quo vitam auſpicamur in maternis uteris neque vigilia neque ſomnus eſt, ſed torpor quidam, ex quo ad vigiliam tranſitur.

5. An in ſtatu innocentiæ conceſſus.

Quintò quæritur, An in ſtatu innocentiæ ſomnum capturi fuiſſent primi parentes ac ejus poſteri? Aſſerit & quidem meritò S. Thomas, & permulti graves Theologi, non quidem, quòd ſomnus ille ex laſſitudine aut morbo oriretur, ſed quem pura & ſincera alimenti evaporatio ad oblectationem potiùs quàm ad neceſſitatem conciliaret, quique proinde facilè ſolvi poſſet. Quocirca ſopor ille primo parenti injectus à Deo, reverâ ſomnus fuit; nec tamen in eo ſopore ſolus ſomnus ſed etiam exſtaſis fuit, quatenus eo tempore mens Adami ad divinorum myſteriorum contemplationem Divinitus evecta eſt.

Quæſtio

Quæstio V.

De Phantasia seu Imaginatione.

PHantasia, prout suo modo distinguitur, tum à sensu communi cùm ab æstimativa & memoria, definiri potest, Ea vis animæ quâ res externæ communi antè sensu perceptæ concipiuntur, sive sint præsentes sive absentes. Ejus officia sunt hæc præcipua: Primum, species per sensum communem delatas aliquandiu retinere. Secundum, per ejusmodi species, quæ dicuntur phantasmata, res objectas etiam absentes cognoscere. Tertium, species sensatas, seu à sensibus externis primùm exceptas tum per sensum communem ad se delatas, inter se componere, & etiam partiri seu dividere: Ex qua multiplici specierum fabrica innumer a effingi possunt & concipi: quo fit ut qui phantasiâ pollent ingenioſi sint ac industrii & ad multa excogitanda promti. Quartum, regere ipsum animal: Ut enim homines ratione, sic brutæ animantes imaginatione ducuntur: unde instinctus naturalis in brutis non differt ab ipsa eorum phantasia seu imaginatione quatenus etiam æstimativam complectitur. *Phantasiæ descriptio.* *Officia.*

Probabile autem est, in omnibus tam perfectis quàm imperfectis animantibus inesse phantasiam, cum discrimine tamen; quòd in imperfectis, ut in apibus, vermibus, zoophytis, &c. phantasia quoque sit imperfecta, toto corpore fusa, à sensu communi nequaquam distincta, utpote quæ solas res præsentes percipiat: in perfectis verò perfecta, organica, in certa corporis parte, nempe cerebro, collocata, & à sensu communi penès nonnullas sibi peculiares functiones distincta: & adhuc in hominibus perfectior quàm in brutis animantibus; tum quia rationis particeps aliquo modo dici potest, quatenus illius imperio subjicitur; tum quia non tantùm de rebus prosequendis vel fugiendis sed etiam de iis quæ ad solam contemplationem pertinent esse potest. Eò autem præstantior est in homine phantasia quò cerebrum humidius est, si modò spiritibus animalibus abundet, nec excedat illa humiditas. Quare accidit, ut qui felici sunt ingenio, propter cerebri mollitiem sint memoriæ labilis, proindéque facilè addiscant & difficilè meminerint. *Quibusnam insit.*

Quæstio VI.

De Insomniis.

PRimò quæritur, Cujus sint facultatis somnia; an phantasiæ, an verò æstimativæ. In quo non multùm nobis laborandum est, qui utramque eandem facultatem esse arbitramur: Quia tamen unam ab altera virtute distinguimus, respondemus, Somnia esse maximè propria phantasiæ, ità tamen ut ab æstimativa sæpenumero dependeant, cùm multa inter dormiendum imaginemur quæ non nisi per species non-sensatas, quæ sunt ab æstimativa, repræ- *1. Cujusnam facultatis sint somnia.*

repræsentari possunt; ut cùm quis de parentibus, uxore, liberis somniat.

2. *Quid sint.* Secundò quæritur, Quid sint somnia. Somnium optimè definiri potest, Apparitio exhibita per internum sensum in iis qui dormiunt. Dicitur *apparitio*; ut intelligas somnium esse actum quendam seu actualem repræsentationem: Additur, *exhibita per internum sensum*; ut scias notitias intellectivas & abstractas, licèt inter dormiendum contingant, non propriè vocari somnia: Subjungitur, *in iis qui dormiunt*, ad removenda omnia phantasiæ spectra quæ solutis per vigiliam sensibus contingunt, qualia amentibus & phreneticis accidunt: hæc enim & similia nequaquam dicuntur somnia.

3. *Quomodo excitentur.* Tertiò quæritur, Quomodo excitentur & fiant somnia. Respondetur, Cùm non est vehemens, aut saltem magna ex parte sedari incipit, vaporum agitatio in cerebro, præclusis adhuc meatibus quibus spiritus animales ad sensus externos deferuntur, tunc sensus internos solvi & operari phantasmatum occursu, tunc etiam maximè occurrunt seu sese ostendunt quæ antea latuerant imagines per quas sensus interni operantur, idque clariùs aut obscuriùs pro vaporum varia conditione. Dum autem vapores sunt adhuc crassiores & turbulento nimiùm motu agitantur in cerebro, aut imagines penitus obrutæ delitescunt, aut non nisi turbulenta, molesta, & prodigiosa visa exhibent, qualia accidunt melancholicis & febri laborantibus. Ex quo intelligis, non opus esse ad excitanda somnia, quòd phantasmata seu imagines rerum à phantasia ad sensum communem excurrant, à quo primùm accepta sunt: Licèt non sit negandum, commeantibus huc illuc spiritibus imagines ipsas seu phantasmata simul cum illis agitari, nec in eadem cerebri parte somnia excitari.

4. *Quæ sint causæ effectivæ somniorum.* Quartò quæritur, Quænam sint causæ præsertim effectivæ somniorum. Respondetur, Causam somniorum in genere duplicem esse; internam videlicet, & externam. Interna autem est triplex; naturalis nempe, animalis, & moralis. Naturalis est ipsa corporis temperies ac dispositio: quo fit ut melancholici tristia somnient, cholerici rixas & jurgia, &c. Animalis est ea quæ sensu fit rerum externarum perceptio, earúmq; assidua & frequens cogitatio: Fit enim ut earum rerum quas interdiu vidimus, audivimus, aut animo agitavimus simulacra inter dormiendum occurrant. Moralis, sunt animi affectus, sive boni sive mali: Quare ambitiosi de honoribus, avari de divitiis somniant.

Interna: eáque
1. *Naturalis*
2. *Animalis,*
3. *Moralis.*

Externa: Externa causa præter communem, scilicet cœlú & aeris dispositionem, triplex quoque peculiaris assignatur; nempe Deus, boni Angeli, & dæmones: Deus quidem, vel imprimendo species, sive intelligibiles sive sensibiles; vel componendo & coordinando eas quæ nobis antea inerant, & insuper intelligibile lumen communicando, si ità opus sit. Angeli verò & dæmones non possunt per se & vi suâ quicquam, sive lumen sive speciem, in animam transfundere, sed tantùm spiritus animales agitare, impressásque in ipsis species excitare, & appositè dirigere ad fingenda somnia; licèt diverso fine, boni quidem

Deus,

Angeli, Dæmones.

dem Angeli bono, mali verò malo, id agant.

Quintò quæritur, Quot ſint genera ſomniorum. Prætermiſsâ ſomniorum diviſione penès varia cauſarum genera, ut quòd aliud ſit naturale, aliud animale, aliud morale, quæ ex antedictis facilè poteſt intelligi, traduntur quinque præcipuæ illorum ſpecies, ex variis modis quibus contingunt deſumtæ: nempe, prima, Somnium, Græcè ὄνειρος· ſecunda, Viſio, ὅραμα· tertia, Oraculum, χρηματισμός; quarta, Inſomnium, ἐνύπνιον· quinta, Phantaſmata. Ex his duæ poſteriores nihil interpretatione dignum continent. Eſt enim Inſomnium illud quod vulgò contingit: cujus cauſa eſt naturalis, vel animalis, aut moralis. Phantaſma contingit quando qui dormire cœpit, ſe adhuc vigilare exiſtimat, videtúrque aſſpicere irruentes in ſe vel paſſim vagantes formas, aut lætas aut (ut ſæpius) turbulentas, vel etiam tumultus aut clamores horrendos audire ſe arbitratur. Reliqua tria, nempe Viſio, Oraculum, Somnium, aliquid divinationis continent. Viſio contingit cùm id quod viderat aliquis inter dormiendum eodem modo evenit quo apparuerat. Oraculum eſt, cùm in ſomnis parens vel alia gravis ſanctáque perſona vel etiam Deus ipſe aliquid eventurum aut non eventurum denunciat. Somnium autem eſt, quod verborum ambagibus aut rerum ſimulacris tegitur, nec abſque interprete facilè poteſt intelligi.

5. *Quot ſint genera ſomniorum.*

Quinque Somniorum ſpecies.

Inſomnium;

Phantaſma;

Viſio;

Oraculum;

Somnium.

Sextò quæritur, An liceat ex inſomniis aliquid præſagire. Reſpondeo, Id quidem licere in ſomniis quæ à Deo vel angelis peculiari Dei permiſſu immittuntur, quando id conſtat, nempe immitti à Deo vel angelis ipſo permittente. Super qua re, ſicut & de ipſorum interpretatione, conſulendi ſunt viri quorum fidem doctrina & morum probitas commendet. Ex iis verò ſomniis quę ex affectu corporis aut cœleſti influxu oriuntur, licet aliquid quod ſpectet ad naturales effectus probabiliter conjicere: Sic medici ex ſomniis de ſanitate & morbo judicant. Denique, ex iis quæ à dæmonibus injiciuntur, aut quorum cauſa eſt naturalis, velle aliquid conjicere, præſertim quod ſpectat ad eos eventus qui pendent ex libera hominum voluntate, aut ad ſtatum ſupernaturalem animæ pertinent, vanum eſt ac ſuperſtitioſum.

6. *de ſomniorum præſagiis.*

Quæſtio VII.

De Æſtimativa ſeu Cogitativa.

Duo occurrunt hoc loco explicanda: alterum, Quî differat æſtimativa à phantaſia; alterum, Quî differat æſtimativa hominis ab æſtimativa brutorum.

Quod ad prius ſpectat; Licèt utraque ſit unus idémque ſenſus internus, non tamen iidem dicuntur actus phantaſiæ & æſtimativæ: Quo fit ut multi cenſeantur habere imaginandi vim optimam, qui facilè concipiunt & promtè excogitant, æſtimandi verò peſſimam, qui in ferendo judicio facilè decipiuntur. Triplex autem eſt peculiare munus æſtimativæ: Primum eſt, cognoſcere per

1. *Quî differat æſtimativa à phantaſia.*

Æſtimativæ munus triplex.

ſpecies non-ſenſatas; nempe, cognoſcere aliquid ſub ratione amici vel inimici, utilis vel inutilis, noti vel ignoti, jucundi vel moleſti, conſanguinei vel alieni: Enumerantur enim hæ quinque conjugationes ſpecierum non-ſenſatarum. Secundum, conjungere ſpecies ſenſatas cum non-ſenſatis. Tertium eſt, de rebus ſive per ſpecies ſenſatas ſive per non-ſenſatas perceptis ferre judicium, & de iis etiam ſuo modo diſcurrere.

2. Quî differat æſtimativa hominis ab æſtimativa brutorum.

Quod ad poſterius ſpectat; Æſtimativa hominis non differt ſpecie ab æſtimativa brutorum, ſed accidentariò, idque propter rationis viciniam: hinc enim habet æſtimativa hominis quòd poſſit phantaſiam ſeu imaginationem deceptam corrigere, quòd imaginationi non ſemper obſequatur, ſed potiùs rationi, denique quòd componat, dividat, propoſitiones conficiat, & circa ſingularia ad ipſius objectum pertinentia ſuo modo diſcurrat: Quæ omnia æſtimativæ brutorum non competunt. Nec tamen indè ſequitur æſtimativam hominis diſtingui ſpecie ab æſtimativa belluæ, quia cùm ejuſmodi operationes non per ſe nec per id quod eſt proprium ſenſitivæ partis, ſed ex accidente & alterius beneficio ei competant, nequaquam indè naturæ diſtinctio debet argui.

Quæſtio VIII.

De Memoria.

Quî differat Memoria à reliquis ſenſibus.

DUæ quoque difficultates de memoria occurrunt explicandæ. I. Quomodo differat memoria à reliquis ſenſibus internis. Reſpondetur, Non eſſe ſenſum reipſâ diverſum à phantaſia vel æſtimativa: Ejus autem peculiare munus, quatenus ab ipſis virtute diſtinguitur, cenſetur eſſe ſpecies ſeu imagines quas tum externi tum interni ſenſus à rebus objectis hauſerunt diutiſſime aſſervare, & præterea res præteritas quatenus præteritas recordari: Pendétque ejus uſus præſertim à poſtrema eâque duriori parte cerebri, quæ cerebellum appellatur: Quo fit ut nonnulli memoriâ polleant, nec tamen ſubtili ingenio nec judicio ſatis firmo ſint; quorum alterum phan-

Quî differat Memoria à Remmiſcentia.

taſiæ, alterum æſtimativæ vitium eſſe cenſetur. II. Quomodo differat Memoria à Reminiſcentia. Ubi nota, *Memoriam* nonnunquam accipi pro ipſo actu ſeu actuali recordatione rei præteritæ; quo modo in hac difficultate uſurpatur. Eſt igitur ejuſdem facultatis utraq; actio; differt tamen una ab altera, quòd memoria homini cum belluis ſit communis, reminiſcentia verò ipſi peculiaris & propria: Ut enim meminiſſe dicamur, ſatis eſt rem antea cognitam ſeu imaginatione apprehenſam iterum apprehendere; quod præſtare poſſunt belluæ: ut verò reminiſci dicamur, neceſſe eſt ut rem oblivioni penè traditam vi diſcurſûs nobis in memoriam revocemus; quod præſtare nequeunt belluæ, quæ omnis ratiocinationis, ſive à ratione ſive ab æſtimativa ſeu cogitativa ſit, ſunt expertes. Ubi nota, Actum ipſum reminiſcentiæ verè eſſe actum memoriæ, qui tamen præſup-

ponat

ponat obliterationem ſpecierum & etiam actum ratiocinationis ad illas excitandas; alioqui non appellabitur reminiſcentia. Et hæc de ſenſibus internis.

Quarta Diſputatio hujus Tractatûs;

De Motu animalium.

Quæſtio I.

Utrùm admittenda ſit facultas Motrix in animalibus diſtincta à qualibet alia facultate.

POſtrema hæc hujus tractatûs diſputatio inſtituitur de motu peculiari ſeu proprio animalium, qui vulgò nimis ſtricto nomine *progreſſivus* appellatur (aptiori vocabulo *ſpontaneus* dici poſſet) complectitúrque non tantùm progreſſionem quadrupedum, ſed natationem piſcium, volatum avium, &c.

Quæritur autem, Utrùm admittenda ſit facultas aliqua motrix in animali quæ ſit principium ejuſmodi motûs. Cauſa dubitandi eſt, quòd ad eum motum præſtandum in animali ſufficere videatur tum actus phantaſiæ cùm actus ſentientis appetitûs. Nihilominus tamen probabilius eſt, præter phantaſiam & appetitum ſentientem, à quibus motus ille præcipitur, dari facultatem motivam ſeu exſecutivam quæ eundem motum exſequatur. Omnis enim motus eſt actus potentiæ motivæ ſibi correſpondentis: atqui motus iſte eſt motus localis, phantaſia autem & appetitus non ſunt facultates per ſe motivæ; quare alia præter iſtas aſſignanda eſt. Adde, Phantaſiam cerebro addictam eſſe, appetitum verò in corde reſidere; at facultas motrix originem trahens à poſteriori parte cerebri ſimul cum nervis omnibus per totum corpus diffunditur. Ex quo intelligis, facultatem hanc originem trahere à cerebro, nullam verò ſedem ſibi peculiarem in corpore vendicare.

Cauſa dubitationis in q. propoſita.

Aſſertio ſtenda;

probatur 1.

2.

Quæſtio II.

Quonam modo fiat motus progreſſivus animalium.

PRætermiſſo motu ſpontaneo tum piſcium in aquis tum avium in aere, de motu terreſtrium præſertim, qui progreſſivus dicitur, hoc loco quæſtio inſtituitur. Circa quem motum tria ſunt imprimis obſervatione digna. I. Quòd quicquid progreditur aliquo quieſcente nititur, aut ſaltem aliquo quod tardiùs moveatur: Sic quieſcente tibiâ pes movetur, & tibia crure quieſcente; ſic brachio quieſcente manus, & cubito quieſcente brachium movetur. Ad quem uſum maximè conceſſi ſunt animalibus articuli & membrorum junctu-

Senſus quæſtionis.

Nota 1.

ræ,

cturæ, ut scilicet una pars moveri possit alterâ quiescente. Ubi nota, Id quod tardiùs movetur cui aliud innititur quod citiùs movetur,
2, habere rationem quiescentis respectu istius. II. Quòd omnia animalia motum inchoant à parte dextra. Id enim observatur in hominibus: quo fit etiam ut claudi liberiùs incedant si crure sinistro quàm si dextro claudicent. Deinde, cùm animalia volunt inchoare motum primum, firmant sinistram partem: quod indicat, motûs initium duci à parte dextra. Denique, ab ea parte inchoari debet motus quæ & robustior est ac nobilior, cujusmodi est pars dextra si
3. cum læva comparetur. III. Quòd omne animal terrestre inflexione quâdam movetur: pedata quidem, inflexione crurium; serpentia verò, sinu vel attractu partium corporis. Quæ sinu utuntur, vel ad latera solùm sese inflectunt, non autem sursum se erigunt; ut permulti serpentes, qui unâ parte firmâ aliam flexione promovent: vel supernè sese erigunt; ut erucæ, quæ fixâ primâ parte corporis reliquam in modum arcûs attollunt, tum fixâ postremâ parte anteriorem protendunt. Quæ autem attractu utuntur, ut lumbrici, parte posteriori stabilitâ priorem extendunt, quæ ipso motu tenuior fit & exilior, tum primâ parte immotâ ad ipsam trahunt posteriorem; sícque motum contiuò peragunt. Ex quibus patet, incessum omnium animalium quiete & motu constare respectu diversarum partium, tum etiam & membrorum inflexione aliquâ. Sed hæc de motu animalium satìs, atque adeò de iis quæ spectant ad animam sensitivam.

Quartus Tractatus hujus partis;

De anima Rationali.

POstremus hic totius Physiologiæ tractatus de nobilissima omnium formarum physicarum, nempe anima rationali, instituitur: De qua proinde accuratè disserendum est, iis tamen prætermissis quæ fusè satìs pro nostro instituto de voluntate, libero arbitrio, & humanis actibus in Morali Philosophia pertractavimus. Erunt igitur hujus tractatûs tres disputationes: Quarum prima erit de iis quæ spectant ad subsantiam animæ rationalis; ubi de ipsius Origine, Immortalitate & Natura disseretur: Secunda, de iis quæ spectant ad ipsius facultates; ubi præsertim de Intellectu fusè disputabitur: nam de Voluntate satìs supérque actum est in Moralibus: Tertia, de statu animæ separatæ; ubi de propria ipsius facultate Motiva ex instituto agetur.

Tres hujus tractatûs disputationes.

Prima

Prima Disputatio hujus Tractatûs;

De iis quæ spectant ad substantiam animæ Rationalis.

Quæstio I.

De origine animæ Rationalis.

ANceps admodum fuit apud veteres Philosophos proposita hæc de animarum origine quæstio: Verùm nè in recensendis variis eorum super hac re dogmatibus immoremur, nostram sententiam super hac re aperiemus sequentibus conclusionibus.

I. Conclusio; Anima rationalis neutiquam seminali virtute procreatur, ut inter alios sentit Tertullianus. Probatur hæc assertio; Quia virtus corporea non potest attingere productionem rei spiritualis: Atqui virtus seminalis est corporea, utpote materiæ penitus addicta; anima verò rationalis est spiritualis, utpote à materia independens. *1. Conclusio.*

II. Conclusio; Animæ accipiunt esse à Deo per creationem. Probatur; Quia omnis substantia quæ producitur, aut generatur saltem per accidens, aut creatur: At anima rationalis neque per se generatur, cùm non sit compositum physicum; neque per accidens, cùm non ex semine per vim ipsi congenitam procreetur more cæterarum: Restat igitur ut per creationem producatur. *2. Conclusio.*

III. Conclusio; Animæ rationales non fuerunt omnes simul ante corpora productæ; ut plerique veteres, & inter illos Origenes, arbitrati sunt. Probatur ista conclusio; Quia cùm id quod est secundùm naturam & per se sit prius eo quod est præter naturam & per accidens, sit autem valde secundùm naturam & per se ut anima rationalis uniatur humano corpori, non debet anima poni extra corpus antè quàm ipsi unita fuerit. Nec est quòd fingant Platonici, & post hos hæretici, animas in scelerum pœnam in corpora detrudi: sequeretur enim, unionem animæ cum corpore esse malum pœnæ, cùm tamen constet esse bonum naturæ; spectat enim hæc unio ad constituendum integrum hominem. *3. Conclusio.*

IV. Conclusio; Anima rationalis à Deo infunditur simul & unitur corpori in eo instanti quo primùm materia organis ac dispositionibus ad eam formam suscipiendam requisitis instructa est: quod accidit in maribus circa diem à conceptu quadragesimum; in fœminis verò, circa diem octogesimum: quò spectat præscriptus ille numerus dierum purgationis in veteri lege, pro maribus quidem, quadraginta dierum; pro fœminis verò, octoginta. Cæterùm eo temporis successu ad sui formationem non indiguit corpus Christi, cùm in ipso conceptionis momento Divinâ virtute ac Spiritûs sancti operâ perfectum absolutúmque fuerit. *4. Conclusio.* *Christi conceptio.*

Quæstio

Quæstio II.

Utrùm rationalis anima sit spiritualis & immortalis.

ETsi rationales animas spirituales esse ac immortales non liceat homini Christiano dubitare, cùm id Sacrarum paginarum oracula, Conciliorum decreta & S. Patrum autoritates apertè satìs testentur, & sublatâ animæ immortalitate ruant præcipua Christianæ fidei fundamenta; nihilominus tamen ad majorem fidei ipsius illustrationem, & ad revincendos hæreticos & paganos, poterit hoc ipsum physicis rationibus comprobari. Et quoniam si semel constet animam rationalem esse spiritualem, facile erit eandem esse immortalem demonstrare, cùm constet spirituales substantias naturâ suâ esse immortales; ostendendum est imprimis rationalem animam esse spiritualem, hoc modo; Talis est cujusque rei natura qualis est ejus operatio; namque operari sequitur esse: Sed operationes animæ rationalis sunt elevatæ supra naturam & conditionem corporis ac materiæ: Ergò rationalis anima non est materialis & corporea, sed immortalis seu spiritualis. Minor propositio, de qua dubitari posset, probatur ex parte tum intellectûs cùm voluntatis. Ex parte intellectûs: Quia intellectus noster percipit naturas communes & abstractas à materia singulari, deinde format conceptus rerum immaterialium, ut Dei & substantiarum separatarum, percipítque talia objecta omni dimensione libera, sine figura, colore aut alia corporeæ molis affectione: hi autem conceptus materiales non sunt; quare oriuntur à potentia & forma immateriali, quæ est anima rationalis. Ex parte autem voluntatis: Quia studio solius honestatis sentientem appetitum reprimere ac ipsi imperare, liberè velle & nolle quarundam virtutum, ut justitiæ, spei, pietatis, ac religionis, actus exercere; hæc, inquam, & similia sunt supra sensum & appetitum, ac proinde longè supra corpus & materiam; ac proinde voluntas, atque adeò anima cujus est hæc potentia, sunt alterius ordinis, immateriales nempe ac spirituales. Ex his verò jam facile est demonstrare animam rationalem esse immortalem, in hunc modum; Quod est spirituale illud est immortale seu incorruptibile: atqui anima rationalis, ex antè dictis, est spiritualis; ergò est incorruptibilis seu immortalis. Major propositio confirmatur; Quia cùm spirituale sit independens à materia, hinc fit ut à materia separatum per se subsistat: deinde cùm non constet partibus physicis, nempe materiâ & formâ, quæ à se invicem sunt separabiles, sed tantùm metaphysicis, nempe genere & differentiâ, quæ à se realiter non differunt, hinc fit ut non sit naturaliter dissolubile seu corruptibile.

Animam rationalem esse spiritualem, probatur.

Operationes animæ rationalis esse elevatas supra conditionem corporalis substantiæ.

Animam rationalem esse immortalem, demonstratur.

Præterea suppetunt aliæ rationes quibus eadem animæ immortalitas confirmatur: ut, Quòd ipsi ingenitum sit à natura æternitatis desiderium, quod non est frustraneum; Quod senescente corpore animus non senescat, cùm potiùs ratio in dies obfirmetur; Quòd communis ille sit omnium gentium & populorum consensus; &, Quòd

Aliæ rationes pro animæ immortalitate.

Quòd qui inter philoſophos ſapientiſſimi habiti ſunt ità ſenſerunt.

Quæſtio III.

An rationalis anima ſit forma verè informans.

FOrma, quod ſpectat ad præſens negotium, dupliciter dicitur, nempe Aſſiſtens vel Informans. Aſſiſtens dicitur, quæ movendo ſeu agitando corpori præeſt: quo modo intelligentiæ, quas movendis corporibus cœleſtibus plerique probabiliter præficiunt, ab ipſis appellantur formæ aſſiſtentes: Et hoc genus formæ improprium eſt. Informans verò dicitur, quæ intimè & ſubſtantialiter unitur cum ſubjecto, ipſum actuando & cum ipſo unum per ſe compoſitum ſubſtantiale conſtituendo: quo modo belluarum animæ dicuntur formæ ipſarum informantes: Et hoc genus formæ proprium eſt. Quæſtio igitur eſt, Utrùm anima rationalis ſit hoc poſteriori modo forma corporis humani, an verò priori duntaxat. Reſpondetur, Animam rationalem eſſe hoc poſteriori modo formam. Quod ipſe Ariſtoteles non obſcurè ſignificavit lib. 2. De anima: cùm enim definiviſſet animam in genere, *actum corporis organici*, paulò pòſt hoc ipſum explicans ſubjungit, animam eſſe *quâ vivimus, ſentimus & intelligimus:* unde facile eſt colligere, animam quâ intelligimus, h. e. animam intellectivam ſeu rationalem, eſſe actum corporis, h. e. formam propriè dictam ſeu informantem. Nec deſunt rationes ad hoc ipſum comprobandum validiſſimæ, quæ petuntur ex incommodis quæ indè ſequerentur ſi anima rationalis eſſet tantùm aſſiſtens.

Forma duplex: Aſſiſtens;

Informans.

Aſſertio ſecunda.

Confirmatur prædicta aſſertio.

1, Primò ſequeretur, hominem non eſſe unum per ſe, ſícque non eſſe unius eſſentiæ & naturæ: anima enim tunc non ſe haberet ut pars ſed ut ſubſtantia quædam per ſe completa, ſícque non eſſet apta facere unum per ſe cum alio; ac proinde homo qui ex anima conſtat & corpore, non eſſet unum quid ſed multa: quod valde abſurdum eſt & inauditum.

2, Secundò ſequeretur, hominem non intelligere, ratiocinari, velle, &c. ſed ſolam animam in corpore id præſtare, ſicut concipimus ſolam intelligentiam quæ aliquod cœlum moveret inibi intelligere, aut dæmonem in aſſumto corpore; quod tamen admittere in homine abſurdum eſt: nam licèt homo per corpus non intelligat aut ratiocinetur ſed per animam, actio tamen ipſa non animæ vel corpori ſed toti ſuppoſito, nempe homini, tribuitur.

3. Tertiò ſequeretur, operationes proprias animæ non pendere ullo modo à corpore, ſicut operationes propriæ dæmonis in aſſumto corpore, ut intelligere, movere quippiam localiter, &c. nullo modo pendent ab ipſo corpore aſſumto: Atqui abſurdum eſt hoc admittere in anima rationali: licèt enim ejus nonnullæ operationes ſint ſupra ſenſum & corpus, non tamen ſine concurſu ſenſuum & corporis in hac vita fieri poſſunt; ſic enim experimur nos non intelligere aut ratiocinari ſine phantaſmatibus.

Quæſtio

Quæſtio IV.

Utrùm omnes animæ rationales naturæ dignitate ſint æquales.

COnſtat quidem æquales eſſe in ratione ſpecifica, quam omnes ex æquo participant: quæritur autem, Utrùm omnes ſecundùm peculiarem ſeu numericam ſui rationem ſint æquales ſeu æquè perfectæ. Cujus quæſtionis utraque pars videtur æquè probabilis; quid tamen in hac difficultate probabiliùs tenendum ſit, ſeqq. aſſertionibus declaratur.

1. Aſſertio. I. Aſſertio; Nihil repugnat animas rationales ſecundùm quidditatem numericam ſeu differentiam individualem eſſe inæquales, ità ut differentia numerica ſeu individualis unius animæ ſit nobilior differentiâ individuali alterius, proindéque potentiæ ſeu facultates unius accidentariò ſint nobiliores potentiis alterius, v. gr. facultas intelligendi aut ratiocinandi ſit vegetior in una quàm in altera. Et ſanè probabile eſt, eam inter animas inæqualitatem actu reperiri: Tum quia id videtur arguere operationum non tantùm materialium ſeu organicarum ſed etiam immaterialium inæqualitas: Tum quia quædam animæ ſortiuntur corpora perfectiora; aliæ, minùs perfecta: Ergò cùm forma ſuæ materiæ quoad perfectionem commenſuretur, indicio eſt animas alias aliis eſſe perfectiores: Tum quia difficilè quis ſibi perſuadeat in tanto differentiarum individualium numero, cùm omnes ſint inter ſe differentes, omnes tamen ſimul eſſe dignitate æquales. Adde, quòd majorem affert Univerſo venuſtatem diſparitas perfectionis ſecundùm naturam quàm æqualitas. Et certè non eſt diffitendum, inter angelos ejuſdem hierarchiæ & ordinis ſeu ejuſdem ſpeciei aliquam perfectionis inæqualitatem reperiri: Quare illud idem noſtris animabus non erit denegandum.

Probatur inæqualitas animarum
1,
2,
3,
4,
5.

2. Aſſertio. II. Aſſertio; Ratio diſparitatis quæ inter diverſarum animarum functiones cernitur, non omnis petenda eſt ex inæqualitate perfectionis numericæ ipſarum, ſed nonnunquam atque adeò ſæpiſſimè ex inæquali diſpoſitione corporeorum organorum, quibus anima indiget ad ſuas functiones ritè obeundas. Ex. g. Quòd unus promtiùs concipiat, aut expeditiùs ratiocinetur, aut recordetur feliciùs, non ex ſola nobiliori animæ conditione oritur ſed etiam (ac potiſſimùm plerunque) ex ipſa corporis, præſertim cerebri, meliori diſpoſitione; poſſet enim fieri ut utriuſque anima eſſet æquè perfecta ſecundùm ſe. Notandum autem eſt diligenter, Cùm animæ rationalis potentiæ quædam ſint organicæ, quæ omnes ſunt materiales & corporeo organo affixæ, eæ nimirum quæ ſequuntur gradum vegetandi & ſentiendi; quædam verò non-organicæ ſeu immateriales, quæ non corpori ſed ſoli animæ inhærent, nempe intellectus & voluntas: ex nobiliori modo operandi rectè quidem colligi majorem nobilitatem potentiæ organicæ, non tamen potentiæ immaterialis: quia inæqualis diſpoſitio organi importat inæqualem potentiæ organicæ nobilitatem, non verò potentiæ immaterialis: Poſſet enim fieri ut intellectus

Notâ.

lectus æqualis perfectionis cum alio intellectu perfectiùs operaretur propter meliorem disposítionem cerebri: at non contingit visionem meliùs fieri in uno quàm in alio, nisi & organum sit meliùs disposítum, & simul videndi facultas sit vegetior.

Secunda Disputatio hujus Tractatûs;

De iis quæ spectant ad facultates animæ rationalis: ubi, de Intellectu.

Quæstio I.

Quodnam sit objectum adæquatum Intellectûs.

DUæ sunt præcipuæ facultates animæ rationalis, de quibus hoc loco agendum esse videbatur, nempe Intellectus & Voluntas; (namque Memoria, quam nonnulli addunt, ab intellectu minimè distinguitur: facultas verò Motrix ipsi propria, nullum habet usum nisi post separationem à corpore; ideóque de illa in seq. disputatione dicemus) atqui de voluntate satìs supérque diximus in Moralibus: restat igitur ut hìc de sola intelligendi facultate disseramus.

Assertio tenenda; probatur.

Et quidem ut ab ipsius objecto ordiamur, quærimus hìc, Quodnam sit ipsius facultatis objectum adæquatum ad quod adæquatè se extendat intelligendi potentia. Respondetur, Illud non esse Verum (ut plerique contendunt) sed Ens quatenus intelligibile. Ratio est, Quia prius naturâ est intelligere ens ut ens, quàm verum: quia verum est passio seu proprietas quædam entis; omnis autem proprietas, ut est naturâ posterior, sic naturâ posteriùs intelligitur quàm id cujus est proprietas. Adde, quòd ens intelligibile latiùs pateat quàm ens verum: cùm ens falsum sit etiam suo modo intelligibile; & certè ens prout abstrahit à vero & falso intelligibile est. Maneat igitur, ens intelligibile esse objectum adæquatum intellectûs. Circa quod notandum est, In illo objecto duo considerari: unum veluti materiale, quod est ens; alterum veluti formale, quod dicitur intelligibile: ità ut intelligibilitas (ut sic loquar) sit ratio formalis sub qua ens dicitur objectum adæquatum intellectûs. Quod non debet ità accipi quasi necesse sit quotiescunque concipimus ens nos concipere intelligibilitatem, sed quòd ens ideo intellectu concipiatur quia est intelligibile, sicut color ideo visu percipitur quia est visibilis, licèt visibilitas ipsa non cadat sub visum. In quo tamen differt intellectus à sensu, quòd intellectus possit percipere cùm libuerit ipsam formalem rationem sui objecti, nempe intelligibilitatem, quia ipsa est aliquid intelligibile: quod non potest præstare sensus; nam visibilitas, v. gr. non est quid visibile.

Duo consideranda in objecto intellectûs.

Quæstio

Quæſtio II.

Utrùm intellectus cognoſcat ſingularia ſenſibilia.

Aperitur qu. ſenſus.

SEnſus quæſtionis eſt, Utrùm res particulares per ſe ſenſibiles ſint etiam intelligibiles ſeu ſub intellectualem notitiam cadere poſſint. Conſtat quidem, res ſpirituales, ſive univerſales ſive particulares, eſſe per ſe intelligibiles, licèt in præſenti hujus vitæ ſtatu fortaſſe non niſi obſcurè ab humano intellectu concipiantur. Conſtat etiam, res materiales & ſenſibiles per accidens tam in communi quàm in particulari, & præterea ſenſibiles per ſe in communi eſſe intelligibiles: Sed difficultas propoſita eſt de rebus per ſe ſenſibilibus in particulari, v. gr. de hac albedine, magnitudine, &c. an per ſe ſint perceptibiles ab intellectu.

Quorundam opinio.

Negant plerique, præſertim veteres, iíque magni nominis Ariſtotelis interpretes, & quidem ſatìs ad mentem Philoſophi, qui expreſſis verbis 1. Phyſ. c. 5. ſcribit, intellectum eſſe univerſalium, ſenſum ſingularium: Illúdque inter cætera videtur eſſe munus agentis intellectûs, ut ſingularia ſenſibilia ad ordinem veluti univerſalium & intelligibilium transferat, ut ſic poſſint ſub intellectum cadere: quod

Sententia probabilior; confirmatur

Ariſtotelicæ doctrinæ valde conſentaneum eſt. Verùm quicquid ſit de mente Ariſtotelis, veriſimilius eſt, ſingularia ſenſibilia proprio ac peculiari conceptu à nobis intelligi: Tum quia Intelligibile reciprocatur cum Ente; quare cùm ſingularia ſenſibilia ſint entia, ſanè

1, 2, erunt intelligibilia: Tum quia intellectus aſſignat diſcrimen inter univerſale & ſingulare ſenſibile per poſitivas utriuſque differentias, quod nequaquam præſtare poſſet niſi utrumque poſitivè cognoſceret:

3, Tum quia intellectus ex multis propoſitionibus ſingularibus colligit univerſalem: non poteſt autem intelligi quomodo ex antecedente ſibi

4, ignoto aliquid conſequens inferre poſſit. Denique, non eſt ullo modo probabile, Angelos, ſive bonos ſive malos, ſingularia ſenſibilia ignorare; & tamen illa non niſi per intellectum ac ſpecies intelligi-

5. biles poſſunt agnoſcere. Mitto hìc, quòd per habitus tum Artis cùm Prudentiæ intellectus dirigit pleroſque actus externos & ſenſibiles:

Locus Ariſtotelis exponitur.

non poteſt autem illos dirigere niſi perſpectos habeat. Locus autem Ariſtotelis ſuprà allatus ſic ſolet explicari, Quòd illud ſit diſcrimen inter ſenſum & intellectum, quòd ſenſus ſingularia, intellectus verò univerſalia etiam & non tantùm ſingularia percipiat. Negamus autem neceſſarium eſſe illud præfatum munus intellectûs agentis, ut

Nota:

ſingularia ſenſibilia poſſint intelligi. Cæterùm notandum eſt, Aliter intellectum aliter ſenſum cognoſcere ſingularia ſenſibilia: intellectus enim illa cognoſcit cognitione immateriali, & per ſpecies immateriales; ſenſus verò, cognitione materiali, & per ſpecies materiales.

Quæſtio

Quæstio III.

Quomodo intellectus cognoſcat materialia quæ non ſunt per ſe ſenſibilia.

Subſtantiæ materiales, tum ipſarum potentiæ & habitus, *materialia* jure appellantur; quia ſunt materiæ annexa, nec tamen per ſe ſola ſub ſenſum cadunt. Quæritur autem hîc, Quomodo cadant ſub intellectum. Notandum autem eſt tum ad hujus tum ad ſequentium difficultatum faciliorem explicationem, I. Non poſſe aliquid intelligi abſque ſpecie vel propria vel alterius rei quæ aliquam habeat cum re intellecta affinitatem. II. Intellectum poſſe multa concipere quorum non habet proprias ſpecies; itaque non eſt neceſſe ut eorum omnium quorum formantur conceptus ſeu notiones ab intellectu præexſtiterint propriæ ſpecies ſive in ipſo intellectu ſive in ſenſu. III. Non omnes ſpecies quæ ſunt in intellectu patibili eſſe ab intellectu agente ipſi impreſſas: poteſt enim intellectus iſte patiens ſeu poſſibilis vi diſcurſûs ex impreſſis ab intellectu agente ſpeciebus alias rerum occultarum ſpecies elicere. IV. Intellectum agentem non niſi earum rerum ſpecies poſſe elicere quarum præexſtiſtunt phantaſmata ſeu ſpecies in phantaſia. V. Phantaſiam hominis quatenus habet vim cogitatricis ſeu æſtimativæ, poſſe vi quâdam diſcurſivâ circa particularia elicere ſpecies ſeu phantaſmata rerum quarundam materialium, licèt non ſint per ſe ſenſibiles, i. e. nullo ſenſu externo ex ſe perceptibiles. Quæ omnia, licèt non ſint admodum indubitata, attamen ut valde probabilia hîc ſupponimus. His igitur poſitis, reſpondemus,

Nonnulla prænotanda.

2.

3.

4.

5.

Primò, Subſtantias corporeas per proprias ipſarum ſpecies ab intellectu concipi: Arbitramur enim produci ab intellectu agente ſpecies ſubſtantiarum corporearum eo argumento quo nihil obſtat quò minùs formemus eorum phantaſmata, ut patet ex quinto notando. Eſt autem hæc ratio intelligenda maximè de ipſis compoſitis: nam quædam eorum partes, ut differentiæ, cùm nimiùm abſtrufæ ſint, non cadunt ſub notitiam phantaſiæ, ac proinde non poſſunt ipſarum ſpecies imprimi ab intellectu agente, poſſunt tamen per proprias ipſarum ſpecies concipi, quas intellectus poſſibilis vi diſcurſûs in ſeipſo elicit. 1. *Aſſertio.*

Reſpondemus ſecundò, Rerum etiam aliarum materialium non ſenſibilium, ut potentiarum, habituum, actuum, &c. proprios conceptus formari poſſe ab intellectu, non quòd earum omnium rerum ſpecies produci poſſint à phantaſia aut ab intellectu agente, ſed quòd nihil repugnet intellectum proprios conceptus de iis rebus efformare, diſcurrendo ſcilicet ex rebus notis ad ignotas. Adde, quòd pleræque ex illis ſenſu etiam externo ſunt perceptibiles, ac proinde ipſarum phantaſmata haberi poſſunt, & ſpecies de ipſis intelligibiles ab intellectu agente produci. 2. *Aſſertio.*

Quæstio IV.

Quomodo intellectus cognoscat res spirituales separatas.

DUbitatur à Philosophis, Utrùm in nostro intellectu dentur nunc species rerum immaterialium seu spiritualium, an verò absque propriis speciebus vi solius discursûs innotescant. Verùm quicquid sit de illa controversia, cujus partem utramque valde probabilem judicamus; respondemus ad propositam quæstionem, Intellectum in hoc præsenti statu non posse formare clarum & distinctum conceptum substantiarum separatarum: tum quia non possunt cognosci per species impressas ab intellectu agente, cùm nulla possint esse earum phantasmata; tum quia nimiùm distant à rebus per se sensibilibus, ut facto ex illis discursu possint clarè & distinctè percipi. Et licèt intellectus possibilis posset aliquas ipsorum proprias species elicere, illæ tamen non nisi subobscurè substantias illas repræsentarent; deinde illa per species repræsentatio occursu phantasmatum non mediocriter interturbaretur. Non tamen idcirco diffitendum est, nos posse per discursum formare aliquos conceptus etiam quidditativos (ut loquuntur) substantiarum separatarum ex antecedenti notitia rerum sensibilium aut materialium, quæ aliquam habent cum ipsis affinitatem. Et quamvis ejusmodi conceptus non sint adeò perspicui ac dilucidi, possunt tamen esse certi ac necessarii, ità ut illorum certitudo ac necessitas non tam ex clara & aperta apprehensione quàm ex discursûs necessaria quadam vi comprobetur.

Assertio tenenda; probatur 1.

2.

Quæstio V.

Quomodo anima seipsam ac suas potentias intelligat.

VAlde probabile est animam in hac vita non intelligere se per suam essentiam nec per speciem immaterialem suiipsius; sed interventu specierum intelligibilium quas abstrahit à sensibus, idque non nisi actu reflexo & interposito discursu, quo ex aliarum rerum perceptione in sui notitiam deducitur: Ex. gr. Anima primùm per intellectum concipit naturam Hominis in communi, cujus speciem sibi impressit per intellectum agentem, qui speciem illam abstraxit à conditionibus individuantibus: tum reflectitur anima supra suum actum, eúmque percipit, simúlque imaginem seu speciem atque adeò potentiam per quas actum illum exercuit; deinde, quia novit speciem rei communis & abstractæ non posse esse quid materiale & corporeum, sed debere esse omnis materiæ expertem, atque adeò non nisi in potentia spirituali & substantia incorporea ut in subjecto residere, percipit tandem se ut substantiam quandam immaterialem intelligentiæ & rationis participem.

Assertio tenenda;

exemplo declaratur.

Ex

Ex his facile eſt intelligere quomodo intellectus, dum eſt in corpore, non modò ſe ſed proprias quoque functiones atque habitus ſibi inhærentes dignoſcat; nempe, per diſcurſum & actione reflexâ, idque intermediis ſpeciebus rerum circa quas operando verſatur. Cæterùm anima, ſive intellectus, per ſuos actus cognoſcit habitus, quia experitur ſe cum facilitate & promtitudine, quæ habituum propria eſt, operari. Jam verò ex propriis actibus & habitibus in ſuiipſius notitiam ſe revocat. Quod verò ſpectat ad voluntatem & ipſius actus; licèt vix per propriam ſpeciem cognoſcantur, nihilominus tamen directâ cognitione percipiuntur. Porrò, ea notitia quam anima ſive directâ ſive reflexâ cognitione de ſe ſuiſque potentiis & habitibus & actibus ſibi comparat, non tantùm ea eſt per quam cognoſcitur aliquid An ſit, ſed etiam Quid ſit, ut patet ex allato ſuprà exemplo: quamvis ultro fateamur illam quoad præſentem animæ ſtatum eſſe multò certiorem iſtâ, quæ nunc habetur valde imperfecta.

Quomodò intellectus ſeipſum ac Voluntatem, ſuoſque ac Voluntatis actus percipiat.

Quæſtio VI.

Quænam ſint priora intelligibilia quoad nos, & quæ poſteriora: ſeu, Quænam à nobis priùs intelligantur, & quæ poſteriùs.

PRopoſitæ quæſtioni ſeqq. aſſertionibus breviter, & tamen fortaſſe ſufficienter, ſatisfiet.

I. Aſſertio; Intellectus priùs cognoſcit res alias quàm ſeipſum. Ratio eſt, Quia cognitio directa prior eſt quàm reflexa; intellectus autem cognoſcit res alias à ſe directâ cognitione, ſeipſum verò non niſi reflexâ, ut patet ex præcedenti quæſtione. *1. Aſſertio.*

II. Aſſertio; Intellectus priùs cognoſcit ſubſtantias materiales quàm immateriales & ſpirituales. Ratio eſt, Quia cùm nihil ſit in intellectu quod priùs non fuerit in ſenſu, ea priùs ſunt in intellectu quæ priùs fuerunt in ſenſu: Atqui ſubſtantiæ materiales priùs ſuo modo ſunt in ſenſu quàm ſubſtantiæ ſpirituales; quia nempe majorem habent cum accidentibus ſenſibilibus, quæ per ſe in ſenſus incurrunt, affinitatem. *2. Aſſertio.*

III. Aſſertio; Intellectus priùs cognoſcit compoſita ſubſtantialia quàm ipſorum partes aut differentias. Ratio eſt, Quia cognitio confuſa diſtinctam antecedit; ipſa autem compoſita cognoſcuntur primò confuſâ cognitione, partes autem non niſi diſtinctâ. *3. Aſſertio.*

IV. Aſſertio; Accidentia priùs cognoſcuntur quàm ſubſtantiæ. Ratio eſt, Quia accidentia ſenſibus pateht ut plurimùm, ſubſtantiæ verò latent, nec ſunt per ſe ſenſibiles, ideóque non tam citò nec tam facilè cognoſcibiles. *4. Aſſertio.*

V. Aſſertio; Singularia priùs cognoſcuntur quàm univerſalia. Non enim intellectus poteſt aſſurgere in cognitionem univerſalium niſi ea priùs abſtraxerit à ſingularibus; quare neceſſe eſt ut priùs ſingularia ipſa noverit quàm univerſalia. *5. Aſſertio.*

6. Aſſertio. VI. Aſſertio; Minùs univerſalia, ut ſpecies infimæ, ſublatis omnibus impedimentis, & poſitis omnibus requiſitis ad eliciendam notitiam, priùs cognoſcuntur (cognitione ſaltem confusâ) quàm magis univerſalia, nempe quàm ipſarum infimarum ſpecierum genera. Ratio eſt, Quia res minùs univerſales minori indigent abſtractione.

7. Aſſertio. VII. Aſſertio; Poſito aliquo impedimento ex parte potentiæ vel ex parte objecti, quod ut plurimùm contingit, ſingularia ſeu individua priùs cognoſcuntur ſub univerſaliori ratione quàm ſub ſpecialiori. Ratio eſt, Quia poſitis ejuſmodi impedimentis ea ſolùm accidentia occurrunt ſenſibus quæ ſunt communiora & univerſaliorem naturæ gradum conſequuntur. Confirmatur exemplo Socratis; Qui ſi ex loco valde diſtanti videatur, ſub ratione duntaxat Corporis cognoſcetur: ſi verò ex minùs diſtanti, cùm per ſe moveri loco deprehendatur, ſub ratione Animalis cognoſcetur: quòd ſi ex propinquiori loco, tunc ſub ratione Hominis: tandem ſi ex valde propinquo, ſub ratione talis hominis, nempe Socratis, agnoſcetur.

Quæſtio VII.

Dentúrne ſpecies intelligibiles; & quomodo producantur: Ubi, de intellectu Agente.

Aſſertio tenenda; Quemadmodum ad actum ſentiendi ſpecies ſenſibiles neceſſariò requiruntur, ut ſuo loco docuimus; ità quoque ad actum intelligendi neceſſariæ ſunt ſpecies intelligibiles, quæ ſunt principia intelligendi inſtrumentaria: ut enim ſe habet ſenſus ad propriam *confirmatur* functionem, ità ſe habet intellectus ad ſuam. Confirmatur hâc ſoliditſimâ ratione; Intellectus eſt veluti pura potentia & per ſe indifferens ad hoc vel illud percipiendum, ideóque tabulæ raſæ in qua nihil adhuc ſcriptum eſt ab Ariſtotele comparatur; quare debet actuari & determinari priuſquam poſſit circa objectum operari. Actus autem per quem intrinſecè intellectus actuatur ac determinatur, eſt ſpecies intelligibilis, quæ ſe habet in intellectu veluti formale principium à quo intelligendi actus exeritur, & per quem ad hoc potiùs quàm illud objectum fertur. Neque enim id præſtare poſſunt phantaſmata: tum quia non niſi ſingularia repræſentant, intellectus autem percipit etiam univerſalia; tum quia non ſunt intimè conjuncta intellectui, cùm organo corporeo adhæreant, nihil autem operetur niſi per virtutem quæ in ipſo eſt. Diſcrimen autem aliud notandum eſt inter ſpecies ſenſuum externorum, internorum, & intelligibiles: Quòd ſpecies externorum non niſi præſente objecto & durante ſenſione manent: ſpecies verò ſenſuum internorum (excepto ſenſu communi) peractâ ſenſione & remoto objecto perſeverant; & tamen, quia in organo corporeo inſunt, tandem diuturnitate tem-

temporis obliterantur: denique, ſpecies intelligibiles, quia ſunt immateriales & in ſubjecto incorporeo inſunt, idcirco ubi ſemel ei adhæreſcunt perpetuæ ſunt & indelebiles.

In parte animæ cognoſcitivæ intellectus duplex.

Ut autem intelligatur quomodo ſpecies intelligibiles producantur in intellectu, prænotandum eſt, In parte animæ rationalis cognoſcitiva duplicem intellectum aſſignari, alterum agentem, alterum patientem ſeu poſſibilem: & quidem poſteriorem hunc magis propriè appellari intellectum, cùm ſit verè facultas intelligendi quæ ipſam intellectionem elicit: illum verò non poſſe propriè dici facultatem intelligendi, cùm non poſſit exercere actum intelligendi, ſed eſſe vim quandam animæ ſpiritualem mediam inter phantaſiam & intellectum patientem, quæ intellectioni exercendæ ſubſerviat, quæque ſpecies intelligibiles ad intellectionem neceſſarias fabricet. Quoniam igitur præcipuum munus iſtius intellectûs eſt ſpecies intelligibiles fabricare, quod eſt operari ſeu agere; munus verò alterius intellectûs eſt ipſius ſpecies recipere, sicque per ipſas ab objecto aliquid pati dum ipſius notitiam elicit: hinc factum eſt ut ille *agens* iſte *patiens* ab Ariſtotele nuncuparetur.

Intellectum agentem neceſſariò admittendum eſſe.

Quòd autem neceſſariò admitti debuerit intellectus ille agens, probatur: Cùm enim intellectus poſſibilis ſive patiens ſit ab initio veluti tabula raſa, ut ſuprà monuimus, nec ullam habeat congenitam rerum imaginem cujus intelligendi actum eliciat, nec verò ejuſmodi ſpecies ſeu imagines ſolius phantaſmatis miniſterio gigni queant, quia ſunt alterius ordinis, nempe immaterialis, ad quem natura corporea vi ſuâ pertingere non valet, neceſſariò admittenda eſt ſpiritualis quædam potentia quæ id præſtare poſſit; ea autem eſt intellectus agens. Cæterùm licèt aliud ſit intellectûs agentis munus, aliud patientis, utrumque tamen eſſe eandem realiter facultatem arbitramur, quæ quatenus vim habet efformandi ſpecies dicitur intellectus Agens, quatenus verò eas recipit dicitur Patiens. His de intellectu agente prælibatis, facile erit intelligere modum quo ſpecies intelligibiles ab intellectu agente procreari arbitramur.

Eſt idem realiter cum patiente.

Quomodo ſpecies intelligibiles ab intellectu agente procreentur.

Dicimus igitur, Intellectum agentem concurrente ſimul phantaſiâ per ſuas imagines ſeu phantaſmata corporea alias intellectuales imagines puriores & ſimpliciores elicere, eáſque ſimul intellectui imprimere. Et quia phantaſia non concurrit cum intellectu niſi operando ſeu actu imaginando, quo modo ex impreſſo phantaſmate expreſſum elicit; hinc fit ut phantaſia concurrat cum intellectu ad producendas ſpecies intelligibiles non tantùm per phantaſma impreſſum, quod eſt habituale, ſed maximè & quidem immediatè per expreſſum, quod eſt actuale. Cùm enim multa ſint phantaſmata impreſſa in phantaſia, & intellectus ſit indifferens ut hoc vel illo utatur, debet determinari per actum phantaſiæ, ſive per phantaſma illo actu expreſſum. Quæ autem à nonnullis dicuntur de illuſtratione phantaſmatum ab intellectu

agente non admittimus; hæc enim fictitia esse videntur, nec satis bene possunt explicari.

Dub. Si quæras, In quo genere causæ tum phantasia cùm ipsius phantasmata concurrant simul cum intellectu agente ad eliciendas & imprimendas species intelligibiles in patiente, an in genere causæ materialis seu dispositivè tantùm, an verò in genere causæ efficientis;

Solut. respondetur, Utrumque valde probabiliter defendi posse; nobis tamen priorem partem probabiliorem videri, nempe, Phantasiam & phantasma non efficienter attingere productionem specierum intelligibilium, eò quòd res corporea non potest efficienter attingere productionem rei spiritualis, sed tantùm dispositivè se habere ad illarum productionem, ità ut phantasiâ circa proprium objectum operante intellectus agens interim ad præsentiam phantasmatis tum impressi cùm expressi speciem intelligibilem imprimat in patiente. Porrò, earum tantùm rerum duntaxat species intelligibiles produci possunt ab intellectu agente quarum habemus phantasmata, quia nempe intellectus agens non elicit species nisi concurrentibus phantasmatibus, & prout ab illis determinatur.

Quasnam species intellectus patiens ità seipso eliciat. Et quoniam probabilissimum est, dari in intellectu nostro species aliarum rerum quarum non habemus phantasmata, ut generum, rerum etiam immaterialium; idcirco tenendum est, Intellectum possibilem habere vim producendi ejusmodi species præsuppositò discursu ex aliis speciebus jam ipsi impressis ab intellectu agente. Est igitur id discriminis inter intellectum agentem & possibilem quoad productionem specierum, Quòd intellectus agens illas præsuppositis phantasmatibus & actu phantasiæ duntaxat producat; at verò intellectus patiens non nisi acceptis jam quibusdam speciebus ab intellectu agente, & adhuc interjecto discursu suas peculiares & magis abstractas species in seipso eliciat. Et quoniam intellectus possibilis antè quàm imprimantur ipsi species ab intellectu agente est in pura potentia, idcirco non potest seipsum ad actum reducere, sed alio indiget, nempe intellectu agente, ut ponatur in actu primo ad eliciendum actum intelligendi: at verò cùm jam in actu constitutus est per species ipsi impressas ab intellectu agente, non est mirum si ex

Object. uno actu vi discursûs ad alium actum seipsum reducat. Objicies,

Solut. Hinc sequi, intellectum possibilem posse dici agentem. Respondetur, Licèt aliquo modo dici possit, nihilominus tamen intellectum agentem propriè sic appellari, non tantùm quia simpliciter species intelligibiles producit, sed quia illas primò producit; & præterea, quia constituit intellectum possibilem in primo actu; denique, quia nullam habet potentiam receptivam, sicut habet intellectus possibilis.

Quæstio

Quæstio VIII.

Quonam modo fiat intellectio: Ubi, de intellectu Patiente seu Possibili.

Quoniam intellectio est actus non agentis sed patientis intellectûs, idcirco de intellectu patiente notandum est, eum esse propriè facultatem animæ rationalis cognoscitivam, omnis luminis quod in homine naturaliter inest, atque adeò sapientiæ, intelligentiæ & prudentiæ, fontem, voluntatis omnisque appetitionis voluntariæ ducem ac moderatorem, Divinæ legis, per quam omnes actus humani regulantur, præconem. Et sicut varia sunt ipsius officia, ità variis nominibus quasi totidem titulis insignitur. Appellatur imprimis simpliciter & absolutè Intellectus seu Mens, quatenus res simplici intuitu apprehendit, aut quatenus ad ipsum pertinet primorum ac summorum principiorum intelligentia, vel simpliciter quatenus ad ipsum pertinet intelligendi munus, in quo differt ab agente. Secundò dicitur intellectus Patiens seu Patibilis, quatenus patitur & in se recipit species ipsi impressas ab intellectu agente. Tertiò dicitur intellectus Possibilis, quatenus ex se & naturâ suâ est in potentia ut res objectas intelligat, vel etiam ut actuetur per species receptas ab intellectu agente. Quartò appellatur Ratio, quatenus per discursum unum ex alio colligit: & quidem ratio Superior dicitur, cùm in consulendis aut contemplandis rebus Divinis versatur, ut indè regulas accipiat quibus utatur in rebus agendis; ratio verò Inferior, cùm humano duntaxat consilio utitur. Quintò dicitur intellectus Theoreticus, cùm in rebus quæ ad solam theoriam seu contemplationem pertinent versatur; Practicus verò, cùm occupatur in iis quæ per se ad opus seu praxin referuntur. His præsuppositis, asserimus,

Intellectûs patientis descriptio.

Ejus variæ appellationes: 1,

2,

3,

4,

Ratio duplex.

5.

Intellectionem non esse meram specierum intelligibilium receptionem, sed esse actionem ab intelligendi facultate elicitam concurrente animâ tanquam principaliori causâ circa rem intelligibilem. In quo convenit cum Sensatione tum externâ cùm internâ, quæ non in sola receptione speciei sensibilis sed etiam ac præsertim in objecti perceptione posita est. Differt tamen ab eadem sensatione, præsertim internâ, cum qua videtur magis convenire, non modò ratione sui, sed etiam ratione objecti circa quod versatur, ratione principii à quo proficiscitur, & ratione subjecti in quod recipitur. Ratione sui; Quia pluribus fit modis, cùm ad ipsam non tantùm simplex apprehensio sed etiam judicium & discursus pertineant; at in sensatione secundùm se spectatâ neque judicium neq; discursus reperitur. Præterea, intellectio in seipsam convertitur, seipsam percipit, objectum à conditionibus annexis abstrahit; quod non facit sensatio. Ratione objecti; Quia intellectio non tantùm circa singularia, ut sensatio, sed etiam circa universalia versatur; neque ab objecto læditur, utì nonnunquam sensatio. Ratione principii; Quia intellectus est spiritualis facultas, potéstque percipere res spirituales; sensus verò materialis,

Intellectio non est mera passio.

Discrimina Intellectionis à Sensatione interna:

1,

2,

3,

4. terialis, nec nisi res materiales potest percipere. Denique, ratione subjecti; Quia intellectio recipitur in animam per intellectum, sensatio verò in corpus per sensum.

Cæterùm cùm intellectio sit vera actio, eáque immanens, per ipsam aliquid in ipso intellectu verè producitur, nempe species expressa, quæ appellatur *verbum mentis:* de quo proinde seq. qu. nonnihil dicendum est.

Quæstio IX.

De Verbo mentis.

NOnnullæ difficultates circa Verbum mentis sigillatim explicandæ sunt.

1. Difficultas; Quid sit verbum mentis.

I. Difficultas est, Quid sit. Respondetur, Esse idolum vel simulacrum quod à mente seu intellectu dicente, i. e. actu intelligente, exprimitur ad repræsentandam actu sibi rem objectam. Describi etiam potest in hunc modum, Qualitas quædam spiritualis, in qua res intellecta tanquam in imagine viva & expressa objectivè continetur. Quod ut faciliùs intelligatur notandum est, Quòd sicut in igne calefaciente quatuor occurrunt: nempe, 1. ipse ignis calefaciens; 2. calor, qui est principium calefaciendi in igne; 3. calefactio, quæ est actus secundus; 4. calor productus in re calefacta, qui est terminus calefactionis: Sic in intellectu actu cognoscente quatuor inveniuntur: 1. facultas ipsa intellectiva seu intellectus possibilis; 2. species intelligibilis, quæ est principium intelligendi in intellectu; 3. intellectio, quæ est actus secundus ab ipso intellectu; 4. verbum mentis seu species expressa ab intellectu possibili per intellectionem, quæ est terminus intrinsecus intellectionis. Ex quo nonnulla de verbo mentis scitu digna colliguntur: I. Verbum mentis esse simul cum ipsa intellectione, & esse quid posterius specie intelligibili impressâ, quam præsupponit. II. Verbum mentis esse veluti fœtum ipsius intellectûs, & simul signum ejus rei quæ ab intellectu concipitur. Quare duplicem involvit relationem: alteram respectu principii, nempe intellectûs, quæ est effectûs ad causam; alteram respectu objecti, nempe rei intellectæ, quæ est signi ad significatum: sicque verbum illud mentale, etsi reipsa unum, ratione tamen duplex est: nempe verbum mentis, à qua exprimitur; & verbum objecti, quod per ipsum exprimitur seu significatur: sicut verbum vocale simul est verbum oris quo exprimitur & verbum rei quam exprimit seu significat. III. Verbum mentis dici posse conceptum in facto esse, sicut intellectio dici potest conceptus in fieri.

In intellectu cognoscente quatuor inveniuntur.

Nota 1,

2,

3.

3 Difficultas; Quomodo producatur verbum mentis.

II. Difficultas est, Utrùm per quamlibet mentis operationem producatur istud verbum. Respondetur, Ità esse, si verbum mentis latè sumas, tam pro complexo, quod sequitur secundam & tertiam mentis operationem, quàm pro incomplexo, quod sequitur primam, quódque magis propriè dicitur verbum quàm illud prius. Verùm cùm prima mentis actio sit duplex: abstractiva, quâ res absentes cognoscimus; & intuitiva, quâ præsentes: arbitramur non tantùm

per

per abſtractivam ſed etiam per intuitivam (quod quidam negant) produci verbum mentis.

III. Difficultas eſt, Quomodo diſtinguatur verbum mentis tum à ſpecie intelligibili cùm ab intellectione. Reſpondetur primò, Verbum mentis diſtingui à ſpecie intelligibili tum realiter cùm formaliter: Realiter quidem; Quia & poteſt reperiri ſpecies intelligibilis ſine verbo mentis, ut in eo qui non actu cogitat de re quam novit; & poteſt etiam reperiri verbum mentis ſine ſpecie intelligibili, ut cùm formamus conceptum rei de qua non habemus propriam ſpeciem, ut de re purè ſpirituali multi probabiliter cenſent: Formaliter verò; Quia ſpecies intelligibilis eſt impreſſa ut plurimùm ab intellectu agente, verbum autem mentis eſt ſemper expreſſum ab intellectu poſſibili: illa eſt principium intelligendi; hoc verò, terminus intellectionis. Reſpondetur ſecundò, Verbum mentis non differre realiter ab intellectione; quia neque poteſt eſſe intellectio abſque verbo mentis, nec verbum mentis abſque actu intelligendi: & certè actio non ſolet realiter differre à ſuo termino intrinſeco, cujuſmodi eſt verbum mentis reſpectu intellectionis: Differre tamen formaliter; quia intellectio eſt conceptus mentis in fieri, at verbum mentis eſt idem conceptus in facto eſſe. Adde, quòd intellectio eſt de genere actionis, at verbum mentis de genere qualitatis; eſt enim veluti habitus quidam tranſiens, qui ceſſante actu deperit: in quo differt tum à ſpecie intelligibili cùm ab habitibus permanentibus, qui ceſſante operatione intellectûs perſeverant. Quòd ſi dicas, Habitum qui per frequentes actus gignitur eſſe illorum actuum terminum, & tamen ab ipſis realiter diſtingui; reſpondetur, Ejuſmodi habitum eſſe velut externum & ſaltem remotum terminum illorum actuum; nos autem loquimur hìc de interno actionis immanentis termino.

3. Difficultas; Quâ differat tum à ſpecie intelligibili cùm ab intellectione.

Aſſertio 1.

Aſſertio 2.

Object.

Solut.

IV. Difficultas eſt, An per actum voluntatis producatur aliquis terminus internus qui ſit idem realiter cum ipſa volitione, ſicut per actum intellectûs producitur verbum mentis quod eſt reipſa idem cum intellectione. Reſpondetur, Ità eſſe, quamvis non ſint inventa vocabula ad ejuſmodi internos terminos ſignificandos diverſa ab iis quibus actiones voluntatis ſignificantur: ſic exiſtimamus, per actum amoris aliquid in voluntate produci eodem vocabulo *amoris* ſignificatum qui ſit terminus internus illius appetitionis. Notabis autem, Rem amatam eſſe in amante, non per eſſentiam, cùm res ejuſmodi ſit extra animam (niſi ſermo ſit de amore proprio) nec per ſui ſimilitudinem, cùm voluntas non agat per ſpeciem, ſed per ipſius voluntatis inclinationem, quia in voluntate habitualis quædam eáque à natura congenita inclinatio eſt ad eam rem amandam. Itaque quod in intellectu eſt ſpecies intelligibilis, hoc eſt in voluntate habitualis iſta naturæ inclinatio: & quod eſt in intellectu intellectio, hoc eſt in voluntate actualis inclinatio ſeu motus voluntatis in ſuum objectum: denique, quod eſt in intellectu verbum mentis, hoc eſt in voluntate terminus quidam internus ex illa actuali inclinatione ortus, qui quoniam caret nomine vocatur nomine actionis ex qua naſcitur. Quæſt.

4. Dificultas; An per actum voluntatis internus aliquis terminus producatur.

Quæſtio X.

Utrùm neceſſe ſit intelligentem ſpeculari phantaſmata.

SEnſus quæſtionis eſt, Utrùm dum aliquis intellectu rem aliquam, ſive univerſalem ſive particularem, conſiderat, neceſſe ſit eum ſimul per phantaſiam circa aliquid ſingulare & materiale obiter verſari. Ità aſſerit Ariſtoteles 3. lib. De anima, c. 8. *Neceſſe eſt*, inquit, *eum qui contemplatur unà cum phantaſmate contemplari.* Et ſanè in hoc vitæ ſtatu ordinariè ità accidit; quod experientiâ ſatis compertum eſt. Ea autem neceſſitas convertendi ſe ad phantaſmata dum contemplatur homini obvenit ex naturali connexione intellectûs cum phantaſia, dum animus verſatur in corpore: hinc enim fit ut ſaltem ordinariè non poſſit intellectus ullius rei capere notionem quin ipſum phantaſia comitetur ac circa idem objectum pro ſuo captu & facultate inſiſtat. Addidimus *ordinariè*, ut excluderemus contemplationem quæ fit per ecſtaſin perfectam ſeu raptum: in ea enim tam internorum quàm externorum ſenſuum munia ceſſant; quare tunc phantaſiæ ſimulacra nequaquam animo obverſantur. Diximus etiam, *dum animus verſatur in corpore:* nam poſt exceſſum animi à corpore non remanet phantaſia, proindéque nulla in animo reſident phantaſmata.

Aſſertio tenenda ex Ariſtotele.

Nota.

Quæſtio XI.

Quomodo Intellectus diſtinguatur à Voluntate; &, An ipſi præſtet.

DUæ difficultates de intellectu poſtremo loco explicandæ proponuntur.

1. Qui differat Intellectus à Voluntate.

Quod ſpectat ad priorem; reſpondemus, Probabiliſſimum nobis videri, intellectum diſtingui realiter à voluntate: quia ambæ ſunt facultates reales, quarum una non eſt altera, cùm una alteram moveat, & altera aliam dirigat; voluntas enim movet intellectum, & intellectus dirigit voluntatem. Et ſanè potentia ſeu facultas intelligendi eſt entitas animæ ſuperaddita diverſa à potentia ſeu facultate volendi. Ex quo concludere eſt, Intellectum tam à voluntate quàm ab eſſentia animæ realiter diſtingui. Quòd autem intellectus & voluntas formaliter inter ſe diſtinguantur, ſive quòd ſint diverſæ rationis ac ſpeciei, ſatis liquet ex iis quæ generatim docuimus de diſtinctione facultatum animæ penès actus & objecta, 1. tract. hujus part. diſp. poſteriori, qu. 5. quæ indè poſſunt repeti.

2. An intellectus voluntati præſtet, Voluntatem præſtare, probatur 1.

Quod ſpectat ad poſteriorem; reſpondemus, Licèt intellectus voluntati & voluntas intellectui diversâ conſideratione præſtet, nihilominus tamen abſolutè & ſimpliciter loquendo intellectum nobiliorem eſſe voluntate. Quòd igitur voluntas aliquâ ratione intellectum dignitate ſuperet, multis rationibus ſuaderi poteſt: 1. Quia datur in voluntate aliquis habitus, nempe Charitas, qui cætera omnia

omnia charismata quæ etiam intellectui infundi solent, ut donum Sapientiæ & Intelligentiæ, nobilitate vincit. II. Quia actus Amoris in præsenti vitæ statu cuilibet actui contemplatricis potentiæ longè anteponendus est, cùm per ipsum anima arctiùs uniatur cum Deo. III. Voluntatis vis major esse videtur quàm intellectûs, cùm ab ipsa maximè pendeat; imò in ipsa positum sit dominium quod habet homo in suos actus, & ad ipsam pertineat movere reliquas animæ potentias, imò intellectum & seipsam. 2. 3.

Quòd tamen intellectus præstantior sit facultas quàm voluntas, probatur I. Quia intellectus est lucis fœcundissimus, at voluntas ex se cæca est: unde intellectus voluntatem sicut cæteras animæ potentias ac seipsum suâ luce dirigit. II. Modus agendi intellectûs est nobilior quàm voluntatis, quia intellectus res objectas per earum similitudines ad se trahit, voluntas verò objecti boni specie trahitur. III. Actus voluntatis præsupponit actum intellectûs, sícque ab ipso dependet; non verò è contrà actus intellectûs præsupponit actum voluntatis: unde nihil est volitum nisi cognitum; at verò multa sunt cognita quæ non sunt volita. IV. Objectum intellectûs est simplicius & universalius objecto voluntatis: illud enim est ens quatenus intelligibile; hoc verò, bonum quatenus sequendum, & malum quatenus fugiendum. Mitto hîc quod plerique probabiliter & sacræ Scripturæ congruenter aiunt, felicitatem alterius vitæ in clara Dei visione positam esse; & donum Gloriæ, quod intellectui infunditur, longè nobilius esse dono Amoris, quod voluntati adhæret. *Intellectum præstare, probatur* 1. 2. 3. 4. 5.

Tertia Disputatio hujus Tractatûs;

De statu animæ Separatæ.

Quæstio I.

Quomodo anima separata distinguatur ab Angelo.

ETsi animæ ubi è corporibus excesserunt magnam habeant cum angelica natura consensionem, differunt tamen ab ipsis essentialiter, ità ut naturæ dignitate sint angelis inferiores: Tum quia animæ separatæ semper sunt partes totius essentialiter distincti ab Angelo, nempe Hominis: Tum quia animæ separatæ non sunt integra suppositа totaliter & omnimodè completa, ut sunt Angeli: Tum quia anima quantumvis separata semper est apta informare corpus eique substantialiter uniri; non item Angelus. *Assertio tenenda; probatur* 1. 2.

Verùm occurrit hoc loco difficultas non prætereunda; Quî fieri possit ut angelus & anima separata differant essentiæ dignitate, cùm ipsâ intelligendi nobilissimâ proprietate conveniant: Neque enim videtur *Objct.*

videtur intellectus angelicus eſſentialiter differre ab humano, ſed tantùm ſicut perfectum ab imperfecto: quòd ſi proprietates eſſentialiter conveniant, earum quoque principia eſſentialiter convenient, i. e. erunt ejuſdem naturæ & ſpeciei. Cui reſpondemus, Licèt concederemus utrumque intellectum eſſe ejuſdem ſpeciei, non tamen ſequi eorum principia ſpecie convenire: quia proprietas illa non ex proprio cuique ſed ex communi utrique ſequitur gradu, nimirum ex ipſo eſſe ſpirituali, quod analogicè ſaltem Angelo & Animæ rationali commune eſt: Sicuti licèt facultas videndi in equo ſit ejuſdem rationis cum ea quæ eſt in bove, (quod etiam de aliis vitæ ſenſûſque propriis affectionibus dici poteſt) non tamen ſequitur earum principia ſpecie convenire. Addimus, probabiliſſimum nobis videri, intellectum humanum ſpecie differre ab angelico: quia licèt ſeparatus manet tamen ſemper aptus corpori uniri, & per converſionem ad phantaſmata ratiocinari; quod non competit intellectui angelico. Adde, quòd intellectui humano ſeparato ſemper naturale eſt diſcurſu ſeu ratiocinatione uti; non item angelico. Illud etiam dici poteſt, diverſum eſſe naturale lumen utrique congenitum.

Solut.

Intellectum humanum ab angelico differre.

Quæſtio II.

An ſtatus animæ ſeparatæ ſit illi naturalis.

SEnſus propoſitæ quæſtionis eſt, An ſit conſentaneum animæ humanæ illíque optabile ſeparari à corpore & ſeparatam exſiſtere; ſícque ſtatus ille ſeparationis ſit illi naturalis. Reſpondemus, Licet ſecundùm quid ſtatus ille animæ optabilis eſſe videatur, abſolutè tamen & ſimpliciter loquendo non videri naturalem. Probatur; 1, Cùm enim animæ rationali maximè naturalis ſit unio ad corpus, ſanè ſeparatio, quæ illam unionem tollit, proindéque ſeparationis ſtatus, qui eidem unioni adverſatur, non poterit verè dici animæ naturalis. 2, Deinde, quod in totius compoſiti naturalis perniciem cedit non poteſt dici naturale formæ ipſius: ſed illa animæ ſeparatio, ſive in fieri ſive in facto eſſe, cedit in perniciem ipſius hominis; ergò 3. non poteſt eſſe naturalis animæ, quæ eſt ipſius forma. Denique, naturale eſt animæ rationali exercere functiones non tantùm intellectivæ partis ſed etiam ſentientis & vegetantis; quod tamen haudquaquam præſtare poteſt à corpore ſeparata: quare ſtatus ille extra corpus non eſt ipſi naturalis. Nec tamen exiſtimandum eſt ſtatum illum animæ propriè loquendo violentum eſſe: Sequeretur enim, animæ in eo ſtatu naturaliter deberi reunionem cum corpore; cùm enim ſit immortalis anima, nè daretur violentum perpetuum, deberet aliquando corpori reuniri: quod tamen naturæ leges excedit. Supereſt igitur, cùm ſeparatio rationalis animæ à corpore, ſive in fieri ſive in facto eſſe ſpectetur, nec ſit naturalis nec tamen violenta, ut propriè dicatur eſſe præter naturam. Quo fit ut anima in eo ſtatu poſita naturalem habeat proclivitatem ad corpus, ejúſque ſocietatem non tantùm innato ſed etiam elicito appetitu deſideret.

Statum ſeparationis non eſſe naturalem, probatur 1,

2,

3.

Non eſſe violentum, probatur.

Eſſe præter naturam, concluditur.

Proclivitas animæ ad corpus.

Ratio

Ratio eſt; Quòd partes aſſpirant naturaliter ad bonum totius compoſiti cujus ſunt partes: unio autem formæ cum ſua materia eſt bonum totius compoſiti: quare utraque pars naturalem habet propenſionem ad ejuſmodi unionem, ac proinde partes illæ ſeſe mutuò appetunt. Hinc patet cur animæ Beatorum reſurrectionem tantopere deſiderent.

Quæſtio III.

Utrùm anima ſeparata novas rerum intelligibilium ſpecies acquirat; & quomodo.

CErtum eſt, animam cùm è corpore excedit tum ſcientiarum habitus cùm ſpecies intelligibiles quas ſibi in hac vita comparavit ſecum aſportare: Verùm difficultas eſt, Utrùm ubi ſejuncta eſt à corpore novas rerum imagines ſeu ſpecies acquirat. De habitu Scientiæ non controvertitur: Concedunt enim ultro, animas ſeparatas, niſi inferorum pœnis addicantur, infuſis denuò ſcientiarum habitibus à Deo exornari. Reſpondemus igitur ad propoſitam difficultatem, Opus eſſe novis ſpeciebus in anima ſeparata, cùm in eo ſtatu novas rerum antea ſibi ignotarum (ut angelorum, v. gr. quibuſcum eſt converſatura) notiones conſequatur. *Nodus difficultatis.* *Aſſertio tenenda.*

Quod verò ſpectat ad modum quo eas ſibi poſſit comparare; arbitramur admodum probabile eſſe, animas ſeparatas ab objectis ſpecies non attrahere, ſed à Deo eaſdem accipere eo modo quo angeli eas à primo ortu ſibi Divinitus infuſas habent. Probatur autem hæc noſtra aſſertio; Quia anima ſeparata neque à corporeis neque à ſpiritualibus ſubſtantiis eas colligere valet: Non quidem à corporeis; Quia ejuſmodi ſpecies ſunt nimiùm craſſæ & materiales; oportet enim ejuſmodi ſpecies priùs in ſenſuum officinis attenuari, ut ex ipſis intellectus agens alias ſpirituales efformet: Non etiam à ſpiritualibus objectis; Quia nullæ ab ejuſmodi objectis effluunt: ſpiritualia enim omnis externæ motionis præterquam localis ſunt expertia. Maneat igitur, animæ rationali ſeparatæ novas rerum ſpecies ſeu ſimilitudines ſimul cum ſcientiarum habitibus à Deo infundi, quibus intellectus cùm libuerit utitur ad res objectas cognoſcendas. *Difficultas de modo.* *Concluſio.*

Quæſtio IV.

Quomodo anima ſeparata intelligat.

CUm nihil in rerum natura ſubſiſtat niſi ut operetur, conſtétque animam à corpore ſeparatam ſubſiſtere, ſequitur eam à corpore ſeparatam operari. Sunt autem animæ ſeparatæ tres præcipuæ operationes; nempe Intellectio, Volitio, & Latio: quarum potiſſima eſt Intellectio. Intelligit igitur anima ſeparata tum per ſpecies quas hinc defert tum per eas quas ei confert Deus: nec in eo ſtatu indiget ampliùs ullo corporis concurſu, ſicut indigebat in ſtatu informationis. Quæres forſan, Num anima ſeparata diſcurſu adhuc utatur, ſicut dum corpori eſt unita. Reſpondetur, Ità eſſe: Cùm enim intellectus animæ ſeparatæ ſit ſpecie diverſus ab intellectu angelico, ut *Animæ ſeparatæ operatio triplex.* *Dub.* *Reſp.*

ut ſuprà monuimus, modum quoque habet intelligendi diverſum; nempe, quòd diſcurſu utatur, angelicus non item. Cæterùm non eſt negandum, animam ſeparatam multa noſſe ſine diſcurſu; cùm etiam in hac vita nec ſimplicium terminorum apprehenſiones nec primorum principiorum notitiæ ſint diſcurſivæ. Notandum autem eſt obiter, Diſcurſum quo anima ſeparata utitur eſſe promtiſſimum & ſubtiliſſimum ac propè inſtantaneum, idque propter ſpecies ſubtiliores ac puriores, & ſublata ſenſuum corporeorum impedimenta: Licèt enim ille animæ ſeparatæ intelligendi modus ſit præter naturam, (ut colligere eſt ex iis quæ diximus de illo ſtatu animæ ſeparatæ) non ſequitur propterea naturali deteriorem eſſe. Quæres præterea, Utrùm anima ſeparata nunquam ceſſet ab actu intelligendi: reſpondetur, Etſi anima, ſicut & angelus, aliquando poſſit à ſuiipſius actuali cognitione ceſſare (quod plerique fieri poſſe negant) cùm ſit in agendo libera, ſicque poſſit actum intellectionis pro libito exercere vel ſuſpendere, nunquam tamen ab omni prorſus intelligendi actu otiari, ſed ſemper in aliquam cognitionem incumbere; ſicut viventia dum vivunt ſemper aliquod vitæ opus exercent.

Nota.

Dub.

Reſp.

Quæſtio V.

Quænam cognoſci poſſint ab anima ſeparata.

Aſſertio 1. PRopoſitæ quæſtioni ſeqq. aſſertionibus ſatisfiet. I. Anima ſeparata diſtinctè cognoſcere valet cuncta ſenſibilia, idque per ſpecies eorum intelligibiles ſive acquiſitas in hac vita ſive in illa infuſas.

Dub. An verò habeat infuſas actu omnium ſenſibilium ſpecies, ſicque

Solut. poſsit etiam cùm libuerit quælibet cognoſcere, dubitari poteſt. Exiſtimamus autem, infundi animæ ſeparatæ omnes omnium rerum ſenſibilium tum in genere cùm in ſpecie imagines, & animam rationalem poſſe per imaginem unius ſpeciei infimæ cognoſcere quælibet ejus ſpeciei individua: ex. gr. per ſpeciem ſeu imaginem impreſſam Hominis in ſpecie poterit anima ſeparata quoſlibet particulares homines agnoſcere, eorúmque actus externos dum exercentur, niſi aliquid aliud obfuerit: Fieri enim poteſt peculiari Dei providentiâ ut animæ non omnia ſed certa quædam apud nos geſta cognoſcant: ſic probabile eſt, Deum impedire nè animæ defunctorum dum in purgatorio detinentur ſingularia quæ apud nos geruntur cognoſcant, quia

Aſſertio 2. iſtorum cognitio ad illarum ſtatum nequaquam pertinet. II. Anima ſeparata tum ſe ſuóſque actus internos tum verò alias animas diſtinctè poteſt cognoſcere: hæc enim omnia ordinem ipſius animæ

Dub. non excedunt. Dubitari autem poteſt, Utrùm anima ſeipſam intel-

Reſp. ligat & ſuos actus abſque ſpecie. Plerique affirmant; eò quòd anima ſibiipſi ſit ſufficienter præſens: quod etiam de ipſius actibus dici poteſt, cùm ſint immanentes. Probabiliùs tamen alii negant ullam

Probabilior reſponſio. expreſſam & claram cujuſcunque rei quantumvis præſentis cognitionem fieri poſſe abſque aliqua ipſius ſpecie; ſicque animam ſeipſam ſuóſque actus & potentias per proprias ipſarum ſpecies acquiſitas vel infuſas

infusas percipere. III. Probabile est, animam separatam naturali distinctâque cognitione angelos nosse, eorúmque naturales proprietates & operationes (exceptis tamen cordium cogitationibus) ídque per species repræsentatrices à Deo acceptas, ut cum ipsis possit in communi societate vivere: neque enim ea quæ spectant ad angelorum essentiam & operationem adeò eminent supra hunc animæ rationalis statum quin possint sub perfectam ejus intelligentiam cadere. An verò possit anima separata nosse omnia quæ supernaturaliter fiunt, difficultas est Theologorum propria. Probabile autem existimamus, animam separatam nonnulla, nec tamen omnia, supernaturalia posse assequi. *Assertio 3.*

Quæstio VI.

Utrùm admittenda sit facultas Motrix in anima separata.

Quæritur, Utrùm anima rationalis à corpore separata possit propriis viribus localiter se movere. Nonnulli enim existimarunt animam nostram omni motivâ virtute destitutam non nisi alieno impulsu ex uno loco ad alium deferri posse. Probabilius tamen videtur, Præter eam facultatem motricem quæ ab anima est, non tamen in anima sed in membris residet, cùm sit organica, quæque simul cum corpore deperit, aliam admittendam esse ipsius rationalis animæ propriam, spiritualem & minùs organicam, quæque simul cum intellectu & voluntate, à quibus non secùs ac prior illa à phantasia & appetitu realiter & formaliter distinguitur, in ipsa animæ rationalis substantia inhæreat, simúlque cum ipsis post obitum perseveret. Licèt autem ejusmodi facultas motrix, sicut intellectus & voluntas, animæ à primo ejus ortu congenita sit, ejus tamen usus non nisi post excessum à corpore ipsi animæ conceditur: anima enim per unionem cum corpore est veluti religata, neque planè sui juris est, sed totius compositi, nempe hominis: Unde cùm per resurrectionem anima cum corpore reunietur, ipsum per potentiam sibi propriam non movebit absque novo Dei dono. Quòd autem admittenda sit ejusmodi facultas in anima, probatur; Quia natura non deest in necessariis: Est autem necessarium ut anima instante morte è corpore excedat, sícque localiter moveatur, & aliquò se conferat: debuit igitur natura suppeditare illi naturale instrumentum talis motûs; quod nihil aliud esse potest præter facultatem illam motricem quam animæ adscribimus, ei persimilem quam aliis substantiis separatis, nempe Angelis, communi consensu assignant Theologi. Et sanè perabsurdum videretur, animam spiritualem adeò fore stupidam & infelicem naturâ, ut quo in loco poneretur, etsi nullâ vi alienâ inibi detineretur, ex eo nunquam se posset extrahere; imò ex ipso corpore, instante licèt morte, nequaquam egredi posset. *Assertio tenenda.* *probatur 1.* *2. Ex absurdo.*

Porro arbitramur non tantùm eam vim inesse animæ quâ seipsam, sed etiam quâ res à se distinctas pro viribus movere possit: utrumque enim ad eandem potentiam seu facultatem motivam pertinet. *Facultas motrix animæ quánam se extendat.*

tinet. Hinc fit ut animæ ſeparatæ, non ſecùs ac angeli, poſsint aſſumere cõrpora, eáq; pro libito movere; sícq; etiam ſine miraculo poſſint hoc modo ad vivos regredi, & per aſſumta illa corpora apparere, & etiam colloquia, licèt non per veras voces, cum ipſis miſcere: Quod tamen non ſine peculiari Dei permiſsione fieri exiſtimandum eſt: non enim ſinit Deus animas ſine juſta aliqua ratione è ſuis ſedibus, præſertim ſi in inferno detineantur, aliò commigrare. Notandum autem eſt, Non rarò ejuſmodi animarum apparitiones eſſe falſas & apparentes duntaxat; plerunque enim dæmones pro animabus ipſis apparent, ſæpe etiam ſenſibus noſtris illudunt: & ſanè ejuſmodi ut plurimùm apparitiones mera ſunt ſomniantium deliramenta. An autem ea Samuelis apparitio quæ deſcribitur 1. Reg. 28. *vera fuerit an verò dæmonis illuſio, Theologis diſcutiendum relinquimus.

Defunctorum apparitiones.
Probabilius videtur, veram fuiſſe, idque juxta D. Thomam, 1. p. q. 89. art. 8. ad 2. ex c. 46. Eccl.

Quæſtio VII.

Quomodo ſe habeat anima ſeparata ad motum & locum.

1. *Dub.* *Reſp.* NOnnullæ dubitationes occurrunt hoc loco explicandæ. I. An poſsit anima quantâlibet celeritate ſe vel alia movere. Reſpondetur, Motivam animæ vim determinatam ſeu definitam eſſe, sícque præſcriptos habere ſuæ activitatis terminos, quantùm ad celeritatem agendi pertinent; probabile autem eſt, vim illam in quibuſdam quàm in aliis efficaciorem eſſe, cùm (ut ſuprà monuimus) non ſit abſurdum inter animas inæqualitatem aliquam numericam admittere: Neque tamen propterea exiſtimamus unam poſſe movere aliam, niſi ſe ſinat moveri, aut niſi Deus tantum roboris ſupernaturaliter tribuat uni ut alteri vim inferat. 2. *Dub.* *Reſp.* II. An poſſit anima ſeparata quodlibet mobile quantumvis grave movere. Reſpondetur, Vim animæ ſeparatæ hac in re adhuc definitam eſſe: cùm neque ipſis angelis conceſſum ſit quantumlibet corpus movere; non tantùm Deo id prohibente propter bonum Univerſi, ſed etiam quia ad id non ſe extendit ipſorum naturalis potentia: quod potiori jure de animabus ſeparatis cenſendum eſt. Si quæras, An defatigetur anima in movendis corporibus; Reſpondetur, Animas, ſicut & angelos, non eſſe ejuſmodi defatigationi quæ in animantibus provenit ex defectu ſpirituum qui abſumuntur obnoxias; neque enim ſubſtantiarum ſpiritualium facultas motrix indiget ejuſmodi ſpiritibus aut organo corporeo. 3. *Dub.* *Reſp.* III. Quomodo animæ ſeparatæ ſint in loco. Reſpondetur, Idem ſentiendum eſſe in hac re de animabus ſeparatis ac de angelis, de quibus quoad præſentem difficultatem fusè diſſerunt Theologi. Cenſemus igitur animam ſeparatam ſeſe ad punctum loci poſſe colligere; non tamen ad quodvis ſpatium loci ſe poſſe extendere, ſed ad certum ac definitum: in quo non circumſcriptivè ſed definitivè duntaxat continetur; i. e. anima non eſt in loco ad modum corporum, quæ totum locum implent & occupant, & quorum partes ſingulis partibus loci reſpondent: ſed ad modum angelorum eſt ità in toto loco ut tota ſit in ſingulis partibus loci, nec adhuc illud occupet, cùm

cùm non ſit impedimento quò minùs aliud quippiam in eodem loco inſit.

Probabile autem eſt, etſi nullam habeat determinatam figuram, eam tamen ut plurimùm ſervare in ordine ad locum à quo extrinſecè determinatur ejus præſentia, quam habuit in corpore, & fortaſſe non majorem. Sicque non abs re (ut alias rationes prætermittam) animæ humanâ figurâ depingi conſueverunt. Sunt autem præſertim tria loca in quibus animæ ſeparatæ nunc detinentur: nempe, Cœlum ſupremum, quod vocant Empyreum, ubi feliciter degunt animæ ſanctæ; Infernus, in quo animæ damnatorum pœnis æternis cruciantur; denique Purgatorium, in quo animæ fideles pœnas peccatis remiſſis debitas ad tempus luunt. Verùm hæc de anima ſeparata pro noſtro inſtituto diſſeruiſſe ſit ſatis: reliqua enim ad Theologum pertinent: Atque adeò univerſæ Phyſiologiæ noſtræ finem hîc imponemus; ſimúlque Deo rerum omnium autori & conſummatori gratias immortales habebimus: cui ſoli laus omnis, honor & gloria in perpetuas æternitates, Amen.

Quæ ſit animæ ſeparatæ figura.

Epilogus hujus partis.

Quar

M

De

In

Cum

Quarta Pars Summæ Philoſophicæ,

Quæ eſt

METAPHYSICA,

De Rebus Abſtractis & Spiritualibus:

In quatuor partes ſeu tractatus diviſa.

Cum duplici Indice locupletiſſimo.

Index per ordinem eorum quæ in *hac quarta ſummæ Philoſophicæ parte, De rebus Abſtractis & Spiritualibus, continentur.*

QUæſtiones procœmiales in Metaphyſicam.

Præfatio.

Quæſt. I. *Quæ & qualis ſit Metaphyſica.*

II. *Quodnam ſit Metaphyſicæ objectum.*

III. *Quænam ſint præcipua Metaphyſicæ officia.*

IV. *Quis ordo ſervandus ſit in pertractanda hac Philoſophiæ parte.*

PRima pars Metaphyſicæ, ſeu Tractatus *De Natura Entis.*

Prior Diſputatio hujus Tractatûs, *De Conceptu Entis.*

Quæſt. I. *Quid nomine* Entis *ſignificetur.*

II. *Quid ſit in genere conceptus Formalis & Objectivus.*

III. *Qualis ſit conceptus formalis Entis.*

IV. *Qualis ſit conceptus objectivus Entis.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De Communitate Entis, déque ejus convenientia cum inferioribus.*

Quæſt. I. *Quænam ſint præcipuæ Diviſiones Entis.*

II. *Quinam & quales ſint Modi Entis realis generatim ſumti.*

III. *Quomodo* Ens *dicatur de Ente Rei & Rationis: ubi de Ente Rationis nonnulla.*

IV. *Quomodo* Ens *dicatur de Ente Per ſe & Per accidens.*

V. *Quomodo* Ens *dicatur de Ente Actu & Potentiâ.*

VI. *Quomodo* Ens *dicatur de Deo & Creaturis; itémque, de Subſtantia & Accidente.*

SEcunda pars Metaphyſicæ, ſeu Tractatus *De Principiis Entis.*

Prior Diſp. hujus Tract. *De principiis complexis Entis.*

Quæſt. I. *Quotnam ſint illa principia.*

II. *Quodnam ſit primum & firmiſſimum omnium principium.*

III. *An primum principium ſit prorſus indemonſtrabile.*

Poſterior Diſp. hujus Tract. *De Principiis incomplexis Entis, Eſſentia & Exiſtentia.*

Quæſt. I. *In quo poſita ſit ratio Eſſentiæ in diverſis rerum generibus.*

II. *Quomodo eſſentiæ rerum dicantur indiviſibiles.*
III. *Utrùm eſſentiæ rerum ſint æternæ.*
IV. *Quid ſit Exiſtentia; &, Quibus rebus conveniat.*
V. *Quomodo Exiſtentia diſtinguatur ab Eſſentia.*
VI. *Quotuplex ſit Exiſtentia.*
VII. *De Subſiſtentia; ubi, de Hypoſtaſi & Suppoſito.*
VIII. *De Inhærentia.*
IX. *De Entitate.*

TErtia pars Metaphyſicæ, ſeu Tractatus *De Proprietatibus Entis.*

I. Diſp. hujus Tract. *De proprietatibus Entis in genere.*
Quæſt. I. *Utrùm dentur veræ proprietates Entis.*
II. *Quotnam ſint Entis proprietates.*
II. Diſp. hujus Tract. *De ſimplicibus proprietatibus Entis.*
§. I. *De Uno.*
Quæſt. I. *Utrùm Unum ſit vera paſſio Entis.*
II. *Quid Unum addat Enti; ſeu, Quid ſit formalis & præciſus conceptus Unius.*
III. *De variis unitatum generibus.*
IV. *Quodnam ſit principium unitatis numericæ ſeu Individuationis.*
V. *An id quod ſemel periit poſſit idem numero reproduci.*
VI. *De diviſione Entis in Unum & Multa.*
§. II. *De Vero.*
VII. *An Verum propria ſit paſſio Entis.*
VIII. *Quid ſit Veritas & quotuplex.*
IX. *In quo poſita ſit ratio Veritatis tranſcendentalis.*
§. III. *De Bono.*
X. *An Bonum ſit proprietas Entis.*
XI. *Quænam ſit formalis ratio Boni tranſcendentalis.*
XII. *An idem ſit Bonum quod Perfectum.*
XIII. *Quid ſit Malum; &, An reperiri poſſit aliquod malum ſine bono.*
III. Diſp. hujus Tract. *De proprietatibus complexis Entis.*
§. I. *De Neceſſario & Contingenti.*
Quæſt. I. *Quid & quotuplex ſit Neceſſarium.*
II. *An detur aliquod Ens ſimpliciter neceſſarium.*
III. *An detur ens ſimpliciter neceſſarium quoad fieri, ſeu ex neceſſaria efficientia ſuæ cauſæ.*
IV. *De Contingentia, An ſit, Quid ſit, & Unde ſit.*
§. II. *De Eodem & Diverſo.*
V. *Quænam ſint præcipua Identitatum & Diſtinctionum genera.*
VI. *Quomodo ſe habeat diſtinctio Realis.*
VII. *Quomodo ſe habeat diſtinctio A natura rei.*
VIII. *Quomodo ſe habeat diſtinctio Rationis.*
§. III. *De Actu & Potentia.*

IX. *Quid*

IX. *Quid ſit, ens eſſe in actu, vel in potentia.*
X. *De potentia Activa & Paſſiva.*
XI. *De potentia Neutra.*
XII. *Utrùm admittenda ſit potentia Objectiva.*
XIII. *Utrùm detur potentia Obedientialis.*

QUarta pars Metaphyſicæ, ſeu Tractatus *De Partibus Entis.*

I. Diſp. hujus Tract. *De Subſtantia & Accidente generatim.*
Quæſt. I. *Quî differat Subſtantia ab Accidente.*
II. *In quo poſita ſit formalis ratio Accidentis: &, An poſſit Deus conſervare accidens ſeorſum à ſubjecto.*
III. *Quomodo Accidens conveniat novem ſummis generibus.*
IV. *An idem numero accidens poſſit ſimul eſſe in pluribus ſubjectis: &, An plura numero accidentia poſſint ſimul eſſe in eodem ſubjecto.*
II. Diſp. hujus Tract. *De Subſtantia creata ſpirituali, ſeu de Intelligentiis.*
Quæſt. I. *An dentur Intelligentiæ.*
II. *Quid ſint Intelligentiæ.*
III. *Utrùm Angeli aſſumant corpora.*
IV. *Quo numero ſint Angeli.*
V. *Quodnam ſit diſcrimen inter Angelos.*
III. Diſp. hujus Tract. *De Subſtantia increata, nempe Deo.*
Quæſt. I. *Quonam pacto Deus à nobis cognoſci poſſit.*
II. *Utrùm, Deum eſſe, demonſtrari poſſit, & quomodo.*
III. *An in Deo Exiſtentia ſit ipſa Eſſentia.*
IV. *Utrùm eſſentia Divina ſit expers omnis compoſitionis.*
V. *Quomodo ſe habeat eſſentia Divina ad ſubſiſtentiam.*
VI. *Quomodo Deus ubique exiſtat.*
VII. *An admittendæ ſint in Deo potentiæ ſeu facultates.*
VIII. *Quænam operationum genera Deo tribuantur.*
IX. *Quænam ſint præcipua Dei attributa.*

Schema generale, in quo series eorum omnium quæ traduntur in hac quarta Summæ Philosophicæ parte ob oculos ponitur.

Quæstiones proœmiales in Metaphysicam, Qu. 4.

Summæ Philosophicæ quarta pars est Metaphysica: Cujus quatuor sunt partes:

- *Prima pars, seu Tractatus De Natura Entis:*
  - *Prior Disputatio, De conceptu Entis,* 4
  - *Posterior Disp. De Communitate Entis, déque ejus convenientia cum inferioribus,* 6
- *Secunda pars, seu Tractatus De Principiis Entis:*
  - *Prior Disp. De Principiis complexis Entis,* 3
  - *Posterior Disp. De Principiis incomplexis Entis, Essentia & Exsistentia,* 9
- *Tertia pars, seu Tractatus De Proprietatibus Entis:*
  - 1. *Disp. De Proprietatibus Entis in genere,* 2
  - 2. *Disp. De simplicibus Proprietatibus Entis,* 13
  - 3. *Disp. De Proprietatibus complexis Entis,* 13
- *Quarta pars, seu Tractatus De Partibus Entis:*
  - 1. *Disp. De Substantia & Accidente generatim,* 4
  - 2. *Disp. De Substantia creata spirituali, seu de Intelligentiis,* 5
  - 3. *Disp. De Substantia increata, nempe Deo,* 9

Quarta

Quarta Pars Summæ Philoſophicæ;

De rebus Abſtractis & Spiritualibus.

Quæſtiones proœmiales in Metaphyſicam.

Præfatio.

EA quam poſtremo loco aggredimur Philoſophiæ pars ut cæteris præſtantior eſt, ità honoratioribus titulis eſt nobilitata. Eam enim alii abſolutè *Philoſophiam* appellant, utpote quæ id nominis peculiari jure ſibi vendicet: alii cum adjecto, *Primam Philoſophiam*, h. e. nobiliſſimam ac potiſſimam Philoſophiæ partem, ſive objecti dignitatem ſpectes, ſive principiorum certitudinem, ſive demonſtrandi rationem: alii, *Sapientiam*, utpote quæ ex altiſſimis principiis procedat: alii, *Metaphyſicam*; ſive quia Phyſicam ordinè doctrinæ ſequitur, ſive quia illam dignitate prætergreditur. De qua priùs nonnulla quæ ad ipſius definitionem, objectum, officia, & partitionem ſeu docendi methodum ſpectant explicanda ſunt quàm de re ſubjecta quicquam dicatur. *Metaphyſicæ tituli.*

Quæſtio I.

Quæ & qualis ſit Metaphyſica.

METaphyſicam eſſe unam de Philoſophiæ ſpeculatricis partibus nobiliſſimam, proindéque de ſcientiarum genere, nemo non fatetur; præſertim cùm adæquatum ipſius objectum, ſcilicet Ens, ſua ſibi vendicet principia, partes & proprietates: Sunt enim Eſſentia & Exiſtentia interna entis principia, eáque incomplexa. Adde permulta alia complexa, quæ principia ſcientiæ dicuntur, omnibus notiſſima, ut, *Quodlibet eſt vel non eſt*, &c. Partes Entis, præſertim creati, internæ ſeu componentes dici poſſunt Actus & Potentia; ſicut entis ſpecifici, Genus & Differentia. Partes ſubjectivæ ſunt ea omnia quæ ſub latitudine entis tanquam ſpecies ſub genere ſaltem analogo continentur. Proprietates ſunt, Unum, Verum, Bonum, quæ de ente aut partibus entis ſubjectivis per ipſarum principia demonſtrari poſſunt. Et quoniam Metaphyſica principiis utitur altiſſimis, & per primas rerum cauſas proprias affectiones ſui objecti declarat, idcirco non modò *ſcientiæ* ſed etiam *ſapientiæ* nomine eam dignatur Ariſtoteles 1. Metaph. c. 2. & meritò ab eodem 6. Eth. c. 7. definitur Sapientia, *Habitus judicandi de rebus per altiſſimas cauſas.* *Metaphyſicam eſſe ſcientiam, demonſtratur.* *Eandem eſſe ſapientiam, oſtenditur.*

Ubi

Sapientiæ duplex acceptio.

Ubi adverte, *Sapientiam* dupliciter accipi: Primùm quidem ſtricto ſignificatu, pro habitu mentis quodam diverſo ab habitu ſcientiæ, quo in ipſis principiis abſque rationis diſcurſu concluſiones cognoſcuntur; qui habitus in Angelis & perpaucis in Philoſophia verſatiſſimis hominibus reperitur. Aliàs verò ſumitur *ſapientia* liberiori acceptione pro eo ſcientiæ habitu quo aliquid ità ratione concluditur ut ex primis ſive altiſſimis rerum principiis deducatur: quo modo accepta Sapientia ſpecies quædam eſt Scientiæ: Et ſanè hoc poſteriori modo Metaphyſica hæc noſtra dicitur Sapientia.

Eſſe quoque theoreticam.

Eſſe verò theoreticam, manifeſtius eſt quàm ut probatione indigeat: & quidem inter theoreticas nobiliſſimam eſſe in ipſa præfatiuncula non obſcurè inſinuavimus.

Quæſtio II.

Quodnam ſit Metaphyſicæ objectum.

Opiniones variæ.

DIſſentiunt de re propoſita Philoſophi: Alii enim Deum, alii ſubſtantias Separatas, alii Subſtantiam in communi, alii Ens finitum (quod vocant Prædicamentale) objectum eſſe Metaphyſicæ contendunt: Sed hi omnes non ſatìs amplum illud aſſignant, ut patebit. Alii poſtea plus æquo illud extendunt, dum aiunt objectum Metaphyſicæ eſſe Ens latiſſimè ſumtum, quatenus ens Rei & Rationis complectitur: Neque enim vera & realis ſcientia, præſertim ea quæ eſt omnium princeps ac regina, ejuſmodi tenuiſſima entia per ſe conſiderat ſed tantùm per accidens. Eſt igitur longè veriſimilior communis ſententia; Objectum per ſe & adæquatum Metaphyſicæ (de eo enim, non verò de objecto per accidens aut partiali, propoſita quæſtio intelligenda eſt) eſſe Ens reale, per ſe, completum, commune Deo & rebus creatis. Probatur; Quia illud eſt proprium & adæquatum alicujus ſcientiæ ſubjectum cui primò & per ſe conveniunt primæ & maximè generales proprietates quæ in ea ſcientia demonſtrantur: At verò Ens reale, per ſe, completum, in genere ſpectatum, eſt ejuſmodi: tali enim enti ut ens eſt convenit eſſe unum, verum, bonum. Deinde, illud eſt verum & germanum alicujus ſcientiæ objectum ad quod omnia quæ per ſe in tali ſcientia conſiderantur referri poſſunt tanquam principia, partes aut proprietates: Atqui ejuſmodi eſt Ens illud reale in genere, ut patet inductione. Poſſunt autem aliæ priores ſententiæ aliquo modo ad verum ſenſum reduci. Si enim quæratur objectum præcipuum ſeu primarium, licèt non adæquatum, certum eſt non aliud eſſe quàm Deum. Si verò quæratur objectum purè Metaphyſicum, i. e. cujus nulla pars ſubjecta ad alium artificem pertineat, illud dici poterit Subſtantia prima ſeu immaterialis. Quòd ſi ſubjectum intelligas illud ratione cujus cætera cadunt ſub adæquatum ſubjectum ſcientiæ, illud eſt Subſtantia in communi. Si verò illud ſubjectum intelligas de quo demonſtrari poſſunt proprietates per veras cauſas & principia, dici poterit illud eſſe

Sententia veriſimilior;

probatur 1,

2.

Suprà dicta opiniones conciliantur.

Ens

Ens duntaxat finitum ſeu prædicamentale; quia demonſtrationes de Ente infinito, nempe Deo, non fiunt per cauſas reales & proprias. Si denique objectum quæratur quod complectatur omnia quæcunque ſive per ſe ſive per accidens tractantur in Metaphyſica, hoc ſenſu vera erit eorum ſententia qui aiunt Ens latiſſimè ſumtum eſſe Metaphyſicæ objectum, nullum tamen ex his omnibus dici poteſt objectum per ſe & adæquatum præter illud quod aſſignavimus. Ex his colligi poteſt hæc Metaphyſicæ definitio, ut videlicet dicatur Scientia theoretica de ente reali, per ſe, completo, & ab omni materia ſaltem ſecundùm indifferentiam abſtracto. Cæterùm quodnam ſit genus abſtractionis quo Metaphyſicæ objectum abſtrahit ab omni materia, h. e. ſingulari, ſenſibili, & intelligibili, repete ex iis quæ docuimus in Logica de diſtinctione ſcientiarum. Licèt autem triplex ſit gradus hujus abſtractionis ab omni materia in rebus Metaphyſicis (Ens enim & communia attributa abſtrahunt ab omni materia ſecundùm indifferentiam, quia hæc & ſimilia poſſunt eſſe conjuncta cum materia vel non: Intelligentiæ abſtrahunt ab omni materia realiter: Deus verò abſtrahit non tantùm ab omni materia ſed etiam à quavis potentialitate, quæ in rebus Metaphyſicè ſpectatis ſe habet veluti materia) non tamen propterea triplex Metaphyſica conſtituitur; eò quòd res Metaphyſicæ non diſtinguuntur per illos gradus abſtractionis in ratione ſcibilium, ſed ſecundùm rem. Cæterùm cùm unicam Metaphyſicam eſſe dicimus, non unicum ſimplicem habitum, ſed aggregationem rectè ordinatam multorum habitum tendentium ad perfectam cognitionem Entis ut Ens eſt, intelligimus.

Metaphyſicæ definitio.

Gradus abſtractionis triplex.

Metaphyſica quomodo dicatur una.

Quæſtio III.

Quænam ſint præcipua Metaphyſicæ officia.

SIcut Dialecticæ cæteris omnibus ſcientiis ſubſervientis, ità Metaphyſicæ eiſdem imperantis, quædam officia ſunt præter cognitionem ſui objecti: non quòd Metaphyſica ſui objecti theoriam ad praxin referat, quemadmodum Dialectica; ſed quòd intellectus hâc univerſali ſcientiâ inſtructus poſſit multa præſtare, & multò plura quàm ſi cæteras duntaxat ſcientias teneret. Primum igitur Metaphyſicæ munus eſt, aſſignare ſubjecta cæterarum ſcientiarum: Eſt enim ipſius, generales entis differentias perſcrutari, per quas præcipuæ entis partes, quarum ſpeculatio ad reliquas inferiores ſcientias pertinet, diſtinguuntur. Secundum eſt, ſuppeditare inferioribus ſcientiis non modò terminos, quorum uſus in omni Philoſophiæ parte neceſſarius eſt, verùm etiam eſſentialia quædam attributa, quæ ſunt Metaphyſicæ conſiderationis: neq; enim ullius rei quidditas explorata eſſe poteſt niſi perſpectis omnibus ejus attributis eſſentialibus. Tertium munus eſt, probare principia cæterarum ſcientiarum, idq; præſertim ductu ad incommodum, aſſumtis notiſsimis quibuſdam principiis quę

Metaphyſicæ officia: 1.

2.

3.

in

in ipſa traduntur ad revincendos homines obſtinatos & pertinaces. Ex quibus intelligere eſt, cæteras omnes ſcientias Metaphyſicæ ſubeſſe, eíque modo aliquo ſubalternari.

Quæſtio IV.

Quis ordo ſervandus ſit in pertractanda hac Philoſophiæ parte.

UT cognitionis cujuſque veritas conformitas quædam eſt intelligentiæ cum rebus intellectis, ità tum demum vera & genuina eſt tradendæ ſcientiæ methodus cùm ſcientiæ partes reſpondent partibus rei quæ ſcitur. Quocirca cùm in Ente (ſicut in quolibet ſcientiæ objecto) præter propriam ipſius naturam tria conſideranda ſint, nempe ejus principia, partes & proprietates; hinc quatuor erunt noſtræ Metaphyſicæ partes ſeu tractatus: Prima erit de Natura Entis: ubi agetur de ipſius Conceptu: Secunda, de Principiis Entis: ubi de Eſſentia, Exiſtentia, & generalibus Metaphyſicis pronunciatis diſſeretur: Tertia, de ipſius Proprietatibus: ubi agetur de Uno, Vero, Bono, Neceſſario, Contingenti, Eodem, Diverſo, Actu, Potentia: Quarta denique, de ejuſdem Partibus ſubjectis, nempe de Ente Creato & Increato: ubi de Subſtantia & Accidente, de Angelis, de Deo diſputabitur. Rurſus unaquæque pars ſeu tractatus in ſuas diſputationes diſtribuetur.

Prima pars Metaphyſicæ, ſeu *Tractatus De Natura Entis.*

QUoniam juxta Ariſtotelis doctrinam & rei veritatem, ut poſtea docebitur, Entis ratio eſt analoga, & omne analogum maximè dignoſcitur ex duobus, quorum alterum eſt illius conceptus quem de illo format intellectus, alterum eſt ejuſdem cum inferioribus membris communitas ſeu convenientia; idcirco de duobus iſtis in explicanda Entis natura diſſeremus: ità ut in prior diſputatione hujus tractatûs agatur de Conceptu Entis cùm Formali tum Objectivo, in poſteriori verò de Communitate ſeu analoga Participatione ejuſdem.

Analogum ex duobus cognoſcitur.

Prior Diſputatio hujus Tractatûs;

De Conceptu Entis.

Quæſtio I.

Quid nomine Entis *ſignificetur.*

QUod Græci τὸ ὄν, ἀπὸ τῦ εἶναι, quod eſt *eſſe*, Latini Philoſophi inuſitato quidem apud vulgus & parùm eleganti (aptiſſimo tamen) vocabulo *Ens* appellarunt, à verbo ſubſtantivo *Eſſe*. Verùm quia *Ens* duo ſuo ſignificatu includit, nimirum ipſum *eſſe* & *quod quid eſt*, ſeu exiſtentiam & eſſentiam, dubitatur, Quidnam *Entis* nomine præcipuè ſignificetur, an ipſum *eſſe* ſeu exiſtentia, an verò ipſum *quod quid eſt* ſive eſſentia. Reſpondetur, Iſtud vocabulum *Ens* dupliciter accipi: uno modo ut nomen ſubſtantivum; altero modo ut nomen adjectivum verbale, quod vulgò participium appellant: *Ens* igitur priori modo ſumtum eſſentiam ſeu quidditatem rei abſque ulla circumſcriptione temporis primariò ſignificat, exiſtentiam verò ſecundariò connotat: at verò poſteriori modò ſumtum primariò exiſtentiam, ſecundariò eſſentiam ſignificat; *Ens* enim in hac poſteriori ſignificatione idem eſt quod *exiſtens*, ſeu *id quod actu eſt*. Licèt autem hæc acceptio ad captum vulgi ſit magìs accommodata, prior tamen

Difficultas proponitur:

Solvitur adhibitâ duplici entis acceptione.

tamen eſt magis philoſophica & apud Metaphyſicos frequentiùs uſurpata: Unde juxta hunc ſenſum dicitur Ens eſſe de quidditate rerum, ſeu eſſe attributum eſſentiale cujuſque rei, ac proinde de quovis ſubjecto eſſentialiter & quidditativè prædicari. Quod de Ente in poſteriori acceptione dici nequit: nulli enim rei eſſentialiter competit eſſe actu ſeu exſiſtere; id enim ſolius Dei proprium eſt, cujus exſiſtentia eſt de ejuſdem eſſentia.

Solius Dei exſiſtentia eſt de ejuſdem eſſentia

Notandum autem eſt, Vocabulum iſtud *ens* in utraque acceptione non ſupponere pro Eſſentia aut Exſiſtentia, ſed pro Compoſito Metaphyſico; licet in priori acceptione expreſſè eſſentiam & ſubobſcurè exſiſtentiam, in poſteriori verò expreſſè exſiſtentiam & ſubobſcurè eſſentiam ſignificet. Ex his definiri poteſt Ens, Id quod verè eſt aut eſſe poteſt.

Entis definitio.

Quæſtio II.

Quid ſit in genere conceptus Formalis & Objectivus.

UT entis analogia (de qua ſeq. diſputatione differemus) pleniùs intelligatur, operæpretium eſt priùs exquirere qualiſnam ſit conceptus entis; unúſne & præciſus è conceptu membrorum dividentium, an verò ab eis nullâ ratione diſtinctus, quod proximè ſequenti quæſtione explicabimus: ideóque in hac præſenti generatim de conceptu formali & objectivo cujuſvis rei nonnulla præmittimus.

Duplex cujuſque rei conceptus:

Duplex igitur cujuſque rei conceptus aſſignatur; alter formalis, alter objectivus: ille propriè, hic verò non niſi analogicè & denominativè conceptus dicitur; non enim eſt verè conceptus, ſed potiùs res concepta ſive objectum conceptûs. Eſt autem formalis conceptus actualis ſimilitudo rei quæ intelligitur ab intellectu, ad eam exprimendam producta. Ex. gr. cùm intellectus percipit naturam humanam, actualis ſimilitudo quam de natura humana exprimit eſt conceptus formalis hujus naturæ intellectæ. Dicitur autem actualis ſimilitudo ut diſcernatur à ſpecie intelligibili, quæ eſt habitualis ejuſdem rei imago. Ex quo intelligis, formalem conceptum eſſe ſpeciem expreſſam rei intellectæ, ſeu verbum mentis. Objectivus autem (qui dicitur etiam Ratio formalis) eſt res quæ per conceptum formalem intellectui repræſentatur: ut in ſuprà dicto exemplo Natura humana actu cognita dicitur conceptus objectivus.

Formalis;

Objectivus.

Ut autem præmittamus hîc diviſionem utriuſque conceptûs in ſimplicem & complexum, quorum ille ad primam iſte verò ad ſecundam aut tertiam mentis operationem pertinet, notandum eſt, Formalem conceptum alicujus generis analogi triplicem eſſe poſſe: Unum omnino diſtinctum; quo diſtinctè omnia ejus ſignificata ſeu analogata repræſentarentur; (qualis vix cadit in intellectum humanum) ut ſi audito nomine *ſani*, ſtatim aliquis formaret conceptum diſtinctum omnium quæ dicuntur ſana: Alterum omnino confuſum; quo omnia ejus analogi membra confusè, nullum verò diſtinctè repræſentaretur; ut ſi audito nomine *ſani*, nullum ſanum diſtinctè

Formalis conceptus generis analogi triplex.

concipe-

conciperetur, ſed omnia confuſè: Denique tertium partim diſtinctum partim confuſum; quo aliquod membrum diſtinctè, cætera verò confuſè repræſentarentur; ut ſi audito nomine *ſani*, diſtinctè conciperetur ſanitas quæ eſt in animali, confuſè verò ſanitas quæ eſt in potione, urina, &c. Notandum etiam eſt, Conceptum formalem duobus modis dici poſſe unum vel multiplicem; nempe re, aut ratione. Conceptus formalis unus re dicitur, qui eſt una re ſimilitudo actu repræſentans id quod concipimus, ſive id quod repræſentatur ſit unum ſive multiplex & diverſum. Unus verò ratione dicitur, qui rem unam aut multas ſub eadem ratione repræſentat: Talis eſt conceptus quo concipio hominem in genere, vel omnes homines quatenus in ratione humanæ naturæ ſunt ſimiles: qui idcirco non tantùm re ſed ratione unus dicitur, quia eſt unus numero in meo intellectu conceptus, & præterea rem objectam eodem modo repræſentat. Poteſt autem fieri ut conceptus formalis ſit reipſâ multiplex, ratione tamen unus; ut cùm Petrus & Paulus eandem naturam humanam concipiunt: &, è contrà, reipſa unus, ratione tamen multiplex; ut in conceptu Sani contingit. Quòd ſi duo homines diverſos conceptus rerum diverſarum efforment, tunc erunt conceptus formales re & ratione diverſi.

Conceptus formalis duobus modis dicitur unus vel multiplex.

Præterea diligenter animadvertendum eſt, Utrumque conceptum, formalem nempe & objectivum, poſſe dici ab alio præciſum duobus modis; re nempe, & ratione. Præciſus re vocatur, qui eſt reipſâ diſtinctus ab iis à quibus dicitur præciſus: Qualis eſt conceptus formalis quo concipio hominem univerſim reſpectu eorum conceptuum quibus concipio ſingulos homines: ſunt enim actus illi mentis realiter inter ſe diverſi; & ſic falsò exiſtimavit Plato conceptum objectivũ hominis in genere non eſſe realiter præciſum à conceptu objectivo ſingulorum. Conceptus verò præciſus ratione ſeu abſtractione dicitur, in cujus ratione nihil eorum includitur quæ ſunt propria conceptuum à quibus præciſus eſt: Sícque præciſus eſt uterque conceptus hominis generatim ſpectati, videlicet, tam formalis quàm objectivus: nec enim in conceptu formali quo concipio hominem generatim includitur repræſentatio ullius inferioris particularis entitatis, nec etiam in ipſa quidditate hominis in univerſum includitur aliquid quod ſit peculiare ſingularibus.

Conceptus formalis duobus modis dicitur præciſus.

Quæſtio III.

Qualis ſit conceptus Formalis Entis.

QUid de propoſita quæſtione, cujus ſenſus ex præcedenti ſatìs liquet, tenendum ſit, ſeqq. concl. determinabitur. I. Formalis conceptus entis eſt re unus in unoquoque intellectu concipiente. Probatur; Quia notitia quam efformat intellectus audito nomine *Entis* eſt una numero ſimilitudo actualis in ipſo intellectu reſidens. 1. *Concluſio;*

II. Formalis conceptus entis eſt re præciſus ab omnibus conceptibus membrorum dividentium. Probatur; Quia audito nomine *Entis* 2,

intellectus

intellectus non format conceptum Dei, aut Subſtantiæ, vel Accidentis, ſed alium reipſâ diverſum ab eo conceptu quem format audito
3. nomine *Dei, Subſtantiæ, Accidentis*, &c. III. Formalis conceptus entis ſecundùm quid eſt ratione unus & præciſus à conceptibus formalibus inferiorum, non tamen omnino & ſimpliciter. Prior pars certa eſt; Quia formalis conceptus entis non eſt proprius Subſtantiæ, vel Quantitatis, vel Qualitatis; neque enim ullum illorum diſtinctè exprimit, ut ſatis patet. Poſterior confirmatur; Quia per ejuſmodi conceptum non repræſentatur ratio aliqua ab inferioribus æqualiter participata: Nam ratio Entis non æqualiter participatur à Deo & creaturis; nec etiam æqualiter participatur à Subſtantia & Accidente, ut ſeq. diſputatione probabitur.

Quæſtio IV.

Qualis ſit conceptus Objectivus Entis.

CUm formali cuique conceptui reſpondeat objectivus, qui nihil aliud eſt quàm res formali conceptu repræſentata, quemadmodum cuique imagini ſuum reſpondet exemplar, ex præcedenti quæſtione non erit difficile præſenti ſatisfacere: quod duplici concluſione præſtabimus.

Prior concluſio. Prior concluſio; Conceptus entis objectivus eſt unus ratione ſecundùm quid, non tamen ſimpliciter. Prior pars concluſionis patet; Quia entis ratio non eſt ratio ſubſtantiæ ut ſubſtantia eſt, & accidentis ut accidens eſt; ergò aliquid aliud utrique commune; nihil autem aliud eſt conceptus objectivus Entis quàm ipſius ratio quæ per conceptum formalem exprimitur. Poſterior pars concluſionis probatur; Quia ſi conceptus entis objectivus eſſet unus ratione ſimpliciter, ſequeretur ens eſſe univocum; quod minùs probabile eſſe patebit ex diſputatione ſequenti.

Poſterior concluſio. Poſterior concluſio; Conceptus objectivus entis ſecundùm quid eſt ratione præciſus ab omnibus conceptibus objectivis inferiorum, non tamen ſimpliciter. Prior pars concluſionis ex prædictis nota eſt; Id enim quod audito nomine *entis* concipitur eſt diverſum ab eo quod concipitur audito nomine *ſubſtantiæ* vel *accidentis*, proindéque ab utriuſque ratione ſecundùm quid præciſum. Poſterior pars probatur; Quia conceptus entis aut eſt omnino diſtinctus, aut partim diſtinctus partim confuſus, aut omnino confuſus: Atqui nullus ex his eſt abſolutè & ſimpliciter præciſus ratione ab inferioribus: Non quidem omnino diſtinctus; Is enim planè includit omnes peculiares modos eſſendi per quos inferiora ipſa Entis membra, nempe Subſtantia, Quantitas, Qualitas, formaliter conſtituuntur: Non etiam is qui eſt partim diſtinctus partim confuſus; Quia talis conceptus non tantùm includit rationem entis in genere, ſed eum eſſendi modum qui præcipuo entis analogato, nempe Subſtantiæ, peculiariter competit: Non denique omnino confuſus; Quia talis conceptus nullam rationem ſive genericam ſive ſpecificam expreſſè, ſed tantùm multa, nempe Subſtantiam, Quantitatem, &c. confuſè complectitur.

Poſterior

Posterior Disputatio hujus Tractatûs;

De Communitate Entis, déque ejus Convenientia cum inferioribus membris.

Quæstio I.

Quænam sint præcipuæ divisiones Entis.

ETsi solum ens reale per se & completè sumtum, cujus rationem formalem & conceptum hactenus exposuimus, proprium sit Metaphysicæ objectum, ut suprà docuimus; nihilominus tamen Ens hoc loco latiùs accipimus, pro eo omni quod aliquo pacto animo concipi potest.

Prima igitur divisio entis latissimè sumti est in ens Rei, & ens Rationis: Secunda, entis rei, in ens Per se & ens Per accidens: Tertia, entis realis per se, in ens Actu & ens Potentiâ: Quarta, entis realis per se actu, in ens Creatum & ens Increatû: Quinta, entis creati, in Substantiâ & Accidens. In quo divisionis progressu animadvertere est, Ens ab iis priùs separari quæ sunt minùs propria nec ad Metaphysicum per se spectant. Deinceps autem explicandum est quomodo de singulis prædictarum divisionum membris Ens prædicetur, an synonymè, an homonymè, an verò etiam analogicè. Cæterùm modos entis, quantumvis reales, in suprà dictis divisionibus non inseruimus, quia non tam sunt entia aut entis membra quàm rationes per quas ens in sua membra dividitur. De quibus nonnihil hoc loco breviter dicendum est. *Divisiones Entis: 1. 2, 3, 4, 5.*

Quæstio II.

Quinam & quales sint Modi Entis realis generatim sumti.

NOnnulla enti generatim spectato competunt aut accidunt quæ cùm non sint ipsius species nec proprietates simplices sed veluti differentiæ per quas in sua membra dividitur, non dicuntur propriè entia realia, & tamen cùm enti nequaquam affingantur, sed verè & positivè ipsum afficiant ac realiter contrahant, non possunt dici entia rationis aut privativa: idcirco appellantur Modi entis realis, súntque idem reipsâ cum ipso ente cujus dicuntur modi, ac proinde sunt reales, sed non realiter ab ipso distincti; est enim idem realiter modus quisque cum re cujus est modus.

Sunt autem modi entis generatim spectati triplicis generis: Quidam enim sunt principia entis; cujusmodi est Exsistentia, quam formaliter ens adsignificat; Alii sunt veluti differentiæ contrahentes: *Modi entis in genere triplices.*

cujusmodi sunt Subsistentia & Inhærentia, item modi per quos dividitur generatim Ens in Substantiam & Accidens, nempe Esse per se, & Esse in alio: Denique alii habent rationem proprietatum; ut esse Necessarium vel Contingens, esse Actu vel Potentiâ. Ubi nota, Non omnes proprietates entis dici posse reales ipsius modos, sed tantùm quasdam complexas disjunctivè sumtas, ut suprà allatas. Quod enim spectat ad tres præcipuas eásque simplices entis proprietates, nempe Unum, Verum, Bonum; negamus eas esse modos entis: Quia de ratione modi est ut modificet seu contrahat ac limitet id cujus est modus: *At* hæ proprietates non contrahunt rationem entis: ens enim Unum æquè latè patet ac Ens simpliciter; idémque dicendum de ente Vero & Bono. Adde etiam, eas non posse dici modos reales, cùm ipsarum præcisa & formalis ratio non sit realis, ut postea docebimus.

Quæstio III.

Quomodo Ens *dicatur de ente Rei & Rationis: ubi, de ente Rationis nonnulla.*

1. Quid sit ens Rationis.

UT propositæ quæstioni satisfiat, nonnulla prius de ente Rationis accipienda sunt. Primum est, Quid sit ens rationis. Respondetur, Hoc loco *ens Rationis* latè accipi, quatenus enti vero, reali ac positivo opponitur, pro eo omni quod non potest verè & realiter existere, aut rem existentem positivè afficere, sed tantùm beneficio rationis dicitur objectivè posse existere in intellectu in quantum actu percipi potest ab intellectu. Sic etiam *ens Rei* latè accipimus, quatenus non tantùm species entis sed etiam modos entis reales complectitur. Ut autem intelligas quid sit *esse objectivè in intellectu*, notandum est, ista duo distinguì, nempe *esse objectivè*, & *esse subjectivè in intellectu*. *Esse objectivè in intellectu*, nihil aliud est quàm actu objici intellectui cognoscenti; sive illud quod objicitur cognoscendum verè sit in intellectu aut extra intellectum, sive illud verè non sit. *Esse subjectivè in intellectu*, est in eo esse tanquam in subjecto; quomodo habitus & actus intellectivi in eo esse intelliguntur. Cùm autem ea quæ sunt in intellectu subjectivè possint ab ipso intellectu cognosci, hinc fit ut idem possit esse simul objectivè & subjectivè in intellectu. Cætera quæ realiter existunt extra intellectum, licèt in eo subjectivè non sint, possunt tamen esse in eo objectivè, ut notum est. Verùm hæc omnia cùm sint realia, præter illud esse objectivum in intellectu habent aliud esse reale in seipsis. At verò quædam sunt quæ nullum habent aliud esse præter istud esse objectivum seu esse cognitum ab intellectu: & hæc dicuntur *entia rationis*: v. g. *Esse visum* in lapide, nihil est verum; & tamen dum actu cognoscitur ab intellectu, habet esse cognitum seu objectivum: sic *Non videri* in lapide, quæ est negatio visionis, nihil est in se; dum tamen talis negatio percipitur ab intellectu, habet esse objectivum in ipso, quod nihil aliud est quàm esse cognitum.

Esse in intellectu, dupliciter dicitur.

Secundò

Secundò quæritur, Quotuplex sit ens rationis prout à nobis hîc latè sumitur. Respondetur, Esse triplicis generis: Namque entia rationis aut sunt Negationes, aut Privationes, aut Secundæ intentiones: negationes; ut Non-visio in lapide: privationes; ut Cæcitas in homine; secundæ intentiones; ut Esse definitum in re definita, &c. Inter quæ entium rationis genera id est discriminis, Quòd duo priora rebus suo modo conveniant citra omnem operationem intellectûs, postremum verò genus nonnisi præsuppositâ aliquâ intellectûs operatione rebus competat: Unde illa dicuntur pendere ab intellectu quoad exsistentiam; hæc verò, quoad exsistentiam & convenientiam: Quo fit ut Ens rationis propriè & per se sumtum pro isto postremo duntaxat genere accipiatur. 2. *Quotuplex sit Ens rationis.*

Tertiò quæritur, Quid sit secunda intentio. Respondetur, Secundam intentionem, si vim nominis spectes, esse ipsam mentis operationem quâ secundariò tendit in rem jam antea cognitam quatenus cognita est: at verò usus invaluit ut accipiatur pro ipso Ente rationis quod concipitur accidere rei cognitæ ex eò quòd cognita sit, quódque non aliter potest exsistere quàm objectivè in intellectu, cùm secundariò & per reflexam mentis operationem concipitur: v. gr. Ex eo quòd hominem definitione explicaverim, habet homo quòd sit definitus; illud *esse definitum* in homine nihil est reale, neque aliter exsistit quàm cùm animadverto, reflectendo me supra meam operationem, hominem fuisse à me definitum. Itaque Secunda intentio in priori acceptione dicitur *formalis*; éstque realis operatio mentis, licèt reflexa: In posteriori verò, quæ est magìs usitata, dicitur *objectiva*; éstque enti Reali opposita. Et quidem hæc secunda intentio objectiva, quod est ens rationis maximè propriè dictum, non nisi per secundam intentionem formalem cognoscitur; dúmque actu percipitur, tunc suam exsistentiam objectivam in animo sortitur. 3. *Quid sit Secunda intentio. Ejus duplex acceptio.*

His igitur præsuppositis respondetur, *Ens* latissimè sumtum non convenire enti Rei & Rationis synonymè, ut omnes fatentur; neque etiam analogicè, nisi valde impropriè; sed homonymé. Probatur hæc nostra assertio; Quia formale significatum *entis* nihil aliud est quàm posse exsistere, idque per se vel in alio subjectivè: at verò ens rationis non potest unquam verè exsistere, neque per se, neque in alio subjectivè, sed tantùm objectivè in intellectu; quod non est verè & realiter exsistere, ut patet. Neque enim similitudo quæ intercedit inter ens Rei & Rationis satìs est ad efficiendam analogiam: quemadmodum licèt quædam similitudo reperiatur in homine vivo & picto, non tamen licet asseverare Hominem analogicè dici de utroque. Adverte tamen, Inter homonyma cùm nonnulla sint quæ propiùs accedunt ad analoga, alia verò quæ ab iisdem remotiùs distent, eam homonymiam quæ reperitur in ente rationis & rei aliquâ ratione accedere ad analogiam. Est igitur Ens commune enti Rei & Rationis de genere homonymorum, quæ ad analoga videntur accedere. *Ad propos. tam qu. re. spondetur.*

Quæſtio IV.

Quomodo Ens *dicatur de ente Per ſe & Per accidens.*

Ens per ſe; ENs per ſe hoc loco appellamus, quod vel ſimplicem habet naturam, ut Angelus; vel compoſitam ex partibus eiuſdem ordinis quarum altera rationem habeat potentiæ altera verò rationem actûs, cujuſmodi eſt Compoſitum naturale ſeu *per accidens* corpus phyſicum: Ens verò per accidens, quod conſtat rebus pluribus diverſi ordinis, vel quæ ità inter ſe affectæ ſunt ut una non ſit potentia reſpectu alterius; ſícque ex iis non fiat per ſe aliquid unum. Quare ens per accidens eſt ſimpliciter & abſolutè multiplex, & ſecundùm quid unum, ideóque unico nomine exprimitur. Solet enim intellectus ea quæ abſolutè plura ſunt per modum unius concipere propter eorum inter ſe conjunctionem, ordinem vel conſenſum.

Reſp. ad propoſitam quæſtionem. Ut igitur propoſitæ quæſtioni ſatisfiat, reſpondemus, Ens de ente Per ſe & Per accidens æquivocè duntaxat ſeu homonymè dici. Probatur; Quia nihil datur commune & ſynonymum ei quod abſolutè eſt unum & ei quod abſolutè eſt multiplex: ſed ens per ſe eſt abſolutè unum, ens verò per accidens abſolutè multiplex. Confirmatur; Quia ratio entis quæ fingeretur communis aut eſſet abſolutè una, & ſic non competeret enti per accidens; aut abſolutè multiplex, & ſic non competeret enti per ſe: neque enim concipi poteſt quòd eſſet ſimul una & multiplex, aut neutra.

Quæſtio V.

Quomodo Ens *dicatur de ente Actu & Potentiâ.*

PRopoſitæ difficultatis explicatio pendet ex alia gravi admodum difficultate, Utrùm ens in potentia, i.e. quod nondum exſiſtit ſed tantùm poteſt exſiſtere, ſit verum & reale; an verò ſolum ens actu quod verè exſiſtit tale dicendum ſit. Si enim prius aſſeratur, tunc Ens de utroque ſynonymè dici tenendum eſt: ſi verò poſterius, tunc Ens *Ens potentiâ, eſt verum & reale.* de utroque analogicè tantùm dici poſſe arbitramur. Et quoniam ens in potentia dici poteſt ens verum & reale, licèt nondum habeat ullum eſſe actuale, verum, & reale; & quia ens ut ens non includit in ſua ratione actualem exſiſtentiam in rebus creatis; idcirco probabilius arbitramur, Ens reale dici ſynonymè de ente Actu & Potentiâ, quod ſit ejuſdem generis.

Quæſtio VI.

Quomodo Ens *dicatur de Deo & Creaturis; itémque, de Subſtantia & Accidente.*

Senſus ejus aperitur. ENs minùs latè ſed magìs propriè ſumtum, quatenus Metaphyſicæ objectum eſt, Deum & Creaturas, Subſtantiam quoque & Accidens

Accidens verum ac reale duntaxat ſuo ambitu complectitur; cætera verò minùs propriè dicta entia excludit. De eo igitur ente magis propriè dicto quæritur, primùm, Quomodo dicatur de Deo & Creaturis; deinde, Quomodo dicatur de Subſtantia & Accidente, an ſynonymè, analogicè, an verò homonymé. Et quidem, ens iſtud non eſſe merè homonymum reſpectu Dei & creaturarum, ſubſtantiæ & accidentis, conſtat: alioqui non eſſet aliquâ ratione unum, ſed nomine duntaxat, ratione verò multiplex; proindéque Metaphyſica, quæ unitatem deſumit ab objecto, non eſſet una ſcientia. Sed tota difficultas eſt, Utrùm ſit analogum vel ſynonymum; & ſi ſit analogum, Quo genere analogiæ, an ſecundùm attributionem, an verò ſecundùm proportionem: Quo loco repetenda ſunt ſtudioſo lectori ea quæ de analogis & ſynonymis docuimus in 1. parte Logicæ.

Reſponſio ad prius quæſitum.

Quod igitur ſpectat ad prius quæſitum; Reſpondetur, *Ens* analogicè dici de Deo & Creaturis, idque ſecundùm utramque analogiam, attributionis, inquam, & proportionis. Et quidem, quòd ſit genus analogum ſecundùm attributionem, probatur; Quia illud eſt analogum ſecundùm attributionem cujus ratio nomine ſignificata primariò & principaliter uni analogato competit, cæteris verò per participationem & quandam dependentiam ab iſto: Atqui eo modo ſe habet Ens reſpectu Dei & Creaturarum; nam ratio Entis primariò & principaliter Deo competit, creaturis verò ſecundariò & per participationem à Deo. Quòd etiam ſit analogum ſecundùm proportionem reſpectu eorundem, comprobatur; Quia illud eſt analogum ſecundùm proportionem cujus nomen idem eſt & ratio ſecundùm illud nomen proportionaliter duntaxat eadem: Atqui Ens eo modo ſe habet reſpectu Dei & Creaturarum: nomen enim commune eſt, ut patet; ratio verò, proportionaliter eadem: licèt enim Deus ſit independenter, creatura verò dependenter, nihilominus tamen in eo conveniunt, quòd ſicut per eſſe Divinum Deus formaliter eſſe concipitur, ſic res creatæ per ſuum eſſe ſunt actu & formaliter.

Reſponſio ad poſterius quæſitum.

Quod ſpectat ad poſterius quæſitum; Reſpondetur, Ens reale per ſe & finitum reſpectu Subſtantiæ & Accidentis eſſe utroque modo analogum, nempe ſecundùm attributionem & proportionem. Et quidem, quòd ſit analogum ſecundùm attributionem, probatur; Quia accidentia participant rationem entis dependenter à ſubſtantia, adeò ut ſi ſubſtantia nullo modo eſſet aut eſſe poſſet, nullo etiam modo eſſent aut eſſe poſſent accidentia: unde accidentia dicuntur ab Ariſtotele, *entis*, i. e. Subſtantiæ, *entia*. Quòd item ſit analogum ſecundùm proportionem, probatur; Quia ratio entis non eſt omnino ſimilis & ſimpliciter eadem in ſubſtantia & accidente, ſed tantùm ſecundùm quid & proportionaliter: quia ratio entis in ſubſtantia eſt eſſe per ſe; in accidente verò, eſſe in alio; quia tamen eo modo quo ſe habet ſubſtantia ad

ſuum eſſe ità ſe habet accidens ad ſuum, idcirco ratio Entis dicitur proportione eadem in utroque.

Object. Objicies forſan, Præcipua ratio propter quam negatur Ens eſſe genus ſynonymum reſpectu Subſtantiæ & Accidentis, eſt ea quæ aſſertur ab Ariſtotele 3. Metaph. c. 3. Quòd generis ſynonymi differentiæ dividentes ſint extra præciſam ipſius rationem formalem; v. gr. Animalis differentiæ diviſivæ, Rationale, inquam, & Irrationale, ſint extra præciſam rationem Animalis: at verò differentiæ diviſivæ Entis non ſint extra præciſam rationem ipſius, cùm ſint entia. Atqui ſi iſta ratio valeret, ſequeretur, ſubſtantiam non eſſe genus ſynonymum, quia differentiæ diviſivæ ſubſtantiæ ſunt etiam ſub-

Reſp. 1. ſtantiæ. Reſpondetur primò, Rationem illam Ariſtotelis eſſe quidem ſatis probabilem, non tamen eſſe præcipuam: neque enim aliquod genus tam dicitur ſynonymum quòd differentiæ ipſum dividentes ſint extra ipſiuſmet conceptum quàm quòd ipſum ſit extra differentiarum ſui diviſivarum conceptum, adeò ut ipſius ratio præciſa diſtinctè concipi poſſit abſque conceptu differentiarum dividentium: Atqui ratio Subſtantiæ diſtinctè ſatis concipi poteſt abſque differentiis ipſam dividentibus, nempe Corporeo & Incorporeo: ratio verò Entis non item: Qui enim concipit ens non concipiendo modum quo eſt, nempe per ſe vel in alio, non niſi confuſè illud concipit: Eſt enim ratio entis magis annexa ſuis modis (qui habent rationem differentiarum dividentium) quàm ſynonymum aliquod genus ſuis differentiis dividentibus. Et hoc valde notandum eſt ad explicandam

Reſp. 2. analogiam entis reſpectu ſubſtantiæ & accidentis. Reſpondetur ſecundò, Corporeum & Incorporeum eſſe magis extra præciſam rationem Subſtantiæ quàm Eſſe per ſe & Eſſe in alio extra præciſam rationem Entis: tum quia ratio Entis non poteſt eſſe abſolutè præciſa ab aliis modis, ut in priori reſponſione inſinuavimus; Tum quia iſti modi non poſſunt exprimi ſine ipſo eſſe, quod tamen pertinet ad rationem formalem Entis.

Secunda

Secunda pars Metaphyſicæ, ſeu *Tractatus De Principiis Entis.*

QUoniam principia quæ traduntur in aliqua ſcientia ſunt duplicis generis, Complexa nempe, vel Incomplexa: quorum illa dicuntur generalia quædam effata ſeu pronuncia-ta ex quorum manifeſta veritate dependet cæterarum omnium propoſitionum quæ in tali ſcientia traduntur veritas, hæc verò dicuntur prima veluti elementa & initia ex quibus fiunt aut conſtant omnia de quibus inſtituitur ſcientia; illa dicuntur principia ſcientiæ, hæc verò principia ſubjecti ſcibilis: hinc duas inſtituemus hujus tractatûs diſputationes. Prior erit de principiis complexis entis, quæ ſunt communiſſima quædam axiomata de ente: quæ quomodo ſe habeant explicandum erit. Poſterior erit de principiis incomplexis ejuſdem: Sunt autem principia incomplexa entis aut externa aut interna. Externa ſunt cauſæ externæ, nempe Efficiens & Finis: Interna ſunt veluti membra ex quibus ens omne integrum & completum conſtare concipitur; cujuſmodi ſunt Eſſentia & Exiſtentia, Actus & Potentia, Genus & Differentia. Et quia de principiis externis dictum eſt in Phyſica ubi de Cauſis in genere & ſpecie diſſeruimus, de Genere & Differentia fusè ſatis diſputatum in Dialectica; de Actu verò & Potentia dicendum eſt poſtea ubi de proprietatibus Entis: idcirco in futura diſputatione de principiis incomplexis entis, de Eſſentia & Exiſtentia, duntaxat diſſeremus.

Principia in ſcientiis duplicis generis; ac proinde

hujus tractatûs diſputationes duæ.

Prior Diſputatio hujus Tractatûs;

De Principiis complexis Entis.

Quæſtio I.

Quænam ſint illa principia.

ETſi primum ac præcipuum cujuſque ſcientiæ principium illud eſſe dicatur quod ſubjecti definitionem continet, cùm ſubjecti ſeu objecti ſcibilis definitio ſit ratio demonſtrandi proprietates de ipſo;

Quia tamen difficile est admodum veram cujusque rei definitionem compertam habere, idcirco alia tradi solent, quæ quia notiora sunt & magis in promtu, idcirco ad demonstrandum longè efficaciora sunt. Sunt autem in Metaphysica hæc præcipua de Ente axiomata seu principia; I. *Impossibile est idem simul esse & non esse*; II. *Quodlibet est vel non est:* Quæ duo nonnunquam terminis Dialecticis exprimuntur in hunc modum, *De nullo simul vera est affirmatio & negatio.* III. *Quicquid est, quamdiu est, necesse est esse.* IV. *Quicquid habet esse, est verum, bonum,* &c. Et ista quidem dicuntur generalissima, quæ sumuntur ex totali objecto. Alia verò sunt minùs communia, quæ de partiali Metaphysicæ objecto efferuntur: ut illa de ente creato: *Totum præstat suæ parti. Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia.* His autem Metaphysicis propositionibus utuntur inferiores artifices, eas ad propriam subjectam materiam contrahendo.

De Ente axiomata.

Quæstio II.

Quodnam sit primum & firmissimum omnium principium.

Qualenam esse debeat primum principium.

TAle debet esse ejusmodi principium, si Aristoteli creditur 4. Met. c. 7. ut vis cujuscunque demonstrationis ab ipsius veritate quodammodo pendeat, ipsum verò à seipso suum robur habeat: cujusmodi est illud ex eodem Aristotele loco citato, *Impossibile est aliquid simul esse & non esse.*

Quòd igitur istud sit primum principium, probatur hâc ratione; Illud est primum principium simpliciter quo non modò omnes conclusiones sed etiam cætera omnia principia à priori confirmari possunt: atqui ejusmodi est suprà dictum principium per quod non modò conclusiones sed etiam cætera omnia principia à priori, idque deductione ad incommodum, confirmantur. Adde, quòd illud censendum est primum principium simpliciter quod cùm sit necessarium nec ostensivè nec deductione ad incommodum demonstrari potest: At hoc principium est ejusmodi, ut patet.

Objecț. Objicies, Istud potiùs, *Quodlibet est vel non est,* dici debere principium absolutè primum, cùm sit simplicius, h. e. paucioribus terminis constet, & sit æquè commune & verum ac illud quod ab Aristotele traditum est. *Solut.* Respondetur, Hæc non satis esse ut dicatur principium absolutè primum; sed aliud imprimis requiri, nempe, ut sit omnium aptissimum ad probanda reliqua alia principia, cujusmodi est illud quod ab Aristotele traditum est, non verò istud; præsertim cùm per illud tanquam per notius probari possit in hunc modum, *Impossibile est aliquid simul esse & non esse: Sed si aliquid simul non esset nec non esset, aliquid simul esset & non esset: Ergò quodlibet vel est vel non est.* *Objecț.* Si instes; Illud ipsum, nempe, *Impossibile est idem simul esse & non esse,* probari posse per aliud prius, nempe per istud, *Impossibile est duo contradictoria simul esse vera;* occurrimus, Istud non esse *Solut.*

prius

prius & notius illo, ſed potiùs poſterius & minùs notum. Sed opponet forſan aliquis ſaltem, Per iſtud noſtrum primum principium non omnia alia, utì dicebamus, probari poſſe, cùm multa ſint principia tum in Metaphyſica tum in aliis ſcientiis immediata, proindéque indemonſtrabilia, cùm careant medio per quod poſſint demonſtrari. Reſpondetur, Ejuſmodi principia dici immediata & indemonſtrabilia oſtenſivè, non tamen ductu ad incommodum; hoc enim modo demonſtrabilia ſunt ſaltem impropriè: hoc eſt, non poteſt per alia principia poſitivè oſtendi quòd vera ſint illa principia; poteſt tamen ad incommodum ſeu in abſurdum duci is qui illa licèt notiſſima obſtinato animo negare vellet, ídque ex illo noſtro primo principio. *Object.* *Solut.*

Quæſtio III.

An primum principium ſit prorſus indemonſtrabile.

Quæritur, Utrùm iſtud primum principium, *Impoſſibile eſt aliquid ſimul eſſe & non eſſe*, à nullo alio principio probari poſſit. Cui reſpondetur ex Ariſtotele, 4. Met. c. 4. Non poſſe: Quia nec oſtenſivâ nec ducente ad incommodum demonſtratione id fieri poteſt: Non quidem oſtenſivâ; Quia illa progreditur ex notioribus; nihil autem eſt notius primo principio: Non etiam ducente ad incommodum; Quia nullum eſt aliud majus incommodum quàm illud ad quod deducit primum principium, videlicet, *Aliquid ſimul eſſe & non eſſe*. Docet igitur Ariſtoteles, eum qui tale principium negaverit eſſe redarguendum ex conceſſis: quòd ſi nihil penitus concedat, contemnendum eſſe tanquam ridiculum reſpondentem, nec cum eo diſputandum. Si quæras, Utrùm principium illud à quoquam negari poſſit; reſpondetur, Ore tenus duntaxat negari poſſe, non ex animo ab eo qui mentis compos fuerit. Itaque nemo poteſt abſolutè judicare axioma iſtud eſſe falſum, quia termini illius propoſitionis adeò evidentem connexionem habent ut illi neceſſariò aſſentiri cogatur intellectus: Nihilominus tamen videtur nonnunquam ex hypotheſi poſſe intellectum ſaltem de eo dubitare, quod contingit cùm vi argumentorum quæ ejuſmodi pronuntiati veritatem videntur elevare premitur & ad anguſtias redigitur, eò quòd non poſſit illa diſſolvere. Ea autem argumenta ſunt quæ inferunt quaſdam oppoſitiones tanquam veras quæ videntur contradictoriæ, nec tamen ſunt defectu alicujus conditionis: ut ſi ex eo quòd Petrus paulò antè ſtaret, nunc verò ſedeat, inferas iſtud eſſe verum, *Petrum ſtare & non ſtare*, ac proinde, *aliquid ſimul eſſe & non eſſe*, ideóq; non videri uſquequaque verum iſtud axioma, *Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe*. Quænam autem requirantur ad veram contradictionem dictum eſt in Dialectica. Ubi nota, Quòd ſi prima principia per aliquod genus cauſæ probari poſſent, maximè per Efficientem aut certè Exemplarem probarentur: quod tamen fieri non poteſt: namq; veritas illorum primorum principiorum poſita eſt in neceſſaria connexione attributi cum ſub- *Aſſertio tenenda.* *Dub.* *Reſp.* *Nota.*

ſubjecto, quæ ab omni exſiſtentia terminorum abſtrahit; atqui cauſandi ratio, præſertim in cauſa efficiente & exemplari, ad exſiſtentiam rei ordinatur. Maneat igitur, prædictum axioma, nempe, *Impoſſibile eſt aliquid ſimul eſſe & non eſſe*, juxta Ariſtotelis ſententiam eſſe primum omnium atque omnino indemonſtrabile principium. Jam verò ad principia incomplexa accedamus.

Poſterior Diſputatio hujus Tractatûs;

De principiis Incomplexis Entis, Eſſentiâ & Exſiſtentiâ.

Quæſtio I.

In quo poſita ſit ratio eſſentiæ in diverſis rerum generibus.

Eſſentiæ appellatio multiplex.

RAtio cujuſque entis *Eſſentia* dicitur. Alias præterea ſortitur appellationes; dicitur enim Natura, Quidditas, Forma totius, Ratio formalis, item Conceptus formalis, i. e. eſſentialis cujuſque rei: éſtque id quod primum in unaquaque re concipi debet, cuique cætera omnia ſuperaddi intelliguntur: Nam Exſiſtentia, Subſiſtentia, Inhærentia, qui ſunt modi rerum valde intrinſeci, Eſſentiæ accidere intelliguntur.

Eſſentia in genere duplex.

Eſt autem eſſentia integra in genere duplex; ſimplex nempe, vel compoſita. Illa eſt expers multiplicis gradûs aut entitatis, cùm ſit puriſſimus & ſimpliciſſimus actus; cujuſmodi eſt ſola eſſentia Divina: Hæc verò plures eſſentialis perfectionis gradus admittit, ex quibus veluti partibus componitur: quarum nonnullæ reſpectu aliarum dicuntur potentiales, quæ ſunt communiores; aliæ verò actuales, quæ ſunt ſpecialiores. Sic enim Genera reſpectu Differentiarum dicuntur partes potentiales; Differentiæ verò, partes actuales. Imò unus gradus genericus univerſalior reſpectu alterius gradûs generici ſpecialioris dicitur pars potentialis; iſte verò, pars actualis. Sic in Homine reperitur eſſe Subſtantiæ, Corporis, Viventis, Sentientis, & Rationalis; ex quibus perfectionis eſſentialis gradibus totalis Hominis eſſentia componitur, ità ut eſſe Subſtantiæ ſit pars potentialis reſpectu cæterorum, & eſſe Corporis reſpectu eſſe Viventis, &c. Et quoniam unumquodque eſſentiam habet prout rationem Entis participat, non eodem autem modo omnia rationem Entis participant; hinc fit ut eſſentiæ ratio diverſo modo ſe habeat in diverſis rerum generibus: quod ſeqq. concluſionibus planiùs explicatur.

Quænam ſit eſſentiæ ratio in diverſis entium generibus.

1. Concluſio.

1. Concluſio; In ſubſtantiis materialibus completis eſſentiæ rationem habet entitas totius compoſiti ex utraque ipſius parte, materiâ videlicet

videlicet simul et formâ, coalescens: De qua entitate suo loco in Physica dictum est.

II. Conclusio; In substantiis spiritualibus essentiæ ratio in sola simplici forma per se subsistente posita est, quia in Angelis nulla compositio reperitur ex materia & forma, cùm sint incorporei. Ubi nota, Essentiam Angeli dici simplicem formam comparatione rerum physicarum, non quòd sit omnis compositionis expers, cùm constet genere & differentiâ seu diversis perfectionum essentialium gradibus. *2. Conclusio.* *Nota.*

III. Conclusio; Ratio essentiæ Divinæ consistit in forma simplicissima per se subsistente, omnis prorsus compositionis experte, etiam ejus quæ ex genere & differentia est, ac nullatenus differente ab exsistentia: in quo distinguitur ab essentia Angelica, quæ componitur ex genere & differentia, quæque ex natura rei differt à sua ipsius exsistentia. *3. Conclusio.*

IV. Conclusio; Essentia accidentis modus quidam est substantiæ: omne enim accidens substantiam aliquâ ratione modificat. Estque accidens omne respectu substantiæ forma & actus quidam partim conveniens cum forma substantiali partim ab eadem discrepans, ut suo loco docebimus, ubi de Accidente ex instituto differemus. *4. Conclusio.*

Quæstio II.

Quomodo essentiæ rerum dicantur indivisibiles.

ETsi nullæ sint rerum creatarum essentiæ quæ non suis constent partibus physicis aut metaphysicis, eatenus tamen dicuntur indivisibiles, quòd nulla sit natura quæ secundùm rationem specificam inæqualiter participetur ab individuis, ut patet inductione: V. gr. natura humana, non est magis vel minùs in uno quàm in alio homine: quo fit ut non dicatur unus magis homo quàm alter. Deinde etiam, quia nihil quod pertineat ad essentiam addi vel detrahi potest quin statim mutetur & fiat alia natura seu essentia: Ex quo intelligere est illud quod docet Aristoteles 8. Met. c. 3. *Essentias rerum numeris esse similes*: Sicut enim numerus additâ vel sublatâ unitate mutat speciem, sic addito vel detracto essentiali aliquo actu essentia seu natura rei mutat speciem: v. gr. Si ad Animal addas Rationale, fiet Homo: si verò subtracto Rationali adjungas Irrationale, fiet Brutum. Notabis autem, Quædam accidentia entitativè, nulla tamen essentialiter propriè dici posse divisibilia: licèt enim secundùm magis vel minùs participentur à subjectis, illorum tamen essentialis ratio manet semper eadem: Quo fit ut licèt aliquid dici possit magis vel minùs calidum unus tamen calor non dicatur esse magis calor quàm alius. *Aristotelis locus explicatur.* *Nota.*

Quæstio

Quæſtio III.

Vtrùm eſſentiæ rerum ſint æternæ.

Quorundam opinio. NOn deſunt plerique graves Theologi qui eſſentias rerum æternas & minimè producibiles aut corruptibiles eſſe arbitrentur: aiunt enim eas habere eſſe quoddam ſibi ab æterno coævum, quod vocant eſſe Eſſentiæ ſeu eſſe Quidditativum; ſicque res in tempore generari ac corrumpi non quoad eſſentiam ſed quoad exſiſtentiam: *Aliorum probabilior ſententia.* Verùm longè probabilior eſt cæterorum ſententia, Nihil poſſe eſſe ſeu habere eſſe quocunque modo niſi productum ſeu extra ſuas cauſas poſitum. Quod ut intelligas, adverte triplex eſſe rerum creatarum *Creaturarum eſſe triplex.* concipi poſſe; Objectivum, Virtuale, & Subjectivum ſeu Reale. Primum eſt eſſe cognitum in intellectu: quo modo omnia producibilia præexſiſtunt in intellectu Divino; & ea quæ fiunt per artem, in mente artificis: Alterum eſt eſſe in ſuis cauſis, quæ dicuntur virtute ſuos effectus continere: quo modo roſa hyeme dicitur eſſe in roſario; & omnia quæcunque ſunt, ab omni æternitate præexſtiterunt in potentia Dei exemplari & effectiva: Tertium eſt eſſe extra intellectum & cauſas, ſecundùm veram & propriam exſiſtentiam.

Fatemur igitur, duobus prioribus modis eſſentias rerum, imò res omnes, dici poſſe ſempiternas, ſi ad præpotentem Deum, qui ab æterno omnia novit & virtute continet, referantur; ſic enim ab æterno objectivè ſimul & virtute in Deo exſtiterunt: verùm uterque ille modus exſiſtendi eſt improprius. At verò negamus eſſentias rerum tertio modo æternas fuiſſe ſeu æternum eſſe habuiſſe. Quod probamus in hunc modum; Si eſſentiæ rerum habent eſſe quidditativum ante ſui productionem per proprias cauſas & ab æterno, vel illæ eſſentiæ ſunt omnino improductæ vel aliquo modo productæ: Prius dici nequit; ſic enim daretur aliquid independens à Deo in ſuo eſſe: quod impium eſt aſſerere: Si poſterius concedatur, ergò ſunt ſuo modo productæ à Deo, vel tanquam à cauſa exemplari, vel tanquam à finali, vel tanquam ab efficiente: atqui cauſa tum exemplaris tum finalis ut ſic nullius rei producendæ vim habent, ſed tantùm quatenus ipſas effectrix cauſa comitatur: neque tamen ſic dici poſſunt à Deo productæ tanquam à cauſa efficiente, quia actio cauſæ efficientis ad actualem & propriam rei producendæ exſiſtentiam terminatur; qualis non eſt illud eſſe quidditativum quod autores oppoſitæ ſententiæ *Confirmatur adhuc.* comminiſcuntur. Confirmatur adhuc noſtra ſententia hâc ratione; Si res ante ſui productionem habent eſſe quidditativum, non poteſt intelligi quomodo per generationem res traducantur à non-eſſe ad eſſe: neque enim ſola exſiſtentia ſed res ipſa producitur ut exſiſtat; v. gr. cùm generatur homo, non ſola exſiſtentia ſed natura ipſa ſeu eſſentia hominis à non-eſſe ad eſſe traducitur.

Probatur præcedens ſententia.

Notandum tamen eſt, Eſſentias rerum, etiam antequam producantur, verè dici reales, non quòd realiter exſiſtant, ſeu quòd habeant aliquod eſſe reale, ſed quòd poſſint realiter exſiſtere. Dantur etiam neceſſa-

necessariæ connexiones rerum non exsistentium, eáque sempiternæ; quæ quidem connexiones nihil aliud sunt formaliter quàm negationes diversitatis inter subjectum & attributum, quæ proinde non nisi negativè exsistunt: Ex. gr. hæc propositio, *Homo est animal*; dicitur esse necessaria, quia est necessaria quædam eáque perpetua connexio Hominis cum Animali, eò quòd Animal non sit quid distinctum ab Homine.

Quæstio IV.

Quid sit Exsistentia; &, Quibus rebus conveniat.

Prius quæsitum.

QUod ad prius quæsitum spectat; Cùm Exsistentia non sit rei quidditas, sed aliquid posterius; nec de quidditate rei, cùm non sit genus, nec differentia, nec materia vel forma; nec etiam ipsa sit accidens aliquod prædicamentale, cùm ad nullam certam categoriam Accidentis revocari possit: supereſt ut dicatur esse modus quidam essentiæ intrinsecus quo formaliter res dicitur esse actu sive extra suas causas: Antequam enim res exsistat dicitur potestate, & quasi latere in suis causis; tunc autem incipit exsistere cùm virtute causarum foràs prodit. Cùm autem modus sequatur rem cujus est modus: hinc fit ut si essentia sit substantialis, ipsius exsistentia quoque sit substantialis modus; si verò essentia sit accidentalis, ipsius quoque exsistentia sit modus accidentalis. Quod spectat ad posterius quæsitũ; Sit

Posterius quæsitum.

1. Conclusio;

I. Conclusio; Exsistentia Deo & rebus creatis competit, verùm cum discrimine: Namque Deus exsistit non per exsistentiam additam naturæ, sed per ipsammet suam essentiam (sicut Quantitas dicitur extensa per seipsam) non item res creatæ, quarum essentiæ accidit exsistentia. Hinc fit ut Deo essentiale sit exsistere, adeò ut repugnet ipsum non exsistere; non item creaturis, quæ esse possunt, & non esse. Ideóque natura Divina non potest concipi nisi actu exsistens: si enim conciperetur non actu exsistens, aliquid perfectionis illi deesset; quod ab illius actuali infinitate penitus abhorret: At verò conceptus formalis seu essentialis creaturæ abstrahit ab exsistentia.

2. Conclusio;

II. Conclusio; Exsistentia competit Substantiæ & Accidenti, vario tamen modo; substantiæ quidem primò & maximè propriè, accidenti autem secundariò & minùs proprié: accidens enim non nisi beneficio substantiæ cui adhæret naturaliter exsistit. Et certè accidentia non nisi in subjecto, quæ substantia est, nascuntur, sustentantur, ac desinunt. Nec tamen existimes formaliter exsistere per exsistentiam substantiæ, cùm suam sibi vendicent exsistentiam, per quam etiam à substantiali subjecto separatæ exsistunt; quamvis tunc modum supernaturalem exsistendi sortiantur diversum ab eo quem cum subjecto conjuncta naturaliter sibi vendicant.

3. Conclusio;

III. Conclusio; Exsistentia primò & per se competit singularibus & individuis; secundariò & per aliud, seu secundùm quid, universalibus. Ea enim propriè exsistunt quæ primò & per se fiunt & producuntur:

atqui

atqui ſingularia duntaxat primò & per ſe fiunt & producuntur; non item univerſalia, quæ non niſi in ſingularibus dicuntur exſiſtere.

4. Concluſio. IV. Concluſio; Exſiſtentia primò & per ſe competit toti compoſito; ſecundariò & minùs propriè, partibus: Id enim quod per ſe fit ſeu gignitur eſt totum compoſitum, quia ipſe eſt terminus per ſe generationis; partes autem, in quantum ad integritatem totius pertinent.

Quæſtio V.

Quomodo Exſiſtentia diſtinguatur ab Eſſentia.

COnſtat quidem in Deo exſiſtentiam ab eſſentia minimè diſtinguì; cùm ſuprà monuerimus, exſiſtentiam Deo eſſe eſſentialem: Sed difficultas eſt de exſiſtentia creaturarum, Quomodo ab ipſarum eſſentia diſtinguatur. Quidam ſolo nomine, alii realiter differre arbitrantur. *Probabilis aſſertio.* Verùm probabilius mihi ſentire videntur qui mediâ incedunt viâ, cenſéntque exſiſtentiam ab eſſentia differre non ſolo nomine, neque tamen realiter; ſed ex natura rei, & tanquam modum à re. *Prima ejus pars probatur.* Cujus aſſertionis tres ſunt partes, ut patet. Prima probatur; Quia actus plùs quàm nomine differt à potentia; ſed exſiſtentia in rebus creatis eſt actus eſſentiæ ac ipſius complementum. Adde, quòd ſi exſiſtentia in rebus creatis nullatenus differret ab eſſentia, non eſſet proprium ſolius Divinæ eſſentiæ eſſe ſuam exſiſtentiam; id *Secunda probatur.* ipſum enim verè dici poſſet de quacunque creata eſſentia. Secunda pars probatur; Quia nulla eſt ratio admittendi tantam diſtinctionem, cùm per minorem æquè facilè explicentur ea omnia in quibus eſſentia & exſiſtentia inter ſe diſcrepant, præſertim cùm repugnet *Tertia probatur.* unam ſeparari ab altera. Tertia pars quoque probatur; Cùm enim non ſolo nomine nec tamen realiter inter ſe differant, neceſſe eſt ut medio quodam modo diſtinguantur, qui non alius eſſe poteſt quàm *Nota.* ex natura rei, quòd unum à parte rei non ſit aliud. Notandum eſt autem, Cùm unum ab alio diſtingui poſſit ex natura rei dupliciter, nempe formaliter vel modaliter, exſiſtentiam non propriè diſtingui formaliter ab eſſentia, ſed tantùm modaliter, cùm non ſit entitas diverſa ab entitate eſſentiæ, ſed modus duntaxat illi adveniens.

Quæſtio VI.

Quotuplex ſit Exſiſtentia.

Exſiſtentiæ diviſio triplex. TRes ſunt præcipuæ diviſiones exſiſtentiæ: 1. in exſiſtentiam ſubſtantiæ & accidentis; 2. in ſimplicem & compoſitam; 3. in realem & formalem. Circa primam diviſionem ſciendum eſt, Exſiſtentiam ſubſtantiæ non eſſe formaliter ſubſiſtentiam, nec etiam exſiſtentiam accidentis eſſe formaliter inhærentiam; eò quòd exſiſtentia ſubſtantiæ ſit modus realis naturâ prior actuali ſubſiſtentiâ, & exſiſtentia accidentis ſit modus quoque realis naturâ prior inhærentiâ actuali. Hinc fit ut non repugnet virtute Divinâ, ſubſtantiam exſiſtere abſque propria ſubſiſtentia; ut patet in humanitate Chriſti à Verbo

Verbo Divino assumta, quæ licèt propriâ subsistentiâ ac suppositalitate, ut loquuntur, careat, probabile tamen est propriam sibi exsistentiam retinere. Hinc etiam fit ut non repugnet virtute Divinâ accidens exsistere absque actuali inhærentia; ut patet in augustissimo Eucharistiæ sacramento. Sed hæc planiora fient ex seqq. quæstionibus.

Circa secundam divisionem sciendum est, Eam dici simplicem exsistentiam quæ competit rebus simplicibus quæ non constant partibus realiter inter se distinctis; cujusmodi sunt Angeli & animæ separatæ: compositam verò, quæ convenit rebus quarum partes realiter inter se differunt; cujusmodi sunt substantiæ naturales seu physicæ: Ut enim partes illæ suas habent entitates partiales reipsâ diversas, sic etiam suas sibi vendicant partiales exsistentias, ex quibus totalis ex ipsis composita coalescit. *De secunda divisione.*

Circa tertiam sciendum est, Exsistentiam realem eam dici quæ sequitur entitatem realiter ab alia separabilem; formalem verò, quæ sequitur formalitatem alicujus rei ab ipsa minimè separabilem: Quæ quidem ratio exsistentiæ si cum altera comparetur, censetur valde imperfecta; v. gr. exsistentia realis in quantitate & figura censetur illa secundùm quam res illæ perfectæ exsistunt in una eadémque entitate: at exsistentia formalis secundùm quam figura differt ex natura rei à quantitate est tantùm quæ consequitur formalitatem propriam figuræ. *De tertia divisione.*

Quæstio VII.

De Subsistentia; ubi, de Hypostasi & Supposito.

PRimùm explicandum est, Quid sit Subsistentia: ac distinguenda imprimis est hujus vocabuli acceptio. *Subsistere* quinque modis præsertim dicitur: Primò enim idem est ac *verè & realiter esse.* Secundò, idem est ac *alteri quocunque modo subesse:* quo modo in æde fundamentum subsistere dicitur. Tertiò, magis philosophicè accipitur pro *esse per se* quatenus opponitur ei quod dicitur esse in alio per modum accidentis: quo modo quælibet substantia sive completa sive incompleta dicitur subsistere. Quartò, strictiori significatu sumitur pro *esse per se completè:* quo modo solæ substantiæ primæ seu particulares dicuntur subsistere, quamvis dependenter ab alieno supposito exsistant, ut contingit in humanitate Christi. Quintò, maximè strictâ acceptione *subsistere* sumitur pro *esse per se completè & independenter ab alio in quo subsistat:* quo modo sola suppositа dicuntur propriè subsistere. Ex quibus intelligere est, subsistentiam propriè sumtam esse modum realem quo natura constituitur suppositum. Est autem Suppositum propriè Substantia singularis completa & incommunicabilis substantialiter. *1. Difficultas* Subsistere *dicitur 5 modis:* 1, 2, 3, 4, 5.

Secundò explicandum est, Quomodo distinguantur hæc omnia; videlicet, Exsistentia per se, Subsistentia, Suppositalitas, Personalitas, Hypostasis, Suppositum, & Persona. Respondetur, Exsistentiam per se, *2. Difficultas* *Exsistentia per se.*

se, esse Modum exsistendi peculiarem substantiæ quatenus accidenti opponitur, quod non exsistit per se sed in alio. Subsistentia verò ex communiori sententia idem est ac Suppositalitas seu Hypostasis in sensu abstracto; éstque Modus proprius substantiæ particularis seu individuæ quatenus substantialiter est incommunicabilis: Quamvis non desint qui Subsistentiam velint esse exsistentiam per se substantiæ completæ & communicabilis, Suppositalitatem autem esse subsistentiam incommunicabilem: Quare hi autores non ducunt (sicut nec fortè est) absurdum in Divinis duplicem subsistentiam admittere, unam absolutam seu essentialem, alteram relativam seu personalem quam Suppositalitatem appellant: illam unicam naturæ, hanc verò triplicem tribus Personis convenire arbitrantur: Verùm an hæc ità se habeant viderint Theologi. Personalitas est Subsistentia incommunicabilis intelligenti naturæ competens. Suppositum, seu Hypostasis in sensu concreto, est Substantia singularis per se exsistens completè & incommunicabiliter. Ex quo intelligis, neque accidentia, neque universales substantias, neque etiam partes, aut particulares substantias communicabiles, cujusmodi est natura Divina communis tribus Personis Divinis, posse dici suppositа. Denique, Persona est Rationale suppositum; ut in Divinis, Pater, Filius, & Spiritus sanctus; in creatis verò, hic angelus, hic homo, &c.

Subsistentia
Suppositalitas, seu Hypostasis in abstracto.
Personalitas
Suppositum, seu Hypostasis in concreto.
Persona.

3. Difficultas; Quidnam Suppositum addat ad Naturam

Tertiò explicandum est, Quis sit modus quem suppositum vel persona superaddit naturæ singulari exsistenti. Respondetur, In Divinis suppositum nihil includere quod sit à parte rei distinctum à natura, cùm in Deo nulla posit esse realis compositio ob summam ejus infinitatem & simplicitatem. In rebus autem creatis dicimus suppositum addere ad naturam aliquid reale & positivum, nempe modum quendam exsistendi per se incommunicabiliter: qui modus est aliquid substantiale seu intrinsecum substantiæ, appellatúrque propriè Subsistentia. Quòd autem modus ille sit aliquid substantiale & non merum accidens, ex eo patet quòd suppositum ut tale sit ens per se; ex substantia autem & accidente non nisi ens per accidens fieri potest. Adde, quòd in Deo reperitur perfectissima ratio suppositi, nullum tamen accidens. Porrò, id quod in rebus creatis suppositum addit ad naturam ab ipsa distinguitur ex natura rei tanquam modus à re cujus est modus, sicuti de exsistentia diximus.

4. Difficultas Substantia non exsistit nisi subsistat

Quartò explicandum est, An natura possit exsistere sine subsistentia. Respondetur, Substantiam creatam individuam & completam non posse naturaliter exsistere quin subsistat: Ille enim modus exsistendi secundùm legem Dei ordinariam necessariò debetur substantiæ completæ actu exsistenti; ità ut ex principiis ipsius essentialibus naturali quâdam emanatione flueret, si tali modo substantia per absolutam Dei potentiam destitueretur, ac per eandem potentiam naturalis ille fluxus non impediretur. Notandum tamen est, Cùm natura singularis sit naturâ prior suâ propriâ subsistentiâ, hinc fieri potest virtute Divinâ ut sit sine tali modo subsistendi naturali, sive alieno supposito

positò terminetur (ut contingit in stupendo Incarnationis mysterio, in quo natura humana proprio supposito destituta, alieno, nempe Divino Verbo, subsistente terminatur) sive omni supposito tum proprio cùm alieno destituta, cum sola sua propria exsistentia Divinitus conservetur. Ratio autem cur potiùs repugnet rem esse sine propria exsistentia quàm sine propria subsistentia, est, Quia repugnat rem actu esse formaliter per aliud esse quàm per suum: si enim res conciperetur habere aliud esse quàm suum, jam verè ipsa non esset, sed potiùs id cujus haberet esse. At verò nullum sequitur absurdum posito quòd aliquid jam per se formaliter exsistens per alienam subsistentiam seu hypostasin incommunicabiliter subsistat.

Quomodo inexsistentia differat ab inhærentia.

Quæres, Utrùm detur alius modus exsistendi in natura dum subsistit in alieno supposito. Respondetur, probabile esse dari quendam modum naturæ eo modo subsistentis diversum ab eo quem sortiretur si in proprio supposito subsisteret, appellarique posse inexsistentiam actualem diversam ab inhærentia accidentium: Tum quòd per inhærentiam accidentia sint in materia tanquam in subjecto illam informando accidentariò, at natura humana, v.g. non sit in Verbo Divino tanquam in subjecto quod informet, sed tanquam in termino à quo extrinsecè terminetur ut non possit communicari alteri supposito: tum quòd modus inhærendi in proprio subjecto accidenti sit naturalis; modus verò inexistendi, substantiæ supernaturalis: denique, quòd ille sit accidentalis, iste verò substantialis.

Quæstio VIII.

De Inhærentia.

COnstat quidem ex iis quæ passim suprà docuimus, inhærentiam esse modum exsistendi accidentis proprium. De qua duæ supersunt difficultates explicandæ.

Prior difficultas. Resp.

Prior est; Utrùm ab ipsa accidentis formali ratione seu natura differat. Respondetur, Inhærentiam quidem aptitudinalem in formali ratione accidentis contineri; verùm inhærentiam actualem, saltem ex natura rei, ab accidentis natura seu essentia esse diversam: sicut enim fieri nequit ut accidens non sit aptum inhærere, sic etiam evenire potest ut interdum actu non inhæreat, licèt nihil quod ad ejus essentiam attineat immutetur, sicut suprà diximus subsistentiam actualem à substantia distingui è natura rei. Quòd autem inhærentia propriè dicta, quæ est actualis, diversa sit ab accidentis essentia, ex eo liquet quòd ratio accidentis posita sit in eo quòd sit forma subjecti completi seu totius compositi actu exsistentis: Ex quo aliud sequitur, nempe, quòd non possit naturaliter exsistere nisi in subjecto per se completo: hoc autem modo exsistere nihil aliud est quàm inhærere. Ex quo intelligis, inhærentiam non esse rationem formalem accidentis, sed modum exsistendi ipsius naturalem.

Assertio probatur.

Poſterior difficultas. Poſterior difficultas eſt, Quemnam modum exſiſtendi ſortiantur accidentia cùm virtute Divinâ ſeparantur à ſubjecto, exſiſtúntque ſeparata : neque enim illis tunc competit inhærentia, neque tamen illis poteſt competere ſubſiſtentia vel exſiſtentia per ſe, quæ ſolius

Reſp. ſubſtantiæ propria eſt. Reſpondemus igitur, Accidentia ſeparata alio modo exſiſtere quàm conjuncta, non quidem poſitivè ſed negativè, quatenus carent actuali inhærentiâ quam habebant antè quàm ſepararentur : Exſiſtunt quidem realiter ut antea, ſed non actu inhærent ; neque tamen per ſe ſubſiſtunt, ſed virtute Divinâ fulciuntur : quemadmodum anima rationalis dum eſt in corpore habet actum quendam ſeu modum actualem informandi, cùm autem à corpore ſeparatur illum deperdit, incipítque alio modo eſſe, non quidem poſitivo ſed negativo, eò quòd non ampliùs actu informet corpus. Idem dici poteſt de oculo, qui alio modo ſe habet poſtquam excæcatus eſt quàm antea, non quidem poſitivè ſed negativé : Sícque accidens ſeparatum nec eſt in ſe nec ſe ſuſtentat, nec in alio tanquam in ſubjecto vel termino, ſed ab alio vel per aliud à quo ſuſtentatur ſeu conſervatur.

Quæſtio IX.

De Entitate.

ENtitas quaſi entis quantitas, non ſe tenet ex parte exſiſtentiæ, quemadmodum Subſiſtentia & Inhærentia, ſed ex parte eſſentiæ. Sicut autem Eſſentia ità etiam Entitas tam de accidente quàm de ſubſtantia dicitur : eſt enim idem realiter cum ipſa eſſentia, differt tamen ab ipſa formaliter ſeu potiùs ex natura rei, ſicut modus à re cujus eſt modus.

Quid ſit formaliter Entitas. Eſt igitur Entitas formaliter ſumta in rebus corporeis (quibus maximè competit) modus quidam intrinſecus ſecundùm quem ſunt diviſibiles entitativè, ut loquuntur, ſeu in partes quas vocant entitativas. Sícque eſſentiæ rerum, quæ præciſo illo modo ſunt prorſus indiviſibiles, ut ſupià docuimus, adjuncto illo modo aliquam habent, etiam abſque ulla formali extenſione, diviſibilitatis rationem : Secundùm quam dicimus, ſub eadem magnitudine plus vel minus ſubſtantiæ ſubeſſe poſſe, ut patet in corporum condenſatione vel rarefactione. Corpus enim denſum ſub pedali quantitate plures habet partes entitativas quàm corpus rarum ejuſdem magnitudinis, proindéque verè dici poteſt illam magnitudinem plus continere ſubſtantiæ quàm iſtam : quod tamen de ſubſtantia ratione ſuæ eſſentiæ præciſè dici non poteſt, ſed ratione ſuæ entitatis. Ex quo intelligis, entitatem ratione aliquâ diſtingui ab eſſentia. Nec tantùm in ſubſtantiis ſed etiam in accidentibus, licèt minùs propriè, partes entitativæ reperiuntur, præſertim iis quæ ſuſcipiunt magis & minús : Nam plures gradus caloris, frigoris, & cæterarum qualitatum quæ intendi poſſunt & remitti, ſunt ipſarum

ſarum partes entitativæ. Porrò, in rebus incorporeis ſeu ſpiritualibus illa ratio diviſibilitatis ſecundùm partes entitativas propriè locum non habet; unde in illis non dicitur eſſe major vel minor entitas ſecundùm ſubſtantiam, ſed in ordine ad locum quem majorem vel minorem præſentialiter occupare poſſunt. Nota tamen obiter, *Nota.* Nonnunquam *Entitatem*, quatenus ſignificat entis rationem in abſtracto, interdum accipi pro cujuſque rei natura ſeu eſſentia, ſive in partes entitativas ſit diviſibilis ſive non: ſícque ſubſtantia Angeli propriè dici poteſt entitas. Sed hæc de principiis entis, atque adeò de ſecunda parte Metaphyſicæ ſatis.

Tertia pars Metaphyſicæ, ſeu, *Tractatus De Proprietatibus Entis.*

Tres hujus Tractatûs diſputationes.

TRes erunt hujus tractatûs diſputationes: Quarum prima erit de Proprietatibus entis in genere: ſecunda, de ſingulis proprietatibus entis incomplexis; nempe, Uno, Vero, Bono: Denique tertia, de ſingulis proprietatibus entis complexis, quæ nempe enti diviſim competunt; ut eſſe Idem vel Diverſum, Neceſſarium vel Contingens, eſſe Actu vel Potentiâ.

Prima Diſputatio hujus Tractatûs;

De Proprietatibus Entis in genere.

Quæſtio I.

Utrùm dentur veræ Proprietates Entis.

Aſſertio tenenda;

QUemadmodum ſingula Entium genera ſuas habent proprietates quæ in inferioribus ſcientiis demonſtrantur, ità quoque Ens quâ ratione eſt ens proprias affectiones habeat neceſſe eſt, in quibus conſiderandis ac demonſtrandis Primus philoſophus occupatur. Et certe cùm enti ut ſic conveniat eſſe unum, verum, bonum, nec tamen iſta ipſi conveniant ut principia, aut cauſæ, vel partes; neceſſe eſt ut conveniant tanquam proprietates, cùm ſint ipſo ente naturâ ſaltem poſteriores. Verùm objicies, Subjectum non includitur in præciſa ratione proprietatum: Atqui ens includitur in præciſa ratione unius, veri, boni, quæ ſolent dici proprietates ipſius; alioqui proprietates illæ nihil eſſent: Ergò ens non habet veras & legitimas proprietates. Reſpondetur, Ens quidem prædicari de uno, vero, bono in concreto expreſſis; non tamen includi conceptum entis in formali & præciſo conceptu unitatis, veritatis, bonitatis: ſic enim ſpectatæ in abſtracto & præcisè proprietates illæ ſunt relationes quædam rationis, vel negationes, quæ excludunt formalem conceptum entis realis, nec tamen deſinunt

probatur.

Objct.

Solut.

desinunt proprietates illæ dici reales, quia citra omnem mentis operationem enti ut enti conveniunt, nec vulgò dicuntur proprietates entis nisi quatenus cum ipso identificantur, nominibúsque concretis exprimuntur. Non est autem absurdum, subjectum includi in conceptu materiali suarum proprietatum: Sic enim *homo* includitur in conceptu materiali *risibilis*: *risibile* enim significat id quod ridere potest; illud autem nihil aliud est præter hominem: Neque opus est ad rationem istarum proprietatum, quòd verâ & propriâ emanatione fluant ab ente; satis enim est quòd rationem entis quocunque modo consequantur. Adde, hoc enti peculiare & proprium esse, idque ob summam naturæ ipsius cum suis proprietatibus communionem & (ut ità loquar) identitatem, ut in ipso communi loquendi & concipiendi usu ipsius formalis ratio includatur in conceptu formali suarum proprietatum, ità ut ipsa ratio entitatis vulgò includatur in ipso conceptu unitatis, veritatis, & bonitatis in abstracto; quamvis si sermo sit de omnino præciso illarum conceptu aliter sentiendum sit, ut paulò antè dictum est.

Quæstio II.

Quotnam sunt Entis proprietates.

Proprietatum entis genera duo.

Duo solent assignari genera passionum quæ cum ente reciprocentur. Aliæ enim sunt simplices, videlicet Unum, Verum, Bonum: aliæ conjunctæ, nempe esse Actu vel Potentiâ, esse Idem vel Diversum, esse Contingens vel Necessarium. Inter quæ duo genera passionum id discriminis est, quòd priores sigillatim sumtæ absque ulla disjunctione cum Ente convertantur, posteriores verò non nisi cum disjunctione. Quod igitur spectat ad numerum proprietatum entis simplicium, nempe Unum, Verum, Bonum; Communis est omnium philosophorum sententia, has esse tres enumeratas: Quæ sic colliguntur; Passiones seu proprietates entis debent aliquid addere supra ens; Cùm omnis proprietas addat aliquid ad rationem subjecti cujus est proprietas: At non possunt addere aliquid positivum reale, cùm nec sint formaliter entia (ut clariùs patebit ex sequentibus) nec modi reales entis (ut suprà probatum est 1. part. hujus Metaph. 1. disp. q. 2.) Cùm igitur nihil possint addere ad rationem entis positivum reale, necesse est ut aliquid addant vel negativum, vel positivum rationis, seu per denominationem, aut convenientiam ad aliquid extrinsecum. Priori modo constituitur passio seu proprietas Unius; Quia negatio illa divisionis in se, in qua præcipuè consistit ratio unitatis, consequitur omne ens secundùm se & absolutè consideratum, & convenit omni enti ut sic. Posteriori modo constituuntur duæ aliæ passiones: una per respectum seu convenientiam rationis ad intellectum, dicitúrque Verum; alia per habitudinem & convenientiam rationis ad appetitum seu voluntatem, dicitúrque Bonum. Nam hæ duæ facultates (nempe intel-

Assertio tenenda de numero simplicium proprietatum entis.

intellectus & voluntas) ſunt maximè univerſales, & reſpiciunt omne ens ſub diverſa ratione.

Contra prædictam aſſertionem: Object. 1.

Non deſunt tamen qui ad tres ſuprà dictas entis paſſiones alias addi poſſe contendant. Imprimis non tantùm illa tria, ſed & alia duo, nempe Res & Aliquid, cum Ente reciprocantur: ſunt enim ſex omnino tranſcendentia; nempe, Res, Ens, Unum, Bonum, Aliquid, Verum: quorum quinque videntur eſſe entis propria. Reſpondetur,

Solut.

Rem & Aliquid eſſe vocabula ſynonyma ſeu paronyma cùm Ente: idem enim planè ſignificant quod ipſum ens; ſicque non ſunt propriè paſſiones ipſius. Secundò, Pulchrum & Perfectum videntur

Object. 2.

Solut. 1.

eſſe proprietates in genere non ſecùs ac Bonum. Reſpondetur primò, Pulchrum non reciprocari cum Ente, ſed minùs latè patere: Ad rationem enim pulchritudinis propriè dictæ tria deſiderantur, nempe integritas omnium partium, deinde earum debita proportio, denique

2.

nitor quidam: quæ omnia non in quovis ente reperiuntur. Secundò reſpondetur, Perfectum, quatenus ſignificat id cui nihil deeſt quod naturæ ſuæ congruat, idem eſſe ac Bonum tranſcendens: quatenus verò ſignificat id cui nihil perfectionis addi poteſt, non reciprocari

Object. 3.

cum Ente. Denique ſi opponas, Intelligibile & Appetibile videri generales entis proprietates; reſpondetur, Intelligibile, quatenus eſt

Solut.

proprium entis realis, revocari ad Verum; Appetibile, ad Bonum: à quibus minimè diſtinguuntur. Quod ſpectat ad numerum paſſionum entis complexarum; reſpondetur, Has vulgò recenſeri: Quarum prima eſt, eſſe Actu vel Potentiâ; ſecunda, eſſe Idem vel Diverſum; tertia, eſſe Neceſſarium vel Contingens; quarta, eſſe Caducum vel Æternum; quinta, eſſe Finitum vel Infinitum; ſexta, eſſe Mobile vel Immobile; ſeptima, eſſe Cauſam vel Effectum; octava, eſſe Unum vel Multiplex; nona, eſſe Verum vel Falſum; decima, eſſe Bonum vel Malum. Ubi nota, cùm hic ens dicitur eſſe unum vel multiplex, verum vel falſum, bonum vel malum, aut aliquas ex his proprietatibus non ſumi generaliſſimè & tranſcendentaliter, aut ens latiſſimè & impropriè accipi. Cæterùm non de iis omnibus, ſed de tribus duntaxat complexis proprietatibus, nempe de Neceſſario & Contingenti, Eodem & Diverſo, Actu & Potentia, agemus: reliquæ enim proprietates vel nullam involvunt difficultatem; vel, ſi quæ ſit, ex ſuprà dictis aut ex iis quæ ſequuntur facilè poterit intelligi.

Quæ ſint complexæ proprietates Entis.

Quem habeant inter ſe ordinem ſimplices entis proprietates.

Supereſt hic difficultas enodanda de ordine trium ſimplicium proprietatum inter ſe. Reſpondetur, Primam ordine eſſe Unum; ſecundam, Verum; tertiam, Bonum. Et quidem quòd Unum ſit prima proprietas, patet: Quia per modum abſoluti Enti competit; Verum autem & Bonum, per modum reſpectivi, nempe in ordine ad intellectum & appetitum; quod autem abſolutum eſt ordine præcedit reſpectivum. Verum autem prius eſt Bono, eò quòd inter has affectiones is ordo ſervetur qui inter intellectum & voluntatem cernitur; ſed intellectus, qui omnia ſub ratione veri cognoſcit, prior eſt voluntate,

tate, quæ verſatur circa bonum: Quare ſeq. diſputatione de iis eodem ordine diſſeremus; nempe de Uno imprimis, tum de Vero, tandem de Bono.

Secunda Diſputatio hujus Tractatûs;

De ſimplicibus Proprietatibus Entis.

§. I. De Uno.

Quæſtio I.

Utrùm Unum ſit vera paſſio entis.

UT cujuſque entis in ſpecie ſic entis in genere ſua eſt unica ratio, alioqui non jam ens erit ſed entia. Ex quo intelligere eſt, Unum eſſe proprietatem Entis inſeparabilem, ità ut impoſſibile ſit concipere aliquid ens aut per modum entis, niſi illud idem Unum aut per modum unius concipias; alioquin non ens ſed entia conciperes. Entia autem ut ſic non habent unum & eundem conceptum, neque ſunt objectum per ſe Metaphyſicæ. Eſt autem Unum iſtud, quod eſt paſſio Entis, propriè dictum, nempe reale, per ſe, & abſolutè ſpectatum. *Reale*, inquam, nè putes illud pendere ab operatione intellectûs: non quòd formalis ratio iſtius unitatis ſit aliquid poſitivum, ſed quòd, licèt ſit aliquid negativum, enti tamen citra omnem mentis operationem conveniat. *Per ſe* verò, nè putes unum per accidens (quod ſecundùm quid dicitur unum, cùm ſit abſolutè multiplex) eſſe proprietatem entis. Denique, *abſolutè ſpectatum*, nè exiſtimes ens impropriè & eo modo dici unum quo Socrates dicitur eſſe quid unum cum Platone in ratione hominis. *Quomodo ens dicatur unum.* 1

Quæſtio II.

Quid Unum addat Enti; ſeu, Quis ſit formalis & præciſus conceptus Unius.

QUæſtio eſt, Quid ſit illud in quo poſita eſt ratio unitatis tranſcendentalis, an ſit aliquid poſitivum & reale, an verò aliquid rationis, aut negativum, vel privativum. Cui ſequentibus aſſertionibus ſatisfiet.

I. Aſſertio; Unum nihil addit enti reale & poſitivum quod ab ipſo formaliter propriè loquendo ſeu eſſentialiter diſtinguatur: quia ſi aliquid reale & poſitivum enti ſuperaddi poſſet quod ab ipſo eſſentialiter diſtingueretur, ſequeretur aliquid poſitivum & realiter eſſentiale non eſſe ens formaliter; quod repugnat: nihil enim poteſt eſſe 1. *Aſſertio.*

aut dici realiter eſſentiale cujus non ſit realis eſſentia, ac proinde quod non ſit formaliter ens.

2. Aſſertio. II. Aſſertio; Licèt Unum ſit idem reipsâ & formaliter cum ente, habet tamen conceptum ratione ratiocinatâ diverſum à conceptu entis: quia aliud eſt concipere unum ut ſic, aliud concipere ens ut ens; alioqui non eſſet ratio cur ens diceretur ſubjectum, unum verò diceretur paſſio ſubjecti ſeu proprietas.

3. Aſſertio. III. Aſſertio; Unum addit enti negationem diviſionis in ſeipſo per modum privationis, adeò ut materialiter unum ſignificet ens, formaliter verò negationem diviſionis in ſeipſo. Unde ſequitur unum nihil aliud eſſe quàm ens non diviſum. Licèt autem id quod dicitur unum non modò ſit indiviſum in ſe, ſed etiam ſimul diviſum ſit à quovis alio, in illo tamen præcipuè non in iſto conſiſtit ratio unitatis tranſcendentalis.

Dub. Quæres fortè, An Multiplex ſeu Multitudo,

Reſp. quæ Uni opponitur, dicat perfectionem. Reſpondetur, Si materialiter ſpectetur, dicere perfectionem; quia ſic ſignificat plura entia: ſi verò formaliter ſpectetur, non includere ullam perfectionem; quia ſic nihil aliud ſignificat quàm plures indiviſiones.

Nota. Porrò notandum eſt quod diximus, Unum ſignificare negationem diviſionis per modum privationis: quia negatio illa diviſionis non eſt vera privatio; quia non eſt neceſſe ut ſubjectum quod connotat ſit aptum ad recipiendam illam diviſionem: Sic enim Deus maximè propriè unus eſt, nec tamen aptus dividi.

Quæſtio III.

De variis unitatum generibus.

ETſi de ſola unitate tranſcendentali, quæ adæquata eſt entis proprietas, hoc loco agendum eſſet; non tamen omnino à propoſito alienum videatur de cæteris quoque unitatum generibus pauca in hac præſenti quæſtione tradere.

Unitatum genera quinque: Tranſcendentalis; Conſtituuntur vulgò quinque unitatum genera; nempe, unitas Tranſcendentalis, Categorica, Numerica, Formalis, & Univerſalis. Tranſcendentalis eſt ea quæ per ſe primò competit enti ut ens eſt, & cæteris rebus quatenus ſunt entia.

Categorica; Categorica eſt, quam volunt eſſe propriam quantitatis diſcretæ, ità ut ex multiplici ejuſmodi unitate conſtet quantitas illa diſcreta ſeu numerus.

Numerica; Numerica eſt ea quæ naturam inferioribus incommunicabilem affict, ſeu quæ ſequitur differentiam individualem cujuſcunque naturæ: licèt natura illa numero una poſſit eſſe communicabilis pluribus ſuppoſitis; ut patet in natura Divina, quæ licèt eſſentialiter una, tribus tamen Perſonis eſt

Formalis; communicata. Unitas formalis eſt illa quæ cujuſque rei formalem rationem conſequitur, abſtrahítque ab univerſali & numerica: quare formalis unitas in rebus creatis eſt multiplicabilis in inferioribus, quia fieri poteſt ut natura cujus eſt iſta formalis unitas multiplicetur, adeò ut tot ſint formales unitates quot erunt partes ſubjectivæ illius naturæ.

naturæ. Itaq; in eo duntaxat formalis unitas distinguitur à transcendentali, quòd transcendentalis rationem entis præcisam consequatur, formalis verò rationem cujusque rei propriam. Denique, universalis potest accipi duobus modis: Primò quidem pro ea quæ naturam universalem aptam inesse multis ante omnem operationem intellectûs denominat, quam alii vocant unitatem præcisionis: Aliter verò pro unitate quadam rationis, quæ competit naturis per operationem intellectûs abstractis ab inferioribus; per illam enim abstractionem res dicuntur universales universalitate quâdam rationis: unde etiam unitas rationis duntaxat illis sub ea consideratione competit.

Universali.

Repete ea quæ in 1. p. Log. de univers. generatim diximus.

Quæstio IV.

Quodnam sit principium unitatis numericæ seu Individuationis.

INdividuatio quoddam genus est individuationis quod proprium est unitatis numericæ; quæ quidem significat individuationem in multa inferiora, simúlque ex consequenti divisionem à qualibet re alia singulari. Quæritur autem, Quodnam sit principium ejusmodi individuationis; Undenam, v. gr. habeat hic homo, putà Socrates, quòd sit hic homo & non alius quivis. Ubi adverte, cùm principium possit esse duplex, aliud externum, nempe efficiens & finis; aliud verò internum seu formale: quemadmodum si quæratur principium unde habet lignum quòd sit calidum, poterit assignari principium externum, nempe ignis qui calefacit; vel internum, nempe calor productus in ipso ligno, quod est principium à quo formaliter est ac dicitur calidum. Cùm igitur hoc loco quærunt Metaphysici quodnam sit principium individuationis, id maximè intelligunt de principio formali à quo res unaquæque habet quòd sit hæc non illa vel alia.

Quid sit Individuatio.

Sensus quæritur.

Mirum est quàm inter se dissentiant super ea re Philosophi & Theologi; dum alii principium istud nullum esse contendunt à parte rei; alii negativum esse volunt, nempe negationem tum divisionis à seipso cùm identitatis cum alio; alii, peculiarem accidentium concursum; alii, quantitatem terminatam; alii, materiam signatam; alii denique, exsistentiam ipsam. Verùm licèt nonnulla ex iis vel ad individuationem præsupponantur vel individuationis vestigia quædam sint & indicia, nullum tamen ex iis verum & essentiale est individuationis principium.

Opiniones variæ.

Itaque longè probabiliùs alii (inter quos Scotus) qui rem istam subtiliùs discusserunt arbitrati sunt, formale principium individuationis in unaquaque re esse differentiam quandam positivam & primò incommunicabilem, quæ adjuncta speciei per se constituat individuum sive substantiale sive accidentale: unde differentia illa individualis in substantiis est substantialis, in accidentibus accidentalis, utrobique verò extrinseca & essentialis, non quidem

Probabilior sententia.

speciei

ſpeciei cui accidit ſed individuo quod conſtituit: præcedítque ejuſmodi numerica ſeu individualis differentia omne aliud accidentarium diſcrimen quod inter individua reperiri ſolet. Quòd igitur principium illud individuationis ſit vera & realis differentia, probatur; Quia ea quæ verè, poſitivè & realiter inter ſe differunt non niſi per veram & realem differentiam diſtinguuntur: atqui individua, non modò materialia ſeu phyſica verùm etiam ſpiritualia, verè, poſitivè & realiter inter ſe differunt etiam ſecluſis omnibus accidentibus; ergò non niſi per veram, realem & poſitivam differentiam; quæ non poteſt eſſe alia quàm numerica: (differentia enim ſpecifica communis eſt, & multò magis generica) cúmque illa ſecluſis omnibus accidentibus ſemper remaneat, ſignum eſt illam non eſſe accidentariam individuo, ſed illi congenitam & aliquo modo eſſentialem, præſertim cùm ex ipſa differentia & natura ſpecifica unum per ſe conſtituatur: Petrus enim non tantùm quatenus homo, ſed etiam quatenus talis homo, eſt quid unum per ſe in genere ſubſtantiæ; quod non eſſet ſi differentia numerica quæ ſpeciei advenit non eſſet ejuſdem generis cum natura ſpecifica cui advenit, ac proinde in ſubſtantiis non eſſet ſubſtantialis, ſed accidens aliquod vel plura accidentia, ut plerique arbitrantur. Cæterùm hoc individuationis principium Scotus, barbaro ſatis at non parùm ſignificativo termino, *Hæcceitatem* vocat; alii *differentiam individuantem* vel *individualem* nuncupant.

Confirmatur

Quæſtio V.

An quod ſemel periit poſſit idem numero reproduci.

Quæſtio hæc tres difficultates continet: I. An id viribus naturæ nuſquam fieri poſſit; II. Num ſaltem repugnet abſolutâ Dei virtute fieri; III. Utrùm par ſit quoad præſentem difficultatem in omnibus ratio. Quare totidem aſſertionibus propoſitæ quæſtioni ſatisfiet.

1. *Aſſertio; probatur.* I. Aſſertio; Eadem numero res ſemel corrupta non poteſt viribus naturæ eadem numero reproduci. Probatur; Quia omne agens naturale determinatur ad hunc numero effectum producendum per omnes particulares circumſtantias quæ ipſius productionem comitantur, nempe, locum, tempus, motum, &c. quæ cùm non poſſint naturaliter eædem numero ſimul concurrere, ſit ut non poſſit amplius agens naturale determinari ad eundem numero effectum produ-

Confirmatur cendum. Et certè id experientiâ ſatis probatum videtur: Neque enim id naturæ creatæ poſſibile exiſtimandum eſt quod nuſquam hactenus ullius agentis viribus contigit. Hinc natum illud Ariſtotelicum axioma, *A privatione ad habitum non dari regreſſum.*

2. *Aſſertio; probatur 1.* II. Aſſertio; Abſolutâ Dei virtute poteſt quod ſemel periit idem numero reproduci. Probatur; Quia ſi quid obſtaret quò minùs idem numero reproduci poſſet, illud eſſet maximè, quòd idem numero motus, tempus, & actio non poſſent iterum concurrere ut agens determi-

determinaretur ad eundem numero effectum producendum, uti in præcedente assertione docuimus: verùm hoc non obstat; quia agens virtutis infinitæ, cujusmodi est Deus, ab istis non dependet ut hunc vel illum effectum producat, sed omnia ex libera agendi facultate prout vult operatur: Unde illud Apostoli, *Qui omnia operatur secundùm consilium voluntatis suæ.* Ephes. 1. 11 Adde, quòd si res semel productas & postea deperditas Deus non posset reproducere, sequeretur Divinam potentiam, quæ infinita est, ipsâ rerum productione diminui: quod absurdissimum est. 2.

III. Assertio; Probabilissimum est, repugnare res naturâ suâ transeuntes, sive successivas sive momentaneas, easdem numero etiam virtute Divinâ reproduci; v. gr. motum, tempus, actiones item & passiones sive instantaneas sive successivas. Probatur; Quia cùm res illæ non sint permanentes sed successivæ aut momentaneæ, videntur omnino pendere à tempore in quo fluunt, aut ab instanti in quo fiunt. Quare cùm repugnet eandem partem aut momentum temporis imaginarii saltem, quod est prima mensura omnis mutationis, unquam recurrere, videtur etiam repugnare eandem numero actionem, passionem, aut motum reproduci. Si objicias, Ex præcedenti assertione posse eundem numero effectum virtute Divinâ reproduci; jam verò motum, tempus intrinsecum, actionem item & passionem esse idem numero & realiter cum ipso effectu seu re quæ eadem numero reproducitur; ac proinde ea omnia eadem numero recuperari: respondetur, Licèt illa omnia quoad realitatem eadem recuperentur, non tamen quoad formalitatem; ideóque non debent absolutè & simpliciter dici eadem numero. Et certè si mundus iste in nihilum redigeretur, & postea ex nihilo reproduceretur, quis dicat eandem fore creationem cum ea quæ ante quinque annorum millia exstitit, licèt tamen idem foret numero utriusque productionis terminus? 3. *Assertio; probatur.* *Object.* *Solut.*

Quæstio VI.

De divisione Entis in Unum & Multa.

CIrca divisionem Entis in Unum & Multa, sive in Unum & Multiplex, ambigitur præsertim, Quo tandem pacto Uni Multa opponantur. Quod ut commodiùs percipiatur, nonnulla priùs animadvertenda sunt: & quidem imprimis, Unum esse naturâ saltem prius quâvis multitudine. Quod vel hinc perspicuum est: Quòd Deus primum rerum omnium principium perfectissimè sit unus, omnisque entium multitudo ab eo profecta sit; quo sit etiam ut omnia quò magis propè ad illud summè unum accedunt, eò magis unita & minùs divisa sint. Adde, quòd positâ quâvis multitudine necessariò concedenda est unitas; non contrà, positâ unitate multitudo semper sequitur: Denique, quòd Multitudo non contineretur sub Ente nisi contineretur sub Uno aliquo saltem modo. Vide S. Dionys. c. ult. De Divin. nominib. Porrò notandum ex D. Thoma, 1. p. q. 11. art. 1. ad 2. *Nota* 1. 2.

ad 2. *Ens dividi per unum & multa, quaſi per unum ſimpliciter & multa ſecundùm quid*: eſt enim ens ſimpliciter unum, & ſecundùm quid multa. Præterea notandum eſt, Unum eſſe prius diviſo: quia nihil diviſum concipi poteſt quod non priùs, ſcilicet antè quàm divideretur, fuerit unum; ubi enim nulla præceſſit unitas, nulla fieri poteſt diviſio.

Quomodo Unum & Multa opponantur.

His ità poſitis, dicimus cum Ariſtotele, 10. Metaph. c. 6. Unum & Multa non opponi contradictoriè: quoniam contradictionis altera pars de ente dici debet, altera de non-ente; at unum & multa de ente, nuſquam verò de non-ente per ſe & propriè dicuntur: Nec etiam opponi relativè: neque enim illa mutuò ſe ſemper actu inferunt; neque enim propriè quis dicat unum eſſe multorum unum, aut multa eſſe unius multa. Dicendum igitur eſt, Illa aliquo pacto opponi tum privativè, tum etiam contrariè: Privativè quidem, quatenus habent rationem diviſibilis & indiviſibilis; ſicut linea & punctus dicuntur aliquâ ratione opponi privativè, licèt utrumque ſit poſitivum: Contrariè verò; quia cùm neutrum reſpectu alterius ſit merè negativum aut privativum, & tamen ab alio non mediocriter diſſideat, eâ ratione videntur eſſe contraria.

§. II. De Vero.

Quæſtio VII.

An Verum ſit propria paſſio Entis.

VErum eſſe propriam Entis affectionem vel ex eo probari poteſt, quòd tria quæ ad rationem legitimæ proprietatis neceſſaria ſunt in ipſo reperiantur: Etenim Verum conſequitur Ens; deinde cum ipſo reciprocatur; denique addit Enti conceptum aliquem formalem diverſum ab ipſo conceptu Entis. Deinde, Verum primò & per ſe de Ente prædicatur; neque tamen ut principium, vel cauſa, vel differentia ſeu modus contrahens, vel pars; ergò ut proprietas. Denique, omne ens in quantum ens, i. e. in quantum eſt aut eſſe poteſt, Divino intellectui conforme eſt: illud autem nihil aliud eſt quàm eſſe verum. Hæc tamen ex ſeqq. qq. planiora fient.

Quæſtio VIII.

Quid ſit Veritas, & quotuplex.

Veritatis in genere deſcriptio.

VEritas in genere deſcribi poteſt, Conformitas ſeu adæquatio rei & intellectûs. In qua definitione duplex involvitur comparatio; una intellectûs cognoſcentis ad id quod cognoſcitur, altera rei cognitæ ad intellectum cognoſcentem: Unde nata eſt diſtinctio duplicis veritatis: una dicitur veritas Cognitionis; altera, veritas Rei cognitæ: Quibus & tertium genus veritatis licèt minus proprium addi poteſt, nempe veritas Signi. Quod ut planiùs intelligatur, notandum eſt quod docet Ariſtoteles lib. De Interpr. c. 3. & 6. Metaph. t. 6.

t. 6. veritatem in tribus diverſo modo reperiri, nempe, in intellectu formaliter tanquam in ſubjecto, in rebus cognitis fundamentaliter tanquam in cauſa, denique in voce vel in ſcripto figuraliter (ut ità loquar) ſeu repræſentativè tanquam in ſigno. Unde ſicut Sanum denominat animal formaliter tale, medicinam cauſaliter, & urinam tanquam ſignum ſanitatis quæ eſt in animali, haud ſecùs Veritas intellectum denominat formaliter verum, res verò objectas intellectui cauſaliter, quia nempe ſunt cauſæ veritatis intellectivæ: denique voces & ſcripta denominantur vera tanquam ſigna illius veritatis quæ eſt formaliter in intellectu & cauſaliter ſeu fundamentaliter in rebus. Ex quibus patet, quòd quemadmodum Sanum primò & formaliter dicitur de animali tanquam de præcipuo analogato, de cæteris autem per comparationem ad illud, ſic Verum primò & præcipuè dicitur de ſolo intellectu vero, de aliis autem in ordine ad ipſum intellectum. Confirmatur; Quia ſicut propoſitiones vocales vel ſcripta ſunt interpretes & ſigna conceptuum animi, ità non dicuntur vera, niſi extrinſecè in ordine ad veritatem intellectûs. Idémque ſentiendum de rebus, quæ eatenus dicuntur veræ quatenus objiciuntur veræ cognitioni intellectûs. At cognitio ipſa dicitur vera quia intrinſecè & formaliter talis eſt. Porrò diligenter notandum eſt hoc loco, nos hactenus locutos eſſe de veritate rerum in ordine ad intellectum creatum: res enim alio modo & quidem tranſcendentaliter ac magis propriè dicuntur veræ in ordine ad intellectum increatum; quomodo accipi debet Veritas cùm dicitur Entis proprietas, de qua ſeq. quæſtione.

Veritas in tribus reperitur.

Nota.

Quæſtio IX.

In quo poſita ſit ratio veritatis tranſcendentalis.

VEritas à qua res creatæ dicuntur veræ eſt conformitas earum cum intellectu Divino, ſive cum rationibus formalibus ipſarum quæ ſunt in mente Divina. Probatur; Quia veritas cujuſque rei eſt conformitas ipſius cum propria & prima ſui menſura: at hæ rationes formales quæ exiſtunt in mente Divina, quæque ſunt ipſa mens Divina, ſunt propriæ ac primæ menſuræ rerum omnium: eſt igitur veritas cujuſque rei conformitas cum illis rationibus formalibus ſeu Divinis conceptibus. Adde, quòd res non dicuntur veræ niſi in ordine ad intellectum, in quo propriè & formaliter reſidet veritas: atqui non dicuntur veræ eâ veritate de qua loquimur, nempe veritate tranſcendentali, quia ſunt comformes intellectui creato; cùm decipi poſſit intellectus creatus, imò veritas intellectiva ab ipſarum rerum veritate dependeat: quocirca neceſſarium eſt ut à conformitate cum intellectu Divino dicantur veræ.

Quid ſit veritas tranſcendentalis.

Eſt autem relatio iſta conformitatis rerum creatarum cum intellectu Divino ipſas contemplante, rationis non realis: Quo fit ut Veritas tranſcendentalis nihil poſitivum & reale addat Enti, ſicque Ens non includatur in formali & præciſa ratione ſuæ proprietatis. Ut autem intelligas quomodo iſta relatio non ſit realis, ſciendum eſt, in-

Relatio conformitatis ad intellectum Divinum non eſt realis.

intellectum Divinum, licèt reipſâ & formaliter unum, virtute tamen diſtingui in Practicum & Theoreticum. Practicus dicitur, per quem Deus res novit quatenus ipſas procreat aut procreare ſtatuit; quo modo Ideas appellat D. Thomas *rationes rerum factibilium à Deo quatenus ſunt factibiles:* Theoreticus verò, per quem res novit ut ſe habent. Relatio igitur conformitatis rerum creatarum ad intellectum Divinum practicum realis eſt, non ſecùs ac relatio effectûs ad cauſam; fundatúrque iſta relatio in entitate rei creatæ: quo ſenſu aliàs docuimus creaturam referri ad Deum relatione reali tranſcendentali. At relatio conformitatis quam habent res creatæ cum intellectu Divino theoretico ſeu ſpeculativo eſt relatio rationis: Res enim quatenus cadunt ſub intellectum theoreticum ut ſic non niſi objectivè exiſtunt: Sícque relatio conformitatis cum iſto intellectu quæ illis ut ſic convenit, non eſt realis ſed rationis; fundatur enim ejuſmodi relatio in eſſe potentiali & objectivo creaturæ, non autem in eſſe actuali. Ex quibus ſequitur, Veritatem tranſcendentalem nihil aliud eſſe quàm relationem conformitatis rerum ad Divinum intellectum ſpeculativum; quæ relatio non ſit realis ſed rationis: sícque veritas tranſcendentalis rerum dependet ab intellectuali veritate Dei, quæ eſt maximè propria veritas, atque adeò omnis veritatis fons & origo; sícque ens non poteſt concipi formaliter verum niſi quatenus cognitioni Divinæ conformatum.

Eſt duplex.

Quid ſit Falſum.

Ex iis etiam colligi poteſt quid ſit falſum, nempe eſſe deviationem ab intellectu Divino. Ubi nota, Nihil hoc modo falſum dici poſſe niſi quod fictitium & impoſſibile eſt: quæcunque enim poſſibilia ſunt ut ſic rationem aliquam ſui habent in intellectu Divino, ac proinde tranſcendentaliter vera ſunt. Nota etiam, falſitatem in reali ſubjecto, nempe in intellectu creato, reperiri poſſe, quatenus à rerum objectarum veritate diſſentit. Res autem ipſæ non niſi impropriè dici poſſunt falſæ, & quidem in ordine ad intellectum creatum, quatenus falſò concipiuntur, aut propter ſui obſcuritatem intellectum in errorem inducunt.

§. III. De Bono.

Quæſtio X.

An Bonum ſit proprietas Entis.

ETſi de Bono fusè satìs in ipſo limine noſtræ philoſophiæ Moralis diſſeruimus quatenus pertinet ad Moralem philoſophum, quia tamen aliter conſideratur à Metaphyſico, nempe quatenus eſt propria quædam entis affectio, idcirco nonnulla ſuperſunt de Bono Metaphyſicè ſpectato explicanda. Et quidem quod ſpectat ad propoſitam difficultatem, reſpondemus, Bonum eſſe proprietatem Entis non ſecùs ac Unum & Verum, ut ſuprà docuimus. Quemadmodum enim id omne quod eſt aut eſſe poteſt, in quantum ſaltem eſſe poteſt,

poteſt, Divino intellectui conforme eſt, ac proinde verum eſt; imò etiam Divinæ voluntati conveniens eſt, ac proinde bonum eſt.

Verùm objicies, Pleraque entia non videntur bona: negat enim Ariſtoteles 3. Metaph. c. 2. boni rationem inveniri in entibus Mathematicis: deinde, Bonum & Perfectum reciprocantur; at pleraque entia ſunt imperfecta, ut materia prima: præterea, Nonnulla ſunt ex genere ſuo mala, ut actus & habitus naturâ ſuâ vitioſi: denique, In Divinis relationes Perſonales omnis perfectionis ac bonitatis ſunt expertes; alioqui aliqua eſſet perfectio in una Perſona quæ non eſſet in altera. Verùm reſpondetur ad primum, In entibus Mathematicis, quatenus vera ſunt entia, reperiri bonitatem tranſcendentalem veri & realis cujuſque entis propriam; non verò bonitatem aut malitiam moralem, de quo loco citato videtur loqui Ariſtoteles, cùm ibi expreſſis verbis dicat Mathematicas diſciplinas nullam habere rationem bonorum & malorum. Ad ſecundum reſpondemus, Etſi materia prima non ſit perfecta perfectione morali aut naturali, eſſe tamen perfectam perfectione tranſcendentali, quæ eſt negatio defectûs cujuſque rei in ſuo genere, ut poſtea explicabimus. Idémq; dicendum de quocunque ente quod in aliquo genere imperfectum eſt. Ad tertium reſpondetur, Illa quæ in genere Morum mala ſunt, in genere Entium & ſecundùm ſuam ſubſtantiam ſeu entitatem poſſe dici tranſcendentaliter bona. Ad ultimum reſpondemus, Valde controverſum eſſe apud Theologos, utrùm attributa Perſonalia, præſertímque relationes Perſonales, includant perfectionem quatenus perſonalia ſunt, an non: utrumque enim valde probabile eſt. Verùm quicquid ſit, cùm ejuſmodi relationes & alia id genus attributa Perſonalia non ſint entia niſi quatenus identificantur cum natura Divina, quæ eſt ipſa eſſentialis bonitas; nihil etiam abſurdi eſt, ea omnia hoc ſenſu dici bona, imò optima. Ex quibus liquet, nihil eſſe ens quod non ſit ſuo modo bonum.

Verùm dices, ſaltem quædam videri bona quæ non ſunt entia, ſícque Bonum non reciprocari cum Ente: Bonum enim idem eſt quod Appetibile; appetuntur autem interdum non entia, ut privatio vitæ tum ſuæ cùm alienæ: Imò poteſt interdum appeti id quod prorſus impoſſibile eſt: ſic Deum non eſſe appetunt damnati. Reſpondemus, Illa omnia quæ verè non ſunt entia non eſſe per ſe nec propter ſe appetibilia, ſed vel ratione alicujus entis aut commodi adjuncti, vel certè quatenus entia eſſe putantur, aut aliquam entis rationem induunt. Reſponderi etiam poteſt, Cùm Bonum dicitur idem eſſe quod Appetibile, ibi Bonum accipi latè, quatenus complectitur tum reale bonum cùm apparens; ſícque negandum, Bonum tranſcendentale converti cum Appetibili.

Quæſtio XI.

Quænam ſit ratio Boni tranſcendentalis.

VAlde diſſentiunt Metaphyſici in aſſignanda ratione formali bonitatis tranſcendentalis. Quibuſdam enim placet, Bonum formaliter *Varie opiniones.*

formaliter eſſe quid reſpectivum; aliis, eſſe quid abſolutum; nonnullis, partim abſolutum partim reſpectivum. Nobis certè probabiliſſimum videtur, Bonum ſignificare formaliter aliquid reſpectivum, nempe relationem convenientis, connotando tamen aliquid abſolutum, nempe ipſum ens cum quo reipſa identificatur. Quid autem ſit illud reſpectivum quod ſignificat Bonum, ſeu quænam ſit relatio quam formaliter includit, ſeqq. aſſertionibus declarabimus.

Probabilior ſententia.

Aſſertio 1. I. Aſſertio; Relatio quam Bonum addit Enti eſt relatio rationis. Probatur; Quia enti reali in genere ut ens eſt nihil addi poteſt quod habeat rationem entis realis; illud enim non adderetur Enti, ſed in ipſo jam includeretur.

Aſſertio 2. II. Aſſertio; Relatio quam Bonum formaliter ſignificat non eſt relatio finis, aut appetibilis, ſed convenientis: Non quidem relatio finis: non enim id omne quod eſt actu bonum, præſertim tranſcendentale, eſt actu finis, ut in Moralibus docuimus: Non etiam relatio appetibilis: quia appetibilitas eſt aliquid poſterius ipsâ bonitate; ideo enim aliquid appetibile eſt quia bonum eſt, ut ibidem docuimus. Quòd igitur Bonum formaliter dicat rationem convenientis, probatur; quia nihil aliud in Bono reperitur quod ſit cauſa appetibilitatis quàm convenientia: in tantum enim aliquid appetitur in quantum unicuique conveniens eſt: Ratio igitur bonitatis in ejuſmodi relatione poſita eſt.

Aſſertio 3. III. Aſſertio; Bonitas tranſcendentalis, cùm ſit prima rerum omnium bonitas, poſita eſt in convenientia ipſarum cum Deo. Quòd ſi bonitatem intelligas etiam increatam, poſita erit in convenientia, Dei quidem ad ſeipſum, & rerum omnium ad eundem. Ut enim Deus eſt verus atque adeò veriſſimus, quia eſt omnino conformis conceptui quem habet de perfectiſſimo ente; cætera autem ſuo quæque gradu vera, quatenus majorem minorémve cum illo uno eodémque conceptu, qui rerum omnium conceptum eminenter continet, conformitatem habent: Ità idem eſt bonus, imò optimus bonitate tranſcendentali, quatenus ſibi eſt convenientiſſimus; cætera autem magis minúſve bona, quatenus plùs minúſve Divinæ bonitati congruunt. Confirmatur iſta concluſio; Quia ſicut Divina cognitio antecedit omnem creatam cognitionem, ità Divina appetitio quamcunque appetitionem aliam: ideóque priùs res ſunt appetibiles Deo quàm cæteris rebus; res autem non ſunt Deo appetibiles niſi quatenus illi congruentes: Conſiſtit igitur prima rerum bonitas in in eo quòd Deo conveniant, ſeu Divinæ appetitioni congruant. Vel potiùs dicendum, quòd bonitas tranſcendentalis poſita eſt in convenientia ſeu congruitate entitatis cum ipſo ente, quæ eſt relatio rationis, cùm ſit relatio rationis ad ſeipſum. Itaque ens dicitur bonum, quia ipſius entitas ſeu perfectio ipſi conveniens eſt & congrua, ut alibi notavimus, nempe in 1. p. Theolog. tract. 1. diſp. 4. q. 1.

Quæſtio

Quæſtio XII.

An idem ſit Bonum quod Perfectum.

SIcut Bonum & Ens idem ſunt reipsâ, ratione tamen aliquâ differunt; ità quoque exiſtimandum eſt de Bono & Perfecto: Non videtur enim Perfectum tranſcendentaliter ſumtum ullo modo diſtingui ab Ente; nihil enim addit quod ab ipſa ratione entis realis præcisè diſtinguatur. Perfectum enim, ſi vim nominis ſpectes, ſignificat id cui nihil deeſt ad ſui rationem, ſive id cui ſua adeſt entitas & perfectio. Itaque rem eſſe perfectam tranſcendentaliter, eſt, rem eſſe id quod eſſe debet in ratione entis. Ex quo intelligere eſt, Perfectum non eſſe proprietatem entis, cùm idem ſit planè quod ipſum ens: ac proinde ratio formalis boni non eſt ratio formalis perfecti, ut quidam ſibi perſuadent; alioqui bonum ut ſic non includeret ordinem ſeu reſpectum aliquem tranſcendentalem ad appetitum, quod communi philoſophorum omnium ſententiæ repugnat. *Quid ſit perfectum.*

Quæſtio XIII.

Quid ſit Malum: &, An reperiri poſſit aliquod malum abſque bono.

QUoniam oppoſitorum eadem eſt diſciplina, non abs re videatur de Malo non ſecùs ac dè Bono nonnihil hoc loco diſſerere: De quo duæ difficultates occurrunt explicandæ.

Quod ad priorem ſpectat; Reſpondemus, Malum eſſe privationem peculiaris alicujus boni: Peculiaris, inquam, non tranſcendentalis: quoniam ens ut ens non poteſt eſſe malum, ſed in aliqua peculiari ſeu ſpeciali ratione entis. Sic ens naturale malum dicetur, ſi aliquid ei deſit ad ipſius integritatem requiſitum: ens artificiale malum dicetur, ſi ab artis præceptis nonnihil deficiat: ens morale malum dicetur, ſi à rectæ rationis dictamine aberret. Quare meritò Malum deſcribit S. Dionyſius c. 4. De Divinis nomin. *Id quod corrumpit & deſtruit naturam.* *I. Difficultas quæ propoſita ſolvitur.*

Quod ſpectat ad poſteriorem difficultatem; Reſpondetur, Nihil adeò eſſe malum quod non habeat aliquid bonitatis adjunctum: ſic ut repugnet dari malum abſque bono. Omne enim malum, cùm ſit privatio & non mera negatio, in aliquo ente ſemper fundatur: nam omnis privatio connotat ſubjectum in quo eſt; atque illud ſubjectum quod dicitur malum eſt ens, ac proinde ut ſic eſt bonum bonitate ſaltem tranſcendentali, quæ rationem entis ut ens eſt conſequitur: Hinc fit ut ea quæ vel peſſima exiſtimantur ſecundùm aliquam rationem ſint bona; ut ſæpius inſinuavimus de dæmonibus, pravis habitibus & actibus. Objicies, Dari aliquid ſummè bonum, nempe Deum; proindéque conſentaneum videri ut detur aliquid ſummè & infinitè malum, quod ex conſequenti omni ſpecie bonitatis *II. Difficultas explicatur.* *Object.*

Solut. nitatis careat. Reſpondetur, Nullam implicare contradictionem, dari aliquid infinitum in ratione boni: at verò apertam ſequi contradictionem ſi daretur infinitè malum; eſſet enim ſimul & non eſſet: eſſet ex hypotheſi quòd daretur; nec tamen eſſet, quia repugnat aliquid verè eſſe quod non ſit verum ens & reale, proindéque non ſit verè bonum ſaltem tranſcendentaliter.

Tertia Diſputatio hujus Tractatûs;

De Proprietatibus complexis Entis.

§. I. De Neceſſario & Contingenti.

Quæſtio I.

Quid & quotuplex ſit Neceſſarium.

Ens neceſſarium dicitur dupliciter.

NEceſſitas, eadem planè ac immutabilitas, modus quidam eſt entis quo ſe habet eodem modo & immutabiliter. Dicitur autem ens neceſſarium duobus modis: vel quoad eſſe, nempe quia neceſſariò exſiſtit; vel quoad fieri, quia neceſſariò productum eſt.

Quoad eſſe. Rurſus neceſſarium quoad eſſe dicitur dupliciter: primum, quod abſolutè & ſimpliciter habet eſſe immutabile, ità ut repugnet illud non exſiſtere; cujuſmodi eſt ſolus Deus: aliter etiam dicitur neceſſarium quoad eſſe, quod licèt habeat eſſe acceptum ab alio, tamen habet illud eſſe naturaliter incorruptibile; ut cœli & ſubſtantiæ ſpirituales.

Quoad fieri. Ut autem aliquid neceſſarium quoad fieri dicatur, non ſatis eſt quòd à cauſa neceſſariò agente producatur, ſed debet neceſſariò produci. Nam etſi ignis in palea excitatus ab igne neceſſariò agente productus ſit, non tamen fuit neceſſariò productus ſi ignis ad paleam liberè fuerit applicatus, niſi ex hypotheſi quòd fuerit applicatus, & reliquæ conditiones requiſitæ ad ignem illum excitandum concurrerint.

Quæſtio II.

An detur ens aliquid ſimpliciter neceſſarium.

Aſſertio tenenda. DEus optimus maximus eſt ens omnimodè & ſimpliciter neceſſarium: nihilque aliud præter Deum. Prior pars probatur;

Prior pars. Quia Deus habet eſſe independens ab alio, proindéque illi eſſentiale

Poſterior. & abſolutè neceſſarium. Poſterior pars etiam comprobatur; Cùm enim res omnino ſint aut per eſſentiam aut per efficientiam, Deúſque ſolus propter ſuam ipſius infinitatem dicatur eſſe per eſſentiam;

am; cætera non niſi per efficientiam erunt, ſícque accipient eſſe ſuperadditum ſuæ naturæ, & ipſi quodammodo accidentarium: quo fit ut illud eſſe non poſſit dici abſolutè neceſſarium. Ubi adverte, res alias poſſe non eſſe per potentiam Phyſicam; nempe res naturales corruptibiles: alias verò per potentiam Logicam, ſeu per non-repugnantiam duntaxat; ut res ſpirituales: principiúmque mutabilitatis illarum eſſe tum materiam cùm agens naturale: illam quidem, quia poteſt formam mutare; hoc verò quia poteſt illam de materia extrudere: Harum verò mutabilitatis principium eſſe finitam naturæ conditionem, ejúſque dependentiam ab alio. Ex quo intelligere eſt, res omnes creatas ſaltem reſpectu potentiæ Logicæ dici poſſe contingentes quoad eſſe. *Nota.*

Verùm adversùs priorem partem prædictæ aſſertionis oppones; Si Deus eſſet omnino immutabilis quoad eſſe immutabilis quoque foret quoad operari, quia operatio Divina immanens eſt Deo eſſentialis: Atqui Deus mutatur quoad ejuſmodi operationem, quia quamdiu aliquid exſiſtit tamdiu Deus novit ſimul etiam & vult illud eſſe: Cùm autem non exſiſtit, tunc non ampliùs Deus novit aut vult illud idem eſſe. Adde, quòd Deus liberè vult ea quæ ſunt extra ſe, ergò mutabiliter; quia liberè velle eſt ità velle ut poſſit non velle. Verùm reſpondetur, Deum cognoſcere mutabilia immutabiliter, & temporaria cognitione æternâ; quia ab omni æternitate vidit & videt uno quaſi intuitu quicquid in quovis tempore accidit: Itaque cùm Divina cognitio non pendeat à rebus cognitis nec à tempore, non mutatur licèt res illæ varientur. Itaque Deus in puncto immutabili æternitatis, cui reſpondent omnes temporis differentiæ tanquam ipſi præſentes, per unicam ſimpliciſſimam notitiam videt rem aliquam per aliquod temporis ſpatium non eſſe & per aliud eſſe. Quòd autem per unicum actum id poſſit præſtare, provenit ex infinitate & eminentia Divini intellectûs. Ad illud quod addebatur, reſpondemus, Deum, etſi potuerit non velle ea quæ voluit & elegit liberrimè ab omni æternitate, non tamen mutabilem dici poſſe: quia non eſt exiſtimandum actus volitionis & nolitionis circa idem objectum in Deo eſſe oppoſitas aut minimùm diverſos; ſunt enim actus illi una ſimpliciſſima potentia, imò eſſentia, quæ unico actu eminenter continet omnes etiam diverſiſſimos actus. Quòd ſi Deus in ſacris literis, *converti, ſententiam mutare*, ſignificetur; reſpondetur, Iſta omnia Deo tribui per anthropopathiam, ut loquuntur Theologi, & accommodatè ad noſtrum intelligendi captum.

Objectio adversùs priorem partem.

Confirmatur objectio.

Solut.

Ad confirmationem reſponſio.

Quæſtio III.

An detur ens ſimpliciter neceſſarium quoad fieri, ſeu ex neceſſaria efficientia ſuæ cauſæ.

Aſſertio. Reſpondetur, Nullum eſſe: quia cùm Deus ſit princeps & ſuprema rerum omnium cauſa, & quidem liberrima ſimul & potentiſſima, plenúmque habeat in alias cauſas dominium, poteſt cùm libuerit cujuſvis entis productionem impedire. Non eſt tamen negandum, pleraque neceſſariò evenire in ſuo genere, & poſito ordinario Dei concurſu, qui non ſolet niſi rarò admodum naturalibus agentibus denegari. Quæres, An Deus ſit cauſa neceſſaria reſpectu quorumcunque effectuum, ità ut quicquid molitur neceſſario contingat. Reſpondemus, In Deo duplicem modum operandi conſiderari: unum quo ſolus operatur, ut cùm aliquid ex nihilo procreat; alterum quo cum ſecundis cauſis ſive neceſſariò ſive liberè operantibus concurrit. Priori modo Deus eſt cauſa neceſſaria, quia nunquam fruſtratur ſuo effectu, nec ab ulla re unquam impeditur: poſteriori verò modo Deus non eſt ità cauſa neceſſaria ut ſemper ſequatur effectus; quia ſic ſe accommodat creaturis ut pro illarum conditione modificetur concurſus ipſius Divinæ poteſtatis.

Nota.

Quæſt.

Solut.

Quæſtio IV.

De Contingentia; An ſit, Quid ſit, & Unde ſit.

Quia contingentia eſt modus ſpecialis entis neceſſitati contrarius, ideo de illa conſequenter agendum eſt.

I. An ſit contingentia. Quod igitur attinet ad primum quæſitum; Patet dari contingentiam, quia dantur effectus contingentes, ſive ex liberis agentibus pendeant, ſive ex cauſis per accidens, Caſu videlicet vel Fortunâ. Patet etiam ex iis quæ docuimus ex Ariſtotele, tum in Logica, ubi de futuris contingentibus; tum in Ethica, ubi de libero arbitrio; tum in Phyſica, ubi de cauſis per accidens.

II. Quid ſit. Quod ad ſecundum quæſitum attinet; Contingentia eſt modus quo res mutabiliter ſe habet, ſive quoad eſſe ſive quoad fieri; quando ſcilicet res ità eſt ut poſſit non eſſe, vel ità producitur ut poſſit non produci.

III. Unde ſit Quod ſpectat ad tertium quæſitum; Sciendum eſt imprimis rerum contingentiam ſpectari poſſe vel ratione exiſtentiæ, quatenus res poteſt deſinere; vel ratione productionis, quatenus poteſt impediri nè producatur. Contingentiæ ergò priori modo ſpectatæ cauſa prima & generalis eſt voluntas Dei, qui vult res quaſdam ſemper eſſe, alias verò ad aliquod tempus duntaxat: Cauſa verò peculiaris duplex eſt: una interna, ſcilicet materia, propter potentiam contradictionis; altera externa, nempe agens contrarium à quo res poteſt interimi. Sin autem contingentia ſpectetur ratione productionis, illius contingentiæ cauſa primaria ſolus eſt Deus; qui cùm

volue-

voluerit quoſdam effectus eſſe neceſſarios quoſdam verò contingentes, cauſas quoque alias voluit eſſe quæ neceſſariò, alias quæ contingenter ſuos effectus producerent. Cùm autem effectuum contingentium quidam ſint voluntarii, quidam verò naturales; voluntariorum cauſa eſt voluntas hominis quatenus libera: naturalium verò duplex dicitur cauſa per accidens, nempe Caſus & Fortuna; de quibus in Phyſicis.

§. II. De Eodem & Diverſo.

Quæſtio V.

Quænam ſint præcipua Identitatum & Diſtinctionum genera.

QUoniam tot eadémque ſunt identitatum genera quot diverſitatum ſeu diſtinctionum, præſenti quæſtioni ſatisfactum fuerit, ſi omnia diſtinctionum genera expoſita fuerint. Sunt igitur in genere tria diſtinctionum genera, ſcilicet diſtinctio Realis, A natura rei, & Rationis: De quibus ſigillatim dicendum eſt, ſi priùs notaveris, Diſtinctionem realem eſſe omnium maximam; diſtinctionem à natura rei, minorem; denique, diſtinctionem rationis eſſe minimam: & quidem in diſtinctione reali haberi rationem exſiſtentiæ; in diſtinctione à natura rei, rationem eſſentiæ ſeu naturæ; denique, in diſtinctione rationis haberi maximè rationem noſtri conceptûs formalis.

Tria diſtinctionum genera.

Quæſtio VI.

Quomodo ſe habeat diſtinctio Realis.

DIſtinctio realis dicitur quâ aliquid ab alio diſtinguitur ut res una ab alia re. Ut autem unum ab alio diſtinguatur tanquam res à re, non ſatis eſt ut uno ſublato alterum poſſit remanere: ſed neceſſarium eſt ut vel ſeorſum eſſe poſſint per diverſas exſiſtentias, ſaltem virtute Divinâ; vel ut eorum unum habeat rationem producentis, alterum verò producti. Prius eſt neceſſarium in rebus creatis inter ſe comparatis; quas tunc judicamus reipsâ ſeu tanquam rem à re differre cùm non repugnat eas eſſe ſeorſum. Poſterius ſufficit in Divinis & rebus creatis reſpectu Dei: Nam Perſonæ Divinæ non poſſunt ſeorſum ſeparatè exſiſtere, cùm una ſit in altera per circumineeſſionem, ut loquuntur Theologi; & tamen realiter diſtinguuntur, quia una reſpectu alterius eſt producens, altera verò producta. Similiter repugnat creaturas à Deo ſeorſum ſeparatas exſiſtere, cùm ab ipſo tanquam à cauſa conſervante in ſuo eſſe dependeant; & tamen ab ipſo realiter diſtinguuntur, quia verè ab ipſo ſunt productæ. Hujus rei ratio eſt; Quia nihil producit ſeipſum, ideóque neceſſarium eſt ut id quod producitur verâ productione ſit res diſtincta à re producente. Cæterùm hujus diſtinctionis realis, quâ unum reipsâ diſtinguitur ab alio, triplex eſt gradus. Primus

Quidnam requiratur ut unum ab alio realiter diſtinguatur.

Diſtinctionis realis gradus triplex.

Primus inter ipſa ſuppoſita, quæ primò per ſe realiter diverſa ſunt: ut inter Divinas perſonas, inter Petrum, Paulum, hunc & iſtum lapidem; & inter ea quæ actu ſunt in diverſis ſuppoſitis creatis, ut inter accidentia quæ ſunt in Petro & ea quæ ſunt in Paulo. Secundus inter ea quæ poſſunt eſſe diverſa ſuppoſita: cujuſmodi ſunt partes totius continui præſertim homogenei, ut inter unam partem pedalem & alteram partem pedalem ejuſdem ligni bipedalis; itémque inter diverſa membra cujuſlibet corporis heterogenei, quæ actu ſeparata quædam ſunt ſuppoſita, licèt ſuo modo imperfecta. Tertius gradus eſt eorum quæ poſſunt eſſe in diverſis ſuppoſitis, vel ut partes ipſorum, vel ut accidentia eorundem: Sic materia & forma ejuſdem compoſiti à ſe invicem diſtinguuntur; itémque multa accidentia quæ in eodem ſubjecto inſunt, cùm in diverſis eſſe non repugnet.

Quæſtio VII.

Quomodo ſe habeat diſtinctio à natura rei.

Quid ſit diſtinctio à natura rei; & Quotuplex.

DIſtinctio à natura rei eſt quâ aliquid ab alio diſtinguitur præciſâ intellectûs operatione, ſive illud ex alia parte diſtinguatur realiter ſive non.

Diſtinctio hæc eſt triplex; nimirum Formalis, Modalis, & Potentialis. Formalis autem diſtinguitur in formalem eſſentialem, & formalem puram. Formalis eſſentialis eſt quâ diſtinguuntur diverſæ eſſentiæ entitatésve, ſive ſimplices ſive compoſitæ, & ea quæ habent diverſas ejuſmodi eſſentias entitatéſve, aut ità ſunt inter ſe affecta ut aliquid eſſentiæ entitatiſve includatur in uno quod non includitur in altero: Hoc pacto diſtinguuntur naturæ ſeu eſſentiæ Hominis & Equi, Petri & Pauli, itémque Homo & Equus, Petrus & Paulus, Animal & Homo, Senſitivum & Rationale. Formalis pura eſt ea quâ plura diſtinguuntur ſuis rationibus formalibus objectivis, licèt eſſentiâ & entitate non differant, quia unum nihil entitatis aut eſſentiæ includit quod alterum non includat: quo modo non tantùm Divinæ Perſonæ inter ſe ſed etiam relationes ipſæ perſonales diſtinguuntur; non enim tantùm realiter ſed etiam à natura rei & quidem formaliter hoc ſenſu diſtinguuntur. Modalis diſtinctio eſt quâ entia per modos qui non ſunt formaliter entia, aut ipſi modi tum inter ſe tum ab entibus diſtinguuntur: Quo pacto quantitas exſiſtens in ſubjecto diſtinguitur à ſeipſa extra ſubjectum exſiſtente: quo etiam modo diſtinguitur natura ſubſiſtens in proprio ſuppoſito à ſeipſa ſubſiſtente in alieno: qualis etiam diſtinctio reperitur inter eſſentiam & exſiſtentiam; & inter ipſos varios exſiſtendi modos, ut inter modum quo accidens exſiſtit conjunctum cum ſubjecto aut ab eodem ſeparatum, & quo ſubſtantia exſiſtit in proprio ſuppoſito vel alieno. Potentialis eſt ea quâ partes integrantes totius homogenei, ut partes aquæ, dum in eo ſunt diſtinguuntur, quatenus ſunt poteſtate ab eadem ſeparabiles & à ſe invicem: nec enim repugnat

1. *Formalis.*

2. *Modalis.*

3 *Potentialis.*

ejuſdem

ejuſmodi partes à ſe invicem realiter diſtingui : quæcunque autem realiter diſtinguuntur, diſtinguuntur etiam ex natura rei ; quamvis non è contrá.

Quæſtio VIII.

Quomodo ſe habeat diſtinctio Rationis.

TErtium genus diſtinctionis eſt diſtinctio rationis, quæ fit per ſolum intellectum ; eadémque duplex eſt : Una, quæ nullum in rebus habet fundamentum cur res fiant multiplices, quæ nullo modo ſunt multæ ; ut ſi Socratem quatenus ſubjectum eſt in iſta propoſitione, *Socrates eſt Socrates*, ab ipſomet diſtinguas quatenus eſt attributum in eadem propoſitione. Eodem modo etiam diſtinguuntur conceptus objecti concreti ab abſtractis ſubſtantiarum univerſalium ; ut ſi Humanitatem diſtinguas ab Homine. Eodem genere diſtinctionis diſtinguuntur non-entia inter ſe, itémque entia rationis inter ſe. Dicíque ſolet hæc diſtinctio *rationis ratiocinantis*. Altera eſt *rationis ratiocinatæ*, quæ fit ab intellectu pro varia occaſione in rebus ipſis inventa : quo modo in lumine diſtinguitur vis calefactiva ab exſiccativa, & Theologi diſtinguunt Divina attributa tum à Divina eſſentia cùm à ſe invicem. *Diſtinctio Rationis duplex.*

§. III. De Actu & Potentia.

Quæſtio IX.

Quid ſit ens eſſe in Actu vel in Potentia.

QUemadmodum eſſe neceſſarium vel contingens, eſſe idem vel diverſum, ità eſſe actu vel potentiâ, proprietas entis complexa eſt ; eò quòd entium quædam ſunt in actu quædam in potentia, verúmque ſit generatim aſſerere omne ens eſſe in actu vel potentia.

Verùm ut hanc proprietatem entis diſtinctiùs intelligas, adverte, Iſta tria diſtingui ; nempe, *ens eſſe actu vel potentia, ens eſſe actum vel potentiam, & ens eſſe in actu vel in potentia.* Dicitur enim ens *eße actu*, quod verè exſiſtit ; *eſſe* verò *potentiâ*, quod nondum eſt, poteſt tamen aliquando eſſe. Ens verò *eſſe actum* nihil aliud eſt quàm eſſe perfectionem ſive complementum alterius : *Eße potentiam* nihil aliud eſt, quàm eſſe aptum ad patiendum vel agendum. Denique, ens *eſſe in actu*, eſt ipſum ens habere actum aliquem ſeu perfectionem ; *eſſe* verò *in potentia*, eſt ipſum ens habere potentiam ad aliud : ità ut eſſe in actu dicat modum quendam entis quatenus habet aliquem actum ; eſſe verò in potentia dicat modum entis quatenus habet potentiam ad aliquid. Ex quo intelligere eſt quid ſit diſcriminis inter *actum* & *eſſe in actu* ; item, inter *potentiam* & *eſſe in potentia* : quòd Actus & Potentia ſint entia duntaxat incompleta ſecundùm uſitatam acceptionem, vel modi entium incompletorum ; at verò Eſſe in actu & Eſſe in potentia ſunt modi entis completi, quod eſt objectum Metaphyſicæ. *Notanda hæc tria :* 1. *Eſſe actu vel potentiâ ;* 2. *Eſſe actum vel potentiam ;* 3. *Eſſe in actu vel in potentia.*

taphyſicæ. Illud etiam notatu dignum eſt, Actum & potentiam tripliciter ſpectari poſſe : nempe vel tanquam inferiora quædam, ſeu partes ſubjectivas entis ; quo modo formaliter ſunt entia etiam completa : vel tanquam interna quædam entis principia, ſeu partes integrantes entis completi ; quo modo ens omne creatum completum dicitur conſtare actu & potentiâ ; quo modo dici etiam poſſunt entia, ſed incompleta : vel denique tanquam proprietates entis complexas ; quo modo impropriè actus & potentia ſumuntur pro eſſe in actu & in potentia, ſicque non dicuntur entia ſed modi entis.

Actus & potentia tripliciter ſpectari poſſunt.

Actus dicit perfectionem; potentia verò, imperfectionem.

Portrò, ſicut actus ſemper aliquid perfectionis ſignificat, ità potentia quatenus actui opponitur ſemper aliquid imperfectionis involvit. Quare in quovis compoſito, ſive phyſico ſive metaphyſico, pars nobilior actus dicitur, deterior verò potentia : ut in corpore phyſico, forma dicitur actus, materia verò potentia ; & in compoſito metaphyſicè ſpectato, differentia dicitur actus, genus verò potentia. Denique, id omne quod advenit, complet, & perficit, dicitur actus ; quod verò ſuſcipit, completur, & perficitur, dicitur potentia. Si quæras utrùm actus & potentia ſint ſemper in eodem genere ; reſpondetur, Id eſſe neceſſarium in actu & potentia eſſentiali vel componente, ex quibus fit unum per ſe ; non verò in aliis : ut patet in materia, quæ eſt de genere ſubſtantiæ, & accidentibus, ad quæ ſe extendit ipſius materiæ potentia. Sic potentia agendi & operatio, quæ eſt actus illi reſpondens, ſunt in diverſo genere.

Quæſtio X.

De potentia Activa & Paſſiva.

CUm docemus hîc proprietatem entis complexam eſſe ut ſit in actu vel in potentia, per illud *eſſe in potentia*, intelligitur eſſe in potentia ad agendum vel patiendum, quæ dicitur potentia activa vel paſſiva : De qua duo præſertim explicanda ſunt.

1. Difficultas Quid ſit.

I. Quid ſit. Reſpondetur, Potentiam activam eſſe principium tranſmutandi ſeu traducendi aliquid à non-eſſe ad eſſe, ſive ſecundùm ſubſtantiam ſive ſecundùm accidens : potentiam verò paſſivam eſſe principium quo aliquid tranſmutari poteſt, idque ſecundùm eſſe ſubſtantiale vel accidentarium. Ex. gr. malleus dicitur eſſe in potentia activa ut tundat ; lapis, in potentia paſſiva ut tundatur : item, ignis, in potentia activa ut calefaciat ; lignum verò, in potentia paſſiva ut calefiat.

2. Difficultas, An cuilibet potentiæ activæ reſpondeat paſsiva.

II. Utrùm cuilibet potentiæ activæ reſpondeat paſsiva ejuſdem generis ipſi adæquata, & è contrá. Cui reſpondetur, Cùm duplex ſit potentia, altera Divina, altera naturalis & creata, diſtinguendum eſſe imprimis de potentia Divina : Illa enim tripliciter ſpectari poteſt : I. Prout conformatur potentiæ activæ naturalium agentium ; quo modo nihil niſi naturale producit : Et quidem illi

Reſpondetur 1. De potentia Divina.

potentiæ

potentiæ Dei ordinariæ reſpondet potentia paſſiva naturalis. II. Prout ſe extendit ad ſupernaturales quoſdam effectus producendos in ipſis rebus naturalibus: ſic enim Deus poteſt aquæ baptiſmali conferre vim productivam gratiæ, & animæ rationali tum gratiæ tum gloriæ dotes infundere: Cui Divinæ potentiæ reſpondet in rebus ipſis potentia paſſiva obedientialis. III. Quatenus ſe ulterius adhuc extendit ad quoſdam effectus producendos etiam extra omne ſubjectum naturale ex nihilo: cui Divinæ potentiæ reſpondet potentia paſſiva Logica, ſeu non-repugnantia, quam dicunt eſſe objectivam, ſeu rerum poſſibilitatem: neque enim Deus poteſt aliquid quocunque modo produçere niſi ipſum ſit poſſibile.

Quod attinet ad potentiam creatam ſeu naturalem; Reſpondetur primò, Cuilibet potentiæ activæ naturali reſpondere paſſivam ejuſdem generis, h. e. naturalem tum reſpectu accidentium cùm formarum ſubſtantialium quæ per potentiam activam produci poſſunt: Quamvis ſit diſcrimen aliquod inter potentiam quam habet materia ad formas materiales quæ ex illius poteſtate educuntur, & eam quam habet ad formas ſpirituales, videlicet ad animas rationales, ut dictum eſt in Phyſicis. Secundò reſpondetur, Non eſſe neceſſe ut cuilibet potentiæ paſſivæ naturali reſpondeat activa ejuſdem ordinis: ut patet in materia prima, quæ habet potentiam naturalem ad omnes formas, etiam præteritas, ut aliàs docuimus; cùm tamen non detur potentia activa naturalis quæ poſſit illas excitare, ſed tantùm ſupernaturalis, nempe omnipotentia Dei. *2. De potentia creata.*

Quæſtio XI.

De potentia Neutra.

POtentiam *neutram* appellant Philoſophi paſſivam quandam potentiam rerum naturalium in ordine ad ea quæ naturaliter ab ipſis neque appetuntur neque refugiuntur. De qua quæſtio eſt, Utrùm ſit eadem ac naturalis potentia paſſiva de qua præcedenti qu. diſſeruimus, an verò diverſa ſit, ità ut neque ſit naturalis, neque violenta, ſed mediæ conditionis, nempe neutra.

Quod ut intelligas, notandum eſt, Potentiam paſſivam conſiderari poſſe dupliciter: I. Ratione ſolius principii receptivi reſpectu quorundam actuum, videlicet materiæ: quo modo potentia paſſiva reſpectu cujuſcunque formæ dicitur naturalis; nihil enim accidere poteſt rebus naturalibus quod ſit materiæ ſecundùm ſe ſpectatæ violentum, cùm ipſius naturalis appetitus feratur ad quaſlibet formas naturales. II. Ratione totius compoſiti naturalis, h. e. non tantùm ratione materiæ, ſed etiam ratione formæ: quo modo potentia paſſiva reſpectu quorundam actuum dicitur naturalis, reſpectu aliorum violenta, denique reſpectu aliorum neutra, h. e. neque naturalis neque violenta: Ex. gr. ſi ſpectes potentiam *Potentia paſſiva conſideratur dupliciter.*

potentiam paſſivam ignis ad motum ſurſum, deorſum & circularem ratione ſolius materiæ præciſæ, ſanè erit naturalis; materia enim eſt capax cujuſcunque motûs indiſcriminatim: ſi verò illam ſpectes ratione ignis, cùm ſit naturale igni ſurſum ferri, violentum ferri deorſum, denique circumferri neque naturale neque violentum, hinc ſit ut potentia ignis ad motum ſurſum ſit naturalis, ad motum deorſum violenta, denique ad motum circularem neutra. Eſt autem hæc potentia neutra realiter eadem cum potentia paſſiva naturali totius compoſiti, diſtinguitur tamen ab ipſa ex natura rei, aut ſaltem ratione ratiocinata, idque propter diverſam habitudinem ad diverſos actus; reſpectu enim quorundam dicitur naturalis, reſpectu verò aliorum dicitur neutra.

Quæſtio XII.

Utrùm admittenda ſit potentia Objectiva.

Potentia objectiva non eſt aliquid reale.

ETſi non videatur negandum, rebus in priori ſaltem naturæ inſtanti quàm exſiſtant competere poſſibilitatem, quâ dicantur poſſe produci ſeu poni actu extra ſuas cauſas; quæ poſſibilitas poteſt dici potentia objectiva: negandum tamen eſt, illam poſſibilitatem ſeu potentiam objectivam quæ concipitur convenire enti priùs quàm exſiſtat aut producatur eſſe aliquid poſitivum & reale: nihil enim aliud formaliter eſſe videtur objectiva illa potentia quàm non-repugnantia ſeu carentia repugnantiæ in re producenda ut ſit vel fiat; quam alii vocant potentiam Logicam. Ex quo intelligis, entia realia futura non dici poſitivè poſſibilia, niſi fortè extrinſecâ denominatione à potentia aliqua activa poſitiva à qua poſſunt produci, vel à potentia paſſiva ſubjecti præexiſtentis ex qua poſſunt educi.

Quæſtio XIII.

Utrùm detur potentia Obedientialis.

Aſſertio tenenda.

COmmunis Theologorum ſententia eſt, admittendam eſſe ejuſmodi potentiam obedientialem quâ ſubjectum aliquod naturale dicatur poſſe recipere formas ſuâpte naturâ ſupernaturales, cujusmodi ſunt Fides, Gratia, &c. Dixi, *ſuâpte naturâ ſupernaturales*, quia etſi effectus aliquis ſupernaturaliter producatur, ſi tamen non fuerit naturâ ſuâ ſupernaturalis, non alia quàm naturalis potentia requiretur ad eum recipiendum. Eſt autem diſcrimen inter potentiam paſſivam, naturalem, & obedientialem: quòd naturalis, præterquam quòd ſit capax recipiendi alicujus actûs, ad eum naturaliter aſſpirat, ſeu naturalem habet ad eum inclinationem; obedientialis verò ſolam dicit capacitatem recipiendi actum ſupernaturalem, idque per comparationem ad Divinam poteſtatem, abſque ulla inclinatione aut appetitu naturali ad eundem actum. Præterea,

Quâ differat potentia obedientialis à paſſiva naturali.

differt

differt potentia Logica ſeu non-repugnantia à potentia obedientiali: quòd hæc ſupponat ſemper aliquid reale in quo ſit, videlicet ſubjectum quod poſſit ſupernaturalem actum recipere; illa autem nequaquam, cùm in pura negatione repugnantiæ poſita ſit. Si quæras, Utrùm, quemadmodum datur potentia paſſiva obedientialis, detur etiam obedientialis activa; reſpondeo, Probabile eſſe illam dari. Poſſunt enim non tantùm in recipiendo ſed etiam in agendo ſupra ſuæ naturæ vim poteſtati Divinæ obſequi agentia naturalia: ut patet in aqua Baptiſmi, quæ per potentiam obedientialem activam concurrit etiam phyſicè, ut docent Theologi, ad productionem gratiæ, qui eſt effectus ſupernaturalis in eo qui ſacroſanctâ illâ Baptiſmi aquâ abluitur. Verùm hæc de proprietatibus entis dicta ſufficiant.

Qui differat à potentia Logica.

Dub.

Solut.

Quarta

Quarta pars Metaphyſicæ, ſeu, *Tractatus De Partibus Entis.*

PArtes entis hoc loco ſubjectivas, h. e. ipſius ſpecies, intelligimus; in quas analogicè dividitur Ens: cujuſmodi ſunt Subſtantia & Accidens. Cúmque ſubſtantia alia ſit creata, eáque vel ſpiritualis vel corporea; alia verò increata, nempe Deus: idcirco de iis deinceps, prætermiſsâ ſubſtantiâ corporeâ, quæ ad Phyſicum non ad Metaphyſicum pertinet, differemus: Atque adeò tractatum iſtum in tres diſputationes dividemus: quarum prima erit de Subſtantia & Accidente in genere; ſecunda, de ſubſtantia creata ſpirituali, ſeu de Intelligentiis; tertia, de ſubſtantia increata, nempe Deo Opt. Max. ut in eum finem omnis noſtra hæc Philoſophica inſtitutio referatur ac deſinat à quo veritatis ac ſapientiæ lumen omne derivatur.

Tres hujus Tractatûs diſputationes.

Prima Diſputatio hujus Tractatûs;

De Subſtantia & Accidente generatim.

Quæſtio I.

Quî differat Subſtantia ab Accidente.

PAuca ſuperſunt de ſubſtantia & accidente generatim explicanda præter ea quæ in 3. tract. 1. partis Dialecticæ tradidimus. Quod verò ſpectat ad præſentem quæſtionem; Reſpondemus, Multiplex eſſe diſcrimen inter utrumque: Differunt enim ratione, dignitate, & ordine. Ratione quidem ſeu definitione & naturâ differunt: Quòd Subſtantia definiatur Ens per ſe; Accidens verò, Ens per aliud, ſive in alio: Quòd illa nullo, hoc verò ſemper aliquo ſubjecto indigeat in quo exiſtat, & quo ſublato pereat neceſſe eſt. Subjectum autem accidentis ſubſtantia eſt: Quare cùm accidens non niſi per ſubſtantiam ſit ens, idcirco dicitur *entis ens:* atque adeò ipſum Ens non niſi analogicè, h. e. præcipuè de Subſtantia & minùs præcipuè de Accidente, prædicatur, ut ſuprà docuimus. Deinde dignitate differunt:

Subſtantia & Accidens differunt, 1. Ratione;

2. Dignitate;

ferunt: Quòd ſubſtantia longè nobilior ſit accidentte, cùm ab ipſa accidens dependeat, nec niſi in ordine ad ipſam definiri poſſit. Adde, quòd ſubſtantia nobiliori modo exiſtat quàm accidens; & accidens ſit propter ſubſtantiam, non verò ſubſtantia propter accidens. Denique ordine differunt: Quòd ſubſtantia ſit prior accidente temporis & naturæ ordine: temporis, inquam; tum quia datur aliqua ſubſtantia quæ tempore, vel potiùs æternitate, antecedit quodlibet accidens, nempe Deus Opt. Max. tum quia ſubjectum poteſt eſſe prius tempore eo accidente quod in ipſum recipitur, at nullum accidens poteſt eſſe prius tempore ſuo ſubjecto: ordine verò naturæ; quia omne ſubjectum eſt naturâ prius iis quæ ſunt in illo. 3. *Ordine.*

Porro, accidens non mediocrem habet convenientiam cum forma ſubſtantiali: Ut enim accidens nequaquam exſiſtit à ſubjecto ſeparatum, ità nec forma ſejungi poteſt à materia in quam ſemel recepta eſt: & quemadmodum accidens ità & forma definitur in ordine ad ſuum ſubjectum: & ſicut ex accidente & ſubjecto eſſe aliquod accidentarium, ità ex materia & forma eſſe ſubſtantiale conſtituitur. Differunt tamen in multis: I. Subjectum formæ ſubſtantialis, nempe materia prima, naturaliter non poteſt eſſe ſine illa, aut aliâ loco illius ſuccedente: at ſubjectum poteſt omnino privari ſuâ formâ accidentariâ, etſi nulla ſuppleatur, ut cùm aer privatur lumine, quia nempe non deſinit eſſe ens completum abſque illa. II. Ex forma ſubſtantiali & materia fit unum per ſe, quia ſe habent ut actus & potentia ejuſdem generis; at ex forma accidentaria & ſubjecto non item. III. Forma ſubſtantialis ſecundùm ſe eſt eſſentialiter incompleta: at verò forma accidentaria eſt in ſua ratione formali completa; ideóque collocari poteſt in directa ſerie ſuæ categoriæ, non item forma ſubſtantialis. *In quo forma accidentalis cum ſubſtantiali conveniat:* *In quo differat.*

Quæſtio II.

In quo poſita ſit formalis ratio Accidentis; & An poſſit Deus conſervare accidens ſeorſum à ſubjecto.

CUm unumquodque per id conſtituatur per quod præcipuè ab aliis diſtinguitur, conſtet autem ex præcedenti quæſtione accidens à ſubſtantia diſtingui, præſertim quòd non exiſtat per ſe ſed in alio, quod eſt inhærere; hinc fit ut meritò arbitremur formalem rationem accidentis in ejuſmodi inhærentia poſitam eſſe. Verùm cùm aliud ſit accidens actu inhærere, aliud verò poſſe inhærere, hinc duplex inhærentia diſtinguitur: una actualis, cùm actu inhæret accidens; altera aptitudinalis, cùm accidens licèt actu non inhæreat, poteſt tamen inhærere. Dicimus autem, rationem formalem ſeu eſſentiam accidentis non in actuali ſed in aptitudinali inhærentia poſitam eſſe. Sícq; licèt accidens concipiatur ſeparatum à ſubjecto, non deſinit propterea eſſe eſſentialiter ac formaliter accidens, quia concipitur ſemper aptum ut inhæreat ſubjecto. Sícq; nihil repugnat, Deum (quâ eſt infinitâ *Inhærentia duplex.* *Accidens ſeparatum eſt ſemper accidens.*

infinitâ poteſtate, ſeparare accidens à ſubjecto, illúdq; ſeparatum conſervare; quod fide credimus accidere in auguſtiſſimo Euchariſtiæ ſacramento. Si quid enim obſtaret, illud eſſet maximè, quòd videretur everti ratio accidentis; tunc enim verè non inhæreret, ſicque non videretur eſſe accidens. Reſpondetur autem, Etſi tunc non inhæreat, *Object.* ſemper tamen eſſe accidens, quia ſemper manet aptum inhærere. Objicies fortè, Eſſe accidentis eſt ineſſe: at ſi ſeparetur à ſubjecto non *Solut.* inerit; ergò verè non erit. Reſpondetur, Veram eſſe majorem ut plurimùm & juxta ordinariam naturæ legem, ſi intelligatur de inhærentia actuali, non tamen ſemper: ſi tamen de inhærentia aptitudinali intelligatur; ſemper quidem vera erit illa propoſitio, hoc nimirum ſenſu, quòd eſſe accidentis eſt poſſe ineſſe; & tunc negandum eſt, accidens ſeparatum non ineſſe in eo ſenſu, nempe non poſſe ineſſe.

Quæſtio III.

Quomodo Accidens conveniat novem ſummis generibus.

CUm ex decem ſummis generibus novem ſint accidentia, ut conſtat ex iis quæ docuimus in Logica, quæritur, Utrùm ratio Accidentis in genere conveniat illis ſynonymè, an verò analogicè dun- *Aſſertio;* taxat. Reſpondetur, Non niſi analogicè convenire: Alioqui daren- *probatur 1,* tur duo duntaxat ſumma genera primò inter ſe diverſa; quod re- *2,* pugnat doctrinæ Peripateticæ. Deinde, nullus eſt conceptus objectivus Accidentis ratione ſimpliciter præciſus à conceptibus inferiorum, adeò ut dum concipitur accidens ut accidens nulla quidem natura ſpecialis alicujus accidentis determinatè concipiatur: neque etiam præciſa aliqua entitas ab entitate novem ſummorum generum, ſed entitates illæ omnes in confuſo & indeterminatè concipi- *3.* untur. Denique docuimus in Logica rationem entis, ac proinde accidentis in quantum eſt ens, magis propriè quibuſdam accidentium *Object.* generibus convenire quàm aliis. Si objicias, Rationem ſubſiſtendi ſeu per ſe exſiſtendi contrahere Ens ad verum genus ſynonymum Subſtantiæ, proindéque rationem inhærendi ſeu exſiſtendi in alio illud idem Ens contrahere ad verum & ſynonymum genus Accidentis, *Solut.* cùm utrinque par eſſe ratio videatur; reſpondemus, Diſparem eſſe rationem Subſiſtentiæ & Inhærentiæ: illa enim ſignificat modum eſſendi uniformem eodem modo ſe habentem in omnibus completis ſubſtantiis, at verò inhærentia aptitudinalis ſignificat aptitudinem modificandi ſubſtantiam ipſi inhærendo, non præcisè eandem, ſed abſolutè & ſimpliciter multiplicem; ideóque accidens, quod per illam conſtituitur, non eſt aliquid præcisè & ſimpliciter unum. Quare concludendum eſt, Accidens reſpectu novem ſummorum generum eſſe genus analogum duntaxat non ſynonymum.

Quæſtio

Quæſtio IV.

An idem numero accidens poſſit ſimul eſſe in pluribus ſubjectis: &, An plura numero accidentia poſſint ſimul eſſe in eodem ſubjecto.

Duæ hîc difficultates inter ſe ſatìs connexæ proponuntur. Quod igitur ſpectat ad priorem; Reſpondetur, Naturaliter fieri non poſſe ut idem numero accidens ſit in diſtinctis numero ſubjectis; eò quòd unitas numerica accidentium naturaliter pendet ab unitate numerica ſubjectorum, ità ut unicum numero accidens unicum numero ſubjectum neceſſariò deſideret. Diximus autem, *naturaliter*: nam virtute Divinâ id fieri poſſe minimè repugnat; ſicut nec repugnat eâdem virtute unum idémque numero corpus in pluribus locis collocari. *Prior difficultas. Aſſertio tenenda.*

Quod verò ſpectat ad poſteriorem difficultatem; Nihil quidem videtur repugnare virtute Divinâ plura accidentia numero duntaxat diverſa in eodem ſubjecto collocari; ſicut nec Divinæ poteſtati repugnat plura corpora in eodem loco reponere: An verò id naturaliter poſſit contingere, & quomodo, ſeqq. concl. explicabitur. *Poſterior difficultas.*

I. Concluſio; Accidentia quæ per motum phyſicum verámque mutationem producuntur non poſſunt ut plurimùm eſſe plura numero ejuſdem generis in eodem ſubjecto: Cùm enim per unicum numero accidens ſubjectum agenti phyſico ſufficienter ſimile reddatur, non eſt quòd agens aliud numero diverſum in eodem ſubjecto producat. *1. Concluſio.*

II. Concluſio; Ex qualitatibus quæ in unam intenſiorem coaleſcunt, fieri non poteſt ut dentur plures numero diverſæ in eodem ſubjecto: Nulla enim eſt alia ratio quare plures gradus caloris, v. gr. unicum numero intenſiorem calorem conſtituant, quàm quia ſimul omnes in idem numero ſubjectum recipiuntur: quo fit, ut ſi omnes illi gradus caloris in diverſis ſubjectis producantur, tunc ſint omnes remiſſi & numero diſtincti. *2. Concluſio.*

III. Concluſio; Conſtat ex iis quæ docuimus in Logica, ubi de relationibus, poſſe accidentia relativa plura numero eſſe in eodem ſubjecto: Ex. gr. poſſunt eſſe plures paternitates in eodem patre ad plures filios. Nec tantùm relativa verùm etiam pleraque abſoluta poſſunt eſſe plura numero in eodem ſubjecto; ut patet in ſpeciebus intentionalibus duorum candidorum, & ſonis. Adde etiam continuitates & ſucceſſiones quæ videntur eſſe ejuſdem rationis in quocunque motu; proindéque cùm non repugnet ſubjectum aliquod idem numero diverſis motibus ſimul affici, poterunt in eodem ſubjecto reperiri plures continuitates & ſucceſſiones numero diverſæ. Cæterùm cùm duarum lucernarum lumina concurrunt in aere medio, non eſt exiſtimandum duo lumina remanere diſtincta, ſed ex iis unum numero intenſius lumen coaleſcere. *3. Concluſio.* *Nota.*

Secunda

Secunda Diſputatio hujus Tractatûs,

De ſubſtantia creata ſpirituali, ſeu de Intelligentiis.

Quæſtio I.

An dentur Intelligentiæ.

Quinam Angelos negaverint.

INtelligentias, h. e. ſpirituales ſubſtantias, è medio ſuſtulerunt inter Judæos Sadducæi, & inter Paganos Athei: At verò non modò ratio ſed & fides Chriſtiana docet dari Angelos ſeu naturas quaſdam intelligentes ſublimioris conditionis quàm ſint reliquæ omnes corporeæ. Et quamvis id ex ordinariis naturæ effectibus demonſtrari nequeat, cùm res corporeæ nullam habeant neceſſariam cum illis cognationem (niſi fortaſſe juxta Ariſtotelicum dogma dicas ex motu cœleſtium orbium neceſſariò colligi intelligentias ipſorum motrices: Verùm aliàs docuimus, non eſſe neceſſarias Ariſtotelis demonſtrationes quibus id quibuſdam neceſſariò inferri videtur:) dari tamen Angelos, ipſe totius mundi ordo videtur convincere, ad quem ſpectat ut non niſi adhibitis extremis media colligentur. Cùm igitur conſtet in hac rerum univerſitate dari res quaſdam partim corporeas partim ſpirituales, nempe homines; conſentaneum eſt, ut ſicut ex una parte dantur res planè corporeæ homine inferiores, ſic ex alia parte dentur res planè ſpirituales ipſo homine ſuperiores, quæ dicuntur Intelligentiæ. Quòd ſi de extraordinariis naturæ effectibus ſermo ſit, ex iis licet neceſſariò concludere, dari quaſdam naturas quæ imperium habeant in res haſce viſibiles & materiales, ſaltem quod ad motum localem attinet; ut patet ex iis quæ contingunt in energumenis ſeu poſſeſſis à dæmone, item ex apparitionibus quibuſdam, ex iis quoque quæ fiunt arte magicâ, ex oraculis & aliis id genus divinationibus, quæ providentiam humanam longè excedunt.

Quibuſdam indiciis dari Angelos convincitur.

Quæſtio II.

Quid ſint Intelligentiæ.

Intelligentiæ.

Angeli.

Dæmones, ſeu Dæmonia.

QUas Philoſophi vocant *Intelligentias*, à præſtantiſſima ipſarum operatione, Theologi, non quidem naturæ ſed officii nomine, *Angelos*, h. e. nuncios ſive miſſos, appellant, eò quòd à Deo tanquam ſuæ voluntatis internuncii ad homines mitti ſoleant. Et quamvis hoc *Angeli* vocabulum abſolutè ſumtum in bonam partem accipiatur, nihilominus tamen cum additione improbis ſpiritibus ſeu dæmonibus tribuitur. Quod ſpectat ad vocabulum iſtud *Dæmonis* ſeu *Dæmonii*;

Dæmonii; Licèt Platonici nomen iſtud promiſcuè uſurpent ad ſpiritus quoſvis ſignificandos, ſive bonos ſive malos, in ſacris tamen paginis ſumitur ad ſignificandos malignos duntaxat ſpiritus, in quibus mira eſt rerum omnium ſcientia ſine charitate. Vocabulum autem iſtud Græcum eſt, ſicut & vocabulum *Angeli*, idémque ſignificat ac *ſciens*.

Conſtat autem apud omnes, Angelos, ſive bonos ſive malos, eſſe ſubtiles admodum naturâ, promtos, agiles, multarum rerum etiam abditiſſimarum notitiâ præditos: An verò ſint puri ſpiritus & omnis corporeæ molis prorſus expertes, olim etiam apud Chriſtianos controverſum fuit. Verùm priſtina illa veterum Patrum in Eccleſia contentio jamdiu exolevit; adeò ut nunc temerarium eſſet aſſerere Angelos eſſe corporeos, cùm Eccleſia Catholica contrarium ſummo conſenſu approbet, idque ſatìs expreſsè ſenſiſſe videatur Concilium Lateranenſe tertium. Accedunt aperta ſacræ Scripturæ teſtimonia; ut Luc. 8. Chriſtus dæmonem, qui quendam energumenum poſſidebat, interrogans quodnam illi nomen eſſet, reſpondit, *Legio; quia multi ſumus*. Legio autem apud veteres ſex hominum millia complectebatur: fieri autem non poterat ut in exiguo hominis corpore tanta multitudo ſubſtantiarum corporearum contineretur. Denique, idem ratio ſuadet: Cùm enim in rerum natura exiſtant res adeò corporeæ ut nihil quicquam ſpirituale admixtum habeant, congruum erat ordini Univerſi ut eſſent aliquæ ſpirituales quæ nihil planè corporeum admitterent. Conſule S. Thom. 1. p. qu. 50. art. 1. Ex his facile eſt colligere, Angelos non componi ex materia & forma, ut docet S. Thomas l. cit. art. 2. Materia enim per ſe corporea eſt: quare cùm Angeli, ex ſuprà dictis, ſint penitus incorporei, nihil quicquam materiæ admittunt. Non eſt tamen in illis neganda compoſitio ex eſſentia & exiſtentia; cùm poſſint eſſe & non eſſe: item, ex genere & differentia; cùm habeant aliquid eſſentiale in quo conveniunt cum rebus corporeis, nempe quòd ſint ſubſtantiæ creatæ, & aliquid etiam in quo ab eiſdem diſſentiunt, nempe quòd ſint ſpirituales & immateriales. Quæres hìc, Num ſaltem adjuncta ſibi naturaliter habeant quædam corpora, ſicut anima rationalis, quæ licèt ſit omnino ſpiritualis indiget tamen ad ſui perfectionem uniri corpori. Reſpondetur, Non ità eſſe; ac diſparem eſſe Angeli & animæ rationalis ex hac parte rationem: Anima enim rationalis cùm habeat eſſe intellectuale imperfectum, non habet ſibi congenitam rerum notitiam, ſed neceſſe eſt ut illam à rebus ſenſibilibus per ſenſus corporeos hauriat; ideóque corpori uniatur neceſſe eſt: At verò Angelus habet eſſe intellectuale perfectum, habétque ab initio naturaliter ſibi conſignatas rerum omnium imagines, quas proinde à rebus ſenſibilibus non emendicat.

Angeli ſunt omnis corporeæ molis expertes.

Non componuntur ex materia & forma.

Non egent ullâ corporum affinitate.

Quæſtio III.

Vtrùm Angeli aſſumant corpora.

COnſtat quidem ex antè dictis Angelos neque eſſe corpora neque habere corpora naturaliter ſibi unita. Quæritur jam, utrùm interdum aſſumant corpora. Reſpondetur, Ità eſſe; Quod ex apparitionibus Angelorum in ſactis literis ſatìs apertè colligitur. Cùm enim Angeli in ejuſmodi apparitionibus communiter ab omnibus viderentur, non eſt exiſtimandum eos apparuiſſe in viſione prophetiæ duntaxat, i. e. ſecundùm imaginationem; illud enim quod imaginariâ viſione percipitur eſt in ſola imaginatione videntis. Sic Angeli apparentes Abrahæ viſi ſunt non tantùm ab ipſo ſed à tota familia ejus, & à Loth, & civibus Sodomorum: Similiter Angelus qui apparuit Tobiæ ab omnibus videbatur. Aſſumunt autem Angeli corpora ut plurimùm ex aere, ipſum condenſando & figurando, & etiam nonnunquam adhibitis occultis agentibus alterando: quod tam boni quàm mali præſtare poſſunt. Adde etiam, præſertim ſi de bonis ſermo ſit, poſſe Deum illis præſtare corpora non tantùm ſecundùm quantitatem aut figuram ſed etiam ſecundùm qualitates in inſtanti abſque ullo agente naturali immutata, imò & organicis ſeu heterogeneis partibus quaſi membris inſtructa. Solent etiam angeli, præſertim mali, corpora recèns emortua aſſumere: Cæterùm aſſumtio non fit per informationem aut aliam unionem ſubſtantialem, ſed per conjunctionem motoris cum re mota.

Aſſertio tenenda.

Gravis difficultas.

Verùm gravis hìc difficultas oritur, Num poſſint angeli in ejuſmodi corporibus aſſumtis opera vitæ exercere, v. g. loqui, comedere, nutriri, accreſcere, gignere: cùm illa nonnunquam videantur contigiſſe, ut conſtat multis experientiis quæ etiam in ſacris literis habentur conſignatæ. Reſpondemus tamen, Non poſſe opera vitæ propria ab angelis in illis corporibus exerceri. Ratio in promtu eſt: Cujus enim eſt potentia ejus quoque eſt actio; unde nihil poteſt habere opus vitæ quod non habeat vitam ſeu animam, quæ eſt potentiale principium talis actionis: atqui aſſumta illa corpora carent animâ, nec vivunt: quare in illis non poteſt opus vitæ exerceri ab angelis. Itaque angeli proprièe non loquuntur, ſed aliquid præſtant locutioni perſimile, quatenus in aere ſonos efformant humanis vocibus quàm ſimillimos: neque etiam verè comedunt; quia corpus aſſumtum ab angelo non eſt talis naturæ ut in ipſum poſſit alimentum converti, cùm illud corpus careat calore nativo, cæteriſque partibus ad peragendam nutritionem requiſitis. Ex quo ſequitur, corpora illa non poſſe vitaliter augeri, cùm vitalis secretio ſemper cum nutritione conjuncta ſit. Denique, angelos non poſſe verè generare, alibi dictum eſt, nempe in Phyſicis, ubi de generatione.

Aſſertio tenenda.

Quæſtio

Quæstio IV.

Quo numero sint angeli.

DUbitatum olim fuit, exiguóne an magno numero essent angeli. Nonnulli ex vetustioribus Peripateticis Intelligentiarum numerum penès numerum orbium cœlestium definierunt: Unde nonnulli decem tantùm intelligentias admiserunt esse, quòd totidem essent orbes cœlorum totales: alii, quadraginta septem, vel quadraginta novem ad summum, eò quòd totidem essent cœlorum orbes partiales. Non enim alio fine isti intelligentias admittebant quàm ut cœlos indefesso labore circumvolverent. Verùm ingentem esse angelorum numerum sacræ paginæ satìs apertè testantur, ut Dan. 7. *Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei.* ubi ponitur numerus certus pro incerto. Deinde, cùm constet ex iisdem sacris literis, unicuique hominum angelum custodem deputari, tóque homines jam exstiterint, exstent, & futuri sint, & præter istos multi alii sint qui ad hominum custodiam minimè deputantur; hinc conjici potest quanta sit angelorum multitudo. Quare meritò S. Thomas 1. p. q. 50. art. 3. concludit quòd substantiæ immateriales excedant secundùm multitudinem substantias materiales quasi incomparabiliter, juxta illud D. Dionysii, c. 9. Cœlest. Hierarch. *Multi sunt beati exercitus supernarum mentium infirmam & constrictam excedentes nostrorum materialium numerorum commensurationem.* Innumeram quoque esse malorum angelorum seu dæmonum multitudinem Platonici agnoverunt, qui alios aereos, alios igneos, alios terrestres esse arbitrabantur, licèt non omnes illos malos esse voluerint. Sacræ verò literæ id satìs apertè testantur: ut cùm in Apocalypsi dicitur *Draco secum traxisse tertiam partem stellarum*, cap. 12. 4. Quibus verbis significatur magnam angelorum multitudinem simul cum Lucifero principe corruisse. Ex eodem loco illud etiam colligitur, non tot angelos peccavisse quot permanserunt, ut docet S. Thomas 1. p. q. 63. art. 9. sícque plures esse bonos quàm malignos spiritus, qui fortasse non nisi tertiam bonorum partem adæquant.

Angelorum ingens numerus.

Dæmonum ingens multitudo.

Objicies forsan, Quò magìs aliquid est propinquum uni, tantò minùs est multiplicatum; ut in numeris apparet: natura autem angelica summæ unitati, nempe Deo, longè vicinior est quàm alia quævis natura: quare videtur quòd sit multitudine omnium minima. Verùm respondetur, Satìs in eo elucere intelligentiarum unitatem & simplicitatem quòd in sui compositione paucioribus indigeant quàm res materiales & corporeæ: præsertim cùm illa angelorum multitudo Divinæ majestatis dignitatem commendet; siquidem regia majestas subditorum multitudine honoratur.

Object.

Solut.

Quæstio V.

Quodnam sit discrimen inter Angelos.

Multiplex à Philosophis ac Theologis discrimen inter Angelos assignatur. Primùm enim ordine differunt: Tres enim dicuntur esse illorum hierarchiæ, in quarum unaquaque tres sunt ordines. In prima quidem primum ordinem tenent Seraphim; secundum, Cherubim; tertium, Throni. In secunda hierarchia primum ordinem tenent Dominationes; secundum, Virtutes; tertium, Potestates. Denique in tertia primum tenent ordinem Principatus; secundum, Archangeli; tertium, Angeli. Est autem Hierarchia, si nomen spectes, idem ac sacer principatus. Duo autem in quovis principatu considerantur; nempe princeps, & multitudo ordinata sub principe. Si igitur sacrum illum cœlestis militiæ principatum spectes ex parte imperantis seu principis, non nisi unus dicitur: Si autem eundem considereres ex parte multitudinis gubernatæ, multiplex videbitur; & quidem triplex, penès triplicem modum quo gubernantur à principe: Qui enim sunt supremæ hierarchiæ modo quodam eminentiori gubernantur, eò quòd Divinas illuminationes multò nobiliùs participant: qui verò secundæ sunt, mediâ quâdam ratione; denique qui sunt infimæ, adhuc minùs perfectâ ratione gubernantur; ut scitè & subtiliter differit S. Thomas 1. p. q. 108. art. 1. Jam verò cùm una hierarchia dicat unum principatum, i. e. unam multitudinem ordinatam uno modo sub principis gubernatione; non esset autem multitudo ordinata si in multitudine diversi ordines non essent; hinc fit ut ipsa hierarchiæ ratio ordinum diversitatem requirat. Quæ quidem diversitas ordinum secundùm diversa officia & actus consideratur, & ad tria revocari potest, secundùm quod quælibet multitudo perfecta habet principium, medium, & finem; hinc fit ut in unaquaque hierarchia tres sint ordines, non plures nec pauciores. Plura vide apud D. Thomam qu. citatâ.

1. *Discrimen inter Angelos, ratione ordinis.*

Hierarchia quid.

Angelorum hierarchia triplex.

Uniuscujusque hierarchiæ ordo triplex.

2. *Discrimen, ratione morum.*

Secundò, differunt Angeli moribus, quòd alii sint boni, alii mali: Quorum omnium integra quidem est natura: sed illorum voluntas recta & bono jugiter adhærens, istorum verò perversa ac labefactata, ac malo immobiliter addicta; ità ut sicut illi nequeunt offendere, sic nec isti resipiscere.

3. *ratione officii.*

Tertiò, differunt officio, quòd bonorum angelorum alii singulis hominibus præsint, alii urbibus, alii rebuspublicis, provinciis, imperiis, &c.

4. *ratione naturæ & speciei.*

Quartò, differunt naturâ & specie. Probabilior enim est D. Thomæ & omnium ferme Scholasticorum sententia, Angelos unius hierarchiæ esse disparis naturæ ab angelis alterius hierarchiæ: & rursus, In unaquaque hierarchia angelos primi ordinis esse diversæ speciei ab angelis alterius ordinis. An verò omnes angeli ejusdem ordinis sint ejusdem speciei, an verò singuli inter se non tantùm

Dub.

numero

numero ſed etiam ſpecie differant, controvertitur inter Theologos. Negat S. Thomas fieri poſſe ut plures angeli ſint ejuſdem ſpeciei infimæ, ità ut numero tantùm differant inter ſe: eò quòd arbitretur nullum eſſe in angelis individuationis ſeu diſtinctionis numericæ principium; cùm illud velit eſſe materiam ſignatam, quæ in Angelis nulla eſt. Verùm ruinoſo nititur fundamento: Superiùs enim docuimus, intrinſecum eſſe unicuique rei actu exiſtenti individuationis principium. Itaque probabile arbitramur, omnes angelos unius ejuſdémque ordinis eſſe ejuſdem ſpeciei, & numero duntaxat differre, licèt non ſit negandum accidentaria quædam diſcrimina inter illos reperiri. Cæterùm notandum eſt, eos qui ſunt diverſarum hierarchiarum magis eſſentialiter differre quàm eos qui ſunt diverſorum tantùm ordinum in eadem hierarchia. Verùm hæc de angelis ſatis, quod ad noſtrum inſtitutum attinet: nam hæc & reliqua de Angelis ſubtiliùs diſcutere ad Theologum pertinet. *Aſſertio tenenda.*

Tertia Diſputatio hujus Tractatûs;

De ſubſtantia increata, nempe Deo.

Quæſtio I.

Quonam pacto Deus à nobis cognoſci poſſit.

ETſi præcipua difficultas ſit, Utrùm poſſimus in hac vita ſolo lumine naturali de Deo cognoſcere, non tantùm quòd ſit, ſed etiam quid ſit; ſive, An poſſimus formare conceptum quidditativum de Deo: quia tamen aliæ quoque difficultates huic annexæ ſunt, idcirco illas omnes ſigillatim diſſolvemus, adhibitis ſeqq. aſſertionibus.

I. Aſſertio; Non tantùm quòd ſit Deus ſed etiam quid ſit poſſumus imperfectè etiam in hac vita lumine naturali cognoſcere. Probatur; Quia vi naturalis diſcurſûs poſſumus colligere Deum eſſe ens infinitum, ſubſtantiam increatam, actum puriſſimum, cauſam abſolutè primam, ſummè bonum, altiſſimum, incomprehenſibilem; &c. quæ omnia eſſentialiter Deo competunt, & quidem peculiariter, cùm nulli alteri enti poſſint competere. Itaque cùm animo complector ens infinitum vel increatum, aut aliquid ſimile, effingo mihi conceptum de Deo peculiarem quo quid ipſe ſit imperfectè cognoſco: ſícque conſtat nos poſſe in hac vita formare conceptus de Deo peculiares & proprios. 1. *Aſſertio.*

2. *Aſſertio.* II. Aſſertio; Nemo perfectam undequaque Dei notitiam naturæ viribus aſſequi poteſt in hac vita, juxta illud Johannis 1. *Deum nemo vidit unquam : verùm unigenitus Dei Filius qui eſt in ſinu Patris ipſe enarravit.* Et ſcribit Apoſtolus, nos etiam fidei lumine illuſtratos *ex parte* duntaxat Deum cognoſcere, & veluti *per ſpeculum ac in ænigmate.*

3. *Aſſertio.* III. Aſſertio; Non poſſumus in hac vita formare conceptus de Deo quidditativos propriè loquendo. Is autem conceptus dicitur propriè quidditativus quo concipitur aliquid perfectè ſecundùm quod in ſe eſt formaliter ſeu eſſentialiter. Ut igitur veritas hujus aſſertionis magis eluceſcat, notandum eſt, Conceptus quos de Deo habere poſſumus aut eſſe purè negativos, ut Immortalis, Simplicis, Infiniti, Independentis; aut purè relativos, ut Creatoris, Gubernatoris, Domini; aut purè poſitivos & abſolutos, ut Summi entis, Puri actûs, Sapientis, Juſti, &c. Jam verò conſtat, conceptus Dei negativos non eſſe quidditativos, cùm per illos non tam quid ſit Deus quàm quid non ſit intelligatur; ut Deum non eſſe mortalem, non eſſe compoſitum, circumſcriptum, aut dependentem, &c. Manifeſtum etiam eſt, conceptus relativos non eſſe quidditativos: Si enim per illos conceptus concipiantur relationes quibus Deus refertur ad creaturas, ut relationes Creatoris, Domini, &c. cùm illæ ſint relationes rationis; per illas veriſſima Dei natura quidditativè concipi nequit. Si verò intelligantur relationes quibus Divinæ Perſonæ ad ſe invicem referuntur, etſi ſint reales, non ſunt tamen omnibus Perſonis communes, proindeque earum conceptus non eſt conceptus quidditativus naturæ Divinæ. Denique, quòd etiam nullus conceptus quantumvis poſitivus & abſolutus de Deo formari poſſit qui ſit propriè quidditativus, probatur; Quia ſi talis daretur, maximè is eſſet quo conciperemus omnia prædicata ſeu attributa poſitiva & abſoluta quæ formaliter & propriè Deo conveniunt: At naturæ viribus non poſſumus omnia ejuſmodi attributa ſimul animo perfectè complecti; non enim poſſunt in hac vita aliter concipi quàm quatenus relucent in creaturis, & ab illis participantur: quare ut perfectè conciperentur, opus eſſet concipere omnes modos quibus participari poſſunt à creaturis, qui ſunt infiniti; at virtus intelligendi finita non poteſt diſtinctè ſeu perfectè infinitum concipere. Adde, quòd unumquodque illorum attributorum, prout eſt in Deo, eſt infinitæ perfectionis ſimpliciter, ſeu potiùs omnia Divina prædicata ſunt una perfectio ſimpliciter infinita: Finita autem virtus noſtri intellectûs non poteſt ullâ ratione infinitum comprehendere: Ex quo ſequitur, nè quidem beatos hoc ſenſu quidditativam Dei notitiam habere, i. e. comprehenſivam. Solus enim Deus, quâ eſt infinitâ virtute, intelligendi eſſentiali notitiâ ſeipſum comprehendit & quidditativè concipit.

Conceptus de Deo triplicis generis.

Nullum conceptum Dei quidditativum formari poſſe in hac vita.

Cognoſcendi Deum via triplex.

Porrò triplex eſt via cognoſcendi Deum naturaliter ex D. Dionyſio; 1. Cauſalitatis, cùm ab ipſis rebus effectis ad primam cauſam

sam omnium effectricem progredimur ; 2. Eminentiæ, cùm quicquid perfectionis est in rebus creatis Deo, qui eminenter omnia continet, attribuimus ; 3. Remotionis, cùm quicquid imperfectionis est in creaturis à Deo removemus.

Quæstio II.

Utrùm, Deum esse, demonstrari possit ; & quomodo.

Licèt hæc propositio, *Deus est*, à parte rei & secundùm se sit notissima seu per se nota, quia prædicatum idem est cum subjecto ; (Deus enim est suum esse) quia tamen non scimus de Deo quid est, non est nobis seu quoad nos per se nota, sed indiget demonstrari per ea quæ sunt magis nota quoad nos, i. e. per effectus. Sit igitur

I. Assertio ; Deum esse, à priori demonstrari non potest. Quia esse Divinum est ipsamet essentia Dei, & fundamentum omnium attributorum Divinorum, cujus nulla causa aut ratio à priori nostro etiam intelligendi modo afferri potest. *Prima assertio.*

II. Assertio ; Deum esse, à posteriori demonstrari posse, ità certum est apud Theologos, ut ipsum negare non solùm temerarium sed etiam parùm tutum in fide sit. Etsi enim per effectus non possimus perfectè cognoscere Deum secundùm suam ipsius essentiam, ut præcedenti qu. probatum est, possumus tamen manifestè cognoscere Deum esse. *Secunda assertio.*

Sunt autem quinque potissimùm rationes (ut alias minùs præcipuas prætermittamus) quibus, Deum esse, à posteriori demonstrari posse docet S. Thomas 1. p. q. 2. art. 3. Prima ducitur ex motu. Cùm enim quicquid movetur ab alio moveatur ; quod & ipsum moveri necesse sit, idque ab alio ; nec fas sit in infinitum progredi, quia sic non esset primum movens ; necesse est devenire ad aliquod primum movens quod cætera moveat immotum : quod Deus est. Secunda sumitur ex ratione causæ efficientis. Ordo quidem est causarum efficientium, ità ut primum sit causa medii, & medium ultimi ; quo fit ut sublato primo non sit medium nec ultimum : quod cùm sit absurdum, necesse est in genere causarum efficientium dari primum, quod est Deus opt. max. Tertia, ex possibili & necessario. Cùm enim ea quæ sunt possibilia non sint necessariò, & tamen esse possint, debet admitti ens aliquod necessarium per quod ea quæ sunt possibilia, cùm non essent, cœperint esse, quod quidem ens necessarium sit causa suæ necessitatis, nè detur processus in infinitum. Quarta, ex gradibus perfectionum. Cùm enim detur in rebus creatis magis & minùs bonum, verum, nobile, debet esse aliquid optimum, verissimum, nobilissimum, quod sit mensura bonitatis, veritatis & nobilitatis cæterorum omnium, ac proinde quòd sit summè ac infinitè ens, ideóque cæterorum omnium entium cau- *Rationes quinque quibus, Deum esse, demonstratur:* 1, 2, 3, 4,

5. ſa: quod eſt Deus opt. max. Quinta, ex gubernatione rerum. Cùm enim res omnes naturales, etiam omnis cognitionis expertes, propter finem operentur, nec ſe ad illum dirigere valeant, & tamen ab illo minimè aberrent, neceſſe eſt ut ſit aliquod ſupremum intelligens quod illas omnes ad ſuum finem dirigat.

Cæterùm quia prima ratio nititur axiomate, juxta Ariſtotelis dogma quidem indubitato, ſed tamen abſolutè dubio, & fortaſſe minùs probabili; poſſet loco iſtius primæ rationis quæ affertur à D. Thoma iſta ſupponi; nempe, Nihil habet eſſe à ſe ſed ab alio: quare nè detur progreſſus in infinitum, dandum aliquid eſt quod à nullo alio ſed à ſeipſo habeat eſſe, ac proinde ſit naturâ ſuâ increatum & æternum: quod eſt Deus.

Quæſtio III.

An in Deo exſiſtentia ſit ipſa eſſentia.

Aſſertio tenenda, probatur 1,

COnſtat quidem, in rebus creatis exſiſtentiam à natura rei & modaliter diſtingui ab eſſentia: An verò res ità ſe habeat in Deo, quæritur. Reſpondemus, Non ità rem ſe habere. Si enim eſſe diſtingueretur ab eſſentia, vel illud eſſe ab ipſa eſſentia tanquam à cauſa flueret, vel aliunde, ſcilicet ab extrinſeca cauſa: At neutrum dici poteſt: Non prius; quia repugnat eſſentiam eſſe cauſam ſuæ ipſius exſiſtentiæ; ſic enim eſſet antè quàm eſſet; eſſet quidem ex hypotheſi quòd exſiſtentiam cauſaret, nec tamen adhuc eſſet, cùm nondum exſiſtentiam haberet: Non etiam poſterius; quia daretur aliquod agens prius Deo quod ipſi tribueret eſſe; quod nefas eſt aſſerere, cùm Deus ut ſic ſit primum movens & prima cauſa. Deinde, ſi eſſe diſtingueretur ab eſſentia in Deo, eſſentia eſſet in potentia ad ipſum eſſe: at in Deo non eſt aliquid in potentia: quare in Deo nulla eſt compoſitio eſſentiæ & exſiſtentiæ, quia et exſiſtentia Dei eſt ipſius eſſentia, quod ſatìs expreſsè Deus ipſe ſignificat his verbis, Exod. 3. *Sum qui ſum*, inquit; his enim verbis quiſnam ipſe eſſet per ſuam ipſius exſiſtentiam indicabat.

2.

Quæſtio IV.

Utrùm eſſentia Divina ſit expers omnis compoſitionis.

Deum eſſe compoſitum, repugnat 1. ipſius puritati;

PHiloſophi quidam Nominales dicti non abſurdum duxerunt aliquam in eſſentia Divina compoſitionem admittere, ex genere nempe & differentia. Quod tamen aliis paulò durius viſum eſt: Neque enim facilè quis inducat animum, puriſſimam ac ſinceriſſimam Divinæ naturæ conditionem ullam compoſitionem ad-

2. infinitati mittere. Nec verò ipſa Divinæ naturæ infinitas id ullo modo pati poteſt: Si enim Deus genere differentiâque conſtaret, cùm genus

ſit

ſit extra præciſum conceptum differentiarum, & è contrà differentiæ extra præciſam rationem generis; quod in Divina eſſentia locum generis teneret non eſſet infinitæ perfectionis, cùm differentiam (quæ perfectio quædam eſſet) non contineret: Idémque de differentia reſpectu generis dici poſſet. Jam verò ſi genus & differentia, ex quibus conſtat eſſentia, ſunt aliquid finitum, cùm ex finitis non poſſit fieri infinitum, ſequeretur ipſam eſſentiam Divinam fore finitam. Denique, ſi Deus ſub genere ſubſtantiæ tanquam ſpecies contineretur, ut volunt illi qui veram in Deo generis & differentiæ compoſitionem admittunt, cùm ſub eodem genere aliæ ſpecies præter Deum contineantur, daretur aliquid commune & ſynonymum Deo rebúſque creatis: ſícque daretur conceptus aliquis æqualis planè perfectionis in creaturis atque in Deo; quod longè abeſt ab ejuſdem naturæ Divinæ dignitate.

Quæſtio V.

Quomodo ſe habeat eſſentia Divina ad ſubſiſtentiam.

Subſiſtentia tripliciter accipitur: 1. latiſſimè, prout ſignificat non eſſe in alio tanquam in ſubjecto more accidentis; quo modo ſubſtantiis etiam incompletis competit: 2. minùs latè prout ſignificat non eſſe in alio tanquam partem in toto, vel formam aut quaſi formam in ſubjecto; quo modo competit ſolis ſubſtantiis completis & particularibus, ſive ſuppoſitatis ſive non: 3. ſtrictè & maximè propriè, prout ſignificat eſſe incommunicabiliter eo modo quo explicavimus ſuprà, ubi de ſubſiſtentia: Et in hoc ſenſu ſubſiſtentia idem eſt ac ſuppoſitalitas ſeu hypoſtaſis in abſtracto. His poſitis ſit

Subſiſtentia *tripliciter accipitur.*

I. Aſſertio; Subſiſtentia primo & ſecundo modo ſumta in Deo eſt eſſentialis & abſoluta, tertio verò modo eſt perſonalis & relativa. Illa eſt una communis tribus Perſonis, ſicut & eſſentia; hæc verò triplex, unicuique Perſonarum propria: quomodo alia dicitur ſubſiſtentia ſeu ſuppoſitalitas Patris, alia Filii, alia Spiritûs ſancti. Quare verum eſt aſſerere, in Divinis unicam eſſe ſubſiſtentiam, nempe abſolutam, & tamen tres eſſe hypoſtaſes ſeu ſubſiſtentias relativas realiter inter ſe diſtinctas.

1. *Aſſertio.*

II. Aſſertio; Eſſentia Divina non diſtinguitur realiter, imò nec propriè formaliter, à ſubſiſtentia quocunque modo ſumta, ſed tantum virtualiter (ut loquuntur) ſeu ratione ratiocinatâ, quæ fundamentum aliquod habet in re ipſa. Quamvis in eo genere diſtinctionis eſſentia Divina plùs differre videatur à ſubſiſtentia perſonali quàm ab eſſentiali: quia ſubſiſtentia eſſentialis, ſicut & ipſa eſſentia, eſt abſoluta; perſonalis verò, relativa: At id quod abſolutum eſt magis differt à relativo quàm ab alio abſoluto. Et in hoc incomprehenſibile eſt altiſſimum Trinitatis myſterium, quòd

2. *Aſſertio.*

quòd cùm tres Divinæ Perſonæ ſeu hypoſtaſes ac ſubſiſtentiæ ſint inter ſe realiter diſtinctæ, ſunt tamen omnino idem cum ipſa unica & ſimpliciſſima eſſentia Divina. Verùm iſta Theologis accuratiùs pertractanda relinquimus.

Quæſtio VI.

Quomodo Deus ubique exſiſtat.

Deum ubique eſſe, probatur.

DEum ubique exſiſtere, probatur; Quia omne agens quod immediatè in aliquo operatur eſt illi immediatum ſecundùm locum & præſens paſſo, ex 7. Metaph. c. 2. Sed *Deus omnia in omnibus operatur*, ut ait Apoſtolus, & quidem immediatè: Quare neceſſe eſt ut in omnibus rebus exſiſtat. Quòd autem Deus omnia immediatè operetur in nobis, ac proinde nequaquam diſtet à nobis, haud obſcurè ſignificat Apoſtolus Act. 17. *Non longè eſt*, inquit, *ab unoquoque noſtrum: In ipſo enim vivimus, movemur, & ſumus.* Quoniam igitur nihil ſine Deo poteſt eſſe aut conſervari, dicere cogimur Deum ubique & ſemper eſſe. Et quamvis Deus ſolâ voluntate res ut ſint efficiat, non tamen poteſt velle rem aliquam alicubi eſſe ubi non ſit. Eſt autem Deus ità ubique ut non tantùm omnes hujus Univerſi partes permeet, ſed etiam immenſa illa ſpatia quæ ſunt ſupra cœlos (quâ eſt naturæ infinitate) penetret. Non tamen exiſtimes Deum ibi eſſe tanquam in loco poſitivo repletivè, ſed tantùm per immenſitatem eſſentiæ. Cæterùm dicitur Deus ubique eſſe per præſentiam, potentiam & eſſentiam; quia nempe Deus omnia videt, in omnibus operari poteſt, & omnia ſuâ immenſitate permeat & penetrat. Præterea verò dicitur Deus eſſe in ſanctis ſuis peculiariter per gratiam; quia charitas & gratia inter effectus pro hujus vitæ ſtatu conceſſos ſunt nobiliſſimi.

Deus eſt in ſpatiis imaginariis.

Quæſtio VII.

An admittendæ ſint in Deo potentiæ ſeu facultates.

Aſſertio tenenda probatur.

CErtum eſt, non eſſe admittendas in Deo potentias ſeu facultates ab ipſius eſſentia realiter aut formaliter diverſas: alioqui admittenda eſſet in Deo compoſitio ex ſubſtantia & accidente; ſunt enim potentiæ de genere qualitatum: at verò docent Theologi, Deum expertem eſſe omnis compoſitionis, ità ut natura Divina non tantùm ſit expers omnis compoſitionis, ſed etiam ipſa in nullius rei compoſitionem venire poſſit. Et certè ſi darentur potentiæ diverſæ ab eſſentia Divina, ſequeretur, Divinam eſſentiam non includere in ſui ratione omnem perfectionem quæ in Deo formaliter reperitur: quod eſt abſurdum. Deinde ſequeretur, eſſentiam Divinam non per ſeipſam ſufficienter operari poſſe, aut ſuperfluas fore ejuſmodi potentias: quod Divinæ perfectioni repugnat.

No n

Non eſt tamen negandum, intellectum & voluntatem, ſeu vim intelligendi & volendi, Deo tribui poſſe: cùm Deus perfectiſſimo modo intelligat & velit; ità tamen ut per utramque vim ſeu potentiam nihil diverſum ab ipſa Divina eſſentia intelligatur; quæ propter ſuæ perfectionis eminentiam ea omnia per ſe ſola præſtare poſſit quæ à rationali creatura per ſuas diſtinctas facultates præſtari ſolent. Cùm autem Deus omnia ſolo intellectu ac voluntate ordinet & exſequatur non eſt quòd in Deo vim exſecutivam ab ipſius intellectu & voluntate diverſam admittamus. *Facultas intelligendi & volendi quomodo Deo tribuatur.*

Quæſtio VIII.

Quænam operationum genera Deo tribuantur.

Duo operationum genera univerſim Deo tribuuntur à Theologis: Aliæ enim dicuntur operationes ad intrà, ſive immanentes; aliæ verò, ad extrà, ſive tranſeuntes. Illæ ſunt in ipſo Deo æternæ: iſtæ verò, extra Deum, temporariæ: Illæ ſunt operationes intellectûs aut voluntatis Divinæ ut ſic, iſtæ verò ſunt operationes intellectûs & voluntatis Dei quatenus habent rationem exſecutivæ potentiæ. Unde illæ ſunt formaliter intellectiones aut volitiones; hæ verò quarumvis rerum extra Deum productiones: Ex. gr. intellectio & dilectio quâ Deus ſeipſum & creaturas novit ac diligit, item interna Divinæ mentis locutio quâ Pater Verbum generat, ſimilitérque ſpiratio quâ Pater & Filius Spiritum ſanctum producunt, dicuntur operationes ad intrà & immanentes; At verò creatio quæ facta eſt initio temporis, redemtio quæ in plenitudine temporum contingit, item ſanctificatio ſeu juſtificatio quæ eſt gratiæ productio, quæ fiunt in tempore, ſunt operationes ad extrà ſeu tranſeuntes. Eſt autem aliquid notandum circa utrumque genus operationum Divinarum. *Divinarum operationum genera duo: ad intrà; ad extrà.*

Quod ſpectat ad operationes immanentes, ſciendum eſt earum alias eſſe eſſentiales, alias verò perſonales. Eſſentiales dicuntur quæ ſunt propriæ ipſius eſſentiæ Divinæ, quæque ſunt communes tribus Perſonis: ut ſcientia quâ Deus ſeipſum & omnes creaturas novit; item amor quo ſeipſum & omnia extra ſe diligit: ejuſmodi ſunt præſcientia, providentia, prædeſtinatio, reprobatio, &c. Perſonales verò ſunt propria Perſonarum, nempe unius aut duarum, non verò tribus ſimul communes, ut productio Verbi Divini quæ eſt propria Patris, item productio Spiritûs ſancti quæ eſt propria Patris & Filii tantùm: Et iſtæ quidem operationes immanentes per quas aliquid in Deo producitur, dicuntur maximè propriè operationes ad intrà. Cæterùm tam eſſentiales quàm perſonales ſunt idem realiter & formaliter cum ipſa eſſentia Divina, à qua nec potentiæ nec actus à natura rei diſtinguuntur. *Operationes in Deo immanentes. 1. Eſſentiales; 2. Perſonales.*

Quod ſpectat ad operationes tranſeuntes, notandum, Ejuſmodi operationes cùm incipiunt aut deſinunt fieri nullam in Deo mutationem *Operationes tranſeuntes nullam in*

Deo mutationem arguunt.

tionem arguere, ſed tantùm in rebus effectis quibuſcum eædem ſunt realiter. Ex. gr. creatio, per quam omnia ex nihilo proceſſerunt in tempore, aut potiùs initio temporis, nullam arguit in Deo mutationem; quaſi verò Deus tunc cœperit aliquid velle quod antea noluiſſet: imò quod Deus ab æterno volebat, cœpit eo tempore fieri quo volebat. Cæterùm cùm operationes ejuſmodi non ſint formaliter in Deo, ſed in rebus productis extra Deum, non niſi per extrinſecam denominationem Deo tribuuntur.

Quæſtio X.

Quænam ſint præcipua Dei attributa.

Attributa Divina non diſtinguuntur inter ſe à parte rei.

PRoprietates in Deo non diſtinguuntur propriis naturis, ut in aliis rebus creatis (ut ſcribit D. Dionyſius c. 5. de Div. nom.) ſed elevantur ad immenſitatem & indeterminatam naturam eſſe Divini: Unde ſicut attributa illa Divina in una re ſimpliciſſima uniuntur, ſic in unica ratione ſimpliciſſima conveniunt, adeò ut unumquodque ex illis aliud quodvis in ſua ratione à parte rei complectatur. Itaque ſicut lumen unica eſt ſimplex qualitas, nullam admittens diſtinctionem naturæ in genere qualitatis, eminenter tamen continet alias qualitates elementares, ut calorem & ſiccitatem; ità natura Divina unicus eſt ſimpliciſſimus & puriſſimus actus, qui virtute & eminentiſſimo quodam modo infinitas perfectiones, quæ dicuntur ipſius attributa, continet. Ex quo intelligere eſt, unam illam ſimpliciſſimam naturam eſſe per ſe fundamentum diſtinctionis omnium illorum attributorum quæ de ipſa dicuntur: quia ſola poteſt verè terminare varios conceptus quos de variis illius perfectionibus efformamus: quæ in Deo ipſo non ſunt res diviſæ.

Attributa Divina ſunt in duplici differentia.

Sunt autem attributa Divina in duplici differentia: Quædam enim gradus veluti eſſentiales naturæ Divinæ ſignificant, ut Ens, Subſtantia, Spiritus, &c. Alia verò ſignificant veluti proprietates ex ipſa natura profluentes. Et hæc attributa vel negativa ſunt vel poſitiva: Negativa includunt negationem aliquam imperfectionis, ut Infinitas, Immenſitas, &c. Poſitiva autem ſunt adhuc in duplici differentia; alia enim ſunt comparativa, alia abſoluta. Comparativa Deo competunt per reſpectum ad aliud: ut quòd Deus ſit Creator omnium, Conſervator, Moderator ac Dominus; itémque omnium rerum Finis ultimus; ſimiliterque quòd rebus omnibus adſit per potentiam, præſentiam, & eſſentiam. Abſoluta verò dicuntur quæ Deo ſecundùm ſe ſpectato conveniunt: Sunt autem ea in quadruplici differentia: Alia enim ſignificant modum naturæ Divinæ, alia potentiam, alia actum, alia habitum: non quòd in natura Divina reperiantur veri modi, potentiæ, actus aut habitus, ſed quia ſunt in natura Divina perfectiones quæ aliquam habent cum iſtis rebus analogiam; aliæ enim ſunt veluti

Abſolutorum attributorum in Deo genera quatuor.

modi,

modi, aliæ inſtar potentiarum ſeu facultatum, aliæ inſtar actuum ſeu operationum, aliæ inſtar habituum. Primi generis ſunt, Unitas, Veritas, Bonitas, Æternitas. Secundi generis ſunt Intellectus & Voluntas. Tertii generis ſunt univerſa rerum omnium actualis Notitia, itémque bonorum omnium Amor perpetuò ardens. Quarti generis ſunt Sapientia, Intelligentia, Clementia, &c. quæ omnia ſunt una, ſumma, altiſſima, & glorioſiſſima Divinitas: Cui laus, honor & gloria in ſecula ſeculorum.

Amen.

FINIS.

Index

Index eorum quæ in prima Philoſophiæ parte, De rebus Dialecticis, continentur.

A

Abſolutus terminus quid. pag. 20
Abſtractus terminus quid. *ibid.*
Abſtractio quid & quotuplex. 27
Accidentis quadruplex acceptio. 41
duplex conſideratio 3 in abſtracto, & concreto, *ibid.* Ejus definitio 1, quatenus eſt prædicabile, *ibid.* Ejus definitio, quâ dicitur abeſſe vel abeſſe poſſe ſine ſubjecti interitu, explicatur. 42
Accidentis inſeparabilis & Proprii differentiæ. *ibid.*
Accidens non eſt genus univocum reſpectu novem accidentium. 46
Accidentia concreta non poſſunt accuratè definiri. 91
Accidens in abſtracto reſpectu ſuorum inferiorum habet rationem primi vel ſecundi prædicabilis; in concreto, quinti. 30
Actionis definitio, duæ proprietates, & multiplex diviſio, & à Paſſione differentia. 80
Actio mentis recta, rectificanda, & rectificata. 7
Æquipollentia propoſitionum quid. 14
Æquivocus terminus quid, 17. quotuplex. 18
Analoga quæ dicantur. 18
Analogus terminus quid & quotuplex. 17
Analoga & analogus terminus quomodo differant. 19
Analogum analogans, & analogatum. *ibid.*
Angeli ſub categoria Subſtantiæ continentur. 52
Antecedentis duplex acceptio. 145
Apologus quid. 113
Argumentantis officium. 109
Argumentationis definitio & quadripartita diviſio. 113. cur appelletur inſtrumentum diſſerendi. 13
Artis triplex acceptio, & generalis definitio. 5

C

CAtegorematicus terminus quid & quotuplex. 20
Categoricus terminus quid & quotuplex. 19
Categoria unde dicta, 43. quid ea. 44. Categoriarum ſeries duplex, directa & indirecta. 44. Decem eſſe, duplicibus colligitur. 45. Ut in Categoriæ ſerie per ſe ac directè aliquid collocetur, quinque conditiones requiruntur. 48
Cauſa concluſionis duplex; realis, et cognitionis. 134
Cœli ſub categoria Subſtantiæ continentur. 52
Concretus terminus quid & quotuplex, 20
Connotativus terminus quid et quotuplex. *ibid.* unde dictus. 21
Conſequentiæ duplex acceptio, definitio, et multiplex diviſio. 112
Conſequentis duplex acceptio. 145
Conſecutionis legitimæ novem regulæ. 117
Contradictoria ſunt maximè oppoſita. 88
Contradictionis oppoſitio duplex: ſimplex, et complexa. 87
Contrarietatis oppoſitio quæ. 87
Converſio propoſitionis quid et quotuplex. 103

D

DEum nullius categoriæ ambitu contineri. 51
Definitio quid & quotuplex. 88
Definitionis eſſentialis partes unde petantur, 89. quâ differant inter ſe, 90. quomodo ſint inveſtigandæ. *ibid.*
Definitione accuratâ quæ explicentur. *ibid.*
Definitionis quatuor proprietates, totidémque regulæ. 91, 92. cur appelletur inſtrumentum diſſerendi. 13. quomodo integram naturæ rationem ſignificet. 33
Demonſtratio cur propriè inſtrumentum ſciendi. 13. quidſit et quotuplex. 134
Demonſtratio Quia et Propter quid differant. 132
Demonſtrationum propter quid quæ potiſſima. *ibid.*
Demonſtrationis principia quæ ſint, eorúmque conditiones, 133, &c.
Deſcriptio duplex. 89

Dialectica

Index Logicus.

Dialectica qualis ſit, 1. cur ſic dicta. 5. quotuplex. 6. 9. eſſe ſcientiam, probatur, 5. Dialectica Docens qualis. 6. Utens qualis, *ibid.* cur ab Ariſtotele dicatur *facultas*. *ibid.*

Dialecticæ objectum quodnam ſit. *ibid.* objectum formatum & formale. 8

Dialecticam & organicam & practicam eſſe, probatur, *ibid.* ejus fines qui. 9

Dialectica artificialis quomodo neceſſaria ad reliquas ſcientias. *ibid.* Dialecticæ multiplex partitio. 10

Differentia quomodo integram naturæ rationem ſignificet. 33. quotuplex ſit. 36. maximè propriæ tres proprietates, quinque deſcriptiones & definitio. *ibid.* cur prædicetur in quale quid. 37. quomodo ſe habeat reſpectu generis, ſpeciei, & aliarum differentiarum. *ibid.*

Differentiæ oppoſitæ quomodo opponantur. 38

Diſpoſitionis triplex acceptio, ejuſque multiplex diviſio. 120

Diviſio cur appelletur inſtrumentum diſſerendi. 13. quomodo præcedat Definitionem, & ſit inſtrumentum ſciendi. *ibid.* quid ſit, & quotuplex. 109. ejus quatuor regulæ. 110

Docentis officium. 108

E

Elenchus quid. 151

Enthymema quid. 113

Ens non eſt genus ſynonymum reſpectu decem categoriarum. 46

Entium quadripartita diviſio. *ibid.*

Enunciationis tria principia. 94. definitio. 95. ejus veritas & falſitas unde ſumatur. 96

Enunciationes quæ fiunt de futuro in materia contingenti, non ſunt determinatæ veritatis aut falſitatis. 97

Enunciationis eſſentialis diviſio in affirmantem & negantem unde petatur. 98

Enunciationis multiplex diviſio accidentaria ex materia & forma. 99

Enunciatio modalis quadruplex. 101. enunciationi modali duæ negantes opponuntur. *ibid.*

Enunciationum proprietates abſolutæ duæ, Quantitas & Qualitas; reſpectivæ verò tres, Oppoſitio, Converſio, & Æquipollentia. 102

Enunciationum oppoſitio quæ & quotuplex. *ibid.*

Ethica qualis. 1

Exempli definitio et bipartita diviſio. 113

F

Falſitas in quibus reperiatur. 96. quid ſit. *ibid.*

Fidei duplex habitus, infuſus et acquiſitus. 136. duobus principiis nititur. *ibid.*

Formæ et Figuræ, ut ſunt ſpecies Qualitatis, origo, diviſio, et à Quantitate diſtinctio. 70

G

Generis duplex acceptio. 30. quid ſit et quotuplex. *ibid.*

Genus ut genus prædicatur etiam de individuis. 31. unicâ relatione ſpeciem ſimul & individua reſpicit. *ibid.* ſumtum materialiter non formaliter in unica ſpecie conſervatur. *ibid.* quomodo contineat ſubjectas ſpecies & differentias inferiores. 32

quomodo integram naturæ rationem ſignificet. 33

quomodo prædicetur de ſpeciebus & differentiis. *ibid.*

H

Habere categoriæ definitio, diviſio, & proprietates. 86

Habitus triplex acceptio, ejuſque multiplex diviſio. 63

Heteronyma quæ dicantur. 18

Hypotheticus ſyllogiſmus quid & quotuplex. 128. Conditionalis figura duplex & modi quatuor. *ibid.* Copulativi quales. 129. Disjunctivi duæ figuræ & tres modi. 130

Homonymorum definitio. 18

I

Ideæ ſeu formæ reales à particularibus ſeparatæ cur à Platone admiſſæ. 23

Individui variæ deſcriptiones. 35. formaliter ſumtum, de multis accidentariò enunciatur. *ibid.*

Individuum duplex. *ibid.*

Individuum vagum non eſt univerſale niſi ratione vocis ſeu termini. 36

Individua ponuntur directè in categ. Subſtantiæ. 52

Inductio quid. 113

Intelligentiæ, qui eſt habitus mentis, definitio, bipartita diviſio: & quorum principiorum ſit notitia. 137

L

Lineæ definitio. 58

Locus non eſt ſpecies Quantitatis. 59

Locus

Locus communis argumentationis quid & quotuplex. 142
Locus *differentia maxima* cur sic nominetur, ejúsque divisio. *ibid.* conjunctorum decem: eorúmque axiomata. 144. disjunctorum septem: eorúmq; axiomata. 146
Logica cur sic dicta. 4

M

Mathematica scientia qualis. 1
Ejus objectum quale. 138
Mathematicæ multiplex divisio unde sumatur. 139
Medius terminus quomodo se habeat ad extremos. 115
Mentis operatio quid & quotuplex. 12
Mentis simplex operatio quomodo à Dialectica dirigatur. 13. duplex est; confusa, & distincta. 14
Metaphysica scientia qualis. 1
Ejus objectum quale. 139
Methodi duplex acceptio. 105
quid sit; quæ ejus utilitas; & quotuplex sit. *ibid.*
Motûs, ut est species Quantitatis, definitio. 58

N

Naturalis Facultas & Imbecillitas quid significent; quomodo ab Habitu & Dispositione differant; et Facultatum multiplex divisio. 66
Negativus terminus quid. 16
Nominis definitio. 95
Notius duplex; naturâ, & nobis. 134
Numerus neque formaliter neque materialiter sumtus est species quantitatis. 59

O

Objectum Dialecticæ quale. 6
Objectum formatum & formale. 8
Oppositionis definitio, & quadripartita divisio. 87. 102
Orationis definitio & multiplex divisio. 95
quomodo sit species Quantitatis. 59

P

Parabola quid. 113
Paronymorum descriptio. 21
Particularis terminus quid. 16
Passionis definitio, duæ proprietates, & multiplex divisio. 80
Philosophiæ etymologia & definitio, origo & reparatio. 1
Philosophia theoretica & practica quid, & utriusque divisio. *ibid.*
Polyonyma quæ dicantur. 18
Positivus terminus quid. 16
Prænognita quæ & quot sint. 133
Prænotio quid & quotuplex. 132
πρᾶξις nomen quomodo actionibus mentis attribuatur. 8
Privativa oppositio quæ. 87
Probabilia quæ dicantur. 142
Prophetarum prædictiones de futuris contingentibus & liberis cur erant determinatæ veritatis. 98
Propositio quæ verè necessaria. 134. ejus veritas sempiterna unde pendeat. 135
Proprii quadruplex acceptio, 39. definitio. *ibid.* ab accidente inseparabili differentia. 42
Proprietatum duplex consideratio. 40
quæ sint intensionis & remissionis capaces, & quæ à subjectis separabiles, vel inseparabiles. *ibid.*

Q

Qualitatis duæ descriptiones. 62. ejus quatuor esse species, probatur. *ibid.*
Qualitates patibiles & passiones cur ità appellentur, & quomodo à naturali facultate differant. 68
Qualitatis tres proprietates. 72
Quando quid significet; quomodo definiatur, et dividatur: ejúsque proprietates. 83
Quantitatis ratio in quo posita sit. 56
definitio. 57. realiter distinguitur à substantia corporea. *ibid.* ejus species. 58

R

Regulæ duæ anteprædicamentales. 49
Relationis generalissimè sumtæ & categoricæ descriptiones. 72
Relatio categorica tria desiderat. 73. ejus fundamentum duplex. *ibid.* cur dicatur positiva & realis. *ibid.*
Relatio Dei ad creaturas non est realis. *ibid.*
Relationum fundamenta proxima tria. 74
Quomodo se habeant ad terminos. 75
Eorum quinque proprietates. 77. multiplex divisio. 78
Respondentis officia. 109

S

Sapientiæ multiplex acceptio. 137
Scientiæ acceptio. 5. 135
Scientiarum duplex consideratio. 9
Scientiæ habitualis simplicis definitio, & causæ. 135
Scire Quia, & Propter quid. 131
Significare quid. 15
Situs duplex acceptio, duæ proprietates, & divisio. 85
Sophistici Syllogismi definitio, & tripartita divisio. 148
Sophistici syllogismi in verbis loci sex. 149. in rebus, septem. 150
Sophistarum fines quinque. 153

Species quomodo in unico individuo conſervetur. 31. quomodo integram naturæ rationem ſignificet. 33. ejus triplex deſcriptio. *ibid.*
Specici infimæ ratio, & interjectæ. 34
Subalternatio ſcientiarum quid & quotuplex. 140
Subjectum duplex; attributionis, & inhæſionis. 49
Subſtantiæ definitio. 50. diviſio in primam & ſecundam. 51
Subſtantia unde dicta. *ibid.* ejus ſex proprietates. 52. multiplex diviſio. 54
Superficiei definitio. 58
Supertranſcendens terminus quid. 20
Syllogiſmi definitio. 114. principia. *ibid.*
Syllogiſmi conſequentiarum ſex regulæ. 118
Syllogiſticæ figuræ ſimplicis definitio & tripartita diviſio. 120. figurarum ſimplicium regulæ. 121
Syllogiſtici modi ſimplicis definitio & diviſio. 122
Syllogiſticus modus directus & indirectus. *ibid.* modi trium figurarum cur legitimi. 127
Syllogiſmus ſimplex & hypotheticus quid 128
Syllogiſmus ſophiſticus quid & quotuplex. 148
Syncategorematicus terminus quid. 20
Synonyma quæ. 17

T

TEmporis, quatenus ſpecies eſt Quantitatis, definitio. 58
Terminus quid apud Dialecticos. 14. ratione materiæ, triplex. 15
Termini vocales quomodo ſigna. *ibid.*
Terminorum ex parte rei ſignificatæ multiplex diviſio. 16
Terminus ex parte modi ſignificandi, duplex. 20
Topicus ſyllogiſmus quid. 142
Topicum argumentum quid. *ibid.*
Tranſcendens terminus quid & quotuplex. 20

U

UBi quid & quotuplex. 84
Verbi definitio. 95
Veritatis definitio; & in quibus reperiatur. 96
Unitas triplex in genere, numeralis, formalis, & præciſionis.
Univerſalis terminus quid & quotuplex. 16
Univerſale duplex, complexum & incomplexum. 22. incomplexum quadruplex. 23
Univerſalia non ſunt Ideæ Platonicæ, *ibid.* nec conceptus animi, voces, aut externæ rerum denominationes, ſecundùm Nominales. *ibid.* ſed naturæ reales. 24
Univerſale quomodo ſit actu in multis. 25
Univerſalitatis ratio in quo poſita. *ibid.*
Univerſalitas naturis & eſſentiis rerum verè competit citra mentis operationem. *ibid.*
Univerſales res quatenus univerſales exiſtunt tantùm objectivé. 26
Univerſale habet relationem ad partes ſubjectas, ex eo quòd aptum eſt in multis ineſſe. *ibid.*
Univerſalia quomodo cognoſcantur. 27
Univerſalis duæ definitiones. *ibid.* ſex proprietates. 28
Univerſalia quinque eſſe, probatur. *ibid.*
Univerſale eſt genus analogum ad quinque univerſalia. 29
Univocus terminus quid. 17. quotuplex. 18

Index

Index eorum quæ in ſecunda Summæ Philoſophiæ parte, De rebus Moralibus, continentur.

A

Acedia quid. *pag.* 64
Actio omnis humana eſt propter finem. 13
Actiones corporeæ quâ ratione conſiderentur à Philoſopho. 1
Actionis humanæ bonitas & malitia quid ſint. 43. quænam earum origo. *ibid.*
Actus amoris Dei clarè cogniti non eſt liber, licèt ſit voluntarius. 26
Actus ſpontanei, naturales, & violenti quomodo inter ſe differant. 38
Actus aliqui humani in actu ſignato ſunt indifferentes, non autem in actu exercito. 43
Adjuratio quid. 85
Adoratio quid. *ibid.*
Affabilitas quid. *ibid.*
Agere propter finem duobus modis dicitur, 11. eſt omnibus rebus commune. *ibid.*
Amicitia quid, 85. quotuplex. 59
Amor Amicitiæ, & Concupiſcentiæ quid, & cur ſic appellentur. *ibid.*
Amor quomodo ab Amicitia, Dilectione, & Charitate differat. 58
Amor Abundantiæ ſeu Benevolentiæ, & amor Indigentiæ quid. 59
Amoris definitio, & diviſio, 58. ejus cauſæ, proprietates & effectus. 61
Angeli & homines quomodo voluntatem poſſint movere. 35
Angeli boni ſuadent aliquid hominibus illuminando intellectum. 36. boni & mali poſſunt aliquid hominibus ſuadere immutando phantaſiam aut ſenſum exteriorem. *ibid.*
Animæ in homine portio duplex, ſuperior & inferior. 52
Animæ portio inferior duplex; animalis & naturalis. *ibid.*
Animæ facultatum multiplex diviſio. *ibid.*
Animæ ſenſitivæ tres facultates præcipuæ; cognoſcitiva, appetitiva, & loco-motiva. 22
Anxietas quid. 65
Appetitio omnis hominis voluntaria eſt propter finem. 12
Appetitus ſenſitivus quid ſit in homine, 52. quotuplex. 53
Appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis differentiæ, *ibid.* ſedes utriuſque. 54
Appetitûs ſenſitivi actus ab actibus rationalis appetitûs quomodo differant. 55. ejus objectum præcipuum eſt bonum expetendum. *ibid.*
Appetitus duplex; Innatus & Elicitus. 7. Innatus triplex; Naturalis, Animalis, & Rationalis. *ibid.* Rationalis cur poſſit ferri in objectum appetitûs ſenſitivi, non è contrà. 8
Appetitus ſenſitivus in homine cur vocetur *concupiſcentia, peccatum, & fomes peccati. ibid.* quomodo moveat voluntatem. 23
Audaciæ definitio. 67. ejus cauſæ & effectus. *ibid.*

B

Beatitudo eſt finis ultimus in confuſo omnium hominum. 13. eſt duplex; Formalis & Objectiva 14 Objectiva quid, *ibid.* differt à Fine ultimo, *ibid.* in quo ſit ponenda. 15
Beatitudo formalis naturalis hominis quid ſit & in quo ponatur, 16. ad hanc requiruntur bona externa. 17
Beatitudo ſupernaturalis hujus & futuræ vitæ in quibus ponantur. *ibid.*
Belluæ ſuas actiones in finem non poſſunt dirigere, ſed à Deo diriguntur. 12
Boni deſcriptio, quâ dicitur *Id quod omnia appetunt*, exponitur, 6. ejus multiplex diviſio. 10. 15
Bonum & malum pertinent ad eandem facultatem, licèt non ad eundem actum. 9
Bonum & finis non ſunt idem formaliter, 10. ſecundùm actum non ſunt idem realiter. 11. ſecundùm potentiam ſunt idem reipſâ. *ibid.*
Bonum, ut actu appetitur, habet rationem finis. *ibid.*
Bonum cognitum quomodo ſeſe habeat ad actus voluntatis, 20

C

CHaritas quomodo ab Amore, Amicitia & Dilectione differat. 58. quid ſit. *ibid.*
Circumſtantiæ humanarum actionum cur ſic dictæ. 44. quot ſint. *ibid.*
Commutationes voluntariæ quot modis fiant. 83. Involuntariæ quæ. 84
Concupiſcentia cur *malum* & *peccatum* ab Apoſtolo dicatur. 8. quomodo à Deſiderio differat. 61
Conſenſus quid. 48
Conſilium quid. 49. quomodo Deo tribuatur. *ibid.* quomodo ſequatur & præcedat actum voluntatis. *ibid.* eſt tantùm mediorum, non finis. *ibid.* progreditur ordine analytico circa ea quæ ſunt ad finem. 50
Cupiditas non ſemper cauſat involuntarium. 42

D

DElectationis definitio, diviſio, cauſæ, & effectus. 62, &c.
Deliberatio, *vide* Conſilium.
Deſiderii definitio, ab Amore & Delectatione diſtinctio, diviſio, cauſæ & effectus, item à Concupiſcentia differentia. 61, & 62.
Deſperationis definitio. 66
Devotio quid. 85
Deus eſt finis ultimus & verus actionum humanarum, 13. principium externum efficiens humanarum actionum, ut cauſa univerſalis. 34. & ut excitans voluntatem ad agendum. 35. concurrit cum voluntate ad actus humanos ut cauſa prima, 33. quomodo ſecundùm D. Thomam antecedenter moveat voluntatem. *ibid.* ſolus efficaciter poteſt movere voluntatem. 35. Dei generalis ſeu concomitans concurſus non tollit voluntatis libertatem. 33. Deus nec cauſa nec autor mali aut peccati dici poteſt. 94
Dilectio quid, & quomodo ab Amore & Amicitia & Charitate differat. 58
Dolor latiùs patet quàm Triſtitia. 64

E

EFficienter *movere voluntatem* duobus modis dicitur. 34
Electio quid. 48
Elicita actio voluntatis quid & quotuplex. 46
Elicitæ & imperatæ voluntatis actiones quomodo inter ſe conveniant & differant. *ibid.*
Eliciti actus voluntatis poſſunt eſſe imperati. 51
Ethica cur dicatur Moralis Philoſophia, 1. naturæ ordine præcedit Oeconomicam & Politicam. 4
Exſecutio procedit ordine ſynthetico circa ea quæ ſunt ad finem. 50

F

FAcultatem moveri quid ſit, & quot modis accidat. 20
Felicitas, *vide* Beatitudo.
Finis, *vide* Bonum. Ejus duplex acceptatio, & multiplex diviſio. 12
Finis ultimus & verus humanarum actionum eſt Deus; ultimus opinatus, varius. 13
Finis ultimus & Beatitudo quomodo differant. 14
Finis cognitio duplex; perfecta & imperfecta. 38
Fortitudinis duplex acceptio, & definitio. 89. ejusduo actus præcipui, ſuſtinere, & aggredi. 90. quatuor partes integrantes & potentiales. 91. Temperantiæ antecellit. 89
Fruitio beatorum idem eſt ac beatitudo formalis. 18
Fruitionis duplex acceptio. 47
Fugæ definitio, & ab Odio & Triſtitia diſtinctio. 62

H

HAbitûs definitio, ejúſque explicatio. 28
Habitus voluntati concedendos eſſe in ordine ad actus morales, probatur. *ibid.* per quos actus acquirantur, & augeantur, 29. concurrunt effectivè cum facultate ad eliciendum actum. 30. non poſſunt deperdi ſolâ actuum ceſſatione. 31
Habitus vitioſus non poteſt fieri bonus; nec è contrá. 96
Hominem eſſe liberi arbitrii, probatur. 25
Humana actio eſt vel elicita vel imperata. 45
Humanæ actiones quæ dicantur; earúmque duplex definitio. 37, 38. Earum principia, partes, & proprietates aſſignantur. 3. Earum principia, alia interna, alia externa. 19

I

IDem reſpectu ejuſdem quomodo poſſit eſſe movens & motum. 21

Ignorantia quid, & quotuplex, & quænam cauſet involuntarium, 40, &c.
Imaginatio quomodo ab Angelis poſſit immutari. 36
Imperare quid. 50
Imperata actio voluntatis quid & quotuplex. 46
Imperatæ & elicitæ actiones voluntatis quomodo inter ſe conveniant & differant. *ibid.*
Imperati actus undenam denominentur. 50
Imperio rationis quinam actus in homine ſubdantur. *ibid.*
Imperium duplex; politicum, & deſpoticum. 22. ab uſu quomodo diſtinguatur. 50. idem quod actus imperatus. 51
Intellectualis creaturæ quomodo proprium agere propter finem. 12
Intellectus quomodo dicatur principium humanarum actionum. 20. quomodo moveat voluntatem, & à voluntate moveatur. 21. à bono angelo duobus modis poteſt illuminari. 35
Intentio quid. 47
Invidia quid. 64
Involuntarium duplex; per violentiam, & ignorantiam, 40
Iræ definitio, ſpecies, cauſæ, effectus, et remedia. 68, 69
Juramentum quid. 85
Juris multiplex acceptio. 88
Jus propriè dictum quid. 88. quotuplex. 82, 88. quomodo ex facto et lege naſcatur. 88
Juſtitia inter virtutes morales prima, tum ratione ſubjecti, cùm ratione objecti. 80.
Juſtitiæ partes integrantes duæ. 81. partes potentiales. 84. Ejus duplex acceptio. 80. quid ſit. 81. quotuplex. 82
Juſtitia Legalis ſeu Generalis quid, et qualenam ejus objectum. *ibid.* quomodo à Speciali ſeu Privata differat. 83
Juſtitia Specialis quotuplex. *ibid.*
Juſtitia diſtributiva et commutativa quomodo inter ſe differant. *ibid.* earum ſpecies. *ibid.*

L

Laus, ut religionis actio, quid. 85
Legis definitio, et multiplex diviſio. 86. quænam Lex obliget. 87
Liberalitas quid. 85
Libertas à neceſſitate conſtituit liberum arbitrium. 25. duplex eſt; Contradictionis, et Contrarietatis. *ibid.*
Libertas contrarietatis duplex, quoad actum, et quoad objectum. 27
Libertatis et *liberi* multiplex acceptio. 24
Liberum arbitrium quid. *ibid.* quomodo ab intellectu et voluntate differat. 25. quomodo à ratione dependeat. *ibid.* dari in homine, probatur. *ibid.* manet in ipſo actu. 27

M

Mali multiplex diviſio. 93
Martyrium eſt actus fortitudinis et charitatis. 90
Medium virtutis duplex. 71
Membra externa poſſunt moveri à ſolo appetitu ſenſitivo. 23
Metus aliqualiter cauſat involuntarium. 42 *vide* Timor.
Miſericordia quid. 64
Moralis diſciplina non eſt ars propriè dicta, 1. neque prudentia, ſed ſcientia propriè dicta. 2. ejus objectum quodnam ſit. 3. ejus fines. *ibid.* ejus tripartita diviſio in Ethicam, Oeconomicam, et Politicam unde ſumatur. 4
Mores quid ſint. 1

O

Obedientia quid. 85
Obſervantia quid. *ibid.*
Odium quid. 61
Oeconomia cur triplici ſocietate conſtet, ſcilicet Deſpoticâ, Gamicâ et Patricâ. 4
Oratio quid. 85

P

Paſſiones quid ſint. 54. earum origo 52. ſunt ex ſe neque bonæ, neque malæ. 56
Paſſiones appetitûs iraſcibilis et concupiſcibilis quomodo inter ſe opponantur. 66
Peccatum à Vitio et Malitia quomodo diſtinguatur. 93
in Peccato duo conſideranda, unum poſitivum, alterum privativum. 95
Peccatum in genere ut peccatum per aliquid privativum conſtituitur. *ibid.*
Peccati mortalis duplex effectus. 98
Peccatorum ſpecies quomodo inter ſe conſtituantur & diſtinguantur. *ibid.*
Phantaſia quomodo ab Angelis poſſit immutari. 36

Philoſophiæ finis, felicitas humana. 1
Pietas quid. 84,85
Politica Oeconomicâ & Ethicâ præſtantior. 4
Præſtigiatorum miræ operationes ab ipſis non fiunt ſed à dæmonibus. 36
Prudentia reperitur ſine Morali diſciplina, 2. ejus quædam munera. *ibid.* cur inter virtutes morales annumeretur. 74. quid ſit. 76. ejus ſubjectum eſt particulare. 77. quomodo differat à ſubjecto cæterarum virtutum. *ibid.*
Prudentiæ habitus eſt multiplex, *ibid.* nec datur unus cæteris eminentior. 78. triplex ejus actus. *ibid.* octo partes integrantes. 79. duæ ſubjectæ. *ibid.* tres potentiales. 80
Pulchritudo cur ſolùm à viſu & auditu percipiatur. 60

R

Recta ratio quid. 43
Religio quid, 84. quinam ejus actus, *ibid.*
Reipublicæ forma triplex; Monarchica, Oligarchica, & Democratica. 4

S

Sacrificium quid. 85
Sanctitas quomodo à Religione differat. 84
Senſitivus appetitus, *vide* Appetitus ſenſitivus.
Senſus exterior ab Angelo duobus modis poteſt immutari. 36
Spei definitio, 65. cauſæ, *ibid.* effectus. 66
Suſtinentia præſtantior eſt Aggreſſione. 90

T

Temperantiæ duplex acceptio. 91. deſcriptio, triplex objectum, item partes ſubjectæ, integrantes, & potentiales. 92
Timoris definitio, ſpecies, cauſæ, & effectus. 66,67
Triſtitiæ definitio, ſpecies, cauſæ, effectus, & remedia. 64,65

V

Vegetativæ facultates non ſubſunt imperio voluntatis. 22
Veritas quid. 85
Violentum cauſat involuntarium. 40
Virtutis duplex definitio. 70. multiplex diviſio. 74. quomodo conſiſtat in mediocritate. 71,72. circa aliquid tribus modis verſatur. 90
Virtutes purè morales reſident in voluntate. 73
Virtutum habitus ſunt admittendi in appetitu ſenſitivo. *ibid.*
Virtutes morales in triplici gradu poſſunt obtineri. 75. in quo gradu ſint inter ſe connexæ. *ibid.* & *ſequent.* in Virtutibus moralibus tria partium genera. 78
Virtutum actiones non ſunt ipſa felicitas, ſed tantùm rationes ad eam acquirendam. 17
Virtutes cardinales cur ſic dictæ. 73. earum quaternarius numerus colligitur. *ibid.* earum inter ſe ordo naturæ & dignitatis. 74
Vitium quid. 93. à Peccato & Malitia quomodo diſtinguatur. *ibid.*
Vitia quâ ratione mala dicantur, *ib.* reſident in voluntate. *ibid.* quomodo ſint contra & ſecundùm naturam. 94,95. quæ eorum cauſa. 94. quomodo ſimul cum virtute eſſe poſſint. 97
Vitioſus actus quomodo pejor habitu. *ibid.*
Voluntarium tum latè cùm ſtrictè ſumtum quid. 38
Voluntarium omne in homine eſt ordinariè liberum. 39
Voluntarium circa finem non eſt deliberatum. *ibid.*

Index

Index eorum quæ in tertia Summæ Philoſophiæ parte, De rebus Naturalibus, continentur.

A

Accidentia quomodo attingant productionem ſubſtantiarum. *pag* 126
Accidentia corporea ſoli materiæ formaliter inhærent. 117
Accretio viventium ab inanimatorum accretione quomodo differat. 280. quid ſit, & quomodo fiat. *ibid.* ſecundùm quas partes. 281. an continué. *ibid.* an duret per totum vitæ tempus. 282
Actio tranſiens in patiens recipitur, non in agens. 211
Actus & Potentia ſemper opponuntur. 123
Actus profecti à potentia una ſecundùm ſpeciem quomodo inter ſe ſpecie conveniant. 264
Adamo ſopor à Deo immiſſus fuit revera ſomnus & ecſtaſis. 320
Aer eſt primum humidum. 226. cur nonnunquam deſiccare videatur. 227. eſt naturâ ſuâ calidus. *ibid.* cur nos refrigeret. *ibid.* cur media ejus regio frigida. *ibid.* regiones aeris quomodo inter ſe differant. 228
Æſtimativa non eſt ſenſus diſtinctus à phantaſia. 316. quomodo à phantaſia differat. 323. ejus munus triplex. *ibid.* Æſtimativa hominis quomodo differat ab æſtimativa brutorum. 324
Agens ſupernaturale, naturale & artificiale quomodo inter ſe differant. 178
Agens non agit in ſibi ſimile. 213. quomodo in ſeipſum poſſit agere. *ibid.* quomodo dum agit repatiatur. 214
in Agente quolibet naturali duplex agendi principium. 125
Agere in agente quid. 212
Aggeneratio fit continuè & ſucceſſivé. 281
Alendi facultas quid, ejúſque neceſſitas. 267
Alimentum duplex. *ibid.* debet eſſe partim ſimile partim diſſimile rei viventi quam nutrit. 268. non poteſt eſſe purum elementum. *ibid.*
Alterationis definitio, cauſæ, & termini. 218 poteſt dici continua tribus modis. 219. res Amata eſt in amante per ipſius voluntatis inclinationem. 341
Animæ duplex definitio, & utriuſque explicatio. 248. eſt ſubſtantia non corpus. 249. eſt actus totius corporis. 250. non eſt unita toti corpori ſecundùm omnes ſuas facultates & operationes. *ibid.* quaſnam corporis partes informet. 251. partium omnium continuitatem in corpore deſiderat. 252
Anima in genere triplex, 252. in unoquoque viveute unica. 253
Anima nobilior deteriorem continet eminenter non formaliter. 254
Anima rationalis non pendet à materia ut conſervetur. 127. quomodo pendeat ut producatur. *ibid.* eſt indiviſibilis & inextenſa. 258. quænam ejus origo. 327. eſt ſpiritualis & immortalis. 328. eſt forma informans. 329. utrùm omnes ſint æquales. 330
Animæ materiales ſunt diviſibiles & extenſæ. 258
Anima imperfecti animalis, non verò perfecti, à toto ſejuncta cur remaneat. *ibid.*
Anima reſpectu ſuarum potentiarum triplex genus cauſæ ſortitur, nempe materialis, agentis, & finalis. 260
Anima rationalis alterâ poteſt eſſe nobilior ſecundùm quidditatem numericam. 330 quomodo ſe ſuáque cognoſcat. 334
Anima ſeparata ab Angelo differt eſſentialiter. 343. non tantùm appetitu innato ſed etiam elicito ſui corporis ſocietatem deſiderat. 344. novas rerum intelligibilium ſpecies à Deo accipit. 345. ſemper intelligit. *ibid.* quomodo intelligit. 346. omnia ſenſibilia, itémque ſe ſuóſque actus internos, & alias animas diſtinctè poteſt cognoſcere. *ibid.* poteſt cognoſcere Angelos, eorum actus & proprietates, non tamen cordium cogitationes. 347. ſeipſam & alia localiter poteſt movere. *ibid.* eſt definitivè in loco. 348. ejus ſtatus nec eſt naturalis nec violentus, ſed præter naturam. 344. ejus virtus motiva eſt determinata. 348

Animæ ſeparatæ præſertim in tribus locis nunc detinentur. 349
in Animali multa partium genera. 250. Animali intereunte non remanet forma corporeitatis, aut ſuccedit forma cadaveris. 257. Animalia ſine ſemine procreata ſunt ejuſdem ſpeciei cum iis quæ à putri materia efformantur. 287. Animalis mortui corpus quâ ratione fit unum. 257. Animalibus cur neceſſaria cibi appetitio. 276
Animatorum quatuor genera. 253
Antiperiſtaſis quid. 214
Apparitiones animarum nonnunquam ſunt apparentes. 348
Aqua eſt primum frigidum. 228. ſimul cum terra globum unum efficit. 229 Aquæ gutta per ſolas ſpecies vini conſecrati in Euchariſtia in vinum converti poteſt. 126. Aquæ fluentes cur non putreſcant. 229
Ars & natura quomodo inter ſe conveniant & differant. 135
Aſtra ſunt ejuſdem rationis cum ſuis orbibus. 186. lumen à ſole mutuantur, necnon aliquid innatum habent. 188
Aſtra fixa & errantia cur ſic dicta. *ibid.* fixorum numerus. *ibid.*
Auditio quomodo fiat. 309
Auditûs facultas reſidet in aere congenito intra tympanum auris incluſo. *ibid.*

B

Beatarum animarum ſedes. 349

C

Cadaveris forma animæ non ſuccedit. 257
Calor nativus in animali quid; ejúſque ab igneo calore diſtinctio. 266
Calor aſſcititius in animali quid. 267
Calor febrilis cur noxius. *ibid.*
Calvitium quid, ejus cauſa, & cur ſoli homini accidat. 277
Canities quid, & ejus cauſa. 278
Capillorum quæ materia; & cur in humano capite abundent. 277
Capreæ ſaltantes quomodo in aere producantur. 233
Caſûs definitio. 146
Cauſæ triplex acceptio; lata, ſtricta, & propria. 136. definitio. *ibid.* Cauſalitas ejus in quo poſita. 137. Cauſarum quatuor eſſe genera, dupliciter probatur. *ibid.* Cauſarum multiplex diviſio. 138 novem proprietates. *ibid.* in cauſa qualibet tria ſpectanda. 144
Cauſæ per accidens non ſunt verè cauſæ. 137. dari probatur. 145. tribus modis dicuntur. *ibid.*
Choleræ conſiſtentia, color, ſapor, complexio & effectus aſſignantur. 272
Circulus lacteus quid. 236
Cœli forma eſt diſtincta à formis elementaribus. 180. Cœli ſpecie inter ſe diſtinguuntur. 182. quomodo ſuo motu calefaciant hæc inferiora. 183. Cœli, duodecim; & cur tot aſſignentur. 184. illis quies poſt diem judicii erit naturalis. 179. illis influentias tribuendas eſſe, probatur. 184. eorum materiam ejuſdem eſſe rationis cum materia rerum ſublunarium, probatur. 179 eorum durities, denſitas, raritas, pelluciditas, & opacitas colligitur. 182. eorum lux elementares qualitates aliquâ ratione continet. 183. eorum motus quinam ſint; & quo temporis ſpatio abſolvantur. 184, 185. Cœlos non moveri ab intelligentiis, probatur. 181
Cogitativa facultas, *vide* Æſtimativa.
Cohortium armatarum apparitio unde proveniat. 235
Color quid. 300. quotuplex. 301. à lumine quomodo differat. 300. quænam ejus cauſæ. 301
Colores diverſi in aere cur appareant. 235
Cometa quid & quotuplex. 232. cur autumnali tempore maximè gignantur; & quanto tempore durent. *ibid.* quandoque moventur, & aliquorum effectuum ſunt ſigna. *ibid.*
Compoſitum Phyſicum à forma præſertim dependet. 124. quomodo ex materia & forma reſultet. 133
Condenſatione quantitas non deperditur, ſed tantùm novus quantitatis modus acquiritur. 284, 285
Continuitas partium triplex. 252
Continuum non conſtat ex ſolis indiviſibilibus. 151. quomodo ſit diviſibile in infinitum. 152
Contrariorum triplex acceptio. 164
Cor primum vivens & vltimum moriens. 250. prius naturâ cæteris partibus animatur. 254
Corona ſeu Area quid. 235

Cor-

Corporeitatis forma non est admittenda. 257
Corruptio unius quomodo sit generatio alterius. 217
Creatio quid. 177

D

Dæmones suâ virtute non possunt homines generare. 288
De dentibus quædam notanda. 277
Densum quid. 284
Deo per creationem nihil verum & reale formaliter accidit. 177. Dei respectu nihil potest esse casuale aut fortuitum. 147
Deum ubique esse quomodo à Theologis colligatur. 170. quomodo ex nihilo omnia creare potuerit. 177
Dolor morbum comitans quid, & quas causas habeat. 278
Duratio quid & quotuplex. 158

E

Echo quid, & quomodo fiat. 308
Effectus idem numero qui ab uno agente productus est, non potuit ab alio agente naturaliter produci. 142
Effectûs ejusdem non possunt plures simul esse causæ totales ejusdem generis & ordinis. *ibid.*
Effectus ex hypothesi necessarius quomodo simul possit esse fortuitus. 147
Efficiens causa quid & quotuplex. 140, 141. Ejus quinque proprietates. 142
Elementum quid. 206. quot sint. 207. eorum formæ quales. *ibid.* quænam dicantur symbola, & dissymbola. 209. in suis locis nec gravitant nec levitant. 211. eorum motrices qualitates. 210. quomodo maneant in mixto. 222
Elementarium rerum mutationes quænam sint. 211
Epicyclus quid. 187
in Eucharistia accidentia virtute Divinâ ab omni materia separantur, & separata conservantur. 127
Eucharistiæ accidentia per se non nutriunt. 269
Exemplar quid, & ad quod genus causæ revocandum. 138
Exhalatio quid et quotuplex. 231

F

Fames quid, et quæ ejus causæ. 276
Fascinantes quomodo solo intuitu noceant. 171
Fascinum quot modis fiat. *ibid.*
Fati definitio. 148
Fatum quid, et à Divina providentia quomodo differat. *ibid.*
Fati et *fortunæ* vocabulis non utendum. *ibid.*
Fax quomodo in aere producatur. 233
Finis quid et quotuplex. 143
Finis causalitas in quo posita. *ibid.* ejus octo proprietates. 145
Finis secundùm quodnam esse, an reale an objectivum, moveat. 144
Fluviorum motus non est propriè naturalis. 229
Fontium et fluminum origo ut plurimùm est ex mari. 239. Eorum aquæ cur non salsæ aut amaræ. 240
Formæ duæ definitiones. 123. Forma antequam producatur non est actu in rerum natura, sed continetur potestate in materia. 124. quomodo mediis dispositionibus uniatur materiæ. 126
Formæ substantiales agentium quomodo attingant productionem aliarum formarum substantialium. 125
Formæ materiales à materia separatæ quomodo existant. 127
Formæ ratio causandi in quo posita sit. 140
Formæ pars prima non datur quæ in instanti tota simul acquiratur. 219
Formæ partiales sunt admittendæ. 256
Forma assistens et informans quid. 319
Fortuna quid. 146
Fossilium duo genera. 242
Fulgur et fulmen quomodo inter se differant. 233
Fulmen quomodo producatur. *ibid.* cur plerunque feratur obliquè. *ibid.* ejus species et effecta. *ibid.*

G

Gelu quid. 237
Gemmarum multa genera, earúmque causæ et proprietates. 244, 245
Generandi facultas quomodo ab alendi et augendi facultate distinguatur. 285. cur rebus caducis tantùm conveniat. 216
de Generatione quædam quæruntur. 288. ejus tres descriptiones, principia, causæ, et termini. 215, 216

Gene-

Generationis duplex acceptio. 287
Glacies quid. 237
Grando quid, & ejus origo. *ibid.*
Granedula quid. *ibid.*
Gustatio quomodo fiat, 313. gustandi vis residet in lingua. *ibid.*
Gustus quî differat à tactu. *ibid.*

H

Hiatus in aere unde appareat. 235
Homini in statu innocentiæ immortalitas erat concessa supra ejus naturam. 275
Homo quomodo prius vivat vitâ plantæ, tum vitâ animalis, demum vitâ hominis. 254. quomodo fit formaliter vegetativus, sensitivus & rationalis. 255
Humidum radicale seu primigenium quid. 274
Humores quatuor primi quomodo in animalibus conficiantur. 271. sunt tantùm quatuor. *ibid.* inter se essentialiter differunt. 272

I

Ignem elementarem supra aerem dari probatur. 225. De eo nonnulla quæruntur. 236
Ignis in concavo lunæ cur non egeat pabulo. 225. Ignis omnis est ejusdem rationis ac speciei. *ibid.*
Ignis infernalis virtute supernaturali agit in animas. *ibid.*
Ignis fatuus cur sic dictus, & quænam de eo scitu digna. 234
Imaginationis officia. 321
Impressionum meteorologicarum definitio, generales causæ, & genera. 231
Impressiones ignitæ à lucidis quomodo differant. 234
Impressiones lucidæ quomodo fiant. *ibid.*
Infiniti definitio, & multiplex divisio. 152 quomodo possit cognosci. 153. Infinitum actu & categorematicum cur non possit dari. *ibid.*
Intellectio quid, & quomodo à sensatione differat. 339
Intellectûs objectum adæquatum est Ens quatenus intelligibile. 331. cognoscit singularia sensibilia. 332 substantias corporeas per propriae ipsarum species, & materialia non sensibilia per proprios ipsorum conceptus potest cognoscere. 333 Licèt in hoc præsenti statu possit formare vi discursûs conceptum quidditativum substantiarum separatarum, non tamen clarum & distinctum. 334
Intellectus duplex; agens & patiens. 337 quomodo in productione specierum intelligibilium inter se differant. 338. cur Patiens dicatur absolutè Intellectus, cur Patiens, cur Possibilis, cur Ratio tum inferior cùm superior, cur intellectus Theoreticus. 339
Intellectus quomodo distinguatur à voluntate; &, An ipsi præstet. 342
Intellectus Angeli & animæ rationalis non non sunt ejusdem speciei. 344
Intelligentem oportet speculari phantasmata. 342
Intelligibilia priora & posteriora quoad nos quænam sint. 335
Iris quid; & quot colores in ea appareant. 236

L

Lacteus circulus quid. 236
Lapidum multa genera. 244. quæ eorum causæ. 245
Latio inhæret mobili, 166. ejus terminus, & differentiæ. 167
Linguæ structura describitur. 313
Locus quid, 154. quotuplex. 155, 156. in Locis duobus idem corpus potest esse virtute Divinâ, & in eodem duo corpora possunt esse; & quomodo id fiat. 156. Locus cur dicatur superficies prima, & immobilis. 155
Lumen quomodo oppositu solidi corporis reflectatur, 183. quid sit, 298. à luce quomodo differat. 299. ejus proprietates. *ibid.* quomodo propagetur. *ibid.* quomodo videatur. 300
Luna suo orbi non est continua sed tantùm contigua. 186. cur eclipsim patiatur, & maculosa appareat, 188. ejus variæ apparitiones. *ibid.*
Lux Solis quomodo calorem causet. 183

M

Magnes quomodo ad se trahat dissitum ferrum. 171
Maris salsedo à Deo ipsi indita. 238
Maris fluxûs & refluxûs causam Deus mortales celavit. *ibid.*
Materiæ multiplex divisio. 118. Materiæ primæ triplex definitio. 119. admittendam esse in rebus Physicis, probatur. 120. ejus potentia extendit se ad formas præteritas, præsentes, & possibiles non suras. 121. ejus potentia partim eductiva, partim receptiva. *ibid.* in genere entis physici est pura potentia, in genere entis metaphysici non est, *ibid.* non est ens completum. *ibid.*

Materiæ

Materiæ quantitas eſt coæva. 122. eſt ingenerabilis & incorruptibilis. *ibid.* nunquam poteſt eſſe nuda. 123. eſt omnino paſſiva. *ibid.* non habet potentiam eductivam ad omnes formas ad quas habet potentiam receptivam. 124. ejus ratio cauſandi in quo poſita ſit. 139
Melancholiæ conſiſtentia, color, ſapor, complexio, & effectus. 272
Memoria non eſt ſenſus diſtinctus à phantaſia. 324. quomodo à reminiſcentia differat. *ibid.* ejus officia. *ibid.*
Metallum quid. 242. ejus materia, *ibid.* forma, efficiens, finis, ſpecies, proprietates. 243
Metallum aliquod imperfectum in perfectius humanâ induſtriâ difficillimè transmutari poteſt. 244
Meteora quid, cur *impreſſiones* appellentur, & quæ eorum cauſæ. 231
Mixta perfecta inanimata ſunt in duplici differentia. 245
Mixtionis acceptio & definitio. 222
Mixtorum corporum duo genera. 230
Mixtum perfectè quotuplex. 242
Monſtri definitio. 147
Morbus quid, ejuſque duplex acceptio. 278
Mors quid & quotuplex. 295. omni viventi, etiam homini, eſt naturalis. *ibid.*
Motio duplex; propria, & metaphorica. 143
Motor primus juxta Ariſtotelem qualiſnam eſſe debeat. 171
Motrix facultas à cæteris diſtincta in animalibus eſt admittenda, 325. in Motu progreſſivo animalium tria notanda, *ibid.* in Motu non datur prima pars verſùs ſinitium, nec ultima verſùs finem, 166. in vacuo poteſt fieri, 158. ejus definitio, 161. ejus proprietates ſunt continuitas & ſucceſſio, 162. quomodo diſtinguatur à termino in quem tendit, *ibid.* quomodo à ſubjecto ſeu mobili, 163. ejus triplex acceptio, 164. ejus tres tantùm ſpecies; Accretio, Alteratio, & Latio, 165. ejus identitas ſeu diverſitas generica, ſpecifica, & numerica unde ſumatur, *ibid.* ejus indiviſibilia ſunt *mutata eſſe*, *ibid.* nunquam incipit ab ipſo mutato eſſe, licèt ſæpius in ipſo deſinat, 166. incipit ab ultimo ſui non eſſe, & definit in primo ſui non eſſe. *ibid.*
Motûs localis multiplex diviſio. 167
Motus naturalis & violentus quid. *ibid.*
Motus directus & reflexus quid. 168
Motûs velocitas & tarditas undenam oriatur. *ibid.*
Motus regularis & irregularis quid, *ibid.*
Movens & mobile debere eſſe ſimul, probatur. 170
Moveri aliquid tribus modis dici poteſt; ſcilicet, per accidens, per aliud, & per ſe primò. 169
Moveri aliquid à ſeipſo per ſe primò, probatur. *ibid.*
Quâ ratione ſit verum nihil à ſeipſo moveri. 170
Mundus quid; &, An ſit unus, 174. non fuit ab æterno, *ibid.* ſed à Deo productus, 177. cur ſic dictus; item cur dicatur *machina*, *natura*, *Univerſum*, & *cœlum*, 174. quomodo à Deo potuerit perfectior produci, *ibid.* quandonam inceperit & deficturus ſit. 178
Mutatio formaliter quid. 118

N

Natura multiplex acceptio, 129. definitio. 130
Natura analogicè dicitur de materia & forma, 131. cur potiùs dicatur principium movendi id in quo eſt, quàm aliud. *ibid.*
Natura in qualibet re naturali eſt principium paſſivum ejus mutationis, 132. in nulla re eſt principium activum ejus generationis aut corruptionis, vel alterationis corruptivæ, ſed tantùm perfectivæ, *ibid.* in animatis eſt principium activum accretionis, 132. & motûs localis. 135
Natura, *habens naturam*, & *ſecundùm naturam*, quomodo inter ſe differant. *ibid.*
Natura & ars quomodo inter ſe conveniant & differant. 135
Naturale multipliciter accipitur. 133
Nix quomodo producatur, & cur in cacumine montium perſeveret. 237
Nubecula quid. *ibid.*
Nubes quid, & cur maneat in aere ſuſpenſa. 236
Nutritio continuò neceſſaria in vivente dum vivit, 270. quomodo fiat. *ibid.*
Nutritivæ virtutis quatuor facultates; ſcilicet Attractrix, Retentrix, Concoctrix, & Expultrix. 273

O

Objectum potentiæ dupliciter poteſt ſpectari, materialiter, & formaliter. 264
Objecti ratio formalis ſumitur ex modo quo objectum potentiam immutat. *ibid.*
Oculi ſtructura deſcribitur. 303

Odor quid, & quotuplex, unde gignatur, & quomodo diffundatur. 310. non nutrit. 269
Odorandi facultas reſidet in carunculis mammillaribus. 311
Odoratûs actio quomodo fiat. *ibid.*
Os ſeparatum quomodo analogicè dicatur os. 256

P

PAraſelenæ quid. 236
Parelia quid. 235
Perſpicuum quid, & quotuplex. 299
Phantaſia in cerebro, quomodo appetitum in corde reſidentem immediatè moveat. 171. ejus officia. 321
Phyſica cur ſic dicta. 110. Ejus dignitas, & utilitas. *ibid.* Ejus objectum eſt corpus naturale ut naturale. 112. eſſe ſcientiam, probatur. 111
Pituitæ conſiſtentia, color, ſapor, complexio, & effectus. 272
Pluvia quid, & cur minutatim decidat. 236
Pluvia prodigioſa aliquando accidit. 237
Potentiæ animæ unde oriantur. 260. quomodo ab ipſa differant. 261. ab ipſa ſeparatæ non poſſunt operari. 262
Potentiæ rationalis animæ propriæ in ipſa ſubjectivè reſident. 263
Potentiæ organicæ non ſunt ſubjectivè in anima ſed in ſolo corpore animato. 263
Potentiæ diſtinguuntur per actus & objecta. 264
Potentias animæ quinque in genere eſſe, colligitur. 259
Potus non nutrit, ſed nutritioni inſervit. 276
Principia generationis debent eſſe contraria. 116. tria eſſe, nempe materiam, formam, & privationem, probatur. 117. inter ea cur non adnumerentur cauſa Efficiens & Finalis. 118
Principii quadruplex acceptio, 114. tria genera, 115. duplex deſcriptio. *ibid.*
Privatio quid. 128. quomodo ab Ariſtotele dicatur principium rerum naturalium. *ibid* quâ ratione ſpectata ſit principium per ſe, & per accidens rerum naturalium. *ibid.*
Procella quid. 241
Pruina quid. 238
Punctum propriè non poteſt localiter moveri. 167

Q

QUalitates primæ quot & quænam ſint. 207
Qualitatis latitudo duplex, extenſionis & intenſionis. 220
Qualitatum intenſio & remiſſio quid; & quomodo fiat. 219,220
Quantitatis termini quinam ſint; & cur vocentur *indiviſibilia quantitatis*. 150. Ejus indiviſibilia terminantia & copulantia ſunt realia. *ibid.*
Quietis duplex acceptio: & quomodo ſit proprietas rei naturalis perfectior ipſo motu. 162

R

PER Rareſactionem nova quantitas non acquiritur, ſed tantùm novus quantitatis modus. 284,285
Rarum quid. 284
Reminiſcentia, *vide* Memoria.
Reſpiratio quid, quomodo fiat, qualis ejus motus, quibuſnam animalibus conveniat. 279
Reſolutionem uſque ad materiam primam in cujuſlibet rei interitu non fieri, probatur. 217
Ros quid. 238

S

SAnguinis conſiſtentia, color, ſapor, complexio, & effectus. 272. eſt commune membrorum alimentum in animalibus ſanguine præditis. 269
Sanitas quid. 298
Sapor quid, & quotuplex. 312
Scientia quomodo habeatur tantùm de rebus perpetuis & conſtantibus, & de individuis collectivè ſumtis. 111
Semen quid; unde procreetur; an ſit animatum; ejus virtutes. 286
Seminum duorum animalium naturâ differentium mixtione proles in tertiam ſpeciem degenerat. 288
Senſibile duplex; per ſe, & per accidens. 293
Senſibile per ſe duplex; proprium, & commune. *ibid.*
Senſibile vehemens duobus modis poteſt lædere ſenſum. 295
Senſibile ſupra ſenſum poſitum non ſentitur. 297. non poteſt percipi niſi intermediante ſpecie intentionali. *ibid.*

Senſibilia tum communia cùm propria ſunt quinque. 293
Senſitivi duplex acceptio. 255
Senſus an ſit potentia paſſiva, an activa. 289. cur dicatur ab Ariſtotele potentia paſſiva. 290. quomodo poſſit errare circa proprium aut commune objectum. 294. an percipiat privationem proprii objecti. 298. quot ſint ſenſus; &, An ſint ejuſdem ſpeciei in omnibus animalibus. 295
Senſus internus eſt unicus. 316
Senſus communis non eſt ſenſus diſtinctus à phantaſia. 317. ejus munus triplex. 319
Sitis quid formaliter, & quænam ejus cauſæ. 276
Sol quomodo in terræ viſceribus lapides & metalla procreet. 171. non indiget Epicyclo. 187
Somnia ſunt phantaſiæ maximè propria. 321. quid ſint, & quomodo fiant. 322. ex illis quando liceat aliquid præſagire. 323. eorum cauſæ. 322. genera. 323
Somnus quid, & quomodo contingat. 319. cur animalibus conceſſus. 320
Sonus quid, & quomodo fiat. 306. eſt ſubjectivè in corpore alliſo. *ibid.* per quodnam medium & quomodo ad auditum deferatur. 307
de Speciebus intentionalibus quædam ſcitu digna quæruntur. 291
Species intelligibiles ſunt neceſſariæ ad intellectionem. 336. quomodo producantur. 337
Species ſenſuum externorum, internorum, & intelligibiles, quomodo inter ſe differant. 336
Species intentionalis quid, & cur ſic dicta. 290. eſt neceſſaria ad ſenſationem. 291
Species intentionales ſenſuum internorum ſunt vel ſenſatæ, vel non-ſenſatæ. 318. unde oriantur, & quomodo in ipſis producantur. *ibid.*
Spirituum vitalium & animalium origo. 272
Stellæ ſui orbis motu rapiuntur. 186. *vide* Aſtra.
Stellæ vagæ quomodo in aere producantur. 233
Subjecti prima pars non eſt tota ſimul alterata. 219
Subſtantia corporea ſine quantitate non poteſt eſſe extenſa. 149. ſublatâ quantitate quomodo dici poſſit corporea. *ibid.*
Superficies corporis continentis duobus modis ſpectari poteſt. 154
idem Suppoſitum quomodo ratione ſui motûs ſit movens & motum. 169

T

TActûs objectum quodnam ſit. 313
Tactûs actio ſit ſine medio, ſive externo ſive interno. 314
Tactûs facultas in unoquoque animali eſt una ſpecie & numero. 315
Tactûs organum eſt caro & nervus 316
Temperamentum quid, ejúſque multiplex diviſio. 223
Tempus quid, & quæ illi ſubjiciantur. 158. ejus diviſio, & à motu diſtinctio. 159. quomodo intelligenda ſint nonnulla ejus attributa. 160
Terra qualis & quanta ſit. 229
Terræ montes & colles undenam exſtiterint. 230
in Terræ eodem tractu tanta ſoli & rerum quæ gignuntur varietas unde proveniat. *ibid.*
Terræ motuum origo, eorúmque duo genera. 240
Tonitru quid. 233
Torpedo quomodo manum piſcatoris qui eam reti vel arundine attigerit ſtupefacit 191
Torres in aere quomodo producantur. 233
Totum à ſuis partibus unitis & collectivè ſumtis diſtinguitur formaliter, non realiter. 134
in SS. Trinitate Perſona una eſt verum & reale principium alterius Perſonæ, non tamen cauſa. 137
Turbo quid. 241

V

VAcuum cur non detur. 157. an in eo fieri poſſit motus. 158
Vapor quid. 231
Vegetativi duplex acceptio. 255
Vegetatricis animæ tres potentiæ quomodo inter ſe differant. 265
Venti cur in tranſverſum circa terram ferantur. 244
Venti inter ſe differunt ſitu & qualitate. 245

Ventorum quænam materia; & cur in tranſverſum ferantur, 240. quot ſint, & quomodo inter ſe differant. 241
Verbum mentis quid, & quomodo producatur, 340. differt formaliter & realiter à ſpecie intelligibili; ab intellectione autem, tantùm formaliter. 341
Vigilia quid. 319
Vinum quomodo differat à Muſto & Aceto. 245
Virgæ in cœlo apparentes quid. 235
Viſio quomodo fiat. 302
Viſûs objectum eſt lumen & color. 298
Viſûs facultas reſidet in humore cryſtallino. 303
Vitæ deſcriptio, ejúſque explicatio. 273
Vitæ humanæ ætates ſunt ad ſummum ſex. 274
Vitæ brevioris & diuturnioris quatuor præcipuæ cauſæ. *ibid.*
Vitalis operatio quid. 366
Vivens an per omne vitæ tempus idem numero perſeveret. 283
Voluntas diſtinguitur ab intellectu formaliter & realiter, 342. & aliquâ ratione eſt nobilior intellectu. *ibid.* An per ejus actum producatur aliquis terminus internus qui eſt idem realiter cum ipſa volitione. 341
Vorago unde in aere appareat. 235
Vox quid, & quomodo fiat. 308

Index eorum quæ in quarta Summæ Philoſophiæ parte, De rebus Abſtractis & Spiritualibus, continentur.

A

Abſtractionis ab omni materia triplex gradus. *pag.* 3
Accidens à Subſtantia quomodo differat. 48. quomodo cum forma ſubſtantiali conveniat, & ab ipſa differat. 49. reſpectu novem ſummorum generum eſt genus analogum. 50. An idem numero accidens poſſit eſſe in diverſis ſubjectis: &, An plura in eodem. 51. Accidentia quædam entitativè ſunt diviſibilia, non eſſentialiter. 19. cur dicantur *entis entia*. 13. ſuam ſibi vendicant exſiſtentiam. 21. Accidentia virtute Divinâ à ſubjecto ſeparata quemnam modum exſiſtendi ſortiantur. 22. An poſſint conſervari ſeorſum à ſubjecto. 49. Accidentis eſſentia non eſt inhærentia, ſed eſſe formam totius compoſiti actu exſiſtentis. 21. Ejus ratio formalis poſita eſt in aptitudinali inhærentia. 49
Actus triplex acceptio. 43. quid communiter ſignificet. 44. Actus & potentia an ſint ſemper in eodem genere. *ibid.* Angelos dari, probatur. 52. cur ſic dicti; itémque cur *intelligentiæ* vocentur. *ibid.* ſunt incorporei, nec compoſiti ex materia & forma, nec ſibi adjuncta habent naturaliter corpora; 53. ſed interdum aſſumunt corpora: in quibus tamen opera vitæ propria non poſſunt exercere. 54. quo numero ſint. 55. quomodo inter ſe diſtinguantur. 56. eorum tres hierarchiæ; & in unaquaque hierarchia, tres ordines. *ibid.*
Appetitus quomodo feratur in non-entia aut impoſſibilia. 35

B

Bonitas tranſcendentalis creata eſt poſita in convenientia rerum cum appetitu Divino; increata verò, in convenientia Dei ad ſeipſum. 36
Bonum eſt proprietas Entis. 34. Bonum latè acceptum, non tranſcendentaliter, convertitur cum Appetibili. 35. Bonum ſignificat formaliter relationem rationis & convenientiæ, ipſum Ens connotando. 36. Bonum & Perfectum ratione differunt. 37

C

Conceptus formalis & objectivus quid. 6
Conceptus formalis generis analogi triplex; diſtinctus, confuſus, & partim confuſus partim diſtinctus. *ibid.*
Conceptus formalis duobus modis dicitur unus vel multiplex, itémque præciſus; nempe re & ratione. 7
Conceptus formalis Entis qualis ſit. *ibid.*
objectivus qualis. 8

Conceptus quidditativus quid. 58
Conceptus de Deo triplicis generis. *ibid.*
Contingentia an, quid, & unde ſit. 40
Creaturæ omnes quoad eſſe dici poſſunt contingentes reſpectu potentiæ Logicæ. 39

D

Dæmonis nomen ſolis malis ſpiritibus à ſacris Scripturis tribuitur. 53
Dæmonum numerus minor bonorum Angelorum numero. 55
Dei operationes ad intrà aliæ eſſentiales aliæ perſonales : operationes ad extrà ei tribuuntur per extrinſecam denominationem, & nullam in ipſo ponunt mutationem ſed tantùm in effectibus. 63. ejus exiſtentia eſt ipſius eſſentia. 21. 60. ejus attributa non diſtinguuntur propriis naturis, 64. in Deo actus volitionis & nolitionis circa idem objectum non ſunt oppoſiti. 39. in Deo duplex modus operandi ; & ſecundùm quem modum ſit cauſa neceſſaria. 40
in Deo quâ ratione ſubſiſtentia ſit eſſentialis & abſoluta, itémque perſonalis & relativa. 61. Deo facultates attributæ non ſunt aliud quàm ipſius eſſentia. 62. eſt ſolus ens ſimpliciter neceſſarium. 40. cognoſcit mutabilia immutabiliter, & temporalia æternâ cognitione. 39. quomodo in S. literis dicatur *pœnitere, converti, & mutare ſententiam. ibid.* quomodo à nobis poſſit cognoſci. 57. eſt expers omnis compoſitionis. 60. ubique exiſtit per præſentiam, potentiam, & eſſentiam : in ſanctis autem particulariter, per gratiam. 62. quomodo ſpatia imaginaria penetret. *ibid.* Deum cognoſcendi triplex via ; ſcilicet cauſalitatis, eminentiæ, & remotionis. 58
Diſtinctio triplex : Realis, A natura rei, & Rationis. 41. Realis quid, & quotuplex. *ibid.*
Diſtinctio à natura rei quid : eſtque triplex ; Formalis, Modalis, et Potentialis. 42
Formalis duplex ; Eſſentialis, et Pura. *ibid*
Diſtinctio rationis duplex ; rationis Ratiocinantis, et Ratiocinatæ. 43
Divina potẽtia tripliciter poteſt ſpectari. 45
Divina eſſentia et ſubſiſtentia differunt tantùm virtualiter. 61
Divinus intellectus theoreticus et practicus. 34
Divinorum attributorum differentiæ aſſignantur. 64

E

Ens quid ſignificet. 5. ſupponit pro compoſito metaphyſico. 6. quid ſit. *ibid.*
Ens rationis quid, 10. quotuplex, 11. Entis latiſſimè ſumti diviſio. 9. non convenit enti Rei et Rationis ſynonymè aut analogicè ſed tantùm homonymè. 11
Ens per ſe, et per accidens quid. 12. de iis *Ens* dicitur homonymè ; *ibid.* de ente Actu et Potentiâ, ſynonymè ; *ibid.* de Deo et creaturis, analogicè, idque ſecundùm utramque analogiam, attributionis ſcilicet & proportionis. 13
Ens reale per ſe & finitum reſpectu Subſtantiæ & Accidentis eſt analogum ſecundùm attributionem & proportionem. *ibid.*
Ens nullum eſt ſimpliciter neceſſarium quoad fieri. 40. quid ſit Ens eſſe *actu* vel *potentiâ*, eſſe *actum* vel *potentiam*, & eſſe *in actu* vel *in potentia*. 43
Entitas quid. 22
Eſſe ſubjectivè, & eſſe objectivè in intellectu quid. 10
Eſſe triplex creaturarum : Objectivum, Virtuale, & Subjectivum. 20
Eſſentia quas appellationes ſortiatur. 18. eſt duplex ; ſimplex & compoſita. *ibid.* in quo ejus ratio poſita ſit in diverſis rerum generibus, *ibid.* Eſſentiæ rerum quomodo dicantur indiviſibiles, itémque numeris ſimiles. 19. exſtiterunt ab æterno in Deo objectivè & virtute, non verò ſubjectivè. 20. antè quàm producantur poſſunt verè dici reales. *ibid.*
Exſiſtentia quid ; & quomodo Deo & Creaturis, Subſtantiæ et Accidenti, Individuis et Univerſalibus, itémque Toti et Partibus conveniat. 21, 22. quomodo differat ab Eſſentia. 22. ejus diviſio triplex : Subſtantiæ et Accidentis ; Simplex et Compoſita ; Realis, et Formalis. 22, 23
Exſiſtentia per ſe quid. 23

F

FAlſitas quomodo rebus et intellectui poſſit convenire. 34
Falſum quid. *ibid.*

H

HIerarchia Angelorum quid et quotuplex, 56. in qualibet cur tres ordines conſtituantur. *ibid.*
Hypoſtaſis in concreto et abſtracto quid. 24

I

IDentitas, *vide* Diſtinctio.
Individuationis quodnam ſit formale principium. 29

Inhærentia quid. 21
Inhærentia actualis differt ab accidentis essentia. ibid.
Intellectus Divinus theoreticus & practicus quid. 34
Intelligentiæ. *Vide* Angeli.
Intentio secunda quid; & quomodo à privatione & negatione differat. 11

M

MAlum quid; &, an absque bono possit reperiri. 37
summè Malum dari, repugnat. 38
Materia prima est perfecta transcendentaliter. 35
Mathematica entia quomodo bona. ibid.
Metaphysica cur sic dicta; cur vocetur absolutè *Philosophia*, *Prima Philosophia*, *Sapientia*. 1. est scientia; est sapientia. ibid. non est triplex, sed unica. 3. quodnam sit ejus objectum. 2
Metaphysicæ definitio; & tria officia. 3
Modi entis generatim spectati sunt triplicis generis. 9
Multitudo Uni opposita quâ ratione dicat perfectionem. 28

N

NAtura cur alieno supposito possit terminari, non autem per alienam exsistentiam exsistere. 24. In alieno supposito subsistens, alium modum exsistendi, dictum Inexistentiam, sortitur, quæ distinguitur ab inhærentia accidentium. 21
Necessarium quid & quotuplex. 38

P

PErfectum quâ ratione reciprocetur cum Ente. 26. transcendentaliter sumtum non differt ab Ente, nec est ejus proprietas. ibid.
Persona & Personalitas quid. 24
Potentiæ triplex acceptio; & quid communiter significet. 44
Potentia & actus non sunt semper in eodem genere. ibid.
Potentia Divina tripliciter potest spectari. 45
Potentia Neutra quid; & quomodo à potentia passiva naturali totius compositi distinguatur. 45
Potentia Objectiva seu Logica quid; & an sit admittenda. 46
Potentia Obedientialis cur admittenda; & quid differat à Passiva naturali, & à Logica. 46, 47. Est & activa & passiva. 47
Potentiæ activæ naturali semper respondet potentia passiva naturalis; non è contrà. 44, 45
Principia complexa Entis quænam sint præcipua. 15. Primum & firmissimum est, *Impossibile est aliquid simul esse & non esse*. 16
Principium primum est prorsus indemonstrabile, tam ostensivè quàm ductu ad incommodum. 17. ex animo non potest negari. ibid.
à Privatione ad habitum naturaliter non datur regressus. 30
in Propositionibus necessariis connexio attributi cum subjecto quid, & quomodo exsistat. 21
Proprietates veras Entis dari, probatur. 24. quotnam sint. 25. sunt vel simplices vel complexæ. ibid. simplices tres sunt, ibid. complexæ, decem. 26. simplices quem ordinem inter se teneant. ibid.
ad Pulchritudinis rationem tria desiderantur. ibid.
Pulchrum cur non proprietas Entis. ibid.

R

RElationes personales in Divinis quâ ratione entia. 35
Res eadem numero semel corrupta non potest naturaliter sed tantùm virtute Divina reproduci. 30
Res naturâ suâ transeuntes eædem numero etiam virtute Divinâ non possunt reproduci. 31

S

SApientiæ definitio, 1. ejusque duplex acceptio. 2
Subsistentia quid. 24. *Subsistere* quinque modis dicitur. 33
Substantia creata individua et completa non potest exsistere quin subsistat. 24. ab Accidente quomodo differat. 48
Suppositum et Suppositalitas quid. 24. in Divinis nihil includit à parte rei distinctum à natura; in creatis aliquid superaddit. ibid.

V

VEritas quid, & quotuplex, 32. et in quibus reperiatur. 33
Veritas transcendentalis quid, et quid addat Enti. ibid. sumitur in ordine ad intellectum Divinum. ibid.
Verum est proprietas Entis. 32. primò dicitur de intellectu; de aliis, in ordine ad ipsum. 33
Unitatis numericæ quodnam sit formale principium. 29
Unitas quintuplex. 28
Unum est proprietas Entis. 27. quid addat Enti. ibid. habet conceptum ratione ratiocinatâ diversum à conceptu Entis. 28. est naturâ prius quâvis multitudine. 31
Unum et Multa quomodo opponantur. 32

FINIS.